Kai Bird & Martin J. Sherwin

İthaki Arşiv

Amerikalı Prometheus

J. Robert Oppenheimer'ın Başarı ve Acı Dolu Öyküsü

2006 Pulitzer Ödülü Kazananı

Çeviren
Uğur Gülsün

ithaki

Kai Bird

The Chairman: John J. McCloy, The Making of the American Establishment ve *The Color of Truth: McGeorge Bundy and William Bundy, Brothers in Arms*'ın yazarıdır. *Hiroshima's Shadow: Writings on the Denial of History and the Smithsonian Controversy*'nin editörlüğünü Lawrence Lifschultz ile paylaşmıştır. *The Nation*'ın yardımcı editörüdür, eşi ve oğluyla birlikte Washington, D.C.'de yaşıyor.

Martin J. Sherwin

Tufts Üniversitesi'nde Walter S. Dickson İngiliz ve Amerikan Tarihi Profesörüdür ve Stuart L. Bernath Ödülü'nün yanı sıra Amerikan Tarih Kitabı Ödülü'nü kazanan *A World Destroyed: Hiroshima and Its Legacies*'in yazarıdır. 6 Ekim 2021'de hayatını kaybetmiştir.

Amerikalı Prometheus
J. Robert Oppenheimer'ın Başarı ve Acı Dolu Öyküsü
Kai Bird & Martin J. Sherwin

Orijinal Adı: *American Prometheus: The Triumph and Tragedy of J. Robert Oppenheimer*

İthaki Yayınları - 2458
İthaki Arşiv - 10

Yayın Yönetmeni: *Alican Saygı Ortanca*
Sanat Yönetmeni: *Hamdi Akçay*

Yayıma Hazırlayan: *Onur Kaya*
Düzelti: *Gökay Sıra*
Kapak Tasarımı: *Barış Şehri*
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: *Mehmet Büyükturna*
1. Baskı, Temmuz 2023, İstanbul

ISBN: 978-605-265-202-2

Sertifika No: 63989

Türkçe Çeviri © Uğur Gülsün, 2023
© İthaki, 2023
© Kai Bird & Martin J. Sherwin, 2005

Bu çeviri Penguin Random House, LLC'nin bir parçası olan Knopf Doubleday Group'un markası Pantheon Books ile Kalem Ajans aracılığıyla yapılan anlaşmayla yayımlanmıştır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

İthaki™ İthaki Yayıncılık Basın Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin tescilli markasıdır.
Caferağa Mah. Neşe Sok. 1907 Apt. No: 31 Moda, Kadıköy-İstanbul
Tel: (0216) 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
editor@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ithakiyayingrubu.com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık
Maltepe Mah. Hastane Yolu Sok. No: 1/6, Zeytinburnu-İstanbul
Tel: (0212) 613 30 06 denizmatbaamucellit@gmail.com
Sertifika No: 48625

Kai Bird
Martin J. Sherwin

Amerikalı Prometheus

J. Robert Oppenheimer'ın Başarı ve Acı Dolu Öyküsü

Çeviren
Uğur Gülsün

ithaki

Susan Goldmark, Susan Sherwin için
Angus Cameron ve Jean Mayer anısına

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9

Giriş 15

BİRİNCİ KISIM

1 "Her Yeni Bilgiyi Son Derece Güzel Kavrardı" 23

2 "Münzevi Zindan" 51

3 "Oldukça Kötü Zamanlar Geçiriyorum" 67

4 "İşim Zor, Ama Tanrı'ya Şükür, Harika!" 88

5 "Ben Oppenheimer" 105

6 "Oppie" 122

7 "Nim Nimci Gençler" 141

İKİNCİ KISIM

8 "1936'da Görüşlerim Değişmeye Başladı" 163

9 "[Frank] Kuponu Kesti ve Gönderdi" 188

10 "Çok ama Çok Bariz" 209

11 "Senin Bir Arkadaşınla Evleneceğim, Steve" 224

12 "Yeni Düzeni Sola Çekiyorduk" 243

13 "Hızlı Parçalanma Koordinatörü" 261

14 "Chevalier Olayı" 283

ÜÇÜNCÜ KISIM

15 "Çok Vatansever Birine Dönüştü" 295

16 "Aşırı Gizlilik" 321

17 "Oppenheimer Doğruyu Söylüyor..." 340

18 "Nedeni Bilinmeyen İntihar" 356

19 "Onu Evlat Edinmek İster misin?" 365

20 "Bohr Tanrı'ydı, Oppie de Onun Elçisiydi" 383

21 "Cihazın Medeniyet Üzerindeki Etkisi" 396

22 "Artık Hepimiz Orospu Çocuğuyuz" 414

DÖRDÜNCÜ KISIM

23 "Zavallı Küçük İnsanlar" 445
24 "Ellerimde Kan Görüyorum" 460
25 "New York'u Yok Edebilirler" 478
26 "Oppie 'Kızıl' Geçirdi Ama Artık Bağışıklık Kazandı" 499
27 "Entelektüel Bir Otel" 524
28 "Bunu Neden Yaptığını Anlayamamış" 554
29 "Eminim Kitty Bu Yüzden Kendisini Paralıyordu" 576
30 "Fikrini Hiç Belli Etmedi" 590
31 "Oppie Hakkında Karanlık Sözler" 612
32 "Biliminsanı X" 646
33 "Ormandaki Canavar" 657

BEŞİNCİ KISIM

34 "Oldukça Kötü Görünüyor, Değil mi?" 693
35 "Korkarım Bütün Bunlar Resmen Delilik" 708
36 "Bir Histeri Gösterisi" 741
37 "Ülkemizin İtibarına Kara Bir Leke" 761
38 "Ellerimdeki Kanın Sıcaklığını Hâlâ Hissedebiliyorum" 779
39 "Âdeta Bir Masallar Ülkesi Gibiydi" 800
40 "Trinity'nin Ertesi Günü Yapılmalıydı" 811
Sonsöz: "Bir Tane Robert Var" 832
Yazarın Notu ve Teşekkür 836
Kaynakça 845
Görseller 864
Dizin 896

ÖNSÖZ

Robert Oppenheimer'ın hayatı –kariyeri, itibarı, hatta öz değer duygusu– 1953 Noel'inden dört gün önce aniden kontrolden çıktı. Onu hızla avukatının Washington, D.C. Georgetown'daki evine götüren arabanın camından dışarı bakarak, "Neler olduğuna inanamıyorum," diye haykırdı. Orada birkaç saat içinde kaderini değiştirecek bir kararın eşiğine gelmişti. Devletteki danışmanlık görevinden istifa mı etmeliydi? Yoksa Atom Enerjisi Komisyonu (AEC) başkanı Lewis Strauss'un o gün öğleden sonra eline tutuşturuverdiği mektuptaki suçlamalarla mı savaşmalıydı? Mektupta, geçmişi ve politik önerileri hakkında yapılan yeni incelemenin ardından kendisinin, güvenlik riski olarak ilan edildiği söyleniyor ve tek tek hakkındaki otuz dört suçlama sıralanıyordu. "1940'ta Çin Halkının Dostları'nın destekleyici listesinde olduğunuz söyleniyor" gibi saçma sapan iddiaların yanı sıra, "1949 sonbaharında ve sonrasında, hidrojen bombasının geliştirilmesine şiddetle karşı çıktınız" gibi politik iddialar da vardı.

İlginçtir, Hiroşima ve Nagasaki'ye atılan atom bombalarından beri, Oppenheimer, karanlık ve uğursuz bir şeyin onu beklediği yönünde belirsiz bir önsezi taşıyordu. Birkaç yıl önce, 1940'ların sonlarında, kendi neslinin en saygın ve kıskanılan biliminsanı ve kamu politikası danışmanı olarak Amerikan toplumunda –hatta *Time* ve *Life* dergilerinin kapaklarında bile– ikonik bir statü kazandığı bir dönemde, Henry James'in "Ormandaki Canavar" adlı kısa hikâyesini okumuştu. Oppenheimer, başkahramana "er ya da geç gerçekleşecek nadir ve tuhaf, belki de büyük ve korkunç bir akıbeti beklediği" önsezisinin musallat olduğu, içini kemiren bu saplantılı

hikâyenin tamamen etkisinde kalmıştı. Bu gelmekte olan her ne ise, onun "iflahını keseceğini" biliyordu.

Savaş sonrası Amerika'da antikomünizm dalgaları yükselirken, Oppenheimer, "ormandaki canavarın" kendi peşinde olduğunu giderek daha fazla hissediyordu. Komünist avına çıkmış kongre araştırma komitelerinin karşısına çıkması, FBI'ın ev ve ofis telefonlarını dinlemesi, basına yansıyan siyasi geçmişiyle ve politik önerileriyle ilgili yüz kızartıcı hikâyeler onu kapana kısılmış hissettiriyordu. 1930'larda Berkeley'deki sol faaliyetleri, Hava Kuvvetleri'nin nükleer silahlarla (onun soykırım adını verdiği) büyük stratejik bombalama planlarına karşı savaş sonrası itirazları ile birleşince FBI Direktörü J. Edgar Hoover ve Lewis Strauss gibi birçok güçlü Washington yetkilisini kızdırmıştı.

O akşam Herbert ve Anne Marks'ın Georgetown'daki evinde seçeneklerini düşündü. Herbert sadece avukatı değil aynı zamanda en yakın arkadaşlarından biriydi. Herbert'in karısı Anne Wilson Marks bir zamanlar Los Alamos'ta onun sekreterliğini yapmıştı. O gece Anne, "neredeyse umutsuz bir ruh hâli" içinde olduğunu gözlemledi. Ama uzun tartışmalardan sonra Oppenheimer, suçunu kabullenme anlamına gelecek istifa yerine, her ne kadar şartlar tamamen aleyhine de olsa, hakkındaki suçlamaların cevapsız kalmasına izin veremeyeceği sonucuna vardı. Bu yüzden, Herb'ün yardımıyla, "Sevgili Lewis," diye başlayan bir mektup karaladı. Mektupta Oppenheimer, Strauss'un onu istifaya çağırdığını söylüyordu. "Bana, Atom Enerjisi Komisyonu'na danışman olarak sözleşmemin feshini talep etmemin ve böylece suçlamaların açıkça değerlendirilmesinden kaçınmamın makbul bir alternatif olabileceğini söylüyorsun," diyordu. Bu seçeneği ciddiyetle değerlendirmişti. Ama, "Bu şartlar altında," diye sürdürdü mektubunu, "böylesi bir hareket tarzı, yaklaşık on iki yıldır hizmet ettiğim bu hükümete layık olmadığım görüşüne katıldığım ve bunu kabul ettiğim anlamına gelir. Ben bunu yapamam. Eğer o kadar değersiz olsaydım, ülkemize bu denli hizmet edemezdim, Princeton'daki İleri Araştırma Enstitüsü Direktörlüğü'ne getirilmezdim ve çok kereler ülkemizi ve bilimini temsilen konuşmak üzere kendimi kürsülerde bulmazdım."

Gecenin sonunda Robert bitkin ve perişandı. Birkaç içkiden

sonra, üst kattaki misafir odasına çekildi. Birkaç dakika sonra, Anne, Herbert ve Robert'ın ona Washington'a kadar eşlik eden karısı Kitty "korkunç bir sesle" irkildi. Koşa koşa üst kata çıktılar, yatak odası boş, banyo kapısı kapalıydı. "Kapıyı açamadım," dedi Anne, "ve Robert'tan yanıt alamadım."

Banyoda yere yığılmıştı ve baygın bedeni kapının açılmasını engelliyordu. Robert'ın hamur gibi olmuş bedenini kenara doğru iterek kapıyı yavaş yavaş açılmaya zorladılar. Anne'in söylediğine göre kendine geldiğinde "mırıldanıp duruyordu." Kitty'nin reçeteli uyku haplarından birini almıştı. Bir doktor telefonda, "Uyumasına izin vermeyin," diye tembih etti. Bunun üzerine doktor gelinceye kadar yaklaşık bir saat boyunca, Robert'ı ileri geri yürüttüler, ona yudum yudum kahve içirmeye çalıştılar.

Robert'ın "canavarı" saldırıya geçmişti; kamu hizmeti kariyerini sona erdirecek ama ironik bir şekilde hem itibarını artıracak hem de mirasını güvence altına alacak çilesi başlamıştı.

Robert'ın bilinmezlikten şöhrete, New York City'den New Mexico, Los Alamos'a giden yolculuğu, yirminci yüzyılın bilim, sosyal adalet, savaş ve Soğuk Savaş'ındaki büyük mücadelelere ve zaferlere onu da dâhil etti. Yolculuğunda olağanüstü zekâsı, ebeveynleri, Etik Kültür Okulu'ndaki öğretmenleri ve gençlik deneyimleri onun rehberleri oldu. Profesyonel olarak gelişimi 1920'lerde Almanya'da, sevdiği ve dünyaya tanıttığı yeni bir bilim olan kuantum fiziğini öğrendiği yerde başladı. 1930'larda, Berkeley, California Üniversitesi'nde, araştırmalar için Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en önemli merkezi inşa ederken, yurt içindeki Büyük Buhran'ın sonuçları ve yurt dışındaki faşizmin yükselişi nedeniyle ekonomik ve ırksal adalete ulaşmak için verilen mücadelede, çoğu komünist ve sempatizan olan arkadaşlarıyla aktif olarak çalışmaya başlamıştı. O yıllar hayatının en güzel yıllarıydı. On yıl sonra sesini susturmak için bu kadar kolay kullanılmaları, savunduğumuz demokratik ilkelerin ne kadar hassas bir dengede durduğunu ve ne kadar dikkatle korunması gerektiğini hatırlatıyor.

Oppenheimer'ın 1954'te çektiği ıstırap ve yaşadığı utanç, McCarthy döneminde benzeri görülmemiş bir şey değildi. Ama

bir davalı olarak, kendisinin benzeri yoktu. Amerika'nın Prometheus'uydu o, "atom bombasının babasıydı." Güneşin müthiş ateşini savaş zamanında ülkesi için doğadan çekip alma çabalarında öncü rol üstlenmişti. Daha sonra, bunun tehlikeleri hakkında temkinle ve potansiyel faydaları hakkında umutla konuşmuştu ve daha sonra, neredeyse umutsuzca, ordu tarafından benimsenen ve akademik stratejistler tarafından teşvik edilen nükleer savaş önerileri hakkında eleştirel bir şekilde şunları söylemişti: "Etiği her zaman insan yaşamının temel bir parçası olarak gören [ancak] neredeyse herkesin öldürülme tehlikesi hakkında sadece ileriye dönük oyun kuramı terimleriyle konuşabilen bir medeniyet için ne söyleyebiliriz?"

1940'ların sonlarında, ABD-Sovyet ilişkileri kötüleştikçe, Oppenheimer'ın nükleer silahlar hakkında sürekli çetin sorular sorma iştahı, Washington'ın ulusal güvenlik birimlerini büyük ölçüde rahatsız etti. Cumhuriyetçilerin 1953'te Beyaz Saray'a dönmesi, Lewis Strauss gibi büyük nükleer misilleme savunucularını Washington'da güçlü pozisyonlara yükseltti. Strauss ve müttefikleri, politikalarına meydan okuyabileceğine inandıkları tek adamı susturmaya kararlıydılar.

1954'teki Oppenheimer eleştirmenleri, siyasetine ve mesleki yargılarına, daha doğrusu yaşamı ve değerlerine saldırırken, onun hırsları ve tedirginlikleri, dehası ve naifliği, kararlılığı ve korkuları, stoacılığı ve şaşkınlığı gibi birçok kişilik özelliğini gözler önüne serdi. AEC'nin Personel Güvenlik Soruşturma Heyeti'nin, *J. Robert Oppenheimer Meselesi Üzerine* adlı bin sayfayı aşkın dökümlerinde çok şey ortaya serildi ama dökümlerde düşmanlarının, bu karmaşık adamın ilk yıllarından beri kendi etrafında inşa ettiği duygusal zırhı pek delip geçemedikleri de görüldü. *Amerikalı Prometheus*, Robert'ın yirminci yüzyılın başında New York'un Yukarı Batı Yakası'ndaki çocukluğundan 1967'deki ölümüne kadar bu zırhın ardındaki esrarengiz kişiliği keşfediyor. Bu kitap bir kişinin toplum önündeki davranışlarının ve politik kararlarının (ve Oppenheimer'ın durumunda belki de biliminin) bir ömür boyu yaşanan özel deneyimlerle şekillendiği inancıyla araştırılan ve yazılan, derinlemesine kişisel bir biyografidir.

Yirmi beş senelik bir çalışmanın eseri olan *Amerikalı Prometheus*, yurt içi ve yurt dışındaki arşiv ve kişisel koleksiyonlardan toplanan binlerce kayda dayanıyor. Oppenheimer'ın Kongre Kütüphanesi'ndeki büyük yazı koleksiyonundan ve çeyrek asırdan fazla süren gözetim boyunca biriken binlerce sayfalık FBI kayıtlarından yararlanıyor. Toplum hayatında çok az insan böyle bir incelemeye maruz kalmıştır. Okuyucular, Oppenheimer'ın FBI dinleme cihazları tarafından kaydedilen ve yazıya dökülen sözlerini de "duyacaktır." Ne var ki yazılı kayıtlar bile bir insanın gerçek yaşamının sadece bir kısmını anlattığı için, Oppenheimer'ın en yakın arkadaşlarından, akrabalarından ve meslektaşlarından neredeyse yüz kişiyle görüştük. 1970'li ve 1980'li yıllarda görüşülen kişilerin birçoğu artık hayatta değil. Ancak anlattıkları hikâyeler, bizi nükleer çağa götüren ve (bizim de daha sonraları sürdürdüğümüz gibi) nükleer savaş tehlikesini ortadan kaldırmanın bir yolunu bulmak için başarısız bir mücadele sergileyen olağanüstü bir adamın ayrıntılı bir portresini gözler önüne seriyor.

Oppenheimer'ın hikâyesi aynı zamanda bize halk olarak kimliğimizin nükleer kültürle yakından bağlantılı kaldığını hatırlatıyor. E. L. Doctorow, gözlemini, "Bomba 1945'ten beri hep aklımızda," diye aktarıyor.* "Önce silahımız, sonra diplomasimiz ve şimdi de ekonomimiz hâline geldi. Bu kadar güçlü bir şeyin, kırk yıl sonra, kimliğimizi şekillendirmediğini nasıl düşünebiliriz? Düşmanlarımıza karşı yaptığımız büyük golem† mantığı, inancı, vizyonuyla kültürümüz, bomba kültürümüzdür." Oppenheimer, serbest kalmasına katkıda bulunduğu nükleer tehdidi kontrol altına alarak bizi bu bomba kültüründen cesaretle uzaklaştırmaya çalıştı. En etkileyici çabası, Acheson-Lilienthal Raporu olarak bilinen (ancak aslında Oppenheimer tarafından tasarlanan ve büyük ölçüde yazılan) atom enerjisinin uluslararası kontrolü planıydı. Bu plan, nükleer çağda rasyonel davranmak adına hâlâ müstesna bir model olmaya devam ediyor.

Ne var ki yurt içi ve yurt dışındaki Soğuk Savaş siyaseti planın

---

* E. L. Doctorow, "The State of Mind of the Union," *The Nation*, 22.3.86, s. 330.

† Yapılış amacı yaratıcısını korumak olan, insan biçimli, toprak veya kilden dev yaratık. *-yhn*

elini kolunu bağladı ve Amerika, sayısı gitgide artan diğer uluslarla birlikte, gelecek yarım yüzyılda da bombaya kucak açtı. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, nükleer kıyım tehlikesi geçmiş gibi görünüyordu ancak başka bir ironik dönemeçte, yirmi birinci yüzyılda nükleer savaş ve nükleer terörizm tehdidi belki de hiç olmadığı kadar yakınlaştı.

11 Eylül sonrası dönemde, atom bombasının babasının nükleer çağın başlangıcında bizi bunun Amerika'yı kontrolsüz saldırılara karşı daha savunmasız hâle getiren ve ayrım gözetmeyen bir terör silahı olduğu konusunda uyardığını hatırlamakta yarar vardır. 1946'da kapalı bir Senato oturumunda "üç dört adamın [atom bombası] parçalarını New York'a sokup tüm şehri havaya uçurup uçuramayacağı" sorulduğunda, "Elbette yapabilir ve New York'u yok edebilirler" diye yanıt verdi. Dehşete kapılan bir senatörün, "Şehrin bir yerine saklanmış bir atom bombasını tespit etmek için ne kullanırsınız?" sorusuna Oppenheimer, "Tornavida [her sandığı ve valizi açmak için]," diye espriyle karşılık verdi. Nükleer terörizme karşı tek savunma nükleer silahların ortadan kaldırılmasıydı.

Oppenheimer'ın uyarıları görmezden gelindi ve nihayetinde susturuldu. Zeus'tan ateş çalan ve onu insanlığa bahşeden asi Yunan tanrısı Prometheus gibi, Oppenheimer da bize atom ateşini verdi. Ama sonra, onu kontrol etmeye, bizi onun korkunç tehlikelerinden haberdar etmeye çalıştığında, Zeus'un karşılığı olan güçler, onu cezalandırmak üzere öfkeyle ayağa kalktı. Atom Enerjisi Komisyonu'nun soruşturma heyetinin muhalif üyesi Ward Evans'ın yazdığı gibi, Oppenheimer'ın güvenlik izninin iptal edilmesi "ülkemizin itibarına kara bir leke" çaldı.

GİRİŞ

Lanet olsun, bu ülkeyi seviyorum.

ROBERT OPPENHEIMER

Princeton, New Jersey, 25 Şubat 1967: Kuzeydoğu'yu donduran tehditkâr havaya ve acı soğuğa rağmen, altı yüz arkadaş ve meslektaşı –Nobel ödüllüler,* politikacılar, generaller, biliminsanları, şairler, romancılar, besteciler ve hayatın her kesiminden tanıdıklar– J. Robert Oppenheimer'ı anmak ve ölümünün yasını tutmak üzere toplandı. Bazıları onu nazik bir öğretmen olarak tanıyordu ve ona sevgiyle "Oppie" diye hitap ediyordu. Bazıları onu büyük bir fizikçi, 1945'te atom bombasının "babası" olmuş bir adam, ulusal bir kahraman ve topluma yararlı biliminsanının sembolleşmiş bir örneği olarak görüyordu. Ve herkes, sadece dokuz yıl sonra, Başkan Dwight D. Eisenhower'ın yeni Cumhuriyetçi yönetiminin onu nasıl güvenlik riski ilan ettiğini ve Robert Oppenheimer'ı Amerika'nın antikomünist mücadelesinin başlıca kurbanı yaptığını derin bir acı ile hatırlıyordu. Ve bu yüzden, olağanüstü yaşamı başarılarla olduğu kadar trajedilerle de dolu parlak bir adamı anmak için kederli yüreklerle gelmişlerdi.

Nobel ödüllüler arasında Isidor I. Rabi, Eugene Wigner, Julian Schwinger, Tsung Dao Lee ve Edwin McMillan gibi dünyaca ünlü fizikçiler vardı. Albert Einstein'ın kızı Margot da babasının İleri Araştırma Enstitüsü'ndeki patronunu onurlandırmak için oradaydı. 1930'larda Berkeley'de Oppenheimer'ın öğrencisi ve yakın arka-

* Murray Schumach, "600 at a Service for Oppenheimer," NYT, 26.2.67.

daşı, Los Alamos'un emektarı Robert Serber ve güneşin iç işleyişini ortaya çıkaran Cornell Üniversiteli büyük fizikçi Hans Bethe de oradaydı. 1954'te halk nezdinde küçük düşürüldükten sonra Oppenheimer'ların sığınak olarak bir sahil kulübesi inşa ettikleri sakin Karayip adası St. John'dan komşusu olan Irva Denham Green, Amerika'nın dış politikasının güçlü ve parlak figürleri, avukat ve uzun süreli başkanlık danışmanı John J. McCloy; Manhattan Projesi'nin askeri şefi General Leslie R. Groves; Donanma Sekreteri Paul Nitze; Pulitzer Ödüllü tarihçi Arthur Schlesinger, Jr. ve New Jersey Senatörü Clifford Case ile dirsek dirseğe oturuyordu. Başkan Lyndon B. Johnson, Beyaz Saray'ı temsilen, 16 Temmuz 1945'te ilk atom bombasının testi olan "Trinity"de Oppenheimer ile birlikte olan Los Alamos emektarı bilim danışmanı Donald F. Hornig'i gönderdi. Biliminsanları ve Washington'ın güçlü elitlerinin yanı sıra şair Stephen Spender, romancı John O'Hara, besteci Nicholas Nabokov ve New York Şehir Balesi'nin yönetmeni George Balanchine gibi edebiyat ve kültür insanları da vardı.

Oppenheimer'ın dul eşi Katherine "Kitty" Puening Oppenheimer, Princeton Üniversitesi'nin Alexander Salonu'nda birçoğunun belleğinde sakin ve buruk bir gün olarak kalacak anma töreni için ön sırada oturuyordu. Yirmi iki yaşındaki kızları Toni ve yirmi beş yaşındaki oğulları Peter da yanındaydı. Fizikçi olarak kariyeri McCarthy dönemi kargaşaları yüzünden mahvolan, Robert'ın kardeşi Frank Oppenheimer da Peter'ın yanına oturuyordu.

Robert Oppenheimer'ın geçen sonbahar bu salonda ilk kez dinlediği ve hayran kaldığı İgor Stravinski'nin *Requiem Canticles* adlı eseri konser salonunu doldurdu. Ve sonra yapılan üç konuşmadan ilki, Oppenheimer'ı otuz yıldır tanıyan Hans Bethe'den geldi. Bethe, "Amerikan teorik fiziğini harika bir noktaya taşımak adına herkesten daha fazlasını yaptı. . . O bir liderdi ama otoriter değildi, ne yapılması gerektiğini asla dikte etmedi. İyi bir ev sahibinin misafirlerine karşı yaptığı gibi içimizdeki en iyiyi ortaya çıkardı," dedi.* Atom bombasını yapmak için Almanlara karşı girilen farazi yarışta binlerce kişiyi yönettiği Los Alamos'ta Oppenheimer, el değmemiş bir düz

* A.g.e.

tepeyi bir laboratuvara ve rengârenk bir grup biliminsanını etkili bir ekibe dönüştürmüştü. Bethe ve Los Alamos'un diğer emektarları, New Mexico'da inşa ettikleri ilkel "aletin" Oppenheimer olmadan savaşta kullanılmak üzere asla zamanında bitirilemeyeceğini biliyordu.

İkinci konuşmayı Princeton'dan komşusu da olan fizikçi Henry DeWolf Smyth yaptı. Smyth, 1954'te Oppenheimer'ın güvenlik izninin iade edilmesi için Atom Enerjisi Komisyonu'nun (AEC) beş üyesinden lehte oy kullanan tek kişiydi. Oppenheimer'ın maruz kaldığı üst düzey "güvenlik soruşturmasının" bir tanığı olarak Smyth, yaşanan trajediyi derinlemesine hissediyordu: "Böyle bir yanlış asla düzeltilemez; tarihimizden böyle bir leke asla silinemez. Ülkesi için yaptığı büyük hizmetlerin böylesine sefilce karşılık bulmasından dolayı üzüntü duyuyoruz," dedi.*

Son olarak, Amerika'nın Sovyetler Birliği'ne karşı savaş sonrası yürüttüğü çevreleme politikasının babası ve İleri Araştırmalar Enstitüsü'nde Oppenheimer'ın uzun süredir arkadaşı ve meslektaşı olan deneyimli diplomat ve büyükelçi George Kennan kürsüye çıktı. Kennan'ın nükleer çağın sayısız tehlikesini anlaması konusunda kimse Oppenheimer kadar etkili olmamıştı. Kennan'ın Amerika'nın militarize Soğuk Savaş politikaları hakkındaki muhalif görüşleri nedeniyle Washington'dan dışlandığı dönemlerde, kimse ona Oppenheimer kadar dostluk göstermemiş, yaptığı işleri savunmamış, himaye sağlamamıştı.

"Ahlaki düzeyleriyle," demişti Kennan. "orantısız bir şekilde doğa üzerinde hâkimiyet kuran insanoğlunun kazandığı zeminin yarattığı çatışma, hiç kimsenin üzerinde bundan daha büyük bir zulüm oluşturmadı. Bu tırmanan aykırılığın insanlığa vadettiği tehlikeleri daha önce kimse bu kadar net görmemişti. Bu gerilim, hakikat arayışının bilimsel ve insancıl tüm biçimlerinin değerine olan inancını hiçbir zaman sarsmadı. Ancak geliştirilen kitle imha silahlarının getirebileceği felaketleri önlemek için onun kadar tutkuyla çalışan kimse olmadı. Bunu yaparken aklında hep insanlığın yararı vardı ama bir Amerikalı olarak ait olduğu bu ulusal topluluğun, bu

* *Bulletin of the Atomic Scientists,* Ekim 1967.

özlemlerine ulaşma konusunda kendisinin ne büyük fırsatlar sunduğunu da görüyordu.

"Ellilerin başındaki* karanlık günlerde, birçok yönden başına belalar yağarken ve tartışmaların merkezinde işkencelere maruz kalırken, dikkatini yurt dışındaki sayısız akademik merkezde hoş karşılanacağı gerçeğine çektim ve ona bu ülke dışında ikamet etmeyi düşünüp düşünmediğini sorduğumda, cevabını gözyaşları içinde vermişti: 'Lanet olsun, bu ülkeyi seviyorum.'"†

Robert Oppenheimer bir muammaydı,‡ büyük bir liderin karizmatik niteliklerini sergileyen teorik bir fizikçi, gizemlerle dolu bir sanatseverdi. Ölümünden sonraki onlarca yılda, yaşamı tartışmaların, efsanelerin ve gizemin gölgesinde kaldı. Japonya'nın ilk Nobel ödüllü biliminsanı Dr. Hideki Yukawa gibileri için Oppenheimer "modern nükleer bilimcinin yaşadığı trajedinin bir sembolüydü."§ Liberallere göre, McCarthy'nin cadı avının baş kurbanı, sağ kanadın ilkesiz düşmanlığının bir sembolü oldu. Siyasi düşmanlarına göre, gizli bir komünist ve tescilli bir yalancıydı.

Aslında, son derece insani bir figürdü, karmaşık olduğu kadar yetenekliydi, hem zeki hem de naifti, sosyal adaletin tutkulu bir savunucusuydu. Devlet danışmanlığı sırasında, kontrolsüz nükleer silahlanma yarışını dizginlemek için tükenmek bilmez bir çaba göstermesi ona bürokraside güçlü düşmanlar edindirmişti. Arkadaşı Rabi'nin dediği gibi, "çok bilge olmasının yanı sıra, çok aptaldı."¶

Fizikçi Freeman Dyson, Robert Oppenheimer'da derin ve şiddetli çelişkiler görüyordu. Hayatını bilime ve rasyonel düşünceye adamıştı. Ama Dyson'ın gözlemlerine göre, Oppenheimer'ın bir kitle imha silahının yaratım sürecine katılma kararı "aslı var ya da

---

* Schumach, NYT, 26.2.67; Abraham Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 400.

† Kennan Oppenheimer'ın bu duygusal tepkisinden çok etkilenmişti. 2003'te Kennan, yüzüncü doğum günü kutlamasında bu hikâyeyi tekrar anlattı ve bu kez *onun* gözlerinde yaşlar vardı.

‡ Jeremy Bernstein, *Oppenheimer: Portrait of an Enigma*, s. vii-xi.

§ NYT, 20.2.67.

¶ I. I. Rabi, röportajı: Sherwin, 12.3.82, s. 11.

yok, bir Faust pazarlığıydı'.... Ve tabii hâlâ sonuçlarıyla yaşıyoruz."† Faust gibi Robert Oppenheimer da pazarlığı yeniden müzakere etmek istedi, bunu yaptığı için de yolu kesildi. Atomun gücünü ortaya çıkarma çalışmalarına öncülük etmişti ancak vatandaşlarını bunun tehlikeleri konusunda uyarmaya, Amerika'nın nükleer silahlara bel bağlayışının önüne geçmeye çalışınca, devlet onun sadakatini sorguladı ve onu yargıladı. Arkadaşları, bu alenen aşağılanmayı başka bir biliminsanı olan Galileo Galilei'nin 1633'te ortaçağ zihniyetli bir kilise tarafından yargılanmasına benzetiyordu; bazıları da olayda antisemitizmin çirkin hayaletini görüyor ve Yüzbaşı Alfred Dreyfus'un 1890'larda Fransa'da yaşadığı çileyi hatırlıyordu.‡

Ancak her iki benzetme de insan Robert Oppenheimer'ı, bir biliminsanı olarak başarılarını ve nükleer çağın mimarı olarak oynadığı benzersiz rolü anlamamıza yardımcı olmuyor. İşte bu onun yaşam hikâyesi.

---

* Goethe'nin de aynı adlı ömürlük eserinde konu aldığı geleneksel Alman öyküsü Faust'ta kahraman, şeytanla bir pazarlığa girer ve ulvi değerlerini vererek karşılığında sınırsız bilgi ve dünyevi zevkleri alır. *–çn*

† Freeman Dyson, röportaj: Jon Else, 10.12.79, s. 5, 9-10.

‡ Edward Teller bu olayı farklı hatırlıyordu: "Atmosferi tutuşturma meselesi, eğer bahsi geçtiyse de, yaz konferansında ayrıntılı olarak tartışılmadı. Bu bir mesele değildi." (Teller, Judith Shoolery ile, *Memoirs*, s. 160).

BİRİNCİ KISIM

BİRİNCİ BÖLÜM

"Her Yeni Bilgiyi Son Derece Güzel Kavrardı"

Küçükken çok yumuşak, itici derecede iyi bir çocuktum.

ROBERT OPPENHEIMER

Yirminci yüzyılın ilk on yılında bilim ikinci bir Amerikan devrimi başlattı. At sırtında gezen bir ulus kısa sürede içten yanmalı motorlar, insanlı uçuşlar ve daha birçok buluşla dönüşüme uğradı. Bu teknolojik yenilikler sıradan erkek ve kadınların yaşamlarını hızla değiştirdi. Ama o sırada küçük bir grup biliminsanı daha kökten bir devrim yapıyordu. Dünyanın dört bir yanındaki teorik fizikçiler, uzay ve zamanı anlama şeklimizi değiştirme yolundaydı. Radyoaktivite 1896 yılında Fransız fizikçi Henri Becquerel tarafından keşfedildi. Max Planck, Marie Curie, Pierre Curie ve diğerleri atomun doğası hakkında daha fazla bilgi sağladı. Ve sonra, 1905'te Albert Einstein özel görelilik teorisini yayınladı. Aniden, evren âdeta bir değişime uğradı.

Biliminsanları dünyanın dört bir yanında akıl, refah ve sosyal liyakat rönesansına öncülük edecek yeni bir tür kahraman gibi karşılanma arifesindeydi. Amerika'da reform hareketleri eski düzene meydan okuyordu. Theodore Roosevelt, Beyaz Saray'ın ayrıcalıklı kürsüsünden, bilim ve uygulamalı teknoloji ile ittifak hâlindeki iyi bir hükümetin yeni ve aydınlık bir İlerleme Çağı yaratabileceğini savunuyordu.

J. Robert Oppenheimer 22 Nisan 1904'te işte umut vadeden bu dünyaya doğdu. Amerikalı olmak için çabalayan birinci ve ikinci kuşak Alman göçmenlerden oluşan bir aileden geliyordu. Etnik ve kültürel olarak Yahudi olan New Yorklu Oppenheimerlar, hiçbir sinagoga bağlı değildi. Yahudiliklerini reddetmeden kimliklerini, rasyonalizmi ve ilerici bir seküler hümanizmi benimseyen benzersiz bir Amerikan tarzı Yahudilik yorumu –Etik Kültür Derneği– içinde şekillendirmeyi seçtiler. Aynı zamanda Amerika'ya göç eden herkesin karşılaştığı ikilemlere yenilikçi bir bakış sunan bu yaklaşım, Robert Oppenheimer için, Yahudi kimliği hakkında ömür boyu sürecek bir kararsızlığı besledi.

Adından da anlaşılacağı gibi Etik Kültür bir din değildi. Kendi kendine böbürlenip durmak yerine sosyal adaleti teşvik eden bir yaşam biçimiydi. Atom çağının babası olarak tanınacak olan bu küçük çocuğun bağımsız sorgulamaya, deneysel keşfe ve özgür düşünen zihne, kısacası bilimin değerlerine değer veren bir kültürde yetişmiş olması tesadüf değildi. Yine de ne gariptir ki Robert Oppenheimer'ın serüveninde, sosyal adalete, akılcılığa ve bilime adanmış bir yaşam, bir mantar bulutu altında toplu kıyımın metaforu hâline gelecekti.

Robert'ın babası Julius Oppenheimer, 12 Mayıs 1871'de Almanya'da, Frankfurt'un hemen doğusundaki Hanau kasabasında doğdu. Robert'ın daha sonra anlattığına göre, Julius'un babası Benjamin Pinhas Oppenheimer, "neredeyse ortaçağdan kalma bir Alman köyünde" derme çatma bir evde büyüyen eğitimsiz bir köylü ve tahıl tüccarıydı.* Julius'un iki erkek ve üç kız kardeşi vardı. 1870'te

* Oppenheimer soyağacı, klasör 4-24, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB; JRO röportaj: Kuhn, 18.11.63, APS, s. 3. Üçüncü oğlan kardeş de New York'a göçtü ama kısa bir süre kaldıktan sonra Almanya'ya geri döndü. Üç kız kardeşten biri bir süre Birleşik Devletler'e geldi ama sonra Almanya'ya döndü ve orada öldü. Üç kız kardeşin en küçüğü olan Hedwig Oppenheimer Stern, 1937'de Birleşik Devletler'e göç etti ve California'ya yerleşti. (Babette Oppenheimer Langsdorf, röportaj: Alice Smith, 1.12.76, Sherwin Collection.) Emil Oppenheimer'ın kızı Babette, Robert Oppenheimer'dan iki yaş küçüktü. 1900 ABD Sayımı'nda, belki de hatayla, Julius Oppenheimer'ın Ağustos 1870'te doğduğu ve 1888'de Almanya'dan göç ettiği, Julius'un mesleğinin de gezgin satıcılık olduğu belirtilir. (1900 Census, New York, N.Y., rulo 1102, cilt 149, döküm 455, sayfa 8, satır 27, NA.)

Benjamin'in iki kuzeni evlenerek New York'a göç etti. Sigmund ve Solomon Rothfeld adlarındaki bu iki genç, birkaç yıl içinde erkek takım elbise astarları ithal eden küçük bir şirket kurmak üzere J.H. Stern adındaki başka bir akrabalarıyla ortak oldu. Şirket, hazır giyimde şehirde yeni gelişen ticarete son derece başarıyla hizmet etti. 1880'lerin sonlarında, Rothfeldler Benjamin Oppenheimer'a bu işte oğulları için de yer olduğu mesajını iletti.

Julius, abisi Emil'den birkaç yıl sonra, 1888 baharında New York'a geldi. Uzun boylu, ince bacaklı, hantal bir delikanlı olarak şirket deposunda top top kumaşları hizaya sokmakla işe başladı. Şirkete hiçbir parasal varlık getirmemesine ve tek kelime İngilizce konuşmamasına rağmen, köşeyi dönmeye kararlıydı. Renklerden iyi anlayan bir gözü vardı ve zamanla şehirdeki en mahir "kumaş" uzmanlarından biri olarak ün kazandı. Emil ve Julius, 1893'teki ekonomik durgunluğu atlattıktan sonra yüzyılın başında Julius, Rothfeld, Stern & Company'nin tam ortağı oldu. Daima beyaz yakalı gömlek, sade bir kravat ve koyu renk bir takım elbise giyiyordu. Görgü kurallarına riayeti, kıyafeti kadar kusursuzdu. Tüm anlatılanlar, Julius'un son derece sempatik bir genç olduğunu gösteriyor. 1903'te müstakbel eşi ona, "Sizin, en üst seviyede itimat telkin eden bir tarzınız var," diye yazmıştı, "insanı en iyiye, en güzele teşvik ediyor."* Otuz yaşına geldiğinde, oldukça iyi İngilizce konuşuyordu ve tamamen alaylı olmasına rağmen, Amerika ve Avrupa tarihini geniş çapta okumuştu. Bir sanat âşığı olarak, hafta sonları boş zamanlarını New York'un sayısız sanat galerisinde dolaşarak geçiriyordu.

Bu gezintilerden biri sırasında olacak, genç ressam Ella Friedman ile tanıştırıldı. Ella, ince bir endama, mükemmel yüz hatlarına ve "etkileyici gri-mavi gözler ile uzun siyah kirpiklere" sahip "güzel ve zarif" bir esmerdi.† Sağ elinde ise doğuştan gelen bir biçim bozukluğu vardı. Bu biçimsizliği gizlemek için Ella her zaman uzun kollu güderi eldivenler giyerdi. Sağ elini örten eldivende, yapay bir

---

* Ella Friedman'dan Julius Oppenheimer'a, tarihsiz, yaklaşık Mart 1903, klasör 4-10, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB.

† Dorothy McKibbin, röportaj: Jon Else, 10.12.79, s. 21. McKibbin Katherine Chaves Page'den alıntı yapıyor. Ayrıca bkz. Bayan Frieda Altschul'dan JRO'ya, 9.12.63, Ella'nın gözlerini anlatıyor.

başparmağa bağlı, yaylı, ilkel bir protez vardı.* Julius ona âşık oldu. Bavyera Yahudi topluluğundan Friedmanlar 1840'larda Baltimore'a yerleşmişlerdi. Ella 1869 yılında doğdu. Bir aile dostu onu bir keresinde "nazik, zarif, ince, uzun boylu, mavi gözlü, son derece hassas, son derece kibar bir kadın" olarak tanımlamıştı;† her zaman insanları nasıl rahatlatacağını veya mutlu edeceğini düşünüyordu. Yirmili yaşlarında, ilk Empresyonist ressamları gözlemlemek üzere Paris'te bir yıl geçirdi. Döndükten sonra Barnard Koleji'nde resim öğretmeni oldu.‡ Julius'la tanıştığında, başarılı bir ressamdı. Kendi öğrencileri ve New York'taki bir apartman dairesinde özel bir çatı katı stüdyosu vardı.

Tüm bunlar yüzyılın başında bir kadın için yeterince sıradışıydı ancak Ella birçok açıdan güçlü bir kişiliğe sahipti. Resmi, zarif tavırları, mağrur soğukkanlılığı ilk tanıştığı insanları çoğunlukla etkilerdi. Maddi anlamda büyük bir refah içinde yaşayan bir kadının sahip olabileceği tüm enerji ve disiplini hem evde hem de stüdyoda fazlasıyla görmek mümkündü. Julius ona tapıyordu ve o da bu aşka kayıtsız değildi. Evlenmelerinden sadece birkaç gün önce Ella, nişanlısına şunları yazdı: "Hayatın tadını tam anlamıyla ve en iyi şekilde çıkarmanı o kadar istiyorum ki! Seni gözetmemde bana yardım eder misin? Kişinin gerçekten sevdiği birini gözetmesinin verdiği tarifi imkânsız tat, koca bir ömre bedeldir. İyi geceler, sevgilim."§

Julius ve Ella, 23 Mart 1903'te evlendiler ve 250 Batı 94. Cadde'de sivri üçgen çatılı taş bir eve taşındılar. Bir yıl sonra, kayıtlara geçen en soğuk baharın ortalarında, otuz dört yaşındaki Ella, zorlu bir gebelikten sonra bir erkek çocuk dünyaya getirdi. Julius, ilk doğan çocuğuna Robert ismini vermeye çoktan karar vermişti ancak son anda aile töresine göre, "Robert"ın önüne "J" harfi eklemeye karar verdi. Aslında Julius, çocuğa kendi adını vermeye karar vermiş olacak ki çocuğun doğum sertifikasında "Julius Robert Oppenheimer" yazıyordu.¶ Bu önemsiz bir ayrıntı gibi

---

* Alice Kimball Smith ve Charles Weiner, *Robert Oppenheimer: Letters and Recollections*, s. 2; Frank Oppenheimer, röportaj: Alice Smith, 17.3.75, s. 58.

† Lincoln Barnett, "J. Robert Oppenheimer," *Life*, 10.10.49.

‡ Frank Oppenheimer sözlü hikâyesi, 9.2.73, AIP, s. 2.

§ Ella Friedman'dan Julius Oppenheimer'a, 10.3.03, klasör 4-10, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB.

¶ FBI File 100-9066, 10.10.41, ve File 100-17828-3, Oppenheimer'ın doğum kâğıdından, no. 19763.

görünse de, bir bebeğe *yaşayan* herhangi bir yakınının adını vermek Avrupa Yahudi geleneğine aykırıydı. Her halükarda, çocuk her zaman Robert olarak anıldı ve gariptir ki her zaman adının başındaki o harfin hiçbir anlam ifade etmediğinde ısrar etti. Görünüşe göre, Yahudi gelenekleri Oppenheimer hanesinde hiçbir önem taşımıyordu.

Robert'ın gelişinden bir süre sonra Julius, ailesini 155 Riverside Drive'da, Batı 88. Cadde'den Hudson Nehri'ne bakan 11. kattaki geniş bir daireye taşıdı.* Tüm katı kaplayan daire, kaliteli ve zarif Avrupa mobilyalarıyla dekore edildi. Yıllar içinde Oppenheimerlar, Ella'nın seçtiği hatırı sayılır bir Fransız postempresyonist ve Fauvist resim koleksiyonuna sahip oldular.† Robert'ın delikanlılık çağında, koleksiyonda Pablo Picasso'nun *Anne ve Çocuk* adlı bir 1901 "mavi dönem" tablosu, bir Rembrandt gravürü ve Edouard Vuillard, André Derain ve Pierre-Auguste Renoir'ın tabloları vardı. Üç Vincent Van Gogh tablosu – *Yükselen Güneşle Kapalı Alan* (Saint-Remy, 1889), *İlk Adımlar (Millet'den Esinle)* (Saint-Remy, 1889) ve *Adeline Ravoux'nun Portresi* (Auvers-sur-Oise, 1890)– altın yaldızla kaplanmış oturma odasını süslüyordu. Bir süre sonra Paul Cézanne'ın bir çizimini ve Maurice de Vlaminck'in bir tablosunu da aldılar. Bu seçkin koleksiyonu Fransız heykeltıraş Charles Despiau'nun yaptığı bir baş heykeli tamamlıyordu.‡

---

* Frank Oppenheimer, röportaj: Alice Smith, 17.3.75, s. 34; 1920 U.S. Census.

† Frank Oppenheimer, röportaj: Alice Smith, 17.3.75, s. 54; Else Uhlenbeck, röportaj: Alice Smith, 20.4.76, s. 2. Oppenheimer'ın kuzeni Babette Oppenheimer Langsdorf daha sonraları Ella'yı "yetenekli bir ressam" ve "uzman" olarak tanımladı (Bayan Walter Langsdorf'tan Philip M. Stern'e, 10.7.67, Stern Papers, JFKL; George Boas'tan Alice Smith'e, 28.11.76, Smith yazışmaları, Sherwin Collection; Smith ve Weiner, *Letters*,s.138). Julius, Van Gogh'un *İlk Adımlar* (*Millet Sonrası*) eserini 1926'da edindi ve Frank Oppenheimer'a 1935'te miras kaldı. Oppenheimer ailesinin Van Gogh koleksiyonunun kaynağı için bkz. telif hakkı David Brooks'a ait bir CDROM veritabanı olan "Vincent van Gogh: The Complete Works"e bakınız (Sharon, MA: Barewalls Publications, 2002). Julius, Picasso'nun *Anne ve Çocuk* eserini 1928'de satın aldı ve Frank Oppenheimer 1980'de onu 1.050.000 dolara sattı (bkz. Dr. Joseph Baird, Jr., Frank Oppenheimer'a, 12.4.80, klasör 4-46, kutu 4). 4; Jack Tanzer'den Frank Oppenheimer'a, 13.5.80, klasör 4-46, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB).

‡ Oppenheimerlar bu sanat eserleri için küçük bir servet harcadılar. Örneğin 1926'da Julius, Van Gogh'un *İlk Adımlar (Millet'den Esinle)* eseri için 12.900 dolar ödedi.

Ella evi yüksek standartlara göre yönetiyordu. "Mükemmellik ve gaye" genç Robert'ın kulaklarında sürekli çınlayan bir nakarattı. Üç hizmetçi daireyi tertemiz tutuyordu. Robert'ın Nellie Connolly adında bir Katolik İrlandalı bakıcısı ve daha sonra ona biraz Fransızca öğreten bir Fransız mürebbiyesi oldu. Almanca ise evde konuşulmuyordu. Robert, "Annem Almancayı iyi konuşamıyordu, babam da Almancayı benimsemiyordu," diyordu.* Robert Almancayı okulda öğrenecekti.

Hafta sonları aile, gri üniformalı bir şoförün sürdüğü Packard'larıyla kırda gezintiye çıkardı. Robert on bir, on iki yaşındayken Julius, Robert'ın denizciliği öğreneceği Long Island, Bay Shore'da pahalı bir yazlık satın aldı. Julius, evin altındaki iskeleye, tüm olanaklarla donatılmış, *Lorelei* adında on iki metrelik lüks bir yelkenli yat bağladı. Robert'ın kardeşi Frank o günleri daha sonra özlemle hatırlayacak ve "O körfez çok güzeldi," diyecekti.† "Yirmi sekiz dönümdü. . . büyük bir sebze bahçesi ve çok ama çok sayıda çiçek vardı." Bir aile dostu daha sonraları, "Robert ebeveynleri tarafından çok sevildi. İstediği her şeye sahipti; lüks içinde büyüdüğünü söyleyebilirsiniz," demişti.‡ Ama buna rağmen, çocukluk arkadaşlarından hiçbiri onda şımarıklık görmedi. Harold Chernisse göre, "parasal ve maddi konularda son derece cömertti. Asla şımarık bir çocuk değildi."

1914'te, Avrupa'da I. Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Julius Oppenheimer çok başarılı bir işadamıydı. Net serveti kesinlikle birkaç yüz bin dolardan fazlaydı, bu da onu bugünkü dolar cinsinden bir multimilyoner yapar. Söylendiğine göre, Oppenheimer'ların evliliği sevgi dolu bir birliktelikti. Ama Robert'ın arkadaşları her zaman zıt kişiliklerine şaşırırdı. Robert'ın en yakın arkadaşlarından biri olan Francis Fergusson, "[Julius] neşeli bir Alman Yahudisiydi," diyordu.§ "Son derece sempatikti. Robert'ın annesinin onunla evlenmiş

---

* JRO, röportaj: T. S. Kuhn, 18.11.63, s. 10. 1920 ABD Nüfus Sayımı, Oppenheimer hanesinde yaşayan üç hizmetçiyi şöyle kayda geçiyor: Nellie Connolly, 87 yaşında, İrlandalı; Henrietta Rosemund, 21 yaşında, Almanya; ve Signe McSorley, 29 yaşında, İsveçli (1920 Census, vol. 244, enumeration 702, sheet 13, line 37, roll 1202, NA).

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 34; Frank Oppenheimer, röportaj: Alice Smith, 17.3.75, s. 26.

‡ Harold F. Cherniss, röportaj: Sherwin, 23.5.79, s. 3.

§ Francis Fergusson, röportaj: Sherwin, 8.6.79, s. 7.

olmasına şaşırırdım çünkü çok cana yakın ve güleç bir adam görüntüsü veriyordu. Ama karısı ona çok düşkündü ve çok iyi davranıyordu. Birbirlerine çok düşkündüler. Mükemmel bir evlilikti."

Julius konuşkan ve dışadönüktü. Sanatı, müziği severdi ve Beethoven'ın *Eroica* senfonisinin "en büyük başyapıtlardan biri" olduğunu düşünürdü. Aile dostları filozof George Boas, Julius'un "her iki oğlunun da tüm duyarlılığına sahip olduğunu" söylüyordu.* Boas onu "tanıdığım en nazik adamlardan biri" diye tanımlıyordu. Ama bazen Julius, oğullarını utandıracak şekilde yemek masasında şarkı söylerdi. İyi tartışmalardan hoşlanırdı. Buna karşın Ella sessizce oturur ve hiçbir zaman şakalaşmalara katılmazdı.† Robert'ın bir başka arkadaşı, seçkin yazar Paul Horgan'a göre "[Ella] çok hassas bir kişiydi...‡ Duygusal olarak çok zayıftı ama her zaman yemekleri ve diğer etkinlikleri büyük bir incelik ve zarafetle idare ederdi, ne var ki hüzünlü bir kişiydi."

Robert'ın doğumundan dört yıl sonra Ella'nın Lewis Frank Oppenheimer adında bir oğlu daha oldu ancak bebek kısa süre sonra pilor daralması yani doğuştan mideden ince bağırsağa açılan bölümün tıkanması nedeniyle öldü.§ Ella bundan sonra kederinden fiziksel olarak daha kırılgan hâle geldi. Genç Robert da çocukken sık sık hasta olduğu için, Ella aşırı koruyucu bir anne oldu. Mikroplardan korktuğundan Robert'ı diğer çocuklardan hep ayrı tuttu. Sokak satıcılarından yiyecek almasına asla izin vermiyor ve onu saçını kestirmek için berber dükkânına götürmek yerine, berberi daireye getirtiyordu.

Doğası gereği içine kapanık olan ve atletik olmayan Robert, ilk çocukluğunu Riverside Drive'daki anne yuvasında konforlu bir yalnızlık içinde geçirdi. Anne ve oğul arasındaki ilişki her zaman yoğundu. Ella Robert'ı resim yapmaya teşvik etti –manzara resimleri

---

* Julius Oppenheimer'dan Frank Oppenheimer'a, 11.3.30, klasör 4-11, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB; Boas'tan Alice Smith'e, 28.11.76, Smith yazışması, Sherwin Collection.

† Fergusson, röportaj: Alice Smith, 23.4.75, s. 10.

‡ Peter Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 11.

§ Jeremy Bernstein, *Oppenheimer*, s. 6; Frank Oppenheimer, sözlü tarih, 9.2.73, s. 4, AIP.

çizerdi– ama Robert üniversiteye gittiğinde resmi bıraktı.* Robert annesine tapardı. Ama Ella sakince talepkâr olabiliyordu. Bir aile dostunun dediğine göre "masada hoş olmayan bir şeyin söylenmesine asla izin vermeyen bir kadındı."

Robert annesinin, kocasının ticaret ve iş dünyasındaki tanıdıklarını onaylamadığını kısa sürede hissetmişti. Julius'un iş arkadaşlarının çoğu elbette ilk nesil Yahudilerdi ve Ella oğluna onların "laubali davranışlarından" rahatsızlık duyduğunu açıkça belirtmişti. Robert çoğu erkek çocuğundan daha fazla, annesinin katı standartları ile babasının girişkenliği arasında kalarak büyüdü. Zaman zaman, babasının doğallığından utanıyor ama aynı zamanda utandığı için suçluluk duyuyordu. Çocukluk arkadaşlarından birinin dediğine göre "Julius'un Robert'a karşı apaçık ve bazen yaygarayla dile getirdiği övüncü onu çok rahatsız ediyordu."† Robert, yetişkin çağında, arkadaşı ve eski öğretmeni Herbert Smith'e, Shakespeare'in *Coriolanus*'unda kahramanın annesinin elini bıraktığı ve onu yere savurduğu sahneyi resmeden güzel bir gravür vermişti. Smith, Robert'ın ona bir mesaj verdiğini düşünüyordu, kendi annesinden ayrılmasının ne kadar zor olduğunu anlatmaya çalışıyordu.

Henüz beş altı yaşındayken, Ella piyano dersleri alması için ısrar etti. Robert her gün görev bilinciyle pratik yaptı ama bundan hep nefret etti. Yaklaşık bir yıl sonra hastalanınca, annesi tipik olarak en kötüsünden, belki de çocuk felcinden şüphelendi. Onu günden güne sağlığına kavuşturmaya çalışırken sürekli ona nasıl hissettiğini soruyordu. Nihayet bir gün Robert hasta yatağından başını kaldırıp, "Tıpkı piyano dersleri almam gerektiğinde hissettiğim gibi," diye homurdandı.‡ Ella yumuşadı ve derslere son verdi.

1909'da, Robert henüz beş yaşındayken, Julius onu dört okyanus ötesi yolcuğun ilkine, Almanya'daki büyükbabası Benjamin'i ziyarete götürdü. Bu yolculuğu iki yıl sonra tekrar yaptılar; o sırada

---

* Frank Oppenheimer'dan Denise Royal'e, 25.2.67, Frank Oppenheimer Evrakı, karton 4, UCB.

† Ruth Meyer Cherniss, röportaj: Alice Smith, 10.11.76; Herbert Smith, röportaj: Charles Weiner, 1.8.74, s. 12, 16-17.

‡ Oppenheimer gerçekten de kısa süreli bir çocuk felci atağı geçirmiş olabilir. Bkz. Alice Smith'ten Frank Oppenheimer'a, 6.8.79, karton 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB; Peter Michelmore, *The Swift Years*, s. 4.

Büyükbaba Benjamin yetmiş beş yaşındaydı ancak torunu üzerinde silinmez bir iz bıraktı. Robert'a göre, "Onun için hayattaki en büyük keyiflerden birinin okumak olduğu açıktı ancak muhtemelen okula pek gitmemişti."* Bir gün, Robert'ın tahta bloklarla oynamasını izlerken Benjamin ona bir mimari ansiklopedisi vermeye karar verdi. Ayrıca ona Almanca etiketlenmiş belki de iki düzine taş örneğinin bulunduğu bir kutudan oluşan "son derece sıradan" bir taş koleksiyonu verdi. "O günden itibaren," diyordu Robert, "tamamen çocukça bir şekilde, ateşli bir mineral koleksiyoncusu oldum." New York'tayken babasını, onu Palisades boyunca taş keşif ve toplama gezilerine götürmeye ikna etti. Kısa sürede Riverside Drive'daki daire Robert'ın, her biri bilimsel adıyla düzgün bir şekilde etiketlenmiş taşlarıyla doldu. Julius, oğlunu bu bireysel hobiye teşvik etti ve ona bu konuda kitaplar verdi. Uzun süre sonra Robert, taşların jeolojik kökenleriyle ilgilenmediğini, sadece kristallerin yapısından ve polarize ışıktan etkilendiğini söyleyecekti.†

Robert, yedi yaşından on iki yaşına kadar üç bireysel ama saplantılı tutkuya kapıldı: mineraller, şiir okuyup yazmak ve bloklarla bir şeyler inşa etmek.‡ Daha sonra, zamanını bu faaliyetlerle geçirme nedeninin "arkadaşlık kurmak için veya okulla herhangi bir ilişkileri olduğu için değil, sadece eğlence olsun diye" olduğunu söyleyecekti. On iki yaşına geldiğinde, Central Park'ta incelediği kaya oluşumları hakkında bir dizi tanınmış yerel jeologla yazışmak için aile daktilosunu kullanmaya başlamıştı. Yazıştığı ve yaşının henüz küçük olduğundan haberdar olmayan bu kişilerden biri Robert'ı New York Mineraloji Kulübü'ne üyelik için aday gösterdi ve kısa bir süre sonra onu kulüp için konferans vermeye davet eden bir mektup geldi. Yetişkinlerden oluşan bir kitleyle konuşmaktan çekinen Robert, on iki yaşındaki bir çocuğu davet ettiklerini açıklaması için babasına yalvardı. Oldukça keyiflenen Julius, oğlunu bu onuru kabul etmesi için teşvik etti. Belirlenen akşam Robert, oğullarını gururla "J. Robert Oppenheimer" olarak tanıtacak ebeveynleriyle kulübe geldi. Jeologlardan ve amatör taş koleksiyoncularından olu-

* JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, APS, s. 1-4; *Time*, 8.11.48, s. 70.

† JRO, Röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 1.

‡ Denise Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer*, s. 13.

şan şaşkın kalabalık, Robert kürsüye çıkınca kahkahalarla gülmeye başladı. Dinleyicilerin, Robert'ın kürsünün üzerinde dikilen sert, siyah saçlarından daha fazlasını görebilmesi için, üzerine basacağı bir tahta kutu bulunması icap etti. Utangaç ve acemi Robert, yine de hazırladığı notları okudu ve içten bir alkış aldı.

Julius'un bu yetişkin işlerinde oğlunu cesaretlendirme konusunda hiçbir tereddüdü yoktu. O ve Ella bir "dâhi"yle karşı karşıya olduklarını biliyorlardı. Robert'ın kuzeni Babette Oppenheimer, "Ona hayrandılar, onun için endişeleniyorlardı ve onu koruyorlardı," diyor.* "Kendi eğilimleri doğrultusunda ve kendi temposunda gelişmesi için her fırsat verildi." Bir gün Julius, Robert'a profesyonel kalitede bir mikroskop verdi ve bu mikroskop hızla çocuğun en sevdiği oyuncağı hâline geldi. Robert daha sonraki yıllarda, "Bence babam insanların en hoşgörülü ve insancıl olanlarından biriydi," diyecekti. "İnsanlar için yapılacak şeyin, onların ne istediklerini bulmalarını sağlamak olduğunu düşünüyordu." Robert'ın ne istediği kuşkusuz belliydi; küçük yaşlardan beri kitap ve bilim dünyasında yaşıyordu. Babette Oppenheimer, "O bir hayalperestti," diyor, "ve kendi yaş grubunun itiş kakış hayatıyla ilgilenmiyordu... Diğer insanlar gibi olmadığı için sık sık sataşmalara ve alaylara maruz kalıyordu." Büyüdükçe, annesi bile zaman zaman oğlunun oyuna ve kendi yaşındaki çocuklara "sınırlı ilgisi" yüzünden endişeleniyordu. Robert, "Beni diğer çocuklar gibi yapmaya çalıştığını biliyorum ama bu konuda hiç başarı gösteremedi," diyordu.

1912'de Robert sekiz yaşındayken, Ella bir erkek çocuk daha dünyaya getirdi. Çocuğun adı Frank Friedman Oppenheimer'dı ve zamanla annesinin ilgisi büyük oranda yeni bebeğe kaydı. Bir süre sonra, Ella'nın annesi Riverside'daki apartmana taşındı ve Frank'in delikanlılık dönemine denk gelen ölümüne kadar aileyle yaşadı.† Çocukların arasındaki sekiz yaş fark, kardeş rekabetine pek olanak tanımadı. Robert zamanla sadece ağabeylik değil, aynı zamanda belki de "bu yaş farkından dolayı ona babalık yaptığını" düşüne-

---

* Bu paragraftaki alıntılar Smith ve Weiner'den alınmıştır, *Letters*, s. 5; JRO, Röportaj: Kuhn, s. 3; Babette Oppenheimer Langsdorf'tan Philip M. Stern'e, 10.7.67, Stern Papers, JFKL.

† Frank Oppenheimer, sözlü tarih, 9.2.73, AIP, s. 1.

cekti. Frank'in de erken çocukluğu, hemen hemen Robert'ınki kadar besleyiciydi. Frank, "Bir konuda azıcık heyecan duysak, ailemiz hemen bu ilgiye destek verirdi," diyordu.* Frank, lisede Chaucer okumaya heves edince, Julius hemen gidip ona şairin 1721 baskısı kitabını almıştı. Frank flüt çalmak istediğini ifade ettiğinde, ailesi ona özel ders vermesi için Amerika'nın en büyük flütçülerinden George Barère'i tuttu. Her iki çocuk da aşırı derecede şımartılmıştı – ancak ilk doğan çocuk olarak, sadece Robert belirli bir oranda kibre ulaştı. Robert daha sonraları, "Ailemin bana duyduğu güvene, hoş olmayan bir ego geliştirerek karşılık verdim," deyip şöyle ekleyecekti: "Eminim hem çocuk hem yetişkin, benimle iletişime geçme talihsizliği yaşayan herkesi rahatsız etmişimdir."†

Eylül 1911'de, Almanya'da Büyükbaba Benjamin'e yaptığı ikinci ziyaretten kısa bir süre sonra, Robert benzersiz bir özel okula kaydedildi. Yıllar önce Julius, Etik Kültür Derneği'nin aktif bir üyesi olmuştu. O ve Ella, derneğin kurucu başkanı Dr. Felix Adler tarafından evlendirilmişti ve 1907'den itibaren Julius, derneğin mütevellisiydi.‡ Oğullarının ilk ve orta öğrenimini derneğin Central Park West'teki okulunda alacağında kuşku yoktu. Okulun sloganı "Soy değil Huy" idi.§ 1876'da kurulan Etik Kültür Derneği, "İnsan, yaşam seyri ve kaderinin sorumluluğunu üstlenmelidir" sözleriyle üyelerine sosyal eylemi ve yardımseverliği telkin ediyordu.¶ Amerikan Reform Yahudiliğinin bir uzantısı olmasına rağmen Etik Kültür, çoğu Amerikan toplumunda asimile olma niyetinde olan üst-orta sınıf Alman Yahudileri için (tıpkı Oppenheimerlar gibi) son derece uygun, "din dışı" bir organizasyondu. Bu süreci destekleyen Felix Adler ve yetenekli öğretmenlerden oluşan grup, Robert Oppenheimer'ın ruhunun hem duygusal hem de entelektüel olarak şekillenmesinde güçlü bir etkiye sahip olacaktı.

---

* Frank Oppenheimer, sözlü tarih, 9.2.73, AIP, s. 4.

† Denise Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer*, s. 16.

‡ Board of Trustees, 1912, Ethical Culture Archives, New York Society for Ethical Culture.

§ *Time*, 8.11.48, s. 70.

¶ Richard Rhodes, "I Am Become Death . . ." *American Heritage*, vol. 28, no. 6 (1987).

Haham Samuel Adler'ın oğlu Felix Adler, ailesiyle birlikte 1857'de, henüz altı yaşındayken Almanya'dan New York'a göç etmişti.* Almanya'daki Reform Yahudiliği hareketinin lideri olan babası, Amerika'daki en büyük Reform cemaati olan Emanu-El Sinagogu'nun başına geçmişti. Felix babasının yerine kolayca geçebilirdi ancak genç bir adam olarak üniversite öğrenimi için Almanya'ya döndü ve orada Tanrı'nın evrenselliği ve insanın topluma karşı sorumlulukları hakkında radikal yeni fikirlerin etkisinde kaldı. Charles Darwin, Karl Marx ve aralarında Tevrat'taki geleneksel inancın vahiy olduğunu reddeden Felix Wellhausen'in de bulunduğu bir dizi Alman filozofunu okudu. Adler, 1873'te babasının Emanu-El Sinagogu'na döndü ve "Geleceğin Yahudiliği" olarak adlandırdığı kavram hakkında bir vaaz verdi. Genç Adler, modern çağda hayatta kalmak için Yahudiliğin "dışlayıcı dar ruhundan" sıyrılması gerektiğini savundu. Yahudiler, kendilerini kutsal kitaptaki kimlikleriyle "Seçilmiş İnsanlar" olarak tanımlamak yerine, sosyal kaygıları ve işçi sınıfları adına yaptıkları eylemlerle öne çıkmalıydılar.

Üç yıl içinde Adler, Emanu-El Sinagogu'nun yaklaşık dört yüz üyesini yeni kurulan Yahudi cemaati altında örgütledi. Joseph Seligman ve Alman kökenli diğer zengin Yahudi işadamlarının finansal desteğiyle, "Etik Kültür" adını verdiği yeni bir hareket başlattı. Pazar sabahları Adler'ın ders verdiği toplantılar yapılıyor; org müziği çalınıyor ancak dua edilmiyor, başka dini törenler de yapılmıyordu. 1910'dan itibaren, Robert altı yaşındayken, Cemiyet 2 Batı 64. Cadde'de şık bir toplantı salonunda bir araya gelmeye başladı. Julius Oppenheimer, 1910'da yeni bina için düzenlenen hanukah törenlerine katıldı. Toplantı salonunda el oyması bir meşe panel, güzel vitray pencereler ve balkonda Wicks marka bir org yer alıyordu. Bu gösterişli toplantı salonunda W. E. B. DuBois ve Booker T. Washington gibi seçkin konuşmacılar ve daha nice halka mal olmuş ünlü şahsiyet ağırlandı.

"Etik Kültür" reformist bir Yahudi fırkasıydı.† Ancak bu özel hareketin tohumları, belli ki üst sınıf Yahudileri reforma tabi tutmak ve Alman toplumuyla bütünleştirmek için yüksek gayretlerle

* Horace L. Friess, *Felix Adler and Ethical Culture*, s. 194.

† Stephen Birmingham, *The Rest of Us*, s. 29-30.

on dokuzuncu yüzyılda ekilmişti. Adler'ın Yahudi kimliğine dair radikal söylemleri, New York'taki zengin Yahudi işadamları arasında popüler oldu çünkü bu kişiler, on dokuzuncu yüzyıl Amerikan yaşamında yükselen bir antisemitizm dalgasıyla boğuşuyordu. Yahudilere karşı örgütlü, kurumsal ayrımcılık görece yeni bir olguydu. Amerikan Devrimi'nden beri, Thomas Jefferson gibi deistler dinsel örgütlenmenin devletten radikal bir şekilde uzaklaştırılması konusunda ısrar edince, Amerikan Yahudileri bir hoşgörü dönemi yaşamıştı. Ancak 1873'teki borsa çöküşünden sonra, New York değişmeye başladı. Daha sonra 1877 yazında, New York'taki Alman kökenli en zengin ve en önde gelen Yahudi Joseph Seligman, bir Yahudi olarak New York, Saratoga'daki Grand Union Oteli'nden kaba bir şekilde geri çevrilince Yahudi toplumunda büyük bir infial oluştu. Takip eden birkaç yıl boyunca, sadece oteller değil, sosyal kulüpler ve özel hazırlık okulları da dâhil olmak üzere birçok seçkin müessesenin kapıları Yahudi üyelere aniden kapandı.

Böylece, 1870'lerin sonunda Felix Adler'ın Etik Kültür Derneği, New York Yahudi toplumuna bu tırmanan bağnazlıkla mücadelede tam zamanında bir araç sağladı. Felsefi olarak Etik Kültür, Kurucu Babalar'ın devrimci ilkeleri kadar deist ve cumhuriyetçiydi. 1776 devrimi Amerikan Yahudilerinin özgürleşmesini de beraberinde getirseydi, doğuştancı Hıristiyan bağnazlığına Yahudilerin vereceği en uygun yanıt, Amerikalılardan daha fazla Amerikan –daha cumhuriyetçi– olmak olurdu. Bu Yahudiler asimilasyon için bir sonraki adımı atacaklardı ama bunu, deyim yerindeyse, deist Yahudiler olarak yapacaklardı. Adler'ın görüşüne göre, Yahudilerin bir ulus olarak anlaşılması tarihi bir yanılgıydı. Kısa süre sonra, taraftarlarının hayatlarını "özgürleşmiş Yahudiler" olarak sürdürmelerini pratik hâle getirecek kurumsal yapılar yaratmaya başladı.*

Adler, antisemitizme verilecek cevabın entelektüel kültürün küresel yayılması olduğunda ısrar etti. İlginçtir ki Adler, Siyonizmi de Yahudi bağnazlığı içinde kabuğuna çekilme olarak eleştirdi: "Siyonizmin kendisi de ayrıştırma eğiliminin günümüzdeki bir örneği-

* Friess, *Felix Adler and Ethical Culture*, s. 198.

dir," dedi.* Adler için, Yahudilerin geleceği Filistin'de değil Amerika'daydı: "Gözlerimi, Allegheny ve Rocky dağları üzerinde parlayan taze sabah güneşine diktim, ne kadar zarif ve güzel olursa olsun Kudüs tepeleri üzerinden süzülüp duran akşam parıltılarına değil," diyordu.

Adler, "Weltanschauung"unu† hayata geçirmek için 1880'de işçilerin oğulları ve kızları için İşçi Okulu adı verilen ücretsiz bir okul kurdu. Her yerde okutulan aritmetik, okuma ve tarih derslerine ek olarak Adler, öğrencilerinin sanat, drama, dans ve hızlı sanayileşme geçiren bir toplumda işe yarayabilecek teknik becerilerin de yer aldığı bir eğitime tabi tutulması gerektiği konusunda ısrarcıydı. Her çocuğun özel bir yeteneği olduğuna inanıyordu. Matematiğe yeteneği olmayanlar, "el becerisi gerektiren olağanüstü sanatsal yeteneklere" sahip olabilirlerdi.‡ Adler'a göre bu iç yetenek "etik tohumdu ve yapılması gereken şey bu çeşitli yetenekleri geliştirmekti." Amaç "daha iyi bir dünyaydı" ve okulun amacı "reformcular yetiştirmek"ti. Okul geliştikçe, ilerici eğitim reformu hareketinin bir vitrini hâline geldi ve Adler'ın kendisi de eğitimci ve filozof John Dewey ve onun Amerikan pragmatistler okulunun etkisi altına girdi.

Sosyalist olmasa da Adler, Marx'ın *Das Kapital*'deki sanayide çalışan işçi sınıfının durumuyla ilgili tanımlamasından ruhen etkilenmişti. "Kendimi Sosyalizmin gündeme getirdiği sorunlarla hizalamalıyım," diye yazmıştı.§ Emekçi sınıfların "adil ücret, sürekli istihdam ve sosyal saygınlığı" hak ettiğine inanıyordu. Daha sonraları, işçi hareketinin "etik bir hareket olduğunu, tüm kalbi ve ruhuyla onun yanında yer aldığını" yazacaktı. İşçi liderleri de bu hissiyatı karşılıksız bırakmadı. Yeni Amerikan İşçi Federasyonu'nun başkanı Samuel Gompers da New York Etik Kültür Derneği'nin bir üyesiydi.

Kaderin cilvesine bakın ki, 1890'a gelindiğinde okulun o ka-

---

* Benny Kraut, *From Reform Judaism to Ethical Culture*, s. 190, 194, 205. Belki de bu, Oppenheimer'ın neden Siyonizme özel bir ilgi göstermediğinin açıklaması olabilir.

† (Alm.) Dünya görüşü. *–çn*

‡ Friess, *Felix Adler and Ethical Culture*, s. 136, 122.

§ Friess, *Felix Adler and Ethical Culture*, s. 35, 100, 153, 141.

dar çok öğrencisi vardı ki Adler, para karşılığı da bazı öğrencileri kabul ederek Etik Kültür Derneği'nin bütçesini sübvanse etmek zorunda kaldı. Pek çok seçkin özel okulun kapılarını Yahudilere kapattığı bir dönemde, çok sayıda hâli vakti yerinde Yahudi işadamı, çocuklarının İşçi Okulu'na kabul edilmesi için yalvarıyordu. 1895 yılına gelindiğinde Adler bir de lise kısmı eklemiş ve okulun adını Etik Kültür Okulu olarak değiştirmişti (onlarca yıl sonra, okulun adı Fieldston Okulu olarak değiştirildi). Robert Oppenheimer 1911'de kaydolduğunda, öğrenci nüfusunun sadece yüzde onu işçi sınıfından geliyordu. Ancak okul yine de liberal, sosyal açıdan sorumlu görünümünü koruyordu. Etik Kültür Derneği'nde bu görece müreffeh patronların oğullarına ve kızlarına, dünyayı ıslah etmek üzere eğitildikleri, son derece modern, etik bir gerçeğin öncüsü oldukları düşüncesi aşılanıyordu. Robert yıldız bir öğrenciydi.

Robert'ın yetişkin dönemdeki politik duyarlılıklarının izlerini Felix Adler'ın bu olağanüstü okulunda aldığı ilerici eğitimde kolayca bulmanın mümkün olduğunu söylemeye gerek yoktur. Çocukluğunun ve eğitiminin ona şekil veren yılları boyunca, kendilerini daha iyi bir dünya için katalizör olarak gören erkek ve kadınlarla çevrelenmişti. Yüzyılın başı ile I. Dünya Savaşı'nın sonu arasındaki yıllarda, Etik Kültür üyeleri, ırklar arası ilişkiler, işçi hakları, sivil özgürlükler ve çevrecilik gibi politik derinliği olan konularda değişim aracıları olarak görev yaptı. Örneğin 1909'da Dr. Henry Moskowitz, John Lovejoy Elliott, Anna Garlin Spencer ve William Salter gibi önde gelen Etik Kültür üyeleri, Farklı Irklardan İnsanların Gelişimi Ulusal Derneği'nin (NAACP) kurulmasına önayak oldu. Dr. Moskowitz de benzer şekilde hazır giyim işçilerinin 1910-1915 yılları arasında gerçekleşen grevlerinde önemli rol oynamıştır. Diğer Etik Kültürcüler de Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği'nin öncüllerinden Ulusal Sivil Özgürlükler Bürosu'nun kurulmasına destek oldular. Sınıf mücadelesi kavramlarından uzak durmalarına rağmen, Derneğin üyeleri sosyal değişimi sağlamada aktif rol oynamaya kararlı faydacı radikallerdi. Daha iyi bir dünya için çok çalışmanın, sebat etmenin ve siyasi olarak örgütlenmenin gerektiğine inanıyorlardı. Robert'ın Etik Kültür lisesinden mezun olduğu 1921'de Adler,

öğrencilerine "etik tasavvurlarını" geliştirmelerini, "eşyayı olduğu gibi değil, olabileceği gibi görmelerini" tavsiye etti.*†

Robert, Adler'ın sadece kendisi üzerinde değil, babası üzerindeki etkilerinin de tamamen farkındaydı. Julius'la bu konuda dalga geçmekten de çekinmiyordu. On yedi yaşındayken, babasının ellinci doğum günü vesilesiyle yazdığı şiirde "ve Amerika'ya geldikten sonra, Dr. Adler'ı bir ahlak konsantresi gibi yuttu" mısraına yer verdi.‡

Alman kökenli birçok Amerikalı gibi, Dr. Adler da Amerika I. Dünya Savaşı'na sürüklendiğinde derin bir üzüntü ve bocalama yaşadı. Etik Kültür Derneği'nin bir diğer önde gelen üyesi, *The Nation* dergisinin editörü Oswald Garrison Villard'ın aksine, Adler pasifist değildi. Bir Alman denizaltısı İngiliz yolcu gemisi *Lusitania*'yı batırınca, Amerikan ticaret gemilerinin silahlandırılmasını savundu. Amerika'nın çatışmaya girmesine karşı çıktığı hâlde, Wilson Yönetimi Nisan 1917'de savaş ilan edince Adler, cemaatini Amerika'ya "tam bağlılığını" sunmaya çağırdı.§ Öte yandan, Almanya'yı tek suçlu taraf ilan edemeyeceğini de belirtti. Alman monarşisini eleştiren biri olarak, savaşın sonunda imparatorluk yönetiminin dağılmasını ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çöküşünü memnuniyetle karşıladı. Ancak ateşli bir sömürgecilik karşıtı olarak, yalnızca İngiliz ve Fransız imparatorluklarını güçlendirmek için yapıldığı görülen muzafferler barışını apaçık ikiyüzlülükle suçladı. Doğal olarak, muhalifleri onu Alman yanlısı olmakla suçladılar. Julius Oppenheimer, derneğin mütevelli heyeti üyesi ve Dr. Adler'a derin hayranlık duyan bir adam olarak, aynı şekilde Avrupa savaşı ve kendi Alman-Amerikalı kimliği nedeniyle bir bocalama yaşadı. Ama genç Robert'ın bu çatışma hakkında ne düşündüğüne dair bir bilgimiz yok. Ancak okulda etik çalışmalar öğretmeninin adı John

---

* Felix Adler, "Ethics Teaching and the Philosophy of Life," *School and Home*, Etik Kültür Okulu P.T.A.'nın bir yayını, Kasım 1921, s. 3.

† Yıllar sonra Robert'ın sınıf arkadaşı Daisy Newman, "İdealizmi onu zorluklara soktuğunda, bunun aldığımız mükemmel etik eğitiminin doğal bir sonucu olduğunu gördüm. Felix Adler ve John Lovejoy Elliott'ın sadık bir öğrencisi olarak seçimi ne kadar mantıksız görünürse görünsün, vicdanına uygun hareket etmek durumundaydı," diyecekti. (Newman'ın Alice K. Smith'e verdiği mülakat, 17.2.77, Smith yazışmaları, Sherwin koleksiyonu.)

‡ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 3; Frank Oppenheimer, sözlü tarih, 14.4.76, AIP, s. 56.

§ Friess, *Felix Adler and Ethical Culture*, s. 131, 201-2.

Lovejoy Elliott'tı ve Elliott, Amerika'nın savaşa girmesini şiddetle eleştiriyordu.

1868 yılında kölelik karşıtları ve özgür düşünürlerden oluşan Illinois'li bir ailede doğan Elliott, New York'taki ilerici hümanist hareket içinde sevilen bir figür olmuştu. Elliott, uzun boylu, sevecen bir adamdı ve Adler'ın Etik Kültür ilkelerini uygulamaya koyan bir pragmatistti. New York'un yoksul Chelsea bölgesinde ülkenin en başarılı yerleşim evlerinden birini, Hudson Loncası'nı inşa etti. ACLU'nun ömür boyu yönetiminde olan Elliott, siyasi ve kişisel olarak korkusuzdu. Viyana'daki Etik Kültür Derneği'nin iki Avusturyalı lideri 1938'de Hitler'in Gestapo'su tarafından tutuklandığında, Elliott –yetmiş yaşında– Berlin'e gitti ve serbest bırakılmaları için Gestapo ile birkaç ay müzakere etti. Bir miktar rüşvet verdikten sonra Elliott, iki adamı Nazi Almanya'sından çıkarmayı başardı. 1942'de öldüğünde, ACLU'dan Roger Baldwin onu, "Nüktedan bir azizdi ... insanları o kadar seven bir adamdı ki onlara yardım etmek için alacağı hiçbir görev ona önemsiz gelmezdi," diye övmüştü.* Oppenheimer kardeşler, etik dersinde haftalık diyaloglar hâlinde hep bu "nüktedan azizin" görüşlerini dinlediler. Yıllar sonra, genç birer adam olduklarında Elliott babalarına şöyle yazdı: "Çocuklarınıza ne kadar yaklaşabildiğimin farkında değilim. Ben de sizinle birlikte onlar için müteşekkir ve mutluyum."† Elliott, etiği öğrencilerin belirli sosyal ve politik konuları tartıştığı Sokratik tarzda bir seminerle öğretiyordu. Yaşam Problemleri Eğitimi tüm lise öğrencileri için zorunlu bir dersti. Genellikle öğrencileri için kişisel bir ahlaki ikilem yaratırdı. Örneğin onlara öğretmenlik ile Wrigley'nin sakız fabrikasında daha fazla maaşlı bir işte çalışmak arasında bir seçim yapmak durumunda kalsalar hangisini seçeceklerini sorardı. Robert'ın okuldaki yıllarında, şiddetle tartışılan konular arasında "zenci sorunu", savaş ve barış etiği, ekonomik eşitsizlik ve "karşı cinsle ilişkiler" de vardı.‡ Robert, son yılında "Devlet"in rolü hakkında uzun bir tartışmaya maruz kaldı. Müfredatta, "sadakat ve ihanet etiği" de dahil olmak üzere "siyasi

* Robin Kadison Berson, *Marching to a Different Drummer*, s. 101-5.

† John Lovejoy Elliott'tan Julius Oppenheimer'a, 23.10.31, archives of the New York Society of Ethical Culture.

‡ Friess, *Felix Adler and Ethical Culture*, s. 126; Yvonne Blumenthal Pappenheim, röportaj: Alice Smith, 16.2.76.

etiğe dair kısa bir ilmihal" yer alıyordu.* Sosyal ilişkiler ve dünya işlerinde olağanüstü bir eğitimdi bu. Robert'ın ruhuna kök salmış ve gelecek yıllarda bereketli meyveler verecek bir eğitimdi.

Robert, "Küçükken çok yumuşak, itici derecede iyi bir çocuktum," diyordu.† "Çocukluğumda dünyanın acımasız ve acılarla dolu olduğu gerçeğine hazırlıksız yakalandım." Korunaklı ev hayatı ona "bir piç olmak için normal, sağlıklı bir yol" sunmamıştı. Ancak bu, Robert'a belki kendisinin bile farkına varmamış olduğu bir iç direnç, hatta fiziksel bir metanet kazandırmıştı.

Julius, onu kendi yaşıtları arasına sokmama ve evden dışarı çıkarmama yönündeki endişelerine rağmen, Robert'ı on dört yaşında bir yaz kampına göndermeye karar verdi. Oradaki diğer birçok çocuk için Koenig Kampı bir eğlence ve arkadaşlık cenneti idi. Robert için ise bir çileydi. Sahip olduğu bütün özelliklerle, genç ergenlerin utangaç, hassas veya farklı olanlara reva görmekten hoşlandığı zulümler için hedef hâline geldi. Diğer çocuklar kısa sürede ona "Sevimli" demeye başladılar ve onunla acımasızca alay ettiler. Ama Robert karşılık vermedi. Spor faaliyetlerinden kaçarak patikalarda yürüdü, taş topladı. Robert'ın o yaz George Eliot'ın yazılarına takıntılı olduğunu hatırlayan bir de arkadaş edindi. Romancının başlıca eseri olan *Middlemarch*, belki de çok gizemli bulduğu bir konuyu, insan zihninin insanlarla ilişki kurma ve bozma konusundaki seyrini derinlemesine keşfettiği için olacak, ona çok cazip gelmişti.

Ancak daha sonra Robert, ebeveynlerine kampa gelmekten memnun olduğunu çünkü diğer çocukların ona hayatın gerçeklerini öğrettiklerini yazma hatasına düştü. Bunun üzerine Oppenheimer'lar hızla kampı ziyarete gitti. Daha sonra kamp yöneticisi açık saçık hikâyelerin anlatılmasını yasaklayan bir duyuru yaptı. Kaçınılmaz olarak, Robert ispiyonculuktan yakalandı ve bir gece kampın buz deposuna götürüldü, soyuldu ve tartaklandı. Son bir aşağılanma olarak, çocuklar poposunu ve cinsel organını yeşile

* *The Course of Study in Moral Education*, (New York: Ethical Culture School, 1912, 1916 [broşür], s. 22); Kevin Borg, "Debunking a Myth: J. Robert Oppenheimer's Political Philosophy," yayımlanmamış makale, University of California, Riverside, 1992.

† *Time*, 8.11.48; Denise Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer*, s. 15-16.

boyadılar. Robert daha sonra çıplak bırakıldı ve gece boyunca buz deposunda kilitli kaldı. Bir arkadaşı daha sonra bu olay hakkında Robert'ın "işkence gördüğünü" söyledi.* Robert, metanetli bir sessizlik içinde bu büyük aşağılanmaya göğüs gerdi; ne kamptan ayrıldı ne de şikâyetçi oldu. Arkadaşı, "Robert'ın kalan haftalarda bu çileye nasıl katlandığını bilmiyorum," dedi. "Robert'ın yaptığını, pek çok çocuk yapmazdı ya da yapamazdı. Onun için cehennem gibi bir şey olmalı." Arkadaşlarının sık sık farkına vardığı gibi, Robert'ın görünüşte kırılgan ve narin kabuğu altında, aslında inatçı gurur ve kararlılıktan oluşan ve hayatı boyunca hep ortaya çıkacak olan sabırlı kişiliği saklıydı.

Okuldayken, Robert'ın entelektüel kişiliği Dr. Adler tarafından ilerici eğitim hareketinin modelleri olarak özenle seçilen Etik Kültür Okulu'nun titiz öğretmenlerince beslendi. Robert'ın matematik öğretmeni Matilda Auerbach sıkıldığını ve huzursuz olduğunu fark ettiğinde, onu bağımsız çalışmalar yapması için kütüphaneye gönderir ve daha sonra öğrendiklerini sınıf arkadaşlarına anlatmasına fırsat verirdi. Yunanca ve Latince öğretmeni Alberta Newton, "Her yeni bilgiyi son derece güzel kavrardı," derken ona öğretmenlik yapmanın ne büyük bir zevk olduğunun altını çiziyordu.† Platon ve Homeros'u Yunanca, Sezar, Vergilius ve Horatius'u Latince okudu.

Robert her zaman başarılı olmuştu. Üçüncü sınıfın başlarında laboratuvar deneyleri yapıyordu, on yaşına geldiğinde, beşinci sınıfta fizik ve kimya çalışıyordu. Robert, Amerikan Doğa Tarihi Müzesi'nin küratörünün ona özel ders olarak vermeyi kabul ettiği bilgileri öğrenmeye o kadar hevesliydi ki. Birkaç sınıf atladığı için, herkes onu büyümüş de küçülmüş gibi, bazen de bir aziz gibi görüyordu. Dokuz yaşındayken, bir keresinde kendisinden büyük bir kız kuzenine, "Bana Latince bir soru sor, sana Yunanca cevap vereyim," dediği işitilmişti.‡

---

* Herbert Smith, röportaj: Smith, 9.7.75, s. 1; Denise Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer,* s. 23; Smith ve Weiner, *Letters,* s. 6; Rhodes, "I Am Become Death . . ." *American Heritage,* s. 73.

† Smith ve Weiner, *Letters,* s. 4; "Remembering J. Robert Oppenheimer," *The Reporter,* Ethical Culture Society, 28.4.67, s. 2.

‡ Stern, *The Oppenheimer Case,* s. 11-12; Ruth Meyer Cherniss, röportaj: Alice Smith, 10.11.76; Cassidy, *J. Robert Oppenheimer and the American Century,* s. 33-46.

Robert'ın akranları onu bazen mesafeli buluyordu. Çocukluk arkadaşlarından biri, "Çok fazla bir araya gelirdik," diyordu, "ama yine de hiç yakın olmadık." Genellikle kendi işleri ve kendi düşünceleriyle meşgul olurdu." Başka bir sınıf arkadaşı onun sınıfta öylece otururken, "sanki yeterince yiyecek ve içecek almıyormuş gibi" göründüğünü söylüyordu. Bazı akranları onu, "Oldukça münasebetsizdi. . . diğer çocuklarla nasıl geçineceğini gerçekten bilmiyordu," diye anlatıyordu.† Robert, sınıf arkadaşlarından çok daha fazla şey bilmenin maliyetinin acı bir şekilde farkındaydı. Bir keresinde bir arkadaşına, "Bir kitabın sayfalarını çevirmek ve 'Evet, evet, tabii ki, bunu biliyorum,' demek hiç eğlenceli değil," demişti.‡ Jeanette Mirsky, Robert'ı son sınıfta "özel bir arkadaş" olarak düşünecek kadar iyi tanıyordu.§ Onu hiçbir zaman bilinen anlamda utangaç olarak görmemişti, sadece mesafeliydi. Jeanette'e göre Robert, içinde kendi yıkımının tohumlarını taşıyan türden bir "kibir" taşıyordu. Robert'ın kişiliğiyle ilgili her şeyi –hızlı, sarsıntılı yürüyüşünden salata sosu yapmak gibi küçük şeylere kadar– "üstünlüğünü ilan etme yönünde büyük bir ihtiyaç" olarak tarif ediyordu.

Lise yılları boyunca Robert'ın "sınıf öğretmeni" Harvard'dan yüksek lisansını aldıktan sonra 1917'de okulun İngilizce bölümüne giren Herbert Winslow Smith idi. Dikkate değer bir zekâya sahip olan Smith, öğretmenliğe başladığında doktora yapma yolunda ilerliyordu. Etik Kültür'deki ilk deneyiminden o kadar etkilendi ki, Cambridge'e asla geri dönmedi. Smith tüm kariyerini Etik Kültür'de geçirecek ve sonunda okulun müdürü olacaktı. Fıçı göğüslü ve atletik, her zaman her öğrencinin en çok merak ettiği şeyi bulmayı ve daha sonra onu elindeki konuyla ilişkilendirmeyi başaran sıcak ve nazik bir öğretmendi. Derslerinden sonra, öğrencilerini her zaman masasının etrafında dolaşırken, öğretmenlerinden biraz daha fazla bilgi koparmaya çalışırken bulmak mümkündü. Robert'ın ilk tutkusu açıkça bilim olsa da, Smith edebiyata ilgisini de canlandırdı. Zaten Robert'ın "görkemli bir düzyazı tarzı" olduğunu düşünüyor-

* Stern, *The Oppenheimer Case,* s. 11-12.
† Harold F. Cherniss, röportaj: Sherwin, 23.5.79, s. 3.
‡ Barnett, "J. Robert Oppenheimer," *Life,* 10.10.49.
§ Jeanette Mirsky, röportaj: Alice Smith, 10.11.76.

du.* Bir keresinde, Robert'ın oksijen üzerine yazdığı eğlenceli bir makaleden sonra Smith, "İdeal mesleğinin bilim yazarlığı olduğunu düşünüyorum," demişti. Smith, Robert'ın arkadaşı ve akıl hocası olacaktı. Francis Fergusson, onun "öğrencilerine karşı çok, çok nazik" olduğunu söylüyordu.† "Robert, ben ve diğer bazı insanları gözüne kestirmişti ... sıkıntılarıyla ilgilenir ve onlara bundan sonra ne yapmaları gerektiği yönünde tavsiyelerde bulunurdu."

Robert, ilk yılında Augustus Klock'tan aldığı fizik derslerinde büyük bir ilerleme kaydetti. Robert onun için, "Olağanüstüydü," diyordu.‡ "İlk yıldan sonra o kadar heyecan duydum ki, yazı onunla ertesi yıl alacağım kimya dersi için gerekli ekipmanı kurmak için çalışarak geçirmeyi planladım. Herhalde haftanın beş gününü birlikte geçirdik; arada bir ödül olarak maden arama gezisine bile çıkardık." Elektrolitler ve iletkenlik üzerine deneyler yapmaya başladı. "Fiziğe kıyasla kimyayı o kadar çok sevdim ki; her şey onunla başlıyordu ve çok kısa bir süre sonra gördüklerinizle, fizikte bulunabilecek ancak erişilebilirliği çok daha düşük olan gerçekten çok kapsamlı fikirler arasında bağlantılar kuruyordunuz." Robert, onu bilimle tanıştırdığı için kendisini Klock'a her zaman borçlu hissetti. "Bir şeyleri gerçekten keşfetmenin engebeli, koşullu doğasını ve küçüklerde uyandırabildiği heyecanı seviyordu."

Jane Didisheim'ın Robert ile ilgili anıları elli yıl sonra bile hâlâ canlıydı. Jane'in anlattığına göre Robert "olağanüstü derecede kolay kızarırdı. Çok kırılgan, çok pembe yanaklı, çok utangaçtı ve tabii ki çok zeki bir görünüşü vardı. Onu tanıyan herkes onun diğerlerinden farklı ve üstün olduğunu çabucak anlardı. Dersler söz konusu olduğunda, her alanda iyiydi."§

Etik Kültür Okulu'nun korunaklı atmosferi, bu son derece tuhaf bilge ergen için idealdi. Robert'ın istediği yer ve zamanda parlamasını sağladı, ve onu henüz başa çıkmaya hazır olmadığı sosyal zorluklardan korudu. Belki de okulun sunduğu bu güvenlik kozası, onun uzun süren ergenliğini açıklamaya yardımcı olabilir. Orada

---

* Herbert Smith, röportaj: Weiner, 1.8.74, s. 3; JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 3.

† Smith ve Weiner, *Letters,* s. 5.

‡ JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 2.

§ Jane Kayser, röportaj: Weiner, 4.6.75, s. 34; Smith ve Weiner, *Letters,* s. 6-7.

bir çocuk olarak kalmasına ve aniden şekillendirilmek yerine yavaş yavaş büyümesine izin verildi. On altı, on yedi yaşında tek bir gerçek arkadaşı vardı: Francis Fergusson. Son yılında sınıf arkadaşı olmuşlardı, New Mexico'luydu ve bursluydu. Fergusson'la 1919 sonbaharında tanıştığında Robert yokuş aşağı ilerliyordu. Fergusson'ın dediğine göre "sadece oyalanıyor ve kendini meşgul edecek bir şeyler bulmaya çalışıyordu."* Robert, tarih, İngiliz edebiyatı, matematik ve fizik derslerinin yanı sıra Yunanca, Latince, Fransızca ve Almanca derslerine de kaydolmuştu. "Yine de bütün notları hep A idi."† Döneminin birincisi olarak mezun olacaktı.

Yürüyüş ve taş toplamanın yanı sıra, Robert'ın başlıca fiziksel aktivitesi denizcilikti. Söylentilere göre, teknesini harika kullanan cesur ve uzman bir denizciydi. Daha küçük yaşlarda becerilerini birkaç küçük teknede geliştirmişti ancak on altı yaşına geldiğinde Julius ona sekiz buçuk metrelik bir şalopa aldı. Ona trimetilen dioksit adlı kimyasal bileşikten esinlenerek *Trimethy* adını verdi. Yaz fırtınalarında yelken açmayı severdi, tekneyle Fire Island'ın yanından geçip doğruca Atlantik'e çıkardı. Küçük kardeşi Frank kokpitte çömelmiş dururken Robert, tekneye Long Island'ın Büyük Güney Körfezi'ne doğru manevra yaptırır, dümeni bacaklarının arasına alır, neşeyle çığlık atardı. Ebeveynleri, utangaç ve içe kapanık olarak tanıdıkları Robert ile böylesine fevri davranışları bağdaştıramazlardı. Ella her zaman Bay Shore'daki evlerinin penceresinden, ufuk çizgisinde *Trimethy*'den bir iz görmeye çalışırdı. Julius kaç defa *Trimethy*'yi motorla limana kadar kovalamak zorunda kalmış ve Robert'ı kendisinin ve başkalarının hayatları için aldığı risklerden dolayı paylamıştı. "Roberty, Roberty ...," derdi başını sallayarak.‡ Ama Robert çekinmezdi; gerçekten de rüzgâr ve deniz üzerindeki hâkimiyeti konusunda mutlak bir özgüven sergilemekten asla kaçınmazdı. Yeteneğinin tam ölçüsünü biliyordu ve açıkça yaşadığı duygusal olarak özgürleştirici deneyim konusunda kendisini kandırmak için hiçbir neden görmüyordu. Yine de gözü karalığı değilse

---

* Francis Fergusson, röportaj: Sherwin, 8.6.79, s. 4.

† Peter Michelmore, *The Swift Years*, s. 9; Gregg Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 338, not 55.

‡ Michelmore, *The Swift Years*, s. 8-9.

de fırtınalı denizlerdeki davranışları, Robert'ın içinde derinlemesine yerleşik kibrin bir örneği veya belki de içsel dayanıklılığının çok şaşırtıcı olmayan bir uzantısı olarak bazı arkadaşlarını etkiledi. Tehlikeyle flört etmeye karşı konulmaz bir eğilimi vardı.

Fergusson, Robert'la ilk kez denize açıldığı günü asla unutamıyordu. İkisi de on yedi yaşına yeni girmişti. Fergusson'ın anlattığına göre "İlkbaharda –çok soğuk ve– rüzgârlı bir gündü. Rüzgâr körfezin her yerinde küçük dalgalar oluşturuyordu ve havada yağmur vardı. Benim için biraz korkutucuydu," diyordu Fergusson, "çünkü başarıp başaramayacağını bilmiyordum. Ama başardı; zaten oldukça yetenekli bir denizciydi. Annesi üst kat penceresinden izliyor ve yüreği muhtemelen pır pır ediyordu. Ama Robert rahat bırakması için onu ikna etmişti. Annesi endişeliydi ama buna katlandı. Rüzgâr ve dalgalar yüzünden sırılsıklam olduk tabii. Ama çok etkilendim."*

Robert 1921 baharında Etik Kültür Okulu'ndan mezun oldu ve o yaz Julius ile Ella oğullarını yaz tatili için Almanya'ya götürdü.† Robert, birkaç hafta boyunca Berlin'in kuzeydoğusundaki Joachimsthal yakınlarındaki bazı eski maden ocakları arasında bir araştırma gezisine çıktı (işe bakın ki sadece yirmi yıl sonra, Almanlar atom bombası projeleri için bu bölgede uranyum madenciliği yapacaklardı). Kayalık arazide kamp yaptıktan sonra, bir çanta dolusu taş örneği ve ölümcül bir siper dizanterisi ile geri döndü. Eve sedyeyle gönderildi, o sonbaharda Harvard'a kaydını ertelemeye zorlayacak kadar yataklara düşmüştü. Ebeveynleri onu okula göndermek yerine dizanteri ve ardından gelen kolit vakasından kurtulmak üzere evde kalmaya zorladı. Kolit hastalığı, baharatlı yiyeceklere olan inatçı iştahı yüzünden daha da kötüleşecek ve günlerinin geri kalanında onu çok rahatsız edecekti. İyi bir hasta değildi. Uzun bir kıştı, New York'taki daireye kapanmıştı ve bazen insanlara kaba davranıyor, kendini odasına kilitliyor ve annesinin onunla ilgilenmesine izin vermiyordu.

---

* Francis Fergusson, röportaj: Sherwin, 8.6.79, s. 6.

† Bir çocuk olarak Oppenheimer da herkes gibi hastalıklardan nasibini aldı. Altı yaşındayken bademcik ve adenoid ameliyatı geçirdi. 1916'da apendiks ameliyatı geçirdi. 1918'de kızıl geçirdi. J. Robert Oppenheimer, medical physical, Presidio of San Francisco, 16.1.43; box 100, series 8, MED, NA.

1922 baharında Julius, çocuğunun evden çıkabilecek kadar iyileştiğini düşündü. Bu amaçla, Herbert Smith'i o yaz Robert'ı Güneybatı'ya bir geziye götürmesi için çağırdı. Etik Kültür Okulu'nun bu öğretmeni, önceki yaz başka bir öğrenciyle benzer bir gezi yapmıştı ve Julius, Batı macerasının oğlunu güçlendireceğini düşünüyordu. Smith kabul etti ancak Robert ayrılmalarından hemen önce ona tuhaf bir özel taleple geldi. Smith'ten, onu seyahat boyunca küçük kardeşi "Smith" olarak tanıtmasını istedi. Smith bu öneriyi tereddütsüz reddetti ve Robert'ın kısmen Yahudi olarak tanınmaktan rahatsız olduğunu düşünmeden edemedi. Robert'ın sınıf arkadaşı Francis Fergusson da daha sonra benzer şekilde, arkadaşının "Yahudiliğinden, zenginliğinden ve doğu bağlantılarından utandığını ve (New Mexico'ya) gitmesinin kısmen bundan kaçmak için olduğunu" söyledi.* Bir diğer sınıf arkadaşı Jeanette Mirsky de Robert'ın Yahudi olmaktan biraz rahatsızlık duyduğunu düşünüyordu. Mirsky, "Hepimiz rahatsız oluyorduk," dedi.† Ama birkaç yıl sonra, Harvard'da Robert Yahudi kökeni hakkında çok daha rahat görünüyordu ve İskoçya-İrlanda kökenli bir arkadaşına, "Sonuçta ikimiz de buraya *Mayflower*'la‡ gelmedik," diyecekti.

Güneyden başlayarak Robert ve Smith, yavaş yavaş New Mexico tepelerine doğru ilerlediler. Albuquerque'de Fergusson ve ailesiyle kaldılar. Robert bu beraberlikten çok keyif aldı ve bu ziyaret ömür boyu sürecek bir dostluğu pekiştirdi. Fergusson Robert'ı, daha sonra başarılı bir yazarlık kariyeri yapacak olan ve aynı derecede erken olgunlaşmış Paul Horgan ile tanıştırdı. Horgan da Fergusson gibi Harvard'a gidiyordu. Robert, Horgan'ı sevdi ve Horgan'ın kız kardeşi olan koyu saçlı, mavi gözlü Rosemary'nin güzelliği başını döndürdü. Frank Oppenheimer, daha sonraları ağabeyinin Rosemary'den fazlasıyla etkilendiğini itiraf ettiğini söyledi.§

Horgan, Cambridge'e gidip birlikte takılmayı sürdürdüklerinde,

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 9.

† Jeanette Mirsky, röportaj: Alice Smith, 10.11.76; Smith ve Weiner, *Letters*, s. 61.

‡ 1620 yılında İngiltere'nin Plymouth limanından çıkarak göçmenleri ABD'ye getiren gemidir. Bugünkü ABD'nin çekirdeğini bu geminin yolcuları oluşturmuşlardır. *-çn*

§ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 40.

kendilerinden espiriyle "bilgeler üçlüsü" diye bahsediyordu.* Ancak New Mexico, Robert'a yeni huylar ve ilgi alanları kazandırmıştı. Özellikle Albuquerque'de, Horgan'ın Robert hakkındaki ilk izlenimleri çok canlıydı. Anlattığına göre Robert, "... inanılmaz derecede iyi bir zekâ, neşe ve yüksek morali kendinde toplamıştı. Nerede ve ne zaman olursa olsun, ânı çok güçlü bir şekilde yaşamasını sağlayan sevimli bir sosyal yanı vardı."

Smith, Albuquerque'den Robert ve iki arkadaşı Paul ve Francis'i Santa Fe'nin 25 mil kuzeydoğusunda, 28 yaşındaki Katherine Chaves Page tarafından işletilen Los Pinos adında bir çiftliğe götürdü. Bu çekici ama otoriter genç kadın ömür boyu arkadaşları olacaktı. Ama her şey önce aşkla başladı. Robert, o zamanlar yeni evli olan Katherine'den yoğun bir şekilde etkilendi.† Önceki yıl son derece hasta olan Katherine, görünüşe göre ölüm döşeğindeyken, babası yaşında bir Anglo olan Winthrop Page ile evlenmişti. Ama sonra ölmemişti. Chicago'da bir işadamı olan Page, zamanını nadiren Pecos'ta geçirirdi.

Chaves'ler, kökleri İspanyol Güneybatısı'na uzanan asil bir aristokrat aileydi. Katherine'in babası Don Amado Chaves, Cowles köyü yakınlarında, Pecos Nehri'nin görkemli manzarasına sahip, karla kaplı Sangre de Cristo sıradağlarına bakan güzel bir çiftlik evi inşa etmişti. Katherine bu diyarın "hükümran prensesi"ydi ve Robert kendini onun "gözde" maiyeti olarak buldu.‡ Fergusson'a göre Katherine ona "çok iyi bir arkadaş oldu. Robert sürekli ona çiçekler getiriyor, onu her gördüğünde övgüler yağdırıyordu."§

O yaz, Katherine Robert'a ata binmeyi öğretti ve kısa süre sonra onu bazen beş altı gün süren, çevredeki el değmemiş vahşi doğayı keşfettikleri atlı yolculuklara çıkarıyordu. Smith, delikanlının at sırtındaki dayanıklılığı ve cesareti karşısında hayretler içinde kalmıştı. Robert, uzun süredir devam eden sağlıksız ve kırılgan görü-

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 9.

† Frank Oppenheimer, röportaj: Alice Smith, 14.4.76, s. 12. 1961'de Katherine Chaves Page (Cavanaugh), genç bir Meksikalı-Amerikalı komşu tarafından yapılan görünüşe göre bir soygun sırasında yatağında bıçaklanarak öldürüldü (Dorothy McKibbin, Alice Smith'in röportajı, 1.1.76).

‡ Herbert Smith, röportaj: Weiner, 1.8.74, s. 6.

§ Francis Fergusson, röportaj: Sherwin, 8.6.79, s. 3, ve 18.6.79, s. 8.

nümüne rağmen, yelkenlisinde tehlike sınırlarını aşmaktan zevk aldığı kadar, biniciliğin fiziksel zorluklarından da zevk alıyordu. Bir gün Colorado'dan dönerlerken Robert dağların karla kaplı en yüksek geçitlerinden geçmekte ısrar etti. Smith, o yolda donarak ölüme gitmelerinin işten bile olmadığını biliyordu ancak Robert yine de bunu kafasına koymuştu. Smith, bu konuda bir karar vermek için yazı tura atmalarını önerdi. Yazı turayı "şükürler olsun ki" Smith kazanmıştı.* "Eğer kazanmasaydım, bu işten nasıl sıyrılırdım bilmiyorum," diyordu. Robert'ın bu deli cesaretinin intihar demek olduğunu düşünüyordu. Smith, Robert'la yaşadığı her olayda onun, ölüm ihtimalinin "onu çok istediği bir şeyi yapmaktan alıkoymasına" izin vermeyen bir çocuk olduğunu hissediyordu.

Smith, Robert'ı on dört yaşından beri tanıyordu ve çocuk her zaman fiziksel olarak narin ve bir şekilde duygusal açıdan savunmasızdı. Ama şimdi, onu engebeli dağlarda, zorlu koşullarda kamp yaparken gören Smith, Robert'ın kalıcı kolitinin psikosomatik olup olmadığını merak etmeye başlamıştı. Ona öyle geliyordu ki bu ataklar hep Robert birilerinin Yahudiler hakkında "aşağılayıcı" ifadeler kullandığı zamanlarda yaşanıyordu. Smith'e göre Robert, "tahammül edemediği gerçekleri halının altına süpürme" alışkanlığı geliştirmişti. Smith bunun psikolojik bir mekanizma olduğunu ve "tehlikeli boyutlara ulaştığı zaman, onu sıkıntıya soktuğunu" düşünüyordu.

Smith aynı zamanda Freud'un çocuk gelişimi hakkındaki son teorilerinin de etkisinde kalmıştı ve Robert ile kamp ateşi başında yaptığı sakin sohbetlerden, delikanlının Oidipus kompleksi gösterdiği kanaatine varmıştı. "Robert'tan annesi hakkında en küçük bir şikâyet iması duymadım," diyordu.† "Ama babası konusunda kesinlikle eleştireldi."

Olgunluk çağlarında Robert kesinlikle babasını seviyordu ve gerçekten babasının ölümüne kadar ona uyum sağlamak için her türlü çareye başvuruyor, onu arkadaşlarıyla tanıştırıyor ve ona kendi yaşamında yer açıyordu. Ama Smith kısmen çekingen ve duyarlı bir çocuk olarak Robert'ın, babasının bazen can sıkıcı olabilen so-

* Herbert Smith, röportaj: Weiner, 1.8.74, s. 15-16.

† Herbert Smith, röportaj: Weiner, 1.8.74, s. 6-10.

kulganlığından derinlemesine utandığını hissediyordu. Robert bir gece kamp ateşinin başında Smith'e Koenig Kampı'nda olan ve tabii ki kamptaki cinsellik içerikli konuşmalar hakkında eve yazdığı mektuba babasının gösterdiği aşırı tepki nedeniyle tetiklenen olaylardan bahsetmişti.* Yetişkinlik çağında babasının tekstil işiyle giderek artan oranda ilgilendikçe, hiç kuşkusuz orada geleneksel anlamda Yahudi tarzı bir ticaret görmüştü. Daha sonraları anlattığına göre Smith, 1922'deki o Batı yolculuğunda eşyalarını toplarlarken Robert'a dönmüş ve bir ceketi katlayıp bavuluna koymasını istemişti. "Bana dik dik baktı," diyordu Smith ve "'Ah, tabii. Terzinin oğlu ceket katlamayı iyi bilir, değil mi?' dedi."†

Böyle fevri çıkışları bir kenara koyarsak Smith, Robert'ın Los Pinos çiftliğinde geçirdikleri süre boyunca hem kişilik hem de özgüven açısından duygusal gelişim gösterdiğini düşünüyordu. Bunda Katherine Page'in de çok büyük rolü olduğunun farkındaydı. Onun dostluğu Robert için büyük önem taşıyordu. Katherine ve onun aristokrat, asil arkadaşlarının, bu tekinsiz New Yorklu Yahudi çocuğu aralarına kabul etmiş olmaları bir anlamda Robert'ın iç dünyasında bir dönüm noktasıydı. Robert kuşkusuz, New York'taki Etik Kültür derneğinin müsamahakâr kucağında da kabul görmüştü, bunu biliyordu. Ama burada kendi dünyası dışından da beğendiği insanların onayı söz konusuydu. "Hayatı boyunca ilk defa," diyordu Smith, "[Robert] sevildiğini, takdir edildiğini, rağbet gördüğünü hissediyordu."‡ Bu, Robert'ın çok değer verdiği bir histi ve gelecek yıllar içinde, arzu ettiği bu takdiri alabilmek için gereken sosyal becerileri geliştirmeyi öğrenecekti.

Bir gün Robert, Katherine ve Los Pinos'tan birkaç kişi yüklü atlarına atlayıp Rio Grande'nin batısındaki Frijoles köyünden başlayarak güneye doğru at sürdüler ve 3.000 metre yüksekliğe kadar çıkan Pajarito (Küçük Kuş) Yaylası'na tırmandılar. Yaklaşık on dokuz kilometre genişliğinde, kâse şeklindeki volkanik bir krater olan Jemez Caldera'nın içindeki Valle Grande kanyonunun içinden geçtiler.

Kuzeydoğuya dönünce, altı buçuk kilometre kadar ileride İs-

---

* Herbert Smith, röportaj: Weiner, 1.8.74, s. 1.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 9.

‡ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 10.

panyolca adını vadi boyunca süzülen bir akarsuyu çevreleyen kavak ağaçlarından alan başka bir kanyona rastladılar: Los Alamos. O zamanlar, kilometreler boyunca tek insan yerleşimi Los Alamos Çiftlik Okulu adında münzevi bir erkek okulundan ibaretti.

Fizikçi Emilio Segrè'nin daha sonraları gördüğünde yazacağı üzere Los Alamos, "güzel ve yabanıl bir diyardı."* Yoğun çam ve ardıç ormanları, parça parça otlaklarla bölünüyordu. Çiftlik okulu, kuzey ve güneyde dik kanyonlarla sınırlanan üç kilometre uzunluğundaki bir düz tepenin üzerinde duruyordu.† Robert 1922'de okulu ilk ziyaret ettiğinde, kayıtlı sadece yirmi beş kadar öğrenci vardı ve bunların çoğu sonradan görme Detroitli otomobil üreticilerinin oğullarıydı. Yıl boyunca şort giyer ve ısıtması olmayan verandalarda uyurlardı. Her çocuk bir atın bakımından sorumluydu ve yakındaki Jemez Dağları'na sık sık gruplar hâlinde geziler yapılıyordu. Robert, Etik Kültür ortamına açıkça bir tezat teşkil eden bu ortama hayran kaldı ve gelecek yıllarda tekrar tekrar bu ıssız ovaya gelip durdu.

Robert o yaz oradan, New Mexico'nun çöl ve dağlarının güzelliklerinin aşk sarhoşluğuyla geri döndü. Aylar sonra Smith'in "Hopi bölgesine" yeni bir seyahat planladığını öğrenince ona şöyle yazacaktı: "Tabii ki delicesine kıskanıyorum. Gün batımı ve boranların göğü süslediği o saatlerde sizi Pecos'ta dağlardan çöle doğru at sürerken, mehtabı Grass Mountain'da karşılarken görüyorum."‡

---

* Emilio Segrè, *Enrico Fermi: Physicist*, s. 135.

† *Los Alamos: Beginning of an Era 1943-45*, Los Alamos National Laboratory, 1986, s. 9.

‡ Smith veWeiner, *Letters*, s. 22 (JRO'dan Herbert Smith'e, 2.18.23).

İKİNCİ BÖLÜM

"Münzevi Zindan"

Hep düz bir rotada ilerlediğimi söylemek yanlış olur.

ROBERT OPPENHEIMER

Eylül 1922'de Robert Oppenheimer Harvard'a kaydoldu. Üniversite ona burs bağladı ama o "parasız daha iyi idare ediyorum" diyerek kabul etmedi.* Burs yerine Harvard ona Galileo'nun ilk yazılarından oluşan bir cilt verdi. Charles Nehri'ne bakan yeni bir öğrenci yurdu olan Standish Hall'da ona tek kişilik bir oda tahsis edildi. On dokuz yaşındaki Robert farklı ve yakışıklı bir gençti. Vücudunun her özelliği uç noktalardaydı. İnce solgun cildi, çıkık elmacık kemiklerine varıncaya kadar gergindi. Soluk mavi ama ışıltılı gözlerine karşın kaşları parlak siyahtı.† Kaba, kıvırcık siyah saçlarını üstten uzun bırakıyor yanlardan kısa kesiyordu, bu da o sırık gibi 1,78'lik boyunu olduğundan daha uzun gösteriyordu. O kadar hafifti ki –60 kilodan fazla değildi– çelimsiz bir görüntü veriyordu. Düz ve kemerli burnu, ince dudakları ve büyük, neredeyse sivri kulakları abartılı bir zarafeti vurguluyordu. Annesinin ona öğrettiği süslü Avrupa nezaketiyle dilbilgisine tamamen uygun cümlelerle konuşuyordu. Ama konuşurken, uzun, sıska elleri,

* JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 14; William Boyd, röportaj: Alice Smith, 21.12.75, s. 5.

† Robert Oppenheimer, U.S. Army physical, 16.1.43, box 100, series 8, MED, NA.

jestlerinin bir şekilde eğreti görünmesine neden oluyordu. Görünüşü etkileyici, biraz da tuhaftı.

Sonraki üç yıl boyunca Cambridge'deki davranışlarında görünüşünün verdiği gayretli, sosyal açıdan beceriksiz ve toy genç adam izlenimini yumuşatacak hiçbir şey gözlenmedi. New Mexico Robert'ın kişiliğini açmış olsa da Cambridge onu eski içe kapanıklığına geri döndürmüştü. Harvard'da zekâsı gelişti ancak sosyal gelişimi bata çıka ilerledi ya da onu tanıyanlara öyle göründü. Harvard, zihne haz veren şeylerle dolu entelektüel bir çarşıydı. Ancak Robert'a Etik Kültür deneyimindeki gibi özenli bir rehberlik ve özverili bir himaye sunmuyordu. Tek başınaydı ve bu yüzden güçlü zekâsının verdiği güvenceyle kabuğuna çekildi. Tuhaflıklarıyla dikkat çekmekten kendini alamıyor gibiydi. Diyeti genellikle hemen hemen çikolata, bira ve enginardan ibaretti. Öğle yemeği genellikle fıstık ezmesine bulanmış, üstüne de çikolata sosu dökülmüş bir parça kızarmış ekmekten ibaret bir karışımdı. Sınıf arkadaşlarının çoğu onun sıkılgan olduğunu düşünüyordu. Neyse ki, Francis Fergusson ve Paul Horgan da o yıl Harvard'daydı, bu yüzden en az iki ruh eşi vardı. Ama çok az yeni arkadaş edindi. Bunlardan biri, biyoloji alanında yüksek lisansa başlayan Boston'lı bir elit olan Jeffries Wyman'dı. Wyman onun hakkında şöyle diyordu: "Robert sosyal uyumu çok zor yakaladı ve bence çoğu zaman mutsuzdu. Sanırım yalnızdı ve ortama iyi uyum sağlayamıyordu. İyi arkadaştık ve başka arkadaşları da mevcuttu. Nitekim çok tanıdığımız vardı ve zekâ açısından hiçbir eksikleri yoktu ama onun açısından bir şeyler eksikti."* İçine kapanık ve entelektüel biri olan Robert, zaten Çehov ve Katherine Mansfield gibi karanlık ruhlu yazarları okuyordu. En sevdiği Shakespeare karakteri Hamlet'ti. Horgan yıllar sonra diyordu ki: "Robert gençken melankolikti ve derin depresyon nöbetleri geçiriyordu. Bir iki gün boyunca duygusal olarak kimseyle iletişim kuramıyordu. Bu, bir iki kez onunla kaldığım sırada da oldu ve beni çok endişelendirdi, buna neyin neden olduğu hakkında hiçbir fikrim yoktu."†

Bazen Robert'ın entelektüel yetenekleri gösterişçi olmanın da ötesine geçiyordu. Oppenheimer, sıcak bir bahar günü Wyman'ın odasına girmiş ve "Ne dayanılmaz bir sıcak. Öğleden sonrayı sırf yata-

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 61.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 9.

ğımda uzanıp Jeans'in *Dinamik Gazlar Teorisi*'ni okuyarak geçirdim. Böyle bir havada başka ne yapılabilir ki?" demişti.* (Kırk yıl sonra, Oppenheimer'ın elinde hâlâ James Hopwood Jeans'in *Elektrik ve Manyetizma* kitabının yıpranmış ve tere batmış bir kopyası vardı.)

Robert, birinci sınıfının baharında, Etik Kültür Okulu'ndan kendisinden bir yıl sonra mezun olan tıp hazırlık öğrencisi Frederick Bernheim ile arkadaşlık kurdu. Bilime ortak bir ilgileri vardı ve Fergusson, Rhodes Bursu'yla İngiltere'ye gitmek üzere olduğundan Robert kısa sürede Bernheim'ı yeni en iyi arkadaşı olarak benimsedi. Çok kişiyi tanıyıp, çok az sıkı arkadaşlıklar kuran üniversite çağındaki çoğu kişinin aksine, Robert'ın dostlukları az ve yoğundu.

Eylül 1923'te, ikinci yıllarının başında, Bernheim ile birlikte *Harvard Crimson*† ofislerine yakın, Mount Auburn Caddesi 60 numaradaki eski bir binada bitişik odalarda kalmaya karar verdiler. Robert odasını oryantal bir kilim, yağlı boya tablolar ve evden getirdiği gravürlerle dekore etmişti ve çayını ısrarla, kömürle çalışan bir Rus semaverinden içiyordu. Bernheim, arkadaşının tuhaflıklarından rahatsız olmak şöyle dursun, bunlar çok hoşuna gidiyordu: "Bir bakıma o, etrafınızdayken rahat olabileceğiniz bir insan değildi, çünkü her zaman bazı konularda çok derin düşündüğü izlenimini veriyordu. Birlikte kaldığımız zamanlarda akşamları kendini odasına kilitler, Planck sabiti ya da benzeri şeyler üzerine bir şeyler yapmaya çalışırdı. Onun birdenbire büyük bir fizikçi olacağı günleri görebiliyordum. Oysa ben sadece Harvard'ı bitirmeyi hedefliyordum."

Bernheim, Robert'ın hastalık hastası olduğunu düşünüyordu. "Her gece yatağa elektrikli bir battaniyeyle giriyordu ki bir gün battaniyeden dumanlar çıkmaya başladı."‡ Robert uyandı ve yanan battaniyeyle banyoya koştu. Daha sonra, battaniyenin hâlâ yandığından habersiz olarak uyumaya devam etti. Bernheim yangın çıkmasın diye o şeyi söndürmek zorunda kaldı. Bernheim, Robert'la yaşamanın her zaman "biraz zor olduğunu" söylüyordu, "çünkü baskın olan oydu ve onun standartlarına veya ruh hâline az çok uyum sağ-

---

* Michelmore, *The Swift Years*, s. 15, ve Jeffries Wyman, röportaj: Charles Weiner, 28.5.75, s. 14; JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 6.

† Harvard Üniversitesi'nin öğrenci gazetesi. *-yhn*

‡ Frederick Bernheim, röportaj Weiner, 27.10.75, s. 7, 16.

lamanız gerekiyordu." Zor ya da değil, Bernheim, Harvard'da kalan iki yıl boyunca Robert'la ev arkadaşlığını sürdürdü ve daha sonraki tıbbi araştırmalar kariyerinde ondan ilham aldığını söyleyecekti.

Mt. Auburn Caddesi'ndeki evlerine düzenli olarak yalnızca bir Harvard öğrencisi daha gelirdi. William Clouser Boyd bir gün kimya dersinde Robert'la tanışmış ve onu hemen sevmişti. William, "Bilimin yanı sıra birçok ortak ilgi alanımız vardı," diyordu.* İkisi de bazen Fransızca olmak üzere şiir yazmaya çalışıyor ve Çehov'u taklit eden kısa öyküler yazıyordu. Robert ona, her zaman kasten orta adını yanlış söyleyerek "Clowser" diye seslenirdi. Robert ve Fred Bernheim'ın Boston'ın kuzeydoğusundaki, arabayla bir saatlik mesafede bulunan Ann Burnu'na ara sıra yaptığı hafta sonu gezilerine çoğunlukla "Clowser" da katılırdı. Robert henüz araba sürmeyi bilmiyordu, bu yüzden gençler Bernheim'ın cipine atlar, geceyi Gloucester'ın dışında, özellikle yemeklerin güzel olduğu Folly Cove'da bir otelde geçirirlerdi. Boyd Harvard'ı üç yılda bitirecekti ve bunu başarmak için Robert gibi çok çalışmıştı. Ancak Robert açıkçası odasında uzun saatler boyu ders çalışırken, Boyd'un dediğine göre "onu yakalamanıza izin vermeme konusunda oldukça dikkatliydi."† Robert'ın zekâsıyla, ona tur bindirdiğine inanıyordu. "Çok hızlı bir zihni vardı. Örneğin birisi bir problem ortaya attığında, ben tek bir cevap düşünemeden o iki veya üç yanlış cevap verir, ardından doğru cevabı söylerdi," diyordu.

Boyd ve Oppenheimer'ın ortak olmayan tek özellikleri müzikti. Boyd, "Müziğe çok düşkündüm," diyordu, "ama kendisi yılda bir kez, genellikle ben ve Bernheim ile bir operaya gelirdi ve ilk perdeden sonra ayrılırdı. Daha fazla dayanamazdı."‡ Herbert Smith de bu tuhaflığı fark etmiş ve bir keresinde Robert'a, "Sen benim tanıdığım, müziğe düşkün olmayan tek fizikçisin," demişti.

Başlangıçta Robert akademik anlamda nasıl bir yol izlemesi gerektiğinden emin değildi. Felsefe, Fransız edebiyatı, İngilizce, kalkülüse giriş, tarih ve üç kimya dersi (nitel analiz, gaz analizi ve organik kimya) de dahil olmak üzere birbiriyle ilgisiz birçok ders aldı. Mimarlığı

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 33.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 45; William Boyd, röportaj: Alice Smith, 21.12.75, s. 4.

‡ Smith veWeiner, *Letters*, s. 34.

düşündü ancak lisede Yunancayı sevdiği için klasik edebiyatçı, hatta şair veya ressam olmayı da aklından geçirdi. "Hep düz bir rotada ilerlediğimi söylemek yanlış olur," diyordu.* Ama aylar içinde meslek olarak ilk tutkusunda, kimyada karar kıldı. Üç yıl içinde mezun olma kararlılığıyla, bir sömestrde izin verildiği üzere azami altı ders alabildi. Ancak her dönem iki veya üç derse daha kredisiz giriyordu. Başarıyı zahmetsizce yakaladığı izlenimi uyandırmak için gerçeği gizleme çabası gösterse de neredeyse hiçbir sosyal hayatı olmadan, uzun saatler boyu ders çalışıyordu. Gibbon'ın üç bin sayfalık klasik tarih kitabı *Roma İmparatorluğu'nun Gerileme ve Çöküşü*'nü baştan sona okudu. Ayrıca büyük oranda Fransız edebiyatı okuması yapıp şiir yazmaya başladı. Bunların birkaç örneği bir öğrenci gazetesi olan *Hound and Horn*'da yayımlandı. Herbert Smith'e, "İlham geldiğinde dizeleri not ediyorum," diye yazmıştı.† "Sizin de maharetle fark edeceğiniz üzere, bunlar birileri okusun diye yazılmadı. Hem birilerinin mastürbatik tuhaflıklarını başkalarına dayatmak suçtur. Ama onları bir süreliğine çekmecemde saklayacağım ve eğer görmek isterseniz, size de göndereceğim." O yıl, T. S. Eliot'ın *Çorak Ülke*'si yayımlanmıştı ve Robert onu okuduğunda kendisini, şairin seyrek varoluşçuluğuyla özdeşleştirdi. Kendi şiirleri hüzün ve yalnızlık temalarıyla doluydu. Harvard'daki tahsilinin başlarında şu satırları yazmıştı:

Şafak, özümüzü arzuyla kuşatır.
Özlemlerimizle biz aldanırız geç gelen sabaha:
Safran gökler solup da
Rengini yitirdiğinde
Ve güneş
Kısır kalıp büyüyen ateş bizi sarsarak uyandırdığında
Kendimizi yine onun münzevi zindanında buluruz
Hazırızdır, çaresiz
Pazarlığa oturmaya
Başka adamlarla.‡

---

* Barnett, "J. Robert Oppenheimer," *Life*, 10.10.49.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 59.

‡ Robert Oppenheimer, "Le jour sort de la nuit ainsi qu'une victoire," Oppenheimer şiirleri Francis Fergusson'dan alınmıştır, Alice Smith Collection (şimdi Sherwin Collection içinde).

Harvard'ın 1920'lerin başındaki siyasi kültürü kesinlikle muhafazakârdı. Robert'ın gelişinden kısa bir süre sonra, üniversite Yahudi öğrenci sayısını kısıtlamak üzere bir kota koydu (1922'de, Yahudi öğrenci nüfusunun oranı yüzde yirmi bire yükselmişti). 1924'te *Harvard Crimson* manşet olarak, üniversitenin eski rektörü Charles W. Eliot'ın her gün artan sayıda "Yahudi soylunun" Hıristiyanlarla evlenmesinin "talihsizlik" olduğu yönündeki demecini koydu. Eliot, bu tür evliliklerin çok azının iyi sonuçlandığını, biyologlara göre Yahudilerin "baskın" olduğunu, dolayısıyla böylesi evliliklerden doğan çocukların "sadece Yahudilere benzeyeceğini" söylüyordu.* Harvard az sayıda zenciyi kabul ederken, Rektör A. Lawrence Lowell, onların birinci sınıfın yatakhanelerinde beyazlarla kalmalarına izin vermemişti.

Oppenheimer bu konulardan habersiz değildi. Nitekim, 1922 sonbaharının başlarında, üç yıl önce öğrencilerin politika ve güncel olayları tartışmaları için bir forum olarak kurulan Liberal Öğrenci Kulübü'ne katıldı. İlk yıllarında kulüp, liberal gazeteci Lincoln Steffens, Amerikan İşçi Federasyonu'ndan Samuel Gompers ve pasifist A.J. Muste gibi konuşmacılarla geniş kitleleri cezbetti. Mart 1923'te kulüp, üniversitenin ayrımcı kabul politikalarına karşı resmi bir duruş sergiledi.† Kulüp, radikal görüşlere bir itibar kazandırmış olsa da Robert bundan etkilenmedi ve Smith'e yazdığı mektupta, "Liberal Kulüp'ün ahmakça fiyakasından" bahsetti.‡ Örgütlü siyasetle bu ilk tanışmasında kendisini "tam da sudan çıkmış bir balık" gibi hissetmişti. Ne var ki bir gün kulübün Winthrop Caddesi 66 numaradaki yerinde öğle yemeği yerken, onu yeni bir öğrenci gazetesinin editörlüğüne yardım etmesi için çabucak ikna eden kıdemlilerden John Edsall'la tanıştırıldı. Yunanca bilgisini de kullanarak Edsall'ı, gazetenin adını *The Gad-fly* [at sineği] koymaya ikna etti; başlık sayfa-

* Richard Norton Smith, *The Harvard Century*, s. 87; *Harvard Crimson*, 13.12.24 ve 17.1.23.

† "Liberals Take Stand Against Restriction," *Harvard Crimson*, 14.3.23.

‡ John Trumpbour, ed., *How Harvard Rules*, s. 384; *The Gadfly*, Aralık 1922, Liberal Öğrenci Kulübü tarafından yayımlandı, Harvard University; JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 9; Smith ve Weiner, *Letters*, s. 15; Michelmore, *The Swift Years*, s. 15. John Edsall, röportaj: Weiner, 16.7.75, s. 6.

sında da Sokrates'i Atinalıların at sineği olarak tanımlayan Yunanca bir alıntı yer alıyordu. *The Gad-fly*'ın ilk sayısı Aralık 1922'de çıktı ve Robert gazetenin künyesinde yardımcı editör olarak yer aldı. Gazetede birkaç imzasız makalesi de çıktı ancak *The Gad-fly* kampüste kalıcı olmadı ve sadece dört sayı çıkabildi. Ne var ki Robert'ın Edsall'la olan dostluğu devam etti.

Harvard'daki ilk yılının sonunda Robert, kimyayı ana dal olarak seçmekle hata yaptığına karar verdi. Oppenheimer, "Kimyada sevdiğim şeyin fiziğe çok yakın olduğunu nasıl düşündüm, bilemiyorum," diyordu.* "Fiziksel kimya okuyorsanız ve termodinamik ve istatistiksel mekanik fikirlerle karşılaşmaya başladıysanız, onları öğrenmek isteyeceğiniz çok açık.† Bu çok tuhaf bir tablo; hiçbir zaman temel fizik eğitimi almamıştım." Ana dal olarak kimya okuyor olmasına rağmen, o bahar üst düzey fizik dersleri alabilmek için Fizik Bölümüne yüksek lisans dilekçesi verdi. Fizik hakkında bir şeyler bildiğini göstermek için de okuduğu iddiasıyla on beş kitap listeledi. Yıllar sonra öğrendi ki fakülte komitesi dilekçesini değerlendirmek için bir araya geldiğinde, George Washington Pierce adındaki bir profesör şakayla, "[Oppenheimer] bu kitapları okuduğunu söylüyorsa, kesinlikle bir yalancıdır, bu kadar bilgiyle insan doktora derecesi alır," demişti.‡

Fizikteki ilk öğretmeni, daha sonra Nobel Ödülü kazanan Percy Bridgman (1882-1961) oldu. "Bridgman harika bir öğretmendi," diyordu Oppenheimer, "olayları hiçbir zaman tam anlamıyla olduğu gibi kabul etmiyor, hep enine boyuna düşünüyordu."§ Bridgman daha sonra Oppenheimer için, "Çok zeki bir öğrenciydi," demişti. "Sorular soracak kadar konulara hâkimdi." Ancak Bridgman ona, el yapımı bir fırında bakır-nikel alaşımı yapmayı gerektiren bir laboratuvar deneyi verince, Oppenheimer'ın "havyanın bir ucunu diğerinden ayırt edemediği" ortaya çıktı. Oppenheimer laboratuvarın galvanometresi konusunda o kadar acemiydi ki cihazı her kullandığında hassas süspansiyonlarının değiştirilmesi gerekiyordu. Robert

* JRO, röportaj Kuhn, 18.11.63, s. 7, 9.

† Brode, *Tales of Los Alamos*, s. 72, 23; Hempelmann, röportaj: Sherwin, 10.8.79, s. 30; Dorothy McKibbin, röportaj: Jon Else, 10.12.79, s. 22.

‡ JRO, röportaj Kuhn, 18.11.63, s. 8; Smith ve Weiner, s. 28-29.

§ *Time*, 8.11.48, s. 71.

yine de inat etti ve Bridgman, Robert'ın sonuçlarını bilimsel bir dergide yayımlanacak kadar ilginç buldu. Robert hem erken gelişmişti hem de bazen sinir bozucu derecede küstahtı. Bir akşam Bridgman onu evine çay içmeye davet etti. Akşam saatlerinde profesör, öğrencisine MÖ 400 yıllarında Segesta, Sicilya'da inşa edilmiş bir tapınağın fotoğrafını gösterdi. Oppenheimer hemen itiraz etti: "Sütun başlıklarına göre yaklaşık elli yıl daha önce inşa edilmiş olduğu sonucuna varıyorum."*

Ünlü Danimarkalı fizikçi Niels Bohr, Ekim 1923'te Harvard'da iki ders verdi ve Robert, her ikisine de katılmaya özen gösterdi.† Bohr, bir önceki yıl "atomların yapısı ve onlardan yayılan radyasyon üzerine yaptığı araştırmalar" nedeniyle Nobel kazanmıştı. Oppenheimer daha sonra, "Bohr'a ne kadar saygı duyduğumu anlatmak çok zor olurdu," diyecekti.‡ Onu bu dersler vesilesiyle ilk gördüğünde de derinden etkilenmişti. Daha sonra, Profesör Bridgman, "[Bohr'un] kendisiyle tanışan herkes üzerinde bıraktığı izlenim harika oluyordu. Maksatlarına bu kadar sadık ve yapmacıklıktan bu kadar uzak bir adamla nadiren karşılaştım. . . o artık Avrupa'nın büyük kısmında bilimsel bir tanrı gibi yüceleştiriliyor," diyecekti.

Oppenheimer'ın fizik öğrenimine yaklaşımı derme çatma, hatta gelişigüzeldi. Sıkıcı temelleri bir kenara bırakıp alandaki en ilginç, soyut problemlere odaklandı. Yıllar sonra, bilgisindeki eksiklikler nedeniyle kendisini rahatsız hissettiğini itiraf edecekti. 1963'te bir mülakatta, "Bugüne kadar," demişti, "duman halkası veya elastik titreşimleri düşünürken hep paniğe kapılmışımdır. O alanda kafamda hiçbir şey yok, sadece bir boşluk ve etrafında ince bir kabuk. Aynı şekilde benim matematiksel gelişimim [J. E.] Littlewood'dan sayı teorisi üzerine dersler aldığım o günlerde bile çok ilkel durumdaydı – yani, dersler güzeldi ama profesyonel fizik arayışı için matematik öğrenmenin yolu bu değildi."§

Alfred North Whitehead kampüse geldiğinde, bu filozof ve matematikçinin derslerine katılma cesaretini yalnızca Robert ve diğer

---

* Gerald Holton, "Young Man Oppenheimer," *Partisan Review,* 1981, vol. XLVIII, s. 383; *Time,* 8.11.48, s. 71. Segesta Tapınağı tahminen MÖ 430-420 yıllarında inşa edilmiştir.

† William Boyd, röportaj: Alice Smith, 21.12.75, s. 7.

‡ Pais, *Niels Bohr's Times,* s. 541, 253; *Time,* 8.11.48, s. 71.

§ JRO, röportaj Kuhn, 18.11.63, s. 5, 9.

bir lisans öğrencisi daha gösterebildi. Whitehead ve Bertrand Russell tarafından ortaklaşa yazılan *Principia Mathematica*'nın üç ciltini özenle okudular. Oppenheimer, "*Principia*'yı çoktan unutmuş olan, dolayısıyla aynı anda hem öğretmenlik hem öğrencilik yapan Whitehead ile okumak çok heyecan vericiydi," diyordu.* Bu deneyime rağmen, Oppenheimer her zaman matematikte yetersiz olduğunu düşündü. "Hiçbir zaman çok şey öğrenmedim. Belki de en çok şeyi yeterince önem verilmeyen bir yöntemle; insanlarla zaman geçirerek öğrendim. Daha fazla zaman geçirseydim daha çok matematik öğrenirdim. Sanırım bundan zevk de alırdım ama bu konuda ilgisiz kalmam da sabırsız kişiliğimin bir sonucuydu."

Eğitiminde boşluklar varsa da arkadaşı Paul Horgan'a Harvard'ın kendisine yaradığını söylemişti. 1923 sonbaharında Robert, Horgan'a kendisinden üçüncü tekil şahıs olarak bahsettiği esprili bir mektup yazdı: "[Oppenheimer] bayağı adam olmaya başladı, Harvard'ın onu nasıl değiştirdiğini tahmin bile edemezsin. Korkarım bu kadar çok çalışmak ruhunun hayrına değil. Çok *korkunç* şeyler söylüyor. Daha geçen gece onunla tartışıyordum ve ona, 'Ama sen Tanrı'ya inanıyorsun, değil mi?' dedim. O da termodinamiğin ikinci yasasına, Hamilton İlkesi'ne, Bertrand Russell'a, bir de inanır mısın Siegfried [*aynen böyle geçiyor*] Freud'a inandığını söyledi."†

Horgan, Robert'ın büyüleyici ve cezbedici olduğunu düşünüyordu. Horgan'ın kendisi de parlak bir gençti; uzun yaşamı boyunca on yedi roman ve yirmi tarih eseri yazacak ve iki kez Pulitzer Ödülü kazanacaktı. Ancak Oppenheimer'ı daima nadir ve paha biçilmez bir bilge olarak görürdü. Horgan 1988'de şöyle yazmıştı: "Leonardo'lar ve Oppenheimer'lar nadirdir ancak onların hem hususi uzmanlar hem de tarihi başarılara imza atan kişiler olarak irfana yönelik büyük aşkları ve projeksiyonları, bize en azından üzerinde düşünülecek ve kıyas yapılacak bir ideal sunar."‡

Harvard'daki yılları boyunca Robert, Etik Kültür Okulu'ndan öğretmeni ve New Mexico'da rehberi Herbert Smith ile sık sık yazıştı.

---

* JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 5, 9.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 48.

‡ Paul Horgan, *A Certain Climate*, s. 5.

Oppenheimer, 1923 kışında Harvard'daki hayatının nasıl olduğunu ayrıntılı bir ironiyle aktarmaya çalıştı: Mektubunda, "Lütfedip, neler yaptığımı soruyorsunuz," diyordu Oppenheimer.* "Geçen haftaki iğrenç notta ifşa ettiğim faaliyetlerin yanı sıra, didiniyorum, sayısız tez, not, şiir, öykü ve ıvır zıvır yazıyorum; kâh Matematik kütüphanesine kâh Felsefe kütüphanesine gidip okuyor ve zamanımı Minherr [Bertrand] Russell ile Spinoza üzerine tez yazmakta olan çok güzel ve hoş bir bayanı düşünmek arasında bölüştürüyorum – büyüleyici bir şekilde ironik, sizce de öyle değil mi? Üç farklı laboratuvarda pis kokulu maddeler üretiyorum, [Profesör Louis] Allard'ın Racine hakkındaki dedikodularını dinliyorum, çay servisi yapıyorum ve birkaç kayıp ruhla ukalaca sohbetler ediyorum, hafta sonu düşük dereceli enerjiyi kahkaha ve yorgunluk hâlinde damıtmak için dışarı çıkıyorum, Yunanca okuyorum, gaflar yapıyorum, masamda mektuplar arıyorum ve ölmüş olmayı diliyorum. İşte böyle."

Bu kara mizahın yanı sıra, Robert hâlâ periyodik depresyon nöbetleri geçiriyordu.† Bu nöbetlerin bazıları, ailesinin Cambridge'e yaptığı ziyaretlerden sonra baş gösteriyordu. Fergusson, bir keresinde Robert ve bazı akrabalarıyla (ailesiyle değil) akşam yemeğine çıkmış ve arkadaşının kibar olmaya çalışmanın verdiği yorgunlukla gözle görülür şekilde yeşile dönmesini izlemişti. Daha sonra Robert, kaldırımda yaptığı kilometrelerce yürüyüşe Fergusson'u da beraberinde sürükleyecek, bu sırada sakin ve monoton sesiyle bazı fizik problemlerinden bahsedecekti. Yürümek onun tek terapisiydi. Fred Bernheim, bir kış gecesi saat 3.00'e kadar yaptıkları yürüyüşü anlatmıştı. Bu soğuk kış yürüyüşlerinden birinde, birileri çocuklarla nehre atlama konusunda iddialaşmış, Robert ve arkadaşlarından en az biri soyunmuş ve buz gibi suya dalmıştı.

Geriye dönüp bakıldığında, tüm arkadaşları onun bu yıllarda içindeki şeytanlarla güreşiyor gibi göründüğünü kaydediyordu. Oppenheimer daha sonra hayatının bu dönemi hakkında, "Kendimle ilgili her zaman aşırı bir hoşnutsuzluk hissediyordum. İnsanlara yönelik çok az duyarlılık taşıyordum, bu dünyanın gerçeklerine hiç boyun eğesim yoktu," diyecekti.‡

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 54.

† William Boyd, röportaj: Alice Smith, 21.12.75, s. 9.

‡ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 60-61, 19; *Time*, 8.11.48, s. 71.

Robert'ın bazı sorunlarının altında kesinlikle tatmin edilmemiş cinsel arzular yatıyordu. Yirmi yaşında, elbette yalnız değildi. Arkadaşlarından çok azının kızlarla bir sosyal hayatı vardı. Ve hiçbiri Robert'ın bir kızla çıktığını hatırlamıyordu. Wyman, kendisi ve Robert'ın entelektüel hayata "kızları düşünemeyecek kadar âşık" olduklarını söylüyordu.* "Hepimiz [fikirlerle] bir dizi aşk ilişkisi yaşıyorduk ama belki de hayatı kolaylaştıran daha sıradan aşk ilişkilerinden yoksunduk." Robert, bu dönemde yazdığı kesinlikle erotik bazı şiirlerden de anlaşılacağı üzere kesinlikle tensel arzular içinde debeleniyordu:

Bu gece fok derisinden bir pelerin giyiyor
parlak siyah elmaslar uyluklarını sarıyor
tehlikeli bakışlarını dikip şaşırtıyor
saldır der gibi davetkâr mesajlar veriyor†

1923-24 kışında, "Spinoza üzerine tez yazan o çok güzel ve alımlı hanımefendi" onuruna "ilk aşk şiirim" dediği şiiri yazdı. Görünüşe göre kütüphanedeki bu meçhul kızı uzaktan seyretmiş ama onunla hiç konuşmamıştı.

Hayır, Spinoza'yı okuyan başkaları da vardır biliyorum,
Ben bile okudum;
Beyaz kollarını esmer sayfalar üstünde çaprazlayarak;
Başkaları da vardır o kutsal hikmetten sıyrılıp
Bir saniyelik olsun bakış atmayacak kadar pak,
Ama bütün bunlardan bana ne?‡
Diyorum, gel ve gör martıları,
Akşam güneşinde altın gibi sarı;
Gelip konuş benimle ve bana neden
Bu aynı dünyada, küçük beyaz bulutlar,

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 60.

† JRO, "Neophyte in London," Oppenheimer şiirleri Francis Fergusson'dan alınmıştır, Alice Smith Collection.

‡ JRO, "Viscount Haldome in Robbins," Oppenheimer şiirleri Francis Fergusson'dan alınmıştır, Alice Smith Collection. Daktilo edilmiş bu şiirin kenarına Oppenheimer el yazısıyla "İlk aşk şiirim," yazmıştı.

Pamuk yorganlar gibi ya da dantelli çamaşırlar
–Bunu bir yerden duymuşluğum var –
Neden küçük beyaz bulutlar tertemiz gökte
Böyle sessiz sedasız süzülür?
Ve otur, bir Benedict'in çileci vicdanına lütfedercesine
siyah bir elbise içinde solgun.
Spinoza'yı oku, bırak rüzgâr bulutları savursun,
Ve bırak boğulup gideyim vecd içinde ve yoksun. . .

Hem unutsam ne çıkar,
Senin sebatını,
Spinoza'yı, her şeyi unutsam,
Yalnız ölgün bir yarı umut, yarı özlemle
Ve sayısız kıyılarla kalsam?

Arkadaşlık kurmayı başaramadığı için uzakta kalmış, şiirde dendiği gibi ilk adımı genç kızın atmasını umut ediyor, "Gelip konuş benimle," diyordu. "Ölgün bir yarı umut, yarı özlem" hissediyordu. Böyle güçlü ve karmaşık duygularla dolu olmak, elbette yetişkinliğe adım atan bir genç için normaldi. Ama birinin Robert'a yalnız olmadığını söylemesi lazımdı.

Her ne zaman kafası karışsa Robert, tekrar tekrar eski öğretmeninin yardımını isterdi. 1924 kışının sonlarında, bazı duygusal krizlerin verdiği "sıkıntı" ile Smith'e yazdı. Bu mektup günümüze ulaşmadı ancak Robert'ın Smith'in yazdığı teselli mektubuna yanıtı elimizde. "Beni en çok teselli eden şey," diyordu Smith'e, "yaşadığım sıkıntıda, kendi çektiğiniz acılara bir benzerlik sezmiş olmanızdı. Bugün bana her bakımdan bu kadar kusursuz gelen, öykündüğüm birinin durumunun benimkiyle herhangi bir şekilde benzerlik taşıyabileceği hiç aklıma gelmezdi. . . . Özetle, tanıyamayacağım bu kadar iyi insanın ve kaçırdığım bunca zevkin varlığının son derece üzüntü verici olduğunu düşünüyorum. Ama siz haklısınız. En azından benim için arzu etmek bir ihtiyaçtan değil; hadsizliktendir."*

Robert'ın Harvard'daki ilk yılının sonunda babası ona New Jersey'deki bir laboratuvarda yazlık bir iş buldu. Ama o sıkılmıştı.

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 62.

Şirin Los Pinos'a dönmüş olan Francis Fergusson'a, "İş de insanlar da burjuva, tembel ve ölü," diye yazdı.* "Çok az iş var ve üzerinde kafa yoracak bir şey yok. . . seni nasıl kıskanıyorum! Francis, beni ıstırap ve çaresizlik içinde boğuyorsun. Tek yapabileceğim şey, fizikokimyasal değişmezlik hiyerarşimi, Chaucer tarzı *Amour vincit omnia*'yı† kabullenmek olabilir." Robert'ın arkadaşları bu süslü dile alışıktı. Francis daha sonraları, "Başına gelen her şeyi abartır," diyecekti. Paul Horgan da Robert'ın "barok abartı eğilimine" değiniyordu. Ama laboratuvar işini bıraktığı ve Ağustos ayını çoğunlukla Bay Shore'da, tatilini onunla geçirmeyi kabul eden Horgan'la yelken açarak geçirdiği de bir gerçekti.

Robert Haziran 1925'te, sadece üç yıllık bir eğitimden sonra, kimya bölümünden en yüksek onur derecesiyle mezun oldu. Dekan şeref listesindeydi ve PBK'ya‡ üyelik için seçilen sadece otuz öğrenciden biriydi.§ O yıl Herbert Smith'e espriyle şunları yazdı: "Yaşlılığın getirdiği afazinin son aşamalarında bile akademik anlamda eğitimin, ben kolejdeyken ikinci planda olduğunu söyleyecek değilim. Haftada beş on büyük bilimsel kitap deviriyorum ve araştırma yapıyormuş gibi yapıyorum. Sonunda diş macunu testleri yaparak kendimi tatmin etmem gerekecekse de, bu yaşanana kadar bunu bilmek istemiyorum."¶

Diş macunu testleri, o yıl "Kolloid Kimyası", "1688'den Günümüze İngiltere Tarihi", "Potansiyel Fonksiyonları Teorisine Giriş ve LaPlace Denklemi ", "Analitik Isı Teorisi ve Elastik Olmayan Titreşim Problemleri" ve "Elektrik ve Manyetizmanın Matematiksel Teorisi" gibi dersler almış bir Harvard son sınıf öğrencisi için pek olası bir gelecek değildi. Ancak onlarca yıl sonra, lisans yıllarına dönüp baktığında şunları itiraf edecekti: "Çalışmayı sevmeme rağmen, kendimi çok yaydım ama hepsi yanıma kâr kaldı; almam gerektiğini düşünmediğim derslerden bile hep A aldım," diyor ve "fiziğin bazı kısımlarına muazzam boşluklar ve genellikle muazzam bir uygula-

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 32-33.

† Lat. "Sevgi her şeyi yener." *-çn*

‡ Fi-Beta-Kappa diye okunan onur üyeleri topluluğu. *-çn*

§ *Harvard Crimson*, 18.11.24, 9.3.25.

¶ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 60.

ma ve disiplin eksikliği ile çok hızlı, yüzeysel, apar topar bir aşinalık" kazandığını düşünüyordu.*

Diploma törenine katılmayan Robert ile iki arkadaşı William C. Boyd ve Frederick Bernheim, bir yurt odasında laboratuvar alkolüyle özel bir kutlama yaptılar. Bernheim, "Boyd ve ben sarhoş olduk," diyordu.† "Robert, sanırım, sadece bir bardak içti ve kenara çekildi." Aynı hafta sonunda Robert, Boyd'u Bay Shore'daki yazlığa götürdü ve sevgili *Trimethy*'si ile Fire Island'a yelken açtı. "Elbiselerimizi çıkardık," diyordu Boyd, "ve güneşin altında yanarak sahilde bir aşağı bir yukarı yürüdük." Robert Harvard'da kalabilirdi –kendisine yüksek lisans bursu teklif edilmişti– ama onun daha büyük hedefleri vardı. Kimya bölümü mezunuydu ancak onu fizik çağırıyordu ve fizik dünyasında Cambridge'in "merkeze daha yakın" olduğunu biliyordu.‡ 1911'de ilk çekirdekli atom modelini geliştiren adam olarak tanınan seçkin Yeni Zelandalı fizikçi Ernest Rutherford'ın onu kanatlarının altına almasını uman Robert, fizik öğretmeni Percy Bridgman'ı bir tavsiye mektubu yazmaya ikna etti. Bridgman mektubunda, Oppenheimer'ın "mükemmel bir özümseme gücüne" sahip olduğunu ancak "zayıflığının deneysel tarafta olduğunu" açıkça yazdı. "Fiziksel değil, analitik bir zihni vardır. Sıra laboratuvar manipülasyonlarına gelince oralı değildir. Oppenheimer'ın önemli ve gerçek bir katkı yapıp yapmayacağı konusu bana göre biraz kumardır, ama eğer iyi bir katkı yaparsa, çok sıradışı bir başarı sağlayacağına inanıyorum," dedi.

Bridgman daha sonra mektubunu Oppenheimer'ın Yahudi kökenine ilişkin bir notla sonlandırdı. Bu o zaman ve zemin için alışılmadık bir durum değildi: "Adından da anlaşılacağı gibi, Oppenheimer bir Yahudidir ancak ırkının alışılagelmiş nitelikleri hiçbir şekilde onda görülmez. O, oldukça sempatik ve çekingen bir kişiliğe sahip, uzun boylu ve sağlıklı bir gençtir. Başvurusunu değerlendirirken saydığım özelliklerden hiçbiri bence ne olursa olsun sizi tereddüde sevk etmemelidir."§

---

* Robert Oppenheimer's Harvard transcript, 1922-25, Alice Smith Collection; Smith ve Weiner, *Letters,* s. 68; JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 10.

† Smith ve Weiner, *Letters,* s. 74; Michelmore, *The Swift Years,* s. 15.

‡ JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 14.

§ Smith ve Weiner, *Letters,* s. 77.

Bridgman'ın tavsiye mektubunun, Rutherford'ın laboratuvarına girmesine yaraması umuduyla Robert, ağustos ayını sevgili New Mexico'sunda geçirdi. Ebeveynlerini de yanına alarak onlara cennetinden parçalar göstermesi manidardı. Oppenheimer'lar bir süreliğine Santa Fe'nin eteklerindeki Bishop's Lodge'da kaldıktan sonra oradan kuzeye, Katherine Page'in Los Pinos çiftliğine gittiler. Robert, Herbert Smith'e açık bir gururla, "Ebeveynlerim gerçekten bu yerden oldukça memnunlar, yavaş yavaş ata da binmeye başladılar. İlginçtir ki mekânın uçarı tabiatından da hoşlanıyorlar," diye yazdı.

Yaz için Harvard'dan dönen Paul Horgan ve Robert'ın artık on üç yaşında olan kardeşi Frank'le birlikte, çocuklar dağlarda uzun atlı gezintilere çıktılar. Horgan, Santa Fe'de at kiraladıklarını ve Robert'la Sangre de Cristo sıradağları boyunca ve Cowles köyüne kadar uzanan Lake Peak patikasında at sürdüklerini hatırlıyordu: "Bu dağın en tepesinde muazzam bir fırtınaya, çok şiddetli bir yağmura yakalandık. Öğle yemeği için atlarımızın altında oturduk ve portakal yedik, sırılsıklam olmuştuk. Robert'a bakıyordum ki aniden durağanlığa meydan okuyan, dikilmiş saçlarını fark ettim. Fevkaladeydi."* O gece hava karardıktan sonra nihayet Los Pinos'a geldiklerinde Katy Page'in ışıkları yandı. Horgan, "Çok hoş bir manzaraydı," dedi. "Bizi kabul etti ve orada birkaç gün boyunca çok güzel vakit geçirdik. O zaman da sonrasında da bizden hep köleleri olarak bahsediyor, 'İşte kölelerim geliyor,' diyordu."

Bayan Oppenheimer, Los Pinos çiftlik evinin gölgeli verandasında otururken, Page ve "köleleri" çevredeki dağlarda gün boyu süren gezintilere çıktılar. Bu keşif gezilerinden birinde Robert, Santa Fe Baldy'nin doğu yamaçlarında Katherine Gölü adını verdiği küçük, keşfedilmemiş bir göl buldu.

Muhtemelen ilk tütününü bu uzun yolculuklardan birinde içti. Page çocuklara yükü hafif tutmayı, minimum erzakla çıkmayı öğretmişti. Bir gece yolda Robert yiyeceksiz kaldı ve birileri ona açlığın sıkıntısını dindirmesi için pipo ikram etti. Pipo, tütün ve sigara kısa süre sonra onda ömür boyu sürecek bir bağımlılık hâline geldi.†

New York'a döndükten sonra Robert, posta kutusunu açtı ve

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 80-81.

† Michelmore, *The Swift Years*, s. 14.

Ernest Rutherford'ın kendisini reddettiğini öğrendi. Oppenheimer, "Rutherford beni istemedi," diyordu.* "Bridgman'ı pek gözü tutmamıştı, referans mektubum da zaten tuhaftı." Ancak Rutherford, Robert'ın başvurusunu Cavendish Laboratuvarı'nın yöneticisi, Rutherford'ın ünlü selefi J.J. Thomson'a iletti. Altmış dokuz yaşında, elektronu tespit ettiği için 1906 Nobel Fizik Ödülü'nü kazanan Thomson, çalışan bir fizikçi olarak parlak dönemini çoktan geçmişti. 1919'da idari sorumluluklarından istifa etmişti. 1925'te ara sıra laboratuvara gelir ve öğrencilere sadece ara sıra ders verir olmuştu. Yine de Thomson'ın, çalışmalarına danışmanlık yapmayı kabul ettiğini öğrenince Robert büyük ölçüde rahatladı. Meslek olarak fiziği seçmişti ve hem fiziğin hem de kendisinin geleceğinin Avrupa'da olduğuna inanıyordu.

* JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 14.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

"Oldukça Kötü Zamanlar Geçiriyorum"

İyi değilim ve bir melodram yaşanmasından korktuğum için seni görmeye gelemiyorum.

ROBERT OPPENHEIMER
23 Ocak 1926

Harvard Robert için karışık bir deneyimdi. Entelektüel olarak gelişmişti ancak sosyal deneyimleri duygusal yaşamını gerecek gibiydi. Örgün lisans eğitiminin günlük rutinleri ona koruyucu bir kalkan sağlamış ve bir kez daha sınıfta bir süperstar olmuştu. Şimdi kalkan gitmişti ve o sonbaharda başlayacak ve 1926 baharına kadar uzanacak, âdeta felaket gibi bir dizi varoluşsal krizden geçmek üzereydi.

Eylül 1925'in ortalarında İngiltere'ye giden bir gemiye bindi.* O ve Francis Fergusson, İngiltere'nin güneybatısında, Dorsetshire'daki küçük Swanage köyünde buluşmaya karar vermişlerdi. Fergusson tüm yazı annesiyle Avrupa'yı gezerek geçirmişti ve şimdi biraz hemcinsleriyle takılmak istiyordu. On gün boyunca sahil falezleri boyunca yürüdüler ve birbirlerine son maceralarını anlattılar. İki yıldır görüşmemiş olsalar da mektup yoluyla iletişimde kalmış ve irtibatlarını koparmamışlardı.

Daha sonraları Fergusson, "Onunla istasyonda buluştuğumda,

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 86.

daha özgüvenli, güçlü ve dimdik görünüyordu. . . annem karşısında eskisi gibi utangaç değildi. Sonradan öğrendim ki bunun nedeni, New Mexico'daki alımlı bir kâfire âşık olmayı neredeyse başarmış olmasıymış," diye yazacaktı.* Ancak Fergusson'ın sezgilerine göre yirmi bir yaşındaki Robert, "cinsel hayat açısından tamamen şaşırmış bir hâldeydi."† Fergusson kendi adına, "onu mutlu eden ve aslında kendine saklaması gereken her şeyi ona anlatmıştı." Ancak geriye dönüp baktığında, Fergusson gereğinden fazla yükünü sırtından attığını düşünüyordu. "Robert ile [bu şeyleri] uzun uzadıya tartışacak kadar zalim ve aptal davrandım, nihayetinde Jean'in [bir arkadaş] birinci sınıf zihinsel tecavüz olarak adlandıracağı türden bir şey yapmış oldum," diye yazdı.‡

O zamana kadar Fergusson, Oxford'da Rhodes Bursu'yla iki tam yıl geçirmişti. Arkadaşının rahatlığı ve sosyal zarafetiyle derinden etkilenen Robert'a göre Francis her zaman daha olgundu. Öncelikle, Francis'in yaklaşık üç yıldır bir kız arkadaşı vardı; o da Robert'ın Etik Kültür Okulu'ndan tanıdığı Frances Keeley adında genç bir kızdı. Robert ayrıca, Fergusson'ın ilk tutkusu olan edebiyat ve şiir uğruna biyoloji alanındaki tahsilini terk etme özgüvenini göstermiş olmasından da etkilenmişti. Seçkin sosyal çevrelerde dolaşıyor, üst sınıf İngiliz ailelerini kır evlerinde ziyaret ediyordu. Robert, arkadaşının gelişmekte olan kültürünü kıskandı. Birisi Oxford'a, diğeri Cambridge'e gitmek üzere ayrıldılar ve Noel tatilinde tekrar buluşmak için sözleştiler.

Robert'ın Cambridge'deki Cavendish Laboratuvarı'na geldiği sıralarda fizik dünyasında büyük bir heyecan yaşanıyordu. 1920'lerin başında bazı Avrupalı fizikçiler –Niels Bohr, Werner Heisenberg ve diğerleri– kuantum fiziği (veya kuantum mekaniği) adını verdikleri bir teori geliştiriyorlardı. Kısaca kuantum fiziği, fenomenlerin davranışlarında çok küçük bir ölçekte, moleküller ve atomlar ölçeğinde geçerli olan yasaların incelenmesidir. Kuantum teorisi, hidrojen

* Francis Fergusson, "Account of the Adventures of Robert Oppenheimer in Europe," memo, Şubat 26 (tam yıl yazılı değil ama kuvvetle muhtemel Şubat 1926), Fergusson'la ilintili, röportaj: Alice Smith, 21.4.76, Sherwin Collection.

† Fergusson, röportaj: Sherwin, 18.16.79, s. 1.

‡ Fergusson, "Account of the Adventures of Robert Oppenheimer in Europe."

atomunun çekirdeği etrafında dönen elektron gibi atom altı olgularla uğraşıyor ve gitgide klasik fiziğin yerini alıyordu.*

Ancak bu, Avrupa'daki fizikçiler için "sıcak bir dönem" idiyse de Oppenheimer ve daha birçok kıdemli Amerikalı fizikçinin bundan haberi yoktu. Oppenheimer, "Kelimenin en olumsuz anlamıyla, hâlâ bir öğrenciydim," diyordu.† "Avrupa'ya gidinceye kadar kuantum mekaniğini bilmiyordum. Avrupa'ya gidinceye kadar elektron spinini de öğrenmemiştim. Aslında 1925 baharında Amerika'da bunların bilindiğine de inanmıyorum ya; her neyse, en azından ben bilmiyordum."

Robert, daha sonraları "sefil bir delik" olarak adlandırdığı iç karartıcı bir daireye yerleşti. Tüm yemeklerini üniversitede yiyor ve günlerini J.J. Thomson'ın bodrum kat laboratuvarının bir köşesinde elektron çalışmalarında kullanılmak üzere ince berilyum tabakaları yapmaya çalışarak geçiriyordu. Bu, berilyumun kolodyona buharlaştırılmasını; daha sonra da kolodyonun özenle ıskartaya çıkartılmasını gerektiren zorlu bir süreçti. Bu titiz çalışma için fazla sakar ve beceriksiz olan Robert, çok geçmeden laboratuvardan kaçmaya başladı. Bunun yerine, zamanını seminerlere katılarak ve fizik dergileri okuyarak geçirmeye başladı. Laboratuvar çalışmaları "gayet düzmece" ise de Rutherford, Chadwick ve C.F. Powell gibi fizikçilerle tanışma fırsatı yakaladı. Uzun yıllar sonra Oppenheimer, "Çok sevdiğim [Patrick M.S.] Blackett ile tanışma fırsatı buldum," diyecekti.‡ 1948'de Nobel Fizik Ödülü'nü kazanacak olan Patrick Blackett de çok geçmeden Robert'ın öğretmenlerinden biri oldu. Açık sözlü, sosyalist görüşe sahip uzun boylu, kibar bir İngiliz olan Blackett, fizik lisansını Cambridge'de sadece üç yıl önce tamamlamıştı.

Kasım 1925'te Robert, Fergusson'a, "Mekân çok zengin, birçok görkemli hazine var ve ben bunlardan yararlanamasam da birçok insanı ve bazı iyi kişileri görme şansım oldu," diye yazdı.§ "Burada kesinlikle özellikle gençler arasında iyi fizikçiler var, yani her türlü toplantıya gittim: Trinity'de Yüksek Matematik toplantısına, gizli bir

---

* John Gribbin, *Q Is for Quantum*, s. 284, 321-22.

† JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 11.

‡ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 89; JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 16.

§ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 87-88.

pasifist toplantıya, bir Siyonist kulübe ve bazı oldukça silik bilim kulüplerine gittim. Ama burada bilim yapmayan, hiçbir işe yaramayan kimseyi görmedim." Ardından cesaretini toplayarak itiraf etti: "Ben oldukça kötü zamanlar geçiriyorum. Laboratuvar çalışmaları çok sıkıcı ve bu konuda o kadar kötüyüm ki, hiçbir şey öğrendiğimi hissetmem mümkün değil. Dersler berbat."

Laboratuvarda yaşadığı zorluklar, kötüleşen duygusal durumuyla birleşmişti. Bir gün Robert kendini elinde bir parça tebeşirle boş bir karatahtaya bakarken ve tekrar tekrar mırıldanırken yakaladı: "Mesele şu ki, mesele şu ki, mesele şu ki."* Harvard'dan arkadaşı Jeffries Wyman da o yıl Cambridge'deydi ve sıkıntının belirtilerini fark etmişti. Bir gün Robert'ın odasına giren Wyman, onu yerde yatarken, inleyerek bir o yana bir bu yana yuvarlanırken buldu. Bir seferinde de Wyman bu olayla ilgili, Oppenheimer'ın kendisine "Cambridge'de kendisini çok sefil hissettiğini, çok mutsuz olduğunu, bazen yere yatıp bir o yana bir bu yana yuvarlandığını söylediğini" anlatmıştı.† Bir keresinde de Rutherford, Oppenheimer'ı laboratuvarın zemininde yere yığılmış hâlde bulmuştu.‡

En yakın arkadaşlarından bazılarının erkenden düzenli ev hayatına adım atması da işin tuzu biberi oluyordu.§ Harvard'dan oda arkadaşı Fred Bernheim da Cambridge'deydi ve yakında karısı olacak bir kızla tanışmıştı. Robert, Bernheim'la olan dostluğunun da tahmin edilebileceği gibi bitmekte olduğunu görebiliyordu. Oppenheimer, Fergusson'a, "Fred'in bazı korkunç sorunları var," diyordu, "iki hafta önce ay ışığında berbat bir akşam geçirdik. Onu o zamandan beri görmedim ve onu düşündükçe yüzüm kızarıyor. Fred'den Dostoyevski tarzı itiraflar işte."¶

Robert arkadaşlarının çoğuna karşı talepkârdı ve bazen talepleri çok fazla oluyordu. "Bir bakıma," diyordu Bernheim, "biraz rahatladım. Onun bu yoğun duygusal durumu ve dürtüleri beni her zaman

---

* Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 17.

† Michelmore, *The Swift Years*, s. 17; Wyman, röportaj: Weiner, 28.5.75, s. 22.

‡ Pais, *Inward Bound*, s. 367. Rutherford bu hikâyeyi Paul Dirac'a anlattı, o da Pais'e aktardı.

§ Fergusson, röportaj: Alice Smith, 21.4.76, s. 36.

¶ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 88.

biraz rahatsız etti."* Bernheim, Robert'ın yanında kendini tükenmiş hissediyordu. Robert arkadaşlıklarını inatla canlandırmaya çalıştı ama Bernheim sonunda ona evleneceğini ve "Harvard'da kurdukları dostluğu yeniden kuramayacaklarını" söyledi. Robert, çok iyi tanıdığı birinin, yörüngesinden çıkmaya karar vermesine gücenmekten ziyade şaşırmıştı. Benzer şekilde, Etik Kültür Okulu'ndan bir başka sınıf arkadaşı olan Jane Didisheim'ın erkenden evlendiğini öğrendiğinde de şaşırmıştı. Robert her zaman Jane'e düşkündü ve kendi yaşındaki bir kızın (bir Fransızla) evlenip çocuk sahibi olmasına şaşırmış görünüyordu.†

O sonbahar döneminin sonunda Fergusson, Robert'ın "birinci sınıf bir depresyon vakası" olduğu sonucuna vardı.‡ Ailesi de oğullarının krizde olduğuna dair bazı ipuçları görmüştü. Fergusson'a göre, Robert'ın depresyonu "daha da artmış ve annesiyle sürdürdüğü mücadeleyle belirginleşmişti." Ella ve Julius sorunlu oğullarıyla birlikte olmak için Atlantik Okyanusu'nu geçmekte ısrar ediyorlardı. Fergusson günlüğüne, "O da annesini istiyordu," diye yazdı, "ama gelmesine engel olması gerektiğini de hissediyordu, bu nedenle onunla buluşacağı Southampton'a giden trene bindiğinde, içinde vahşi devrimler, patlamalar yaşıyordu."

Fergusson, o kıştan sonra yaşanan olağanüstü olayların yalnızca bazılarına tanık oldu. Ancak, Fergusson'un kaydettiği ayrıntıların birçoğunun yalnızca Robert'tan geldiği açıktı – ve deneyimlerini anlatırken Robert'ın canlı hayal gücüyle hikâyelerini renklendirerek anlatmış olması, gayet olası hatta neredeyse kesindi. Fergusson'ın "Robert Oppenheimer'ın Avrupa'daki Maceraları" konulu anlatımı sadece "26 Şubat" tarihini taşıyor ve bağlama bakıldığında Şubat 1926'da yazıldığı anlaşılıyor. Her halükârda Fergusson, Robert'ın ölümünden yıllar sonrasına kadar arkadaşının sırlarını açıklamadı.

Fergusson'ın anlatımına göre, trende Robert'ın duygusal olarak kontrolünü kaybettiğini gösteren bir olay meydana geldi. Sevişen [herhalde öpüşen ve cilveleşen olsa gerek] bir erkek ve kadınla üçüncü sınıf bir vagonda bulunuyor ve termodinamik okumaya

---

* Frederick Bernheim, röportaj: Weiner, 27.10.75, s. 20.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 19; Herbert Smith, röportaj: Weiner, 1.8.74, s. 19.

‡ Fergusson, "Account of the adventures of Robert Oppenheimer in Europe."

çalışıyordu ama bir türlü konsantre olamıyordu.* Adam ayrılınca [Robert] gidip kadını öptü. Kadın pek de şaşırmışa benzemiyordu. Ama Robert hemen pişman oldu, dizlerinin üzerine çöktü, ayaklarını iki yana açtı ve gözyaşları içinde ondan özür diledi." Aceleyle bavulunu topladı ve kompartımandan çıktı. "Düşünceleri o kadar karmaşıktı ki, istasyondan çıkmak için merdivenlerden inerken aşağıda kadını gördü, birden bavulunu kaldırıp kadının kafasına atmaya yeltendi. Neyse ki, ıskaladı." Fergusson'ın kendisine anlatılan hikâyeyi doğru bir şekilde aktardığını varsayarsak, Robert'ın bir vehme kapıldığı açıktı. Kadını öpmek istedi. Peki, öptü mü? Öpmedi mi? O tren kompartımanında tam olarak ne yaşandığı belli değildi. Ama o istasyondan çıkarken olduğu söylenen şey kesinlikle gerçekleşmedi, gerçi Robert, Fergusson'a kesinlikle olayın o şekilde cereyan ettiğini söylemişti. Sıkıntıdaydı; kontrolünü kaybediyordu ve akıl dışı hikâyesi, yaşadığı bu sıkıntının bir ifadesiydi.

Robert bu telaşlı vaziyet içerisinde, anne babasını karşılaması planlanan limana doğru ilerledi. İskelede ilk gördüğü kişi annesi ya da babası değil, Etik Kültür Okulu'ndan sınıf arkadaşı Inez Pollak'tı. Robert, Inez ile Vassar Koleji'ne devam ederken mektuplaşmış ve onu tatillerde New York'ta ara sıra görmüştü. Uzun yıllar sonra verdiği bir röportajda Fergusson, Ella'nın "[Robert'ın] New York'ta gördüğü genç bir kadının [İngiltere'ye] onlarla birlikte geldiğini gördüğünü ve onları bir araya getirmeye çalıştığını ama başaramadığını" düşündüğünü söyledi.†

Fergusson, "günlüğünde", Inez'i iskelede görünce, Robert'ın ilk dürtüsünün dönüp kaçmak olduğunu yazıyor. "Şimdi," diyor Fergusson, "kim daha çok korktu, Inez mi Robert mı, bunu söylemek zor." Inez, görünüşe göre Robert'ı, annesine tahammül edemez hâle geldiği New York'taki hayatından bir kaçış fırsatı olarak görmüştü. Ella, Inez'in Robert'ı depresyondan uzaklaştırmaya yardımcı olabileceğini düşünerek ona İngiltere'ye kadar eşlik etmeyi kabul etmişti. Ama aynı zamanda, Fergusson'a göre Ella, Inez'in oğluna "kesinlikle denk olmadığını" düşünüyordu ve Robert'ın kıza gerçekten ilgi gösterdiğini görür görmez, Robert'ı bir kenara çekti ve bu seyahatin "Inez için ne kadar yorucu olduğunu" anlattı.

---

* A.g.e.

† Fergusson, röportaj: Sherwin, 18.6.79.

Inez yine de Oppenheimer'lara Cambridge'e kadar eşlik etti. Robert yine fizikle meşgul oluyordu ama öğleden sonraları Inez'i şehirde uzun yürüyüşlere çıkarmaya başladı. Fergusson'a göre, Robert hareketleriyle ona kur yapıyordu. "Ona âşık olmuş gibi çok iyi ve esaslı retorik yapıyordu. Kız da aynıyla karşılık veriyordu."* Kısa bir süre için, en azından gayri resmi olarak nişanlı gibiydiler. Sonra bir akşam Inez'in odasına gittiler ve birlikte yatağa girdiler. "Orada öylece yatıyor, soğuktan titriyor ve bir şey yapmaktan korkuyorlardı. Inez birden hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Ardından Robert ağlamaya başladı."† Bir süre sonra kapı çalındı ve Bayan Oppenheimer'ın sesi duyuldu: "İçeri girmeme izin ver Inez, neden içeri almıyorsun? Robert'ın orada olduğunu biliyorum." Ella sonunda bir hışımla uzaklaştı ve Robert sefil ve tamamen utanmış bir şekilde dışarı çıktı.

Pollak, Robert'tan Dostoyevski'nin *Ecinniler*'inin bir kopyasını da hediye alarak hemen İtalya'ya gitti. Doğal olarak, bu ilişkinin bitişi sadece Robert'ın melankolisini derinleştirdi. Noel için derslere ara verilmeden hemen önce, Herbert Smith'e hüzünlü, düşünceli bir mektup yazdı. Suskun kalması nedeniyle özür dileyerek, "Gerçekten de kendimi bir kariyere hazırlamak gibi çok daha zor bir işle meşguldüm. Yazamadım çünkü dört başı mamur bir mektup için şart olan konfor, inanç ve güvenden yoksundum," demişti.‡ Francis'e atıfta bulunarak: "Çok değişti. Örneğin çok mutlu. Oxford'daki herkesi tanıyor; uygar toplumun kadın lideri, [T. S.] Eliot ve Berty'nin [Bertrand Russell] hamiyesi Leydi Ottoline Morrell'le çay içmeye gidiyor."

Tam da arkadaşlarının ve ailesinin endişe ettiği gibi, Robert'ın duygusal durumu bozulmaya devam etti. Garip bir şekilde kararsız ve inatla somurtkandı. Diğer şikâyetlerin yanı sıra başlıca öğretmeni Patrick Blackett'le olan sorunlu ilişkisinden de söz ediyordu.§ Robert, Blackett'i seviyor ve hevesle onun onayını kazanmak istiyordu ancak pratik, deneysel bir fizikçi olan Blackett, Robert'tan eli-

* Alice Smith, notes on Fergusson, 23.4.75, s. 4.

† Fergusson, röportaj: Sherwin, 18.6.79, s. 1; Fergusson, "Account of the adventures of Robert Oppenheimer in Europe," s. 3.

‡ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 90.

§ Edsall, röportaj: Weiner, 16.7.75, s. 27.

nin yatkın olmadığı laboratuvar çalışmalarını yapmasını istiyordu. Blackett muhtemelen bu konuda hiçbir şey düşünmüyordu ancak Oppenheimer'ın tedirginliği yüzünden bu ilişki de yoğun bir endişe kaynağı hâline gelmişti.

1925 sonbaharının sonlarında, Robert o kadar aptalca bir şey yaptı ki, bunu duygusal sıkıntılarının onu ne denli bunalttığını kanıtlamak için kasten yapmış gibiydi. Yetersizlik ve yoğun kıskançlık duygularıyla tükenmiş hâlde, bir elmayı laboratuvardan aldığı kimyasallarla "zehirledi" ve Blackett'in masasının üzerine bıraktı. Jeffries Wyman daha sonra, "İster hayali bir elma ister gerçek bir elma olsun, bu bir tahammülsüzlük eylemiydi," dedi.* Neyse ki Blackett elmayı yemedi; ancak üniversite yetkilileri bir şekilde olaydan haberdar oldu. Robert'ın iki ay sonra bizzat Fergusson'a itiraf ettiği gibi, "İdare müdürünü de bir nevi zehirlemişti. İnanılmaz görünüyordu ama söylediği buydu. Tam olarak siyanür ya da başka bir şey kullanmıştı. Ve neyse ki hocası bunu fark etti. Tabii ki bunun Cambridge'de çok tatsız sonuçları olurdu."† İddia edilen "zehir" potansiyel olarak ölümcül ise, Robert'ın yaptığı cinayete teşebbüs anlamına geliyordu. Ancak daha sonra olanlar göz önüne alındığında, bu imkânsız görünüyor. Daha büyük olasılıkla, Robert elmaya Blackett'i hasta edecek bir şeyler katmıştı; ama bu yine de ciddi bir mesele ve kovulmak için yeterli bir gerekçeydi.

Robert'ın ebeveynleri hâlâ Cambridge'de oldukları için, üniversite yetkilileri hemen olanları onlara bildirdi. Julius Oppenheimer çılgına döndü ve suç duyurusunda bulunmaması için üniversitede başarıyla sonuçlanan bir lobicilik faaliyeti yaptı. Uzun süren müzakerelerden sonra, Robert'a deneme süresi verilmesi ve Londra'da, Harley Caddesi'nde bir psikiyatristle düzenli seanslar yapması kararlaştırıldı. Robert'ın eski Etik Kültür Okulu'ndan akıl hocası Herbert Smith'in dediğine göre, "bir psikiyatriste periyodik olarak görünmesi şartıyla bir süre Cambridge'de tutulacaktı."‡

Robert randevulu seanslar için düzenli olarak Londra'ya gitti, ancak bu iyi bir deneyim değildi. Freud'cu bir psikanalist, bugün

---

* Wyman, röportaj: Weiner, 28.5.75, s. 23.

† Fergusson, röportaj: Sherwin, 18.6.79, s. 4-6.

‡ Herbert Smith, röportaj: Weiner, 1.8.74, s. 16.

şizofreniyle ilişkili bulunan semptomlar için eskiden koyulduğu üzere erken bunama teşhisi koydu. Oppenheimer'ın umutsuz bir vaka olduğu ve "daha fazla analizin yarardan çok zarar vereceği" sonucuna vardı.*

Robert'ın psikiyatristle görüşmelerinden birinin ardından ertesi gün Fergusson, onunla görüşmeye gitti. Ferguson, "O an köşede beni beklerken deli gibi görünüyordu, şapkası başının bir tarafına yaslı, kesinlikle tuhaftı. Öyle bir duruşu vardı ki her an kaçıp gidecek ya da umulmadık bir hareket yapacak gibiydi," diyordu.† İki eski arkadaş, capcanlı bir tempoyla yürümeye başladılar, Robert, ayakları bayağı dışa bakar şekilde o kendine has tuhaf yürüyüşle ilerliyordu. "Ona nasıl geçtiğini sordum. Adamın onu takip edemeyecek kadar aptal olduğunu ve sorunları hakkında doktordan daha çok şey bildiğini söyledi ki bu muhtemelen doğruydu." O sırada Fergusson, "zehirli elma" olayından henüz habersizdi, bu yüzden bu psikiyatrik muayenelerin nereden çıktığını bilmiyordu. Robert'ın büyük bir sıkıntı içinde olduğunu görebilmesine karşın, yine de arkadaşının "kendini toparlama, sorununun ne olduğunu anlama ve onunla başa çıkma yeteneğine" sahip olduğuna inanıyordu.

Ancak kriz geçmemişti. Noel tatili sırasında Robert kendini, ailesinin onu tatile götürdüğü Cancale köyü yakınlarındaki Brittany sahilinde yürürken buldu. Yağmurlu, kasvetli bir kış günüydü ve yıllar sonra Oppenheimer'ın söylediğine göre o gün bariz bir zi-

---

* Edsall, röportaj: Weiner, 16.7.75, s. 19. Edsall daha sonra Haziran 1926'da Oppenheimer'ın kendisine analistin teşhisinden bahsettiğini söyledi ancak Edsall'ın hafızasında kaldığı kadarıyla söz konusu psikiyatrist Cambridge'deydi. Edsall, bir doktorun bir hastaya böylesine acımasız bir şey söylemesine şaşırmıştı. Freud'un Dr. Ernest Jones gibi önde gelen öğrencileri 1920'lerin ortalarında Londra'daki psikiyatri alanına hâkim oldular; gerçekten de Oppenheimer'ı muayene eden psikiyatristin Jones olması kesinlikle mümkündür. Julius Oppenheimer oğlu için her zaman en iyisini aradı. Dr. Jones yalnızca İngiltere'deki en ünlü Freud'cu hekim değildi, aynı zamanda Harley Caddesi'nde bir ofisi olan dört analistten biriydi. Dahası, kuşkusuz Freud'un sadık bir öğrencisi olmasına ve daha sonra onun biyografisini yazmasına rağmen, Jones yanlış teşhislerle mesleğinde kötü bir üne sahipti. Jones'un, Oppenheimer'a koyduğu erken bunama teşhisi de pekâlâ bu yanlış teşhislerden biri olabilir. [Bkz. *International Journal of Psychoanalysis*, vol. 8, part 1, Dr. Daniel Benveniste'in izniyle, e-posta 19.4.01, Bird'e: Harley Street analysts. Dr. Jones'un yanlış teşhis koymuş olabileceği tercihimizde kaynağımız Dr. Curtis Bristol'dır.]

† Fergusson, röportaj: Sherwin, 18.6.79, s. 2; Smith ve Weiner, *Letters*, s. 94.

hinsel netleşme yaşamıştı: "Kendimi öldürme noktasına gelmiştim. Berbat bir duyguydu," diyordu.*

1926'nın yılbaşından kısa bir süre sonra, Fergusson, Robert'ın ailesinin onu altı haftalık kış tatilinin geri kalanı için götürdüğü Paris'te Oppenheimer ile bir buluşma ayarladı. Paris sokaklarındaki uzun yürüyüşlerinden birinde, Robert sonunda arkadaşına güvenerek Londra'da gittiği psikiyatri muayenelerinin nedenini anlattı. Bu noktada Robert, Cambridge yetkililerinin onun geri dönmesine izin bile vermeyebileceğini düşünüyordu. Fergusson, "Tepkim büyük bir şaşkınlık oldu," diyordu.† "Ama sonra, bu konuda konuştukça, onun bunu biraz aştığını ve babasıyla sorun yaşadığını düşündüm." Robert, ebeveynlerinin çok endişeli olduğunu, ona yardım etmeye çalıştıklarını, ancak "başarılı olamadıklarını" anlattı.

Robert çok az uyuyordu ve Fergusson'a göre "çok tuhaflaşmıştı."‡ Bir sabah annesini otel odasına kilitledi ve gitti. Ella deliye dönmüştü. Bu olaydan sonra Ella, Fransız bir psikanaliste görünmesi konusunda ısrar etti. Birkaç seanstan sonra bu doktor, Robert'ın cinsel bastırılmışlık nedeniyle bir *crise morale* [ahlak krizi] yaşadığını belirtti, *une femme* [bir kadın] ve "bir afrodizyak kürü" reçete etti. Yıllar sonra, Fergusson o dönemle ilgili şu gözlemde bulundu: "[Robert] cinsel hayatı konusunda tamamen bir çöküş yaşıyordu."

Çok geçmeden, Robert'ın duygusal krizi başka bir şekil aldı. Paris'teki otel odasında Robert'la birlikte oturan Fergusson, arkadaşının "belirsiz ruh hâllerinden birine" girdiğini hissetti. Belki de onu depresyondan uzaklaştırmak için Fergusson, kız arkadaşı Frances Keeley tarafından yazılmış bir şiir gösterdi ve ardından Keeley'e evlenme teklif ettiğini ve Keeley'nin kabul ettiğini açıkladı. Robert bu haber karşısında afalladı ve kendinden geçti. "Bir kitap almak için eğildim," dedi Fergusson, "ve arkadan elinde bir valiz kayışıyla

---

* *Time*, 8.11.48, s. 71.

† Fergusson röportaj: Sherwin, 18.6.79, s. 5.

‡ Fergusson, Parisli psikiyatristin Robert'ı genç erkeklerin cinsel gereksinimlerini karşılamada deneyimli olan üst sınıf bir fahişeye yönlendirdiğini iddia etti. Fergusson'a göre Robert bu fikirden pek hoşlanmadı ama kadını görmeye gitti. Fergusson, "Robert onunla ilişkiye giremedi," dedi. "Yaşça daha büyük, deneyimli ve zeki bir kadındı. Ama bunun hiçbir yararı olmadı." Fergusson, röportaj: Alice Smith, 21.4.76, s. 39; ayrıca bkz. Fergusson, röportaj: Sherwin, 18.6.79, s. 1-4, 7.

üzerime atladı ve onu boynuma doladı. Bir an çok korktum. Biraz gürültü yapmış olmalıyız. Sonra altından sıyrılmayı başardım, o da ağlayarak yere düştü."*

Robert, arkadaşının aşk ilişkisi yüzünden basit bir kıskançlık krizi yaşamış olabilir. Bir arkadaşını, Fred Bernheim'ı bir kadına kaptırmıştı; belki de aynı koşullar altında bir başkasını kaybetme düşüncesi bu noktada ona çok fazla gelmişti. Fergusson, "Robert'ın ona [Frances Keeley] teatral bir şekilde derin bakışlar attığına" dikkat çekiyordu.† "Şiddetli âşık rolü yapmak onun için ne kadar da kolaydı; bu duyguyu deneyimlerimden anlarım!" diyordu.

Bu boğma hadisesine rağmen Fergusson arkadaşının yanında kaldı. Aslında, Robert'ın en zayıf noktalarını çok iyi bilen Herbert Smith'in ta kendisi tarafından bir mektupla önceden uyarıldığı için, biraz suçluluk bile hissetmiş olabilir: "Bana öyle geliyor ki," demişti Smith, "Onu [Robert'ı] gıptaya sevk edecek konuları paylaşırken öyle sere serpe değil gayet dikkatle davranmalısın. Sizin bu [iki] yıllık ilişkiniz ve sosyal uyumunuz muhtemelen onu kedere boğabilir. *Ve sana ağzına geleni söylemek yerine –hatırlıyorum, senden aynı şekilde çekinen George Bilmemne için sen de aynısını yapmaya hazırdın* (eğik yazı sonradan eklenmiştir)– korkarım kendi hayatının yaşamaya değmez olduğu kararına varabilir."‡ Smith'in mektubu, yazarlığa hevesli olan Fergusson'ın "George" ile deneyimini Oppenheimer'ın davranışlarıyla birleştirip birleştirmediği sorusunu gündeme getiriyordu. Ama Robert, Fergusson'ın hikâyesini inandırıcı kılacak şekilde ondan özür dileyecekti.

Fergusson, arkadaşının "nevrotik" bir damara sahip olduğunu anladı ancak aynı zamanda Robert'ın bundan sıyrıldığını görebiliyordu. "Bunun geçici bir spazm olduğunu bildiğimi biliyordu. Sanırım onun ne kadar hızlı değiştiğini fark etmemiş olsaydım daha endişeli olurdum. Onu çok seviyordum," diyordu.§ Bu iki adam, ömür boyu arkadaş kalacaktı. Yine de saldırıdan sonraki birkaç ay

---

* Fergusson, röportaj: Sherwin, 18.6.79, s. 7-9; Fergusson, "Account of the Adventures of Robert Oppenheimer in Europe." Fergusson'un Keeley ile nişanı daha sonra bozuldu.

† Fergusson, "Account of the Adventures of Robert Oppenheimer in Europe."

‡ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 86.

§ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 91-98.

boyunca Fergusson, tetikte olmayı ihtiyatlı buldu. Otelden ayrıldı ve Robert o bahar onu Cambridge'de ziyaret etmesi için ısrar edince tereddüt etti. Robert, hiç şüphesiz kendi davranışları karşısında Francis gibi şaşkındı. Olaydan birkaç hafta sonra arkadaşına "Bir mektup değil, Oxford'a bir hac yolculuğu yapmalıydın, kıldan bir gömlek, oruç, kar ve dualar ile. Ama pişmanlığımı, minnettarlığımı ve yetersizliğimden dolayı hissettiğim utancı senin için daha işe yarar bir şey yapıncaya kadar sürdüreceğim. Ben senin gösterdiğin müsamahayı ve şefkati anlayamam; fakat benim bunları unutmayacağımı bilmelisin."* Tüm bu kargaşa sırasında Robert, bilinçli olarak duygusal kırılganlığıyla yüzleşmeye çalışmaktan, artık psikanalist gibi konuşmaya başlamıştı. 23 Ocak 1926'da Fergusson'a yazdığı bir mektupta, zihinsel durumunun *korkunç mükemmellik gerçeğiyle* bir ilgisi olduğunu öne sürdü ve "Bu gerçektir ki, iki bakır teli birbirine lehimleyememe beceriksizliğiyle birleşince, muhtemelen beni çılgına çevirmeyi başarıyor," dedi.† Sonra da itiraf etti: "İyi değilim ve bir melodram yaşanmasından korktuğum için seni görmeye gelemiyorum."

Endişelerini bir kenara bırakan Fergusson, sonunda baharın başlarında Cambridge'e gelmeyi kabul etti. "Beni bitişikteki bir odaya yerleştirdi. Gece çıkıp gelmeyeceğinden emin olmam gerektiğini düşündüğümü hatırlıyorum, bu yüzden kapının arkasına bir sandalye koymuştum. Ama hiçbir şey olmadı," dedi.‡ O zamana kadar, Robert iyileşmiş gibi görünüyordu. Fergusson konuyu gündeme getirdiğinde, "endişelenmesine gerek olmadığını, bunu aştığını söyledi." Gerçekten de Robert, Cambridge'de (dört ay içinde üçüncü) bir psikanalistle daha görüşüyordu. Bu zamana kadar Robert, psikanaliz hakkında çok şey okumuştu ve arkadaşı John Edsall'a göre, "bunu çok ciddiye alıyordu." Ayrıca yeni analisti Dr. M.'nin Londra ve Paris'te danıştığı doktorlardan "daha akıllı ve daha mantıklı bir adam" olduğunu düşünüyordu.

Robert görünüşe göre bu analistle 1926 baharı boyunca da görüşmeye devam etti.

---

* Gerçekten de unutmadı. Uzun yıllar sonra Oppenheimer, Princeton İleri Araştırmalar Enstitüsü'nde Fergusson için de bir kadro açtı.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 91-98.

‡ Fergusson, röportaj: Sherwin, 18.6.79, s. 7-9.

Ama zamanla ilişkileri bozuldu. Haziran ayında bir gün Robert, John Edsall'ın pansiyonuna uğradı ve "[Dr.] M, analize daha fazla devam etmenin bir yararı olmayacağına karar verdi," dedi.*

Herbert Smith daha sonra konuyu bilen New York'taki psikiyatrist arkadaşlarından biriyle karşılaştı ve Robert'ın "Cambridge'deki psikiyatriste çirkin bir şarkı ve dans gösterisi yaptığını" iddia etti.† "Sorun şuydu ki, bir psikiyatristin hastasından daha ehil biri olması gerekiyordu. Öyle biri de yoktu."

Mart 1926'nın ortalarında Robert kısa bir tatil için Cambridge'den ayrıldı. Üç arkadaş, Jeffries Wyman, Frederick Bernheim ve John Edsall, onlara Korsika'ya kadar eşlik etmesi için onu ikna etmişlerdi. On gün boyunca adanın dört bir yanında bisiklet sürdüler, küçük köy otellerinde yattılar ya da açıkta kamp kurdular.‡ Adanın sarp dağları ve hafif ormanlık yüksek ovaları Robert'a New Mexico'nun engebeli güzelliğini hatırlatmış olabilir. Bernheim yaşananları, "Manzara muhteşemdi, yerlilerle sözlü iletişim felaketti ve her gece yörenin pirelerini bolca besliyorduk," diye anlatıyordu.§ Robert'ın karanlık ruh hâli zaman zaman baskın geldi ve bazen bunaldığından söz etti. Son aylarda bol miktarda Fransız ve Rus edebiyatı okumuştu ve dağlarda yürüyüş yaparken, Tolstoy ve Dostoyevski'nin göreceli büyüklükleri konusunda Edsall'la tartışmaktan zevk alıyordu. Bir akşam ani bir fırtınayla sırılsıklam olduktan sonra, gençler yakındaki bir hana sığındılar. Islak kıyafetlerini ateşin karşısına asıp battaniyelere sarılırken Edsall, "En çok hoşuma giden yazar Tolstoy," diye ısrar etti. Oppenheimer, "Hayır, hayır, Dostoyevski daha üstün," dedi. "İnsanın ruhuna ve yaşadığı ıstıraplara dokunuyor."

Daha sonra, sohbet kendi geleceklerine döndüğünde, Robert, "En çok hayranlık duyduğum kişi, birçok şeyi yapmakta olağanüstü derecede iyi olan ancak yine de gözyaşlarıyla yıkanmış yüz ifadesini koruyan kişi olsa gerek," dedi.¶ Robert bu kadar yoğun varoluşsal

---

* Edsall, röportaj: Weiner, 16.7.75, s. 18-20.

† Herbert Smith, röportaj: Weiner, 1.8.74, s. 16.

‡ "Talk of the Town," *The New Yorker*, 4.3.67.

§ Bernheim'dan Alice Smith'e, 3.8.76, Alice Smith correspondence A-Z, Sherwin Collection.

¶ Edsall, röportaj: Weiner, 16.7.75, s. 26, 31.

düşüncenin yükü altındaysa da arkadaşları yine de adanın çevresini dolaşırken yükünün hafiflediğine dair güçlü bir izlenime kapıldılar. Dramatik manzaranın, iyi Fransız yemeklerinin ve şaraplarının tadını çıkardığı açıkça görülen Robert, kardeşi Frank'e mektubunda yöreyi, "Şaraptan buzullara, ıstakozdan guletlere kadar her türlü güzelliğin olduğu harika bir yer," diye tanıtmıştı.*

Wyman, Korsika'da Robert'ın "büyük bir duygusal krizden geçtiğine" inanıyordu. Sonra garip bir şey oldu. Wyman yıllar sonra, "Bir gün," diye anlatacaktı, "Korsika'daki zamanımızın neredeyse sonunda, üçümüz –Edsall, Oppenheimer ve ben– küçük bir handa kalıyor ve birlikte akşam yemeği yiyorduk."† Garson Oppenheimer'a yaklaştı ve bir sonraki teknenin Fransa'ya hareket zamanını söyledi. Şaşıran Edsall ve Wyman, Oppenheimer'a neden planlanandan daha erken dönmek istediğini sordu. "Bundan bahsetmek istemiyorum," diye yanıtladı Robert, "ama gitmem gerek." Akşamın ilerleyen saatlerinde, biraz daha şarap içtikten sonra, sakinleşti ve "Peki, belki size neden gitmek zorunda olduğumu söyleyebilirim. Ben korkunç bir şey yaptım. Blackett'in masasına zehirli bir elma koydum. Şimdi geri dönüp ne olduğunu görmem gerek." Edsall ve Wyman afallamıştı. Wyman, "Bunun gerçek mi yoksa hayal mi olduğunu hiç anlayamadım," dedi. Robert ayrıntıya girmedi ancak kendisine erken bunama teşhisi konduğundan bahsetti. "Zehirli elma" olayının aslında önceki sonbaharda yaşandığından habersiz olan Wyman ve Edsall, Robert'ın "tahammülsüzlük" duygusuyla o bahar, Korsika seyahatinden hemen önce Blackett'e bir şey yaptığını düşündü. Bir şey olduğu belliydi ancak Edsall daha sonraları "[Robert] bundan bir gerçeklik havasında bahsetti ama Jeffries ve ben, ikimiz de bunun bir tür halüsinasyon olduğunu düşündük."‡

Uzun yıllar boyunca, zehirli elma hikâyesi birbiriyle çelişen ifadeler yüzünden hep gizemini korudu. Ancak Fergusson, Martin Sherwin'e 1979'da verdiği röportajda, olayın 1926 ilkbaharında değil, 1925 sonbaharının sonlarında meydana geldiğini açıkça belirtti: "Tüm bunlar Robert'ın Cambridge'deki ilk döneminde gerçek-

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 95.

† Wyman, röportaj: Weiner, 28.5.75, s. 21-23.

‡ Edsall, röportaj: Weiner, 16.7.75, s. 20, 27.

leşti. Ben onunla Londra'da buluşmadan hemen önce, psikiyatriste giderken."* Sherwin, zehirli elma hikâyesine gerçekten inanıp inanmadığını sorduğunda Fergusson, "Evet, inanıyorum. İnanıyorum. Daha sonra babası, Robert'ın cinayete teşebbüsü hakkında Cambridge yetkililerini ikna etmek zorunda kaldı," demişti. Alice Kimball Smith'le 1976'da konuşan Fergusson, "Robert'ın, iş arkadaşlarından birini zehirlemeye çalıştığına" atıfta bulundu. "Bana o zaman ya da kısa bir süre sonra Paris'te bundan bahsetti. Her zaman bunun muhtemelen doğru olduğunu düşündüm. Ama bilmiyorum. O zamanlar her türlü çılgınlığı yapıyordu," dedi. Fergusson kesinlikle Smith'e güvenilir bir kaynak olarak görünmüştü. Kendisiyle görüştükten sonra, "Hatırlamadığı hiçbir şeyi hatırlıyormuş gibi davranmıyor," demişti.

Oppenheimer'ın uzatmalı ergenliği nihayet sona eriyordu. Korsika'da kaldığı süre boyunca bir tür uyanış yaşadı. Her ne idiyse, Oppenheimer bunun özenle yaratılmış bir gizem olarak kalmasını sağladı. Belki de geçici bir aşk ilişkisiydi, ama muhtemelen değildi. Yıllar sonra, yazar Nuel Pharr Davis'in bir sorusuna şöyle yanıt verecekti: "Psikiyatrist, Korsika'da bende başlayan şeyin bir öncüsü oldu. Size tüm hikâyeyi ben mi anlatacağım yoksa siz mi kazıp bulmak zorunda kalacaksınız? Bunu soruyorsunuz. Ama çok az kişi biliyor ve söylemiyor. Bunu kazıp çıkaramazsınız. Bilmeniz gereken şey, bu sadece bir aşk ilişkisi değildi, aslında aşk ilişkisi de değildi, ama aşktı."† Bu deneyim, Oppenheimer için mistik, aşkın bir anlam

---

* Alice Kimball Smith ve Charles Weiner, "Belki de elma, aniden fark edilen bir hata içeren bilimsel bir makaleyi simgeliyordu." yorumunu yaptılar. Smith ve Weiner, *Letters,* s. 93; Denise Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer,* s. 36; Fergusson, röportaj: Sherwin, 18.6.79, s. 4-6; Fergusson, röportaj: Alice Smith, 23.4.75, s. 36-37.

† Davis'e olayın gizli kalmasını neden istediğini açıklamaya devam etti: "Size niye mi anlatıyorum? Hükümetin 1954'te hakkımda düzenlediği sadakat soruşturması. 1954'te yüzlerce sayfa kaliteli baskısı yapıldı. Önemli yılımın bu olduğunu ve hayat hikâyemin bu kayıtlarda tamamlandığını söyleyenleri işittim. Ama öyle değil. Benim için önemli olan neredeyse hiçbir şey orada çıkmadı, o kayıtlarda benim için bir şey ifade eden neredeyse hiçbir şey yok. Görüyorsunuz, değil mi, şimdi size bu noktayı kanıtlayacağım. O kayıtlarda olmayan benim için önemli bir şeylerle." (Nuel Pharr Davis, *Lawrence and Oppenheimer,* s. 21-22.)

taşıyordu: "Bundan sonra tanıdığım tek ayrılık coğrafya kaynaklıydı ancak benim için bu gerçek bir ayrılık da değildi." Davis'e, "Hayatımda harika bir şeydi, onun harika ve kalıcı bir parçasıydı, şimdi bunu daha çok hissediyorum, hele de yaşamım neredeyse sona ermek üzereyken, geriye dönüp baktığımda daha da çok," demişti.

Korsika'da tam olarak ne olmuştu?* Muhtemelen hiçbir şey. Oppenheimer, Davis'in Korsika hakkındaki sorusunu, kasıtlı olarak biyografisini yazanların kafasını karıştıracak bir bilmece ile yanıtlamış, mahcup bir edayla buna "sadece" bir aşk ilişkisi değil, "aşk" demişti. Belli ki bu ayrım onun için önemliydi. Arkadaşlarının yanında, gerçek bir ilişki için fırsatı yoktu. Ama bir kitap okumuş ve bu kitap bir aydınlanmayla sonuçlanmış gibi görünüyordu.

Kitap, Marcel Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde* adlı eseriydi.† Oppenheimer'ın sıkıntılı ruhuna hitap eden mistik ve varoluşsal bir metin... Daha sonraları Berkeley'den arkadaşı Haakon Chevalier'e, akşamları Korsika'daki yürüyüş turları sırasında fener ışığında oku-

---

* S. S. Schweber ve Abraham Pais de dahil olmak üzere bazı tarihçiler, Oppenheimer'ın gizli eşcinsel olabileceğini öne sürdüler. Bu spekülasyonun temelsiz olduğunu düşünüyoruz. Oppenheimer'ı bir arkadaş ve meslektaşı olarak tanıyan Pais, 1997'deki anılarında 1950'lerin başında "Robert'ın duygusal yapısında güçlü, gizli bir eşcinselliğin önemli bir bileşen olduğuna kanaat getirdiğini" yazmıştı. Ama o yıllarda onu en iyi tanıyan arkadaşı Francis Fergusson ısrarla, "Onda hiçbir zaman eşcinsel eğilimler görmedim. Bunların onu hiç meşgul ettiğini düşünmüyorum. Sadece o zamanlar kadınlarla ilişkilerinde başarılı olamamasından ve işiyle ilgili hayal kırıklıklarından dolayı sıkıntıdaydı," diyordu. Benzer şekilde, Robert'ın Harvard'dan oda arkadaşı Frederick Bernheim, "Kızlara çok yetersiz olduğunu hisseder ve ben bir kızla çıkarsam çok kıskanırdı. Eşcinselliği filan yoktu. Bildiğim kadarıyla ne onun bana ne de benim ona karşı cinsel hislerimiz yoktu ama onun –neden bilmiyorum– bir birlik oluşturmamız gerektiği yönünde bir çeşit hissi vardı." Bkz. Pais, *A Tale of Two Continents,* s. 241. Ayrıca bkz. Schweber, *In the Shadow of the Bomb,* s. 56, 203. Oppenheimer'ın gizli eşcinselliğiyle ilgili bazı söylentiler için bkz. JRO FBI security file, V. P. Keay to Mr. Ladd, 10.11.47. Burada eşcinsel eğilimleri olan ve o sırada Robert Oppenheimer ile birlikte yaşayan üniversitedeki bir matematik öğrencisi olan Harvey Hall'la ilişkisinden" bahsediliyor (FBI security file, microfilm, reel 1; ayrıca bkz. Schweber, s. 203). FBI'ın kayıtları tamamen yanlıştı: Harvey Hall, Oppenheimer'la hiç birlikte yaşamadı; Hall eşcinsel değildi – Eylül 1934'te evlendi ve Ekim 2003'teki ölümüne kadar evli kaldı. 1935'te Hall, Berkeley'de değil, New York'ta ders veriyordu. Ve son olarak, FBI'ın güvenilmez muhbirlerinin bildirdiğine karşın Hall matematikçi değil, fizikçiydi. Fergusson, röportaj: Sherwin, 18.6.79, s. 3-4, 7; Bernheim, röportaj: Weiner, 27.10.75, s. 16.

† Haakon Chevalier, röportaj: Sherwin, 29.6.82, s. 6.

duğu bu eserin, hayatının en büyük deneyimlerinden biri olduğunu söyleyecekti. Kitap onun depresyondan çıkmasını sağladı. Proust'un eseri klasik bir iç gözlem romanıydı ve Oppenheimer üzerinde derin ve kalıcı bir etki bırakmıştı. Oppenheimer, Proust'u ilk kez okuduktan on yılı aşkın bir süre sonra, Birinci Cilt'te zulmü tartışan bir pasajdan alıntı yaparak Chevalier'i ürküttü:

Adını ne koyarsa koysun zalimliğin en korkunç ve kalıcı hâli olan, kişinin başkalarında açtığı yaralara karşı kayıtsızlığını, herkeste sezdiği gibi kendisinde de sezebilseydi, belki de kötülüğün kendisine göçenler için bu kadar tenha, bu kadar nadir, bu kadar sıradışı ve uzak olduğunu hiç düşünmezdi.

Korsika'da genç bir adam olarak, Robert şüphesiz bu kelimeleri bire bir ezberledi çünkü kendisinde de başkalarına verdiği acılara karşı bir kayıtsızlık gördü. Bu acı verici bir sezgiydi. İnsan sadece birisinin iç dünyası hakkında spekülasyon yapabilir, ancak belki de kendi karanlık ve suçluluk dolu düşüncelerinin yazılı bir ifadesini görmek Robert'ın psikolojik yükünü bir şekilde hafifletti. Yalnız olmadığını, bunun insanlık hâlinin bir parçası olduğunu bilmek rahatlatıcı olmalıydı. Artık kendini küçümsemesine gerek yoktu; o da sevebilirdi. Ve belki de Robert'ın, depresyonunun kara deliğinden çıkmasına yardımcı olan şeyin bir psikiyatrist değil de bir kitap olduğunu söyleyebilmesi, özellikle bir entelektüel için güven vericiydi.

Oppenheimer Cambridge'e yaşama dair daha hafif ve bağışlayıcı bir tavırla geri döndü. "Kendimi çok daha nazik ve hoşgörülü hissediyordum," diyordu.* "Artık başkalarıyla ilişki kurabiliyordum." Haziran 1926'ya gelindiğinde, Cambridge'deki psikiyatrist ile olan seanslarını sonlandırmaya karar verdi. Aynı zamanda, o zamana kadar Cambridge'de işgal ettiği "sefil delikten" ayrılacak ve Cambridge'in bir mil güneyindeki şirin bir köy olan Grantchester yolu üzerindeki Cam Nehri boyunca sıralanan "daha az sefil" mahallelere taşınacak kadar morali düzelecekti.

Laboratuvar çalışmasını küçümsediği ve deneysel bir fizikçi ola-

* Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer*, s. 36.

rak açıkça beceriksiz olduğu için, akıllıca bir kararla teorik fiziğin soyutlamalarına döndü. Uzun kış depresyonunun ortasında bile, fiziğin bu alanının mayalanma sürecinde olduğunu anlayacak kadar okuma yapabilmişti. Robert'ın katıldığı bir Cavendish seminerinde, nötronu keşfeden James Chadwick, *Physical Review*'in bir kopyasını eline alıp Robert A. Millikan'ın yeni bir makalesini açmış ve "Bir gıdaklama daha. Acaba yumurtlayabilecek mi?" demişti.*

1926'nın başlarında, genç Alman fizikçi Werner Heisenberg'in bir makalesini okuduktan sonra, elektronların davranışlarına dair tamamen yeni bir düşünme biçiminin ortaya çıktığını fark etti. Aynı zamanlarda, Avusturyalı bir fizikçi olan Erwin Schrödinger, atomun yapısı hakkında radikal, yeni bir teori yayımladı. Schrödinger, elektronların atomun çekirdeği etrafında daha çok, kıvrılan bir dalga gibi davrandığını öne sürüyordu. Heisenberg gibi o da hareketli atomunun matematiksel bir portresini yaptı ve buna kuantum mekaniği adını verdi. Her iki makaleyi de okuduktan sonra Oppenheimer, Schrödinger'in dalga mekaniği ile Heisenberg'in matris mekaniği arasında bir bağlantı olması gerektiği düşüncesine kapıldı. Aslında bunlar aynı teorinin iki farklı versiyonuydu. Burada sadece gıdaklama değil resmen bir yumurta vardı.

Kuantum mekaniği, kurucusu genç bir Rus fizikçi olan Peter Kapitza'nın adını taşıyan gayrı resmi bir fizik tartışma grubu olan Kapitza Club'da artık sıcak gündem hâline gelmişti. "İlkel anlamda," diyordu Oppenheimer, "konuyla bayağı ilgilenmeye başladım."† O bahar, mayıs ayında Cambridge'den doktorasını alacak olan başka bir genç fizikçi Paul Dirac ile tanıştı. O zamana kadar Dirac, kuantum mekaniği üzerinde çığır açan bazı çalışmalar yapmıştı. Robert, Dirac'ın çalışmasının "kolaylıkla anlaşılmadığını [ve zaten anlaşılmak gibi bir derdi de olmadığını]" dikkate değer bir azımsamayla ifade ediyordu.‡ "Onun kesinlikle harika olduğunu düşünmüştüm," diyordu. Oysa Dirac hakkındaki ilk izlenimi sanki pek o kadar da olumlu olmadı. Robert, Jeffries Wyman'a "[Dirac'ın] pek matah biri olduğunu düşünmediğini," söylemişti. Dirac'ın kendisi son derece

* JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 16.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 96; JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 17.

‡ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 96; Wyman, röportaj: Weiner, 28.5.75, s. 18.

alışılmadık bir genç adamdı ve bilime olan kararlı adanmışlığıyla ün salmıştı. Birkaç yıl sonra bir gün, Oppenheimer arkadaşına birkaç kitap teklif ettiğinde Dirac, "kitap okumanın düşünmeyi engellediğini" söyleyerek hediyeleri kibarca reddetti.*

İşte tam o sıralarda Oppenheimer, Harvard'da derslerine katıldığı büyük Danimarkalı fizikçi Niels Bohr'la karşılaştı. İşte nihayet Robert, duyarlılıklarına tam olarak uyumlu bir rol modeli bulmuştu. Oppenheimer'dan on dokuz yaş büyük olan Bohr, Oppenheimer gibi kitaplar, müzik ve eğitimle çevrili üst sınıf bir ailede doğmuştu. Bohr'un babası fizyoloji profesörüydü, annesi de Yahudi bir bankacı aileden geliyordu. Bohr, doktorasını 1911'de Kopenhag Üniversitesi'nde fizik alanında yaptı. İki yıl sonra, bir atomun çekirdeği etrafındaki bir elektronun yörünge momentumunda "kuantum sıçramaları" olduğunu öne sürerek erken kuantum mekaniğinde anahtar bir teorik atılım gerçekleştirdi. 1922'de bu teorik atom yapısı modeli nedeniyle Nobel Ödülü'nü kazandı.

Uzun boylu ve atletik, iğneleyici bir mizah anlayışına, sıcak ve nazik bir ruha sahip olan Bohr, bütün dünyada seviliyordu. Her zaman alçakgönüllü bir fısıltıyla konuşurdu. Albert Einstein 1920 baharında Bohr'a, "Hayatta sadece varlığıyla bana sizin kadar neşe vermiş çok az insan vardır," diye yazmıştı.† Einstein, Bohr'un "düşüncelerini sürekli kesin olmayan bir dille söyleyen, asla mutlak hakikat onun elindeymiş gibi konuşmayan" tarzından etkilenmişti. Oppenheimer da Bohr'dan "Tanrısı" gibi bahseder oldu.

"O noktada berilyum ve film tabakaları bir kenara bıraktım ve teorik fizik mesleğini öğrenmeye karar verdim. O sıralar farklı bir zamanda olduğumuzun, harika şeylerin gerçekleşeceğinin tamamen farkındaydım."‡ O bahar, zihinsel sağlığı düzelen Oppenheimer, "çarpışma" veya "sürekli spektrum" problemiyle ilgili teorik fizikteki ilk büyük makalesi olacak çalışmayı düzenli olarak sürdürüyordu. Zor bir işti. Bir gün Ernest Rutherford'ın ofisine girdi ve Bohr'u bir sandalyede otururken gördü. Rutherford masasından

---

* Pais, ve diğ., *Paul Dirac,* s. 29.

† Rhodes, *The Making of the Atomic Bomb,* s. 53-54; Wyman, röportaj: Weiner, 28.5.75, s. 30.

‡ JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 17.

kalktı ve öğrencisini Bohr'la tanıştırdı. Ünlü Danimarkalı fizikçi bunun üzerine kibar bir üslupla, "Nasıl gidiyor?" diye sordu.* Robert açıkça, "Zordayım," diye yanıtladı. Bohr, "Zorluklar matematiksel mi yoksa fiziksel mi?" diye sordu. Robert, "Bilmiyorum," deyince Bohr, "İşte bu kötü," diye karşılık verdi.

Bohr karşılaşmayı net bir şekilde hatırlıyordu – Oppenheimer son derece genç görünüyordu ve o odadan çıktıktan sonra Rutherford Bohr'a dönmüş ve genç adamla ilgili yüksek beklentileri olduğunu belirtmişti.†

Yıllar sonra Robert, Bohr'un "Problem matematiksel mi yoksa fiziksel mi?" sorusunun çok iyi bir soru olduğunu düşündü.‡ "Bunun, sorunun fiziğiyle tam olarak ne ilgisi olduğunu görmek için geri adım atmadan nasıl da formel sorulara daldığıma yönelik oldukça yararlı bir bakış açısı verdiğini düşündüm," diyecekti. Daha sonra, bazı fizikçilerin doğadaki gerçekliği tanımlamak için neredeyse yalnızca matematiksel dile güvendiklerini fark etti. Sözlü açıklamalar "sadece anlaşılır olmak için verilen tavizlerdir; sadece pedagojiktir. Bunun [Paul] Dirac için büyük ölçüde doğru olduğunu düşünüyorum; bence onun buluşu asla temelde sözlü değil, cebirseldir," diyordu. Buna karşılık, Bohr gibi bir fizikçinin "matematiği Dirac'ın sözcükleri gördüğü gibi, yani kendini diğer insanlar için anlaşılır kılmanın bir yolu olarak gördüğünü" fark etti. Yani bu konuda da geniş bir yelpaze vardı. "[Cambridge'de] Sadece öğreniyordum ama pek de bir şey öğrenmemiştim." Mizaç ve yetenek olarak Robert, büyük oranda Bohr tarzında sözlü bir fizikçiydi.

O baharın sonlarında Cambridge, Amerikalı fizik öğrencileri için Leiden Üniversitesi'ne bir haftalık bir ziyaret düzenledi. Oppenheimer geziye katıldı ve bazı Alman fizikçilerle tanıştı. "Harikaydı," diye hatırlıyordu, "orada, kışın getirdiği bazı sıkıntıların İngiliz gelenekleri yüzünden daha da büyüdüğünü anladım."§ Cambridge'e döndükten sonra, Göttingen Üniversitesi'nde Teorik Fizik Enstitüsü müdürü, bir başka Alman fizikçi Max Born'la tanıştı. Oppenheimer,

---

* JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 21.

† Pais, *Niels Bohr's Times*, s. 495.

‡ JRO, röportaj: Kuhn, 20.11.63, s. 1-2.

§ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 97.

Born'un dikkatini çekmişti çünkü bir kere yirmi iki yaşındaki bu Amerikalı, Heisenberg ve Schrödinger'in son makalelerinde ortaya attıkları aynı teorik problemlerin bazılarıyla boğuşuyordu. Nitekim, "Oppenheimer bana en başından beri çok yetenekli bir adam görüntüsü verdi," diyecekti.* O baharın sonuna geliğinde Oppenheimer, Born'un Göttingen'de çalışma davetini kabul etmişti.

Cambridge'de geçirdiği bir yıl, Robert için felaket olmuştu. "Zehirli elma" olayı yüzünden kovulmaktan kıl payı kurtulmuştu. Hayatında ilk kez, entelektüel gelişimden mahrum kalmıştı. Ve en yakın arkadaşları birkaç kez duygusal dengesizlik hâllerine tanık olmuştu. Ancak şimdi bunalımla dolu bir kışı atlatmıştı ve tamamen yeni bir zihinsel çaba alanını keşfetmeye hazırdı. "Cambridge'e vardığımda," diyordu Robert, "kimsenin cevabını bilmediği bir problemle ilgilenme sorunuyla karşı karşıya kalmıştım ama bununla yüzleşmeye istekli değildim. Cambridge'den ayrıldığımda bununla nasıl yüzleşeceğimi pek bilmiyordum ama bunun benim işim olduğunu anlamıştım; işte o yıl yaşadığım değişim buydu."

Robert daha sonraları, "Her yönden kendimle ilgili çok büyük tereddütlerim vardı ancak artık eğer yapabilirsem, kesinlikle teorik fizik yapacaktım.† Laboratuvara dönme sorumluluğundan kurtulduğum için tamamen rahatlamıştım. Yaptığım işte iyi değildim. Ne kimseye bir yararım dokunmuştu ne de bu işten bir haz almıştım. İşte şimdi karşıma nihayet denemeye kararlı olduğum bir şey çıkmıştı," diyecekti.

* Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer*, s. 36.
† JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 21.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

"İşim Zor, Ama Tanrı'ya Şükür, Harika!"

Göttingen'i bence sen de severdin. Burada bilim Cambridge'den daha iyi. Geneline bakarsak olabilecek en iyi yer. İşim zor, ama Tanrı'ya şükür, harika.

ROBERT OPPENHEIMER'DAN FRANCIS FERGUSSON'A
14 Kasım 1926

1926 yazının sonlarında, Robert –bir yıl öncesine göre ruhen çok daha iyi ve çok daha olgunlaşmış bir hâlde– trenle Aşağı Saksonya üzerinden, bir belediye binası ve on dördüncü yüzyıldan kalma birkaç kilisesiyle övünen küçük bir ortaçağ kasabası olan Göttingen'e gitti. Barfüsser Strasse ile Jüden Strasse'nin (Yalınayaklar Sokağı ve Yahudiler Sokağı) kesiştiği yerde, dört yüz yaşındaki Toprak Sahipleri Lokali'nde Otto von Bismarck'ın çelik gravürü altında ve üç katlı vitraylar arasında "wienerschnitzel" yiyebiliyordu. Kasabanın dar, dolambaçlı sokakları sıradışı yarı ahşap evlerle doluydu. Leine Kanalı'nın kıyısında yer alan Göttingen'in başlıca cazibe merkezi, 1730'larda bir Alman prensi tarafından kurulan Georgia Augusta Üniversitesi'ydi. Geleneklere göre, üniversite mezunlarının eski belediye binasının önünde duran çeşmeye atlamaları ve Gänseliesel* isimli bronz heykeli öpmeleri gerekiyordu.

* (Alm.) Kaz Kız. *-yhn*

Deneysel fizikte Avrupa'nın en büyük merkezi Cambridge olarak kabul edilirse, Göttingen de kuşkusuz teorik fiziğin merkeziydi. O zamanlar Alman fizikçiler Amerikalı meslektaşlarına karşı o kadar ilgisizdiler ki, Amerikan Fizik Derneği'nin aylık araştırma dergisi *Physical Review*'ın kopyaları, üniversite kütüphanecisi onları rafa kaldırıncaya kadar bir yıldan fazla bir süre okunmadan duruyordu.*

Max Planck'ın kuanta (fotonları) keşfi; Einstein'ın muhteşem başarısı olan özel görelilik kuramı; Niels Bohr'un hidrojen atomu tanımı; Werner Heisenberg'in matris mekaniği formülasyonu; Erwin Schrödinger'in dalga mekaniği teorisiyle teorik fizikte olağanüstü devrim bitmeden kısa bir süre önce oraya gelmek Oppenheimer için şanstı.† Bu gerçekten yenilikçi dönem, Born'un olasılık ve nedensellik üzerine 1926 tarihli makalesinden sonra hız kesmeye başladı. 1927'de Heisenberg'in belirsizlik ilkesi ve Bohr'un tamamlayıcılık teorisi formülasyonuyla tamamlandı. Robert Göttingen'den ayrıldığında, Newton sonrası yeni fiziğin temelleri atılmıştı.

Profesör Max Born Fizik bölümünün başkanı olarak Heisenberg, Eugene Wigner, Wolfgang Pauli ve Enrico Fermi'nin çalışmalarını destekledi. 1924'te "kuantum mekaniği" terimini ortaya atan ve kuantum dünyasındaki herhangi bir etkileşimin sonucunun şans eseri belirlendiğini öne süren de Born'du. 1954'te Nobel Fizik Ödülü'ne layık görüldü. Bir pasifist ve bir Yahudi olarak Born, öğrencileri tarafından olağan dışı derecede sıcakkanlı ve sabırlı bir hoca olarak tanınıyordu. Robert gibi hassas mizaca sahip genç bir öğrenci için ideal bir rehberdi.‡

O akademik yıl Oppenheimer kendini olağanüstü bir biliminsanı grubuyla beraber bulacaktı. Robert'ın birlikte çalıştığı hocalardan James Franck, sadece bir yıl önce Nobel Ödülü'nü kazanan deneysel bir fizikçiydi. Alman kimyager Otto Hahn birkaç yıl içinde nükleer fisyonun keşfine katkıda bulunacaktı. Bir başka Alman fizikçi, Ernst Pascual Jordan, kuantum teorisinin matris mekaniği versiyonunu formüle etmek için Born ve Heisenberg'le işbirliği yapıyor-

---

* "Talk of the Town," *The New Yorker*, 4.3.67.

† Pais, *The Genius of Science*, s. 32-33.

‡ Gribbin, *Q Is for Quantum*, s. 55-57; "Obituary: Prof. Max Born," of London, 7.1.70.

du. Oppenheimer'ın Cambridge'de tanıştığı genç İngiliz fizikçi Paul Dirac o sıralar erken kuantum alan teorisi üzerinde çalışıyordu ve 1933'te Erwin Schrödinger ile Nobel Ödülü'nü paylaşacaktı. Macar asıllı matematikçi John Von Neumann daha sonra Oppenheimer için Manhattan Projesi'nde çalışacaktı. George Eugene Uhlenbeck, Samuel Abraham Goudsmit ile 1925'in sonlarında elektron spini kavramını keşfeden Endonezya doğumlu bir Hollandalıydı. Robert çabucak bu insanların dikkatini çekti. Önceki bahar Leiden Üniversitesi'ne yaptığı bir haftalık ziyaret sırasında Uhlenbeck'le tanışmıştı. Uhlenbeck, "Hemen çok iyi anlaştık," diyordu.* Robert fiziğe o kadar dalmıştı ki, Uhlenbeck için sanki "çok eski iki dost" gibiydiler.

Robert, yanlış tedavi nedeniyle doktorluk lisansını kaybeden Göttingenli bir hekime ait özel bir villada kalıyordu. Bir zamanlar çok varlıklı olan Cario ailesinin Göttingen'in merkezine yakın, duvarlarla çevrili birkaç dönümlük bahçesi olan geniş bir granit villası vardı ama parası yoktu. Ailenin serveti Almanya'nın savaş sonrası enflasyonu nedeniyle suyunu çektiği için, pansiyoner almak zorunda kalmışlardı. Almancası akıcı olan Robert, Weimar Cumhuriyeti'nin yıpratıcı siyasi ortamını çabucak kavradı. Daha sonraları Cario'ların, "Nazi hareketinin dayandığı tipik öfkeyi güttüğünü" düşündü.† O sonbaharda, kardeşine herkesin "Almanya'yı pratik olarak başarılı ve adamakıllı iyi bir ülke hâline getirmek için uğraştığını" yazmıştı. "Duygusal dengesizlik hiç hoş karşılanmıyordu. Yahudiler, Prusyalılar ve Fransızlar da öyle."

Robert üniversitenin sınırları dışında, çoğu Almanın zor zamanlar geçirdiğini görebiliyordu. "Bu [üniversite] toplumu son derece zengin ve bana karşı sıcak ve yardımcı olmakla birlikte, çok sefil bir Alman havası içindelerdi," diyordu.‡ Birçok Almanı "sert, asık suratlı ... ileride büyük bir felakete neden olacak özelliklerle dolu ve öfkeli" buluyordu. "En çok hissettiğim şey buydu," diyordu. Zengin yayıncı ailesi Ullstein'a mensup, ayrıca bir de arabası olan Alman bir arkadaşı. Robert'la kırsalda uzun yolculuklar yaparlardı. Ancak

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 97.

† Smith ve Weiner, s. 100.

‡ JRO, röportaj Kuhn, 20.11.63, s. 5.

arkadaşının "bu arabayı Göttingen'in dışındaki bir ahıra park etmesi ve onu sürerken görülmenin tehlikeli olduğunu düşünmesi" Oppenheimer'ı şaşırtmıştı.

Amerikalı gurbetçiler için –özellikle Robert için– hayat oldukça farklıydı. Bir kere, hiç para sıkıntısı çekmiyordu. Yirmi iki yaşında, en iyi İngiliz yününden yapılmış buruşuk balıksırtı takım elbiseler giyiyordu. Öğrenci arkadaşlarının söylediğine göre onlar kumaş bavullar kullanırken, Oppenheimer eşyalarını ışıltılı, pahalı domuz derisi bavullara koyuyordu. On beşinci yüzyıldan kalma Zum Schwarzen Bären'e (Siyah Ayı Barı) *soğuk bira* içmeye veya Cron & Kon Lanz kahve dükkânına kahve içmeye gittiklerinde, hesabı genellikle Robert ödüyordu. Değişmişti; artık özgüveni yerinde, heyecanlı ve odaklıydı. Maddi varlık onun için önemsizdi ancak her gün peşinde olduğu şey başkalarının ona duyacağı hayranlıktı. Dolayısıyla yörüngesindeki hayranlar grubuna istediği insanları çekmek için zekâsını, bilgeliğini ve maddi varlıklarını kullanıyordu. Uhlenbeck'e göre Robert, "deyim yerindeyse, tüm genç öğrencilerin odağındaydı. . . gerçekten bir ilham kaynağıydı. Çok şey biliyordu. Anlaşılması çok zordu ama çok hızlıydı."* Uhlenbeck, bu kadar genç bir adamın peşinde "büyük bir grup hayranının" olmasını olağanüstü buluyordu.

Cambridge'in aksine, Göttingen Oppenheimer'a keyifli bir arkadaş çevresi kazandırmıştı. "Başta fizik olmak üzere bazı ortak ilgi alanları ve zevkleri olan küçük bir insan topluluğunun parçasıydım," diyordu.† Harvard ve Cambridge'de Robert, entelektüel arayışlarını kitaplara gömülerek gidermeye çalışıyordu; Göttingen'de ilk kez başkalarından da öğrenebileceğini fark etti: "Benim için –çoğunun verdiğinden daha çok önem verdiğim– bir şey gerçekleşmeye başladı, insanlarla sohbet eder oldum. Sanırım yavaş yavaş bana biraz akıl verdiler ve belki de adım adım, bir odada kilitli kalsaydım muhtemelen asla elde edemeyeceğim bir şeyi, fizik zevkini aşıladılar."

Princeton Üniversitesi'nde fizik profesörü olan otuz dokuz yaşındaki Karl T. Compton da Cario ailesinin villasında onunla kalıyordu. MIT'nin müstakbel rektörü Compton'ın, Oppenheimer'ın

* Pais, *The Genius of Science*, s. 307-8.

† JRO, röportaj: Kuhn, 20.11.63, s. 4.

olağanüstü çok yönlülüğünden gözü korktu. Konu bilim olduğunda genç adamla başa çıkabiliyordu ancak Robert edebiyat, felsefe ve hatta siyaset hakkında konuşmaya başladığında konudan kopuyordu. Robert kardeşine Göttingen'deki diğer Amerikalıların çoğunlukla hep "Princeton'dan, California'dan veya benzer yerlerden gelmiş, evli ve saygın profesörler" olduğunu yazarken hiç kuşkusuz aklında Compton vardı.* "Çoğunlukla fizikte oldukça iyiler ancak tamamen eğitimsiz ve dünyadan habersizler. Almanların entelektüel hünerlerini ve organizasyonlarını kıskanıyorlar ve fiziğin Amerika'ya da gelmesini istiyorlar," diyordu.

Kısacası Robert Göttingen'de başarılı oldu. O sonbaharda Francis Fergusson'a coşkuyla şunları yazdı: "Göttingen'i bence sen de severdin. Cambridge gibi, burada da neredeyse tamamen bilimsel bir ortam var. Buradaki filozoflar epistemolojik paradokslar ve inceliklerle oldukça fazla ilgileniyor. Bilim, Cambridge'de olduğundan daha iyi. Geneline bakarsak olabilecek en iyi yer. Burada çok sıkı çalışıyorlar ve inanılmaz derecede zapt edilemez metafizik samimiyetsizliği bir duvar kâğıdı üreticisinin girişkenliğiyle birleştiriyorlar. Sonuç olarak, burada yapılan işler neredeyse şeytani (?) düzeyde inandırıcılıktan uzak oluyor ama çok başarılılar. . . . İşim zor, ama Tanrı'ya Şükür, harika!"†

Çoğu zaman, kendini duygusal olarak dengeli hissediyordu. Ama bazı anlık nüksetmeler de oluyordu. Bir gün Paul Dirac, geçtikleri yıl Rutherford'ın laboratuvarında olduğu gibi Robert'ın baygınlık geçirip yere düştüğünü gördü.‡ Oppenheimer uzun yıllar sonra, "Hâlâ tamamen iyileşememiştim," diyecekti, "ve yıl boyunca birkaç atak geçirdim ancak bunlar çok daha münferitti ve işlerime olan etkileri giderek azalıyordu."§ Bir diğer fizik öğrencisi Thorfin Hogness ve eşi Phoebe de o yıl Cario malikânesinde oda tutmuşlardı ve Oppenheimer'ın davranışlarını bazen garip buluyorlardı. Phoebe sık sık onu yatakta hiçbir şey yapmadan yatar vaziyette görüyordu. Ancak daha sonra bu münzevi dönemleri aralıksız konuşma

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 100.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 100-101.

‡ Pais, *Inward Bound*, s. 367. Pais, Dirac'tan özel bir konuşma aktarıyor.

§ JRO, röportaj: Kuhn, 20.11.63, s. 6.

nöbetleri takip ediyordu. Phoebe onun "son derece nevrotik" olduğunu düşünüyordu.* Bazıları Robert'ın zaman zaman bir kekeleme atağının üstesinden gelmeye çalıştığına tanık oluyordu.†

Yavaş yavaş özgüveninin geri dönmesiyle Oppenheimer, şöhretinin kendisinden önde gittiğini fark etti. Cambridge'den ayrılmadan önceki son faaliyetlerinden biri, Cambridge Felsefe Topluluğu huzurunda "Titreşim Rotasyon Bantları Kuantum Teorisi Üzerine" ve "İki Cisim Probleminin Kuantum Teorisi Üzerine" başlıklı iki makale sunmak olmuştu. İlk makale moleküler enerji düzeyleriyle ilgiliydi. İkincisi hidrojenik atomlarda süreklilik durumlarına geçişleri irdeliyordu. Her iki makale de kuantum teorisinde küçük ama önemli ilerlemeler anlamına geliyordu ve Oppenheimer, Göttingen'e vardığında Cambridge Felsefe Topluluğu'nun bunları yayımladığını öğrenmekten memnun oldu.

Robert, yayınlarının kendisine getirdiği şöhrete, heyecanla seminer tartışmalarına girerek karşılık verdi. O kadar kendinden geçiyordu ki, zaman zaman öğrenci arkadaşlarını rahatsız ediyordu. Profesör Max Born daha sonraları şöyle yazmıştı: "Büyük yeteneklere sahip bir adamdı ve üstünlüğünün farkında oluşu can sıkıcı sonuçlar doğurabiliyordu."‡ Born'un kuantum mekaniği seminerinde Robert, Born da dahil olmak üzere konuşan herkesin durmaksızın sözünü kesmiş ve elindeki tebeşirle tahtaya çıkarak, Amerikan aksanlı Almancasıyla, "Bunu şu şekilde çok daha iyi yapabiliriz. . . ." şeklinde müdahalelerde bulunmuştu. Diğer öğrenciler bu kesintilerden şikâyet etseler de Robert profesörünün, davranışlarını değiştirmesi yönündeki kibarca, çekingen uyarılarının farkına bile varmıyordu. Ancak bir gün, geleceğin Nobelli biliminsanlarından Maria Göppert kalın parşömen üzerine yazılmış ve kendisi ve seminerin diğer katılımcılarının çoğu tarafından imzalanmış bir dilekçeyle geldi: "Dâhi çocuk" dizginlenmedikçe, öğrenci arkadaşları dersi boykot edecekti. Oppenheimer'la hâlâ yüz göz olmak istemeyen Born, kâğıdı Robert'ın tezini tartışmak için bir sonraki gelişinde

* Helen C. Allison, röportaj: Alice Smith, 7.12.76. Hogness çifti 1929'da Oppenheimer'la birlikte Berkeley'ye geldi.

† Max Debruck, "In Memory of Max Born," Debruck Papers, 37.8, Caltech Archives, courtesy of Nancy Greenspan.

‡ Max Born, *My Life*, s. 229; Goodchild, *Oppenheimer*, s. 20.

kaçınılmaz olarak görebileceği bir yere, odasındaki masanın üzerine bırakmaya karar verdi. Born, daha sonraları, "İşi garantiye almak için, birkaç dakikalığına beni dışarı çağırmalarını bile tembih ettim. Bu plan işe yaradı. Döndüğümde onu oldukça solgun buldum. Her zamanki gevezeliğinden eser kalmamıştı," diye yazdı. Bundan sonra söz kesmeler tamamen sona erdi.

Aslında hizaya geldiği filan yoktu. Robert yaralayıcı dobralığıyla profesörlerini bile ürkütebiliyordu. Born, parlak bir teorik fizikçiydi, ancak bazen uzun hesaplamalarında küçük hatalar yaptığı için, bir yüksek lisans öğrencisinden sık sık matematiğini kontrol etmesini isterdi. Söylediğine göre bir keresinde Oppenheimer'a bir dizi hesaplama vermişti. Birkaç gün sonra Robert geldi ve "Herhangi bir hata bulamadım; bunu gerçekten tek başınıza mı yaptınız?" dedi.* Born'un tüm öğrencileri onun hesaplama hataları yapabildiğini biliyordu, ancak Born'un daha sonra yazdığı gibi, Oppenheimer "bunu şakasız söyleyecek kadar açık sözlü ve kaba" olan tek kişiydi. "Gücenmiyordum," diyordu Born, "bilakis bu, onun olağanüstü kişiliğine olan saygımı artırıyordu."

Çok geçmeden Born, Oppenheimer'la çalışmaya başladı ve Oppenheimer, Harvard'daki fizik profesörlerinden Edwin Kemble'a çalışmalarının tam bir özetini yazdı: "Görünüşe göre teorisyenlerin neredeyse tamamı kuantum mekaniği üzerinde çalışıyor. Profesör Born, Adyabatik Teorem üzerine, Heisenberg de 'Schwankungen [dalgalanmalar]' üzerine birer makale yayımlıyor. Belki de en önemli fikir, olağan Schrödinger Ψ [psi] fonksiyonlarının sadece özel durumlar olduğunu ve sadece –spektroskopik olan– özel durumlarda istediğimiz fiziksel bilgileri verdiğini öne süren [Wolfgang] Pauli'nin fikri. Bense bir süredir aperiyodik olguların kuantum teorisi üzerinde çalışıyorum... Prof. Born'la üzerinde çalıştığımız bir başka problem de bir α parçacığının örneğin bir çekirdekten yansıma kanunu. Bu konuda çok ilerleme kaydedemedik ama sanırım yakında başaracağız. Kesinlikle teori tamamlandığında, parçacık dinamiklerine dayanan eski teori kadar basit olmayacaktır."† Profesör Kemble etkilenmişti; Göttingen'e gideli daha üç ay bile ol-

* Born, *My Life*, s. 234; Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer*, s. 38

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 102.

mamış eski öğrencisi, kuantum mekaniğinin gizemlerini çözmenin heyecanıyla dolu görünüyordu.

Şubat 1927'de Robert, yeni kuantum mekaniği konusunda kendisini o kadar yetkin hissediyordu ki, Harvard fizik profesörü Percy Bridgman'a konunun önemli noktalarını açıklamak üzere şunları yazdı:

> Klasik kuantum teorisine göre, yüksek potansiyele sahip bir bölge ile ayrılmış düşük potansiyele sahip iki bölgeden birindeki bir elektron, "engeli" ortadan kaldırmak için yeterli enerjiyi almadan diğerine geçemezdi.* Yeni teoriye göre artık bu geçerli değil: Elektron zamanının bir kısmını bir bölgede, bir kısmını da diğer bölgede geçirir. Ancak yeni mekanik, bir noktada bir değişiklik öngörüyor: Yukarıda tanımlanan şekliyle "serbest" olan elektronlar, eşbölüşümlü termal enerjinin taşıyıcıları olmaları anlamında "serbest" değildir. Wiedemann-Franz yasasını hesaba katmak için, bence Profesör Bohr'un, bir elektron bir atomdan diğerine sıçradığında, iki atomun momentum değiştirebileceği düşüncesini benimsemek gerekebilir. En iyi dileklerimle,
>
> Saygılar,
> J. R. Oppenheimer

Bridgman şüphesiz eski öğrencisinin yeni teoriye hâkimiyetinden etkilenmişti. Ama Robert'ın nezaketsizliği yüzünden diğerleri temkinli davranıyordu. Bir an sempatik ve düşünceli olabiliyor ama sonra birinin sözünü kaba bir tavırla kesebiliyordu. Yemek masasında, kibar ve aşırı derecede resmi davranıyordu. Ama banalliklere tahammül edemiyor gibiydi. Okul arkadaşlarından Edward U. Condon, "Sorun şu ki Oppie entelektüel anlamda çok hızlı silah çekiyor, bu da diğerlerini dezavantajlı duruma sokuyor," diye yakınmıştı.† "Ve kahretsin, her zaman ya da çoğu zaman o haklı çıkıyor."

Berkeley'den doktorasını daha 1926'da alan Condon, az bir doktora sonrası bursla eşini ve bir bebeğini geçindirmeye çalışıyordu.

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 104-5.

† Michelmore, *The Swift Years*, s. 20.

Oppenheimer'ın, arkadaşının ailevi sorumluluklarının farkında değilmiş gibi, yiyecek ve güzel kıyafetlere bu kadar rahat para harcaması onu rahatsız etmişti. Bir gün Robert, Ed ve Emilie Condon'ı yürüyüşe davet etti ancak Emilie bebekle birlikte kalması gerektiğini söyledi. Robert, "Pekâlâ, seni köylü faaliyetlerinle baş başa bırakalım," cevabını verince Condon'lar şaşkına döndü.* Ara sıra sarf ettiği iğneleyici sözlere rağmen Robert'ın genellikle iyi bir espri anlayışı vardı. Karl Compton'ın iki yaşındaki kızının, doğum kontrolü konulu küçük kırmızı bir kitabı okuyormuş gibi tuttuğunu görünce Robert, karnı burnunda olan Bayan Compton'a bakmış ve "Biraz geç oldu," diye espri yapmıştı.†

Paul Dirac 1927 kış dönemi için Göttingen'e geldi ve o da Cario villasında bir oda kiraladı. Robert, Dirac'la bir araya gelmekten keyif alıyordu. Oppenheimer bir keresinde, "Hayatımdaki en heyecan verici zaman," demişti, "Dirac'ın gelip bana kuantum radyasyon teorisi hakkındaki makalesinin kanıtlarını anlattığı zamandı."‡ Ancak genç İngiliz fizikçi, arkadaşının belirgin entelektüel çok yönlülüğü karşısında şaşırmıştı. Dirac, Oppenheimer'a, "Bana fizik çalışmanın yanı sıra şiir yazdığını söylediler," demişti. "İkisini de nasıl yapabiliyorsun? Fizikte insanlara daha önce kimsenin bilmediği bir şeyi anlayacakları şekilde anlatmaya çalışıyoruz. Şiir söz konusu olduğunda, tam tersi."§ Gururlanan Robert sadece güldü. Dirac için yaşamın fizikten ibaret olduğunu biliyordu; oysa onun ilgi alanları son derece genişti.¶

Fransız edebiyatını hâlâ seviyordu ve Göttingen'deyken Paul Claudel'in dramatik komedisi *Jeune Fille Violaine*'i [Kemancı Kız], F. Scott Fitzgerald'ın kısa öykü seçkileri, *The Sensible Thing* [Duyarlı Şey] ve *Kış Düşleri*'ni, Anton Çehov'un *İvanov* oyununu ve Johann Hölderlin ile Stefan Zweig'ın eserlerini okumaya zaman bulmuş-

* Michelmore, *The Swift Years*, s. 21.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 104; Margaret Compton, röportaj: Alice Smith, 3.4.76.

‡ JRO, röportaj: Kuhn, 20.11.63, s. 6.

§ Michelmore, *The Swift Years*, s. 21; Pais, *The Genius of Science*, s. 54.

¶ Pais, *The Genius of Science*, s. 67; Luis Alvarez, *Adventures of a Physicist*, s. 87; Leo Nedelsky, röportaj: Alice Smith, 7.12.76.

tu.* Robert, iki arkadaşının Dante'yi düzenli olarak İtalyancasından okuduklarını öğrenince, bir ay boyunca Göttingen'in kafelerinden kayboldu ve Dante'yi yüksek sesle okumaya yetecek kadar İtalyanca ile geri döndü. Dirac bundan etkilenmedi, sadece, "Neden böyle ıvır zıvırla zaman harcıyorsun? Bence müziğe ve o resim koleksiyonuna da çok fazla zaman ayırıyorsun," diye homurdandı. Ancak Robert, Dirac'ın kavrayışının ötesindeki dünyalarda da rahatça yaşayabiliyordu ve bu nedenle, Göttingen'deki uzun yürüyüşleri sırasında arkadaşının irrasyonel olanın peşinden koşmayı bırakması yönündeki telkinlere sadece gülüp geçiyordu.

Göttingen'deki yaşamı sırf fizik ve şiirden ibaret değildi. Robert ayrıca, kampüsteki en güzel kızlardan biri olan Alman fizik öğrencisi Charlotte Riefenstahl'a ilgi duydu. Hamburg'a düzenlenen bir gecelik öğrenci gezisinde tanışmışlardı. Riefenstahl tren peronunda dikiliyordu ki, toplu olarak dizilmiş valizlere bakarken gözleri ucuz mukavvadan ya da köhne kahverengi deriden yapılmamış tek valize takıldı.

Parlak taba rengi domuz derisinden kulplu valizi işaret ederek Profesör Franck'e, "Ne güzel bir şey bu," dedi, "kimin acaba?"

"Oppenheimer'dan başka kimin olabilir," dedi Franck, omuz silkerek.

Göttingen'e dönerken, Riefenstahl trendeki birinden Oppenheimer'ı göstermesini istedi. Yanına oturduğunda Robert, çalışmalarıyla bireyin dünya meselelerindeki ahlaki sorumluluğunu vurgulayan çağdaş Fransız romancı André Gide'in bir romanını okuyordu. Robert, bu güzel kızın Gide okumuş olduğunu ve eserlerini makul çerçevede tartışabildiğini hayretle gördü. Göttingen'e girerken Charlotte, onun domuz derisi çantasına ne kadar hayran kaldığından bahsetti. Robert iltifat için teşekkür etti ancak herhangi birinin valizine hayran olma zahmetine girmesini yadırgamış görünüyordu.

Riefenstahl daha sonra konuşmayı bir öğrenci arkadaşına anlattığında, arkadaşı Robert'ın yakında çantayı ona vermeye yelteneceği tahmininde bulundu. Birçok tuhaf huyunun yanı sıra, herkes

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 101; Davis, *Lawrence and Oppenheimer*, s. 22.

Robert'ın hayranlık toplayan her şeyini başkalarına verme konusunda kendisini zorunlu hissettiğini biliyordu. Robert, Charlotte'a abayı yakmıştı ve ona elinden geldiğince ağır, son derece kibar bir tavırla kur yapıyordu.

Tıpkı Robert'ın sınıf arkadaşlarından Friedrich Georg Houtermans gibi. Friedrich, yıldızlardaki enerji üretimi üzerine yazdığı makaleyle adından söz ettiren genç bir fizikçiydi. "Fritz" veya bazı arkadaşlarına göre "Fizzl", tıpkı Oppenheimer gibi, Göttingen'e ailesinin fonlamasıyla gelmişti. Hollandalı bir bankacının oğluydu ve annesi yarı Yahudi bir Almandı. Bu, Houtermans'ın reklamını yapmaktan çekinmediği bir gerçekti. Otoriteyi aşağılayan ve tehlikeli bir zekâya sahip olan Houtermans, Yahudi olmayan arkadaşlarına, "Sizin atalarınız henüz ağaçlarda yaşarken, bizimkiler sahte çek yazıyordu!" demeyi severdi.* Viyana'da yetiştiği yıllarda, Mayıs Bayramı'nda *Komünist Manifesto*'yu alenen okuduğu için liseden (gymnasium) atılmıştı. O ve Oppenheimer fiilen aynı devreydiler ve her ikisi de 1927'de doktoralarını bitireceklerdi. Edebiyata ve Charlotte'a karşı aynı tutkuyu paylaşıyorlardı. Kaderin cilvesine bakın ki hem Oppenheimer hem de Houtermans daha sonraları atom bombası geliştirmek için çalışacaklar ama Houtermans bunu Almanya'da yapacaktı.†

Fizikçiler yaklaşık çeyrek yüzyıldır kuantum teorisi konusunda el yordamıyla ilerliyorlardı. 1925-27 yıllarında gerçekleşen bir dizi çarpıcı atılım, köklü ve ayakları üstünde duran bir kuantum mekaniği teorisi oluşturmayı mümkün kıldı. Daha sonra yeni keşifler o kadar hızlı yapıldı ki, literatürü takip etmek bile zorlaştı. Edward Condon, "Bu dönemde harika fikirler o kadar hızlı ortaya çıkıyordu ki gören, teorik fizikteki normal ilerleme hızı hakkında tamamen yanlış bir izlenim edinirdi," diyordu.‡ "O yıl çoğunlukla insanlar entelektüel hazımsızlık yaşıyordu, bu da şevk kırıcı oluyordu." Yeni bulguları

---

* Thomas Powers, *Heisenberg's War*, s. 84-85; James W. Kunetka, *Oppenheimer*, s. 12.

† Houtermans sol eğilimliydi; Nisan 1940'ta Almanya'ya geri gönderilmeden önce Stalin'in hapishanelerinde iki buçuk yıl geçirecekti. Houtermans'ın büyüleyici hikâyesi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Powers, *Heisenberg's War*, s. 84, 93, 103, 106-7 ve David Cassidy, *The Uncertainty Principle*.

‡ Helge Kragh, *Quantum Generations*, s. 168.

yayımlamak için girilen son derece rekabetçi yarışta, Kopenhag, Cavendish veya dünyanın herhangi bir yerinde yazılan makaleden çok daha fazlası Göttingen'de kaleme alındı. Yirmi üç yaşındaki bir yüksek lisans öğrencisi için olağanüstü sayılacak bir başarıyla bizzat Oppenheimer, Göttingen'de yedi makale yayımladı. Wolfgang Pauli kuantum mekaniğine *Knabenphysik* –"çocuk fiziği"– demeye başladı çünkü bu makalelerin çoğunun yazarları oldukça gençti. 1926'da Heisenberg ve Dirac sadece yirmi dört, Pauli yirmi altı ve Jordan yirmi üç yaşındaydı.

Yeni fizik, kuşkusuz, son derece tartışmalıydı. Max Born, Albert Einstein'a kuantum fenomeninin yoğun bir matematiksel tanımlaması olan Heisenberg'in 1925 tarihli matris mekaniği makalesinin bir kopyasını gönderirken, biraz da savunmaya geçerek o büyük adama, "Çok mistik görünüyor ancak kesinlikle doğru ve sağlam temelli," diye yazmıştı. Ancak o sonbaharda makaleyi okuyan Einstein, Paul Ehrenfest'e, "Heisenberg büyük bir kuantum yumurtası yumurtlamış. Göttingen'de buna inanıyorlar (ben inanmıyorum)," diye yazmıştı.* İroniktir ki, görelilik teorisinin sahibi, sonuna kadar *Knabenphysik*'in temelden kusurlu değilse bile eksik olduğuna inanıyordu. Ancak Einstein'ın şüpheleri 1927'de Heisenberg'in kuantum dünyasında merkezi bir role sahip *belirsizlik* hakkındaki makalesini yayımlamasıyla daha da arttı. "Prensip olarak, bir ânı tüm ayrıntılarıyla bilemeyiz," diyen makale özetle herhangi bir anda bir varlığın hem kesin konumunu *hem de* kesin momentumunu belirlemenin imkânsız olduğunu söylüyordu. Born da aynı fikirdeydi, ayrıca kuantum deneyi sonuçlarının rastlantısal olduğunu savunuyordu. Einstein 1927'de şöyle yazdı: "İçimden bir ses bana bunun gerçek Jacob olmadığını söylüyor. Teori çok şeyi açıklıyor ama bizi eski teorinin sırlarına yaklaştırmıyor. Ama her hâlükârda O'nun zar atmadığına ikna oldum."†

---

* Gribbin, *Q Is for Quantum*, s. 174, 417-18.

† Daniel J. Kevles, *The Physicists*, s. 167; Albrecht Fölsing, *Albert Einstein*, s. 730-31. 1929'da Einstein, eleştirisini "bu teorinin derininde yatan gerçeğe inandığını, ancak bunun istatistiksel yasalarla sınırlandırılmasının geçici olacağını düşündüğünü" söyleyerek değerlendirdi. Ancak kısa bir süre sonra görüşlerini sertleştirdi ve ısrarla "bu yarı ampirik yollarla olayların temeline inmenin mümkün olmadığını" söyledi. (Fölsing, *Albert Einstein*, s. 566, 590.)

Belliydi ki kuantum fiziği genç adamların bilimiydi. Genç fizikçiler de Einstein'ın yeni fiziği reddetmesini, zamanının geçtiğinin bir işareti olarak değerlendiriyordu. Birkaç yıl sonra Oppenheimer, Princeton'da Einstein'ı ziyaret edecek, hiç etkilenmemiş bir şekilde oradan ayrılacak ve kardeşine saygıdan yoksun bir kibirle, "Einstein tam bir kaçık," diye yazacaktı.* Ancak 1920'lerin sonunda, Göttingen'den (ve Bohr'un Kopenhag'ından) çıkan bu gençler, kuantum vizyonları konusunda Einstein'ı ikna etmeyi umuyorlardı.

Oppenheimer'ın Göttingen'de yazdığı makalelerin ilki, kuantum teorisinin moleküler bant spektrumunun frekanslarını ve yoğunluklarını ölçmeyi mümkün kıldığını gösterdi. Kuantum mekaniğinin "mucizesi" dediği bu şeye takıntılı hâle gelmişti çünkü yeni teori gözlemlenebilir olgular hakkında çok şeyi "uyumlu, tutarlı ve anlaşılır bir şekilde" açıklıyordu.† Şubat 1927'ye gelindiğinde Born, Oppenheimer'ın kuantum teorisinin sürekli spektrumdaki geçişlere uygulanması konusundaki çalışmalarından o kadar etkilendi ki, hemen eline kâğıdı kalemi alıp Massachusetts Teknoloji Enstitüsü rektörü S.W. Stratton'a bir mektup yazdı: "Burada bazı Amerikalılar var. Özellikle bir tanesi oldukça muhteşem; Bay Oppenheimer."‡ Konu safi zekâ olunca, Robert'ın akranları onu Dirac ve Jordan'la denk tutuyordu: "Burada, teorik fizikte üç genç dâhi var," diyordu genç bir Amerikalı öğrenci, "benim için her biri birbirinden daha anlaşılmaz."§

Robert bütün gece çalışıp günün büyük bir bölümünde uyumayı alışkanlık hâline getirmişti.¶ Göttingen'in nemli havası ve iyi ısıtılmayan binaları, hassas bünyesine zarar veriyor, kronik bir öksürükle dolaşıyordu.** Arkadaşları genellikle bunu soğuk algınlığına ya da üst üste yaktığı sigaralara bağlıyordu. Ama diğer pek çok açıdan, Göttingen'deki taşra hayatı, çok hoştu. Hans Bethe, daha

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 190 (JRO'dan Frank Oppenheimer'a, 11.1.35). Oppenheimer ilk olarak Einstein ile 1930'da Caltech'te tanıştı (JRO'dan Carl Seelig'e, 7.9.55, JRO Belgeleri).

† JRO, röportaj: Kuhn, 20.11.63,s. 7.

‡ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 103.

§ Kevles, *The Physicists*, s. 217.

¶ Schweber, *In the Shadow of the Bomb*, s. 64.

** Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer*, s. 42.

sonraları teorik fiziğin bu altın çağından bahsederken "... kuantum teorisinin gelişim merkezleri olan Kopenhag ve Göttingen'deki yaşam, yapılan muazzam miktarda çalışmaya rağmen, durağan ve sakindi," demişti.*

Oppenheimer durmaksızın büyüyen üne sahip genç adamları arayıp bulmaya çalışıyordu. Diğerleri ise kendilerini aşağılanmış hissetmekten kendilerini alamıyorlardı. "O [Oppenheimer] ve Born çok yakın arkadaş oldular," diyordu Edward Condon yıllar sonra, "ve birbirleriyle o kadar sık görüşüyorlardı ki, Born oraya onunla çalışmak için gelen diğer teorik fizik öğrencilerinin çoğunu görmüyordu."

Heisenberg o yıl Göttingen'den geçti. Robert ise Almanya'nın en parlak genç fizikçileriyle görüşmeye özen gösteriyordu. Oppenheimer'dan sadece üç yaş büyük olan Heisenberg, akranlarıyla tartışırken açık sözlü, etkileyici ve ısrarcıydı. Her ikisinin de kendilerine özgü zekâları vardı ve bunun farkındaydılar. Bir Yunanca profesörünün oğlu olan Heisenberg, Münih Üniversitesi'nde Wolfgang Pauli'yle çalışmış ve daha sonra hem Bohr hem de Born ile doktora sonrası çalışmalar yapmıştı. Oppenheimer gibi, Heisenberg de problemlerin köküne inmek için sezgilerini kullanıyordu. Son derece karizmatik bir gençti, parlak zekâsı, dikkatleri üzerine çekiyordu. Söylentilere göre Oppenheimer Heisenberg'e hayrandı ve çalışmalarını beğeniyordu. Ama gelecek yıllarda birbirlerini gölge gibi takip eden rakipler olacaklarını o günlerde bilemezdi.

Oppenheimer, bir gün kendisini Heisenberg'in savaş zamanı Almanya'sına olan sadakatini ve Adolf Hitler için bir atom bombası yapıp yapamayacağını merak ederken bulacaktı. Ama 1927'de çalışmalarını Heisenberg'in kuantum mekaniğindeki keşifleri üzerine inşa ediyordu. O bahar, Heisenberg'in bir yorumu üzerine Robert yeni kuantum teorisini "moleküllerin neden molekül olduğunu" açıklamak için kullanmaya merak sarmıştı. Çok kısa sürede probleme basit bir çözüm buldu. Profesör Born'a notlarını gösterdiğinde, yaşlı adam şaşırdı ve çok mutlu oldu. Daha sonra ortak bir makale

---

* Hans Bethe, Robert Jungk'un *Brighter Than a Thousand Suns*, eserine *Bulletin of the Atomic Scientists*'te yazdığı değerlendirme, vol. 12, s. 426-29; Schweber, *In the Shadow of the Bomb*, s. 100.

üzerinde çalışmak için anlaştılar ve Robert Paskalya için Paris'teyken notlarının ilk taslağını yazacağına söz verdi. Ancak Paris'ten çok kısa, dört beş sayfalık bir makale gelince Born "dehşete kapıldı." Oppenheimer, "Böylesinin daha doğru olduğunu düşünmüştüm," diyordu. "Çok kısa bir yazıydı ama gerekli olan her şeyi yazdığımı sanıyordum." Born yazıyı, Robert'a göre gereksiz veya aşikâr teoremlerle doldurarak otuz sayfaya çıkardı. "Bundan hoşlanmamıştım ama elbette kıdemli bir üstada itiraz etmem mümkün değildi," diyordu Robert. Oppenheimer için her şey yazının merkezindeki yeni fikirden ibaretti; bağlama ve akademik çerçeveye yapılan bu süslemeler, onun güçlü estetik duygusunu örseleyen bir karmaşadan ibaretti.

Moleküllerin Kuantum Teorisi Üzerine adlı makale o yılın ilerleyen dönemlerinde yayımlandı. "Born-Oppenheimer yaklaşımını", daha doğrusu sadece "Oppenheimer yaklaşımını" içeren bu ortak makale hâlâ moleküllerin davranışını anlamak için kuantum mekaniğini kullanmada önemli bir atılım olarak kabul edilir. Oppenheimer moleküllerdeki hafif elektronların ağır çekirdeklerden çok daha büyük bir hızla hareket ettiğini fark etmişti. O ve Born, yüksek frekanslı elektron hareketlerini entegre ederek, nükleer titreşimlerin "etkin dalga-mekaniksel" fenomenlerini hesaplayabilmişti. Makale, yirmi yılı aşkın süre sonra yüksek enerji fiziğinde yaşanacak gelişmelerin temelini atıyordu.

O baharın sonuna doğru Robert, merkezinde hidrojen ve X ışınlarındaki fotoelektrik etkiye dair karmaşık bir hesaplama bulunan doktora tezini sundu. Born, tezin "yüksek şeref" derecesiyle kabul edilmesini teklif etti. Not ettiği tek hata, makalenin "okunması zor" olmasıydı. Ancak Born, Oppenheimer'ın "karmaşık bir makale yazdığını ve bunu çok iyi başardığını" da kaydetti. Yıllar sonra, bir başka Nobel ödüllü biliminsanı Hans Bethe, "1926'da Oppenheimer, dalga fonksiyonlarının sürekli ortamda normalleştirilmesi de dâhil olmak üzere tüm yöntemleri kendisi geliştirmek zorunda kaldı. Doğal olarak, hesaplamaları daha sonra geliştirildi, ancak K kenarındaki absorpsiyon katsayısını ve komşuluğundaki frekansa bağlılığı

doğru bir şekilde elde etti," yorumunu yaptı.* Bethe sözlerini şöyle bağladı: "Bugün bile bu, çoğu kuantum mekaniği ders kitabının sınırlarını aşan karmaşık bir hesaplamadır." Bir yıl sonra, ilgili bir alanda Oppenheimer, kuantum mekanik "tünelleme" olgusunu tanımlamak üzere ilk makalesini yayımladı; burada parçacıklar bir bariyerin içinden kelimenin tam anlamıyla "tünelleme" yapabiliyordu. Her iki makale de müthiş başarılardı.

11 Mayıs 1927'de Robert sözlü sınava alındı ve birkaç saat sonra mükemmel puanlarla çıktı. Daha sonra sınav jürisinden fizikçi James Franck, bir meslektaşına, "Tam zamanında oradan çıktım. Neredeyse o *bana* sorular sormaya başlayacaktı," diyecekti. Son anda, üniversite yetkilileri heyecanla, Oppenheimer'ın resmi öğrenci kaydını yaptırmadığını fark ettiler ve bu nedenle diplomasını alıkoymakla tehdit ettiler. Doktorasını ancak Born'un araya girmesi ve Prusya Eğitim Bakanlığı'na "ekonomik koşullar Bay Oppenheimer'ın yaz döneminin bitiminden sonra Göttingen'de kalmasını imkânsız kılıyor" diye yalan söylemesinden sonra aldı.

Profesör Edwin Kemble, Göttingen'e o yıl haziran ayında yaptığı ziyaretten kısa süre sonra bir meslektaşına şöyle yazdı: "Oppenheimer, Harvard'da onu ağırlarken düşündüğümüzden daha da parlak bir genç olma yolunda ilerliyor. Yeni çalışmalarını çok hızlı bir şekilde ortaya koyuyor ve buradaki yığınla genç matematiksel fizikçi gibi güzel sunabiliyor." Gariptir ki profesör ekliyordu: "Ne yazık ki Born'un bana söylediğine göre Harvard'da olduğu gibi yazılı olarak kendini açıkça ifade etme konusunda hâlâ zorlanıyormuş." Oppenheimer geçen uzun zaman içinde son derece etkileyici bir yazar olmuştu. Ancak fizik makalelerinin genellikle üstünkörü izlenimi verecek kadar kısa olduğu da doğruydu. Kemble, Robert'ın dil hâkimiyetinin gerçekten olağanüstü olduğunu ancak fizik ve diğer genel konular hakkında konuşurken "iki farklı insan" hâline geldiğini düşünüyordu.

Oppenheimer'ın gidişini görmek Born'un yüreğini burkmuştu. "Gitmen senin için çok normal ama benim için değil," dedi. "Bana çok fazla ödev bıraktın." Robert'ın hocasına veda hediyesi,

* Hans Bethe, A.g.e.

LaGrange'ın klasik metni *Mécanique Analytique*'in değerli bir baskısı oldu. Uzun yıllar sonra, Almanya'dan kaçmaya zorlandıktan da çok sonra, Born Oppenheimer'a şöyle yazacaktı: "Bu [kitap] devrim, savaş, göç ve dönüş gibi birçok kargaşadan sağ kurtuldu ve hâlâ kütüphanemde olduğu için mutluyum çünkü insanlık tarihi boyunca yaşanan genel entelektüel gelişimin bir parçası olarak, senin bilime karşı bunu kavrayan tutumunu çok iyi temsil ediyor." O zamana kadar Oppenheimer, Born'u bilimsel başarıyla değil ama kötü şöhretle çoktan geride bırakmıştı.

Göttingen, Oppenheimer'ın yetişkin bir genç olarak ilk gerçek zaferine sahne olmuştu. Oppenheimer daha sonraları biliminsanı olmanın "bir dağa tünelin içinden tırmanmak gibi olduğunu, dağın tepesinden mi çıkarsınız, yoksa hiç çıkamaz mısınız, belli olmayacağını" söylemişti. Bu özellikle kuantum devriminin zirvesindeki genç bir biliminsanı için böyleydi. Bu devrimin katılımcıdan çok tanığı olarak, en azından o, fiziği hayatının işi hâline getirmek için gereken ham zekâya ve motivasyona sahip olduğunu göstermişti. Dokuz ay gibi kısa bir sürede gerçek akademik başarıyla, tazelenmiş kişiliği ve özdeğer duygusunu birleştirdi. Sadece bir yıl önce yaşamını bile tehdit eden derin duygusal yetersizlikler, ciddi başarıların ve onlardan gelen güvenin gölgesinde kalmıştı. Dünya şimdi onu çağırıyordu.

BEŞİNCİ BÖLÜM

"Ben Oppenheimer"

Tanrı biliyor ya, en basit insan ben değilim ama
Oppenheimer'a kıyasla çok ama çok basit biriyim.

I. I. RABI

Göttingen'de geçirdiği yılın sonunda Oppenheimer'ın memleketini özlediği her hâlinden belliydi. Almanlarla ilgili söylediği gelişigüzel sözlerle, şovenist bir Amerikalı gibi görünüyordu. New Mexico'daki çöl manzaralarını Almanya'daki hiçbir şeye değişemiyordu. Hollandalı bir öğrenci, "Bu kadarı da fazla," diye yakınmıştı.* "Oppenheimer'a göre Amerika'daki çiçekler bile daha güzel kokuyor." Ayrılmadan önceki gece dairesinde bir parti verdi ve diğerlerinin yanı sıra sevimli, koyu saçlı Charlotte Riefenstahl da güle güle demeye geldi. Robert, ilk tanıştıklarında hayran olduğu domuz derisinden çantayı ona vermek istedi. Kız çantayı otuz yıl boyunca sakladı ve ona "Oppenheimer" adını verdi.

Paul Dirac ile Leiden'a yaptığı kısa bir geziden sonra Robert, 1927 yılının Temmuz ayı ortalarında Liverpool'dan New York'a yelken açtı. Evde olmak çok güzeldi. Sadece hayatta kalmamıştı, aynı zamanda başarılı olmuş, zor kazanılan bir doktora diplomasını eve getirmişti. Teorik fizikçiler arasında, genç Oppenheimer'ın kuan-

* Michelmore, *The Swift Years*, s. 23.

tum mekaniğindeki en son Avrupa atılımları hakkında ilk elden bilgi sahibi olduğu biliniyordu. Harvard'dan mezun olduktan sadece iki yıl sonra Robert, alanında yükselen bir yıldız olmuştu.

İlkbaharın başlarında, Ulusal Araştırma Konseyi tarafından, gelecek vaat eden genç biliminsanlarına verilen ve Rockefeller Vakfı tarafından finanse edilen doktora sonrası bursunu almaya teşvik edilmişti. Önde gelen bilimsel araştırma merkezlerinden biri olan California Teknoloji Enstitüsü'nden (Caltech) öğretim üyeliği teklifi aldığı için Pasadena, California'ya taşınmadan önce sonbahar dönemini Harvard'da geçirmeye karar vermişti. Bu yüzden, Oppenheimer'ların Riverside Drive'daki evinde bavullarını açarken bile Robert yakın geleceğinin belli olduğunu biliyordu. Bu arada, on beş yaşındaki kardeşi Frank ile yeniden kaynaşmak ve ailesiyle vakit geçirmek için altı haftası vardı.

Ne var ki Julius ve Ella önceki kış Bay Shore'daki evi satmaya karar vermişlerdi. Ancak *Trimethy* isimli yelkenlisi hâlâ evin yanında geçici olarak bağlı olduğu için Robert, geçmişte birçok kez olduğu gibi Frank'i Long Island sahili boyunca çılgınca bir yelkenli gezintisine çıkardı. Kardeşler Nantucket'ta kısa bir tatil için ağustos ayında ebeveynlerine katıldılar. Frank, "Ağabeyim ve ben, günlerimizin çoğunu kumlu ve çimenli tepelerde yağlı boya tablolar yaparak geçirdik," diyordu.* Frank ağabeyine tapardı. Robert'ın aksine, el becerileri iyiydi ve elektrikli motorları ve saatleri parçalara ayırıp tekrar bir araya getirmeyi severdi. Etik Kültür Okulu'nda o da fiziğe yöneliyordu. Robert, Harvard'a gittiğinde mikroskobunu Frank'e vermişti ve Frank bir gün onu kendi spermlerine bakmak için kullanmıştı. "Spermi hiç duymamıştım," diyordu Frank, "gerçekten harika bir keşifti."†

O yazın sonunda Robert, Charlotte Riefenstahl'ın Vassar College'de öğretim üyeliği pozisyonuna başladığını duyduğuna sevindi. Eylül ayında, Charlotte'ın gemisi New York limanına vardığında, onu karşılamak için rıhtımda bekliyordu. Charlotte'ın beraberinde iki başarılı Göttingen mezunu, Samuel Goudsmit ve George Uhlenbeck ile Uhlenbeck'in yeni karısı Else de vardı. Oppenheimer

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 108.

† Frank Oppenheimer, sözlü tarih, 9.2.73, AIP, s. 5.

her iki adamı da başarılı fizikçiler olarak tanıyordu. Goudsmit ve Uhlenbeck birlikte 1925'te elektron spininin varlığını keşfetmişlerdi. Robert, New York'ta misafirlerini ağırlarken hiçbir masraftan kaçınmadı.

Goudsmit, "Hepimiz gerçek bir Oppenheimer misafirperverliği gördük," diyordu, "ama aslında bu Charlotte'ın hatırınaydı. Bizi şoförlü büyük bir limuzinle karşıladı ve Greenwich Village'da seçtiği bir otele götürdü."* Sonraki birkaç hafta boyunca New York'un dört bir yanında Charlotte'a eşlik etti, onu şehrin büyük sanat galerilerinden, bulabileceği en pahalı restoranlara kadar tüm eski mekânlarına götürdü. Charlotte, "Gerçekten bildiğin tek otel Ritz mi?" diye yakındı.† Niyetinin ne kadar ciddi olduğunun bir göstergesi olarak Charlotte'ı Riverside Drive'daki geniş dairede ailesiyle tanıştırdı. Ancak Charlotte, Robert'a hayran olmasına ve onun ilgisinden etkilenmesine rağmen, onun duygusal olarak müsait olmadığını hissetti.‡ Charlotte'ın tüm çabalarına rağmen geçmişi hakkında konuşmaktan kaçınıyordu. Oppenheimer'ların evini bunaltıcı ve aşırı korumacı buldu ve ikili birbirinden uzaklaşmaya başladı. Charlotte'ın Vassar'daki öğretim üyeliği pozisyonu onu New York'tan uzak tuttu. Oppenheimer'ın bursu da Harvard'da bulunmasını gerektiriyordu. Charlotte sonunda Almanya'ya döndü; 1931 yılında Robert'ın Göttingen'den sınıf arkadaşı Fritz Houtermans'la evlendi.

Sonbaharda Harvard'a dönünce, Cambridge'de biyokimya doktorasını bitiren William Boyd ile yeniden samimi oldu. Robert ona Cambridge'de geçirdiği sıkıntılı seneyi anlattı. Boyd şaşırmamıştı; Robert'ı her zaman duygusal açıdan gergin ama sorunlarıyla başa çıkabilecek genç bir adam olarak görmüştü. Şiir Robert için hâlâ bir tutkuydu ve Boyd'a yazdığı bir şiiri gösterdiğinde, arkadaşı onu Harvard'ın edebiyat dergisi *Hound and Horn*'a göndermesi için ısrar etti. Şiir, Haziran 1928 sayısında yayımlandı:

---

* Goodchild, *Oppenheimer*, s. 22.

† Michelmore, *The Swift Years*, s. 24.

‡ Else Uhlenbeck, röportaj: Alice Smith, 20.4.76, s. 2; Michelmore, *The Swift Years*, s. 24-25.

GEÇİŞ

Nehre vardığımızda akşamdı
dağlar içre yitirdiğimiz, unutulmuş
soğuk ve ter içinde
göğe mâni mesafelerle
çölün üstünde şavkıyan ayla
Ve onu tekrar bulduğumuzda,
nehir boyunca kuru tepelerde, yarı solmuş,
sıcak rüzgârları karşımıza aldık.

İnişin başında iki palmiye vardı;
yukalar çiçek açıyordu;
uzak kıyıda bir ışık ve ılgınlar vardı.
Uzun süre sessizce bekledik,
Sonra duyduk küreklerin gıcırdadığını
Ve sonra, hatırlıyorum
kayıkçı bize seslendi.
*Bir daha dağlara dönüp bakmadık.**

J. R. Oppenheimer

New Mexico Robert'ı çağırıyordu. Batı'da geçirdiği iki yaz boyunca kendisini resmen canlandıran o "çölün üzerinde şavkıyan ayı" ve "soğuk ve ter" gibi düpedüz fiziksel duyguları fena hâlde özlemişti. New Mexico'da adamakıllı son teknoloji fizik yapamazdı ama en azından sevdiği çölün biraz olsun yakınında olduğu için Pasadena'daki Caltech'teki görevi kabul etmişti. Aynı zamanda Harvard'dan ve onu uzun süre mahkûm eden o "münzevi zindandan" da kurtulmak istiyordu.† Bir önceki yılın krizinden kurtuluşu kısmen yeni bir başlangıca ihtiyaç duyduğunun farkına varmasından kaynaklanıyordu. Corsica, Proust ve Göttingen ona bu yeni başlangıcı sağlamıştı; şimdi Harvard'da kalmak geri adım atmak gibi olurdu. 1927

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 110; *Hound and Horn: A Harvard Miscellany*, vol. 1, no. 4 (Haziran 1928), s. 335.

† JRO, "Le jour sort de la nuit ainsi qu'une victoire," Oppenheimer şiirleri Francis Fergusson'dan alınmıştır, Alice Smith Collection.

Noel'inden kısa bir süre sonra Robert valizini toplayıp Pasadena'ya taşındı.

California tam ona göreydi. Sadece birkaç ay sonra Frank'e şunları yazacaktı: "Çalışmaya zaman bulmakta zorlandım çünkü Pasadena hoş bir yer ve yüzlerce hoş insan durmadan yapacak hoş şeyler öneriyor. Gelecek yıl California Üniversitesi'nde profesörlük mü alayım, yoksa yurtdışına mı gideyim buna karar vermeye çalışıyorum."*

Caltech'teki öğretim üyeliği görevlerine ve Pasadena'daki dikkat dağıtıcı unsurlara rağmen Oppenheimer, 1928'de hepsi kuantum teorisinin çeşitli yönleri üzerine olmak üzere altı makale yayımladı. Gösterdiği bu üretkenlik, aynı baharın sonlarında doktorunun ısrarlı öksürüğünün tüberkülozun bir belirtisi olabileceğini söylemesi nedeniyle daha da dikkat çekiciydi. Haziran ayında Ann Arbor, Michigan'da bir teorik fizik seminerine katılan Robert, New Mexico'nun kuru dağ havasına yöneldi. O baharın başlarında, şimdi hemen hemen on altı yaşında olan kardeşi Frank'e yazdığı mektupta, ikisinin o yaz bir ara "çölde iki hafta kalabileceğini" söylemişti.

Robert, küçük kardeşinin ergenliğin engebeli yollarında gezinmesine yardımcı olmak için neredeyse babacan bir ilgi göstermeye başlamıştı; çok iyi bildiği gibi bu zor bir yolculuktu. O yıl mart ayında, Frank'in karşı cinsten birinin onu çalışmalarından uzaklaştırdığını itiraf etmesine karşılık Robert, öz-bilinç analizleri içeren tavsiyelerle dolu bir mektup yazmıştı. "Onunla zamanını boşa harcamanı sağlamak bu genç kızın işi," diyordu, "ondan uzak durmak da senin işin." Robert, şüphesiz kendi inişli çıkışlı deneyiminden yararlanarak, flört etmenin "sadece kaybedecek zamanı olan insanlar için olduğunu" belirtti. "Senin için de, benim için de değil," diyordu. Son satırda da, "Kızlar için endişelenme ve mecbur kalmadıkça kızlarla sevişme: BUNU BİR GÖREV OLARAK YAPMA. Kendini gözlemleyerek, gerçekten ne istediğini bulmaya çalış; eğer onaylıyorsan, onu elde etmeye çalış; eğer onaylamıyorsan, ondan kurtulmaya bak," diye de ekliyordu.† Robert, dogmatik davrandığını kabul ediyor ancak sözlerinin, "erotik çalışmalarının meyvesi ve sonucu

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 113.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 113.

olarak" Frank'e yaramasını umduğunu söylüyordu. "Çok gençsin ama senin yaşındaki benden çok daha olgunsun."

Robert çok haklıydı; genç Frank, ağabeyinin onun yaşındaki hâlinden çok daha olgundu. Onun da buz gibi mavi gözleri ve gür siyah saçları vardı. Oppenheimer'ların geneli gibi doğuştan uzun ve zayıftı, yakında 1,83 boya ama sadece 60 kilo ağırlığa ulaşacaktı. Birçok yönden ağabeyi gibi bir entelektüel yeteneği vardı ancak Robert'taki yoğun gergin enerji onda yok gibi görünüyordu. Robert bazen saplantılarıyla deli gibi görünürken Frank, sakin ve her zaman sevecen bir kişiliğe sahipti. Ergenlik çağındaki Frank, ağabeyini daha çok yazdığı mektuplardan ve birlikte denize açıldıkları tatillerden olmak üzere uzaktan tanıyordu. Ebeveynleri olmadan gerçekleştirdikleri bu New Mexico gezisi, Frank'in ağabeyiyle bir yetişkin olarak bağ kurmasını sağlayacaktı.

Kardeşler Los Pinos'a vardıklarında, Katherine Page'in çiftliğinde konakladılar ve inatçı öksürüğüne rağmen Robert, çevredeki tepelere at sırtında bir dizi uzun keşif gezisi yapmakta ısrar etti. Sadece biraz fıstık ezmesi, biraz konserve enginar, Viyana sosisi, Kirschwasser ve viskiyle idare edeceklerdi. At üstünde giderken, Robert heyecanla fizik ve edebiyat hakkında konuşacak, Frank de dinleyecekti.* Gece olunca, ağabeyi yıpranmış bir Baudelaire nüshası çıkaracak ve kamp ateşinin ışığında yüksek sesle okuyacaktı. 1928 yazında Robert, savaş zamanında bir Fransız esir kampında geçirdiği dört aylık tutsaklık dönemini anlatan E. E. Cummings'in 1922 tarihli *The Enormous Room* [Devasa Oda] adlı romanını da okuyordu. Cummings'teki, tüm varlığından mahrum bırakılmış bir adamın en konforsuz ortam şartlarında yine de kişisel özgürlüğünü kazanması düşüncesini çok sevmişti. Hikâye 1954'ten sonra onun için yeni bir anlam kazanacaktı.

Frank Oppenheimer, ağabeyinin tutkularının her zaman değişken olduğunu görüyordu. Robert, dünyadaki insanları zaman ayırmaya değenler ve değmeyenler olarak ikiye ayırıyor gibiydi. "İlk grup için," diyordu Frank, "her şey harikaydı... Robert her şeyin ve herkesin özel olmasını istiyordu, kendisini coşkuyla ifade ediyor ve

* *Time*, 8.11.48, s. 72.

bu insanlara kendilerini özel hissettiriyordu. Birini ilgiye ve arkadaşlık kurmaya değer bulduktan sonra, ona her zaman ulaşır veya mektup yazar, küçük iyilikler yapar, hediyeler verirdi. Asla huysuz davranmazdı. Hatta bir sigara markası için bile böylesine heyecan yaşayabilir, onu özel bir şekilde konumlandırırdı. Onun günbatımları her zaman en iyisiydi."* Frank, ağabeyinin her türlü insandan hoşlanabileceğini söylüyordu. Ünlü olabilir ya da olmayabilirlerdi. Ama onları severken bir şekilde kahramanlaştırırdı: "Onu bilgeliği, yeteneği, becerisi, terbiyesi veya adanmışlığıyla etkileyen herkes, en azından bir süre onun nezdinde, kendi nezdinde ve onun arkadaşları nezdinde kahraman oluyordu."

Bir Temmuz günü Katherine Page, Oppenheimer kardeşleri Los Pinos'un yukarısındaki dağlara doğru yaklaşık bir buçuk kilometrelik bir yolculuğa çıkardı. 3.000 metre yükseklikte bir geçidi arkalarından bırakmalarının ardından, Grass Dağı'nın tepesinde yoğun yonca ve mavi, mor alpin çiçekleriyle kaplı bir çayıra rastladılar. Sangre de Cristo Dağları ve Pecos Nehri'nin muhteşem manzarasını Ponderosa ve beyaz çam ağaçları çerçeveliyordu. 2.900 metre yüksekliğindeki çayırda, ağaç kabuklarından ve kerpiçten yapılmış rustik bir dağ kulübesi vardı. Kulübenin bir duvarını sertleştirilmiş kilden bir şömine kaplıyordu ve dar bir ahşap merdivenle üst kattaki iki küçük yatak odasına çıkılıyordu. Mutfakta lavabo ve odun sobası vardı, ancak su akmıyordu ve tek banyo, kapalı bir verandanın sonuna inşa edilmiş rüzgâr alan bir müştemilat şeklindeydi.†

Katherine Robert'a, "Beğendin mi?" diye sordu.

Robert başını sallayınca, kulübenin, 625 dönümlük çayırlık alanın ve derenin kiralık olduğunu açıkladı.

"Hadi be!" diye bağırdı Robert.‡

"Hayır, *perro caliente*!" diye yapıştırdı Katherine, Robert'ın ünlemini İspanyolca'ya çevirerek.§

---

* Frank Oppenheimer'dan Denise Royal'e, 25.2.67, klasör 4-23, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB.

† Robert Serber, *Peace and War*, s. 38.

‡ Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer*, s. 44; Michelmore, *The Swift Years*, s. 26-27; Smith ve Weiner, *Letters*, s. 118, 126, 163-65.

§ Oppenheimer'ın burada kullandığı ünlem sosisli sandviç anlamına gelen *Hot Dog*'dur. *Perro caliente* de onun İspanyolcasıdır. *–yhn*

O kışın devamında, Robert ve Frank babalarını arazi için dört yıllık kira sözleşmesi imzalamaya ikna ettiler ve ona Perro Caliente adını verdiler. 1947'de Oppenheimer araziyi 10.000 dolara satın alıncaya kadar kira ödemeye devam ettiler. Bu çiftlik, Robert'ın gelecek yıllarda özel sığınağı olacaktı.

İki hafta New Mexico'da kaldıktan sonra, kardeşler 1928 sonbaharının başlarında Colorado Springs'teki lüks Broadmoor Oteli'nde ebeveynleriyle buluşmak üzere ayrıldılar. Hem Robert hem de Frank temel sürüş dersleri görüp daha sonra ikinci el altı silindirli bir Chrysler araba satın aldılar. Planları Pasadena'ya gitmekti. "Çeşitli aksilikler yaşadık," diyordu Frank, yaşananları biraz hafifleterek," ama sonunda oraya ulaştık."* Colorado, Cortez'in dışında, Frank direksiyondayken, araba gevşek çakılların üzerinde patinaj yaptı ve ters dönerek bir kanala düştü. Ön cam paramparçaydı ve arabanın brandadan tavanı mahvolmuştu. Robert'ın sağ kolu ve sağ bileğinde iki kemik kırıldı.† Cortez'e bir çekici göndererek arabayı tekrar çalıştırdılar ancak ertesi akşam Frank arabayı bir kayaya toslamayı başardı. Hareket edemedikleri için geceyi çöl toprağında yatarak, "içkilerinden yudumlayarak ve yanlarında bulunan limonları emerek" geçirdiler.‡

Sonunda Pasadena'ya varınca, Robert hemen Caltech Bridge Laboratuvarı'na gitti. Tek kolu parlak kırmızı bir askıda, dağınık ve tıraşsız bir şekilde içeri girdi ve kendini "Ben Oppenheimer!" diye tanıttı.§

"Oppenheimer sen misin?" diye yanıtladı fizik profesörü Charles Christian Lauritsen, onun "bir üniversite profesöründen çok bir serseriye benzediğini" düşünmüştü. "O zaman bana yardım edebilirsin. Neden bu lanet olası kaskad gerilim jeneratörü istediğim gibi çalışmıyor?" dedi.

---

* Frank Oppenheimer, sözlü tarih, 9.2.73, AIP, s. 18.

† JRO medical physical, Presidio of San Francisco, 16.1.43, box 100, series 8, MED, NA.

‡ Frank Oppenheimer'dan Denise Royal'e, 25.2.67, klasör 4-23, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB.

§ Smith ve Weiner, *Letters,* s. 119 (Frank Oppenheimer ile Smith'in bir röportajından alıntı yapıyor, 14.4.76); Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer,* s. 50; Davis, *Lawrence and Oppenheimer,* s. 24.

Oppenheimer Pasadena'ya sadece eşyalarını toplayıp Avrupa'ya dönme hazırlıkları için dönmüştü. 1928 baharının başlarında Harvard da dahil olmak üzere on Amerikan üniversitesinden ve yurtdışından iki üniversiteden teklif almıştı. Hepsi de güzel maaşları olan cazip pozisyonlardı. Robert, California Üniversitesi, Berkeley ve Caltech'te fizik bölümlerinde çalışmaya karar verdi. Planı her okulda birer dönem öğretim üyeliği yapmaktı. Berkeley'yi seçti çünkü fizik programının herhangi bir teorik bileşeni yoktu. Berkeley bu anlamda bir "çöldü", bu nedenle burada "bir şeylerin başlangıcını yapmanın iyi olacağını" düşündü.

Ama hemen "bir şeyler başlatmayı" planlamıyordu.* Çünkü tam o sıralar Robert, bir yıl daha Avrupa'da çalışmak için burs arayışına girmişti ve kısa sürede bursu buldu. Özellikle matematikte hâlâ biraz çeşniye ihtiyacı olduğunu hissediyordu ve o da doktora sonrası çalışmayla geçireceği bir yıl sayesinde gelecekti. Hollanda'daki Leiden Üniversitesi'nde çok beğenilen bir fizikçi olan Paul Ehrenfest'le çalışmak istiyordu. Leiden için yola çıkarken, planı Ehrenfest'le bir dönem geçirdikten sonra Niels Bohr'u tanımayı umduğu Kopenhag'a geçmekti.

Gelgelelim Ehrenfest keyifsizdi ve kafası dağınıktı, tekrarlayan depresyon nöbetlerinden mustaripti.† Oppenheimer, "O zamanlar pek beni umursadığını sanmıyorum," diyordu. "Sessiz ve kasvetli bir ortam hatırlıyorum." Geçmişe bakınca Robert, Leiden'da geçen zamanı boşa harcadığını ve bunun kendi hatası olduğunu düşünüyordu. Ehrenfest, Robert'ın henüz benimsemediği özellikler olan sadelik ve açıklık konusunda ısrar ediyordu. "Sanırım hâlâ formalizm ve karmaşıklığa bir merakım vardı," diyordu Robert, "dolayısıyla beni meşgul eden veya çıkmaza sokan şeylerin onda bir karşılığı yoktu. Ve onun tarzı olan şeyleri açık ve düzenli şekilde elde etmenin ne kadar değerli olacağını takdir edememiştim." Ehrenfest, Robert'ın sorulan sorulara çok hızlı cevap verdiğini ve bazen bu hızlılık sebebiyle hatalar da yaptığını düşünüyordu.

---

* JRO, röportaj: Kuhn, 20.11.63, s. 18.

† 1933'te Ehrenfest zihinsel engelli oğlunu vurarak öldürdü ve sonra silahı kendine çevirdi. John Archibald Wheeler with Kenneth Ford, *Geons, Black Holes, and Quantum Foam*, s. 260.

Aslında Ehrenfest, genç adamla çalışmayı duygusal olarak yorucu buluyordu. Max Born, Leiden'daki meslektaşına, "Oppenheimer artık sizinle," diye yazmıştı.* "Onun hakkında ne düşündüğünüzü bilmek isterim. Yargınız, daha önce hiç kimseyle onunlayken olduğu kadar sıkıntı çekmediğim gerçeğini değiştirmeyecektir. Kuşkusuz çok yetenekli ama tamamen zihinsel disiplinden yoksun biri. Görünüşte çok mütevazı ama kendi içinde çok kibirli." Ehrenfest'in yanıtı kayıp, ancak Born'un bir sonraki mektubu onun hakkında da fikir veriyor: "Oppenheimer hakkındaki değerlendirmeleriniz benim için çok değerliydi. Onun çok iyi ve düzgün bir adam olduğunu biliyorum ancak birileri sinirlerini bozarsa onunla baş edemezsiniz." Varışından sadece altı hafta sonra Oppenheimer, kendi kendine öğrendiği yeni bir dil olan Flemenkçeyle ders vererek arkadaşlarını şaşırttı.† Hollandalı arkadaşları bu cesurca konuşmadan o kadar etkilendiler ki, ona soyadının sevecen bir kısaltması olarak "Opje" demeye başladılar.‡ Bu yeni takma adı ömür boyu taşıyacaktı. Bu yeni dilde konuşmasına bir kız yardım etmiş olabilir. Fizikçi Abraham Pais'e göre Oppenheimer'ın Suus (Susan) adında genç bir Hollandalı kızla ilişkisi vardı.

Bu Hollandalı kızla ilişkisi kısa sürmüş olmalı çünkü Robert çok geçmeden Leiden'dan ayrılmaya karar verdi. Kopenhag'a gitmeyi planlamış olmasına karşın Ehrenfest, onu İsviçre'de Wolfgang Pauli'nin nezaretinde çalışmasının daha iyi olacağına ikna etti. Ehrenfest, Pauli'ye şunları yazdı: "Büyük bilimsel yeteneklerinin gelişimi için Oppenheimer'ın şu anda sevgiyle tokatlanmaya ihtiyacı var! Bu muameleyi gerçekten hak ediyor... çünkü özellikle sevimli bir çocuk."§ Ehrenfest genellikle öğrencilerini Bohr'a gönderirdi. Ancak bu sefer Ehrenfest kararından emindi. Oppenheimer, "Bohr'un geniş ve müphem kişiliğinin benim derdime derman olmayacağını, bana

---

* Max Born'dan Paul Ehrenfest'e, 26.7.27, ve 8.7 veya 17.27, Ehrenfest letters, Archives of the History of Quantum Physics, NBL, AIP, courtesy of Nancy Greenspan, Born's biographer.

† Barnett, "J. Robert Oppenheimer," *Life*, 10.10.49.

‡ Serber, *Peace and War*, s. 25; Rabi, ve diğ., *Oppenheimer*, s. 17. Peter Michelmore'a göre Robert'a "Opje" lakabını takan Paul Ehrenfest'ti (Michelmore, *The Swift Years*, s. 37).

§ Victor Weisskopf, *The Joy of Insight*, s. 85.

profesyonel olarak hesapla uğraşan bir fizikçi gerektiğini ve bunun için doğru kişinin Pauli olduğunu düşünüyordu," yorumunu yapmıştı.* "Sanırım [dayakla yola getirmek anlamında] *herausprügeln* ifadesini kullanmıştı. Beni oraya düzeltmek için gönderdiği açıktı."

Robert ayrıca İsviçre'nin dağ havasının ona iyi geleceğini düşünmüştü. Ehrenfest'in sigaranın kötülükleri hakkındaki uyarıcı dırdırlarını duymazdan gelmişti ancak şimdi ısrarlı öksürüğü ona hâlâ devam eden bir tüberküloz vakası olabileceğini düşündürüyordu.† Endişeli arkadaşları ona dinlenmeyi tavsiye edince Oppenheimer omuz silkti ve öksürükle ilgilenmek yerine "hayattayken yaşamayı tercih ettiğini" söyledi.‡

Zürih'e giderken Leipzig'e uğradı ve Werner Heisenberg'in ferromanyetizma üzerine bir konuşma yaptığını duydu. Robert, elbette Alman atom bombası programının gelecekteki başkanıyla bir yıl önce Göttingen'de tanışmıştı ve büyük bir dostluk kurmasalar da üstü kapalı olarak birbirlerine saygı beslemeye başlamışlardı. Zürih'e vardığında Wolfgang Pauli ona Heisenberg ile olan çalışmalarından bahsetti. O zamana kadar Robert, "elektron problemi ve görelilik teorisi" olarak adlandırdığı şeyle çok ilgilenmişti. O bahar Pauli ve Heisenberg ile bir makale üzerinde neredeyse ortak çalıştı. "İlk başta üçümüzün birlikte yayımlaması gerektiğini düşündük; Pauli makaleyi benim adımla yayımlayabileceğini ve sonra kendi makalelerinde ona bazı atıflarda bulunabileceklerini düşündü.§ Böylelikle [makalemin] ayrı bir yayın olarak çıkmasına karar verildi. Ancak Pauli, 'Sürekli spektrumları gerçekten bayağı karıştırdın ve bunu temizlemek de sana düşer, ayrıca, eğer temizlersen gökbilimcileri memnun edebilirsin,' dedi. İşte ben de bu işe böyle bulaştım," diyordu. Robert'ın makalesi ertesi yıl "Alan ve Madde Etkileşimi Teorisi Üzerine Notlar" başlığı altında yayımlandı.

---

* JRO, röportaj: Kuhn, 20.11.63, s. 20-21. *Herausprügeln*, içeriden bir dayak veya disiplin (Helma Bliss Goldmark'a teşekkürler) anlamına gelir. Ehrenfest bir keresinde Oppenheimer'a felsefi eğilimleri hakkında sataşmış, ona neşeyle, "Robert, etik hakkında bu kadar çok şey bilmenin nedeni karakterinin olmaması," demişti (Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 15).

† JRO'nun James Chadwick'e mektubu, 10.1.67, JRO papers, box 26, LOC.

‡ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 127.

§ JRO, röportaj: Kuhn, 20.11.63, s. 22-23.

Oppenheimer, Pauli'ye çok düşkün olmuştu. Robert espriyle, "O kadar iyi bir fizikçiydi ki," diyordu, "sırf laboratuvara girdi diye aletler bozulur ya da patlardı."* Oppenheimer'dan sadece dört yaş büyük olan erken olgunlaşmış Pauli, ününü Münih Üniversitesi'nden doktorasını almadan bir yıl önce, 1920'de hem özel hem de genel görelilik teorileri üzerine iki yüz sayfalık bir makale yayımlayarak kazanmıştı. Einstein, makaleyi açık anlatımı nedeniyle övmüştü. Max Born ve Niels Bohr'un nezaretinde çalıştıktan sonra, Pauli önce Hamburg'da, sonra 1928'de Zürih'teki İsviçre Federal Teknoloji Enstitüsü'nde dersler verdi. O zamana kadar, bir atomdaki her "orbitalin" neden bir seferde sadece iki elektron tarafından işgal edilebileceğini açıklayan "Pauli dışarlama ilkesi"ni yayımlamıştı.

Pauli, Oppenheimer gibi iğneleyici bir zekâya sahipti; bir öğretim görevlisini dinlerken en ufak bir hata sezinlese hızla ayağa fırlar ve konuşmacıyı agresif bir şekilde sorgulardı. Sık sık diğer fizikçileri "yanılmak hafif kalır" diyerek aşağılardı. Bir keresinde de başka bir akademisyen hakkında "hem çok genç hem de tanınmamış" demişti.†

Pauli, Oppenheimer'ın problemlerin özünü anlama yeteneğini takdir etmişti ancak Robert'ın ayrıntılara olan ilgisizliğinden dolayı hayal kırıklığına uğradı. Pauli, "Onun fikirleri her zaman çok ilginçtir ancak hesaplamaları her zaman yanlıştır," diyordu.‡ Bir gün Robert'ın ders anlatırken duraksadığını, sözcükleri tereddütle söylediğini ve hafifçe "nim-nim-nim" sesleri mırıldandığını görünce Pauli ona "nim-nim-nim adam" demeye başladı.§ Yine de Pauli bu karmaşık, genç Amerikalı'ya hayran olmuştu. Çok geçmeden Ehrenfest'e şöyle yazdı: "Onun gücü çok ve iyi fikirleri olmasından, bir de hayal gücünün iyi çalışmasından ileri geliyor. En büyük zaafı da zayıf temelli ifadelerle çabucak yetinmesi, ısrar ve derinleşme eksikliği nedeniyle genellikle sorduğu oldukça ilginç sorulara cevap verememesi. Ne yazık ki, çok kötü bir özelliği var: Beni son derece koşulsuz bir otorite olarak kabul ediyor ve söylediğim her şeyi nihai

* Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer*, s. 45.
† Ed Regis, *Who Got Einstein's Office?*, s. 195.
‡ Michelmore, *The Swift Years*, s. 28.
§ Regis, *Who Got Einstein's Office?*, s. 133.

ve kesin birer gerçek gibi görüyor. Onu bundan nasıl vazgeçireceğimi bilmiyorum."*

Bir başka öğrenci, Isidor I. Rabi de o bahar Robert'la çok zaman geçirdi. Leipzig'de tanıştıktan sonra birlikte Zürih'e gittiler. Rabi, "Çok iyi anlaşıyorduk," diyordu.† "Son gününe kadar arkadaştık. Onun bazı insanların sevmediği özelliklerini de severdim." Oppenheimer'dan altı yaş büyük olan Rabi, çocukluğunu Robert gibi New York'ta geçirmişti. Ama onunki Robert'ın Riverside Drive'daki yaldızlı hayatından çok farklıydı. Rabi'nin ailesi Aşağı Doğu Yakası'nda iki odalı bir dairede yaşıyordu. Babası beden işçisiydi ve ailesi fakirdi. Oppenheimer'ın aksine Rabi, kimliği hakkında hiçbir kuşkusu olmadan büyüdü. Rabi ailesi Ortodoks Yahudiydi ve Tanrı günlük yaşamlarının bir parçasıydı. Rabi, "Sıradan bir konuşmada bile," diyordu, "her paragrafta değil, her cümlede bile Tanrı geçiyordu."‡ Yaşı ilerledikçe bu formel din anlayışını kaybetti: "Ben de bu cemaat işinde başarısız oldum," diye espri yapıyordu.

Ama Rabi Yahudi olmakla ilgili hiç sorun yaşamadı. Almanya'da bile antisemitizmin yayıldığı o yıllarda Rabi, kendisini ısrarla Avusturya Yahudisi olarak tanıttı çünkü Avusturya Yahudilerinin kalıplaşmış bir yargıyla en sevilmeyen Yahudiler olduğunu biliyordu. Buna karşılık Oppenheimer, Yahudi kimliğini hiç açığa vurmazdı. Uzun yıllar sonra Rabi, bunun nedenini şöyle açıkladı: "Oppenheimer Yahudiydi ama olmamayı dilerdi ve Yahudi değilmiş gibi davranmaya çalışırdı. Yahudi geleneği, ayrıntılı olarak bilmeseniz de o kadar güçlüdür ki, onu reddetmenin bazı bedelleri vardır. [Bu] Ortodoks olmak ya da pratiklerini uygulamak zorunda olduğunuz anlamına gelmez ama onun içinde doğmuş olsanız da ona sırtınızı dönerseniz, başınız belada demektir. Sanskrit ve Fransız edebiyatı uzmanı Zavallı Robert . . . [Rabi'nin sesi burada kesildi ve düşüncelere daldı.]"

Rabi daha sonraları Robert'ın "hiçbir zaman entegre bir kişilik olamadığını" da söyledi.§ "Bazen birçok insanda olur ama belki de

---

* Wolfgang Pauli, *Scientific Correspondence*, vol. I, s. 486.

† Jeremy Bernstein, "Profiles: Physicist," *The New Yorker*, 13.10.75 ve 20.10.75.

‡ Rigden, *Rabi*, s. 19; Bernstein, *Oppenheimer*, s. 5.

§ Rigden, *Rabi*, s. 228-29.

özel durumları nedeniyle zeki Yahudilerde daha sık olur. Her yönden muazzam kapasiteye sahip olunca, seçim yapmak zordur.* O her şeyi istiyordu. Bana bir çocukluk arkadaşımı hatırlatırdı, kendisi bir avukattı; birileri onun hakkında, 'Aynı anda hem Kolomb Şövalyelerinin hem de B'nai B'rith'in başına geçeyim istiyor,' demişti. Tanrı biliyor ya, en basit insan ben değilim ama Oppenheimer'a kıyasla çok ama çok basit biriyim."

Rabi, Robert'ı seviyordu ama bir arkadaşına sırf şaşırtmak için, "Oppenheimer mı? New York'lu zengin, şımarık bir Yahudi dölüdür," diyebilmişti.† Rabi bu tipleri tanıdığını düşünüyordu. "O bir Doğu Alman Yahudisiydi ve bunlar, Alman kültürüne kendi kültürlerinden daha fazla değer verir olmuşlardı. Onların bu incelikten uzak ibadet tarzlarını gördüğünüz zaman bunu kolayca fark edersiniz." Rabi, asıl dikkate değer olanın, bu son derece asimile olmuş Alman Yahudilerinin çoğunun yine de kimliklerinden feragat edememeleri olduğunu düşünüyordu. Onlar için tüm kapılar açılırdı ancak çoğu oradan geçmeyi reddetti. Rabi, "Sanırım İncil'de de Tanrı onların çok inatçı insanlar olduğundan yakınıyor," diyordu. Rabi'nin gözünde Oppenheimer da benzer şekilde çelişkiliydi ancak farkı muhtemelen bilinçsizce inatçı olmasıydı. Rabi yıllar sonra, "Kendisini Yahudi olarak düşünüp düşünmediğini bilmiyorum," diyecekti. "Sanırım Yahudi olmadığını düşünmek gibi fantezileri vardı. Bir keresinde ona Hıristiyanlık dininde kan ve nezaketin bu kadar iç içe olmasını kafa karıştırıcı bulduğumu söylemiştim. O ise kendisini cezbeden şeyin tam da bu olduğunu söyledi."

Rabi, Oppenheimer'a bu kararsızlık hakkında ne düşündüğünü hiçbir zaman söylemedi: "Ona bunları söylemenin bir yararı olmayacağını düşünüyordum. İnsanı öyle değiştiremezsiniz, bunlar insanın içinden gelir."‡ Rabi, Oppenheimer'ı kendisinden daha iyi tanıdığını düşünüyordu: "Oppenheimer hakkında ne söylerseniz söyleyin, o kesinlikle bir WASP§ değildi."

Farklılıklarına rağmen, Rabi ve Oppenheimer arasında yakın

---

* Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 51.

† Pais, *The Genius of Science*, s. 276.

‡ Rabi, röportaj: Sherwin, 12.3.82, s. 7, 12-13.

§ kıs. White Anglo-Saxon Protestant: Beyaz, Anglo-Sakson, Protestan. *-çn*

bir bağ oluştu. Rabi daha sonraları, "Onunla asla aynı sınıfta bulunmadım," dedi.* "Ondan daha zeki biriyle hiç karşılaşmadım." Oysa Rabi'nin kendi dehası da hiç şüphe götürmezdi. Sadece birkaç yıl içinde, Columbia Üniversitesi'ndeki moleküler ışın laboratuvarında yaptığı deneyler hem fizik hem de kimyada çok çeşitli alanlar için ufuk açıcı sonuçlar üretecekti. Oppenheimer gibi, o da bir deneycinin ellerine sahip değildi; çünkü sakardı, genellikle ekipmanı başkalarına kullandırırdı. Ama sonuç veren deneyler tasarlama konusunda inanılmaz bir yeteneği vardı. Bunun nedeni belki de Zürih'teki görev süresi boyunca, çoğu deneycinin aksine Rabi'nin teoriyi çok sıkı bir şekilde kavramış olmasıydı. Oppenheimer'ın öğrencisi Wendell Furry, "Rabi büyük bir deneysel fizikçiydi, teorisyenler gibi uyuşuk değildi," diyordu.† Fiziğin seçkin dünyasında, Rabi derin düşünür, Oppenheimer ise büyük sentezleyici olarak kabul edilir. Birlikte yaman bir ikiliydiler.

Arkadaşlıkları fiziğin de ötesine geçmişti. Rabi, Oppenheimer'ın felsefe, din ve sanata olan ilgisini paylaşıyordu. Rabi, "Aramızda belli bir yakınlık vardı," diyordu.‡ Gençlik yıllarında kurulan bu nadir bulunan dostluk, uzun ayrılıklara rağmen ayakta kaldı. "İlk buluşmada dostluğumuz kaldığı yerden devam ederdi," diyordu Rabi. Robert özellikle Rabi'nin samimiyetine değer verirdi. Rabi, "Onun tavırları bir bakıma beni ondan hiç soğutmadı," diyordu. "Onu hiç pohpohlamadım, ona karşı her zaman dürüst oldum." Oppenheimer'ı her zaman "ilham verici, çok ufuk açıcı" buldu. Yıllar boyunca ve özellikle de çoğu insanın Oppenheimer'dan gözü korktuğu zamanlarda, Rabi belki de ona aptalca davrandığını açık bir şekilde söyleyebilen tek kişiydi. Hayatının sonuna yaklaşırken Rabi itiraf etti: "Oppenheimer benim için çok önemliydi. Onu özlüyorum."

Rabi, arkadaşının Zürih'te yıldızların yüzeylerinin iç radyasyonlarına karşı geçirmezliğini hesaplamak gibi oldukça zor bir iş üzerinde çok çalıştığını biliyordu ancak Robert çabalarını bilinçli bir

---

* Rigden, *Rabi*, s. 214.

† Rigden, *Rabi*, s. 215.

‡ Rigden, *Rabi*, s. 218-19.

"kayıtsızlık havası" altında gizliyordu.* Aslında, arkadaşları arasında fizik konuşmaktan kaçınıyor ve sadece konu Amerika olunca canlanıp, sohbete katılıyordu. Genç İsviçreli fizikçi Felix Bloch, Robert'ın Zürih'teki dairesine uğradığında, Robert'ın kanepesinin üzerinde asılı olan güzel Navajo halısına hayran kaldı. Bu da Robert'ı Amerika'nın değerlerine ilişkin uzun ve heyecanlı bir söylevin içine soktu. Bloch, "Oppenheimer'ın ülkesine olan sevgisinin yoğunluğunu fark etmemek mümkün değildi," yorumunu yaptı. "Ülkesine bağlılığı son derece belirgindi." Robert ayrıca edebiyat, "özellikle Hindu klasikleri ve ezoterik Batılı yazarlar" hakkında da uzun uzun konuşabiliyordu. Pauli, Rabi'ye Oppenheimer'ın "görünüşe bakılırsa fiziği bir uğraş, psikanalizi ise bir meslek olarak gördüğünü" söylemişti. Arkadaşlarına göre Robert fiziksel olarak kırılgan, zihinsel olarak sağlam görünüyordu. Sürekli sigara içiyor ve heyecanla tırnaklarını yiyordu. Daha sonraları, "Pauli ile geçirdiğim zaman," diyecekti, "gerçekten de çok çok güzeldi.† Ama çok hastalanmıştım ve bir süreliğine uzaklaşmak zorunda kaldım. Fizik yapmam yasaklanmıştı." Altı haftalık bir istirahatten sonra, görünüşe göre geçirdiği hafif tüberküloz iyileşmeye yüz tuttu. Oppenheimer Zürih'e döndü ve çılgın temposuna devam etti.

Robert Haziran 1929'da Amerika'ya dönmek üzere Zürih'ten ayrıldığında, teorik fizik alanındaki çalışmalarıyla uluslararası bir ün kazanmıştı.‡ 1926 ve 1929 yılları arasında bir biliminsanı için hayret verici bir başarıyla on altı makale yayımladı. Kuantum fiziğinin 1925-26'daki ilk dalgasına yetişmek için biraz fazla genç olsa da Wolfgang Pauli'nin gözetimi altında, kesinlikle ikinci dalgayı yakalamıştı. Süreklilik dalga fonksiyonlarının mahiyeti konusunda uzmanlaşan ilk fizikçiydi. Fizikçi Robert Serber'ın görüşüne göre, en orijinal katkısı, çok güçlü bir alan tarafından endüklenen metallerden gelen elektron emisyonunu incelemesine olanak tanıyan bir yaklaşım olan alan emisyonu teorisiydi. Bu ilk yıllarda, X ışınlarının emilim katsayısının hesaplanmasında ve elektronların elastik ve elastik olmayan saçılımında da atılımlar yaptı.

---

* Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer,* s. 45-46; Rabi, ve diğ., *Oppenheimer,* s. 5 (Introduction).

† JRO, röportaj: Kuhn, 20.11.63, s. 22.

‡ Rabi, ve diğ., *Oppenheimer,* s. 12, 72.

Peki, bunların her biri, pratik anlamda insanlık için ne anlam ifade ediyordu? O zamanlardaki gibi bugün de ortalama bir vatandaş için son derece anlaşılmaz gelse de kuantum fiziği, içinde bulunduğumuz fiziksel dünyaya açıklama getiriyor. Fizikçi Richard Feynman bir keresinde "[Kuantum mekaniği] doğayı genel kanaate göre absürd bir tarzda açıklar. Ama bu açıklama deneyle tamamen örtüşür. Dolayısıyla doğayı olduğu gibi, yani 'absürd' olarak kabul etmenizi dilerim," demişti.* Kuantum mekaniği var olmayan şeyleri inceliyor gibi görünür ama doğrudur. İşe yarar. Gelecek yıllarda kuantum fiziği, modern kişisel bilgisayar, nükleer güç, genetik mühendisliği ve (CD çalar ve süpermarketlerde yaygın olarak kullanılan barkod okuyucu gibi tüketici ürünlerinde kullandığımız) lazer teknolojisi de dahil olmak üzere dijital çağı tanımlayan bir dizi kullanışlı buluşun kapısını açacaktı. Genç Oppenheimer, sırf soyutlamalarının güzelliğinden dolayı sevmiş olsaydı bile kuantum mekaniği, yine de insanların dünyayla olan bağlantılarını anlamada devrim yaratacak bir teoriydi.

* Brian Greene, *The Elegant Universe*, s. 111.

ALTINCI BÖLÜM

"Opple"

Önümüzdeki otuz yılda dünyanın oldukça huzursuz ve eziyetli bir yer olacağını düşünüyorum; bunun içinde olmak ve olmamak arasında çok fazla bir uzlaşının mümkün olacağını da sanmıyorum.

ROBERT OPPENHEIMER
10 Ağustos 1931

Robert'ın Zürih'teki yaşamı verimli ve ufuk açıcıydı ancak her zaman olduğu gibi yazın gelmesiyle birlikte, Perro Caliente'nin coşku dolu ve hayat veren sakinliğine hasret kalmıştı. Hayatında artık bir ritim vardı: zaman zaman tükenme noktasına varıncaya kadar yoğun zihinsel çalışma, ardından da New Mexico'nun Sangre de Cristo Dağları'nda at sırtında bir ay veya daha fazla yenilenme.

1929 baharında Robert, kardeşi Frank'e yazdığı mektupta, Haziran ayında ebeveynlerini Batı'ya getirmesini istedi. Ayrıca, on altı yaşındaki Frank'e, Julius ve Ella'yı Santa Fe'de rahat bir otele yerleştirdikten sonra, bir arkadaşıyla Los Pinos'taki çiftliklerine çıkmasını ve "mekânı açmasını, atları almasını, yemek yapmayı öğrenmesini, çiftliği mümkün olduğunca yaşanabilir hâle getirmesini ve araziyi görmesini" tavsiye etti.* Kendisi Frank'e temmuz ortasında katılacaktı.

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 126-27.

Frank'in daha fazla teşvike ihtiyacı yoktu; haziran ayında Etik Kültür Okulu'ndan iki arkadaşı Ian Martin ve Roger Lewis ile Los Pinos'a geldi.* Lewis, Perro Caliente'nin düzenli ziyaretçisi olacaktı. Frank Sears mağazasına ait bir katalog buldu ve her şeyi (yataklar, mobilyalar, bir ocak, tencere ve tavalar, çarşaflar ve halılar) sipariş etti. Frank, "Büyük bir cümbüştü," diyordu.† "Eşyalar, o ilk yaz ağabeyimden kısa bir süre önce geldi. Yaşlı Bay Windsor onları at arabasıyla Perro Caliente'ye getirdi." Robert iki galon kaçak viski, yüklü miktarda fıstık ezmesi, bir çanta Viyana sosisi ve çikolatasıyla geldi. Katherine Page'den ödünç alacağı Crisis adında bir binek atı ayarladı. İsmiyle müsemma Crisis, Robert dışında kimsenin binemediği, büyük, yarı hadım bir aygırdı.

Takip eden üç hafta boyunca, o ve çocuklar günlerini dağlarda yürüyerek ve ata binerek geçirdiler. At sırtında geçen özellikle yorucu bir günün ardından Robert, bir arkadaşına özlemle şöyle yazdı: "Benim iki büyük aşkım fizik ve New Mexico.‡ Ne yazık ki ikisini birleştiremiyorum." Geceleri Robert, bir Coleman feneri ışığında oturuyor, fizik kitapları okuyor ve derslerini hazırlıyordu. Bir defasında, 300 kilometreden fazla yol yaparak tam sekiz günde Colorado'ya kadar gidip geldiler.§ Sadece fıstık ezmesi yemekten usandıklarında Robert onları, Else Uhlenbeck'in ona Hollanda'da öğrettiği aşırı baharatlı Hint-Hollanda yemeği *nasi goreng* ile tanıştırdı. İçki yasağının olduğu yıllardı ama Robert'ın elinde her zaman bolca viski vardı. Frank, "Hepimiz bir nevi sarhoş olurduk," diyordu, "ve [dağlarda] yüksekteyken hepimiz biraz aptalca davranırdık. . . Ağabeyimin yaptığı her şey özel olurdu. İşemek için ormana gittiğinde, elinde bir çiçekle geri dönerdi. İşediği gerçeğini gizlemek için değildi sanırım, sadece bunu bir fırsat hâline getirmek içindi."¶ Eğer

---

* Yirmi beş yıl sonra Robert, Dr. Roger Lewis'in savaştan sonra soğuduğunu hissettiği arkadaşlarından biri olduğunu söyleyecekti çünkü "[Komünist] Parti'ye yakın kalmalarıyla tanımladığı bir düşmanlık duygusu vardı." Smith ve Weiner, *Letters,* s. 132; JRO soruşturması, s. 190.

† Frank Oppenheimer'dan Alice Smith'e, Temmuz 16 (yıl yok), klasör 4-24, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB.

‡ Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer,* s. 49.

§ Frank Oppenheimer, röportaj: Weiner, 9.2.73, s. 51.

¶ *The Day After Trinity,* dir. Jon Else, transcript, s. 5-6; Uhlenbeck, röportaj: Alice Smith, 20.4.76, s. 9; Frank Oppenheimer, röportaj: Weiner, 9.2.73, s. 52.

yaban çileği topladıysa, Robert onları Cointreau* ile servis ederdi.

Oppenheimer kardeşler at üstünde saatlerce konuşurdu. Frank Oppenheimer, "Bir yaz içinde sanırım yaklaşık bin altı yüz kilometre yol katederdik," diyordu.† "Sabahın çok erken saatlerinde bazen bir binek atı, bazen de bir yük atı eyerlerdik ve at gezintisine başlardık. Genellikle gitmek istediğimiz yeni bir yer olurdu, buralar genellikle patikanın olmadığı yerlerdi. Dağları, Yukarı Pecos'u, tüm dağ silsilesinin yüzeyini iyi biliyorduk. Her zaman harika çiçekler olurdu. Oralar yemyeşildi."

Valle Grande'ye yaptıkları unutulmaz bir yolculuk sırasında arı gibi sokan geyik sineklerinin saldırısına uğradılar. "Biz de atları Valle boyunca (yaklaşık üç kilometre) amansız bir koşuya çıkardık. Birbirimizi sollayıp duruyor, ara sıra yavaşlayıp birbirimize içki uzatıyor, birer yudum alıyor, sonra yeniden hızlanıyorduk."‡

Robert kardeşine hediyeler yağdırdı –o yazın sonunda güzel bir saat ve iki yıl sonra ikinci el bir Packard Roadster– ama aynı zamanda vakit ayırıp Frank'e aşk, müzik, sanat, fizik ve kendi yaşam felsefesi üzerine dersler verdi: "Kötü bir felsefenin böyle cehennemle sonuçlanmasının nedeni, uygulama sırasında ne yapacağının, hazırlık döneminde düşündüğün, istediğin, sakladığın ve beslediğin şeylerin belirliyor olmasıdır. Her günah bir hatayla başlar," diyordu.§ Perro Caliente'de geçirdikleri zamanlar Frank'in yetişmesinde önemli bir yer tuttu. O yazın devamında Frank, ağabeyine bir eşekle karşılaşmasını anlatan bir mektup yazmış, Robert da cevabında, "Eşek hikâyen çok eğlenceliydi, o kadar eğlendim ki bir iki arkadaşıma bile okuttum," demişti.¶ Robert daha sonra Frank'in kompozisyonunu eleştirmeye geçmişti: "Örneğin, Truchas ve Ojo Caliente'nin [New Mexico'da] geceleri hakkında söylediklerin, geçmişin farklı gün batımları hakkında yazdığın mor yazılardan çok daha ikna edici ve samimi, duygu aktarımında da başarılı olmuş."

---

* Fransız portakal likörü. *–çn*

† Frank Oppenheimer, röportaj: Weiner, 9.2.73, s. 51.

‡ Frank Oppenheimer'dan Alice Smith'e, Temmuz 16 (yıl yok), klasör 4-24, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB.

§ JRO'dan Frank Oppenheimer'a, 12.3.30, klasör 4-12, box 1, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB.

¶ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 132.

Ağustos ortasında Robert, karışık duygular içinde çantasını topladı, Berkeley'ye gitti ve burada Fakülte Kulübü'ndeki sade döşenmiş bir odaya taşındı. Frank eylül başına kadar New Mexico'da kaldı, Robert ona "Perro Caliente'deki güzel günleri" şimdiden özlediğini yazdı. Yine de bir yandan derslerini hazırlıyor diğer yandan meslektaşlarıyla tanışıyordu. Frank'e, "Buradaki lisans eğitimi çok matah görünmüyor, yoksa gelecek yıl buraya gelmeni önerirdim. Çünkü mekân güzel, insanlar da cana yakın," diye yazdı.* "Sanırım yarın Fakülte Kulübü'ndeki odamı tutacağım. Yarın kamp ateşinde Nasi Goreng pişireceğime söz verdim." Çok geçmeden, Robert'ın Berkeley'deki yeni arkadaşları onun bu egzotik yemeğine "nasty gory" [korkunç nahoş] adını verecek ve mümkün olduğunca ondan kaçınmaya çalışacaktı.

California Üniversitesi, Oppenheimer'ı, bu yeni fiziği yüksek lisans öğrencilerine tanıtması için almıştı. Hiç kimsenin, en azından Robert'ın aklına lisans öğrencilerine ders verebileceği gelmemişti. Kuantum mekaniği üzerine yüksek lisans düzeyinde bir sınıfta, ilk dersinde Robert, doğrudan konuya girdi ve Heisenberg'in belirsizlik ilkesini, Schrödinger denklemini, Dirac'ın sentezini, alan teorisini ve Pauli'nin kuantum elektrodinamiği üzerine son düşüncelerini açıklamaya çalıştı. Daha sonraları, "Göresiz kuantum mekaniğini bayağı iyi özümsemiş ve ne olduğunu oldukça iyi anlamıştım," diyecekti.† Kuantum varlıklarının, deney şartlarına bağlı olarak bazen dalga, bazen parçacık gibi davranabildiğinden bahseden dalga-parçacık ikiliği ile başladı. "Paradoksu olabildiğince net ve itiraz kabul etmez hâle getirecektim," diyordu. Başlangıçta, dersleri çoğu öğrenciye büyük ölçüde anlaşılmaz geldi. Çok hızlı ilerlediği söylenince, istemeyerek hızını azaltmaya çalıştı, çok geçmeden de bölüm başkanına, "O kadar yavaş gidiyorum ki bir yere varamıyorum," diye yakındı.‡

İlk bir iki yılında sunumları fizik dersinden çok ayine benzediyse de Oppenheimer sınıfta her zaman bir gösteri sergilerdi. Bir noktayı

---

* Smith ve Weiner, *Letters,* s. 133.

† JRO, röportaj: Kuhn, 20.11.63, s. 29.

‡ Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer,* s. 54.

vurgulamaya çalışırken daha da alçalan yumuşak, neredeyse duyulmayan bir sesle mırıldanma eğilimindeydi. Ayrıca işin başında epey bir kekeliyordu. Notlar olmadan konuşmasına rağmen, derslerini her zaman ünlü biliminsanlarından ve ara sıra şairlerden alıntılarla anlatırdı. Oppenheimer, "Çok zor bir öğretim görevlisiydim," diyordu.* O sıralar Caltech'te teorik kimya profesörü olan arkadaşı Linus Pauling, 1928'de ona şu talihsiz tavsiyede bulundu: "Bir seminer veya konferans vermek istiyorsan, ne hakkında konuşmak istediğine karar ver, daha sonra dersinle uzaktan yakından ilgisi olmayan uygun bir tefekkür konusu bul ve dersi zaman zaman kesip buradan birkaç kelime söyle." Yıllar sonra Oppenheimer, "Yani bunun ne kadar kötü bir tavsiye olduğunu varın siz anlayın," yorumunu yaptı.

Sözcüklerle oynuyor, karmaşık kelime oyunları icat ediyordu. Robert'ın konuşmasında kesik cümleler yoktu. Tam ve dilbilgisel olarak doğru İngilizce cümleleri, not almadan konuşmak gibi olağanüstü bir yeteneğe sahipti. Kulağa "nim-nim-nim" gibi gelen tuhaf mırıltılar çıkarıyor, bazen paragraflar arasında boşluklar bırakır gibi duraklıyordu. Sesinin durmak bilmeyen temposu, sadece sigara puflamalarıyla kesiliyordu. Arada bir, tahtaya doğru dönüyor ve bir denklem yazıyordu. James Brady, "Her zaman sigarasını tahtaya sürtmesini ya da tebeşiri ağzına götürmesini bekliyorduk ama bunu herhâlde hiç yapmamıştır," diyordu. Öğrencileri bir gün sınıftan çıkarken Robert, Caltech'ten arkadaşı Profesör Richard Tolman'ın arkada oturduğunu gördü. Tolman'a ders hakkındaki düşüncesini sorduğunda, "Robert, çok güzeldi ama bir kelime bile anlamadım," yanıtını aldı.†

Robert sonunda maharetli ve karizmatik bir hoca olmayı başardı ancak Berkeley'deki ilk yıllarında iletişimin temel ilkelerinden habersiz görünüyordu. En eski yüksek lisans öğrencilerinden Leo Nedelsky, "Robert'ın kara tahtadaki davranışları tahammül edilemez türdendi," diyordu.‡ Bir keresinde, tahtadaki bir denklem hakkında soru sorulduğunda Oppenheimer "Hayır, o değil; altındaki," diye yanıtlamıştı. Ancak şaşkın öğrenciler, altında bir denklem olmadı-

* JRO, röportaj: Kuhn, 20.11.63, s. 30.

† Goodchild, *Oppenheimer,* s. 25; Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer,* s. 55.

‡ Smith ve Weiner, *Letters,* s. 149; Leo Nedelsky, röportaj: Alice Smith, 7.12.76.

ğını söyleyince Robert, "Aşağısında değil, altındaki. Silip de üstüne yazdım ya, o altında kaldı," demişti.

Daha sonra ABD Atom Enerjisi Komisyonu Başkanı olacak Glenn Seaborg, Profesör Oppenheimer'ın "soruları tam olarak sorulamadan cevaplama eğilimini" eleştirmişti.* Sık sık konuk konuşmacıların sözünü, "Ah, hadi ama! Bunları hepimiz biliyoruz. Geçelim," diyerek kesiyordu. Aptallara, hatta sıradan fizikçilere bile tahammül edemiyor ve başkalarına kendi son derece yüksek standartlarını dayatmaktan asla çekinmiyordu. Berkeley'deki bu ilk yıllarda, bazıları öğrencilerini alaycılıkla "sindirdiğini" söylüyordu. Bir meslektaşı, "... sözlerinde çok acımasız olabiliyordu," demişti.† Ancak bir öğretmen olarak olgunlaştıkça, öğrencilerine karşı daha hoşgörülü oldu. Harold Cherniss, "Her zaman çok nazik ve altındaki herkese karşı düşünceliydi," diyordu. "Ama entelektüel olarak dengi sayılabilecek insanlara karşı hiç de öyle değildi. Ve bu, elbette, insanları rahatsız ediyordu. İnsanları çok kızdırıyordu ve ona düşman ediyordu."

1932'den 1934'e kadar Berkeley'de okuyan Wendell Furry, Oppenheimer'ın meramını "takip edilemeyecek kadar hızlı tespitlerle" anlattığından yakınıyordu.‡ Bununla birlikte Furry, "O kadar iyi olmasak bile tüm çabalarımızı takdir ederdi," diyordu. Sınıfta bir gün, özellikle zor bir dersten sonra Oppenheimer, "Daha açık ifade edebilirim; ama daha basit hâle getiremem," demişti.

O ne kadar zorluysa dersleri de o kadar zorluydu. Belki de onun yüzünden zorluydu. Öğrencilerinin çoğu derslerini birden fazla kez alıyordu; nitekim sadece Bayan Kacharova olarak hatırlanan genç bir Rus kız öğrenci, dersi üç kez aldı ve tekrar kaydolmaya yeltenince, Oppenheimer buna izin vermedi. Robert Serber, "Kız açlık grevine başladı ve kendini bu şekilde kabul ettirmeye çalıştı," diyordu.§ Oppenheimer, sonuna kadar zorlayanların sıkı çalışmalarını sayısız yolla ödüllendirirdi. Leo Nedelsky, "İnsanlar ondan konuşma ve kişisel temas yoluyla öğrenirdi," diyordu. "Ona bir soru sorduğunuzda, saatlerce –belki de gece yarısına kadar– soruyu sizinle her

* Rabi, ve diğ., *Oppenheimer,* s. 18; Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer,* s. 56.

† Harold Cherniss, röportaj: Sherwin, 23.5.79, s. 2-3.

‡ Smith ve Weiner, *Letters,* s. 149.

§ Smith ve Weiner, *Letters,* s. 149; Nedelsky, röportaj: Alice Smith, 7.12.76.

açıdan irdelerdi." Doktora öğrencilerinin birçoğunu ortak makale yazmaya teşvik etti ve adlarının makalelerde onunla geçmesini sağladı. Bir meslektaşı, "Ünlü bir biliminsanı için pis işlerini yapan birçok öğrenciye sahip olmak kolaydır," diyordu.* "Ama Opje insanlara sorunlarında yardım ediyor ve başarıyı onlara mal ediyor." Öğrencilerini, ona Leiden'da aldığı Flemenkçe lakabı "Opje" diye hitap etmeye teşvik ederdi. Robert mektuplarını "Opje" diye imzalamaya başladı. Yavaş yavaş, Berkeley öğrencileri "Opje"yi "Oppie" yaparak İngilizceleştirdi.

Zamanla Oppenheimer, tüm öğrencilerini birbirleriyle etkileşime girmeye teşvik eden açık ve orijinal bir öğretim stili benimsedi. Ofis saatleri belirlemek ve her öğrenciyi ayrı ayrı görmek yerine, sekiz ila on yüksek lisans öğrencisi ve yarım düzine doktora sonrası araştırmacının LeConte Hall'daki 219 numaralı ofisinde toplanmalarını istedi. Her öğrenci küçük birer masa ve sandalyede oturuyor ve odada volta atıp duran Oppenheimer'ı izliyordu. Oppie'nin kendi masası yoktu, sadece odanın ortasında kâğıt yığınlarıyla dolu bir masa vardı. Bir duvarı tamamen formüllerle dolu bir kara tahta kaplıyordu. Belirlenen saatten kısa bir süre önce, bu genç erkekler (ve ara sıra da kadınlar) bir masanın kenarında oturur veya duvara yaslanıp Oppie'yi beklerlerdi. Geldiğinde, her öğrencinin özel araştırma problemine sırayla odaklanır ve herkesten yorum isterdi. Serber'ın dediğine göre, "Oppenheimer her şeyle ilgileniyordu ve birbiri ardına tüm konular diğerlerinin yanında tartışılıyordu. Bir günün öğleden sonrasında elektrodinamik, kozmik ışınlar ve nükleer fizik birlikte tartışılabiliyordu."† Fizikteki çözülmemiş sorunlara odaklanarak Oppenheimer, öğrencilerine bilinmeyenin sınırlarında durmanın verdiği huzursuz edici hissi tattırıyordu.

Çok geçmeden, Oppie'nin teorik fizikte "Fareli Köyün Kavalcısı" olduğu anlaşıldı. Eğer bu sahaya girmek istiyorsanız, Berkeley'nin bunun için uygun yer olduğu söylentisi tüm ülkeye yayıldı. Oppenheimer daha sonraları, "Bir okul kurmaya çalışmadım, öğrenci arayışına çıkmadım. Gerçekten sevdiğim, hakkında bilgi edinmeye

---

* Barnett, "J. Robert Oppenheimer," Life, 10.10.49, s. 126.

† Lillian Hoddeson, ve diğ., eds., *The Rise of the Standard Model,* s. 311; Rabi, ve diğ., *Oppenheimer,* s. 18.

devam ettiğim ve iyi anlaşılmayan, ancak çok zengin olan teorinin propagandacısı oldum, o kadar," diyecekti.* 1934'te, Ulusal Araştırma Konseyi'nin fizik bursuna hak kazanan beş öğrenciden üçü o yıl Oppenheimer'ın gözetiminde çalışmayı seçti.† Ancak Oppenheimer için gelenler, aynı zamanda deneysel fizikçi Ernest Orlando Lawrence için de gelmiş oluyorlardı.

Robert Oppenheimer'da olmayan her şey Lawrence'da vardı. Güney Dakota'da yetişen ve Güney Dakota, Minnesota, Chicago ve Yale üniversitelerinde eğitim gören Lawrence, yeteneklerine son derece güvenen genç bir adamdı. Norveçli Lutheran kökleriyle Lawrence sorunsuz bir Amerikan tavrına sahipti. Üniversite öğrenimi sırasında, harcını çiftçi komşularına alüminyum tencere ve tava satarak ödemişti. Dışadönük biri olarak, doğal satıcılık yeteneğini akademik kariyerini ilerletmek için de kullanacaktı. Bazı arkadaşları onun biraz mevki düşkünü olduğunu düşünüyordu ancak Robert'ın aksine, onda varoluş sancısının veya içgözlemin kırıntısı bile yoktu. 1930'ların başında Lawrence, kendi döneminin önde gelen deneysel fizikçisiydi. Oppenheimer 1929 sonbaharında Berkeley'ye geldiğinde, yirmi sekiz yaşındaki Lawrence, Fakülte Kulübü'ndeki bir odada kalıyordu. Bu çok çocuksu iki fizikçi kısa sürede en iyi arkadaşlar oldular. Neredeyse her gün konuşuyor ve akşamları sosyalleşiyorlardı. Hafta sonları ara sıra at binmeye gidiyorlardı. Robert, elbette, Batı tarzı eyer kullanıyordu ama Ernest, binici pantolonu ve İngiliz eyeri kullanarak ısrarla çiftçi kökeniyle bağını koparıyordu. Robert, "inanılmaz canlılığı ve yaşam aşkı" nedeniyle yeni arkadaşına hayran olmuştu.‡ "Bütün gün çalışabilen, tenis için işten kaytarabilen ve yine gecenin yarısını çalışarak geçirebilen" bir adam görüyordu karşısında. Ancak Ernest'in çıkarlarının "öncelikle aktif [ve] araçsal" olduğunu, kendi çıkarlarının "tam tersi" olduğunu da görebiliyordu.

Lawrence evlendikten sonra bile, Oppie sık sık akşam yemeği konuğu oluyordu ve Ernest'in karısı Molly için sürekli orkide getiriyordu.§ Molly ikinci oğullarını doğurduğunda, Ernest çocuğa Ro-

* JRO, röportaj: Kuhn, 20.11.63.

† Serber, *Peace and War*, s. 28.

‡ Herbert Childs, *An American Genius*, s. 143.

§ Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 51. Lawrence'ın aklında diğer iyi arkadaşı Robert Cooksey de vardı.

bert adını vermekte ısrar etti. Molly razı oldu ancak yıllar geçtikçe Oppenheimer'ı kişiliğindeki sığlığı gizlemek için inceden riyakârlık yapan biraz sahte bir adam gibi görmeye başladı. Evliliğinin başlarında, iki arkadaşın arasına girmedi; ancak daha sonra, koşullar değiştiğinde Molly, kocasını Oppie'ye farklı bir açıdan bakmaya zorladı.

Lawrence bir proje insanıydı ve amaçlarını gerçekleştirmek için ödenek toplama becerisine de sahipti. Oppenheimer'la tanışmadan aylar önce atomun, espriyle "bir katedralin içindeki sinek gibi" dediği o güne kadar dokunulamamış çekirdeğine nüfuz edebilecek bir makine inşa etme planları yapmıştı. Çekirdek sadece küçük ve kaypak değildi, aynı zamanda Coulomb bariyeri adı verilen bir kabuk tarafından da korunuyordu. Fizikçiler, atomun çekirdeğine nüfuz edebilmek için bir milyon voltluk bir potansiyele sahip bir hidrojen iyonu akışı gerektiğini tahmin ediyorlardı. 1929'da bu kadar yüksek seviyelerde enerji üretmek imkânsız görünüyordu; ama Lawrence imkânsızın etrafından dolaşmanın bir yolunu düşündü. Değişken bir elektrik alanında protonları ileri geri hızlandırmak için nispeten küçük 25.000 voltluk potansiyel kullanan bir makine yapılabileceğini öne sürdü. Vakum tüpleri ve bir elektromıknatıs sayesinde, iyon parçacıkları daha sonra elektrik alanı tarafından spiral bir yol boyunca daha büyük ve daha büyük hızlara çıkarılabilirdi. Bir atomun çekirdeğine nüfuz etmek için bu hızlandırıcının ne kadar büyük olması gerektiğinden emin değildi ancak yeterince büyük bir mıknatıs ve yeterince büyük bir dairesel oda ile bir milyon volt sınırını geçebileceğine inanmıştı.

1931'in başlarında Lawrence, ilk basit hızlandırıcı olarak, içinde 80.000 voltluk protonlar ürettiği 11,5 santimetrelik odacığa sahip küçük bir makine yapmıştı.* Bir yıl sonra, milyon voltluk protonlar üreten yirmi sekiz santimetrelik bir makinesi oldu. Lawrence şimdi yüzlerce ton ağırlığında ve on binlerce dolara mal olan daha büyük hızlandırıcılar, makineler yapmayı hayal ediyordu. Buluşuna "siklotron" diye yeni bir isim verdi ve California Üniversitesi Rektörü Robert Gordon Sproul'u, Berkeley'nin güzel kampüsünün üst kenarında yer alan fizik binası LeConte Hall'a bitişik eski bir ahşap

* Rhodes, *The Making of the Atomic Bomb*, s. 148; Davis, *Lawrence and Oppenheimer*, s. 17, 30-31.

binayı vermeye ikna etti. Lawrence oraya Berkeley Radyasyon Laboratuvarı adını verdi. Dünyanın dört bir yanındaki teorik fizikçiler, Lawrence'ın "Rad Lab"ında yarattıklarının, atomun en merkezindeki noktaları keşfetmelerine olanak sağlayacağını kısa sürede anladılar. 1939'da Lawrence, Nobel Fizik Ödülü'nü kazandı.

Lawrence'ın daha büyük ve daha güçlü siklotronlar için bitmek bilmeyen tutkusu yirminci yüzyılın başlarında kurumsallaşan Amerika'nın yükselişiyle paralel olarak bir tür "büyük bilime" gidiş eğilimini temsil ediyordu. Ülkede 1890'da sadece dört sanayi laboratuvarı vardı; kırk yıl sonra bu türden yaklaşık bin tesise ulaşılmıştı. Bu laboratuvarların çoğunda bilim değil, teknoloji kültürü baskındı. Yıllar geçtikçe, salt "küçük" bilime adanmış Oppenheimer gibi teorik fizikçiler, kendilerini genellikle "askeri bilime" adanmış bu büyük laboratuvarların kültürüne yabancılaşmış bulacaklardı. Ancak 1930'larda bile bazı genç fizikçiler bu atmosfere dayanamıyorlardı. Oppenheimer ve Lawrence'ın öğrencisi Robert Wilson, Berkeley'den Princeton'a gitmeye karar verdi çünkü bu büyük makinelerle yapılan bilimin "ekip araştırmasının en kötü örneği" olduğu sonucuna vardı.*

Seksen tonluk mıknatıslarla siklotronlar inşa etmek büyük miktarlarda para gerektiriyordu.† Ancak Lawrence, petrol girişimcisi Edwin Pauley, bankacı William H. Crocker ve William Randolph Hearst'ün baş danışmanı, ulusal bir güç simsarı John Francis Neylan gibi Berkeley eşrafından finansal destek sağlama konusunda ustaydı. 1932'de Rektör Sproul, California'nın en etkili iş insanları ve politikacılarından oluşan bir dernek olan San Francisco'daki seçkin Bohemian Club'a üye olması için Lawrence'a sponsor oldu. Bohemian Club üyeleri Robert Oppenheimer'ı almayı düşünmezdi bile; o Yahudi ve çok başka bir dünyadandı. Ama Ortabatılı çiftçi Lawrence bu seçkin topluma zahmetsizce sızdı (daha sonra Neylan, Lawrence'ı daha da seçkin olan Pacific Union Club'a soktu). Lawrence bu güçlü adamların parasını tekrar tekrar alırken, giderek kendisini onların muhafazakâr, New Deal [Yeni Düzen] karşıtı politikalarını paylaşırken buldu.

---

* Patrick J. McGrath, *Scientists, Business, and the State*, s. 36, 64.

† Gray Brechin, *Imperial San Francisco*, s. 312, 354.

Buna karşılık Oppenheimer, kendi araştırmalarında paranın rolü konusunda "bırakınız yapsınlar" tarzı bir tutum benimsiyordu. Yüksek lisans öğrencilerinden biri, belirli bir proje için para toplama konusunda yardım istemek için ona yazdığında Oppie, "aynen evlilik ve şiirde olduğu gibi bu tür araştırmaların da yıldırılması ama bu yıldırmaya rağmen gerçekleşmesi gerektiği" yönünde tuhaf bir cevap verdi.*

14 Şubat 1930'da Oppenheimer, "Elektronlar ve Protonlar Teorisi Üzerine" başlıklı ufuk açıcı bir makaleyi tamamladı. Paul Dirac'ın elektronla ilgili denkleminden yola çıkan Oppenheimer, elektronun pozitif yüklü bir muadili olması gerektiğini ve bu gizemli muadilin elektronun kendisiyle aynı kütleye sahip olması gerektiğini savundu. Bu, Dirac'ın söylediği gibi proton olamazdı. Bunun yerine Oppenheimer, "anti-elektron-pozitron"un varlığını öngördü. Ne gariptir ki Dirac kendi denkleminin bu imasını algılayamamıştı ve Oppenheimer'ı bu tespiti için seve seve takdir etti. Kısa süre sonra da bu onu, yani Dirac'ı, belki de "bir elektronla aynı kütle ve zıt yüke sahip, deneysel fizikte bilinmeyen yeni bir tür parçacık" olduğunu söylemeye itti. Tereddütle ortaya attığı şey, antimaddenin varlığıydı. Dirac, bu tarifi zor parçacık için "antielektron" adını verdi.

Başlangıçta, Dirac'ın kendisi de bu varsayımından hiç emin değildi. Wolfgang Pauli ve hatta Niels Bohr bunu kesin bir dille reddetti. Oppenheimer'ın daha sonraları dediğine göre "Pauli bunun saçmalık olduğunu düşünmüştü. Bohr bunun sadece saçmalık olduğunu düşünmedi, aynı zamanda konuya tamamen şüpheci yaklaştı."† Oppenheimer gibi birinin Dirac'ı antimaddenin varlığını öne sürmeye zorlaması gerekti. Bu, Oppenheimer'ın orijinal düşünceye tam anlamıyla yatkın olduğunu gösteriyordu. 1932'de deneysel fizikçi Carl Anderson, elektronun pozitif yüklü antimadde karşılığı olan pozitronun varlığını kanıtladı. Anderson'ın keşfi, Oppenheimer'ın hesaplamalarıyla pozitronların varlığını teorik olarak öne sürmesinden tam iki yıl sonra geldi.‡ Bir yıl sonra, Dirac Nobel Ödülü'nü kazandı.

---

* Nedelsky, röportaj: Alice Smith, 7.12.76.

† JRO, röportaj: Kuhn, 20.11.

‡ Schweber, *In the Shadow of the Bomb*, s. 66; Gribbin, *Q Is for Quantum*, s. 266, 107.

Dünyanın dört bir yanındaki fizikçiler aynı problemleri çözmek için yarışıyorlardı ve ilk olma mücadelesi çok ateşliydi. Oppenheimer bu yarışta üretken bir merakı olduğunu kanıtladı. Az sayıda öğrenciyle çalışarak, rakiplerinden bir iki ay önce belirli bir konuda kısa bir yazı yayımlamak üzere kritik problemlerin birinden diğerine atlıyordu. Berkeley'den bir meslektaşı, "Oppenheimer ve grubunun şaşırtıcı bir şekilde tüm bu problemler hakkında, rakipleriyle hemen hemen aynı zamanda bir şeyler elde ettiğini" söylüyordu.* Sonuç, tüm ayrıntılara varıncaya kadar mükemmel ve hatta isabetli olmayabiliyor, başkaları gelip onun arkasını toplamak zorunda kalabiliyordu. Ama Oppenheimer her zaman özü yakalamış oluyordu. "Oppie, fiziği görme, hesaplamaları zarfın arkasında yapma ve tüm ana faktörleri kavrama konusunda son derece iyiydi... Dirac'ın yaptığı gibi bir işi dört dörtlük sonuca ulaştırmak Oppie'nin tarzı değildi." Oppenheimer, "tıpkı bir makineyi Amerikan tarzı inşa eder gibi hızlı ve dağınık" çalışıyordu.

Oppie'nin İngiltere, Cambridge'deki eski hocalarından Ralph Fowler, 1932'de Berkeley'yi ziyaret etti ve eski öğrencisini gözlemleme şansı buldu. Akşamları Oppie, Fowler'ı tiddlywinks oyununun kendisine has karmaşık versiyonunu ardı ardına saatlerce oynamaya ikna etmişti. Birkaç ay sonra, Harvard'ın Oppenheimer'ı Berkeley'den alarak bünyesine katmaya çalıştığı bir dönemde Fowler, "çalışmaları dikkat eksikliği nedeniyle hatalarla dolu olabiliyor ancak bunlar son derece yüksek orijinalliğe sahip çalışmalar ve geçen sonbaharda bol miktarda öğrenme fırsatı buldum ki bunlar teorik bir okulda son derece teşvik edici bir etkiye sahip," diye yazdı.† Robert Serber de aynı fikirdeydi: "Fiziği iyiydi ama aritmetiği berbattı," diyordu.‡

Robert'ın herhangi bir probleme uzun süre dayanacak sabrı yoktu.§ Sonuç olarak, o sürekli kapılar açıyor, başkaları da o kapılardan

---

* Serber, röportaj: Sherwin, 9.1.82, s. 14.

† Nedelsky, röportaj: Alice Smith, 7.12.76; Schweber, *In the Shadow of the Bomb*, s. 68.

‡ Regis, *Who Got Einstein's Office?*, s. 147.

§ Serber, röportaj: Sherwin, 9.1.82, s. 15. Willis Lamb fizik doktorasını 1938 yılında Oppenheimer rehberliğinde aldı. Bkz. Gribbin, *Q Is for Quantum*, s. 203-4.

girip büyük buluşlar yapıyordu. 1930'da, doğrudan teori kullanarak spektral çizgilerin sonsuz doğası üzerine ün yapacak bir makale yazdı. Çizginin hidrojen spektrumunda bölünmesi, hidrojen atomunun iki olası durumunun enerji seviyeleri arasında küçük bir fark olduğunu gösterdi. Dirac, hidrojenin bu iki hâlinin tam olarak aynı enerjiye sahip olması gerektiğini savunmuştu. Oppenheimer makalesinde aynı fikirde değildi, ancak sonuçları yetersizdi. Ne var ki yıllar sonra, Oppenheimer'ın doktora öğrencilerinden deneysel fizikçi Willis E. Lamb, Jr. bu sorunu çözdü. "Lamb kayması" adı verilen bu doğru saptamaya göre, iki enerji seviyesi arasındaki farkı yüklü parçacıkların elektromanyetik alanlarla etkileşime girdiği kendi kendine etkileşim sürecine bağlıyordu. Lamb, 1955'te, kısmen kuantum elektrodinamiğinin gelişiminde önemli bir adım olan Lamb kaymasını hassas bir şekilde ölçtüğü için Nobel Ödülü kazandı.

Oppenheimer bu yıllarda kozmik ışınlar, gama ışınları, elektrodinamik ve elektron-pozitron sağanağı üzerine önemli ve ufuk açıcı makaleler yazdı. Nükleer fizik alanında, Melba Phillips ile, döteron reaksiyonlarında protonların verimini hesapladılar. 1907'de doğan Indiana'lı bir çiftçi kızı olan Phillips, Oppenheimer'ın ilk doktora öğrencisiydi. Proton verimleri üzerindeki hesaplamaları yaygın olarak "Oppenheimer-Phillips süreci" olarak bilinir hâle geldi. Phillips, "O bir fikir adamıydı," diyordu.* "Hiçbir zaman büyük bir fizik buluşu yapmadı ancak öğrencileriyle birlikte geliştirdiği tüm şu güzel fikirlere bir bakın."

Bugün fizikçiler Oppenheimer'ın en çarpıcı ve orijinal çalışmasının 1930'ların sonlarında nötron yıldızları üzerinde olduğu konusunda hemfikirdir. Bu olguyu gökbilimciler 1967'ye kadar gözlemleyemediler. Astrofizik bilimine olan ilgisi ilk olarak onu Pasadena Dağı'nda Wilson Gözlemevi'nde çalışan gökbilimcilerle tanıştıran Richard Tolman'la olan arkadaşlığından ileri gelmişti.† 1938'de Oppenheimer, Robert Serber ile "beyaz cüceler" olarak adlandırılan yüksek basınçlı yıldızların belirli özelliklerini araştıran "Yıldız Nötron Çekirdeklerinin Kararlılığı" başlıklı bir makale yazdı.‡ Bir-

* Melba Phillips, röportaj: Sherwin, 15.6.79, s. 5.

† Rabi, ve diğ., *Oppenheimer,* s. 16.

‡ *Physics Review,* 1.10.38.

kaç ay sonra, bir başka öğrencisi George Volkoff ile "On Massive Neutron Cores" [Masif Nötron Çekirdekleri Üzerine] başlıklı bir makale daha kaleme aldı. Hesaplamalarını sürgülü hesap cetvelinden büyük zahmetlerle türeten Oppenheimer ve Volkoff, bu nötron yıldızlarının kütlesinin "Oppenheimer-Volkoff sınırı" adı verilen bir üst sınırı olduğunu öne sürdü. Bu sınırın ötesinde kararsız hâle geliyorlardı.

Dokuz ay sonra, 1 Eylül 1939'da Oppenheimer ve aynı zamanda öğrencisi olan bir başka çalışma ortağı Hartland Snyder, "Sürekli Gravitasyonel Büzülme Üzerine" başlıklı bir makale yayımladı. Tabii ki bu tarih daha çok Hitler'in Polonya'yı işgal etmesi ve II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bilinir. Ancak sessiz bir şekilde çıktıysa da bu makale önemli bir olaydı. Fizikçi ve bilim tarihçisi Jeremy Bernstein bunu "yirminci yüzyıl fiziğinin en büyük makalelerinden biri" olarak adlandırdı.* O zamanlar fazla dikkat çekmedi. 1939'da Oppenheimer ve Snyder'ın yirmi birinci yüzyıl fiziğinin kapısını açtığını fizikçiler ancak uzun yıllar sonra anlayacaktı.

Yazılarına, yakıtını tüketerek kendini yakmaya başlayan devasa bir yıldıza ne olacağını sorarak başlamışlardı. Hesaplamalarına göre, çekirdeği belirli bir kütlenin üstünde (bugün düşünüldüğüne göre iki üç güneş kütlesi kadar) olan yıldız, içine çöküp beyaz cüce yıldız olmak yerine, kendi kütleçekiminin etkisiyle süresiz bir şekilde büzülmeye devam ediyordu. Einstein'ın genel görelilik teorisine dayanarak, böyle bir yıldızın öyle bir "tekillik" ile ezileceğini, hatta ışık dalgalarının bile her şeyi kapsayan kütleçekiminin etkisinden kurtulamayacağını savundular. Uzaktan bakıldığında, böyle bir yıldız kelimenin tam anlamıyla ortadan kaybolur, evrenin geri kalanına kendini kapatırdı. Oppenheimer ve Snyder, "Sadece çekim alanı devam eder," diye yazdı.† Kendileri bu terimi kullanmasalar da zamanla bunun adı karadelik olacaktı. İlgi çekici ama tuhaf bir kavramdı ve hesaplamaları sadece matematiksel bir merak olarak düşünülen makale uzun zaman göz ardı edildi.

Astronomik gözlem teknolojisinin teoriyi yakaladığı 1970'lerin

---

* *Physics Review*, 9.1.39; Bernstein, *Oppenheimer*, s. 48.

† Marcia Bartusiak, *Einstein's Unfinished Symphony*, s. 60-61; Bernstein, *Oppenheimer*, s. 48-50.

başından beri, astronomlar tarafından çok sayıda bu tür kara delik tespit edildi. O zamanlar, bilgisayarlar ve radyo teleskoplarındaki teknik gelişmeler kara delik teorisini astrofiziğin merkezi hâline getirmişti. Caltech kuramsal fizikçisi Kip Thorne, "Oppenheimer'ın Snyder ile yaptığı çalışma, geriye dönüp bakıldığında, kara delik çöküşünün son derece eksiksiz ve doğru bir matematiksel açıklamasıdır," dedi. "O dönemdeki insanlar için makaleyi anlamak zordu çünkü matematikten çıkarılan şeyler, evrendeki şeylerin nasıl davrandığına dair oluşan zihinsel resimden çok farklıydı."

Ancak karakteristik olarak Oppenheimer, bu kadar büyük bir olgunun teorisini geliştirmek için asla zaman harcamadı ve bu başarıyı onlarca yıl sonra başkalarına bıraktı.* Ve soru hâlâ geçerliliğini koruyor: Neden? Kişilik ve mizacın etkisi kritik görünüyor. Robert, herhangi bir fikri anlar anlamaz hemen kusurlarını görürdü. Bazı fizikçiler –hemen akla Edward Teller geliyor– kusurları ne olursa olsun, tüm yeni fikirlerini cesurca ve iyimser bir şekilde tanıtırken, Oppenheimer'ın titiz eleştirel becerileri onu son derece şüpheci yapmıştı. Serber, "Oppie her zaman tüm fikirler hakkında kötümserdi," diyordu.† Kendisine dönünce, sahip olduğu parlak zekâyla, orijinal teorik tespitlerin peşine düşmek ve geliştirmek için bazen gerekli olan inatçı inancı reddediyordu. Bunun yerine, şüpheciliği onu her zaman bir sonraki probleme itiyordu.‡ Bu durumda kara delik teorisinde ilk yaratıcı sıçramayı yapan Oppenheimer, hızla başka bir yeni konuya, mezon teorisine geçti.§

Yıllar sonra, Robert'ın son derece zeki olduğu konusunda hemfikir olan fizik dünyasındaki arkadaşları ve çağdaşları, neden hiç Nobel Ödülü kazanamadığının üzerinde düşünecekti. Leo Nedelsky, "Robert'ın kendi fizik bilgisi derindi," diyordu.¶ "Belki de sadece fiziği Robert'tan daha iyi bilen bir tek Pauli vardı." Ancak

---

* Gribbin, *Q Is for Quantum*, s. 45, 266.

† Serber, röportaj: Sherwin, 9.1.82, s. 15.

‡ Yirmi yıldan fazla bir süre sonra, başka bir fizikçi, John Wheeler, Oppenheimer ile tükenmiş nötron yıldızları hakkındaki eski çalışmaları konusunda konuşmak istedi. Ancak o zamana kadar fiziğin en sıcak konusu hâline gelen bu konuya hiç ilgi göstermedi.

§ Rabi, ve diğ., *Oppenheimer*, s. 13-17.

¶ Nedelsky, röportaj: Alice Smith, 7.12.76.

Nobel kazanmak, tıpkı yaşamın diğer alanlarında olduğu gibi, bir kararlılık, strateji, yetenek, zamanlama ve elbette, şans meselesidir. Robert, son teknoloji fiziğe, ilgisini çeken ve kesinlikle gücü yeten problemlerle uğraşmaya kendini adamıştı. Ancak doğru stratejiye sahip değildi ve zamanlaması kötüydü. Son olarak, Nobel Ödülü belirli bir şeyi başaran biliminsanlarına verilen bir payeydi. Ama Oppenheimer'ın dehası, tüm çalışma alanını sentezleme yeteneğinde yatıyordu. 1934-36 yıllarında onun gözetimi altında çalışan doktora sonrası öğrencisi Edwin Uehling, "Oppenheimer çok yaratıcı bir insandı," diyordu.* "Fizik bilgisi son derece kapsamlıydı. Nobel Ödülü kalitesinde bir iş yapmadığını söylemenin doğru olacağından emin değilim ama işleri, Nobel Ödülü komitesinin heyecan verici olarak gördüğü türden bir sonuca yol açmadı."

Oppenheimer, 1932 sonbaharında Frank'e, "İşler gayet iyi," diye yazmıştı.† "Meyveleri açısından değilse de çalışma açısından öyle. Sıradan olanlara ek olarak bir nükleer seminer düzenledik, büyük kaosun içinden bir düzen çıkarmaya çalıştık. . . ." Oppenheimer laboratuvarda ne kadar beceriksiz olduğunu bilen bir kuramcı olsa da Lawrence gibi deneycilere yakın duruyordu. Birçok Avrupalı teorisyenin aksine, yeni fiziğin geçerliliğini test edenlerle yakın işbirliğinin potansiyel faydasına inanıyordu.‡ Lisede bile, öğretmenleri onun teknik şeyleri sade bir dille açıklama yeteneğini fark etmişti. Deneycilerin laboratuvarda ne yaptığını anlayan bir kuramcı olarak, farklı araştırma alanlarından büyük miktarda bilgi sentezleyebilme gibi nadir bir niteliğe sahipti. Dünya standartlarında bir fizik okulu kurmak için ihtiyaç duyulan tam da böyle hitabet yeteneğine sahip bir sentezciydi. Bazı fizikçiler Oppenheimer'ın kuantum fiziğinin kapsamlı bir "İncil'ini" yayımlayacak bilgi ve kaynaklara sahip olduğunu söylüyordu. 1935'e gelindiğinde, böyle bir kitap için gerekli malzemeye kesinlikle sahipti. Kuantum mekaniğini açıklayan temel dersleri kampüste o kadar popülerdi ki, sekreteri Bayan Rebecca Young ders notlarını teksir makinesinden geçirir ve öğrencilere satar-

* Edwin Uehling, röportaj: Sherwin, 11.1.79, s. 5-6.

† Smith ve Weiner, *Letters,* s. 159 (JRO'dan Frank Oppenheimer'a, sonbahar 1932).

‡ Rigden, *Rabi: Scientist and Citizen,* s. 7.

dı. Hasılat, fizik bölümünün küçük nakit fonu için kullanılırdı. Bir meslektaşı, "Oppenheimer bir adım daha ileri gitseydi ve derslerini ve makalelerini derleseydi, çalışması şimdiye kadar yazılmış en iyi kuantum fiziği ders kitaplarından biri olurdu," diyordu.*

Robert'ın kafa dağıtmak için çok az zamanı vardı. 1929 sonbaharında Frank'e, "Arkadaştan çok fiziğe ihtiyacım var," itirafında bulunmuştu.† Haftada bir kez San Francisco Körfezi'ne bakan tepelerde at binmeyi başarıyordu. "Ve zaman zaman," diyordu Frank'e, "Chrysler'ı çıkarıyorum ve köşeleri yetmişle dönerek arkadaşlarımın aklını alıyorum. Araba hiç tereddütsüz yetmiş beş yapıyor. Ben şimdiye kadar olduğu gibi gelecekte de kötü bir şoför olacağım." Bir gün Los Angeles yakınlarındaki sahil şeridinde dikkatsizce yarışırken arabasını çarptı; Robert yara almadan kurtuldu, ancak bir an yanında oturan Natalie Raymond adındaki genç kadının öldüğünü düşündü. Aslında Raymond sadece bayılmıştı. Julius kazayı öğrendiğinde, ona bir Cézanne tablosu ve küçük bir Vlaminck tablosu verdi.‡

Raymond, Pasadena'daki bir partide Oppenheimer'la tanıştığında yirmili yaşlarının sonlarında güzel bir kadındı. Ortak bir arkadaşları, "Natalie, bir bakıma Robert gibi pervasız bir maceraperestti. Doğalarının ortak noktası bu olabilir. Robert büyüdü (mü acaba?), Natalie pek o kadar büyümedi," diye yazmıştı.§ Robert onu Nat diye çağırıyordu ve 1930'ların başında epeyce görüştüler. Frank Oppenheimer onu "tam bir hanımefendi" olarak tanımlarken Robert, onu bir yılbaşı partisinde gördükten sonra Frank'e şöyle yazmıştı: "Nat giyinmeyi öğrenmiş. Altın yaldızlı, mavi ve siyah, uzun, zarif şeyler giyiyor, uzun, zarif küpeler takıyor, orkideleri seviyor, şapka bile takıyor. Ona bu değişimi yaşatan talihsizliklere ve ıstıraplara gelince

* Uzun yıllar sonra, Oppenheimer bu müfredat/ders notlarının tüm kopyalarının ortadan kaybolduğunu söylüyordu. JRO, röportaj: Kuhn, 20.11.63, s. 28; Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer,* s. 64-65. Aslında Sherwin, Herve Voge'dan bir kopya aldı. Uygun bir arşive bağışlanacaktır.

† Smith ve Weiner, *Letters,* s. 135 (14.10.29 tarihli mektup).

‡ Smith ve Weiner, *Letters,* s. 138.

§ Smith ve Weiner, *Letters,* s. 172, 191; Helen Campbell Allison, Alice Smith ile yazışma, tarihsiz (yaklaşık 1976), Alice Smith röportaj notları. Natalie Raymond 1975'te öldü.

bir şey diyecek değilim." Onunla Radio City Music Hall'da bir akşam geçirdikten ve "muhteşem" bir Bach konserinden sonra Frank'e şöyle yazmıştı: "Son günlerim Nat ile ve onun her zaman yeni ve her zaman canlı dertleriyle dolu." Hatta 1934 yazının bir kısmını Robert ve diğerleriyle Perro Caliente'de geçirdi. Ancak bu ilişki, o New York'a taşınıp serbest kitap editörü olarak çalışmaya başlayınca sona erdi.

Nat, Oppenheimer'ın hayatındaki tek kadın değildi. 1928 baharında bir Pasadena partisinde Helen Campbell'la tanıştı. Halihazırda Berkeley'den fizik hocası Samuel K. Allison ile nişanlı olmasına rağmen Helen Oppenheimer'dan adamakıllı etkilendi. Oppenheimer onu yemeğe çıkardı ve birlikte yürüyüşler yaptılar. Oppenheimer 1929'da Berkeley'ye döndüğünde, arkadaşlıklarına devam ettiler. O sırada Helen evli bir kadındı ve "evli genç kadınların Robert'a âşık olduğunu, sohbetinden, çiçeklerinden, hediyelerinden vb. etkilendiğini," biraz eğlenerek izledi.* "Robert'ın kadınlara ilgi duyduğunu ve ona olan ilgisinin de çok ciddiye alınmaması gerektiğini" fark etti. Helen onun "biraz hoşnutsuz kadınlarla konuşmayı sevdiğini ve lezbiyenliğe karşı özellikle duyarlı göründüğünü" düşünüyordu. Robert oldukça karizmatikti.

1929'da erkek kardeşine "Herkes kadınlara hoş görünmeyi tercih ediyor," diye yazdı, "ve bu arzu büyük ölçüde bir kibir göstergesi ise de tamamen değil. Ancak, kişi kadınlar için hoş olmayı zevk sahibi olmaktan, ifade güzelliğine sahip olmaktan, mutlu olmaktan daha fazla arzulayamaz, çünkü bunlar, kişinin elde etmeyi öğrenebileceği birtakım amaçlar değildir; bunlar, kişinin yaşamda yeterliliğini tanımlar. Mutlu olmaya çalışmak, gürültüsüz çalışmak dışında hiçbir özelliği olmayan bir makine yapmaya çalışmaktır."†

Frank, "jeunes files Newyorkaises"‡ ile ilgili sorunlarından yakınmak için ona yazdığında Robert, "O yaratıkların seni üzmesine izin vermekle hata ettiğini söylemeliyim... senin için gerçek bir zevk olmadıkça onlarla ilişki kurmamalısın; sadece senden memnun olmakla kalmayıp memnun da eden ve seni rahatlatan kızlarla birlik-

---

* Helen C. Allison, röportaj: Alice Smith, 7.12.76.

† JRO'dan Frank Oppenheimer'a, 14.10.29; Smith ve Weiner, *Letters*, s. 135.

‡ (Fr.) "Genç New York kızları." *-çn*

te olmalısın. Bir sohbeti güzel kılmanın yükümlülüğü her zaman kıza aittir: Eğer yükümlülüğü kabul etmezse, yapabileceğin hiçbir şey sohbeti keyifli hâle getirmeyecektir."* Açıkça görülüyor ki, karşı cinsle olan ilişkiler, sadece 17 yaşındaki erkek kardeşi için değil Robert'ın kendisi için de huzursuz bir müzakere konusuydu.

Arkadaşlarının çoğu için Robert, çelişkilerle dolu çıldırtıcı bir bileşimdi. Harold F. Cherniss, 1929'da Oppenheimer ile ilk tanıştığında Berkeley'nin Klasik Yunan Bölümü'nde doktora yapıyordu. Cherniss, Oppenheimer'ın çocukluk arkadaşı Ruth Meyer ile yeni evlenmişti, Ruth aynı zamanda Robert'ı Etik Kültür Okulu'ndan da tanıyordu. Cherniss, Oppenheimer'den hemen etkilenmişti: "Sadece fiziksel görünümü, sesi ve davranışları bile insanların, hemen hemen hepsinin erkek, kadın ona âşık olmasına neden oluyordu," demişti.† Ancak "onunla ne kadar uzun süredir tanışıyor olsanız, ne kadar samimi olsanız hakkında o kadar az şey bilirdiniz." Tam bir insan sarrafı olan Cherniss, Robert'ta bir tutarsızlık hissetmişti. "Zekâsı çok keskin" bir adam olduğunu düşünüyordu. İnsanlar onu karmaşık buluyorlardı çünkü çok fazla şeyle ilgileniyor ve çok şey biliyordu. Ancak duygusal düzeyde, "basit, kelimenin tam anlamıyla basit bir insan olmak istiyordu." Çerniss, "Robert çok arkadaş canlısıydı," diyordu. Ama o muazzam kişisel cazibesine rağmen, "nasıl arkadaş edinebileceğini tam olarak bilmiyordu."

---

* JRO'dan Frank Oppenheimer'a, 14.10.29; Smith ve Weiner, *Letters*, s. 135.

† Cherniss, röportaj: Sherwin, 23.5.79, s. 1-2.

YEDİNCİ BÖLÜM

"Nim Nimci Gençler"

Söylesene, politikanın hakikatle, iyilikle ve güzellikle ne ilgisi var?
ROBERT OPPENHEIMER

1930 baharında Julius ve Ella Oppenheimer Pasadena'daki oğullarını ziyarete geldiler. Önceki sonbahardaki borsa çöküşü ülkeyi derin bir ekonomik bunalıma sokmuştu ancak Julius şans eseri 1928'de Rothfeld ve Stern and Co.'daki hisselerini satarak emekli olmaya karar vermişti.* Ayrıca hem Riverside Drive'daki daireyi hem de Bay Shore'daki yazlıklarını satmış ve Ella ile Park Avenue'da daha küçük bir daireye taşınmıştı. Oppenheimer ailesinin serveti zarar görmemişti. Robert ebeveynlerini hemen en yakın arkadaşları Richard ve Ruth Tolman ile tanıştırdı. Yaşlı Oppenheimer'lar, Tolman'larla Julius'un "nefis" dediği bir akşam yemeği ve çok sayıda çay sohbetinde bir araya geldiler. Ruth daha sonra onları Çaykovski konseri için Los Angeles'a götürdü. "[Robert'ın] yeniden elden geçirilmiş Chrysler'inin her türlü iniltiyi çıkardığını" gözlemleyen Julius, oğlunun "şiddetli itirazlarına" rağmen ona yeni bir Chrysler almaya karar verdi.† Julius daha sonra oğlu Frank'e şöyle yazdı: "Şimdi, ağabeyin arabasını aldı, buna çok sevindi, hızını da eskiye oranla %50

* Cassidy, *J. Robert Oppenheimer and the American Century*, s. 123.

† Julius Oppenheimer'dan Frank Oppenheimer'a, 11.3.30, klasör 4-11, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB; Michelmore, *The Swift Years*, s. 33.

azalttı, artık umarım başka kaza olmaz." Robert yeni arabasına bir dizi önde gelen eski hahamın İbranice adı olan *Gamaliel* adını verdi. Ergenlik döneminde Yahudi soyunu saklamaya çalışmıştı ve bu, yeni geliştirdiği güvenin ve olgunluğun bir göstergesiydi, artık bunu açığa vurmakta sakınca görmüyordu.

Bu sıralarda Frank ona, tanıdığı ağabeyinin "tamamen ortadan kaybolduğundan" yakınan bir mektup yazdı. Robert buna karşılık protesto olarak durumun öyle olamayacağını söyledi. Ancak Robert, Avrupa'da geçen iki yıllık yokluğu sırasında, kendisinden sekiz yaş küçük olan Frank'in biraz büyümüş olabileceğini fark etti. "Beni tanıyabilmen amacıyla söyleyeyim, 1,80 boyundayım, siyah saçlarım, mavi gözlerim var ve şu anda dudağım patlak. Robert diye çağıran olunca dönüp bakıyorum. Bu kadarını bilsen kâfi."

Daha sonra, kardeşinin sorduğu "İnsanın ruh hâlini ne ölçüde dinlemesi akıllıca olur?" sorusunu yanıtlamaya çalıştı.* Robert'ın yanıtı, psikolojiye ilgisinin hâlâ güçlü olduğunu gösteriyordu: ". . . benim kanaatim; kişinin, ruh hâllerini kullanması gerekir ancak onlar seni yolunda büyük ölçüde saptırmamalıdır; yani kişi neşe gerektiren şeyleri yapmak için neşeli zamanları, dikkat gerektiren işler için uyanık zamanları ve kendine hayatı zehretmek için bunalımlı zamanları kullanmalıdır."

Oppenheimer, öğrencilerini sosyal hayatına çoğu profesörden daha fazla dahil ediyordu. Edwin Uehling, "Her şeyi birlikte yapardık," diyordu.† Pazar sabahları, Oppenheimer sık sık kahvaltı yapmak ve New York Senfoni programını dinlemek için Uehling'lerin dairesine uğrardı. Her pazartesi akşamı, Oppenheimer ve Lawrence, hem Berkeley hem de Stanford'dan tüm lisansüstü öğrencilere açık bir fizik tartışması yapardı. Tartışmanın konusunu genellikle *Nature* dergisinde veya *Physical Review*'da yakın zamanda yayımlanan bir makale oluşturduğu için buna "Pazartesi Akşamı Dergi Kulübü" adını vermişlerdi.

Robert kısa bir süre için doktora öğrencisi Melba Phillips'le de çıktı ve bir akşam onu uzaktaki San Francisco Körfezi'nin güzel

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 139 (12.3.30).

† Uehling, röportaj: Sherwin, 11.1.79, s. 2, 9.

manzarasını görebilecekleri Berkeley tepelerindeki Grizzly Peak'e götürdü. Oppenheimer, Phillips'in sırtına bir battaniye sardıktan sonra, "Birazdan döneceğim. Ben yürüyüşe çıkıyorum," dedi.* Kısa süre sonra geri geldi ve hemen arabanın camına doğru eğilerek "Melba, sanırım ben eve yürüyeceğim, arabayı sen götürsen nasıl olur?" dedi. Ancak Melba uyuyakalmıştı ve onu duymamıştı. Uyandığında sabırla Oppie'nin dönmesini bekledi ama iki saat boyunca ondan hiçbir haber çıkmayınca, yoldan geçen bir polisi durdurdu ve "Erkek arkadaşım saatler önce yürüyüşe çıktı ve geri dönmedi," dedi. En kötü olasılığı düşünen polis, Oppenheimer'in cesedini bulmak için çalıları taradı. Phillips sonunda Oppie'nin arabasıyla kendi evine giderken polis, Oppie'nin Fakülte Kulübü'ndeki dairesine gitti. Burada Oppenheimer'ı uykulu bir şekilde yatağından kaldırdılar. Özür dileyerek polise Bayan Phillips'i tamamen unuttuğunu açıkladı: "Çok dengesizim, anlarsınız ya. Yürüdüm, yürüdüm, sadece yürüdüm. Sonra da eve gelip yatağa girdim. Çok üzgünüm." Devriye bölgesindeki bir muhabir hikâyeyi duydu ve ertesi gün *San Francisco Chronicle* baş sayfasında "Unutkan Prof. Kızı Parkta Bıraktı, Eve Yalnız Geldi" başlıklı kısa bir haber yayımladı. Bu, Oppenheimer'ın basınla ilk karşılaşmasıydı. Dünyanın dört bir yanındaki gazeteler hikâyeyi sayfalarına taşıdı. Frank Oppenheimer, haberi İngiltere'nin Cambridge kentinde bir gazetede okudu. Doğal olarak hem Oppie hem de Melba çok utandı ve biraz savunmacı bir tavırla arkadaşlarına Melba'ya eve yürüyerek gideceğini söylediğini ancak onun uyuyakalmış ve onu duymamış olabileceğini anlattı.

1934'te Oppenheimer, 2665 Shasta Yolu'nda Berkeley Tepeleri'nde dik yokuşlardan birinin üzerine tünemiş küçük bir binanın alt katındaki bir daireye taşındı.† Sık sık öğrencilerini, her daim Meksika biberleriyle süslenmiş ve kırmızı şarapla yıkanmış basit "à la Oppie yumurta" yemeye davet ederdi. Ara sıra misafirlerine, özenle hazırlanan, törenle çalkalanan ve soğutulmuş bardaklara dökülen kuvvetli martinisinden verirdi. Bazen martini bardakla-

* *San Francisco Chronicle*, 14.2.34, s. 1; Serber, *Peace and War*, s. 27; Serber, röportaj: Jon Else, 15.12.79, s. 26.

† Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer*, s. 63; Serber, *Peace and War*, s. 25; Smith ve Weiner, *Letters*, s. 149, 186; Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 13; Robert Serber, röportaj: Jon Else, 15.12.79, s. 23.

rının kenarlarını limon suyuna ve bala batırırdı. Yaz kış pencereleri her zaman açık tutardı, dolayısıyla kışın konukları New Mexico'dan gelen Kızılderili halılarıyla kaplı koyu renk panelli oturma odasına hâkim büyük şöminenin etrafında toplanırlardı. Duvarında babasının verdiği küçük bir Picasso taş baskısı asılıydı. Herkes fizikten bıkmış görünüyorsa, sohbet sanata ya da edebiyata dönebilir ya da bir film önerisi gelebilirdi. Kızılçamdan yapılmış küçük ev, San Francisco ve Golden Gate Köprüsü manzaralıydı. Oppie buraya "dünyanın en güzel limanı" diyordu.* Yukarıdaki yoldan bakıldığında, ev neredeyse tamamen bir okaliptüs, çam ve akasya korusu ardına gizlenmişti. Kardeşi Frank'e, genellikle verandada, "Yaki kızılderilileri gibi yıldızların altında" uyuduğunu ve kendisini Perro Caliente'deki verandada hayal ettiğini söylüyordu.

Bu yıllarda Oppie'nin iş kıyafeti her zaman gri bir takım, mavi bir kot gömlek ve kaba, yuvarlak burunlu, yıpranmış ama iyi cilalanmış siyah ayakkabılardan ibaretti. Ama üniversiteden uzaktayken bu akademik üniformayı bırakıp mavi iş gömleği ve Meksika gümüş tokalı geniş bir deri kemerin tuttuğu solmuş mavi kot pantolona dönüyordu. Uzun, kemikli parmakları artık nikotin nedeniyle koyu sarı bir renk almıştı.†

Bilinçli ya da bilinçsiz, Oppie'nin bazı öğrencileri onun sözlerini ve tuhaflıklarını taklit etmeye başlamıştı. Onun "nim nim" mırıltısını taklit ettikleri için "nim nimci gençler" olarak anılmaya başlamışlardı. Bu çiçeği burnunda genç fizikçilerin neredeyse tamamı, ardı ardına Oppie'nin markası olan Chesterfield'lardan içmeye ve Oppie gibi, ne zaman biri sigara çıkarsa çakmaklarıyla yakmaya başlamışlardı. Robert Serber, "Jestlerini, tavırlarını, tonlamalarını kopyaladılar," diyordu.‡ Isidor Rabi, "O [Oppenheimer], etrafındaki bu iletişim ağıyla bir örümcek gibiydi. Bir keresinde Berkeley'de birkaç öğrencisine, 'Görüyorum ki, dâhi kostümlerinizi giymişsiniz,' dedim. Ertesi gün, Oppenheimer söylediklerimi duymuştu," diyordu.§

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 143 (JRO'dan Frank Oppenheimer'a, 10.8.31). Shasta'daki evin tarifi için, bkz. Edith A. Jenkins, *Against a Field Sinister*, s. 28, ve Robert Serber, röportaj: Jon Else, 15.12.79, s. 23.

† Chevalier, *Oppenheimer*, s. 20-21.

‡ Rabi, ve diğ., *Oppenheimer*, s. 20; Rigden, *Rabi*, s. 213.

§ Jeremy Bernstein, *Oppenheimer*, s. 62.

Bu bazılarının rahatsız edici bulduğu kült ya da mistik bir durumdu. Edwin Uehling, "Çaykovski'yi sevmememiz gerekiyordu, çünkü Oppenheimer Çaykovski'yi hiç sevmezdi," diyordu.* Öğrencileri sürekli, çoğu fizikçiden farklı olarak, alanının çok dışında kitaplar okuduğunu söylüyordu. "Çok fazla Fransız şiiri okuyordu," diyordu Harold Cherniss.† "Basılan hemen hemen her şeyi [roman ve şiir] okuyordu." Cherniss onu klasik Yunan şairlerini, aynı zamanda Ernest Hemingway gibi çağdaş romancıları da okurken görmüştü. Hemingway'in *Güneş de Doğar* adlı eserini özellikle seviyordu.

Büyük Buhran sırasında bile, Oppie'nin ekonomik durumu kesinlikle iyiydi. İlk olarak, Ekim 1931'de doçentliğe terfi ettiğinde, yıllık 3.000 dolar maaşı vardı ve babası ona ek fon sağlamaya devam ediyordu. Julius'un şirketin satışından kurmak istediği bağımsız müessese için yeterli parayı elde edememişti ama emanet fonu için yeterli parası vardı, "yani Robert araştırmalarını asla yarıda bırakmak zorunda kalmayacaktı."‡

Babası gibi Robert da doğal olarak cömertti, yemek ve şarap konusundaki zevkini öğrencileriyle paylaşmaktan asla çekinmezdi. Berkeley'de, ikindileyin düzenlenen bir semineri yönettikten sonra, genellikle bir salon dolusu öğrenciyi San Francisco'nun en keyifli restoranlarından biri olan Jack's Restaurant'ta birlikte akşam yemeğine davet ederdi. 1933'ten önce, ülkede hâlâ içki yasağı devam ediyordu ancak eski bir dostunun söylediğine göre Oppenheimer, "San Francisco'daki en iyi restoranları ve içki satan yerleri bilirdi."§ O yıllarda, Berkeley'den San Francisco'ya ancak feribotla gidilebiliyordu ve genellikle (1933'ten sonra) feribot terminalinde beklerken, herkes artık iskele boyunca sıralanan barlardan birinde hızlıca birer içki içerdi. 615 Sacramento Caddesi'ndeki *Jack's*'e gittiklerinde Oppie şarapları seçer ve menüden seçim yapmalarında öğrencilerine rehberlik ederdi. Hesabı hep o öderdi.¶ Öğrencilerinden biri, "İyi yiyecekler, iyi şaraplar ve üst düzey yaşam, birçok kişinin de-

* Uehling, röportaj: Sherwin, 11.1.79, s. 15.
† Harold Cherniss, röportaj: Sherwin, 23.5.79, s. 10.
‡ Herbert Smith, röportaj: Weiner, 1.8.74, s. 14.
§ Harold Cherniss, röportaj: Sherwin, 23.5.79, s. 8.
¶ Serber, *Peace and War*, s. 29-31.

neyimlemediği şeylerdi," diyordu.* "Oppenheimer bizi alışılmadık bir yaşam tarzıyla tanıştırdı. Onun tattığı lezzetlerden biz de istifade ettik." Aşağı yukarı haftada bir Oppie, Leo Nedelsky'nin evine uğrardı. Orada J. Franklin Carlson ve Melba Phillips gibi bir grup öğrencisi kiracı olarak kalıyordu. Neredeyse her gece saat 22.00'da çay ve kek ikram edilir, herkes "tiddlywinks" oynayıp her konuda tartışırdı. Çoğu insan gece yarısında ayrılırdı ancak bazen sohbet sabahın ikisine, üçüne kadar sürerdi.†

1932 bahar döneminde bir gece geç saatlerde Oppie, ara sıra depresyon nöbetleri geçiren Frank Carlson'ın tezini bitirmek için yardıma ihtiyacı olduğunu söyledi. "Frank çalışmasını yaptı ve şimdi yazılması gerekiyor," dedi.‡ Bunun üzerine Oppie'nin diğer öğrencileri devreye girdi ve küçük bir fabrika gibi çalışmaya başladı. Phillips'in dediğine göre Frank [Carlson] yazdı, Leo [Nedelsky] düzenledi. Phillips de tezdeki hataları düzeltti ve denklemleri yazdı. Carlson tezini haziran ayında kabul ettirdi ve 1932-33 akademik yılında Oppenheimer'ın asistanlığını yaptı. Her bahar, Berkeley'nin sömestri nisan ayında sona erdikten sonra, öğrencileri Oppie'nin peşinden bahar dönemi ders verdiği 375 mil güneydeki Pasadena, Caltech'e gelirdi.§ Hiç tereddüt etmeden Berkeley'deki dairelerinin kiralarından feragat eder ve Pasadena'daki bahçe kulübelerine ayda 25 dolar verirlerdi. Ayrıca yaz aylarında bazıları Ann Arbor'da birkaç hafta süren Michigan Üniversitesi'nin yaz fizik seminerine de gelirdi.

1931 yazında, Oppie'nin Zürih'teki eski hocası Wolfgang Pauli, Ann Arbor'daki seminere çıkageldi. Bir ara Pauli, Oppie'nin sözünü kesip duruyordu, sonunda başka bir seçkin fizikçi, H.A. Kramers, "Kapa çeneni Pauli, Oppenheimer'ın söyleyeceklerini duyalım. Yanlışlarını konuşmasından sonra söylersin," diye bağırdı.¶ Böyle sivri dilli şakalar, Oppenheimer'ın çevresindeki zapt edilemez, parlak havayı ancak güçlendiriyordu.

*

---

* Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer,* s. 63, alıntı Serber'den.

† Uehling, röportaj: Sherwin, 11.1.79, s. 15.

‡ Phillips, röportaj: Sherwin, s. 9-11. Carlson daha sonra Princeton'da ve diğer bazı üniversitelerde fizik dersleri verdi; 1955 yılında intihar etti.

§ Rabi, ve diğ., *Oppenheimer,* s. 19.

¶ Smith ve Weiner, *Letters,* s. 141.

1931 yazında hastalanan Ella Oppenheimer'a lösemi teşhisi kondu.* 6 Ekim 1931'de Julius, Robert'a telgraf çekti: "Annen çok hasta. Çok yaşamaz deniyor..."† Robert hızla eve geldi ve annesinin başucunda durdu. Onu "korkunç derecede düşkün, hemen hemen umutsuz" buldu. Ernest Lawrence'a şöyle yazdı: "Onunla biraz konuşabildim; yorgun ve kırgın. Çaresiz hastalığını saymazsak; inanılmaz derecede tatlı." On gün sonra, sonunun yaklaştığını bildiriyordu: "Şu anda komada ve ölümü çok yakın. Artık acılarının dinmesini umut etmekten başka elimizden bir şey gelmiyor. Bana söylediği son şey 'Evet–California' oldu."

Sonlara doğru, Herbert Smith eski öğrencisini teselli etmek için Oppenheimer'ların evine geldi. Birkaç saat süren gelişigüzel konuşmadan sonra Robert başını kaldırdı ve "Ben dünyanın en yalnız adamıyım," dedi.‡ Ella 17 Ekim 1931'de altmış iki yaşında öldü. Robert 27 yaşındaydı. Bir aile dostu onu, "Biliyorsun Robert, annen seni çok severdi," diyerek teselli etmeye çalışınca, "Evet, biliyorum," diye sessizce mırıldandı. "Belki de haddinden fazla seviyordu."

Keder içindeki Julius, New York'ta ikamet etmeye devam etti ancak çok geçmeden düzenli olarak California'daki oğlunu ziyaret etmeye başladı. Baba ve oğul daha da yakınlaştı. Nitekim, Robert'ın Berkeley'deki öğrencileri ve meslektaşları, hayatında babasına böyle yer açmasından oldukça etkilenmişti. 1932 kışında, baba ve oğul Robert'ın o dönem ders verdiği Pasadena'da aynı kulübeyi paylaştılar. Robert her gün babasıyla öğle yemeği yiyor ve onu haftada bir akşam Caltech'te toplanan seçkin bir yemek kulübüne götürüyordu. Robert, belirlenmiş bir konuşmacının sunum yaptığı ve ardından yoğun tartışmaların yaşandığı bu akşam yemekleri için (düzenli misafirler için ayrılmış masa anlamında) Almanca *Stammtisch* sözcüğünü kullanıyordu. Julius bu etkinliklere dahil olmaktan son derece memnundu ve Frank'e şunları yazmıştı: "Çok eğlenceliler. Robert'ın birçok arkadaşıyla tanışıyorum ama sanırım onun faaliyetlerine en-

---

* Frank Oppenheimer'dan Royal'e, 25.2.67, klasör 4-23, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, Bancroft Library.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 144-45 (JRO'dan Ernest Lawrence'a, 12.10.31, 16.10.31).

‡ Herbert Smith, röportaj: Weiner, 1.8.74, s. 12; Michelmore, *The Swift Years*, s. 33; Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer*, s. 61-62.

gel olmuyorum. O hep meşgul. Birkaç defa da Einstein'la kısa sohbetler yaptı."* Julius Ruth Uehling ile haftada iki kez briç oynuyordu, iyi arkadaş olmuşlardı. Ruth daha sonraları, "Hiç kimse bir kadını [Julius] kadar özel hissettiremezdi," demişti.† "Oğluyla son derece gurur duyuyordu. Robert'ı nasıl dünyaya getirdiğine bir türlü akıl erdiremiyordu." Julius ayrıca sanat dünyası hakkında tutkuyla konuşuyordu. Ruth 1936 yazında New York'ta onu ziyaret ettiğinde, ona resim koleksiyonunu gururla göstermişti. "Işıkla birlikte nasıl değiştiğini görmek için beni bütün gün parlak güneşin altında o güzel Van Gogh eserinin karşısında oturttu," diyordu Ruth.

Diğer arkadaşlarının yanı sıra Robert, babasını Berkeley'de Sanskritçe profesörü olan Arthur W. Ryder ile de tanıştırdı. Ryder bir Hoover Cumhuriyetçisi ve sivri dilli bir gelenek düşmanıydı. Oppenheimer'a "bayılıyordu" ve Robert da kendi adına, Ryder'ın mükemmel bir entelektüel olduğunu düşünüyordu. Babası da aynı fikirdeydi: "Şaşırtıcı bir insan," diyordu, "haşin fıtratıyla altından göz kırpan son derece nazik bir ruhun bileşimi."‡ Robert daha sonraları Ryder'ın ona "yaşamda etiğe yer verme" düşüncesi aşıladığını söylemişti. Robert'a göre o, "Histe, düşüncede ve sözde tam stoacı" bir akademisyendi. Ryder'ı, "cennet ve cehennem arasında insan eylemlerine tamamen belirleyici bir rol atfeden, karamsar bir yaşam duygusuna sahip" nadir insanlardan biri olarak görüyordu. "Ryder, bir insanın telafi edilemez hatalar yapabileceği ve bu gerçek karşısında diğer her şeyin ikincil planda olduğu kanaatindeydi."

Robert hem Ryder'a hem de mesleği gereği bildiği o eski dile çok ilgi duyuyordu. Çok geçmeden Ryder, her perşembe akşamı Oppenheimer'a özel Sanskritçe dersleri vermeye başladı. Robert Frank'e, "Sanskritçe öğreniyorum," diye yazdı, "bundan çok keyif alıyorum ve yine ders almanın tatlı lüksünün tadını çıkarıyorum." Arkadaşlarının çoğu bu yeni takıntıyı biraz garipserken, Oppie'yi Ryder'la tanıştıran Harold Cherniss bunun çok mantıklı olduğunu

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 152-53 (Julius Oppenheimer'dan Frank Oppenheimer'a, 18.1.32).

† Uehling, röportaj: Sherwin, 11.1.79, s. 31.

‡ Cherniss, röportaj: Sherwin, 23.5.79, s. 5; Smith ve Weiner, *Letters*, s. 143, 165; *Time*, 8.11.48, s. 75.

düşünüyordu. Cherniss, "Zor olan şeyleri severdi," diyordu.* "Ve neredeyse her şey onun için kolay olduğundan, onun dikkatini gerçekten çekecek şeyler esasen zor olan şeylerdi." Ayrıca Oppie, "mistik ve gizemli olan şeylerden haz alırdı."

Dil konusundaki yeteneği sayesinde Robert'ın Bhagavad-Gita'yı okuması uzun sürmedi. Frank'e, "Çok kolay ve son derece harika," diye yazdı.† Arkadaşlarına, bu eski Hindu metninin ("Tanrı'nın Şarkısı") "bilinen dillerde var olan en güzel felsefi şarkı" olduğunu söylüyordu. Ryder'ın ona verdiği pembe kaplı nüshayı, masasına en yakın kitap rafına koydu. Oppie, Gita nüshalarını arkadaşlarına hediye olarak dağıtırdı.

Robert, Sanskritçe çalışmalarından o kadar etkilenmişti ki, 1933 sonbaharında babası ona bir Chrysler daha satın alınca adını, Hindu mitolojisinde Vishnu'yu gökyüzünde taşıyan dev kuş tanrının adı olan *Garuda* koydu.‡ Sanskrit destanı Mahabharata'nın kalbini oluşturan Gita, cisimleşmiş tanrı Krishna ile insan kahraman Prens Arjuna arasında bir diyalog şeklinde anlatılır. Askerlerini tehlikeli bir savaşa sokmak üzere olan Arjuna, dostlarına ve akrabalarına karşı savaşmayı reddeder. Lord Krishna özetle, Arjuna'nın savaşıp öldürerek savaşçı kaderini yerine getirmesi gerektiğini söyler.§

Robert, 1926'daki duygusal krizden bu yana bir tür iç denge sağlamaya çalışıyordu. Disiplin ve çalışma her zaman yol gösterici ilkeleriydi ancak şimdi bu özellikleri bilinçli olarak bir yaşam felsefesine dönüştürmüştü. 1932 baharında Robert, kardeşine bunun nedenini açıklayan uzun bir mektup yazdı. Disiplinin "ruh için iyi olduğu gerçeğinin, iyi olduğu söylenen diğer tüm zeminlerden daha temel olduğunu" savunuyordu. "Tek başına olmasa da disiplin sayesinde dinginliğe, enkarnasyon kazalarına karşı küçük ama değerli bir özgürlük ölçüsüne ... ve terk ettiği dünyayı koruyan bu önyargısızlığa ulaşabileceğimize inanıyorum. Disiplin sayesinde,

* Cherniss, röportaj: Sherwin, 23.5.79, s. 11.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 143, 165; Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer*, s. 64.

‡ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 164; Michelmore, *The Swift Years*, s. 39.

§ Oppenheimer bu antik varoluşsal destandan oldukça etkilenmişti. Ancak Zürih günlerinden eski arkadaşı Isidor Rabi, Berkeley'ye uğrayıp da Oppie'nin Sanskritçe okuduğunu öğrenince, "Neden Talmud değil?" diye merak etti. (Rabi, röportaj: Sherwin, 12.3.82.)

mutluluğumuz için gerekli olan şeyleri daha olumsuz koşullarda korumayı ve bize vazgeçilmez görünen şeyleri basitçe terk etmeyi öğreneceğimize inanıyorum." Ve sadece disiplin yoluyla "kişisel arzuların ağır çarpıtması olmadan dünyayı görmek ve bunu görerek dünyevi sıkıntılarımızı ve dünyanın dehşetini daha kolay kabullenmek" mümkündür.

Doğu felsefeleriyle büyülenmiş birçok Batılı entelektüel gibi, Biliminsanı Oppenheimer da onların mistisizminde teselli buluyordu.* Dahası, yalnız olmadığını biliyordu. W. B. Yeats ve T. S. Eliot gibi en çok hayran olduğu bazı şairlerin Mahabharata'nın derinliklerine daldıklarını biliyordu. "Dolayısıyla," diyordu yirmi yaşındaki Frank'e yazdığı mektupta, "bence çalışma, insanlara ve topluma karşı görevlerimiz, savaş, kişisel zorluklar ve hatta geçim sıkıntısı gibi disiplini çağrıştıran her şeyi derin bir şükranla karşılamamız gerekir; çünkü sadece onlar aracılığıyla ayrışmayı en aza indirebilir ve böylece huzuru bulabiliriz."†

Yirmili yaşlarının sonlarında, Oppenheimer zaten dünyevi bir ayrışma arıyor gibi görünüyordu; başka bir deyişle, fiziksel dünyayla bir biliminsanı olarak meşgul olmayı ama bir yandan da ondan kopuk olmayı diliyordu. Tamamen ruhani bir diyara kaçmaya çalışmıyordu. Din peşinde değildi. Aradığı şey huzurdu. Gita, insanların işlerine ve hissel zevklere tastamam uyum sağlamış bir entelektüel için tam olarak doğru felsefeyi veriyor gibi görünüyordu. En sevdiği Sanskritçe metinlerden biri, çıplak kadınların kucaklarından devasa Himalaya dağlarına kadar aşk diyarını anlatan bir şiir olan Meghaduta'ydı. "Ryder'la birlikte okuduğum Meghaduta," diye yazmıştı Frank'e, "zevkli, kolay ve son derece büyüleyici bir kitap."‡ Gita'nın en sevdiği kısımlarından biri olan Satakatrayam, kadercilik içeren şu satırlara yer veriyordu:

Silahlı düşmanları yen. . .
Bilimlere ve çeşitli sanatlara hâkim ol. . .

* Bhagavad-Gita'nın Batılı aydınlar üzerindeki etkilerine bir göz atmak için, bkz. Jeffery Paine, *Father India.*

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 155-56 (JRO'dan Frank Oppenheimer'a, 12.3.32).

‡ James A. Hijiya, "The Gita of J. Robert Oppenheimer"; Smith ve Weiner, *Letters*, s. 180.

Tüm bunları yapabilirsin ama karmanın gücü Tek başına,
kaderinde olmayanları engeller
*Ve olması gerekeni dayatır.**

Upanishad'ların aksine Gita, eylem dolu ve dünyayla iç içe bir hayatı benimsiyordu. Bu nedenle, Oppenheimer'ın Etik Kültürü ile uyumluydu; ancak önemli farklılıklar da vardı. Gita'nın karma, kader ve dünyevi görev kavramları, Etik Kültür Derneği'nin insancıllığıyla çelişiyor gibi görünüyordu. Dr. Adler, katı "tarih yasalarının" öğretilmesini aşağılamıştı. Etik Kültür, bunun yerine bireysel insan iradesinin rolünü vurguluyordu. John Lovejoy Elliott'ın aşağı Manhattan'daki göçmen gettolarında yaptığı sosyal hizmetlerde kadercilik yoktu. Yani belki de Oppenheimer'ın Gita'nın kaderciliğinde bulduğu cazibe, kısmen de olsa küçükken kendisine öğretilenlere karşı geç gelişen bir isyanın göstergesiydi. Isidor Rabi öyle düşünüyordu. Rabi'nin karısı Helen Newmark, Robert'ın Etik Kültür Okulu'nda sınıf arkadaşıydı ve Rabi daha sonraları, "Onunla yaptığım konuşmalardan, okul hakkında sevgi dolu hisler beslemediği izlenimini edindim," demişti.† "Fazlaca verilen etik kültür dozu, insan ilişkilerine ve insanın evrendeki yerine daha derin bir bakış arayan bir genç aydını genellikle okuldan soğutabilir."

Rabi, genç Oppenheimer'ın Etik Kültür'den aldığı mirasın hareketini kısıtlayan bir yük hâline gelmiş olabileceğini söylüyordu. Kişinin eylemlerinin tam sonuçlarını bilmek imkânsızdır ve bazen iyi niyetler bile korkunç sonuçlara yol açar. Robert, etik değerlere son derece uyum sağlamıştı ama aynı zamanda tutkulu, geniş, meraklı bir zekâya sahipti. Hayatın karmaşıklığının farkında olan birçok aydın gibi, belki de bazen kendisini eylemsizlik noktasına kadar felç olmuş hissediyordu. Oppenheimer daha sonraları, "Hepimizin yapması gerektiği gibi, bir karar verip harekete geçebilir veya nedenlerimi, hususiyetlerimi, erdemlerimi ve hatalarımı düşünebilir ve yaptıklarımı neden yaptığımı anlamaya çalışabilirim. Bunların her birinin hayatımızda yeri vardır ancak her biri resmen diğeri-

* Hijiya, "The Gita of J. Robert Oppenheimer," s. 146; Barbara Stoler Miller, çev., *Bhartrihari: Poems*, s. 39.

† Friess, *Felix Adler and Ethical Culture*, s. 124; Rabi ve diğ., *Oppenheimer*, s. 4.

ni engeller mahiyettedir" sözleriyle tam da bu ikilemi yansıtacaktı.* Etik Kültür Okulu'nda Felix Adler kendisini "başkaları için belirlediği aynı yüksek standartlar ve hedeflerle sürekli öz-analize ve özdeğerlendirmeye" tabi tutmuştu. Ancak Oppenheimer otuzlu yaşlarına yaklaştıkça, bu amansız iç gözlemlerden giderek daha fazla rahatsız oluyordu. Tarihçi James Hijiya'nın öne sürdüğü gibi, Gita bu psikolojik ikileme bir cevap veriyordu: İşi, görevi ve disiplini yüceltin ama sonuçları hakkında pek endişelenmeyin. Oppenheimer, eylemlerinin sonuçlarına kesinlikle uyum sağlamıştı ancak Arjuna gibi, o da görevini yapmaya zorlandı. Böylece görev (ve tutku) şüphelerini aştı; gerçi şüphe de insanın yanılabilirliğine dair sürekli bir farkındalık şeklinde kaldı.

Haziran 1934'te, Oppenheimer Michigan Üniversitesi yaz fizik okuluna geri döndü ve Dirac denklemi hakkındaki son eleştirileri üzerine bir ders verdi.† Konferans o zamanlar genç bir doktora sonrası araştırmacı olan Robert Serber'ı o kadar etkiledi ki, araştırma bursunu Princeton'dan Berkeley'ye geçirmeye karar verdi. Serber Berkeley'ye geldikten bir iki hafta sonra Oppie, onu Robert Montgomery'nin oynadığı *Night Must Fall* [Gece Çökmeli] adlı gerilim filmini izlemek üzere bir sinema salonuna davet etti. Bu, yaşam boyu sürecek bir dostluğun başlangıcıydı.

Philadelphia'lı bir avukatın oğlu olan Serber, tam anlamıyla solcu bir siyasi kültürde büyümüştü. Babası Rusya doğumluydu ve iki ebeveyni de Yahudi'ydi. Serber on iki yaşındayken annesi öldü. Kısa bir süre sonra babası yeniden evlendi; yeni karısı, FBI belgelerine göre daha sonra Komünist Parti'ye katılan bir nakkaş ve çömlekçi olan Frances Leof'tu. Robert Serber, üvey annesinin amcası, Philadelphia'lı karizmatik bir doktor olan Morris V. Leof ve karısı Jenny'nin evi etrafında şekillenen geniş Leof ailesinin bir parçası hâline geldi. Leof'ların evi siyasi ve sanatsal bir mekândı. Düzenli ziyaretçileri arasında oyun yazarı Clifford Odets, sol görüş-

* Oppenheimer'ın Gita'ya duyduğu hayranlığa ilişkin bu açıklamasından dolayı James Hijiya'ya minnettarız (Hijiya, "The Gita of J. Robert Oppenheimer," *Proceedings of the American Philosophical Society*, vol. 144, no. 2 (2000), s. 161-64; JRO, *Flying Trapeze*, s. 54).

† Serber, *Peace and War*, s. 25-29.

lü gazeteci I. F. Stone ve daha sonra solcu-liberal duruşma avukatı Leonard Boudin ile evlenen şair Jean Roisman vardı. Genç Robert Serber, kısa süre sonra Morris ve Jenny'nin iki kızından küçüğü olan Charlotte Leof'un cazibesine kapıldı. Charlotte'un Pennsylvania Üniversitesi'nden mezun olmasından kısa bir süre sonra 1933'te gerçekleşen bir nikâh töreniyle evlendiler. Charlotte siyasi görüşlerini doğrudan radikal babasından almıştı.* 1930'lar boyunca çeşitli sol meselelerinin hararetli bir savunucusu oldu. Tüm bu aile bağlantıları göz önüne alındığında, Serber'ın kendi siyasi eğilimleri de kesinlikle soldaydı ancak FBI yıllar sonra "Robert Serber'ın Komünist parti üyeliğine dair kesin bir kanıtın bulunamadığı" sonucuna vardı.†

Berkeley'de Serber, Oppenheimer ile teorik fizik okudu ve birkaç yıl boyunca yedisi hocasıyla ortak olmak üzere bir düzine makale yayımladı. Makalelerinde kozmik ışın parçacıkları, yüksek enerjili protonların parçalanması, yüksek enerji seviyelerinde nükleer foto etkiler ve yıldızların nükleer çekirdekleri gibi konuları işliyordu. Oppie Lawrence'a, Serber'ın "birlikte çalıştığı çok az sayıda kaliteli teorikçiden biri" olduğunu söyledi.‡

Onlar aynı zamanda en yakın arkadaşlardı. 1935 yazında Oppie, Serber'ları New Mexico'daki evine davet etti. Ancak Serber, Perro Caliente'deki koşullara tamamen hazırlıksızdı. Toprak yollarda saatlerce ilerledikten sonra nihayet vardıklarında Serber'ler, Frank Oppenheimer, Melba Phillips ve Ed McMillan'ı orada buldular. Oppie onları kayıtsızca karşıladı ve kulübe dolu olduğu için, belki de iki at alıp 80 mil kadar kuzeye, Taos'a gitmelerinin iyi olacağını söyledi. Bu, 3.800 metre rakımlı Jicoria Geçidi boyunca üç günlük bir yolculuk anlamına geliyordu. Serber hiç ata binmemişti! Serber'lar Oppie'nin talimatlarına uyarak, sadece çorap ve iç çamaşırı, diş fırçası, bir kutu çikolatalı kraker, bir şişe viski ve atları beslemek için bir torba yulafla hazırlandılar. Saatlerce at sırtında durmaktan bacak derileri soyulan ve kasları ağrıyan Serber'lar üç gün sonra Taos'a

* JRO FBI dosyası, bel. 241, s. 12, 31.1.51, gizliliğin kaldırılması: 2001

† Barton J. Bernstein, "Interpreting the Elusive Robert Serber," s. 12.

‡ Bernstein, "Interpreting the Elusive Robert Serber," s. 11; JRO'dan Ernest Lawrence'a Bernstein alıntı yapıyor, 20.7.38, box 16, Lawrence Papers, UCB.

vardılar. Ranchos de Taos'taki otelde bir gece geçirdikten sonra Oppenheimer'la buluşmak üzere geri döndüler. Yol boyunca Charlotte iki kez atından düştü ve ceketi kana bulanmış olarak geldi.

Perro Caliente'de yaşam zordu. Yaklaşık 2.750 metre yükseklikteki zayıf hava nedeniyle birçok ziyaretçi nefes almakta zorlanıyordu. Serber daha sonraları, "Orada geçirdiğimiz ilk birkaç gün boyunca, her fiziksel harekette soluk soluğa kalıyorduk," diye yazdı.* Oppenheimer kardeşlerin çiftlikte ilk kira sözleşmesi imzalamalarından beş yıl sonra, kulübe hâlâ sade döşeliydi, basit ahşap sandalyeler, şöminenin önünde bir kanepe, zeminde bir Navajo halısı vardı. Frank, kulübenin yukarısındaki bir kaynaktan boru bağlantısı yapmıştı, dolayısıyla artık suları akıyordu. Ama hepsi bu kadardı. Serber, çok geçmeden çiftliğin Oppie için vahşi doğaya yapılan uzun, yorucu atlı yolculuklar arasında sadece uyumak için kullanılan bir yer olduğunu fark etti. Dediğine göre bir keresinde, mihmandarıyla fırtınalı bir gece yolculuğunda, patikada bir yol ayrımına gelmişlerdi. Oppie, "Bu yoldan gidersek eve yedi mil var, buradan gidersek biraz daha uzun ama çok daha güzel!" dedi.

Zorluklarına rağmen, Serber'ler 1935'ten 1941'e kadar her yazın bir kısmını Perro Caliente'de geçirdi. Oppenheimer'ın çiftlikte başka ziyaretçileri de vardı. Bir keresinde Almanya doğumlu fizikçi Hans Bethe ile bölgede yürüyüş yaparken karşılaşmış ve onu eve uğramaya ikna etmişti. Aralarında Ernest Lawrence, George Placzek, Walter Elsasser ve Victor Weisskopf'un da bulunduğu diğer fizikçiler de orada birkaç gün geçirdiler. Tüm ziyaretçileri, görünüşte kırılgan arkadaşlarının bu zorlu koşullardan ne kadar zevk aldığını şaşkınlıkla gözlemliyordu.

Bazen Robert'ın keşifleri gerçekten felaketlerle dolu oluyordu. Bir keresinde o ve üç arkadaşı –George ile Else Uhlenbeck ve Roger Lewis– bir gece Santa Fe Baldy adlı bir zirvenin doğu yakasının aşağısındaki Katherine Gölü'nde kamp kurdular. Yüksek irtifadalardı. Robert ve diğer iki adam aniden yüksek irtifa hastalığı belirtileriyle fenalaştı. Uyku tulumlarıyla dondurucu bir geceyi atlattılar ve ertesi sabah uyandıklarında iki atın kaçtığını fark ettiler.† Robert yine de

---

* Serber, *Peace and War*, s. 38-39.

† Else Uhlenbeck, röportaj: Alice Smith, 20.4.76, s. 11-12.

adamları güney Sangre de Cristo sıradağlarındaki en yüksek nokta olan Kuzey Truchas Zirvesi'ne tırmanmaya ikna etti. Zirveye fırtınada tırmanıp dönüşte ta Los Pinos'a kadar ıslak ıslak yürümek zorunda kaldılar. Aşağıda Katherine Page onlara sert içkiler ikram etti. Ertesi sabah, kaçan iki at yeniden ortaya çıktı ve Else, onları tavlaya kadar kovalayan pembe pijamalı Oppenheimer'a bakıp bakıp güldü.

Yaklaşık 1934 yılına kadar, Oppenheimer güncel olaylara veya politikaya çok az ilgi gösterdi. Kayıtsız olduğu kadar bilgisiz değildi ama kesinlikle siyasi olarak aktif de sayılmazdı. Ancak daha sonra –politik naifliğini vurgulamak istediği bir zamanda– ne bir radyosu ne de bir telefonu olduğunu ve asla gazete veya dergi okumadığını iddia ederek politikadan ve pratik işlerden habersiz olduğu izlenimini yaydı. 29 Ekim 1929'daki borsa çöküşünü ilk kez olaydan aylar sonra duyduğu hikâyesini anlatmayı seviyordu. 1936 başkanlık seçimlerine kadar asla oy kullanmadığını söyledi. 1954'teki ifadesinde, "Arkadaşlarımın çoğu," diyordu, "güncel olaylara karşı ilgisizliğimi tuhaf karşılıyor ve çok entel takıldığım gerekçesiyle beni paylıyorlardı. İnsanla ve onun deneyimleriyle ilgileniyordum; bilimle derinden ilgileniyordum ancak insanın toplumuyla olan ilişkilerini anlamıyordum."* Yıllar sonra Robert Serber, Oppenheimer'ın çizdiği bu "neler olup bittiğinden habersiz, dünyadan uzak, içe kapanık, estetik yoksunu kişi imajının gerçeğin tam tersini yansıttığını" söyleyecekti.

Berkeley'de Oppenheimer'ın çevresi, siyasi ve sosyal konulara yoğun ilgi gösteren arkadaşlar ve meslektaşlarla doluydu. 1931 sonbaharından itibaren, 2665 Shasta Road'da ev sahibesi Mary Ellen Washburn'dü. Renkli, tam boy batik elbiseler giyen ve sosyalleşmeyi seven uzun boylu, buyurgan bir kadındı. Kocası John Washburn, üniversitede ekonomi dersi verebilecek donanımda bir muhasebeciydi. Evleri Berkeley'nin aydınları için uzun zamandır sosyal bir merkezdi ve Mary Ellen'ın kendisi gibi, bu insanların çoğu siyasi sola güçlü sempati duyuyordu. FBI daha sonraları Mary Ellen'ın

* JRO soruşturması, s. 8.

"Alameda County'deki Komünist Parti'nin aktif bir üyesi" olduğu saptamasını yapacaktı.*

Haakon Chevalier adında genç bir Fransız edebiyatı profesörü, 1920'lerden beri Washburn'lerin tertiplediği partilere katılıyordu.† Bu partilere Serber'lar da gelirdi, Jean Tatlock adında genç ve güzel bir tıp öğrencisi de. Alt katta kalan bekâr Oppie'nin bu sosyal etkinliklere katılması çok doğaldı. Her zaman nazik biriydi ve genellikle herkesi cezbederdi. Ancak bir akşam, bir şiir hakkında uzun uzun sohbet ederken, John Washburn iyice sarhoş bir hâlde mırıldanarak konuklarına şöyle dedi: "Robert Oppenheimer'ın iflah olmaz kendini beğenmişliğine Yunan trajedilerinden bu yana rastlanmamıştır."‡

Melba Phillips, "Hiçbir şekilde açıktan politik değildik," diyordu.§ Oppie bir keresinde Leo Nedelsky'ye şöyle demişti: "Siyasetle ilgilenen üç kişi tanıyorum. Söylesene, politikanın hakikatle, iyilikle ve güzellikle ne ilgisi var?"¶ Ama Siyaset Oppenheimer'ın hayatına Ocak 1933'ten sonra, Adolf Hitler Almanya'da iktidara geldiğinde girmeye başladı. O yılın nisan ayında, Alman Yahudi profesörler topluca işlerinden kovuluyordu. Bir yıl sonra, 1934 baharında Oppenheimer, Nazi Almanya'sından göç etmeye çalışan Alman fizikçilere destek olmak için fon isteyen bir mektup aldı. Bu amaçla iki yıl boyunca maaşının yüzde üçünü (yılda yaklaşık 100 dolar) ayırmayı hemen kabul etti.** Ne gariptir ki bu fondan yardım alan mültecilerden biri de Robert'ın Göttingen'deki eski profesörü Dr. James Franck'tı. I. Dünya Savaşı sırasında iki Demir Haç kazanan Franck, Hitler iktidara ilk geldiğinde görevini sürdürmesine izin verilen birkaç Yahudi fizikçiden biriydi. Ancak bir yıl sonra diğer

---

* JRO FBI dosyası, bel. 241, s. 13, 31.1.51, gizliliğin kaldırılması: 2001.

† Chevalier, *Oppenheimer,* s. 29.

‡ Jenkins, *Against a Field Sinister,* s. 23, 27. Serber, *Peace and War,* s. 43.

§ Phillips, röportaj: Sherwin, 15.6.79, s. 1. 1947'de FBI'dan J. Edgar Hoover, Phillips'in Brooklyn Koleji'nde "bildirildiğine göre Komünist broşürler dağıttığını" iddia etti (Hoover'dan Ticaret Bakanı Averell Harriman'a, 6.9.47, folder: *Arms Control,* 1947, Harriman Papers, Kai Bird Collection). 1950'lerin başında, Phillips, McCarran Komitesi tarafından sorgulanmak üzere mahkemeye çağrıldı. Komite ile işbirliği yapmayı reddetti ve Brooklyn Koleji ve Columbia Radyasyon Laboratuvarı'ndan atıldı. 1987'de Brooklyn Koleji ondan alenen özür diledi.

¶ Nedelsky, röportaj: Alice Smith, 7.12.76; Smith ve Weiner, *Letters,* s. 195.

** Smith ve Weiner, *Letters,* s. 173.

Yahudileri işlerinden atmayı reddedince o da sürgüne gönderildi. 1935'te Baltimore'daki Johns Hopkins Üniversitesi'nde fizik hocalığı yapıyordu. Benzer şekilde, Max Born 1933'te Göttingen'den kaçmak zorunda kaldı ve İngiltere'de hocalık yapmaya başladı.*

Almanya'dan gelen haberler kesinlikle korkunçtu. Ama 1934'e gelindiğinde, Berkeley'nin arka bahçesinde yaşanan siyasi kargaşayı görmezden gelmek herkes için zordu. Neredeyse beş yıllık buhran milyonlarca sıradan vatandaşı yoksullaştırmıştı. O yılın başlarında, iş dünyasındaki kargaşa şiddete dönüştü. Ocak ayı sonlarında, Imperial Valley'deki 3.000 marul toplayıcısı greve gitti. İşverenlerin tarafında yer alan polis, yüzlerce işçiyi tutukladı. Grev kısa sürede kırıldı ve ücretler saatte 20 sentten 15 sente düştü. Daha sonra, 9 Mayıs 1934'te, Batı Kıyısı'nın kuzey ve güneyindeki limanlarda 12.000'den fazla liman işçisi greve başladı. Haziran sonunda liman grevi California, Oregon ve Washington ekonomilerini resmen boğmuştu. Temmuz ayı başlarında, yetkililer San Francisco limanını açmaya çalıştılar; polis binlerce liman işçisine göz yaşartıcı gaz bombası attı ve ayaklanma çıktı. Dört gün süren çatışmalardan sonra, bazı polisler kalabalığa ateş açtı; üç kişi yaralandı, iki kişi de öldü. 5 Temmuz 1934, "Kanlı Perşembe" olarak anılır oldu. Aynı gün, Cumhuriyetçi vali California Ulusal Muhafızları'na sokakları kontrol altına almaları talimatını verdi.

On bir gün sonra, 16 Temmuz'da, San Francisco işçi sendikaları genel grev çağrısında bulundu. Dört gün boyunca şehir felç oldu. Sonunda federal arabulucular devreye girdi ve Batı Kıyısı tarihinin en büyük grevi 30 Temmuz'da sona erdi. Liman işçileri, ücret taleplerinin neredeyse hiçbiri yerine getirilmeden işlerine geri döndüler ancak sendikaların büyük bir siyasi zafer kazandıkları herkes için açıktı. Grev sayesinde liman işçileri halkın sempatisini kazanmış ve sendika hareketi büyük ölçüde güçlenmişti. 28 Ağustos 1934'te, siyasi atmosferin önemli ölçüde sola kaydığının bir işareti olarak, radikal yazar Upton Sinclair, Demokrat valilik adaylığını açık ara kazanarak California'daki egemen çevreleri şaşkına çevirdi. Sinclair –kısmen Cumhuriyetçiler tarafında yapılan yoğun bir iftira ve

* "Obituary: Prof. Max Born," *The Times* of London, 7.1.70.

korkutma kampanyası sonucu– genel seçimi kaybetmesine rağmen California siyaseti bir daha asla eskisi gibi olmayacaktı.*

Oppenheimer ve öğrencileri bu tür dramatik olayları göz ardı edemezdi. Berkeley de grevi eleştirenler ve destekleyenler şeklinde bölünmüştü. Liman işçileri 9 Mayıs 1934'te ayaklanınca, fizik fakültesinin muhafazakâr bir üyesi olan Leonard Loeb, grev kırıcı olarak hareket etmeleri için "Cal" (California Üniversitesi, Berkeley) futbolcularını seferber etti. İlginçtir ki Oppenheimer da daha sonra Melba Phillips ve Bob Serber de dahil olmak üzere bazı öğrencilerini San Francisco'nun büyük bir salonunda yapılan liman işçileri toplantısına davet etti. "Yukarıda, bir balkonda oturuyorduk," diyordu Serber, "ve sonunda grevcilerin coşkusuna biz de kapıldık, onlarla birlikte 'Grev! Grev! Grev!' diye bağırıyorduk."† Ardından Oppie, Estelle Caen adlı bir arkadaşının dairesine gitti ve karizmatik liman işçileri sendikası lideri Harry Bridges ile orada tanıştı.

1935 yılının sonbaharında, Frank Oppenheimer İngiltere'nin Cambridge kentindeki Cavendish Laboratuvarı'nda gördüğü iki yıllık eğitimden döndü ve lisansüstü çalışmasını Caltech'te tamamlamak üzere bir öğrenim bursu kazandı. Robert'ın eski arkadaşı Charles Lauritsen, Frank'in tez danışmanı olmayı kabul etti. Frank, Cavendish'te zaten üzerinde çalıştığı bir konu olan beta ışın spektroskopisi üzerine hemen araştırmalarına başladı. Frank, "Ne yapmak istediğini bilen bir yüksek lisans öğrencisi olmak çok güzeldi," diyordu.‡

Robert hâlâ zamanını Berkeley ve Caltech arasında bölüyor, her yıl baharın sonlarını da Pasadena'da yakın arkadaşları Richard ve Ruth Tolman'ın yanında geçiriyordu. Tolman'lar kampüsün yakınında beyaz boyalı İspanyol tarzı bir ev inşa etmişti ve arka bahçede Robert'ın şehre her geldiğinde kaldığı yemyeşil bir bahçede tek yatak odalı bir misafir evi vardı. Robert, Tolman'larla 1929 baharında tanışmıştı ve o yaz çift New Mexico'daki Oppenheimer çiftliğini ziyaret etmişti. Robert daha sonra arkadaşlıklarını "çok yakın"

* Stephen Schwartz, *From West to East*, s. 226-46.

† Serber, *Peace and War*, s. 31.

‡ Frank Oppenheimer sözlü tarih, röportaj: Weiner, 9.2.73.

olarak tanımlayacaktı.* Tolman'ın "bilgeliğinden, fizik alanında ve dışındaki geniş ilgi alanlarından" çok etkilenmişti. Tolman'ın "son derece zeki ve oldukça sevimli eşine" de hayran kalmıştı. Ruth o sıralar yüksek lisans eğitimine devam eden bir klinik psikologdu. Oppenheimer için, Tolman'lar "Güney California'daki dehşetin içinde bir huzur adası olmuştu."† Akşamları Tolman genellikle Frank'in ve Linus Pauling, Charlie Lauritsen, Robert ve Charlotte Serber, Edwin ve Ruth Uehling gibi Oppenheimer'ın diğer arkadaşlarının katıldığı samimi yemeklere ev sahipliği yapardı. Frank ve Ruth genellikle flüt çalarlardı.

1936'da Oppenheimer, Serber'ı Berkeley fizik bölümünde araştırma asistanı olarak almak için yoğun bir lobi faaliyetine girişti. Bölüm başkanı Raymond Birge, Serber'a yılda 1.200 dolar maaş vermeyi çok gönülsüz kabul etti. Sonraki iki yıl boyunca Oppie, Serber'ı yardımcı doçent olarak kadrolu bir pozisyona atamaya çalıştı. Ancak Birge inatla reddetti ve başka bir meslektaşına "departmanda bir Yahudinin yeterli olduğunu" yazdı.‡

Oppenheimer o zamanlar bu sözden habersizdi, ancak bu duyguya aşinaydı. 1920'lerde ve 30'larda Amerika'nın yüksek sosyetesinde yükselen bir şey varsa o da antisemitizmdi. Birçok üniversite yirmili yılların başında Harvard'ın yolundan gitmiş ve Yahudi öğrenci sayısına kısıtlayıcı kontenjanlar getirmişti. New York, Washington D.C. ve San Francisco gibi büyük şehirlerdeki seçkin hukuk firmaları ve sosyal kulüpler hem ırk hem de din ayrımı yapıyordu. Bu konuda California eşrafı da Doğu Kıyısı eşrafından hiç de farklı değildi. Yine de California eşrafından olan arkadaşı Ernest Lawrence gibi olamamak dışında, Oppenheimer bulunduğu yerde mutluydu. "Döşeğimi nereye sereceğime karar vermiştim," diyordu. Ve bu döşek, üstünde yatmaktan "memnun" olduğu bir döşekti.

Gerçekten de 1930'larda Avrupa'yı bir kez bile ziyaret etmedi, hatta New Mexico'daki yazları ve Ann Arbor yaz seminerine yaptığı seyahatler dışında California'dan çıkmadı bile. Harvard doğuya taşınırsa maaşını iki katına çıkarmayı teklif ettiğinde bile bu

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 194-95.

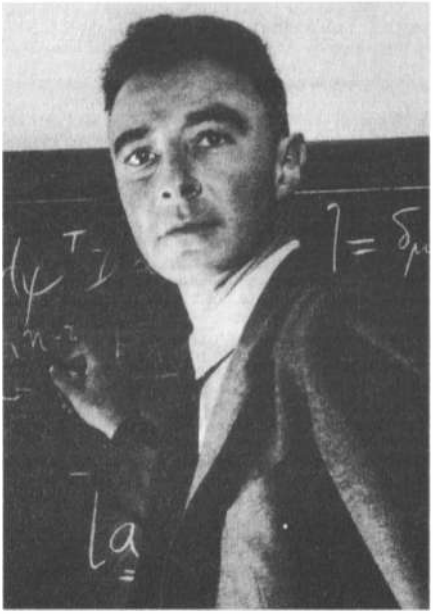
† JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 19.

‡ Serber, *Peace and War*, s. 42, 50.

teklifi elinin tersiyle itti. 1934'te iki kez, Princeton'da yeni kurulan İleri Araştırmalar Enstitüsü aklını çelerek onu Berkeley'den almaya çalıştı, ancak Oppenheimer kararlıydı: "Böyle bir yerde tam anlamıyla işe yaramaz biri olabilirim," diye yazdı kardeşine.* "Daha çok mevcut işlerimi düşünerek bu baştan çıkarıcı teklifleri reddettim. Burada işe yaradığıma daha çok inanıyorum. Hem iyi California şarabı, fiziğin zorlukları ve insan zihninin zayıflıklarına karşı teselli oluyor." "Henüz yetişkin olmadığını ama biraz büyüdüğünü" düşünüyordu. Teorik çalışmaları ilerliyordu çünkü dersler haftada beş saat sürüyordu ve bu da ona "fizik ve daha birçok şey için çok fazla zaman" bırakıyordu. Sonra hayatını değiştirecek bir kadınla tanıştı.

* JRO, röportaj: Kuhn, 20.11.63, s. 31; Smith ve Weiner, *Letters*, *s*. 181, 190. Matematikçi Hermann Weyl, Oppenheimer'a İleri Araştırma Enstitüsü'ne katılma teklifinde bulundu.

İKİNCİ KISIM

SEKİZİNCİ BÖLÜM

"1936'da Görüşlerim Değişmeye Başladı"

Jean, Robert'ın gerçek aşkıydı. En çok onu seviyordu. Kendini ona adamıştı.

ROBERT SERBER

Jean Tatlock, Robert'la 1936 baharında tanıştığında henüz yirmi iki yaşındaydı. Oppie'nin ev sahibi Mary Ellen Washburn tarafından Shasta Road'daki evde düzenlenen bir partide tanıştılar. Jean, o zamanlar San Francisco'da bulunan Stanford Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde ilk yılını tamamlıyordu. Oppenheimer o sonbaharda "onunla flört etmeye başladığını ve birbirlerine yakınlaştıklarını" söylüyordu.*

Jean dolgun, koyu kıvırcık saçlı, ela-mavi gözlü, dolgun siyah kirpikli ve kendiliğinden kırmızı dudaklı, endamlı bir kızdı; bazıları onun "eski İrlandalı bir prensese benzediğini" düşünüyordu.† 1,70 boyundaydı ve hiçbir zaman 58 kiloyu geçmedi.‡ Sadece küçük bir

* Jenkins, *Against a Field Sinister,* s. 23; JRO soruşturması, s. 8.

† Priscilla Robertson, tarihsiz mkt. "Promise" başlıklı, tahminen Ocak 1944, merhume Jean Tatlock'a hitaben yazılmış, Sherwin Collection. Edith Jenkins, Tatlock'un mavi gözleri olduğunu bildiriyor (s. 28), ancak adli tabibin Tatlock için verdiği ölüm belgesi gözlerinin ela olduğunu söylüyor. Michelmore da "ışıltılı bir yeşil" diyor (*The Swift Years,* s. 47).

‡ San Francisco şehir ve bölge Adli Tabipliği, Adli Tabib'in Jean Tatlock hakkındaki raporu, 6.1.44; gizli FBI notu, "Subject: Jean Tatlock," 29.6.43, file A, RG 326, entry 62, box 1, NA.

fiziksel kusuru vardı;* çocuklukta geçirdiği bir kaza sonucu bir göz kapağı hafifçe düşüktü ve "baygın" bir görüntü veriyordu. Ancak bu zar zor algılanan kusur bile onun cazibesini daha da artırıyordu. Güzelliği kadar utangaç, melankolik tavrı da Robert'ı büyüledi. Daha sonraları bir arkadaşı –Edith A. Jenkins–, "Jean'i çok özel yapan kederli bir duruşu vardı," diye yazdı.†

Robert, onu Berkeley'nin seçkin Chaucer akademisyeni Profesör John S. P. Tatlock'un kızı olarak tanıdı. Tatlock, Fizik bölümünün dışında olup da sıradan bir tanıdıktan daha yakın olan birkaç öğretim üyesinden biriydi. Fakülte Kulübü'ndeki öğle yemeğinde, Tatlock genellikle bu genç fizik profesörünün sergilediği İngiliz edebiyatı bilgisine hayran kalırdı.‡ Buna karşılık, Oppenheimer Jean ile tanıştığında, onun da babasının edebi duyarlılıklarını tamamen özümsediğini çabucak fark etti. Jean, Gerard Manley Hopkins'in karanlık, kasvetli mısralarını seviyordu. John Donne'un şiirlerini de seviyordu. Bu sevgiyi yıllar sonra, atom bombasının ilk testine "Trinity" kod adını verirken Donne'un "Vur kalbime, üçlü Tanrı..." sonesinden esinlenen Robert'a da aşılamıştı.§

Jean'in genellikle üstü açık kullanırken o güzel, kontralto sesiyle *On İkinci Gece*'den mısralar söylediği bir de arabası vardı.¶ Özlem dolu, şiirsel bir zihne sahip özgür ruhlu bir kadındı, şartlar ne olursa olsun her zaman bulunduğu ortamda dikkat çeken ve asla unutulmayan biriydi. Vassar Koleji'nden bir sınıf arkadaşı onu, "Üniversitede etrafımda gördüğüm ve o zaman bile mayasında büyük bir asalet olan, tanıdığım en umut vadeden kızdı," diye anlatıyordu.** Jean, 21 Şubat 1914'te Ann Arbor, Michigan'da doğdu ve ağabe-

* Jenkins, *Against a Field Sinister,* s. 28.

† Jenkins, *Against a Field Sinister,* s. 21; Michelmore, *The Swift Years,* s. 52.

‡ Chevalier, *Oppenheimer,* s. 13; Her zaman güvenilir bir kaynak sayılmayacak Nuel Pharr Davis, Professor Tatlock'ın "Yahudilerden hoşlanmadığını" söylüyor. Ayrıca Bayan Tatlock'ın, "Gidip faşist kocamı ve radikal kızımı almam gerekiyor," dediğini naklediyor (Davis, *Lawrence and Oppenheimer,* s. 82). Öte yandan, 1938'de Prof. Tatlock, Oppenheimer, Chevalier ve diğer Berkeley profesörleriyle birlikte Medical Bureau Doğu Yakası şubesinin İspanyol Demokrasisine Yardım için toplanan 1.500 dolara katkıda bulundu. Bu bir faşist veya muhafazakâr için pek olası bir eylem değil (*People's Daily World,* 29.1.38, s. 3).

§ Jenkins, *Against a Field Sinister,* s. 24.

¶ A.g.e., s. 26.

** Priscilla Robertson, "Promise," yedi sayfalık mektup, tahminen Ocak 1944.

yi Hugh ile Cambridge, Massachusetts ve daha sonra Berkeley'de büyüdü. Babası kariyerinin çoğunu Harvard'da geçirmişti, ancak emekli olduktan sonra Berkeley'de ders vermeye başladı. Jean on yaşındayken, yazlarını Colorado'daki bir çiftlikte geçirmeye başladı. Çocukluk arkadaşı ve kolejden sınıf arkadaşı Priscilla Robertson, ölümünden sonra Jean'a hitaben yazdığı bir "mektupta", "Seni yetiştiren ve asla kırmayan ama tutkulu ergenlik çağının tehlikelerinden koruyan akıllı bir annen vardı," diyordu.

1931'de Vassar Koleji'ne gitmeden önce, ailesi ona Avrupa'da seyahat etmesi için bir yıl izin verdi. Annesinin, Carl Jung'un sıkı bir takipçisi olan İsviçre'deki bir arkadaşının yanında kaldı. Bu aile dostları, Jean'i Freud'un bu eski arkadaşı ve rakibi etrafında odaklanan sıkı sıkıya bağlı psikanalistler topluluğuyla tanıştırdı. Jung okulu –kolektif insan ruhuna yaptığı vurgu ile– genç Tatlock'ı güçlü bir şekilde etkiledi. İsviçre'den ayrıldığında, psikolojiyle ciddi bir şekilde ilgileniyordu.

Vassar'da İngiliz edebiyatı okudu ve kolejin yayın organı *Literary Review*'da yazdı. Bir İngiliz akademisyenin kızı olarak, çocukluğunun çoğunu Shakespeare ve Chaucer'ın eserlerini yüksek sesle okuyan ebeveynlerini dinleyerek geçirmişti. Lise çağlarında Stratford-Avon'da tam iki hafta geçirmiş ve her gece Shakespeare'in bir oyununu izlemişti. Hem zekâsı hem de çarpıcı güzelliği sınıf arkadaşlarını hayran bırakmıştı. Jean her zaman yaşının ötesinde olgun görünüyordu. "Doğası gereği olgundu ve çoğu kızın mezuniyet sonrasına kadar elde edemediği derinliği daha o zamandan kazanmıştı."*

Ayrıca daha sonra ironik olarak, Mussolini ve Hitler karşıtı anlamında "küçük antifaşist" diye anılacaktı. Bir profesör akıl dışı Rus komünizmi hayranlığına ayıltıcı bir panzehir olarak hizmet edebileceğini umarak ona Max Eastman'ın *Artists in Uniform* [Üniformalı Sanatçılar] adlı eserini verdiğinde Jean bir arkadaşına, "Rusya'da her şeyin daha iyi olduğuna inanmasaydım daha fazla yaşamak istemezdim," diye içini dökmüştü.†

Haziran 1935'te Vassar'dan mezun olmadan önce 1933-34 yıllarını Berkeley'deki California Üniversitesi'nde tıbba hazırlık ders-

* A.g.e.

† A.g.e.

leri alarak geçirdi. Bir arkadaşı daha sonra Tatlock'a şöyle yazmıştı: "Senin doktor olmak istemene sebep olan şey, Jung'la daha önceki temasına ilave olarak sahip olduğun toplumsal bilinçti."* Berkeley'de iken de Komünist Partinin yayın organı *Western Worker*'da haber ve yazılar yayınlamaya zaman ayırabilmişti. Aidatlarını düzenli ödeyen bir Parti üyesi olan Jean, düzenli olarak haftada iki Komünist Parti toplantısına katılıyordu. Robert ile tanışmadan bir yıl önce Tatlock, Priscilla Robertson'a, "Her ne olursa olsun tam bir Kızıl olduğumu düşünüyorum," diye yazmıştı. Öfkesi ve tutkusu, karşılaştığı toplumsal adaletsizlik ve eşitsizlik hikâyeleriyle kolayca uyanıyordu. *Western Worker*'da San Francisco sokaklarında *Western Worker*'ın kopyalarını sattığı için tutuklanan üç çocuğun davası ve Eureka, California'da isyan çıkarmakla suçlanan yirmi beş kereste fabrikası işçisinin davası gibi olayları ele alan haberler yaptıkça öfkesi kabarıyordu.

Yine de birçok Amerikan komünist gibi, Jean çok iyi bir ideolog değildi. Robertson'a, "Ateşli bir komünist miniskül olmanın imkânsız olduğunu düşünüyorum," diye yazmıştı, "zira bunun için gece gündüz komünizm solumak, komünizm konuşmak ve komünizmi yaşamak gerekir."† Dahası, Freudcu bir psikanalist olmayı arzuluyordu ve o zamanlar Komünist Parti, Freud ve Marx'ın uzlaşmaz olduğu konusunda ısrar ediyordu. Bu entelektüel bölünme, Tatlock'ı rahatsız etmiş görünmüyordu ancak muhtemelen Parti'de çalışma isteği bu nedenle kâh güçleniyor kâh zayıflıyordu (bir ergen olarak, Episkopal Kilise'nin kendisine öğrettiği dini dogmalara isyan etmişti ve bir kız arkadaşına vaftiz edildiği noktayı silmek için her gün alnını ovduğunu söylemişti. Her türlü dini "palavradan" nefret

---

* O yılki kötü ders notları belki de Parti için harcadığı zamanın bir yansımasıydı. Psikoloji dersinden A aldı – ancak tıbba hazırlık derslerinde çoğunlukla C aldı (University of California, Berkeley, Graduate School transkripti, 1935-36; Jean Tatlock'tan Priscilla Robertson'a, tarihsiz, yaklaşık 15.7.35.)

† Komünist Parti'nin Berkeley şubesi, psikanalistlere giren üyelerini rutin olarak taciz ediyordu. Chevalier'lerin bir arkadaşı olan Frances Behrend Burch, 1942'de Parti'ye katıldığında, aynı anda hem Freudcu bir psikanalist hem de Oppenheimer'ların iyi bir arkadaşı olan Donald MacFarlane ile görüşmeye başladı. Parti yetkilileri onun bir psikanalistle görüştüğünü öğrenince, seanslara son vermesi için onu ikna etmeye çalıştılar. (Kent Mastores ve Constance Rowell Mastores, Kai Bird'e yazılan e-posta, 6.5.04. Constance, Burch'un kızıdır.)

ediyordu). Psikolojiye ilgi duyan ancak siyasi eylemi küçümseyen arkadaşlarına duyduğu öfkeyi "...psikanalize olan ilgileri, başka her türlü olumlu sosyal eylem biçimine karşı inançsızlık anlamına geliyor," diyerek dile getirse de Parti'deki yoldaşlarının çoğunun aksine Jean, "bireysel ruhun kutsiyetine ve anlamlılığına" inanıyordu. Onun için psikolojik teori, "belli başlı bozuklukları tedavi edici bir yöntem" olan uzman cerrahi gibiydi.*

Jean Tatlock, özetle, akut psikolojik sorunları olan bir fizikçinin ilgisini çekmesi kaçınılmaz olan karmaşık bir kızdı. Ortak bir arkadaşlarına göre, "Robert'a her yönden layıktı. Çok ortak noktaları vardı."†

Jean ve Oppie o sonbaharda çıkmaya başladıktan sonra, herkes bunun çok yoğun bir ilişki olduğunu anladı. Jean'in en yakın arkadaşlarından biri olan Edith Arnstein Jenkins daha sonra şunları yazdı: "Hepimiz biraz kıskandık. Kendi hesabıma ben [Oppenheimer'a] uzaktan hayrandım. Onun olgun tavırları ve parlak zekâsı zaten bir efsaneydi. Ayakları dışa dönük şekilde üstünkörü yürürdü. Mavi gözleri ve Einsteinvari saçlarıyla o mitolojik bir Yahudi figürüydü. Onu Sadık İspanya için düzenlenen partilerde tanıdıkça, o gözlerin muhatabına nasıl sabitlendiğini ve çok azının yapabildiği derecede dikkatle dinlerken kulağının muhatabında olduğunu göstermek için vurguyla nasıl 'Evet! Evet! Evet!' dediğini görmüştük. . . Derin düşüncelere daldığında nasıl tempolu yürüdüğünü, çevresindeki havarilerin de aynı üstünkörü, eğik yürüyüşü taklit ettiklerini ve birini dinlerken onun gibi sürekli "Evet! Evet! Evet!' dediklerini görmüştük."‡

Jean Tatlock, Oppenheimer'ın tuhaflıklarının farkındaydı. Belki de hayatı iliklerine kadar hissettiği için, çok garip tutkuları olan bir adamla empati kurabiliyordu. Bir arkadaşına, "Robert'ın daha yedi yaşındayken eğitimli topluluklara konferanslar verdiğini, hiçbir zaman bir çocukluk yaşamadığını, yani hepimizden farklı olduğunu

* Tatlock'tan Robertson'a, yaklaşık 15.7.35.

† Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer,* s. 69.

‡ Jenkins, *Against a Field Sinister,* s. 22.

unutma," demişti.* Oppenheimer gibi, o da kesinlikle içe dönüktü. Yukarıda değinildiği gibi, psikanalist ve psikiyatrist olmaya çoktan karar vermişti.

Öğrencileri, Oppenheimer'ın Tatlock'la tanışmadan önce, birçok kadınla görüştüğüne şahit olmuştu. Bob Serber, "En az yarım düzine vardı," diyordu.† Ama Tatlock'ta durum farklıydı. Oppie onu kendine saklar ve fizik bölümündeki arkadaş çevresine nadiren getirirdi. Arkadaşları onları sadece Mary Ellen Washburn'ün düzenlediği samimi partilerde birlikte görmüşlerdi. Serber, Tatlock'ı "çok güzel görünümlü ve sosyal toplantılarda oldukça kendi hâlinde biri" olarak tanımlıyordu. Politik yönünü tanımlarken de "hepimizden daha solcu" diyordu. Ve kesinlikle "çok zeki bir kız" olmasına rağmen, karanlık bir tarafı olduğunu görebiliyordu. "Manik depresif bir vaka mıydı, değil miydi bilmiyorum ama korkunç depresyonlar yaşıyordu," diyordu. Ve Jean bunalınca Oppie de bunalıyordu. Serber'a göre "bazı günler depresyona giriyordu çünkü Jean ile sorunlar yaşıyordu."

Yine de ilişkileri bu nöbetlere rağmen üç yıldan fazla sürdü. Daha sonraları bir arkadaşı, "Jean, Robert'ın gerçek aşkıydı," diyecekti.‡ "En çok onu seviyordu. Kendini ona adamıştı." Ve belki de Jean'in aktivizminin ve sosyal bilincinin Robert'ta, Etik Kültür Okulu'nda sık sık tartışılan sosyal sorumluluk duygusunu uyandırmasından daha doğal bir şey yoktu. Çok geçmeden birçok Halk Cephesi eyleminde aktif çalışmaya başladı. Oppenheimer, 1954'te onu sorgulayanlara, "1936'nın sonlarından başlayarak görüşlerim değişmeye başladı. Almanya'da Yahudilere yapılan muamelelere karşı için için yanan, sürekli bir öfke besliyordum. Orada akrabalarım vardı [bir hala ve birkaç kuzen] ve daha sonra onların oradan çıkmasına ve bu ülkeye gelmesine yardımcı olmak durumunda kaldım. Ekonomik krizin öğrencilerime neler yaptığını gördüm. Genellikle hiçbir iş bulamıyor ya da geliri tamamen yetersiz olan işler yapıyorlardı. Ve onlar sayesinde, politik ve ekonomik olayların insanların yaşamlarını ne kadar derinden etkileyebileceğini

---

* A.g.e.

† Serber, röportaj: Sherwin, 9.1.82, s. 9-10. Ayrıca bkz. Serber, *Peace and War*, s. 46.

‡ Haakon Chevalier, röportaj: Sherwin, 9.5.80.

anlamaya başladım. Toplum yaşamına daha fazla katılma ihtiyacı hissetmeye başladım," demişti.*

Bir süre, özellikle göçmen tarım işçilerinin durumuyla ilgilenmeye başladı. Oppenheimer'ın öğrencilerinden birinin komşusu olan Avram Yedidia, Berkeley fizikçisiyle 1937-38 yıllarında tanıştığında California Eyalet Yardım İdaresi'nde çalışıyordu. Yedidia, "İşsizlerin durumuna derin ilgi gösterirdi," diyordu. "Oklahoma ve Arkansas'taki kum fırtınalarından kaçarak bu bölgeye gelen göçmenlerle ilgili ardı ardına sorular sorardı. O zamanlar bize göre – bence Oppenheimer da aynı fikirdeydi– bizim çalışmamız yaşamsal öneme sahipti yani bugünkü ifadeyle 'yerinde' idi. Onun çalışması ise ezoterik ve soyuttu."†

Büyük Buhran, birçok Amerikalının siyasi bakış açısını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştu. California'da bu değişim her yerden güçlü oldu. 1930'da her dört California seçmeninden üçü kayıtlı Cumhuriyetçiydi; sekiz yıl sonra Demokratlar, Cumhuriyetçilerden ikiye bir oranda üstün hâle geldi. 1934'te olaylı yazar Upton Sinclair, California'daki Yoksulluğa Son (EPIC) adlı radikal platformuyla neredeyse valiliği kazanıyordu. O yıl *The Nation* başyazısı şöyle diyordu: "Eğer bir devrim yapılacaksa, California'da yapılmalıydı. Emek ve sermaye arasındaki savaş başka hiçbir yerde bu kadar yaygın ve acı olmamış, hiçbir yerde bu kadar büyük kayıplar verilmemiştir. Başka hiçbir yerde İnsan Hakları Beyannamesi ile güvence altına alınan kişisel özgürlükler bu kadar açıktan hiçe sayılmamıştır."‡ 1938'de Culbert L. Olson adında bir başka reformcu Demokrat, eyaletteki Komünist Parti'nin açık desteğiyle vali seçildi. Olson, kampanyasını "faşizme karşı birleşik cephe" sloganı altında yürütmüştü.

California'daki siyasi sol bir bütün olarak bir süreliğine ana akım olsa da California Komünist Partisi, California Üniversitesi'nin çeşitli kampüslerinde bile hâlâ küçük bir azınlıktı. Berkeley'nin bu-

* JRO soruşturması, s. 8.

† Avram Yedidia'dan Sherwin'e, 14.2.80.

‡ Harvey Klehr, *The Heyday of American Communism*, s. 270, 413; Ellen Schrecker, *Many Are the Crimes*, s. 15; Edward L. Barrett, Jr., *The Tenney Committee*, s. 1; *The Nation*, 12.9.34, alıntılayan: Dorothy Healey, *Dorothy Healey Remembers*, s. 40, 59; Steve Nelson ve diğ., *American Radical*, s. 262.

lunduğu Alameda County'de Parti, Oakland tersanelerinde çalışan yüz liman işçisiyle birlikte beş yüz, altı yüz üye kazanmıştı. California komünistlerinin genellikle Ulusal Parti'de ılımlılığın sesi olduğu düşünülüyordu. 1936'da sadece 2.500 üyeye sahip olan eyalet partisi, 1938'e kadar 6.000'den fazla üyeye ulaştı. Ülke çapında Komünist Parti (ABD) 1938'de yaklaşık 75.000 üyeye sahipti ancak bu yeni katılanların çoğu bir yıldan az kaldı. 1930'larda, toplamda yaklaşık 250.000 Amerikalı kısa bir süre için de olsa CPUSA'ya bağlılık gösteriyordu.

Birçok Yeni Düzen Demokratının gözünde, CPUSA'ya katılan ve çok sayıda kültür ve eğitim faaliyetinde yer alanlar hiçbir şekilde damgalanmadı. Gerçekten de bazı çevrelerde Halk Cephesi belirli bir saygınlık taşıyordu. Bununla birlikte, Parti'ye hiç katılmamış olan birçok aydın, CP tarafından desteklenen yazarlar kongresine katılmaya veya "Halk Eğitim Merkezi"nde ders vermeye gönüllü oldu. Bu nedenle Oppenheimer gibi genç bir Berkeley akademisyeninin Buhran dönemi California'sının entelektüel ve politik yaşamının bu şekilde içinde yer alması özellikle olağandışı değildi. Daha sonraları verdiği ifadede, "Bu yeni beraberlik duygusunu sevdim ve o zaman dönemimin ve ülkemin hayatının bir parçası olmaya başladığımı hissettim," diyecekti.*

Robert için bu siyaset dünyasına "kapıyı açan" Tatlock oldu.† Tatlock'ın arkadaşları onun da arkadaşları oldu. Bunlar arasında Komünist Parti üyeleri Kenneth May (Berkeley'de yüksek lisans öğrencisi), John Pitman (*People's World* muhabiri), Aubrey Grossman (avukat), Rudy Lambert ve Edith Arnstein vardı. Tatlock'ın en iyi arkadaşlarından biri, Stanford Tıp Fakültesi'nde tanıştığı Almanya doğumlu tıp doktoru Hannah Peters'tı. Kısa süre sonra Oppenheimer'ın doktoru olan Dr. Peters, Nazi Almanya'sından bir başka mülteci olan Bernard Peters (eski adıyla Pietrkowski) ile evliydi.

1910'da Posen'de doğan Bernard, Hitler 1933'te iktidara gelinceye kadar Münih'te elektrik mühendisliği okudu. Daha sonraları

---

* JRO soruşturması, s. 8.

† "Kapıyı açmak" ifadesi, Oppenheimer'ın 1954 duruşması için otobiyografik ifadesinin ilk taslağından gelir. Son hâlinde bu ifadeyi çıkardı. Bkz. Goodchild, *Oppenheimer*, s. 233.

Komünist Parti üyesi olduğunu inkâr etmesine rağmen, çok sayıda komünist mitinge izleyici olarak katılmış ve bir keresinde iki kişinin yaralandığı Nazi karşıtı bir gösteride yer almıştı. Kısa süre sonra tutuklandı ve bir erken dönem Nazi toplama kampı olan Dachau'da hapsedildi. Üç korkunç aydan sonra Münih'teki bir hapishaneye nakledildi ve daha sonra hiçbir açıklama yapılmadan serbest bırakıldı (bu hikâyenin başka bir versiyonuna göre, Peters hapishaneden kaçmayı başardı).* Daha sonra geceleri bisikletle seyahat ederek birkaç ayın sonunda Almanya'nın güneyinden, Alpler üzerinden İtalya'ya geçti. Orada Berlin doğumlu kız arkadaşı Hannah Lilien'i buldu. Hannah yirmi iki yaşındaydı ve tıp okumak için Padova'ya gitmişti. Nisan 1934'te çift, Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etti. 20 Kasım 1934'te New York'ta evlendiler ve Hannah 1937'de New York'taki Long Island Tıp Fakültesi'nden diplomasını aldıktan sonra San Francisco Körfezi bölgesine taşındılar. Hannah, Stanford Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde geçirdiği bir süre boyunca Jean Tatlock'ın arkadaşı ve hocası Dr. Thomas Addis ile araştırma projeleri üzerinde çalıştı. Oppenheimer, Peters'lar ile Jean aracılığıyla tanıştığında Bernard liman işçisi olarak çalışıyordu.

1934'te Peters, Dachau'da tanık olduğu dehşet hakkında 3.000 kelimelik bir açıklama yazmıştı. Tek tek mahkûmlara yapılan işkenceleri ve yargısız infazları tüyler ürpertici ayrıntılarla anlattı. Tutuklulardan biri için, "Dayaktan birkaç saat sonra kollarımda öldü. Sırtındaki tüm deri soyulmuştu, kasları parça parça sarkıyordu," diyordu.† Peters, Batı Kıyısı'na vardığında Nazi zulmüne dair görsel tariflerini hiç şüphesiz arkadaşlarıyla paylaştı. Peters'ın Dachau hakkındaki raporunu okumuş ya da sadece bu konuda konuştuğunu duymuş olsa da Oppenheimer bu hikâyelerden derinden etkilenmiş olmalı. Peters'ın olağanüstü yaşamında bir özgünlük ve

---

* "Dr. Peters Replies to Oppenheimer," *Rochester Times Union*, 15.6.49; hearings before the HUAC, 8.7.49, s. 9, Bernard Peters Papers, NBA. Peters, "Münih'teki bir hapishaneye nakledildim ve sonra serbest bırakıldım," diye ifade verdi. Peters ayrıca ifadesinde o sırada ne kendisinin ne de karısı Hannah'nın hiçbir zaman Komünist Parti'ye üye olmadığını söyledi.

† Bernard Peters, "Münih yakınlarındaki Dachau Toplama Kampından bir Tutsağın ifadesi", Peters tarafından 1934'te New York'ta yazıldı; Peters, "War Crimes," 11.5.45, Peters Papers, NBA.

dünyaya mal olmuşluk havası vardı. Oppenheimer'ın yüksek lisans öğrencilerinden biri olan Philip Morrison, Peters hakkında her zaman, "Çoğumuzdan biraz farklı, daha olgun, özel bir ciddiyet ve ağırlığa sahipti," diyordu.* "Deneyimi hepimizin çok ötesine geçti. Nazi Almanya'sını kaplayan barbar karanlığı görmüş ve hissetmiş, San Francisco Körfezi'ndeki liman işçileri arasında çalışmıştı."

Peters fiziğe ilgi gösterince, Oppie onu Berkeley'de bu konuda tahsil yapmaya teşvik etti.† Yetenekli bir öğrenci olduğunu kanıtlayınca, lisans diploması olmamasına rağmen Robert onu Berkeley'nin fizik yüksek lisans programına kaydettirdi. Peters kısa süre sonra kuantum mekaniği dersinde Oppenheimer'ın not tutucusu oldu ve tezini Oppie'nin gözetimi altında yazdı. Oppie ve Jean Tatlock'ın, Hannah ve Bernard Peters ile sık sık bir araya gelmesi şaşırtıcı değildi. Çift, Komünist Parti'ye katılmadıkları konusunda her zaman ısrarcı olsa da siyasi olarak açıkça solcuydular. 1940'a gelindiğinde Hannah, Oakland şehir merkezindeki fakir bölgelerde özel bir uygulama yaptı ve bu deneyim "yeterli tıbbi bakımın ancak federal destekle, kapsamlı bir sağlık sigortası planı ile sağlanabileceği yönünde birkaç yıldır büyüyen bir inancı güçlendirdi."‡ Hannah ayrıca, çok az beyaz doktorun kabul ettiği bir dönemde siyah hastaları kabul ederek, kendi mesleğinde ırksal entegrasyonu sağlamaya çalıştı. Her iki görüşü yüzünden bir radikal olarak damgalandı ve FBI, onun CP'nin bir üyesi olduğu sonucuna ulaştı.§

Tüm bu yeni arkadaşlar Oppenheimer'ı politik aktivizm dünyalarına çekti. Öte yandan, onun siyasi uyanışından tek başına Tatlock ve çevresinin sorumlu olduğunu öne sürmek yanlış olurdu.

---

* Schweber, *In the Shadow of the Bomb*, s. 120.

† A.g.e., s. 120, 220.

‡ Dr. Hannah Peters'tan Bayan Ruth B. Shipley'e, chief, Passport Division, Department of State, 28.2.51, Peters Papers, NBA. Shipley'nin kendisine pasaport vermeyi reddetmesine itiraz eden Peters, daha önce Komünist Parti'ye üye olduğunu doğrudan inkâr etti. Anti-Faşist Mülteci Komitesi üyesi olduğunu söyledi.

§ JRO'dan *Rochester Democrat and Chronicle* editörlerine, 30.6.49, Peters Papers, NBA. Eylül 1943'te Oppenheimer, Albay Lansdale ve General Groves'a Hannah Peters'ın CP'nin bir üyesi olduğunu düşündüğünü söyledi; Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 111; JRO FBI dosyası, not 28.4.54, belge 1320; Ayrıca bkz. JRO hakkındaki AEC raporu (*Rochester Times Union*, 7.7.54, klasör 11, Bernard Peters Papers, NBA).

1935'lerde Oppenheimer'ın babası, tanınmış İngiliz sosyalistler Sidney ve Beatrice Webb tarafından yazılan ve Sovyet devletinin pembe bir tasviri olan *Sovyet Komünizmi: Yeni Bir Medeniyet mi?* adlı eserinin bir kopyasını ona ödünç verdi. Sovyet deneyimi hakkında kitabın söylediklerinden oldukça etkilenmişti.*

1936 yazında Oppenheimer'ın, *Das Kapital*'in Almanca baskısının üç cildini de yanına alarak New York'a üç günlük bir tren yolculuğuna çıktığı söylenir. Arkadaşlarının anlattığına göre New York'a vardığında, üç cildi baştan sona okumuştu. Aslında Marx'la tanışması yıllar önce, muhtemelen 1932 baharında olmuştu. Arkadaşı Harold Cherniss, Oppie'nin o bahar onu Ithaca, New York'ta ziyaret ettiğini ve böbülenerek *Das Kapital*'i okuduğunu söylediğini belirtiyordu. Cherniss gülmüştü; Oppie'yi siyasi biri olarak düşünmüyordu ama arkadaşının çok okuduğunu biliyordu: "Bence bir yerlerde birileri ona 'Bundan haberin yok mu? Bunu görmedin mi?' demiştir. O da bu lanet kitabı alıp okumuştur!" diyordu.†

Henüz tanıştırılmamış olsalar da Haakon Chevalier, Oppenheimer'ın ününü duymuştu ve duydukları onun fizik alanındaki çalışmaları hakkında değildi. Temmuz 1937'de Chevalier, günlüğüne ortak bir arkadaşından duyduğu üzere Oppenheimer'ın, Lenin'in tüm eserlerini satın aldığını ve okuduğunu yazmıştı. Bundan etkilenen Chevalier, Oppenheimer'ın "çoğu parti üyesinden daha iyi okuduğu" yorumunu yapmıştı.‡ Chevalier kendisini nispeten sofistike bir Marksist olarak görmesine karşın, *Das Kapital*'i hiç bitirmemişti.

1901'de Lakewood, New Jersey'de doğan Haakon Chevalier, yine de kolayca göçmen sanılabilirdi.§ Babası Fransızdı ve annesi Norveç'te doğmuştu. Arkadaşlarının tabiriyle "Hoke", erken çocukluğunun bir kısmını Paris ve Oslo'da geçirdi; sonuç olarak, akıcı Fransızca ve Norveççe konuşuyordu. Ama ailesi onu 1913'te

---

* Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 19.

† Cherniss, röportaj: Sherwin, 23.5.79, s. 5.

‡ Chevalier'in günlük kaydı 20.7.37 tarihlidir – ama arkadaşı "E." Oppenheimer'ın *Das Kapital*'i önceki yaz okuduğunu söylüyordu. Bkz. Chevalier, *Oppenheimer*, s. 16; Steve Nelson'a da aynı hikâye anlatılmıştı: Steve Nelson, ve diğ., *American Radical*, s. 269.

§ Haakon Chevalier FBI file (100-18564), part 1 of 2, background report, s. 2, 16.

Amerika'ya geri getirdi ve liseyi California, Santa Barbara'da bitirdi. Stanford ve Berkeley'de okudu ancak 1920'de üniversite eğitimini yarıda keserek San Francisco ve Cape Town arasında seyreden bir ticaret gemisinde on bir ay denizci olarak çalıştı. Bu maceradan sonra Chevalier, Berkeley'ye döndü ve 1929'da Fransız edebiyatı üzerine uzmanlaştığı Latin dilleri doktorasını aldı.

1,85 boyunda, mavi gözlü ve dalgalı kahverengi saçlı Hoke, zarif bir genç adamdı. 1922'de Ruth Walsworth Bosley ile evlendi ancak 1930'da terk edilme gerekçesiyle ondan boşandı ve bir yıl sonra Berkeley öğrencilerinden yirmi dört yaşındaki Barbara Ethel Lansburgh ile evlendi. Sarışın, yeşil gözlü Lansburgh zengin bir aileden geliyordu ve San Francisco'nun yirmi mil kuzeyindeki Stinson Beach'te büyüleyici bir sahil evine sahipti. Kızları Suzanne Chevalier-Skolnikoff, babası için "Korkunç derecede karizmatik bir hocaydı," diyordu.* "Annemi ona çeken de bu özelliğiydi."

1932'de Chevalier, ilk kitabı olarak Anatole France'ın bir biyografisini yayımladı. Aynı yıl, sol eğilimli *New Republic* ve *Nation* dergileri için kitap eleştirileri ve denemeler yazmaya başladı. 1930'ların ortalarına gelindiğinde, Fransızca dersleri veren, Oakland'da Chabot Road'daki kızılçamdan biçimsiz evini Edmund Wilson, Lillian Hellman ve Lincoln Steffens gibi seçkin öğrenci, sanatçı, siyasi aktivist ve konuk yazarlara açan Chevalier, Berkeley kampüsünün bir demirbaşı hâline gelmişti. Sık sık gece geç saatlere kadar parti yapan Chevalier, sabah derslerine o kadar geç kalıyordu ki, sonunda departmanı onun sabahları ders vermesini yasakladı.†

Hırslı bir entelektüel olan Chevalier aynı zamanda politik olarak da aktifti. Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği, Öğretmenler Birliği, Uluslararası Profesyoneller Birliği ve Tüketici Birliği'ne üyeydi. Meksikalı-Amerikalı çiftçi işçileri temsil eden radikal bir sendika olan California Cannery and Agricultural Workers'ın lideri Caroline Decker'ın arkadaşı ve destekçisi oldu. 1935 baharında Berkeley kampüsü, komünist ilişkilerinin reklamını yaparak üniversite yet-

---

* Larken Bradley, "Stinson Grand Dame Barbara Chevalier Dies," *Point Reyes Light*, 24.7.03.

† Haakon Chevalier, *Oppenheimer*, s. 30; Barbara Chevalier "günlüğü," 8.8.81, Gregg Herken'in izniyle, *www.brotherhoodofthebomb.com*.

kililerini rahatsız eden bir öğrencinin ilişiğinin kesilmesini protesto etmek için seferber oldu. Bu ihraç kararını protesto etmek için yapılan toplantı daha sonra teknik direktörün dolduruşa getirdiği futbol takımı tarafından dağıtıldı. Bir görüşe göre, yalnızca bir öğretim üyesi –Haakon Chevalier– "takibe alınan ve terörize edilen öğrencilere barınak ve manevi destek verdi."*

1933'te Chevalier, André Gide, André Malraux ve Henri Barbusse gibi solcu edebiyat figürleriyle tanışma olanağı bulduğu bir Fransa ziyareti yapmıştı. California'ya, "kâr arayışına ve insanın insan tarafından sömürülmesine dayanan bir toplumdan, kullanım için üretime ve insan işbirliğine dayanan bir topluma geçişe tanık olmanın" kaderi olduğuna ikna olmuş bir şekilde döndü.†

1934'e gelindiğinde, André Malraux'nun 1927'deki Çin devrimi konulu *La Condition Humaine* [İnsanlık Durumu] ve *Le Temps du Mépris* [Aşağılama Zamanı] romanlarını çevirmişti. Chevalier bu romanların "yeni insan vizyonu"nun etkisi altında yazıldığını düşünüyordu.‡

Sol görüşlü birçok kişi gibi, İspanya İç Savaşı'nın patlak vermesi Chevalier için de bir dönüm noktası oldu. Temmuz 1936'da İspanyol ordusundaki sağ gruplar Madrid'deki demokratik olarak seçilmiş sol hükümete karşı ayaklandı. General Francisco Franco liderliğindeki faşist isyancıların birkaç hafta içinde Cumhuriyeti devirmesi bekleniyordu. Ancak halk direnişi güçlüydü ve amansız bir iç savaş çıktı. İspanya hükümetinde komünist etkiden şüphelenen ve Katolik Kilisesi tarafından teşvik edilen ABD ve Avrupa demokrasileri, her iki tarafa karşı silah ambargosu ilan etti. Bu, Hitler'in Almanya'sından ve Mussolini'nin İtalya'sından cömert yardım alan faşistlere belirgin bir avantaj sağladı. Kuşatma altındaki Cumhuriyetçi hükümete sadece Sovyetler Birliği yardım etti. Buna ek olarak, dünyanın dört bir yanından gönüllüler, çoğunlukla komünistler ama aynı zamanda diğer solcular, Cumhuriyeti savunmak için uluslararası tugaylara katıldı. 1936-39 yılları arasında, İspanya Cumhuriyeti'nin savunması bütün liberal çevrelerde ün yaptı. Bu yıllar boyunca, yaklaşık

---

* Jenkins, *Against a Field Sinister*, s. 25.

† Chevalier, *Oppenheimer*, s. 8-9.

‡ Chevalier, *Oppenheimer*, s. 8; Axel Madsen, *Malraux*, s. 195.

2.800 Amerikalı, komünist destekli Abraham Lincoln Tugayı'na katılarak faşistlerle savaşmak için gönüllü oldu.*

1937 baharında, Chevalier, Malraux'ya California turunda eşlik etti. Yakın zamanda İspanya İç Savaşı'nda yaralanan Malraux, romanlarını tanıtıyor ve Cumhuriyete tıbbi yardım gönderen bir grup olan İspanyol Tıp Bürosu adına bağış topluyordu. Chevalier için Malraux, aynı zamanda politik olarak da adanmış somut ve ciddi bir entelektüeldi.

1937'de, tüm kanıtlar Chevalier'in Komünist Parti'ye mensup olduğunu gösteriyordu. 1965 tarihli *Oppenheimer: Bir Dostluğun Hikâyesi* adlı anı kitabıyla, 1930'lardaki siyasi görünümü dikkat çekici bir şekilde tanımladı. Ama McCarthy'ciliğin zirve dönemi geçtikten on bir yıl sonra yazarken bile, kritik Parti üyeliği meselesi hakkında muğlak konuşmanın ihtiyatlı olacağını düşünmüştü. 1930'ların sonları diyordu, "masumiyet zamanıydı. Aklın ve inancın isabetine, demokratik süreçlerin işletilmesine ve adaletin nihai zaferine olan samimi bir inançla coşuyorduk." Oppenheimer gibi benzer düşüncedeki adamlar da İspanya Cumhuriyeti'nin yurtdışında faşist Avrupa'nın rüzgârlarına karşı zafer kazanacağına ve içeride, Yeni Düzen reformlarının ırk ve sınıf eşitliğine dayalı yeni bir toplumsal sözleşmenin yolunu açacağına inanıyordu. Pek çok aydının böyle umutları vardı, nitekim bazıları Komünist Parti'ye de katıldı.

Oppenheimer onunla tanıştığında, Chevalier kendini davasına adamış bir Marksist entelektüeldi, muhtemelen Parti üyesiydi ve büyük olasılıkla San Francisco'daki Parti yetkilileri arasında saygı duyulan gayri resmi bir danışmandı. Yıllar içinde Oppenheimer'ı Fakülte Kulübü'nde ve kampüsün başka yerlerinde uzaktan görmüştü. Ancak Berkeley dedikoduları sayesinde, bu parlak genç fizikçinin artık "dünyayı kuşatan sorunlar hakkında *okumaktan* daha fazlasını yapma derdine düştüğünü duymuştu. Bir şeyler *yapmak* istiyordu."†

Chevalier ve Oppenheimer nihayet yeni kurulan bir öğretmenler sendikasının ilk toplantısında tanıştırıldı. Chevalier daha sonraları bu ilk karşılaşmanın 1937 sonbaharında gerçekleştiğini belirtti. An-

---

* Robert A. Rosenstone, *Crusade of the Left*, s. vii; Schrecker, *Many Are the Crimes*, s. 15.

† Chevalier, *Oppenheimer*, s. 16.

cak her ikisinin de daha sonra söylediği gibi ilk tanışmaları bu sendika toplantısında olduysa, bu olay tam iki yıl önce, 1935 sonbaharında gerçekleşmiş olmalı. Amerikan İşçi Federasyonu'na (AFL) bağlı olan Öğretmenler Sendikası'nın 349. Yerel şubesi, üniversite profesörlerini kabul edecek şekilde genişletilmişti. Oppenheimer daha sonra ifadesinde, "Fakülteden bir grup insan bu konuda konuştuk, Fakülte Kulübü'nde ya da başka bir yerde bir araya gelip öğle yemeği yedik ve bunu yapmaya karar verdik," dedi.* Oppenheimer kayıt sekreteri seçildi. Chevalier daha sonra şubenin başkanı olarak görev yapacaktı. Birkaç ay içinde 349. Yerel Şube'nin, kırkı üniversitede profesör veya öğretim görevlisi olmak üzere yaklaşık yüz üyesi oldu.

İlk tanışmalarındaki havayı Oppenheimer da Chevalier de tam olarak hatırlayamıyorlardı ama birbirlerini hemen sevdiler. Chevalier, "Sanki onu hep tanıyormuşum gibi içimde garip bir his vardı," diyordu.† Hem Oppenheimer'ın zekâsına hayran kalmış hem de "doğallığı ve sadeliği" ile büyülenmişti. Chevalier'e göre tam o gün, siyaset tartışmak için haftada bir iki kez bir araya gelecek altı ila on kişilik düzenli bir tartışma grubu oluşturmaya karar verdiler. Bu grup 1937 sonbaharından 1942 sonbaharının sonlarına kadar düzenli olarak toplandı. Bu yıllarda Chevalier, Oppenheimer'ı "en yakın ve sadık arkadaşım" diye tanıtıyordu. Başlangıçta, dostlukları ortak siyasi bağlılıklarından kaynaklanmıştı. Ancak Chevalier daha sonraları "ne var ki, yakınlığımız, başlangıçta bile hiçbir şekilde tamamen ideolojik değildi; sıcaklık, ilgi, mütekabiliyet, entelektüel fikir alışverişi gibi kişisel özellikler taşıyordu ve hızla sevgiye dönüşüyordu," diyecekti. Chevalier, yeni arkadaşına çok geçmeden Oppie takma adı ile hitap etmeye başladı ve Oppenheimer, buna karşın akşam yemeği için Chevalier'in hanesine uğrar oldu. Zaman zaman sinemaya ya da konsere giderlerdi. Chevalier anılarında, "İçmek onun için belirli bir ritüeli olan sosyal bir işti," diye yazmıştı. Oppie, "dünyanın en iyi martinisini"

---

* JRO soruşturması, s. 156; FBI direktörüne not, 17.1.58, Bayan Fred Airy, eski adıyla Helen A. Lichens tarafından yazılan "Term Report: Teachers' Union of Berkeley and Oakland, Spring 1936" başlıklı bir dönem ödeviyle ilgili. Bayan Airy FBI'a bu dönem ödevini 1936'da Berkeley'de öğrenciyken yazdığını açıkladı. Ödevini araştırırken, sendika toplantılarının çoğuna katıldı ve görevlileriyle görüştü.

† Chevalier, *Oppenheimer*, s. 16-19, 21-22.

yapıyor ve her zaman kendi alametifarikası hâline gelen "Düşmanlarımızın bozgununa!" diye kadeh kaldırıyordu. Düşmanlarının kimler olduğu, Chevalier'e göre gayet açıktı.

Jean Tatlock için önemli olan Parti veya ideolojisi değil, amaçlardı. Oppenheimer daha sonraki ifadesinde, "Jean, bana Komünist Parti üyeliğinden bahsetti," dedi. "İlişkileri gelgitliydi ve görünüşe göre ona aradığı şeyi asla sağlayamıyorlardı. İlgisinin tam olarak politik olduğuna inanmıyorum. Derin dini duygulara sahip bir insandı. Bu ülkeyi, insanlarını ve yaşantısını severdi." 1936 sonbaharında, onu en çok etkileyen neden, Cumhuriyetçi İspanya'nın içinde bulunduğu kötü durumdu.

Oppenheimer'ı teoriden eyleme geçmeye zorlayan Tatlock'ın tutkulu doğasıydı. Bir gün, kesinlikle "ezilenlerin yanında" biri olarak, bu siyasi mücadelelerin dışında kalmakla yetinmesi gerektiğini söylemişti. "Tanrı aşkına," diye itiraz etti Jean, "hiçbir şeyle *yetinme*."* O ve Oppenheimer kısa süre sonra çeşitli İspanyol yardım grupları için bağış toplama etkinlikleri düzenlemeye başladılar. 1937-38 kışında Jean, Robert'ı İspanyol Mülteci Fonu başkanı Dr. Thomas Addis ile tanıştırdı. Stanford Üniversitesi'nde seçkin bir tıp profesörü olan Dr. Addis, Tatlock'ı Stanford Üniversitesi Tıp Fakültesi'ndeki çalışmalarında teşvik etmişti; hem arkadaşı hem de hocasıydı. Ayrıca Haakon Chevalier, Linus Pauling (Oppie'nin Caltech'ten arkadaşı), Louise Bransten ve Oppie'nin Berkeley'deki tanıdıklarından oluşan diğer birçok insanın da arkadaşıydı. Addis, kısa sürede Oppenheimer'ın "iyi bir arkadaşı" oldu.†

Tom Addis olağanüstü kültürlü bir İskoçyalıydı. 1881'de doğdu, Edinburgh'da katı bir Kalvinist evde büyüdü (genç bir doktor

---

* Michelmore, *The Swift Years*, s. 49.

† JRO soruşturması, s. 155, 191. 1950'de FBI, Oppenheimer'ı Dr. Addis hakkında sorguladığında, Oppenheimer doktor hakkında konuşmayı reddetti ve "doktorun öldüğünü ve Komünist Parti'ye yakınlığı konusunda kendini savunamayacağını" söyledi. O zamana kadar, Addis'in dul eşi Linus Pauling'e merhum kocasının siyasi görüşlerinin Ulusal Bilimler Akademisi için bir anma yazısında tartışılmasını istemediğini, çünkü iki çocuğuyla birlikte "kendi güvenliklerinden korktuklarını" söyledi. Kevin V. Lemley ve Linus Pauling, "Thomas Addis," *Biographical Memoirs*, s. 3.

iken bile, cebinde küçük bir İncil taşıyordu).* 1905'te Edinburgh Üniversitesi'nden tıp diplomasını aldı ve Carnegie Bursiyeri olarak Berlin ve Heidelberg'de doktora sonrası araştırmalar yaptı. Normal plazmanın hemofili tedavisinde kullanılabileceğini gösteren ilk tıbbi araştırmacıydı. 1911'de San Francisco'daki Stanford Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Klinik Laboratuvar şefi oldu. Stanford'da doktor-biliminsanı olarak uzun ve seçkin bir kariyere başladı ve böbrek hastalığının tedavisinde öncü oldu. Nefrit üzerine iki kitap ve 130'dan fazla bilimsel makale yazarak Amerika'nın bu hastalık konusunda önde gelen uzmanı oldu. 1944'te prestijli Ulusal Bilimler Akademisi üyeliğine seçildi.†

Addis, bir doktor-biliminsanı olarak ün kazanırken bile her zaman politik olarak aktifti.‡ 1914'te Avrupa'da savaş patlak verdiğinde Addis, İngiliz seferberliği için para toplayarak ABD tarafsızlık yasalarını ihlal etti. 1915'te suçlandı, 1917'de Başkan Woodrow Wilson tarafından resmen affedildi. Ertesi yıl, Addis Amerikan vatandaşı oldu. Ayrıcalıklı bir geçmişe sahip olmasına rağmen –amcası Sir Charles Addis, İngiltere Merkez Bankası'nın yöneticisiydi– paraya karşı bariz bir soğukluğu vardı. California'da Zenciler, Yahudiler ve sendika üyeleri için, tanınmış bir sivil haklar savunucusu oldu, sayısız dilekçe imzaladı ve çok sayıda sivil kuruluşa adını verdi. Radikal liman işçileri sendikası lideri Harry Bridges'in arkadaşıydı.§

1935'te Addis, Leningrad'daki Uluslararası Fizyoloji Kongresi'nin akademik bir konferansına katıldı ve Sovyetler Birliği'ne yaptığı bu ziyaretten sosyalist devletin halk sağlığı alanında gösterdiği ilerlemelere dair güzel izlenimlerle döndü.¶ Sovyet doktorların 1933 gibi

---

* Richard M. Lippman, M.D.'den Linus Pauling'e, 1.2.55, Addis Memorial Committee, box 60, Linus Pauling Papers, Oregon State University.

† Lemley ve Pauling, "Thomas Addis," s. 6.

‡ A.g.e., s. 5; ayrıca bkz. Dr. Frank Boulton'un Kai Bird'e yolladığı e-posta, 27.4.04, ve Herken, web sayfası, *www.brotherhoodofthebomb.com* (2. bölüm notları, not 33).

§ Frank Boulton, "Thomas Addis (1881-1949)," *Journal of the Royal College of Physicians of Edinburgh*, vol. 33, s. 135-42; Lemley ve Pauling, "Thomas Addis," s. 28.

¶ Herbert Romerstein and Eric Breindel, *The Venona Secrets*, s. 265-66. Romerstein ve Breindel alıntısı "Comintern Archives, Moscow, Fond 515, Opis 1, Delo 3875." Ayrıca, Addis'i "son on yılda San Francisco Körfez Bölgesi'ndeki 27 Komünist Cephe örgütünde aktif" olarak tanımlayan 1944 FBI raporuna da atıfta bulunuyorlar. Addis: San Francisco field report, 17.5.44, sect. 4, Federation of Architects, Engineers, Chemists and Technicians (FAECT) file, no. 61-723, FBI.

erken bir tarihte insan kadavrasından böbrek nakliyle ilgili deneyler yapmalarından özellikle etkilenmişti. Bundan sonra şiddetle ulusal sağlık sigortası için kulis yaptı ve bu da sonunda Amerikan Tabipler Birliği'nden kovulmasına yol açtı. Ancak Stanford'daki meslektaşları, onun Sovyet sistemine olan hayranlığını "bir inanç göstergesi", saygın bir biliminsanının kabul edilebilir bir kusuru olarak görüyorlardı.* Pauling, onun "nadir görülen türden harika bir adam – bir biliminsanı ve klinisyen" olduğunu düşünüyordu.† Bazıları da onun için dâhi diyordu. Meslektaşlarından Dr. Horace Gray, "Güvenli oynamak, sağlam ve mantıklı görünmek gibi içsel bir ihtiyacı olanlardan biri değildi," diyordu. "O bir kâşifti, liberal ve açık fikirliydi, asi olmadan da uyumsuzdu."

1930'ların sonlarında FBI, Addis'in Komünist Parti'ye beyaz yakalı profesyonelleri en çok dahil edenlerden biri olduğunu rapor ediyordu. Oppenheimer daha sonraları Addis'in ya komünist ya da "komüniste yakın" biri olduğunu düşündü.‡ Stanford'daki bir tıpçı meslektaşı, "Yan sokakta ya da şehirde ya da Güney Afrika'da, Avrupa'da ya da Java'da ya da insanların yaşadığı herhangi bir yerde adaletsizlik ya da baskı olması Tom Addis'e kişisel bir hakaret gibi gelirdi.§ Onun alfabetik sıralamada başta gelen adı, demokrasi için faşizme karşı savaşan çok sayıda örgütün sponsor listelerinde göze çarpıyordu," diye yazmıştı.

Addis, uzun yıllar Birleşik Amerikan İspanyol Yardım Komitesi'nin başkanı ve başkan yardımcısı olarak görev yaptı, maddi yardım için Oppenheimer'a da ilk kez bu sıfatla başvurdu. 1940'a gelindiğinde Addis, komitesinin birçok Avrupalı Yahudi de dahil olmak üzere binlerce mülteciyi Fransa'daki toplama kamplarından kurtarmada "tesirli" olduğunu iddia ediyordu. İspanya Cumhuriyeti davasına zaten sempati duyan Oppenheimer, Addis'te var olan işlevsel

* Lippman'dan Pauling'e, 1.2.55, Addis hakkında biyografi taslağı ile, Addis Memorial Committee, box 60, Pauling Papers, Oregon State University. Lemley ve Pauling, "Thomas Addis," s. 29.

† Pauling'den Donald Tresidder'e (rektör, Stanford University), box 77, Pauling Papers; Dr. Horace Gray'den Pauling'e, 5.4.57, Addis Memorial Committee, box 60, Linus Pauling Papers, Oregon State University.

‡ JRO soruşturması, s. 1004.

§ Dr. Frank Weymouth (fizyoloji bölümü başkanı, Stanford Üniversitesi) Addis Memorial Komitesi'ne, kutu 60, Linus Pauling Papers, Oregon Eyalet Üniversitesi.

kararlılık ve entelektüel titizliğin sofistike karışımından büyülendi ve derinden etkilendi.* Dr. Addis de onun gibi bir entelektüeldi; şiir, müzik, ekonomi ve bilim bilgisi ile "kendi mesleğine kadar uzanan geniş ilgi alanlarına sahip bir adamdı. . . . Bunlar arasında hiçbir ayrım yapmıyordu."†

Bir gün Oppenheimer, Addis'ten onu Stanford laboratuvarına davet eden bir telefon aldı. Özel olarak görüştüler ve Addis ona, "[İspanyol Cumhuriyeti davası için] bütün parayı bu yardım kuruluşları aracılığıyla veriyorsunuz.‡ Daha yararlı olmak istiyorsanız, paranız Komünist kanallardan geçsin. . . gerçekten çok daha iyi olacaktır," dedi. Daha sonra Oppenheimer düzenli olarak Dr. Addis'e, genellikle Addis'in laboratuvarında veya evinde nakit ödemeler yaptı. Oppenheimer daha sonra, "Bu paranın . . . doğrudan mücadeleye gideceği konusunda teminat verdi," dedi. Ancak bir süre sonra Addis, bu düzenli katkıları San Francisco Komünist Partisi'nin kıdemli bir üyesi olan Isaac "Pop" Folkoff'a vermenin daha uygun olacağını söyledi. Oppenheimer, tıbbi yardım yerine askeri teçhizat için para bağışlamanın tamamen yasal olmayabileceğini düşündüğü için nakit bağışta bulundu. Komünist Parti aracılığıyla İspanyol yardım çalışmaları için yaptığı yıllık bağışlar, yaklaşık 1.000 doları buluyordu ki bu 1930'larda büyük bir miktardı.§ Ancak faşistlerin 1939'daki zaferinden sonra, Addis ve ardından Folkoff, Partinin California'daki göçmen tarım işçilerini örgütleme çabaları gibi başka amaçlar için para topladı. Robert bu türden son katkısını görünüşe göre Nisan 1942'de yaptı.¶

O zamanlar yetmişli yaşlarının sonlarında eski bir hazır giyim işçisi olan Folkoff'un bir eli felçliydi. Oppenheimer ile tanıştığında, Partinin Körfez Bölgesi'ndeki finans komitesinin başkanıydı. 1940'ta San Francisco'da Parti başkanı olan, Abraham Lincoln

---

* Thomas Addis, mkt. "Sevgili Arkadaşım," hitabıyla, Eylül 1940, Addis ve Pauling yazışması, 1040-42, box 59, Pauling Papers, Oregon State University. Diğer sponsorlar Helen Keller, Dorothy Parker, George Seldes ve Donald Ogden Stewart'tı.

† A.g.e., Boulton, "Thomas Addis (1881-1949)," s. 24.

‡ JRO soruşturması, s. 183, 185, 9.

§ Çalışma İstatistikleri Bürosu'nun Tüketici Fiyat Endeksi Ayarlayıcısına göre, 1938'de bir dolar 2001'de 12,42 dolarlık satın alma gücüne sahipti.

¶ JRO soruşturması, s. 5, 9, 157; Stern, The Oppenheimer Case, s. 22.

Tugayı'nın siyasi komiseri Steve Nelson, onun hakkında, "Saygın bir ihtiyar solcuydu," diyordu.* "Adamı karalamak istemem ama işçi olarak çalışırken felsefeyle ilgilenmeye başlayan biriydi. Marksist felsefe konusunda kendini epey yetiştirmişti. Yani bir nevi itibarı, asaleti ve güvenilirliği vardı. Hareketin çevresindeki profesyonellerle görüşüyor ve onlardan para topluyordu." Nelson, Folkoff'un Oppenheimer kardeşlerin her ikisinden de para topladığını doğruladı.

1954'te Oppenheimer'a Komünist Parti'ye yapılan bu bağışlar sorulduğunda, "Yaptığım katkıların niyet ettiğimden farklı veya kötü amaçlara yönlendirilebileceğinden kuşku duyduğumu hatırlamıyorum. O zamanlar komünistleri tehlikeli olarak görmüyordum ve beyan ettikleri bazı hedefler bana makbul görünüyordu."†

Komünist Parti genellikle ırk ayrımcılığının kaldırılması, göçmen tarım işçileri için daha iyi çalışma koşulları sağlanması ve İspanya İç Savaşı'nda faşizme karşı mücadele gibi ilerici hedeflerde ön saflarda yer aldı ve Oppenheimer yavaş yavaş bu konularda aktif hâle geldi. 1938'in başlarında, Batı Yakası'nda Parti'nin yeni gazetesi *People's World*'a abone oldu. Gazeteyi düzenli olarak okuyordu ve daha sonra söylediği gibi özellikle "konuları formüle ediş tarzını" ilginç buluyordu.‡ Ocak 1938'in sonlarında, *People's World* gazetesi Oppenheimer, Haakon Chevalier ve diğer birkaç Berkeley profesörünün İspanya Cumhuriyeti'ne gönderilmek üzere bir ambulans satın almak için 1.500 dolar topladığını haber yapınca, adı da orada çıkmış oldu.§

O bahar, Robert ve diğer 197 Pasifik Kıyısı akademisyeni, Başkan Roosevelt'i İspanya Cumhuriyeti'ne uygulanan silah ambargosunu kaldırmaya çağıran bir dilekçe imzaladılar.¶ O yılın devamın-

* Nelson, röportaj: Sherwin, 17.6.81, s. 14; Nelson, ve diğ., American Radical, s. 258; Haakon Chevalier FBI file (100-18564), part 1 of 2, SF 61439, s. 37.

† JRO soruşturması, s. 9.

‡ A.g.e., s. 157; Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 22.

§ Oppenheimer'ın bağışı, İspanyol Demokrasisine Yardım için Amerikan Tıp Bürosu'na verildi (bkz. *Daily People's World*, 29.1.38, s. 3, FBI'ın Oppenheimer hakkındaki eski raporunda alıntılanmıştır, 17.2.47). UC Berkeley bağış toplama komitesi Oppenheimer, Chevalier, Rudolph Schevill, Robert Brady, G. C. Cook, Frank Oppenheimer, John S. P. Tatlock, A. G. Brodeur, R. D. Calkins, H. G. Eddy, E. Gudde, W. M. Hart, S. C. Morley, G. R. Hoyes, A. Perstein, M. I. Rose, F. M. Russell, L. B. Simpson, P. S. Taylor, A. Torres-Rioseco, R. Tryon ve T. K. Whipple'dan oluşuyordu.

¶ *Daily People's World*, 26.4.38; ACLU News, vol. IV, no. 1, San Francisco, Ocak 1939, s. 4; JRO soruşturması, s. 3.

da Oppenheimer, Tüketici Birliği'nin Batı Konseyi'ne katıldı. Ocak 1939'da Robert, Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği'nin (ACLU) California kısmının yürütme komitesine seçildi. 1940'ta Çin Halkının Dostları'nın sponsorları listesine alındı ve Alman aydınların durumunu kamuoyuna aktaran bir grup olan Amerikan Demokrasi ve Entelektüel Özgürlük Komitesi'nin ulusal yürütme komitesinin üyesi oldu. ACLU hariç tüm bu örgütler 1942 ve 1944'te Amerika Karşıtı Faaliyetler Komitesi tarafından "Komünist cephe örgütleri" olarak nitelendi.

Oppenheimer, East Bay Öğretmenler Birliği'nin 349. Yerel şubesinde özellikle aktifti. Chevalier, "Fakültede büyük bir gerilim dönemiydi," diyordu.* "Aşağı yukarı solcu olan az sayıda kişi olarak, yaşlılar tarafından hoş karşılanmadığımızın gayet farkındaydık." Fakülte konseyi toplantılarında muhafazakârlar "hep kazanıyordu." Berkeley akademisyenlerinin çoğu bir sendikayla bağ kurmayı reddetmişti. İstisnalar arasında Jean Tatlock'ın psikoloji profesörü, Oppenheimer'ın Caltech'ten arkadaşı Richard Tolman'ın kardeşi Edward Tolman da vardı. Sonraki dört yıl boyunca Robert, sendika üyelerini artırmak için çok çalıştı. Chevalier'e göre, sendika toplantılarını nadiren kaçırırdı ve en önemsiz görevler için bile kendisine güvenilebilirdi. Chevalier, bir keresinde, birliğin birkaç yüz üyesine posta göndermek üzere hazırlanan zarflara adres yazmak için sabahın ikisine kadar birlikte çalıştıklarını unutamıyordu. Kimsenin rağbet etmediği sıkıcı bir işti. Bir akşam Oppenheimer, Oakland Lisesi konferans salonunda kürsüye konuşmacı olarak çıktı. Etkinlik geniş çapta duyurulmuştu ve Öğretmenler Sendikası, yüzlerce devlet okulu öğretmeninin Oppenheimer'ın sendikanın vaatleri hakkında yapacağı konuşmayı dinlemeye gelmesini bekliyordu. Bir düzineden az insan geldi. Yine de ayağa kalktı ve konuşmasını her zamanki gibi güçlükle duyulabilecek kadar yumuşak bir sesle yaptı.†

---

* Chevalier, röportaj: Sherwin, 29.6.82, s. 3.

† *Chevalier, Oppenheimer,* s. 32-33; Chevalier, röportaj: Sherwin, 29.6.82, s. 4. 1939 baharında Oppenheimer, Local 349'un Eğitim Politikası Komitesi'nin başkanlığını yaptı. Arthur Brodeur başkandı ve diğer komite başkanları arasında Chevalier ve Philip Morrison vardı (Joseph E. Fontrose, Local 349 Sekreteri, Irvin R. Kuenzli, 27.4.39, John Cortesi'nin izniyle Wayne Eyalet Üniversitesi, Labor and Urban Affairs arşivlerinden çoğaltılmıştır).

Bazıları, Oppenheimer'ın siyasetinin her zaman kişisel özellikleriyle güdülendiğini hissediyordu. Tatlock'ın bir arkadaşı ve bir Parti üyesi olan Edith Arnstein, "Bir şekilde Tanrı vergisi şansları, miras aldığı serveti ve onu diğerlerinden ayıran mesafeler nedeniyle kendini suçlu hissettiğini görebiliyordunuz," diyordu.* 1930'ların başında, henüz politik olarak aktif olmadığı zamanlarda bile, Almanya'da olup bitenlerden her zaman haberdardı. Hitler'in 1933'te iktidara gelmesinden sadece bir yıl sonra, Oppenheimer Alman Yahudi fizikçilerinin Nazi Almanya'sından kaçmalarına yardımcı olmak için büyük miktarlarda para yardımında bulundu. Bunlar tanıdığı ve hayran olduğu adamlardı. Benzer şekilde, Almanya'daki akrabalarının durumu hakkında sık sık acıyla konuşuyordu. 1937 sonbaharında, Robert'ın halası Hedwig Oppenheimer Stern (Julius'un en küçük kız kardeşi) ve oğlu Alfred Stern ve ailesi, Nazi Almanya'sından mülteci olarak New York'a geldi. Robert onlara yasal olarak sponsor olmuş ve masraflarını karşılamıştı. Kısa süre sonra da onları Berkeley'ye yerleşmeye ikna etti. Robert'ın Stern'lere karşı cömertliği geçici değildi. Onları her zaman aileden biri olarak gördü. Uzun yıllar sonra, Hedwig Stern öldüğünde oğlu, Oppenheimer'a şöyle yazdı: "Düşünebildiği ve anlayabildiği sürece, hep sana minnettardı."†

O sonbahar, Robert Avrupa'dan başka bir mülteciyle tanıştı. Sigmund Freud'un çok saygın Viyanalı öğrencisi Dr. Siegfried Bernfeld... Nazi yayılmacılığından kaçan Bernfeld önce Londra'ya gitmişti ama orada başka bir Freudcu olan Dr. Ernest Jones ona, "Batıya git, buraya yerleşme" tavsiyesinde bulundu. Eylül 1937'de Bernfeld, o zamanlar sadece bir uzman analistin olduğunu bildiği San Francisco'ya yerleşti. Karısı Suzanne de bir psikanalistti. Suzanne'ın babası, Berlin'de Cézanne ve Picasso gibi sanatçıların Alman halkınca tanınmasında emeği geçmiş büyük bir sanat galerisi yöneticisiydi. San Francisco'ya vardıklarında, Bernfeld'ler, yaşam masraflarını karşılamak için bir zamanlar ellerinde olan etkileyici sanat koleksiyonlarından kalan son resimlerden birini sattılar. Etkili bir öğretmen ve tutkulu bir idealist olan Dr. Bernfeld, psikanalizi

* Jenkins, *Against a Field Sinister*, s. 22.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 202.

Marksizm ile bütünleştirmeye çalışan bir avuç Freudcu analistten biriydi.* Avusturya'da genç bir adam olarak Bernfeld, önce Siyonist, daha sonra sosyalist olmak üzere siyasi olarak aktif olmuştu. Uzun ve sıskaydı. Hemen fark edilen alçak ve düz tepeli modeliyle "domuz turtası" denilen keçe bir şapkası vardı. Oppenheimer derinden etkilenmişti ve kısa süre sonra o da Bernfeld'inki gibi "domuz turtası" şapka giymeye başladı.

San Francisco'ya vardıktan birkaç hafta sonra, Dr. Bernfeld düzenli olarak psikanaliz tartışmak için şehrin önde gelen entelektüellerinden oluşan geniş katılımlı bir grup kurdu. Oppenheimer'a ek olarak Dr. Edward Tolman, Dr. Ernest Hilgard, Dr. Donald ve Jean Macfarlane (Frank Oppenheimer'ın arkadaşları), Erik Erikson (Anna Freud tarafından eğitilmiş Almanya doğumlu bir psikanalist), çocuk doktoru Dr. Ernst Wolff (daha sonra Jean Tatlock'ın Mt. Zion Hastanesi Çocuk Rehberlik Kliniği'nde patronu olacak), Berkeley'de felsefe profesörü olan Dr. Stephen Pepper ve tanınmış antropolog Dr. Robert Lowie, bu disiplinler arası çalışma grubunun düzenli üyeleri olmak üzere Bernfeld tarafından davet edildiler. Evlerde buluşuyor, iyi şaraplar, sigaralar içiyor ve "iğdiş edilme korkusu" ve "savaş psikolojisi" gibi psikanalitik meseleler hakkında konuşuyorlardı.†

Oppenheimer, elbette gençlik döneminden psikiyatristlerle ilgili acı hatıralara sahipti. Ancak bu da şüphesiz konuya olan ilgisinin bir parçasını oluşturuyordu. Erikson'un genç yetişkinlerde "kimlik oluşumu" sorunu üzerine yaptığı çalışmayla özellikle ilgilenmiş olmalı. Erikson'a göre, "kronik kötücül rahatsızlığın" eşlik ettiği uzun bir ergenlik, bazen bireyin kişiliğinin istenmeyen parçalarından kurtulmada sorun yaşadığının bir göstergesiydi. "Bütünlük" arayışında olan ve buna rağmen kimlik kaybı tehdidinden korkan bazı genç yetişkinler, öylesine bir öfke duygusu yaşarlar ki, keyfî yıkım eylemleriyle başkalarına saldırırlar. Oppenheimer'ın 1925-26'daki davranışları ve sorunları, bu teze önemli ölçüde uygundu. Kendini

---

* Petteri Pietikainen, "Dynamic Psychology, Utopia, and Escape from History: The Case of C. G. Jung," Utopian Studies, vol. 12, no. 1 (1.1.01), s. 41.

† Siegfried Bernfeld Papers," Psychoanalytic Committee - San Francisco," kutu 9, LOC, davet listelerini ve komite tarafından tartışılan çeşitli konuları içerir.

teorik fiziğe atmış ve sağlam bir kimlik oluşturmuştu. Ama yara izleri hâlâ duruyordu. Fizikçi ve bilim tarihçisi Gerald Holton'ın gözlemlediği gibi, "Ancak, bir sonraki depremde ortaya çıkacak, kişiliğinden jeolojik bir fay gibi geçen kırılganlıklar, birtakım psikolojik hasarlar kalmıştı."*

Bernfeld bazen bireysel terapi olgularından bahsederdi. Hocası Freud gibi, o da notlarına bakmadan konuşur, birbiri ardına sigara içerdi. Başka bir psikanalist olan Dr. Nathan Adler, "Bernfeld, şimdiye kadar dinlediğim en etkili konuşmacılardan biriydi," diyordu.† "Koltuğumun kenarına oturur, yalnızca söylediklerini değil, konuşma şeklini de takip ederdim. Estetik bir deneyimdi." Gruptaki tek fizikçi olan Oppenheimer, psikanalize "yoğun ilgi duyan" biri olarak hatırda kaldı. Her halükârda, Robert'ın psikolojiye olan merakı fiziğe olan ilgisini tamamlıyordu. Wolfgang Pauli'nin Zürih'te Isidor Rabi'ye, Oppenheimer'ın "görünüşe bakılırsa fiziği bir uğraş, psikanalizi ise bir meslek olarak gördüğüne" dair şikâyetini hatırlayın.‡ Metafizik şeyler hâlâ öncelikliydi.§ Böylece 1942'de San Francisco Psikanaliz Enstitüsü ve Derneği'nin oluşumuna yol açacak bir çalışma grubu olan Bernfeld seminerlerine 1938'den 1941'e kadar katılmak için zaman bulabildi.

Oppenheimer'ın psikolojiyi keşfetmesinde, nihayetinde psiki-

* Gerald Holton, "Young Man Oppenheimer," *Partisan Review*, 1981, vol. XLVIII, s. 385.

† Siegfried Bernfeld Papers," Psychoanalytic Committee - San Francisco," kutu 9, LOC; Dr. Robert S. Wallerstein, telefon görüşmesi, 19.3.01; ayrıca bkz. Daniel Benveniste, "Siegfried Bernfeld in San Francisco," yayımlanmamış makale, 20.5.93 ve Benveniste'in Dr. Nathan Adler ile röportajı, Dr. Benveniste'in izniyle. Bernfeld Wolff'u ve muhtemelen grubun diğer üyelerini de muayene ediyordu, bu da Oppenheimer'ın kendisinin Dr. Bernfeld'in muayenesine girip girmediği sorusunu gündeme getiriyor. Oppenheimer'ın adı Dr. Bernfeld'in hastalarının listesinde yer almazken, Bernfeld daha sonra Adler'e hastalarından birinin Berkeley'de siklotronun tasarlanmasında önemli bir rol oynayan bir fizikçi olduğunu söyledi.

‡ Rabi ve diğ., *Oppenheimer*, s. 5.

§ Siegfried Bernfeld Papers, "Psychoanalytic Committee-San Francisco," box 9, LOC; Dr. Wallerstein telefon görüşmesi, 19.3.01. Dr. Wallerstein, Oppenheimer'ın psikanalizle "yoğun bir şekilde ilgilendiğini" bildiğini ve bu nedenle Dr. Bernfeld'in seminerlerine düzenli olarak katıldığını söyledi; Dr. Bernfeld'in öğrencisi Dr. Stanley Goodman, e-posta, 20.3.01; Ernest Jones, *The Life and Work of Sigmund Freud*, vol. 3, s. 344; Reuben Fine, *A History of Psychoanalysis*, s. 108.

yatristlik eğitimi alan Jean Tatlock'la olan yoğun, genellikle değişken ilişkisinin de katkısı oldu. Bernfeld'in aylık grubunun bir üyesi olmasa da Jean bu adamlardan bazılarını tanıyordu ve daha sonra eğitiminin bir parçası olarak o da Dr. Bernfeld tarafından analiz edilecekti. Karamsar ve içine dönük Tatlock, Robert'ın bilinçaltına olan takıntısını paylaşıyordu. Dahası, politik eylemci Oppenheimer'ın psikanalizi Dr. Bernfeld gibi Marksist, Freudcu bir analistin nezareti altında incelemeyi seçmesi mantıklıydı.

Oppenheimer'ın kadim arkadaşlarından bazıları, onun aniden beliren siyasi aktivizmini tatsız buldular. Özellikle arkadaşının zulüm gören akrabalarının durumuna daha kişisel bir düzeyde de olsa kolayca sempati duyabilen Ernest Lawrence, Avrupa'da olanların kendi meseleleri olmadığını düşünüyordu. Hem Oppie'ye hem de kardeşi Frank'e ayrı ayrı, "Politika ve dava işlerine karışmak için fazla iyi fizikçilersiniz," dedi.* "Böyle şeyler, en iyisi uzmanlara bırakılmalıdır." Bir gün Lawrence Rad Lab'e girdi ve Oppie'nin tahtaya, "Brode's'te İspanyol Sadıklar Yararına Kokteyl Partisi, Lab'deki herkes davetlidir" yazdığını gördü. Lawrence öfkeden köpürmüş bir şekilde mesaja baktıktan sonra tahtayı sildi. Lawrence'ın, Oppie'nin politik duruşuna hiç tahammülü yoktu.

* Herbert Childs, *An American Genius,* s. 266-267.

DOKUZUNCU BÖLÜM

"[Frank] Kuponu Kesti ve Gönderdi"

Biz [Chevalier ve Oppenheimer] hem [Komünist Parti'ye] üyeydik hem de değildik. Artık nasıl bakmak isterseniz.

HAAKON CHEVALIER

20 Eylül 1937'de Julius Oppenheimer altmış yedi yaşında kalp krizinden öldü. Robert babasının sağlığının yerinde olmadığını biliyordu ancak ani ölümü şok etkisi yarattı. Ella'nın 1931'deki ölümünden bu yana geçen yaklaşık altı yıl içinde Julius, oğullarıyla yakın ve sıcak bir ilişki geliştirmişti. İkisini de sık sık ziyaret ediyor ve genellikle Robert'ın arkadaşları babasının da arkadaşları hâline geliyordu.

Sekiz yıllık ekonomik buhranın ardından Julius'un serveti biraz suyunu çekmişti.* Ama öyle de olsa öldüğünde, Robert ve Frank arasında eşit olarak bölünen mülkü, hâlâ 392.602 $ gibi hatırı sayılır bir meblağdı. Bu mirastan elde edilen gelir, kardeşlerin her biri için kendi kazançlarına ek olarak yıllık ortalama 10.000 dolar kadardı. Ancak, sanki servetiyle ilgili yaşadığı bir tereddüdün altını çizmek istercesine, Robert hemen tüm mülkünü lisansüstü bursları için ayrılmak üzere California Üniversitesi'ne bırakan bir vasiyet kaleme aldı.†

* J. Edgar Hoover'dan Başkan'a, FBI notu, 28.2.47, JRO FBI dosyası.

† JRO soruşturması, s. 8.

Oppenheimer kardeşler her zaman çok yakın olmuşlardı. Robert birçok insanla önemli ölçüde yoğun ilişkiler kurdu ancak hiçbiri kardeşiyle kurduğu bağ kadar derin ve sağlam değildi. 1930'lardaki yazışmaları, kardeşler için, özellikle de aralarında sekiz yaş fark olan kardeşler için alışılmadık bir duygu yoğunluğunu yansıtıyordu. Robert'ın mektupları genellikle bir ağabeyden çok bir babanınkini andırıyordu. Zaman zaman, ona öyküdüğü çok açık olan Frank'e çıldırtıcı bir lütufkârlık görüntüsü veren şeyler yazıyordu. Frank, dediğim dedikçi ağabeyinin söylediği veya yaptığı her şeye sabırla hoşgörü gösterdi; ancak yıllar sonra, Robert'ın "gençliğin verdiği kendini beğenmişliği . . . olması gerekenden daha uzun süre muhafaza ettiğini" söyledi.*

Birbirlerine hem benziyor hem benzemiyorlardı. Frank Oppenheimer'ı sevmeyen yoktu. O, Oppenheimer'ın, parlak zekâsına büyük oranda sahip ama onun gibi ömür törpüsü olmayan, çıkıntısız bir versiyonuydu. Her iki kardeşin de arkadaşı olan fizikçi Leona Marshall Libby, "Frank'in kendisi tatlı, sevimli bir insan," diyordu.† Frank'i "delta fonksiyonu" diye tanımlıyordu. Delta fonksiyonu fizikçiler tarafından kullanılan ve delta'nın belirli bir konum veya zaman aralığı içinde sonsuz, dışında sıfır olarak tanımlandığı matematiksel bir gereçtir. Frank de kendisine ihtiyaç duyulduğunda sonsuz bir iyilik ve neşe kaynağı gibi davranıyordu. Ve yıllar sonra Robert, kardeşi için, "O benden çok daha iyi bir insan," diyecekti.‡

Bir zamanlar Robert, Frank'i meslek olarak fiziği seçmekten vazgeçirmeye çalışmıştı. Frank sadece on üç yaşında açıkça ağabeyinin izinden gitmeye başladığında, Robert şunları yazmıştı: "Biraz geometri, biraz mekanik, biraz elektrodinamik çalışmadan görelilik konusunu okumaktan pek hoşlanacağını sanmıyorum. Ama denemek istiyorsan, başlamak için en iyisi Eddington'ın kitabıdır. Ve son bir tavsiye: En çok ilgini çeken neyse onu gerçekten, seni tatmin edecek kadar, derinlemesine ve adamakıllı anlamaya çalış; çünkü ancak bunu yapabildiğinde, bunun ne kadar zor veya ne kadar tatmin

* Frank Oppenheimer, röportaj: Alice Smith, 17.3.75, s. 37.

† Leona Marshall Libby, *The Uranium People*, s. 106.

‡ Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 54; Herken'in kaynağı Clifford Durr'dan Frank Oppenheimer'a bir mektup, 10.12.69, Durr klasörü, kutu 1, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB.

edici olduğunu anladığında, görelilik ve mekanistik biyoloji gibi olağanüstü şeyleri tam olarak takdir edebilirsin. Eğer yanıldığımı düşünüyorsan, lütfen bana söylemekten çekinme. Ben sadece kendi çok küçük deneyimimle konuşuyorum."*

Baltimore'a gidip Johns Hopkins Üniversitesi'ne girdiğinde Frank, ağabeyiyle aynı hamurdan olduğunu kanıtlamaya kararlıydı. Robert gibi o da bir bilgeydi; müziği severdi ve ağabeyinin aksine bir enstrümanı, flütü çok iyi çalardı. Hopkins'te düzenli olarak bir kuartette çaldı.† Ama kendini fiziğe adamıştı. Frank, ikinci yılında Robert ile New Orleans'ta buluştu ve burada Amerikan Fizik Derneği'nin yıllık toplantısına katıldılar. Daha sonra Robert, Ernest Lawrence'a "birlikte güzel bir tatil geçirdik ve bence artık Frank'in fizik mesleğini seçtiği kesinlik kazandı," diye yazdı.‡ Robert'a göre çok sayıda fizikçiyle omuz omuza verdikten ve hepsinin de coşkuyla sürdürdüğü çalışmaları gördükten sonra, "onlara karşı büyük bir beğeni ile saygı beslememek ve çalışmalarını son derece çekici bulmamak imkânsızdı." Konferansın ikinci gününde Robert, Frank'i biyokimya ve psikoloji üzerine ortak bir oturuma götürdü. "Son derece pespaye ve çok komik" bulduğu oturum sonunda "bu bilimlerden herhangi birine gönül vermesine de olanak kalmadı."

Ama sadece birkaç ay sonra Robert, Frank'i alternatifleri keşfetmeden kendini fiziğe vermemesi konusunda uyardı. Frank'in entelektüel iştahının, biyolojik bilimlerdeki bazı çalışmaları besleyebileceğini düşünmüştü. Bir taraftan "Fiziğin başka hiçbir bilimin erişemeyeceği bir güzelliğe, bir inceliğe, tavizsizliğe ve derinliğe sahip olduğunu çok iyi biliyorum" derken,§ diğer taraftan da Frank'i ileri fizyoloji dersi almaya teşvik ediyordu: "Genetikte kesinlikle hem titiz bir teknik hem de müspet ve karmaşık bir teori vardır. Elbette ve tüm kalbimle, her bakımdan söylüyorum ki en ince ayrıntısına kadar fizik öğren. Böylece onu anlayasın, onu kullanasın, üzerinde

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 95.

† William L. Marbury'den Allen Weinstein'a, 11.3.75, James Conant Papers, HU, James Hershberg'in izniyle.

‡ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 147. Frank'in arkadaşı Roger Lewis onu Harvard yerine Johns Hopkins'e gitmeye ikna etti. Bkz. Frank Oppenheimer, röportaj: Alice Smith, 17.3.75, s. 10.

§ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 155.

tefekkür edebilesin ve istersen öğretesin. Ama onu henüz 'yapmayı' planlama: fiziksel araştırmayı bir meslek olarak benimseme. Bu kararı vermek için diğer bilimler hakkında ve fizik hakkında çok daha fazla bilgi sahibi olmalısın."

Frank bu ağabey nasihatini dinlemedi. Fizik alanında lisans derecesini sadece üç yılda aldıktan sonra, 1933-35 yılları arasını İngiltere'deki Cavendish Laboratuvarı'nda Robert'a ders vermiş olan bazı fizikçilerin yanında çalışarak geçirdi ve ağabeyinin Paul Dirac ve Max Born gibi arkadaşlarıyla tanıştı. Ancak o zamana kadar Robert, ağabeyinin seçtiği yola fazlasıyla uyum sağlamıştı. 1933'te Frank'e, "Cambridge'e gitme kararının beni ne kadar mutlu ettiğini biliyor musun?" diye yazmıştı.* Ama bu sefer de kardeşine özlem duymaya başlamıştı. Frank'e 1934'ün başlarında şöyle yazmıştı: "Seni hiç bugünlerde olduğu kadar özlememiştim. Görüyorum ki Cambridge senin için doğru seçim olmuş. Ve görüyorum ki hem fizik hem de onun yaşama getirdiği bariz güzellikler iliklerine kadar işlemiş. Anladığım kadarıyla çok sıkı çalışıyorsun, laboratuvara da el atıyorsun, matematiği adamakıllı öğreniyorsun ve bütün bunlarla ve Cambridge'deki yaşamın doğal katılığıyla, nihayet aralıksız disiplin ve düzen gereksinimini karşılayacak yeterli olanağa sahip olmuşsun."† Robert, ağabey rolünde bazen patronluk taslar gibi görünse de Frank'e yazdığı mektuplar, bu kardeşlik bağının getirdiği yakınlığa Frank kadar bağımlı olduğunu açıkça ortaya koyuyordu.

Robert'tan farklı olarak Frank deneysel fizikte uzmanlaştı; laboratuvarda ellerini kirletmekten hoşlanıyordu. Makineleri kurcalamayı seviyordu, hatta bir keresinde ağabeyine özel bir gramofon yapmıştı.‡ Robert'ın da gözlemlediği üzere Frank'in "spesifik ve hatta karmaşık bir durumu daha fazla indirgenemeyeceği en basit forma sokma, problemi formüle edebilme [*Fragestellung*]" özelliği vardı.§ İki yılını İngiltere'de ve birkaç ayını (Mussolini'nin faşizmini gözlemleyip ondan tiksinecek kadar) İtalya'da geçirdikten sonra Frank, doktorasını deneysel fizik alanında tamamlamak üzere bazı

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 163.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 169-70.

‡ Frank Oppenheimer, röportaj: Alice Smith, 17.3.75, s. 15.

§ Paul Preuss, "On the Blacklist," *Science*, Haziran 1983, s. 35.

üniversitelere başvurdu. Caltech'e gidip gitmemek konusunda kararsızdı ama Robert "bir şeyler yaptı" ve bir anda Caltech ona liyakat temelli eğitim bursu sağladı. Böylece karar verilmiş oldu.*

Laboratuvarda Robert'ın eski arkadaşı Charlie Lauritsen'in nezaretinde bir beta-ışını spektografı üzerinde çalıştı.† Robert doktorasını tamamlamak için sadece iki yıl harcamışken, Frank kendi doktorasını kazanmak için dört yılını harcadı.‡ Kısmen bunun nedeni deneysel çalışmanın genellikle teorik fiziğe göre daha fazla zaman alıcı olmasıydı. Ama aynı zamanda, mizaç ve eğilimleri nedeniyle, hayatını fizikten daha fazlası ile doldurmak Frank'in seçimiydi. Müziği seviyordu ve bir flütçü olarak ağabeyi ve birçok arkadaşının, profesyonel düzeyde çalabileceğini düşündüğü kadar başarılıydı. Annesinden aldığı sanatsal duyarlılıklar sayesinde, resim yapmayı seviyor ve çok fazla şiir okuyordu. Robert'ın titizlikle üzerinde durduğu Avrupa terbiyesinin aksine, arkadaşları Frank'in giyiminde oldukça dikkatsiz ve tarz olarak "bohem" olduğunu düşünüyorlardı.

Frank, Caltech'teki ilk yılında, Jacquenette "Jackie" Quann adında Berkeley'de ekonomi okuyan yirmi dört yaşında Fransız-Kanadalı bir kızla tanıştı. 1936 baharında Robert, kardeşini Wenonah Nedelsky adında bir arkadaşını ziyarete götürdüğünde Berkeley'de tanıştılar; Jackie de orada bebek bakıcılığı yapıyordu. Faturalarını ödemek için garson olarak çalışıyordu. Açık ve net bir şekilde, gösterişten hoşlanmayan gerçekçi bir tavrı vardı. Bob Serber'a göre "Jackie işçi sınıfında olmaktan gurur duyuyordu ve entelektüellere ihtiyaç duymuyordu."§ Onun tutkusu sosyal hizmet görevlisi olmaktı. Saçlarını basit bir otel komisi gibi kestiriyor ve asla ruj veya başka bir makyajla uğraşmıyordu. Robert Oppenheimer'ın kardeşi için seçeceği türden bir kız değildi. Ancak o baharın sonlarında Robert, Frank, Jackie ve (kısa süre önce kocası Leo'dan ayrılan) Wenonah iki üç kez birlikte dışarı çıktılar. Haziran ayında Frank, Jackie'yi yaz

* Frank Oppenheimer sözlü tarih, Judith R. Goodstein, 16.11.84, s. 12, Caltech Archives.

† Frank Oppenheimer sözlü tarihi, 9.2.73, AIP, s. 38, 40.

‡ Frank Friedman Oppenheimer hakkında FBI eski dosyası, 23.7.47, D. M. Ladd'den direktöre.

§ Robert Serber, röportaj: Sherwin, 11.3.82, s. 11.

için Perro Caliente'ye davet etti. Robert'ın hediyesi, yepyeni bir 750 dolarlık Ford kamyonetle geldiler.*

O yazın devamında Frank, Robert'a Jackie'yle evlenmeyi düşündüğünü söyledi, Robert da onu vazgeçirmeye çalıştı. Jackie ve Robert anlaşamıyorlardı. Jackie şöyle diyordu: "Sürekli, 'Tabii sen Frank'ten çok daha yaşlısın' gibi şeyler söylüyordu. Oysa sadece sekiz ay daha yaşlıyım. Bir de Frank'in buna hazır olmadığını söylüyordu."

Ancak bu kez Frank ağabeyinin tavsiyesini dikkate almadı ve 15 Eylül 1936'da Jackie ile evlendi. Robert, "Bu, kendi hesabına bana olan bağımlılığına karşı bir isyan ve kurtuluş eylemiydi," diye yazdı.† Robert, Jackie'yi "kardeşimin evlendiği garson" diye niteleyerek kötülemeye devam etti. Öte yandan, erkek kardeşi ve yeni karısı için "işleri ayarlamaya" devam etti. Frank, "Üçümüz Pasadena, Berkeley ve Perro Caliente'de çok kez görüştük. Ağabeyimle benim aramda sürekli fikir, girişim ve arkadaş paylaşımı oluyordu," diyordu.‡

Jackie her zaman politik anlamda ortalığı karıştırıyordu. Bir akrabasının dediğine göre, "Siyasi atıp tutmalarıyla sizi çıldırtabilirdi."§ Berkeley'de lisans öğrencisiyken, Genç Komünistler Birliği'ne katılmıştı ve daha sonra Komünist Parti gazetesi için Los Angeles'ta bir yıl çalışmıştı.¶ Frank onun politik görüşleri konusunda oldukça rahattı. "Liseden başlayarak hafiften sol görüşlü olmaya yaklaşmıştım," diyordu. "Bir keresinde birkaç arkadaşımla orkestra şefinin olmadığı bir konser için Carnegie Hall'a gittiğimi hatırlıyorum. Bir nevi 'patronlara ölüm' tarzı bir hareketti."

Robert gibi Frank de ahlaki ve etik konuları tartışmayı öğrendiği Etik Kültür Okulu'nun bir ürünüydü. On altı yaşında, bazı okul arkadaşlarıyla birlikte Al Smith'in 1928 başkanlık kampanyasında çalışmıştı. Johns Hopkins'te akranlarının çoğu Demokrat Parti'nin

---

* Frank Oppenheimer'dan Alice Smith'e, 16 Temmuz (yıl yok), klasör 4-24, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB.

† Michelmore, *The Swift Years*, s. 47; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer* s. 34.

‡ Frank Oppenheimer'dan Alice Smith'e, 16 Temmuz (yıl yok), klasör 4-24, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB.

§ Hans "Lefty" Stern, röportaj: Kai Bird, 4.3.04.

¶ Frank Oppenheimer sözlü tarih, Goodstein'a anlatıldı, 16.11.84, s. 32, Caltech Archives.

solundaydı. Ama o zamanlar, Frank uzun soluklu siyasi tartışmalardan hoşlanmazdı. "İnsanlara bir konuda bir şey yapmak istemediğim sürece, o konu hakkında konuşmak istemediğimi anlatırdım," diyordu.* 1935'te İngiltere'nin Cambridge kentindeki bir Komünist Parti toplantısında duyduklarıyla "dehşete düştüğünü" anımsıyordu. Frank, "Bana biraz boş geldi," diyordu. Ancak Almanya'ya yaptığı bir ziyaret sırasında, faşist tehdidin yükselişini kısa sürede fark etmiş ve "Bütün toplum yozlaşmış görünüyordu," demişti. Babasının akrabaları ona Hitler'in Almanya'sında olan "korkunç şeylerden bazılarını" anlatmıştı, bu nedenle "bu konuda bir şeyler yapmaya" kararlı her grubu destekleme eğilimindeydi.

O sonbaharda California'ya döndüğünde, bölgedeki tarım işçilerinin ve zencilerin içler acısı durumundan derinden etkilendi.† Buhran milyonlarca insanı çok kötü etkiliyordu. Caltech'te fizik alanında yüksek lisans yapan bir başka öğrenci olan William "Willie" Fowler, fizikçi olmasının sebebinin insanlar hakkında endişelenmek zorunda kalmamak olduğunu söylerdi, oysa şimdi Buhran nedeniyle bunu yapmaya zorlandığı için üzgündü. Frank de aynı şekilde düşünüyordu. Emeğin tarihini okumaya başladıktan sonra bol miktarda Marx, Engels ve Lenin de okudu.

1937'nin başlarında bir gün Jackie ve Frank yerel Komünist gazetesi *People's World*'de bir üyelik kuponu gördüler. Frank, "Kuponu kesip gönderdim," diyordu.‡ "Bu konuda gerçekten çok açıktık – tamamen açıktık." Ama Parti'den birinin cevap vermesi birkaç ay sürdü. Birçok profesyonel gibi, Frank'ten de Parti'ye sahte bir isimle katılması istendi ve o da Frank Folsom adını seçti. Daha sonraki ifadesinde "Komünist Parti'ye katıldığımda," demişti, "ne o zaman ne de daha sonra anlayabildiğim bir nedenle, doğru ismimin ve yanına başka bir ismin yazılmasını istediler. Bu bana gülünç gelmişti.

---

* İnsanlara bu konuda bir şey: Frank Oppenheimer sözlü tarih, Goodstein'a anlatıldı, 16.11.84, s. 9-11, Caltech Archives; William L. Marbury, *In the Catbird Seat*, s. 107.

† Frank Oppenheimer'ın sözlü tarihi, Weiner'e anlatıldı, 9.2.73, s. 46, AIP.

‡ Frank Oppenheimer'ın ifadesi, 14.6.49, "Hearings Regarding Communist Infiltration of Radiation Laboratory and Atomic Bomb Project at the University of California, Berkeley, Calif.," HUAC, s. 365; FBI raporu, 20.8.47, 12.7.47 tarihli bir *Minneapolis Star* makalesine atıfla. 1938'de kayıt numarası 60439'du, 1939'da da 1001'di.

Kendi ismimden başka bir isim kullanmadım ve aynı zamanda, çok gülünç göründüğü için, yanına da California'da bir hapishanenin [Folsom] adını yazdım." 1937'de Komünist Parti "kayıt numarası" 56385 idi. Bir gün dalgınlıkla çamaşırhaneye gönderirken gömleğinin cebinde yeşil renkli parti kartını unutmuştu. Gömlek, zarfa konmuş parti kartıyla birlikte geri gelmişti.

1935'e gelindiğinde, birçok Yeni Düzen liberali de dahil olmak üzere ekonomik adaletle ilgilenen Amerikalıların Komünist hareketle özdeşleşmesi hiç de alışılmadık değildi. Franklin Roosevelt'in Yeni Düzen'inin en radikal yönlerini birçok emekçinin yanı sıra yazarlar, gazeteciler ve öğretmenler de destekliyordu. Ve entelektüellerin çoğu fiilen Komünist Parti'ye katılmamış olsa bile, kalpleri eşitlik kültürüyle yoğrulmuş adil bir dünya vadeden popülist bir hareket arayışı içindeydi.

Frank'in komünizme bağlılığının derin Amerikan kökleri vardı. Daha sonraları bunu şöyle açıklayacaktı: "Otuzlu yılların adaletsizlikleri ile korku ve dehşetle sola doğru çekilen aydınlar, değişen derecelerde, John Brown, Susan B. Anthony, Clarence Darrow, Jack London ve hatta kölelik karşıtları, erken AFL ve IWW gibi hareketlerle birlikte Amerika'daki protesto tarihiyle özdeşleşti."*

Başlangıçta Parti, Pasadena'da Frank ve Jackie'yi "sokak birimi" olarak adlandırılan bir yere atadı; yoldaşlarının çoğu yerel mahalle sakinleriydi ve oldukça azı fakir, işsiz zencilerden oluşuyordu. Parti hücre üyelikleri on ile otuz kişi arasında değişiyordu. Hem komünistlerin hem de işsiz işçilerin örgütü olan İşçi İttifakı gibi Yeni Düzen ile bağlantılı çeşitli örgütlerin üyelerinin katıldığı düzenli, açık toplantılar yaptılar. Çok fazla konuşma vardı ve pek fazla hareket yoktu, bu da Frank'i hayal kırıklığına uğrattı. "Şehrin yüzme havuzunu karma kullanıma açmaya çalıştık," diyordu.† "Çarşamba öğleden sonra ve akşam siyahlara izin veriyorlar ve sonra perşem-

---

* Frank Oppenheimer'dan Denise Royal'e, 25.2.67, klasör 4-23, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB.

† Frank Oppenheimer, röportaj: Sherwin, 3.12.78; Frank Oppenheimer sözlü tarihi, röportaj: Goodstein, 16.11.84, Caltech Archives, s. 14-15. Jackie Oppenheimer ifadesi, 14.6.49, "Hearings Regarding Communist Infiltration of Radiation Laboratory and Atomic Bomb Project at the University of California, Berkeley, Calif.,", HUAC, s. 377.

be sabahı havuzu boşaltıyorlardı." Ancak çabalarına rağmen, havuz ayrı kaldı.

Kısa bir süre sonra Frank, Caltech'te bir Parti birimi kurma görevini aldı. Jackie bir süre sokak biriminde kaldı ama sonunda o da Caltech grubuna katıldı. O ve Frank, burslu lisansüstü öğrencileri Frank K. Malina, Sidney Weinbaum ve Hsue-Shen Tsien de dahil olmak üzere yaklaşık on üye topladılar. Pasadena sokak biriminin aksine, bu Caltech grubu "esasen gizli bir gruptu."* Frank, politik ilişkileri nedeniyle açık kalan tek üyeydi. Söylediğine göre diğerlerinin çoğu "işlerini kaybetmekten" korkuyordu.

Frank, Parti ile olan ilişkisinin bazı insanları rencide ettiğini anlamıştı: "Babamın bir arkadaşını hatırlıyorum; yaşlı bir adamdı, oğlunu benim hocalık yaptığım bir koleje göndermeyeceğini söylüyordu."† Stanford'lı fizikçi Felix Bloch bir keresinde onu Parti'den ayrılmaya ikna etmeye çalışmış ama Frank bunu umursamamıştı.‡ Ama arkadaşlarının çoğu, öyle ya da böyle, Frank'in ne yaptığını pek de umursamıyordu. Parti üyeliği hayatının sadece bir yönüydü. O sıralar Frank, kendini Caltech'teki beta-ışını spektroskopisi çalışmalarına adamıştı. Ağabeyi gibi o da gelecek vadeden bir kariyerin kıyısında duruyordu. Ancak siyaset –ille Parti üyeliği olmasa da– açıktan açığa yaptığı müfredat dışı bir faaliyetti. Bir gün Ernest Lawrence, çok sevdiği Frank'le karşılaştı ve ona niçin "davaya" bu kadar çok zaman harcadığını sordu.§ Bu durum, kendi zamanının çoğunu California Üniversitesi'nin politikalarını yöneten Mütevelli Heyeti'ndeki iş insanları ve finansörlerle geçirmesine rağmen, kendisini siyaset üstü bir biliminsanı olarak gören Lawrence'ı şaşkına çeviriyordu. Kendi açısından Lawrence da Frank kadar politik bir hayvandı¶ ama onun bağlılığı farklı "davalara" yönelikti.

Frank ve Jackie evlerini salı akşamı CP toplantılarına açtılar. "Güvenilir" bir FBI muhbirine göre, Frank yaklaşık Haziran 1941'e kadar bu toplantılara ev sahipliği yapmaya devam etti. Robert bu

* Jackie Oppenheimer ifadesi, 14.6.49; Frank Oppenheimer sözlü tarihi, röportaj: Goodstein, 16.11.84, s. 15.

† Frank Oppenheimer sözlü tarihi, röportaj: Weiner, 9.2.73, AIP, s. 46.

‡ Frank Oppenheimer, röportaj: Sherwin, 3.12.78.

§ Michelmore, *The Swift Years*, s. 115.

¶ Aristoteles'in, "İnsan politik hayvandır" sözüne gönderme yapıyor. *–çn*

toplantılara en az bir kez katıldı ve daha sonraları bunun katıldığı tek "kabul edilebilir" Komünist Parti toplantısı olduğunu iddia etti. Konu, Pasadena'nın belediye yüzme havuzunda devam eden ırk ayrımcılığı meselesiydi. Robert daha sonraları ifadesinde toplantı için, "Benim üzerimde oldukça acınası bir izlenim bıraktı," dedi.*

Ağabeyi gibi Frank de Doğu Sahili Öğretmenler Birliği, Tüketici Birliği ve California'daki göçmen tarım işçileri meselesinde aktifti. Bir akşam Pasadena'da yerel bir konser salonunda piyanoda Ruth Tolman eşliğinde bir flüt resitali verdi; etkinlikten elde edilen gelir İspanya Cumhuriyeti'ne gitti. Frank daha sonraları "Toplantılarda; siyasi toplantılarda çok zaman geçirdik," dedi.† "Birçok mesele vardı." Stanford'dan bir meslektaşı FBI'a, "Ekonomik çöküntüler hakkında sık sık öfkeyle konuşuyordu," dedi.‡ Başka bir muhbir, Frank'in "iç ve dış politika açısından Sovyetler Birliği'ne sürekli büyük bir hayranlık gösterdiğini" iddia etti. Bazen, Frank sert olabiliyordu. Diyaloglarını daha sonra FBI'a bildiren bir meslektaşına, "Proletarya'ya sempati duymayan umutsuz bir Burjuva," diyerek saldırdı.

Robert daha sonraları kardeşinin fazla bir komünist eylemi olmadığını söyleyecekti. Bir Parti üyesi olmasına rağmen, Frank daha başka birçok şey yapıyordu. Robert'a göre "müziğe tutkuyla düşkündü. Komünist olmayan birçok arkadaşı vardı. Yazlarını çiftlikte geçiriyordu. O yıllarda çok çalışkan bir komünist olması beklenemezdi."§

Frank Parti'ye katıldıktan kısa bir süre sonra Berkeley'ye gitti ve geceyi ağabeyiyle birlikte geçirerek ona haberleri verdi. 1954'te Robert, Frank'in bu adımı atmasından dolayı neden mutsuz olduğunu açıklamaksızın, "Bu konuya bayağı canım sıkıldı," şeklinde ifade verdi.¶ Parti üyeliği, elbette risksiz değildi. Ancak 1937'de Berkeley liberalleri arasında partililik üzerinize vurulan bir damga sayılmazdı. Robert ifadesinde, "Parti üyeliği aptalca bir şey gibi görülmüyor, Komünist Parti'nin üyesi olmak onursuz, utanç verici bir devlet

* Frank Oppenheimer hakkında FBI özet raporu, 23.7.47, s. 2; JRO soruşturması, s. 101-2.

† Frank Oppenheimer, röportaj: Sherwin, 3.12.78.

‡ Frank Oppenheimer hakkında FBI özet notu, 23.7.47, s. 3.

§ JRO soruşturması, s. 102.

¶ JRO soruşturması, s. 186-87.

suçu olarak tanımlanmıyordu," dedi. Yine de California Üniversitesi yönetiminin CP ile ilişkisi olan herkese düşmanca yaklaştığı ve Frank'in akademik bir kariyer inşa etme sürecinde olduğu açıktı. Ve Robert'ın aksine, Frank kadrolu değildi. Robert, Frank'in kararına üzüldüyse, belki de küçük kardeşinin böyle bir taahhütte bulunurken akılsızca dik başlı davrandığını veya radikal karısının etkisi altında çok fazla kaldığını düşünüyordu. Robert kendi siyasi uyanışına rağmen, prensip olarak Komünist Parti'ye katılma zorunluluğu hissetmedi. Öte yandan Frank, açıkça resmi bir taahhütte bulunma konusunda duygusal bir ihtiyaç hissetti. Kardeşler ortak siyasi içgüdüleri paylaşmış olabilirlerdi, ancak Frank çok daha aceleci olduğunu kanıtlıyordu. Robert'ı hâlâ çok fazla idol olarak görüyordu ama evliliği ve politik tavrıyla, kendi kişiliğini ortaya çıkarmaya ve Robert'ın gölgesinden çıkmaya çalışıyordu.

1943'te Frank'in Stanford Üniversitesi'ndeki iki yılı boyunca birlikte olduğu bir meslektaşı, bir FBI ajanına "Frank Oppenheimer'ın, ağabeyi J. Robert Oppenheimer'ın tüm politik tutumları ve ilişkilerini olduğu gibi taklit ettiğini" söyledi.* Bu isimsiz kaynak büyük oranda haksızdı. Frank, ağabeyinin tavsiyesine uymamış, Parti'ye bireysel olarak katılmıştı. Ancak muhbirin haklı olduğu bir nokta vardı: FBI'a her iki Oppenheimer'ın da "temelde bu ülkeye sadık" olduğuna inandığını net olarak söyledi.

Arkadaşlarının (ve FBI'ın) gözünde Oppenheimer kardeşler son derece yakındı. Frank'in yaptığı her zaman Robert'a yansıyacaktı. Ve kardeşi için bir şeyler ayarlamaya çalışsa da Robert, Frank'i asla kendi şöhretinin parıltısından koruyamazdı.

İçi dışı bir kardeşiyle karşılaştırıldığında Robert bir muammaydı. Tüm arkadaşları onun siyasi sempatisinin ne yönde olduğunu biliyordu ancak Komünist Parti ile olan ilişkisinin tam mahiyeti bugüne kadar belirsizliğini hep korudu. Daha sonraları arkadaşı Haakon Chevalier'i "renk vermeyen cinsten" biri olarak tanımladı. Her türlü paravan kuruluşla çok geniş bağlantıları vardı; solcu yazarlarla ilgileniyordu, görüşlerinden oldukça özgürce bahsediyordu."

Bu tarif Oppenheimer'ın kendisi için de kolayca kullanılabilir-

* Frank Oppenheimer hakkında FBI özet notu, 23.7.47, s. 3-4.

di. Kuşkusuz Robert'ın etrafı bir noktada Komünist Parti üyesi olan akrabaları, arkadaşları ve meslektaşlarıyla çevriliydi. Sol görüşlü bir Yeni Düzen'ci olarak Parti'nin savunduğu amaçlar için hatırı sayılır miktarda para bağışlamıştı. Ama her zaman ısrarla CP'nin kart taşıyan bir üyesi olmadığını söylüyordu. Bunun yerine, Parti ile olan ilişkilerinin "çok kısa ve çok odaklı" olduğunu söylüyordu.* İspanya İç Savaşı dönemine atıfta bulunuyordu ancak daha sonra da aidat ödeyen Komünist Parti üyelerinin güncel olayları tartıştığı toplantılara katılmaya devam etti. Parti tarafından teşvik edilen bu toplantılar, Oppenheimer gibi bağımsız entelektüelleri dahil etmek ve Komünist Parti kimliğinin sınırlarını bulanıklaştırmak için özel olarak tasarlanmıştı. Ancak hiçbir zaman resmi, kart taşıyan bir üye olmamak, Oppenheimer'a Parti ile ilişkisini nasıl tanımlamak istediğine kendisi karar verme olanağı sağlıyordu. Kısa bir süre için, kendisini resmiyette üye olmayan bir yoldaş olarak görmüş olabilirdi. Ama hiç kuşkusuz daha sonraki yıllarda Parti ile olan birliktelikliklerinin boyutlarını en aza indirmişti. Açıkça söylemek gerekirse, Robert Oppenheimer'ı Parti üyesi olarak etiketlemeye yönelik her türlü girişim, FBI'ın uzun yıllar boyunca yaşadığı hayal kırıklıklarıyla öğrendiği üzere, beyhude bir çabaydı.

Aslında komünistlerle olan ilişkileri, sempatilerinin ve hayattaki duruşunun doğal ve sosyal açıdan makul bir sonucuydu. 1930'ların sonlarında California Üniversitesi'nde profesör olan Oppenheimer, politik olarak yoğun bir ortamda yaşıyordu. Bu tür çevrelerde hareket ederken, kaçınılmaz olarak, resmi Parti üyesi olan birçok arkadaşında onlardan biri olduğu izlenimini bıraktı. Ne de olsa Robert beğenilmek istiyordu ve Parti'nin benimsediği ve uğruna çalıştığı sosyal adalet hedeflerine kesinlikle inanıyordu. Arkadaşları istediklerini düşünebilirlerdi. Parti'deki bazılarının onu yoldaş olarak görmesi şaşırtıcı değildi. Ve doğal olarak, FBI, bu kişilerin Oppenheimer hakkında konuşmalarını takip için telefon dinlemelerini kullanınca, ara sıra iyi niyetli Parti üyelerinin onu kendilerinden biri gibi tartıştıklarını da duydu. Hem ayrıca kimi FBI telefon dinlemelerinde, Parti üyelerinin Oppenheimer'ın mesafeliliğinden ve güvenilmezliğinden şikâyet ettikleri de kayıtlara geçti. En önemlisi,

* JRO, röportaj: John Lansdale, 12.9.43; JRO soruşturması, s. 871-86.

Parti disiplinine ram olduğuna dair hiçbir kanıt bulunamadı. Parti programının çoğunluğuyla olmasa da birçok maddesiyle güçlü kişisel uyumu göz önüne alındığında, aynı fikirde olmadığı yerlerde görüşlerini Parti çizgisine uyacak şekilde daraltma yoluna gitmedi. Anlamlı bir şekilde, Sovyet rejiminin totaliter doğası hakkında endişelerini dile getirdi. Franklin Roosevelt'e açıkça hayrandı ve Yeni Düzen'i savunuyordu. Komünist Parti'nin egemen olduğu çeşitli Halk Cephesi örgütlerinin bir üyesiyken, aynı zamanda sadık bir sivil özgürlükçü ve Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği'nin önde gelen bir üyesiydi. Kısacası, Komünist Parti'nin Avrupa'da faşizme karşı muhalefetini ve ülke içinde işçi haklarını savunmasını takdirle karşılayan klasik bir sempatizan, ilerici bir Yeni Düzen'ciydi. Bu hedefleri desteklemek için Parti üyeleriyle birlikte çalışması ne bir sürpriz ne de bir ifşa idi. Bütün bu belirsizlik, Halk Cephesi'nin bu yıllarında, Komünist Parti'nin, özellikle California'daki örgütsel yapısının, geçici üyelik ile fiili üyelik arasındaki ayrımın bulanıklaşmasına yol açması nedeniyle daha da artıyordu. Jessica Mitford'ın Parti'nin San Francisco şubesindeki deneyimlerine ilişkin anılarında pervasızca yazdığı gibi, "O günlerde . . . Parti, açıklık ve gizliliğin tuhaf bir karışımıydı."* Komplo izlenimi veren üç beş üyeli "hücre"lerin yerini "Amerikan siyasi geleneğiyle daha örtüşür görünen bir adlandırma" ile "şubeler" veya "kulüpler" almıştı. Parti işlerinin oldukça açık ve gayri resmi bir şekilde yürütüldüğü bu "kulüplere" yüzlerce insan üye olabiliyor, herkes hoş karşılanıyor ve çoğu zaman FBI muhbirleri de dahil olmak üzere insanlar, parti aidatlarını güncel ödeyip ödemediklerine çok da dikkat edilmeden, kiralık salonlarda haftalık toplantılara katılıyorlardı. Öte yandan Mitford, kendisinin ve kocasının "ilk önce kamu çalışanları, doktorlar, avukatlar ve Parti'yle açık bağlantı kurarlarsa konumları tehlikeye girebilecek diğer kişilere tahsis edilmiş birkaç 'kapalı' veya gizli şubeden biri olan Southside Club'a atandıklarını söylüyordu."

1930'ların sonlarında merkezin solundan, sendika yanlısı, antifaşist birçok aydın vardı ki hiçbir zaman Komünist Parti'ye üye olmadı. Yine de Parti'ye katılanların çoğu, Oppenheimer gibi, Parti tarafından desteklenen davalar adına siyasi olarak aktif olsalar bile, bağlılıklarını gizlemeyi seçtiler. Partinin gizli üyeleri o kadar çoktu

* Jessica Mitford, *A Fine Old Conflict*, s. 67.

ki, Komünist Parti başkanı Earl Browder Haziran 1936'da Amerikan toplumunda Partili kimliklerini gizleyen çok sayıda önde gelen şahsiyet olmasından yakındı.* "Kızıllar arasındaki Kızıl Korkusu'nu nasıl dağıtacağız?" diye soruyordu. "Bu yoldaşlardan bazıları, Komünist görüşlerini ve bağlılıklarını utanç verici bir sır olarak saklıyor; isterik bir şekilde Parti'ye, onların işlerinden olabildiğince uzak durması için yalvarıyorlar."

Yıllar sonra, Haakon Chevalier, Oppenheimer'ın böyle gizli bir Parti üyesi olduğunda ısrar etti. Ancak Robert'ın ait olduğu iddia edilen birim hakkında yakından sorgulandığında, Chevalier, Mitford'ın tanımladığı resmi, "kapalı birim" türünden çok, 1965 tarihli anılarında bildirdiği "tartışma grubu"na benzeyen zararsız bir arkadaş toplantısı tanımı yaptı. Oppenheimer'a atıfta bulunan Chevalier, Martin Sherwin'e "Bunu biz/o başlattı(k)," dedi.† "Kapalı bir birimdi ve resmi değildi. Hiçbir yerde kaydı yoktu. Bir kişi hariç varlığını bilen kimse yoktu. Kim olduğunu bilmiyorum ama partinin San Francisco'daki en üst kademesindeydi." Yalnızca "bir kişi" tarafından bilinen bu "resmi olmayan" grup, bir ara tartışmalara on iki kişi katılır olmuşsa da başlangıçta yalnızca altı yedi üyeden oluşuyordu. Chevalier, "Yerelde ve eyalette, ülkede ve dünyada olup bitenleri tartışıyorduk," diyordu.

Bu, FBI dosyalarına yansıyan hikâyenin Chevalier versiyonuydu. FBI ilk olarak Mart 1941'de Oppenheimer hakkında bir dosya açtı. Adı geçen yıl aralık ayında tesadüfen Büro'nun dikkatini çekmişti. FBI, hemen hemen bir yıldır Komünist Parti California eyalet sekreteri William Schneiderman'ın ve eyalet saymanı Isaac "Pops" Folkoff'un konuşmalarını dinliyordu.‡ Telefon dinlemeleri her-

---

* Klehr, *The Heyday of American Communism*, s. 413.

† Haakon Chevalier, röportaj: Sherwin, 29.6.82, s. 3, 4, 6, 7; ayrıca bkz. Chevalier, *Oppenheimer*, s. 19. Barbara Chevalier, boşandıktan yıllar sonra yayımlanmamış anılarında Opje ve Haakon'un "Komünist Parti'nin gizli bir birimine katıldığını" belirtti. Sadece altı veya sekiz üye olmalıydı – bir doktor, zengin bir iş insanı (belki)." Barbara, dahil olanların isimlerini kasten hatırlamak istemediğini belirtti (Barbara Chevalier notları, 8.8.81, Gregg Herken'in izniyle).

‡ 1905'te Rusya'da doğan Schneiderman, üç yaşındayken ABD'ye geldi. 1939'da hükümet savcıları onun vatandaşlığını iptal etmeye ve onu sınır dışı etmeye çalıştı. Dava, Oppenheimer ile görüştüğü sırada hâlâ temyiz aşamasındaydı; 1943'te Yüksek Mahkeme, Schneiderman'ın vatandaşlığını onayladı (Klehr, *The Heyday of American Communism*, s. 484).

hangi bir mahkeme veya Başsavcı tarafından yetkilendirilmemişti, yani yasadışıydı. Ancak Aralık 1940'ta, Büro'nun San Francisco'daki ajanlarından biri Folkoff'un öğleden sonra 15.00'te Chevalier'in evinde "büyük başların" katılacağı bir toplantıdan bahsettiğini duyunca, plaka numaralarını not etmesi için bir ajan gönderildi.* Chevalier'in evinin önüne park ettiği tespit edilen arabalardan biri de Oppenheimer'ın Chrysler marka otomobiliydi. 1941 baharında FBI, Oppenheimer'ı "diğer kaynaklardan komünist sempatizanı olduğu bildirilen" bir profesör olarak tanımlıyordu. FBI, Büro'nun "Komünist Parti'nin cephe grubu" olarak adlandırdığı Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği'nin Yürütme Komitesi'nde görev yaptığını kaydetmişti. Kaçınılmaz olarak, Oppenheimer hakkında sonunda yaklaşık 7.000 sayfaya ulaşacak bir soruşturma dosyası açıldı. Aynı ay, Oppenheimer'ın adı, "ulusal bir alarm durumunda soruşturma yürütmek için gözaltına alınacak kişiler" listesine girdi.†

Başka bir Devlet kurumu olan T-2'nin soruşturma belgelerine atıfta bulunan bir başka FBI belgesi, Oppenheimer'ın Komünist Parti'nin "profesyonel bir bölümünün" üyesi olduğunu iddia ediyordu.‡ Oppenheimer'ın FBI dosyasında bulunan bu "T-2" belgelerinden birinde, Komünist Parti'nin çeşitli şubelerinin üyelerini listeleyen daha uzun ve kaynağı belirsiz bir rapordan iki sayfalık bir

---

* FBI raporu, 19.5.41, belge 2 ve FBI teletipi, 16.10.53, San Francisco bürosundan FBI direktörüne, Haakon Chevalier, FBI dosyası, bölüm 1/2. Telgraf, Schneiderman ve Folkoff geldiğinde, "Chevalier'in park yerinde [boş] ve J. Robert Oppenheimer adına kayıtlı arabaların park edilmiş olarak gözlemlendiğini" bildiriyor.

† N.J.L. Piper'dan FBI müdürüne, 28.3.41, JRO FBI dosyası, böl. 1, bel. 1.

‡ FBI raporu, 18.6.54, Joe R. Craig tarafından, ekli, "97-1'den alıntılar (C-14)." Ek tarihsizdir ancak alıntıların içeriğine bakılırsa, Ağustos 1941'den sonra, Oppenheimer Berkeley'de, One Eagle Hill'deki evine taşındığında yazılmış olmalı. Oppenheimer, Helen Pell ile Demokratik İspanya'ya Yardım Komitesi adına yaptıkları ortak faaliyetlerde tanışmıştı. (Pell ayrıca Steve Nelson'ın da iyi arkadaşıydı; bkz. Nelson, Sherwin'in röportajı, s. 13.) Dr. Addis, elbette, Jean Tatlock'ın arkadaşıydı ve ilk başta İspanya Cumhuriyeti adına Komünist Parti'ye Oppenheimer'ın bağışlarını aktaran kişiydi. Alexander Kaun, bir süre Oppenheimer'a evini kiralayan bir Berkeley profesörüydü. 1943'te Oppenheimer, Yarbay Lansdale'e Kaun'un Amerikan Sovyet Konseyi üyesi olduğunu bildiğini, ancak Parti üyesi olup olmadığını bilmediğini söyledi (JRO soruşturması, s. 877). George Andersen, San Francisco'daki "resmi Komünist Parti Avukatı" olarak tanımlanmıştı. Aubrey Grossman ve Richard Gladstein, sendika lideri Harry Bridges'in avukatlarıydı.

alıntı bulunuyordu. "Liman İşçileri Şubesi", "Denizciler Şubesi" ve "Profesyonel Bölüm" için adlar ve adresler verilmişti. Bu "Profesyonel Bölüm" için dokuz üye listelenmişti: Helen Pell, Dr. Thomas Addis, J. Robert Oppenheimer, Haakon Chevalier, Alexander Kaun, Aubrey Grossman, Herbert Resner, George R. Andersen ve I. Richard Gladstein. Oppenheimer bu kişilerden bazılarını (Pell, Addis, Chevalier ve Kaun) açıkça tanıyordu ve en azından bazılarının gerçekten Komünist Parti üyesi olduğu da aynı derecede açıktı. Ancak bu tarihsiz belgenin güvenilirliğini saptamak mümkün değildi.

Martin Sherwin'e uzun ve ayrıntılı bir mülakat veren Chevalier'e göre, bu sözde "kapalı birimin" Oppenheimer dışındaki tüm üyeleri, Komünist Parti'ye aidat ödedi. Chevalier, "Oppenheimer parasını ayrıca ödüyordu, çünkü muhtemelen olması gerekenden çok daha fazlasını ödüyordu" yorumunu yaptı. Belki de Robert'ın hep ısrarla söylediği gibi, davaya katkıda bulundu, ancak hiçbir zaman aidat ödemedi. Chevalier, "Fakat geri kalanımız, aynı zamanda bilinen bir üyeye, [Parti'nin] açıktan bir üyesine para ödedik," diye devam etti. "Söylemesem de olurdu ama bu kişi Philip Morrison'dı." Bunun dışında, Chevalier'e göre, grup Parti'den hiçbir "emir" almadı ve uluslararası ilişkiler ve siyaset hakkında fikirlerini paylaşmak için bir araya gelen bir grup akademisyen olmaktan öteye gitmedi. Elbette Morrison, 1938'de Genç Komünistler Birliği'ne ve 1939 ya da 1940'ta Komünist Parti'nin kendisine katıldığını uzun zamandır kabul ediyordu.* Chevalier'in anlattıkları sorulduğunda Morrison, Oppenheimer ile aynı Parti biriminde olduğunu kesin bir dille reddetti.† Bir öğrenci olarak, öğretim üyelerinin bulunduğu bir birime asla atanamayacağına dikkat çekti.

1982'de Sherwin tarafından, "Sizi sadece bir grup Solcu değil de Komünist Parti'nin üyesi yapan neydi?"‡ sorusu sorulduğunda Chevalier, "Bilmiyorum. Aidat ödüyorduk," dedi. Sherwin ısrarla, "Parti'den herhangi bir emir aldınız mı?" diye sorunca Chevalier,

---

* Bkz. Philip Morrison'ın ifadesi, 7-8.5.53, "Subversive Influence in the Educational Process," 83. ABD Kongresi, Senato Yargı Komitesi, bölüm 9, s. 899-919.

† Morrison, röportaj: Sherwin, 21.6.02.

‡ Haakon Chevalier, Sherwin tarafından yapılan röportajlar, 29.6.82, s. 6-7 ve 15.7.82, s. 5.

"Hayır. Bir bakıma [düzenli Parti üyesi] değildik," diye cevap verdi. Sonra da kendisi ve Oppenheimer gibi adamların kendilerini Parti disiplininden bağımsız ama siyasi açıdan yükümlü hisseden entelektüeller olarak düşünmüş olabileceklerini söyledi. Bu grubun üyeleri, Partinin amaçları için para bağışlıyordu; Parti destekli etkinliklerde konuşmalar yapıyordu; Parti yayınları için makaleler ve broşürler hazırlıyordu. Ve Chevalier yine ekledi, "İkimiz de hem üyeydik hem değildik. Nasıl görmek isterseniz." Bu belirsiz ifadeyi açması istendiğinde de Chevalier, "Bir tür gölge varlıktan söz edebiliriz. Vardı, ama tanımlanmıyordu ve bunun biraz etkisi oldu çünkü olup biten bazı şeyler hakkında fikirlerimiz vardı ve merkeze iletiliyordu, bazı şeyler hakkında da bize danışılıyordu. Görünüşe göre, aynı şey Amerika Birleşik Devletleri'nde daha birçok yerde de oluyordu. Profesyoneller veya bir şekilde tanınmak istemeyen insanlar için kapalı birimler vardı," dedi.

Chevalier'in, Oppenheimer'ın Komünist Parti ile ilişkisini muğlak şekilde tarif eden ifadeleri San Francisco'daki karizmatik Komünist Parti lideri ve Oppenheimer'ın 1940-43 yılları arasında arkadaşı olan Steve Nelson tarafından da destekleniyordu. Nelson, Oppenheimer'la sosyal olarak görüşürdü, ancak aynı zamanda Parti'nin üniversite topluluğuyla irtibatları da onun sorumluluk alanındaydı. Nelson 1981'deki bir röportajda, "Bu grupla sosyal olarak tanışıyordum," dedi. "İçinde Parti üyelerinin yanı sıra bazı Partisiz insanlar da vardı ve burada bizi bekleyen şeyleri özgürce tartışıyorlardı. Bu grup dış politika sorunlarını tartışıyordu. Oppenheimer'ın da dahil olduğu genel yaklaşım, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa'nın İtalya'ya karşı bir tür ittifak kurmaması hâlinde sonucun trajik olacağı yönündeydi. Bu düşünceyi ifade eden Chevalier mi, Bob [Oppenheimer] mu, yoksa başka bir üye miydi, şimdi hatırlamıyorum. Ama toplantının içeriği buydu."

Nelson'ın söyledikleri, Chevalier'in Oppenheimer'ın parti üyeliğine ilişkin belirsiz ifadelerini destekler nitelikteydi. Nelson, "Bu noktayı kanıtlayabileceğimi veya çürütebileceğimi sanmıyorum," diyordu.* "Bu yüzden ancak onun yakın bir sempatizan olduğunu söyleyebilirim. Bunun böyle olduğunu biliyorum çünkü sol politi-

* Nelson, röportaj: Sherwin, 17.6.81, s. 14.

kalar hakkında bir dizi tartışmamız oldu. Şimdi bu onun Parti üyesi olduğu anlamına gelmez. Sanırım kampüsteki birkaç Parti üyesiyle yakın arkadaştılar."

Nelson 1957'de Komünist Parti'den ayrıldı. 1981'de Oppenheimer ile olan hukukunu kısaca anlattığı bir anı kitabı yayımladı. Kitabın taslağını hâlâ Parti üyesi olan eski California'lı yoldaşlarından birine gösterdiğinde, bu eski komünist, Oppenheimer konusunda "fazla yumuşak" davrandığı kanaatine vardı. Ona göre Nelson'ın, Parti ile olan bağlantısını inkâr ettiği için Oppenheimer'a saldırması gerekirdi. "Benim Oppenheimer hakkındaki tahminim," diye belirtti Nelson, "solla bir ilişkisi olduğu yönündeydi. Parti kartının olup olmaması önemli değildi. Solun davasıyla ilişkiliydi ve bu onu siyaseten öldürmeye yeterdi."*

Bu kapalı olduğu iddia edilen Parti biriminin tüm üyeleri öldü. Ancak bunlardan biri, yayımlanmamış bir hatırat bıraktı. Gordon Griffiths (1915-2001) Oxford'a gitmeden hemen önce Haziran 1936'da Berkeley'deki Komünist Parti'ye katılmıştı. 1939 yazında dönünce Griffiths sessizce Parti üyeliğini yeniledi. Ancak karısı Mary, Parti'ye kızgın olduğu için Griffiths, düşük profilli bir görev istedi. Sonunda, kendisine "California Üniversitesi'ndeki fakülte grubuyla irtibat" görevi verildi.† Griffiths görevi 1940 sonbaharında aldı ve 1942 baharında bıraktı. Hatıratında, Berkeley'deki birkaç yüz öğretim üyesinden sadece üçünün bu "komünist fakülte grubunun" üyesi olduğu yazıyor: Arthur Brodeur (İzlanda destanları ve İngilizce bölümünde Beowulf üzerine bir otorite), Haakon Chevalier ve Robert Oppenheimer.

Griffiths, Oppenheimer'ın parti üyeliğini inkâr ettiğinden de haberdardı. Oppenheimer'ın savunucuları, Griffiths'in belirttiği gibi, Oppenheimer'ın sempatizanlığını her zaman politik olarak saf

---

* Nelson, röportaj: Sherwin, 17.6.81, s. 22.

† Grifiifths, "Venturing Outside the Ivory Tower: The Political Autobiography of a College Professor," yayımlanmamış notlar, LOC. Griftifths bu daktilo edilmiş notların iki versiyonunu hazırladı; kısa, isimsiz notlarda Oppenheimer kapalı birimin bir üyesi olarak görünüyordu. Oppenheimer'ın adı uzun notlarda geçmiyordu; Grifiifths olası yayın için notlarını bir yerlere göndermeye başladığında, bir arkadaşı onu Oppenheimer'ın adını ifşa etmemesi gerektiğine ikna etti. Burada kısa notlara atıfta bulunuyoruz, s. 26.

olduğu iddiasıyla açıklıyordu. "Onu savunmanın tek yolunun bu olduğunu düşünen iyi niyetli liberaller bu konuda çok fazla enerji harcadılar. Belki o sırada –McCarthy döneminin ortasında– durum öyleydi ama doğruları söylemenin ve meseleyi olması gerektiği gibi ortaya koymanın zamanı geldi:

Asıl mesele Komünist Parti'ye üye olup olmadığı değil, böyle bir üyeliğin tek başına onun güven gerektiren bir konumda hizmet vermesi için bir engel oluşturup oluşturmadığıydı."

Griffiths'in hatıratı, Chevalier'in "kapalı birim" dediği şeye ilişkin açıklamasına birkaç ayrıntı ekliyor. Kolayca anlaşılacağı üzere Griffiths, Oppenheimer'ın bu toplantılara sırf katılmasının bile onu bir komünist olarak nitelemeye yeteceğine açıkça inanıyor. Grubun ayda iki kez Chevalier'in veya Oppenheimer'ın evinde düzenli olarak toplandığını yazıyor. Griffiths genellikle dağıtmak için son çıkan Parti yayınlarını getiriyor, Brodeur ve Chevalier'den aidat alıyor, *ama Oppenheimer'dan almıyordu*. "Bana farklı bir zenginliğe sahip olan Oppenheimer'ın, katkısını özel bir kanaldan yaptığı söylendi. Kimse parti kartı taşımıyordu. Üyeliğin tek kıstası aidat ödemek olsaydı, Oppenheimer'ın üye olduğuna tanıklık edemezdim ama hiçbir şart öne sürmeden, her üç adamın da kendilerini komünist olarak gördüğünü söyleyebilirim," diyordu.

Griffiths, fakülte grubunun aslında pek "bir grup liberal Demokratın yapamayacağı" bir şey yapmadığını söylüyordu. Birbirlerini, enerjilerini Öğretmenler Sendikası ve İspanya İç Savaşı'ndan kaçan mültecilerin durumu gibi iyi amaçlara adamaya teşvik ediyorlardı. "Gizlilik taşısın ya da taşımasın, teorik fizikteki heyecan verici gelişmelerden bile bir tek bahiste bulunulmuyordu. Kaldı ki Ruslara bilgi aktarma önerilerinde bulunulsun. Kısacası, faaliyetimizde yıkıcı veya ihanet içeren hiçbir şey yoktu. Toplantılar esasen dünya ve ulusal sahnedeki olayların tartışılmasına ve bunların yorumlanmasına yönelikti. Bu tartışmalarda her zaman Marksist teori anlayışı ışığında en eksiksiz ve en derin açıklamaları yapan kişi Oppenheimer oldu. Çoğu kişinin yaptığı gibi, onun Solculuk davasına bağlılığını politik saflığın bir sonucu olarak tanımlamak saçmadır ve siyasi dünyada olup bitenlerin sonuçlarını birçoğundan daha derin gören bir adamın entelektüel gücünü hafife almaktır."

Griffiths'i bu gruba atayan Berkeley Komünist Parti yetkilisi Kenneth O. May daha sonraları FBI'a Haakon Chevalier ve diğer Berkeley profesörlerinin bu toplantılara katıldığını ancak "bu toplantılara katılan insanları Komünist Partililerden ibaret görmediğini söyledi."*

Bir zamanlar Berkeley'nin matematik bölümünde yüksek lisans öğrencisi olan Ken May, Oppenheimer'ın da arkadaşıydı. May 1936'da Komünist Parti'ye katıldı ve 1937'de beş hafta ve 1939'da iki hafta olmak üzere Rusya'ya ziyaretlerde bulundu.† Sovyet siyasi ve ekonomik modeline hayran olarak döndü. 1940'ta Berkeley'deki yerel seçimler sırasında May, okul yönetim kurulu önünde yerel Komünist Parti adaylarının devlet okullarında toplantı düzenleme hakkını savunan bir konuşma yaptı. Konuşma yerel basında yer alınca, UC Berkeley'de siyaset bilimci olan muhafazakâr babası onu alenen mirasından mahrum etti ve üniversite, öğretim asistanlığını iptal etti. Ertesi yıl, May henüz matematik bölümünde yüksek lisans öğrencisiyken Berkeley belediye meclisinde bir koltuk için komünist kimliğiyle bir kampanya yürüttü. Dolayısıyla Oppenheimer ile ilk tanıştığında Komünist Parti'yle olan ilişkisi bir sır değildi. May, Jean Tatlock'ın arkadaşıydı ve bu iki adam muhtemelen 1939'da Öğretmenler Birliği'nin bir toplantısında tanıştılar.

Yıllar sonra, Parti'den ayrıldıktan sonra May, FBI'a Oppenheimer'ı birkaç kez siyaset konuşmak için evinde ziyaret ettiğini ve onu "Sosyalizme ilişkin teorik meselelerin tartışılması amacıyla tertiplenen gayri resmi toplantılarda" gördüğünü anlattı. Oppenheimer'ı ne bir Parti üyesi ne de "Komünist Parti disiplini altında" biri olarak gördüğünü de ekledi. Oppenheimer bağımsız bir entelektüeldi. May, FBI'a verdiği ifadede "Komünist Parti, işlerinin yönetiminde grup olarak entelektüellere pek güvenmezdi, ancak öte yandan Parti, bu tür insanların düşüncelerini Komünist Parti paralelinde değiş-

---

* Gordon Grififfths, "Venturing Outside the Ivory Tower," yayımlanmamış notlar, kısa versiyon, LOC, s. 26; Kenneth O. May ile FBI görüşme raporu, 5.3.54, JRO FBI file.

† Kenneth May, Dr. Lawrence M. Gould'a gizli mektup, Carleton College rektörü, 25.9.50, Carleton College Archives, kolej arşivcisi Eric Hilleman'ın izniyle. May *New Masses*'te "Why My Father Disinherited Me" başlıklı bir makale yazdı. David Hawkins, röportaj: Sherwin, 5.6.82, s. 15.

tirmeyi önemsiyordu. Parti'ye kazandıracakları komünist hedefler için onların prestij ve desteğini kazanmak da istiyordu," dedi. Bu nedenle May, söz konusu şahıs [Oppenheimer] ve diğer profesyonel kişilerle iletişimde kalıyor; onlarla Komünizmi tartışıyor ve onlara Komünist Parti'nin yayınlarını getiriyordu.

May, FBI ajanlarına, Oppenheimer'ın, "kendi kafasında değerli olduklarına kanaat getirdikten sonra, her zaman Komünist Parti amaç ve hedeflerine katkıda bulunmaya oldukça istekli bir adam olduğunu" söyledi.* "Ancak, hemfikir olmadığı hedefleri tasvip etmezdi." May, "şahsın, komünist olsun ya da olmasın, istediği kişiyle açıktan ilişki kurduğunu" da belirtti.

FBI, Robert'ın Komünist Parti üyesi olup olmadığı sorusuna asla cevap bulamayacaktı, yani üye olduğuna dair yeterli kanıt yoktu. FBI dosyalarında bu konudaki kanıtların çoğu ikinci derece ve çelişkiliydi. FBI muhbirlerinden birkaçı Oppenheimer'ın komünist olduğunu iddia etse de muhbirlerin çoğu sadece bir sempatizan portresi çizdiğini söylüyordu. Bazıları da onun Parti üyesi olduğunu kesin bir dille reddediyordu. Büro'nun yalnızca kuşkuları ve kimilerinin varsayımları vardı. Cevabı sadece Oppenheimer biliyordu ve o da Komünist Parti'ye üye olmadığını her zaman ısrarla vurguluyordu.

---

* FBI'ın Kenneth May ile 5.3.54 tarihli görüşme raporu. May, II. Dünya Savaşı sırasında bir ara Parti'den ayrıldı. 1946'da nihayet matematikte doktora derecesini aldı ve o yıl daha sonra Northfield, MN'deki Carleton College'da matematik bölümünde çalışmaya başladı. May'in Berkeley'deki oda arkadaşı John Dyer-Bennett ve May'in üçüncü karısı Miriam May ile röportajlar: Bird, 15.5.01.

ONUNCU BÖLÜM

"Çok ama Çok Bariz"

Bu, hayatında çok belirleyici bir hafta oldu ve bana da öyle söyledi. . . . O hafta sonunda Oppenheimer Komünist Parti'den soğumaya başladı.

VICTOR WEISSKOPF

24 Ağustos 1939'da Sovyetler Birliği, önceki gün Nazi Almanya'sı ile bir saldırmazlık paktı imzaladığını açıklayarak dünyayı hayretlere düşürdü. Bir hafta sonra, Almanya ve Sovyetler Birliği aynı anda Polonya'yı işgal edince İkinci Dünya Savaşı başladı. Oppenheimer, fizikçi arkadaşı Willie Fowler'a bu önemli gelişmelere dair şunları yazdı: "Charlie'nin [Lauritsen] sana Nazi Sovyet paktı hakkında söylediğim gibi melankoli diyeceğini biliyorum, ancak bu oldubitti için henüz hiçbir şekilde bahis oymamam. Bir tek Almanların Polonya konusunda niyeti bozdukları hariç. Burnuma pis kokular geliyor."*

Sol entelektüel çevrelerde dönemin hiçbir sorunu, Ağustos 1939'daki Nazi-Sovyet Saldırmazlık Paktı kadar hararetle tartışılmadı.† Birçok Amerikalı komünist, Parti'den istifa etti. Chevalier'in belirgin bir nezaketle belirttiği gibi, Sovyet-Alman paktı "birçok insanı şaşırttı ve üzdü." Ancak Chevalier, CP'ye sadık kaldı ve paktı gerekli bir stratejik karar olarak savundu. Ağustos 1939'da, dört yüz kişiyle

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 211.

† Maurice Isserman, *Which Side Were You On?*, s. 32-54.

birlikte, "SSCB ve totaliter devletlerin temelde aynı olduğu şeklindeki akıl dışı yalana" saldıran ve *Soviet Russia Today*'in Eylül 1939 sayısında yayımlanan bir açık mektup imzaladı.* Oppenheimer'ın adı mektupta görünmüyordu. Chevalier'e göre, 1939 sonbaharında "Opje, kendisinin çok etkili ve etkileyici bir analist olduğunu kanıtladı. . . . Opje, şüpheleri gideren ve ikna eden gerçekleri ve argümanları sunmanın basit, anlaşılır yollarını biliyordu."† Chevalier'e göre komünistlerin Californialı entelektüeller arasında bile birdenbire son derece gözden düştüğü bir zamanda Oppenheimer, Nazi-Sovyet paktının bir ittifaktan çok Batı'nın Hitler'i Münih'te yatıştırmasının motive ettiği bir zorunluluk anlaşması olduğunu uzun uzun açıkladı.‡

Chevalier, "deneyimli liberalleri gericilere ve barışseverleri savaş tacirlerine" dönüştüren histerik savaş dalgası karşısında derinden endişeye kapılmıştı.§ Bir akşam, gece yarısından sonra, Amerikan Yazarlar Birliği toplantısından eve dönerken Chevalier, Oppenheimer'ın evine uğradı. Robert hâlâ uyanıktı, fizik dersine çalışıyordu. Robert ona bir içki ikram ettikten sonra Hoke, Birlik sponsorluğunda bir savaş karşıtı broşürün düzenlenmesinde yardımına ihtiyacı olduğunu açıkladı. Arkadaşını rahatlatan Robert oturdu ve taslağı okudu. Bitirdiğinde ayağa kalktı ve "Güzel olmamış," dedi. Hoke'a daktilosunun başına oturmasını söyledi ve ardından yeni metni dikte etmeye başladı. Bir saat sonra Hoke "tamamen yeni bir metin" ile yanından ayrıldı.

Robert, Amerikan Yazarlar Birliği'nin bir üyesi değildi, bu yüz-

---

* *The Nation* bu açık mektubu yeniden bastı (Schwartz, *From West to East*, s. 290).

† Chevalier, *Oppenheimer*, s. 31-32. 1959 tarihli *The Man Who Would Be God* [Tanrı Olacak Adam] romanında Chevalier, Oppenheimer karakterine Stalin-Hitler Paktı'nı şu sözlerle savundurur: "'En kötü durumda bile,' dedi alçak sesle, 'bir tek doğru hareket ve birçok yanlış hareket var. Batılı güçler Münih'te Çekoslovakya'ya verdikleri sözü ihlal ettiğinden, Rusya'nın durumu tehlikeli bir hâl aldı. Bu kesinlikle doğru bir hareket. Çünkü bu, Almanya'nın ve Batılı uluslar koalisyonunun (Amerika'nın desteğiyle Fransa ve İngiltere) Sovyetler Birliği'ne yönelik birleşik saldırı planını bozan tek hamledir. Almanya'yla pakt bir ittifak değildir. Batı ile herhangi bir birleşmeye karşı Almanya'nın karantinaya alınmasıdır. Bunu açıklamak sevimsiz olur.' " (Chevalier, *The Man Who Would Be God* (s. 21-22).

‡ Çok sayıda tarihçi bu argümana hak verdi. (bkz. Alexander Werth, *Russia At War*, s. 3-39, ve Peter Calvocoressi ve Guy Wint, *Total War*, s. 82.

§ Chevalier, *Oppenheimer*, s. 33.

den bildiriyi düzenlemesi sırf arkadaşına iyilik olsun diyeydi.* Yeniden kaleme alındığı hâliyle bildiri, Amerika'yı Avrupa savaşının dışında tutmak için ateşli argümanlar sunuyordu. Robert, benzer şekilde, sırasıyla Şubat ve Nisan 1940'ta iki bildirinin daha yazılmasına veya düzenlenmesine yardım etmiş olabilir. Her ikisi de *Meslektaşlarımıza bir Duyuru* başlıklı ve "California Komünist Partisi, Kolej Fakülteleri Komitesi" imzalı idi. Amaç, Avrupa'daki savaşın olası sonuçlarını anlatmaktı. Batı Yakası'ndaki çeşitli üniversitelerde çalışan kişilere binden fazla kopya gönderildi.

Chevalier'e göre, Oppenheimer raporların taslağını hazırlamakla kalmadı, basım ve dağıtımı için de ödeme yaptı. Beklendiği üzere, bunun fark edilmesi –Chevalier'in iddiasıyla birleşince– onları da Robert'ın CP'nin bir üyesi olup olmadığı konusundaki tartışmanın bir parçası hâline getirdi.† Gordon Griffiths, Chevalier'in bu bildirilerin oluşumuna Oppenheimer'ın katkıda bulunduğuna dair iddiasını doğruluyor. "Pahalı kâğıt üzerine basılmışlardı; Oppie tarafından ödendiğine kuşku yoktu. Tek yazarları o değildi ama Robert onlarla özel bir gurur duyuyordu. Jargon içermeyen bu yazılar üslup açısından zarif ve entelektüel açıdan ikna ediciydi."‡

20 Şubat 1940 tarihli broşürde, "Avrupa'da savaşın patlak vermesi, kendi siyasi gelişim seyrimizi derinden değiştirdi. Son bir ayda Yeni Düzen'e bir şeyler oldu. Saldırıya uğradığını ve *çok ama çok bariz* terk edildiğini gördük. Demokratik cephe hareketiyle liberallerin cesareti giderek kırıldı ve komünist avı ulusal bir spor hâline geldi. Gericilik harekete geçti."§

Chevalier, bir röportajda, buradaki dilin belirgin bir şekilde

---

* Maurice Isserman, *Which Side Were You On?*, s. 38, 42. 1941'de, başkanlığını California eyalet senatörü Jack B. Tenney'in yaptığı yeni kurulan "Amerika Karşıtı Faaliyetler Hakkında Tahkikat Komitesi", Amerikan Yazarlar Birliği'nin aslında bir Komünist cephe olduğu yönündeki iddiaları araştırmak için oturumlar düzenledi (bkz. Edward L. Barrett, Jr., *The Tenney Committee*, s. 125).

† Phil Morrison, 1939 sonbaharında Finlandiya'ya yapılan Sovyet saldırısını analiz eden bir bildiriyi postalamasında Oppenheimer'a yardım ettiğini belirtti ama bu bildiri bulunamadı.

‡ Gordon Griffiths, "Venturing Outside the Ivory Tower," yayımlanmamış taslak, kısa versiyonu, LOC, s. 27-28.

§ Broşürler, üniversitenin rektörü Robert G. Sproul'un dikkatini çekti ve onları rektörlük belgelerinin içinde "Komünistler, 1940" yazan bir dosyaya yerleştirdi. Bir röportaj sırasında Chevalier broşürlerin kopyalarını çıkardı ve Sherwin metni teybe okudu (Chevalier, röportaj: Sherwin, 15.7.82).

Oppenheimer'a ait olduğu konusunda ısrar etti. "Tarzını tanıyabilirsiniz. Konuşmalarında hep belli kalıpları kullanır. 'Çok ama çok bariz' onun çok karakteristik bir ifadesidir. Normalde böyle bir bağlamda 'bariz' sözcüğüne rastlamazsınız," diyordu.* Chevalier'in iddiası, bildirinin *yazarının* Oppenheimer olduğu kanaatine ulaşmak için biraz fazla zayıf görünüyor ama Robert'ın taslağı düzenlemede parmağı olabileceğini düşündürüyor. "Çok ama çok bariz" Oppenheimer'ın ağzından çıkmış gibi görünse de yazıdaki pek çok şey kesinlikle onu andırmıyordu.

Peki, bu "raporlar" ne söylüyordu? Her şeyden çok, Yeni Düzen'i ve yerel sosyal programları savunuyordu:

> Komünist Parti, Sovyet politikasını desteklediği için saldırıya uğruyor. Fakat burada Parti'nin tamamen yok edilmesi bu politikayı tersine çeviremez ancak ABD ve Rusya arasındaki savaşa karşı çıkan en net seslerden bazılarını susturabilir. Saldırının doğrudan yapabileceği şey, amacı, genel olarak sendikaları ve özellikle CIO sendikalarını yok etmek, yardımların kesilmesini mümkün kılmak, demokratik cepheye doğru hareketin temeli olan büyük barış, güvenlik ve çalışma programından vazgeçmeye zorlamaktır.

6 Nisan 1940'ta, California Komünist Partisi'nin Kolej Fakülteleri Komitesi, bir *Meslektaşlarımıza Duyuru* daha yayımladı. İlk bildiride olduğu gibi, bu raporda da herhangi bir imza yoktu. Ancak yine Chevalier, ısrarla Oppenheimer'ın bildirinin isimsiz yazarları arasında olduğunu söyledi.

> İyi bir toplumun temel sınavı, üyelerini hayatta tutma yeteneğidir.† Kendilerini beslemelerini mümkün kılmalı ve insanlarını şiddetli ölümden korumalıdır. Bugün işsizlik ve savaş, toplumumuzun üyelerinin refahı ve güvenliği için o kadar ciddi bir tehdit tesis ediyor ki, çoğu kişi bu toplumun en temel yükümlülüklerini yerine getirip getiremeyeceğini

---

* Chevalier, röportaj: Sherwin, 15.7.82.

† "Report to Our Colleagues: II," 6.4.40, "Communism," Office of the President (Robert Sproul), 1940, UCB.

soruyor. Komünistler toplumdan bundan çok daha fazlasını isterler; tüm insanlardan geçmişin yüksek kültürlerinin karakteristik özelliği olan bu olanağı, disiplini ve özgürlüğü talep ederler. Ancak bugün, sahip olduğumuz bilgi ve güçle, temel ihtiyaçları göz ardı eden hiçbir kültürün, olanak tanımamaya dayanan hiçbir kültürün, insan taleplerine kayıtsızlığın adil ve verimli olamayacağını biliyoruz.

Şubat ayında olduğu gibi bu raporda da yurtiçi meseleler üzerinde duruluyordu. Ülkenin milyonlarca işsizinin durumu masaya yatırılıyor ve California ve ulusal Demokratların geçim yardımı bütçesini kısma kararına hücum ediliyordu. "Yardımların kesilmesi ve silahlanma bütçesindeki eşzamanlı artış sadece aritmetik hususlarla bağlantılı değildir. Roosevelt'in sosyal reform programından vazgeçmesi, bir zamanlar destek olunan yerlere, işçi hareketine hücum edilmesi ve savaşa hazırlık, bunlar hep ilgili ve birbirine paralel gelişmelerdir." Bildiri, 1933'ten 1939'a kadar Roosevelt yönetiminin "sosyal reform politikası izlediğini" söylüyordu. Ancak Ağustos 1939'dan beri, "ilerici amaçlarla tek bir yeni tedbir önerilmedi ... ve geçmişin tedbirleri gerici saldırıya karşı savunulmadı bile." Bir zamanlar Roosevelt yönetimi, Martin Dies yönetimindeki Amerikan Karşıtı Faaliyetleri İzleme Komitesi'nin maskaralıkları için "tiksintisini" dile getirirken, şimdi bu gericileri "şımartıyordu." Bir zamanlar organize emeği, sivil özgürlükleri ve işsizleri savunurken, şimdi John L. Lewis gibi işçi liderlerine saldırıyor ve silahlanmaya para akıtıyordu.

Roosevelt, bir zamanlar bu bildirileri hazırlayanların "bir derece ilerici" gördüğü bir adamdı ama şimdi bir "gerici", hatta bir "savaş çığırtkanı" hâline gelmişti.* Bu dönüşüm Avrupa'daki savaş nedeniyle gerçekleşmişti. "Savaş sona erdiğinde Avrupa'nın sosyalist olacağı ve İngiltere İmparatorluğu'nun ortadan kalkacağı yaygın ve muhtemel bir kanaattir. Roosevelt'in Avrupa'daki eski düzeni muhafaza rolünü üstlendiğini ve bunu gerçekleştirmek için gerekirse bu ülkenin mallarını ve canlarını kullanmayı planladığını düşünüyoruz," deniyordu.

Oppenheimer'ın bu ikinci bildiriyle bir ilgisi varsa, rasyonel tarzı

* "Report to Our Colleagues: II," 6.4.40, "Communism," Office of the President (Robert Sproul), 1940, UCB.

onu terk etmiş demekti.* Roosevelt'i gerçekten bir "savaş çığırtkanı" olarak düşünmesi mümkün müydü? Bu dönemde Oppenheimer'ın yazışmalarında başkana yapılan tek atıf, onun Franklin D. Roosevelt konusunda hayal kırıklığına uğradığını, ancak henüz onu açıkça suçlama noktasına gelmediğini gösteriyordu.† Oppenheimer'ın bu broşürlerin hazırlanmasında bir etkisi varsa, sözleri öncelikle büyük bir felaketin eşiğinde duran dünyanın iç siyaset üzerindeki etkisinden endişe duyan birini gösteriyordu.

1930'ların sonlarında Oppenheimer, kamuoyunda oldukça tanınmış kıdemli bir profesördü. Siyasi konularda konuşmalar yapıyor ve kamuya yönelik bildiriler imzalıyordu. Zaman zaman ismi yerel gazetelerde yer alıyordu. San Francisco o zamanlar aşırı derecede kutuplaşmış bir şehirdi; özellikle liman işçilerinin grevleri hem sol hem de sağdaki aşırı uçları sertleştirmişti. Muhafazakâr tepkiler başladığında Oppenheimer, siyasi faaliyetlerinin üniversitenin itibarı üzerindeki etkisi veya potansiyel etkisi konusunda duyarlıydı. Nitekim, 1941 baharında, Caltech'ten meslektaşı Willie Fowler'a "İşimden olabilirim. . . çünkü California Üniversitesi gelecek hafta radikalizm açısından soruşturulacak ve komite üyelerinin centilmen olmadığı ve beni sevmedikleri söyleniyor," diye içini döktü.‡

Eski bir mezun olan Martin D. Kamen, "California Üniversitesi bariz bir hedefti," diyordu.§ "Oppenheimer da çok ön plandaydı çünkü oldukça aktifti ve lafını sakınmıyordu. Bazen olanlar yüzünden biraz telaşlanır, belki biraz boynuzlarını içeri çekmek zorunda

---

* JRO'dan Edwin ve Ruth Uehling'e, 17.5.41; Smith ve Weiner, *Letters*, s. 217.

† Nisan 1940'taki broşürün yayımlanmasından bir yıldan fazla bir süre sonra, eski arkadaşları Ed ve Ruth Uehling'e şunları yazdı: "Kendi görüşlerim, küçük çerçevede, yerel ve ulusal olarak veya dünyada olacaklardan dolayı, pek de kasvetli olmayabilir. Sanırım savaşa gireceğiz – Roosevelt fraksiyonu Lindbergh'i [Charles Lindbergh (1902-1974) Amerika'nın II. Dünya savaşına girmemesi için mücadele eden ulusal kahraman ve pilot. *-çn*] yenecek. Nazilerin yanına yaklaşabileceğimizi sanmıyorum. Daha sonra Hearst-Lindbergh tarafının yönetimden 'insancılları' kovacağını düşünüyorum. Uzun zamandır iyi bir şey görmüyorum; buralardaki tek neşe veren şey, örgütlü emeğin gücü, sağlamlığı ve politik büyümesinden ibaret."

‡ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 216. JRO'nun o dönemde herhangi bir soruşturma komitesi tarafından sorgulandığına dair bir kayıt görmüyoruz, dolayısıyla belki de çağrılmadı.

§ Martin D. Kamen, röportaj: Sherwin, 18.1.79, s. 27.

kalır ve sessizleşirdi. Sonra onu kışkırtacak bir şey olduğunda. . . yeniden harekete geçerdi. Yani günü gününü tutmazdı."

Chevalier'in 1940'ta Oppenheimer'ın komünist sempatisi hakkındaki iddialarının aksine, diğer arkadaşları Oppie'nin Sovyetler Birliği'ne kırgın olduğunu gördüler. 1938'e gelindiğinde, Amerikan gazeteleri düzenli olarak Sovyet Komünist Partisi içindeki binlerce sözde haine karşı Stalin tarafından düzenlenen siyasi terör dalgalarını duyuruyordu. 1954'te Robert, "Tasfiye duruşmalarını tam detaylı olmasa da okudum ve orada Sovyet sistemine zarar vermeyen hiçbir görüşe rastlamadım," diye yazmıştı. Arkadaşı Chevalier, *Daily Worker*'ın, Moskova'nın Troçkist ve Buharinist "hainler" için verdiği mahkeme kararlarını öven 28 Nisan 1938 tarihli bildirisine memnuniyetle imza atarken, Oppenheimer Stalin'in ölümcül tasfiyelerini asla savunmadı.*

1938 yazında Sovyetler Birliği'nde birkaç ay geçiren iki fizikçi –George Placzek ve Victor Weisskopf– Oppie'yi New Mexico'daki çiftliğinde ziyaret etti. Sonraki hafta boyunca, orada neler olduğu hakkında birkaç uzun konuşma yaptılar. Başlangıçta "şüpheci" olan Oppenheimer'a, "Rusya sandığınız gibi değil," dediler. Sadece Placzek ve Weisskopf'la bağlantı kurduğu için aniden tutuklanan Avusturyalı mühendis ve komünist Alex Weissberg hakkında konuştular. Weisskopf, "Kesinlikle korkunç bir deneyimdi," dedi, "arkadaşlarımızı aradık ama bizi tanımadıklarını söylediler."† Weisskopf arkadaşına, "Hayal edebileceğinden daha kötü. Bu bir ahmaklık," dedi.‡ Oppie, anlatılanlardan ne kadar rahatsız olduğunu gösteren irdeleyici sorular sordu.

On altı yıl sonra, 1954'te Oppenheimer, kendisini sorgulayanlara, "Bana bildirdikleri şey o kadar sağlam, o kadar mantıklı, o kadar doğru görünüyordu ki, bende büyük bir etki yarattı ve Rusya'yı, onların sınırlı deneyimlerinden bakıldığında bile, son derece kötü yö-

---

* Chevalier, röportaj: Sherwin, 15.7.82. *Daily Worker,* 28.4.38. Chevalier bu bildiriye Nelson Algren, Dashiell Hammett, Lillian Hellman, Dorothy Parker ve Malcolm Cowley dahil olmak üzere yaklaşık 150 seçkin aydınla birlikte katıldı.

† İkinci Dünya Savaşı sırasında, Weissberg sonunda Polonya'daki bir imha kampına gönderildi. Ancak bir kamyondan atlayarak ormana kaçmayı başardı ve burada Polonya'nın yeraltında aktif oldu (Victor Weisskopf, röportaj: Sherwin, 23.3.79, s. 5).

‡ Michelmore, *The Swift Years,* s. 57-58.

netilen ve uzun süredir insanları acı çeken bir tasfiye ve terör ülkesi olarak tanıttı," açıklamasını yaptı.*

Ancak Stalin'in istismar haberlerinin, ilkelerini değiştirmesine veya Amerikan soluna olan sempatisinden vazgeçmesine neden olması için hiçbir gerekçe görünmüyordu. Weisskopf'un söylediği gibi, Oppie'nin "hâlâ büyük ölçüde komünizme inandığı" açıktı.† Oppie, Weisskopf'a güveniyordu. "Bana gerçekten derin bir bağlılığı vardı," diyordu Weisskopf, "ve ben bunu çok dokunaklı buluyordum."‡ Robert, Avusturyalı sosyal demokrat Weisskopf'un bunları sola duyduğu antipati yüzünden söylemediğini biliyordu. "Arzu edilen gelişmenin sosyalizmde olduğuna her iki taraf olarak çok ikna olmuştuk," diyordu Weisskopf.

Yine de Weisskopf, Oppenheimer'ın ilk kez gerçekten sarsıldığını düşünüyordu. "Bu konuşmaların Robert üzerinde çok derin bir etkisi olduğunu biliyorum," diyordu.§ Bu, hayatında çok belirleyici bir hafta oldu ve bana da öyle söyledi. O hafta sonunda Oppenheimer Komünist Parti'den soğumaya başladı." Weisskopf, Oppie'nin "Hitler tehlikesini çok net bir şekilde gördüğünü ve 1939'da Komünist gruptan çok uzak bir hâl aldığını" vurguluyordu.

Weisskopf ve Placzek'ten haberleri aldıktan kısa bir süre sonra Oppenheimer, Jean Tatlock'ın eski arkadaşı Edith Arnstein'a endişelerini dile getirdi. Arnstein şöyle diyordu: "Opje, siyasi sadakatimin sarsılmayacağını bildiği için bana geldiğini ve konuşması gerektiğini söyledi."¶ Weisskopf'tan çeşitli Sovyet fizikçilerinin tutuklandığı-

---

* JRO soruşturması, s. 10.

† Weisskopf, *The Joy of Insight*, s. 115.

‡ Weisskopf, röportaj: Sherwin, 23.3.79, s. 3-7.

§ Weisskopf, röportaj: Sherwin, 23.3.79, s. 10.

¶ Edith Arnstein Jenkins, *Against a Field Sinister*, s. 27. Edith, Parti takma adı olarak Mary Shelley'nin annesi Mary Wollstonecraft'ın adını seçti. Kimsenin kendi adıyla "kartlı komünist" olmadığını, bunun "çok tehlikeli" olduğunu söylüyordu. 1936'dan 1938'e kadar Arnstein, Berkeley'deki CP'nin kapalı bir biriminin resmi sekreteri ve aidat tahsildarıydı – ancak 1938'de hukuk fakültesini bıraktığında bu görevi de bıraktı. Berkeley'deki Komünist Parti'nin profesyonel bölümünün, her birisi yaklaşık sekiz kişiden oluşan birkaç birimden oluştuğunu söyledi. Daha sonra, Oppenheimer'ın kesinlikle kapalı biriminin bir üyesi olmadığını söyledi, ancak 1938'den sonraki yıllarda bu konuda konuşamadı. Jenkins ayrıca, Oppenheimer'ın kendisine Genç Komünistler Birliği'ne (YCL) katkı olarak küçük bir miktar para verdiğini de hatırladı (Edith Arnstein Jenkins, Herken'e verdiği röportaj, 9.5.02; Jenkins, Bird'le yapılan röportaj, 25.7.02).

nı duyduğunu anlattı. Anlatılanlara inanmakta zorlandığını ancak bunu inkâr edemeyeceğini söyledi. Arnstein daha sonra, "Bunalmış ve tedirgindi," diye yazdı, "ve sanırım şimdi nasıl hissettiğini anlıyorum, ama o zamanlar onda saflık olarak gördüğüm bu duyguyu küçümsemiştim."

O sonbaharda bazı arkadaşları, yakın arkadaşlarıyla özel olarak siyasi tartışmalara girmesine rağmen, artık siyasi görüşleri hakkında o kadar konuşkan olmadığını fark etti. Felix Bloch, Kasım 1938'de I. I. Rabi'ye, "Opje iyidir ve size selamlarını yolluyor," diye yazdı.* "Doğrusu, onu usandırdığınızı düşünmüyorum ama en azından artık Rusya'yı çok yüksek sesle övmüyor, bu da bir ilerlemedir."

Komünist Parti üyeleriyle olan ilişkilerinin durumu ne olursa olsun, Oppenheimer her zaman Franklin Roosevelt ve Yeni Düzen'e hayrandı. Arkadaşları onu ateşli bir Roosevelt destekçisi olarak görüyordu. Ernest Lawrence, 1940 başkanlık seçimlerinden hemen önceki günlerde arkadaşının şiddetli kulis yaptığını hatırlıyordu. Oppie, eski arkadaşının kararsız olduğuna inanamıyordu. O akşam Roosevelt'in üçüncü dönem kampanyasına dair tutkulu bir savunma sundu ve sonunda Lawrence, bir kez daha FDR'a oy atacağına söz verdi.†

Oppenheimer'ın siyasi görüşleri, felaket dolu savaş haberlerine tepki olarak gelişmeye devam etti. İlkbaharın sonlarında ve 1940 yazının başlarında Oppie, Fransa'nın düşüşünden açıkça rahatsız oldu. O yaz Seattle'daki Amerikan Fizik Derneği'nin bir konferansında Hans Bethe ile karşılaştı. Bethe, Oppenheimer'ın siyasi görüşlerine dair bir fikre sahipti, bu yüzden bir akşam arkadaşı Paris'in Nazilere karşı düşmesinin tüm Batı medeniyetini nasıl tehdit ettiğine dair "güzel ve dokunaklı bir konuşma" yaptığında çok etkilendi.‡ Bethe, Oppenheimer'ın, "Batı değerlerini Nazilere karşı savunmalıyız," dediğini anımsıyordu. "Ve Molotov-von Ribbentrop anlaşması nedeniyle komünistlerle bir işimiz olamaz."

---

* Schweber, *In the Shadow of the Bomb*, s. 108; Bloch'tan Rabi'yi, 2.11.38, kutu 1 (genel yazışma), Bloch Papers, SU.

† Childs, *An American Genius*, s. 307.

‡ Schweber, *In the Shadow of the Bomb*, s. 108.

Yıllar sonra Bethe, fizikçi-tarihçi Jeremy Bernstein'a şunları söyledi: "Çoğunlukla insani gerekçelerle, inanıyorum ki, aşırı solu sempati ile karşılıyordu.* Hitler-Stalin paktı, komünist sempatizanı olan çoğu insanı, 1941'de Naziler Rusya'yı işgal edinceye kadar Almanya'ya karşı savaştan tamamen uzak kalmaya ikna etmişti. Ancak Oppenheimer, Fransa'nın düşüşünden (Rusya'nın işgalinden bir yıl önce) o kadar derinden etkilendi ki, bu zihnindeki diğer her şeyi yerinden etti."

22 Haziran 1941 Pazar günü Chevalier'ler, Oppenheimer ile plajdaki bir piknikten dönerken radyoda Nazilerin Sovyetler Birliği'ni işgal ettiği haberini duydular. O akşam, herkes geç saatlere kadar en son haber bültenlerini dinleyerek neler olduğunu anlamaya çalıştı. Chevalier, Oppie'nin Hitler'in büyük bir hata yaptığını söylediğini hatırlıyordu. Oppenheimer, Hitler'in Sovyetler Birliği'ne karşı dönerek, "liberal ve siyasi çevrelerde son derece yaygın olan faşizm ve komünizmin aynı totaliter felsefenin iki farklı versiyonundan ibaret olduğu yönündeki tehlikeli kurguyu bir vuruşta yok ettiğini," savunuyordu. Artık her yerde komünistler Batı demokrasilerinin müttefiki olarak karşılanacaktı. Ve bu her iki adamın da çok geç kaldığını düşündüğü bir gelişmeydi.

7 Aralık 1941'de Pearl Harbor'a yapılan Japon saldırısından sonra ülke bir anda savaş alanına döndü. Chevalier'e göre "Berkeley'deki küçük grup kaçınılmaz olarak ülkenin değişen ruh hâlini yansıtıyordu."† Chevalier, grubun "düzensiz bir şekilde toplanmaya devam ettiğini" söylüyordu. Ancak Oppenheimer'ın kendisi yoğun seyahat programı nedeniyle nadiren katılıyordu. Chevalier, "Buluştuğumuzda, işimiz büyük ölçüde savaşın ilerleyişini ve memlekette gelişen olayları tartışmak oluyordu," diye yazmıştı.

Chevalier, en yakın arkadaşı olarak gördüğü Oppenheimer'ın, 1943 baharında Berkeley'den ayrılmasına kadar onunla aynı sol siyasi görüşleri paylaştığı konusunda her zaman ısrarcı oldu: "Biz sosyalist bir toplum idealini paylaşıyorduk. . . onun pozisyonunda

---

* Bernstein, *Hans Bethe*, s. 65.

† Chevalier, röportaj: Sherwin, 29.6.82, s. 10; Chevalier, *Oppenheimer*, s. 46.

hiçbir tereddüt, hiçbir zayıflama olmadı. Bir kaya gibi sertti." Ancak Chevalier, Oppenheimer'ın bir ideolog olmadığı konusunda netti. "Onda körlük yoktu, dar partizanlık yoktu, kendiliğinden bir çizgiye gelme yoktu."*

Chevalier'in Oppenheimer tanımlaması esasen Parti disiplini altında olmayan solcu bir entelektüeli gösteriyordu. Ancak yıllar geçtikçe, Oppie ile olan arkadaşlığı hakkında yazmaya başlayınca, Chevalier başka bir şey öne sürmeye çalıştı. 1948'de bir romanın ana çerçevesini oluşturdu. Romanında atom bombası yapmak için çalışan parlak bir fizikçi olan kahraman, aynı zamanda Komünist Parti'nin "kapalı bir biriminin" fiili lideriydi. 1950'de Chevalier, bir yayıncı bulamayınca kısmen yazılmış taslağı bir kenara koydu. Ancak 1954'te Oppenheimer'ın güvenlik soruşturmasından sonra romana geri döndü ve 1959'da G. P. Putnam's Sons, kitabı *The Man Who Would Be God* [Tanrı Olacak Adam] adıyla yayımladı.

Romanda, Oppenheimer'ın Sebastian Bloch adındaki karakteri Komünist Parti'ye katılmaya karar veriyor ancak Komünist Parti'nin yerel lideri onun resmi olarak katılmasına izin vermiyordu. "Sebastian birimle düzenli olarak buluşacak ve her açıdan iyi niyetli bir üye gibi davranacak ve diğer üyeler de ona saygı duyacaktı; ancak hiçbir aidat ödemeyecekti – Parti'yle kendi mali işlerini birim dışında yapacaktı."† Romanın ilerleyen bölümlerinde, Chevalier bu kapalı parti biriminin haftalık toplantılarını "kampüsteki profesörler ve öğrenciler arasında her türlü konuda sürekli olarak düzenlenen türde gayri resmi seminerler" olarak tanımlıyordu. Üyeler, "fikirler ve teoriler", güncel olaylar, "şu veya bu Öğretmenler Birliği üyesinin faaliyetleri", "bir işçi sendikası kampanyasına verilecek destek, bir grev, sivil özgürlükler meselesine saldırı altındaki bir birey veya grup" gibi konuları tartışmaktaydı. Chevalier, Sovyetler Birliği'nin Kasım 1939'da Finlandiya'yı işgal etmesine tepki olarak, Oppenheimer'ı romanda temsil eden karakter, parti biriminin uluslararası tavrını "gelişmiş, eleştirel zihinler için güzel bir dille" açıkla-

* Chevalier, *Oppenheimer*, s. 187.

† Chevalier, *The Man Who Would Be God*, s. 14-15.

yacak makaleler yayımlaması önerisinde bulunduruyordu. Oppenheimer karakteri baskı ve posta masraflarını karşılıyor ve yazının çoğunu kendisi hazırlıyordu. Romancı, "Bu eser onun bebeğiydi," diyordu.* "Gelecek birkaç ay içinde bu 'Fakülteye Bildiriler'in bir kısmı ortaya çıktı."

Bu inceden üstü örtülü, rumuzlu roman iyi satmadı ve Chevalier yorumlardan memnun kalmadı. Örneğin *Time* dergisinin eleştirmeni, "romanın özünde eski bir hayranın, gözden düşmüş bir idolün üstünde gezinmesinin söz konusu olduğunu" yazmıştı.† Ama Chevalier konunun peşini bırakmadı. 1964 yazında Oppenheimer'a arkadaşlıkları hakkındaki hatıratını yazmayı neredeyse bitirdiğini yazmıştı. "Romanımda esas hikâyeyi anlatmaya çalıştım. Ancak Amerika'daki okurlar, gerçek ve kurgunun harmanlanmasından rahatsız oldular ve kayıtlara geçmesi için hikâyeyi doğrudan anlatmam gerektiği aşikâr oldu. Hikâyenin önemli bir kısmı, 1938'den 1942'ye kadar Komünist Parti'nin aynı birimine senin ve benim üyeliğimizle ilgili. Gerçekleri hatırladığım gibi anlatarak doğru bir bakış açısıyla ele almak istiyorum. Bu, hayatındaki en son utanman gereken şeylerden biri olduğu için ve diğer şeylerin yanı sıra, bugün büyük bir ilgiyle okunan 'Meslektaşlarımıza Bildiriler' ile tescillenen derin ve hakiki sadakatin nedeniyle, bence ona gereken önemi vermemek büyük bir ihmal olur." Chevalier daha sonra Oppenheimer'ın bu hikâyenin anlatılmasına herhangi bir itirazı olup olmayacağını sordu.

İki hafta sonra Oppenheimer kısa bir not yazdı:

> Mektubunda herhangi bir itirazım olup olmadığını soruyorsun. Evet, itirazım var. Kendin hakkında söylediklerin beni şaşırttı. Bir açıdan benim hakkımda söylediklerin kesinlikle doğru değil. Hiçbir zaman Komünist Parti üyesi olmadım ve bu nedenle hiçbir zaman bir Komünist Parti biriminin de üyesi olmadım. Ben, elbette, bunu hep biliyordum. Senin de bildiğini sanıyordum. Bunu resmi olarak defalarca söyledim.

---

* A.g.e., s. 88-89.

† *Time*, 2.11.59, s. 94.

Crouch'un 1950'de söylediklerine cevaben alenen söyledim. 10 yıl önceki AEC duruşmalarında da söylemiştim.*

Her zamanki
Robert Oppenheimer

Chevalier, Oppenheimer'ın inkârının, Komünist Parti'ye katıldığını yazması durumunda iftira davasıyla karşı karşıya kalabileceği konusunda da onu uyarmak anlamına geldiği sonucuna vardı. Ertesi yıl *Oppenheimer: Bir Dostluğun Hikâyesi* kitabını bu can sıkıcı iddialar olmadan yayımladı. Kitap boyunca, iddia edilen Komünist parti "kapalı birimi" sadece bir "tartışma grubu" olarak tanımlanıyordu.†

Manidardır ki Chevalier, Oppenheimer'a bu kitabı yazmaya mecbur kaldığını çünkü "tarihin, nazlı da olsa, himayesine gireceği bir hakikat arayacağını" söyledi. Ancak bu örnekte, "hakikat" her iki adamın bireysel algılayışlarında yatıyordu. Berkeley "tartışma grubu"nun tüm üyeleri aynı zamanda Komünist Parti'nin de üyesi miydi? Görünüşe göre, Chevalier öyle olduklarına inanıyor ve en azından Oppenheimer, öyle olmadığında ısrar ediyordu. İspanya Cumhuriyeti, tarım işçileri, medeni haklar ve tüketicinin korunması gibi belirli amaçlar için Komünist Parti aracılığıyla para yardımı yapıyor olabilirdi. Toplantılara katılıyor, tavsiyelerde bulunuyor ve hatta Parti entelektüellerinin görüş bildirgeleri yazmalarına yardım ediyor olabilirdi. Ama Parti kartı yoktu, aidat ödemiyordu, Parti disiplininin tamamen dışındaydı. Arkadaşlarının onu yoldaş olarak görmek için nedenleri olabilirdi ama bunun böyle olmadığı onun nezdinde gayet açıktı.

Amerikan Komünizminin iki tarihçisi olan John Earl Haynes ve Harvey Klehr, "Komünist olmak, dış etkilere sıkıca kapalı katı bir zihinsel dünyanın parçası olmaktı..."‡ Bu kesinlikle Ro-

---

* Chevalier'den JRO'ya, 23.7.64, ve JRO'dan Chevalier'e, 7.8.64, klasör "Chevalier, Haakon – Reference to Case," kutu 200, JRO Papers, LOC.

† Chevalier, *Oppenheimer*, s. 19, 46.

‡ John Earl Haynes ve Harvey Klehr, *In Denial*, s. 39. John Haynes daha sonra şöyle yazdı: "Oppenheimer, elbette, her anlamda bir parti görevlisi açısından çok değerli bir müttefik olarak görülürdü. Ayrıca, örgütsel veya diğer yardımlar için Parti'ye bağımlılığı yoktu. Parti için çok değerliydi, ancak Oppenheimer için parti, amaç ve hedeflerine olan inancı ve hareketteki diğer kişilerle geliştirdiği kişisel/kardeşlik bağları dışında değerli değildi. Hiçbir vasıflı parti lideri, Oppenheimer gibi birine 'disiplin' dayatamaz; emir veremez, ancak ikna eder, inandırır, tavlar, kibarca ister ve hatta gerekirse yalvarırdı." (John Haynes, Gregg Herken'e yazılmış e-posta, 26.4.04, Herken'in izniyle).

bert Oppenheimer'a uyan bir tanım değildi. Marx'ı okuyordu ama aynı zamanda Bhagavad-Gita'yı, Ernest Hemingway'i ve Sigmund Freud'u da okuyordu ve o yıllarda, bu sonuncusunu okumak Parti'den ihraç gerekçesiydi. Kısacası Oppenheimer, Parti üyelerinden beklenen o özel toplumsal sözleşmeye asla girmedi.*

Robert muhtemelen 1930'larda Parti'ye, daha sonra kabul ettiğinden ya da hatırladığından daha yakındı, ancak arkadaşı Haakon'un düşündüğü kadar da yakın değildi. Bunda ne bir hile ne de bir sürpriz vardı. Parti'nin Openheimer'ın dâhil olduğu iddia edilen türden sözde "gizli birimleri" Chevalier'in Martin Sherwin'e açıkladığı gibi, resmi kadroları veya yerleşik kuralları olmayan, varsa da çok az disipline sahip örgütlerdi. Açık örgütsel nedenlerle Parti, "gizli birimler" ile bağlantılı bu kişileri önemli kişisel taahhütlerde bulunmuş olarak görmeyi seçmişti. Öte yandan, her "bağlı" üye, bağlılığının sınırlarını belirleyebilir ve bu bağlılık, örneğin Jean Tatlock'ta olduğu gibi, zamanla, çok kısa sürelerde bile değişebilirdi.

Chevalier her zaman Parti'ye bağlı görünüyordu ve o günlerde Robert'la yakın arkadaş olduklarından, Robert'ı da aynı derecede bağlı görmesi şaşırtıcı değildi. Belki bir süre öyleydi, ama bağlılığının boyutunu bilmiyoruz ve bilemeyiz. Kesin söyleyebileceğimiz tek şey, Robert'ın yüksek sadakat döneminin geçici olduğu ve uzun sürmediğidir.

Sonuç olarak, Robert her zaman kendi başına düşünmekte ve kendi siyasi seçimlerini yapmakta özgür olmayı diledi ve öyleydi. Bağlılıkların anlaşılması için bir perspektife oturtulması gerekir ki McCarthy döneminin en kötü özelliği bunun yapılmamasıydı. Robert Oppenheimer hakkındaki en doğru siyasi gerçek, 1930'lar-

* FBI muhbirlerinden birinin belirttiği gibi, "Openheimer aslında Komünist Parti'ye girmemiş olsa da, ona Komünist Parti felsefesini kabul ettirme ve komünist amaçlara desteğini sağlama çabası komünistler tarafından başarı olarak kabul edilmişti." Bu FBI muhbiri, 1923-1938 yıllarını Komintern ajanı olarak geçiren Macar doğumlu bir komünist olan Louis Gibarti'ydi. Asıl adı Laszlo Dobos olan Gibarti, 1938'de Parti'den ayrıldı ve ardından gazeteci olarak çalışmaya başladı. Gibarti'nin Oppenheimer'ı tanıdığına veya bu konuda yukarıda alıntılanan varsayımını destekleyecek herhangi bir kanıtı olduğuna dair hiçbir bilgi yoktur. 1950'de FBI için muhbir oldu (J. Edgar Hoover'dan Lewis Strauss'a, 25.6.54, JRO FBI dosyası, böl. 44, bel. 1800).

da kendisini Amerika'da sosyal ve ekonomik adalet için çalışmaya adamış olduğu ve bu amaca ulaşmak için solun yanında yer almayı seçtiğiydi.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

"Senin Bir Arkadaşınla Evleneceğim, Steve"

Onun kariyeri Robert'ın kariyerini ilerletmek üzerineydi. . .

ROBERT SERBER

1939'un sonunda, Oppenheimer'ın Jean Tatlock ile genellikle fırtınalı olan ilişkisi bitmişti. Robert onu sevmiş ve sorunlarına rağmen onunla evlenmek istemişti. Daha sonraları Robert, "Nişanlıdan da öte evliliğe yakındık," diyecekti.* Ama çoğu zaman Jean'in en kötü yanlarını açığa çıkarıyordu. Arkadaşlarına hediyeler yağdırmak gibi eski bir alışkanlığıyla onu kızdırıyordu. Jean bu şekilde muamele görmek istemiyordu. Bir gün ona, "Daha fazla çiçek istemiyorum, lütfen Robert," dedi.† Ama kaçınılmaz olarak onu bir arkadaşının evinden almaya geldiğinde, yine her zamanki gibi elinde bir gardenya buketi vardı. Jean çiçekleri görünce yere attı ve arkadaşına, "Ona burada olmadığımı, gitmesini söyle," dedi. Bob Serber, Jean'in "haftalarca, bazen aylarca ortadan kaybolduğu ve ardından ortaya çıkıp Robert'la acımasızca alay ettiği dönemler olduğunu" söylüyordu.‡ "Birlikte olduğu kişiler ve birlikte yaptıkları şeyler konusunda Robert'ı sürekli iğneliyordu. Belki de Robert'ın ona karşı büyük sevgisini bildiği için onu incitmeye çalışıyordu."

* JRO'dan Maj. Gen. K. D. Nichols'e, 4.3.54.

† Michelmore, *The Swift Years*, s. 49.

‡ Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 35.

Nihayet ilişkiye son darbeyi de Tatlock vurdu. Jean, belki de Oppenheimer kadar inatçıydı. Şaşkın ve öfkeli hâlde, bu sefer de onun son evlilik teklifini reddetmişti. O zamana kadar tıp fakültesinde üç yılını tamamlamıştı. 1930'larda pek fazla kadın doktor yoktu. Bir psikiyatrist olarak kariyer yapma kararlılığı, bazı arkadaşlarını şaşırtmıştı; bunu cesur ve fevri bir kadın olmasına bağlıyorlardı. Yine de bunun mantıklı olduğunu biliyorlardı. Her zaman başkalarına pratik ve somut bir şekilde yardım etme arzusu taşıyan Tatlock, bu arzusunu politik duruşunda da psikolojiye duyduğu ilgide de gösteriyordu. Psikiyatrist olmak onun mizacına ve zekâsına uygundu. Haziran 1941'de Tatlock, Stanford Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden tıp diploması aldı. 1941-42 yıllarını Washington D.C.'deki St. Elizabeth Psikiyatri Hastanesi'nde stajyer olarak geçirdi ve ertesi yıl San Francisco'daki Mount Zion Hastanesi'nde asistan doktor oldu.

Buna karşın Robert'ın "çoğunlukla oldukça çekici genç kızlarla" çıktığı görülüyordu.* Ayrıca Haakon Chevalier'in baldızı Ann Hoffman ve *San Francisco Chronicle*'ın köşe yazarı Herbert Caen'in kız kardeşi Estelle Caen'le de ilişkisi olmuştu. Bob Serber'ın hatırladığı, Sandra Dyer Bennett adında bir İngiliz göçmen de dahil olmak üzere yarım düzine kız arkadaşı vardı.† Birçok kalp kırmıştı. Yine de Tatlock'ın ne zaman morali bozuk olsa, yanına gider ve onu bunalımdan kurtarırdı. Yakın arkadaş ve ara sıra iki âşık olarak kalmışlardı.

Ve sonra Robert, Ağustos 1939'da, Charles Lauritsen'in ev sahipliğinde Pasadena'da bir bahçe partisine katıldı ve öğleden sonra, Kitty Harrison adında yirmi dokuz yaşında evli bir kadınla tanıştırıldı. Bob Serber bu karşılaşmaya tanık oldu. Kitty'nin hemen büyülendiğini görebiliyordu. "O gün Robert'a âşık oldum," diye yazdı Kitty daha sonraları, "ama bunu kendime saklamayı umuyordum."‡

* Chevalier, röportaj: Sherwin, 29.6.82, s. 9; Chevalier, *Oppenheimer*, s. 30; Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 345.

† Serber, röportaj: Sherwin, 9.1.82, s. 10. İşin garibi, Sandra Dyer-Bennett, Robert'tan on yaş veya daha fazla büyük olmalı. 1913 doğumlu folk müziği sanatçısı Richard Dyer-Bennett'in annesiydi.

‡ Serber, röportaj: Sherwin, 9.1.82; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 39; Chevalier, röportaj: Sherwin, 29.6.82, s. 9; Chevalier, *Oppenheimer*, s. 31; Michelmore, *The Swift Years*, s. 63; JRO'dan Niels Bohr'a, 2.11.49, kutu 21, JRO Evrakı.

Kısa bir süre sonra Robert, San Francisco'daki bir Parti'ye, haber vermeden kolunda Kitty Harrison'la gelerek arkadaşlarını şaşırttı. O akşam Kitty alev orkidelerinden bir taç takmıştı. Partinin ev sahibesi, Oppie'nin son sevgilisi Estelle Caen olduğu için herkes oldukça rahatsızdı. Chevalier bunu "pek de keyifli olmayan bir durum" olarak nitelendirdi. Oppie'nin Tatlock'ı çok seven ve barışacaklarını uman bazı arkadaşları, yeni kız arkadaşına soğuk davrandı. Kitty fazlasıyla fettan ve çıkarcı görünüyordu. Yıllar sonra Robert, "Arkadaşlarımız arasında büyük endişe vardı," dedi. Ama Kitty'nin geçici bir heves olmadığı anlaşılınca Robert'ın arkadaşları da geri adım atmak zorunda kaldı. "Ah, kabul edelim," dedi bir kadın. "Bu bir skandal olabilir ama en azından Kitty onu adam etti."

Minyon bir esmer olan Katherine "Kitty" Puening Harrison, Tatlock kadar çekiciydi ama mizaçları birbirinden farklıydı. Oppie'nin arkadaşlarıyla tanıştığı akşam taktığı orkideler tesadüf değildi; bu gösterişli çiçekleri kendi dairesinde yetiştiriyordu ve bir mesaj vermek için takmıştı. Hiç kimse hayat dolu Kitty'de asık suratlılıktan eser bulamazdı. Hayatında bazı sert darbeler alsa da, buna her zaman devamında hızlı kararlar alarak karşılık vermişti. Tatlock İrlandalı bir prensese benziyordu, Puening ise bazen prensesin ta kendisi, ama Alman versiyonu olduğunu iddia ediyordu. Robert Serber, "Kitty, anne tarafından Avrupa'nın tüm taç giyenleriyle akrabaydı," diyordu.* "Genç kızlığında yazlarını Belçikalıların kralı olan amcasının misafiri olarak geçirirdi." Kitty, 8 Ağustos 1910'da Almanya, Kuzey Ren-Vestfalya'da küçük bir kasaba olan Recklinghausen'de doğmuştu.† Amerika'ya iki yıl sonra, babası, otuz bir yaşındaki Franz Puening'in ve annesi, otuz yaşındaki Kaethe Vissering Puening'in, Pittsburgh, Pennsylvania'ya göçme kararı alması üzerine gelmişti. Metalurji mühendisliği tahsili görmüş olan Franz Puening, bir çelik şirketinde mühendis olarak çalışmaya başlamıştı.

Tek çocuk olan ve Pittsburgh'un varlıklı Aspinwall banliyösünde büyüyen Kitty, ayrıcalıklı bir çocukluk geçirdi. Daha sonraları arkadaşlarına babasının "Vestfalya'daki küçük bir beyliğin prensi" olduğunu ve annesinin Kraliçe Victoria ile akraba olduğunu söyle-

* Robert Serber, röportaj: Sherwin, 11.3.82.

† Katherine Oppenheimer FBI dosyası (100-309633-2), FBI notu, 7.8.51.

di.* Büyükbabası Bodewin Vissering, kraliyet arazisinde kiracı, Hanoverli bir asilzade ve Hanover belediye meclisinin seçilmiş bir üyesiydi. Büyükannesi Johanna Blonay'ın ataları, Avrupa'nın on birinci yüzyıl Haçlı Seferleri zamanından beri hayatta kalan en eski hanedanlarından biri olan Savoy Hanedanı'nın vasallarıydı. Blonay'lar İtalya, İsviçre ve Fransa'nın bazı bölgelerindeki çeşitli Savoy prensliklerinde yönetici ve saray danışmanı olarak hizmet etmişlerdi ve Cenevre Gölü'nün güneyinde muhteşem bir şatoda oturuyorlardı.†

Kaethe Vissering güzel ve etkileyiciydi.‡ Kısa bir süre için, daha sonra Hitler'in generali olarak görev yapan ve 1946'da Nürnberg'de savaş suçlusu olarak yargılanıp asılan kuzeni Wilhelm Keitel ile nişanlıydı. Kitty'nin annesi, çocukken onu Avrupa'daki "soylu" akrabalarını ziyarete götürmeye özen gösterirken, babası ondan mavi kanlı atalarından asla bahsetmeyeceğine dair söz almıştı. Ancak genç bir kadın olarak Kitty, zaman zaman soylu bir aileden geldiğinin bilinmesini sağlardı. Ailenin dostları, Alman akrabalarından "Saygıdeğer Katherine" hitabıyla mektuplar geldiğine şahit olmuştu.§

Alman göçmenler olarak, Puening'ler I. Dünya Savaşı sırasında Pittsburgh'da zor zamanlar geçirdiler. Düşman milletten bir yabancı olan Franz Puening, yerel yetkililer tarafından gözetim altında tutuluyor ve küçük Kitty bile mahalle çocuklarıyla zor zamanlar geçiriyordu. Kitty'nin ana dili İngilizce değildi ve daha sonraki yaşamında da Asilzade Almancasını güzel konuşabiliyordu. Bir ergen olarak annesini "buyurgan" buluyordu. Anlaşamıyorlardı. Sosyal göreneklere fazla önem vermeyen cesur, coşkulu bir kızdı. Onu daha sonraları tanıyan bir arkadaşı olan Pat Sherr, "Lisede son derece delişmen biriydi," diyordu.¶

---

* Serber, röportaj: Jon Else, 15.12.79, s. 9.

† *www.swisscastles.ch/Vaud/chateau/blonay.html.*

‡ Wilhelm Keitel, *Mein Leben*, s. 19-20. Keitel'in Almanca hatıratı, dedesi Bodewin Vissering ve Johanna Blonay'ın asil soylarını anlatıyor. (Bu hatıratın bazı bölümleri David Irving tarafından çevrildi ve *The Memoirs of Field-Marshal Keitel* [New York, Stein and Day, 1966] adıyla İngilizce olarak yayımlandı. Ancak bu versiyon Keitel'in aile geçmişiyle ilgili materyali içermiyor.) Keitel'in Kaethe Vissering ile geçici ilişkisi için bkz. JRO soruşturması, s. 277.

§ Serber, röportaj: Sherwin, 11.3.82, s. 13.

¶ Pat Sherr, röportaj: Sherwin, 20.2.79, s. 10; Serber, röportaj: Sherwin, 11.3.82, s. 14.

Kitty, inişli çıkışlı kolej kariyerine başladı. Pittsburgh Üniversitesi'ne kaydoldu, ancak bir yıl içinde Almanya ve Fransa'ya gitmek üzere ayrıldı. Sonraki iki yıl boyunca Münih Üniversitesi, Sorbonne ve Grenoble Üniversitesi'nde okudu. Ancak zamanının çoğunu Paris kafelerinde müzisyenlerle takılarak geçirdi. Kitty, "Okul çalışmalarına çok az zaman ayırıyordum," diyordu.* 1932 Noel'inin ertesinde, ani bir kararla Frank Ramseyer adında Boston doğumlu genç bir müzisyenle evlendi. Evlendikten aylar sonra, Kitty kocasının, yazıları tersten kaleme alınmış günlüğünü buldu ve hem uyuşturucu bağımlısı hem de eşcinsel olduğunu öğrendi.† Amerika'ya geri dönerek Wisconsin Üniversitesi'ne kaydoldu ve biyoloji okumaya başladı. 20 Aralık 1933'te bir Wisconsin mahkemesi, hakkında boşanma kararı verdi ve mahkeme, ifadesine müstehcenlik gerekçesiyle el koydu.

On gün sonra Kitty, Pittsburgh'daki bir arkadaşı tarafından bir yılbaşı partisine davet edildi. Arkadaşı Selma Baker, bir komünistle tanıştığını söyledi ve Kitty'ye o adamla tanışmak isteyip istemediğini sordu. Kitty, "Hiçbirimiz gerçek bir komünistle karşılaşmamıştık, bir tane görmenin ilginç olacağı konusunda fikir birliğine vardık," diyordu.‡ O akşam Long Island'dan zengin bir iş insanının yirmi altı yaşındaki oğlu Joe Dallet ile tanıştı. Kitty, "Joe benden üç yaş büyüktü," diyordu. "Bu partide ona âşık oldum ve onu sevmekten asla vazgeçmedim." Altı haftadan kısa bir süre sonra, Dallet ile evlenmek ve Youngstown, Ohio'da ona katılmak üzere Wisconsin'den ayrıldı.

Bir arkadaşı onun için, "Yakışıklı bir orospu çocuğuydu," diyordu.§ "Muhteşem bir adamdı." Dolgun, siyah, kıvırcık saçlı, uzun boylu, ince, genç bir adam olan Dallet, neredeyse her şeyi yapabilirmiş gibi görünüyordu. 1907 doğumluydu, akıcı bir Fransızcası vardı, kolaylıkla klasik piyano çalıyordu ve kendine yetecek kadar diyalektik materyalizm biliyordu. Her iki ebeveyni de Alman-Yahudi kökenli birinci nesil Amerikalılardı ve Joe ergenlik çağına geldiğinde babası ipek ticaretiyle küçük bir servet kazanmıştı. O ve kız

---

* Goodchild, *J. Robert Oppenheimer,* s. 37.

† Sherr, röportaj: Sherwin, 20.2.79, s. 10.

‡ JRO soruşturması, s. 571; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer,* s. 38.

§ Steve Nelson, röportaj: Sherwin, 17.6.81, s. 39.

kardeşleri, Woodmere, Long Island'daki orta sınıf Yahudi cemaatine ait bir sinagoga gittikleri hâlde, Joe on üç yaşına geldiğinde bar-mitzva'yı* reddetti. 1923 sonbaharında Dartmouth Koleji'ne kaydolmadan önce bir süre özel okula gitti. O zamana kadar zaten politik olarak radikaldi. Savaşçı bir tutumla "proleter idealler" dediği şeyleri savunmak için kendi yolundan çıktı. Dartmouth'taki sınıf arkadaşları onu "koleje kesinlikle uyum sağlayamayan" eksantrik biri olarak görüyordu.† Derslerinin çoğunda başarısız olduktan sonra, ikinci sınıfın ortasında okulu bıraktı ve New York'ta bir sigorta şirketinde işe girdi. Başarılı olmasına rağmen, bir gün tiksinerek işini bıraktı ve kelimenin tam anlamıyla bir emekçi olarak yeni bir hayata başladı. Onun dönüşümü, İtalya doğumlu anarşistler Nicola Sacco ve Bartolomeo Vanzetti'nin Ağustos 1927'de idam edilmesiyle hızlanmış görünüyordu. Dallet kızkardeşine, "22 Ağustos 1927'de o iki İtalyan serseri, Massachusetts eyaletinde elektrikli sandalyede yanarak ölmeseydi, bana ne olurdu, kestirmek zor," diye yazmıştı.

"Önceki korunaklı yaşamının izlerini silmeye" kararlı olan Dallet, önce bir sosyal hizmet görevlisi olarak, ardından liman işçisi ve kömür madencisi olarak işe başladı.‡ 1929'da Komünist Parti'ye katıldıktan sonra endişeli ailesine şöyle yazdı: "Şu anda inandığım, yapmak istediğim, en iyisini yaptığım ve yapmaktan en çok zevk aldığım şeyi yaptığımı bilmelisiniz, gerçekten mutlu olduğumu anlamalısınız." Chicago'da birkaç ay geçirdi, burada binlerce kişilik bir kalabalığın karşısında konuştuktan sonra şehir polisinin belalı "Kızıl Birlikleri" tarafından dövüldü.

1932'de Dallet, Youngstown, Ohio'da sendika örgütçüsü oldu ve burada çelik işçilerini örgütlü emeğe katmak için zorlu bir CIO§

---

* Yahudi geleneğinde erkek çocuk on üç yaşına gelince yapılan reşit olma töreni. *–çn*

† Robert A. Karl, "Green Anti-Fascists: Dartmouth Men and the Spanish Civil War," yayımlanmamış Dartmouth College araştırma makalesi, 21.9.00, s. 42, DCL.

‡ Karl, "Green Anti-Fascists," s. 43-44; Hugh Thomas, *İspanya İç Savaşı*, s. 473; Marion Merriman ve Warren Lerude, *American Commander in Spain*, sp. 124. Dallet'in Yahudi geçmişi için bkz. Margaret Nelson, Sherwin'in röportajı, 17.6.81, s. 34 ve *Dartmouth Alumni*, Aralık 1937, Dallet'in mezunlar dosyası, DCL.

§ İng. Congress of Industrial Organizations (Sanayi Örgütleri Kongresi). *–çn*

kampanyasının ön saflarında görev yaptı.* Çelik şirketlerinin adamlarıyla sık sık şiddetli çatışmalara girecek fiziksel cesarete sahipti. Yerel polis birkaç kez, işçi mitinglerinde konuşmasını engellemek için onu içeri attı. Bir ara Komünist Parti adına belediye başkanlığına aday oldu. Kitty, karısı olmasına rağmen, ancak *Daily Worker*'ı sokaklarda satarak ve çelik işçilerine broşürler dağıtarak bağlılığını kanıtladıktan sonra Genç Komünistler Birliği'ne katılmasına izin verildi. Kitty, "Fabrika kapılarında Komünist Parti broşürlerini dağıtırken, polis geldiğinde hızlı koşabilmek için eskiden tenis ayakkabıları giyerdim," diyordu.

Parti aidatı haftada on sentti. Çift, ayda beş dolarlık kira karşılığında harap bir pansiyonda yaşıyordu ve ironik bir şekilde, her iki haftada bir gelen 12,50 dolarlık devlet yardım çekleriyle yaşamını sürdürüyordu. Aynı koridorun ilerisinde bir süre Komünist Parti'nin diğer iki sadık adamı, John Gates ve daha sonra adını Gus Hall olarak değiştiren ve ABD Komünist Partisi'nin başkanı olan Arvo Kusta Halberg de kalmıştı. Kitty daha sonraları, "Evin bir mutfağı vardı ama fırın gaz kaçırıyordu ve yemek pişirmek imkânsızdı. Yemeklerimiz günde iki öğünden ibaretti ve pis bir restoranda yiyorduk."† 1935 yazında Parti'de "yayın temsilcisi" olarak çalıştı, bu da üyeleri Marksist klasikleri satın almaya ve okumaya teşvik etmek anlamına geliyordu. Kitty, 1936'da Joe'ya artık bu koşullar altında yaşayamayacağını söyleyinceye kadar orada kaldı. Joe'nun tüm hayatı Parti'ydi ve Kitty siyasi inançlarını terk etmemiş olsa da artık tartışmaya başlamışlardı. Ortak arkadaşları olan Steve Nelson'a göre, Joe "Parti'ye kendisi kadar güçlü sadakat gösterme konusunda isteksiz davranmasına biraz tahammülsüzdü."‡ Joe'nun gözünde Kitty, sadece "işçi sınıfının duruşunu tam olarak anlayamayan genç bir orta sınıf entelektüeli" gibi davranıyordu. Kitty onun bu küçümser tavırlarına içerliyordu. Aşırı yoksulluk içinde iki buçuk yıl yaşadıktan sonra Kitty, ayrılmak zorunda olduklarını söyledi. "Yoksulluk benim için giderek daha da iç karartıcı hâle gel-

* Peer de Silva, yayımlanmamış notlar, s. 2, Gregg Herken'in izniyle; *Daily Worker*, 27.10.37; California'da Amerika Karşıtı Faaliyetler hakkında Senato Tahkikat Komitesi'nin Beşinci Raporu, 1949, s. 553.

† Michelmore, *The Swift Years*, s. 61; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 38.

‡ Steve Nelson, röportaj: Sherwin, 17.6.81, s. 4.

di," diyordu.* Sonunda, Haziran 1936'da babasının endüstriyel bir fırın inşa etmek için görev aldığı Londra'ya kaçtı. Bir süre Dallet'ten hiçbir haber almadı ama sonra bir gün annesinin gelen mektupları alıkoyduğunu keşfetti. Artık yeniden bir araya gelmek için can atıyordu, kocasının Avrupa'ya geleceğini öğrendiğine memnun oldu.

1937'nin başlarında Dallet, İspanya İç Savaşı'nda cumhuriyet adına ve faşistlere karşı komünist destekli bir tugayda gönüllü olarak savaşmaya karar vermişti. O ve eski yoldaşı Steve Nelson, Mart 1937'de aynı yolcu gemisine, *Queen Mary*'ye bindiler. Hâlâ karısına âşık olan Joe, Nelson'a kendisinin ve Kitty'nin yakında işleri yoluna koyacaklarını umduğunu söyledi.

Gemileri Fransa'nın Cherbourg kentine vardığında Kitty onları limanda bekliyordu. O ve Joe birlikte Paris'te bir hafta geçirirken Nelson da onlara eşlik etti. Nelson, "Yancı gibiydim," diyordu.† "Kitty beni çok sevimli bir genç kadın olarak çok etkiledi; çok uzun boylu değildi, kısa, sarışın [*böyle yazıyordu*] ve çok arkadaş canlısı bir tipti." Londra'dan gelirken yanında üçünün iyi bir otelde kalabilmeleri ve iyi Fransız restoranlarında yemek yiyebilmeleri için yeterince para getirmişti. Nelson, Kitty'nin Joe'ya İspanya'daki savaş meydanlarında eşlik etmeyi ne kadar çok istediğine ilişkin sözlerini dinlerken egzotik Fransız peynirleri yediğini ve öğle yemeğinde şarap yudumladığını hatırlıyordu. Sorun şuydu ki Komünist Parti, İspanya'da kadınların kocalarına katılamayacaklarına karar vermişti. Nelson, bu öğle yemeklerinde "Joe'nun kıyameti kopardığını" söylüyordu. "Bu bürokratik bir iş; o da çok iş yapabilir, ambulans kullanabilir," diyordu. Kitty gitmeye kararlıydı. Ancak kuralları esnetme çabaları boşunaydı; haftanın sonunda Dallet, Nelson ile İspanya'ya giderken Kitty'yi geride bırakmak zorunda kaldı. Kitty birlikte geçirdikleri son günlerde Dallet ve Nelson'ı sıcak pazen gömlekler, yün astarlı eldivenler ve yün çoraplar almak için alışverişe çıkardı. Daha sonra kocasına yeniden kavuşmayı beklemek üzere Londra'ya döndü. Sık sık mektuplaşıyorlardı ve Kitty ona her hafta bir fotoğrafını göndermeyi alışkanlık hâline getirmişti.

---

* Sherr, röportaj: Sherwin, 20.2.79, s. 25; JRO soruşturması, s. 572; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 38.

† Steve Nelson, röportaj: Sherwin, 17.6.81, s. 3, 6.

Dallet ve Nelson, İspanya'ya giderken Fransız yetkililer tarafından tutuklandı; nisan ayında görülen duruşmanın ardından yirmi gün hapis cezası çektiler ve ardından serbest bırakıldılar. Dallet, nisan ayı sonlarında nihayet İspanya'ya gizlice girdiğinde Kitty'ye, "Sana hayranım ve A.'ya [Albacete] varıp mektubunu almak için sabırsızlanıyorum," diye yazdı.* Joe, temmuz ayında hâlâ deneyimleri ışığında iyimser, ışıltılı bir dille yazıyordu: "Burası son derece ilginç bir ülke, bu son derece ilginç bir savaş ve şimdiye kadar yaptığım işlerin içinde en ilginci bu. Faşistlere sağlam kötek yeme olanağı sunuyorum."

Kitty, kocasının arkadaşını gerçekten sevmişti ve Nelson'ın karısı Margaret'e –henüz tanışmadığı hâlde– Paris'te birlikte geçirdikleri haftayı üşenmeden yazmıştı. "Birkaç güzel gün geçirdik," diye yazıyordu.† "Önlerindeki zorlu yolculuk için çok iyi bir hazırlık olduğunu sanmıyorum ama eğlenceliydi." İspanya İç Savaşı'nda Batı'nın katı tarafsızlığını protesto eden 30.000 kişilik muhteşem bir kitlesel mitinge katıldıklarını yazdı. "Mitingdeki konuşmaları anlayamadığımız için bizi en çok heyecanlandıran kısım oradaki metro yolculuğu oldu. Yüzlerce genç komünist lider, metronun gelmesini Enternasyonal'i söyleyerek ve antifaşist sloganlar atarak bekledi. Herkes buna katıldı ve Grenelle'e (mitingin yapılacağı istasyon) vardığımızda, âdeta tüm Paris Enternasyonal'i haykırıyordu. Duygusal biri olabilirim (gerçi bundan şüpheliyim) ama birdenbire üç kat büyümüşüm gibi hissettim, gözlerim yaşardı ve koca bir kükremeyle haykırmak istedim." Kitty mektubu, "Yoldaşın, Kitty Dallet" diye imzaladı.

İspanya'da, Joe Dallet kısa süre sonra, o zamana kadar Abraham Lincoln Tugayı'ndan birçok Amerikalı gönüllüyü bünyesine katmış olan ve büyük ölçüde Kanadalı bir birlik olan 1.500 kişilik McKenzie-Papineau Taburu'na "siyasi komiser" olarak atandı. O yaz, o ve adamları savaş eğitimlerine başladılar. "Vay canına, ağır makineli

---

* Joe Dallet, *Letters from Spain*, s. 56–57; Dallet'ten Kitty Dallet'e, 9.4.37, 22.4.37, ve 25.7.37, Cary Nelson ve Jefferson Hendricks edisyonlarında yeniden basıldı, *Madrid 1937: Letters of the Abraham Lincoln Brigade from the Spanish Civil War*, s. 71-74, 77-78.

† Margaret Nelson, röportaj: Sherwin, 17.6.81, s. 28. Nelson bu mektubu Sherwin'in kayıt cihazına okudu.

tüfeğin arkasına kurulunca insan nasıl bir güç duygusuna kapılıyor öyle!" diye yazdı Kitty'ye.* "Sırf makineli tüfek sesleri için gangster filmlerinden ne kadar keyif aldığımı biliyorsun. O zaman nihayet gerçek bir makinelinin başına geçince hissettiğim sevinci hayal edebilirsin."

Savaş, Cumhuriyetçiler açısından iyi gitmiyordu. Dallet ve adamları, Almanya ve İtalya'nın uçak ve toplarla desteklediği İspanyol faşistler karşısında sayıca ve silahça güçsüzdü. Ve Dallet'in kısa süre sonra keşfettiği gibi, İspanyol solu şiddetli, bazen kanlı olan hizipçi politikalarla daha da zayıflamıştı. Kitty'ye yazdığı 12 Mayıs 1937 tarihli bir mektupta Dallet, İspanyol komünist üstlerinin birlikler arasındaki anarşistleri "temizleme" sözü verdiklerini kaygıyla yazmıştı. O sonbaharda Dallet, firarilerin "sorgulamalarına" nezaret ediyordu. Bir kaynağa göre, bu adamlardan bir avuç kadarı idam edildi. Dallet, kendi birlikleri arasında son derece sevilmeyen biri hâline gelmişti. Dallet'in bir arkadaşına göre bu duygular, "neredeyse nefret" düzeyindeydi.† Bazıları onun ideolojik bir fanatik olduğunu düşünüyordu. 9 Ekim 1937 tarihli bir Komintern raporuna göre, "Adamların bazıları Joe'dan memnuniyetsizliklerini açıkça beyan ediyor ve görevden alınması konuşuluyordu."‡

Dört gün sonra, faşistlerin elindeki Fuentes del Ebro kasabasına karşı bir taarruzda taburunun başında ilk kez çatışmaya girdi. Birkaç gün önce, eski bir dostu onu geceleyin bir gaz lambasının zayıf ışığının yanında küçük bir kulübede tek başına otururken bulmuştu. Dallet kendini yalnız hissettiğini ve son derece sevilmeyen biri olduğunu bildiğini söylemişti. Onlara "cephe gerisinde güvende" siyasi görevlilerden biri olmadığını kanıtlamaya kararlı olduğunu söylemişti; siperden atlayan ilk adam olarak cesaretini gösterecekti. Arkadaşı böyle aptalca bir yöntemle koca bir taburun komuta edilemeyeceğini söylese de Dallet kararlıydı.

---

* Dallet, *Letters from Spain*, s. 45.

† Sandor Voros, *American Commissar*, s. 338-40.

‡ Merriman ve Lerude, *American Commander in Spain*, s. 124-25. FBI bel. 263; FBI bel. 49, 9.10.37, Harvey Klehr, John Earl Haynes ve Fridrikh Igorevich Firsov'u içeriyor, *The Secret World of American Communism*, s. 184-86; Schwartz, *From West to East*, s. 360; Peter Carroll, *The Odyssey of the Abraham Lincoln Brigade*, s. 164-65.

Çatışma günü Dallet sözünü tuttu. Siperlerden ilk çıkan oydu ve kasıklarından makineli tüfek ateşiyle vurulduğunda faşist hatlarına doğru henüz birkaç metre ilerlemişti. Taburun makineli tüfek komutanı daha sonra şöyle söyledi: "Saldırı saat 13.40'ta başladı. Tabur komiseri Joe Dallet, Birinci Bölük ile ateşin en şiddetli olduğu sol kanattan gitti. Ölümcül şekilde yaralanarak düştüğünde hücuma o öncülük ediyordu. Sonuna kadar kahramanca savaştı, ilk yardım görevlilerinin açık alanda kendisine yaklaşmalarına izin vermedi."* Korkunç bir şekilde acı çekerek siperlere geri dönmeye çalışırken ikinci bir makineli tüfek mermisiyle yaşamını yitirdi. Henüz sadece otuz yaşındaydı.

Ağustos ayında yaralanan Steve Nelson, Dallet'in ölümünü kısa bir süre sonra Paris seyahati sırasında duydu. Ölümünden önce Dallet, Kitty'ye yazarak Nelson'ın Paris'ten geçeceğini haber vermişti, bu yüzden Kitty onunla buluşmak üzere Londra'dan Paris'e gelmeye karar verdi. Paris'ten de İspanya'ya gitmeyi planlıyordu. Trajik haberi vermesi gerektiğini bilen Nelson, onunla otelinin lobisinde bir buluşma ayarladı. "Kitty perişan oldu," diyordu Nelson.† "Kelimenin tam anlamıyla çöktü ve bana tutundu. Bir anlamda Joe'nun yerine geçmiştim. Bana sarılıp ağlayınca soğukkanlılığımı koruyamadım." Kitty kederli bir şekilde, "Şimdi ne yapacağım?" diye ağlayınca Nelson, dürtüsel olarak onu New York'a, kendisi ve karısı Margaret'in yanına taşınmaya davet etti. Kitty kabul etti ama önce Nelson onu İspanya'ya gitmekten, orada gönüllü olarak bir hastanede çalışmaktan vazgeçirmek zorunda kaldı.

Kitty, bir Komünist Parti savaş kahramanının yirmi yedi yaşındaki dul eşi olarak Amerika'ya döndü. Amerikan Komünist Partisi, Dallet'in yaptığı fedakârlığı unutmadı. Parti başkanı Earl Browder, Dallet'in "canlarını tamamen faşizmi durdurma davasına" adamış

---

* Voros, *American Commissar,* s. 342. Vincent Brome, *The International Brigades,* 1966, s. 225. Bob Merriam, 16.10.37 tarihinde karısına "Joe Dallet dahil, saldırıda birçok iyi adamı kaybettik," yazdı; Merriman ve Lerude, *American Commander in Spain,* s. 175; FBI bel. 158, s. 3; Rosenstone, *Crusade of the Left: The Lincoln Battalion in the Spanish Civil War,* s. 234-36.

† Steve Nelson, röportaj: Sherwin, 17.6.81, s. 8-9; Nelson, ve diğ., *American Radical,* s. 232-33; JRO soruşturması, s. 574. FBI bel. 284, s. 5.

olanlara katıldığını yazdı.* Parti'nin az sayıdaki gerçek üst düzey komünistinden biri olan Dallet, işçi sınıfının şehidi olmuştu. Kitty'nin izniyle 1938'de Parti, Joe'nun karısına yazdığı mektuplardan oluşan *İspanya'dan Mektuplar*'ı yayımladı.

Kitty, Nelson'larla New York'taki sıkış tıkış dairelerinde birkaç ay geçirdi.† Joe'nun hepsi Parti üyesi olan eski arkadaşlarından bazılarını gördü. Kitty daha sonra hükümet müfettişlerine bir noktada Earl Browder, John Gates, Gus Hall, John Steuben ve John Williamson gibi tanınmış Komünist Parti yetkilileriyle tanıştığını söyledi. Ancak Haziran 1936'da Youngstown'dan ayrıldığında, Parti aidatlarını ödemeyi ve Parti üyeliğini bıraktığını da söyledi. Margaret Nelson, Kitty'nin "çok huzursuz bir hâli olduğunu" söylüyordu.‡ "Büyük bir duygusal baskı altında olduğu izlenimi edindim," diyordu. Bazı arkadaşları da Kitty'nin Dallet'in ölümünden uzun süre derinden etkilendiğini ifade ettiler.

Ve sonra, 1938'in başlarında, Philadelphia'daki bir arkadaşını ziyaret etti ve bahar dönemi için Pennsylvania Üniversitesi'ne kaydolarak, orada kalmaya karar verdi. Kimya, matematik ve biyoloji okudu. Sonunda üniversite diplomasını almaya hazır görünüyordu. O bahar ya da yaz bir ara, lise yıllarından tanıdığı İngiltere doğumlu Doktor Richard Stewart Harrison'a rastladı. Delici mavi gözlü, uzun boylu, yakışıklı bir adam olan Harrison, İngiltere'de doktorluk yaptıktan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde lisans almak için stajını bitiriyordu. Daha yaşlı ve apolitik olan Harrison, Kitty'ye şimdi umutsuzca istediği bir şeyi, istikrarı sunuyor gibiydi. Aceleci kararlarından birini daha veren Kitty, 23 Kasım 1938'de Harrison'la evlendi. Daha sonraları bu evliliğin "baştan beri tuhaf biçimde başarısız" olduğunu söyleyecekti. Bir arkadaşına bunun "imkânsız bir evlilik" olduğunu ve "kocasını aslında çok daha öncesinden terk etmeye

---

* Allen Guttmann, *The Wound in the Heart*, s. 142; *Daily Worker*, 27.10.37.

† FBI notu 6.5.52, Katherine Oppenheimer FBI dosyası (100-309633). Kitty, Browder ile yalnızca bir kez, Joe Dallet'i görmek için Youngstown, Ohio'ya geldiğinde tanıştı; birlikte akşam yemeği yediler (Katherine Oppenheimer hakkındaki FBI notu, 23.4.52, JRO dosyası, böl. 12).

‡ Margaret Nelson, röportaj: Sherwin, 17.6.81, s. 32; Sherr, röportaj: Sherwin, 20.2.79, s. 10.

hazır olduğunu" söyledi.* Harrison kısa süre sonra daha önce ayarladığı bir ihtisas eğitimi için Pasadena'ya gitti. Kitty Philadelphia'da kaldı ve Haziran 1939'da Botanik alanında onur derecesiyle sosyal bilimler diplomasını aldı. İki hafta sonra, Harrison'ın "boşanmanın genç bir doktoru mahvedebileceğine olan inancından" dolayı onun peşinden California'ya giderek istikrarlı evlilik rolünü sürdürmeyi kabul etti.

Yirmi dokuz yaşındaki Kitty, sonunda kendi hayatının sorumluluğunu almaya hazır görünüyordu.† Çıkmaza girmiş bir evliliğe kısılıp kalmış gibi görünse de artık kendi kariyerine devam etmeye kararlıydı. Ana ilgi alanı botanikti ve o yaz California Üniversitesi'nin Los Angeles kampüsünde lisansüstü çalışmalara başlamak için bir araştırma bursu kazandı. Onun tutkusu botanik alanında doktora ve belki de profesörlük kazanmaktı.

Ağustos 1939'da o ve Harrison, Oppenheimer ile tanıştığı Pasadena'daki bir bahçe partisine katıldı. Kitty, o sonbaharda UCLA'da yüksek lisans eğitimine başladı, ancak böyle parlak mavi gözleri olan o uzun boylu, genç adamı unutmadı. Sonraki birkaç ay içinde tekrar bir araya geldiler ve çıkmaya başladılar; Kitty hâlâ evli olmasına rağmen, ilişkiyi gizlemek için hiçbir çaba göstermediler. Sık sık Robert'ın spor Chrysler'iyle gezerken görülüyorlardı. Berkeley'de hocalık yapan Dr. Louis Hempelman, "Bu sevimli genç kızla [ofisimin yanına] gelirdi," diyordu.‡ "Kız çok çekiciydi. Küçücüktü, çubuk gibi, tıpkı onun gibi sıskaydı. Birbirlerine sevgiyle öpücük verir ve kendi yollarına giderlerdi. Robert'ın kafasında her zaman o domuz turtası şapkası olurdu."

1940 baharında, Oppenheimer –oldukça cüretkâr bir şekilde– Richard Harrison ve Kitty'yi o yaz Perro Caliente'de biraz zaman geçirmeye davet etti. Dr. Harrison daha sonra FBI'a, son anda gitmemeye karar verdiğini, ancak Kitty'yi yine de gitmeye teşvik ettiğini söyledi. Eşzamanlı olarak Bob ve Charlotte Serber, Oppie tarafından aynı dönemde çiftliğe gelmeleri için davet edilmişti ve Serber'ın

* Jean Bacher, röportaj: Sherwin, 29.3.83, s. 4; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 39; JRO FBI dosyası, bel. 108, s. 4.

† JRO soruşturması, s. 574. Kitty, Eylül 1939'dan Haziran 1940'a kadar UCLA'da kayıtlıydı ve Los Angeles'taki 553½ Coronado Street adresinde yaşıyordu.

‡ Dr. Louis Hempelmann, röportaj: Sherwin, 10.8.79, s. 26.

hocalık yaptığı Urbana, Illinois'den Berkeley'ye gittiklerinde Oppie, Harrison'ları davet ettiğini ancak Richard'ın gelemeyeceğini açıkladı. "Kitty yalnız gelebilir," dedi. "Onu yanınızda da getirebilirsiniz. Bunu size bırakıyorum. Ancak bunu yaparsanız ciddi sonuçları olabilir." Kitty, seve seve Serber'lerle gitti ve tam iki ay çiftlikte kaldı.

Gelişinden sadece bir iki gün sonra, Kitty ve Robert –her zaman ona ısrarla Robert derdi– Katherine Page'in Los Pinos'taki büyük çiftliğine at sürdüler.* Geceyi orada geçirdiler ve ertesi sabah geri döndüler. Birkaç saat sonra onların peşinden, genç Oppenheimer'ın 1922 yazında kara sevdaya tutulduğu Page geldi ve Kitty'ye sinsi bir şekilde geceliğini hediye etti. Üstelik de geceliği Robert'ın Los Pinos'ta yastığının altında bulduğunu söyledi.

Yazın sonunda Oppenheimer, Dr. Harrison'ı arayıp karısının hamile olduğunu söyledi. İki adam, Oppenheimer'ın onunla evlenebilmesi için Harrison'ın Kitty'den boşanması gerektiği konusunda hemfikir oldu. Her şey çok uygarcaydı. Harrison, FBI'a "Oppenheimer'larla arasının hâlâ iyi olduğunu ve hepsinin cinselliğe dair modern görüşlere sahip olduğunu fark ettiğini" söyledi.†

Bob Serber, 1940 yazında bu tutkulu ilişkiye tanık olsa da ekim ayında Oppie'den, evleneceğini duyduğunda hâlâ şaşkınlık içindeydi.‡ Haberi verdiğinde Oppenheimer'ın müstakbel eşinin Jean mi yoksa Kitty mi olacağını söylediğinden bile emin değildi. İkisi de olabilirdi. Oppenheimer başka bir adamın karısını kapmıştı ve bazı arkadaşları gerçekten yerin dibine geçmişti. Oppie çapkın biri değildi ama ondan hoşlanan kadınlardan çok hoşlanan bir adamdı. Kitty'ye bu anlamda karşı koyamamıştı.

1940 sonbaharında bir akşam Robert, İspanya İç Savaşı'ndan gelen mülteciler adına düzenlenen bir Berkeley bağış etkinliğinde Steve Nelson ile aynı platformu paylaştı. San Francisco'ya yeni gelen Nelson, Oppenheimer'ı hiç duymamıştı. Baş konuşmacı olarak çıkan Oppenheimer, Avrupa'da genel savaşın patlak vermesine doğrudan İspanya'daki faşist zaferin yol açtığını söyledi. Nelson gibi

* Serber, *Peace and War*, s. 59-60. Frank ve Jackie Oppenheimer da o yaz çiftlikte biraz zaman geçirdiler ve on bir yaşındaki kuzenleri Dr. Alfred ve Lotte Stern'in oğlu Hans "Lefty" Stern'i de yanlarında getirdiler.

† JRO FBI dosyası, bel. 154, s. 7.

‡ Serber, *Peace and War*, s. 60.

İspanya'da görev yapanların geç kalınmış olan bir eylem için savaştığını savundu.

Daha sonra Oppenheimer Nelson'a yaklaştı ve rahat bir gülümsemeyle, "Senin bir arkadaşınla evleneceğim, Steve," dedi. Nelson bunun kim olabileceğini tahmin edemezdi. Robert, "Kitty ile evleneceğim," diye açıkladı.

"Kitty Dallet!" diye haykırdı Nelson.* Steve ve Margaret'la New York'ta kaldığı günlerden beri Kitty ile iletişimini kaybetmişti. Oppenheimer, "Arka tarafta, salonda oturuyor," dedi ve ona yukarı gelmesini işaret etti. İki eski arkadaş sarıldı ve yine bir araya gelmek için anlaştılar. Kısa bir süre sonra, Nelson'lar piknik için Oppenheimer'lara geldi. O sonbaharda Kitty altı haftalık gerekli ihtisas için Nevada, Reno'ya gitti ve orada 1 Kasım 1940'ta boşanma kararı aldırdı. Aynı gün Robert ile Virginia City, Nevada'da evlendi. Evlilik belgesini şahit olarak bir mahkeme odacısı ve yerel bir kâtip imzaladı. Yeni evliler Berkeley'ye döndüklerinde Kitty hamile elbisesi giyiyordu.†

Kasım ayının sonunda Margaret Nelson, Kitty'yi arayıp bir kız çocuğu dünyaya getirdiğini ve bebeğe Joe Dallet'in onuruna Josie adını verdiklerini söyledi.‡ Kitty hemen Nelson'ları yeni evlerine gelip boş yatak odasını kullanmaya davet etti.§ Sonraki birkaç yıl boyunca, Nelson'lar Oppenheimer hanesini çok kez ziyaret etti, ancak ziyaretler giderek daha da seyrekleşti. Daha sonraki yıllarda, çocukları birlikte oynayacaktı. Nelson anılarında, "Robert'ı ara sıra Berkeley'de de gördüm," diye yazdı, "çünkü üniversiteden insanlarla çalışmaktan, onlara dersler ve tartışmalar yaptırmaktan sorumluydum." Bire bir görüşmeler de yaptılar. Örneğin bir FBI dinlemesi, Oppenheimer'ın Nelson'la 5 Ekim 1941 Pazar günü buluştuğunu gösteriyordu.¶ Görünüşe göre sebep, grevdeki tarım işçilerine bağış olarak 100 dolarlık bir çek vermekti. Ancak ilişkileri siyasi işlerin

---

* Steve Nelson, röportaj: Sherwin, 17.6.81, s. 12; Nelson, ve diğ., *American Radical*, s. 268.

† Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 52.

‡ D. M. Ladd'den FBI direktörüne, 11.8.47, JRO FBI dosyası, bel. 159, s. 7. Ladd Nelson'dan alıntı yapıyor, görünüşe göre 7.8.45 tarihli bir dinlemeden.

§ Kitty Oppenheimer'dan Margaret Nelson'a, tarihsiz, yaklaşık 29.11.40, Margaret Nelson'da, röportaj: Sherwin, 17.6.81, s. 30.

¶ Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 56.

çok ötesine geçti. Josie Nelson Kasım 1942'de iki yaşına girdiğinde, Oppenheimer çocuğun annesine sürpriz yaptı ve çocuk için bir hediye getirdi. Margaret bu tipik nezaket gösterisiyle "hayrete düşmüş" ve duygulanmıştı. "Tüm parlaklığıyla," diyordu, "çok güçlü insani nitelikleri vardı."*

Kitty hamile olmasına rağmen biyoloji çalışmalarına devam etti ve arkadaşlarına ısrarla hâlâ botanikçi olarak profesyonel bir kariyer yapmak istediğini söyledi. Maggie Nelson, "Kitty okula geri döneceği için çok heyecanlıydı," diyordu. "Kendini buna çok fazla kaptırmıştı." Ancak bilime olan ortak ilgilerine rağmen Kitty ve Robert mizaç olarak farklı kutuplardaydı. İkisini de tanıyan bir arkadaşları, "Robert nazik ve yumuşaktı," diyordu.† "Kitty ise katı, iddialı, agresifti. Ancak zaten bir evliliği de iyi yapan genellikle bu zıtlıklardır."

Kitty, Robert'ın akrabalarının çoğunu kendinden soğutmuştu. Açık sözlü Jackie Oppenheimer her zaman onun "bir sürtük" olduğunu düşünüyor ve Kitty'nin Robert'ı arkadaşlarından koparmasına içerliyordu. Uzun yıllar sonra Jackie, düşmanlığını açığa vurarak, "Robert'ı kimseyle paylaşmaya dayanamazdı," dedi.‡ "Kitty bir entrikacıydı. Kitty bir şey isterse, her zaman alırdı. O bir sahtekârdı. Bütün siyasi inançları sahteydi.

Bütün fikirleri emanetti. Dürüst olmak gerekirse, o hayatımda tanıdığım birkaç kötü insandan biriydi."

Kitty'nin kesinlikle keskin bir dili vardı ve Robert'ın bazı arkadaşlarını kolayca düşmanlaştırıyordu ancak bazıları onun "çok akıllı" olduğunu düşünüyordu. Chevalier, onun zekâsını kurnazca ya da derin olmaktan ziyade sezgisel buluyordu. Arkadaşları Bob Serber'ın dediği gibi, "herkes Kitty'nin komünist olduğundan bahsediyordu." Ama Robert'ın hayatı üzerinde dengeleyici bir etkisi olduğu da doğruydu. Serber'a göre "onun kariyeri Robert'ın kariyerini ilerletmek üzerineydi, bu da Kitty'nin o ezici, kontrol edici etkisini ortaya çıkarıyordu."

---

* Margaret Nelson, röportaj: Sherwin, 17.6.81, s. 31; Steve Nelson, ve diğ., *American Radical*, s. 268.

† Sabra Ericson, röportaj: Sherwin, 13.1.82.

‡ Frank ve Jackie Oppenheimer, röportaj: Sherwin, 3.12.78; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 39-40; Serber, röportaj: Sherwin, 11.3.82, s. 15; Chevalier, röportaj: Sherwin, 29.6.82, s. 2.

Aceleye gelen düğünlerinden kısa bir süre sonra Oppie ve Kitty, kampüsün kuzeyindeki 10 Kenilworth Court'ta büyük bir ev kiraladılar. Eskiyen spor Chrysler'ini sattıktan sonra, yeni karısına yeni bir Cadillac hediye etti ve ona "Bombsight"* adını verdi.† Kitty, kocasını kariyer pozisyonuna daha uygun bir tarzda giyinmeye ikna etti. Böylece Robert ilk kez yünlü ceketler ve daha pahalı takım elbiseler giymeye başladı. Ama kahverengi domuz turtası şapkasını bırakmadı. Daha sonra evlilik hayatıyla ilgili itirafta bulunarak, "Bu resmiyet havasına boyun eğdim," diyecekti.‡ Evliliklerinin bu noktasında, Kitty mükemmel bir aşçıydı ve bu yüzden Serber'lar, Chevalier'ler gibi yakın arkadaşlarını ve Berkeley'deki meslektaşlarını sık sık evlerine davet ediyorlardı. İçki dolapları her zaman doluydu. Maggie Nelson, bir akşam Kitty'nin bir sohbet sırasında "içki harcamalarının gıda harcamalarından daha yüksek olduğunu" itiraf ettiğini söylüyordu.§

1941'in başlarında bir akşam, Robert'ın Harvard ve Cambridge yıllarından arkadaşı John Edsall yemeğe geldi. Artık kimya profesörü olan Edsall, Robert'ı on yıldan fazla süredir görmemişti. Değişim onu çok şaşırtmıştı. Cambridge ve Korsika'da tanıdığı içe dönük çocuk artık otoriter bir kişiliğe sahipti. Edsall, "Açıkçası çok daha güçlü bir insan gördüm," diyordu, "önceki yıllarda yaşadığı iç krizlerin açıkça üstesinden gelmiş ve içsel çözümlerini büyük bir oranda bulmuştu. Hâlâ gergin ve bazı açılardan iç huzurundan yoksun olmasına rağmen, bir güven ve otorite duygusu hissettim... Çoğu insanın sadece çok yavaş ve tereddütle ulaşabileceği şeylere, hiç değilse sezgisel olarak ulaşabiliyor ve anlam verebiliyordu. Bu sadece fizik için değil, başka şeyler için de geçerliydi."¶

O günlerde Robert baba olmak üzereydi. Çocukları 12 Mayıs 1941'de Oppenheimer'ın, Caltech'te normal bahar öğretim programını sürdürdüğü sırada Pasadena'da doğdu. Çocuğa Peter adını verdiler ama Robert ona muzipçe "Pronto" lakabını taktı. Kitty bı-

* Askeri uçaklarda bombayı hedefe tam isabet ettirmek için kullanılan bir nişan alma aleti. *-çn*

† Michelmore, *The Swift Years*, s. 65.

‡ *Time*, 8.11.48, s. 76.

§ Margaret Nelson, röportaj: Sherwin, 17.6.81, s. 33.

¶ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 215; Edsall, röportaj: Weiner, 16.7.75, s. 40.

yık altından gülerek bazı arkadaşlarına, 3.600 gram doğan bebeğin prematüre olduğunu söyledi.* Kitty için zor bir hamilelik olmuştu ve o bahar Oppenheimer'ın kendisi de bulaşıcı bir mononükleoz vakasından mustaripti. Ancak haziran ayına gelindiğinde, her ikisi de Chevalier'leri eve davet edecek kadar sağlıklarına kavuşmuştu. Haziran ayının ortalarında geldiler ve eski arkadaşlarıyla hasret gidermek için bir hafta kaldılar. Haakon yakın zamanda sürrealist sanatçı Salvador Dalí ile arkadaş olmuştu ve günlerini Oppie'nin bahçesinde oturarak, Dalí'nin *Salvador Dalí'nin Gizli Hayatı* kitabının çevirisi üzerinde çalışarak geçirmişti.

Birkaç hafta sonra Oppie ve Kitty, Chevalier'lere yanaşarak büyük bir iyilik istedi. Robert, Kitty'nin dinlenmesi gerektiğini söylüyordu. Chevalier'ler, iki aylık Peter'ı, Alman dadısıyla birlikte yanlarına alıp Robert ve Kitty'nin bir aylığına Perro Caliente'ye kaçmasına olanak sağlayabilirler miydi? Haakon bu isteği, Oppie'nin en yakın ve samimi arkadaşı olduğu yönündeki hissinin bir teyidi olarak gördü. "Gururları derinden okşanan" Chevalier'ler, Kitty ve Oppenheimer sonbahar yarıyılı için dönünceye kadar Peter'ı bir değil tam iki ay boyunca almayı kabul ettiler.† Ancak bu son derece olağandışı ayarlama, anne ve çocuk için uzun vadeli sonuçlar doğurmuş olabilir. Kitty, Peter'la asla düzgün bir bağ kuramadı. Bir yıl sonra bile, arkadaşları çocukları odasına götürenin her zaman Robert olduğunu fark ettiler ve onu açık bir gurur ve keyifle takdir ettiler. Bir eski arkadaşlarına göre "Kitty oldukça ilgisiz görünüyordu."‡

Robert, Perro Caliente'ye varır varmaz kendini yeniden canlanmış hissetti.§ O ilk hafta Kitty ile birlikte kulübenin çatısına yeni tahtalar çakacak enerjiyi bile buldular. Dağlarda uzun yolculuklar yaptılar. Bir gün Kitty, atını çayırda dörtnala koşturup eğerin üzerinde ayakta durarak cesaretini gösterdi. Robert, temmuz ayının

---

* Sherr, röportaj: Sherwin, 20.2.79, s. 11.

† Chevalier, *Oppenheimer*, s. 42.

‡ Ruth Meyer Cherniss, röportaj: Alice Smith, 10.11.76; Harold Cherniss, röportaj: Smith, 21.4.76, s. 20.

§ Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 33-34. Dorothy McKibbin röntgen için 25 Temmuz tarihli bir hastane kaydı buldu (FBI notları, 18.11.52, s. 46, JRO FBI dosyası, seri 14; FBI bel. 327, s. 17-18); Michelmore, *The Swift Years*, s. 65; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 40, JRO soruşturması, s. 336.

sonlarında ilk kez Göttingen'deyken tanıştığı eski arkadaşı Cornell'li fizikçi Hans Bethe ile karşılaşınca memnun oldu ve onu çiftlikte onları ziyaret etmeye ikna etti. Ne yazık ki hemen ardından Robert, Bethe'in binmesi için yakalamaya çalıştığı bir at tarafından çiğnendi ve Santa Fe'deki hastanede röntgen çektirmek zorunda kaldı. Birçok açıdan, unutulmaz bir ziyaretti.

Geri döndüklerinde Oppenheimer'lar bebek Peter'ı da alıp Berkeley'ye bakan tepelerde, Eagle Hill 1 Numara'da yeni satın aldıkları eve taşındılar.* O yazın başlarında Robert evi bir kez hızlıca gezmiş ve hemen ardından talep edilen tam 22.500 dolarlık fiyatın yanı sıra bitişikteki iki parsel için 5.300 dolar daha ödemişti. Beyaz badanalı duvarları ve kırmızı kiremitli çatısı olan İspanyol tarzı, tek katlı bir villa olan yeni evleri, üç tarafı ormanlık dik bir kanyonla çevrili tepenin üzerinde duruyordu.† Golden Gate Köprüsü üzerinde gün batımı büyüleyici bir şekilde görünüyordu. Büyük oturma odasında kızılçam döşemeler, 3,65 yüksekliğinde kirişli tavanlar ve üç tarafında pencereler vardı. Masif taştan şöminede, oyma vahşi bir aslan resmi vardı. Oturma odasının her iki ucunda yerden tavana sıralanmış kitaplıklar duruyordu. Fransız kapıları, canlı meşe ağaçlarıyla çevrili güzel bir bahçeye açılıyordu. Evin iyi donanımlı bir mutfağı ve garajın üzerinde misafirler için ayrı bir dairesi vardı. Zaten kısmen döşenmişti ama Barbara Chevalier, Kitty'ye iç dekorasyonda biraz yardımcı oldu. Herkes evin büyüleyici, iyi tasarlanmış bir yapı olduğunu düşünüyordu. Oppenheimer neredeyse on yıl boyunca burayı yuva edindi.

---

* Bkz. kutu 232'de Temmuz 1941 tarihli yazışma, "Real Estate" klasörü, JRO Evrakı.

† Bird ve Sherwin evi 23.4.04 tarihinde gezdi; Chevalier, *Oppenheimer*, s. 43.

ON İKİNCİ BÖLÜM

"Yeni Düzeni Sola Çekiyorduk"

İspanyol davasından usanmıştım, dünyada başkaca ve daha acil krizler vardı.

ROBERT OPPENHEIMER

29 Ocak 1939 Pazar günü, Ernest Lawrence ile yakın çalışan, gelecek vadeden genç bir fizikçi olan Luis W. Alvarez, bir berber koltuğunda *San Francisco Chronicle*'ı okuyordu. Aniden, iki Alman kimyager Otto Hahn ve Fritz Strassmann'ın uranyum çekirdeğinin iki veya daha fazla parçaya bölünebileceğini başarılı bir şekilde kanıtladıklarını bildiren bir ajans haberi okudu. Elementlerin en ağırlarından biri olan uranyumu nötronlarla bombalayarak fisyon sağlamışlardı. Bu gelişme karşısında afallayan Alvarez, "tıraşın ortasında berberi durdurdu ve haberi duyurmak için Radyasyon Laboratuvarı'na koştu."* Haberi Oppenheimer'a verdiğinde tepkisi, "Bu imkânsız!" oldu. Oppenheimer daha sonra tahtaya gitti ve bu bölünmenin olamayacağını matematiksel olarak kanıtlamaya koyuldu. Birileri bir hata yapmış olmalıydı.

Ancak ertesi gün Alvarez deneyi laboratuvarında başarıyla tekrarladı. "Robert'ı, osiloskobumuzdaki çok küçük, doğal alfa parçacığı darbelerini ve yirmi beş kat daha büyük, uzun, hızla yükselen fisyon darbelerini görmeye davet ettim. On beş dakikadan kısa bir

* Luis W. Alvarez, *Alvarez*, s. 75-76.

süre içinde yalnızca reaksiyonun gerçek olduğunu kabul etmekle kalmadı, aynı zamanda süreçte daha fazla uranyum atomunu bölmek ve böylece güç üretmek veya bomba yapmak için kullanılabilecek fazladan nötronların kaynayacağı yorumunda bulundu. Kafasının bu denli hızlı çalıştığını görmek inanılmazdı."

Birkaç gün sonra Caltech'teki meslektaşı Willie Fowler'a yazan Oppie, "U işi inanılmaz. Bunu ilk olarak gazetelerde gördük, daha fazla bilgi için telgraflar çektik ve o zamandan beri birçok rapora ulaştık. . . Hâlâ birçok nokta belirsizliğini koruyor: Beklenen kısa ömürlü yüksek enerjili betalar nerede? . . . U kaç şekilde bölünür? Tahmin edildiği gibi rasgele mi, yoksa yalnızca belirli şekillerde mi? . . . Bence nadir pozitronların ve mezotronların yoluyla değil; adamakıllı ve pratik anlamda heyecan verici." * İşte önemli bir keşif yapılmıştı ve Robert heyecanını güçlükle bastırabiliyordu. Aynı zamanda, ölümcül etkilerini de görmüştü. Eski arkadaşı George Uhlenbeck'e, "Yani bence, on cm [santimetre] küplük bir uranyum döteritin (nötronları yakalamadan yavaşlatmak için bir şey yapmak gerekir) ortalığı cehenneme çevirmesi hiç de ihtimal dışı değil," diye yazmıştı.†

Şans eseri, aynı hafta, Joseph Weinberg adında yirmi bir yaşındaki bir yüksek lisans öğrencisi, LeConte Salonu'ndaki 219 numaralı odanın yolunu buldu ve kapıyı çaldı. Kendini beğenmiş ve dik kafalı Weinberg, yıl ortasında Wisconsin'deki fizik profesörü Gregory Breit tarafından, Berkeley'nin "onun kadar çılgın bir insanın kabul edilebileceği" dünyadaki birkaç yerden biri olduğu söylenerek paketlenmişti. Breit, Weinberg'in, Oppenheimer'ın *Physical Review*'deki makalelerinin, anlayamadığı yegâne makaleler olduğu yönündeki itirazlarını duymazdan gelerek, onun tam Oppenheimer'lık olduğunu söylemişti.

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 207-8. Richard Rhodes makul bir şekilde Smith ve Weiner'in tahmininde olduğu gibi, bu mektubun 28.1.39'da değil, 4.2.39'da yazıldığını söylüyor (Rhodes, *The Making of the Atomic Bomb*, s. 812, not 274).

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 209. Oppenheimer ayrıca Serber'a fisyon keşfi hakkında bir mektup yazdı: "Haberler Berkeley'ye yeni ulaşmıştı ki hemen bana yazdı. Aynı gün bununla ilgili bir seminer verdim. Ve sanırım ilk mektupta bile bomba yapma olasılığından bahsetti." (*The Day After Trinity* dir. Jon Else, döküm, s. 12). Serber daha sonra Oppenheimer'dan gelen bütün mektupları imha etti (Serber, röportaj: Sherwin, 11.3.82, s. 21).

Weinberg o günü şöyle anlatıyordu: "Kapının arkasından korkunç bir gürültü geliyordu, bu yüzden kapıyı yüksek sesle çaldım ve bir süre sonra açılan kapıdan dışarı büyük bir gürültü ve dumanla birlikte biri fırladı, kapı arkasından kapandı."

Adam Weinberg'e, "Ne halt ediyorsun burada?" diye sordu.

Genç Weinberg, "Profesör J. Robert Oppenheimer'ı arıyorum," dedi.

"Pekâlâ, onu buldun," diye yanıtladı Oppenheimer.

Kapının arkasından, heyecanla bağırıp tartışan adamların sesi duyuluyordu. "Burada ne işin var?" diye sordu Oppenheimer.

Weinberg, Wisconsin'den yeni geldiğini söyledi. "Peki, orada ne yapıyordun?"

Weinberg, "Profesör Gregory Breit ile çalışıyordum," diye yanıtladı.

"Bu bir yalan," diye tersledi Oppenheimer, "bu senin ilk yalanın."

"Efendim?"

"Buradasın," diye açıkladı Oppenheimer. "Breit'ten uzakta çalıştın, Breit'ten bağımsız çalışıyordun."

Weinberg, "Bu daha doğru bir ifade olurdu," diyerek boyun eğdi.

"Pekâlâ," dedi Oppenheimer, "tebrikler! İçeri gel ve bu çılgınlığa sen de katıl."

Oppenheimer, Weinberg'i Ernest Lawrence, Linus Pauling ile Hartland Snyder, Philip Morrison ve Sydney M. Dancoff gibi bazı yüksek lisans öğrencileriyle tanıştırdı. Weinberg, bu fiziğin ışıklarıyla tanışmaktan heyecan duymuştu. Daha sonra, "Her yerde ilk akla gelen isimler vardı, bu çok inanılmazdı," diyecekti.* Daha sonra Weinberg, Morrison ve Dancoff ile öğle yemeğine çıktı ve öğrenci birliği restoranı Heartland'de bir masada otururken Niels Bohr'dan fisyonun keşfiyle ilgili gelen telgrafın önemini tartıştılar. Birisi bir peçete çıkardı ve zincirleme reaksiyon prensibine dayanan bir bomba çizmeye başladı. Weinberg, "Verilere dayanarak bir bomba tasarladık," diyordu. Phil Morrison bazı ön hesaplamalar yaptı ve bunun işe yaramayacağı, zincirleme reaksiyonun patlamadan önce sönümleneceği sonucuna vardı. "Bilirsiniz," diyordu Weinberg, "o zamanlar uranyumun eninde sonunda saflaştırılabileceğini ve çok

* Joseph Weinberg, röportaj: Sherwin, 23.8.79, s. 4-5.

daha yüksek konsantrasyonlarda izole edilebileceğini ve doğal olarak bu yolla fisyonun yapılabileceğini bilmiyorduk." Bir hafta içinde Morrison, Oppie'nin ofisine girdiğini ve tahtada "çok kötü, iğrenç bir bomba çizimi" gördüğünü hatırlıyordu.*

Ertesi gün Oppenheimer, Weinberg'le çalışma programını belirlemek üzere oturdu. "Fizikçi olacağını düşünüyorsun demek," diye takıldı Oppie, "peki ne yaptın?" Weinberg kızardı, "Son zamanlarda mı demek istiyorsunuz?" Oppenheimer arkasına yaslandı ve kükrer gibi kahkahalar attı. Yeni bir yüksek lisans öğrencisinin orijinal bir şey yapmasını elbette beklemiyordu. Ancak Weinberg, teorik bir problem üzerinde çalıştığını söyledi ve izah edince Oppenheimer, "Tabii bunu yazdın, değil mi?" diyerek araya girdi. Weinberg yazmamıştı, ama aceleyle ertesi sabah bir yazı hazırlayacağına söz verdi. "Bana baktı," diyordu Weinberg, "ve soğuk bir şekilde, 'Sabah 8:30'a ne dersin?' dedi." Kendi ukalalığının esiri olan Weinberg, günün geri kalanını ve bütün geceyi o yazıyı yazmakla geçirdi. Bir gün sonra yazıyı Oppenheimer'dan, üzerine "Snoessigenheellollig" gibi telaffuz edilemeyen bir sözcük yazılı olarak geri aldı.

"Yüzüne baktım," diyordu Weinberg, "bana dedi ki, 'Tabii, sen bunun ne anlama geldiğini biliyorsun, değil mi?'" Weinberg, kelimenin argo Flemenkçe olduğunu biliyordu ama sadece bunun olumlu bir yorum olduğunu anlayacak kadar çözebilmişti. Oppie sırıttı ve kabaca tercüme edildiğinde "ördek" anlamına geldiğini açıkladı.

"Ama neden Flemenkçe?" diye sordu Weinberg.

"Bunu sana söyleyemem, söylemeye cesaret edemem," diye yanıtladı Oppie. Sonra da arkasını döndü ve odadan çıktı, kapıyı da arkasından kapattı. Ancak hemen sonra kapı kırılırcasına açıldı; Oppenheimer kafasını içeri soktu ve "Sana gerçekten söylememeliyim ama o zaman belki sana borçlu kalırım çünkü yazın bana [Paul] Ehrenfest'i hatırlattı," dedi.

Weinberg şaşırmıştı. Ehrenfest'in namını, Oppie'nin ne dediğini anlayacak kadar biliyordu. "Bana yaptığı tek iltifat buydu. Ehrenfest'i seviyordu, çünkü yaptığı şeyleri apaçık, zekice ve basit ama semereli hâle getiren biriydi," diyordu.† Aynı hafta Oppenhei-

* Rhodes, *The Making of the Atomic Bomb*, s. 275.

† Weinberg, röportaj: Sherwin, 23.8.79, s. 10.

mer, önceden planlanmış bir seminer yerine ona bu makaleyi sundurarak Weinberg'in büsbütün gururunu okşadı. Ancak daha sonra, bu iltifatın acısını çıkarmak istercesine, Oppenheimer ona alaycı bir tavırla, sunduğu şeyin "çocukça" olduğunu söyleyip, "bu tarz problemleri çözmenin yetişkince yolları da" olduğunu ve Weinberg'in bu işe hemen başlaması gerektiğini ekledi. Weinberg, sonraki üç ayı usulüne uygun olarak ayrıntılı bir hesaplama yapmaya çalışarak geçirdi. Sonunda, son derece basit ilk argümanında öngördüğü ampirik ilişkinin hiçbir izine rastlamadığını söylemek zorunda kaldı. Oppenheimer ona, "Şimdi bir ders aldın," dedi. "Bazen titizce uygulanan, öğrenilmiş yöntemler, yani yetişkin yöntemleri, basit ve çocukçasına saf yöntemler kadar iyi olamaz."

Weinberg, Berkeley'ye varmadan önce de Bohr'un sadık bir öğrencisiydi. Pek çok fizikçi gibi, temel felsefi kavrayışlara kapı açabileceğini gördüğü için bu disiplini çekici bulmuştu. Weinberg, "Beni doğa yasalarını kurcalamanın verdiği zevk cezbetti," diyordu. Nitekim bir süre fiziği bırakmayı düşünmüş ancak bir arkadaşı ona Niels Bohr'un klasik eseri *Atom Teorisi ve Doğanın Tanımı*'nı tavsiye edince devam etmeye karar vermişti. Weinberg, "Bohr'u okudum ve fizikle yeniden uzlaştım," diyordu. "Beni gerçekten dönüştürdü." Bohr'un elinde, kuantum teorisi neşeli bir yaşam şöleni hâline geldi. Weinberg, Berkeley'ye vardığı gün Phil Morrison'a Bohr'un kitabının yanına almaya değer gördüğü birkaç kitaptan biri olduğunu söyledi. Phil kahkahayı bastı çünkü Berkeley'de, Oppenheimer'ın yakın çevresindekiler arasında, Bohr'un küçük kitabı İncil gibi kabul ediliyordu. Weinberg, "Berkeley'de Bohr'un Tanrı, Oppie'nin de onun elçisi olduğunu" mutlulukla keşfetti.*

Bir öğrencinin kafası karıştığında ve bir ödevi bitiremediğinde, Oppie'nin bunu kendisinin yapması duyulmamış bir şey değildi. 1939'da bir gece, Joe Weinberg ve Hartland Snyder'ı Shasta Yolu'ndaki evine davet etti. Yüksek lisans öğrencisi iki genç ortak bir makale üzerinde çalışmış ancak bir türlü tatmin edici bir sonuç kısmı yazamamışlardı. "Bize her zamanki zorunlu viski bardaklarımızı ver-

* A.g.e., s. 6, 15-16.

di," diyordu Weinberg, "ve beni meşgul etmek için biraz müzik açtı. Oppie daktilo başında otururken Hartland kitaplara bakarak etrafta dolanıyordu. Yarım saat sonra son paragrafı bağlamıştı. Güzel bir paragraf oldu."* "Skaler ve Vektörel Alanların Durağan Halleri" başlıklı makale 1940 yılında *Physical Review* dergisinde yayımlandı.

Oppenheimer'ın derslerine her zaman tahtaya yazılmış bir dizi formül eşlik ederdi. Ancak çoğu teorisyen gibi, salt formüllere itibar etmezdi. Oppenheimer'ın en parlak öğrencilerinden biri olarak kabul etmeye başladığı Weinberg, matematiksel formüllerin bir dağcının tırmanırken kullandığı geçici tutamaklar gibi olduğu kanısına ulaşmıştı. Her tutunma, aşağı yukarı bir sonraki tutunmanın belirleyicisi oluyordu. Weinberg, "Bu tutamakların listesi, belirli bir tırmanış seyrinin kaydıdır. Size kayanın şeklini çok fazla vermez," diyordu. Weinberg ve diğerleri için, "Oppie'nin dersine katılmak, saatte beş veya on kez çakan şimşeklere şahit olmak gibiydi ve bunlar o kadar kısa süreliydi ki onları kaçırabilirdiniz. Kara tahtadan sırf formülleri defterinize geçiriyorsanız, orada niçin olduklarını hiç anlayamayabilirdiniz. Genellikle çakan bu şimşekler, fiziği insani bağlama getiren temel felsefi saptamalardı."

Oppenheimer, kimsenin kuantum mekaniğini yalnızca kitaplardan öğrenmesinin beklenemeyeceğini düşünüyordu; anlamaya kapı aralayan şey, açıklama sürecinin doğasında var olan sözlü mücadeleydi. Aynı dersi asla iki kez vermezdi. Weinberg'e göre, "sınıfındaki insanların pekâlâ farkındaydı."† İzleyicilerinin yüzlerine bakıp konuyla ilgili yaşadıkları zorluğun ne olduğunu hissederek aniden tüm yaklaşımını değiştirme yoluna gidebilirdi. Bir keresinde, sadece bir öğrencinin ilgisini çekeceğini bildiği için bütün bir dersi bir probleme ayırmıştı. Daha sonra, o öğrenci yanına koştu ve o problemi çözmek için izin istediğini söyledi. Oppenheimer, "Güzel, semineri zaten bu yüzden verdim," diye yanıtladı.

Oppenheimer final sınavı yapmazdı ancak çok sayıda ev ödevi verirdi.‡ 1938'den 1942'ye kadar lisansüstü öğrencisi olan Ed

---

* A.g.e., s. 13.

† A.g.e., s. 8.

‡ Ed Geurjoy, "Oppenheimer as a Teacher of Physics and Ph.D. Advisor," konuşması Atomik Miras Vakfı konferansı olarak yapıldı, Los Alamos, 26.6.04.

Geurjoy'a göre, her ders saatinde Sokratik tarz dışında, "yüksek hızda" dersler verirdi. Öğrenciler Oppie'nin sözünü çekinmeden sorularıyla bölebiliyorlardı. Geurjoy'un naklettiğine göre, "soru açıkça aptalca değilse, genellikle sabırla cevap verirdi ama aptalcaysa muhtemelen vereceği cevap da can acıtıcı cinsten olurdu."

Oppenheimer bazı öğrencilere haşin davranıyordu ama kırılgan olanlara karşı nazikti. Weinberg bir gün Oppenheimer'ın ofisindeyken, odanın ortasındaki büyük masaya yığılmış kâğıtları karıştırmaya başladı. Bir makale seçerek, Oppie'nin kızgın bakışlarından habersiz olarak ilk paragrafı okumaya başladı. "Bu harika bir öneri," diye haykırdı Weinberg, "kesinlikle üzerinde çalışmak isterim." Oppenheimer bir anda, "Onu derhal bırak; hemen aldığın yere koy," diyerek onu afallattı. Weinberg neyi yanlış yaptığını sorduğunda Oppenheimer, "Bunu bulmak sana düşmezdi," dedi.

Birkaç hafta sonra Weinberg, bir tez konusu bulmak için uğraşan başka bir öğrencinin, o gün okuduğu öneri üzerinde çalışmaya başladığını duydu. Weinberg, "[Öğrenci] çok zeki ve terbiyeli bir adamdı," diyordu.* "Ancak, Oppie'nin kıvılcımlar gibi fırlattığı türden sataşmalardan zevk alan bazılarımızın aksine, çoğu zaman şaşıp kalıyor, ne yapacağını bilemiyor ve huzursuz oluyordu. Hiç kimsenin ona, 'Bak, haddini aşıyorsun,' demeye cesareti yoktu." Weinberg şimdi Oppie'nin bu tez problemini o öğrenciye verdiğini fark etmişti. Bu bariz bir şekilde kolay bir problemdi, "Ama onun için mükemmeldi," diyordu Weinberg, "ve ona doktora derecesi kazandırdı. Oppie ona da bana, Phil Morrison'a veya Sid Dancoff'a davrandığı gibi davransaydı, bunun altından kalkmak onun için zor olurdu." Bunun yerine Weinberg'ün yıllar sonra söylediği gibi Oppie, bu öğrenciye bir babanın yürümeyi öğrenen bir bebeğine davrandığı gibi davranmıştı. "Bu öneriyi tesadüfen kendi kendine keşfetmesini, onu almasını ve ilgilendiğini söylemesini, ona giden yolu bulmasını beklemişti. Özel bir ilgiye ihtiyacı vardı ve Tanrı'nın lütfuyla Oppie bunu ona sağlayacaktı. Bunda çok fazla sevgi, sempati ve insanca anlayış vardı." Weinberg, söz konusu öğrencinin uygulamalı bir fizikçi olarak seçkin çalışmalar yaptığını da söyledi.

---

* Joseph Weinberg, röportaj: Sherwin, 23.8.79, s. 15.

Weinberg kısa sürede Oppenheimer'ın yakın çevresinin sadık bir parçası oldu. Weinberg, "Herkes gibi benim de ona hayran olduğumu biliyordu," diyordu. Oppenheimer'ı bu yıllarda akıl hocası ve rol modeli olarak gören diğer lisansüstü öğrencileri arasında Philip Morrison, Giovanni Rossi Lomanitz, David Bohm ve Max Friedman gibi isimler de vardı. Bunlar, Morrison'ın ifadesiyle, gururla "kendini bilen ve cesur entelektüeller", sıradışı genç adamlardı. Hepsi teorik fizik çalışıyordu.* Ve hepsi şu veya bu Halk Cephesi davasında aktifti. Philip Morrison ve David Bohm gibi bazıları Komünist Parti'ye katıldıklarını kabul ettiler. Diğerleri de sınırdaydı. Joe Weinberg muhtemelen en azından kısa bir süre Parti'deydi.†

1915 Pittsburgh doğumlu olan Morrison'ın büyüdüğü yer, Kitty Oppenheimer'ın çocukluğunu geçirdiği evden çok uzakta değildi. Bir devlet okulu eğitiminin ardından 1936'da Carnegie Teknoloji Enstitüsü'nden fizik lisans derecesi aldı. O sonbaharda, Oppenheimer'ın nezaretinde teorik fizik çalışmak için Berkeley'ye gitti. Çocuk felcinin bir kurbanı olarak, kampüse tek bacağında bir destekle geldi. Çocukken hastalığı atlatma döneminde, yatakta çok fazla zaman geçirmişti ve hızlı okumayla bir dakikada beş sayfa okumayı öğrenmişti. Lisansüstü öğrencisi olarak Morrison, askeri tarihten fiziğe kadar neredeyse her konuda geniş bilgi yelpazesiyle herkesi etkiliyordu. 1936'da Komünist Parti'ye katıldı. Ancak sol görüşlerini gizlemediği gibi, Parti üyeliğinin reklamını da yapmadı. 1930'ların sonlarında Berkeley'deki arkadaşı Dale Corson, Morrison'ın Komünist Parti üyesi olduğundan habersizdi.

Bohm, "O zamanlar hepimiz komünizme yakındık," diyordu.‡ Aslında, 1940-41'e kadar Bohm, Komünist Parti'ye pek sempati duymuyordu. Ama sonra, Fransa'nın düşüşüyle birlikte, komünistlerden başka hiç kimsenin Nazilere direnme iradesine sahip olmadığı kanaatine vardı. Nitekim birçok Avrupalı, Nazileri Ruslara tercih ediyor gibi görünüyordu. Bohm, "Ve Amerika'da da böyle bir eğilim olduğunu hissettim," diyordu. "Nazilerin medeniyet için tam

---

* Schrecker, *No Ivory Tower*, s. 133.

† Hawkins, röportaj: Sherwin, 5.6.82, s. 14. Hawkins Weinberg'in, Berkeley Parti grubunda yer aldığını söylüyor: "Sanırım bir dönem, evet."

‡ Bohm, röportaj: Sherwin, 15.6.79, s. 5.

bir tehdit olduğunu düşünüyordum. Bir tek Ruslar onlarla gerçekten savaşıyor görünüyordu. Sonra onların söylediklerini daha sempatik bir şekilde dinlemeye başladım."

1942 sonbaharının sonlarında, gazeteler Stalingrad için yapılan mücadelenin haberleriyle doluydu. O sonbaharda bir süre savaşın sonucu Rus halkı tarafından yapılacak fedakârlıklara bağlıymış gibi görünüyordu. Weinberg daha sonraları Rus halkıyla birlikte kendisinin ve arkadaşlarının da her gün acı çektiğini söyleyecekti. "Kimse bizim hissettiğimiz gibi hissedemez," diyordu.* "Sovyetler Birliği'nde olup bitenlerin, gösteri mahiyetindeki mahkemelerin sahte olduğunu gördüğümüzde bile bunu görmezden geldik."

Kasım 1942'de, Ruslar Nazileri Stalingrad'ın varoşlarından geri püskürtmek üzere bir hücum başlatınca, Bohm da Komünist Parti'nin Berkeley birimindeki düzenli toplantılara katılmaya başladı. Genellikle on beş kişi geliyordu. Bir süre sonra Bohm, toplantıları "sonuçsuz" buldu ve grubun "kampüste ortalığı karıştırma" konusundaki planlarının pek bir şey ifade etmediğine karar verdi. "Gerçekten oldukça etkisiz olduklarına dair bir his vardı içimde," diyordu.† Bohm yavaş yavaş bu toplantıları bıraktı. Ancak o dönemdeki en yakın arkadaşları Weinberg, Lomanitz ve Bernard Peters ile birlikte, Marksist metinler okuyan tutkulu ve coşkulu bir entelektüel Marksist olarak kaldı.

Phil Morrison, Parti birimi toplantılarına "komünist olmayan birçok kişinin" katıldığını, "hangi katılımcıların komünist olduğunu söyleyebilmenin çok zor olduğunu" söylüyordu.‡ Toplantılar genellikle üniversitedeki erkek erkeğe sohbetleri andırıyordu. Morrison, "güneşin altındaki her şeyi" tartıştıklarını söylüyordu. Nakit sıkıntısı çeken bir yüksek lisans öğrencisi olarak Morrison, ayda sadece yirmi beş sent Parti aidatı ödüyordu. Morrison, Nazi-Sovyet Paktı sırasında da Parti üyesi olarak kaldı ancak birçok Amerikalı yoldaşı gibi, Pearl Harbor'dan kısa bir süre sonra Parti'den ayrıldı. O zamana kadar Illinois Üniversitesi'nde hocalık yapıyordu ve küçük Parti birimi, önceliklerinin savaş çabalarına yardım etmek olması

* Weinberg, F. David Peat'te alıntılanmış, *Infinite Potential*, s. 60.

† Bohm, röportaj: Sherwin, 15.6.79, s. 17.

‡ Schrecker, *No Ivory Tower*, s. 38, 47, 49, 56.

gerektiğine karar verdi ve bu da "siyaset tartışmak" için zaman bırakmadı.

David Hawkins 1936'da felsefe okumak için Berkeley'ye geldi. Hemen ardından, Oppenheimer'ın Phil Morrison, David Bohm ve Joe Weinberg gibi öğrencileriyle yakınlaştı. Hawkins bir gün Öğretmenler Birliği toplantısında Oppenheimer ile karşılaştı; düşük ücretli öğretim asistanlarının durumunu tartışıyorlardı ve Hawkins, Oppenheimer'ın konuşmasından ve sempatik tavırlarından etkilendi: "Çok ikna edici, çok uyumlu, dilde zarifti, diğer insanların söylediklerini dinleyebiliyor ve dinlediklerini, söyleyeceklerine dahil edebiliyordu.* Birkaç kişi konuşunca onların söylediklerini özetleyebiliyor ve bu özetin bir sonucu olarak üzerinde anlaştıkları fikri cümlelere dökebiliyor olması nedeniyle iyi bir politikacı izlenimi veriyordu. Büyük bir yetenekti," diyordu.

Hawkins, Frank Oppenheimer ile Stanford'da tanışmıştı ve Frank gibi o da 1937'nin sonlarında Komünist Parti'ye katıldı. Oppenheimer kardeşler ve diğer birçok akademisyen gibi, California'nın tarımsal üretim tesislerini saran emek karşıtı kanunsuzluklara öfkeleniyordu. Buna rağmen, siyasi faaliyetleri çok yarı zamanlıydı; 1940'a kadar Steve Nelson gibi tam zamanlı bir Parti görevlisiyle tanışmadı. Akademideki birçok kişi gibi, Hawkins de Parti ile olan birlikteliğini gizleme gereği duydu. "Oldukça ketumduk," diyordu, "işimizi kaybedebilirdik.† Solda yer alabilir, bu faaliyetlerden bazılarına katılabilirdiniz ama 'Ben Komünist Parti üyesiyim,' diyemezdiniz." Hawkins devrimi de düşünmüyordu. Daha sonraları, "Teknolojik bir toplumun merkezileşmesi, sokaklardaki barikatların düşünülmesini çok zor kılıyordu... Yeni Düzen'in bilinçli olarak solcu bir bileşeniydik. Yeni Düzeni sola çekiyorduk. Bu hayattaki misyonumuz buydu," diyecekti.‡ Hem Robert Oppenheimer'ın hem de onun siyasi hedeflerinin en doğru tanımı buydu.

1941'de Hawkins, felsefe bölümünün genç bir öğretim üyesi olarak yerel kampüs siyasetinde aktifti. Berkeley çevresindeki özel evlerde Weinberg, Morrison ve diğerlerinin katıldığı çalışma grup-

* Hawkins, röportaj: Sherwin, 5.6.82, s. 6.

† A.g.e., s. 14.

‡ A.g.e., s. 12.

larına katılıyordu. Hawkins, "Hepimiz tarihsel materyalizm ve tarih teorisine çok ilgi duyuyorduk," diyordu. "Phil'den çok etkilendim ve ikimiz yakın arkadaş olduk."

Bu toplantılardan bazıları Oppenheimer'ın evinde gerçekleşiyordu. Yıllar sonra Oppenheimer'ın Parti üyesi olduğunu düşünüp düşünmediği sorulduğunda Hawkins, "Bildiğim kadarıyla hayır. Ama yine de bunun çok da bir önemi olmazdı. Bir anlamda, bu önemli bir soru değil. Bu solcu faaliyetlerin birçoğuyla açıkça özdeşleşmişti," dedi.*

Martin D. Kamen, Oppie'nin yardımcılarından biriydi.† Eğitimli bir kimyager olarak Chicago'daki doktora tezini nükleer fizikteki bir problem üzerine yazmıştı. Sadece birkaç yıl içinde, o ve Sam Ruben adında başka bir kimyager, Lawrence'ın siklotronunu kullanarak radyoaktif karbon-14 izotopunu keşfedeceklerdi. 1937'nin başlarında, bir kız arkadaşının peşinden Berkeley'ye kadar gelmiş, burada Ernest Lawrence onu Rad Lab'de çalışması için yılda 1.000 dolar karşılığında işe almıştı. Kamen, Berkeley hakkında, "Orası Mekke gibiydi," diyordu.‡ Oppenheimer kısa sürede Kamen'ın ciddi bir müzisyen olduğunu öğrendi (Frank Oppenheimer ile keman çalardı). Birlikte edebiyat ve müzik hakkında keyifli sohbetler yapıyorlardı. Kamen, "Sanırım beni sevdi," diyordu, "çünkü onunla fizikten başka şeyler hakkında da konuşabiliyordum." 1937'den savaş çıkıncaya kadar birlikte çok zaman geçirdiler.

Oppenheimer'ın yakın çevresine giren herkes gibi Kamen de bu karizmatik fizikçiye hayrandı. Kamen, "Herkes onu sevgiyle bir çeşit deli gibi kabul ederdi," diyordu.§ "Çok zekiydi ama bir şekilde de yüzeyseldi. Amatör yaklaşımlara sahipti." Kamen zaman zaman Oppie'nin tuhaf davranışlarının hesaplanmış performanslar olduğunu düşünüyordu. Kamen, onunla Estelle Caen'in evindeki yılbaşı partisine gittiğini anlatmıştı. Yolda giderken Oppie, Estelle'in yaşa-

---

* A.g.e., s. 15.

† Kamen ve Ruben karbon-4 keşfini 1940'ta yaptı. Yine başka bir kimyager, Willard Libby, bulduğu karbon yaşı hesaplama tekniği nedeniyle 1960 Nobel Kimya Ödülü'nü kazandı (Kamen, *Radiant Science, Dark Politics*, s. 131-32).

‡ Kamen, röportaj: Sherwin, 18.1.79, s. 20.

§ A.g.e., s. 2, 6.

dığı sokağı bildiğini ama evin numarasını unuttuğunu söyledi. Sadece yedinin katı olduğunu hatırlıyordu. Kamen, "Böylece caddede bir aşağı bir yukarı döndük durduk," diyordu, "ve nihayetinde yedinin katı olan 3528 Numaralı evi bulduk. Şimdi düşününce bazen merak ediyorum; acaba herkesle biraz dalga mı geçiyordu? O yoğun cazibesi insanları etkisi altına alıyordu."*

Kamen solcu bir aktivist değildi; kesinlikle komünist de değildi. Ancak, Berkeley kokteyl organizasyonunda, Müşterek Faşist Karşıtı Mülteci Komitesi ve Rusya Savaş Yardımı için çeşitli bağış toplama işlerinde Oppenheimer'a katıldı. Oppenheimer ayrıca onu Radyasyon Laboratuvarı'nda bir sendika kurmak gibi talihsiz bir girişime de dâhil etti. Her şey, Emeryville yakınındaki Shell Development Company'nin fabrikasında işçi sendikası seçim mücadelesiyle başladı. Shell'in çok sayıda beyaz yakalı çalışanı, mühendisi ve kimyageri vardı. Birçoğu Berkeley'den gelmişti ve doktoraları vardı. Endüstriyel Kuruluşlar Kongresi (CIO) sponsorluğundaki bir birlik olan Mimarlar, Mühendisler, Kimyagerler ve Teknisyenler Federasyonu (FAECT-CIO), tesiste bir organizasyon hamlesi başlattı. Buna karşılık, Shell yönetimi çalışanlarını şirket sendikasına katılmaya teşvik ediyordu. Bir noktada, David Adelson adında bir Shell kimyageri, FAECT organizatörlüğüne ağırlığını koyması için Oppenheimer'a başvurdu. Adelson, Alameda County (California) Komünist Partisi'nin profesyonel bir birimindendi ve Oppenheimer'ın sempatik görüneceğini düşünmüştü. Haklıydı da. Bir akşam Oppenheimer, o sıralar Shell'de çalışan eski yüksek lisans öğrencilerinden Herve Voge'un Berkeley'deki evinde, sendika sponsorluğunda bir konuşma yaptı. Oppenheimer, Amerika'nın savaşa girme olasılığından bahsederken, katılan on beşten fazla kişi, saygıyla dinliyordu. "Konuştuğunda," diyordu Voge, "herkes dinlerdi."†

1941 sonbaharında Oppenheimer, Eagle Hill'deki evinde bir organizasyon toplantısı yapmayı kabul etti ve diğerlerinin yanı sıra Martin Kamen'ı da davet etti. Kamen, "Bundan memnun olmamıştım," diyordu, "ama 'Tamam, geleceğim,' dedim." Kamen, hâlihazırda aslında ABD ordusu için çalışan Radyasyon Labora-

* A.g.e., s. 6-7.

† Herve Voge, röportaj: Sherwin, 23.3.83, s. 19.

tuvarı çalışanlarını FAECT gibi tartışmalı bir birliğe alma fikrinden endişeliydi. Ama toplantıya geldi ve Oppenheimer'ın sendika konuşmasını dinledi. Oppenheimer'ın psikolog arkadaşı Ernest Hilgard, Berkeley kimya departmanından Joel Hildebrand ve Shell Development Company tarafından istihdam edilen genç bir İngiliz kimya mühendisi olan George C. Eltenton da dahil olmak üzere on beş kişi hazır bulunuyordu.* Kamen, "Hepimiz Oppenheimer'ın oturma odasında daire hâlinde oturduk," diyordu. "Herkes 'Evet, bu harika, bu harika!' diyordu. "Konuşma sırası Kamen'a gelince, "Bir dakika. [Ernest] Lawrence'a bundan bahseden oldu mu? Radyasyon Laboratuarı'nda çalışıyoruz ve bu konuda bağımsız değiliz. Bunun için Lawrence'ın iznini almalıyız," dedi.

Oppenheimer bu yorumu beklemiyordu ve Kamen, yaşanan bu kesintiden dolayı sarsılmış göründüğünü düşünüyordu. İki saat süren toplantı, Oppenheimer'ın beklediği "oybirliğiyle destek" alınamadan sona erdi. Birkaç gün sonra, Kamen'ı buldu ve "Tanrım, bilmiyorum. Belki de yanlış bir şey yaptım," dedi. Daha sonra, "Lawrence'ı görmeye gittim ve Lawrence küplere bindi," diye açıkladı. Yıllar geçtikçe siyasette giderek daha muhafazakâr hâle gelen Lawrence, komünist destekli bir birliğin insanları laboratuvarında örgütlemeye çalışmasına öfkelenmişti. Bunun arkasında kimin olduğunu bilmek istediğinde de Oppenheimer ısrarla, "Sana kim olduklarını söyleyemem. Gelip sana kendileri söylemeliler," dedi. Lawrence sadece fizikçilerin ve kimyagerlerin bir sendikaya katılmasına şiddetle karşı çıktığı için değil, aynı zamanda eski arkadaşının değerli zamanını hâlâ sol siyasetle harcadığını gördüğü için de öfkelenmişti. Lawrence, Oppenheimer'ı "solculuk faaliyetleri" konusunda defalarca paylamıştı ancak Oppie her zamanki gibi bir kez daha biliminsanlarının toplumun "ezilenlerine" yardım etme sorumluluğu olduğunu savunmuştu.†

Lawrence'ın sinirlenmesine şaşmamalıydı. O sonbaharda Law-

---

* JRO soruşturması, s. 131, 135.

† Childs, *An American Genius*, s. 319. Oppenheimer daha sonra, bu toplantıda Bilim Emekçileri Derneği'nin bir şubesini kurmanın iyi bir fikir olup olmayacağını tartıştıklarını ifade etti: "Olumsuz bir sonuca vardık ve kendi görüşlerimin de olumsuz olduğunu biliyorum," dedi. (JRO duruşması, s. 131, 135.)

rence, beyhude bir çabayla, Oppenheimer'ı bomba projesine dahil etmeye çalışıyordu. Kamen'a, "Bu saçma sapan şeyleri bıraksa onu projeye dahil edebilirdik ama orduya, onu kabul ettirmek imkânsız," diye yakındı.*

Oppenheimer 1941 sonbaharında sendikadan çekildi, ancak Radyasyon Laboratuvarı'ndaki biliminsanlarını örgütleme fikri ölmedi. Bir yıldan biraz daha uzun bir süre sonra, 1943'ün başlarında, hepsi de Oppenheimer'ın öğrencileri olan Rossi Lomanitz, Irving David Fox, David Bohm, Bernard Peters ve Max Friedman sendikaya (FAECT Yerel 25) katıldı. Bir sendika kurmak için olağan motivasyonları elbette yoktu. Lomanitz, Rad Lab'de ayda 150 dolar kazanıyordu; bu önceki maaşının iki katından fazlaydı. Kimsenin çalışma koşullarıyla ilgili şikâyeti yoktu; laboratuvardaki herkes elinden geldiğince çok uzun saatler çalışmaya hevesliydi. Lomanitz'e göre, "Yapılacak iş dramatik görünüyordu. Bu bir tür gençlik meselesiydi. . . Bir sendika kurmak için saçma gerekçelerdi."†

Lomanitz ve Weinberg, Friedman'ı Radyasyon Laboratuvarı'nın organizatörü olmaya ikna etti. Friedman, "Bu bir unvandı, bu konuda hiçbir şey yapmadım," diyecekti.‡ Ama prensip olarak bir sendika kurmanın iyi bir fikir olduğunu düşünüyordu. "Atom bombasının muhtemel kullanım alanlarından kısmen endişe ediyorduk. Bu da bir parçasıydı. Bir de biliminsanlarının çabalarının nasıl sonuçlanacağı konusunda seslerini çıkarmaksızın [bomba projesi üzerinde] çalışmaması gerektiğini düşünüyorduk."

Sendika, Radyasyon Laboratuvarı'nı gözetim altında tutan ordu

---

* Kamen, röportaj: Sherwin, 18.1.79, s. 24-28; Kamen, *Radiant Science, Dark Politics*, s. 184-86. Kamen sonunda büyük ölçüde yetkililerin Sovyetler için casusluk yaptığını düşünmesine neden olan bir dizi yanlış anlama nedeniyle Rad Lab'deki işini kaybetti. Sahte iddialar yıllarca peşini bırakmadı; 1951'de Senatör Bourke B. Hickenlooper, Kamen'i "atom casusu" olmakla suçladı. Etrafı kuşatılan ve depresyona giren Kamen intihara teşebbüs etti, sonra iyileşti ve Chicago Tribune'u iftiradan dava etmeye karar verdi; sonunda Kamen davayı kazandı ve tazminat olarak 7.500 dolar kazandı. (Kamen, *Radiant Science, Dark Politics*, s. 248, 288.)

† Rossi Lomanitz, röportaj: Sherwin, 11.7.79, kısım 2, s. 2.

‡ Max Friedman, röportaj: Sherwin, 14.1.82. Friedman daha sonra adını Ken Max Manfred olarak değiştirdi.

istihbarat görevlilerinin dikkatini hızla çekti ve Ağustos 1943'te Savaş Bakanlığı, Radyasyon Laboratuvarı içindeki bazılarının "aktif komünist" olduğu konusunda uyarıldı. Joe Weinberg'in adı listedeydi. Ekteki bir istihbarat raporunda, FAECT Yerel 25'in "Komünist Parti üyeleri veya Komünist Parti sempatizanları tarafından domine edildiği ve kontrol edildiği bilinen bir kuruluş" olduğu belirtiliyordu.* Savaş Bakanı Henry L. Stimson, başkana bir notla ağırlığını koydu: "Bu derhal durdurulmazsa, durumun çok endişe verici olduğunu düşünüyorum," diyordu notunda. Kısa bir süre sonra, Roosevelt yönetimi tarafından CIO'dan, resmi olarak Berkeley laboratuvarındaki örgütlenmesini durdurması istendi.

Ancak 1943 yılına gelindiğinde, Oppenheimer sendika örgütlenmesine sırtını dönmüştü. Bunu siyasi görüşlerini değiştirdiği için değil, Lawrence'ın tavsiyesine uymadığı sürece Nazi Almanya'sını yenmek için gerekli olabileceğine inandığı bir proje üzerinde çalışmasına izin verilmeyeceğinin farkına vardığı için yaptı. 1941 sonbaharında sendikal örgütlenme faaliyetleri hakkındaki tartışmaları sırasında Lawrence, Harvard Üniversitesi rektörü James B. Conant'ın, o zamanlar resmi olarak bomba projesinde yer almayan Oppenheimer ile fisyon hesaplamalarını tartıştığı için onu azarladığını söylemişti.

Aslında Oppenheimer, Lawrence'ın uranyum 235 izotopunu (U-235) ayırmak için elektromanyetik bir süreç geliştirmek üzere siklotronunu kullanmaya başladığı 1941'in başından beri Lawrence ile iş birliği yapıyordu. Oppenheimer ve ülkedeki diğer birçok bilim insanı, Başkan Roosevelt tarafından Ekim 1939'da bir Uranyum Komitesi'nin fisyonla ilgili araştırmaları koordine etmek için yetkilendirildiğinin farkındaydı. Ancak Haziran 1941'e gelindiğinde birçok fizikçi, Alman bilimsel topluluğunun fisyon araştırmalarında çok daha ilerlemiş olabileceğinden korkmaya başladı. O sonbahar

---

* Peat, *Infinite Potential*, s. 62-63. California'daki Amerikan Karşıtı Faaliyetler üzerine California Ortak Tahkikat Komitesi'nin 1947 tarihli bir raporu, R. E. Combs'un "Uluslararası Mimarlar, Mühendisler, Kimyagerler ve Teknisyenler Federasyonu'nun California Üniversitesi Radyasyon Laboratuvarındaki atom araştırmaları ile bağlantılı olarak komünist casusluk için bir paravan olarak kullanıldığını iddia eden uzun bir iddiasını içeriyordu." (Barrett, Tenney Komitesi s.54-55).

Lawrence, pratik bir bomba projesine doğru ilerleme olmamasından endişelenerek, Compton'a yazdı ve Oppenheimer'ın ısrarla 21 Ekim 1941'de General Electric'in New York Schenectady'deki laboratuvarında yapılması planlanan gizli toplantıya dahil edilmesini istedi. Lawrence, "Oppenheimer'ın önemli yeni fikirleri var," diye yazdı. Oppenheimer'ın adının radikal siyasetle geniş çapta ilişkilendirildiğini bilen Lawrence, ek bir notla Compton'a, "Oppenheimer'a büyük bir güven duyuyorum," diyerek teminat verdi.*

Oppie 21 Ekim'de Schenectady'deki toplantıya katıldı ve etkili bir silah için gerekli U-235 miktarıyla ilgili yaptığı hesaplamalar, toplantının Washington'a sunduğu nihai raporun önemli bir parçasını oluşturuyordu. 100 kilogramın patlayıcı bir zincirleme reaksiyon üretmek için yeterli olacağını hesaplamıştı. Conant, Compton, Lawrence ve bir avuç kişinin daha katıldığı toplantının Oppenheimer üzerinde derin bir etkisi oldu. Savaş haberlerinden rahatsız olan – Naziler o sırada Moskova'ya ilerliyordu– Oppenheimer, Amerika'yı yaklaşan savaşa hazırlamak için telaşla çalışıyordu. Radarlarda çalışmaya giden meslektaşlarına imreniyordu; "Ama bu, ilkel atomik enerji girişimiyle ilk temasıma kadar sürdü," dedi daha sonraları, "işte o zaman doğrudan işe yaramanın bir yolunu bulmuş oldum."†

Bir ay sonra Oppenheimer, Lawrence'a sendika faaliyetlerinin bittiğini söyleyen bir not yazdı: "... [sendika] ile ilgili hiçbir zaman bir sıkıntı yaşanmayacak. İlgili herkesle henüz konuşmadım ancak konuştuğum herkes bizimle aynı fikirde; yani artık o meseleyi unutabilirsin."‡

Ancak Oppenheimer sendika faaliyetlerini durdurmasına rağmen, aynı sonbaharda sivil özgürlükler konusunda güçlü bir kamusal duruş sergilemekten de kaçınamadı.§ Kıta genelinde, New York'lu bir politikacı olan Eyalet Senatörü F. R. Coudert, Jr., Halk Eğitim Sistemi Araştırma Amaçlı New York Ortak Yasama Komitesi eş başkanlığı görevini New York'un devlet üniversitelerindeki sözümona yıkıcı faaliyetler yapanlara karşı kamuoyunda büyük yankı

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 222-23.

† JRO soruşturması, s. 11.

‡ JRO'dan Ernest Lawrence'a, 12.11.41, Smith ve Weiner, *Letters*, s. 220.

§ Smith ve Weiner, Letters, s. 217-18; Schrecker, *No Ivory Tower*, s. 76-83.

uyandıran bir cadı avı yürütmek için kullanıyordu. Eylül 1941'de, City College tek başına, bazıları Oppenheimer'ın Berkeley'de üye olduğu sendika olan Öğretmenler Birliği'nin New York şubesinin üyelerinden yirmi sekiz kişiyi işten çıkarmıştı. Oppenheimer'ın da üyesi olduğu Amerikan Demokrasi ve Entelektüel Özgürlük Komitesi (ACDIF), işten çıkarmaları kınayan bir bildiri yayımladı. Buna yanıt olarak Senatör Coudert, ACDIF'i komünistlerle bağlantılı olmakla suçladı ve *New York Times*, bir başyazısıyla Coudert'in saldırısına destek verdi.

Bu politik karmaşaya Oppenheimer, güçlü bir sözlü protestoyla katıldı. 13 Ekim 1941 tarihli mektubunu sırayla kibar, esprili, ironik ve sonunda son derece iğneleyici aşamalar hâlinde yazmıştı. Oppenheimer, senatöre İnsan Hakları Bildirgesi'nin sadece radikal olsa da herhangi bir inanca sahip olma hakkını değil, aynı zamanda bu inancı sözlü veya yazılı olarak "anonim" ifade etme hakkını da garanti ettiğini hatırlattı. "Komünist veya komünist sempatizanı öğretmenlerin faaliyetlerinin, tam olarak toplantılarda görüşlerini söylemekten ve bunları (genellikle isimsiz olarak) yayımlamaktan, yani İnsan Hakları Bildirgesi tarafından özel olarak korunan uygulamalardan ibaret" olduğunu yazdı.* Mektubunu nispet yapar gibi bir tespit notuyla sonuçlandırdı: "Başkanlığını yaptığınız komitenin hem kandıran, hem yıldıran hem de tepeden bakan hikâyelerinin aslında doğru olduğuna inanmamı sağlamak için, riyakâr yanıltmacalara ve yaftalamalara başvurmuşsunuz."

1930'ların sonlarında, Robert Oppenheimer kendini olayların merkezinde buldu. Olmak istediği yer de orasıydı zaten. "Olup biten her şey için," diyordu Kamen, "Oppenheimer'a gidip ne olduğunu anlatırdınız ve o da bunu düşünür ve bir açıklama bulurdu. Resmi açıklayıcımız oydu."† Ve sonra, 1941'den itibaren, Oppenheimer'ın devre dışı bırakıldığını düşünmeye başladı. "Birdenbire," diyordu Kamen, "kimse onunla konuşmaz oldu. Dışlanmıştı. Orada büyük bir şeyler dönüyor ama ne olduğunu bilmiyordu. Giderek daha fazla hayal kırıklığına uğruyordu. Lawrence ise çok endişeliydi, çünkü

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 218-19.

† Kamen, röportaj: Sherwin, 18.1.79, s. 21.

her şeyden önce, Oppenheimer'ın neler olduğunu kesinlikle anlayabileceğini düşünüyordu, bu yüzden onu bu işin dışında tutmak için önlem almak saçmalıktı. İçeride olması daha iyiydi. Ve sonunda sanırım bu oldu; projenin dışında değil de içinde olursa onu izlemenin daha kolay olacağını düşündüler."

6 Aralık 1941 Cumartesi akşamı Oppenheimer, İspanya İç Savaşı gazileri için bir bağış toplama organizasyonuna katıldı. Daha sonraları, ifadesinde Pearl Harbor'a yapılan sürpriz Japon saldırısını ertesi gün duyduktan sonra, "İspanya davasından usandığını, dünyada başkaca ve daha acil krizler olduğuna karar verdiğini," söyledi.*

* JRO soruşturması, s. 9.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

"Hızlı Parçalanma Koordinatörü"

Şimdi grubumuzun tartışmasız lideri Oppenheimer'ın muazzam entelektüel gücünü ilk elden görebiliyordum. Bu entelektüel deneyim unutulmazdı.

HANS BETHE

Davet edildiği "uranyum meselesi" toplantılarında Oppenheimer'ın yaptığı sağlam ve genellikle parlak katkılar etkileyiciydi. Hızla vazgeçilmez olmaya başlamıştı. Politik yanını bir kenara bırakırsak, bu bilimsel ekip için mükemmel bir üyeydi. Meseleleri kavrayışı derindi, insanlarla ilişki kurma becerileri iyice artmıştı ve eldeki sorunları çözmede yaşadığı coşku bulaşıcıydı. On beş yıldan kısa bir süre içinde Oppenheimer, çalışmaları ve sosyal hayatıyla baş belası bir bilimsel dehâdan sofistike ve karizmatik bir entelektüel lidere dönüşmüştü. Atom bombası yapımı ile ilgili sorunların hızlı bir şekilde çözülmesi gerekiyorsa, Oppie'nin bu süreçte önemli bir rol oynaması gerektiğine, birlikte çalıştığı insanların ikna olması uzun sürmedi.

Oppenheimer ve ülkedeki diğer birçok fizikçi, Şubat 1939 gibi erken bir tarihte atom bombası yapılmasının ciddi bir olasılık olduğunu biliyorlardı. Ancak devletin konuya olan ilgisini uyandırmak zaman alacaktı. Avrupa'da savaş çıkmadan bir ay önce (1 Eylül 1939) Leo Szilard, Albert Einstein'ı Başkan Franklin Roosevelt'e hi-

taben (Szilard tarafından) yazılmış bir mektuba imza atmaya ikna etmişti. Mektupta, ABD Başkanı'na "yeni tip son derece güçlü bombalar üretilebileceği" uyarısı yapılıyordu.* "Tekne ile taşınan ve limanda patlayan böyle tek bir bombanın, çevredeki bazı bölgelerle birlikte tüm limanı yok edebileceğine" dikkat çekiliyordu. Üzülerek, Almanların zaten böyle bir bomba üzerinde çalışıyor olabileceği söyleniyor, "Almanya'nın, devraldığı Çekoslovakya madenlerinden uranyum satışını durdurduğunu görüyorum," deniyordu.

Einstein'ın mektubunu aldıktan sonra Başkan Roosevelt, fizikçi Lyman C. Briggs başkanlığında özel bir "Uranyum Komitesi" kurdu.† Ve sonra, neredeyse iki yıl boyunca, pek bir gelişme olmadı. Ancak Atlantik Okyanusu'nun karşı tarafında, İngiltere'de mülteci olarak yaşayan iki Alman fizikçi, Otto Frisch ve Rudolph Peierls, savaş zamanı İngiliz hükümetini bir atom bombası projesinin kaçınılmaz bir gerçek olduğuna ikna etti. 1941 baharında, kod adı MAUD Komitesi olan çok gizli bir İngiliz grubu "Uranyumun Bomba Yapımında Kullanımı" hakkında bir rapor hazırladı. Raporda Plütonyum veya uranyumdan yapılmış bir bombanın mevcut uçakların taşıyabileceği kadar küçük olabileceği ve böyle bir bombanın iki yıl içinde inşa edilebileceği öne sürülüyordu. O sıralarda, Haziran 1941'de, Roosevelt Yönetimi, bilimi askeri amaçlar için kullanmaya yönelik bir Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Ofisi (OSRD) kurdu. OSRD'nin başına, o zamanlar Washington D.C.'deki Carnegie Enstitüsü'nün başkanı olan mühendis ve MIT profesörü Vannevar Bush geçirildi. Bush, önceleri Başkan Roosevelt'e atom bombası yapılma olasılığının "çok düşük" olduğunu söyledi. Ama MAUD raporunu okuduktan sonra Bush da fikrini değiştirdi. Mesele hâlâ "son derece müşkül" ise de 16 Temmuz 1941'de Roosevelt'e, "Şurası kesin: Böyle bir bomba yapılabilse, mevcut patlayıcılardan binlerce kat daha güçlü olurdu ve kullanımı belirleyici sonuçlar doğururdu," diye yazdı.

Aniden işler gelişmeye başladı. Bush'un temmuz ayı pusulası Roosevelt'i Briggs'in Uranyum Komitesini doğrudan Beyaz Saray'a rapor verecek güçlü bir gruba dönüştürmeye ikna etti. S-1 kod adı

* Martin J. Sherwin, *A World Destroyed*, s. 27.

† A.g.e., s. 36-37.

verilen bu komite Bush, Harvard'dan James Conant, Savaş Bakanı Henry Stimson, Genelkurmay Başkanı George C. Marshall ve Başkan Yardımcısı Henry Wallace'dan oluşuyordu. Bu adamlar Almanlara karşı verilen savaşın sonucunu kolayca belirleyebilecek bir yarışta olduklarına inanıyorlardı. S-1'in başkanlık görevine getirilen Conant, Bush ile, ülkenin dört bir yanından bomba projesi üzerinde çalışacak biliminsanlarını toplamak için devletin muazzam kaynaklarını seferber etmeye başladı.

Ocak 1942'de Robert, Berkeley'de proje için kritik olduğunu düşündüğü hızlı-nötron araştırmalarının başına getirilebileceğini öğrenmenin mutluluğunu yaşadı. Lawrence, Conant'a Oppenheimer'ın "her yönden muazzam bir değer olacağını" söylemişti.* "Tüm programın teorik yönlerine dair nüfuz edici bir vukufun yanı sıra, bazen belirli açılardan eksikliği çekilen sağlam bir sağduyu gösteriyor. . . ." demişti. Böylece mayıs ayında Oppenheimer, S-1'in hızlı-nötron araştırma direktörü olarak atandı ve Hızlı Parçalanma Koordinatörü gibi ilginç bir unvanın sahibi oldu. Hiç zaman kaybetmeden, işi atom bombası tasarımının ana hatlarını çizmek olan üst düzey teorik fizikçiler için çok gizli bir yaz seminerinin organizasyonuna başladı. Hans Bethe davetliler listesinde ilk sıradaydı. O yıl 36 yaşında olan Almanya doğumlu Bethe, 1935'te Avrupa'ya kaçmış, Cornell Üniversitesi'ne geçmiş ve orada 1937'de fizik profesörü olmuştu. Oppenheimer, Bethe'nin katılımını sağlamayı o kadar çok istiyordu ki onu saflarına katmaya yardım etsin diye Harvard'dan kıdemli teorik fizikçi John H. Van Vleck'i de listeye ekledi. Van Vleck'e "asıl meselenin Bethe'in ilgisini çekmek, onu yapacakları işin büyüklüğü konusunda ikna etmek" olduğunu söyledi.† Bethe o sıralar, nükleer fizikle ilgili her şeyden çok daha pratik gördüğü bir proje olan radarın askeri uygulamaları üzerinde çalışıyordu. Ama sonunda yaz dönemini Berkeley'de geçirmeye ikna oldu. Washington D.C.'de George Washington Üniversitesi'nde hocalık yapan Macar asıllı fizikçi Edward Teller da ikna edildi. Ayrıca Oppenheimer'ın İsviçreli fizikçi arkadaşları, Stanford Üniversitesi'nden Felix Bloch ve Indiana Üniversitesi'nden Emil Konopinski de ekibe katıldı. Oppenheimer,

* Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 51.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 226-27.

Robert Serber ve birkaç eski öğrencisini de davet etti. Bu seçkin fizikçi grubuna "aydınlar" adını verdi.

Hızlı Parçalanma Koordinatörü olarak atandıktan kısa bir süre sonra Oppenheimer, Serber'dan asistanı olmasını istedi ve Mayıs 1942'nin başlarında o ve Charlotte, Oppie'nin One Eagle Hill'deki garajının üstündeki odada buluştular. Serber'ı en yakın arkadaşlarından biri olarak görüyordu. Serber'ın Urbana'daki Illinois Üniversitesi'ne geçtiği 1938 yılından beri, neredeyse her pazar yazışıyorlardı.* Sonraki birkaç ay içinde Serber, Oppie'nin gölgesi, not alıcısı ve yönetici asistanı oldu. Serber, "Neredeyse her zaman birlikteydik," diyordu.† "Konuştuğu iki kişi vardı; biri Kitty, diğeri de bendim."

1942 yaz semineri, LeConte Hall'un dördüncü kattaki tavan arasının kuzeybatı köşesinde, Oppenheimer'ın ikinci kattaki ofisinin yukarısında yapıldı. İki odanın bir balkona açılan Fransız kapıları vardı ve güvenlik nedeniyle tüm balkon kalın bir tel örgüyle çevrilmişti. Odanın tek anahtarı Oppenheimer'daydı. Bir gün Joe Weinberg, Oppenheimer ve diğer birkaç fizikçiyle tavan arasında otururken sohbette bir duraklama oldu ve Oppie, "Aman Tanrım, bakın!" dedi.‡ Ve Fransız kapılarından içeri giren güneş ışığını işaret etti, tel örgülerin net bir şekilde görülen gölgeleri masadaki kâğıtların üzerine düşmüştü. Weinberg, "Sanki bir an için hepimiz tel örgülerin gölgesi altında kalmıştık," diyordu. Weinberg, sembolik bir kafes içine kapatılmış olmalarını ürkütücü bulmuştu.

Haftalar geçtikçe, Oppie'nin "aydınları" onun motive ve temsil edici yeteneklerini takdir etmeye başladı. Edward Teller daha sonraları, "Oppenheimer başkan olarak rafine, kendinden emin ve samimi bir yönetim sergiledi," diye yazdı.§ "İnsanları böyle güzel yönetmeyi nereden öğrendiğini bilmiyorum. Onu iyi tanıyanlar da bu yönetim becerisine şaşıyordu." Bethe de aynı fikirdeydi: "Sorunları hemen kavrardı; tek bir cümle bile duysa genellikle sorunun tamamını anlardı. Bu arada, insanlarla diyalogda yaşadığı zorluklardan biri de aynı yeteneklere sahip olmalarını beklemesiydi."

* Serber daha sonra güvenlik iznini muhafaza etmede zorluklarla karşılaşınca, bu yazışmaları yok etmeyi daha ihtiyatlı buldu.

† Serber, röportaj: Sherwin, 9.1.82, s. 20.

‡ Weinberg, röportaj: Sherwin, 23.8.79, kısım 3, s. 17.

§ Bernstein, Hans Bethe, s. 65, 78.

Müzakerelere insan yapımı bir patlamayı, 1917'de Halifax, Nova Scotia'da tamamen yüklü bir mühimmat gemisinin patlatılmasını inceleyerek başladılar. Bu trajik kazada, tahminen 5.000 ton TNT, Halifax şehir merkezinde 6,5 kilometrekarelik bir alanı yerle bir ederek 4.000 kişiyi öldürmüştü. Hemen hızla herhangi bir fisyon silahının Halifax patlamasının iki üç katı kadar bir kuvvetle kolayca bir patlama gerçekleştireceğini tahmin ettiler.

Oppenheimer daha sonra meslektaşlarının dikkatini askeri yöntemlerle fırlatılabilecek boyutlarda bir fisyon cihazının temel tasarımının geliştirilmesine yöneltti. Çok geçmeden, bir zincirleme reaksiyonun muhtemelen sadece yirmi santim çapında bir metal kürenin içine yerleştirilecek bir uranyum çekirdeğiyle elde edilebileceğini belirlediler. Diğer tasarım özellikleri son derece hassas hesaplamalar gerektiriyordu. Bethe, "Daima yeni numaralar keşfediyorduk," diyordu.* "Hesaplamanın yeni yollarını buluyor ve hesaplamalara dayanarak bu numaraların çoğunu reddediyorduk. Şimdi grubumuzun tartışmasız lideri Oppenheimer'ın muazzam entelektüel gücünü ilk elden anlayabiliyordum. Bu entelektüel deneyim unutulmazdı."

Oppenheimer kısa bir süre sonra hızlı bir nötron reaksiyon cihazı tasarlamada doldurulması gereken büyük teorik boşluklar olmadığı sonucuna varırken, seminerde tam olarak ihtiyaç duyulan gerçek malzeme miktarıyla ilgili hesaplamalar doğal olarak belirsizliğini koruyordu.† Çünkü deneysel verilerden yoksunlardı. Ancak anladıkları kadarıyla bir silah için gerekli olan hassas malzeme miktarı, daha dört ay önce başkana bildirilen tahmini miktarın rahatça iki katı olabilirdi. Bu yeni bilgiyle, fisyona tabi tutulacak malzemenin sadece laboratuvarda küçük miktarlarda rafine edilemeyeceği, büyük bir endüstriyel tesiste üretilmesi gerektiği anlaşılıyordu. Bomba çok pahalıya mal olacaktı.

Zaman zaman Robert, bu kadar ölçülemez şeyi çözebilme konusunda umudunu yitiriyordu. Almanlara karşı zaten kaybedilmiş bir yarışta olmaktan o kadar korkuyordu ki, çok zaman alacak gibi görünen araştırma tekliflerini sabırsızlıkla reddediyordu. Bir bili-

* Rhodes, *The Making of the Atomic Bomb*, s. 420.

† Richard G. Hewlett ve Oscar E. Anderson, Jr., *The New World*, cilt. 1, s. 104.

minsanı hızlı nötron saçılmasını ölçmek için zahmetli bir şema önerdiğinde Oppenheimer, "Saçılma için çok daha hızlı ve nitel bir araştırma yapmalıyız. Landenburg'un yöntemi çok yorucu ve belirsiz. O bir cevap buluncaya kadar savaşı kaybedebiliriz," demişti.*

Temmuz ayında Edward Teller, hidrojen bombası ya da "süper bomba"nın fizibilitesi üzerine tamamladığı hesaplamaları gruba açıklayınca müzakereler geçici olarak aksadı. Teller o yaz Berkeley'ye fisyon bombasının kesin olarak yapılabileceğine ikna olduğu için gelmişti. Ancak fisyon silahı tartışmalarından sıkılınca, bir yıl önce öğle yemeğinde Enrico Fermi'nin öne sürdüğü başka bir problemle ilgili hesaplamalarla oyalanmıştı. Fermi, çok daha güçlü bir *füzyon* patlaması, bir süper bomba için ağır bir hidrojen formu olan döteryumu ateşlemek üzere bir fisyon silahının kullanılabileceğini söylemişti. Teller, bir fisyon silahı tarafından ateşlenen sadece on iki kg ağırlığındaki sıvı hidrojenin bir milyon ton TNT'ye eşdeğer bir patlama üretebileceğini gösteren hesaplamalarla temmuz ayında Oppenheimer'ın grubunu afallatmıştı. Teller, bu büyüklüğün, sadece bir fisyon bombasıyla bile yüzde yetmiş sekizi azottan oluşan dünya atmosferini tutuşturma olasılığını artırdığını iddia etmişti. Bethe daha sonraları, "Daha ilk dakikadan itibaren buna inanmadım," diyecekti.† Ancak Oppenheimer, doğuya giden bir trene atlayıp Compton'a hem süper bomba hem de Teller'ın kıyamet hesapları hakkında bizzat rapor vermenin uygun olacağını düşündü. Compton'ı kuzey Michigan'daki bir göl kenarında yer alan yazlık evinde buldu.

Compton daha sonraları dramatik bir edayla, "O sabahı asla unutmayacağım," diye yazdı.‡ "Oppenheimer'ı tren istasyonundan alıp göl kıyısındaki tenha kumsala götürdüm. Orada hikâyesini dinledim. Atom bombasının atmosferdeki azotun ya da okyanustaki hidrojenin patlamasını tetikleme ihtimali var mıydı? İnsanlığın üzerine nihai bir perde çekme olasılığını göze almaktansa Nazilerin köleliğini kabul etmek daha iyiydi."

Hâl böyle olunca, Bethe kısa süre içinde hem Teller'ı hem de Oppenheimer'ı atmosferi yakma olasılığının sıfıra *yakın* olduğuna

* JRO'dan John Manley'e, 14.7.42, kutu 50, JRO Evrakı.

† Rhodes, *The Making of the Atomic Bomb*, s. 418.

‡ Arthur H. Compton, *Atomic Quest*, s. 127.

ikna eden başka hesaplamalar yaptı. Oppenheimer yazın geri kalanını grubun özet raporunu yazarak geçirdi. 1942 Ağustos'unun sonlarında Conant, oturup raporu okudu ve kendisi için "Bombanın Durumu" başlıklı notlar aldı. Oppenheimer ve arkadaşlarına göre atom bombası, "önceki hesaplamanın 150 katı enerji" ile patlayacaktı, ne var ki önceki tahminin altı katı kadar kritik fisyon malzeme kütlesine ihtiyaç duyacaktı.* Atom bombası tamamen mümkündü, ancak büyük teknik, bilimsel ve endüstriyel kaynakların seferber edilmesini gerektirecekti.

Yaz seminerinin sona ermesinden bir akşam önce Oppenheimer, Teller'ları Eagle Hill'deki evinde akşam yemeğine davet etti. Teller, Oppenheimer'ın mutlak bir inançla "sadece bir atom bombasının Hitler'i Avrupa'dan söküp atabileceğini" söylediğini net bir şekilde anımsıyordu.†

Eylül 1942'ye gelindiğinde, bürokrasi içinde Oppenheimer'ın adı, atom bombasını geliştirmeye adanacak gizli silah laboratuvarını yönetmek için doğal bir aday olarak geçiyordu. Bush ve Conant kesinlikle Oppenheimer'ın bu iş için doğru adam olduğunu düşünüyordu; yaz boyunca yaptığı her şeyle onların güvenini kazanmıştı. Ama bir sorun vardı: Ordu hâlâ ona güvenlik izni vermeye yanaşmıyordu.

Oppenheimer, sorunlardan birinin komünist arkadaşları olduğunun farkındaydı. Compton'la yaptığı telefon görüşmesinde, "Komünistlerle tüm bağlantılarımı kesiyorum," dedi ve ekledi: "Çünkü kesmezsem, hükümet beni görevlendirmekte zorlanacak. Hiçbir şeyin ulusa yararlı olmamı engellemesini istemiyorum."‡ Yine de Ağustos 1942'de Compton'a, Savaş Bakanlığı'nın "O'yu reddettiği" bilgisi verildi.§ Güvenlik dosyasında "şaibeli" ve "Komünist" bağlantıları olduğu yönünde çok sayıda rapor vardı. Oppie, bizzat 1942'nin başlarında bir güvenlik formu doldurmuş ve FBI tarafından komünist cephe grupları olarak kabul edilenler de dahil olmak üzere katıldığı birçok örgütü orada listelemişti.

---

* Rhodes, *The Making of the Atomic Bomb*, s. 418-21.

† Teller, *Memoirs*, s. 161.

‡ Compton, *Atomic Quest*, s. 126.

§ Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 349, not 26 (iletişim pusulası, 18.8.42, kutu 1, JRO, AEC, kayıt grubu 326, NA).

Tüm bunlara rağmen Conant ve Bush, Oppenheimer ve sol görüşlü diğer biliminsanlarının izinlerini onaylatmak için Savaş Bakanlığı'na baskı yapmaya başladı. Eylül ayında onu beraberlerinde Bohemian Grove'a götürdüler. Bu güzel ortamda, dev kızılçam ağaçlarının ortasında Oppenheimer çok gizli S-1 komitesinin ilk toplantısına katıldı.* Ekim başında Bush, Savaş Bakanı Stimson'ın yönetici asistanı Harvey Bundy'ye Oppenheimer'ın "siyasi olarak kesinlikle solcu" olmasına rağmen projeye "önemli ölçüde katkıda bulunduğunu" ve daha fazlasını yapabilmesi için onaylanması gerektiğini söyledi.†

O zamana kadar Bush ve Conant, orduyu projeye dahil etmek için adımlar atmıştı. Bush, konuyu ordu lojistiğinden sorumlu kıdemli subay General Brehon B. Somervell'e götürdü. S-1 projesine zaten aşina olan Somervell, Bush'a S-1'i yönetecek ve ona yeni bir hız kazandıracak bir adam seçtiğini bildirdi. 17 Eylül 1942'de Somervell, kırk altı yaşında bir ordu subayı olan Albay Leslie R. Groves ile kongre görüşme salonunun dışındaki koridorda buluştu. Groves, yeni tamamlanan Pentagon'un inşası sırasında Ordu Mühendisler Birliği'nin kilit adamı olmuştu. Şimdi denizaşırı bir savaş görevi istiyordu. Ama Somervell ona bunu unutmasını söyledi: Washington'da kalıyordu.

Groves kararlılıkla, "Washington'da kalmak istemiyorum," dedi.

Somervell, "İşini doğru yaparsan savaşı kazanacağız," diye karşılık verdi.

S-1'den zaten haberdar olan Groves, "Ha, şu mesele," dedi.‡ İlgisini çekmemişti. Ordu inşaat projelerine, S-1'in 100 milyon dolarlık bütçesinden çok daha fazla para dağıtıyordu. Ancak Somervell kararını vermişti ve Groves, general rütbesine terfiyi de içeren kaderini kabul etmek zorunda kaldı.

Leslie Groves, aynı Oppenheimer gibi, başkalarını emirlerine itaat ettirme konusunda başarılıydı. Bunun dışında bu iki adam zıt karakterlere sahipti. Yaklaşık 1,80 boyunda ve 115 kg ağırlığında olan Groves, hayatı boyunca hep mücadele hâlinde olmuştu. Hır-

---

* Vincent C. Jones, *Manhattan: The Army and the Atomic Bomb*, s. 70-71.

† James Hershberg, *James B. Conant*, s. 165-66; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 49.

‡ Leslie M. Groves, *Now It Can Be Told*, s. 4.

çın ve açık sözlüydü, diplomasinin inceliklerine ayıracak zamanı yoktu. "Ah evet," demişti Oppenheimer bir keresinde, "Groves piçin tekidir ama dobradır!"* Mizacı ve aldığı eğitimle otoriter birisiydi. Politik olarak, Yeni Düzen'e olan nefretini gizlemekte zorlanan bir muhafazakârdı.

Presbiteryen bir ordu papazının oğlu olan Groves, Seattle'daki Washington Üniversitesi'nde ve daha sonra Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde mühendislik eğitimi almıştı. West Point'ten devresinin dördüncüsü olarak mezun oldu. Onun emrinde çalışanlar, onun işleri halletme yeteneğine istemeyerek de olsa hayran kalırlardı. Savaş boyunca yardımcısı olan Albay Kenneth D. Nichols, "General Groves şimdiye kadar çalıştığım en büyük O.Ç.'dir," diye yazmıştı.† "Çok talepkârdır. Çok eleştirir. Sürekli çalıştırır, hiç takdir etmez. Yıpratıcı ve iğneleyicidir. Normal organizasyon kanallarını hiçe sayar. Son derece zekidir. Zor kararları zamanında verme cesaretine sahiptir. O tanıdığım en bencil adamdır. Ondan ben de başkaları da hep nefret ettik. Ama bir şekilde birbirimizi anlardık."

18 Eylül 1942'de Groves resmi olarak Manhattan Mühendislik Bölgesi, ancak çoğunlukla Manhattan Projesi olarak adlandırılan bomba projesinin sorumluluğunu aldı. Aynı gün, 1.200 ton yüksek kalitede uranyum cevheri satın alma işini planladı. Ertesi gün, Tennessee, Oak Ridge'de uranyumun işlenebileceği bir yerin satın alınmasını emretti. Aynı ayın sonlarında, uranyum izotopu ayırma konusunda deneysel çalışmalar yapan tüm laboratuvarları kapsayan bir tura başladı. 8 Ekim 1942'de üniversite rektörünün ev sahipliğinde Berkeley'de bir öğle yemeğinde Oppenheimer'la tanıştı. Kısa bir süre sonra Robert Serber, Groves'un beraberinde Albay Nichols ile Oppenheimer'ın ofisine girdiğini gördü. Groves ordu ceketini çıkardı ve Nichols'a uzattı, "Bunu al, bir kuru temizleyici bul ve temizlet" dedi.‡ Serber, bir albayın bir albaya sadece ayak işlerini gören bir çocuk muamelesi yapması karşısında şaşkına dönmüştü: "Groves'un tarzı buydu," diyordu.

---

* Herbert Smith, röportaj: Weiner, 1.8.74, s. 7.

† Nichols, *The Road to Trinity*, s. 108; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 56-57.

‡ Robert S. Norris, *Racing for the Bomb*, s. 179-83; Serber, *The Los Alamos Primer*, s. xxxii.

Oppenheimer, Groves'un Manhattan Projesi'nin kilit kişisi olduğunu hemen anladı ve bu nedenle tüm çekiciliğini ve parlaklığını ortaya koydu. Karşı konulmaz bir performanstı ve Groves, en çok Oppie'nin "özgüven ve tutkusundan" etkilendi; bu niteliklerin onu güvenilir ve hatta belki de biraz esnek bir ortak yapacağını düşünüyordu.* Robert'ın yeni laboratuvarın büyük bir şehirden ziyade izole bir kırsal alanda kurulması yönündeki önerisi de ilgisini çekmişti. Bu, Groves'un güvenlik endişelerine gayet güzel uyuyordu. Ama en önemlisi, adamı sevmişti. Groves daha sonra bir gazeteciye "O bir dâhi," dedi. "Gerçek bir dâhi. Lawrence da çok zeki ama bir dâhi değil, sadece sıkı çalışan biri. Oppenheimer resmen her şeyi biliyor. Bahsettiğin her konuda seninle konuşabiliyor. Yani tabii yüzde yüz değil. Sanırım onun da bilmediği birkaç şey var. Mesela spor hakkında hiçbir şey bilmiyor."

Oppenheimer, Groves'un turunda tanıştığı ilk biliminsanıydı ve atom bombası yapabilmek için çeşitli disiplinler arası sorunlara pratik çözümler bulmanın gerekli olduğunu iyi kavramıştı. Oppenheimer, Princeton, Chicago ve Berkeley'de hızlı nötron uygulaması üzerinde çalışan çeşitli grupların bazen birbirlerinin çalışmalarını yinelediklerine dikkat çekti. Bu biliminsanlarının merkezi bir yerde ortak çalışması gerekiyordu. Bu düşünce Groves'ın içindeki mühendise de cazip geldi, Oppenheimer bu amaca adanmış merkezi bir laboratuvar fikrini ortaya atınca o da istemsizce başını sallayarak onaylamaya başladı. Daha sonraları Groves o günle ilgili, "Artık o zamana kadar dikkate alınmayan kimya, metalurji, mühendislik ve teçhizat sorunlarıyla başa çıkmaya başlayabilirdik," diyecekti.†

İlk buluşmalarından bir hafta sonra Groves, Oppenheimer'ı uçakla Chicago'ya getirtti, böylece Twentieth Century Limited'in New York'a giden lüks yolcu treninde kendisine katılabilecekti.‡ Tartışmalarına trende devam ettiler. O zamana kadar Groves, planlanan merkezi laboratuvarın direktörlüğü için aday olarak Oppenheimer'ı aklından geçiriyordu. Oppenheimer'ın seçilmesi-

---

* Norris, *Racing for the Bomb*, s. 240-42; Rhodes, *The Making of the Atomic Bomb*, s. 449.

† JRO soruşturması, s. 12; Lillian Hoddeson, ve diğ., *Critical Assembly*, s. 56.

‡ Norris, *Racing for the Bomb*, s. 241.

nin üç dezavantajı olduğunu düşünmüştü. İlk olarak, fizikçi Nobel Ödülü almamıştı ve Groves, bu gerçeğin, bu prestijli ödülü kazanan birçok meslektaşının faaliyetlerini yönetmesini zorlaştırabileceğini düşündü. İkincisi, hiçbir idari deneyimi yoktu. Ve üçüncüsü, "[Siyasi] geçmişinde, hiçbir şekilde hoşa gitmeyecek birçok şey vardı."*

Hans Bethe, "Oppenheimer'ın direktör olacağı net değildi," diyordu.† "Ne de olsa, büyük bir insan grubunu yönetme konusunda hiçbir deneyimi yoktu." Groves'un bu fikrini açtığı hiç kimse Oppenheimer'ın atanmasına olumlu bakmadı. Groves daha sonraları, "O dönemin bilimsel otoritelerinden hiçbir destek almadım, sadece muhalefet vardı," diye yazdı.‡ Birincisi, Oppenheimer bir teorisyendi ve bu noktada bir atom bombası yapmak bir deneyci ve mühendisin yeteneklerini gerektiriyordu. Oppie'ye hayran olmasına rağmen, Ernest Lawrence da Groves'un onu seçmesine şaşırmıştı.§ Başka bir arkadaşı ve büyük hayranı, I.I. Rabi de bunun beklenmedik bir seçim olduğunu düşündü: "O çok pratik olmayan bir adamdı. Yıpranmış ayakkabılar ve komik bir şapkayla dolaşıyordu ve daha da önemlisi ekipmanlar hakkında hiçbir şey bilmiyordu," demişti.¶ Berkeley'den bir biliminsanı, "hamburger standı bile işletemeyeceğini" söylüyordu.

Groves, Askeri Politika Komitesi'ne Oppenheimer'ın adını önerdiğinde yine hatırı sayılır bir muhalefetle karşılaştı. "Çok tartıştıktan sonra her üyeden bana daha uygun bir adamın adını vermesini istedim. Birkaç hafta içinde daha iyi bir adam bulamayacağımız anlaşıldı," demişti. Ekim sonunda, işi Oppenheimer aldı. Groves'u sevmeyen Rabi bile, savaştan sonra istemeden de olsa atamanın, "General Groves'un gerçek bir dehası olduğunu, buna

---

* Groves, *Now It Can Be Told*, s. 63.

† Hans Bethe daha sonra Ernest Lawrence'ın Rad Lab'deki meslektaşı Edwin McMillan'ın Los Alamos'a direktör olarak atanmasını istediğini iddia etti. Bethe, Jeremy Bernstein'a, "Groves çok akıllıca davranarak direktörün Oppenheimer olmasına karar verdi," dedi. (Bernstein, Hans Bethe, s. 79.)

‡ Groves'tan Victor Weisskopf'a, Mart 1967, Weisskopf klasörü, kutu 6, RG 200, NA, Leslie Groves evrakı, Robert S. Norris'in izniyle.

§ Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 71.

¶ Charles Thorpe and Steven Shapin, "Who Was J. Robert Oppenheimer?" *Social Studies of Science*, Ağustos 2000, s. 564; Bernstein, *Experiencing Science*, s. 97.

rağmen dehasının genel kabul görmemesinin şaşırtıcı olduğunu" söyledi.*

Atandıktan hemen sonra Oppenheimer, yeni misyonunu bilim camiasındaki birkaç önemli figüre açıklamaya başladı. 19 Ekim 1942'de Bethe'ye şunları yazdı: "Sana yazmamın, bazı görüş ve eylemlerimden bahsetmemin zamanı gelmişti. Bu sefer işleri yoluna koymak için doğuya geldim. Bu çok büyük bir iş olacak ve neler olup bittiğini anlatmaya iznim yok. Askeri uygulamalar için muhtemelen şehre uzak bir yerde bir laboratuvarımız olacak ve umarım önümüzdeki birkaç ay içinde kullanıma hazır hâle gelecek. Temel sorunumuz, gizlilikle ilgili makul önlemler almak ve durum böyleyken işi yapabilmemiz için de durumu etkili, esnek ve yeterince çekici hâle getirmek üzerinde yoğunlaşıyor."†

1942 sonbaharında, Oppenheimer ve öğrencilerinin atomla ilişkili güçlü ve yeni bir silahın fizibilitesini yaptıkları Berkeley çevresinde aşağı yukarı bilinen bir sırdı. Oppenheimer, bazen sıradan tanıdıklarına bile işinden bahsederdi. Ulusal Çalışma İlişkileri Kurulu avukatı ve Jean Tatlock'ın arkadaşı olan John McTernan, bir akşam bir partide Oppenheimer'la karşılaştı. Karşılaşmayı net bir şekilde hatırlıyordu: "Çok hızlı konuşuyordu, patlayıcı bir cihazla ilgili çalışmalarını açıklamaya çalıştı. Söylediklerinin tek kelimesini anlamamıştım. Ama sonra, bir sonraki görüşümde... artık bu konuda konuşmasının yasak olduğunu açıkça belirtti."‡ Fizik bölümünde arkadaşları olan hemen hemen herkes bu çalışmalar hakkında spekülasyonlar duymuş olabilirdi. David Bohm, "Berkeley'de neler olup bittiğini çevredeki birçok kişinin bildiğini, parçaları birleştirmenin çok da zor olmadığını" düşünüyordu.§

Psikoloji bölümündeki genç bir yüksek lisans öğrencisi, Betty Goldstein, 1942 sonbaharında Smith Koleji'nden kampüse geldi ve Oppenheimer'ın birkaç yüksek lisans öğrencisiyle arkadaş oldu.

---

* Jon Else, *The Day After Trinity,* döküm, s. 11.

† JRO'dan Hans Bethe'e, 19.10.42, Bethe klasörü, kutu 20, JRO Evrakı.

‡ John McTernan, Bird'ün telefon röportajı, 19.6.02.

§ Bohm, röportaj: Sherwin, 15.6.79, s. 15.

Geleceğin Betty Friedan'ı, David Bohm'la çıkmaya başladı. David, Oppie'nin gözetimi altında fizik doktora tezini yazıyordu. Uzun yıllar sonra dünyaca ünlü bir fizikçi ve bilim felsefecisi olan Bohm, Betty'ye âşık oldu ve onu, arkadaşları Rossi Lomanitz, Joe Weinberg ve Max Friedman ile tanıştırdı. Hepsi hafta sonları sosyalleşiyor ve bazen Friedan'ın "çeşitli radikal çalışma grupları" olarak nitelendirdiği şeylerde birbirlerini görüyorlardı.* Friedan, "Hepsi, hakkında konuşamadıkları gizemli bir proje üzerinde çalışıyordu çünkü bunun savaşla bir ilgisi vardı," diyordu.† 1942'nin sonunda, Oppenheimer bazı öğrencilerini işe almaya başlayınca, çok büyük bir silahın yapılacağı herkes için oldukça açık hâle geldi. "Çoğumuz düşündük," diyordu Lomanitz, "'Aman Tanrım, böyle bir silahı [meydana] getirmek nasıl olurdu; dünyayı havaya uçurabilirlerdi.' Bazılarımız bu konuyu Oppenheimer'a açtığımızda, genelde şu cevabı veriyordu: 'Bir düşünün, ya bizden önce Naziler yaparsa?'"‡

Komünist Parti'nin Berkeley Üniversitesi topluluğuyla irtibat görevlisi olan Steve Nelson da yeni bir silahla ilgili söylentileri duymuştu. Bu söylentilerden bazıları, yerel gazetelerin Berkeley'de yapılan silah araştırmalarıyla övünen bir kongre üyesinin açıklamalarını yayımlamasının ardından halka da açıklanmış oldu. Rossi Lomanitz, Nelson'ın halka açık bir konuşmasında şunları söylediğini duydu: "Bu kongre üyelerinden bazılarının burada büyük bir silah geliştirildiğinden bahsettiklerini duydum. Size söyleyeyim, insanlar savaşları büyük silahlarla kazanmazlar."§ Ve sonra Nelson, bu savaşın ancak Avrupa'da ikinci bir cephe açılırsa kazanılabileceğini söyleyerek sözlerine devam etmişti. Sovyetler, Nazi ordularının beşte dördüyle savaşıyordu ve fena hâlde dinlenmeye ihtiyaçları vardı. "Amerikan halkının bu fedakârlığı yapması gerekiyor. Bu savaş böyle kazanılacak," diyordu.

Lomanitz, Nelson'la Komünist Parti'nin çeşitli halka açık toplan-

* Betty Friedan, *Life So Far,* s. 57-60.

† A.g.e., s. 60; Friedan, röportaj: Bird, 24.1.01.

‡ Lomanitz, röportaj: Sherwin, 11.7.79, kısım 1, s. 17.

§ Lomanitz, röportaj: Sherwin, 11.7.79, kısım 2, s. 5. 1943 'te neden "ikinci bir cephe" açılmadığına dair bir tartışma için bkz. John Grigg, *1943: The Victory That Never Was.*

tılarında tanışmıştı ve "ona büyük saygı duyduğunu" söylüyordu.* Nelson'ı İspanya Cumhuriyeti'nin bir kahramanı, emektar bir sendikacı ve cesur bir ırk ayrımcılığı karşıtı olarak görüyordu. Kendi ifadesiyle Lomanitz, Parti'ye birçok yönden güçlü bir şekilde sempati duymasına rağmen, hiçbir zaman resmi olarak üye olmadı. "Bazı Komünist Parti toplantılarına katıldım," dedi, "çünkü o zamanlar toplantılar çok daha açıktı. Büyük bir ayrım yoktu. . . Kimlerin üye olduğu ya da üye olmak için neler gerektiği konusunda bugün size bir şey söyleyemem. Sadece ortam o zamanlar bu kadar komplocu değildi."

Nelson anılarında, Oppenheimer'ın Lomanitz, Weinberg ve diğerleri gibi öğrencileriyle olan ilişkisini anlatıyordu: "Üniversiteden insanlarla çalışmaktan, onlara dersler ve tartışmalar yaptırmaktan sorumluydum. Fizik alanında Oppenheimer'ın bir dizi lisansüstü öğrencisi oldukça aktifti. Aralarındaki ilişki bizimle olduğundan daha güçlüydü. Arkadaş canlısı olmalarına ve hiç gösterişçi olmamakla beraber, daha seçkin bir entelektüel ve kültürel ortamda yaşıyorlardı."†

1943 baharının başlarında FBI, Nelson'ın evine bir mikrofon yerleştirmişti.‡ 30 Mart 1943'te sabahın erken saatlerinde Büro ajanları, Radyasyon Laboratuvarı'ndaki çalışmaları hakkında konuşan ve sadece "Joe" olarak tanımlayabildikleri bir adama kulak misafiri oldular. "Joe" Nelson'ın evine 01.30'da gelmişti ve belli ki onunla konuşmak için sabırsızlanıyordu. İki adam fısıldayarak konuştu. Nelson, "mutlak anlamda güvenilir bir yoldaş" aradığını söyleyerek söze başladı. "Joe" o adamın kendisi olduğunda ısrar etti. "Joe" daha sonra "projenin belirli bölümlerinin ülkenin yüzlerce mil uzakta, çok gizli deneysel patlamaların gerçekleştirilebileceği bir bölümüne taşınması gerektiğini" söyledi.

Konuşma daha sonra "profesör" hakkındaki bir tartışmaya evrildi. Nelson, "Şu anda çok endişeli ve bizden rahatsız oluyor" yorumunu yaptı.

---

* Lomanitz, röportaj: Sherwin, 11.7.79.

† Steve Nelson, *American Radical,* s. 268-69.

‡ Steve Nelson-Joseph Weinberg dökümü, 29.3.43, giriş 8, kutu 100, RG 77, MED, NA, College Park, MD.

"Joe" hemfikirdi ve profesör (konuşmanın dökümü, bahsi geçenin Oppenheimer olduğunu açıkça ortaya koyuyor) "iki şeyden korktuğu için beni projeden uzak tutuyor," dedi. "Öncelikle, benim orada olmamın daha fazla dikkat çekeceğinden korkuyor. İlk nedeni bu. Diğeri ise, propaganda yapacağımdan endişe ediyor... bundan endişelenmesi tuhaf. Ama o da biraz değişti."

Nelson: "Bunu biliyorum."

Joe: "Yaşanan değişime inanamazsın."

Nelson daha sonra "sadece bir Parti ilişkisi nedeniyle değil, aynı zamanda kişisel nedenlerden dolayı da adamla çok samimi olduğunu" söyledi. Oppenheimer'ın karısının, (Nelson'ın) İspanya'da öldürülen en yakın arkadaşının karısı olduğunu söyledi. Nelson, Oppenheimer'ı her zaman "politik olarak güncel tutmaya çalıştığını ancak insanların inanmasını istediği ölçüde sağlam biri olmadığını" söyledi. "Şey, yani, muhtemelen sizler onu kendi sahasında harika biri olarak görüyorsunuz. Öyle olduğundan da hiç kuşkum yok. Ancak başka konularda, başkalarına Marx'ı ve Lenin'i öğretmeye çalışırken birkaç kez koptuğunu itiraf etmek zorunda kaldı. Ne demek istediğimi anlıyorsundur. Yani o bir Marksist filan değil," dedi.

Joe: "Evet, ilginç. Benim sapmalarımın olmaması onu rahatsız ediyor sanırım."

Bu sırada Nelson ve "Joe" gülüştüler.

Nelson daha sonra Oppenheimer'ın "doğru yolda olmak istediği ancak artık onlarla olan ilişkilerinin daha ötesine geçtiği" yorumunu yaptı. "Şimdi, dünyada bir tek şeye sahip ve o da bu proje. Bu proje onu arkadaşlarından ayıracak." Nelson'ın eski arkadaşının tavrından rahatsız olduğu açıktı. Oppenheimer'ın parayla ilgilenmediğini biliyordu. –"Hayır," diye araya girdi Joe, "oldukça zengin."– Ama şimdi Oppenheimer'ın eylemlerini yönlendirenin hırsları olduğunu düşünüyordu. "Şüphesiz, kendine bir isim yapmak istiyor."

Joe aynı fikirde değildi: "Hayır, öyle de olmayabilir, Steve. Uluslararası alanda çok iyi tanınıyor."

Nelson: "Bir şey söyleyeyim mi? Karısının onu yanlış yönde etkilediğini üzülerek görüyorum."

Joe: "Bundan bizler de hep şüpheleniyoruz."

Oppenheimer'ın proje konusunda konuşkan davranmayacağına

kanaat getirdikten sonra Nelson, bu sefer "Joe"ya odaklandı ve onu proje hakkında Sovyetler için yararlı olabilecek bilgiler vermeye ikna etmeye çalıştı.

FBI'ın yasadışı bir dinleme cihazına dayanan yirmi yedi sayfalık dökümünde Joe, Amerika'nın savaş zamanındaki müttefiki için yararlı olabilecek proje ayrıntılarını dikkatlice, hatta endişeyle tartışıyordu. Fısıltıyla konuşan Nelson, böyle bir silahın ne kadar sürede kullanıma girebileceğini sormuştu. Joe'nun tahmini, deneysel bir test için bu ayrılmış materyalden yeterli miktarda üretmenin en az bir yıl süreceği yönündeydi. "Örneğin Oppie," dedi Joe, kendiliğinden, "bunun bir buçuk yıl kadar sürebileceğini düşünüyor." "Yani," dedi Nelson, "önemli olan malzemeyi temin süresi oluyor bu durumda. Gelip gelmeyeceğini bilmiyorum ama sanırım her gün üretiliyor." Dökümün bu noktasında, dökümü analiz eden bir FBI veya Ordu Karşı İstihbarat yetkilisi, "Oppenheimer'ın Steve'den bu tür bilgileri aşırı ihtiyatla sakladığını gösterecek şekilde söyleniyor," notunu düşmüştü.

Döküme göre Joe, Nelson'a bilgi aktarmakla suçlanırken, Oppenheimer'ın güvenlik konusunda hassas olduğu ve Nelson'la işbirliğine yanaşmadığı, son derece temkinli davrandığı anlaşılıyordu.*

---

* Sovyet arşivlerinden elde edilen bazı belgeler, NKVD yetkililerinin Oppenheimer'ın kod adı "Enormoz" olan Manhattan Projesi üzerinde çalıştığını bildiğini gösteriyor. Onu muhtemelen sempatik bir sempatizan ya da Amerikan Komünist Partisi'nin gizli bir üyesi olarak gördüler ve bu yüzden bu kadar ulaşılmaz olması nedeniyle özellikle içerlediler.

Bununla birlikte, Oppenheimer'ın casus olarak görevlendirilmiş olabileceği fikri tamamen hayal ürünüdür. Onu casuslukla ilişkilendirebilecek güvenilir bir kanıt yoktur. İki Sovyet dönemi istihbarat belgesinde Oppenheimer'ın adı geçiyor. NKVD başkan yardımcısı Vselovod Merkulov tarafından patronu Lavrenty Beria'ya hitaben yazılan 2 Ekim 1944 tarihli bir pusulanın, Oppenheimer'ı "uranyum problemi üzerine yapılan çalışmaların durumu ve yurtdışındaki gelişmeleri" hakkında bir bilgi kaynağı olarak ima ettiği görülüyor. Merkulov, "1942'de ABD'de uranyum üzerine bilimsel çalışmaların liderlerinden biri olan, Yoldaş Browder aparatının gayri resmi üyesi Profesör Oppenheimer, bize çalışmanın başlangıcı hakkında bilgi verdi. Yoldaş Kheifets'in talebi üzerine... Yoldaş Browder'ın bir akrabası da dahil olmak üzere test edilmiş bazı kaynaklarla araştırmaya erişimde işbirliği sağladı," diyor. [Bkz. Jerrold L. & Leona P. Schecter, Sacred Secrets: How Soviet Intelligence Operations Changed American History, Washington, DC: Brassey's, 2002.] Ancak bu iddiaların hiçbirini destekleyecek kanıt olmadığı gibi San Francisco'da görevli NKVD ajanı Grigory Kheifets'in Oppenheimer'la buluştuğuna dair de hiçbir kanıt yoktur. Bununla

*

Nelson'ın o zamanlar kimliği belirlenemeyen "Joe" ile yaptığı konuşmanın FBI tarafından hazırlanmış bir kopyası kısa süre sonra San Francisco'daki G-2 Ordu İstihbaratı'ndan Yarbay Boris T. Pash'e teslim edildi. Batı Yakası'ndaki Dokuzuncu Kolordu Karşı İstihbarat Şefi Pash şaşkına döndü. Kariyerinin çoğunu komünist avıyla geçirmişti. San Francisco doğumlu Pash, I. Dünya Savaşı sırasında bir delikanlı olarak Moskova'da Rus Ortodoks piskoposu olarak görev yapan babasının yanındaydı. Bolşevikler iktidarı ele geçirince Pash, karşı devrimci Beyaz Ordu'ya katıldı ve 1918-20 iç savaşında yer aldı. Bir Rus aristokratla evlendikten sonra Amerika'ya döndü. 1920'lerde ve 30'larda, lisede futbol koçu olarak çalışırken, Pash yazlarını Amerikan Ordusu'nda yedek istihbarat subayı olarak geçiriyordu. Amerika II. Dünya Savaşı'na girdikten sonra, Batı Kıyısı'ndaki Japon-Amerikalıların tutuklanmasına yardım etti ve ardından Manhattan Projesi'nin karşı istihbarat şefi olarak atandı. Pash'in bürokrasiye fazla sabrı yoktu; kendini bir eylem adamı olarak görüyordu. Sevenleri onu "kurnaz ve açıkgöz" olarak tanımlar-

---

birlikte, yakın incelemede, Merkulov'un bu iddiayı yalnızca San Francisco'daki temsilcisinin namını yükseltmek ve Kheifets'inkini korumak için dile getirdiği anlaşılıyor. 1944 yazında Kheifets aniden Moskova'ya geri çağrıldı. Çifte ajan olduğu iddialarıyla karşı karşıya kalan Kheifets, hayatının tehlikede olduğunu anladı. Kheifets, Oppenheimer'ı Amerikan bomba projesi hakkında bilgi kaynağı olarak kullandığı iddiasını ortaya atarak konumunu ve hayatını kurtardı.

Dahası, başka bir Sovyet dönemi belgesi, Ekim 1944 tarihli Merkulov pusulasıyla doğrudan çelişiyor. Eski bir KGB ajanı olan Alexander Vassiliev tarafından Sovyet arşivlerinde alınan notlar, Şubat 1944'te Merkulov'un Oppenheimer hakkında bir mesaj aldığını gösteriyor. "Elimizdeki verilere göre, [Oppenheimer'a] Haziran 1942'den beri 'komşular'(GRU-Sovyet askeri istihbaratı) tarafından yaklaşılıyor. Oppenheimer'ın onlar tarafından kazanılması durumunda, bize devredilmesi gerekir. Kazanım gerçekleşmezse, [Oppenheimer] hakkındaki tüm materyaller 'komşulardan' alınmalı ve aktif yakınlaşma çalışmaları bizim tarafımızdan başlatılmalıdır... Yine California Üniversitesi'nde profesör, meslek organizasyonunun üyesi ama politik olarak bize [Robert Oppenheimer]'dan daha yakın 'Ray' [Frank Oppenheimer] adlı bir kardeşimiz vardır..."

Bu belge, 1944'ün başlarında Robert Oppenheimer'ın NKVD tarafından bir kaynak, bir ajan veya herhangi bir casus olarak hizmet etmek üzere kazanılmadığını göstermektedir. Ve elbette, 1944'te Oppenheimer, Los Alamos'ta dikenli tellerin arkasında yaşıyordu; üstelik Groves ve ABD Ordusu'nun Karşı İstihbaratı onu 24 saat gözetim altında tutarken kazanılması neredeyse imkânsızdı.

ken, bazıları da onu "çılgın Rus" olarak tanımlıyordu.* Pash, Sovyetler Birliği'ni sadece geçici bir savaş zamanı müttefiki olarak değil Amerika'nın ölümcül düşmanı olarak görüyordu.

Pash, Nelson-"Joe" dökümünün sadece casusluğun kanıtı değil, aynı zamanda Oppenheimer hakkındaki şüphelerinin de teyidi olduğu sonucuna çabucak vardı.† Ertesi gün Washington'a uçtu ve General Groves'a döküm hakkında bilgi verdi. Nelson dinlemesi yasadışı olduğu için, yetkililer ona veya gizemli "Joe"ya karşı suçlamada bulunamazdı. Ama bu bilgiyi Nelson'ın Radyasyon Laboratuvarı'ndaki faaliyetlerinin ve bağlantılarının tüm kapsamını takip etmek için kullanabilirlerdi. Yarbay Pash kısa süre sonra Berkeley laboratuvarının casusluğun hedefi olup olmadığını araştırmak üzere yetkilendirildi.

Pash daha sonra o ve meslektaşlarının "Joe"nun bomba projesiyle ilgili teknik bilgileri ve "zaman çizelgelerini" Steve Nelson'a sızdırdığını "bildiğini" fark etti. Başlangıçta Pash, soruşturmasında Lomanitz'e odaklandı çünkü Pash, Lomanitz'in Komünist Parti üyesi olduğu bilgisine sahipti. Lomanitz'in peşine bir kuyruk taktılar ve Haziran 1943'te bir gün Berkeley'de Sather Gate'in hemen dışında birkaç arkadaşıyla birlikte görüldü. Rutin olarak kampüsteki öğrencilere hizmet veren bir fotoğrafçıya, kollarını birbirlerinin omzuna atarak poz veriyorlardı. Fotoğraf çekildikten ve Lomanitz ve arkadaşları uzaklaştıktan sonra, bir hükümet ajanı fotoğrafçıya doğru yürüdü ve negatifleri satın aldı. Lomanitz'in arkadaşları hızlı

---

* Boris T. Pash (1969)'in *The Alsos Mission* anonim incelemesi, *Intelligence in Recent Public Literature,* Kış 1971. Bu kitap incelemesinin yazarı, Pash'in yakın bir arkadaşı olduğunu bildiriyor.

† Herken, *Brotherhood of the Bomb,* s. 96-98. Nelson'ın "Joe" ile yaptığı dinlenen konuşmasından kısa bir süre sonra FBI, Nelson'ın San Francisco'daki Sovyet yardımcı danışmanı Peter Ivanov ile görüştüğünü tespit etti. St. Francis Hastanesi'nde konuşurken görüldüler ve birkaç gün sonra Washington'da görevli bir Sovyet diplomat Nelson'ı evinde ziyaret etti ve ona meblağı bilinmeyen on banknot verdi. Sonuç olarak, J. Edgar Hoover bizzat Beyaz Saray'da Harry Hopkins'e bir mektup yazarak Nelson'ın Komünist Parti üyelerini "gizli savaş üretimi yapan endüstrilere" yerleştirmeye çalıştığını bildirdi (Atomik Casusluk Raporu [Nelson-Weinberg ve Hiskey-Adams Dosyaları], 29.9.49, HUAC, s. 4-5; J. Edgar Hoover'dan Harry Hopkins'e, 7.5.43, Benson ve Warner yeniden yayımladı, *Venona,* s. 49. Hoover bu işlemin 10.4.43 tarihinde gerçekleştiğini iddia etmiştir. Haynes ve Klehr, *Venona,* s. 325-26).

bir şekilde Joe Weinberg, David Bohm ve Max Friedman olarak tanımlandı – hepsi de Oppie'nin öğrencileriydi. O andan itibaren, bu genç adamlar da "yıkıcılar" listesine girdi.

Yarbay Pash, araştırmacılarının "öncelikle bahsettiği bu dört adamın çok sık birlikte olduğunu belirlediklerini" söyledi. Pash, "soruşturma tekniklerini veya operasyonel prosedürlerini" açıklamadan, "Kimliği belirlenemeyen bir adamımız ve elimizde bu fotoğraf vardı. Çalışmamızın sonucunda Joe'nun Joseph Weinberg olduğunu belirledik ve bundan emin olduk," dedi.* Ayrıca, Weinberg ve Bohm'un Komünist Parti üyesi olduklarını kanıtlayacak "yeterli bilgiye" sahip olduklarını iddia etti.

Pash, kurnaz Sovyet ajanlarının sofistike bir halkasına rastladığından emindi ve şüphelileri durdurmak için her türlü yolun kullanılması gerektiğini düşünüyordu. Temmuz 1943'te, San Francisco'daki FBI ofisi, Pash'in Lomanitz, Weinberg, Bohm ve Friedman'ı kaçırmak, onları bir tekneyle denize çıkarmak ve "Rus meselesi üzerine" sorgulamak istediğini bildirdi. FBI, bu şekilde toplanan bir bilginin mahkemede kullanılamayacağını "ama görünüşe göre Pash'in, zaten sorgulamadan sonra kimseyi kovuşturmaya hazırlamayı amaçlamadığını" belirtiyordu. FBI için bu kadarı fazlaydı: "Bu türden bir faaliyeti engellemek için baskı uygulanmaya başlandı."†

Pash yine de Steve Nelson'ın gözetimini artırdı. FBI, Nelson'ın evini dinlemeye almadan da önce ofisine bir mikrofon yerleştirmişti ve duydukları konuşmalar, onun Sovyet seferberliğine sempati duyduğunu bildiği birkaç genç fizikçiden Berkeley Radyasyon Laboratuvarı hakkında sistemli olarak bilgi topladığını gösteriyordu. Ekim 1942 gibi erken bir tarihte, FBI'ın gizli dinleme aygıtı, Nelson ve Rad Lab'de da çalışan Genç Komünistler Birliği (YCL) organizatörü Lloyd Lehmann arasında bir konuşma yakaladı: "Lehmann, Nelson'a çok önemli bir silah geliştirildiğini ve kendisinin de bu çalışmanın araştırma ayağında yer aldığını söylemişti.‡ Nelson daha

---

* JRO soruşturması, s. 811-12.

† Herken, *Brotherhood of the Bomb,* s. 106.

‡ FBI bel. 100-17828-51, 18.3.46, JRO geçmişi. FBI'a göre Mayıs 1943'te, Abraham Lincoln Tugayı gazisi John V. Murra, San Francisco'ya geldi ve Bernadette Doyle ile temasa geçti. Murra'nın Doyle'a Bayan Oppenheimer'la görüşmek istediğini söylediği bildirildi. Muhtemelen Murra, Joe Dallet'i İspanya'dan tanıyordu.

sonra Lehmann'a Opp.'ın [Oppenheimer] onun bir 'YCL'ci' olduğunu bilip bilmediğini sormuş ve Opp.'ın 'çok gergin' olduğunu eklemişti. Nelson, Opp.'ın bir zamanlar Parti'de faal olduğunu, ancak daha sonraları bunu bıraktığını belirterek devam etmiş ve ayrıca Hükümetin Opp.'ın peşini bırakmasının nedeninin bilimsel alandaki yeteneği olduğunu belirtmişti." Oppenheimer'ın "Öğretmenler Komitesi" –Öğretmenler Birliği'ne ve İspanyol Yardım Komitesi'ne bir gönderme– için çalıştığını belirten Nelson, alaycı bir şekilde "geçmişini örtbas edemeyeceğini" söylemişti.

1943 baharında, David Bohm protonların ve döteronların çarpışmaları üzerine tez araştırmasını yazmaya çalışırken, aniden bu çalışmaların gizlilik sınıfına alındığı söylendi. Gerekli güvenlik iznine sahip olmadığı için, saçılma hesaplamalarıyla ilgili kendi notları elinden alındı ve kendisine araştırmasını yazmaktan men edildiği bildirildi. Oppenheimer'a başvurdu, o da öğrencisinin tez gereksinimlerini karşıladığını onaylayan bir mektup yazdı. Bunun üzerine Bohm, Haziran 1943'te Berkeley'den doktora derecesini aldı. Oppenheimer Bohm'un Los Alamos'a alınmasını bizzat talep etmesine rağmen, ordu güvenlik görevlileri ona izin vermedi. Buna inanamayan Oppenheimer'a Bohm'un Almanya'da hâlâ akrabaları olduğu için gizli içerikli bir işe alınamayacağı söylendi. Bu bir yalandı; aslında Bohm, Los Alamos'tan Weinberg ile olan ilişkisi nedeniyle men edilmişti. Savaş yıllarını Radyasyon Laboratuvarı'nda çalışarak geçirdi. Plazmaların davranışlarını inceledi.*

Bohm, Manhattan Projesi'nde çalışmaktan men edilmesine rağmen, fizikçi olarak çalışmalarına devam edebildi. Lomanitz ve daha başkaları o kadar şanslı değildi. Ernest Lawrence'ın onu Rad Lab ile Manhattan Projesi'nin Oak Ridge'deki fabrikası arasındaki irtibat

Buna karşılık Doyle, Murra'yı Berkeley'deki Ortak Anti-Faşist Komitesi veya California Üniversitesi'ni araması için yönlendirdi. FBI belgesine göre Doyle, Robert Oppenheimer'ın Parti üyesi olduğunu ancak adının Murra'nın elindeki tüm posta listelerinden çıkarılması ve hiçbir şekilde anılmaması gerektiğini belirtti. Murra'nın o sırada Los Alamos'ta olan Kitty'yi gördüğüne dair hiçbir belirti yok. Bu hikâyeyi, CP'nin bazı üyelerinin Oppenheimer'ın aslında bir Parti üyesi olduğunu değil, bir yoldaş olarak düşündüğünün kanıtı olarak görüyoruz.

* Peat, *Infinite Potential*, s. 64.

görevlisi olarak atamasından kısa bir süre sonra, Lomanitz ordudan bir ret bildirimi aldı. Hem Lawrence hem de Oppenheimer onun için araya girdi ancak hiçbir işe yaramadı. Lomanitz savaş yıllarının geri kalanını çeşitli eyaletlerdeki ordu kamplarında geçirdi.

Max Friedman çağrıldı ve Radyasyon Laboratuvarı'ndaki işinden atıldı.* Wyoming Üniversitesi'nde bir süre fizik dersi verdi ve savaşın sonlarında Phil Morrison ona Chicago'daki Met Lab'de bir iş buldu. Ancak güvenlik görevlileri altı ay sonra onu yakaladı ve yine işinden kovuldu. Savaştan sonra, atomik casusluk üzerine yapılan HUAC soruşturmalarında ismi çıktığında, bulabildiği tek iş Porto Riko Üniversitesi'ndeydi. Lomanitz gibi Friedman da Rad Lab'de FAECT Yerel 25 için sendika örgütlenmesiyle ilişkilendirilmişti. Ordu istihbarat subayları bu tür faaliyetleri yıkıcı eğilimlerle bir tuttular ve kolayca Lomanitz ve Friedman'dan kurtulmaları gerektiği sonucuna vardılar.†

Weinberg'e gelince, yakın gözetim altına alındı ve onu casuslukla ilişkilendirecek başka bir kanıt ortaya çıkmayınca, o da askere alındı ve Alaska'daki bir ordu karakoluna gönderildi.‡

Oppenheimer, Los Alamos'a gitmeden kısa bir süre önce Steve Nelson'a telefon etti ve arkadaşıyla yerel bir restoranda buluşmak istedi. Berkeley'nin ana caddesindeki bir lokantada öğle yemeği için buluştular. Nelson daha sonraları şunları yazdı: "Gergin denecek kadar heyecanlı görünüyordu."§ Robert, büyük bir fincan kahve içerken ona, "Sadece sana veda etmek istiyorum... Umarım savaş bittiğinde görüşürüz," dedi. Nereye gittiğini söyleyemediğini ancak bunun seferberlikle ilgili bir şey olduğunu açıkladı. Nelson sade-

---

* Friedman, röportaj: Sherwin, 14.1.82.

† 1949'da, o sıralar Berkeley'de fizik alanında öğretim asistanı olan Irving David Fox, HUAC huzurunda ifade vermeye çağrıldı. İsim vermeyi reddetti ve daha sonra siyasi görüşünü açıklamak için üniversite mütevellisi huzuruna çağrıldı. Fox, Komünist destekli bazı toplantılara katılmış olsa da, Parti'ye hiç katılmadığını açık bir şekilde belirtti. Yine de Fox işten atıldı, bunun üzerine Berkeley'de yıllar boyunca sadakat yeminleri konusunda ateşli tartışmalar yaşandı. (Griffiths, "Venturing Outside the Ivory Tower," yayımlanmamış taslak, kısa versiyon, LOC, s. 18-19.)

‡ Joseph Albright ve Marcia Kunstel, *Bombshell*, s. 106.

§ Steve Nelson, röportaj: Sherwin, 17.6.81, s. 17; Steve Nelson, ve diğ., *American Radical*, s. 269.

ce Kitty'nin onunla gidip gitmeyeceğini sordu ve sonra iki arkadaş savaş haberleri hakkında sohbet etti. Ayrılırlarken Robert, İspanyol Sadıkları'nın "Franco ve Hitler'i aynı mezara gömebilmemiz için" biraz daha dayanamamış olmalarının çok kötü olduğu yorumunu yaptı. Daha sonra bunları anılarında yazan Nelson, bunun Oppenheimer'ı son görüşü olduğunu "çünkü Robert'ın Parti'yle bağlantısının en iyi ihtimalle zayıf olduğunu" belirtti.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

"Chevalier Olayı"

Chevalier ile konuştum, Chevalier de Oppenheimer ile konuştu. Oppenheimer bu işe hiçbir şekilde girmek istemediğini söylemiş.

GEORGE ELTENTON

İnsanın yaşamı küçük bir olayla değişebilir. İşte Robert Oppenheimer için bu olay 1942-43 kışında Eagle Hill'deki evinin mutfağında meydana geldi. Bir arkadaşıyla sadece kısa bir konuşmaydı. Ancak söylenenler ve Oppie'nin bunlara tepkisi, yaşamının geri kalanını öyle şekillendirdi ki, ancak klasik Yunan'ın ve Shakespeare'in trajedileriyle kıyaslanabilir. "Chevalier olayı" olarak bilinen bu olay, Akira Kurosawa'nın 1951 yapımı filmi *Rashomon* gibi, açıklamaların tarafların perspektifine göre değiştiği bir hâl aldı.

Yakında Berkeley'den ayrılacaklarını bilen Oppenheimer'lar, Chevalier'leri huzurlu bir akşam yemeği için evlerine davet ettiler. Haakon ve Barbara'yı en yakın arkadaşları arasında sayıyorlardı ve onlara özel bir vedada bulunmak istemişlerdi. Chevalier'ler geldiğinde, Oppie bir tepsi martini hazırlamak için mutfağa gitti. Hoke, Cambridge'den mezun olan, Shell Oil Company'de çalışan, İngiltere doğumlu bir fizikçi olan, ortak tanıdıkları George C. Eltenton ile yaptığı yakın tarihli bir konuşmayı baştan sona aktardı.

Herkesin tam olarak ne söylediği tarihte kaybolup gitti; ikisi de konuşmanın eşzamanlı notlarını tutmadı. O zamanlar, konu

çirkin bir teklif olmasına rağmen, ikisi de bunu önemli bir sohbet olarak görmemişti. Chevalier'in bildirdiğine göre Eltenton, arkadaşı Oppenheimer'dan bilimsel çalışmaları hakkındaki bilgileri San Francisco'daki Sovyet konsolosluğunda tanıdığı bir diplomata aktarmasını istemişti.

Hem Chevalier'in, hem Oppenheimer'ın hem de Eltenton'ın ifadesine göre Oppie, Hoke'a öfkeyle bunun "ihanet" olduğunu ve Eltenton'ın planıyla hiçbir işi olamayacağını söylemişti. Eltenton'ın, Berkeley'nin sol çevrelerinde yaygın olan, Amerika'nın Sovyet müttefikleri hayatta kalmak için savaşırken, Washington'daki gericilerin Sovyetlerin almaya hak kazandığı yardımı sabote ettiği argümanından etkilenmemişti.

Chevalier sürekli, aracı olarak konuşmadığından, sadece Eltenton'ın önerisi hakkında Oppie'yi uyarmak istediğinden bahsetti. Her ne olursa olsun, Oppenheimer'ın arkadaşının ona söyledikleri hakkındaki yorumu buydu. Bu şekilde görerek –duyduklarını toprağa gömdü ve– Hoke'un Sovyetlerin hayatta kalması yönündeki endişesinin bir başka tezahürü olarak şimdilik onu bir kenara bıraktı. Yetkililere hemen haber vermeli miydi? Verseydi hayatı çok farklı olurdu. Ancak, o zamanlar en kötü ihtimalle aşırı heyecanlı bir idealist olduğuna inandığı en iyi arkadaşını bu işe bulaştırmadan bunu yapamazdı.

Martiniler hazırlandı, sohbet bitti ve iki arkadaş eşlerinin yanına döndü.

Bir Dostluğun Hikâyesi adlı anı kitabında Chevalier, Oppenheimer ile sadece Eltenton'ın teklifi hakkında konuştuklarını anlatıyordu. Oppie'den bilgi talep etmediğini, arkadaşına sadece Eltenton'ın Sovyet biliminsanlarıyla bilgi paylaşmak için önerdiği yolu aktardığında ısrar ediyordu. Oppie'nin bunu bilmesinin önemli olduğunu düşünmüştü. Chevalier, "Bariz şekilde rahatsız oldu," diyordu, "bir iki söz alışverişinde bulunduk, hepsi bu."* Daha sonra eşlerine katılmak üzere martinileriyle oturma odasına döndüler. Chevalier'in

* Chevalier, *Oppenheimer*, s. 55; Chevalier, Oppenheimer ile Eltenton'ın teklifi hakkında konuşurlarken Kitty'nin mutfağa hiç girmediğini söyledi (Chevalier, röportaj: Sherwin, 29.6.82, s. 2).

dediğine göre Kitty, en sevdiği çiçek olan orkidelerin elle çizilmiş ve boyanmış görsellerinin bulunduğu mantarbilim üzerine bir kitabın on dokuzuncu yüzyıl başlarından kalma Fransızca bir baskısını satın almıştı. İki çift, akşam yemeğine oturmadan önce içkilerini yudumlarken bu güzel kitabı inceledi. Daha sonra, Chevalier "her şeyi unuttu gitti."

1954'te, güvenlik soruşturmasında Oppenheimer, Chevalier'in onu mutfağa kadar peşindne geldiğini ve "Geçenlerde George Eltenton'ı gördüm," şeklinde bir şeyler söylediğini anlattı.* Daha sonra Chevalier, Eltenton'ın "Sovyet biliminsanlarına teknik bilgi vermede aracılık ettiğini" eklemişti. Oppenheimer şöyle devam etti: "Chevalier'e 'Ama bu ihanettir,' dediğimi sanıyorum ama emin değilim. Öyle ya da böyle bir şey söyledim. 'Bu korkunç bir şey,' dedim. Chevalier sözle ya da hareketleriyle bunu kabul etti. Konuşma bu kadardı. Kısa bir konuşmaydı."

Robert'ın ölümünden sonra Kitty hikâyeyi başka bir şekilde anlattı. Londra'da (Oppie'nin eski sekreteri ve Kitty'nin arkadaşı) Verna Hobson'ı ziyareti sırasında, "Chevalier eve girer girmez bir şeyler döndüğünü fark etmiştim," demişti. Onları yalnız bırakmamaya karar vermiş ve nihayetinde Chevalier, Robert'ı tek başına bulamayacağını anlayınca, Eltenton ile olan konuşmasından Kitty'nin yanında bahsetmişti. Kitty daha sonra, "Ama bu vatana ihanet olur!" diye ağzından kaçıranın kendisi olduğunu söyledi.† Bu versiyona göre Oppenheimer, Kitty'yi bu işin dışında tutmaya o kadar kararlıydı ki, onun sözlerini kendi ağzından nakletmişti ve her zaman Eltenton hakkında konuşurken Chevalier ile mutfakta yalnız olduklarını iddia etmişti. Öte yandan Chevalier, Robert ile Eltenton'ın teklifini tartışırken Kitty'nin mutfağa hiç girmediğinde ısrar etti ve Barbara Chevalier'in anlatımında da Kitty yoktu.

Uzun yıllar sonra Barbara, küskün bir dul eş olarak olayı "günlüğüne" farklı bir bakış açısıyla yazdı. "Haakon, Oppie ile konuştuğunda elbette mutfakta değildim ama ona ne söyleyeceğini bili-

---

* JRO soruşturması, s. 130.

† Verna Hobson, röportaj: Sherwin, 31.7.79, s. 22. Oppenheimer'ın İleri Araştırma Enstitüsü sekreteri ve Kitty'nin arkadaşı olan Hobson, "ihanet" yorumunun "Kitty'ye ait gibi durduğunu, Robert'ın ağzına yakışmadığını" söyledi.

yordum. Haakon'un, Oppie'nin ne yaptığını öğrenip Eltenton'a bildirmek niyetinde olduğunu da biliyorum. Haakon'un da Oppie'nin Ruslarla işbirliği yapacağına inandığını düşünüyorum. Biliyorum çünkü daha önce bu konuda büyük bir kavga etmiştik."*

Barbara –yaklaşık kırk yıl sonra– bunları yazdığında eski kocası hakkında kötü düşüncelere sahipti. Onun "sınırlı ufku, sabit fikirleri ve değişmez alışkanlıkları olan bir adam" olduğunu düşünüyordu. Eltenton'ın mesajını ilettikten kısa bir süre sonra Haakon ona, "Ruslar bilmek istiyor," demişti. Hatırladığı kadarıyla Barbara, kocasını Oppenheimer'la bu konunun peşine düşmemesi için ikna etmeye çalışmıştı. 1983'te yazdığı yayımlanmamış hatıratında, "Durumun gülünçlüğü hiç aklına gelmiyordu," diyordu. "Güya Modern Fransız edebiyatının bu masum hocası, Oppie'nin yaptıklarına dair Ruslara bilgi kanalı oluşturacaktı."

Oppenheimer Eltenton'ı sadece Mimarlar, Mühendisler, Kimyagerler ve Teknisyenler Federasyonu (FAECT) adına düzenlenen birlik toplantılarından tanıyordu.† Eltenton Oppenheimer'ın evindeki birlik toplantılarından birine katılmıştı. Söylendiğine göre, Eltenton'ı dört ya da beş kez görmüştü.

Zayıf, İskandinav görünümlü bir adam olan Eltenton ve karısı Dorothea (Dolly) İngilizdi.‡ Dolly, İngiliz aristokrat Sir Hartley Shawcross'un birinci dereceden kuzeniydi ama Eltenton'lar siyasette kesinlikle sol görüşlüydü. 1930'ların ortalarında, George'un bir

---

* Barbara Chevalier "günlük," 8.8.81, 19.2.83 ve 14.7.84, Gregg Herken'in izniyle, *www.brotherhoodofthebomb.com.*

† JRO soruşturması, s. 135.

‡ Oppenheimer Pash'e 27.8.43'te Eltenton'ın ilişkileri ne olursa olsun "kesinlikle aşırı solcu olduğunu" söyledi (JRO soruşturması, s. 846). Priscilla McMillan'ın *The Ruin of J. Robert Oppenheimer* kitabında öyle olduğunu iddia etmesine rağmen, Eltenton'ın Komünist Parti üyesi olduğuna dair kesin bir kanıt yoktur; bkz. 18. Bölüm. Herve Voge, Eltenton'ın karısı Dolly'nin "muhtemelen kocasından daha radikal" olduğunu düşünüyordu (Voge, röportaj: Sherwin, 23.3.83, s. 9). 1998'de Dolly, Leningrad'da geçirdikleri beş yılın hatırası olarak *Laughter in Leningrad* [Leningrad'da Kahkahalar] adlı özel bir kitap çıkardı. Leningrad Kimyasal Fizik Enstitüsü'nde çalışırken Eltenton, Sovyetler Birliği'nin ilk atom ve hidrojen bombalarının geliştirilmesinde yardımı olan nükleer fizikçi Yuli Borisovich Khariton da dahil olmak üzere birçok Rus bilim insanıyla arkadaş oldu.

İngiliz firmasında çalıştığı Leningrad'da Sovyet deneyimini ilk elden gözlemlemişlerdi.

Chevalier, Dolly Eltenton ile ilk kez 1938'de San Francisco'daki Amerikan Yazarlar Birliği ofisine gönüllü sekreterlik için geldiğinde tanışmıştı.* Dolly, politik görüşleri açısından en az kocası kadar radikaldi ve San Francisco'daki Sovyet yanlısı Sovyet-Amerikan Enstitüsü'nde sekreter olarak çalışıyordu. Berkeley'ye taşınan çift doğal olarak sol görüşlü sosyal çevreye yönelmişti. Chevalier onları Oppenheimer'ın da katıldığı bağış toplama partilerinin çoğunda görmüştü.

Eltenton bir gün onu arayıp sohbet etmek istediğini söyleyince Chevalier bir iki gün sonra Berkeley'de, Cragmont Bulvarı 986 numaradaki evine gitti. Eltenton, savaş ve onun belirsiz sonuçları hakkında ciddiyetle konuştu. Sovyetlerin, Wehrmacht'ın beşte dördünün Doğu Cephesi'nde savaştığı Nazi taarruzunun yükünü taşıdığına ve büyük ölçüde Amerikalıların Rus müttefiklerine silah ve yeni teknolojiyle yardımda bulunmalarının sonucu önemli ölçüde etkileyebileceğine dikkat çekti. Sovyet ve Amerikalı biliminsanları arasında yakın işbirliği olması çok önemliydi.

Eltenton, San Francisco'daki Sovyet Başkonsolosluğu'nda sekreter olarak tanıdığı Peter Ivanov tarafından ziyaret edilmişti (aslında Ivanov bir Sovyet istihbarat subayıydı). Ivanov, "birçok yönden Sovyet Hükümeti'nin hak ettiğini düşündüğü bilimsel ve teknik işbirliğini elde edemediğini" belirtmişti. Daha sonra Eltenton'a "Tepede" yani Berkeley laboratuvarında olanlar hakkında bir şey bilip bilmediğini sormuştu.

1946'da FBI, Chevalier olayı hakkında Eltenton'ı sorguladı ve Eltenton, Ivanov'la olan konuşmasını şu şekilde anlattı: "Ona [Ivanov'a] şahsen neler olduğu konusunda çok az şey bildiğimi söyledim, bunun üzerine bana Profesör E. O. Lawrence, Dr. J. R. Oppenheimer veya adını hatırlamadığım üçüncü bir kişiyi daha tanıyıp tanımadığımı sordu."† (Eltenton daha sonra Ivanov tara-

---

* Haakon Chevalier FBI dosyası, kısım 1/2, SF 61-439, s. 33; Haynes ve Klehr, *Venona*, s. 233.

† FBI (Newark) özeti, 12.2.54, s. 19-22 (Eltenton ve Chevalier imzalı ifadeleri, 26.6.46), JRO FBI dosyası içinde, bel. 786.

fından adı söylenen üçüncü biliminsanının Luis Alvarez olduğunu düşündü.) Eltenton, sadece Oppenheimer'ı tanıdığını ancak konuyu tartışacak kadar samimi olmadıklarını söyledi. Ivanov ona baskı yapmış ve Oppenheimer'a yaklaşabilecek başka birini tanıyıp tanımadığını sormuştu. "Konuyu düşününce, aklıma gelen tek ortak tanıdığımızın Haakon Chevalier olduğunu söyledim. Bana konuyu [Chevalier'e] açıp açamayacağımı sordu. Bay Ivanov'un bu tür bilgileri elde edebileceği yetkili kanallar olmadığına gerçekten ikna olduktan ve durumun Haakon Chevalier'e yaklaşmak için vicdanen müsterih olacağım kadar kritik olduğuna kendimi ikna ettikten sonra, Chevalier ile iletişime geçmeyi kabul ettim."

Eltenton'a göre, o ve Chevalier Oppenheimer'a yaklaşılabileceği konusunda "önemli ölçüde ümitsizdi." Eltenton, Chevalier'e Oppenheimer'ın verebileceği yararlı bir bilgi varsa, Ivanov'un bunu "güvenli bir şekilde iletebileceğine" dair güvence verdi. Eltenton'ın açıklamasına göre, iki adam da planlamakta oldukları şeyin gayet farkındaydılar. "Bedel konusu Bay Ivanov tarafından gündeme getirildi ancak yaptığım şey için ödeme kabul etmek istemediğim için herhangi bir tutardan bahsedilmedi."

Eltenton, 1946'da FBI'a, "Birkaç gün sonra Chevalier'in Oppenheimer'ı gördüğünü bildirdiğini", ancak "herhangi bir veri elde etme şansının olmadığını ve Dr. Oppenheimer'ın bunu onaylamadığını" söyledi. Ivanov daha sonra Eltenton'ın evine geldi ve orada da aynı şekilde Oppenheimer'ın işbirliği yapmayacağını öğrendi. Her ne kadar daha sonra Ivanov, Eltenton'a penisilin adlı yeni bir ilaç hakkında bilgisi olup olmadığını sorsa da, bu işin son noktası burada kondu. Eltenton'ın onun ne olduğu hakkında hiçbir fikri yoktu. Ancak daha sonra Ivanov'un dikkatini *Nature* dergisinde çıkan bununla ilgili bir makaleye çekti.

Eltenton'ın ifadesinin doğruluğu başka bir FBI sorgusuyla da teyit edildi. FBI ajanlarının Eltenton'ı sorguladığı sırada başka bir ekip Chevalier'i yakaladı ve ona benzer sorular sordu. Görüşmeler ilerledikçe, iki ajan ekibi sorularını telefon görüşmeleri yoluyla koordine etti, her birinin anlattıklarını diğerleriyle karşılaştırdı ve herhangi bir tutarsızlık aradı. Sonunda, ifadelerinde sadece küçük farklılıklar bulunabildi. Chevalier, hatırladığı kadarıyla Eltenton'ın adından

Oppenheimer'a bahsetmediğini söyledi (her ne kadar anılarında bahsettiğini söylüyorsa da). Ve sorgulayıcılara Eltenton'ın Lawrence ve Alvarez'e atıfta bulunduğundan bahsetmedi: "Mevcut bilgim ve hatırladığım kadarıyla, Radyasyon Laboratuvarı'nın çalışmalarıyla ilgili bilgi talep etmek için Oppenheimer'dan başka kimseye yaklaşmadığımı belirtmek isterim. Bu bilgiyi belli sayıda insandan edinmenin iyi olacağından tesadüfen bahsetmiş olabilirim. Bu bağlamda başka bir özel teklifte bulunmadığımdan eminim." Dediğine göre Oppenheimer, "yaklaşımını tartışmadan reddetmişti."

Başka bir deyişle, iki adam Sovyetlere bilimsel bilgi iletme hakkında konuştuklarını ancak Oppenheimer'ın bu fikri elinin tersiyle ittiğini itiraf etmişlerdi.

Yıllar boyunca, tarihçiler Eltenton'un savaş süresince personel toplayan bir Sovyet ajanı olduğunu düşündüler. 1947'de, FBI kaynaklarından sorgulamasının ayrıntıları sızmaya başlayınca, İngiltere'ye kaçtı ve hayatının geri kalanında olay hakkında konuşmayı reddetti.* Eltenton bir *Sovyet casusu* muydu? Kesinlikle hiç kimse onun Sovyetlere bir savaş projesi hakkında bilimsel bilgi aktarmayı önerdiğini inkâr edemez. Ancak 1942-43 yıllarındaki davranışları incelendiğinde, onun ciddi bir Sovyet ajanından ziyade yanlış yönlendirilmiş bir idealist olduğu görülüyor.

1938'den 1947'ye kadar her gün Shell'de Herve Voge adındaki komşusuyla işe birlikte arabayla gittiler. Voge, fiziksel kimyagerdi ve bir zamanlar Oppenheimer'dan ders almıştı, ayrıca Shell'in Berkeley'den on üç kilometre uzaklıktaki Emeryville tesisinde çalışıyordu. 1943'te onlarla birlikte gelip giden dört adam daha vardı: Siyasesi görüşleri oldukça orta yolcu olan Hugh Harvey adında bir İngiliz; sol siyasi görüşe sahip Lee Thurston Carlton ve Harold Luck ile Daniel Luten. Luten, canlı tartışmalarında her zaman kırmızı ringa balıklarını gündeme getirdiği için ortak araçlarına "kırmızı ringa balığı gezinti kulübü" diyorlardı. Voge bu "gezinti kulübü" ko-

* İlginç bir şekilde, Chevalier ile arkadaşlığını sürdürdü ve hatta Frank Oppenheimer gibi o da Chevalier'in Berkeley'deki sekseninci doğum günü partisine katıldı (Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 333). Sherwin 1980'lerin başında Londra'da Eltenton ile temasa geçti, ancak o röportaj vermeyi reddetti.

nuşmalarını canlı bir şekilde hatırlıyordu: "Bunu çok iyi hatırlıyorum, herkes Berkeley'deki radyasyon laboratuvarında önemli şeyler olduğunu biliyordu; çok açıktı. İnsanlar oraya geliyordu ve çok fazla sessiz konuşma yapılıyordu."

Bir gün işe giderken, Eltenton savaş haberleri hakkında yorumlar yaptı ve "Naziler yerine Rusya'nın bu savaşı kazanmasını istiyorum ve onlara yardım etmek için elimden gelen her şeyi yapmak istiyorum," dedi.* Voge, Eltenton'ın daha sonra, "Chevalier veya Oppenheimer ile konuşmaya çalışacağım ve onlara Ruslar için yararlı olduğunu düşündükleri herhangi bir bilgiyi iletmekten çok mutlu olacağımı söyleyeceğim," dediğini iddia ediyor.

Voge, Eltenton'ın koluna takıp gezdiği siyasi görüşlerinin olsa olsa basit ve olgunlaşmamış şeyler olduğunu; en kötüsü, "Rus konsolosluğunun bir çaşıtı" olduğunu düşünüyordu.† Eltenton, San Francisco'daki Sovyet Konsolosluğu'nda çalışan arkadaşlarından açıkça bahseder, konsolosluktaki bağlantıları aracılığıyla bu bilgilerin Rusya'ya gönderilmesini sağlamakla övünürdü (aslında FBI ajanları onun 1942'de Ivanov'la birkaç kez görüştüğünü gözlemledi). Voge'a göre Eltenton konuyu bir kereden fazla gündeme getirdi, sürekli şöyle derdi: "Biliyorsunuz, Ruslarla aynı tarafta savaşıyoruz, neden onlara yardım etmiyoruz?" Birlikte gidip geldiği arkadaşlarından bazıları, "Bunlar resmi kanallardan geçmesi gereken türden şeyler değil mi?" diye sorduğunda, Eltenton, "Eh, ben de elimden geleni yaparım," diyordu.

Ancak birkaç hafta sonra, Voge ve diğerlerine, "Chevalier ile konuştum, Chevalier de Oppenheimer ile konuştu. Oppenheimer, bu işe hiçbir şekilde girmek istemediğini söylemiş," dedi. Eltenton hayal kırıklığına uğramış görünüyordu ama Voge bunun küçük planının sonu olduğundan oldukça emindi.

Voge'un 1983'te Martin Sherwin'e anlattığı bu hikâye, 1940'ların sonlarında FBI'a anlattıklarıyla uyuşuyor. Savaştan sonra Voge, Eltenton ile olan ilişkisi yüzünden neredeyse işini kaybediyordu; FBI, muhbir olarak hareket etmeyi kabul ederse adını temize çıkarabi-

---

* Voge, röportaj: Sherwin, 23.3.83, s. 3.

† Voge, röportaj: Sherwin, 23.3.83, s. 18. Voge bu FBI belgesinin bir kısmını Sherwin'in kayıt cihazına okudu.

leceklerini söylediğinde, Voge bunu reddetti. Ancak FBI, onu Eltenton hakkında bir ifade imzalamaya ikna etti. Bir kısmı şöyleydi: "George ve Dolly Eltenton kuşkusuz şüpheli karakterler. Sovyetler Birliği'nde yaşıyorlardı ve rejime açıkça sempati duyuyorlardı. George, II. Dünya Savaşı sırasında Ruslara yardım etmek için açıkça çaba sarf etti." Voge, Eltenton ile "kırmızı ringa balığı gezinti kulübünde" yaptığı konuşmaları anlatırken, "George'u komünizmin kötü taraflarına asla ikna edemedik, o da hiçbirimizi kendi görüşlerine ikna edemedi," diye yazdı.

Yıllar sonra, 1954 Oppenheimer soruşturmasında Eltenton'ın adı gündeme geldiğinde Voge, devletin Eltenton hakkında yanlış yaptığını belirterek, "Gerçekten casus olsaydı, bunu açıkça konuşmazdı. Çok daha farklı bir insanmış gibi davranırdı," dedi.*

* Voge, röportaj: Sherwin, 23.3.83, s. 4, 8. Tarihçiler John Earl Haynes ve Harvey Klehr, Eltenton'ın "gizli bir komünist" olduğunu açıkça belirtiyorlar ancak bunun için GRU görevlisi Peter Ivanov ile birkaç kez görüştüğüne dair bir FBI raporunun ötesinde kanıt sunmuyorlar (Haynes ve Klehr, *Venona*, s. 329). Voge, Eltenton'ın komünist olduğundan şüphe duyduğunu ama bunun "akla yatkın" olduğunu söyledi (Voge, röportaj: Sherwin, 23.3.83, s. 10). Eltenton'ın oğlu Mike Eltenton daha sonra şöyle yazmıştı: "Biliyorum, ebeveynlerimin hiçbiri Komünist Parti'ye üye olmadı – ancak çeşitli konulardaki görüşleri parti çizgisine yakındı." (Dorothea Eltenton, *Laughter in Leningrad*, s. xii)

ÜÇÜNCÜ KISIM

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

"Çok Vatansever Birine Dönüştü"

Onunla birlikteyken daha geniş biriydim.
Sonra daha Oppenheimer gibi birine dönüştüm
ve onu kendime idol yaptım.

ROBERT WILSON

Robert yeni bir yaşama başlıyordu. Manhattan Projesi'nin çok uzak birimlerinin çeşitli faaliyetlerini bütünleştirecek ve bunları hızla, kullanışlı bir atom silahına dönüştürecek bir silah laboratuvarının yöneticisi olarak, henüz sahip olmadığı becerileri geliştirmesi, hayal bile etmediği problemlerle uğraşması, önceki yaşam tarzıyla tamamen çelişen çalışma alışkanlıkları geliştirmesi ve duygusal olarak farklı ve daha önce deneyimlemediği tutum ve davranış biçimlerine (güvenlik kaygıları gibi) uyum sağlaması gerekecekti. Otuz dokuz yaşında başarılı olmak için Robert Oppenheimer'ın zekâsını olmasa da kişiliğinin önemli bir bölümünü yeniden yaratması gerektiğini ve tüm bunları kısa sürede yapmak zorunda kaldığını söylemek çok da abartılı olmaz. Yeni iş programı her açıdan hızlı bir tempoya sahipti. Oppenheimer'ın dönüşümü de dahil çok az şey bu zorlu programa ayak uydurabilirdi; yine de bu hedefe çok yaklaşması onun bağlılığının ve iradesinin bir göstergesiydi.

Robert, fiziğe olan tutkusunu, New Mexico'nun çöl gibi doğasına duyduğu şiddetli ilgiyle birleştirme konusunda sık sık derin düşün-

celere dalardı. Şimdi bunun için bir şansı vardı. 16 Kasım 1942'de, o ve Berkeley'den başka bir fizikçi, Edwin McMillan, ordu subayı Binbaşı John H. Dudley'e Santa Fe'nin kırk mil kuzeybatısındaki derin bir kanyon olan Jemez Springs'e kadar eşlik etti. Dudley Amerika'nın güneybatısındaki düzinelerce potansiyel bölgeyi inceledikten sonra, planlanan yeni silah laboratuvarı için uygun yer olarak nihayet Jemez Springs'te karar kıldı. Oppenheimer, orayı at gezilerinden "hoş ve her açıdan tatminkâr" bir yer olarak hatırlıyordu.*

Ancak üç adam Jemez Springs'e vardıklarında, o ve McMillan, Dudley ile kanyonun dibinde yılan gibi kıvrılan arazinin çok dar ve inşa etmeyi düşündükleri yerleşim yeri için sınırlı olduğu konusunda tartışmaya başladılar. Oppenheimer, muhteşem dağ manzarasının bulunmadığından ve bölgenin sarp kanyonlarının çitle çevrilmeyi neredeyse imkânsız kıldığından şikâyet etti. McMillan, "General Groves çıkageldiğinde bunu tartışıyorduk," diyordu.† Groves araziye bir göz attı ve "Burası asla olmaz," dedi. Oppenheimer'a dönüp etrafta umut vaat eden başka bir şey olup olmadığını sorunca, "Oppie, yepyeni bir fikirmiş gibi Los Alamos'u önerdi."

Oppenheimer, "Kanyonun yukarısına çıkarsanız," dedi, "düz tepenin üstüne çıktığınızda orada kullanılabilir bir erkek okulu var." Adamlar isteksizce arabalarına bindiler ve kuzeybatıya, Pajarito (Küçük Kuş) Platosu denilen bir lav tepesi boyunca yaklaşık kır sekiz kilometre kadar gittiler. Los Alamos Çiftlik Okulu'na vardıklarında güneş batmaya meyletmişti bile.‡ Oppenheimer, Groves ve McMillan, hafif serpiştiren karlar arasında, bir grup öğrencinin

---

* Smith ve Weiner, *Letters,* s. 236.

† Gen. John H. Dudley, "Ranch School to Secret City," konferans, 13.3.75, Lawrence Badash, ve diğ., eds., *Reminiscences of Los Alamos, 1943-45;* Norris, *Racing for the Bomb,* s. 243-44; Lawren, *The General and the Bomb,* s. 99; Marjorie Bell Chambers ve Linda K. Aldrich, *Los Alamos, New Mexico,* s. 27; John D. Wirth ve Linda Harvey Aldrich, *Los Alamos,* s. 155.

‡ 1917'de kurulan Los Alamos Çiftlik Okulu, Doğu'daki zengin ailelerden en fazla kırk dört erkek çocuğunu alıyor ve onları yorucu bir yaşama tabi tutuyordu. Mezunları arasında Colgate (Colgate ürünleri), Burroughs (Burroughs toplama makineleri), Hilton (Hilton otelleri) ve Douglas (Douglas uçağı) ailelerinin çocukları vardır. Her çocuğun kendi atı vardı ve bakımından o sorumluydu. 1939-40 öğretim yılında okula devam eden Gore Vidal, daha sonra "Los Alamos'ta yorucu çalışmalara aykırı olduğu için kitap okumanın önerilmediğini" yazdı (Gore Vidal, *Palimpsest,* s. 80-81).

oyun sahasında şortlarla koştuğunu gördüler. Okulun 3.200 dönümlük arazisi ana binası olan "Büyük Ev"i; 1928 yılında 800 büyük ponderosa kütüğünden inşa edilmiş güzel bir malikâne olan Fuller Köşkü'nü; rustik bir yatakhaneyi ve diğer birkaç küçük binayı kapsıyordu. Köşkün arkasında, çocukların kışın buz pateni, yazın ise kano yapmak için kullandıkları bir gölet vardı. Okul, hemen hemen orman sınırında, 2.200 metre yükseklikteydi. Batıda, karla kaplı Jemez Dağları, 3.350 metreye yüksekliyordu. Fuller Köşkü'nün geniş sundurmasından, Rio Grande Vadisi'nin altmış beş kilometre doğusunda, Oppenheimer'ın 3.950 metre yüksekliğindeki sevgili Sangre de Cristo Sıradağları'na bakılabiliyordu. Bir rivayete göre, Groves araziyi incelerken aniden, "İşte burası," demişti.*

İki gün içinde ordu, okulu satın almak için işlemleri başlattı ve dört gün sonra, Washington, D.C.'ye kısa bir geziden sonra Oppenheimer, McMillan ve Ernest Lawrence ile birlikte "Y Sahası" olarak belirlenen yeri incelemek için geri döndü.† Kovboy çizmeleri giyen Oppenheimer, Lawrence'ı okul binalarını gezmeye götürdü. Güvenlik gerekçesiyle kendilerini takma isimlerle tanıtmışlardı. Ancak Los Alamos öğrencisi Sterling Colgate, biliminsanlarını tanıdı. Colgate, "Birden savaşın buraya geldiğini anladık," diyecekti.‡ "Bu iki karakter, Bay Smith ve Bay Jones, biri domuz turtası şapkası ve diğeri normal bir şapka takmış olarak geldi ve bu iki adam, sanki mekânın sahibiymiş gibi ortalıkta dolaştı." Lise son sınıf öğrencisi olan Colgate fizik dersi almış ve bir ders kitabında Oppenheimer ile Lawrence'ın fotoğraflarını görmüştü. Kısa bir süre sonra, bir buldozer ve inşaat ekipleri ordusu okul arazisini işgal etti.§ Oppenhei-

---

* John H. Manley, "A New Laboratory Is Born," yayımlanmamış notlar, s. 13, Sherwin Collection; Edwin McMillan, *Early Days of Los Alamos*, yayımlanmamış notlar, s. 7, Sherwin Collection; Dudley, "Ranch School to Secret City," Badash, vd., eds., *Reminiscences of Los Alamos*. Ayrıca bkz. Leslie Groves'tan Victor Weisskopf'a, Mart 1967, Weisskopf klasörü, kutu 6, RG 200, Leslie Groves Evrakı, Robert S. Norris'in izniyle.

† Oppenheimer burayı yeni laboratuvar için seçmeseydi bile Los Alamos Çiftlik Okulu muhtemelen kapanacaktı. Bkz. Fred Kaplan'ın *Gore Vidal* biyografisinde okul hakkındaki anlatımları, s. 99-112.

‡ Sterling Colgate, röportaj: Jon Else, 12.11.79, s. 2-3; Peggy Pond Church, *The House at Otowi Bridge*, s. 84.

§ Edwin McMillan, *Early Days of Los Alamos*, s. 8.

mer, elbette, Los Alamos'u iyi tanıyordu. Perro Caliente, at sırtında geçilebilecek altmış beş kilometrelik bir mesafedeydi. O ve kardeşi, yazlar boyu at sırtında Jemez Dağları'nda keşfe çıkmışlardı.

Oppenheimer istediğini elde etti; Sangre de Cristo Sıradağları'nın muhteşem manzarasına kavuştu. General Groves da o kadar tenha bir sahaya kavuştu ki, sahaya sadece dolambaçlı bir çakıl yol ve bir telefon hattı geliyordu. Sonraki üç ay boyunca, inşaat ekipleri kiremit veya teneke çatılı ucuz barakalar inşa etti. Ham kimya ve fizik laboratuvarları için de benzer binalar inşa edildi. Her şey asker yeşiline boyanmıştı.

Oppenheimer, Los Alamos'a çöken mutlak kargaşadan habersiz görünüyordu ancak yıllar sonra, "Böyle güzel bir yerin mahvedilmesinin sorumlusu benim," diye itiraf etti.* Proje için ihtiyaç duyduğu biliminsanlarını toplamaya odaklandığından, küçük bir kasaba inşa etmek gibi idari görevlere ayıracak zamanı yoktu. Oppie'nin asistanlarından biri olan deneysel fizikçi John Manley, saha hakkında ciddi endişelere sahipti. Manley, 2 Aralık 1942'de İtalyan göçmeni fizikçi Enrico Fermi'nin dünyanın ilk kontrollü nükleer zincirleme reaksiyonunu gerçekleştiren bir ekibe liderlik ettiği Chicago'dan yeni gelmişti. Chicago, seçkin bir üniversiteye, birinci sınıf kütüphanelere ve geniş ölçüde deneyimli makinistlere, şişe yapımcılarına, mühendislere ve diğer teknisyenlere ev sahipliği yapan büyük bir şehirdi. Los Alamos'ta hiçbir şey yoktu. "Yapmaya çalıştığımız şey," diye yazdı Manley, "New Mexico'nun vahşi doğasında, Horatio Alger kitaplarından ya da Çiftlik Okulu'ndaki çocukların okudukları şeylerden oluşan bir kütüphane ve ata binmek için kullandıkları ekipmanlar dışında hiçbir malzemesi olmayan yeni bir laboratuvar inşa etmekti. Eldeki malzemelerin hiçbirinin nötron üreten hızlandırıcıları yapmamızda bize pek bir yardımı olmayacaktı."† Manley'e göre, Oppenheimer deneysel bir fizikçi olsaydı, "deneysel fiziğin yüzde 90'ının tesisat olduğunu" anlardı ve böyle bir ortamda bir laboratuvar kurulmasını asla kabul etmezdi.

Lojistik korkunç derecede karmaşıktı. Oppenheimer ve ilk biliminsanları grubu, 1943 Mart ayının ortasına kadar Los Alamos'a

---

* Wirth ve Aldrich, *Los Alamos,* s. viii. JRO bunu 1955'te Wirth'ün büyükbabasına söyledi.

† Manley, "A New Laboratory Is Born," yayımlanmamış notlar, s. 18.

varmayı planlıyordu. O sırada Robert, Hans Bethe'ye, bir şehir mühendisi tarafından yönetilen yaşanabilir bir topluluk olacağına dair güvence verdi.* Bekâr konutları ve bir, iki, üç odalı aile evleri olacaktı. Bu eşyalı meskenlerin hepsine elektrik gelecekti ama güvenlik nedeniyle telefon olmayacaktı. Mutfaklar odun sobası ve su ısıtıcıları ile donatılacaktı. Şömineler ve buzdolapları olacaktı. Gerektiğinde ağır ev işleri için hizmetliler bulunacaktı. Küçük çocuklar için bir okul, kütüphane, çamaşırhane, hastane ve çöp toplama olacaktı. Bir ordu pazarı kurulacak ve siparişler ile market alışverişleri için kullanılabilecekti. Bir eğlence görevlisi, düzenli film gösterileri ve yakındaki dağlarda yürüyüş gezileri düzenleyecekti. Oppie bira, kola ve hafif öğle yemekleri için bir kantin, evli olmayanlar için düzenli bir yemekhane ve evli çiftlerin akşamları dışarıda yemek yiyebilecekleri "şık" bir kafe olacağına da söz vermişti.

Laboratuvarlar için Michigan'dan iki Van de Graaff jeneratörü, Harvard'dan bir siklotron ve Illinois Üniversitesi'nden bir Cockcroft-Walton makinesinin sevkiyatını istediler. Hepsi de vazgeçilmezdi. Van de Graaff jeneratörleri, temel fizik ölçümlerini yapmak için kullanılacaktı. İlk parçacık hızlandırıcı olan Cockcroft-Walton makinesiyse, çeşitli elementlerin yapay olarak diğer elementlere dönüştürülebildiği deneyler için gerekliydi.

Los Alamos'un inşası, biliminsanlarının toplanması ve dünyanın ilk nükleer silah laboratuvarı için gerekli tüm ekipmanların bir araya getirilmesi titiz ve sabırlı bir yönetici gerektiriyordu. 1943'ün başlarında Oppenheimer bu iki özelliğe de sahip değildi. Lisansüstü seminerlerinden daha fazlasını yönetmişliği yoktu. 1938'de on beş lisansüstü öğrenciden sorumluydu; oysa şimdi yüzlerce, yakında binlerce olacak biliminsanı ve teknisyenin çalışmalarını yönetiyordu. Arkadaşları da mizaç olarak bu iş için uygun olduğuna inanmıyordu. O sıralar Ernest Lawrence'ın yanında çalışan genç deneysel fizikçi Robert Wilson, "O cins bir tipti. Onunla 1940'tan önce tanıştığımda neredeyse profesyonel derecede cins biriydi," diyordu.†

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 244-45; JRO'dan Hans ve Rose Bethe'e, 28.12.42.

† Raymond T. Birge, "History of the Physics Department," cilt. 4, yayımlanmamış notlar, UCB, s. xiv; Robert R. Wilson, röportaj: Owen Gingrich, 23.4.82, s. 3.

"Yönetici olacağını düşüneceğiniz türden bir insan değildi." Aralık 1942'de James Conant Groves'a, Vannevar Bush'la birlikte, "liderlik için doğru adamı bulup bulmadıklarını merak ettiklerini" yazdı.*

John Manley bile Oppie'nin yardımcısı olarak hizmet etme konusunda ciddi şüpheler taşıyordu. Manley, "Onun göze çarpan bilgi dağarcığına rağmen sıradan işlere ilgisizliğinden biraz korktum," diyordu.† Manley özellikle laboratuvarın organizasyonu konusunda endişeliydi: "Oppie'yi bir organizasyon şeması hazırlaması ve kimin ne iş yapacağını belirlemesi için kim bilir kaç ay boyunca gelip gidip taciz ettim." Oppenheimer, Manley'nin taleplerini sürekli duymazdan geliyordu, ta ki Mart 1943'te bir gün Manley LeConte Hall'un en üst katına çıkıp Oppenheimer'ın ofisinin kapısını iterek açıncaya kadar. Oppenheimer başını kaldırıp onu orada gördüğünde, Manley'nin tam olarak ne istediğini anlamıştı. Bir kâğıt parçası çıkarıp masasının üzerine bıraktı ve "İşte lanet olası organizasyon şeman," dedi. Oppenheimer laboratuvarda dört büyük bölüm öngörmüştü: deneysel fizik, teorik fizik, kimya ve metalurji, bir de son olarak mühimmat. Bu bölümlerin her biri içindeki grup liderleri, bölüm şeflerine, bölüm şefleri de Oppenheimer'a bağlıydı. Bu bir başlangıçtı.

1943'ün başlarında, Oppenheimer yirmi sekiz yaşındaki Robert Wilson'ı Harvard'ın siklotronunun Los Alamos'a güvenli bir şekilde gönderilmesini ayarlaması için Harvard'a gönderdi. 4 Mart günü Wilson, siklotronu barındıracak binayı incelemek için Los Alamos'a geldiğinde tam bir kaosla karşılaştı; hiçbir program, planlama ve sorumluluk tarifi yok gibiydi. Wilson durumu Manley'ye şikâyet etti ve iki adam Oppenheimer'la yüzleşme konusunda anlaştılar. Berkeley'deki buluşmaları bir felaketti: Oppenheimer sinirlendi ve onlara küfretti. Şaşıran Wilson ve Manley, Oppenheimer'ın zorluklara göğüs germeye hazır olup olmadığı merakıyla oradan ayrıldılar.‡

Soy bağıyla Quaker olan Wilson, Avrupa savaşı patlak verdiğinde pasifistti: "Yani, bu korkunç proje üzerinde çalışıyor olacağımı

---

* Hershberg, *James B. Conant*, s. 167.

† Manley, röportaj: Sherwin, 9.1.85, s. 23; Manley, "A New Laboratory Is Born," yayımlanmamış notlar, s. 21.

‡ Robert R. Wilson, "A Recruit for Los Alamos," *Bulletin of the Atomic Scientists*, Mart 1975, s. 45; Goodchild, *Oppenheimer*, s. 72.

öğrenmek benim için büyük bir değişiklikti," diyordu.* Ama Los Alamos'ta tanıdığı herkes gibi Wilson da her şeyden önce Nazilerin savaşı atom silahıyla kazanma ihtimalinden korkuyordu. Ve kişisel olarak bir gün atom bombası yapmanın mümkün olmadığını kanıtlayabileceklerini umarken, yapılabiliyorsa da yapanlar arasında olmaya hevesliydi. Mizaç olarak çalışkan ve ciddi olan Wilson, başlangıçta Oppenheimer'ın burnu büyük tavrından rahatsız oldu. Daha sonraları, "Ondan hoşlanmamıştım," diyecekti. "Çok zeki biriydi ve aptallara katlanmaktan hoşlanmıyordu. Belki de katlanamadığı aptallardan biri de bendim."

Nihayet, Los Alamos'a taşınmadan önce sorumluluklarından kopmuş gibi görünen Oppenheimer, değişim yeteneğini çabucak gösterdi. Wilson, Los Alamos'ta geçirdiği birkaç aydan sonra patronunun karizmatik ve etkili bir yöneticiye dönüştüğünü şaşkınlıkla gözlemledi. Bir zamanların cins teorik fizikçisi ve uzun saçlı, solcu entelektüeli, şimdi birinci sınıf, son derece organize bir lider hâline geliyordu. Wilson, "Tarzı ve bir kalitesi vardı," diyordu.† "Çok zeki bir adamdı. Ve onda eksik gördüğümüz her ne varsa, birkaç ay içinde hepsini düzeltti ve açıkçası idari prosedürler hakkında bizim bildiğimizden çok daha fazlasını bildiğini gösterdi. Ne kadar endişemiz varsa, kısa sürede hepsini yatıştırdı." 1943 yazında Wilson, "Onunla birlikteyken daha büyük bir insan oluyordum. Gitgide bir Oppenheimer insanı oldum ve onu idolleştirdim, tamamen değiştim," dedi.‡

Ama öyle de olsa, planlamanın erken aşamalarında Oppenheimer genellikle son derece deneyimsizdi.§ Manley'ye verdiği organizasyon şemasında, kendisini hem laboratuvar direktörü hem de teorik bölümün şefi olarak göstermişti. Ancak kısa süre sonra meslektaşları ve sonunda Robert, her iki işi de yapacak zamanı olmadığını anladı ve teorik bölümün başına Hans Bethe'i atadı. Ayrıca Gene-

* Mary Palevsky, *Atomic Fragments*, s. 128-29.

† Robert R. Wilson, röportaj: Gingrich, 23.4.82, s. 4.

‡ Palevsky, *Atomic Fragments*, s. 134-35; Wilson, röportaj: Gingrich, 23.4.82, s. 4, Sherwin Collection.

§ Dudley, "Ranch School to Secret City," Badash, ve diğ., ed., *Reminiscences of Los Alamos*, Sherwin Collection.

ral Groves'a sadece bir avuç biliminsanına ihtiyacı olacağını düşündüğünü söylemişti. Binbaşı Dudley, sahayı ilk keşfettiklerinde Oppenheimer'ın, bir dizi mühendis ve teknisyenle birlikte altı biliminsanının işi götürebileceğini söylediği iddiasındaydı. Bu muhtemelen bir abartı olsa da, mesele açıktı: Oppenheimer başlangıçta işin büyüklüğünü büyük ölçüde hafife almıştı. İlk yapım sözleşmesinin bedeli 300.000 dolardı – ancak bir yıl içinde 7,5 milyon dolar harcandı.

Los Alamos Mart 1943'te açıldığında, yeni tesiste yüz biliminsanı, mühendis ve destek personeli bir araya geldi; altı ay içinde bin kişiye ulaştı ve bir yıl sonra sahada 3.500 kişi yaşıyordu.* 1945 yazında, Oppenheimer'ın bu ıssız yerdeki ileri karakolu, en az 4.000 sivil ve 2.000 üniformalı adamdan oluşan küçük bir kasabaya dönüşmüştü. Bütün bu insanlar 300 apartman, elli iki yatakhane ve 200 kadar karavanda yaşıyorlardı. Bir plütonyum saflaştırma tesisi, bir dökümhane, bir kütüphane, bir konferans salonu ve düzinelerce laboratuvar, depo ve ofisle sadece "Teknik Alan", otuz yedi binadan oluşuyordu.

General Groves'un yeni laboratuvardaki tüm biliminsanlarının ordu mensubu olması gerektiği düşüncesini Oppenheimer, neredeyse tüm meslektaşlarını dehşete düşürecek şekilde kabul etmişti. Ocak 1943'ün ortalarında Oppenheimer, yarbay olarak atamasını ayarlamak için San Francisco'daki bir ordu üssü olan Presidio'ya gitti. Aslında ordunun fiziksel muayenesine girdi ve başarısız oldu. Askeri doktorlar, 58 kg olan Oppenheimer'ın, kendi yaşı ve boyundaki bir adam için gereken minimum ağırlığın 5 kg altında ve ideal ağırlığının 12 kg altında olduğunu söyledi. Göğüs röntgeni, tüberküloz olduğunu doğruladığında, 1927 yılına kadar uzanan bir "kronik öksürüğü" olduğunu kaydettiler. Ayrıca hastalık kayıtlarında bir

* Güvenlik nedenleriyle, Los Alamos'taki toplam nüfus oldukça gizli tutuldu; Nisan 1946'ya kadar nüfus sayımı yapılmadı. Farklı kaynaklar farklı rakamlar kullanıyor: Bkz. Thorpe ve Shapin, "Who Was J. Robert Oppenheimer?" *Social Studies of Science,* Ağustos 2000, s. 585; Kunetka, *City of Fire,* s. 89, 130; Kunetka, Los Alamos'un "bilimsel nüfusu" için 4.000 sayısını kullanıyor (s. 65). Edith C. Truslow'un *Manhattan District History* (1991) eserine göre 1944'te Los Alamos nüfusu 5.675 idi. Aynı kaynağa göre nüfus, 1945'te keskin bir artışla toplam 8.200'e ulaştı. Norris, *Racing for the Bomb,* s. 246'da benzer rakamlar kullanıyor.

"lumbo-sakral gerilme" geçirdiğini belirtmişti: Her on günde bir, sol bacağından aşağı orta derecede ağrılar hissettiğini söyledi. Tüm bu nedenlerle, Askeri doktorlar onu "aktif hizmet için kalıcı olarak yetersiz" buldu. Ancak Groves, doktorlara Oppenheimer'ın göreve uygun sayılması gerektiği talimatını vermiş olduğu için, kendisinden "yukarıdaki fiziksel kusurların" varlığını kabul eden ve yine de uzun süreli aktif göreve alınmasını talep eden bir belge imzalaması istendi.*

Fiziksel muayeneden sonra, Oppenheimer'ın tam da üzerine göre dikilmiş bir subay üniforması oldu. Onun karmaşık motivasyonları vardı. Belki de bir yarbay üniforması giymek, Yahudi kökeni konusunda kompleksleri olan bir adam için önemli bir kabul görme işaretiydi. Ama üniforma giymek 1942'de yapılabilecek vatansever işlerden biriydi. Ülke çapında erkekler ve kadınlar, kabileyi, ülkeyi savunmaya dair sembolik, geleneksel ritüellerinde askeri üniformalara bürünüyorlar ve üniforma bu bağlılığın görünür bir ifadesi oluyordu. Robert'ın ruh dünyasında çok elmalı turta† vardı. Robert Wilson şöyle diyordu: "Oppie gözlerini uzaklara diker ve bana bu savaşın daha önce yapılan her savaştan farklı olduğunu söylerdi; bu özgürlük ilkeleriyle ilgili bir savaştı. Bütün bu savaşımın Nazileri bertaraf etmek ve Faşizmi devirmek için gösterilen kitlesel bir çaba olduğuna ikna olmuştu. Konuştuğunda halkın ordusu ve halkın savaşı ifadelerini kullanıyordu. . . . Kullandığı dil fazla değişmemişti. Bu da aynı türden [politik] bir dildi; bir farkla ki daha önce radikal aromalıyken artık vatansever bir aroması vardı."‡

Fakat Oppenheimer, Los Alamos'a fizikçi bulma turlarına çıktıktan kısa bir süre sonra, arkadaşlarının askeri disiplin altında çalışma

---

* JRO tıbbi muayene, Presidio, San Francisco, 16.1.43, kutu 100, seri 8, MED, NA; Herken, *Brotherhood of the Bomb,* s. 75. Bu tıbbi kayıtlara göre, Oppenheimer 1,78 boyunda, 58 kilo ağırlığında ve bel çevresi 71 cm idi. Tansiyonu normal değerlerde 78/128 ölçüldü. Görüşü ve işitmesi tamamen normaldi ancak orijinal dişlerinden beşi eksikti. Oppenheimer askeri doktorlara akıl hastalığı öyküsü olmadığını söyledi.

† Amerikalı olmakla özdeşleşen sembolik değerlerden biri de elmalı turta olduğu için bu gönderme yapılıyor. *–çn*

‡ Jane Wilson, ed., *All in Our Time,* 1974, s. 147; Libby, *The Uranium People,* s. 197; Wilson, "A Recruit for Los Alamos," *Bulletin of the Atomic Scientists* Mart 1975, s. 42-43.

zorunluluğu fikrine karşı çıktığını keşfetti. Şubat 1943'te, eski arkadaşı Isidor Rabi ve diğer birkaç fizikçi onu "laboratuvarın askerden arındırılması gerektiğine" ikna etmişti. Rabi, Oppie'nin arkadaşları arasında, aptalca davrandığında bunu ona söyleyebilecek birkaç kişiden biriydi. Şöyle diyordu Rabi: "Savaşta olduğumuz için üniforma giymenin iyi olacağını düşündü; güya bu bizi Amerikan halkına yaklaştıracaktı, böyle saçmalıklar işte... Savaşı kazanmayı ciddi olarak istediğini biliyordum ama bu şekilde bir bomba yapamazdık. Çok bilge olmasının yanı sıra, çok da aptaldı."*

O ayın sonunda Groves uzlaşmayı kabul etti: Laboratuvardaki deneysel çalışmalar sırasında biliminsanları sivil kalacaktı ancak silahı test etme zamanı geldiğinde herkes üniforma giyecekti.† Los Alamos çitle çevrilecek ve bir kışla gibi tasarlanacaktı ancak laboratuvarın "Teknik Alanı" içinde biliminsanları "Bilimsel Direktör" olarak Oppenheimer'a karşı sorumlu olacaktı. Ordu topluluğa erişimi kontrol edecekti ancak biliminsanları arasındaki bilgi alışverişini kontrol etmeyecekti; bu Oppenheimer'ın sorumluluğundaydı. Hans Bethe, Oppie'yi ordu ile yaptığı görüşmelerden dolayı tebrik etti ve, "Sanırım artık Yüksek Diplomasi derecesini kazandın," diye yazdı.‡

Rabi, bu ve diğer organizasyonel konularda kritik bir rol oynadı. Daha sonra Bethe, "Rabi olmasaydı ortalık karışırdı çünkü Oppie bir organizasyon kurmak istemiyordu. Rabi ve [Lee] Dubridge [dönemin MIT Radyasyon Laboratuvarı başkanı] Oppie'ye geldi ve 'Bir organizasyonun olmalı. Laboratuvar bölümlere, bölümler gruplara ayrılmalı. Aksi takdirde, buradan hiçbir şey çıkmaz,' dedi. Oppie'ye gelince, onun için bunların hepsi yeni şeylerdi. Rabi, Oppie'yi pratikleştirdi. Oppie'yi üniforma giymekten vazgeçirdi."§

Oppenheimer'ın en büyük hayal kırıklıklarından biri, Isidor Rabi'yi Los Alamos'a taşınmaya ikna edememesiydi. Rabi'nin ekipte olmasını o kadar istiyordu ki, ona laboratuvarın yardımcı direktörlüğünü teklif etti ancak hiçbir işe yaramadı. Rabi'nin bomba yapma fikri hakkında temel çekinceleri vardı: "Japonların Şanghay banli-

---

* Rabi, röportaj: Sherwin, 12.3.82, s. 11.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 247-49.

‡ Hans Bethe'den JRO'ya, 3.3.43, Bethe klasörü, kutu 20, JRO Evrakı, LOC.

§ Rigden, *Rabi*, s. 149.

yösünü bombaladığı o fotoğrafları gördüğüm 1931'den beri bombalamaya şiddetle karşıydım. Bir bomba atarsın ve kurunun yanında yaş da yanar. Bundan kaçış yoktur. Tedbirli adamlar da kaçamaz, iyi adamlar da. Almanya ile olan savaş sırasında biz [Rad Lab'de] elbette bombalama için birçok cihaz yapımına yardım ettik ancak bu gerçek bir düşman ve ciddi bir meseleydi. Ama atom bombası bu prensibi bir adım öteye taşıdı. O zaman da sevmemiştim, şimdi de sevmiyorum. Bence bu korkunç bir şey," diyordu.* Rabi'nin düşüncesine göre, bu savaş çok daha az egzotik bir teknolojiyle; radarla kazanılacaktı. "Düşündüm," diyordu Rabi, "ve onu geri çevirdim. Dedim ki, 'Bu savaş konusunda çok ciddiyim. Yetersiz radarlarla savaşı kaybedebiliriz.'"†

Rabi ayrıca katılmamak için pratiklikten uzak ama daha derin bir neden gösterdi: Oppenheimer'a, "üç yüzyıllık fiziğin ulaştığı zirveyi" bir kitle imha silahı hâline getirmek istemediğini söyledi. Bu, Rabi'nin felsefi bakımdan Oppenheimer seviyesinde bir adamda yankı uyandırabileceğini bildiği olağanüstü bir ifadeydi. Ama Rabi atom bombasının ahlaki sonuçlarını düşünürken, Oppenheimer'ın, bu savaşın ortasında, bir an olsun metafizik düşünmeye sabrı yoktu. Arkadaşının itirazını bir kenara itti. Rabi'ye, "Ben de senin gibi bu projenin 'üç yüzyıllık fiziğin zirve noktası' olduğuna inansaydım, sanırım farklı bir tavır takınmam gerekirdi," diye yazdı.‡ "Benim için asıl önemli olan, savaş zamanında sonuç getirecek bir askeri silahın geliştirilmesidir. Nazilerin bize bu geliştirmeyi yapmama seçeneği bıraktığını sanmıyorum." Artık Oppenheimer için tek bir şeyin önemi vardı: Silahı Nazilerden önce yapmak.

Rabi Los Alamos'a taşınmayı reddettiyse de Oppenheimer ilk toplantıya gelmesi ve daha sonra projenin az katılım sağlayan konuk danışmanlarından biri olarak hizmet etmesi için onu ikna etti. Rabi, Hans Bethe'nin dediği gibi, "Oppie'nin baba nasihatleri veren danışmanı" oldu. Rabi, "Los Alamos'tan hiç maaş almadım," diyordu.§ "Reddettim. İletişim kanallarımı temiz tutmak istedim. Önemli

---

* A.g.e., s. 152.

† Rhodes, *The Making of the Atomic Bomb*, s. 452.

‡ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 250.

§ Rigden, *Rabi*, s. 146.

komitelerinin hiçbirinin üyesi ya da benzeri bir şey değildim, sadece Oppenheimer'ın danışmanıydım."

Dahası, Rabi hem Hans Bethe'yi hem de diğerlerini Los Alamos'a taşınmaya ikna etmede etkili oldu. Ayrıca Oppenheimer'ı da Bethe'yi "projenin sinir merkezi" olarak adlandırdığı teorik bölümün şefi olarak atamaya teşvik etti.* Oppenheimer tüm bu konularda Rabi'nin yargılarına güvendi ve onun önerileri üzerine hızla hareket etti.

Rabi, Princeton'da çalışan fizikçiler grubu arasında "morallerin bozulduğu" konusunda onu uyarınca Oppenheimer, yirmi biliminsanından oluşan tüm Princeton ekibini Los Alamos'a getirtmeye karar verdi. Princeton grubunda sadece Robert Wilson değil, aynı zamanda yirmi dört yaşında Richard Feynman adında zeki ve neşeli, haylaz bir fizikçi de vardı, bu özellikle güzel bir tesadüf olmuştu. Oppenheimer, Feynman'daki dehayı hemen fark etmişti ve onu Los Alamos'ta istiyordu. Ancak Feynman'ın eşi Arline, tüberkülozla mücadele ediyordu ve Feynman onsuz Los Alamos'a taşınamayacağını açıkça belirtti. Feynman konunun kapandığını düşünüyordu ama 1943 kışının başlarında bir gün Chicago'dan şehirlerarası telefon aldı. Oppenheimer, Albuquerque'de Arline için bir tüberküloz sanatoryumu bulduğunu söylemek için arıyordu. Feynman'a, Los Alamos'ta çalışabileceğini ve hafta sonları Arline'i ziyaret edebileceğini garanti etti. Feynman bundan etkilendi ve ikna oldu.†

Oppenheimer, zamanla alacağı isimle "Tepe"de çalışacak adam arayışında amansızdı. Arayışlarına 1942 sonbaharında, daha Los Alamos "Y Bölgesi" olarak seçilmeden önce başlamıştı. Manley'ye, "Elimizin ulaşabildiği herkesi toplamak için kesinlikle pervasız bir çabanın içine şimdiden girmeliyiz," diye yazmıştı.‡ İlk hedefleri arasında MIT yöneticisi ve deneysel fizikçi Robert Bacher vardı. Aylarca süren ısrarlı lobicilikten sonra Bacher nihayet Haziran 1943'te Los Alamos'a taşınmayı ve projenin deneysel fizik bölümünü yönetmeyi kabul etti. Oppenheimer o baharın başlarında Bacher'a, nite-

* JRO'dan Rabi'ye, 26.2.43; Rabi'den JRO'ya, 8.3.43 ve Rabi'den JRO'ya "Suggestions for Interim Organization and Procedure," 10.2.43, Rabi klasörü, kutu 59, JRO Evrakı.

† James Gleick, *Genius*, s. 159.

‡ JRO'dan John H. Manley'e, 12.10.42, kutu 50, Manley klasörü, JRO Evrakı.

liklerinin onu "neredeyse benzersiz kıldığını ve bu yüzden aylardır kendisini büyük bir titizlikle takip ettiğini" yazmıştı.* Oppenheimer ona fazlasıyla inanıyordu ve mektubunda, "Sizin kararlılık ve muhakemeniz, bu heyecan verici girişimin en çok değer verdiği niteliklerdir," diye belirtti. Bacher geldi ama asker üniforması giymesi istenirse istifa edeceği konusunda da uyardı.

16 Mart 1943'te Oppie ve Kitty, 20.000 nüfuslu hareketsiz bir kasaba olan Santa Fe'ye giden bir trene atladılar. Kasabadaki en iyi otel olan La Fonda'ya yerleştiler. Oppenheimer, laboratuvar için Santa Fe irtibat ofisini kurmak üzere birkaç gün boyunca iş görüşmeleri yaptı. Bir gün, kırk beş yaşındaki Smith Koleji mezunu Dorothy Scarritt McKibbin, La Fonda'nın lobisinde duruyor, hakkında hiçbir şey söylenmemiş bir iş için mülakata alınmayı bekliyordu. McKibbin, "Parmak uçlarında yürüyen, trençkot giyen ve domuz turtası şapka takan bir adam gördüm," diyordu.† Oppenheimer kendisini "Bay Bradley" olarak tanıttı ve özgeçmişini sordu. On iki yıl önce dul kalan McKibbin, ilk olarak hafif bir tüberküloz vakasından kurtulmak için New Mexico'ya taşınmış ama Oppenheimer gibi buranın saf güzelliğine âşık olmuştu. 1943'te McKibbin, şair Peggy Pond Church, suluboya sanatçısı Cady Wells ve mimar John Gaw Meem gibi sanatçılar ve yazarlar da dahil olmak üzere Santa Fe sosyetesindeki herkesi tanıyordu. Ayrıca 1930'ların sonlarında yazlarını New Mexico'da geçiren dansçı ve koreograf Martha Graham'ın arkadaşıydı. Oppenheimer, bu sofistike, bağlantıları güçlü ve kendine güvenen kadının kolayca gözünün korkutulamayacağını görebiliyordu ve McKibbin'in Santa Fe'yi ve çevresini ondan daha iyi tanıdığını fark ettiğinde, onu şehir merkezindeki 109 East Palace Avenue'da gizli bir ofisi işletmesi için işe aldı.

McKibbin, Oppenheimer'ın doğal zarafetine ve hoş davranışlarına hemen kapıldı. "Onunla bağlantılı her şeyin canlılık kazanacağını anlamıştım," diyordu, "ve kararımı verdim. Bu adamla, her kim

---

* JRO'dan Robert Bacher'e, not, 28.4.43, kutu 18, Bacher klasörü, JRO Evrakı.

† McKibbin aynı zamanda Luvie Pearson'ın eski bir arkadaşıydı, etkili köşe yazarı Drew Pearson'ın karısıydı (Nancy C. Steeper, *Gatekeeper to Los Alamos*, s. 73 taslak metin).

olursa olsun, birlikte çalışmanın harika olacağını düşündüm! İnsanı onunki kadar hızla ve tamamen çarpan bir manyetizmaya sahip biriyle hiç tanışmamıştım. Onun ne iş yaptığını bilmiyordum. Belki de yeni bir yol açmak için hendekler kazıyordu; bunu yapmayı, böyle hayat dolu, enerji saçan bir adamla çalışmayı çok istiyordum. Bu iş tam bana göreydi."

McKibbin'in, Oppenheimer'ın ne iş yaptığına dair hiçbir fikri olmayabilirdi ancak kısa sürede "Los Alamos'un teşrifatçısı" oldu.* Tepeye gidecek yüzlerce biliminsanını ve ailelerini isimsiz ofisinde karşıladı. Bazı günler yüzlerce telefon görüşmesi yapıyor ve düzinelerce giriş kartı çıkarıyordu. Yeni toplulukta herkesi ve her şeyi tanıyacaktı ancak atom bombası yaptıklarını anlaması bir yıl sürdü. McKibbin ve Oppenheimer ömür boyu arkadaş kalacaklardı. Robert ona lakabı olan "Dink" adıyla seslendi ve sağlıklı muhakemesine ve işleri halletme yeteneğine güvenmeyi çabucak öğrendi.

Otuz dokuz yaşındaki Oppenheimer, yirmi yıldır hiç yaşlanmamış gibi görünüyordu. Hâlâ uzun, çok siyah ve neredeyse dik duran dalgalı saçları vardı. "Gördüğüm en mavi gözlere sahipti," diyordu McKibbin, "çok açık maviydi."† Ona, Sangre de Cristo Sıradağları'nın yamaçlarında yetişen yabani bir çiçek olan centiyanların soluk, buz mavisi rengini hatırlatıyorlardı. Gözleri büyüleyiciydi. Büyük, yuvarlak gözlerini ağır kirpikler ve kalın, siyah kaşlar koruyordu. "Her zaman konuştuğu kişinin gözlerine bakardı; her zaman konuştuğu kişiye elinden gelen her şeyi verirdi." Çok yumuşak konuşuyordu ve neredeyse her şey hakkında büyük bir bilgelikle konuşabiliyor olsa da, hâlâ büyüleyici bir şekilde çocuksu görünebiliyordu. McKibbin daha sonraları, "Bir şeyden etkilendiğinde, 'Vay canına!' derdi ve 'Vay canına!' dediğini duymak çok güzeldi," diyecekti. Robert'ın hayranları Los Alamos'ta katlanarak artıyordu.

Ay sonunda Robert, Kitty ve Peter, Tepe'ye taşındı ve 1929'da Çiftlik Okulu çocuklarına analık yapan Çiftlik Okulu müdürünün kız kar-

---

* Dorothy McKibbin, röportaj: Jon Else, 12.10.79, s. 2, Sherwin Collection; Peggy Corbett, "Oppie's Vitality Swayed Santa Fe," McKibbin klasörü, JRO Evrakı; Steeper, *Gatekeeper to Los Alamos*, s. 3.

† McKibbin, röportaj: Jon Else, 12.10.79, s. 21-23.

deşi ve sanatçı May Connell için inşa edilen rustik, tek katlı, kütük ve taştan eve yerleşti. "Yönetici Kulübesi #2", "Küvet Sırası"nın sonunda yer alıyordu. Evlerin bu adı almasının nedeni Çiftlik Okulu döneminden kalma o ve diğer beş kulübe dışında Tepede küvetli ev olmamasıydı. Yeni yerleşim yerinin ortasında sakin, asfaltsız bir sokakta yer alan Oppenheimer'ın evi kısmen çalılarla kaplıydı ve küçük bir bahçesi vardı. İki küçük yatak odası ve bir çalışma odasıyla ev One Eagle Hill'e kıyasla mütevaziydı. Okul müdürleri tüm yemeklerini okul kafeteryasında yediklerinden, evde bir mutfak yoktu, Kitty'nin ısrarı üzerine bu dezavantaj kısa sürede giderildi. Ancak oturma odası, yüksek tavanlar, taştan bir şömine ve bahçeye bakan devasa dökme cam pencere ile çok hoştu. Burası 1945'in sonuna kadar onların evi olacaktı.

1943'teki ilk bahar, yeni sakinlerin çoğu için beklenmedik bir kâbus oldu.* Karların erimesiyle birlikte her yer çamur altında kalmış ve herkesin ayakkabısı çamura bulanmıştı. Bazı günlerde çamur, bataklık gibi araba lastiklerine yapışıyordu. Nisan ayında, biliminsanlarının sayısı otuza yükselmişti. Yeni gelenlerin çoğu teneke çatılı kontrplaktan barakalara yerleştirildi. Oppenheimer, estetikten biraz taviz vererek, ordu mühendislerini, konutları arazinin doğal hatlarını takip edecek şekilde düzenlemeye ikna etti.

Hans Bethe'nin gördükleri karşısında morali bozulmuştu. "Bir hayli şaşırdım," diyordu.† "Yaşadığımız tecrit beni şoke etmişti, kalitesiz binalar şoke etmişti. . . herkes sürekli bir yangın çıkmasından ve tüm projenin yanmasından korkuyordu." Yine de Bethe, ortamın "arkada kesinlikle güzel dağlar, ön tarafta çöl, ötesinde yine dağlarla" oldukça güzel olduğunu kabul ediyordu. "Kış sonuydu ve nisan ayında dağlarda hâlâ kar vardı, yani manzarayı izlemesi harikaydı. Ama açıkçası, her şeyden çok uzaktaydık, herkesten çok uzaktaydık. Bununla yaşamayı öğrendik," diyordu.

Nefes kesen manzara, kısmen şehrin pratik çirkinliğini karşılıyordu. Fizikçi Robert Brode'un karısı Bernice Brode, "Çelik tellerin arkasından kasabanın ötesine bakabiliyor ve sonbaharda altın rengine bürünen kavakların yeşil ağaçlarla oluşturduğu zıtlık, kışın

* Bernice Brode, *Tales of Los Alamos*, s. 8.

† Bethe, röportaj: Jon Else, 13.7.79, s. 7.

karları üst üste yığan fırtınalar, bahar tomurcuklarının soluk yeşili ve yazın çamların arasında ıslık çalan kuru çöl rüzgârıyla mevsimlerin gelip geçtiğini görebiliyorduk. Pek çok aklı başında insan, haklı olarak Los Alamos'un asla kurulmaması gereken bir şehir olduğunu söylese de, tuhaf kasabamızı düz tepenin üstüne kurmak kesinlikle bir dehâ dokunuşuydu," diyordu.* Oppenheimer, Chicago Üniversitesi'ne yaptığı bir ekip toplama gezisi sırasında tepenin güzelliğinden bahsedince, şehirli Leo Szilard'ın, "Kimse böyle bir yerde doğru düşünemez. Oraya giden herkes delirecek," dediği duyuldu.†

İnsanlar uzun zamandır sahip oldukları alışkanlıklarını değiştirmek zorunda kalmıştı.‡ Berkeley'de Oppenheimer, gecenin geç saatlerine kadar sosyalleşebilmek için programına saat 11.00'den önce ders koydurmuyordu. Ama Los Alamos'ta, her sabah 07.30'da Teknik Alan'a gidiyordu. Teknik Alan –kısaca "T" olarak biliniyordu– tepesinde iki sıra dikenli tel olan üç metre yüksekliğinde tel örgüyle çevriliydi. Kapıyı koruyan inzibat, gelenlerin renkli rozetlerini kontrol ediyordu. Beyaz rozet, "T" boyunca serbestçe dolaşma hakkına sahip fizikçiler veya diğer biliminsanlarını gösteriyordu. Oppenheimer, her yerde konuşlanmış son derece görünür silahlı muhafızları ara sıra dalgınlığından unutuyordu. Bir gün Los Alamos'un ana nizamiyesine arabayla geldi ve yavaşlamadan öylece içeri dalıverdi. Neye uğradığını şaşıran nöbetçi önce bağırarak uyardı sonra da arabanın tekerleklerine ateş etti.§ Oppenheimer durdu, geri geri geldi ve mırıldanarak özür diledikten sonra uzaklaştı. Doğal olarak Oppenheimer'ın güvenliği konusunda endişelenen Groves, Temmuz 1943'te ona bir mektup yazarak birkaç milden fazla otomobil kullanmaktan ve ihtiyaten "uçaklarla uçmaktan" kaçınmasını istedi.¶

Diğer herkes gibi, Oppenheimer da haftanın altı günü çalışıyor ve pazar günü tatil yapıyordu. Ancak iş günlerinde bile genellikle

---

* Brode, *Tales of Los Alamos*, s. 15.

† Davis, *Lawrence and Oppenheimer*, s. 163.

‡ Brode, *Tales of Los Alamos*, s. 37.

§ Elsie McMillan, "Outside the Inner Fence," Badash ve diğ., ed., *Reminiscences of Los Alamos*, s. 41.

¶ Leslie Groves to JRO, 29.7.43, Groves klasörü, kutu 36, JRO Evrakı.

gündelik kıyafetler giyiyor, mavi kravatsız iş gömleğiyle kot pantolon veya haki pantolondan oluşan New Mexico gardırobunu kullanıyordu. Meslektaşları da onu izliyordu. Bernice Brode, "Çalışma saatlerinde parlayan bir çift ayakkabı gördüğümü hatırlamıyorum," diye yazmıştı.* Oppie "T"ye doğru yürürken, meslektaşları genellikle onun arkasına düşer ve sessizce o sabaha dair düşüncelerini yumuşak bir şekilde mırıldanışını dinlerdi. Los Alamos sakinlerinden biri, manzarayı görünce, "Anne tavuk ve civcivleri gidiyor," demişti. Telefon santralinde çalışan yirmi üç yaşındaki bir kadın askere göre, "Domuz turtası şapkası, piposu ve bakışları ona belirli bir hava veriyordu. Hiçbir zaman gösteriş yapmaya ya da bağırmaya gerek duymuyordu. . . Telefon görüşmelerinde öncelik talep edebilirdi ama asla etmedi. Gerçekten hiçbir zaman böyle kibar olmak zorunda değildi."†

Direktörün bilinçli teklifsizliği, başka türlü onun varlığından tedirgin olabilecek birçok kişiye onu sevdirdi. Ordunun Özel Mühendis Müfrezesi'nde (SED) genç bir teknisyen olan Ed Doty, savaştan sonra ailesine, "Dr. Oppenheimer benden bir şeyler istemek için zaman zaman telefon ederdi. Telefonu ne zaman 'Doty,' diye açsam hattın karşısından, 'Ben de Oppie!' diye karşılık verirdi," diye yazdı.‡ Onun teklifsizliği General Groves'ın "hep dikkat ve saygı talep eden" disipliniyle tabana tabana zıttı.§ Oppie ise doğal olarak ilgi ve saygı görüyordu.

Oppenheimer ve Groves en başından beri herkesin maaşlarının, her yeni gelenin önceki işine göre sabitlenmesi gerektiği konusunda anlaşmışlardı. Bu, özel sektörden gelen nispeten genç bir adama daha yaşlı, kadrolu bir profesörden çok daha fazla ödeme yapılabilmesi nedeniyle geniş farklılıklara yol açtı. Bu eşitsizliği telafi etmek için Oppenheimer, kira oranlarının maaşa göre belirlenmesine karar verdi. Genç fizikçi Harold Agnew, Oppenheimer'ı bir tesisatçının nasıl bir üniversite mezununun maaşının neredeyse üç

* Brode, *Tales of Los Alamos*, s. 33.

† Eleanor Stone Roensch, *Life Within Limits*, s. 32. (Oppie'nin telefon numarası 146 idi.)

‡ Ed Doty'den ebeveynlerine, 7.8.45 (Los Alamos Historical Museum), alıntı: Thorpe ve Shapin, "Who Was J. Robert Oppenheimer?," s. 575.

§ Roensch, *Life Within Limits*, s. 32.

katı kadar kazanabildiğini sorarak sıkıştırınca Oppie, tesisatçıların laboratuvarın savaştaki önemi hakkında hiçbir fikirleri olmadığını, oysa biliminsanlarının bunu bildiğini söyledi, işte maaş farkının nedeni buydu.* En azından biliminsanları para için çalışmıyorlardı. Oppenheimer, sekreteri bir gün kendisine henüz maaş çeki almadığını hatırlattığında, Los Alamos'taki altıncı ayındaydı.†

Herkes uzun saatler çalışıyordu. Laboratuvar gece gündüz açıktı ve Oppenheimer insanları kendi programlarını kendileri belirlemeye teşvik ediyordu. Giriş çıkış saatlerinin tutulmasına izin vermedi ama Ekim 1944'te General Groves'un verimlilik uzmanlarından birinin normal çalışma saatlerindeki gevşeklikten şikâyet etmesi üzerine bir siren kullanılmaya başlandı. Bethe, "İş çok zorluydu," diyordu.‡ Teorik Bölüm lideri, bilim olarak yaptığı işin "başka zamanlarda yaptığı birçok şeyden çok daha kolay" olduğunu düşünüyordu. Ancak teslim tarihleri oldukça stresliydi. Bethe, "Çok ağır bir arabayı bir tepeden yukarı itmek zorunda kaldığımı hissediyordum ve bu rüyalarıma bile giriyordu," diyordu. Sınırlı kaynaklarla ve neredeyse hiçbir teslim tarihi olmadan çalışmaya alışkın biliminsanları, artık sınırsız kaynaklara ve zorlu teslim tarihlerine uyum sağlamak zorundaydılar.§

Bethe, Oppenheimer'ın karargâhı olan T-Binası'nda ("Teorik" anlamına gelen "T") çalışıyordu. Burası kısa sürede Tepe'nin ruhani merkezi hâline gelen, iki katlı, yeşil, sıkıcı bir yapıydı. Hemen yakınında Dick Feynman yaşıyordu; Bethe ne kadar ciddiyse kendisi o kadar sokulgandı. "Benim için," diyordu Bethe, "Feynman bir anlamda Princeton'dan peyda olmuştu. Ben tanımıyordum ama Oppenheimer tanıyordu. Başından beri çok canlıydı, geldikten yaklaşık iki ay sonrasına kadar bana hakaret etmeye başlamadı."¶ Otuz yedi yaşındaki Bethe, etrafında kendisiyle tartışmaya istekli birilerinin olmasını severdi ve yirmi beş yaşındaki Feynman tartışmayı

---

* Kunetka, *City of Fire*, s. 59; Brode, *Tales of Los Alamos*,s. 37.

† McKibbin, röportaj: Jon Else, 10.12.79, s. 19.

‡ Bethe, röportaj: Jon Else, 13.7.70, s. 7.

§ Thorpe ve Shapin, "Who Was J. Robert Oppenheimer?," s. 546; ayrıca bkz. Charles Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 302-3.

¶ Bernstein, *Hans Bethe*, s. 60.

severdi. İkisi bir aradayken, binadaki herkes Feynman'ın, "Hayır, hayır, sen delisin!" veya "Bu delilik!" diye bağırdığını duyabiliyordu.* Bethe daha sonra neden haklı olduğunu sessizce açıklardı. Feynman birkaç dakika sakinleşir ve ardından tekrar, "Bu imkânsız, sen delisin!" diye patlardı. Meslektaşları kısa süre sonra Feynman'a, "Mosquito"† ve Bethe'e "Savaş Gemisi" lakaplarını taktı.

"Los Alamos'taki Oppenheimer," diyordu Bethe, "tanıdığım Oppenheimer'dan çok farklıydı. Bir kere, Oppenheimer savaştan önce biraz tereddütlü, biraz çekingendi. Los Alamos'taki Oppenheimer kararlı bir yöneticiydi."‡ Bethe bu dönüşümü açıklamakta zorlanıyordu. Berkeley'de tanıdığı "saf bilim" insanı, tamamen "doğanın derin sırlarını" keşfetmeye odaklanmıştı. Oppenheimer sanayi kuruluşu tarzı şeylerle uzaktan yakından ilgilenmemişti ama Los Alamos'ta bir sanayi kuruluşunu yönetiyordu. Bethe, "Farklı bir problem, farklı bir tavır gerektiriyordu ve yeni rolüne uyum sağlamak için o da tamamen değişti," diyordu.

Nadiren emir verirdi ve fizikçi Eugene Wigner'in ifadesiyle "sadece gözleri, iki eli ve yarı yanan piposuyla çok kolay ve doğal bir şekilde" arzularını iletmeyi başarırdı.§ Bethe, Oppie'nin "ne yapılması gerektiğini asla dikte etmediğini" söylüyordu.¶ "İyi bir ev sahibinin misafirlerine yaptığı gibi elinde avucunda ne varsa getirip önümüze sererdi." Robert Wilson da benzer şeyler söylüyordu: "Onun varlığında daha zeki, daha konuşkan, daha yoğun, daha ileri görüşlü, daha şairane biri oldum. Normalde yavaş bir okur olmama rağmen, bana bir mektup verdiğinde ona bakar ve ince ayrıntılarını tartışmak için hazır olarak geri verirdim."** Ayrıca geçmişe bakıldığında

---

* Badash, ve diğ., ed., *Reminiscences of Los Alamos,* s. 109; James Gleick, *Genius,* s. 165.

† II. Dünya Savaşı'nda kullanılan bir İngiliz avcı ve bombardıman uçağı. Sivrisinek anlamına gelen adını, hızlı ve manevra yetenekleri yüksek olduğu için almıştır. *-çn*

‡ Bethe, röportaj: Jon Else, 13.7.79, s. 9.

§ Eugene Wigner, *The Recollections of Eugene P. Wigner,* s. 245.

¶ Bethe, "Oppenheimer: Where He Was There Was Always Life and Excitement," *Science,* sayı. 155, s. 1082.

** Wilson, "A Recruit for Los Alamos," *Bulletin of the Atomic Scientists,* Mart 1975, s. 45.

bu duygularda bir miktar "kendini kandırma" olduğunu kabul ediyordu. "Onun huzurundan ayrıldıktan sonra, söylenen parlak cümleleri yeniden kurmak ya da hatırlamak zor oluyordu. Her şeyden önce sözün söylenme makamı ortadan kalkmış oluyordu. Söylenen sözü çıkarabilmem gerekse bunu beceremiyordum."

Oppenheimer'ın çelimsiz, gösterişsiz fiziği sadece karizmatik otoritesini güçlendiriyordu. John Mason Brown yıllar sonra, "Kişiliğinin gücü, kişisel kırılganlığından ileri geliyor," demişti.* "Konuştuğu zaman büyüyormuş gibi görünür çünkü zihninin büyüklüğü kendini o kadar gösterirdi ki, bedeninin küçüklüğü unutulurdu."

Herhangi bir teorik fizik problemini çözerken karşılaşılacak bir sonraki soruyu tahmin etme konusunda her zaman hünerliydi. Ama şimdi, mühendisliğin her yönüne ilişkin âdeta anlık kavrayışlarıyla meslektaşlarını şaşırtıyordu. "Birçok kez şahit oldum; bir gazete okuyuşu vardı," diyordu Lee Dubridge, "ve bilirsiniz, daktilo yazısıyla on beş yirmi sayfa olurdu ve 'Pekâlâ, şunu bir inceleyelim de biraz konuşalım,' derdi. Oppie sayfaları yaklaşık beş dakika içinde çevirir ve ardından herkese tam olarak en önemli noktalar hakkında bilgi verirdi. Olayların özünü hızla kavrama konusunda bariz yetenekliydi. Oppie'nin laboratuvarda tam olarak aşina olmadığı ve neler olup bittiğini bilmediği önemli herhangi bir şey olduğunu sanmıyorum."† Anlaşmazlık olduğunda bile, Oppenheimer'ın tartışmaları önleme yeteneği vardı. Oppenheimer'ın, kişisel asistanı olarak işe aldığı Berkeley felsefe öğrencisi David Hawkins, pek çok defa patronunu çalışırken gözlemleme olanağı buldu: "Bir tartışmayı başından itibaren dinler, sonunda konuşulanları özetler ve bunu öyle başarıyla yapardı ki, kimsenin bir itirazı olmazdı. Bazıları bilimsel kariyerleri açısından da üstün olan tüm bu insanlardan saygı görmesini sağlayan bir tür sihirdi bu," diyordu.‡

Bu da Oppenheimer'ın kişisel cazibesini bir açıp bir kapatmasına olanak tanıyordu. Onu Berkeley'den tanıyanlar, onun başkalarını yörüngesine çekmek konusunda olağanüstü yetenekli bir adam olduğunu anlamışlardı. Ve onunla ilk kez New Mexico'da tanışan

---

* John Mason Brown, *Through These Men*, s. 286.

† Lee DuBridge, röportaj: Sherwin, 30.3.83, s. 11.

‡ Thorpe ve Shapin, "Who Was J. Robert Oppenheimer?," s. 574.

Dorothy McKibbin gibiler, her zaman onu memnun etmeye amadeydiler. "Size imkânsızı yaptırırdı," diyordu McKibbin.* Bir gün Santa Fe'den sahaya çağrıldı ve devam eden konut krizini hafifletmek için yolun on mil yukarısındaki bir oteli devralıp yüz çalışan için konut hâline getirip getiremeyeceği soruldu. McKibbin direndi. "Yani," diye itiraz etti, "daha önce hiç otel işletmemiştim." O anda Oppenheimer'ın ofisinin kapısı açıldı ve Oppie başını dışarı çıkarıp, "Keşke işletmiş olsaydın, Dorothy," dedi. Ardından kafasını geri çekip kapıyı kapattı. McKibbin, "Yapacağım," dedi.

John Manley, "Sanırım insanları kullanmak konusunda pek bir çekincesi yoktu," diyordu. "Eğer insanların kendisine faydalı olduğunu anladıysa, onları kullanması onun için gayet doğaldı." Ancak Manley, kendisi de dahil olmak üzere birçok insanın, Robert bunu çok hünerli bir şekilde yaptığı için, kullanılmaktan hoşlandığını düşünüyordu. "Sanırım diğerlerinin de olan bitenin farkında olduğunu biliyordu. Bale gibi bir şeydi bu; her biri oyunu da oyundaki rolünü de biliyordu ve oyunda dalavereye yer yoktu."†

Başkalarının tavsiyelerini dinler ve sıklıkla kabul ederdi. Hans Bethe haftalık yapılacak açık uçlu bir toplantıdan herkesin yararlanacağını öne sürünce, Oppenheimer hemen kabul etmişti. Groves bunu ilk öğrendiğinde onu durdurmaya çalıştı ancak Oppenheimer "beyaz rozetli" biliminsanları arasında böyle özgür bir fikir alışverişinin gerekli olduğu konusunda ısrar etti. Oppie, "Çalışmamızın arka planı o kadar karmaşık ki," diye yazdı Enrico Fermi'ye, "ve geçmişteki bilgilerimiz o kadar çok bölük pörçük ki, sakin ve kapsamlı bir tartışmadan kazanacağımız çok şey olacak gibi görünüyor."‡

İlk toplantı, 15 Nisan 1943'te, artık boşaltılmış olan okul kütüphanesinde yapıldı. Küçük bir karatahtanın önünde duran Oppenheimer, formalite icabı bazı açılış cümleleri söyledi ve ardından eski öğrencisi Bob Serber'ı takdim etti. Sayıları kırktan fazla olmayan biliminsanları topluluğuna, yapılacak iş hakkındaki bilgiyi Serber verecekti. Her zamanki teklemesiyle elindeki notlardan konuşan

---

* McKibbin, röportaj: Jon Else, 10.12.79, s. 21-23.

† Manley, röportaj: Sherwin, 9.1.85, s. 24; Smith ve Weiner, *Letters,* s. 263; Manley, röportaj: Alice Smith, 30.12.75, s. 10-11.

‡ JRO'dan Enrico Fermi'ye, 11.3.43, kutu 33, Fermi, JRO Evrakı.

utangaç ve sakar Serber, sahneye çıktı. Serber daha sonraları, "Güvenlik korkunçtu," diye yazdı.* "Koridordan marangozların çekiç sesleri geliyordu ve bir ara sunta tavandan aşağı bir bacak sarktı, muhtemelen yukarıda çalışan bir elektrikçiye aitti." Birkaç dakika geçmişti ki Oppenheimer, John Manley'yi göndererek Serber'ın kulağına "bomba" sözcüğünün yerine "cihaz" gibi daha belirsiz bir sözcük kullanmasını söyletti.

Serber, "Projenin amacı," demişti, "nükleer fisyon gösterdiği bilinen bir veya daha fazla materyalde bir hızlı nötron zincir reaksiyonu yoluyla enerjinin serbest bırakıldığı bomba şeklinde pratik bir askeri silah üretmektir."† Oppenheimer'ın ekibinin Berkeley'deki yaz seanslarından öğrendiklerini özetleyen Serber, hesaplamalarına göre bir atom bombasının muhtemelen 20.000 ton TNT'ye eşdeğer bir patlama üretebileceğini söyledi. Ancak böyle bir "cihazın", yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyuma gereksinimi vardı. Yaklaşık olarak bir kavun büyüklüğündeki bu zenginleştirilmiş uranyum çekirdeği, yaklaşık on beş kilo ağırlığında olacaktı. Ayrıca, U-238 kullanılarak bir nötron yakalama işlemiyle üretilen daha ağır plütonyum elementinden de bir silah yapabilirlerdi. Bir plütonyum bombası çok daha az kritik kütleye ihtiyaç duyardı ve dolayısıyla plütonyum çekirdeği yalnızca beş kilo ağırlığında yapılabilir ve bir portakaldan daha büyük görünmeyebilirdi. Her iki çekirdeğin de basketbol topu büyüklüğünde sıradan uranyumdan oluşan kalın bir kabuk içinde paketlenmesi gerekiyordu. Bu, her iki cihazın da ağırlığını yaklaşık bir tona çıkarıyordu ama yine de uçakla atılması mümkündü.‡

Serber'ın dinleyicileri arasındaki biliminsanlarının çoğu, yeni fiziğin doğasında var olan teorik olasılıkları zaten anlıyordu ancak iş dağılımı nedeniyle birçoğu ayrıntılar konusunda karanlıkta kalmıştı. Çok az kişi, en azından genel hatlarıyla, temel soruların kaçının yanıt bulduğundan haberdardı. Pratik bir askeri silah yapmanın önünde büyük engeller vardı ama bunlar aşılmaz değildi.

---

* Serber, *Peace and War*, s. 80.

† Serber, *The Los Alamos Primer*, s. 1.

‡ Dünyanın ilk muharebe amaçlı atom bombası olan ve Enola Gay adlı bir B-29 bombardıman uçağından Hiroşima'ya atılan Little Boy [Küçük Oğlan], 4.400 kilogram ağırlığındaydı.

Atom bombası yapmanın fiziği kısmen hâlâ belirsizdi ama asıl ölçülemeyen şeyler mühendislik ve mühimmat tasarımı kısmında yatıyordu.* Yeterli miktarda U-235 veya plütonyum üretmek, büyük bir endüstriyel faaliyet gerektiriyordu. Ve bomba kalitesinde yeterli malzeme üretilebilse bile, hiç kimse yeterli verimlilikte patlayacak bir atom bombasının nasıl tasarlanacağından emin değildi. Ancak bir zamanlar şüpheci olan Bethe bile, daha sonraları söylediği gibi, "bir kez plütonyum yapıldıktan sonra, bir nükleer bombanın da yapılabileceğinin hemen hemen kesin olduğunu" anlamıştı.† Serber'ın dinleyicilerine verdiği asıl mesaj, savaşın sonucuna büyük ölçüde katkıda bulunabilecek bir misyona sahip olduklarıydı. Bu gerçek bile tek başına insanların morallerini yerine getirmişti. Serber, ilk konuşmasıyla Oppenheimer'ın istediği duyguyu aktarmıştı: Bu, bir misyon ve tarihi değiştirecek araçlara sahip olduklarının farkına varma duygusuydu. Ama teknik sorunları Almanlardan önce çözebilecekler miydi? Gerçekten savaşın kazanılmasına katkıda bulunabilecekler miydi?

Sonraki iki hafta boyunca Serber, Oppenheimer'ın istediği türden yaratıcı diyalogları tetikleyecek birer saatlik dört tane daha konferans verdi. Diğer birçok konunun yanı sıra Serber, "ateşleme" dediği şeyin asıl mekaniğini, yani kritik miktarda uranyum veya plütonyum kütlelerinin bir zincirleme reaksiyonu başlatmak için nasıl bir araya getirileceği problemini kısaca özetledi. Serber, en bariz yöntem olan "silah düzeneği" üzerinde durdu. Bu yöntemde bir uranyum mermisi, bir başka U-235 kütlesine doğru ateşlenerek çarpıyor ve bir patlamaya yol açıyordu. Ama aynı zamanda "parçaların [verilen] çizimde görüldüğü gibi bir halka üzerine monte edilebileceğini" de öne sürdü.‡ "Patlayıcı madde halkanın etrafına dağıtılır ve ateşlenirse, parçalar bir küre oluşturacak şekilde içe doğru patlardı." Fisyona uygun malzemeyi içe doğru patlatma fikri ilk olarak Oppenheimer'ın eski arkadaşı Richard Tolman tarafından 1942 yazında önerilmiş ve ardından o ve Serber, Oppenheimer

* Rhodes, *The Making of the Atomic Bomb*, s. 460.

† Bethe, röportaj: Jon Else, 13.7.79, s. 1.

‡ Serber, *The Los Alamos Primer*, s. xxxii, 59; Rhodes, *The Making of the Atomic Bomb*, s. 466.

için konuyla ilgili bir not yazmışlardı. Tolman daha sonra içe doğru patlama üzerine iki not daha yazdı ve Mart 1943'te Vannevar Bush ve James Conant, Oppenheimer'ı içe doğru patlama tasarımını keşfetmek üzere çağırdı. Oppenheimer'ın cevaben, "Serber bu konuyu araştırıyor," dediği rivayet ediliyor. Bu arada Tolman'ın önerisi, yoğunluğunu artırmak için katı malzemeyi fiilen sıkıştırma fikrini içermiyordu ama Serber'ın ders notlarına dahil edilecek kadar iyi formüle edilmişti. Ancak bu, Seth Neddermeyer adında başka bir fizikçinin ilgisini çekmeye yetti ve Neddermeyer, tasarının potansiyelini araştırmak için Oppenheimer'dan izin istedi. Çok geçmeden Neddermeyer ve küçük bir biliminsanları ekibi, Los Alamos yakınlarındaki bir kanyonda, içe doğru patlamalı patlayıcıları test etmeye başlayacaktı.

Serber'ın dersleri uzun ömürlü olacaktı. Ed Condon, Serber'ın notlarını kullanarak derslerin yirmi dört sayfalık bir özetini daktilo etti. Bu çalışma çoğaltılarak yeni gelen biliminsanlarına dağıtılan, *Los Alamos El Kitabı* başlıklı bir kitapçık hâline geldi. Diğerlerinin yanı sıra Enrico Fermi de Serber'ın bazı derslerine katıldı ve ardından Oppenheimer'a, "Adamlarının gerçekten bir bomba yapmak istediğine inandım," dedi.* Oppenheimer, bunu söyleyen Fermi'nin sesinde hissettiği şaşkınlık havası karşısında hayrete düşmüştü. Fermi, Chicago'dan yeni gelmişti ve geldiği yerdeki biliminsanlarında rastladığı tuhaf ve tutuk atmosferden farklı olarak, Oppie'nin Tepe laboratuvarındaki insanlar arasında genellikle coşku görüyordu. Chicago'da, Los Alamos'ta veya başka yerlerde herkes, bir atom bombası yapmak mümkün ise, Almanların bu yarışta önde olması gerektiği yönünde ciddi bir kanaat taşıyordu. Ancak Chicago'da, üst düzey biliminsanlarının çoğu, bu farkındalığın rahatsızlığı içinde bunalıma girerken, Oppenheimer'ın karizmatik liderliği altında Los Alamos'ta, bu farkındalık sadece insanlara çalışmalarını ilerletmeleri için ilham veriyor gibiydi.

Fermi, bir gün Oppenheimer'ı kenara çekti ve çok sayıda Alman'ı öldürmenin başka bir yolunu önerdi. Belki de radyoaktif fisyon ürünleri kullanarak Almanya'nın gıda kaynaklarının zehir-

* Davis, *Lawrence and Oppenheimer*, s. 182.

lenebileceğini söyledi. Görünüşe göre Oppenheimer bu teklifi ciddiye aldı. Oppenheimer, Fermi'yi bu konudan kimseye bahsetmemesi konusunda uyardıktan sonra, bu fikri General Groves'a bildirdi ve daha sonra Edward Teller ile tartıştı. Söylentiye göre Teller kendisine zincirleme reaksiyona giren bir yığından stronsiyum-90'ı ayırmanın mümkün olduğunu söylemişti. Ancak Mayıs 1943'e gelindiğinde Oppenheimer, bu teklifi hayata geçirme işini ertelemeye karar verdi. Bunun korkunç bir nedeni vardı: "Bu bağlamda," diye yazmıştı Fermi'ye, "bence yarım milyon insanı öldürmeye yetecek kadar gıdayı zehirleyemedikçe bu plana girişmemeliyiz. Çünkü tekdüze olmayan dağılım nedeniyle etkilenen gerçek sayının bundan çok daha az olacağı muhakkak."* Bu fikirden vazgeçildi ancak sırf çok sayıda düşman nüfusunu zehirlemenin etkili bir yolu olmadığı için...

Savaş şartları, kimi yumuşak huylu adamları bir zamanlar düşünülemez olan şeyleri düşünmeye zorlamıştı. Ekim 1942'nin sonlarında Oppenheimer, eski arkadaşı ve meslektaşı Victor Weisskopf'tan "gizli" olarak damgalanmış bir mektup aldı. O sırada Princeton'da ikamet eden fizikçi Wolfgang Pauli'den yeni aldığı bir mektuptaki endişe verici haberi iletiyordu. Pauli, eski Alman meslektaşları Nobel ödüllü fizikçi Werner Heisenberg'in Berlin'deki nükleer araştırma tesisi Kaiser-Wilhelm Enstitüsü'nün direktörlüğüne atandığını yazmıştı. Üstelik Pauli, Heisenberg'in İsviçre'de bir konferans vereceğini öğrenmişti. Weisskopf ayrıca bu haberi Hans Bethe'le tartıştığını ve derhal bir şeyler yapılması gerektiği konusunda hemfikir olduklarını bildiriyordu: "İnanıyorum ki," diyordu Oppenheimer'a, "bu durumda yapılacak açık ara en iyi şey Heisenberg'in İsviçre'de kaçırılmasını organize etmek olurdu. Sen veya Bethe İsviçre'de görünseydiniz Almanlar bunu yapardı." Weisskopf bu iş için gönüllü bile oldu.

Oppenheimer hemen cevap yazdı ve "ilginç" mektubu için Weisskopf'a teşekkür etti. Heisenberg'in İsviçre'ye planlanmış ziyaretini zaten öğrendiğini ve konuyu Washington'daki "gerekli yetkili-

---

* Barton J. Bernstein, "Oppenheimer and the Radioactive-Poison Plan," *Technology Review,* Mayıs-Haziran 1985, s. 14-17; Rhodes, *The Making of the Atomic Bomb,* s. 511; JRO'dan Fermi'ye, 25.5.43, kutu 33, JRO Evrakı.

lerle" tartıştığını söyledi. "Bu konuda daha fazla bir şey duyacağını sanmıyorum ancak sana teşekkür etmek ve mektubunun hak ettiği ilgiyi gördüğüne dair seni temin etmek istedim."* Oppenheimer'ın bu konu hakkında konuştuğu "gerekli yetkililer" Vannevar Bush ve Leslie Groves'du ve Oppenheimer şimdi Weisskopf'un mektubunu da onlara iletmişti. Ancak teklif kabul görmedi. Heisenberg'in başarılı bir şekilde kaçırılması bile Nazileri, Müttefiklerin nükleer araştırmalara yüksek öncelik verdikleri konusunda uyandıracaktı. Öte yandan Oppenheimer, Bush'a, "Heisenberg'in İsviçre'ye yapmayı düşündüğü ziyaretin kendilerine olağanüstü bir fırsat sunacağını" söylemekten de kendini alamadı.

Çok daha sonra Groves, Heisenberg'i kaçırma veya öldürme fikrinin ciddi bir şekilde peşine düştü; 1944'te OSS ajanı Moe Berg'i İsviçre'ye gönderdi.† Eski beyzbol oyuncusu Aralık 1944'te Alman fizikçiyi takip etti ama Groves, sonunda suikast girişiminde bulunmaktan vazgeçti.

---

* JRO'dan Weisskopf'a, 29.10.42, kutu 77, Weisskopf klasörü, JRO Evrakı; Sherwin, *A World Destroyed*, s. 50.

† Norris, *Racing for the Bomb*, s. 292. Ayrıca bkz. Nicholas Dawidoff, *The Catcher Was a Spy*, s. 192-94.

ON ALTINCI BÖLÜM

"Aşırı Gizlilik"

. . . bu politika sizi, üç eliniz arkanızda bağlıyken son derece zor bir iş yapmaya çalışma durumuna sokar. . . .

(*OPPENHEIMER'A*) DR. EDWARD CONDON

Direktör'ün gördüğü ilk gerçek idari kriz, ilkbaharın başlarında yaşandı. General Groves'ın onayıyla Oppenheimer, Göttingen'den eski sınıf arkadaşı Edward U. Condon'ı yardımcı direktör olarak atamıştı. Condon'ın işi, Oppenheimer'ı idari yüklerinden kurtarmak ve Los Alamos'taki birlik komutanıyla arasında irtibat görevi yapmaktı. Oppenheimer'dan iki yaş büyük olan Condon, hem parlak bir fizikçi hem de deneyimli bir laboratuvar yöneticisiydi. 1926'da Berkeley'de doktorasını kazandıktan sonra Condon, Göttingen ve Münih'te doktora sonrası görevler almıştı. Sonraki on yıl boyunca Princeton da dâhil olmak üzere birçok üniversitede ders verdi ve kuantum mekaniği üzerine ilk İngilizce ders kitabını yayımladı. 1937'de, büyük bir endüstriyel araştırma merkezi olan Westinghouse Electric Company'de araştırma yardımcı direktörü olmak üzere Princeton'dan ayrıldı. Sonraki birkaç yıl boyunca, şirketin nükleer fizik ve mikrodalga radar araştırmalarına nezaret etti. 1940 sonbaharında MIT'nin Radyasyon Laboratuvarı'nda başta radar olmak üzere savaşla ilgili projeler üzerinde tam zamanlı çalışıyordu. Kısacası Condon, deneyim açısından, en azından Los Alamos'taki yeni

laboratuvarı yönetmek için Oppenheimer'dan önemli ölçüde daha kalifiyeydi.

Condon, 1930'larda siyasi olarak Oppenheimer kadar aktif olmamıştı ve kesinlikle Komünist Parti ile ilişkisi yoktu. Kendisini Franklin Roosevelt'e oy veren "liberal" bir Yeni Düzenci, sadık bir Demokrat olarak görüyordu.* Quaker olarak yetiştirilen Condon bir keresinde bir arkadaşına, "Asıl hedefleri olan her organizasyona katılırım. İçinde komünistler var mı, yok mu, hiç sormam," demişti.† Güçlü sivil-liberal yaklaşımlara sahip bir idealist olan Condon, özgür bir fikir alışverişi olmadan iyi bilimin ortaya çıkamayacağına inanıyordu.‡ Ayrıca Los Alamos'taki fizikçiler ve ülkedeki diğer laboratuvarlar arasında düzenli temaslar olması için yoğun bir şekilde lobi yapıyordu. Kaçınılmaz olarak, Los Alamos'taki askeri temsilcilerden sürekli güvenlik ihlali raporları alan General Groves'un öfkesini hızla cezbetti. Groves, ısrarla, "İşlerin görev taksimine göre yapılması, benim için güvenliğin en önemli unsuruydu," diyordu.§

1943 Nisan'ının sonlarında Groves, Oppenheimer'ın, Manhattan Projesi Metalurji Laboratuvarı (Met Lab) direktörü fizikçi Arthur Compton ile plütonyum üretim programını tartışmak üzere Chicago Üniversitesi'ne gittiğini öğrenince çok sinirlendi. General, güvenlik ihlalinden Condon'ı sorumlu tuttu. Groves Los Alamos'a geldiği gibi, Oppenheimer'ın ofisine daldı ve bu iki adamla yüzleşti. Condon, generalin karşısına dikildi ama şaşkınlıkla Oppenheimer'ın kendisini desteklemediğini fark etti. Condon bir hafta içinde istifasını sunmaya karar verdi. Projenin sonuna kadar kalmayı planlamıştı ancak sadece altı hafta orada durabildi.

Oppenheimer'a yazdığı istifa mektubunda, "Beni en çok üzen

---

* Edward Condon'dan Raymond Birge'e, 9.1.67, kutu 27, Condon klasörü, JRO Evrakı; Jessica Wang, "Edward Condon and the Cold War Politics of Loyalty," *Physics Today,* Aralık 2001.

† Wheeler, *Geons, Black Holes, and Quantum Foam,* s. 113.

‡ Sadece birkaç yıl içinde, Amerikan Karşıtı Faaliyetler Komitesi, Condon'ı atom güvenliğinin "en zayıf halkalarından biri" olarak tanımladı (*New York Sun,* 5.3.48, "Law to Dig Out Condon's Files May Be Asked," kutu 27, Condon klasörü, JRO Evrakı).

§ Thorpe ve Shapin, "Who Was J. Robert Oppenheimer?," *Social Studies of Science,* Ağustos 2000, s. 562.

şey, olağanüstü kapalı güvenlik politikası oldu," dedi.* "Düşman casusluğu ve sabotaj faaliyetlerinin boyutlarından tamamen habersiz olduğumdan bunun isabetini sorgulamak için kendimi yeterli hissetmiyorum. Sadece şunu söylemek istiyorum: Benim açımdan, güvenlik konusundaki aşırı endişeyi, özellikle posta ve telefon görüşmelerini sansürleme konusundaki tartışmayı, korkunç derecede tatsız buldum." Condon, "General Groves bizi azarlamaya kalkınca . . . kulaklarıma inanamayacak kadar şaşırdım. . . Bu politika sizi, üç eliniz arkanızda bağlıyken son derece zor bir iş yapmaya çalışma durumuna sokar. . . ." diye belirtiyordu. Eğer o ve Oppenheimer gerçekten Compton gibi bir adamla güvenliği ihlal etmeden görüşemiyorsa, "projenin bilimsel durumunun umutsuz olduğunu söyleyebilirim."

Condon, Westinghouse'a dönüp radar teknolojisi üzerinde çalışarak savaşın gayelerine daha iyi katkıda bulunabileceği sonucuna varmıştı. Oppie'nin Groves'a karşı koymadaki bariz isteksizliği onu üzmüş ve şaşırtmıştı. Condon, Oppenheimer'ın henüz kendi güvenlik iznini bile almadığından habersizdi. Ordunun güvenlik bürokrasisi hâlâ Oppenheimer'ın güvenlik iznini engellemeye çalışıyordu ve Oppie, işini kaybetmek istemiyorsa, Groves'a güvenlik konusunda baskı yapamayacağını biliyordu.

Oppenheimer, Groves'la olan ilişkisine çok yatırım yapmıştı. Önceki sonbaharda, her ikisi de birbirlerini tartmış ve aralarındaki ilişkide baskın taraf olabileceği sonucuna gururla varmıştı. Groves, projenin başarısı için bu karizmatik fizikçinin gerekli olduğuna inanıyordu. Ve tam olarak Oppenheimer'ın solcu siyasi kökenden gelmesi nedeniyle Groves, Oppie'nin geçmişini onu kontrol etmek için kullanabileceğini düşünüyordu. Robert'ın hesabı da aynı derecede basitti. Sadece Groves onu en iyi direktör olarak görmeye devam ederse işini sürdürebileceğini anlamıştı. Komünist bağlantılarının Groves'a ona karşı belirli bir hâkimiyet sağladığının farkındaydı ancak benzersiz yetkinliğini göstererek, generali uygun gördüğü şekilde laboratuvarı yönetmesine izin verecek kıvama getireceğine inanıyordu. Oppenheimer Condon'la farklı düşünmüyordu; o da

* Edward Condon'dan JRO'ya, Nisan 1943, Groves, *Now It Can Be Told*, eserinde yeniden basıldı, s. 429-32.

zorlu güvenlik düzenlemelerinin biliminsanlarını boğabileceğine ikna olmuştu. Ancak zamanla galip geleceğine de inanıyordu. Nihayetinde Groves, Oppenheimer'ın yeteneklerine, Oppenheimer da onun onayına ihtiyaç duyuyordu.

Şimdi dönüp bakıldığında, nükleer silah yarışında Almanları yenme çabalarına liderlik etmek için mükemmel bir ekiptiler aslında. Robert'ın karizmatik otoritesi fikir birliği üretirken, Groves'un otoritesi gözdağı veriyordu. Harvardlı kimyager George Kistiakowsky, "Temelde projelerini yürütme şekli, astlarını bir kör itaat noktasına kadar korkutmaktı," diyordu.* Robert Serber, Groves'a göre "astlarına karşı mümkün olduğunca kötü davranmanın bir politika meselesi" olduğunu düşünüyordu.† Oppie'nin sekreteri Priscilla Green Duffield, generalin, masasının önünden bir merhaba bile demeden geçtiğini, onun yerine "Yüzün kirli" gibi kaba bir şey söylediğini hiç unutmuyordu. Bu kaba davranış, Groves'u mesaideki şikâyetlerin çoğunun nesnesi hâline getirmişti ve bu da Oppenheimer'ın eleştirilerini yansıtıyordu. Ancak Groves, Oppenheimer'ın etrafında bu tür davranışlardan kaçınıyordu. Oppenheimer'la ilişkilerinde üstünlüğünün göstergesi, genellikle istediğini elde ediyor olmasıydı.

Robert, Groves'u yatıştırmak için gerekeni yaptı. Generalin istediği gibi davrandı ve becerikli, etkili bir yönetici oldu. Berkeley'deki, ofis masası genellikle otuz santim yüksekliğinde kâğıt yığınlarıyla dolu olurdu. Los Alamos'a gelen ve Oppenheimer'ların yakın arkadaşı olan Berkeley'li Dr. Louis Hempelmann, Tepe'de Robert'ın "masası düzenli bir adam" hâline geldiğini gözlemledi. "Orada hiç kâğıt yoktu." Ayrıca fiziksel bir dönüşüm de olmuştu ve Oppie uzun, kıvırcık saçlarını kesmişti. Hempelmann, "Saçını çok kısa kestirmiş," diyordu, "neredeyse tanıyamayacaktım."‡

Aslında, daha Condon Los Alamos'tan ayrılırken bile Groves'un bölümlere ayırma planı yıkılıyordu. Oppenheimer konuyla ilgili

---

* Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," s. 251.

† Serber, *Peace and War*, s. 73; Norris, *Racing for the Bomb*, s. 243. Norris, Groves'un "Oppenheimer'a tam olarak doğru çalınması gereken hassas bir enstrüman gibi hassas davrandığını" yazıyor. Zira "bazı insanların aşırı zorlanınca kırılacağını" söylüyor.

‡ Hempelmann, röportaj: Sherwin, 10.8.79, s. 26, 27.

bir yüzleşmeden kaçınmış olabilir, ancak bu planlar düzmece bir hâl alıyordu. Çalışma ilerledikçe, tüm "beyaz rozetli" biliminsanlarının fikirlerini ve sorunlarını birbirleriyle tartışacak özgürlüğe sahip olmaları giderek daha önemli hâle geldi. Edward Teller bile, bölümlere ayrılmanın verimliliğe engel olduğunu anlamıştı. Mart 1943'ün başlarında Oppenheimer'a, "kadim endişem: aşırı gizlilik" konusunu tartışan resmi bir mektup yazdığını açıkladı.* Ama sonra içini döktü: "Bunu seni kızdırmak için değil, sana bu ifadeyi işine yarayacağını düşündüğün zaman kullanma fırsatı vermek için yaptım," dedi. Groves kısa sürede neyle karşı karşıya olduğunu anladı. Ne kadar çabalasa da en sorumlu ve en kıdemli biliminsanlarını bile işbirliği yapmaya ikna edemedi. Bir keresinde Ernest Lawrence Los Alamos'u ziyaret edip orada küçük bir grup biliminsanına konferans verecekti. Groves fizikçiyi bir kenara çekti ve dinleyicilere söylememesi gereken şeyler hakkında onu titizlikle bilgilendirdi. Sadece birkaç dakika sonra, Lawrence'ın tahtada "General Groves'un bunu söylememi istemediğini biliyorum, ama..." dediğini işitince Groves küplere bindi. Resmi olarak hiçbir şey değişmedi ancak pratikte biliminsanları arasındaki bölümlendirme günden güne gevşedi.†

Groves bölümlendirmenin çöküşünü, genellikle Condon'ın Oppenheimer üzerindeki etkisine bağladı. 1954'te Groves, "O (Condon), ilk kuruluşunda Los Alamos'ta büyük hasara yol açtı," diye ifade verdi. "Bölümlendirmede esas kusurun Dr. Oppenheimer'da mı yoksa Dr. Condon'da mı olduğuna asla karar veremedim." Ona göre en iyi yirmi otuz biliminsanının birbirleriyle özgürce konuşması önemli bir şeydi. Ama yüzlerce adam politikayı hiçe sayınca, bölümlere ayırma işi de yalan oldu.

Groves sonunda Los Alamos'ta bilim kurallarının askeri güvenlik ilkelerini gölgede bıraktığını fark etti. İfadesinde, "Genel olarak duruma hâkim olsam da, birçok şeyde kendi tarzımda hareket edemiyordum," diyordu.‡ "Bu nedenle, Dr. Oppenheimer'ın güvenlik kurallarının katı yorumlanması konusundaki inancını her zaman korumadığını söylesem de diğer önde gelen biliminsanlarından

---

* Teller'dan JRO'ya, 6.3.43, kutu 71, Teller, JRO Evrakı.

† JRO soruşturması, s. 166.

‡ JRO soruşturması, s. 166.

daha kötü olmadığını belirtirsem, bunun adil bir ifade olacağını düşünüyorum."

Mayıs 1943'te Oppenheimer, bir toplantıya başkanlık etti ve bu toplantıda her salı akşamı bir Genel Toplantı düzenlenmesine karar verildi.* Toplantıları organize etmek üzere Teller'ı ikna etmişti. Groves bu tartışmaların geniş kapsamından "rahatsız olduğunu" söylediğinde, Oppie bu toplantıları "yapmakla mükellef" olduğunu son derece kesin bir dille ifade etti. Verdiği tek taviz, katılımı biliminsanlarıyla sınırlamayı kabul etmek oldu. Ayrıca, adamlarının diğer Manhattan Proje sahalarındaki meslektaşlarıyla bilgi alışverişinde bulunabilmesi gerektiğini de kararlı bir şekilde savundu. Örneğin aynı yıl haziranda, ısrarla Enrico Fermi'nin Chicago'daki Met Laboratuvarı'ndan Los Alamos'u ziyarete gelmesine izin verilmesini istedi. Groves'a, Fermi'nin seyahati "çok yüksek öneme" sahip olduğu için şahsen bu seyahati iptalin sorumluluğunu üstlenmeyeceğini söyledi.† Groves geri adım attı ve Fermi'nin ziyaretine izin verildi.

1943 yazının sonlarında Oppenheimer, Manhattan Projesi güvenlik subayına güvenlik konusuna bakışını şöyle anlattı: "Tüm bu lanet şey hakkındaki görüşüm, elbette, üzerinde çalıştığımız [temel] bilgilerin muhtemelen öğrenmek isteyen tüm devletler tarafından biliniyor olduğudur. Ne yapmakta olduğumuz konusundaki bilginin muhtemelen kimseye bir faydası olmaz çünkü lanet derecede karmaşık bir şeydir."‡ Asıl tehlike, bombayla ilgili teknik bilgilerin başka bir ülkeye sızma olasılığı değildi. Asıl sır olması gereken "çabamızın yoğunluğu" ve "ilgili uluslararası yatırımın" ölçeğiydi. Eğer diğer devletler Amerika'nın bomba projesine harcadığı kaynakları öğrenselerdi, bomba projesini kopyalamaya çalışabilirlerdi. Oppenheimer, bu bilginin bile "Rusya üzerinde herhangi bir etkisi olacağını" düşünmüyordu ancak, "Almanya üzerinde çok büyük bir etkisi olabilir ve herkes gibi ben de buna kanaat getirmiş durumdayım," diyordu.

---

* Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," s. 229.

† A.g.e., s. 233-34.

‡ JRO FBI dosyası, bel. 159, D. M. Ladd'den FBI direktörüne, 11.8.47. Ladd, Oppenheimer tarafından 26.8.43 tarihinde Albay Boris Pash'e verilen bir ifadeden alıntı yapıyor. Bkz. JRO soruşturması, s. 849.

Oppenheimer, Groves'un güvenlik subaylarının talepleri nedeniyle işine yoğunlaşamıyor, bazı genç yardımcıları ordunun Manhattan Projesi'ni beceriksizce yönetmesi yüzünden değerli zamanlarının boşa gittiğinden şikâyet ediyordu. Los Alamos Mart 1943'te açıldığında, fisyonun keşfi üzerinden dört yıl geçmişti ve projede çalışan fizikçilerin çoğu, Alman meslektaşlarının en az iki yıl önde olduğunu tahmin ediyordu. Haddinden fazla bir telaş içinde, ordunun güvenlik önlemlerine, ağır işleyen bürokrasiye ve gecikmelere neden olduğunu düşündükleri her şeye kızıyorlardı. O yaz Phil Morrison, Met Laboratuvarı'ndan "Sevgili Opje" diye başlayan bir mektup yazarak, "Geçen kış çalışmalara eşlik eden şevk neredeyse gitmiş gibi görünüyor. Bizim ve yüklenicinin arasındaki ilişkiler inanılmaz derecede kötü ... sonuç kabul edilemez ve bu yolla hızlı bir başarı elde edilemez," demişti.* Chicago'daki laboratuvardan bir düzine genç biliminsanı, o kadar endişeliydiler ki Başkan Roosevelt'e hitaben yazılan ve projenin zaman kaybetmekte olduğuna dair "ciddi endişeleri" olduğunu bildiren bir mektuba imza attılar. "Ordunun eylemleri konvansiyonel ve rutindir. Faaliyetlerinde hız esastır. Oysa şimdi ordu, alanında zirvede olan bir avuç bilim önderine danışmamaktadır. Bu politika yüzünden ulusumuzun kaderi tehlikededir," diyorlardı.

Üç hafta sonra, 21 Ağustos 1943'te Hans Bethe ve Edward Teller, Oppenheimer'a projenin hızıyla ilgili duydukları rahatsızlığı yazdılar. "Hem gazeteler hem de gizli servis aracılığıyla alınan son haberlerde, Almanların muhtemelen kasım ve ocak ayları arasında hazır hâle gelecek, güçlü yeni bir silaha sahip olabileceğine dair işaretler vardı."† Uzmanlar, yeni silahın muhtemelen "Tüp Alaşımları" olduğu konusunda uyarıyordu. Bu İngilizlerin atom bombasına verdiği bir kod addı. "Durum gerçekten böyleyse ortaya çıkabilecek sonuçları tarif etmeye gerek bile yoktur," diyorlardı. Daha sonra, bomba olacak kalitede uranyum üretiminden sorumlu özel şirketlerin programı geciktirdiğinden de yakındılar. Çözümün, "sorunun çeşitli aşamalarında en deneyimli biliminsanlarına doğrudan ek program için yeterli fon sağlamak" olduğunu savunuyorlardı.

---

* Morrison'dan JRO'ya, 29.7.43, Roosevelt'e giden mektup iliştirilmiş, 29.7.43, kutu 51, JRO Evrakı; Sherwin, *A World Destroyed*, s. 52 ve **Bl.** 2.

† Bethe ve Teller'dan JRO'ya, not, 21.8.43, kutu 20, Bethe, JRO Evrakı.

Oppenheimer onların endişelerini paylaşıyordu. O da Almanların gerisinde kalmış olabileceklerinden endişeleniyordu; bu yüzden daha çok çalışıyor ve adamlarına da aynısını yapmalarını tavsiye ediyordu.

Bilimsel direktör unvanıyla, Oppenheimer'ın Los Alamos'taki otoritesi neredeyse mutlaktı.* Görünürde gücünü bir askeri karakol komutanıyla paylaşsa da Oppie doğrudan General Groves'a karşı sorumluydu. İlk karakol komutanı Yarbay John M. Harmon, biliminsanlarıyla çok sayıda tartışmaya girdi ve sonuç olarak sadece dört ay kaldıktan sonra Nisan 1943'te görevden alındı. Halefi Yarbay Whitney Ashbridge, işinin sürtüşmeyi en aza indirmek ve biliminsanlarını mutlu etmek olduğunu anlamıştı. Şans eseri Los Alamos Çiftlik Okulu'ndan mezun olan Ashbridge, 1944 sonbaharına kadar aşırı çalıştı ve bitkin düşerek hafif bir kalp krizi geçirdi. Yerine Albay Gerald R. Tyler getirildi. Böylece Oppenheimer tam anlamıyla üç komutanla çalışmış oldu.

Güvenlik her zaman baş ağrısı olmuştu.† Bir noktadan sonra, ordu güvenliği Oppenheimer'ın "Küvet Sırası"ndaki evinin önüne silahlı inzibat yerleştirdi. İnzibatlar Kitty'ninki de dâhil olmak üzere eve girmek isteyen herkesin giriş kartını inceliyordu. Kitty evden ayrılırken sık sık giriş kartını almayı unutur, bu yüzden onu içeri almadıklarında hep olay çıkarırdı. Yine de onların varlığından tamamen mutsuz değildi: Her zaman fırsatları değerlendirmeye hazır olduğundan, zaman zaman inzibatları Peter için bebek bakıcısı olarak kullanırdı. Bu işten sorumlu çavuş, neler olduğunu anlayınca inzibatları geri çekti.

General Groves ile olan anlaşmasının bir parçası olarak Oppenheimer, iç güvenlikten sorumlu olacak üç kişilik bir komite belirlemeyi kabul etmişti. Bu göreve asistanları David Hawkins ve John Manley ile kimyager Joe Kennedy'yi atadı. Bunlar inzibatların görev alanı dışında kalan ve ikinci bir tel örgü sırasıyla korunan laboratuvarın (T-Bölümü) içindeki güvenlikten sorumluydular. İç güvenlik komitesi, biliminsanlarının ofislerini terk ettiklerinde dosya

* Norris, *Racing for the Bomb*, s. 245-46.

† Brode, *Tales of Los Alamos*, s. 16.

dolaplarının kilitli bırakıldığını kontrol etmek gibi sıkıcı konularla ilgileniyordu. Eğer birisi o gece masası üstünde gizli bir belge bırakmış olarak yakalanırsa, o araştırmacının ertesi gece laboratuvarda devriye gezmesi ve başka birini yakalaması gerekiyordu. Bir gün Serber, Hawkins ve Emilio Segrè'nin tartıştıklarını gördü. Hawkins, "Emilio, dün gece gizli bir belgeyi dışarıda bıraktın, bu gece de sen dolaşmak zorundasın," diyordu.* Segrè, "O belge, tamamen yanlış şeyler içeriyordu. Düşmanı şaşırtmaktan başka bir işe yaramazdı," diye karşılık vermişti.

Oppenheimer, adamlarını Tepe'nin güvenlik düzeneğinden korumak için sürekli mücadele ediyordu. O ve Serber, değişik insanları işten çıkarılmaktan nasıl "kurtaracakları" konusunda sürekli tartışıyorlardı. Serber, güvenlik bölümüyle ilgili olarak, "Eğer istedikleri gibi davransalardı burada kimse kalmazdı," demişti.† Nitekim Ekim 1943'te ordunun güvenlik müfettişleri Robert ve Charlotte Serber çiftinin Los Alamos'tan çıkarılmasını önerdi. FBI, tipik abartısıyla, Serber'ların tamamen "komünist inançlarla dolu olduğunu ve tüm ahbaplarının bilinen radikaller olduğunu" iddia etti.

Robert Serber kesinlikle sol görüşlü olsa da hiçbir zaman karısı gibi politik olarak aktif değildi. Charlotte, 1930'ların sonlarında enerjisini İspanyol Cumhuriyetçileri için fon toplamak gibi projelere harcamıştı. Ama tabii ki Oppenheimer'ın kendisi de Charlotte'tan daha aktifti. Evrak kayıtlarından, ordunun bu teklifinin nasıl reddedildiği belli olmuyor ama muhtemelen Oppie, Serber'ların sadakatine bizzat kefil olmuştu. Bir gün, Los Alamos'ta yaşayan en yüksek rütbeli güvenlik subayı Yüzbaşı Peer de Silva, Oppenheimer'la, Serber'ın siyasi geçmişi hakkında bir araya geldi ancak Oppenheimer tüm bunları önemsiz bularak reddetti. Yüzbaşı raporunda, "Oppenheimer, gönüllü olarak verdiği ifadede Serber'ın önceden Komünist faaliyetlerde aktif olduğunu bildiğini ve aslında bunu kendisine Serber'ın söylediğini belirtti," diye yazdı.‡ Oppenheimer'ın açıklamasına göre, Serber'ı Los Alamos'a getirme-

---

* Serber, *Peace and War*, s. 80.

† Serber, röportaj: Sherwin, 9.1.82, s. 19.

‡ Peer de Silva, FBI görüşmesi, 24.2.54, RG 326, giriş 62, kutu 2, dosya C (FBI raporu), NA.

den önce ona siyasi faaliyetlerini bırakması gerektiğini söylemişti. "Serber bana bunu yapacağına söz verdi, bu yüzden ben de ona inandım," demişti. Kuşkucu De Silva bunu Oppenheimer'ın saflığının bir kanıtı olarak düşündü, ya da daha kötüsü...

Tepe'de yaşayan birçok personel eşi gibi Charlotte Serber de Teknik Alan'da çalışıyordu. Serber'ların G-2'deki güvenlik dosyası ailesinin solcu geçmişine dikkat çekse de, Charlotte'un bilimsel kütüphaneci olması onu tam anlamıyla Tepe'nin en önemli sırlarının bekçisi yapıyordu. Oppenheimer ona çok güveniyordu. Rahat kot veya kumaş pantolonlarla gezen Charlotte, sosyal bir uğrak yeri ve "tüm dedikoduların merkezi" olan kütüphaneyi işletiyordu.*

Bir gün Oppenheimer Charlotte'u ofisine çağırdı. Oppie, Santa Fe'de Tepe'deki gizli tesisle ilgili dedikoduların dolaşmaya başladığını söyledi. Groves'a bir şaşırtmaca olarak kendi söylentilerini yaymanın akıllıca olabileceğini söylemişti. "Bu nedenle," demişti Oppie, "Santa Fe için elektrikli bir roket yapıyoruz."† Daha sonra Serber'lar ve başka bir çiftin daha Santa Fe'deki bazı barlara müdavim olmasını istediğini açıkladı. "Konuşun. Çok konuşun," demişti Oppie. "Sanki çok fazla içki içmişsiniz gibi konuşun. Nasıl yaparsınız bilmem, elektrikli bir roket yaptığımız haberini yayın." John Manley ve Priscilla Greene ile Bob ve Charlotte Serber kısa süre sonra Santa Fe'ye doğru yola çıktı ve söylentiyi yaymaya başladı. Ama kimse ilgilenmedi ve G-2'ye elektrikli roketlerle ilgili bir bahis hiç ulaşmadı.

İflah olmaz bir şakacı olan Richard Feynman, güvenlik talimatlarıyla başa çıkmada kendine has yöntemler kullanıyordu. Sansürcüler, artık Albuquerque'deki bir tüberküloz sanatoryumunda yatmakta olan karısı Arline'ın kendisine şifreli mektuplar gönderdiğinden yakınıyordu. Şifrenin anahtarını istiyorlar ama Feynman anahtarının olmadığını söylüyordu; bu şifre kırma alıştırması olsun diye karısıyla oynadığı bir oyundu. Feynman ayrıca, bir gece kasa kırma macerasına girişmiş, laboratuvarın her yerindeki gizli dosya

---

* Jane S. Wilson ve Charlotte Serber, ed., *Standing By and Making Do,* s. 65, 70.

† JRO'dan Groves'a, 30.4.43, Groves, kutu 36, JRO Evrakı; JaneS. Wilson ve Charlotte Serber, ed., *Standing By and Making Do,* s. 62; Robert Serber, *Peace and War,* s. 79; *The Day After Trinity,* Jon Else.

dolaplarına ait şifreli kilitleri açarak gitmiş ve güvenlik personelini oyalamıştı. Bir keresinde de Los Alamos'u çevreleyen çitte bir delik fark etmiş, bunun üzerine nizamiyeden çıkmış, muhafıza el sallamış ve sonra delikten sürünerek içeri girip ana kapıdan tekrar çıkmıştı. Bunu birkaç kez tekrarlayan Feynman, neredeyse tutuklanacaktı. Onun maskaralıkları da Los Alamos geleneğinin bir parçasıydı.*

Ordunun biliminsanları ve aileleriyle ilişkileri her zaman problemli idi. General Groves ayarı vermişti. Kendi adamlarıyla özel konuşmalarında Groves, Los Alamos'taki sivillerden sürekli olarak "çocuklar" diye bahsediyordu. Komutanlarından birine talimat vermişti: "Bu huysuz insanları memnun etmeye çalışın. Yaşam koşullarının, aile sorunlarının veya başka herhangi bir şeyin zihinlerini işlerinden alıkoymasına izin vermeyin."† Sivillerin çoğu, Groves'u "antipatik" bulduklarını açıkça belli ederdi ve o da onların ne düşündüklerini umursamadığını...

Oppenheimer, Groves'la iyi geçiniyordu ama ordunun karşı istihbarat subaylarının çoğunu anlayışsız ve saldırgan buluyordu. Bir gün Yüzbaşı de Silva, Oppenheimer'ın tüm grup liderleriyle cuma öğleden sonraki olağan toplantılarından birine daldı ve "Bir şikâyetim var," dedi.‡ De Silva, bir biliminsanının onunla konuşmak üzere ofisine geldiğini ve ondan izin istemeksizin masasının köşesine oturduğunu söyledi. Öfke içindeki yüzbaşı, "Bu hiç hoşuma gitmedi," diye de ekledi. Oppenheimer, "Bu laboratuvarda, herkes herkesin masasına oturabilir, yüzbaşı," diyerek oradaki herkesi güldürdü.

Los Alamos'ta yaşayan tek West Point mezunu olan Yüzbaşı de Silva, kendine gülemezdi tabii. David Hawkins'e göre, "herkese karşı derinden şüphe besliyordu."§ Oppenheimer'ın eski bir Komünist Parti üyesi olan Hawkins'i laboratuvarın güvenlik komitesine atamış olması, De Silva'nın şüphelerini iyice körükledi. Oppenheimer, Hawkins'i severdi ve yeteneklerini takdir ederdi. Hawkins'in, solcu-

---

* Richard P. Feynman, "Los Alamos from Below," Badash, ve diğ., ed., *Reminiscences of Los Alamos*, s. 105-32, 79; Gleick, *Genius*, s. 187-89.

† Kunetka, *City of Fire*, s. 71; Thorpe "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 201, 249.

‡ Hawkins, röportaj: Sherwin, 5.6.82, s. 19.

§ Hawkins, röportaj: Sherwin, 5.6.82, s. 18.

luk anlayışı kendisininki gibi devrimci olmaktan çok reformist olan sadık bir Amerikalı olduğunu da biliyordu.

Bazı güvenlik kısıtlamaları herkes için son derece rahatsız ediciydi. Edward Teller, çalışanlarının, postalarının açılmasından şikâyetçi olduklarını söyleyince, Oppie acı bir yüz ifadesiyle, "Neyi dert ediyorlar? Benim kendi kardeşimle konuşmama izin yok," demişti. İzlendiği düşüncesine illet oluyordu. Robert Wilson'ın dediğine göre "sürekli olarak telefon görüşmelerinin dinlendiğinden şikâyet ediyordu."* O günlerde Wilson bunun "biraz paranoyakça" olduğunu düşünüyordu ama Oppie'nin gerçekten de neredeyse tamamen gözetim altında olduğunu çok sonra fark etti.

Daha Mart 1943'te, Los Alamos açılmadan önce, ordu karşı istihbaratı J. Edgar Hoover'dan FBI'ın Oppenheimer takibini askıya almasını istedi. 22 Mart itibariyle Hoover buna uydu, ancak San Francisco'daki ajanlarına Komünist Parti'de Oppenheimer ile bağlantılı olabilecek kişileri gözetlemeye devam etme talimatı verdi. O tarihte ordu, FBI'a Oppenheimer'ın tam zamanlı teknik ve fiziksel takibini üstlendiğini bildirdi. Oppenheimer daha Los Alamos'a varmadan önce bile çok sayıda Ordu Karşı İstihbarat Birimi (CIC) subayı, gizli görevlere yerleştirilmişti. Bu ajanlardan Andrew Walker, Oppenheimer'ın kişisel şoförü ve koruması olarak görevlendirildi. Walker daha sonra CIC görevlilerinin Oppenheimer'ın mektuplarını ve ev telefonunu takip ettiğini doğruladı. Oppie'nin ofisi de dinleniyordu.†

Bu arada Oppenheimer, güvenlik konusunda son derece bilinçleniyordu. Bir zamanlar sıradan bir üniversite profesörü iken şimdi, kaybetmemek için gizli notları arka cebine dikkatlice koyduğu görülebiliyordu. Hatta Ordu güvenlik görevlilerinin gönlünü almaya çalışıyor, onlara değerli zamanını veriyor ve neredeyse tüm istek-

---

* Robert R. Wilson, "A Recruit for Los Alamos," *Bulletin of the Atomic Scientists*, Mart 1975, s. 43.

† G. C. Burton'dan Ladd'e, FBI notu, 18.3.43; J. Edgar Hoover'dan SAC San Francisco'ya, 22.3.43, Gen. Strong'a artık ordunun Oppenheimer üzerinde tam teknik ve fiziksel takip başlattığı bilgisi üzerine; ayrıca bkz. Goodchild, *Oppenheimer*, s. 87, Andrew Walker raporu için.

lerini yerine getiriyordu. Ama iş baskısı, sürekli izlenme hissi, başarısızlık korkusu –bunların hepsi ve daha fazlası– etkisini göstermeye başladı. 1943 yazında bir gün, Oppenheimer Robert Bacher'a bırakmayı düşündüğünü itiraf etti. Geçmişiyle ilgili düşünceler onu bir türlü rahat bırakmıyordu. Ayrıca, Bacher'a iş yükünün çok fazla olduğunu söyledi. Oppie'nin yetersizliklerini dinledikten sonra Bacher, ona soğukkanlılıkla, "Bu işi yapabilecek başka kimse yok ama," dedi.*

Oppie de işine yeniden sarıldı. Ancak bir keresinde, Haziran 1943'te öyle bir şey yaptı ki, CIC memurlarını tahmin edemeyeceği şekilde telaşlandırdı. Kitty ile evliliğine rağmen Robert, 1939 ve 1943 yılları arasında Jean Tatlock ile her yıl yaklaşık iki kez görüşmeye devam etmişti. Oppenheimer daha sonraları, "Birbirimizle çok yakın bir ilişkimiz olmuştu ve görüştüğümüzde hâlâ çok derin hislere kapılıyorduk," demişti.† Jean ile 1941 yılbaşında buluşmuşlardı ve Berkeley'deki partilerde zaman zaman karşılaşıyorlardı. Ancak Oppie, Jean'i dairesinde ve psikiyatrist olarak çalıştığı çocuk hastanesindeki ofisinde de ziyaret etti. Bir keresinde kendisinin Eagle Hill Drive'daki evinin yakınların olan, Jean'in babasının evinde görüşmüşlerdi. Başka bir vesileyle de San Francisco'nun en iyi manzaralarından birine sahip zarif bir restoran olan Top of the Mark'ın tepesinde içki içtiler.

Oppenheimer, bu yıllar boyunca Jean ile olan aşk ilişkisini sürdürmüş de olabilir, sürdürmemiş de... Ancak onu görmeye devam ettiğini ve aralarındaki duygusal bağların kopmadığını biliyoruz. Robert 1940'ta Kitty ile evlendikten bir süre sonra Jean, artık evli olan eski arkadaşları Edith Arnstein'a San Francisco'daki dairesinde misafir oldu. Edith ona Oppie ile evlenmeyi reddettiği için pişman olup olmadığını sorduğunda Jean pencerede duruyor, kucağında

---

* Powers, *Heisenberg's War*, s. 216; Smith ve Weiner, *Letters*,s. 261.

† JRO duruşması, s. 153-54; Bob Serber bir gece eve dönerken Oppie ve Jean'i mahallede derin bir sohbet içinde yürürken gördü. Serber, "Hâlâ onunla görüşüyor olması beni şaşırttı," diyordu. "Daha sonra Kitty bana her şeyi bildiğini, Robert'ın ona Jean'in sıkıntıları olduğunu ve neler yapabileceğine bakacağını söylediğini iletti." Daha sonra Serber, Jean'in Oppie'yi "sık sık değil, en azından birkaç kez... çaresizlik içinde" aradığını öğrendi. (Robert Serber, röportaj: Sherwin, 9.1.82, s. 11.)

Edith'in küçük kızı Margaret Ludmilla'yı tutuyordu. "Evet," diye yanıtladı ve "kafası bu kadar karışık olmasaydı" muhtemelen onunla evleneceğini söyledi.*

Oppenheimer 1943 baharında Berkeley'den ayrıldığında Jean, parlak bir tıp kariyerinin eşiğinde bir kadındı. Dr. Jean Tatlock'tı. Hastalarının çoğunun zihinsel sorunlu çocuklar olduğu Mount Zion Hastanesi'nde pediatrik psikiyatristti.† Mizacına ve zekâsına uygun bir kariyer bulmuş gibi görünüyordu.

Jean Oppie'ye, Kitty ile Los Alamos'a gitmeden önce onu görmeyi "büyük bir arzuyla istediğini" söylemişti. Ama nedense Oppie bunu reddetti. Mesele güvenlik olamazdı çünkü Steve Nelson'a veda etmenin bir yolunu bulmuştu. Belki de Kitty karşı çıkmıştı. Ne olursa olsun, Los Alamos'a Jean'e veda etmeden gitti ve bu konuda kendini suçlu hissetti. Mektuplaştılar ancak Jean arkadaşlarına mektuplarını gizemli bulduğunu söyledi. Jean, ona dönmesi için birkaç acılı mektupla yalvardı.‡ Robert Jean'in, Freud'un öğrencisi ve birkaç yıldır düzenli olarak katıldığı çalışma grubunun lideri olan yakın arkadaşı psikolog Dr. Siegfried Bernfeld ile görüştüğünü biliyordu. Oppenheimer, Dr. Bernfeld'in Jean'in eğitim analisti olduğunu ve Jean'in "son derece mutsuz olduğundan" da haberdardı.§

Böylece Haziran 1943'te Berkeley'ye dönme fırsatı bulur bulmaz, Oppie Jean'i arayıp yemeğe çıkarmayı başardı. Askeri istihbarat ajanları ziyareti boyunca onu takip etti ve daha sonra gözlemlerini FBI'a bildirdi: "14 Haziran 1943'te Oppenheimer, Berkeley'den San Francisco'ya Key treni ile seyahat etti... Jean Tatlock tarafından

---

* Hararetli Komünist Parti aktivistleri Jenkinsler, Stalingrad kuşatması sırasında 180 Naziyi öldürdüğü iddia edilen kadın keskin nişancı Ludmilla Pavlichenko'nun adını kızları Margaret Ludmilla Jenkins'e vermişlerdi (bkz. Jenkins, *Against a Field Sinister*, s. 30-31).

† *Directory of Physicians and Surgeons, Naturopaths, Drugless Practitioners, Chiropodists, Midwives*, 3.3.42 ve 3.3.43, yayımlayan: Board of Medical Examiners of the State of California. Rehberde Dr. Jean Tatlock'ın 1941'de Stanford Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olduğu yazıyor.

‡ Michelmore, *The Swift Years*, s. 89. Michelmore herhangi bir alıntı veya atıf yapmıyor ve bu mektuplara da rastlanmamıştır.

§ JRO soruşturması, s. 154.

karşılandı ve Jean onu öptü."* Daha sonra Jean'in 1935 model yeşil Plymouth coupe arabasına kol kola yürüdüler; Jean onu ucuz bir bar, kafe ve dans salonu olan Xochimilco Café'ye götürdü. Akşam yemeğinde birkaç içki içtiler ve sonra 22.50'de Jean onu San Francisco, 1405 Montgomery Caddesi'nde üst kattaki dairesine götürdü. 23.30'da ışıklar söndü ve ertesi gün sabah 8.30'a kadar Oppenheimer görülmedi. O ve Jean Tatlock binayı birlikte terk etti. FBI raporu, "Oppenheimer ve Tatlock arasındaki ilişkinin çok sıcak ve samimi göründüğünü" söylüyordu. Yine o akşam, ajanlar Tatlock'ın San Francisco şehir merkezindeki United Airlines ofisinde Oppenheimer'la buluşmasını izledi: "Tatlock yürüyerek geldi ve Oppenheimer onunla buluşmak üzere acele gitti. Birbirlerini sevgiyle selamladılar ve Jean'in yakındaki arabasına yürüdüler; oradan da Kit Carson's Grill'de akşam yemeğine gittiler." Akşam yemeğinden sonra Jean onu havaalanına götürdü ve oradan New Mexico'ya uçtu. Oppie onu bir daha hiç görmedi. On bir yıl sonra sorgucular, "Neden sizi bu kadar çok görmek istemiş, öğrenebildiniz mi?" diye sorduklarında Robert, "Çünkü o hâlâ bana âşıktı," diye yanıtladı.†

Oppenheimer'ın tanınmış bir Komünist Parti üyesi olan Tatlock'ı ziyaret ettiği haberleri Washington'a ulaştı ve kısa sürede atomik sırları Sovyet istihbaratına iletmek için olası bir kanal olduğu düşünüldü. 27 Ağustos 1943'te, Tatlock'ın telefonunun dinlenmesini gerekçelendiren bir notta FBI, Oppenheimer'ın kendisinin "onu bir aracı olarak kullanmış ya da Komintern Aparatı için önemli aramalar yapmak üzere onun telefonunu kullanmış olabileceğini" öne sürdü.‡

---

* Gizli FBI notu, "Subject: Jean Tatlock," 29.6.43, dosya A, RG 326, giriş 62, kutu 1, ve aynı zamanda AEC PSB, JRO soruşturması, kutu 1, NA. Ayrıca bkz. Rhodes, *The Making of the Atomic Bomb,* s. 571; JRO soruşturması, s. 154. Askeri istihbarat ajanları ışıkları kapanan binayı en azından gece 1'e kadar izlediler ama başka bir ifadeye göre çifti elektronik olarak dinlemiş olabilirler. Bahsi edilen dökümde Oppenheimer ve Tatlock'ın yatak odasına geçmeden önce oturma odasında uzun süre konuştukları belirtiliyor. Bkz. Goodchild, *J. Robert Oppenheimer,* s. 90. Goodchild, FBI'ın Tatlock'ın dairesine dinleme cihazı yerleştirmeyi başardığını gösteren bir döküm gördüğünü iddia eden isimsiz iki kaynağa atıfta bulunuyor. Tasnif dışı bırakılan öyle bir döküm bulunamamıştır.

† JRO soruşturması, s. 154.

‡ Hoover'in asistanı Bay E. A. Tamm için FBI notu, 27.8.43, 101-6005-8, Jean Tatlock FBI dosyası, 100-190625-308.

1 Eylül 1943'te FBI şefi J. Edgar Hoover, Başsavcıya Büro'nun Sovyet Komintern casusluk soruşturmasıyla bağlantılı olarak "Jean Tatlock'ın bu ulusun savaş faaliyetleriyle ilgili hayati derecede gizli bilgilere sahip bir kişinin metresi hâline geldiğinin belirlendiğini" yazdı.* Hoover, Tatlock'ın "San Francisco bölgesindeki Komintern Aygıtı üyelerinin irtibat noktası olduğunu ve yalnızca ilişki kurduğu adamdan gizli bilgi talep etmek için değil, aynı zamanda bu bilgileri Aygıt içindeki ajanlara iletmek için de uygun bir konumda olduğunun bildirildiğini" iddia etti. Hoover, "Komintern Aygıtı içindeki ajanların kimliklerini belirlemek amacıyla" Jean'in telefonunun dinlenmesini önerdi ve o yaz sonlarında bu amaçla telefona ordu istihbaratı veya FBI tarafından dinleme cihazı yerleştirildi.

29 Haziran 1943'te, Oppenheimer'ın geceyi Tatlock'la geçirmesinden sadece iki hafta sonra, Batı Kıyısı'ndaki Karşı İstihbarat Şefi Albay Boris Pash, Pentagon'a bir not yazarak Oppenheimer'ın güvenlik izninin reddedilmesini ve işinden kovulmasını önerdi. Pash, Oppenheimer'ın "hâlâ Komünist Parti ile bağlantılı olabileceği" bilgisine sahip olduğunu belirtti.† Ama tüm kanıtları ikinci derecedendi. Oppenheimer'ın Tatlock'a yaptığı ziyareti ve Oppenheimer'ın "hem Bernadette Doyle hem de Steve Nelson'la bağlantılı bir parti üyesi olan" David Hawkins'le yaptığı bir telefon görüşmesini örnek gösterdi.

Pash, Oppenheimer'ın kendisi bilimsel bilgileri doğrudan Parti'ye iletmeyi kabul etmese de "Sovyetler Birliği'ne Manhattan

* Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası kapsamında elde edilen bir FBI belgesi, 10.9.43 tarihinde Tatlock'ın ev telefonuna bir dinleme cihazı konduğunu ortaya koyuyor (FBI radyogramı NR 070305, 10.9.43). Ancak Tatlock'ın FBI dosyası, Ağustos 1943 tarihli telefon dizin kartları içeriyor, bu da muhtemelen Ordu Karşı İstihbaratı'nın telefon dinlemelerine çoktan başladığını gösteriyor (Jean Tatlock FBI dosyası, FOIA no. 0960747-000/190-HQ1279913, San Francisco [SF] 100-18382). En azından bazı telefon görüşmeleri için dizin kartları vardır (onlarca sayfanın gizliliği hâlen devam ediyor). Konu hakkında çok az şey biliyoruz. Örneğin, 25.8.43'te, Deniz Kuvvetleri'nden olduğu anlaşılan kimliği belirsiz bir kadın New York'tan Jean'i arar. Jean, ona 11 Eylül'de tatil için Washington, D.C.'ye uçacağını söyler. (Jean Tatlock FBI dosyası, FOIA no. 0960747-000/190-HQ1279913, SF 100-18382; Hoover, "Memorandum for the Attorney General," 1.9.43, FBI belgesi. 100-203581574, Jean Tatlock FBI dosyasında bulunuyor; Hawkins, Sherwin röportajı, 5.6.82.)

† JRO FBI dosyası, bel. 51, 18.3.46, JRO geçmişi; JRO FBI dosyası, bel. 1320, 28.4.54.

Projesi hakkında bilgi sağlayabilecek diğer bağlantılarına bu bilgileri sunabileceğine" inanıyordu.* Pash doğal olarak Tatlock'ın iletişim kanalı olup olmadığını merak ediyordu.† Ayrıca FBI'daki meslektaşlarından, Ağustos 1943 gibi geç bir tarihte Tatlock'ın siyasi olarak Komünist Parti işlerinde aktif olduğunu öğrenmiş olmalıydı.

Pash'e göre, Tatlock baş casusluk şüphelisiydi ve telefonu dinlenirse bunun kanıtlanacağını umuyordu. Kısacası, Pash, Oppenheimer'ın Tatlock ile olan ilişkisini kendisine karşı bir silah olarak kullanmayı amaçlıyordu. Haziran ayının sonlarında, Groves'un yeni güvenlik yardımcısı ve Cleveland'lı otuz bir yaşındaki zeki Yarbay John Lansdale'e uzun bir not yazarak bu ifadelerle düşüncelerini aktardı. Pash, Lansdale'e Oppenheimer'ın doğrudan işten çıkarılmasa bile Washington'a çağrılması ve "Casusluk Yasası ve tüm sonuçları" hakkında şahsen uyarılması gerektiğini söyledi. Askeri istihbaratın, Komünist Parti ile ilişkileri hakkında her şeyi bildiği ve devletin, Parti'deki arkadaşlarına yapacağı herhangi bir bilgi sızıntısını tolere etmeyeceği konusunda bilgilendirilmeliydi. General Groves gibi, Pash de Oppenheimer'ın hırsının ve gururunun onu kontrol altında tutmak için kullanılabileceğini düşünüyordu: "Ofisimizin düşüncesine göre," diyordu Pash, "şahsın kişisel eğilimleri, kendi geleceğini, itibarını ve mevcut işi başarılı olursa sahip olacağı yüksek onur derecesini korumak yönünde olacaktır ve sonuç olarak, görevde kalacağı her planda devletle işbirliği yapmak için her türlü çabayı göstereceği anlaşılmaktadır."‡

Ancak o zamana kadar Lansdale, Oppenheimer ile tanışmıştı ve Pash'in aksine, ondan hoşlanmış ve ona güvenmişti. Fakat projede kilit bir adam olan Oppie'nin siyasi ilişkilerinin rahatsız edici boyutlarda olduğunun da farkındaydı. Pash'in önerilerini aldıktan kısa

---

* Albay Boris Pash'den Yarbay Lansdale'e, JRO hakkında not, 29.6.43, JRO soruşturmasında yeniden basıldı, s. 821-22.

† FBI gizli bilgi notu SF 101-126, s. 4. Örneğin FBI, Tatlock'ın 29.10.42 gibi geç bir tarihte hâlâ *People's World*'ün abonesi olduğunu biliyordu. FBI ayrıca Tatlock'ın küçük apartmanında yaşayan diğer iki kişinin Komünist Parti ile yakın ilişkileri olmasının da şüpheli olduğunu düşünüyordu. Emil Geist, *People's World*'e aboneydi. Bir diğer komşu, David Thompson, Komünist Parti'nin Kuzey Sahili bölümünün edebiyat direktörü olarak tanınıyordu. (Gizli FBI notu, "Subject: Jean Tatlock," 29.6.43, Dosya A, RG 326, giriş 62, kutu 1, NA.)

‡ JRO hakkındaki Lansdale bildirisine karşı Pash, 29.6.43, JRO soruşturmasında yeniden basıldı, s. 821-22.

bir süre sonra Lansdale, Groves'a özlü bir şekilde yazılmış ve kanıtları özetleyen iki sayfalık bir not kaleme aldı. Lansdale, Oppie'nin Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği'nden (SIC) Amerikan Demokrasi ve Entelektüel Özgürlük Komitesi'ne kadar yıllar boyunca katıldığı tüm (FBI'in ifadesiyle) "cephe" gruplarını sıraladı. William Schneiderman, Steve Nelson, (Lansdale tarafından "Doktorlar Şubesi, Profesyonel Bölüm, Komünist Parti, Alameda County, California organizatörü" olarak tanımlanan) Dr. Hannah L. Peters, "Oppenheimer'ın yasak ilişkisi olduğu iddia edilen" Jean Tatlock ve "Komünist Parti üyesi olduğuna inanılan" Haakon Chevalier gibi tanınmış veya şüpheli komünistlerle olan ilişkilerini ve arkadaşlıklarını ortaya koydu. Lansdale, hepsinden önemlisi, Steve Nelson'ın asistanı Bernadette Doyle'un "J. R. Oppenheimer ve kardeşi Frank'e düzenli olarak Komünist Parti'nin üyeleri olarak atıfta bulunduğunun çok güvenilir bir muhbir [yani telefon dinlemesi] tarafından bildirildiğini" kaydetti.

Yine de Lansdale, Oppenheimer'ın kovulmasını önermiyordu. Bunun yerine, Groves'a Temmuz 1943'te, "Oppenheimer'a, Komünist Parti'nin Manhattan Projesi hakkında bilgi toplamaya çalıştığını gayet iyi bildiğimizi söylemelisiniz," diye öneride bulundu.* Lansdale, ona "bu faaliyetlerde bulunan hainlerden bazılarını biliyoruz" denmesini önerdi. "Diğerleri henüz gizliliğini koruyor. Bu nedenle ordu, Komünist Parti takipçisi gibi görünen herkesi projeden sistemli bir şekilde çıkaracak," denilecekti. Toplu ihraçlar olmayacaktı, sadece sağlam kanıtlara dayalı titiz soruşturmalar başlatılacaktı. Bu amaçla Lansdale, Oppenheimer'ı kullanmak istiyordu: "Komünist Parti'ye olan bilinen ilgisi ve gerek Komünist Parti'yle gerekse Parti'nin bilinen üyeleriyle olan ilişkisi nedeniyle bu konuda onu güven halkamızın içine almakta tereddüt ettiğimizin kendisine söylenmesi gerekir," diyordu. Lansdale, görünüşe göre bu yaklaşımın Oppenheimer'ı isim vermeye teşvik edeceğini düşünüyordu. Kısacası, Lansdale Groves'a, Oppenheimer'ı bilimsel direktörü olarak tutmak istiyorsa, muhbir olması için ona baskı yapması gerektiğini söylüyordu.

* Lansdale'den Gen. Groves'a, 6.7.43, RG 77, giriş 8, kutu 100, NA.

*

Takip eden aylar ve yıllarda, Oppenheimer devletin istihdamı altında olduğu sürece, Pash-Lansdale stratejilerinin değişik varyasyonlarıyla taciz edildi. Los Alamos'ta, Oppenheimer'ın asistanları arasında "sadece şahsi koruma değil, aynı zamanda bu ofis için gizli ajanlık da yapacak özel olarak eğitilmiş Karşı İstihbarat Birimi ajanları" vardı.* Şoförü ve koruması Andrew Walker, doğrudan Albay Pash'e rapor veren bir CIC ajanıydı; mektupları okunuyor, telefonu ve ofisi dinleniyordu. Savaştan sonra bile yakın fiziksel ve elektronik gözetim altında kaldı. Geçmişteki bağlantıları, kongre komiteleri ve FBI tarafından defalarca gündeme getirildi ve tekrar tekrar Komünist Parti üyesi olduğundan şüphelenildiğini bilmesi sağlandı.

* Pash'ten Lansdale'e, JRO hakkında not, 29.6.43, JRO soruşturmasında yeniden basıldı, s. 821-22.

ON YEDİNCİ BÖLÜM

"Oppenheimer Doğruyu Söylüyor..."

Yanlış bir şey yapsaydım, kurşuna dizilmek için can atardım.

ROBERT OPPENHEIMER (*YARBAY BORIS PASH'E*)

General Groves, Yarbay Lansdale'in görüşlerine katılıyordu. Oppenheimer projenin bilimsel direktörü olarak kalacaktı ancak Lansdale, Oppenheimer'ı kendi güvenlik ağına çekecekti. Doğal olarak Pash, bu ince stratejiye şiddetle itiraz etti, ancak 20 Temmuz 1943'te Groves, Manhattan Projesi güvenlik birimine Oppenheimer'a güvenlik izni düzenlenmesinin talimatı verdi. Bu, "Bay Oppenheimer ile ilgili sahip olunan bilgilere bakılmaksızın" yapılmalıydı.* "Onun varlığı, proje için hayati önem taşıyordu." Bu karar nedeniyle öfkelenen tek güvenlik subayı Pash değildi. Groves'un yardımcısı Yarbay Kenneth Nichols, Oppenheimer'a güvenlik izninin verildiğini bildirirken onu, "Gelecekte, lütfen şüpheli arkadaşlarınızı görmekten kaçının ve unutmayın, Los Alamos'tan her ayrıldığınızda peşinizde olacağız," diye uyardı.† Nichols, Oppenheimer'a sadece komünistlerle olan geçmiş ilişkilerinden dolayı değil, aynı zamanda Oppenheimer'ın Los Alamos'ta "şüpheli kişileri" işe alarak güvenliği tehlikeye attığına inandığı için de güvenmiyordu. Nichols,

* Stern, *The Oppenheimer Case,* s. 49.

† Nichols, *The Road to Trinity,* s. 154; Richard G. Hewlett ve Jack M. Holl, *Atoms for Peace and War,* s. 102.

Oppenheimer'ı gördükçe ondan nefret etmeye başladı. Groves'un bu duyguları paylaşmaması ve hatta fizikçiye güvenmeye bile başlaması, Nichols'u rahatsız ediyor ve Oppenheimer'a olan kızgınlığını daha da artırıyordu.

Eğer Oppenheimer ortadan kaldırılamıyorsa, daha savunmasız başkaları, örneğin Openheimer'ın öğrencisi Rossi Lomanitz vardı. 27 Temmuz 1943'te, yirmi bir yaşındaki fizikçi, Ernest Lawrence'ın ofisine çağrıldı ve kendisine Radyasyon Laboratuvarı'nda grup liderliğine terfi edeceği söylendi. Ancak üç gün sonra, Pash'in soruşturma raporunun sonucunda, Lomanitz askerlik şubesinden ertesi gün fizik muayenesine gitmesini emreden özel teslimatlı bir mektup aldı. Hemen Los Alamos'taki Oppenheimer'ı aradı ve olanları anlattı. Oppie o gün öğleden sonra Pentagon'a bir telgraf göndererek "çok ciddi bir hata yapıldığını" söyledi. "Lomanitz şimdi Berkeley'de bu sorumluluğu alabilecek tek kişi," dedi. Bu müdahaleye rağmen, Lomanitz kısa bir süre sonra askere alındı.

Birkaç gün sonra Lansdale, Oppenheimer'ın Los Alamos'taki ofisine uzun bir sohbet için uğradı. Lansdale, Oppenheimer'ı Lomanitz'e yardım etme çabalarından vazgeçmesi konusunda uyardı ve genç fizikçinin "göz ardı edilemeyecek veya göz yumulamayacak patavatsızlıkları nedeniyle" kabahatli olduğunu söyledi.* Lansdale, Lomanitz'in Radyasyon Laboratuvarı'na katıldıktan sonra bile siyasi faaliyetlerine devam ettiğini söyledi. Oppenheimer, "Buna sinir oluyorum," dedi. Lomanitz, ona bomba projesine katılması hâlinde siyasi işlerden uzak duracağına dair söz vermişti.

Lansdale ve Oppenheimer daha sonra Komünist Parti hakkında genel bir tartışmaya girişti. Lansdale, bir askeri istihbarat subayı olarak, insanların siyasi görüşleriyle ilgilenmediğini açıkladı. Tek derdi, gizli bilgilerin yetkisiz kişilere iletilmesini önlemekti. Oppenheimer, Lansdale'i şaşırtacak şekilde, projede halihazırda Komünist Parti üyesi hiç kimsenin kendisi için çalışmasını istemediğini dile getirdi. Lansdale'in konuşma notlarına göre Oppenheimer, "insanlarda her zaman bölünmüş sadakat sorunu yaşandığını" söylemişti. Komünist Parti içindeki disiplin "çok sertti ve projeye tam sadakat

* JRO soruşturması, s. 276.

göstermeye engeldi." Lansdale'e sadece Parti'nin mevcut üyelerinden bahsettiğini açıkça vurguladı. Eski üyeler başka bir meseleydi; şu anda Los Alamos'ta çalışan birkaç eski Parti üyesini tanıyordu. Lansdale ona bu eski üyelerin isimlerini soramadan, konuşmaları odaya giren biri tarafından kesildi. Bunun üzerine Lansdale, Oppenheimer'ın kendisinin de "Parti'nin bir üyesi olduğunu ama bu işe girdikten sonra bağlantılarını kesin olarak kopardığını göstermeye çalıştığı" izlenimine kapıldı.* Lansdale'in genel izlenimi, Oppenheimer'ın "her türlü samimiyet görüntüsünü verdiği" yönündeydi. Biliminsanı "imalarında son derece ince" idi ama aynı zamanda pozisyonunu açıklama "kaygısı" da taşıyordu. Takip eden aylarda da iki adam zaman zaman güvenlik sorunları hakkında tartıştılar ama Lansdale her zaman Oppenheimer'ın Amerika'ya sadakat ve bağlılığına inancını koruyacaktı.

Ne var ki Oppenheimer'ın kendisi, Lansdale ile olan bu sohbetten ayrılırken endişeliydi. Lomanitz'in, onun müdahalesine rağmen Rad Lab'den kovulması sıkıntıydı. Oppenheimer, tam olarak buna yol açan "patavatsızlığın" ne olduğunu bilmiyordu, ama nedenin, FAECT adına sendika örgütlenmesi olduğunu tahmin ediyordu. Bu çerçevede, Chevalier'den proje bilgilerinin Sovyetlere aktarılması amacıyla kendisine yaklaşmasını isteyen Shell mühendisi George Eltenton'ın da FAECT'te aktif olduğunu hatırlattı. Yaklaşık altı ay önce Chevalier ile mutfakta birlikteyken reddettiği Eltenton'ın saçma planı hakkındaki konuşma şimdi ciddi görünmeye başlamıştı. Oppie'nin Lansdale ile görüşmesi böylece önemli bir kararı tetikledi: Yetkililere Eltenton'ın faaliyetlerini anlatmak zorunda olduğuna karar verdi.

General Groves daha sonra FBI'a Oppenheimer'ın Eltenton'ın adını kendisine ilk olarak ağustos başında ya da ortasında getirdiğini söyledi.† Ama Oppenheimer bununla kalmadı. 25 Ağustos 1943'te, proje işi için Berkeley'ye yaptığı bir ziyaret sırasında Robert, Rad Lab'in ordu güvenlik subayı Teğmen Lyall Johnson'ın ofisine girdi. Lomanitz hakkında kısa bir tartışmadan sonra Johnson'a şehirde Shell Development Corporation'da çalışan ve FAECT'te

* JRO soruşturması, s. 276 (Lansdale'den Groves'a, not, 12.8.43).

† Newark SAC FBI'dan FBI direktörüne, 22.12.53, bel.565, s. 2, JRO FBI dosyası.

aktif olan bir adam olduğunu bildirdi. İsminin Eltenton olduğunu ve izlenmesi gerektiğini söyledi. Eltenton'ın Rad Lab'in çalışmaları hakkında bilgi toplamaya çalışıyor olabileceğini ima etti. Ve Oppenheimer, daha fazlasını söylemeden gitti. Teğmen Johnson hemen komutanı Albay Pash'i aradı ve ertesi gün Oppenheimer'ı görüşme için çağırması emrini aldı. Bir gecede, Johnson'ın masasındaki telefonun tabanına küçük bir mikrofon yerleştirdiler ve bitişik odadaki bir kayıt cihazına bağladılar.

Ertesi gün, Oppenheimer can alıcı bir sorgulama için oradaydı. Johnson'ın ofisine girdiğinde, hâlâ bir yabancı olan ancak şöhreti kendinden önce yayılan Pash ile karşılaştığı için biraz korktu. Üç adam aynı odada oturduğuna göre, görüşmeyi Pash'in kendisi yönetecekti.

Pash, sözlerine açıktan yağ çekerek başladı: "Benim için bu bir zevk. . . . General Groves'un az çok benim üzerime bir sorumluluk yüklediğini hissediyorum ve bu uzaktan, göremediğiniz bir çocuk sahibi olmaya benziyor. Fazla vaktinizi almak istemem."*

Oppenheimer, "Sorun değil," diye yanıtladı. "Ne zaman görüşmek isterseniz hazırım."

Pash daha sonra Teğmen Johnson ile önceki gün yaptığı konuşmayı sormaya başlamıştı ki, Oppenheimer sözünü kesti ve tartışmayı beklediği konu olan Rossi Lomanitz hakkında konuşmaya başladı. Rossi ile konuşup konuşmaması gerektiğini bilmediğini ancak ona patavatsız davrandığını söylemek istediğini açıkladı.

Pash sözünü kesti ve daha ciddi endişeleri olduğunu söyledi. Rad Lab ile ilgilenen "başka gruplar" var mıydı?

Oppenheimer, "Bence vardır," diye yanıtladı, "ama ilk elden bir bilgim yok." Sonra devam etti: "Adını hiç duymadığım, Sovyet konsolosluğuyla bağlantılı bir adamın, bu projeyle ilgili aracılar kullanarak dolaylı yoldan, sızıntı, yakalanma veya benzeri tehlikeler olmadan bilgi iletebilecek durumda olduğunu belirttiği doğrudur." Daha sonra, aynı dairede hareket eden kimi insanların olası "patavatsızlıkları" konusunda endişeli olduğunu belirtti. Sovyet konsolosluğundaki birinin Rad Lab'in faaliyetleri hakkında bilgi toplama

* JRO soruşturması, s. 845-48 (Pash-Oppenheimer görüşmesi, 25.8.43).

çabasını bir "gerçek" olarak ortaya koyan Oppenheimer, daha Pash sözünü kesmeden öne atıldı ve kişisel yaklaşımını açıkladı: "Açıkçası ben, Başkomutanın Ruslara bu problem üzerinde çalıştığımızı bildirmesi fikrine sıcak bakardım. En azından, bunu yapmanın kimi yararları olabileceğini görebiliyorum ancak bu bilginin el altından taşınması fikrine sıcak bakmıyorum. Bu konuda tetikte olmanın da bir zararı olmayacağını düşünüyorum."

Yetişme tarzı gereği Bolşeviklerden tiksinen bir adam olarak Pash, istifini bozmadan karşılık verdi: "Bana tam olarak hangi bilgilere sahip olduğunuz konusunda biraz daha detaylı bilgi verebilir misiniz? Bu [gizli bilgilerin sızdırılması] sürecinin benim açımdan önemi, kolayca takdir edersiniz ki hemen hemen bütün projenin sizin için önemi kadardır."

Oppenheimer, "Şey, diyebilirim ki bu *temaslardan*, hep onlardan rahatsız olan ve *bunları* gelip benimle paylaşan kimseler yoluyla haberdar oldum."

Oppenheimer çoğul kullanmıştı ve kafasında birden fazla temasın detaylarını toparlama çabasına girmişti. Bu görüşmeye hazırlıklı gelmemişti. Gerçekten de Teğmen Johnson ile görüşeceğini ve Lomanitz hakkındaki sözlerini açmasının isteneceğini düşünmüştü. Aniden Pash ile karşı karşıya gelmiş ve onu endişelendiren –ve ağzından lafları bir bir alan– sorgulama ortamına girmişti.

Chevalier ile altı ay önce Berkeley'deki mutfağında yaptığı kısa konuşmanın ayrıntıları artık net değildi. Belki de Chevalier ona (Eltenton'ın daha sonra FBI'a söylediği gibi) Eltenton'ın kendisine ek olarak Lawrence ve Alvarez olmak üzere üç biliminsanıyla temasa geçmesini talep ettiğini söylemişti.* Belki de Sovyetlerin yeni silah teknolojisine erişmek istediği fikri hakkında başka konuşmalar da olmuştu. Neden olmasındı? Birçok arkadaşı, öğrencisi ve meslektaşı her gün Avrupa'da gelişebilecek faşist bir zaferden endişe duyuyordu. Gayet isabetle, sadece Sovyet ordusunun böyle bir felaketi önleyebileceğini anlıyorlardı. O zamanlar Rad Lab'de çalışan fizikçilerin çoğu orduya katılmıyordu çünkü özel projelerinin savaş çabalarına maddi olarak katkıda bulunacağına –kimi zaman da biz-

* Hewlett ve Holl, *Atoms for Peace and War*, s. 97.

zat Oppenheimer'ın katkısıyla– ikna olmuşlardı. Bu adamlar sık sık, hükümetlerinin faşist saldırıların yükünü çekenlere yardım etmek için elinden geleni yapıp yapmadığını tartışıyorlardı. Elbette Oppenheimer, Sovyetlerin Amerikan basınında kahraman müttefikler olarak tanıtıldığı bir dönemde, meslektaşlarının ve öğrencilerinin birçoğunun kuşatma altındaki Ruslara yardım etme arzularını sesli olarak dile getirdiklerini duymuştu.

Bu yüzden Oppenheimer, Pash'e, Sovyetlere yardım etme konusunda kendisiyle temasa geçen insanların hepsinin ona "işbirliğinden ziyade kafa karışıklığı" tutumuyla geldiğini açıklamaya çalıştı. Müttefik devlete yardım etme fikrine sempati duyuyorlardı ancak Oppenheimer'ın dediği gibi "el altından" bilgi sağlama fikrinden rahatsızdılar. Oppenheimer daha sonra Groves ve Teğmen Johnson'a söylediklerini yineledi: Shell Development Corporation'da çalışan George Eltenton izlenmeliydi. Oppenheimer, "Muhtemelen kendisinden bilgi sağlamak için elinden geleni yapması istendi," dedi. Eltenton'ın, projedeki adamlardan birinin de tanıdığı bir arkadaşıyla konuştuğunu söyledi.

Pash, kendisiyle temasa geçilen kişinin adını vermesi için ona baskı yapınca Oppenheimer, bu kişilerin tamamen masum olduğu gerekçesiyle bunu kibarca reddetti. Oppenheimer, "Size bir şey söyleyeyim," dedi, "iki veya üç olaydan haberim var ve sanırım adamlardan ikisi Los Alamos'ta benimle çok yakın çalışan adamlardı." Bu iki Los Alamos çalışanına ayrı ayrı ama birer hafta arayla yaklaşıldı. Rad Lab'in bir çalışanı olan üçüncü bir kişi de Tennessee'deki Manhattan Projesi'nin Oak Ridge'deki tesisi olan "X Sahası"ndan ayrılmış veya transfer edilmesi planlanmıştı. Bu yaklaşmalar Eltenton'dan değil, üçüncü bir kanaldan gelmişti. Oppenheimer bu kişinin adını vermeyi de, "Bence büyük bir hata olur," diyerek reddetti. Kendi samimi kanaatinin, adamın şahsen masum olduğu yönünde olduğunu söyledi. Bu kişinin bir partide Eltenton'a rastladığını ve Eltenton'ın ona, "Bana yardım edebilir misin, ne dersin? Bu çok ciddi bir şey çünkü burada önemli çalışmaların devam ettiğini biliyoruz ve bunun müttefiklerimize sunulması gerektiğini düşünüyoruz. Bu adamların içinde bu konuda bize yardım edebilecek biri var mıdır sence?" dediğini tahmin ediyordu.

Bu "üçüncü kişinin" Berkeley'den bir fakülte üyesi olduğu dışında Oppenheimer inatla daha fazla bilgi vermeyi reddetti ve ısrarla, "Size bu girişimin nereden geldiğini [Eltenton] ve diğerlerinin hemen hemen tamamen tesadüfi olduğunu anlatabildim sanırım..." dedi. Oppenheimer, Eltenton'ın adını "bu ülke için tehlikeli" olarak gördüğü için vermişti. Aynı anda, masum olduğuna inandığı arkadaşı Hoke'un adını verecek değildi. Oppenheimer, Pash'e "Eltenton ve proje arasındaki aracı, bunun yanlış bir fikir olduğunu düşündü ve sadece durumu bize aktardı. Bu fikri desteklediğini sanmıyorum. Hatta desteklemediğinden eminim," demekle yetindi.

Eltenton'dan başka Chevalier'in veya başka herhangi birinin ismini vermeyi reddederken, Oppie arkadaşlarıyla nasıl temasa geçildiği hakkında özgürce ve ayrıntılı bir şekilde konuşmuştu. Tüm bunları iyi niyetli bir bağlama yerleştirme çabasıyla, Pash'e, "Size işin içyüzünü anlatayım. Mesele şu: Bu iki müttefik arasındaki ilişkilerin ne kadar zorlu olduğunu biliyorsunuz ve Rusya'ya karşı çok dostane hisler taşımayan birçok insan var, dolayısıyla gizli bilgilerimiz, radar görüntülerimiz ve benzeri bilgiler onlara ulaşmıyor. Onlar hayatları için savaşıyorlar ve sadece resmi iletişimimizdeki kusurları telafi etmek için, neler olduğuna dair bir fikir sahibi olmak istiyorlar. İşte meselenin sunuluş tarzı bu."

"Ah, anlıyorum," diye yanıtladı Pash.

"Tabii ki," diye hemen ekledi Oppenheimer, "doğrusu, gerçekleşmemesi gereken bir iletişim olduğundan, bu bir ihanettir." Ancak bu yaklaşımın özü hiç de ihanet değildi, diye devam etti Oppie. Sovyet müttefiklerimize yardım etmek "iyi ya da kötü Hükümetin bir politikasıydı." İlgili kişilerden istenen bilgiler ise Ruslarla resmi iletişimde yaşanan bürokratik "aksaklıkların" telafisine yönelikti. Oppenheimer, bilginin Ruslara nasıl aktarılacağını bile açıkladı. Eltenton'ın bağlantısıyla temas kurulan arkadaşlarından anladığı kadarıyla, Eltenton ile bir görüşme ayarlanacaktı. Onlara, "bu Eltenton denen adamın... konsoloslukla bağlantısı olan, [Sovyet] büyükelçiliğinden çok güvenilir bir adam olan (bu onun hikâyesi) ve mikrofilm işlerinde ya da her ne zıkkımsa çok fazla deneyimi olan bir adamla çok iyi bağlantıları olduğu söylenmişti."*

* JRO soruşturması, s. 845-48.

*

"Gizli bilgiler." "İhanet." "Mikrofilm." Oppenheimer tüm bu ifadeleri kullanmıştı; bu, Oppenheimer'ın sıkı bir komünist ajan değilse bile tehlikeli bir güvenlik riski taşıdığına zaten ikna olmuş olan Pash'i kesinlikle endişelendiriyordu. Pash, karşısında oturan adamı asla anlayamazdı. O ve Oppenheimer komşu şehirlerde yaşasalar da farklı dünyalardan geliyorlardı. Bu eski lise futbol koçu, yeni istihbarat subayı, Oppie'nin hainçe faaliyetlerden bahsederken bu kadar kendinden emin konuşmasını ve aynı cümle içinde, masum olduklarını bildiği insanların adlarını prensip olarak söyleyemeyeceğini de kendinden emin bir şekilde açıklamasını şaşkınlıkla karşılamış olmalı.

Oppenheimer, Chevalier ile görüşmesinden beri geçen altı ay içinde bazı açılardan değişmiş bir adamdı. Los Alamos onu dönüştürmüştü; o artık bomba laboratuvarının direktörü, projenin nihai başarısının yükünü omuzlarında taşıyan bilimsel yöneticisiydi. Öte yandan, her gün şaşırtıcı derecede geniş bir konu yelpazesi hakkında bilgi birikimine sahip olduğunu gösteren kendinden emin, parlak bir fizik profesörüydü. Pash'in yapması gereken bir işi olduğunu biliyordu ancak Oppie kimin güvenlik riski taşıyıp (Eltenton) kimin taşımadığına (Chevalier) kendi başına karar verebileceğinden emindi. Hatta Pash'e "Komünist hareketle, gizli bir savaş projesinde çalışmanın birbiriyle uyumlu olmadığı, iki sadakatin [birlikte] gidemeyeceği" yönündeki kanaatini bile açıklamıştı.* Ayrıca, Pash'e şunları da söylemişti: "Bence birçok parlak zekâlı ve düşünceli insan komünist harekette bir şeyler gördü ve belki de oraya ait olabileceklerini, belki bunun ülke için iyi bir şey olabileceğini düşündüler. Ama bu umarım savaş projesinde değildir."†

Lansdale'e daha birkaç hafta önce söylediği gibi, Parti disiplini, üyeleri çifte bağlılık baskısına maruz bırakıyordu. Örnek olarak, hâlâ hakkında biraz "sorumluluk duygusu" hissettiği Lomanitz'i gösterdi. Lomanitz, "Çevrede [Komünist Parti anlamında] belaya yol açabilecek düşüncesiz davranışlarda bulunmuş olabilir," dedi. İnsanların sık sık Lomanitz'e yaklaştıklarından ve "daha başkalarına iletmek için duyabilecekleri her sözcüğü toplamayı görevleri olarak

* JRO soruşturması, s. 847.
† A.g.e.

benimsediklerinden" şüphesi yoktu. Bu nedenle komünistlerin gizli savaş projelerinden uzak durması gerektiği konusunda mutabık kalınırsa bu herkesin işini daha da basitleştirirdi.

Bugünden geriye bakıldığında Oppenheimer, belli ki inanılmaz bir gayretle defalarca Pash'i bu temaslarda yer alan hemen hemen tüm insanların iyi niyetli masumlar olduğuna ikna etmeye çalışmıştı. "Muhtemelen kendi ülkesi adına görev yapan şu Rus hariç, buradaki adamlardan hiçbiri, gerçekten kötü bir şey yaptığını düşünmüyordu. Attıkları bu adımı da tamamen bu devletin çıkarlarıyla bağdaşan bir adım olarak görüyorlardı. Dışişleri Bakanlığı'nda bu tür iletişimleri engelleyen bazı adamlar olduğu için bu iletişimsizliği telafi etme gayesiyle hareket ediyorlardı." Devletin İngilizlerle bazı bilgileri paylaştığını ve pek çok kişinin bununla, Sovyetlerle benzer bilgileri paylaşmak arasında çok büyük bir fark olmadığını düşündüğünü belirtti. Pash'e, "Nazilerle böyle bir şey olsaydı işin rengi öyle ya da böyle değişirdi," dedi.

Pash'in bakış açısından, tüm bunlar son derece çirkindi ve dahası, konunun oldukça dışındaydı. Eltenton ve en az bir kişi (adı açıklanmayan öğretim üyesi) daha Manhattan Projesi hakkında bilgi almaya çalışıyordu ve bu casusluktu. Yine de Pash, Oppenheimer'ın güvenlik sorununa bakış açısıyla ilgili verdiği dersi sabırla dinledi ve ardından konuşmanın odağını Eltenton'a ve isimsiz aracıya geri getirdi. Pash, Oppenheimer'a yeniden müracaat etmesinin ve daha fazla isim için tekrar baskı yapmasının gerekebileceğini söyledi. Oppenheimer, yalnızca "makul davranmaya" ve Eltenton gibi inisiyatif alan kişilerle, bu tür yaklaşımlara olumsuz tepki verenler arasında "çizgi çekmeye" çalıştığını bir kez daha belirtti.

Bu horoz dövüşü biraz daha devam etti. Pash, "Ben ısrarcı değilim (ha ha) ama..." diyerek biraz ironi yapmaya çalıştı.

"Israrcısınız," diye araya girdi Oppenheimer, "ama bu sizin göreviniz."

Sorgulamanın sonuna doğru, Oppenheimer FAECT birliğiyle ilgili daha önceki endişelerine geri döndü: Pash'in bilmesi gereken en önemli şey, "orada izlenmeye değer bazı şeylerin olduğuydu." Hatta "neler olabileceğini ve ne bilgiler alınabileceğini görmek için bu FAECT birliğinin merkezine bir adam koymakta sakınca olmadığını"

söyledi. Pash bu öneriyi hemen aldı ve Oppenheimer'ın sendikada muhbir olarak hizmet etmek isteyebilecek birini tanıyıp tanımadığını sordu. "Hayır," dedi, sadece "bu işin başında [David] Fox adında bir çocuğun olduğunu" duymuştu, o kadar.*

Oppenheimer daha sonra Pash'e Los Alamos'un direktörü olarak "her şeyin yüzde 100 yolunda gittiğinden emin olduğunu" söylerken, inandırıcı olsun diye, "Yanlış bir şey yapsaydım, kurşuna dizilmek için can atardım," dedi.

Pash, Los Alamos'u ziyarete gelebileceğini söyleyince Oppenheimer, "Hep söylerim, Tanrı sizi korusun!" dedi.† Oppenheimer ayrılmak için ayağa kalktığında, kayıt cihazına Pash'in "Bol şans!" dediği kaydedildi. Oppenheimer, "Çok teşekkür ederim," diye yanıtladı.

Tuhaf ve nihayetinde feci bir performanstı. Oppenheimer, casusluğun kırmızı bayrağını kaldırmış, suçlu olarak Eltenton'ı açıklamış, adı açıklanmayan bir "masum" aracıdan bahsetmiş ve bu masum kişinin aynı şekilde masum olan başka biliminsanlarıyla temasa geçtiğini söylemişti. Yargılarından emindi, Pash'e güvence vermişti, bu yüzden isim vermeye gerek yoktu.

Unutmayın, bu konuşma Oppenheimer'ın haberi olmadan kaydedildi. Bu kayıt, Oppenheimer'ın güvenlik dosyasına dahil edildi ve daha sonraları (iki kez mi üç kez mi olduğu net olmayan) te*mas*lar*la* ilgili ihbarının, kaynağını izah edemediği "abuk sabuk" ve gerçeği yansıtmayan bir hikâye olduğunu iddia edeceği için, Pash'e yalan mı söylediği, yoksa Pash'e doğruyu söyleyip daha sonra mı yalan söylediği asla anlaşılamadı. Âdeta farkında olmadan bir saatli bomba yutmuştu ve patlaması on yıl sonra gerçekleşecekti.‡

Oppenheimer'ın Pash ile görüşmesinin ardından Lansdale ve Groves, önlerinde ciddi bir sorun olduğunu fark ettiler. 12 Eylül 1943'te Lansdale ve Robert, bir başka uzun ve samimi sohbet için oturdu. Lansdale, Oppenheimer'ın sorgusunun dökümünü okuduktan sonra, iddia edilen casusluk temasının temeline inmeye karar vermişti. O da konuşmayı gizlice kaydetti. Lansdale, bariz bir pohpohlama

---

* JRO soruşturması, s. 852.

† A.g.e., s. 853.

‡ A.g.e.

girişimiyle söze başladı. "Bunu herhangi bir iltifat kastı olmadan söylemek istiyorum... belki de tanıdığım en zeki adamsınız."* Daha sonra, önceki konuşmaları sırasında ona karşı tamamen dürüst olmadığını itiraf etti, ancak şimdi "tamamen açık konuşmak" istediğini söyledi. Lansdale daha sonra, "Şubat ayından beri bazı şahısların bu proje hakkında Sovyet hükümetine bilgi aktardığını biliyoruz," diye açıkladı. Sovyetlerin projenin ölçeğini bildiğini, Los Alamos, Chicago ve Oak Ridge'deki tesisleri bildiğini ve projenin zaman çizelgesi hakkında genel bir fikre sahip olduğunu öne sürdü.

Oppenheimer bu haber karşısında gerçekten şoke olmuş görünüyordu. Lansdale'e, "Bunu bilmediğimi söyleyebilirim," dedi. "Daha önce *bir* bilgi edinme girişimi olduğunu biliyordum ama ben, hafızamı zorluyorum, tarihini hatırlayamıyorum."

Konuşma kısa süre sonra Komünist Parti'nin rolüne döndü ve her ikisi de savaş için gizli çalışmalar yapanların Parti üyeliğinden istifa ettirilmesinin Parti politikası olduğunu duydukları konusunda hemfikir oldular. Robert, kendi kardeşi Frank'in Parti ile bağlarını koparduğu konusunu kendisi açtı. Ayrıca, on sekiz ay önce proje üzerinde çalışmaya başladıklarında Robert, Frank'in karısı Jackie'ye Komünist Parti üyeleriyle sosyalleşmeyi bırakması gerektiğini söylediğini de belirtti. "Ama gerçekten dediğimi yaptılar mı, bilmiyorum," dedi. Kardeşinin arkadaşlarının "bayağı sol görüşlü" olmasının kendisini hâlâ endişelendirdiğini itiraf etti ve, "Bence iyi bir temasın olması için her zaman birim toplantılarına katılmak şart değil," dedi.

Buna karşılık Lansdale, güvenlik sorununa olan yaklaşımını açıkladı. Lansdale, Oppenheimer'a, "Komünizm bağlantısını kanıtlamanın ne kadar zor olduğunu siz de benim kadar biliyorsunuz," dedi. Ayrıca, hedefleri "cihaz"ı inşa etmekti ve Lansdale'e göre, projeye katkıda bulunduğu sürece bir adamın politik duruşunun gerçekten önemi yoktu. Ne de olsa herkes işi başarmak için hayatlarını riske atıyordu ve "bu şeyi [projeyi] ölümüne saklamak gibi bir dertleri yoktu." Ancak bir adamın casusluk yaptığını düşünürlerse, onu kovuşturacaklar mı yoksa projeden mi uzaklaştıracaklar, karar vermeleri gerekiyordu.

Bu noktada Lansdale, Oppenheimer'ın Pash'e Eltenton hakkında söylediklerini gündeme getirdi ve Oppenheimer bir kez daha

* A.g.e., s. 871-86.

kendisiyle iletişime geçen kişinin adını vermenin doğru olmayacağını söyledi. Oppenheimer'ın ifadesine göre temasa geçilen "projedeki üç kişi de" bu aracıya "cehennemin dibine gitmesini" söylemişti. Lansdale bunu sorunca Oppenheimer onayladı. Lansdale, Eltenton'ın diğer biliminsanlarına yaklaşmadığından nasıl emin olabildiğini sordu. "Emin değilim," diye yanıtladı Oppenheimer. "Bunu bilemem." Oppenheimer, Lansdale'in bu ilk temasın hangi kanalla gerçekleştiğini öğrenmeyi neden bu kadar önemsediğini anlamıştı, ancak yine de diğer insanların adını işe dahil etmenin yanlış olacağını hissediyordu.

"Bildiğim diğer isimlerin hiçbir suçu olmadığı gerçeğinden dolayı daha fazla isim vermekten çekiniyorum. . . . Onlar herhangi bir şekilde bu işe bulaştırılacak insanlar değiller. Yani, bunun son derece düzensiz ve sistematik olmayan bir iş olduğunu hissediyorum." Yani "görev duygusu ile" aracıların adını vermemekte "haklı" olduğunu düşünüyordu.

Yön değiştiren Lansdale, Oppenheimer'dan Berkeley'deki projede çalışan, halihazırda ya da geçmişte Parti üyesi olduğunu düşündüğü kişilerin isimlerini sordu. Oppenheimer bazı isimler verdi. Berkeley'ye yaptığı son ziyarette hem Rossi Lomanitz hem de Joe Weinberg'ün Parti üyesi olduğunu öğrendiğini söyledi. Jane Muir adında bir sekreterin de üye olduğunu sanıyordu. Los Alamos'ta Charlotte Serber'ın bir zamanlar Parti üyesi olduğunu bildiğini söyledi. Yakın arkadaşı Bob Serber'a gelince, "Bunun mümkün olduğunu düşünüyorum ama bilmiyorum," dedi.

"Peki ya Dave Hawkins?" diye sordu Lansdale.

"Öyle olduğunu sanmıyorum, buna ihtimal vermem."

"Peki," dedi Lansdale, "siz hiç Komünist Parti'nin üyesi oldunuz mu?"

"Hayır," diye yanıtladı Oppenheimer.

"Muhtemelen Kıyıdaki tüm cephe örgütlerine dâhil olmuşsunuz," diye ekledi Lansdale.*

"Hemen hemen," diye yanıtladı Oppenheimer kayıtsızca.

"Kendinizi bir dönem sempatizan olarak gördüğünüz oldu mu?"

"Sanırım," diye yanıtladı Oppenheimer. "Bu şeylerle olan ilişkim hep çok kısa süreli ve yoğun oldu."

* 1954 güvenlik soruşturması sırasında bu sözler Oppenheimer'ın ağzından söylenmiş gibi nakledildi.

Daha sonra bir noktada Lansdale Oppenheimer'dan, Parti ile neden görece kısa ve yoğun bir birliktelik döneminden geçtiği hâlde hiç üye olmadığını açıklamasını istedi. Oppenheimer, tartıştıkları bu insanların birçoğunun Parti'ye "çok derin bir doğru ve yanlış duygusuyla" katıldığını belirtti. Bu insanlardan bazıları dini bir bağlılık gibi "çok derin bir tutkuyla" bağlanmıştı.

"Ama anlayamıyorum," diye sözünü kesti Lansdale, "burada özel bir durum var. Herhangi bir sabit ideale bağlanmıyorlar. Belki Marksizme bağlanıyorlar ama başka bir ülkenin dış politikasına yardımcı olmak adına da eğri büğrü, dolambaçlı yollardan geçiyorlar."

Oppenheimer tasdik ederek, "Bu inanç, sadece histerik değil, bence kesinlikle akla sığmaz bir şey[.] Benim Komünist Parti üyeliğim," dedi. [Oldukça açık; burada söylemek istediği, Komünist Parti'ye katılmanın onun için "akla sığmaz bir şey" olduğuydu.] "İlişkili olduğum dönemde, Partinin düzeltmelerine [böyle diyor] ve hedeflerine hararetle inandığım pek çok durum oldu."

"Hangi dönem olduğunu sorabilir miyim?" diye sordu Landsdale.

"[Nazi-Sovyet] Paktı'na kadar İspanya Savaşı dönemiydi."

"Pakta kadar. Ayrıldığınız zaman buydu diyebilir miyiz?"

"*Hiç ayrılmadım. Hiçbir zaman ayrılacak kadar bağım olmadı.* Organizasyonlardan birbiri ardına uzaklaştım." (Vurgular sonradan eklenmiştir.)

Lansdale ona bir kez daha isim vermesi için baskı yapınca Oppenheimer, "İsim verirsem kendimi, masumiyetine bire bin bahse gireceğim insanları bu işe karıştırmak gibi ucuz bir oyuna dahil olmuşum gibi hissederim," diye karşılık verdi.

Lansdale, görüşmeyi iç çekerek bitirdi ve "Pekâlâ, efendim," dedi.

İki gün sonra, 14 Eylül 1943'te Groves ve Lansdale, Oppenheimer ile Eltenton hakkında başka bir görüşme daha yaptı. Cheyenne ve Chicago arasında bir tren yolculuğundaydılar ve Lansdale konuşmayı bir tutanak hâline getirdi. Groves, Eltenton meselesini gündeme taşıdı ancak Oppenheimer, aracının adını yalnızca emir verilmesi hâlinde verebileceğini söyledi. Bir ay sonra, Oppenheimer aracının adını vermeyi yine reddetti. Ama garip bir şekilde Groves, Robert'ın tutumunu kabul etti. Bunu, Oppenheimer'ın "bir arkadaşın adını vermekten çekinen tipik Amerikan okul çocuğu" tutumu olarak değer-

lendirdi. Tüm olay hakkında daha fazla bilgi alması için FBI tarafından baskı gören Lansdale, Büro'ya hem kendisinin hem de Groves'un "Openheimer'ın doğruyu söylediğine inandıklarını" bildirdi.*

Groves'un astlarının çoğu, Oppenheimer'a olan bu güveni paylaşmıyordu. Eylül 1943'ün başlarında Groves, Manhattan Projesi'nin bir başka güvenlik subayı olan James Murray ile bir görüşme yaptı. Oppenheimer'a sonunda güvenlik izni verilmesinden dolayı hayal kırıklığına uğrayan Murray, Groves'a varsayımsal bir soru sordu: Diyelim ki Los Alamos'ta yirmi kişinin kesin komünist olduğu tespit edildi ve kanıtlarıyla Oppenheimer'ın önüne konuldu. Oppenheimer nasıl tepki verirdi? Groves, Dr. Oppenheimer'ın tüm biliminsanlarının liberal olduğu ve bunda endişelenecek bir şey bulunmadığı yorumunu yapacağını söyledi. Groves daha sonra Murray'ye bir hikâye anlattı. Birkaç ay önce, Oppenheimer'dan diğer şeylerin yanı sıra "her zaman ABD'ye sadık kalacağını" belirten bir gizlilik taahhüdü imzalamasının istendiğini söyledi. Oppenheimer taahhüdü imzalamıştı ancak önce bu ifadeleri çıkarmış ve "Bir biliminsanı olarak itibarımı koyuyorum," yazmıştı. "Sadakat" yeminini kişisel olarak nahoş karşılasa da Oppenheimer, bir biliminsanının mutlak güvenilirliği adına yemin ediyordu. Bu hoyratça bir hareketti ancak bunu Groves'a, Oppenheimer'ın taptığı sunağın bilim olduğunu ve koşulsuz bağlılık taahhüdünün, projesinin başarısına yönelik olduğunu açıkça göstermek için yapmıştı.

Groves, Murray'ye Oppenheimer'ın Los Alamos'taki herhangi bir yıkıcı faaliyeti kişisel bir ihanet olarak göreceğine inandığını söyleyerek devam etti. "Başka bir deyişle," dedi Groves, "bu, ülkenin güvenliği meselesi değil, daha ziyade bir kişinin OPP'a [Oppenheimer] karşı, projenin tamamlanmasıyla gelecek olan itibarı elde etmesini engellemek için çalışıp çalışmadığı meselesidir."† Groves'un gözünde, Oppenheimer'ın sadakatini kişisel tutkuları garanti altına alıyordu. Murray'nin görüşme notlarına göre Groves,

* A.g.e., s. 167; A. H. Belmont'tan D. M. Ladd'e, FBI özet notu, s. 5, 29.12.53, JRO FBI dosyası.

† Dosyaya not, 10.9.43, DSM projesi, Berkeley araştırma görevlisi James Murray ile General Groves arasındaki diyalog, Groves dosyası, Lewis L. Strauss Belgeleri, HHL. Bu not Eylül 1954'te Murray tarafından Teeple'a iletildi. Teeple da onu Strauss'a iletti.

Oppenheimer'ın "karısının onu şöhret için sıkıştırdığını ve karısının tutumunun, şimdiye kadar bu konudaki tüm ilgiyi ve takdiri [Ernest] Lawrence'ın gördüğü yönünde olduğunu ve asıl Dr. OPP'un bu onurlara sahip olması gerektiğini çünkü kendi kocasının bunu daha çok hak ettiğini, Doktor'un dünya tarihinde kendisine büyük bir nam yapması için bunun büyük bir şans olduğunu düşündüğünü" söyledi. Bu nedenlerle Groves, "ABD'ye sadık kalmaya devam edeceğini umuyorum," diyordu.

Şiddetli hırs, Groves'un saygı duyduğu ve güvendiği bir kişilik özelliğiydi. Bu, Oppie ile paylaştığı bir özellikti ve birlikte tek bir büyük hedefleri vardı: Faşizmi yenecek ve savaşı kazanacak bu silahı yapmak.

Groves kendini insan sarrafı olarak görüyor ve Oppenheimer'da sarsılmaz bir doğruluk olduğuna inanıyordu. Ama Eltenton olayına ilişkin Ordu-FBI soruşturmasının, başka isimler olmadan hiçbir yere varamayacağının da farkındaydı. Sonunda, Aralık 1943'ün başlarında Groves, Oppenheimer'a Eltenton'ın talebiyle kendisine yaklaşan aracının adını vermesini emretti. Oppenheimer, emredildiği takdirde açık yüreklilikle cevap vermeyi taahhüt ettiği için, arkadaşının zararsız ve casusluktan yana masum olduğu konusunda ısrar ederek gönülsüzce Chevalier adını verdi. Yarbay Lansdale, Robert'ın 26 Ağustos'ta Pash'e söylediklerini bu yeni bilgilerle birleştirerek 13 Aralık'ta FBI'a şunları yazdı: "Profesör J. R. Oppenheimer, DSM projesinin [bomba programının erken dönemdeki adı] üç üyesinin, California Üniversitesi'nden ismi açıklanmayan bir profesörün casusluk için kendileriyle temasta bulunduğunu söylediklerini belirtmiştir." Lansdale, profesörün adını söylemesi emredilince, Oppenheimer'ın aracı olarak Chevalier'in adını verdiğini söyledi. Lansdale'in mektubunda başka bir isim geçmiyordu çünkü Oppenheimer hâlâ Chevalier'in temas kurduğu üç adamın adını vermeye yanaşmıyordu. Belki de Groves sadece aracı olan kişinin adını istemişti. Bu durum, FBI'ı o kadar rahatsız etti ki iki ay sonra, 25 Şubat 1944'te Büro, Groves'a Oppenheimer'ın "diğer biliminsanlarının" isimlerini de açıklatması için baskı yaptı. Görünüşe göre Groves bu talebe cevap verme zahmetine bile girmedi çünkü Büro kayıtlarına böyle bir cevap hiç girmedi.

Yine de bu hikâyenin *Rashomon** tarzında başka bir versiyonu daha vardı. 5 Mart 1944'te FBI ajanı William Harvey, "Cinrad" başlıklı bir pusula yazdı. "Mart 1944'te,"† diyordu Harvey, "General Leslie R. Groves, Oppenheimer ile görüştü. . . . Oppenheimer sonunda Chevalier'in sadece bir kişiyle temasa geçtiğini, bu kişinin kardeşi Frank Oppenheimer olduğunu belirtti." Bu versiyonda, Chevalier'in 1941 sonbaharında Robert'a değil, Frank'e ulaşmış olması gerekiyordu. Frank'in hemen kardeşine haber verdiği ve onun da hemen Chevalier'i arayıp "çok kötü terslediği" söyleniyordu.‡

Frank'in işin içinde olması, elbette hikâyeyi oldukça farklı bir boyuta taşırdı. Ancak hikâye sadece sorunlu değil, kesinlikle yanlıştı. Chevalier neden en yakın arkadaşı Robert yerine pek tanımadığı Frank'e yanaşsındı ki? Hem 1942 yazına kadar başlamayan bir proje hakkında 1941 sonbaharında herhangi birinin Frank'ten bilgi istemesi oldukça gülünç görünüyordu. Ayrıca hem Chevalier hem de Eltenton, FBI'ın yaptığı eşzamanlı sorgulamalarda, Eagle Hill mutfak konuşmasının Oppenheimer ve Chevalier arasında olduğunu ve bunun 1942-43 kışında gerçekleştiğini doğruladı. Ayrıca, Harvey'in 5 Mart tarihli notu, Frank Oppenheimer'dan bahseden kabaca eşzamanlı tek belgedir ve dosyalarını araştırdıktan sonra FBI, "Frank Oppenheimer'la ilgili hikâyenin orijinal kaynağının Büro dosyalarında bulunmadığını" bildirdi.§ Yine de, Harveyn'in raporu artık Oppenheimer'ın FBI dosyasının bir parçası olduğu için, hikâyenin bu kısmı kendi başına bayağı bir hayat kazanacaktı.¶

---

* Uyuşmazlık anlamına gelen Japonca bir terim. Aynı olayı farklı kişilerin kendi açılarından farklı anlatması anlamına gelir. Aynı zamanda Japon yönetmen Akira Kurosawa'nın bu içerikte 1950 yapımı filminin adıdır. Buradaki gönderme bu filmedir. *-çn*

† Harvey muhtemelen tarihi yanlış yazdı.

‡ Belmont'tan Ladd'e, FBI özet notu, s. 5, 29.12.53, JRO FBI dosyası; Haakon Chevalier FBI dosyası kısım 1/2, bel. 110, direktöre not, 2.3.54, s. 3.

§ Belmont'tan Ladd'e, FBI özet notu, s. 7, 29.12.53, JRO FBI dosyası.

¶ Yıllar içinde, Richard Rhodes, Gregg Herken, Richard G. Hewlett ve Jack M. Holl gibi önemli tarihçiler, Frank Oppenheimer'ın bir şekilde Eltenton planına dahil olduğunu öne sürdüler.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

"Nedeni Bilinmeyen İntihar"

Her şeyden iğreniyorum. . .

JEAN TATLOCK
Ocak 1944

Yarbay Boris Pash, 1943 sonbaharında Oppenheimer ile Sovyet konsolosluğuna bilgi aktarımı için kimin konuştuğunu keşfetmek üzere sinir bozucu iki ay harcadı. Hem o hem de ajanları, Berkeley'den birçok öğrenci ve öğretim üyesiyle defalarca görüştü ama nafileydi. Pash, soruşturmasında inatçı ve kararlı, ayrıca Oppenheimer'a karşı öylesine düşmanca tavırlıydı ki, nihayet Groves, Pash'in ordunun zamanını ve kaynaklarını hiçbir yere ulaşmayacak bir soruşturmada boşa harcadığı sonucuna vardı. Bu durum nihayet Aralık 1943'ün başlarında, Groves'u Oppenheimer'a irtibat kişisinin adını vermesini emretmeye itmişti. Aynı zamanda Groves, Pash'in yeteneklerinin başka bir yerde daha iyi kullanılabileceğine karar verdi. Kasım ayında, Alman biliminsanlarını yakalayarak Nazi rejiminin bomba programının durumunu belirlemek için Alsos kod adlı gizli bir görevin komutanı yapıldı. Pash, gelecek altı ay boyunca Müttefik birliklerini Avrupa'ya kadar takip edecek çok gizli bir biliminsanı ve asker ekibi hazırlayacağı Londra'ya nakledildi. Ancak Pash'in ayrılmasından sonra bile, San Francisco'daki FBI ofisinden arkadaşları Jean Tatlock'ın Telegraph Hill'deki dairesinden yaptı-

ğı telefon konuşmalarını dinlemeye devam etti. Aylar geçmişti ve genç psikiyatristin Sovyetlere bilgi aktarmak için Oppenheimer'ın (veya herhangi birinin) irtibat kanalı olduğu yönündeki şüpheleri doğrulayacak hiçbir şey öğrenememişlerdi. Ama Washington'daki FBI karargâhından hiç kimse onlara gözetlemeyi durdurmalarını söylemedi.

1944'ün başlarında –tatil sezonundan hemen sonra– Tatlock karanlık ruh hâllerinden birini yaşıyordu. 3 Ocak Pazartesi günü Berkeley'deki evinde babasını ziyaret ettiğinde, babası onu "umutsuz" buldu. O gün babasının yanından ayrılırken, ertesi akşam onu arayacağına söz verdi. Salı gecesi beklediği telefon gelmeyince John Tatlock ona ulaşmayı denedi ama Jean cevap vermedi. Çarşamba sabahı tekrar denedi ve sonra Telegraph Hill'deki dairesine gitti. Oraya vardığında saat 13.00'de geldi, kapı zilini çaldı ve cevap alamayınca 67 yaşındaki Profesör Tatlock bir pencereden girdi.

Dairenin içinde, "kafası yarı dolu küvete batmış hâlde, küvetin ucundaki yastık yığınının üzerinde yatan" Jean'in cesedini buldu.* Nedendir bilinmez, Profesör Tatlock polisi aramadı. Bunun yerine, kızını aldı ve oturma odasındaki kanepeye yatırdı. Yemek masasında imzasız bir intihar notu buldu. Bir zarfın arkasına kalemle yazılmıştı. Notun bir bölümünde, "Her şeyden iğreniyorum. . . ." yazıyor ve şöyle devam ediyordu: "Beni sevenlere ve bana yardım edenlere, yürek dolusu sevgiler. Yaşamak ve paylaşmak istedim ama bir şekilde felç oldum. Anlamak için deli gibi çabaladım ama olmadı. Sanırım hayatım boyunca hep yük oldum. En azından bu felce uğramış ruhun yükünü bu mücadele dünyasından çekip almayı başardım."† Buradan itibaren kelimeler birbirine giriyor, anlaşılmaz bir hâl alıyordu.

Neye uğradığını şaşıran Tatlock, daireyi araştırmaya başladı. Sonunda, Jean'in özel yazışmalarından bir yığın ve bazı fotoğraflar buldu. Bu yazışmalarda okudukları her ne ise, ona şöminede ateş yakma ilhamı verdi. Ölmüş kızı yanındaki kanepede uzanır-

---

* City and County of San Francisco, Coroner's Office, Necropsy Department, CO-44-63, 6.1.44, 09.30.

† *San Francisco Chronicle,* 7.1.44, s. 9; *San Francisco Examiner,* 6.1.44, baş sayfa; *San Francisco Examiner,* 7.1.44, s. 3. Michelmore, *The Swift Years,* s. 50. İntihar notu, San Francisco adli tabibinin Tatlock'ın ölümüyle ilgili dosyasında tutulmadı. Notta el yazısı analizi yapılmadı.

ken, mektuplarını ve bazı fotoğraflarını tek tek yaktı. Saatler geçti. Yaptığı ilk telefon görüşmesi bir cenaze eviyle oldu. Sonunda cenaze evinden biri polisi aradı. Saat 17.30'da belediyenin adli tabip yardımcısı eşliğinde geldiklerinde, kâğıtlar hâlâ yanıyordu. Tatlock polise mektupların ve fotoğrafların kızına ait olduğunu söyledi. Cesedini bulalı dört buçuk saat olmuştu.

Profesör Tatlock'ın davranışları, en hafif tabiriyle tuhaftı. Ancak sevdikleri birinin intihar ettiğini gören yakınlar genellikle garip davranırlar. Daireyi baştan sona aramış olması yine de ne aradığını biliyor olabileceği fikrini veriyordu. Belli ki Jean'in kâğıtlarında gördükleri John'u onları imha etmeye sevk etmişti. Mesele politika değildi: Tatlock, kızının politik hedeflerinin çoğuna sempati duyuyordu.* Sebebi daha kişisel bir şey olabilir.

Adli tıp raporuna göre ölüm en az on iki saat önce gerçekleşmişti. Jean, 4 Ocak 1944 Salı akşamı zarfında ölmüştü. Midesinde "yakın zamanda alınmış yarı katı gıda" ve miktarı belirsiz ilaç bulunuyordu. Dairede "Abbott's Nembutal C" etiketli bir şişe bulundu. İçinde iki tane uyku hapı kalmıştı. Ayrıca üzerinde sadece beyaz toz izleri olan "Codeine 1/2 gr" yazılı bir zarf vardı. Polis ayrıca "Upjohn Racephedrine Hydrochloride, 3/8 granül" etiketli bir teneke kutu buldu. Teneke kutuda on bir kapsül kalmıştı. Adli tabipliğin toksikoloji departmanı midesini analiz etti ve "barbitürik asit türevi, salisilik asit türevi ve hafif bir kloral hidrat izi (doğrulanmamış)" buldu. Gerçek ölüm nedeni "pulmoner konjesyonlu akut akciğer ödemi" idi.† Jean küvetinde boğulmuştu.

Şubat 1944'te yapılan resmi soruşturmada, jüri Jean Tatlock'ın ölümünü "nedeni bilinmeyen intihar" olarak belirledi.‡ Gazeteler,

---

* Peter Goodchild, John Tatlock'ın Berkeley'de sağ görüşleriyle tanındığını bildiriyor (Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 31). Phil Morrison'a göre, bu yanlış. Ayrıca bkz. FBI belgeleri re: Richard Combs: "Extract from Memorandum on Communist Activities, Los Angeles, Calif., 15 Ekim 38."

† Necropsy Department report, 6.1.44, Coroner's Office, City and County of San Francisco, CO-44-63; Pathological Department report, CO-4463; Toxicological Department report, case no. 63; 13.1.44, Certificate of Death, 8.1.44; Coroner's Register, record of death of Jean Tatlock.

‡ *San Francisco Chronicle*, 7.1.44, s. 9. Dr. Siegfried Bernfeld, adli tabibin Jean Tatlock için hazırladığı "ölüm kaydı"nda tanık olarak yer aldı. İsminin yanında "kasım ayında 15 arama" kelimeleri karalanmıştı, bu da belki de onunla kasım ayında on beş seans yaptığını gösteriyor.

Analisti Dr. Siegfried Bernfeld'in 732,50 dolarlık faturasının dairede bulunduğunu, bunun da "sorunlarını bir psikoloğa anlattığını gösterdiğini" yazdı. Aslında, eğitimi devam eden bir psikiyatrist olarak, Jean'in zaten bir analizden geçmesi ve parasını kendisinin ödemesi gerekiyordu. Eğer tekrarlayan manik depresyon nöbetleri onu intihara sürüklediyse, bu trajikti. Söylentilere göre, arkadaşları onun hayatında yeni bir dönüm noktasına ulaştığını düşünüyordu. Hatırı sayılır başarıları vardı. Analitik psikiyatristler yetiştiren Kuzey Kaliforniа'daki en önde gelen merkez olan Mount Zion Hastanesi'nde onu "olağanüstü başarılı" bulan meslektaşları intihar etmesine çok şaşırdı.

Jean'in çocukluk arkadaşı Priscilla Robertson, onun ölümünü öğrenince, neler olduğunu sorgulayan bir mektup yazdı. Robertson, "kişisel bir kalp kırıklığının" Jean'i intihara iteceğini düşünmüyordu: "Çünkü hiçbir zaman şefkate muhtaç olmadın. Senin doymak bilmez açlığın yaratıcılığaydı. Gururdan değil, dünyaya hizmet edecek iyi bir enstrümana sahip olmak için kendinde mükemmelliği bulmayı arzuluyordun. Tamamladığın tıbbi eğitimin sana umduğun gücü vermediğini fark edince, kendini hastane toplantılarının küçük rutinine ve savaşın hastalarının yaşamlarında yarattığı büyük karmaşalara, herhangi bir doktorun telafi etme gücünün çok ötesinde dolanmış hâlde bulunca, son çare olarak tekrar psikanalize döndün."* Robertson, belki de "her zaman yolun ortasında iç dünyasına umutsuzluk veren" bu deneyimin, "dinmeyecek kadar derin" ıstırapları uyandırdığını düşünüyordu.

Robertson ve diğer birçok arkadaşı Tatlock'ın cinsel yönelimine ilişkin sorunlarla başa çıkmaya çalıştığını bilmiyordu. Jackie Oppenheimer daha sonraları psikanaliz sonucu Jean'in gizli homoseksüel eğilimlerinin ortaya çıktığını söylediğini bildirdi.† O dönemde Freudcu analistler eşcinselliği aşılması gereken patolojik bir durum olarak görüyorlardı.

Jean'in ölümünden bir süre sonra arkadaşlarından biri, Edith Arnstein Jenkins, *People's World* editörü Mason Roberson ile bir

---

* Priscilla Robertson, tarihsiz mektup, yaklaşık 1944," Promise," s. 28, Sherwin Collection.

† Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 35.

yürüyüşe çıktı. Roberson Jean'i iyi tanıyordu ve dediğine göre Jean ona lezbiyen olduğunu ve kadınlara olan bu ilgiden kurtulmak için "bulabildiği her 'boğayla' yattığını" söylemişti.* Bu ifade Jenkins'e, bir hafta sonu sabahı Shasta Road'daki eve girdiğinde Mary Ellen Washburn ve Jean Tatlock'ı "Mary Ellen'ın çift kişilik yatağında oturup gazete başında sigara içerken" gördüğü günü hatırlattı. Jenkins daha sonraları lezbiyen ilişki algısına vurgu yaptığı anılarında, "Jean'in Mary Ellen'a ihtiyacı var gibi görünüyordu," diye yazdı ve Washburn'ün, "Jean ile ilk tanıştığımda [büyük] göğüsleri ve kalın ayak bilekleri beni rahatsız etti," dediğini öne sürdü.†

Mary Ellen Washburn, Tatlock'ın ölüm haberini duyduğunda yıkıldı çünkü bir arkadaşına söylediği kadarıyla Jean, ölmeden bir gece önce onu aramış ve "çok bunalımda" olduğunu söyleyip yanına gelmesini istemişti. O gece gelemeyen Mary Ellen, sonradan doğal olarak pişmanlık ve suçluluk duygusuna kapılmıştı.‡

Birinin kendi canına kıyması, yaşayanlar için her zaman akıl almaz bir gizem taşır. Oppenheimer için Jean Tatlock'ın intiharı derin bir kayıptı. Bu genç kadına kendinden çok şey vermişti. Onunla evlenmek istemişti ve Kitty ile evlendikten sonra bile, ihtiyacı olduğunda sadık bir arkadaş ve ara sıra da bir sevgili olarak kalmıştı. Onunla saatlerce yürümüş ve konuşarak onu bunalımlarından kurtarmıştı. Ama şimdi o gitmişti. Oppenheimer başarısız olmuştu.

İntiharın ortaya çıkmasından bir gün sonra Washburn, Los Alamos'taki Serber'lara telgraf çekti.§ Robert Serber, Oppenheimer'a

---

* Edith Jenkins, Herken röportajı, 9.5.02. Tatlock'un biseksüelliği, California'da lezbiyen toplumu hakkında yazan iki edebi figür olan Mildred Stewart ve Dorothy Baker tarafından onaylanmıştır (Mildred Stewart sözlü tarihi, s. 34, Special Collections, SU).

† Jenkins, *Against a Field Sinister*, s. 28. Oppenheimer'ın teyzesi Hedwig Stern'in torunu Hilda Stern Hein-Washburn ve Tatlock'ın "arkadaştan öte" olduğunu bildiğini söyledi (Hans "Lefty" Stern, Bird ile telefon görüşmesi, 4.3.04).

‡ Edith Jenkins, Herken röportajı, 9.5.02; Barbara Chevalier, Herken röportajı, 29.5.02. Chevalier, Washburn'ün ona bu hikâyeyi anlattığını söyledi.

§ Görevi Oppenheimer'ın özel hayatı hakkında her şeyi bilmek olan Los Alamos güvenlik subayı Yzb. Peer de Silva, daha sonra ona ilk haberi veren kişinin kendisi olduğunu iddia etti. De Silva, Robert'ın açıktan ağladığını yazdı. (Peer de Silva, yayımlanmamış notlar, s. 5.) De Silva'nın notları, Tatlock'ın Steve Nelson'ın metresi olduğu veya İspanya İç Savaşı'nda bir ambulans birliğinde

üzücü haberi vermeye gittiğinde, Oppie'nin zaten duyduğunu hemen anladı. Serber'ın dediğine göre "derinden üzülmüştü."* Oppenheimer bunun üzerine evden ayrıldı ve Los Alamos'u çevreleyen çam ağaçlarına doğru tek başına uzun bir yürüyüşe çıktı. Yıllar boyunca Jean'in psikolojik durumu hakkında bildiklerini göz önüne alırsak, Oppenheimer'ın içinde birbiriyle çelişen acı verici duygulardan oluşan bir karışım vardı. Özlem, öfke, hayal kırıklığı ve derin üzüntünün yanında, kesinlikle bir pişmanlık ve hatta suçluluk hissediyordu. Jean "felçli bir ruh" hâline geldiyse, Oppenheimer'ın onun hayatındaki varlığı bu felce bir şekilde katkıda bulunmuş olmalıydı.

Ona olan sevgisi ve şefkati nedeniyle, Jean'in psikolojik desteğinin önemli bir parçası olmuş ve sonra gizemli bir şekilde ortadan kaybolmuştu. Bağlantısını sürdürmeye çalışmıştı ancak Haziran 1943'ten sonra Jean ile ilişkisini Los Alamos'taki çalışmalarını tehlikeye atmadan sürdüremeyeceği çok açıktı. İçinde yaşadığı koşulların esiri olmuştu. Sevdiği eşine ve çocuğuna karşı sorumlulukları vardı. Los Alamos'taki meslektaşlarına karşı sorumlulukları vardı. Bu açılardan bakılınca, makul davranmıştı. Ama Jean'in gözünden bakıldığında hırsı aşkını gölgede bırakmış gibi görünüyordu. Bu anlamda Jean Tatlock, Oppenheimer'ın Los Alamos direktörlüğünün ilk zayiatı olarak kabul edilebilir.

Tatlock'ın intiharı San Francisco gazetelerinde manşet oldu. O sabah San Francisco'daki FBI ofisi, J. Edgar Hoover'a gazetelerdeki haberlerden derlenmiş bir özet gönderdi. Telgrafta, "Olası olumsuz ifşaat nedeniyle bu makam tarafından doğrudan bir işlem yapılma-

görev yaptığı gibi birçok yanlış iddia içeriyor. Ayrıca Tatlock'ın küvette boğazını kestiği yanlış iddiasını dile getiriyor. De Silva, Şubat 1954'te FBI ile yaptığı bir görüşmede Oppenheimer'ın Tatlock'ın ölümüne tepkisini anlattı. Yayımlanmamış notlarında, "Daha sonra Jean'e olan duygularının derinliği hakkında uzun uzun konuştu ve gerçekten konuşabileceği başka kimse olmadığını söyledi," diyor. De Silva'ya göre "samimi bir duygu gösterisi" olan bu konuşmada Oppenheimer, Tatlock'a "derinden bağlı" olduğunu ve "evlendikten sonra ve ölümüne kadar onunla çok yakın bir ilişki kurduğunu" itiraf etti. De Silva güvenilir bir gözlemci değildir ve Oppenheimer'ın ona açılması inandırıcı değildir. (Peer de Silva FBI görüşmesi, 24.2.54, RG 326, giriş 62, kutu 2, dosya C [FBI raporu], NA.)

* Robert Serber, röportaj: Sherwin, 9.1.82, s. 11. Michelmore, *The Swift Years*, s. 50; Serber, *Peace and War*, s. 86.

yacaktır. Zaman geçtikçe doğrudan soruşturmalar ihtiyatlı bir şekilde yürütülecek ve Büro'ya bilgi verilecektir," deniyordu.*

O zamandan beri, bir dizi tarihçi ve gazeteci Tatlock'ın intiharı hakkında spekülasyonlar yaptı durdu.† Adli tabibe göre, Tatlock ölümünden kısa bir süre önce karnını doyurmuştu. Eğer niyeti ilaç alıp ardından kendini boğmak idiyse, bir doktor olarak sindirilmemiş gıdaların ilaçların sistemde metabolize olmasını yavaşlattığını bilmesi gerekirdi. Otopsi raporunda barbitüratların karaciğere veya diğer hayati organlara ulaştığına dair bir kanıt yoktu. Rapor, ölüme neden olmak için yeterli derecede yüksek dozda barbitürat alıp almadığını da söylemiyordu. Aksine, daha önce de belirtildiği gibi, otopside ölüm nedeninin boğulma olduğu söyleniyordu. Bu ilginç koşullar yeterince şüpheli olsa da otopsi raporunda yer alan asıl rahatsız edici bilgi, vücudunda "hafif bir kloral hidrat izi" bulunduğu yönündeki adli tabip ifadesiydi. Alkolle birlikte verildiğinde, kloral hidrat o zamanlar yaygın olarak "Mickey Finn" diye bilinen bayıltıcı damlaların aktif bileşeniydi. Kısacası, bazı araştırmacılar Jean'in "içkisine uyku ilacı katılmış" ve daha sonra zorla küvetinde boğulmuş olabileceğini öne sürdüler.

Adli tıp raporuna göre kanında alkol bulunamamıştı (ancak adli tabip, Tatlock'ın ağır bir içici olduğunu gösteren pankreas hasarı bulmuştu). İntihar vakalarını inceleyen ve Tatlock'ın otopsi raporunu okuyan tıp doktorları, kadının kendini boğmuş olabileceğini de söyledi. Bu senaryoya göre Tatlock, kendini uyutmak için bazı yatıştırıcılarla son bir yemek yemiş ve ardından küvetin üzerinde diz çökerken bayılmak için kendi kendine kloral hidrat uygulamış olabilir. Eğer kloral hidratın dozu yeterince fazlaysa, Tatlock kafasını küvetin suyuna daldırır ve bir daha asla çıkamayabilirdi. O zaman oksijensiz kalarak ölürdü. Tatlock'ın "psikolojik otopsisi", "gecikmiş depresyon"dan mustarip yüksek işlevli bir bireyin profiline uyuyordu. Hastanede çalışan bir psikiyatrist olarak Jean, kloral hidrat da dahil olmak üzere güçlü yatıştırıcılara kolayca erişebiliyordu. Öte

* San Francisco'dan direktöre gizli FBI teletipi, tarih sansürlenmiş, 100203581-1421, Jean Tatlock FBI dosyaları 100-18382-1 ve 100-190625-20.

† Schwartz, *From West to East*, s. 380; ayrıca bkz. Tatlock'ın ölümüyle ilgili bir soruşturma hakkında Keith Patterson of Josiah Thompson Investigations to Stephen Rivele özel dedektif raporu, 12.7.91.

yandan, Tatlock'ın kayıtlarını gören bir doktor, "Eğer akıllıysanız ve birini öldürmek istiyorsanız, bunu yapmanın yolu budur," demişti.*

Jean'in kardeşi Dr. Hugh Tatlock'ın yanı sıra bazı araştırmacılar, Jean'in ölümünün tuhaf doğasını sorgulamaya devam etti.† 1975'te, ABD Senatosu'nun Church Komitesi'nin CIA suikastları hakkındaki oturumları kamuoyuna açıklandıktan sonra, onun intihar ettiği tespitinden giderek daha fazla şüphelenmeye başladılar. Yıldız tanıklardan biri, Jean'in telefonunun dinlenmesi talimatını vermekle kalmayıp aynı zamanda Weinberg, Lomanitz, Bohm ve Friedman'ı "Rus usulü" sorguya çekmeyi ve ardından cesetlerini denize atmayı teklif eden kabına sığmaz Boris Pash'ten başkası değildi.‡

Pash, 1949'dan 1952'ye kadar, CIA'in orijinal mahrem servisi olan Politika Koordinasyon Ofisi bünyesinde özel bir operasyon birimi olan CIA Program Şube 7'nin (PB/7) şefi olarak görev yaptı. Pash'in amiri, OPC Operasyon Planlama Direktörü, Senato müfettişlerine, Albay Pash'in Program Şube 7 biriminin suikastlar ve adam kaçırmanın yanı sıra diğer "özel operasyonlardan" sorumlu olduğunu söyledi. Pash, suikastların sorumluluğunun üzerine yıkılmasına itiraz etti ancak CIA'deki diğer kişilerin "biriminin bu tarz planlamalar yaptığı izlenimine sahip olmasının anlaşılabilir" olduğunu kabul etti.§ Eski CIA görevlisi E. Howard Hunt, Jr., 26 Aralık 1975'te *New York Times*'a verdiği demeçte, 1950'lerin ortalarında

---

* Dr. Jerome Motto, röportaj: Bird, 14.3.01. Dr. Jeffrey Kelman, röportaj: Bird, 3.2.01. Dr. Kelman, adli tabip kanındaki kloral hidrat seviyelerini rapor etmiş olsaydı Tatlock'un ölümünün cinayet olup olmadığını bilebileceğimizi öne sürüyor. Bu seviyeler çok düşük idiyse –başka bir deyişle, onu bir bayıltacak kadar verilmişse– o zaman birinin başını suyun altında tutması gerekirdi. Ölüm belgesinde sadece "az miktarda kloral hidrat izi" bildiriliyor. Bu "az miktar", intihar olasılığını kuşkulu hâle getiriyor. Ama öyleyse, bu intihar notunun sahte olduğu anlamına mı geliyor? Ne yazık ki, Tatlock'ın ölümüyle ilgili kısa resmi soruşturmanın kayıtları korunmamış gibi görünüyor.

† Dr. Hugh Tatlock, kız kardeşi hakkında bilgi almak için FBI'a Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası kapsamında talepte bulundu (Dr. Hugh Tatlock, Sherwin röportajı, Şubat 2001). FBI yaklaşık seksen sayfalık büyük oranda sansürlenmiş materyal yayımladı ancak bu birkaç belge Jean Tatlock'ın telefon hattında 10.9.43'te "teknik takip" başlatıldığını gösteriyor.

‡ Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 106.

§ Church Komitesi Nihai Raporu, Book IV, s. 128-29; William R. Corson, *The Armies of Ignorance*, s. 362-64; Warren Hinckle ve William W. Turner, *The Fish Is Red*, s. 29.

üstlerinden, Boris T. Pash'in "Şüpheli çift taraflı ajanların ve benzeri düşük rütbeli memurların öldürülmesi" işinden sorumlu olduğunu duyduğunu söyledi.

CIA'in suikastlarla ilgili kayıtları olmadığı iddiasına rağmen Senato Komitesi üyelerinin soruşturması, Pash'in biriminin gerçekten de "suikast ve adam kaçırmalardan sorumlu" olduğu sonucuna vardı. Örneğin, Pash'in 1960'ların başında CIA'in Teknik Hizmetler Bölüm'ünde çalışırken Fidel Castro için zehirli purolar tasarlama girişiminde yer aldığı belgelendi.

Açıkçası, Bolşevik karşıtı kıdemli bir karşı istihbarat subayı olan Albay Boris Pash, Soğuk Savaş casus romanlarındaki bir suikastçı için gerekli tüm özelliklere sahipti.* Ancak renkli geçmişine rağmen, hiç kimse onu Tatlock'ın ölümüyle ilişkilendiren bir kanıt sunamadı. Nitekim, Ocak 1944'te Pash Londra'ya tayin edilmişti. Jean'in imzasız intihar notu, onun "felçli bir ruh" olarak kendi eliyle öldüğünü gösteriyordu ve Oppenheimer'ın her zaman inandığı şey bu oldu.

* Savaştan sonra, Albay Pash, 1944 ve 1945'te düzinelerce üst düzey Alman biliminsanını ve Mihver Devletlerin 70.000 uranyum cevherini ele geçiren baskın ekiplerinden oluşan çok gizli Alsos Misyonunun liderliği nedeniyle madalya aldı (Christopher Simpson, *Blowback*, s. 152-53).

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

"Onu Evlat Edinmek İster misin?"

Burada, Los Alamos'ta ideal cumhuriyetin,
Atina'nın, Platon'un ruhunu buldum.

JAMES TUCK

Los Alamos hep farklıydı. Neredeyse hiç kimse ellinin üzerinde değildi ve ortalama yaş sadece yirmi beşti. Bernice Brode bir anı yazısında, "Sakatımız, üveyimiz, işsizimiz, boşta gezen zenginimiz ve fakirimiz yoktu," demişti.* Herkesin ehliyetinde numaralar vardı ve isim yoktu; adresleri sadece P.K. 1663 idi. Dikenli tellerle çevrili Los Alamos, ABD ordusu tarafından desteklenen ve korunan, bağımsız bir biliminsanları topluluğuna dönüşüyordu. Ruth Marshak, Los Alamos'a geldiğinde "sanki arkalarından büyük bir kapı kapanmış gibi" hissettiğini söylüyordu.† "Arkadaşlarım ve ailemden oluşan o bildiğim dünya artık benim için yalan olmuştu."

1943-44'ün o ilk kışında karlar erken yağdı ve geç eridi. Uzun zamandır orada ikamet eden biri, "Bu kadar çok karın yerde böyle haftalarca kaldığını yalnızca Pueblo'daki en yaşlı adamlar hatırlıyor," diye yazmıştı.‡ Bazı sabahlar sıcaklık sıfırın çok altına düşerek aşağı-

* Brode, *Tales of Los Alamos*, s. 13.

† Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation", tez, s. 188.

‡ Church, *The House at Otowi Bridge*, s. 126.

daki vadiyi yoğun bir sisle kaplıyordu. Ancak kışın sertliği, yalnızca Tepe'nin doğal güzelliğini artırmaya ve oraya taşınan kentlileri bu garip, yeni, mistik manzaraya bağlamaya yarıyordu. Bazı Los Alamos sakinleri mayıs ayına kadar kayak yapıyordu. Karlar nihayet eridiğinde, su içinde kalan yaylalarda lavantalar ve diğer kır çiçekleri açıyordu. İlkbahar ve yaz aylarında hemen hemen her gün, akşamüstü bir iki saat boyunca dağları kasıp kavuran boran, tüm araziyi serinletiyordu. Los Alamos'un çevresindeki bahar yeşili kavak ağaçlarına sürüler hâlinde mavikuşlar, junkolar ve toviler tünerdi. Phil Morrison daha sonraları, birçok sakinini etkisi altına alan topraklara olan duygusal bağlılığını yansıtan bir lirizmle, "Sangres'teki karı izlemeyi ve Su Kanyonu'nda geyik aramayı öğrendik," diye yazdı. "Yaylalarda ve vadilerde eski ve farklı bir kültür olduğunu fark ettik; komşularımız, kerpiç evlerden yapılmış köylerde yaşayan insanlar vardı. Otowi kanyonunda mağaralar yer alıyordu, buralar tarihte insanların kurumuş topraklarda su aradığı yerlerdi."*

Los Alamos bir ordu kampıydı ama aynı zamanda bir dağ beldesinin birçok özelliğine de sahipti. Robert Wilson, gelmeden hemen önce, Thomas Mann'in *Büyülü Dağ*'ını bitirmişti ve bazen o büyülü diyara taşınmış gibi hissediyordu.† İngiliz fizikçi James Tuck, "Altın bir dönemdi," diyordu, "Burada, Los Alamos'ta ideal cumhuriyetin, Atina'nın, Platon'un ruhunu buldum."‡ Orası "gökyüzünde bir ada"§ ya da bazı yeni gelenlerin dediği gibi "Shangri-La" idi.¶

Birkaç ay içinde, Los Alamos sakinleri bir topluluk hâline geldi. Eşlerin birçoğu bu konuda Oppenheimer'a hakkını teslim ediyordu. Önceleri, katılımcı demokrasiye göz kırparak bir Kasaba Meclisi atadı. Bu meclis daha sonra seçilmiş bir organ hâline geldi ve resmi bir yetkisi olmamasına rağmen düzenli olarak toplandı ve Oppie'nin topluluğun ihtiyaçlarından haberdar olmasını sağladı. Burada haya-

* A.g.e., s. 98.

† Wilson, "A Recruit for Los Alamos," *Bulletin of the Atomic Scientists*, Mart 1975, s. 41.

‡ Thorpe ve Shapin, "Who Was J. Robert Oppenheimer?," *Social Studies of Science*, Ağustos 2000, s. 547.

§ Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation", tez, s. 182; Wilson ve Serber, ed., *Standing By and Making Do*, s. 5.

¶ Shangri-La: Kusursuz güzelliğe sahip olduğu düşünülen hayal ürünü yer anlamında kullanılan bir deyim. *–yhn*

tın sıradan şikâyetleri –askeri kantindeki gıdaların kalitesi, barınma koşulları ve trafik cezaları– dile getirilebiliyordu. 1943'ün sonunda Los Alamos, haber, topluluk duyuruları ve müzik yayınlayan düşük güçlü bir radyo istasyonuna kavuştu. Müzik yayınlarının kaynağı kısmen Oppenheimer'ın geniş kişisel klasik müzik koleksiyonuydu. Küçük jestlerle, herkesin yaptığı fedakârlıkları anladığını ve takdir ettiğini belli ediyordu. Mahremiyetin olmamasına, mahrumiyet koşullarına ve su, süt, hatta elektrikte tekrar eden kesintilere rağmen, insanlara kendine has şakacı tavrını bulaştırmıştı. Oppie, bir gün Bernice Brode'a "Binanızdaki herkes oldukça deli," demişti, "birlikte iyi geçinirsiniz."* (Brode'lar Cyril ve Alice Kimball Smith ile Edward ve Mici Teller'ın üstündeki bir dairede yaşıyorlardı.) Yerel tiyatro grubu Joseph Kesselring'in *Arsenik Kurbanları* adlı komedi oyununu sahneye koyduğunda seyirciler Oppenheimer'ı bembeyaz una bulanmış şekilde diğer kurbanlarla birlikte ceset gibi kaskatı yerde yatarken görünce şaşkına dönmüşlerdi.† 1943 sonbaharında, bir grup liderinin genç karısı aniden gizemli bir felçle ölünce, insanlar felcin bulaşıcı olmasından korkarken, yaslı kocayı ilk ziyaret eden Oppenheimer olmuştu.

Evde aşçı Oppie'ydi. Hâlâ *nasi goreng* gibi egzotik sıcak yemeklere düşkündü ancak hazırladığı akşam yemeklerinde genellikle biftek, taze kuşkonmaz ve patates olur, açılış da cin ekşisi veya martini ile yapılırdı. 22 Nisan 1943'te, otuz dokuzuncu yaş gününü kutlamak için Tepe'deki ilk büyük partiye ev sahipliği yaptı. Misafirlerine en kaliteli yemeklerin yanı sıra kuru martininin en kurusunu ikram eder, yemekler sonuna kadar silinip süpürülürdü. Louis Hempelmann, "Alkol insanı 2.400 metrede daha çok çarpar," diyordu, "bu yüzden herkes, hatta Rabi gibi en ayık insanlar bile hiç sıkıntı hissetmiyordu. Herkes dans ediyordu."‡ Oppie, kolunu önde gergin tutarak, her zamanki Eski Dünya tarzında fokstrot dansı yaptı. Rabi o gece tarağını çıkarıp armonika gibi çalarak herkesi eğlendirdi.

Kitty, direktör karısı rolünü oynamak istemiyordu. Los Alamos'tan bir arkadaşlarının dediğine göre, "Kitty tam bir kot

---

* Brode, *Tales of Los Alamos*, s. 39.

† Smith ve Weiner, s. 265; Brode, *Tales of Los Alamos*, s. 72, 23.

‡ Dr. Louis Hempelmann, röportaj: Sherwin, 10.8.79, s. 29.

pantolon ve Brooks Brothers gömleği giyen insan tipiydi."* Başlangıçta, işi radyasyonun sağlığa zararlarını araştırmak olan Dr. Hempelmann'ın gözetiminde laboratuvar teknisyeni olarak yarı zamanlı çalıştı. Hempelmann'ın dediğine göre "korkunç patronluk taslıyordu."† Sadece ara sıra Berkeley'den eski arkadaşlarını akşam yemeğine davet ediyordu ve nadiren açık ev partileri veriyordu. Ancak, Oppenheimer'ların kapı komşuları Deke ve Martha Parsons eğlenmeyi severdi ve bu türden birçok etkinlik düzenlerlerdi. Oppie herkesi hem sıkı çalışmaya hem de sıkı eğlenmeye teşvik ediyordu. Bernice Brode, "Cumartesileri coşuyorduk, pazarları gezilere çıkıyorduk haftanın geri kalanında da çalışıyorduk," diye yazacaktı.

Cumartesi akşamları lokal genellikle meydan dansçıları; kot pantolonlu, kovboy çizmeli, renkli gömlekli adamlar ve iç eteklerle şişen uzun elbiseler giyen kadınlarla dolardı. Doğal olarak en gürültülü partilere bekârlar ev sahipliği yapıyordu. Bu yatakhane partilerinde içecekler, yarı laboratuvar alkolü ve yarı greyfurt suyunun otuz iki galonluk bir galvanize demirden kazanda karıştırılması ve bir parça dumanı üstünde kuru buzla soğutulmasıyla hazırlanıyordu. Genç biliminsanlarından Mike Michnoviicz, herkes dans ederken bazen akordeonunu çalardı.

Arada sırada, bazı fizikçiler piyano ve keman resitalleri verirdi. Oppenheimer cumartesi akşamları şık takım elbiselerinden birini giyerdi. Her zaman, cazibe merkeziydi. Dorothy McKibbin, "Eğer büyük bir salondaysanız, en büyük insan grubunun toplandığı yere gidip kalabalığı yarabilirseniz ortada Oppenheimer'ın olduğunu görürdünüz," diyordu. "Partilerde bir harikaydı ve kadınlar onu çok seviyordu." Bir keresinde, temalı bir parti verilmiş ve "Bastırılmış Arzun Olarak Gel" denilmişti. Oppie sıradan takım elbisesi içinde, koluna peçete sarılı olarak geldi; âdeta sadece bir garson olmak istediğini ima ediyordu. Bu hiç şüphesiz, gerçek bir içsel sıradanlık özleminden ziyade, bilinçli bir alçakgönüllülük yansıtmak için tasarlanmış bir pozdu. Savaştaki en önemli projenin bilimsel direktörü olarak Oppenheimer aslında "bastırılmış" arzusunu yaşıyordu.

Pazar günleri, birçokları yakınlardaki dağlara yürüyüşlere veya

* Anne Wilson Marks, röportaj: Bird, 5.3.02.

† Hempelmann, röportaj: Sherwin, 10.8.79, s. 8, 24.

pikniklere gidiyor, Los Alamos Çiftlik Okulu'nun eski haralarında kalan atları kiralıyordu.* Oppenheimer, kasabanın doğu yakasından batıya, dağ yollarına doğru düzenli bir güzergâhta, on dört yaşında kestane rengindeki, kendisine ait güzel atı Chico'yla geziyordu. Oppie, Chico'yu "tek ayak" şeklinde, yani toynaklarının her birini ayrı ayrı yere basarak koşturabiliyordu. Yol boyunca karşılaştığı herkesi çamur rengindeki domuz turtası şapkasını sallayarak ve bir şeyler söyleyerek selamlıyordu. Kitty de "çok iyi bir biniciydi, gerçek Avrupalı eğitimine sahipti"; başlangıçta, bir zamanlar Albuquerque'deki yarışlarda koşan tam "standardbred" bir at olan Dixie'ye biniyordu. Daha sonra "thoroughbred" bir ata geçti. Onlara her zaman silahlı bir muhafız eşlik ediyordu.

Oppenheimer'ın bir atın sırtında gösterdiği fiziksel dayanıklılık veya dağlarda sürekli yürüyüş yapması her zaman arkadaşlarını şaşırtırdı. Dr. Hempelmann'ın dediğine göre "her zaman çok kırılgan görünüyordu. Elbette her zaman fena hâlde zayıftı ama inanılmaz derecede de güçlüydü."† 1944 yazında, Hempelmann ile Sangre de Cristo Sıradağları üzerinden Perro Caliente çiftliğine gittiler. Hempelmann, "Neredeyse beni öldürüyordu," dedi. "Atı üzerinde 'tek ayak' yürüyüşüyle, son derece rahattı ama benim atım ona ayak uydurmak için dörtnala gitmek zorunda kalıyordu. Sanırım ilk gün otuz ila otuz beş mil yol almış olmalıydık ve ben neredeyse ölüyordum." Nadiren hasta olmasına rağmen, Oppie günde dört beş paket sigara alışkanlığının bir sonucu olarak sigara öksürüğünden mustaripti. Sekreterlerinden biri, "Sanırım üst üste içtiği sigaraların arasına sadece arada bir pipo sokuyordu," diyordu.‡ Kontrolsüz, uzun süreli öksürük spazmlarına maruz kalırdı ve öksürürken konuşmaya çalışınca yüzü bazen mora dönerdi. Törensel bir havada martini karışımları yaparken Oppie sigaralarını kendine has tarzda tüttürüyordu. Çoğu tiryaki, sigaralarının ucundaki külleri dökmek için işaret parmaklarını kullanırken, onun serçe parmağının ucunu kullanarak külleri uçtan düşürmek gibi tuhaf bir tarzı vardı. Bu

* Hempelmann, röportaj: Sherwin, 10.8.79, s. 10; Brode, *Tales of Los Alamos*, s. 56, 88-93; McKibbin, röportaj: Jon Else, 10.12.79, s. 20; Wirth ve Aldrich, *Los Alamos*, s. 261.

† Hempelmann, röportaj: Sherwin, 10.8.79, s. 22.

‡ Marks, röportaj: Bird, 5.3.02.

alışkanlık yüzünden serçe parmağının ucu o kadar nasırlaşmıştı ki neredeyse yanmış gibi görünüyordu.*

Tepe üzerindeki hayat, lüks olmasa da yavaş yavaş konforlu hâle gelmişti.† Askerler odunları kırar ve her dairenin mutfağında ve şöminesinde kullanılmak üzere istiflerdi. Ordu çöpleri toplar ve kazanları kömürle coştururdu. Ordu temizlik işleri için San Ildefonso yakınlarındaki yerleşim yerinden Pueblo Kızılderili kadınlarını her gün otobüslerle getiriyordu. Geyik derisinden botlar ve renkli Pueblo şalları giyen ve bol miktarda turkuvaz ve gümüş takılar takan Pueblo kadınları, kısa sürede kasabada tanıdık bir manzara hâline geldi. Her sabah erken saatlerde, kasabanın su kulesi yanındaki Ordu Temizlik Servisi Ofisi'ne giriş yaptıktan sonra, yarım günlüğüne atandıkları Los Alamos hanelerine toprak yollardan yürüyerek gittikleri görülebilirdi; bu nedenle yöre sakinleri onlara "yarım gündelikçiler" demeye başlamıştı. Oppenheimer'ın onayladığı ve ordunun yönettiği bu plana göre, bu hizmetçiler sayesinde projede çalışan biliminsanlarının eşleri de Teknik Alan'da sekreter, laboratuvar asistanı, öğretmen veya "hesap-makine operatörü" olarak çalışabilecekti. Bu da ordunun Los Alamos nüfusunu minimumda tutmasını ve birçok zeki ve enerjik kadının moralman sağlam kalmasını sağlıyordu. Ev işleri hizmeti büyük ölçüde ihtiyaç temelinde planlanıyor, ev hanımlarının işinin önemine ve çalışma saatlerine, küçük çocuklarının sayısına ve ayrıca hastalık durumlarına bağlı olarak değişiyordu. Her zaman mükemmel olmasa da bu ordu sosyalizmi, Tepe'deki yaşamı büyük ölçüde hafifletiyor ve izole olan laboratuvarı tam istihdamlı, etkili bir topluluğa dönüştürüyordu.

Los Alamos her zaman alışılmadık derecede fazla bekâr erkek ve kadınların olduğu bir yerdi ve doğal olarak ordu, bu karşı cinsleri birbirinden ayrı tutmada pek başarılı olamıyordu. Askeri inzibat, kadın yurtlarından birinin kapatılması ve kadın sakinlerinin çıkarılması emrini verdiğinde, laboratuvarın grup liderlerinin en genci olan Robert Wilson, Kent Konseyi'nin başkanıydı. Kararlı bir bekârlar grubu tarafından desteklenen dertli bir grup genç kadın, karara itiraz etmek için Konsey'in huzuruna çıktı. Wilson olanları

* Peer de Silva, yayımlanmamış notlar, s. 1, Gregg Herken'in izniyle.

† Brode, *Tales of Los Alamos*, s. 28, 33, 51-52.

daha sonraları şöyle anlatıyordu: "Görünüşe göre kızlar, genç erkeklerimizin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik başarılı bir iş yapıyorlardı ve bunun bir bedeli vardı. Bunların hepsi, ordu için anlaşılabilir boyuttaydı, ta ki hastalık, çirkin başını gösterinceye kadar. Ordu da bu duruma müdahale etmişti."* Olayın sonunda Kasaba Konseyi, bu ticareti yapan kızların sayısının az olduğuna karar vermiş; sağlık önlemleri alınmış ve yatakhane açık bırakılmıştı.

Birkaç haftada bir, Tepe sakinlerinin öğleden sonralarını Santa Fe'de alışveriş yaparak geçirmelerine izin verilirdi. Bazıları da bu vesileyle La Fonda'daki bara uğrayıp bir şeyler içerdi. Oppenheimer geceyi sık sık Dorothy McKibbin'in Eski Santa Fe Patikası'ndaki güzel, kalın duvarlı kerpiç evinde geçirirdi. 1936'da McKibbin, Santa Fe'nin hemen güneyinde bir buçuk dönüm arazi üzerine klasik bir İspanyol tarzı çiftlik evi inşa etmek için 10.000 dolar harcamıştı. Oyma İspanyol kapıları ve etrafını saran verandasıyla ev, sanki onlarca yıldır oradaymış gibi görünüyordu. Dorothy evi yerel antika mobilyalar ve Navajo halılarıyla donattı. Projenin "teşrifatçısı" olarak "Q" (üst düzey) güvenlik rozetine sahipti ve bu nedenle Oppenheimer sık sık onun evini Santa Fe'de hassas toplantılar düzenlemek için kullanırdı. McKibbin bu durumlarda "koruyucu anne" rolüne bürünmeyi seviyordu ama Oppenheimer ile yalnız geçirdiği sakin akşamları da değerli buluyor, en sevdiği biftek ve kuşkonmazları pişiriyor, o sıra da Robert da, "Şimdiye kadar böyle 'dry martini' içmemişsinizdir," diyerek karışımlar hazırlıyordu.† Oppenheimer için McKibbin'in evi, Tepe'de yaşadığı sürekli gözetim hayatından bir kaçamaktı. David Hawkins daha sonraları şöyle söylemişti: "Dorothy, Robert Oppenheimer'ı seviyordu. O onun, o da onun özeliydi."‡

---

* Wilson, "A Recruit for Los Alamos," *Bulletin of the Atomic Scientists*, Mart 1975, s. 47.

† Nancy Cook Steeper, *Gatekeeper to Los Alamos*, s. 83.

‡ Steeper, *Gatekeeper to Los Alamos*, s. 60, 83. Steeper onun 1999 tarihli David Hawkins röportajına atıfta bulunuyor. Steeper, "Robert'ın Dorothy'nin evinde, nahoş Los Alamos yerleşiminde bir vaha ve bombayı inşa etmenin aciliyeti ve amansız stresinden bir soluklanma gibi geçirdiği pek çok sessiz akşamı" yazdı. Dorothy onu çok teselli etmiş ve onun dostluğundan çok keyif almış olmalı." (Steeper, *Gatekeeper to Los Alamos*, s. 125.)

Los Alamos'taki eşlerin çoğu, Tepe'nin sert iklimine, izole yaşamına ve ritmine makul ölçüde adapte olurken, Kitty giderek kendini daha fazla kapana kısılmış hissediyordu. Los Alamos'un kocasına verebileceklerini fena hâlde arzuluyordu ama tutkuyla botanikçi olmak isteyen parlak bir kadın olarak, profesyonel açıdan önünün kesildiğini hissediyordu. Dr. Hempelmann için bir yıl kan sayımı yaptıktan sonra istifa etti. Ayrıca kendini sosyal olarak izole edilmiş hissediyordu. Keyfi yerindeyse, arkadaşları veya yabancılara karşı samimi ve sıcak olabiliyordu. Ama herkes onun sivri tarafları olduğunu hissediyordu. Genellikle gergin ve mutsuz görünüyordu. Sosyal birlikteliklerde gündelik sohbetler edebiliyordu ama o, bir arkadaşının dediği gibi "böbürlenmeyi seviyordu."* Genç bir Polonyalı fizikçi olan Joseph Rotblat, onu ara sıra partilerde veya Oppenheimer evinde akşam yemeklerinde görüyordu. Rotblat'a göre "çok mesafeli görünüyordu, kibirli bir insandı."†

Oppenheimer'ın sekreteri Priscilla Greene Duffield, Kitty'yi ideal biçimde gözlemleme şansına sahipti. Duffield'a göre Kitty, "çok yoğun, çok zeki, çok hayat dolu bir insandı."‡ Ancak Kitty'nin "başa çıkılması çok zor" biri olduğunu da düşünüyordu. Yine bir fizikçinin karısı olan, komşusu Pat Sherr, Kitty'nin göktaşı gibi kişiliğinden bunalmıştı. "Görünüşte çok neşeliydi, biraz sıcaklık da yayıyordu," diyordu Sherr, "ama daha sonra bunun insanlara karşı gerçek bir sıcaklık olmadığını ancak onun korkunç ilgi ve sevgi ihtiyacının bir parçası olduğunu fark ettim."

Robert gibi Kitty de insanları hediyelere boğmayı seviyordu. Sherr bir gün evindeki gazlı sobadan şikâyet edince, Kitty ona eski bir elektrikli soba verdi. Sherr, "Bana hediyeler veriyor ve beni tamamen sarıp sarmalıyordu," diyordu.§ Diğer kadınlar onun kaba tavrını neredeyse küstahça buluyorlardı. Kitty erkeklerle takılmayı daha çok tercih ediyorsa da birçok erkeğin kanaati de bu yöndeydi. Duffield, "Ayrıca erkeklerin hem de son derece nazik olanlarının bile 'sürtük' diye bahsini ettiği nadir kadınlardan biriydi," diyordu.

---

* Pat Sherr, röportaj: Sherwin, 20.2.79.

† Joseph Rotblat, röportaj: Sherwin, 16.10.89, s. 8.

‡ Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 127.

§ Sherr, röportaj: Sherwin, 20.2.79.

Ancak patronunun Kitty'ye güvendiği ve her türlü sorunda tavsiye almak için ona başvurduğu da Duffield'in bildiği bir gerçekti. "Onun muhakemesine, tavsiyesini istediği başkalarınınki kadar ağırlık verirdi," diyordu.* Kitty, kocasının sözünü kesmekten hiç çekinmezdi ancak yakın bir arkadaşının dediği gibi, "bu Robert'ı hiç rahatsız ediyor görünmüyordu."†

1945'in başlarında, Priscilla Greene Duffeld'in bir bebeği ve Oppenheimer'ın da aniden yeni bir sekretere ihtiyacı oldu. Groves ona sırayla birkaç deneyimli sekreter önerdi ancak Oppenheimer hepsini reddetti ama nihayet bir gün Groves'a, Washington'da Groves'un ofisinde tanıştığı güzel sarışın, mavi gözlü, yirmi yaşındaki Anne T. Wilson'ı istediğini söyledi. Wilson, Oppenheimer hakkında şunları söyledi: "[Oppenheimer] Generalin kapısının hemen önünde duran masamın başında durdu ve sohbet ettik. Resmen afalladım çünkü karşımda efsanevi bir karakter vardı ve efsanesinin bir parçası da tüm kadınların onun karşısında bayılıp düşüyor olmasıydı."‡

Gururu okşanan Wilson, Los Alamos'a taşınmayı kabul etti. Ama gitmeden önce, Groves'un karşı istihbarat şefi John Lansdale ona bir teklifte bulundu: Her ay Oppenheimer'ın ofisinde gördüklerini rapor eden sadece bir mektup göndermesi hâlinde ona ayda 200 dolar ödeyecekti. Şaşkına dönen Wilson, teklifi hemen reddetti. Daha sonraları anlattığına göre ona, "Lansdale, bana böyle bir şeyden hiç bahsetmedin, ben de duymadım," demişti. Groves, Los Alamos'a taşındıktan sonra sadece Oppenheimer'a sadık olacağı konusunda ona güvence vermişti. Ancak beklendiği üzere savaştan sonra, Groves'un, Los Alamos'tan her ayrıldığında takip edilmesini emrettiğini öğrendi. Oppenheimer'ın ofisinde çalışmaya başladıktan sonra, Anne Wilson'ın boş bırakılamayacak kadar çok şey bildiğini düşünmüştü.

Los Alamos'a vardığında Wilson, Oppenheimer'ın 40 derece ateşle suçiçeğinden yatağa düştüğünü öğrendi. Başka bir fizikçinin

---

* Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 127.

† Hempelmann, röportaj: Sherwin, 10.8.79, s. 18.

‡ Marks, röportaj: Bird, 5.3.02.

karısı, "Zayıf, çelimsiz direktörümüz, ateşten mustarip gözleri, yer yer kırmızı lekeli yüzü ve darmadağınık sakallarıyla 15. yüzyıldan kalma bir azizin portresini andırıyordu," demişti.* İyileştikten kısa bir süre sonra Wilson, Oppenheimer'ın evine içki içmeye davet edildi. Ev sahibi ona ünlü martinilerinden ikram etti ve henüz yüksek rakıma alışamadığından, güçlü kokteyl hızla Wilson'ın kafasını dağıttı. Wilson o gün hemşire bölümündeki odasına tek başına gidemeyecek kadar sarhoş olmuştu.

Karizmatik yeni patronu, Anne Wilson'ı büyülemiş ve derin bir hayranlığa sevk etmişti. Ancak yirmi yaşındaki hâliyle, 1945'te iki katı yaşında evli bir adam olan Oppenheimer'dan romantik olarak etkilenmemişti. Yine de Anne güzel, genç, zeki ve işveli bir kadındı ve Tepe'de insanlar, direktörün yeni sekreteri hakkında hemen konuşmaya başladı. Varışından birkaç hafta sonra, Anne her üç günde bir Santa Fe'deki bir çiçekçiden vazoda tek gül almaya başladı. Gizemli güller kartsız geliyordu. "Tamamen şaşkına dönmüştüm, çocuk gibi dolaşıyor, 'Gizli bir sevgilim var. Bu muhteşem gülleri kim gönderiyor?' deyip duruyordum. Ama hiç öğrenemedim. Nihayet, birisi bana, 'Bunu yapacak tek bir kişi var, o da Robert,' dedi. Ben de bunun çok saçma olduğunu söyledim."

Her küçük kasabada olduğu gibi, Oppenheimer'ın Wilson ile ilişkisi olduğuna dair söylentiler dolaşmaya başladı. Wilson bunun asla gerçekleşmediğini söyledi: "Size söylemeliyim ki, ondan hoşlanmak için çok küçüktüm. Belki de kırk yaşında bir adamın çok yaşlı olduğunu düşünüyordum."† Kaçınılmaz olarak, Kitty dedikoduları duydu, bir gün Wilson'la yüzleşti ve ona Robert'la ilgili planları olup olmadığını açıkça sordu. Annie yıldırım çarpmışa dönmüştü. Wilson, "Yaşadığım şaşkınlığı başka türlü anlamış olamaz," diyordu.

Sonraki yıllarda Anne evlendi, Kitty rahatladı ve iki kadın arasında kalıcı bir arkadaşlık gelişti. Robert, Anne'den *hoşlandıysa*, bu isimsiz tek kırmızı güller, karakteriyle örtüşmeyecek türden ince işaretler değildi. O, cinsel fetihler yapan türden bir adam değildi. Wilson'ın bizzat gözlemlediği gibi, Oppenheimer kadınları kendine "çekiyordu": "O gerçekten kadınlara göre bir adamdı," diyordu Wil-

* Wilson ve Serber, ed., *Standing By and Making Do*, s. 50.

† Marks, röportaj: Bird, 14.3.02.

son. "Bunu hem gördüm hem de birçoğundan duydum." Ancak aynı zamanda adam aşırı utangaç ve hatta dünyadan kopuk biriydi. Wilson, "Son derece empatikti," diyordu. "Sanırım, kadınlar nezdindeki cazibesinin sırrı buydu. Yani, neredeyse zihinlerini okuyabildiğini hissederdiniz. Birçok kadın bana bunu söylemiştir. Los Alamos'taki hamile kadınlar, 'Bunu anlayabilecek tek kişi Robert'tır.' diyebiliyordu. İnsanlara karşı neredeyse aziz gibi bir empatisi vardı." Ve başka kadınlardan hoşlanıyorsa bile evliliğine sadıktı. Hempelmann, Kitty ve Robert hakkında, "Çok yakındılar," diyordu.* "Akşamları fırsat buldukça eve gelirdi. Bence karısı onunla gurur duyuyordu ama sanırım olayların merkezinde daha çok yer almak istiyordu."

Robert'ı çevreleyen güvenlik ağı doğal olarak karısını da içine alıyordu. Kısa süre sonra Kitty kendini Albay Lansdale tarafından nazikçe sorgulanırken buldu. Becerikli ve empatik bir sorgulamacı olan Lansdale, birdenbire Kitty'nin ona kocası hakkında önemli bilgiler sağlayabileceğin karar verdi. Daha sonraları ifadesinde, "Kitty'nin geçmişi iyi değildi," dedi.† "Bu nedenle Bayan Oppenheimer'la konuşmak için elimden geldiğince çok fırsat kolladım." Kitty ona bir martini ikram edince, onun çay servisi yapacak türde biri olmadığını anlamış ve gülmüştü. "Bayan Oppenheimer güçlü inançları olan güçlü bir kadın olarak beni etkiledi. Beni komünist olması olası hatta gördüğüm kadarıyla kesin öyle biri olarak etkiledi. Gerçek bir komünist olmak için çok güçlü olmak gerekir," dedi. Ama Lansdale, dolambaçlı konuşmaları sırasında Kitty'nin kocasına oldukça sadık olduğunu fark etti. Bir yandan kibarca rolünü oynarken, diğer yandan "ondan ve temsil ettiği her şeyden nefret ettiğini de" hissettirmişti.

Bu saçma sapan sorgulama bir dansa dönüşmüştü. Lansdale daha sonra, "Halk arasında denir ya, ben ona kement atmaya çalışırken o da bana kement atıyordu. İnandığı şey için her şeyi yapabileceğini hissettim," dedi. "Taktiğim ona dengeli bir insan olduğumu, gerçekten Oppenheimer'ın tam tutumunu anlamayı amaçladığımı göstermek üzerineydi. Bu yüzden sohbetimiz bu kadar uzun sürdü.

* Hempelmann, röportaj: Sherwin, 10.8.79, s. 25.

† JRO soruşturması, s. 266; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 88.

Onun bir komünist olduğundan emindim ve genel görüşlerinin pek değiştiğini düşünmüyordum.* O da Oppenheimer ile tanışmadan önce yaptıkları konusunda ne bildiğimi ve ne kanaat taşıdığımı hiç umursamıyordu. Yavaş yavaş, geçmişindeki hiçbir şeyin ve diğer kocasına dair hiçbir şeyin Robert ile karşılaştırıldığında onun için bir anlam ifade etmediğini görmeye başladım. Robert ile aralarında komünizmden daha güçlü bir bağ olduğuna ve Robert'ın geleceğinin onun için komünizmden daha çok anlam ifade ettiğine ikna oldum. Robert'ın onun hayatı olduğu fikrini bana satmaya çalışıyordu, nitekim sattı da." Daha sonra, Lansdale kanaatini Groves'a bildirdi: "Dr. Oppenheimer Kitty'nin hayatındaki en önemli şeydi. Onun iradesi, Dr. Oppenheimer'ı tehlikeli görebileceğimiz bağlantılardan uzak tutmada büyü bir etkiye sahipti."†

Dikenli tellerin arasında Kitty bazen mikroskop altında yaşıyormuş gibi hissediyordu. Ordu kantininde genellikle dışarıda sadece karneyle verilen şeyler satılıyordu. Sinema salonunda sadece 15 sente haftada iki film gösteriyordu. Sağlık hizmetleri ücretsizdi. Birçok genç çiftin bebekleri oldu –ilk yıl seksen doğum oldu, devamında da her ay ortalama on çocuk doğdu– ve yedi odalı küçük hastane "kırsal ücretsiz hizmet" (RFD) kapsamında faaliyete geçti.‡ General Groves yeni bebeklerden şikâyet edince Oppenheimer alaycı bir şekilde bilimsel direktörün görevleri arasında doğum kontrolünün olmadığını söyledi. Bu Oppenheimer'lar için de geçerliydi. O sıralar Kitty yine hamileydi. 7 Aralık 1944'te Los Alamos askeri hastanesinde "Tyke" lakaplı Katherine adında bir kız çocuğu dünyaya getirdi.§ Beşiğin üzerine "Oppenheimer" yazan bir tabela asıldı ve birkaç gün boyunca insanlar patronun bebeğini görmek için oraya uğradı.

Dört ay sonra Kitty, "ebeveynlerini görmek için memlekete gitmesi gerektiğini" söyledi. Doğum sonrası depresyonu, Oppenheimer'ların evindeki martinilerin bolluğu ya da evliliğinin duru-

* Davis, *Lawrence and Oppenheimer*, s. 156.

† Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 90.

‡ Haziran 1944'te, Los Alamos'taki evli kadınların beşte biri gebeydi. Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scentific Vocation", tez, sp. 276; Wilson and Serber, ed., *Standing By and Making Do*, s. 92; Robert Serber, *Peace and War*, s. 83.

§ Brode, *Tales of Los Alamos*, s. 22.

mu yüzünden Kitty duygusal bir çöküşün eşiğindeydi. Pat Sherr, "Kitty çok fazla içtiği için dengesini yitirmeye başlamıştı," diyordu.* Kitty ve Robert'ın iki yaşındaki oğullarıyla da sorunları vardı. Her yeni yürümeye başlayan çocuk gibi Peter da ele avuca sığmıyordu. Sherr'e göre Kitty "ona karşı çok ama çok sabırsızdı." Eğitimli bir psikolog olan Sherr, Kitty'nin "çocukları kesinlikle sezgisel olarak anlamadığını" düşünüyordu. Kitty her zaman cıvıl cıvıl biriydi. Eltisi Jackie Oppenheimer, Kitty'nin "Albuquerque'ye veya Batı kıyısına günlerce alışverişe gittiğini ve çocukları hizmetçinin ellerine bıraktığını" söylüyordu. Döndüğünde Kitty, Peter'a muazzam bir hediye getiriyordu. "Zavallı kadın, kendini çok suçlu ve mutsuz hissetmiş olmalı," diyordu Jackie.†

Nisan 1945 'te Kitty, Peter'ı da yanına alarak Pittsburgh'a gitti. Ancak dört aylık kızını, kısa süre önce düşük yapan arkadaşı Pat Sherr'in bakımına bırakmaya karar verdi. Los Alamos'taki çocuk doktoru Dr. Henry Barnett, Sherr'in bir çocuğa bakmasının iyi olacağını söylemişti. Böylece "Tyke" –ya da daha sonra çağırdıkları şekliyle Toni– Sherr'in evine taşındı. Kitty ve küçük Peter, Temmuz 1945'e kadar üç buçuk ay boyunca yoktular. Robert, elbette uzun saatler boyu çalışıyordu, bu yüzden küçük kızını ziyaret etmek için haftada sadece iki kez geliyordu.

Robert'ın bu inanılmaz derecede yoğun baskı altında geçen iki yılı etkisini göstermeye başlamıştı. Fiziksel olarak, bunun bedeli belliydi: Aralıksız öksürüyordu ve 1,78 boyunda olduğu hâlde kilosu 52'ye kadar düşmüştü. Enerji seviyesi hiç azalmamıştı ama kendisi her geçen gün yavaş yavaş eriyor gibiydi. Psikolojik kayıp, daha büyük olsa da daha belirsizdi. Robert bir ömür boyu zihinsel gerginlikleriyle uğraşmış ve onları yönetmişti. Ama "Tyke'ın" doğumu ve Kitty'nin ayrılışı onu olağanüstü savunmasız bırakmıştı.

"Her şey çok garipti," diyordu Sherr. "Gelip benimle oturur, sohbet ederdi ama bebeği görmek istemezdi. Nerede olduğunu bilmediği hâlde merak edip de onu görmezdi."

---

* Sherr, röportaj: Sherwin, 20.2.79.

† Frank ve Jackie Oppenheimer, röportaj: Sherwin 3.12.78; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 128.

"Sonunda bir gün, 'Kızını görmek istemez misin, çok güzel büyüyor?' dedim. O da 'Evet, tabii,' dedi."

İki ay aradan sonra Robert ziyaretlerinden birinde Sherr'e, "Görünüşe göre Tyke'ı çok sevmişsin," dedi. Sherr, "Tabii, çocukları severim, hem bir bebeğe baktığında, ister senin ister başka birinin olsun, hayatının bir parçası hâline geliyor," diye cevap verdi.

Oppenheimer "*Onu evlat edinmek ister misin?*" diye sorunca Sherr şaşkına döndü.

"Tabii ki hayır," diye yanıtladı, "iki mükemmel ebeveyni var." Neden böyle bir şey söylediğini sorduğunda Robert, "Çünkü onu sevemiyorum," yanıtını verdi.

Sherr, bu tür duyguların çocuğundan ayrı kalan ebeveynler için hiç de alışılmadık olmadığını ve zamanla bebeğe "bağlanacağını" söyleyerek onu rahatlatmaya çalıştı.

Oppenheimer, "Hayır, ben bağlanabilen bir insan değilim," dedi. Sherr, bunu Kitty ile tartışıp tartışmadığını sorduğunda Robert, "Hayır, hayır, hayır. İlk önce seni tartmak istedim çünkü bu çocuğun sevgi dolu bir evde büyümesinin önemli olduğunu düşünüyorum. Ve sen ona bu sevgiyi verdin."

Sherr bu sohbetle mahcup olmuş ve üzülmüştü. Bu teklifin, tuhaf olsa da gerçek duyguları yansıttığını fark etmişti. "Bana bu cümleleri söyleyecek kadar büyük vicdan taşıyan bir adam gibi görünmüştü.... İşte şimdi karşımda hislerinin tam olarak bilincinde olan bir adam duruyor ve bu hisleri nedeniyle kendini suçlu hissediyordu. Çocuğuna da öyle ya da böyle bir şekilde kendisinin veremeyeceği hakkı olan sevgiyi sağlamak istiyordu."*

Kitty nihayet Temmuz 1945'te Los Alamos'a döndüğünde, her zamanki gibi Sherr'e hediyeler verdi. Kitty, Los Alamos'u son derece gergin bulmuştu. Erkekler artık daha uzun saatler çalışıyordu ve eşleri kendilerini her zamankinden daha izole hissediyordu. Kitty, günlük kokteyller için küçük kadın gruplarını çağırmaya başladı. 1945'te Los Alamos'u ziyaret eden Jackie Oppenheimer, böyle bir etkinliğe denk gelmişti. "Çok iyi geçinemediğimiz biliniyordu," diyordu Jackie, "ama o, birlikte görülmemiz gerektiği konusunda ka-

* Pat Sherr, röportaj: Sherwin, 20.2.79. Pat's husband, Rubby Sherr, eşinin Toni Oppenheimer ile ilgilendiğini doğruladı (Rubby Sherr, Bird'e e-posta, 11.7.04).

rarlıydı. Bir keresinde, beni kokteyl içmeye çağırmıştı, saat öğleden sonra dörttü. Vardığımda Kitty ve sadece dört beş kadın arkadaşı daha vardı. Birlikte oturup biraz sohbet ettik, içtik. Korkunçtu ve bir daha oraya hiç gitmedim."*

O zamanlar Pat Sherr, Kitty'nin alkolik olduğunu düşünmüyordu. Sherr, "Öyle böyle içiyordu işte," diyordu.† "Saat dörtte içkisini içer ve içmeye devam ederdi, ama konuşmasında bozulma olmazdı." Kitty'nin içki içmesi hayatının ilerleyen dönemlerinde kesinlikle bir sorun hâline gelecekti ancak başka bir yakın arkadaşı Dr. Hempelmann'a göre, "Kesinlikle Los Alamos'taki diğerlerinden daha fazla içmiyordu."‡ Tepe'de alkol pervasızca tüketiliyordu ve aylar geçtikçe, bazı insanlar küçük kasabanın bu tecrit edilmiş hâlinden bunaldılar. Hempelmann, "İlk başta çok eğlenceliydi," diyordu, "ama her şey eskidikçe ve herkes yorgun, gergin ve asabi hâle geldikçe, eski tadı kalmadı. Kimsenin içtiği su ayrı gitmiyordu. Gündüz birlikte çalıştıkları kişilerle akşam da eğleniyorlardı. Bir arkadaşınız sizi yemeğe davet ediyordu, sizin yapacak başka bir şeyiniz yoktu ama gitmek istemiyordunuz. O da er geç öğreniyordu. Evinizin önünden geçtiğinde, arabanızın hâlâ orada olduğunu görüyordu. Herkes, herkes hakkında her şeyi biliyordu."

Santa Fe'deki periyodik ikindi gezilerinin yanı sıra, Los Alamos'tan izin verilen sınırlı sayıda kaçıştan biri de Bayan Edith Warner'ın Rio Grande, Otowi'deki "su şırıltılarının duyulduğu," dolambaçlı yolun yaklaşık yirmi mil aşağısındaki kerpiç evinde akşam yemeğiydi.§ Oppie, Bayan Warner'la ilk kez Frijoles Kanyonu'ndan Frank ve Jackie ile yaptığı grup gezisinde tanıştı; atlarından biri kaçmış ve Oppie peşine düşmüştü. Soluğu Bayan Warner'ın "çay evinde" almıştı. Oppenheimer'ın daha sonraları yazdığına göre "çay ve çikolatalı kek yemiş ve sohbet etmişlerdi ve bu onun ilk unutulmaz karşılaşmasıydı."¶ Robert, mavi kot pantolon ve mahmuzlu kovboy

* Jackie Oppenheimer, röportaj: Sherwin 3.12.78; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 128.
† Pat Sherr, röportaj: Sherwin, 20.2.79, s. 4.
‡ Hempelmann, röportaj: Sherwin, 10.8.79, s. 11, 20.
§ Steeper, *Gatekeeper to Los Alamos*, s. 34.
¶ JRO'dan Bayan Fermor S. Church'e, 21.11.58, kutu 76, JRO Evrakı.

çizmeleri giyen Bayan Warner'ı "bir Batı filminin ince ve sırım gibi kahramanı" olarak görüyordu.*

Philadelphia'lı bir din adamının kızı olan Bayan Warner, otuz yaşında sinir krizi geçirdikten sonra ilk kez 1922'de Pajarito Yaylası'na gelmişti. Yaşlı bir Amerikan Yerlisi olan ve Pueblo'lar arasında Tilano olarak bilinen arkadaşı Atilano Montoya ile birlikte, turistler için oturduğu evde, kendi deyimiyle bir çay evi işletiyordu. Hayatı son derece basitti.†

Oppie, Tepe'ye taşındıktan kısa bir süre sonra bir akşam General Groves'u de aldı ve Otowi Köprüsü'ndeki eve, çaya götürdü. Çiftlik Okulu'nun kapatılması ve turist trafiğini kötü yönde etkileyecek şekilde gazın karneye bağlanmasıyla Edith, geçimini nasıl sağlayacağını merak ettiğini nazikçe itiraf etti. Çaylarını yudumlarken Groves, Tepe'deki tüm yemek hizmetini ondan sağlamayı teklif etti. İyi ödemesi olan büyük bir işti. Edith bu fikri düşüneceğini söyledi. Ayrılırken Robert, Groves'a arabalarına kadar eşlik etti ama sonra geri döndü ve Edith'in kapısını çaldı. Elinde şapka ve yüzünde dolunay ışığı ile dikildi ve ona, "Bunu yapma," dedi.‡ Sonra aniden döndü ve arabasına doğru yürüdü.

Birkaç gün sonra Oppenheimer, Bayan Warner'ın kapısında tekrar belirdi ve her hafta on kişiden fazla olmayan gruplar için üç küçük akşam yemeğine ev sahipliği yapmasını önerdi. Oppie, biliminsanlarına Tepe'deki hayattan kısa bir uzaklaşma sağlayarak, savaş çabalarına gerçek bir katkıda bulunacağını açıkladı. General Groves bu fikre rıza göstermişti ve Edith bunu bir lütuf olarak gördü.

Bayan Warner o yılın sonunda "Nisan ayı boyunca, X'ler Los Alamos'tan haftada bir akşam yemeği için gelmeye başladı ve onları diğerleri takip etti," diye yazmıştı.§ Bütün gün yemek pişirdikten sonra Bayan Warner misafirlerini basit bir şömizye bluz ve Kızılderili mokasenleri giyerek karşılıyordu. Herkes, beyaz boyalı kerpiç duvarları ve elle budanmış alçak kirişleri olan bir yemek odasının ortasında uzun, el oyması ahşap bir masada oturuyordu. Elli bir

---

* Church, *The House at Otowi Bridge,* s. 86.

† Pettitt, *Los Alamos Before the Dawn;* Church, *The House at Otowi Bridge,* s. 12, 86; Church, *Bones Incandescent,* s. 30.

‡ Dorothy McKibbin'den Alice Smith'e, 17.10.75, Smith yazışması, Sherwin Collection; Smith ve Weiner, *Letters,* s. 280; McKibbin röportajı, 1.1.76.

§ Church, *The House at Otowi Bridge,* s. 123-24.

yaşındaki Bayan Warner, "aç biliminsanlarına" ev yapımı yiyeceklerden bol kepçe servis ediyordu. Yerel çömlekçi Maria Martinez tarafından elle yapılmış geleneksel Kızılderili siyah seramik tabak ve kâselerinden mum ışığında kuzu yahnisi yiyorlardı. Daha sonra, misafirleri Tepe'ye yapacakları uzun yolculuk öncesinde kısa süreliğine ısınmak için şöminenin başında toplanıyordu. Akşamları mum ışığında kerpiç ev ortamında oturma karşılığında Bayan Warner konuklarından kişi başı 2 dolar istiyordu. Sadece bu gizemli insanların "Santa Fe'lilerin denizaltı üssü dediği çok gizli bir proje için" çalıştıklarını biliyordu ve daha iyi bir tahmini yoktu.

Bayan Warner'ın evinde akşam yemeği o kadar rağbet gören bir keyif hâline geldi ki, beş çiftten oluşan gruplar her hafta aynı gece için kalıcı rezervasyonlar yaptırır oldu. Oppenheimer, Kitty ile beraber Edith'in takviminde ilk sıradaki yerini garantilemişti ancak kısa süre sonra Parsons'lar, Wilson'lar, Bethe'ler, Teller'lar, Serber'lar ve diğerleri de müdavimler hâline gelirken, diğer birçok Los Alamos çifti bu davette yer kapmak için yarışmaya başladı. Ne gariptir ki sakin, sessiz Bayan Warner'ın, Oppenheimer'ın canlı, sivri dilli karısıyla özel bir ilişkisi vardı. Warner daha sonraları "Kitty ve ben birbirimizi anlıyorduk," demişti.* "O bana çok yakındı, ben de ona."

1944'ün başlarında bir gün Oppie, Nobel ödüllü Danimarkalı Niels Bohr'u getirdi ve onu Bayan Warner'a "Bay Nicholas Baker" olarak tanıttı.† Bu Oppenheimer'ın kendi kafasından verdiği bir isimdi. Herkes bu nazik, mütevazı Danimarkalıya "Nick Amca" diyordu. Tatlı dilli, mırıldanarak konuşan Bohr, yarım cümleler kuruyordu ve sürekli dili sürçüyordu ama o zamanlar Bayan Warner da pek konuşkan değildi. Yıllar sonra Bohr, Bayan Warner'ın kız kardeşine, "Kardeşinizin gösterdiği dostluğa minnettarız," şeklinde bir not yazarak bu umulmadık arkadaşlığı tescilledi.‡ Bayan Warner, hem Bohr'a hem de Oppenheimer'a neredeyse mistik bir saygı duyuyordu: "Onda [Bohr'da] büyük bir dinginlik, soğuk ve tükenmez bir pınar var. Robert'ta da aynı şey var."

---

* Peter Miller'dan JRO, 27.4.51, kutu 76, JRO Evrakı.

† JRO'dan Groves'a, 2.11.43, Groves klasörü, kutu 36, JRO Evrakı.

‡ Church, *The House at Otowi Bridge*, s. 95-98; Peter Miller'dan JRO'ya, 27.4.51, kutu 76, JRO Evrakı. Miller, Warner'ın ölüm döşeğinde, Bohr ve Oppenheimer hakkında söylediği sözlerden alıntı yapıyordu.

Bayan Warner'ın masasında yemek yiyen tek hatırlanası kişi Bohr değildi elbette. James Conant (S-1'in yani Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Ofisi'nin Birinci Bölümü'nün başkanı), Arthur Compton (Chicago Üniversitesi Metalurji Laboratuvarı'nın Nobel ödüllü direktörü) ve Nobel ödüllü Enrico Fermi de Otowi Köprüsü'ndeki evi ziyaret etmişti. Ama Bayan Warner'ın dolabında tuttuğu tek fotoğraf Oppie'ye aitti.* Phil Morrison, 1945'in sonlarında, Bayan Warner'a beraber geçirdikleri birçok akşam için uzun bir teşekkür mektubu yazdı ve belki de Oppenheimer'ın hislerine de tercüman oldu: "Orada geçirdiğimiz hayatın, Bayan Warner, siz de hiç yabana atılır bir parçası değildiniz. Nehir kenarındaki yerinizde, özenle hazırlanmış masada, çok dikkatle döşenmiş şömine başında, bize vermiş olduğunuz o birazcık güvenle bize yuva hissiyatı yaşattınız ve bizleri o geçici haki yeşil binalardan ve buldozerle düzlenmiş yollardan bir nebze olsun uzaklaştırdınız. Bunu unutmayacağız. Şükür ki bizim kanyonlarımızın dibinde Bohr'un ruhunun çok iyi anlaşıldığı bir ev var."†

---

* Church, *The House at Otowi Bridge*, s. 130; Brode, *Tales of Los Alamos*, s. 120-27.

† Church, *The House at Otowi Bridge*, s. 98-99, 130. 1945 yılındaki Noel mektubunda Bayan Warner, "Orada ne yapıldığını bilmiyordum, ancak başlangıçta atomik araştırmalardan şüphelenmiştim," diye yazmıştı.

YİRMİNCİ BÖLÜM

"Bohr Tanrı'ydı, Oppie de Onun Elçisiydi"

Atom bombasını yapmak için yardımıma ihtiyaçları yoktu.

NIELS BOHR

Atom bombası "yarışı" aşağı yukarı beyhude bir çaba gibi başlamıştı.* Neredeyse tümü Avrupalı göçmenlerden oluşan bir grup biliminsanı 1939'da, Almanya'daki eski meslektaşlarının fisyon keşfinin askeri kullanıma koymada daha önde olabileceğini düşünüyordu. ABD hükümetini bu tehlikeye karşı uyardılar ve hükümet de konferansları ve küçük nükleer araştırma projelerini destekledi. Biliminsanlarından oluşan komiteler çalışmalar yaptı ve raporlar yazdı. Ancak nükleer fisyonun Almanya'da keşfinden iki yılı aşkın zaman sonra, yani 1941 baharında, İngiltere'de çalışan Alman göçmeni fizikçiler Otto Frisch ve Rudolph Peierls, bir atom bombasının savaş sırasında kullanılmak üzere nasıl hızlı bir şekilde üretilebileceğini buldular. O andan itibaren, Amerika-İngiltere-Kanada'nın atom bombası projesine dâhil olan herkes tamamen bu ölümcül yarışı kazanmaya odaklanmıştı. Nükleer silahlanmış bir dünyanın savaş sonrası etkileri hakkındaki tartışmalar, Niels Bohr'un Los Alamos'a geldiği Aralık 1943'e kadar uykudaydı.

* Rhodes, *The Making of the Atomic Bomb*, s. 523-24; Sherwin, *A World Destroyed*, s. 106.

Oppenheimer, Bohr'un kendi tarafında olmasından çok memnundu. 57 yaşındaki Danimarkalı fizikçi 29 Eylül 1943 gecesi bir motorla Kopenhag'dan kaçırılmıştı. İsveç sahiline güvenli bir şekilde ulaştıktan sonra, Alman ajanlarının ona suikast planladığı Stockholm'e götürüldü. 5 Ekim'de, Bohr'u kurtarmaya gönderilen İngiliz havacılar, onu işaretsiz bir İngiliz *Mosquito* bombardıman uçağının bomba yuvasına yerleştirdiler. Kontrplaktan yapılmış uçak 20.000 fit yüksekliğe çıkarken pilot, Bohr'a deri kaskına yerleştirilmiş oksijen maskesini takmasını söyledi. Ancak Bohr söylenenleri duyamadı (daha sonra kaskın büyük kafası için çok küçük olduğunu söyleyecekti) ve kısa süre sonra oksijen eksikliğinden bayıldı. Neyse ki bu hava yolculuğundan sağ kurtuldu ve İskoçya'ya indikten sonra, keyifli bir uyku çektiğini söyledi.

Onu pistte karşılayan arkadaşı ve meslektaşı James Chadwick oldu. Chadwick onu Londra'ya götürdü ve İngiliz-Amerikan bomba projesi hakkında ona bilgi vermeye başladı. Bohr, nükleer fisyonun keşfinin atom bombasını mümkün kıldığını 1939'dan beri anlamıştı, ancak U-235'i ayrıştırmak için gerekli mühendisliğin muazzam olduğuna ve dolayısıyla pratik olmayan bir endüstriyel çaba gerektireceğine inanıyordu. Ona Amerikalıların büyük endüstriyel kaynaklarını tam olarak bu amaca yönelttikleri söylendi. Daha sonra Oppenheimer, "Bohr'a göre [bu iş] tamamen fantastik görünüyordu," diye yazdı.*

Londra'ya gelişinden bir hafta sonra Bohr'a, daha sonra kendi Nobel Ödülü'nü kazanacak gelecek vaat eden genç bir fizikçi olan yirmi yaşındaki oğlu Aage ("Ava" olarak telaffuz edilir) da katıldı. Sonraki yedi hafta boyunca, İngiliz kod adı ile "Tüp Alaşımları" denilen bomba projesi hakkında baba ve oğula ayrıntılı bilgi verildi. Bohr İngilizlere danışmanlık yapmayı kabul etti, onlar da onu Amerika'ya göndermeye karar verdi. Aralık ayının başlarında, o ve oğlu New York'a giden bir gemiye bindiler. General Groves, Bohr'un katılımı fikrinden memnun değildi ancak Danimarkalının fizik dünyasındaki prestijini göz önüne alarak, New Mexico çölündeki gizemli "Y Sahası"nı ziyaret etmesine istemeyerek de olsa izin verdi.

* JRO, "Niels Bohr and Atomic Weapons," *New York Review of Books*, 17.12.64; Powers, *Heisenberg's War*, s. 237-38.

Groves'un hoşnutsuzluğu, Bohr'un serseri bir mayın olduğunu öne süren istihbarat raporlarından kaynaklanıyordu.* 9 Ekim 1943'te *New York Times*, Danimarkalı fizikçinin Londra'ya "atomik patlamalarla ilgili yeni bir buluşun planlarıyla" geldiğini haber yaptı. Groves öfkeden deliye dönmüştü ama Bohr'u zapt etmeye çalışmaktan başka yapabileceği bir şey yoktu. Bunun umutsuz bir iş olduğu belliydi: Bohr'u bastırmaya olanak yoktu. Danimarka'da, kralı görmek istediğinde gidip sarayın kapısını çalması yeterli oluyordu. Aynı şeyi Washington D.C.'de de yaptı. İngiltere büyükelçisi Lord Halifax'ı ve Başkan Roosevelt'in yakın arkadaşı Yüksek Mahkeme Yargıcı Felix Frankfurter'i ziyaret etti. Bu adamlara verdiği mesaj açıktı: Atom bombasının yapılması kaçınılmazdı ve geliştirildikten sonra ne olacağını düşünmek için hiç de erken değildi. En büyük korkusu, icadın Batı ile Sovyetler Birliği arasında ölümcül bir nükleer silahlanma yarışına neden olmasıydı. Bunu önlemek için, Ruslara bomba projesinin varlığının anlatılmasının ve bunun onlar için bir tehdit olmadığı konusunda teminat verilmesinin zorunlu olduğu konusunda ısrar ediyordu.†

Bu tür yaklaşımlar, elbette Bohr'u Los Alamos'a atmak için can atan Groves'u dehşete düşürüyordu. Bu çenesi düşük fizikçi oraya götürülürse izole edilmiş olurdu. Bohr'un güvenlikli şekilde oraya ulaşmasını sağlamak için Groves, Chicago'dan itibaren trende ona ve oğluna bizzat eşlik etti. Groves'un bilim danışmanı, Caltech'ten Richard Tolman da yanlarındaydı. Groves ve Tolman, aralarında anlaşıp Danimarkalı misafirin kompartımandan çıkmamasını sağlamak için sırayla nöbet tuttular. Ama Bohr'la bir saat geçirdikten sonra, Tolman bitkin bir şekilde dışarı çıktı ve Groves'a "General, artık dayanamıyorum. Sözümden dönüyorum, asker olan sensin, bu işi sen yapmak zorundasın," dedi.‡

Groves, Bohr'un karakteristik "fısıltı ve mırıltılarını" dinlerken, ara sıra bölümlere ayrılmanın önemini açıklamaya çalışıyordu.§ Başarısızlığa mahkûm bir çabaydı. Bohr, Manhattan Projesi'ne yönelik

---

* Powers, *Heisenberg's War*, s. 239-40.
† Sherwin, *A World Destroyed*, s. 90-114.
‡ Powers, *Heisenberg's War*, s. 247.
§ Norris, *Racing for the Bomb*, s. 252.

geniş bir bakış açısına ve bilimin sosyal ve uluslararası etkilerine karşı doymak bilmeyen bir ilgiye sahipti. Sadece bu da değil, iki yıldan daha uzun bir süre önce, Eylül 1941'de Bohr, Alman atom bombası programını yöneten eski öğrencisi, Alman fizikçi Werner Heisenberg'le de buluşmuştu. Groves, Alman projesi hakkında bildiklerini öğrenmek için Bohr'u sorguya çekmişti ama kesinlikle bu konuda başkalarıyla konuşmasını istemiyordu. "Sanırım onunla söylememesi gereken şeyler hakkında on iki saat boyunca konuştum," diyordu.

30 Aralık 1943 akşamı geç saatlerde Los Alamos'a vardılar ve hemen Oppenheimer'ın ev sahipliğinde Bohr'un onuruna tertiplenen küçük bir resepsiyona katıldılar. Groves daha sonra "Bohr'un söylemeyeceğine söz verdiği her şeyi oraya varışından beş dakika sonra söylediğinden" şikâyet etti.* Bohr'un Oppenheimer'a ilk sorusu "Gerçekten yeterince büyük mü?" oldu.† Başka bir deyişle, yeni silah gelecekteki savaşları akıl almaz kılacak kadar güçlü olabilir miydi? Oppenheimer sorunun önemini hemen anladı. Bir yıldan fazla bir süredir enerjisini tamamen yeni laboratuvarın kurulması ve işletilmesiyle ilgili idari ayrıntılara yoğunlaştırmıştı; ancak sonraki birkaç gün ve hafta boyunca Bohr, Oppie'nin zihnini keskin bir şekilde bombanın savaş sonrası sonuçlarına odakladı. Bohr daha sonraları "Bu yüzden Amerika'ya gittim," dedi, "yoksa atom bombasını yapmak için yardımıma ihtiyaçları yoktu."‡

O akşam, Bohr Oppenheimer'a Heisenberg'in kontrolsüz zincirleme reaksiyonla muazzam bir patlama yaratabilecek bir uranyum reaktörü üzerinde canla başla çalıştığını söyledi. Oppenheimer ertesi gün, 1943'ün son gününde, Bohr'un endişelerini tartışmak için bir toplantı düzenledi. Toplantıya Bohr, Aage ve aralarında Edward Teller, Richard Tolman, Robert Serber, Robert Bacher, Victor Weisskopf ve Hans Bethe'nin de bulunduğu Los Alamos'taki en iyi beyinler katıldı. Bohr, o gün bu insanlara Eylül 1941'de Heisenberg'le gerçekleşen, oldukça sıradışı buluşmasının ayrıntılarını aktarmaya çalıştı.

---

* JRO soruşturması, s. 166.

† JRO, "Niels Bohr and Atomic Weapons," *New York Review of Books*, 17.12.64.

‡ Sherwin, *A World Destroyed*, s. 91.

Bohr, parlak Alman öğrencisinin Alman işgali altındaki Kopenhag'da bir konferansa katılmak için Nazi rejiminden nasıl özel izin aldığını anlattı. Kendisi bir Nazi olmasa da, Heisenberg kesinlikle Nazi Almanya'sında kalmayı seçmiş vatansever bir Almandı. Kuşkusuz Almanya'nın en seçkin fizikçisiydi; eğer Almanların bir atom bombası projesi varsa, Heisenberg onu yönetecek en bariz adaydı. Kopenhag'a vardığında, Bohr'u aradı ve iki eski dostun birbirlerine söyledikleri, her daim bir muamma olarak kaldı. Heisenberg daha sonraları, uranyum sorunundan ihtiyatlı bir şekilde bahsettiğini ve eski arkadaşına, bir nükleer silahın prensipte oldukça mümkün olduğunu "ama bu savaş boyunca hayata geçmemesini ancak ümit edebileceğimiz muazzam bir teknik çaba gerektirdiğini" söylemeye çalıştığını iddia etti.* Alman gözetiminden korktuğunu ve kendi hayatı için endişe ettiğini, kendisinin ve diğer Alman fizikçilerin Nazi rejimine bu savaşta kullanılmak üzere zamanında böyle bir silah yapmanın mümkün olmayacağını ima etmeye çalıştığını ama açıkça söyleyemediğini iddia etti.

Ama Heisenberg gerçekten bunları söylemişse Bohr muhtemelen o sırada dinlemiyordu. Danimarkalı fizikçinin duyduğu tek şey, Almanya'nın önde gelen fizikçisinin ona bir fisyon silahının gerçekten mümkün olduğunu ve geliştirilirse bu savaşta belirleyici olacağını söylediğiydi. Dehşete kapılan ve öfkelenen Bohr, sohbeti kısa kesmişti.

Daha sonraları Bohr, Heisenberg'in ne demek istediğinden tam olarak emin olmadığını söyledi. Yıllar sonra, alışkanlığı olduğu üzere Heisenberg'e hiç göndermediği çok sayıda mektup müsveddesi hazırlayacaktı. Mektubun tüm versiyonlarında, Heisenberg'in sadece atom silahlarından bahsederek Bohr'u şoka uğrattığı oldukça açıktı. Örneğin bir müsveddede Bohr şunları yazmıştı:

> Öte yandan, konuşmanın başında, bana hazırlıksız bir şekilde, savaş yeterince uzun sürerse sonucunu atom silahlarının belirleyeceğinden emin olduğunu söylediğinde, bunun üzerimde bıraktığı etkiyi oldukça net hatırlıyorum. Ama buna

* Robert Jungk, *Brighter Than a Thousand Suns*, s. 103; Powers, *Heisenberg's War*, s. 253.

hiç cevap vermedim ve belki de bunu bir kuşku ifadesi olarak görmüş olman nedeniyle, yıllardır kendini neredeyse yalnızca bu probleme adadığını ve bunun yapılabileceğinden oldukça emin olduğunu söylemiştin. Ancak Alman biliminsanlarının böyle bir gelişmeyi önleme çabaları hakkında hiçbir ipucu vermemiştin.*

Bohr ve Heisenberg arasında geçen ve geçmeyen sözler hâlâ önemli bir tartışma konusu olmaya devam ediyor. Oppenheimer ise daha sonraları şifreli olarak şunları yazdı: "Bohr, [Heisenberg ve meslektaşı Carl Friedrich von Weizsäcker'in] bildiklerini pek anlatmadıkları, daha ziyade Bohr'un onların bilmediği bir şey bilip bilmediğini anlamaya çalıştıkları izlenimi edinmişti. Bunun sonuçsuz bir görüşme olduğu kanaatindeyim."†

Ancak açık bir gerçek vardı: Bohr bu görüşmeden, Almanların savaşı atomik bir silahla bitirebileceği korkusuyla ayrılmıştı. New Mexico'da Oppenheimer'a ve biliminsanlarından oluşan ekibine bu korkuyu aktardı. Bohr, onlara sadece Heisenberg'in bir Alman bomba projesinin varlığını onayladığını söylemekle kalmadı, bir de iddiaya göre bizzat Heisenberg tarafından çizildiği söylenen sözde bir bomba çizimini de gösterdi. Ancak bir bakışta herkes, robot resmin bir bomba değil, bir uranyum reaktörü olduğuna kanaat getirdi.‡ Bethe çizimi görünce "Aman Tanrım," demişti, "Almanlar Londra'ya bir reaktör atmayı düşünüyorlar."§ Almanların gerçekten bir bomba projesi üzerinde çalıştıklarını öğrenmek rahatsız edici olsa da son derece pratiklikten uzak bir tasarımın peşinde olduklarını görmek rahatlatıcıydı. Konunun tartışılmasından sonra, Bohr bile böyle bir "bombanın" fiyaskoyla sonuçlanacağına ikna oldu.

---

* Bkz. Şubat 2002 Niels Bohr Institute tarafından yayınlanan Bohr mektupları, bel. 10. bkz. Niels Bohr Arşivi web sitesi: www.nba.nbi.dk; ayrıca bkz. Michael Frayn'ın oyunu *Copenhagen* ve Powers, "What Bohr Remembered," *New York Review of Books*, 28.3.2002.

† JRO, "Niels Bohr and Atomic Weapons," *New York Review of Books*, 17.12.64. Ayrıca bkz. Powers, *Heisenberg's War*, s. 120-28; Cassidy, *Uncertainty*; Jungk, *Brighter Than a Thousand Suns*, s. 102-4.

‡ Robert Serber, *Peace and War*, s. 86. Çizim muhtemelen Bohr'a aitti ve Heisenberg'ün ona gösterdiği şeyi resmediyordu. O zamandan beri kayıptır.

§ Powers, *Heisenberg's War*, s. 253.

Ertesi gün Oppenheimer Groves'a, patlayan bir uranyum yığınının esasen "oldukça işe yaramaz bir askeri silah" olacağını açıklayan bir mektup yazdı.*

Oppenheimer bir keresinde "tarihin gösterdiği gibi, en akıllı insanların bile Bohr'un neden bahsettiğini anlamamasının mümkün olduğunu" söylemişti.† Bohr gibi Oppenheimer da hiçbir zaman basit ya da açık sözlü olmadı. Los Alamos'ta, iki adam bazen birbirlerini taklit ediyor gibi görünüyorlardı. Oppenheimer daha sonraları "Los Alamos'ta Bohr bir harikaydı," diye yazdı.‡ "Çok canlı bir teknik ilgi gösteriyordu. Ama bence hemen hepimizin nezdinde asıl işlevi teknik değildi." Bunun yerine Oppenheimer'ın dediğine göre Bohr'un "son derece gizli" amacı politikti. Bilimde ve uluslararası ilişkilerde açıklık davasını güdüyor, savaş sonrası nükleer silahlanma yarışını önlemek için tek umut olarak bunu görüyordu. Bu, Oppenheimer'ın dinlemeye hazır olduğu bir mesajdı. Yaklaşık iki yıldır karmaşık idari sorumluluklarla meşguldü. Aylar geçtikçe, giderek daha az teorik fizikçi ve daha fazla bilimsel yönetici olmaya başlamıştı. Bu dönüşüm onun için entelektüel açıdan boğucu olsa gerekti. Dolayısıyla Bohr, Tepe'de boy gösterip projenin insanlık üzerindeki etkileri hakkında derin felsefi tahliller yaptıkça, Oppenheimer gençleştiğini hissetti. Groves'a Bohr'un varlığının moral açısından büyük ölçüde yararlı olduğunu telkin etti. Oppenheimer, daha sonraları yazdığına göre o zamana kadar bu işin "genel anlamda çok korkunç göründüğünü" düşünüyordu. "Birçok kişi hâlâ vesveselerden kurtulamamışken," Bohr kısa sürede, "girişimi ümit verici göstermişti." Hitler'den küçümseyerek bahsediyor ve biliminsanlarının, onun yenilgisinde oynayabileceği rolün altını çiziyordu. "Sonucun iyi olacağı, nesnelliğin, bilimlerin işbirliğinin yararlı sonuçlar doğuracağı yönündeki büyük umutlarına hepimiz inanmak istedik," diyorlardı.

---

* Powers, *Heisenberg's War*, s. 254; JRO'dan Groves'a, 1.1.44, MED RG 77E 5, kutu 64, 337.

† JRO, "Niels Bohr and Atomic Weapons," *New York Review of Books*, 17.12.64.

‡ JRO'dan Groves'a, 17.1.44, Groves klasörü, kutu 36, JRO Evrakı; JRO, "Three Lectures on Niels Bohr and His Times: Part III, The Atomic Nucleus," Pegram Lecture, Ağustos 1963, kutu 247, JRO Evrakı; JRO, "Niels Bohr and Atomic Weapons," *New York Review of Books*, 17.12.64.

Victor Weisskopf'un dediğine göre bizzat Bohr ona, "Bu bomba korkunç bir şey olabilir ama aynı zamanda 'Büyük Umut' da olabilir," demişti.* O baharın başlarında Bohr, endişelerini kâğıda dökerek bir not hazırlamayı, sonra yeniden düzenlemediği ve ardından Oppenheimer ile paylaşmayı denedi. 2 Nisan 1944'e gelindiğinde, birkaç temel tespit içeren bir taslağı vardı. Bohr, işlerin nasıl sonuçlandığına bakılmaksızın, "Bilim ve tekniğin, insanlığın geleceğini derinden etkileyecek en büyük zaferlerinden biriyle karşı karşıya olduğumuz çok açıktır," diyordu.† Çok yakın vadede, "gelecekteki tüm savaş koşullarını tamamen değiştirecek benzersiz güce sahip bir silah yaratılıyordu." Bu iyi haberdi. Kötü haber de aynı derecede açık ve kehanet gibiydi: "Gerçekten de, bu yeni aktif malzemelerin kontrollü kullanımı hakkında zamanında bir anlaşma yapılmazsa, ne kadar büyük olursa olsun getirdiği geçici avantaj, insanlığın güvenliğine yönelik sürekli bir tehdide dönüşebilir."

Bohr'un zihninde, atom bombası zaten bir gerçekti ve insanlığa yönelik bu tehdidin kontrol altına alınması, "uluslararası ilişkiler sorununa yeni bir yaklaşım" gerektiriyordu. Gelecek atom çağında, gizlilik ortadan kaldırılmadıkça insanlık güvende olmayacaktı. Bohr'un hayal ettiği "açık dünya" ütopik bir rüya değildi. Bu yeni dünya, çok uluslu bilim topluluklarında zaten mevcuttu. Bohr, çok pragmatik bir anlamda Kopenhag, Cavendish ve başka yerlerdeki laboratuvarların bu yeni dünya için pratik modeller olduğuna inanıyordu. Uluslararası atom enerjisinin kontrolü ancak bilimin değerlerine dayanan "açık bir dünyada" mümkündü. Bohr'a göre, ilerleme, rasyonalite ve hatta barışı üreten, bilimsel araştırmanın toplulukçu kültürü idi. "Bilgi, bizzat medeniyetin temelidir," diyordu, "[ancak] insan yaşamının koşullarını şekillendirmek için verdiği olanaklar nedeniyle bilgimizin sınırlarının genişlemesi bireylere ve uluslara daha fazla sorumluluk yüklüyor." Dolayısıyla savaş sonrası dünyada her ulus, hiçbir potansiyel düşmanının atomik silahlar stoklamadığından emin olmalıydı. Bu ancak uluslararası müfettiş-

* Victor Weisskopf, röportaj: Sherwin, 21.4.82.

† Bohr, "Confidential comments on the project of exploiting the latest discoveries in atomic physics for industry and warfare," 2.4.44, kutu 34, Frankfurter-Bohr klasörü, JRO Evrakı.

lerin herhangi bir askeri ve endüstriyel komplekse tam erişime ve yeni bilimsel keşifler hakkında tam bilgiye sahip olduğu "açık bir dünyada" mümkün olabilirdi.

Son olarak, Bohr, böylesine geniş kapsamlı yeni bir uluslararası kontrol rejiminin, bomba gerçek olmadan ve savaş bitmeden önce, Sovyetler Birliği'nin derhal savaş sonrası atomik enerji planlamasına katılmaya davet edilmesiyle mümkün olabileceğini söylüyordu.* Bohr, Stalin'in Manhattan Projesi'nin varlığından haberdar olması ve bunun Sovyetler Birliği için bir tehdit oluşturmadığına dair güvence alması durumunda, savaş sonrası bir nükleer silahlanma yarışının önlenebileceğine inanıyordu. Nükleer olarak silahlanmış bir dünyanın tek alternatifi, savaş sonrası uluslararası atom enerjisi kontrolü için, savaş zamanı müttefikleri arasında erken bir anlaşma yapılmasıydı. Oppenheimer bunu kabul ediyordu; nitekim önceki Ağustos'ta Albay Pash'e, Rusların bomba projesi hakkında Başkan tarafından bilgilendirilmesi fikrine "sıcak bakacağını" söyleyince güvenlik görevlilerini şaşkına çevirmişti.

Bohr'un Oppenheimer üzerindeki etkisi kolayca görülüyordu. Weisskopf, "Bohr'u çok eskiden tanıyordu ve kişisel olarak birbirlerine çok yakındılar," diyordu.† "Bu politik ve etik sorunları Oppenheimer ile gerçekten tartışan kişi Bohr'du ve muhtemelen bu konuda ciddi düşünmeye o dönemde başlamıştı [1944 başları]." O kış, bir öğleden sonra, Oppenheimer ve David Hawkins, Bohr'u Fuller Köşkü'ndeki misafirhanesine götürürken Bohr, ısrarla Ashley Göleti'ndeki buzun kalınlığını test etmek istedi. Genellikle cesur olan Oppenheimer o anda Hawkins'e döndü ve "Aman Tanrım, şimdi kayıp düşmesin? Buz kırılıp da suyun içine düşmesin? O zaman ne yaparız?" demişti.‡

Ertesi gün Oppenheimer, Hawkins'i ofisine çağırdı, kilitli dosya dolabından bir klasör çıkardı ve Bohr'un Franklin Roosevelt'e yazdığı bir mektubu okumasını istedi. Oppie belli ki bu kıymetli belgeye çok önem veriyordu. Hawkins'e göre belge, "Roosevelt'in her

---

* Sherwin, *A World Destroyed,* s. 93-96; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer,* s. 92. Ayrıca bkz. Margaret Gowing, *Britain and Atomic Energy,* 1939-1945.

† Weisskopf, röportaj: Sherwin, 21.4.82.

‡ Powers, *Heisenberg's War,* s. 255.

şeyi tam olarak anladığı imasını taşıyordu."* Devamında da şöyle diyordu, "Ve bu büyük bir neşe ve iyimserlik kaynağıydı. İlginçti. Anlarsınız ya, Los Alamos'ta kaldığımız süre boyunca hepimiz Roosevelt'in her şey anladığı yönündeki bu yanılsama içinde yaşadık durduk."

Bohr, kuantum fiziğine dair özel "Kopenhag" yorumunu, "Tamamlayıcılık" olarak adlandırdığı felsefi bir dünya görüşüne dönüştürdüğünden beri çok zaman geçmişti.† Bohr her zaman dünyanın fiziksel doğasına dair tespitlerini alıp, bunları insan ilişkilerine uygulamaya çalışıyordu. Bilim tarihçisi Jeremy Bernstein'in daha sonra yazdığı gibi: "Bohr, tamamlayıcılık düşüncesini fizikle sınırlamak istemiyordu. Onu her yerde, içgüdü ve akılda, özgür iradede, sevgi ve adalette ve başka yerlerde görüyordu."‡ Ve gayet tabii, onu Los Alamos'taki çalışmalarda da görüyordu. Projeyle ilgili her şey çelişkilerle doluydu. Faşizmi yenecek ve tüm savaşları sona erdirecek bir kitle imha silahı yapıyorlardı ama aynı zamanda tüm medeniyeti sona erdirmeyi de mümkün kılıyorlardı. Oppenheimer, Bohr'un hayattaki çelişkilerin yine de tamamen aynı türden olduğunu ve bu nedenle birbirlerini tamamlayıcı olduğunu söylemesini gayet tabiidir ki rahatlatıcı buluyordu.

Oppenheimer Bohr'a o kadar hayrandı ki, gelecek yıllarda da onun sözlerini insanlığın geri kalanına tercüme etme işini üzerine aldı. Bohr'un "açık dünya" ile ne demek istediğini fazla anlayan yoktu. Ve anlayanlar da bazen Bohr'un ortaya attığı şeyin verdiği cüretle pozitif anlamda heyecanla doluyordu. 1944 baharının başlarında Bohr, eski öğrencilerinden Rus fizikçi Peter Kapitza'dan postada uzun süre takılıp geciken bir mektup aldı. Moskova'dan yazdığı mektupta Kapitza, Bohr'u gelip oraya yerleşmeye davet ediyor, "ona ve ailesine bir yuva sağlamak için her şeyin yapılacağını ve bilimsel çalışmalar için gerekli tüm koşulların sağlanacağını" söylüyordu. Daha sonra Kapitza, Bohr'un tanıdığı bir dizi Rus fizikçinin selam-

* Palevsky, *Atomic Fragments*, s. 117. Yıllar sonra, Oppenheimer arkadaşlarına bir gün Roosevelt savaş sonrası dönemde de yaşasaydı ne olacağını irdelemek için bir oyun yazmak istediğini söyledi.

† Gribbin, *Q Is for Quantum*, s. 85, 88.

‡ Bernstein, *Cranks, Quarks, and the Cosmos*, s. 44.

larını iletiyor ve hepsinin, "bilimsel çalışmalarında" onlara katılmasından memnuniyet duyacaklarını ileri sürüyordu. Bohr bunun muhteşem bir fırsat olduğunu ve Roosevelt ile Churchill'in ona bu daveti kabul etme olanağı tanıyacağını düşündü.*

Oppenheimer'ın daha sonra meslektaşlarına açıkladığı üzere, Bohr "o zamanlar Müttefikimiz olan Rusya'nın yöneticileriyle, bu biliminsanları aracılığıyla, ABD ve Birleşik Krallık'ın atom bilgilerini açık bir dünya için 'değiş tokuş etmelerini' önermek istemişti. . . yani Ruslara, Rusya'yı açmayı ve onu açık bir ülke ve açık dünyanın bir parçası yapmayı kabul ederlerse, atom bilgilerinin onlarla paylaşılacağı teklif edilmeliydi."†

Bohr'a göre gizlilik tehlikeliydi.‡ Kapitza'yı ve diğer Rus fizikçileri tanıyan Bohr, onların fisyonun askeri uygulamalarını tam anlamıyla kavrayabileceklerini düşünüyordu. Aslında, Kapitza'nın mektubundan Sovyetlerin İngiliz-Amerikan atom programı hakkında zaten bir şeyler bildiğini tahmin ediyor ve Ruslar yeni silahın onlarsız geliştirildiği sonucuna varırsa bunun yalnızca tehlikeli şüpheler uyandıracağını düşünüyordu. Los Alamos'taki diğer fizikçiler de aynı fikirdeydi. Robert Wilson İngiliz biliminsanları Los Alamos'ta çalışıyorken neden Rus biliminsanlarının hiçbirinin çalışmadığı konusunda Oppenheimer'ı "sorguladığını" hatırlıyordu. "Bana öyle geldi ki zamanla," dedi Wilson, "bu durum çok ters izlenimler doğuracaktı."§ Savaşın sonunda Oppenheimer'ın bunları kabul ettiği açıktı ancak savaş sırasında sürekli gözetim altında olduğunu bildiğinden ihtiyatlıydı ve bu nedenle bu tür sohbetlere katılmaya hiç yanaşmıyordu. Ya hiç cevap vermiyor ya da mırıldanarak böyle şeyleri belirlemenin biliminsanlarının işi olmadığını söylüyordu. "Bilmiyorum," dedi Wilson, "biraz da onu test ettiğimi düşündüğünü hissettim."

---

* Peter Kapitza'dan Bohr'a, 28.10.43, kutu 34, Frankfurter-Bohr klasörü, JRO Evrakı.

† David Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt. 2, s. 456 (günlük girişi 3.2.49).

‡ Sherwin, *A World Destroyed,* s. 106.

§ Palevsky, *Atomic Fragments,* s. 134; Robert Wilson, röportaj: Owen Gingrich, 23.4.82, s. 5 (Sherwin Collection); Wilson, "Niels Bohr and the Young Scientists," *Bulletin of the Atomic Scientists,* Ağustos 1985, s. 25.

Bekleneceği üzere Bohr'un yaklaşımı, biliminsanlarını istihdam eden generaller ve politikacılar tarafından paylaşılmamıştı. Örneğin General Groves, Rusları hiçbir zaman gerçekten müttefik olarak düşünmedi. 1954'te Atom Enerjisi Komisyonu'nun heyet oturumunda "bu projeyi üstlendiğimden yaklaşık iki hafta sonrasından başlamak üzere hiçbir zaman benim tarafımda herhangi bir farklı düşünce olmadı, Rusya bizim düşmanımızdı ve proje bu temelde yürütüldü." Ülkenin bir bütün olarak Rusya'nın cesur bir müttefik olduğu şeklindeki görüşüne hiç katılmadım." Winston Churchill de Sovyetler hakkında benzer bir görüşe sahipti ve İngiliz istihbaratından Kapitza-Bohr yazışmalarını öğrendiğinde çileden çıktı. Churchill, bilim danışmanı Lord Cherwell'e haykırdı: "[Bohr] bu işe nasıl girmiş? Bana öyle geliyor ki Bohr hapse atılmalı ya da en azından ölümcül suç işlemenin sınırına çok yaklaştığını görmesi sağlanmalı."†

1944 ilkbahar ve yazında hem Roosevelt hem de Churchill ile yaptığı kişisel görüşmelere rağmen, Bohr her iki lideri de atom işlerinde Anglo-Amerikan tekelinin dar görüşlülük olacağına ikna edemedi. Groves daha sonraları Oppenheimer'a Bohr'un "muhtemelen büyük zihinsel kapasitesinden dolayı, onunla karşılaşan herkesin nezdinde bazen bir baş belası olduğunu" düşündüğünü söyledi.‡

Gariptir ki Bohr'un bu tür siyasi liderler üzerindeki etkisi azaldıkça, Los Alamos'taki fizikçiler arasındaki itibarı yeni zirvelere yükseldi. Bohr bir kez daha Tanrı oldu ve Oppie onun elçisi rolüne girdi. Bohr, Aralık 1943'te Los Alamos'a, bir Alman bombası yapılma olasılığı hakkında Heisenberg ile yaptığı görüşmeden öğrendiklerinin verdiği endişe ile gelmişti. O baharda Los Alamos'tan ayrıldı, istihbarat raporlarına göre Almanların muhtemelen uygulanabilir bir bomba programına sahip olmadığına ikna oldu: ". . . Alman biliminsanla-

---

* JRO soruşturması, s. 173.

† Sherwin, *A World Destroyed,* s. 107-10. Bohr, Churchill ile 1944 Mayıs ortasında, Roosevelt'le de 26.8.44'te görüştü. Churchill ile görüşme kısa ve hayal kırıklığıydı. Bohr daha sonraları "Aynı dili bile konuşamadık," dedi. Buna karşılık, Bohr, Roosevelt ile yaptığı görüşmeden başkanın görüşlerine şiddetle sempati duyduğu izlenimiyle çıktı.

‡ Groves'tan JRO'ya, 7.12.64, Groves klasörü, kutu 36, JRO Evrakı.

rının faaliyetlerine ilişkin sızıntılardan anlaşıldığı kadarıyla," dedi, "Mihver Devletleri tarafından önemli bir ilerleme kaydedilmediği pratik olarak kesin."* Bohr ikna olduğuna göre, Oppenheimer de Alman fizikçilerin bomba yapma yarışında büyük ihtimalle çok geride olduklarını anlamış olmalı. David Hawkins'e göre, General Groves 1943'ün sonunda Oppenheimer'a, bir Alman kaynağının yakın zamanda Almanların ilk bomba programlarını terk ettiğini iddia ettiğini söyledi. Groves, böyle bir raporu değerlendirmenin zor olduğunu öne sürdü; Alman kaynağı dezenformasyon yayıyor da olabilirdi. Oppenheimer omuz silkmekle yetindi. Hawkins, kendi kendine o an artık çok geç olduğunu düşünmüştü çünkü Los Alamos'taki adamlar "Alman ilerlemesine bakılmaksızın bir bomba yapmaya kararlıydılar."†

* Bohr, "Confidential comments on the project of exploiting the latest discoveries in atomic physics for industry and warfare," 2.4.44, kutu 34, Frankfurter-Bohr klasörü, JRO Evrakı.

† Powers, *Heisenberg's War*, s. 257.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

"Cihazın Medeniyet Üzerindeki Etkisi"

Oppenheimer hakkındaki hislerim, o zamanlar onun melek gibi, doğru ve dürüst bir adam olduğu ve hiçbir yanlış yapamayacağı yönündeydi, ona inanıyordum.

ROBERT WILSON

Herkes Oppie'nin varlığını hissediyordu. Bir askeri ciple ya da kendi büyük siyah Buick'iyle Tepe'de dolaşıyor ve laboratuvarın dağınık ofislerine haber vermeden dalıyordu. Genellikle arka tarafta oturuyor, sigara üstüne sigara içiyor ve sessizce tartışmaları dinliyordu. Sadece varlığıyla insanları daha çok çalışmaya teşvik ediyor gibiydi. "Vicki" Weisskopf, Oppie'nin projedeki her yeni atılımda fiziksel olarak varlığını ne kadar çok gösterdiğine hayret ediyordu. "Yeni bir etki ölçüldüğünde, yeni bir fikir düşünüldüğünde laboratuvarda veya seminer odasında oluyordu. Mesele bu kadar çok fikir veya öneriye katkıda bulunması değildi; onu da bazen yapıyordu ancak asıl etkisi, hepimizde doğrudan katılım duygusu yaratan sürekli ve yoğun varlığından geliyordu."* Hans Bethe, Oppie'nin metalurji üzerine bir oturuma katıldığı günü hatırlıyordu.† Plütonyumu eritmek için ne tür refrakter konteyner kullanılması gerektiği konusun-

* Thorpe ve Shapin, "Who Was J. Robert Oppenheimer?," *Social Studies of Science,* Ağustos 2000, s. 573.

† Bethe, "Oppenheimer: Where He Was There Was Always Life and Excitement," *Science,* 3.3.67, s. 1082.

da yapılan kısır bir tartışmayı dinledi ve arkasından konuşulanları özetledi. Doğrudan bir çözüm önermedi ancak oradan ayrıldığında herkes doğru çözümü bulmuştu.

Buna karşılık, General Groves'un ziyaretleri her zaman kesintilere yol açıyor ve bazen komik bir şekilde bozucu oluyordu. Bir gün Oppie, Groves'a laboratuvarlardan birini gezdiriyordu ki general, bir muhafaza içine sıcak su akışı sağlayan üç lastik hortumdan birine o hatırı sayılır ağırlığını verdi. McAllister Hull, tarihçi Charles Thorpe'a şöyle demişti: "[Lastik hortum] duvardan fırladı ve kaynama noktasının hemen altındaki sıcak su etrafa fışkırdı. Groves'un bir resmini gördüyseniz, bunun nasıl bir etkisi olduğunu hemen anlarsınız."* Oppenheimer sırılsıklam olmuş generale baktı ve, "Pekâlâ, sadece suyun sıkıştırılamazlığını göstermiş oldu," dedi.

Oppie'nin müdahalelerinin bazen projenin başarısı için kesinlikle gerekli olduğu anlaşılıyordu. Kullanılabilir bir silahı hızlı bir şekilde inşa etmenin önündeki tek büyük engelin, fisyona uygun malzemenin yetersiz tedariki olduğunu anlamıştı. Bu yüzden sürekli olarak bu malzemenin üretimini hızlandırmanın yollarını arıyordu.† 1943'ün başlarında Groves ve onun S-1 Yürütme Komitesi, Los Alamos bomba laboratuvarı için zenginleştirilmiş bölünebilir uranyumu ayırmada gaz difüzyonu ve elektromanyetik teknolojilerde karar kılmıştı. O zamanlar, sıvı termal difüzyona dayalı başka bir olası teknoloji, uygulanabilir olmadığı için kabul görmemişti. Ancak 1944 baharında Oppenheimer, sıvı termal difüzyonla ilgili bazı yıllık raporları okudu ve bunun bir hata olduğuna karar verdi. Bu teknolojinin, elektromanyetik süreç için kısmen zenginleştirilmiş uranyum sağlamanın görece ucuz bir yolu olduğunu düşündü. Böylece Nisan 1944'te Groves'a bir sıvı termal difüzyon tesisinin geçici bir tedbir olarak hizmet edebileceğini yazdı. Az da olsa zenginleştirilmiş uranyum üretimi daha sonra elektromanyetik difüzyon tesisine beslenebilir ve böylece fisyona uygun malzeme üretimini hızlandırabilirdi. "Y-12 [elektromanyetik] tesisinin üretiminin yüz-

* McAllister Hull, röportaj: Charles Thorpe, 16.1.98, Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 250.

† Jones, *Manhattan: The Army and the Atomic Bomb,* s. 176, 182; Richard G. Hewlett ve Oscar E. Anderson, Jr., *The New World, 1939-1946,* s. 168.

de 30 ila 40 oranında artırılabileceğini ve K-25 [gaz difüzyonu] üretimi için planlanan tarihten aylar önce geliştirilmesinin bir şekilde mümkün olacağını" umduğunu yazdı.

Oppie'nin önerisi üzerine bir ay düşündükten sonra Groves, bunu denemeyi kabul etti. Bir fabrika aceleyle üretime alındı ve 1945 baharında, Temmuz 1945'in sonuna kadar bir bomba için yeterli miktarda fisyona uygun malzeme sağlayacak kadar fazladan kısmen zenginleştirilmiş uranyum üretir hâle geldi.

Oppenheimer'ın, uranyum silahı tasarım programına güveni her zaman tamdı; bu sayede bir fisyona uygun madde "mermisi", ilave fisyona uygun madde hedefine ateşlenerek "kritiklik" ve nükleer patlama yaratacaktı. Ancak 1944 baharında aniden, plütonyum bombası tasarlama çabalarını raydan çıkarabilecek bir krizle karşılaştı. Oppenheimer, Seth Neddermeyer'e bir içe doğru patlamalı tasarım bombası (gevşekçe oluşturulmuş ama kritikliğe ulaşmak için anında sıkıştırılabilen bir fisyona uygun malzeme küresi) yaratmayı amaçlayan patlayıcı deneyleri yapması için yetki vermiş olsa da, her zaman plütonyum bombası için basit bir tabanca tertibatının uygun olacağını düşünmüştü. Ancak Temmuz 1944'te, ilk küçük plütonyum kaynakları üzerinde yapılan testlerden, "tabanca-namlu" tasarımı içinde verimli bir plütonyum bombasının tetiklenemeyeceği açıkça ortaya çıktı. Gerçekten de, bu türden herhangi bir girişim, kuşkusuz plütonyum "tabancası" içinde feci bir ön patlamaya yol açıyordu.*

Daha kararlı bir element yapmak amacıyla plütonyum malzemelerini daha fazla ayırmak bir çözüm olabilirdi. John Manley, "Bu kötü plütonyum izotopları iyilerinden ayrılabilirdi," diyordu, "ama bu, uranyum izotop ayrımı için yapılan her şeyi –tüm o büyük tesisleri– tekrarlamak anlamına gelirdi ve bunu yapacak zaman yoktu. Birileri plütonyum malzemesini patlayan bir silaha dönüştürmenin bir yolunu bulamadıkça seçim, plütonyum üreten zincirleme reaksiyonun tüm keşfini ve Hanford [Washington] tesisinin zaman ve çabasına yapılan tüm yatırımı çöpe atmak anlamına geliyordu."†

17 Temmuz 1944'te Oppenheimer, krizi çözmek için Chicago'da

* Jones, *Manhattan: The Army and the Atomic Bomb,* s. 509.

† Hoddeson, ve diğ., *Critical Assembly,* s. 242.

Groves, Conant, Fermi ve diğerleriyle bir toplantı tertipledi. Conant, yalnızca uranyum ve plütonyum karışımına dayalı düşük verimli bir içe doğru patlayan bomba yapmayı amaçladıklarını vurguladı. Böyle bir silah, sadece birkaç yüz ton TNT patlayıcıya eşdeğer olacaktı. Conant, ancak böyle düşük verimli bir bombayı başarılı bir şekilde test ettikten sonra laboratuvarın daha büyük bir silahla devam etme güvenine sahip olacağını söyledi.

Oppenheimer, kabul edilemez gecikmelere yol açacağı gerekçesiyle bu görüşe karşı çıktı. Serber tarafından ilk kez ortaya atıldığında şüpheyle yaklaşmış olsa da, Oppenheimer, bu sefer tüm ikna gücünü, ellerindeki her şeyi içe doğru patlamalı plütonyum bombası uğruna riske atmayı teklif etmek üzere yoğunlaştırdı. Cesurca ve parlak bir kumardı. Seth Neddermeyer'in konsepti denemek için gönüllü olduğu 1943 baharından beri çok az ilerleme kaydedilmişti. Ancak 1943 sonbaharında Oppenheimer, Princeton'dan matematikçi John von Neumann'ı Los Alamos'a getirdi ve von Neumann, içe doğru patlamanın en azından teorik olarak mümkün olduğunu hesapladı. Oppenheimer bu kumarı oynamaya niyetliydi.

Ertesi gün, 18 Temmuz'da, Oppenheimer vardığı sonuçları Groves için özetledi: "Bir elektromanyetik ayırma olasılığını kısaca araştırdık. Bize göre bu yöntem prensipte mümkün ama bunun için gereken geliştirmeler mevcut programın hedefleriyle hiç uyumlu değil. Bu gerçeklerin ışığında, plütonyum için daha yüksek saflık elde etme konusunda yoğun çalışmaları durdurmak ve başarıları için düşük nötron temeli gerektirmeyen montaj yöntemlerine yoğunlaşmak daha makul görünüyor. Şu anda asıl önceliğin verilmesi gereken yöntem, içe doğru patlama yöntemi."*

Oppenheimer'ın asistanı David Hawkins daha sonraları, "İçe doğru patlama [plütonyum bombası için] tek gerçek umuttu ve mevcut kanıtlara göre pek de güçlü bir umut değildi," dedi. Neddermeyer ve Mühimmat Bölümü'ndeki adamları, içe doğru patlama tasarımında pek ilerleme kaydedemiyorlardı. Neddermeyer, utangaç ve münzeviydi, yalnız ve metodik çalışmayı severdi. Daha sonraları, Oppenheimer'ın "1944 baharında kendisine karşı sabrı-

* A.g.e., s. 241-43.

nın fena hâlde taşma noktasına geldiğini" itiraf etti.* "Sanırım çok kötü hissediyordu çünkü bazı şeyleri savaş araştırmalarına yakışır düzeyde zorlamadığımı ve sanki normal bir araştırmaymış gibi davrandığımı düşünüyordu," dedi. Neddermeyer ayrıca, Oppie'nin cazibesine karşı bağışık görünen Tepe'deki birkaç adamdan biriydi. Bu hayal kırıklığı içinde Oppie alışılmadık bir şekilde sabrını kaybetmeye başladı. Neddermeyer, "Oppenheimer bana hiddetlendi," diyordu.† "Birçok insan ona bir bilgelik ve ilham kaynağı olarak bakıyordu. Bense ona bir biliminsanı olarak saygı duyuyor olsam da diğerleri gibi bakmıyordum. İnsanları soğukkanlılıkla kırabiliyor ve aşağılayarak yerin dibine sokabiliyordu. Bense onu sinirlendirebiliyordum." Bu kişilik çatışmalarıyla, içe doğru patlama tasarımı krizi, Oppenheimer'ın laboratuvarda büyük bir değişikliği duyurduğu o yaz sonunda doruğa ulaşmıştı.

1944'ün başlarında, Oppenheimer Harvard'dan bir patlayıcı uzmanı olan George "Kisty" Kistiakowsky'yi Los Alamos'a taşınmaya ikna etmişti. Kistiakowsky inatçı ve güçlü iradeli biriydi. Kaçınılmaz olarak, sözde amiri Yüzbaşı "Deke" Parsons ile çok kere çatışma yaşamıştı. Kistiakowsky, yaklaşımlarında kendisine fazlasıyla yetersiz görünen Neddermeyer ile de anlaşamadı. Haziran 1944'ün başlarında, Kistiakowsky, Oppenheimer'a istifa tehdidi içeren bir not yazdı. Buna karşılık, Oppenheimer hemen Neddermeyer'i çağırdı ve Kistiakowsky'nin onun yerine geçtiğini söyledi. Kızgın ve incinmiş Neddermeyer dışarı çıktı. "Geçmeyecek bir acı" duyacak olsa da, yine de Los Alamos'ta kıdemli teknik danışman olarak kalmaya ikna edildi. Kararlı hareket eden Oppenheimer, bu değişikliği ilk önce Yüzbaşı Parsons'a danışmadan duyurmuştu. "Parsons çok kızdı," diyordu Kistiakowsky.‡ "Onu atladığımı hissetti, bu çok çirkindi. Nasıl hissettiğini çok iyi anlayabiliyordum ama ben bir sivildim, Oppie de öyleydi ve onun üzerinden hareket etmek zorunda değildim."

Parsons, Mühimmat Bölümü üzerindeki kontrolünü kaybetmiş görünmekten rahatsız oldu ve eylül ayında Oppie'ye, içe doğru pat-

---

* Davis, *Lawrence and Oppenheimer,* s. 219.

† Goodchild, *J. Robert Oppenheimer,* s. 116.

‡ Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 326; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer,* s. 118.

layan bomba projesinin tüm yönleri üzerinde geniş karar verme yetkileri talep eden bir not gönderdi. Oppenheimer bunu nazikçe ama kesin bir dille reddetti: "Benden talep ettiğinizi yetki, bende olmadığı için size devredemeyeceğim bir yetkidir. Aslında, hangi protokol ne önerirse önersin, laboratuvarın kararlarını uygulamakla yükümlü olan nitelikli biliminsanları tarafından anlaşılmayan ve onaylanmayan kararlar alma yetkim yok," dedi.* Bir asker kişi olarak, Deniz Yüzbaşısı Parsons, biliminsanları arasındaki tartışmaları kısa devre yapmak için yetki istiyordu. Oppenheimer, "Laboratuvardaki konumunuzun, çalışmanın ilerleme rotasını çizecek uzun süreli tartışmalara girmenizi gerektirebileceğinden korktuğunuza dikkat çekiyorsunuz," diye yazdı. "Yazıya dökebileceğim hiçbir şey bu zorunluluğu ortadan kaldıramaz." Biliminsanları tartışmakta özgür olmalıydılar. Oppenheimer yalnızca meslektaşlar arasında bir fikir birliğine ulaşmak amacıyla arabuluculuk yapıyordu. Parsons'a, "Laboratuvarın böyle yönetilmesi gerektiğini tartışmıyorum," dedi. "Aslında zaten öyle yönetiliyor."

Plütonyum bombasının tasarımıyla bağlantılı devam eden bu krizin ortasında, Isidor Rabi, Los Alamos'a periyodik ziyaretlerinden birini yaptı. Plütonyum bombasını çalıştırmanın bir yolunu bulma konusunda hissettikleri aciliyetten bahsederken, projeyle ilgili birkaç üst düzey biliminsanı ile yaptığı tatsız bir sohbeti hatırlıyordu. Konuşma kısa süre sonra düşmana dönmüştü: "Alman biliminsanları kimlerdi? Hepsini tanıyorduk," dediğini hatırlıyordu Rabi.† "Onlar ne yapıyordu? Her şeyi tekrar gözden geçirdik ve kendi gelişim geçmişimize baktık ve nerede daha akıllı davranmış olabileceklerini, nerede daha iyi yargıda bulunmuş olabileceklerini ve şu ya da bu hatadan kaçınmış olabileceklerini görmeye çalıştık. Sonunda onların da aşağı yukarı bizim gibi ya da biraz daha ileride oldukları sonucuna ulaştık. İşin ciddiyetini fazlasıyla hissettik. Düşmanın neye sahip olduğunu kimse bilmiyordu. Kimse tek bir günü, tek bir haftayı kaçırmak istemiyordu. Ve elbette, aylık bir kayıp bir felaket olurdu." Philip Morrison 1944 ortalarında yaklaşımlarını

---

* Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 263-64.

† Rigden, *Rabi*, s. 154-55.

şöyle özetlemişti: "Savaşı kaybetmemizin tek yolu işlerimizde başarısız olmamızdır."*

Yeniden yapılanmaya rağmen, 1944'ün sonlarında Kistiakowsky'nin grubu, gevşek bir şekilde kapatılmış, greyfurt büyüklüğünde bir plütonyum küresini simetrik olarak bir golf topu büyüklüğünde bir küre hâlinde sıkıştıracak (lens adı verilen) şekilli patlayıcılar üretmeyi hâlâ başaramamıştı. Bu lensler olmadan, bir içe doğru patlayan bomba yapmak pratik görünmüyordu. Yüzbaşı Parsons o kadar karamsardı ki, Oppenheimer'a gitti ve lensleri bırakıp bunun yerine lens olmadan bir patlama yaratmaya çalışmalarını önerdi. Ocak 1945'te konu, hem Groves hem de Oppenheimer'ın huzurunda Parsons ve Kistiakowsky arasında hararetli bir şekilde tartışıldı. Kistiakowsky, lensler olmadan patlamanın gerçekleştirilemeyeceğinde ısrar etti ve adamlarının yakında bunları yapacaklarına söz verdi. Oppenheimer, plütonyum bombasının başarısı için kritik olan bir kararla onu destekledi. Sonraki birkaç ay içinde Kistiakowsky ve ekibi, içe doğru patlama tasarımını mükemmelleştirmeyi başardı. Mayıs 1945'te Oppenheimer, plütonyum aygıtının çalışacağından oldukça emindi.†

Bomba yapımı teorik fizikten çok mühendislikti. Ancak Oppenheimer, Berkeley'de öğrencilerini yeni anlayışlara uyandırmada olduğu kadar, teknik ve mühendislik engellerinin üstesinden gelmek için biliminsanlarını bir araya getirme konusunda da ustaydı. "Los Alamos onsuz başarabilirdi," demişti Hans Bethe daha sonraları, "ama kesinlikle çok daha fazla zorlanarak, daha heyecansız ve daha yavaş olurdu. Bu şekliyle yaşananlar laboratuvarın tüm üyeleri için unutulmaz bir deneyim oldu. Savaş zamanı yüksek başarı gösteren başka laboratuvarlar da vardı. Ama bu diğer grupların hiçbirinde birlik olma ruhunu, laboratuvar günlerini anma duygusunu, bunun gerçekten de hayatlarının harika bir dönemi olduğu hissini hiç gözlemlemedim. Bunun Los Alamos için geçerli olması, esas olarak Oppenheimer'dan kaynaklanıyordu. O bir liderdi."‡

* Studs Terkel, *The Good War*, s. 510.

† George B. Kistiakowsky, "Reminiscences of Wartime Los Alamos," Badash ve diğ., ed., *Reminiscences of Los Alamos*, s. 54; Jones, *Manhattan: The Army and the Atomic Bomb*, s. 510.

‡ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 264.

***

Şubat 1944'te Almanya doğumlu Rudolf E. Peierls liderliğindeki bir İngiliz biliminsanları ekibi Los Alamos'a geldi. Oppenheimer, bu parlak ama alçakgönüllü teorik fizikçiyle ilk kez 1929'da, her ikisi de Wolfgang Pauli'nin yanında çalışırken tanışmıştı. Peierls 1930'ların başında Almanya'dan İngiltere'ye göç etmişti ve 1940'ta Otto R. Frisch'le birlikte, hem İngiliz hem de Amerikan hükümetlerini nükleer bir silahın mümkün olduğuna ikna eden "Bir Süper Bombanın İnşası Üzerine" adlı çığır açan makaleyi kaleme almıştı.* Sonraki yıllar boyunca Peierls, İngiliz bomba programı Tüp Alaşımları'nın tüm yönleri üzerinde çalıştı. 1942'de ve yine Eylül 1943'te, Başbakan Winston Churchill, bomba üzerindeki çalışmaları hızlandırmak için Peierls'i Amerika'ya gönderdi. Peierls, Oppenheimer'ı Berkeley'de ziyaret etti ve onun "her şeye hâkimiyetinden" çok etkilendi. "O, bu seyahatte silahın kendisi ve meydana getireceği gelişmelerin fiziksel uygulamaları hakkında düşünmüş, rastladığım ilk kişiydi," diyordu.†

Dr. Peierls, Los Alamos'a ilk ziyaretinde sadece iki buçuk gün kaldı. Ancak Oppenheimer, Groves'a, İngiliz ekibinin patlamanın hidrodinamiğinin incelenmesine önemli ölçüde katkıda bulunabileceği konusunda anlaştıklarını bildirdi. Bir ay sonra, Peierls savaş süresince kalmak üzere Los Alamos'a geri döndü. Oppenheimer'ın insanları anlama konusundaki hızına ve açıksözlülüğüne ama özellikle "General Groves'a karşı koyabilmesine" hayran kaldı.

Peierls ve ekibi 1944 baharında Los Alamos'a yerleşirken, Oppenheimer Peierls'e görünüşte Edward Teller'a ait olan işi vermeye karar verdi. Cevval Macar fizikçinin, içe doğru patlayan bomba için gerekli olan karmaşık bir dizi hesaplama üzerinde çalışması gerekiyordu. Ama Teller iyi performans göstermiyordu. "Süper" bir termonükleer bombanın ortaya çıkardığı teorik zorluklara kafayı takmış olan Teller'ın fisyon bombasıyla hiç ilgilendiği yoktu. Oppenheimer, Haziran 1943'te, savaş zamanının gerekliliklerinin "Süper"i öncelikli olmaktan çıkardığını söyledikten sonra, Teller giderek daha fazla kopmaya başladı. Savaş seferberliğine katkıda bulunma sorumlulu-

* Sherwin, *A World Destroyed,* s. 34.

† Sir Rudolf Peierls, röportaj: Sherwin, 6.6.79, s. 12, ve 5.3.79.

ğunu unutmuş görünüyordu. Her zaman konuşuyor, durmadan bir hidrojen bombasından bahsediyordu. Bethe'nin altında çalışmak zorunda kaldığı için duyduğu kırgınlığı da zapt edemiyordu. Teller, "Onun patronum olmasından memnun değildim," diyordu.* Kuşkusuz, Bethe'nin eleştirileri de bu kızgınlığı körüklüyordu. Teller her sabah hidrojen bombasının nasıl çalıştırılacağı konusunda yeni bir parlak fikirle geliyor ve Bethe bunun saçma olduğunu bir gecede kanıtlıyordu.† Oppie, Teller'la yaşadığı zorlu bir tartışmadan sonra, Charles Critchfield'a, "Tanrı bizi dışarıdaki düşmandan ve içimizdeki Macarlardan korusun," diye espri yapmıştı.‡

Oppenheimer, doğal olarak Teller'ın davranışlarından giderek daha fazla rahatsız oluyordu. O bahar bir gün, Teller bölüm liderleri toplantısının ortasında çıktı ve Bethe'nin içe doğru patlama projesindeki çalışması için ihtiyaç duyduğu bazı hesaplamaları yapmayı reddetti. Son derece kızgın olan Bethe, Oppie'ye şikâyette bulundu. Bethe, "Edward resmen grev yapıyor," diyordu.§ Oppenheimer olay hakkında onunla konuştuğunda, Teller sonunda fisyon bombası üzerindeki çalışmanın tüm sorumluluğundan kurtulmayı talep etti. Oppenheimer kabul etti ve General Groves'a Teller'i Peierls ile değiştirmek istediğini yazdı: "Bu hesaplamalar aslında Teller'ın denetimi altındaydı, ben ve Bethe onun bu sorumluluk için pek uygun olmadığı görüşündeyiz. Bethe, içe doğru patlama programını halletmek için altında bir adama ihtiyacı olduğunu düşünüyor."

Kendini küçük düşmüş hisseden Teller, Los Alamos'tan tamamen ayrılmayı düşündüğünü bildirdi. Oppenheimer gitmesine izin verse kimse şaşırmazdı. Herkes Teller'ın "kaprisli" olduğunu düşünüyordu; Bob Serber ondan, "herhangi bir organizasyon için

---

* Teller, *Memoirs,* s. 85, 176-77.

† Serber, *The Los Alamos Primer,* s. xxxi.

‡ Teller, *Memoirs,* s. 222.

§ JRO'dan Groves'a, 1.5.44, MED, kayıt grubu 77, kutu 201, Rudolf Peierls klasörü; ayrıca bkz. Herken, *Brotherhood of the Bomb,* s. 86, ve Goodchild, *J. Robert Oppenheimer,* s. 105. Teller anılarında bu toplantıdan neden ayrıldığına daha farklı bir açıklama getiriyor ve Oppenheimer'ın kendisine kabaca Süper ile ilgili, konuşmaya hazır olmadığını düşündüğü bir mesele hakkında konuşmasını emrettiğini iddia ediyor (bkz. Teller, *Memoirs,* s. 193). Ayrıca bkz. Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 255.

bir felaket" diye bahsediyordu.* Ancak Oppenheimer, Teller'ı yollamak yerine istediğini, yani bir termonükleer bombanın fizibilitesini yapma özgürlüğünü verdi. Oppenheimer, Teller'ın aklındaki şeyleri konuşmak için haftada bir kez ona değerli bir saatini ayırmayı bile kabul etti.

Arkadaşının tam bir "politikacı" olduğunu düşünen Teller'ı, bu olağanüstü jest bile tatmin etmedi. Oppie'nin arkadaşları neden Teller'a bu kadar zaman harcadığını anlayamıyordu. Peierls, Teller'ı, "Biraz yabanidir; bir fikri bir süre destekleyebilir ama sonra bunun saçmalık olduğu ortaya çıkar," diye değerlendiriyordu. Oppenheimer aptallara karşı sabırsız olabilirdi; ama Teller'ın aptal olmadığının farkındaydı. Ona müsamaha gösterdi çünkü sonunda projeye bir şeyler katabilirdi. O yazın ilerleyen günlerinde, Churchill'in özel temsilcisi Lord Cherwell (Frederic A. Lindemann) için bir resepsiyon verdiğinde, Oppenheimer daha sonradan Rudolf Peierls'i dalgınlıkla davet listesine eklemediğini fark etti. Ertesi gün Peierls'ten özür diledi ve ardından, "Daha kötüsü, bu Teller da olabilirdi," diye espri yaptı.†

Aralık 1944'te Oppenheimer, Rabi'yi Los Alamos'a bir ziyaret daha yapmaya çağırdı. "Sevgili Rab," diye yazdı.‡ "Bir süredir tekrar ne zaman gelebileceğini merak ediyoruz. Buradaki krizler o kadar sürekli ki, bizim açımızdan iyi veya kötü, daha uygun bir zaman bulmak zor." Rabi, "atom çekirdeğinin manyetik özelliklerini kaydetmeye yönelik bulduğu rezonans yöntemi" nedeniyle Nobel Fizik Ödülü'ne yeni layık görülmüştü. Oppie onu tebrik etti: "Ödülün ergenliğe girmekte olan değil, ergenlikten çıkmış bir adama verilmesi güzel."

Kafası idari işlerle dolup taşan Oppenheimer, ara sıra kişisel mektuplar yazmak için hâlâ zaman bulabiliyordu. 1944 baharında, Avrupa'dan kaçmalarına yardım ettiği bir Alman mülteci ailesine mektup yazdı. Birbirlerine tamamen yabancıydılar ancak 1940'ta bir anne ve dört kızdan oluşan Meyers ailesine Birleşik Devletler'e

* Serber, *The Los Alamos Primer,* s. xxx. Peierls, röportaj: Sherwin, 6.6.79, s. 14.

† Peierls, röportaj: Sherwin, 5.3.79, s. 1.

‡ JRO'dan Rabi'ye, 19.12.44, kutu 59, Rabi, JRO Evrakı; Rigden, *Rabi,* s. 168.

geliş masraflarını karşılamak için bir miktar para vermişti. Dört yıl sonra, Meyers'ler Oppenheimer'a borçlarını geri ödediler ve ona Amerikan vatandaşı olduklarını gururla bildirdiler. Hissettikleri "gururu" anladığını ve para için teşekkür ettiğini yazdı: "Umarım sizin için zor olmamıştır," diyordu.* Daha sonra ihtiyaçları olursa diye parayı yeniden vermeyi teklif etti. (Yıllar sonra, Meyers ailesinin kızlarından biri minnettarlıkla şöyle yazmıştı: "1940'ta hepimizi buraya getirttiniz ve hayatımız kurtuldu.") Oppenheimer için Meyers ailesinin Nazilerden kurtarılması birkaç açıdan önemliydi. Öncelikle bu onun antifaşist aktivizminin politik olarak tartışmasız bir uzantısıydı ve bu ona iyi hissettirmişti. İkincisi, küçük bir cömertlik eylemi olsa da, neden korkunç bir silah yapmak için acele ettiğinin derin ve güzel bir açıklamasıydı.

Gerçekten de acele ediyordu. Huzursuzluk onun karakterinin bir parçasıydı – ya da Oppenheimer'ı savaştan sonra tanıyan ve ona hayran olan Freeman Dyson adındaki genç fizikçi öyle düşünüyordu. Ancak Dyson, huzursuzluğu Oppie'nin trajik kusuru olarak da görüyordu: "Huzursuzluk onu en büyük başarısına, dinlenmek veya düşünmek için duraklamadan Los Alamos misyonunu yerine getirmeye itmişti."

Dyson, "Yalnızca bir adam duraksadı," diye yazdı.† "O da Liverpool'dan Joseph Rotblat'tı." Polonyalı fizikçi Rotblat, savaş çıktığında İngiltere'de mahsur kalmıştı. James Chadwick tarafından İngiliz bomba projesine alındı ve 1944'ün başlarında kendini Los Alamos'ta buldu. Mart 1944'te bir akşam, Rotblat "tatsız bir şok" yaşadı. General Groves, Chadwick'lerde akşam yemeğine geldi ve yemek masasında rasgele şakalaşırken, "Tabii bu projenin asıl amacının Ruslara boyun eğdirmek olduğunun farkındasınız," dedi.‡ Rotblat şaşkına döndü. Stalin hakkında hiçbir tereddüdü yoktu – ne de olsa Sovyet diktatör, sevgili Polonya'sını işgal etmişti. Ancak Doğu Cephesi'nde her gün binlerce Rus ölüyordu ve Rotblat bir ihanet duygusu hissetti. "O zamana kadar, işimizin bir Nazi zaferini önle-

---

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 273-74.

† Palevsky, *Atomic Fragments*, s. 173; Dyson, *From Eros to Gaia*, s. 256.

‡ Rotblat, röportaj: Sherwin, 16.10.89. Şaşıran Rotblat, yemek masası konuşmasından bir kişiye, fizikçi Martin Deutsch'a bahsetti.

mek olduğunu sanıyordum," diye yazdı, "ve şimdi bana, hazırladığımız silahın, bu amaç için aşırı fedakârlıklar yapan insanlara karşı kullanılmak üzere tasarlandığı söylendi."* 1944'ün sonunda, Müttefikler Normandiya sahillerine ayak bastıktan altı ay sonra, Avrupa'daki savaşın yakında sona ereceği belli olmuştu. Rotblat, Almanları yenmek için artık gerekli olmayan bir silah üzerinde çalışmayı sürdürmeye bir anlam veremiyordu.† Oppenheimer'a bir veda partisiyle veda ettikten sonra, 8 Aralık 1944'te Los Alamos'tan ayrıldı.

1944 sonbaharında, Sovyetler birçok istihbarat raporunun ilkini doğrudan Los Alamos'tan alıyordu. Ordunun karşı istihbaratı tarafından gözden kaçırılan casuslar arasında, İngiliz vatandaşlığına sahip Alman fizikçi Klaus Fuchs ve fizik alanında Harvard mezunu on dokuz yaşındaki zeki Ted Hall vardı. Hall, Ocak 1944'ün sonlarında Los Alamos'a gelirken, Fuchs ağustos ayında Rudolf Peierls liderliğindeki İngiliz ekibinin bir üyesi olarak geldi.

Fuchs, 1911'de doğmuş ve Alman bir Quaker ailesinde büyümüştü. Çalışkan ve idealist bir genç olarak 1931'de Leipzig Üniversitesi'nde okurken Alman sosyalist partisi SPD'ye katıldı – aynı yıl annesi intihar etti. 1932'de Nazilerin artan siyasi gücü nedeniyle telaşa kapılan Fuchs, sosyalistlerden ayrıldı ve Hitler'e daha aktif bir şekilde direnen Komünist Parti'ye katıldı. Temmuz 1933'te Hitler'in Almanya'sından kaçtı ve İngiltere'de siyasi mülteci oldu. Sonraki birkaç yıl içinde ailesi Nazi rejimi tarafından katledildi. Kardeşi, ardında daha sonra toplama kampında ölecek bir eş ve çocuk bırakarak İsviçre'ye kaçtı. Babası "hükümet aleyhine kışkırtma" nedeniyle hapse gönderildi ve 1936'da kız kardeşi Elizabeth, kocası tutuklandıktan ve toplama kampına gönderildikten sonra intihar etti.‡ Fuchs'un Nazilerden nefret etmek için her türlü sebebi vardı.

1937'de, Bristol'de fizik doktorası yaptıktan sonra, Fuchs o sıralarda Edinburgh'da hocalık yapan, Oppenheimer'ın eski profesörü Max Born ile çalışmak üzere doktora sonrası burs kazandı. Savaş

* Rotblat, röportaj: Sherwin, 16.10.89, s. 16; Albright ve Kunstel, *Bombshell*, s. 101.

† 1995 yılında Joseph Rotblat nükleer silahsızlanma konusundaki çalışmaları nedeniyle Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü.

‡ Ted Morgan, *Reds*, s. 278.

başladıktan sonra Fuchs, Kanada'da yabancı düşman muamelesi ile hapsedildi ama Profesör Born, Fuchs'un "genç neslin en yetenekli iki üç teorik fizikçisi arasında" olduğunu söyleyerek serbest bırakılmasına yardımcı oldu.* O ve diğer binlerce Nazi karşıtı Alman mülteci 1940'ın sonunda serbest bırakıldı ve Fuchs'a İngiltere'deki işine dönme izni verildi. İngiliz İçişleri Bakanlığı, komünist geçmişi hakkında her şeyi bilmesine rağmen, 1941 baharında Fuchs, Peierls ve diğer İngiliz biliminsanlarıyla birlikte son derece gizli Tüp Alaşımları projesinde çalışmaya başlamıştı. Haziran 1942'de Fuchs, İngiliz vatandaşlığını aldı – o sıralarda, Sovyetlere İngiliz bomba programı hakkında zaten bilgi veriyordu.

Fuchs Los Alamos'a vardığında, ne Oppenheimer ne de bir başkası, onun bir Sovyet ajanı olduğundan şüphelendi. 1950'de tutuklanmasından sonra Oppie, FBI'a Fuchs'un Hıristiyan bir Demokrat olduğunu ve kesinlikle "siyasi fanatik" olmadığını düşündüğünü söyledi. Bethe, Fuchs'u bölümündeki en iyi adamlardan biri olarak görüyordu. Bethe, FBI'a, "Eğer bir casussa, rolünü çok güzel oynadı. Gece gündüz çalışırdı. Bekârdı, yapacak daha iyi bir şeyi yoktu ve Los Alamos projesinin başarısına büyük katkıda bulundu," dedi.† Fuchs, bir sonraki yıl, içe doğru patlamalı bomba tasarımının tabanca yöntemine göre avantaj ve dezavantajları hakkında Sovyetlere ayrıntılı yazılı bilgi aktardı. Sovyetlerin ondan aldıkları bilgileri başka bir Los Alamos sakininden aldıklarıyla teyit ettiğinden haberi yoktu.

Eylül 1944'te Ted Hall, içe doğru patlayan tasarımlı bomba için gerekli kalibrasyon testleri üzerinde çalışıyordu. Oppenheimer, sıra test patlamaları yaratmaya geldiğinde Hall'un Tepe'deki en iyi genç teknisyenlerden biri olduğunu öğrendi.‡ Son derece zeki bir adam olarak Hall, o sonbaharda entelektüel bir uçurumun kenarında oturuyordu. Görünüşte sosyalistti, bir Sovyetler Birliği hayranıydı ancak henüz resmi bir komünist değildi ve ne işinden hoşnutsuzluğu vardı ne de hayattaki konumundan. Kimse onu işe almamıştı. Ancak tüm o yıl boyunca "yaşça kendisinden daha büyük" –yirmili yaşlarının sonlarında ve otuzlu yaşlarının başlarında– savaş sonrası silahlanma yarışından duydukları endişeden bahseden biliminsan-

* Robert Chadwell Williams, *Klaus Fuchs*, s. 32.

† A.g.e., s. 76.

‡ Albright ve Kunstel, *Bombshell*, s. 62, 119.

larını dinlemişti. Bir keresinde, Niels Bohr ile Fuller Köşkü'nde aynı yemek masasında otururken, Bohr'un "açık bir dünya" hakkındaki görüşlerini dinledi. Savaş sonrası bir ABD nükleer tekelinin başka bir savaşa yol açabileceği sonucuna vardığı için, Ekim 1944'te Hall harekete geçmeye karar verdi: "...Amerikan tekelinin tehlikeli olduğu ve önlenmesi gerektiği düşüncesine kapıldım. Bu görüşü benimseyen tek biliminsanı da ben değildim," diyecekti.*

Los Alamos'tan on dört günlük izindeyken Hall, New York City'ye giden bir trene bindi, hemen bir Sovyet ticaret ofisine girdi ve bir Sovyet memuruna Los Alamos hakkında el yazısıyla yazılmış bir rapor verdi. Belgede laboratuvarın amacı açıklanıyor ve bomba projesinde çalışan önde gelen biliminsanlarının isimleri sıralanıyordu. Takip eden aylarda Hall, içe doğru patlayan bombanın tasarımı hakkında kritik bilgiler de dâhil olmak üzere birçok ek bilgiyi Sovyetlere iletmeyi başardı. Hall mükemmel bir "içeriden" casustu; Rusların atom bombası projesi hakkında bilmesi gerekenleri biliyordu; kendisinin hiçbir şeye ihtiyacı yoktu ve hiçbir şey beklemiyordu. Tek amacı, Amerika Birleşik Devletleri'nin bir atom tekeli olarak savaştan çıkması durumunda kaçınılmaz olduğuna inandığı bir nükleer savaştan "dünyayı kurtarmak"tı.†

Oppenheimer, Hall'un casusluk faaliyetleri hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Ancak, bazıları grup liderleri olan yirmi kadar biliminsanından oluşan bir grubun savaş, politika ve gelecek hakkında konuşmak için ayda bir kez gayri resmi olarak toplanmaya başladığından haberdardı. Rotblat, "Akşamları olurdu," diye hatırladı, "genellikle Teller'lar gibi oldukça büyük odaları olan birilerinin evinde toplanılırdı. İnsanlar Avrupa'nın geleceğini ve dünyanın geleceğini tartışmak için bir araya gelirlerdi."‡ Diğer konuların yanı sıra, Sovyet biliminsanlarının projeden dışlanmasından bahsederlerdi. Rotblat'a

---

* A.g.e., s. 90.

† Ted Hall, röportaj: Sherwin; Joan Hall, "A Memoir of Ted Hall," *www.historyhappens.net*'e gönderilmiş.

‡ Albright ve Kunstel, *Bombshell*, s. 86-87. Rotblat daha sonra Oppenheimer'ın karşısına geçti. Rotblat, "Yavaş yavaş öğrendiğim şeyler sonunda," dedi. "benim kahramanımın böyle davranmaması gerektiğini düşündüm. Zamanla bir antikahraman oldu. Mesela bombanın şehirler üzerinde kullanılması konusunda hemfikir olması bunlardandı. Buna hayır diyebilirdi. Hem o zamanlar o kadar güçlüydü ki, sesi diğer sesleri bastırabilirdi." Palevsky, *Atomic Fragments*, s. 171.

göre, Oppenheimer toplantılarından en az birine geldi ve daha sonra Rotblat, "Her zaman sorunlara karşı aynı insani yaklaşıma sahip olduğumuz için onun ruh eşim olduğunu düşünürdüm," diyecekti.

1944'ün sonlarına doğru, Los Alamos'taki bir grup biliminsanı, "cihazın" sürekli gelişimi hakkındaki artan etik kaygılarını dile getirmeye başladı. Laboratuvarın deneysel fizik bölümünün şefliğine getirilen Robert Wilson, "Oppie ile cihazın nasıl kullanılabileceği konusunda oldukça uzun tartışmalar yaptı."* Wilson Oppenheimer'a gidip konuyu daha ayrıntılı tartışmak için resmi bir toplantı yapmayı önerdiğinde kar hâlâ yerdeydi. Wilson daha sonra, "Beni vazgeçirmeye çalıştı ve G-2 ile, güvenlik görevlileri ile başımın belaya gireceğini söyledi," demişti.

Oppie'ye olan saygısına ve onu yüce bir yere oturtmasına rağmen, Wilson bu argüman hakkında pek düşünmemişti. Kendi kendisine, "Tamam. Ne olmuş yani? Eğer iyi bir pasifistsen, açıkçası hapse atılmaktan ya da yapacakları başka şeylerden, maaşının düşürülmesinden ya da bunun gibi daha başka korkunç şeylerden endişelenmezsin," dedi.† Wilson Oppenheimer'a, en azından büyük öneme sahip bir konu hakkında açık bir tartışma yapmaktan onu vazgeçiremeyeceğini söyledi. Wilson daha sonra laboratuvarın her yerine "Cihazın Medeniyet Üzerindeki Etkisi" konulu tartışma için, herkese açık bir toplantı duyurusu astı. Bu başlığı seçti çünkü daha önce Princeton'da, "onlar ayrılmadan hemen önce, çok bilimsel tartışmaların yanı sıra bir şeylerin 'etkisi' konulu birçok tepeden bakmacı tartışma yapılıyordu."

Şaşırtıcı bir şekilde, Oppie belirlenen akşam geldi ve tartışmayı dinledi. Wilson daha sonra toplantıya Vicki Weisskopf gibi kıdemli fizikçiler de dâhil olmak üzere yirmi kişinin katıldığı tahmininde bulundu. Toplantı, siklotronun da olduğu binada yapıldı. "Hatırlıyorum," diyordu Wilson, "binamızda hava çok soğuktu. Savaş [ne-

---

* Palevsky, *Atomic Fragments*, s. 135-36; Wilson da aynı hikâyeyi Owen Gingrich'e anlattı (Robert Wilson, röportaj: Gingrich, 23.4.82, s. 6, Sherwin Collection).

† Robert Wilson, röportaj: Gingrich, 23.4.82, s. 6; ayrıca bkz. Robert Wilson, "Niels Bohr and the Young Scientists," *Bulletin of the Atomic Scientists*, Ağustos 1985, s. 25, ve Robert Wilson, "The Conscience of a Physicist," Richard Lewis ve Jane Wilson, ed., *Alamogordo Plus Twenty-five Years*, s. 67-76.

redeyse] kazanıldığı hâlde neden bomba yapmaya devam ettiğimiz üzerine oldukça yoğun bir tartışmaydı."*

Bu, atom bombasının ahlakı ve politikasının tartışıldığı tek oturum olmayabilir. İçe doğru patlatma teknikleri üzerinde çalışan genç bir fizikçi olan Louis Rosen, eski tiyatroda düzenlenen bir gündüz toplantısına katıldığını hatırlıyordu. Oppenheimer konuşmacıydı ve Rosen'ın dediğine göre konu "ülkenin bu silahı canlı insanlar üzerinde kullanmakla doğruyu yapıp yapmadığı" idi.† Oppenheimer, biliminsanları olarak, görünüşe göre cihazın kaderini belirlemede herhangi bir vatandaştan daha yüksek sesle konuşma hakkına sahip olmadıklarını söylemişti. Rosen'a göre Oppie, "çok dokunaklı ve ikna edici bir adamdı." Kimyager Joseph O. Hirschfelder, 1945'in başlarında soğuk bir pazar akşamı fırtınanın ortasında Los Alamos'un küçük ahşap şapelinde düzenlenen benzer bir tartışmayı hatırlıyordu. Bu vesileyle Oppenheimer her zamanki hitabetiyle, hepsinin kaderi sürekli korku içinde yaşamak olsa da, bombanın tüm savaşı sona erdirebileceğini savundu. Bohr'un sözlerini yineleyen bu umut, toplanan biliminsanlarının çoğu için ikna ediciydi.‡

Bu hassas tartışmaların hiçbir resmi kaydı tutulmamıştı. Bu yüzden sadece anıların hükmü geçiyordu. Robert Wilson'ın anlattıkları en canlı olanıydı ve Wilson'ı tanıyanlar onu her zaman benzersiz dürüstlükte bir adam olarak görmüşlerdi. Victor Weisskopf daha sonra Willy Higinbotham, Robert Wilson, Hans Bethe, David Hawkins, Phil Morrison ve William Woodward ile çeşitli zamanlarda bomba hakkında siyasi tartışmalar yaptığını anlattı. Weisskopf'un söylediğine göre Avrupa'da savaşın beklenen sonunun gelmesiyle "savaştan sonra dünyanın geleceği hakkında daha fazla düşünmeye başlamışlardı."§ İlk başta, sadece dairelerinde buluşuyorlar ve "Bu korkunç silah bu dünyaya ne yapacak? İyi bir şey mi, yoksa kötü bir şey mi yapıyoruz? Nasıl kullanılacağı konusunda endişelenmemiz gerekmez mi?" gibi sorular soruyorlardı. Yavaş yavaş, bu gayri resmi

* Robert Wilson, röportaj: Gingrich, 23.4.82, s. 6. Wilson, Jon Else'e toplantıya otuz ila elli kişinin katıldığını söyledi (*The Day After Trinity*, Jon Else, döküm, s. 37).

† Louis Rosen, röportaj: Sherwin, 9.1.85, s. 1.

‡ Badash, ve diğ., ed., *Reminiscences of Los Alamos*, s. 70.

§ Weisskopf, röportaj: Sherwin, 21.4.82, s. 5.

tartışmalar resmi toplantılar hâline geldi. Weisskopf, "Bazı konferans salonlarında toplantılar düzenlemeye çalıştık," dedi, "ve sonra muhalefetle karşılaştık. Oppenheimer buna karşıydı. Bunun bizim görevimiz olmadığını, bunun politika olduğunu ve bunu yapmamamız gerektiğini söyledi." Weisskopf, Mart 1945'te "dünya siyasetinde atom bombasını" tartışmak için kırk biliminsanının katıldığı bir toplantıyı hatırlıyordu. Oppenheimer yine insanları katılmaktan vazgeçirmeye çalıştı. "Bombanın kullanımıyla ilgili sorulara girmemeleri gerektiğini düşünüyordu." Ancak Wilson'ın söylediklerinin aksine Weisskopf daha sonra, "Bırakma düşüncesi aklımdan bile geçmedi," diye yazdı.*

Wilson, ortaya çıkmamayı seçseydi bunun Oppenheimer'a daha kötü yansıyacağına inanıyordu. "Biliyorsunuz, direktör sizsinizdir ve biraz general gibisinizdir. Bazen birliklerinizin önünde, bazen de arkasında olmak zorundasınızdır. Her neyse, geldi ve beni ikna eden çok güçlü argümanları vardı."† Wilson ikna olmak istiyordu. Artık cihazın Almanlar üzerinde kullanılmayacağı çok açıktı, o ve odadaki diğer birçok kişinin şüpheleri vardı ama cevapları yoktu. "Nazilerle savaştığımızı sanıyordum," dedi Wilson, "özellikle Japonlarla hiç değil." Kimse Japonların bomba programı olduğunu düşünmüyordu.

Oppenheimer söz alıp yumuşak sesiyle konuşmaya başladığında, herkes mutlak bir sessizlikle dinledi.‡ Wilson, Oppenheimer'ın tartışmayı "domine ettiğini" söylüyordu. Temel argümanı, esasen Niels Bohr'un "açıklık" vizyonuna dayanıyordu. Savaşın, dünya bu ilk, yeni silahı tanımadan bitmemesi gerektiğini savunuyordu. En kötü sonuç, cihazın askeri bir sır olarak kalması olurdu. Eğer bu

---

* Weisskopf, *The Joy of Insight*, s. 145-47. Robert Wilson, Robert Jungk'un kitabının (Brighter Than A Thousand Suns) 1958 tarihli bir incelemesinde de bu görüşmeyi benzer ifadelerle tanımlıyor. Ancak bu hikâyeyi ilk anlattığı olayda Wilson, toplantının 1945'te değil, 1944'te gerçekleştiğini yazdı. (Robert Wilson, "Robert Jungk's Lively but Debatable History of the Scientists Who Made the Atomic Bomb," *Scientific American*, Aralık 1958, s. 146.) Ayrıca bkz. Alice Smith, *A Peril and a Hope*, s. 61. Başka bir Harvard eğitimli fizikçi Roy Glauber de Wilson'ın organize ettiği, cihazın etkilerinin tartışıldığı toplantıyı hatırlıyordu (bkz. Albright ve Kunstel, *Bombshell*, s. 87).

† Palevsky, *Atomic Fragments*, s. 135-36.

‡ Robert Wilson, röportaj: Gingrich, 23.4.82, s. 7.

gerçekleşirse, bir sonraki savaş kesinlikle atom silahlarıyla yapılırdı. Aletin test edileceği noktaya kadar ilerlemek zorunda olduklarını açıkladı.* Yeni Birleşmiş Milletler'in açılış toplantısını Nisan 1945'te yapmasının planlandığını ve delegelerin savaş sonrası dünya üzerindeki müzakerelerine, insanlığın bu kitle imha silahlarını icat ettiği bilgisiyle başlamalarının önemli olduğunu belirtti.

Wilson, "Bunun çok iyi bir argüman olduğunu düşündüm," dedi.† Bir süredir Bohr ve bizzat Oppenheimer, cihazın dünyayı nasıl değiştireceğinden bahsediyorlardı. Biliminsanları, cihazın tüm ulusal egemenlik kavramlarını yeniden tanımlanmaya zorlayacağını biliyordu. Franklin Roosevelt'e inanıyorlardı ve tam da bu muammayı çözmek için Birleşmiş Milletler'i kurduğuna inanıyorlardı. Wilson şöyle diyordu: "Egemenliğin olmayacağı alanlar olacaktı, egemenlik Birleşmiş Milletler'de olacaktı. Bildiğimiz kadarıyla bu savaşın sonu olacaktı ve bu verilmiş bir sözdü. Bu yüzden bu projeye devam edebilirdim."

Oppenheimer, hiç kimseyi şaşırtmadı ve dünya Los Alamos'un korkunç sırrını öğrenmeden savaşın sona ermeyeceği argümanını dile getirdi. Bu herkes için belirleyici bir andı. Mantık –Bohr'un mantığı– Oppenheimer'ın biliminsanları için özellikle inandırıcıydı. Ama karşılarında duran karizmatik adam da öyleydi. Wilson o ânı anlatırken, "Oppenheimer hakkındaki hislerim, o zamanlar onun melek gibi, doğru ve dürüst bir adam olduğu ve hiçbir yanlış yapamayacağı yönündeydi, ona inanıyordum," dedi.‡

---

* *The Day After Trinity,* Jon Else, döküm, s. 37.

† Palevsky, *Atomic Fragments,* s. 136-37.

‡ A.g.e., s. 138.

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM

"Artık Hepimiz Orospu Çocuğuyuz"

Roosevelt harika bir mimardı, belki Truman da
iyi bir marangoz olur.

ROBERT OPPENHEIMER

12 Nisan 1945, Perşembe öğleden sonra, laboratuvarın açılışından sadece iki yıl sonra Franklin Roosevelt'in ani ölüm haberi her yere yayıldı. İş durduruldu ve Oppenheimer resmi duyuru için herkesin idari binanın yanındaki bayrak direğinin önünde toplanmasını istedi. Daha sonra o Pazar günü için bir anma töreni düzenledi. Phil Morrison daha sonra şunları yazdı: "Pazar sabahı Tepe, kara gömülmüştü. Karanlığın çökmesiyle kasabanın kaba desenleri gözlerden silinmiş, gece işini sessizce yapan kar, sabah her yeri üzerine güneşin parladığı, her duvarın arkasına derin mavi gölgeler bırakan yumuşak bir beyazlığa bürümüştü. Yas tutmak gibi bir âdetimiz yoktu ama belli ki bir şeylerin farkına varmaya, bir teselliye ihtiyaç duyulmuştu. Herkes sinema salonuna geldi ve Opje'nin yüreğinden ve yüreğimizden yaptığı iki üç dakikalık sakin konuşmayı dinledi."*

Oppenheimer üç kısa paragraftan oluşan bir methiye hazırlamıştı. "Yıllardır büyük kötülükler ve dehşetler içinde yaşıyoruz," dedi.† Ve bu süre zarfında Franklin Roosevelt, "eski ve yozlaşmamış anla-

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 287.

† A.g.e., s. 288.

mıyla liderimiz" oldu. Her zamanki gibi Oppenheimer, Bhagavad-Gita'ya döndü: "İnsan, özü inanç olan bir yaratıktır. İnancı neyse insan odur." Roosevelt, bu savaşta yapılan korkunç fedakârlıkların "insanların yaşamasına daha uygun bir dünya" ile sonuçlanacağına inanma konusunda dünya çapında milyonlarca kişiye ilham vermişti. Bu nedenle Oppenheimer, "kendimizi, yaptığı iyi işlerin onun ölümüyle sona ermeyeceği umuduna adamalıyız" sonucuna vardı. Oppenheimer, Roosevelt ve adamlarının Bohr'dan, ürettikleri zorlu yeni silahın ciddi anlamda bir açıklık gerektireceğini öğrendikleri umudunu beslemeye devam etti. Daha sonra David Hawkins'e "Pekâlâ," dedi, "Roosevelt harika bir mimardı, belki Truman da iyi bir marangoz olur."*

Harry Truman Beyaz Saray'a giderken Avrupa'daki savaş neredeyse kazanılmıştı. Ama Pasifik'teki savaş en kanlı doruğuna ulaşıyordu. 9-10 Mart 1945 akşamı 334 B-29 uçağı Tokyo'ya tonlarca jöleleşmiş benzin (napalm) ve yüksek patlayıcı bıraktı. Çıkan yangında yaklaşık 100.000 kişi öldü ve şehrin 40,9 kilometre karesi tamamen yandı.† Yangın bombardımanı devam etti ve Temmuz 1945'e kadar Japonya'nın beş büyük şehri hariç tüm kentleri yerle bir edildi ve yüz binlerce Japon sivil öldürüldü. Bu topyekûn bir savaş, sadece askeri hedeflerin değil, bir ulusun yok edilmesini amaçlayan bir saldırıydı.

Yangın bombaları sır değildi. Sıradan Amerikalılar bu saldırıları gazetelerinden okuyorlardı. Düşünceli insanlar, şehirlerin stratejik olarak bombalanmasının derin etik soruları gündeme getirdiğini anlıyordu. Oppenheimer daha sonraları, "Bay Stimson'ın [savaş bakanı] bana Tokyo örneğinde bu kadar ağır can kaybına yol açan, Japonya'ya karşı yürüttüğümüz hava saldırıları konusunda protesto yapılmamasının dehşet verici olduğunu düşündüğünü söylediğini hatırlıyorum. Hava saldırılarının sürdürülmemesi gerektiğini söylemiyordu ancak kimsenin bunu sorgulamadığı bir ülkede bir şeylerin yanlış olduğunu düşünüyordu," demişti.‡

---

* Palevsky, *Atomic Fragments*, s. 116.

† Mark Selden, "The Logic of Mass Destruction," Kai Bird ve Lawrence Lifschultz, ed., *Hiroshima's Shadow*, s. 55-57.

‡ Len Giovannitti ve Fred Freed, *The Decision to Drop the Bomb*, s. 36. Yazarlar Oppenheimer ile röportaj yaptı. Bazı Amerikalılar bombardımanı eleştirdi. Bkz. *Commonweal*, 22.6.45 ve 24.8.45.

30 Nisan 1945'te Adolf Hitler intihar etti ve sekiz gün sonra Almanya teslim oldu. Emilio Segrè haberi duyduğunda ilk tepkisi, "Çok geç kaldık," oldu.* Los Alamos'taki hemen hemen herkes gibi Segrè de Hitler'i yenmenin "cihaz" üzerinde çalışmanın tek gerekçesi olduğunu düşünüyordu. Anılarında, "Bomba artık Nazilere karşı kullanılamadığına göre, tereddütler ortaya çıkmıştı," diye yazdı. "Bu tereddütler, resmi raporlarda görünmese bile, birçok özel tartışmada konuşuldu."

Chicago Üniversitesi'ndeki Met Lab'de Leo Szilard çılgına dönmüştü. Göçmen fizikçi zamanın azaldığını biliyordu. Yakında hazır olacak atom bombalarının Japon şehirlerinde kullanılmasını bekliyordu. Başkan Roosevelt'i atom silahları üretmek için bir program başlatmaya teşvik eden ilk kişi olarak, şimdi bunların kullanılmasını önlemek için tekrar tekrar girişimlerde bulunuyordu. İlk olarak, Başkan Roosevelt'e, girişini Einstein'dan gelen başka bir mektupla yaptığı bir not hazırladı. Notta başkanı, yapılacak "atom bombası gösterisinin" Sovyetlerle bir silahlanma yarışını hızlandıracağı konusunda uyardı.† Ancak Roosevelt, Szilard ile görüşemeden ölünce, 25 Mayıs'ta yeni başkan Harry Truman'ı görmek için randevu almayı başardı. Bu arada Oppenheimer'a yazmaya ve onu "atom bombası üretiminde bir yarış kaçınılmaz hâle gelirse, bunun ülke için iyi sonuçlarının olamayacağı" yönünde uyarmaya karar verdi. Böyle bir silahlanma yarışından kaçınmak için net bir politikanın olmadığı bir ortamda Szilard, "Japonya'ya karşı atom bombaları kullanarak elimizi göstermenin akıllıca olup olmadığından şüpheliyim," diye yazdı. Bombayı kullanma savunucularını dinlemiş ve savlarının "şüphelerini dağıtacak kadar güçlü olmadığını" düşünmüştü. Oppie cevap vermedi.

25 Mayıs'ta, Szilard ve iki meslektaşı –Chicago Üniversitesi'nden Walter Bartky ve Columbia Üniversitesi'nden Harold Urey– Beyaz Saray'da göründüler ancak Truman'ın onları yakında dışişleri bakanı olarak atanacak olan James F. Byrnes'e yönlendirdiği söylendi.

---

* Emilio Segrè, *A Mind Always in Motion*, s. 200.

† William Lanouette, *Genius in the Shadows*, s. 261-62; Leo Szilard'dan JRO'ya, 16.5.45, Szilard klasörü, kutu 70, JRO Evrakı.

En azından verimsiz geçtiği söylenebilecek bir toplantı için, görev bilinciyle Byrnes'ün Spartanburg, Güney Carolina'daki evine gittiler. Szilard, Japonya'ya karşı atom bombası kullanımının Sovyetler Birliği'ni bir atom gücüne dönüştürme riskini taşıdığını açıkladığında Byrnes, sözünü kesti ve "General Groves bana Rusya'da uranyum olmadığını söylüyor," dedi.* "Hayır," dedi Szilard, Sovyetler Birliği'nde bol miktarda uranyum vardı.

Byrnes daha sonra Japonya'da atom bombası kullanılmasının Rusya'yı savaştan sonra Doğu Avrupa'dan askerlerini çekmeye ikna edeceğini öne sürdü. Szilard, "bombayı fırlatmanın Rusya'yı daha yönetilebilir hâle getirebileceği varsayımına çok şaşırdı." "Pekâlâ," dedi Byrnes, "Macaristan'dan geliyorsunuz. Rusya'nın Macaristan'da sonsuza kadar kalmasını istemezsiniz." Bu sözler Szilard'ı ancak öfkelendirdi. Daha sonra şöyle yazacaktı: "Gelinen noktada, Amerika ile Rusya arasında her iki ülkenin de yok edilmesiyle sonuçlanabilecek bir silahlanma yarışı başlayabileceği konusunda endişeliydim... O noktada Macaristan'a ne olacağı konusunda bir endişem yoktu." Szilard karamsar bir ruh hâli içinde oradan ayrıldı. "Byrnes'ün evinden çıkıp istasyona doğru yürüdüğümüz zamanki kadar moralimin bozuk olduğu an nadirdir," diye yazdı.

Washington'a dönünce Szilard bombanın kullanımını engellemek için başka bir girişimde daha bulundu. 30 Mayıs'ta, Oppenheimer'ın Savaş Bakanı Stimson ile bir toplantı için başkentte olduğunu duyan Szilard, General Groves'un ofisini aradı ve o sabah Oppenheimer'ı görmek için randevu aldı. Oppenheimer, Szilard'ın işgüzarlık yaptığını düşünse de, onu dinlemesi gerektiğine karar verdi.

Oppenheimer, Szilard'ın argümanlarını dinledikten sonra, "Atom bombası saçmalık," dedi.

"Bu da ne demek?" diye sordu Szilard.

"Yani," diye yanıtladı Oppenheimer, "bu, askeri önemi olmayan bir silah. Büyük bir patlama yapacak –çok büyük bir patlama– ama savaşta yararlı bir silah değil." Aynı zamanda Oppie, Szilard'a silah kullanılırsa, Rusların bu konuda önceden bilgilendirilmesinin

---

* Lanouette, *Genius in the Shadows,* s. 266-67.

önemli olduğunu düşündüğünü söyledi. Szilard, Stalin'e yeni silahtan bahsetmenin tek başına savaştan sonra bir silahlanma yarışını engellemeyeceğini savundu.

"Yani," dedi Oppenheimer, "Ruslara ne yapmak istediğimizi söylersek ve sonra bombayı Japonya'da kullanırsak, Rusların bunu anlayacağını düşünmüyor musunuz?"

"Bunu fazlasıyla iyi anlayacaklardır," diye yanıtladı Szilard.

Szilard, bombayı durdurmak için yaptığı üçüncü girişimin başarısız olduğunu anlayarak görüşmeden bir kez daha cesareti kırılmış bir şekilde ayrıldı. Sonraki birkaç hafta boyunca, Manhattan Projesi'ne dâhil olan biliminsanlarının en azından sesli bir azınlığının bombanın sivil bir hedef üzerinde kullanılmasına karşı çıktığını gösterecek bir kamuoyu oluşturmak için hararetle çalıştı.

Ertesi gün, 31 Mayıs'ta Oppenheimer, savaş bakanına atom politikasının geleceği konusunda tavsiyelerde bulunmak üzere bir araya getirilen geçici bir hükümet grubu olan Stimson'ın sözde Geçici Komitesi'nin kritik bir toplantısına katıldı. Komite üyeleri arasında Stimson, Donanma Sekreter Yardımcısı Ralph A. Bard, Dr. Vannevar Bush, James F. Byrnes, William L. Clayton, Dr. Karl T. Compton, Dr. James B. Conant ve Stimson'ın yardımcılarından George L. Harrison vardı. Komitede bilimsel danışmanlardan oluşan bir kurul olarak hizmet etmek üzere, davet edilen dört biliminsanı da hazır bulundu: Oppenheimer, Enrico Fermi, Arthur Compton ve Ernest Lawrence. O gün ayrıca General George C. Marshall, General Groves ve Stimson'ın iki asistanı Harvey H. Bundy ve Arthur Page de oradaydı.

Gündemi Stimson belirliyordu ve gündemde bombanın Japonya'ya karşı kullanılıp kullanılmaması konusunda bir karar verilmesi yoktu. Bu az çok önceden tahmin edilen bir sonuçtu. Bu noktayı vurgulamak istercesine, Stimson toplantıya, askeri konularda başkana karşı sorumluluklarını genel hatlarıyla açıklamakla başladı. Bombanın askeri kullanımına ilişkin kararların, son iki yıldır bombayı yapmakta olan biliminsanlarının hiçbir dahli olmaksızın, yalnızca Beyaz Saray tarafından kontrol edileceği iması da kaçınılmaz olarak verildi. Ancak Stimson, nükleer silahların etkileriyle ilgili tüm tartışmalara kulak kabartmış akıllı bir adamdı. Oppen-

heimer ve diğer biliminsanları, Stimson ve Geçici Komite'nin diğer üyelerinin bombayı "sadece yeni bir silah olarak değil, insanın evrenle ilişkilerinde devrimsel bir değişiklik olarak" gördüklerini öğrenince güven hissettiler. Atom bombası "bizi yiyip bitirecek bir Frankenstein" hâline gelebilir veya küresel barışı güvence altına alabilirdi.* Her iki durumda da anlamı "mevcut savaş gereksinimlerinin çok ötesine geçmişti."

Stimson daha sonra tartışmayı hızla atom silahlarının gelecekteki gelişimine çevirdi. Oppenheimer, üç yıl içinde 10 milyon ila 100 milyon ton TNT'lik patlayıcı güce sahip bir bomba üretmenin mümkün olabileceğini söyledi. Lawrence, "büyük bir bomba ve malzeme stokunun oluşturulması" önerisiyle araya girdi; Washington, ülkenin "önde kalmasını" istiyorsa, nükleer santralin genişletilmesine daha fazla para harcanması gerekiyordu. Başlangıçta, toplantının resmi tutanaklarında Stimson, herkesin Lawrence'ın hem silah hem de endüstriyel tesis stokları oluşturma önerisini kabul ettiğini beyan ediyordu. Ama sonraki dakikalarda, tutanaklara Oppenheimer'ın belirgin kararsızlığı yansımaya başladı. Manhattan Projesi'nin yalnızca "önceki araştırmaların meyvelerini topladığını" söyledi. Stimson'ı ısrarla, savaş bittiğinde birçok biliminsanının, savaş zamanı çalışmalarının "kısırlığından kaçınmak için" üniversitelerine ve araştırma laboratuvarlarına geri dönmelerine izin vermeye çağırdı.

Lawrence'ın aksine Oppenheimer, Manhattan Projesi'nin savaştan sonra bilimsel araştırmalara egemenliğinin sürmesini istemiyordu. Heyete karakteristik olarak sessiz bir tonda hitap eden Oppie'nin sözleri, oradaki birçok kişi için ikna ediciydi. Vannevar Bush sözünü kesti ve "mevcut personelin yalnızca çekirdek bir grubunun tutulması ve daha geniş ve daha özgür araştırmalar için mümkün olduğunca çok sayıda kişinin serbest bırakılması gerektiği konusunda Dr. Oppenheimer ile hemfikir olduğunu" söyledi. Compton ve Fermi –ama Lawrence değil– söze girerek onları onayladılar. Oppenheimer, konuyu açıkça ifade etmemiş olsa da, savaştan sonra silah laboratuvarlarının çalışmalarını odaklamak yönünde bir argüman belirlemişti.

---

* Minutes of the Interim Committee mtg., 31.5.45, Sherwin, *A World Destroyed*, s. 299-301 (ekler); ayrıca s. 202-210.

Stimson, projenin askeri alan dışındaki potansiyelini sorduğunda, Oppenheimer yine tartışmayı önde götüren isim oldu. O zamana kadar "en büyük kaygılarının savaşı kısaltmak olduğunu" belirtti. Ancak atom fiziği hakkındaki "temel bilgilerin dünya çapında çok yaygın" olduğunun anlaşılması gerektiğini, Amerika Birleşik Devletleri'nin atomun barış zamanında kullanımlarının geliştirilmesi konusunda "serbest bilgi alışverişi" teklif etmesinin akıllıca olacağını söyledi. Bunun üzerine Oppenheimer, önceki gün Szilard ile yaptığı tartışmayı yineleyerek, "Bomba fiilen kullanılmadan önce bilgi alışverişinde bulunmayı teklif edersek, etik açıdan konumumuz büyük ölçüde güçlenirdi," dedi.

İpucunu alan Stimson, "özkısıtlama politikası" olasılığını tartışmaya başladı. "Tam bilimsel özgürlüğü" garanti altına almak için uluslararası bir örgütün kurulması olasılığına atıfta bulundu. Belki de bombalar, savaş sonrası dünyada denetleme yetkisine sahip bir "uluslararası kontrol organı" tarafından kontrol edilebilirdi. Odadaki biliminsanları başlarını sallarken, o ana kadar sessiz kalan General Marshall, aniden herhangi bir denetim mekanizmasının etkin olacağına çok fazla güvenmemek gerektiği konusunda uyarıda bulundu. Rusya resmen "büyük endişe kaynağı" idi.

Marshall öyle heybetliydi ki, pek çok insan onun yargılarına itiraz edemezdi. Ama Oppenheimer'ın –Bohr'un– bir gündemi vardı; şimdi sakin ve ikna edici üslubuyla saygın generali kendi düşüncesine getiriyordu. Rusların bu atom silahları alanında ne durumda olduğunu kim bilebilirdi? Ancak "biliminsanları arasındaki çıkar ortaklığının çözüme yardımcı olacağı umudunu" dile getirdi. Rusya'nın bilimle arasının her zaman dostane olduğuna dikkat çekti. Belki de onlarla deneme amaçlı tartışmalar başlatmaları ve "üretme çabalarının hiçbir ayrıntısını vermeden" ne geliştirdiklerini açıklamaları gerektiğini söyledi.

"Bu projeye büyük bir ulusal emek harcandığını ve kendileriyle bu alanda işbirliği yapmayı ümit ettiğimizi ifade edebiliriz," dedi.* Oppenheimer sözlerini "bu konuda Rusların yaklaşımına dair peşin hüküm vermemeleri gerektiğine kuvvetle inandığını" söyleyerek bitirdi.

* Minutes of the Interim Committee mtg., 31.5.45, Sherwin, *A World Destroyed,* s. 299-301 (ekler); ayrıca s. 202-210.

Oppenheimer'ın bu ifadeleri, tuhaftır ki Marshall'ı, Rusları detaylıca savunmaya yöneltti. Moskova ve Washington arasındaki ilişkilere, uzun bir suçlama ve karşı suçlama tarihi damgasını vurmuştu. Ancak "bu iddiaların çoğunun asılsız olduğu kanıtlanmıştı." Atom bombası konusunda Marshall, "Rusların, eğer proje hakkında bilgisi olsa, bu bilgiyi Japonlara ifşa edeceğinden korkmamıza gerek olmadığından eminiz," diyordu. Marshall, bombayı Ruslardan saklamaya çalışmak şöyle dursun, "önde gelen iki Rus biliminsanının teste tanık olması için davet edilmesinin uygun olup olmayacağı sorusunu gündeme getirdi."

Oppenheimer, ülkenin en üst düzey askeri yetkilisinden böyle sözler duymaktan memnun kalmış olmalı. Ve Truman'ın Geçici Komite'deki kişisel temsilcisi James Byrnes, buna şiddetle itiraz ederek, böyle bir şey olursa Stalin'in atom projesine dâhil olmak isteyeceğinden korktuğunu söyleyince de cesareti kırılmış olmalı. Kuru ve duygusuz resmi kayıtların satırları arasında dikkatli bir okuyucu bir tartışmanın döndüğünü fark edebilir. Vannevar Bush, İngilizlerin bile "tesislerle ilgili planlardan hiçbirine sahip olmadıklarına" ve açıkça, bombanın mühendislik tasarımlarını vermeden de Ruslara proje hakkında çok fazla şey anlatılabileceğine dikkat çekti. Nitekim Oppenheimer ve odadaki tüm biliminsanları, bu tür bilgilerin çok uzun süre gizli kalamayacağını biliyordu. Kaçınılmaz olarak, bombanın fiziği yakında çoğu fizikçi tarafından bilinir olacaktı.

Ancak Byrnes, bombayı bir Amerikan diplomatik silahı olarak düşünmeye başlamıştı bile. Oppenheimer ve Marshall'ın argümanlarını elinin tersiyle iten dışişleri bakanı namzedi, "önde olduğumuzdan emin olmak için [atomik] üretim ve araştırmada olabildiğince hızlı ilerlemek ve aynı zamanda Rusya ile siyasi ilişkilerimizi iyileştirme çabaları adına her şeyi yaptığımızdan emin olmak zorunda oldukları" konusunda ısrar ederek Lawrence'ı destekledi. Tutanakta, Byrnes'in görüşünün "genel olarak orada bulunan herkes tarafından kabul edildiği" kaydedildi. Ama Oppenheimer –ve kesinlikle odadaki diğer pek çok kişi– Rusları ABD ile bir silahlanma yarışına sokmadan atom silahlarında "önde kalmak" için uğraşmanın mümkün olmadığını düşünüyordu. Bu büyük çelişki, "özgür araştırma" yoluyla Amerikan üstünlüğünü korumanın ve aynı zamanda Rus-

ya ile "karşılıklı anlayışa" ulaşmanın önemini vurgulayan Arthur Compton tarafından sumen altı edildi. Bu belirsiz sonucun üzerine, komite 13.15'te öğle yemeği için bir saat ara verdi.

Öğle yemeğinde birisi bombanın Japonya üzerinde kullanılması sorusunu gündeme getirdi. Hiçbir not alınmadı ancak resmi toplantı yeniden başladığında, tartışma yaklaşmakta olan bombardımanın etkisine odaklanarak sürdü. Verilecek herhangi bir kararın siyasi sonuçları konusunda her zaman tetikte olan Stimson, tartışmanın devam etmesini sağlamak için gündemi değiştirdi. Birisi, atom bombasının, o bahar Japon şehirlerine karşı başlatılan büyük bombardımanlardan daha fazla etkiye sahip olmayacağı yorumunu yaptı. Oppenheimer hemfikir görünüyordu ancak "atom bombasının görsel etkisinin muazzam olacağını" ekledi. Patlamaya 10.000 ila 20.000 fit yüksekliğe çıkacak parlak bir ışık eşlik edecekti. Patlamanın nötron etkisi, en az bir kilometrelik bir yarıçap boyunca yaşam için tehlikeli olacaktı."

"Çeşitli hedef türleri ve üreteceği etkiler" tartışıldı ve ardından Bakan Stimson üzerinde anlaşmış göründükleri şeyi özetledi: ". . . Japonlara herhangi bir uyarıda bulunamayız; sivil bir alana odaklanamayız; ama mümkün olduğunca çok sayıda insan üzerinde derin bir psikolojik etki bırakmaya çalışmalıyız." Stimson, James Conant'ın "en uygun hedefin çok sayıda işçi çalıştıran ve işçi evleriyle yakından çevrili hayati öneme sahip bir savaş tesisi olacağı" önerisine katıldığını söyledi. Böylece, Harvard Üniversitesi'nin rektörü, ince edebiyat kullanarak, dünyanın ilk atom bombasının hedefi olarak sivilleri önerdi.

Oppenheimer, hedefin seçimi konusunda herhangi bir itiraz dile getirmedi. Bunun yerine, görünüşe göre bu türden birkaç saldırının aynı anda yapılıp yapılamayacağı konusunda bir tartışma başlattı. Çoklu atom bombası kullanmanın "uygulanabilir olduğunu" düşünüyordu. General Groves bu fikri veto etti ve ardından sözlerine programın "başlangıcından beri bazı biliminsanlarının sırlarının şüpheli ve sadakatlerinin belirsiz olmasından duyduğu rahatsızlıktan" yakınarak devam etti. Groves'un aklında, başkanı bombayı kullanmamaya ikna etmek için Truman'ı görmeye çalıştığını yeni öğrendiği Leo Szilard vardı. Groves'un açıklamalarının ardından

tutanaklarda, bomba kullanıldıktan sonra bu biliminsanlarının programdan uzaklaştırılması için adımlar atılmasının "kabul edildiği" kaydediliyor. Oppenheimer bu tasfiyeye sessizce de olsa onay vermiş görünüyor.

Son olarak birisi –büyük olasılıkla biliminsanlarından biri– Geçici Komite'nin görüşmeleri hakkında biliminsanlarının, meslektaşlarına ne söyleyebileceğini sordu. Toplantıya katılan dört biliminsanının, savaş bakanının başkanlığındaki bir komiteyle görüştüklerini ve "konunun her aşamasında görüşlerini sunma açısından tam bir özgürlük" bulduklarını "arkadaşlarına söylemekten çekinmemeleri" konusunda mutabık kalındı.* Bu notun ardından, toplantı saat 16.15'te, daha sonra devam edilmek üzere sona erdi.

Oppenheimer bu kritik tartışmada muğlak bir rol oynamıştı. Bohr'un, Rusların gelmekte olan yeni silah hakkında gecikmeden bilgilendirilmesi gerektiği fikrini şiddetle savunmuştu. Byrnes, fikrini rayından çıkarıncaya kadar, General Marshall'ı bile ikna etmişti. Öte yandan, General Groves, Szilard gibi muhalif biliminsanlarını görevden alma niyetini açıkça ortaya koyarken, açıkça sessiz kalmayı ihtiyatlı görmüştü. Oppenheimer, Conant'ın önerdiği "askeri" hedef, yani "çok sayıda işçiyi çalıştıran ve işçi evleriyle yakından çevrili hayati öneme sahip bir savaş tesisi" konusundaki üstü kapalı tanımlamasına yönelik eleştiri şöyle dursun, bir alternatif bile sunmamıştı. Bohr'un açıklık konusundaki bazı fikirlerini açıkça savunmuş olsa da, sonunda hiçbir şey kazanmamış ve her şeye razı olmuştu. Sovyetler Manhattan Projesi hakkında yeterince bilgilendirilmeyecek ve bomba uyarı yapılmadan bir Japon şehrinde kullanılacaktı.

Bu arada, Chicago'da Szilard'ın teşvikiyle bir grup biliminsanı, bombanın sosyal ve politik sonuçları üzerine gayri resmi bir komite kurdu. Haziran 1945'in başlarında, komitenin bazı üyeleri, başkanı Nobel ödüllü James Franck'in adıyla Franck Raporu olarak bilinen on iki sayfalık bir belge hazırladı. Belgede, Japonya'ya sürpriz bir atom saldırısının hiçbir açıdan makul olmadığı sonucuna varılıyor

* Sherwin, *A World Destroyed*, s. 295-304 (Ek L, Notes of the Interim Committee Meeting, 31.5.45); Giovannitti ve Freed, *The Decision to Drop the Bomb*, s. 102-5.

ve "[Alman] roket bombası gibi ayrım göstermeyen ve bir milyon kat daha yıkıcı olan bir silahı gizlice hazırlayıp aniden ortaya sürebilen bir ulusun, bu tür silahları iddia ettiği gibi uluslararası anlaşmayla ortadan kaldırma arzusunda olduğuna dünyayı ikna etmek çok zor olabilir," deniyordu.* İmza sahipleri, yeni silahın Birleşmiş Milletler temsilcilerinin huzurunda, belki bir çöl arazisinde veya çorak bir adada gösterilmesini öneriyorlardı. Franck, raporla birlikte Washington D.C.'ye gönderildi ve burada kendisine Stimson'ın şehir dışında olduğu yalanı söylendi. Truman, Franck Raporu'nu hiç görmedi. Rapora ordu tarafından el konuldu ve tasnif edildi.

Chicago'daki insanların aksine, Los Alamos'taki biliminsanları, plütonyum içe doğru patlamalı bomba modelini mümkün olan en kısa sürede test etmek için hararetle çalışıyorlardı. "Cihaz"larının Japonya'da kullanılıp kullanılmaması konusunda düşünmek için pek zamanları yoktu. Ama aynı zamanda Oppenheimer'a güvenebileceklerini hissediyorlardı. Franck Raporu'nun yedi imzacısından biri olan Met Lab biyofizikçisi Eugene Rabinowitch'in dediğine göre, Los Alamos'taki biliminsanları yaygın bir şekilde "Openheimer'ın doğru şeyi yapacağına güvenebilecekleri hissini" paylaşıyorlardı.†

Bir gün Oppenheimer, Robert Wilson'ı ofisine çağırdı ve Stimson'a bombanın nasıl kullanılacağı konusunda tavsiyelerde bulunan Geçici Komite'nin danışmanı olduğunu açıkladı. Wilson'a görüşlerini sordu. Wilson, "Bana düşünmem için biraz zaman verdi ve ben de geri döndüm ve bombanın kullanılmaması gerektiğini veya Japonların bir şekilde uyarılması gerektiğini hissettiğimi söyledim," dedi. Wilson, birkaç hafta içinde bombanın testini yapacaklarına dikkat çekmişti. Neden Japonları teste tanık olması için bir gözlemci heyeti göndermeye davet etmiyorlardı?

"Pekala," diye yanıtladı Oppenheimer, "ya patlamazsa?"

Wilson, "Ona sakince döndüm," dedi, "ve 'Eh, o zaman hepsini öldürebiliriz' dedim." Wilson, bir pasifist olarak, "böyle kana susamış bir ifade" kullandığı için saniyeler içinde pişman olmuştu.

Wilson, fikrinin sorulmasından dolayı gurur duymuştu ancak

---

* Alice K. Smith, *A Peril and a Hope*, s. 25; Sherwin, *A World Destroyed*, s. 211. "The Political Implications of Atomic Weapons," (Frank raporu), s. 323-32 (Ek S).

† Giovannitti ve Freed, *The Decision to Drop the Bomb*, s. 115.

görüşlerinin Oppie'nin düşüncesini değiştirmemesi onu hayal kırıklığına uğratmıştı. Wilson, "Bu konuda en başta benimle konuşmak gibi bir derdi olmasa gerekti," dedi.* "Ama belli ki birinden tavsiye almak istemişti, beni severdi, ben de ona çok düşkündüm."

Oppenheimer ayrıca eski öğrencisi ve Chicago'daki Met Lab'den transferinden bu yana Los Alamos'taki en yakın arkadaşlarından biri olan Phil Morrison'la da görüştü. Morrison, 1945 baharında Groves'un Hedef Komitesi'nin bir toplantısına katılmıştı. 10 ve 11 Mayıs'ta Oppenheimer'ın ofisinde bu türden iki toplantı yapıldı ve resmi tutanaklara göre katılımcılar, bombanın hedefi olarak "çapı 4,8 km'den büyük bir kentsel alanda" karar kıldılar.† Hatta Tokyo şehir merkezinde imparatorun sarayını hedef almayı bile tartıştılar. Teknik bir uzman olarak orada oturan Morrison, gösteri pratik olmayacaksa Japonlara bir tür resmi uyarı yapılmasından yana olduğunu söyledi: "Broşürlerle uyarı yapılmasının bile yeterli olacağını düşünüyordum."‡ Ancak bunu önerdiğinde, uyarı fikri kimliği belirsiz bir subay tarafından çabucak reddedildi. Subay, umursamaz bir tavırla, "Uyarı verirsek peşimizden gelirler ve bizi vururlar," dedi. "Senin için söylemesi çok kolay ama benim için kabul etmesi kolay değil." Ve Morrison, görüşü için Oppenheimer'dan da destek alamadı.

"Esasen," diye çok sonra hatırladı, "oldukça zor zamanlar geçirdim. Gerçek bir yorum yapmamı istemediler, işte o zaman, olacaklar üzerinde pek bir etkimiz olmadığının farkına vardım." Morrison'ın anlattıkları, o sırada odada bulunan David Hawkins tarafından da doğrulandı. Hawkins, "Morrison, çoğumuzun endişelerini dile getiriyordu," diye yazdı ve "Japonlara bir uyarı gönderilerek tahliye için bir şans verilmesini önerdiğini, söyledi. Karşısında oturan subay –adı bilinmiyor ya da hatırlanmıyor– 'Ellerindeki her şeyi bize karşı gönderirler. Ben bizzat o uçakta olmak isterdim,' gibi bir şeyler söyleyerek teklife şiddetle karşı çıktı."

---

* Palevsky, *Atomic Fragments,* s. 142; *The Day After Trinity,* Jon Else, döküm, s. 20.

† Sherwin, *A World Destroyed,* s. 229-30; Thorpe, "J. RobertOppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 344. Thorpe, Binbaşı J. A. Derry ve Dr. N. F. Ramsey'in, General L. R. Groves için notuna atıfta bulunuyor, "Summary of Target Committee Meetings on 10 and 11 May 1945," ve aynı atıf; Jones, *Manhattan: The Army and the Atomic Bomb,* s. 529-30.

‡ Palevsky, *Atomic Fragments,* s. 84, 252; Norris, *Racing for the Bomb,* s. 382-83.

***

Haziran ayı ortasında Oppenheimer, Bilimsel Kurul olarak Los Alamos'ta –kendisi, Lawrence, Arthur Compton ve Enrico Fermi– Geçici Komite'ye yönelik nihai tavsiyelerini tartışmak üzere bir toplantı düzenledi. Dört biliminsanı, Compton'ın kendileri için özetlediği Franck Raporu hakkında serbest bir tartışma yaptılar. Raporun en ilgi gören kısmı, atom bombasının gücünün öldürmeksizin, sadece dramatik bir şekilde gösterilmesi yönündeki çağrısı oldu. Oppenheimer kararsızdı, daha sonraları, "[Bombayı] atmaya karşı. . . endişelerimi ve argümanlarımı ortaya koydum. . . ama bunları onaylamadım," diyecekti.*

16 Haziran 1945'te Oppenheimer, Bilimsel Kurul'un "nükleer silahların derhal kullanımına ilişkin" tavsiyelerini özetleyen kısa bir yazı imzaladı. Sekreter Stimson'a hitaben yazılmış mahcup bir belgeydi bu. Kurul üyeleri, ilk olarak, bombanın kullanılmasından önce Washington'ın İngiltere, Rusya, Fransa ve Çin'i atom silahlarının varlığından haberdar etmesini ve "bu gelişmenin uluslararası ilişkilere olumlu katkıda bulunması için nasıl işbirliği yapılabileceğine dair önerilerini memnuniyetle karşılayacağını" belirtmesini tavsiye ediyordu. İkinci olarak kurul, bu silahların ilk kullanımı konusunda meslektaşları biliminsanları arasında fikir birliği olmadığını bildiriyordu. Silahları yapan adamlardan bazıları, alternatif olarak "cihaz"ın bir gösterisinin yapılmasını öneriyordu. Yazıda, "Tamamen teknik bir gösteriyi savunanlar, atom silahlarının kullanımının yasaklanmasını istiyor ve silahları şimdi kullanırsak gelecekteki müzakerelerde konumumuza önyargılı yaklaşılacağından korkuyorlar," deniyordu. Oppenheimer, Los Alamos'taki ve Chicago Met Lab'deki meslektaşlarının çoğunun kesinlikle böyle bir gösteriyi desteklediğini hissetmiş olsa da, şimdi "hemen askeri kullanımla Amerikalıların hayatlarını kurtarma fırsatını vurgulayan"ların tarafındaydı.

Neden? İşin tuhafı, onun mantığı da esasen bir gösteriden yana olan adamlarınki kadar Bohr'ca idi. Bu savaşta bombanın askeri kullanımının tüm savaşları ortadan kaldırabileceğine ikna olmuştu. Oppenheimer, meslektaşlarından bazılarının, bu savaşta bomba kullanı-

* Alice Smith, *A Peril and a Hope*, s. 50; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 143.

mının "uluslararası beklentileri olumlu yönde etkileyeceğine çünkü dünyanın bu özel silahın ortadan kaldırılmasından daha çok savaşın önlenmesiyle ilgilendiğine" inandıklarını açıkladı. "Biz de kendimizi bu son görüşlere daha yakın buluyoruz; hiçbir teknik gösterinin savaşı sona erdirebileceğine inanmıyoruz; doğrudan askeri kullanım dışında kabul edilebilir bir alternatif görmüyoruz," diye yazdı.

"Askeri kullanım"ı bu kadar açık ve net bir şekilde onaylayan heyet, "askeri kullanımın" nasıl olacağı konusunda bir sonuca varamadı. Compton'ın daha sonra Groves'a bildirdiği gibi, "Heyet üyeleri arasında, bu tür bir kullanımın nasıl veya hangi koşullar altında yapılacağı konusunda üzerinde birleşecekleri bir anlaşma sağlanamadı."* Oppenheimer notunu ilginç bir sorumluluk reddiyle sonlandırıyordu: "Biliminsanları olarak bizim hiçbir imtiyaz hakkımızın olmadığı açıktır. . . Atom gücünün ortaya çıkışıyla oluşan siyasi, sosyal ve askeri sorunları çözmede özel bir yetkinliğe sahip olma iddiamız yoktur." Garip bir bitirişti ve Oppenheimer çok geçmeden bu fikirden vazgeçecekti.

Oppenheimer'ın bilmediği çok şey vardı. Daha sonraları şöyle diyecekti: "Japonya'daki askeri durum hakkında hiçbir şey bilmiyorduk. Başka yollarla teslim olup olmayacaklarını veya işgalin gerçekten kaçınılmaz olup olmadığını bilmiyorduk. Ama aklımızın bir köşesinde işgalin kaçınılmaz olduğu fikri vardı çünkü bize böyle söylenmişti."† Bu arada Washington'daki askeri istihbaratın Japonya'dan gelen ve Japon hükümetinin savaşın kaybedildiğini anladığını ve kabul edilebilir teslim şartları aradığını belirten mesajları deşifre ettiğinin de farkında değildi.

Örneğin 28 Mayıs'ta Savaş Bakan Yardımcısı John J. McCloy, Stimson'ı Amerika'nın Japonlara yönelik taleplerinden "koşulsuz teslimiyet" ifadesinin çıkarılmasını tavsiye etmeye çağırdı.‡ McCloy

---

* Gar Alperovitz, *The Decision to Use the Atomic Bomb,* s. 189.

† JRO soruşturması, s. 34.

‡ Başkan Truman ile görüştükten sonra Grew, 28.5.45'te günlüğüne şunları kaydetti: "Japonlar tarafından koşulsuz teslim olmanın önündeki en büyük engel, bunun İmparatorun yok edilmesi veya kalıcı olarak ortadan kaldırılmasını gerektireceğine olan inançlarıdır." Joseph C. Grew, *Turbulent Era,* cilt. 2, 1952, s. 1428-34; Sherwin, *A World Destroyed,* s. 225; Alperovitz, *The Decision to Use the Atomic Bomb,* s. 48, 66, 479, 537, 712, 753.

ve diğer birçok üst düzey yetkili, ele geçirilen ("Magic" [sihirli] kod adlı) Japon telgraf trafiği okumalarına dayanarak, Tokyo hükümetinin önemli üyelerinin, büyük ölçüde Washington'un şartlarına göre savaşı sona erdirmenin bir yolunu bulmaya çalıştıklarını görebiliyordu. Aynı gün, Dışişleri Bakan Vekili Joseph C. Grew, Başkan Truman ile uzun bir görüşme yaptı ve ona da aynı şeyi söyledi. Diğer amaçları ne olursa olsun, o zamanlar İsviçre'de bir OSS* ajanı olan Allen Dulles'ın McCloy'a rapor ettiği üzere Japon hükümet yetkililerinin değişmez bir tek koşulu vardı: "İmparatorlarının ve anayasalarının sabit kalmasını istiyorlardı. Çünkü diğer türlü askeri bir teslimiyet bütün düzen ve disiplinin çöküşü anlamına gelecekti."†

18 Haziran'da Truman'ın genelkurmay başkanı Amiral William D. Leahy günlüğüne şunları yazdı: "Şu anda bence Japonya'nın teslim olması, Japonya tarafından kabul edilebilecek şartlarla düzenlenebilir."‡ Aynı gün McCloy, Başkan Truman'a Japon askeri pozisyonunun "Japonya'yı yenmemize yardım etmesi için Rusya'yı oyuna dahil etmemiz gerekip gerekmediği sorusunu" gündeme getirecek kadar korkunç olduğuna inandığını söyledi.§ Ayrıca Truman'a, Japon ana adalarını işgal etmek veya atom bombasını kullanmak yönünde nihai bir karar alınmadan önce, Japonların tam teslimiyetini güvence altına alacak siyasi adımların atılması gerektiğini söyledi. Japonlara "İmparatoru ve kendi seçecekleri yönetim biçimini korumalarına izin verileceğinin" söylenmesi gerektiğini belirtti. Buna ek olarak, "Japonlara ayrıca, teslim olmazlarsa kullanmak zorunda kalacağımız başka ve korkunç derecede yıkıcı bir silahımız olduğu söylenmeli," dedi.

McCloy'a göre, Truman bu önerilere açık görünüyordu. Ameri-

---

* *Office of Strategic Services*: ABD'nin 2. Dünya Savaşı sırasındaki istihbarat servisi. –*çn*

† Allen Dulles, Per Jacobsson'un "The Per Jacobsson Mediation" broşürünün önsözü, Balse Centre for Economic and Financial Research, ser. C, no. 4, yakl. 1967, Allen Dulles Evrakı, kutu 22, John J. McCloy 1945 folder, Princeton University.

‡ William D. Leahy günlüğü, 18.6.45, William D. Leahy Evrakı, LOC, yeniden basım: Bird ve Lifschultz, ed., *Hiroshima's Shadow*, s. 515.

§ Walter Mills, ed., *The Forrestal Diaries*, s. 70; "Extracts from Minutes of Meeting Held at the White House 18 June 1945," Sherwin, *A World Destroyed*, s. 355-63 (Ek W).

kan askeri üstünlüğü öyleydi ki,* 17 Temmuz'da McCloy günlüğüne şunları yazıyordu: "Şimdi bir uyarının verilmesi *derhal* onları can evinden vuracaktır. Muhtemelen peşinde olduğumuz şeyi getirecek, savaş galibiyetle sona erecektir."†

General Dwight D. Eisenhower'ın söylediğine göre, temmuz ayında Potsdam Konferansı'nda bombanın varlığından haberdar edildiğinde, Stimson'a "Japonların teslim olmaya hazır olduğunu ve onları o korkunç şeyle vurmalarının gereksiz olduğunu" söylemişti.‡ Sonunda Başkan Truman, Japonların teslim olmaya çok yakın olduğunu düşünüyor gibiydi. Başkan, 18 Temmuz 1945'te kendi el yazısıyla yazdığı özel günlüğünde, yakın zamanda ele geçirilen ve İmparator'dan Japonya'nın Moskova'daki elçisine gönderilmiş telgraftan, "Japon İmparatoru'nun barış isteyen telgrafı" diye bahsediyordu.§ Telgrafta, "Barışın önündeki tek engel koşulsuz teslimiyettir," yazıyordu. Truman, Stalin'den Sovyetler Birliği'nin 15 Ağustos'a kadar Japonya'ya savaş ilan edeceğine dair bir söz almıştı; bu, kendisinin ve askeri planlamacılarının çoğunun belirleyici olacağını düşündüğü bir olaydı. Truman, 17 Temmuz'da günlüğüne "[Stalin] 15 Ağustos'ta Japon savaşına dâhil olacak," diye yazdı, "bu da olunca Japonlar biter."

Truman ve çevresindeki adamlar, Japon ana adalarının ilk istilasının en erken 1 Kasım 1945'e kadar planlanmadığını biliyorlardı. Başkanın neredeyse tüm danışmanları savaşın o tarihten önce biteceğine inanıyordu. Sovyet savaş ilanının şokuyla ya da Grew, McCloy, Leahy ve diğer birçoklarının tasavvur ettiği üzere imparatorlarına dokunulmayacağı yönünde siyasi bir teklif sonucunda savaş kesinlikle sona erecekti. Ancak Truman ve en yakın danışmanı

---

* James V. Forrestal günlüğü, 8.3.47, President's Secretary's files, HSTL, yeniden basım: Bird and Lifschultz, ed., *Hiroshima's Shadow,* s. 537.

† John J. McCloy günlüğü, 16-17.7.45, DY kutu 1, klasör 18, John J. McCloy Evrakı, Amherst College.

‡ "Ike on Ike," *Newsweek,* 11.11.63, s. 107. Bazı tarihçiler Eisenhower'ın açıklamasını sorguluyor. Bkz. Robert S. Norris, *Racing for the Bomb,* s. 531-32; Barton J. Bernstein, "Understanding the Atomic Bomb and the Japanese Surrender: Missed Opportunities, Little-Known Near Disasters, and Modern Memory," *Diplomatic History* 19, no. 2 (1995).

§ Harry S. Truman, *Off the Record,* ed. Robert H. Ferrell, s. 53; Sherwin, *A World Destroyed,* s. 235.

Dışişleri Bakanı James F. Byrnes, atom bombasının çıkışının onlara başka bir seçenek daha verdiğine karar vermişti. Byrnes daha sonraları, "Ruslar gelmeden önce savaşı bitirmemizin önemli olduğu fikri hep aklımdaydı," diyecekti.*

Teslim olma şartlarının netleştirilmesinden kısa bir süre sonra –Byrnes iç siyasi gerekçelerle buna karşı çıktı– savaş 15 Ağustos'tan önce ancak yeni silahın kullanılmasıyla sona erebilirdi. Bu nedenle, 18 Temmuz'da Truman günlüğüne, "Japonların Rusya gelmeden önce pes edeceğine inanıyorum," notunu düştü.† Son olarak, 3 Ağustos'ta, Bakan Byrnes'ün özel asistanı Walter Brown günlüğüne şunları yazdı: "Başkan, Leahy, JFB [Byrnes] barış arayan Japonlar ile anlaştı (Leahy, Pasifik'ten başka bir rapor almıştı). Başkan, İsveç gibi ülkeler yerine Rusya aracılığıyla barış talebinde bulunmalarından korkuyor."‡

Los Alamos'ta izole edilen Oppenheimer, "Sihirli" istihbarat müdahaleler hakkında hiçbir bilgiye sahip değildi.§ Washington'daki yöneticiler arasında teslim olma şartları üzerinde devam eden şiddetli tartışmalar hakkında ve başkan ile dışişleri bakanının atom bombasının patlaması hâlinde şartsız teslimiyet ve Sovyetlerin dahli olmadan savaşı bitirebilme umutları hakkında da hiçbir bilgiye sahip değildi.

Hiroşima bombardımanının arifesinde başkanın Japonların "barış aradığını" *bildiğini* ve bombanın patlamasının ağustosta savaşın sona ermesi için bir zorunluluktan ziyade bir seçenek olduğunu bil-

* James F. Byrnes, röportaj: Fred Freed, NBC television, yakl. 1964, döküm Herbert Feis Evrakı arasında bulundu, kutu 79, LOC. Potsdam'da 29.7.45 tarihinde Büyükelçi Joseph E. Davies günlüğüne, "Byrnes, Molotov'un inatçılığından usandı ve 'New Mexico durumunun' (Atom Bombası) bize büyük güç verdiğini ve son tahlilde kontrolü elimize vereceğini söyledi" (Joseph E. Davies günlüğü, 29.7.45, Chron dosyası, kutu 19, Davies Evrakı, LOC).

† Truman, *Off the Record*, ed. Ferrell, s. 53-54.

‡ Walter Brown günlüğü, 8.3.45, Special Collections, Robert Muldrow Cooper Library, CU, yeniden basım: Bird ve Lifschultz, ed., *Hiroshima's Shadow*, s. 546.

§ 1945 yazında bombayla ilgili Washington'daki tartışmalar hakkında daha fazla bilgi için, bkz. Bird ve Lifschultz'taki yeniden basılan belgeler, ed., *Hiroshima's Shadow*, s. 501-50. Japonların teslim olmaya çalışıp çalışmadıkları sorusuna farklı bir bakış açısı için bkz. Richard Frank, *Downfall: The End of the Imperial Japanese Empire* (Random House, 1999); Herbert Bix, *Hirohito and the Making of Modern Japan (Harper Collins, 2000); ve Barton J. Bernstein, "The Alarming Japanese Buildup on Southern Kyushu," Pacific Historical Review*, Kasım 1999.

miş olsa Oppenheimer nasıl bir tepki gösterirdi, kimse kesin bilemez. Ancak savaştan sonra yanlış yönlendirildiğini anladığını ve bu bilginin ona bundan sonra hükümet yetkilileri tarafından kendisine söylenen her şeye şüpheyle yaklaşma yükümlülüğünü hatırlattığını bugün biliyoruz.

Oppenheimer'ın bilim kurulunun görüşlerini özetleyen 16 Haziran bildirisini yazmasından iki hafta sonra Edward Teller, Manhattan Projesi tesislerinde dolaşan bir dilekçenin kopyasını ona getirdi. Leo Szilard tarafından hazırlanan dilekçede, Başkan Truman'a, teslim şartlarının kamuya açık bir beyanı olmadan Japonya'ya atom silahları kullanmaması çağrısında bulunuluyor ve "... ABD, Japonya'ya dayatılacak şartlar ayrıntılı olarak kamuya açıklanmadıkça ve Japonya bu şartları yerine getirmeyi reddetmedikçe bu savaşta atom bombası kullanımına başvurmayacaktır," deniyordu.* Takip eden birkaç hafta içinde, Szilard'ın dilekçesi Manhattan Projesi'nde çalışan 155 biliminsanı tarafından imzalandı. Yazılan bir karşı dilekçeye sadece iki imza çıktı. 12 Temmuz 1945'te, projedeki 150 biliminsanının katıldığı ayrı bir ordu anketinde, yüzde yetmiş iki, önceden haber vermeden bombanın askeri kullanımı yerine bombanın gücünün sadece gösterilmekle yetinilmesini tercih etti. Ama Teller ona Szilard'ın dilekçesini gösterdiğinde Oppenheimer gerçekten sinirlendi. Teller'a göre Oppie, Szilard ve yandaşlarını kötülemeye başladı: "Japon psikolojisi hakkında ne biliyorlar? Savaşı sona erdirmenin yoluna nasıl karar verebiliyorlar?" diyordu. Bu kararlar Stimson ve General Marshall gibi adamların ellerine bırakılsa iyi olurdu. Teller anılarında, "Konuşmamız kısaydı," diye yazdı. "Yakın arkadaşlarım hakkında bu kadar sert konuşması, sabırsızlığı ve vefasızlığı beni çok üzdü. Ama ben onun kararını kolayca kabul ettim."

Teller anılarında 1945'te bombanın bir gösteri ve uyarı olmaksızın kullanılmasının "belirsiz bir amaca hizmet eden, talihsiz bir erdemsizlik" olacağına inandığını iddia ediyordu.† Ancak Szilard'a verdiği 2 Temmuz 1945 tarihli gerçek cevap, tam tersi bir sonuca

* Bird ve Lifschultz, ed., *Hiroshima's Shadow*, s. 553-54, 558.

† Teller'den Szilard'a, 2.7.45, Teller klasörü, kutu 71, JRO Evrakı; Teller, *Memoirs*, s. 205-7.

vardığını gösteriyordu. Teller, "[Silahın acil askeri kullanımına] itirazlarınız beni tam anlamıyla ikna etmedi," diye yazmıştı. Cihaz gerçekten de "korkunç" bir silahtı ancak Teller insanlık için tek umudun "herkesi bir sonraki savaşın korkunç olacağına ikna etmek olduğunu düşünüyordu. Bu amaçla fiili muharebede kullanımı en iyi seçenek olacaktı." Hiçbir noktada Teller, gösterinin pratik olduğunu veya uyarının gerekli olduğunu düşündüğüne dair bir ipucu bile vermiyordu. Teller, Szilard'a, "Bu korkunç şeyi kaza eseri çözmüş olmamız, bize nasıl kullanılacağı konusunda söz sahibi olma sorumluluğunu vermemeli," diye yazacaktı.

Bu elbette, Oppenheimer'ın 16 Haziran'da Stimson'a yazdığı yazıda öne sürdüğü argümanlardan biriydi. Bilimsel topluluk tarafından daha fazla bir şey yapılmasına gerek olmadığına ikna olmuştu.* Szilard'ın dilekçesini dağıtmayı kabul eden Los Alamos'taki iki fizikçi Ralph Lapp ve Edward Creutz'a, "burada insanlara, onun aracılığıyla, ilgili konulardaki görüşlerini ifade etme fırsatı verildiğine göre, önerilen yöntemin [dilekçenin] biraz gereksiz olduğunu ve çok makbul olmadığını düşündüğünü" söyledi.† Oppie ikna edici olabilirdi. Creutz, biraz özür dileyerek, Szilard'a "[Oppenheimer'ın] bu durumla ilgili çok açık sözlü ve buyurucu olmayan yaklaşımı nedeniyle, onun önerilerine uymak istiyorum," diye açıklama yaptı. Oppie, dilekçeyi Washington'a hızlı göndermeyecek, bunun yerine dilekçe, normal ordu kanallarından gidecek ve çok gecikecekti.

Oppie, Szilard'ın dilekçesi hakkında Groves'u bilgilendirdi ve bunu küçümseyen bir tavırla yaptı: "Ekteki not [Szilard'dan Creutz'a] da ilgiyle izlediğinizi bildiğim gelişmelerden biridir," diye yazdı.‡ Groves'un yardımcısı Albay Nichols aynı gün Groves'u aradı ve Szilard'ın dilekçesiyle ilgili tartışmaları sırasında, "Nichols aslandan [Leo Szilard] neden kurtulmadıklarını sordu ve general şu anda bunu yapamayacağını belirtti." Groves, Szilard'ı kovmanın veya tu-

---

* Alice Smith, *A Peril and a Hope,* s. 53, 63.

† Szilard'dan JRO'ya, 16.5.45 ve 10.7.45; Edward Creutz'dan Szilard'a, 13.7.45, Szilard klasörü, kutu 70, JRO Evrakı.

‡ Szilard Evrakı 21/235; NND-730039, NA 201 E Creutz; Groves günlüğü, 17.7.45, NA, William Lanouette'in izniyle. Hem Szilard hem de Lapp, rëportajlarda Oppenheimer'ın dilekçenin "dolaşıma sokulamayacağına" karar verdiğini doğruladı. (Alice Smith, *A Peril and a Hope,* s. 55).

tuklamanın diğer biliminsanları arasında bir isyana neden olacağını düşünmüştü. Ancak Oppenheimer da Szilard'ın eylemlerinden eşit derecede rahatsız olduğu için Groves, problemin bomba hazır oluncaya kadar güvenle kontrol altında tutulacağından emindi.

Tepe'de 1945 yazı alışılmadık derecede sıcak ve kuraktı. Oppenheimer, Teknik Alan'daki adamları daha uzun saatler çalışmaya zorladı; herkes gergin görünüyordu. Vadide yalnız kalan Bayan Warner bile bir değişiklik fark etti: "Tepe'de bir gerginlik ve giderek artan bir hareketlilik vardı. Platodaki patlamalar önce artıyor, sonra azalıyor gibi görünüyordu."* Alamogordo'dan güneye giden yolda çok fazla trafik artışı gözlemliyordu.

Başlangıçta General Groves, plütonyumun bir gramının bile israf edilmeyecek kadar az olduğu gerekçesiyle içe doğru patlama bombasının test edilmesi fikrine karşı çıkmıştı. Oppenheimer onu "bilgi eksikliğinden" dolayı tam ölçekli bir testin kesinlikle gerekli olduğuna ikna etti.† Groves'a, test yapılmadan, "cihazın düşman toprakları üzerinde kullanımının planlanması büyük ölçüde körü körüne olur," demişti.‡

Bir yıldan daha uzun bir süre önce, 1944 baharında Oppenheimer üç gün ve üç gece, New Mexico'nun güneyindeki çorak, kuru vadilerde dörtte üç tonluk bir askeri kamyonla hoplaya zıplaya bombanın güvenli bir şekilde test edilebileceği uygun şekilde izole bir vahşi doğa parçası arayışına girişmişti. Ona Harvardlı deneysel fizikçi Kenneth Bainbridge ve Los Alamos güvenlik subayı Yüzbaşı Peer de Silva ile birlikte birkaç subay eşlik ediyordu. Geceleri, çıngıraklı yılanlardan korunmak için kamyonun kasasında uyumuşlardı. De Silva daha sonra Oppenheimer'ın uyku tulumunda yattığını, yıldızlara baktığını ve Göttingen'deki öğrenci günlerini andığını hatırladı. Oppenheimer için bu, çok sevdiği konforsuz çölün tadını çıkarma fırsatıydı. Birkaç sefer sonra, Bainbridge nihayet Alamogordo'nun 60 mil kuzeybatısında bir çöl bölgesi seçti. İspanyollar bölgeye *Jornada del Muerto* ["Ölüm Yolculuğu"] adını vermişti.

---

* Church, *The House at Otowi Bridge*, s. 129.

† Norris, *Racing for the Bomb*, s. 395.

‡ Jones, *Manhattan: The Army and the Atomic Bomb*, s. 511.

Ordu burada 18'e 24 mil büyüklüğünde bir alan belirledi.* Birkaç çiftlik arazisini kamulaştırdı ve atom bombasının ilk patlamasını gözlemlemek için bir saha laboratuvarı ve korunaklı sığınaklar inşa etmeye başladı. Oppenheimer test sahasını "Trinity" olarak adlandırdı. Yıllar sonra bile neden böyle bir isim seçtiğinden tam olarak emin değildi. "Vur kalbime, üçlü Tanrı..." mısraıyla başlayan bir John Donne şiirini hayal meyal hatırlıyordu.† Ancak bu da onun bu ismi yine Bhagavad-Gita'dan almış olabileceğini düşündürüyordu. Ne de olsa Hinduizmde de yaratıcı Brahma, koruyucu Vishnu ve yok edici Shiva ile bir teslis inancı vardı.

Herkes böyle saatler boyu çalışmaktan bitap düşmüştü. Groves hız istiyordu, mükemmellik değil. Phil Morrison'a, "Bombayı hazırlama teknik görevini üstlenen bizlerin, risk, para veya iyi geliştirme politikaları ile ne pahasına olursa olsun sağlamak zorunda olduğumuz gizemli son tarih yaklaşık 10 Ağustos tarihidir," denmişti (Stalin'in en geç 15 Ağustos'ta Pasifik Cephesi'ne girmesi bekleniyordu). Oppenheimer, "General Groves'a bomba tasarımında malzemenin daha verimli bir şekilde kullanılmasını sağlayacak bazı değişiklikler önermiştim. Ama o bombaların hazırlanışını geciktireceği gerekçesiyle bu değişiklikleri geri çevirdi," dedi. Groves'un programı, Başkan Truman'ın temmuz ortasında Potsdam'da Stalin ve Churchill ile planlanan görüşmesine ayarlıydı. Oppenheimer daha sonra güvenlik soruşturmasında, "Potsdam toplantısından önce bu işi halletmek için inanılmaz bir baskı altında olduğumuzu düşünüyorum. Groves ve ben birkaç gün boyunca bunu tartıştık," dedi.‡ Groves, konferans bitmeden önce Truman'ın elinde test edilmiş ve kullanılabilir bir bomba olmasını istiyordu. O baharın başlarında Oppenheimer 4 Temmuz hedef tarihini kabul etmişti ama bu tarihin gerçekçi olmadığını kısa sürede anlaşılmıştı. Haziran sonunda

---

* Peer de Silva, yayımlanmamış notlar, s. 12; Rhodes, *The Making of the Atomic Bomb*, s. 652.

† JRO'dan Groves'a, 20.10.62, kutu 36, JRO Evrakı; Hijiya, "The Gita of J. Robert Oppenheimer," *Proceedings of the American Philosophical Society*, say. 144, no. 2, Haziran 2000, s. 161-64; Szasz, *The Day the Sun Rose Twice*, s. 41; Norris, *Racing for the Bomb*, s. 397.

‡ JRO soruşturması, s. 31.

Groves'un ilave baskılarından sonra Oppenheimer, adamlarına 16 Temmuz Pazartesi'yi hedeflediklerini söyledi.*

Oppenheimer, Trinity bölgesindeki hazırlıkları denetlemesi için Ken Bainbridge'i görevlendirmişti ancak kardeşi Frank'i de Bainbridge'in baş idari asistanı yaptı. Mayıs ayı sonlarında Robert'ı sevindiren bir şey oldu ve Frank Los Alamos'a gelirken, Jackie ve beş yaşındaki kızları Judith ile üç yaşındaki oğulları Michael'ı Berkeley'de bıraktı.† Frank savaş yıllarının başlarında Lawrence ile Radyasyon Laboratuvarı'nda çalışmıştı. FBI ve ordu istihbaratı onu yakından takip ediyordu ama Lawrence'ın tavsiyesine uymuş ve tüm politik faaliyetlerinden vazgeçmiş gibi görünüyordu.‡

Frank, Mayıs 1945'in sonlarında Trinity bölgesinde kamp yapmaya başladı. Koşullar en hafif deyimiyle zorluydu. Adamlar çadırlarda uyuyor ve otuz sekiz derece sıcaklıklarda çalışıyordu. Hedeflenen tarih yaklaştıkça, Frank felakete hazırlanmanın ihtiyatlı olacağını hissediyordu. "Çölde kaçış yolları bulmak için birkaç gün harcadık ve herkesin tahliye edilebilmesi için küçük haritalar yaptık," diyordu.§

11 Temmuz 1945 akşamı Robert Oppenheimer eve geldi ve Kitty'ye veda etti. Ona test başarılı olursa, "Çarşafları değiştirebilirsin," diyen bir mesaj yollayacağını söyledi.¶ Kitty, iyi şans getirmesi için ona bahçelerinden dört yapraklı bir yonca verdi.

Oppenheimer, planlanan testten iki gün önce Albuquerque yakınlarındaki Hilton Oteli'ne yerleşti. Ona Vannevar Bush, James Conant ve testi gözlemlemek için Washington'dan gelen diğer S-1 yetkilileri katıldı. Bir kimyager olan Joseph O. Hirschfelder, "Çok

---

* Norris, *Racing for the Bomb,* s. 399-400; Morrison, "Blackett's Analysis of the Issues," *Bulletin of the Atomic Scientists,* Şubat 1949, s. 40.

† *The Day After Trinity,* Jon Else, döküm, s. 7.

‡ Haziran 1944'te Frank, uranyum ayırma tesisi Oak Ridge, Tennessee'de görev yaparken, Jackie, Müttefiklerin Fransa'ya inişinden kısa bir süre sonra ona şunu yazmıştı: "Pekâlâ, D-Day geldi. Bence bu harika. Ancak senin de benim gibi az çok tahmin ettiğin üzere [okunmuyor], Rusya'ya karşı savaş (propaganda) çoktan başladı. Çok sinsi bir durum." Jackie'ye göre bu, "saf, katıksız Amerikan Faşizmi"ydi. (Jackie Oppenheimer'dan Frank Oppenheimer'a, tarihsiz, yaklaşık Haziran 1944, klasör 4-13, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB.)

§ Frank Oppenheimer, röportaj: Weiner, 9.2.73, s. 56.

¶ Goodchild, *J. Robert Oppenheimer,* s. 151.

gergindi," diyordu. Sanki insanlar yeterince endişeli değilmiş gibi, içe doğru patlayıcıların (plütonyum çekirdeği olmadan) son dakikada test edilmesi, bombanın muhtemelen bir fiyaskoyla sonuçlanacağı düşüncesini ortaya çıkarmıştı. Herkes Kistiakowsky'yi yargılamaya başladı. Kistiakowsky, "Oppenheimer o kadar duygusallaştı ki, içe doğru patlama düzeneğimizin çalışacağına dair ona on dolara karşılık bir aylık maaşımı teklif ettim," dedi.* O akşam, gerilimi hafifletmek adına Oppie, Bush için Sanskritçe Gita'dan çevirdiği bir kıtayı okudu:

> *Savaşta, ormanda, dağların sarp uçurumunda*
> *Karanlık büyük denizde, ciritlerin ve okların ortasında,*
> *Uykuda, karmaşa içinde, utancın derinliklerinde,*
> *İnsanı eskiden yaptığı iyilikler korur.*†

O gece Robert sadece dört saat uyudu; yan odada bir ranzada uyumaya çalışan, Groves'un kurmay başkanı General Thomas Farrell de gecenin bir yarısında Robert'ın fena şekilde öksürdüğünü işitti. Robert, 15 Temmuz Pazar günü, önceki günkü haberden dolayı bitkin ve endişeli bir şekilde uyandı. Ancak Üs yemekhanesinde kahvaltı yaparken Bethe'den bir telefon aldı ve temsili içe patlama testinin, tesisattaki yanık devreler nedeniyle başarısız olduğunu öğrendi. Bethe, Kistiakowsky'nin gerçek cihaz üzerindeki tasarımının çalışmaması için hiçbir sebep olmadığını söyledi. Rahatlayan Oppenheimer dikkatini hava durumuna çevirdi. O sabah Trinity üzerindeki gökyüzü açıktı ama meteorolog Jack Hubbard, ona bölgenin etrafındaki rüzgârların arttığını söyledi. Test için California'dan gelecek olan General Groves'la uçuştan kısa süre önce telefonda konuşan Oppie, "Hava tuhaf," uyarısında bulundu.‡

Öğleden sonra, şimşek çakan bulutlar yaklaşırken, Oppie "cihazına" son bir kez bakmak için Trinity kulesine gitti. Tek başına kuleye tırmandı ve fünye tapalarıyla donatılmış çirkin bir metal küreden

---

* George Kistiakowsky, "Trinity: A Reminiscence" *Bulletin of the Atomic Scientists*, Haziran 1980, s. 21.

† Vannevar Bush, *Pieces of the Action*, s. 148.

‡ Lansing Lamont, *Day of Trinity*, s. 184.

ibaret yaratısını inceledi. Her şey yolunda görünüyordu. Manzarayı inceledikten sonra aşağıya indi, aracına geri bindi ve cihazı monte eden son adamların eşyalarını topladıkları McDonald Çiftliği'ne doğru gitti. Şiddetli bir fırtına yaklaşıyordu. Oppie üsteyken, kıdemli metalürji uzmanlarından Cyril Smith ile konuştu. Konuşmaların çoğunu Oppenheimer yapıyor, Tepe'deki aile ve yaşam hakkında amaçsızca sohbet ediyordu. Bir noktada, konuşma felsefi bir hâl aldı. Karanlık ufku tarayan Oppie, "Dağların her zaman işlerimize ilham vermesi ne garip," diye mırıldandı.* Smith bunun tam anlamıyla toplanan fırtınadan önce bir sakinlik ânı olduğunu düşündü.

Gerilimi hafifletmek için, bazı biliminsanları bir bahis düzenlediler. Patlamanın büyüklüğünü tahmin etmek üzere bahis başına bir dolar kondu. Teller her zamanki gibi yüksek bahis oynadı ve dolarını 45.000 ton TNT'ye koydu; Oppenheimer düşük bahis oynadı ve çok mütevazı davranarak 3.000 ton söyledi. Rabi parasını 20.000 tona yatırdı. Ve Fermi, bombanın atmosferi ateşleyip ateşlemeyeceğine dair yan bahisler alarak bazı ordu muhafızlarını telaşa soktu.

O gece, biraz uyumayı başaran birkaç biliminsanı olağanüstü bir gürültüyle uyandı. Frank Oppenheimer'ın söylediğine göre "bölgedeki tüm kurbağalar kampın yanındaki küçük bir gölette toplanmış ve tüm gece boyunca çiftleşip vıraklamıştı."† Oppenheimer, Üs yemekhanesinde takıldı, dönüşümlü olarak sade kahve ve sigarayı peş peşe yuvarladı ve sigaraları gergin bir şekilde dibine kadar sömürdü. Çok geçmeden Baudelaire'in bir kitabını çıkardı ve sessizce oturup şiir okudu. O sırada, fırtına teneke çatıyı şiddetli bir sağanakla dövüyordu. Yıldırımlar dışarıdaki karanlığı delerken, fırtına rüzgârlarının onları radyasyon yağmuruyla ıslatmasından korkan Fermi, testi ertelemeyi tercih ettiğini söyledi. Oppenheimer'ı "Bir felaket olabilir," diye uyardı.‡

Öte yandan, Oppie'nin baş meteorologu Hubbard, fırtınanın gün doğumundan önce dineceğine dair ona güvence verdi. Hubbard, patlama saatini Saat 4'ten 5'e ertelemeyi önerdi. Tedirgin Groves yemekhaneyi turluyordu. Groves, Hubbard'ı sevmiyor ve onun

---

* A.g.e., s. 193.

† Frank Oppenheimer, röportaj: Weiner, 9.2.73, s. 57.

‡ Lamont, *Day of Trinity*, s. 210; *The Day After Trinity*, Jon Else, döküm, s. 12.

"resmen şaşkın ve fena hâlde sarsak" olduğunu düşünüyordu.* O kadar ileri gitti ki, Hava Kuvvetleri'nden kendi meteoroloğunu getirdi. Hubbard'ın güvencelerine güvenmeyen general, herhangi bir ertelemeye şiddetle karşı çıktı. Bir noktada Oppenheimer'ı bir kenara çekti ve testin devam etmesi gerektiğini tüm nedenleriyle sıraladı. Her ikisi de herkesin çok yorgun olduğunu biliyordu, herhangi bir geciktirme, testi en az iki veya üç gün ertelemek anlamına geliyordu. Bazı daha temkinli biliminsanlarının Oppie'yi testi ertelemeye ikna edebileceğinden endişelenen Groves, onu Güney-10.000 yardadaki kontrol merkezine götürdü.† Burası Trinity bölgesinden altı milden daha az uzaktaydı.

Sabah saat 2.30'da, tüm test alanı saatte otuz mil hızla esen rüzgârlar ve şiddetli gök gürültülü sağanak yağışlarla dövülüyordu. Yine de, Jack Hubbard ve küçük hava tahmin ekibi, fırtınanın şafakta dineceğini öngördü. Güney-10.000 yardadaki sığınağın dışında, Oppenheimer ve Groves volta atıyor, havada bir değişiklik olup olmadığını kontrol etmek için birkaç dakikada bir gökyüzüne bakıyorlardı. Saat 3.00 civarında sığınağa geri döndüler ve konuştular. Hiçbirinin gecikmeye tahammülü yoktu. Oppenheimer, "Ertelersek," dedi, "adamlarımı bir daha asla sahaya çıkaramam."‡ Groves, testin devam etmesi konusunda daha da kararlıydı. Sonunda kararlarını açıkladılar: Patlamayı sabah 5.30'a planlayacak ve şanslarının yaver gitmesini umacaklardı. Bir saat sonra gökyüzü açılmaya başladı ve rüzgâr dindi. Sabah 5.10'da Chicago'lu fizikçi Sam Allison'ın sesi kontrol merkezinin dışındaki bir hoparlörden gürledi, "Patlamaya kalan süre yirmi dakika."

Richard Feynman, kara gözlükler verildiğinde Trinity bölgesinden yirmi mil uzakta duruyordu. Siyah camlardan hiçbir şey göremeyeceğine kanaat getirdi, bunun yerine Alamogordo'ya bakan bir kamyonun kabinine girdi. Kamyonun ön camı, gözlerini zararlı ultraviyole ışınlarından koruyacak ve asıl ışığı görebilecekti. Ama ufuk muazzam bir parıltıyla aydınlandığında refleks olarak eğildi. Tekrar

---

* Szasz, *The Day the Sun Rose Twice*, s. 73.

† Norris, *Racing for the Bomb*, s. 403-4; Lamont, *Day of Trinity*, s. 210.

‡ Lamont, *Day of Trinity*, s. 212, 220.

yukarı baktığında, beyaz bir ışığın sarıya ve ardından turuncuya dönüştüğünü gördü: "Merkezi çok parlak olan büyük bir turuncu top, bir yandan yükseliyor, bir yandan kabarıyordu, sonra kenarlarında siyahlıklar oluştu, o anda büyük bir duman topuna dönüştü, ateşin içinde sürekli sıcak parlamalar oluyordu."* Patlamadan tam bir buçuk dakika sonra Feynman nihayet muazzam bir patlama sesi duydu ve bunu insan yapımı bir gök gürültüsü izledi.

James Conant daha hızlı bir ışık parlaması beklemişti. Ama beyaz ışık gökyüzünü o kadar doldurdu ki bir an için, "bir şeylerin ters gittiğini" ve "tüm dünyanın alevler içinde kaldığını" düşündü.†

Bob Serber de yaklaşık otuz kilometre ötedeydi, yüzüstü yatmış bir parça kaynakçı camını gözlerine tutuyordu. Daha sonra şöyle yazacaktı: "Tabii tam kolum yorulup camı bir saniyeliğine indirdiğim anda bomba patladı. Parlama yüzünden tamamen kör oldum." Görüşü otuz saniye sonra geri geldiğinde, 6.000 ila 9.000 metreye yükselen parlak mor bir sütun gördü. "Otuz kilometre öteden sıcaklığını yüzümde hissedebiliyordum."‡

Patlamadan kaynaklanan radyoaktif serpintiyi ölçmekle görevlendirilen kimyager Joe Hirschfelder daha sonra bu ânı şöyle anlattı: "Birdenbire gece gündüze döndü ve müthiş aydınlık oldu, soğuk sıcaklığa dönüştü; ateş topu büyüdükçe ve göğe yükseldikçe yavaş yavaş beyazdan sarıya, kırmızıya dönüştü; yaklaşık beş saniye sonra karanlık geri geldi ama gökyüzü ve hava mor bir parıltıyla kaplandı, sanki kuzey ışıklarıyla çevriliydik. Patlama dalgasının çöl toprağından kopardığı parçalar yanımızdan geçerken orada öylece huşu içinde duruyorduk."§

Cihaz patladığında Frank Oppenheimer kardeşinin yanındaydı.¶ Yerde yatıyor olmasına rağmen, "ilk parlamanın ışığı zeminden çıkıp insanların [göz] kapaklarından içeri girdi. Başınızı kaldırıp ilk baktığınızda ateş topunu ve hemen ardından da bu havada asılı kalan doğaüstü bulutu görüyordunuz. Çok parlak ve çok mordu."**

---

* Feynman, "*Surely You're Joking, Mr. Feynman!*" s. 134.

† Hershberg, *James B. Conant*, s. 232.

‡ Serber, *Peace and War*, s. 91-93.

§ Badash ve diğ., *Reminiscences of Los Alamos*, s. 76-77.

¶ *The Day After Trinity*, Jon Else, döküm, s. 47.

** Frank Oppenheimer, röportaj: Weiner, 9.2.73, AIP, s. 56; *The Day After Trinity*, Jon Else, döküm, s. 14.

Frank, "Belki de arazi üzerinde sürüklenerek hepimizi yutacak," diye düşünüyordu. Patlamadan gelen ısının bu kadar yoğun olmasını beklemiyordu. Birkaç dakika içinde, patlamanın gök gürültüsü uzak dağlarda bir ileri bir geri yankılandı. "Ama bence en ürkütücü şey," diyordu Frank, "orada asılı duran, siyah radyoaktif tozla kaplanmış gerçekten parlak mor buluttu ve yükselip yükselmeyeceğine ya da bize doğru sürüklenip sürüklenmeyeceğine dair hiçbir fikrimiz yoktu."

Oppenheimer, sıfır noktasının 10.000 yarda güneyinde bulunan kontrol sığınağının hemen dışında yüzüstü yatıyordu. Geri sayım iki dakikaya ulaştığında, "Tanrım, bu işler yüreğe ağır geliyor," diye mırıldanmıştı.* Bir general, son geri sayım başladığında onu yakından izliyordu: "Dr. Oppenheimer son saniyelere gelindikçe daha da gerginleşti. Zar zor nefes alıyordu. Son birkaç saniyeye gelindiğinde bakışlarını doğrudan ileriye sabitledi ve sonra anonsçu, 'Şimdi!' diye bağırdı. Önce o muazzam ışık parlaması, hemen ardından da patlamanın derin hırıltılı kükremesi geldi ve Oppenheimer'ın yüzü muazzam bir rahatlamayla gevşedi."†

Bu etkileyici anda Oppie'nin aklından neler geçtiğini elbette bilmiyoruz. Kardeşi, "Sanırım sadece, 'İşe yaradı,' dedik," diyecekti.‡

Daha sonra Rabi, Robert'ı uzaktan gördü. Yürüyüşündeki hava, kendi kaderine hükmeden bir adamın rahat tavrı, Rabi'nin tenini karıncalandırdı: "O yürüyüşünü asla unutmayacağım; arabadan inişini asla unutmayacağım. . . . Öğle vakti güneşi gibiydi, dimdikti. Başarmıştı."§

O sabahın ilerleyen saatlerinde, Groves tarafından olayı kaydetmesi için seçilen *New York Times* muhabiri William L. Laurence, yorumlarını almak için ona yaklaştığında, söylendiğine göre Oppenheimer duygularını yavaş sözcüklerle anlattı. Laurence'a patla-

* Lamont, *Day of Trinity,* s. 226.

† General Thomas Farrell, "Memorandum for the Secretary of War," 18.7.45, yeniden basım: Groves, *Now It Can Be Told,* s. 436-37; NYT, 7.8.45, s. 5; Hijiya, "The Gita of J. Robert Oppenheimer," *Proceedings of the American Philosophical Society,* say. 144, no. 2 (Haziran 2000), s. 165.

‡ *The Day After Trinity,* Jon Else, döküm, s. 15-16.

§ Davis, *Lawrence and Oppenheimer,* s. 242; *The Day After Trinity,* Jon Else, döküm, s. 50; Frank Oppenheimer, röportaj: Jon Else, 1980; Szasz, *The Day the Sun Rose Twice,* s. 89.

manın etkisinin "korkunç" olduğunu ama "tamamen iç karartıcı olmadığını" söyledi. Bir süre duraksadıktan sonra, "Henüz büyümemiş birçok çocuk, hayatlarını buna borçlu olacak," diye ekledi.*

Oppenheimer daha sonra Sıfır Noktası'nın üzerinde, gökyüzüne yükselen doğaüstü mantar bulutunu görünce Gita'dan satırları hatırladığını söyledi. 1965 NBC televizyon belgeselinde şunları söyledi: "Dünyanın artık eskisi gibi olmayacağını biliyorduk. Bazıları güldü, bazıları ağladı. Çoğu insan sessiz kaldı. Hindu kutsal kitabından, Bhagavad-Gita'dan bir dizeyi hatırladım; Vişnu, prensi görevini yapması gerektiğine ikna etmeye ve onu etkilemeye çalışıyor, çok kollu şeklini alıyor ve, 'Ben şimdi ölüm oldum, dünyaların yok edicisi,' diyor. Öyle ya da böyle hepimiz bunu düşündük."† Robert'ın arkadaşlarından Abraham Pais, bir keresinde bu alıntının kulağa Oppie'nin "rahipçe abartılarından" biri gibi geldiğini söylemişti.‡§ Oppenheimer'ın aklından ne geçtiyse geçsin, etrafındaki insanların katıksız heyecan hissettikleri kesindi. Laurence haberinde ruh hâllerini şöyle anlattı: "Büyük patlamanın sesi, Büyük Parlama'dan yaklaşık 100 saniye sonra geldi.¶ Bu yeni doğan dünyanın ilk çığlığıydı. Sessiz, hareketsiz siluetlere hayat verdi, onlara ses verdi. Büyük bir çığlık havayı doldurdu. O zamana kadar toprağa kök salmış olan küçük gruplar, dans etmeye başladılar." Dans ancak birkaç saniye sürdü ve ardından adamlar el sıkışmaya başladı, diyor Laurence, "Birbirlerinin sırtlarına tokat atarak, mutlu çocuklar gibi gülüyorlardı." Patlamayla yere düşen Kistiakowsky, kollarını Oppie'ye

---

* William L. Laurence, NYT, 27.9.45, s. 7.

† *The Day After Trinity,* Jon Else, döküm, s. 79-80. Bazı Sanskrit akademisyenler, bu mısranın daha iyi bir çevirisinin "Ben şimdi Zaman oldum, dünyaların yok edicisi." şeklinde olacağını öne sürüyorlar.

‡ *New York Times* muhabiri Laurence daha sonra Oppenheimer'ın sözlerinin "sarsıcı etkisini" asla unutmayacağını söyledi. Ancak gariptir ki 1945 *Times* hikâyelerinde ya da 1947 tarihli *Dawn over Zero: The Story of the Atomic Bomb* adlı kitabında Gita alıntılarını kullanmadı. (Hijiya, "The Gita of J. Robert Oppenheimer," *Proceedings of the American Philosophical Society,* say. 144, no. 2 [Haziran 2000], s. 123-24.) 1948'deki bir *Time* dergisi makalesi alıntıyı kullandı ve Laurence'in kendisi de bunu 1959 tarihli *Men and Atoms* kitabında yayımladı. Ama Laurence bunu Robert Jungk'un 1958 tarihli *Brighter Than a Thousand Suns* kitabından almış olabilir.

§ Pais, *The Genius of Science,* s. 273.

¶ Alice Smith, *A Peril and a Hope,* s. 76; NYT, 26.9.45, s. 1, 16.

doladı ve neşeyle on dolarını istedi. Oppie boş cüzdanını çıkardı ve Kisty'ye beklemesi gerektiğini söyledi (daha sonra, Los Alamos'ta Oppie, Kistiakowsky'ye imzalı bir on dolarlık banknot verme töreni yaptı).*

Oppenheimer kontrol merkezinden ayrılmadan hemen önce, gözlerinin içine bakan ve "Artık hepimiz orospu çocuğuyuz," diye mırıldanan Ken Bainbridge ile el sıkıştı.† Üsse döndüklerinde Oppie, kardeşi ve General Farrell ile bir brendi içti. Sonra bir tarihçiye göre, Los Alamos'u aradı ve sekreterinden Kitty'ye bir mesaj iletmesini istedi: "Ona çarşafları değiştirebileceğini söyle," dedi.‡

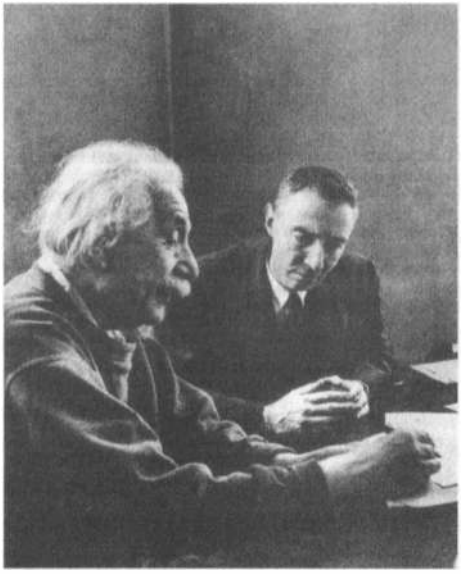
---

* Lamont, *Day of Trinity,* s. 237; Kistiakowsky, "Trinity: A Reminiscence," *Bulletin of the Atomic Scientists,* Haziran 1980, s. 21.

† Yıllar sonra Oppenheimer, Bainbridge'in sözünü hatırladı ve David Lilienthal'e, "Sanırım bu hemen hemen doğru," diyerek bu sözü onayladı: (Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal, cilt. 6,* s. 89, 13.2.65 tarihli günlük yazısı).

‡ Lamont, *Day of Trinity,* s. 242-43; Sekreteri Anne Wilson, böyle bir şey hatırlamadığını söyledi (Anne Wilson Marks, Bird ile telefon röportajı, 22.5.02). Richard Feynman bongo davullarını çıkarırken ve onları sevinçle döverken, daha sonra o an için, "Düşünmeyi bırakıyorsun, anlarsın ya; düşünmüyorsun," dedi. Sevinçten havalara uçmayan Robert Wilson, Feynman'a, "Yaptığımız korkunç bir şey," demişti. Feynman, "*Surely You're Joking, Mr. Feynman!,*" s. 135-36.

DÖRDÜNCÜ KISIM

YİRMİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

"Zavallı Küçük İnsanlar"

Çaresizliğe bir taş atımı uzakta.

ROBERT OPPENHEIMER

Los Alamos'a dönüşten sonra herkes eğleniyor gibiydi. Richard Feynman her zamanki coşkusuyla bir cipin kaputuna çıkmış, bongosunu çalıyordu. Feynman daha sonra, "Ama hatırladığım kadarıyla bir adam, Bob Wilson orada üzgün oturuyordu," diye yazdı.

"Neye üzüldün öyle?" diye sordu Feynman.

Wilson, "Yaptığımız korkunç bir şey," diye yanıtladı.

"Ama sen başlattın," dedi Feynman, onu Princeton'dan Los Alamos'a alan kişinin Wilson olduğunu hatırlatarak. "Bizi bu işe sen soktun."

Wilson bir yana, insanlardan beklenebilecek tek şey coşkuydu. Los Alamos'a gelen herkes iyi bir amaç için gelmişti. Herkes bu zor görevi başarmak için çok çalışmıştı. İşin kendisi tatmin edici hâle gelmiş ve Alamogordo'daki baş döndürücü başarı, herkese karşı konulmaz bir heyecan duygusu yaşatmıştı. Bu süreçte, Feynman'ınki gibi deli dolu bir zihne sahip biri bile mutlu olmuştu. Feynman kendi kendine o an şöyle demişti: "Düşünmeyi bırak, anlarsın ya; düşünmekten vazgeç." Bob Wilson, Feynman'a "o anda hâlâ bunu düşünen tek kişi" gibi görünüyordu.

Ama Feynman yanılıyordu. Oppenheimer de bunu düşünüyor-

du. Trinity testinden sonraki günlerde ruh hâli değişmeye başladı. Los Alamos'taki herkes laboratuvarda geçirilen uzun saatlerin keyfini çıkarıyordu. Trinity'den sonra cihazın bir silah hâline geldiğini ve silahların ordunun kontrolünde olduğunu biliyorlardı. Oppenheimer'ın sekreteri Anne Wilson, Hava Kuvvetleri subaylarıyla yapılan bir dizi toplantıyı hatırladı: "Hedef seçiyorlardı."* Oppenheimer, potansiyel hedefler listesindeki Japon şehirlerinin adlarını biliyordu ve bunu bilmek insanın aklını başından alıyordu. Wilson, "Robert, bu iki haftalık süre boyunca çok durgundu ve derin düşüncelere daldı," diyordu, "kısmen olacakları ve kısmen de bunun ne anlama geldiğini bildiği için."

Trinity testinden kısa bir süre sonra, Oppenheimer Wilson'ı üzücü, hatta karamsar bir yorumla şaşırttı. Wilson, "Kendini çok kötü hissetmeye başladı" diyordu. "İçinde bulunduğu ruh hâlini taşıyan başka insan tanımıyordum, o kendi evinden Teknik Alan'a yürüyerek gelirdi ve ben de hemşire lojmanlarının oradan gelirdim ve yol üzerinde bir yerlerde karşılaşırdık. O sabah piposunu tüttürüyor ve Japonları kastederek, 'Zavallı küçük insanlar, zavallı küçük insanlar,' deyip duruyordu. Bunu boynunu eğerek söylüyordu. Ölümcül bir bilgiyi haizdi.

Ancak aynı hafta boyunca Oppenheimer, bombanın bu "zavallı küçük insanlar" üzerinde etkili bir şekilde patlamasını sağlamak için çok çalıştı. 23 Temmuz 1945 akşamı, General Thomas Farrell ve yardımcısı Yarbay John F. Moynahan, Hiroşima'ya yapılacak bombalamayı Tinian adasından denetlemek üzere atanan iki kıdemli subayla bir araya geldi. Berrak, serin, yıldızlı bir geceydi. Ofisinde gergin bir şekilde volta atan ve sigaraları birbiri ardına yakan Oppenheimer, silahı hedefe ulaştırma konusundaki tembihlerini tam olarak anladıklarından emin olmak istiyordu. Eski bir gazeteci olan Yarbay Moynahan, o akşamın tam hikâyesini 1946 tarihli bir kitapçıkta yayımladı: "'Bombayı bulutların arasından ya da kapalı bir havada bırakmasınlar,' [diyordu Oppenheimer.] Vurgulu konuşuyordu, gergindi, sinirleri bozuktu. 'Hedef görülmeli. Radar bombalaması olmasın; gözle görerek bırakılmalı.' Ayakları dışarı bakar

* Anne Wilson Marks, röportaj: Bird, 5.3.02.

şekilde uzun adımlar atıyordu. Sonra bir sigara daha. 'Elbette, bombayı radarla kontrol etmelerinin önemi yok ama görerek bırakma olmalı.' Sonra yine uzun uzun yürüdü. 'Gece bırakırlarsa gökte ay olmalı; bu en iyisi olur. Tabii ki yağmura veya sise düşürmemeliler. Çok yüksekte patlatmalarına izin vermeyin. Belirlenen irtifa tam olarak doğru. [Daha] yükseğe çıkmasın, yoksa hedef o kadar fazla hasar almaz.'"*

Oppenheimer'ın ortaya çıkardığı atom bombaları kullanılacaktı. Ancak kendi kendine, bunların Sovyetlerle savaş sonrası bir silahlanma yarışını tetiklemeyecek şekilde kullanılacağını söylüyordu. Trinity testinden kısa bir süre sonra, Vannevar Bush'tan Geçici Komite'nin Rusların bomba ve Japonya'ya karşı yaklaşan kullanımı hakkında açıkça bilgilendirilmesi tavsiyesini oybirliğiyle kabul ettiğini duyunca rahatlamıştı. Bu tür açık seçik tartışmaların tam da Başkan Truman'ın Churchill ve Stalin ile buluştuğu Potsdam'da yapıldığını varsayıyordu. Daha sonra o son Üç Büyükler konferansında gerçekte ne olduğunu öğrenince dehşete düştü. Silahın mahiyeti hakkında açık ve samimi bir tartışma yerine, Truman yarım ağızla şifreli ve sınırlı bir şekilden ondan bahsetmişti. Truman anılarında bunu şöyle dile getiriyor: "Stalin'e laf arasında elimizde olağanüstü tahrip gücü olan yeni bir silah olduğunu söyledim. Rusya lideri buna özel bir ilgi göstermedi. Tek söylediği, bunu duyduğuna sevindiği ve 'Japonlara karşı başarıyla kullanacağımızı' umduğuydu." Bu, Oppenheimer'ın beklediğinin çok gerisinde bir açıklamaydı. Tarihçi Alice Kimball Smith'in daha sonra yazdığı gibi, "Potsdam'da gerçekte olanlar tam bir komediydi."†

6 Ağustos 1945'te, tam olarak sabah 8.14'te, pilot Paul Tibbets'in annesinin adını taşıyan *Enola Gay* adlı bir B-29 uçağı, denenmemiş, silah tipi uranyum bombasını Hiroşima'ya attı. John Manley o gün

---

* Yb. John F. Moynahan, *Atomic Diary,* s. 15. Bombardımancılar Oppenheimer'ın talimatlarına uyarak bombayı Hiroşima'nın merkezine görerek bıraktılar. Ancak Nagasaki, bulut örtüsü nedeniyle ve uçağın yakıtı azaldığı için "büyük ölçüde radar ile" bombalandı. (Bkz. Norman Ramsey'den JRO'ya, tarih:"20 Ağustos 1945 sonrası" kutu 60, JRO Evrakı.)

† Alice Smith, *A Peril and a Hope,* s. 53; ayrıca bkz. Hershberg, *James B. Conant,* s. 230.

Washington'daydı ve haberleri duymak için endişeyle bekliyordu. Oppenheimer onu oraya tek bir görevle göndermişti: Bombalamayı rapor etmesi için. Uçaktan gelen iletişimde beş saatlik bir gecikmeden sonra Manley, nihayet *Enola Gay*'deki "silah" subayı Yüzbaşı Parsons'tan "görünür etkinin New Mexico testinden daha büyük olduğunu" belirten bir mesaj aldı.* Ama tam Manley Los Alamos'taki Oppenheimer'ı aramak üzereyken Groves onu durdurdu. Başkan bizzat açıklayıncaya kadar hiç kimse atom bombası hakkında herhangi bir bilgi yaymayacaktı. Görevini yapamayan Manley, Beyaz Saray'ın karşısındaki Lafayette Park'ta gece yarısı yürüyüşüne çıktı. Ertesi sabah erkenden, Truman'ın saat 11.00'de bir duyuru yapacağı söylendi. Manley nihayet Oppie'yi ancak başkanın mesajı ulusal radyoda yayınlanınca arayabildi.

Haberi telefonda iletmek için önceden ayarlanmış bir kod kullanmak üzere anlaşmalarına rağmen, Oppenheimer'ın Manley'e ilk sözleri şu oldu: "Seni Washington'a neden daha baştan gönderdim?" Aynı gün, öğleden sonra saat 2.00'de General Groves, Washington'dan telefonu eline aldı ve Los Alamos'taki Oppenheimer'ı aradı. Groves bir kutlama havasındaydı. Groves, "Seninle ve tüm adamlarınla gurur duyuyorum," dedi.†

"Her şey yolunda gitti mi?" diye sordu Oppie.

"Görünüşe göre muazzam bir patlama oldu."

"Herkes bu konuda oldukça mutlu," dedi Oppie. "En içten tebriklerimi sunuyorum. Uzun bir yol oldu."

"Evet," diye yanıtladı Groves, "uzun bir yol oldu ve sanırım şimdiye kadar yaptığım en akıllıca şeylerden biri Los Alamos'un direktörünü seçmekti."

"Ancak," diye yanıtladı Oppenheimer, "benim şüphelerim var, General Groves."

Groves, "Eh, biliyorsun, hiçbir zaman bu şüphelere katılmadım," diye yanıtladı.

Aynı günün ilerleyen saatlerinde Los Alamos anons sistemi

---

* Manley, "A New Laboratory Is Born," Badash, ve diğ. ed., *Reminiscences of Los Alamos*, s. 37.

† Groves ve JRO, telefon görüşmesi dökümü, 6.8.45, RG 77, giriş 5, MED dosyaları, 201 Groves, kutu 86, gen. görüşmeleri 1942-45, telefon görüşmesi dosyası.

üzerinden şu haber verildi: "Lütfen dikkat, lütfen dikkat. Birimlerimizden biri az önce Japonya'ya başarıyla indirildi."* Frank Oppenheimer, haberi duyduğunda kardeşinin ofisinin hemen dışındaki koridorda duruyordu. İlk tepkisi, "Tanrıya şükür, fiyaskoyla sonuçlanmadı," oldu. Ama saniyeler içinde, "birdenbire öldürülen o kadar insanı düşününce dehşete kapıldı."

Bir asker olan Ed Doty, ertesi gün yazdığı bir mektupta ebeveynleri için sahneyi şöyle anlattı: "Bu son 24 saat oldukça heyecan vericiydi. İnsanlar daha önce hiç tanık olmadığım türden bir heyecan taşıyordu. İnsanlar koridorlara doluştu ve her yana dağıldı, Times Meydanı'ndaki Yeni Yıl kalabalığı gibi toplanmışlardı. Herkes bir radyo arıyordu."† O akşam bir seminer salonunda büyük bir kalabalık vardı. Genç fizikçilerden biri olan Sam Cohen, Oppenheimer'ın çıkmasını beklerken tezahürat yapan, ayaklarını yere vuran bir kalabalık olduğunu söylüyordu. Herkes onun âdeti olduğu üzere seminer salonunun yan girişlerinden birinden sahneye çıkmasını bekliyordu. Ancak Oppenheimer arkadan daha dramatik bir girişle orta koridordan geldi. Cohen'in dediğine göre sahneye çıktıktan sonra ellerini birbirine kenetledi ve bir boksör gibi başının üzerinde salladı. Cohen'e göre Oppie, tezahürat yapan kalabalığa "bombalamanın sonuçlarının ne olabileceğini söylemek için çok erken olduğunu, ancak Japonların bundan hoşlanmadığından emin olduğunu" söyledi.‡ Oppie başarılarından dolayı "gurur duyduğunu" söylediğinde kalabalık kükrercesine tezahürat yaparak bunu onayladı. "Oppenheimer'ın tek üzüntüsü, bombayı Almanlara karşı kullanabilecek şekilde zamanında geliştirmemiş olmamızdı. Bunu söylediğinde büyük bir alkış tufanı koptu," demişti Cohen.

Sanki ondan, kendisine hiç uymayan bir rolü oynaması istenmiş gibiydi. Biliminsanları muzaffer kumandanlar gibi değildir. Ama

---

* *The Day After Trinity,* Jon Else, döküm, s. 58.

† Ed Doty'den ailesine, 7.8.45, Los Alamos Historical Museum.

‡ Sam Cohen, *The Truth About the Neutron Bomb,* s. 22; Hijiya, "The Gita of J. Robert Oppenheimer," *Proceedings of the American Philosophical Society,* say. 144, no. 2 (Haziran 2000), s. 155. Hijiya, Oppenheimer'ın ellerini bir paralı dövüşçü gibi kenetlediği iddiası için Cohen'e atıfta bulunuyor ancak bu ayrıntı Cohen'in kitabında yok. Ancak Lawren'in *The General and the Bomb,* s. 250'de geçiyor.

sonuçta o da bir insandı ve katıksız başarının heyecanını hissetmiş olmalıydı; bir taç tutuyormuşçasına ellerini havaya kaldırmış sallıyordu. Ayrıca, seyirci de onun gururlu ve muzaffer görünmesini bekliyordu. Ama bu kısa sürdü.

Alamogordo'daki patlamanın kör edici ışığını ve esintisini daha yeni görmüş ve hissetmiş bazıları için, Pasifik'ten beklenen haber bir tür bozum etkisi yarattı. Sanki Alamogordo'da yaşadıkları, şaşırma kapasitelerini tüketmiş gibiydi. Kimileri de ancak haberi duyunca ayıldı. Phil Morrison, haberleri bombanın hazırlanmasına ve *Enola Gay*'e yüklenmesine yardım ettiği Tinian'da duydu. Morrison, "O gece Los Alamos'tan gelenler olarak bir parti verdik," diyordu.* "Bu bir savaştı ve savaşta zafer kazanmıştık, elbette bunu kutlamaya hakkımız vardı. Ama hatırlıyorum da . . . bir karyolanın kenarında oturmuş, diğer tarafta durumun nasıl olduğunu, o gece Hiroşima'da neler olduğunu merak ediyordum."

Alice Kimball Smith daha sonraları ısrarla "kesinlikle [Los Alamos'ta] hiç kimsenin Hiroşima'da olanları kutlamadığını" söyledi.† Ama sonra "birkaç kişinin" erkek yatakhanesinde parti yapmaya yeltendiğini itiraf etti. "Unutulmaz bir fiyaskoya" dönüştü. "İnsanlar ya uzak durdular ya da aceleyle geri çekildiler." Smith, kuşkusuz yalnızca sessiz ve askerlerden –farklı– bir tepki göstermiş görünen biliminsanlarından bahsediyordu. Doty eve şunları yazdı: "Her yerde parti vardı. Üçüne davet edildim, sadece birine katılabildim. Saat üçe kadar sürdü." İnsanların "mutlu, çok mutlu" olduğunu söylüyordu. "Radyo dinledik, dans ettik, sonra tekrar radyo dinledik ve söylenen her şeye güldük de güldük." Oppenheimer bir partiye katıldı ancak ayrılırken açıkça perişan bir fizikçinin çalıların arasında kustuğunu gördü. Bu manzara, bir muhasebenin başladığını anlamasını sağladı.

---

* Phil Morrison'ın radyo konuşması, ALAS series for station KOB (Albuquerque), no. 3, Federation of American Scientists Records, XXII, s. 2. "The Atom Bomb Scientists Report Number Three: Death of Hiroshima," s. 1, Special Collections, UC.

† Ed Doty'den ailesine, 7.8.45, Los Alamos Historical Museum; Smith, *A Peril and a Hope*, s. 77. Smith sadece Oppenheimer'ın "genç bir grup liderinin çalıların arasında hasta olduğunu" gördüğünü yazdı. Thomas Powers, genç grup liderini Robert Wilson olarak tanımlıyor (Powers, *Heisenberg's War*, s. 462). Ayrıca bkz. *The Day After Trinity*, Jon Else.

Robert Wilson, Hiroşima'dan gelen haberler karşısında dehşete düşmüştü. Silahın kullanılmasını hiç istememişti ve kullanılmayacağına inanmak için kendince gerekçeleri de vardı. Ocak ayında, Oppenheimer onu çalışmaya ikna etmişti ama bu sadece bombanın gösterisi içindi. Ve Oppenheimer'ın Geçici Komite'nin görüşmelerine katıldığını biliyordu. Mantık olarak, Oppie'nin kendisine kesin sözler verecek konumda olmadığını, bunun generaller, Savaş Bakanı Stimson ve nihayetinde başkana ait bir karar olduğunu anlamıştı. Ama yine de güveninin kötüye kullanıldığını hissediyordu. Wilson 1958'de şöyle yazmıştı: "Bomba Japonya üzerinde tartışılmadan veya gücü Japonlara barışçıl bir şekilde gösterilmeden patlatılınca kendimi ihanete uğramış gibi hissettim."*

Wilson'ın karısı Jane, Hiroşima haberini duyduğunda San Francisco'daydı. Hızla Los Alamos'a geri döndü ve kocasını mutlu bir gülümsemeyle selamladı ancak kocasını "çok üzgün" buldu. Ardından üç gün sonra, başka bir bomba da Nagasaki'yi harap etti. Jane Wilson, "İnsanlar sevinçle çöp tenekesi kapaklarına vurup duruyordu ama o katılmıyor, surat asıyordu; mutsuzdu," diyordu.† Bob Wilson, "Sadece midemin bulandığını hatırlıyorum... öyle ki, bilirsiniz işte, içimden kusmak geliyordu," diyordu.

Wilson yalnız değildi. Los Alamos'taki metalürji uzmanı Cyril Smith'in eşi Alice Kimball Smith, "günler geçtikçe bu tiksinti arttı ve savaşın sona ermesinin bombalamayla mümkün olduğuna inananlar için bile kötülüğün gerçekliği konusunda yoğun bir kişisel deneyim oldu," diye yazdı.‡ Hiroşima'dan sonra, Tepe'deki çoğu insan doğal olarak en azından bir anlık neşe duydu. Ancak Charlotte Serber, Nagasaki'den gelen haberlerden sonra, laboratuvarda bariz bir kasvet duygusunun hâkim olduğunu gözlemledi. Kısa süre sonra "Oppie'nin, atom bombasının korkunç bir silah olduğunu ve savaşın artık imkânsız hâle geldiğini söylediği" öğrenildi. Bir FBI muh-

---

* Robert Wilson, "Robert Jungk's Lively but Debatable History," *Scientific American,* Aralık 1958, s. 146; Palevsky, *Atomic Fragments,* s. 140-41.

† *The Day After Trinity,* Jon Else, döküm, s. 59-60; Palevsky, *Atomic Fragments,* s. 141.

‡ Smith, *A Peril and a Hope* (1971 edisyonu), s. 77; Robert Serber, *Peace and War,* s. 142.

biri 9 Ağustos'ta Oppie'nin "tam bir sinir enkazı"na dönüştüğünü bildirdi.*

Stalin'in Yalta Konferansı'nda Roosevelt'e ve Potsdam'da Truman'a verdiği söz gereği 8 Ağustos 1945'te Sovyetler Birliği Japonya'ya savaş ilan etti. Bu Japonya'nın, Amerika'nın "koşulsuz teslimiyet" doktrininden daha hoşgörülü teslim olma koşulları elde etmesine yardımcı olmak üzere Sovyetler Birliği'nin teşvikçi olabileceğini savunan, imparatorun şahin danışmanları için yıkıcı bir gelişme oldu.† İki gün sonra, yani Nagasaki'nin plütonyum bombasıyla harap edilmesinden bir gün sonra, Japon hükümeti bir şartla teslim olma teklifi gönderdi: Japon imparatorunun statüsünün garanti edilmesi. Ertesi gün, Müttefikler kayıtsız şartsız teslim olma şartlarını değiştirmeyi kabul etti: İmparatorun yönetme yetkisi "Müttefik güçlerin başkomutanına tabi olacaktı. . . ." 14 Ağustos'ta Tokyo Radyosu, hükümetin bu tavzihi kabul ettiğini ve böylece teslim olduğunu duyurdu. Savaş bitmişti, gazeteciler ve tarihçiler bomba olmadan da benzer şartlarda ve aynı zamanda bitip bitmeyeceğini hemen haftalar içinde tartışmaya başladılar.

Nagasaki bombalamasından sonraki hafta sonu Ernest Lawrence Los Alamos'a geldi. Oppenheimer'ı bitkin, somurtkan ve olan bitenden dolayı endişelere gömülmüş olarak buldu. İki eski arkadaş bomba yüzünden tartışmaya başladılar. Gösteri yapılmasını önerenin Lawrence olduğu ve Oppie'nin buna karşı çıktığı hatırlatılınca Oppie, Lawrence'ın sadece zenginleri ve güçlüleri düşündüğü yönünde saldırgan bir yorumla karşılık verdi. Lawrence eski dostunu rahatlatmaya çalıştı.‡ Bomba o kadar korkunçtu ki bir daha asla kullanılmayacaktı.

Bundan pek de emin olamayan Oppie, o hafta sonu zamanının

---

* Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 139; FBI notu, 18.4.52, böl. 12, JRO FBI dosyası.

† Hershberg, *James B. Conant*, s. 279-304; Alperovitz, *The Decision to Use the Atomic Bomb*, s. 417-20; ayrıca bkz. Barton J. Bernstein, "Seizing the Contested Terrain of Early Nuclear History;" Uday Mohan ve Sanho Tree, "The Construction of Conventional Wisdom" ve Norman Cousins, Reinhold Niebuhr, Felix Morley, David Lawrence, Lewis Mumford, Mary McCarthy ve bombalama hakkında erken dönem eleştiriler yazan diğerlerinin makaleleri, yeniden basım: Bird ve Lifschultz, *Hiroshima's Shadow*, s. 141-97, 237-316.

‡ Childs, *An American Genius*, s. 366; Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 140.

çoğunu Bilimsel Kurul adına Bakan Stimson'a nihai bir rapor hazırlamakla geçirdi. Yorumları kötümserdi: ". . . Atom silahlarının kullanımını önlemede yeterince etkili olacak hiçbir askeri karşı önlemin bulunmayacağına dair kesin kanaatimiz var," diyordu.* Gelecekte, zaten büyük ölçüde yıkıcı olan bu cihazlar sadece daha büyük ve daha ölümcül hâle gelecekti. Amerika'nın zaferinden sadece üç gün sonra, Oppenheimer Stimson'a ve başkana ulusun bu yeni silahlara karşı hiçbir savunması olmadığını söylüyordu: "Önümüzdeki on yıllar boyunca bu ulusa atom silahları alanında hegemonya sağlayacak bir programın çerçevesini çizemeyeceğimiz gibi; bu tür bir hegemonyanın başarılması hâlinde bizi en korkunç yıkımdan koruyabileceğinden de aynı derecede emin olamıyoruz. Bu ulusun güvenliğinin (düşman güçlerine zarar verme yeteneğine sahip olsa da) tamamen veya genel olarak bilimsel veya teknik hünerlerinde yatmadığına inanıyoruz. Bu ulusun güvenliği sadece gelecekteki savaşları imkânsız kılmakta yatıyor."

O hafta mektubu Washington, D.C.'ye bizzat götürdü. Orada Vannevar Bush ve Stimson'ın Savaş Bakanlığı'ndaki yardımcısı George Harrison ile görüştü. Lawrence'a Ağustos sonunda, "Kötü bir zamandı, bazı şeyleri netleştirmek için çok erkendi," dedi. Biliminsanlarının, atom bombası ile ilgili yapılacak ilave çalışmaları beyhude gördüğünü izah etmeye çalışmıştı. "Tıpkı son savaştan sonra zehirli gazlarda olduğu gibi" bombanın da yasadışı hâle getirilmesi gerektiğini ima ediyordu. Ancak Washington'da görüştüğü insanlardan hiçbir teşvik görmedi. "Görüşmelerden, Potsdam'da işlerin çok kötü gittiğine ve Rusları işbirliği ve denetime yanaştırma konusunda pek bir ilerleme kaydedilmediğine dair oldukça net bir izlenim edindim," diyordu.

Aslında, bu yönde herhangi bir ciddi çabanın gösterildiğinden de şüphe duyuyordu. Oppie Washington'dan ayrılmadan önce, başkanın atom bombasıyla ilgili daha fazla açıklama yapılmaması için bir gizlilik emri verdiğini ve Dışişleri Bakanı Byrnes'ün, Oppie'nin Truman'a yazdığı mektubu okuduktan sonra, mevcut uluslararası durumda "MED [Manhattan Mühendislik Bölgesi] programını al-

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 293-94 (JRO'dan Stimson'a, 17.8.45).

ternatifsiz tam gaz devam ettirmelerini" söylediğini üzüntüyle belirtti.* Oppie, New Mexico'ya, daha da üzgün bir şekilde döndü.

Birkaç gün sonra Robert ve Kitty baş başa, Los Pinos yakınlarındaki kulübeleri Perro Caliente'ye gittiler ve inanılmaz derecede yoğun geçen son iki yılın sonuçlarını değerlendirmek için bir hafta geçirdiler. Bu, üç yıl içinde tam olarak baş başa geçirdikleri ilk zamandı. Robert, kişisel yazışmaları için zaman buldu ve birçoğu savaş sırasında ne yaptığını gazetelerden yeni öğrenmiş olan eski arkadaşlarından gelen mektuplara cevap verdi. Eski öğretmeni Herbert Smith'e şunları yazdı: "Bu taahhüdün kuşkulardan uzak olmadığına inanacaksınız; bugün o kuşkuların altında eziliyoruz ama gelecek, umut vadeden birçok unsur taşıyor olsa da çaresizlikten bir taş atımı uzaktadır."† Benzer şekilde, Harvard'dan oda arkadaşı Frederick Bernheim'a şunları yazdı: "Şu anda çiftlikte, samimi ama çok da umutlu olmayan bir akıl sağlığı arayışı içindeyiz. Gelecek başımızı çok ağrıtacak gibi görünüyor."

7 Ağustos'ta Haakon Chevalier ona bir tebrik notu yazmış ve "Sevgili Opje, muhtemelen bugün dünyanın en ünlü adamısın," demişti. Oppie 27 Ağustos'ta üç sayfalık el yazısı bir mektupla cevap verdi. Chevalier daha sonra bunu "aralarında her zaman var olan sevgi ve gayri resmi yakınlıkla" açıkladı. Oppie, Chevalier'e bombayla ilgili şunları yazdı: "Yapılması gereken buydu, Haakon. Tüm dünyada barışa daha önce hiç olmadığı kadar özlem duyan insanların hem bir yaşam biçimi hem de düşünce olarak teknolojiye ve herkesin birbirine muhtaç olduğu fikrine daha önce hiç olmadığı kadar bağlandığı bir dönemde, bu açık bir şekilde kamuoyuna gösterilmeliydi." Ama bu savunmada hiçbir şekilde kendini rahat hissetmiyordu. "Şartlar kuruntular yüzünden daha da ağırlaştı ve dünyayı düşündüğümüz gibi yeniden yaratma gücümüz olsa bile gerektiğinden çok çok daha zor bir hâl aldı."‡

---

* A.g.e., s. 300-1; JRO'dan Ernest Lawrence'a, 30.8.45.

† A.g.e., s. 297-98; JRO'dan Herbert Smith'e, 26.8.45; JRO'dan Frederick Bernheim'e, 27.8.45.

319 "Sevgili Opje": Chevalier, *Oppenheimer,* s. xi.

‡ *The Day After Trinity,* Jon Else, döküm, s. 65, JRO'dan Haakon Chevalier'e, 27.8.45, *The Day After Trinity,* ek dosyalar; Herken, *Brotherhood of the Bomb,* s. 142.

Oppenheimer uzun zamandır bilimsel direktörlük görevinden istifa etme kararındaydı. Ağustos'un sonunda Harvard, Princeton ve Columbia Üniversiteleri ona iş teklif ediyordu ama hisleri California'ya dönmek yönündeydi. Harvard'ın rektörü olan arkadaşı James Conant'a, "Oraya karşı muhtemelen başımdan savamayacağım bir aidiyet duygusu taşıyorum," diye yazdı.* Caltech'teki eski arkadaşları Dick Tolman ve Charlie Lauritsen onu tam zamanlı olarak Pasadena'ya gelmesi için teşvik ediyorlardı. Gariptir ki Caltech'in resmi teklifi, başkanı Robert Millikan'ın itirazları nedeniyle ertelendi.† Tolman'a Oppenheimer'ın iyi bir hoca olmadığını, teorik fiziğe esas katkılarının yaptığı ismin gerisinde olduğunu ve belki de Caltech'teki fakültede yeterince Yahudi olduğunu yazdı. Ancak Tolman ve diğerleri Millikan'ı fikrini değiştirmeye ikna etti ve 31 Ağustos'ta Oppenheimer'a bir teklif sunuldu. O zamana kadar Oppenheimer gerçek evi olduğunu düşündüğü Berkeley'ye de dönmeye davet edilmişti. Yine de tereddüt etti. Lawrence'a Rektör Robert G. Sproul ve dekan Monroe Deutsch'la "başının belada olduğunu" söyledi. Dahası, fizik bölüm başkanı Raymond Birge ile ilişkileri o kadar gergindi ki Oppie, Lawrence'a Birge'in değiştirilmesi gerektiğini söyledi. Lawrence, laubali bir kibir gösterisi olarak algıladığı bu sözler karşısında öfkelendi ve Oppie'yi tersleyerek, eğer böyle düşünüyorsa belki de Berkeley'ye gelmemesi gerektiğini söyledi.

Oppenheimer Lawrence'a bir açıklama notu yazdı: "Berkeley konusundaki tartışmalarımız nedeniyle çok karışık ve hazin duygular içindeyim."‡ Oppie eski arkadaşına, "Her zaman senin karşında ezik biri oldum," hatırlatmasında bulundu. Bu benim değişmesi muhtemel olmayan bir parçam çünkü bundan utanç duymuyorum." Ne yapacağına karar vermemişti ancak Lawrence'ın "çok şiddetli, çok olumsuz tepkileri" onu duraklattı.

"Oppenheimer" dünya çapında bir şöhret hâline gelirken bile kendisini "ezik" olarak tanımlıyor ve bunalıma giriyordu. Los Alamos'a döndüklerinde Kitty, arkadaşı Jean Bacher'a "Benim için ne kadar korkunç olduğunu hayal bile edemezsin; Robert kesinlikle

---

* JRO'dan Conant'a, 29.9.45, JRO Evrakı.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 300.

‡ A.g.e., s. 301-2.

kendinden geçmişti," dedi. Bacher Kitty'nin duygusal durumundan etkilendi. "[Robert'ın] verdiği korkunç tepki göz önüne alındığında, olacaklardan korkuyordu."

Hiroşima ve Nagasaki'de yaşanan canavarlık onu derinden etkilemişti. Bacher, "Kitty duygularını çok sık paylaşmazdı," dedi.* "Ama o an buna nasıl dayanacağını bilmediğini söyledi." Robert sıkıntısını başkalarıyla da paylaşmıştı. Etik Kültür Okulu'ndaki sınıf arkadaşı Jane Didisheim'ın dediğine göre Robert, savaşın sona ermesinden kısa bir süre sonra ona "hayal kırıklığını ve kederini çok açık ve hazin bir şekilde gösteren" bir mektup yazdı.

Tepe'de birçok insan, özellikle Bob Serber ve Phil Morrison ilk bilimsel gözlemci grubuyla Ekim ayında Hiroşima ve Nagasaki'den döndükten sonra benzer duygusal tepkiler veriyordu. O zamana kadar, insanlar bazen ne olduğunu anlayabilmek için evlerde toplanıyorlardı. Jean Bacher, "Ama bunu anlamamı sağlayan tek kişi Phil oldu," demişti.† "Oldukça büyülü bir dili ve tanımlama gücü vardı. Tamamen mahvolmuştum. Eve gittim ve uyuyamadım; bütün gece döndüm durdum, tam bir şoktaydım."

Morrison, *Enola Gay*'in ölümcül yükünü bırakmasından sadece otuz bir gün sonra Hiroşima'ya inmişti. Morrison, "Dışarıda olup patlamanın yaklaşık bir buçuk kilometre yakınında bulunan herkes bombanın sıcaklığı nedeniyle anında ve ciddi şekilde yanmıştı," diyordu.‡ "Ani parlama bir anda ve tuhaf şekilde yakmıştı. [Japonların] bize söylediklerine göre çizgili giysiler giyen insanların derileri çizgili olarak yanmıştı. Evlerinin enkazından az bir yarayla sürünerek çıkan çok sayıda insan kendini şanslı sayıyordu. Ama yine de öldüler. Patlama anında bol miktarda yayılan radyum benzeri ışınlar nedeniyle günler, haftalar sonra öldüler."

Serber, Nagasaki'de tüm telefon direklerinin patlamanın oldu-

---

* Jean Bacher, röportaj: Sherwin, 5.11.87, s. 3-4. Didisheim alıntısı, Herbert Smith'ten Frank Oppenheimer'a gönderilen bir mektupta yer almaktadır, 19.9.73, klasör 4-23, kutu 4, Frank Oppenheimer Belgeleri, UCB.

† Bacher, röportaj: Sherwin, 5.11.87, s. 2.

‡ Phil Morrison'ın radyo konuşmasının bir dökümü, istasyon KOB ALAS serisi (Albuquerque), no. 3, Federation of American Scientists (Fas) XXII, s. 2. "The Atom Bomb Scientists Report Number Three: Death of Hiroshima," s. 5, Special Collections, UC.

ğu yöne bakan taraflarının yandığını fark etmişti. Sıfır noktasından üç kilometre öteye kadar böyle kömürleşmiş direkleri takip etmişti. "Bir yerde," dedi Serber, "otlayan bir at gördüm. Bir tarafında tüm tüyleri yanmıştı, diğer taraf tamamen normaldi."* Serber biraz dalga geçercesine atın yine de "mutlu bir şekilde" otladığını söyleyince, Oppenheimer "bombanın müşfik bir silah olduğu izlenimi verdiği gerekçesiyle onu azarladı."

Morrison, Los Alamos'ta gördükleri hakkında resmi bir bilgilendirme yaptı, ancak yerel bir Albuquerque radyo istasyonuna da raporunu özetledi: "Sonunda Hiroşima'nın üzerinde alçaktan bir daire çizdik ve gözlerimize inanamadık. Altımızda gördüğümüz bu bir zamanların şehri, şimdi dümdüz olmuş ve kavrulmuştu. Ama yüzlerce uçağın bombardımanına uğramamıştı. Bir bombardıman uçağı ve bir bomba, bir mermi uçuşu kadar kısa bir sürede, 300 bin kişilik bir şehri alevler içinde bir odun yığınına çevirmişti. Bu yeni bir şeydi."†

Bayan Edith Warner, Hiroşima'nın haberini ilk kez taze sebze almaya gelen Kitty'den duydu: "Artık çok şey açıklığa kavuştu," dedi Warner daha sonra.‡ Birden fazla fizikçi, Otowi Köprüsü'ndeki evi ziyaret etme ve nazik Bayan Warner'a kendilerini açıklama zorunluluğu hissetti. Morrison da ona "zeki ve iyi niyetli insanların yaşanan endişeyi anlayabileceği ve paylaşabileceği" yönündeki umudunu yazdı. Silahın yapılmasında emeği olan Morrison ve diğer birçok benzer düşüncedeki fizikçi artık geriye kalan tek akıllıca hareket tarzının nükleer olan her şey üzerinde uluslararası kontrol oluşturmak olduğuna inanıyordu. Bayan Warner, 1945 tarihli Noel mektubunda, "Biliminsanları, atom enerjisini silahlı kuvvetlerin veya devlet adamlarının ellerine bırakarak laboratuvarlara geri dönemeyeceklerini biliyorlar," diye yazdı.

Oppenheimer, Manhattan Projesi'yle aslında Rabi'nin başarılmasından korktuğu şeyin gerçekleştiğini, "üç yüzyıllık fiziğin ürünü" olarak bir kitle imha silahı yapıldığını biliyordu. Ve bunu

---

* Serber, *Peace and War*, s. 129.

† Smith, *A Peril and a Hope*, s. 115; Morrison'un radyo konuşmasının dökümüne ALAS serisi istasyon: KOB (Albuquerque), no. 3, FAS XXII, s. 2'den ulaşılabilir.

‡ Church, *The House at Otowi Bridge*, s. 130-31; Church, *Bones Incandescent*, s. 38.

başarmakla, projenin fiziği (yalnızca metafizik anlamda da değil) yoksullaştırdığını düşünüyordu. Çok geçmeden bunu bilimsel bir başarı olarak küçümsemeye başladı. Oppenheimer 1945 sonlarında bir senato komitesine, "Üzerinde bir sürü olgun meyve bulunan bir ağacı aldık," dedi ve şöyle devam etti, "sertçe salladık ve içinden radar ve atom bombaları döküldü. [Tüm savaşın] ruhu, bilginin çılgınca ve son derece acımasız bir şekilde sömürülmesinden ibaretti." Savaşın "fizik üzerinde kayda değer bir etkisi" olduğunu söylüyordu.* "Onu fiilen bitirdi." Kısa süre sonra, savaş sırasında "belki de fizik alanında, başka herhangi bir ülkede olduğundan daha fazla, gerçek profesyonel faaliyetin, hatta eğitimin bile tamamen durduğuna" tanık olduğumuza inanmaya başladı. Ancak savaş, dikkatleri bilime odaklamıştı da. Victor Weisskopf'un daha sonra yazdığı gibi: "Savaş, tüm argümanların en acımasızıyla, bilimin herkes için en birincil ve doğrudan öneme sahip olduğunu açıkça ortaya koymuştu. Bu da fiziğin karakterini değiştirmişti."†

21 Eylül 1945 Cuma günü öğle saatlerinde Oppenheimer, Henry Stimson'a veda etmeye gitti. O gün hem Stimson'ın savaş sekreteri olarak görevdeki son günü hem de yetmiş sekizinci doğum günüydü. Oppenheimer, Stimson'ın o öğleden sonra Beyaz Saray'da bir veda sunumu yapacağını biliyordu ve bu sunumda Oppenheimer'a göre "çok gecikmeli olarak atom konusunda açıklık yaklaşımını" savunacaktı.‡ Stimson, günlüğünde yazdığına göre Başkan Truman'a, "Bombayı uygun bir bedelle hemen Rusya'yla paylaşmalıyız" diye açıkça söyledi.

Robert bu ihtiyarı gerçekten seviyor ve ona güveniyordu. Savaş sonrası dönemde atom bombasının nasıl ele alınacağına dair çıkan tartışmada böylesine kritik bir kavşakta ayrıldığını görmek onu üzmüştü. Bu vesileyle, Oppenheimer ona bombanın bazı teknik yön-

---

* Michael A. Day, "Oppenheimer on the Nature of Science," *Centaurus*, say. 43 (2001), s. 79; *Time*, 8.11.48.

† Weisskopf, savaş sonrası yıllarda fizik üzerine not, Aralık 1962, kutu 21," JRO ve Niels Bohr," JRO Evrakı.

‡ JRO, "Three Lectures on Niels Bohr and His Times," Pegram Lectures, Brookhaven National Laboratory, Ağustos 1963, s. 16, Louis Fischer Evrakı içinde dosyalanmış, kutu 9, klasör 3, PUL. Henry Stimson günlüğü, 21.9.45, s. 3, YUL.

leri hakkında bir kez daha bilgi verdi. Ardından Stimson ondan ince kır saçlarını kestireceği Pentagon berberine kadar kendisine eşlik etmesini istedi. Gitme zamanı geldiğinde Stimson berber koltuğundan kalktı, Oppenheimer'ın elini sıktı ve "Artık işler senin elinde," dedi.*

* A.g.e.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

"Ellerimde Kan Görüyorum"

Atom bombaları, savaşan bir dünyanın veya savaşa hazırlanan ulusların envanterine yeni silahlar olarak eklenecek olursa, insanlık günün birinde Los Alamos ve Hiroşima adlarına lanet edecektir.

ROBERT OPPENHEIMER
16 Ekim 1945

Robert Oppenheimer artık bir şöhretti, adı milyonlarca Amerikalı tarafından biliniyordu. Biçimli yüzünün fotoğrafları, ülkenin dört bir yanındaki dergi kapaklarında ve gazete sayfalarında görünüyordu. Başarıları, tüm bilimsel başarılarla özdeşleşmişti. *Milwaukee Journal*'ın başyazısı "Araştırmacılara şapka çıkartın" başlığını taşıyordu.* *St. Louis Post-Dispatch*, Amerika'nın "bilim kâşifleri . . . serüvenleri için gerekli olan hiçbir şeyden mahrum bırakılmamalı" diyordu. *Scientific Monthly*, onların "görkemli başarılarını" takdir etmeliyiz yorumunu yapıyordu. "Modern Prometheuslar, Olimpos Dağı'nı yeniden yağmaladı ve Zeus'un şimşeklerini insanlık için alıp getirdi." *Life* dergisi, fizikçilerin artık "Süpermen tuniği" giydiğini söylüyordu.

Oppenheimer bu iltifatlarla rahatladı. Âdeta yaşadığı son iki buçuk yılı, Tepe'nin üstünde bu yeni rol için hazırlanarak geçirmişti.

* Paul Boyer, *By Bomb's Early Light*, s. 266-67; Pais, *The Genius of Science*, s. 274.

Bu zaman zarfında bir bilim/devlet adamına, bir ikona dönüşmüştü. Tavırları, pipo içmesi ve yanından ayırmadığı domuz turtası şapkası bile kısa sürede uluslararası alanda tanınır hâle geldi.

Çok geçmeden kişisel düşüncelerini kamuoyuna açmaya başladı. Amerikan Felsefe Derneği'nin bir toplantısında, "Dünyanın doğasını aniden ve derinden değiştiren bir şey, çok korkunç bir silah yaptık," dedi.* "İçinde büyüdüğümüz dünyanın tüm standartlarına göre kötü bir şey. Ve bunu yaparak. . . bilimin insanlığın yararına olup olmadığı sorusunu yeniden gündeme getirdik." Atom bombasının "babası", bombanın tanımı gereği bir taarruz ve yıldırma silahı olduğunu açıkladı. Ve ucuzdu. Bu kombinasyon bir gün tüm uygarlıklar için ölümcül olabilirdi. "Atomik silahlar, bugün bildiklerimizle bile," dedi, "ucuza mal olabilir. . . atomik silahlanma, ekonomik açıdan onu isteyen hiçbir ulusun belini kırmaz. Atom silahlarının kullanım modeli Hiroşima'da belirlendi." Hiroşima bombasının esasen mağlup edilmiş bir düşmana karşı kullanıldığını, bir saldırı silahı olduğunu ve özünde, bölünebilir atom çekirdekleri kadar şaşırtma ve yıldırmanın da bulunduğunu söyledi. Arkadaşlarından bazıları, onun böylesi bir belagat ve duruşla, genellikle doğaçlama bir şekilde konuşma yeteneği karşısında hayrete düştüler. Bir gün Berkeley'de bir öğrenci topluluğuna hitap ettiği sırada Harold Cherniss de oradaydı. Binlerce kişi ünlü biliminsanını dinlemek için erkekler spor salonuna akın etmişti. Ancak Cherniss endişeliydi çünkü "onun topluluk karşısında konuşabileceğini sanmıyordu."† Rektör Sproul tarafından takdim edildikten sonra, Oppenheimer ayağa kalktı ve kırk beş dakika boyunca notsuz konuştu. Cherniss, dinleyiciye hâkimiyeti karşısında hayrete düşmüştü: "Konuşmaya başladığı andan sonuna kadar, bir fısıltı dahi çıkmadı. Bu onun uyguladığı bir tür sihirdi." Gerçekten de Cherniss, arkadaşının gereğinden de iyi konuştuğunu düşünmüş ve onun adına endişelenmişti. "Topluluk içinde bu şekilde konuşma yeteneği bir zehirdir, ona sahip olan kişi

---

* JRO, "Atomic Weapons," *Proceedings of the American Philosophical Society,* Ocak 1946. Bu konuşmayı 16.11.45 tarihinde Philadelphia'da yaptı, başlığı "Atomic Weapons and the Crisis in Science," idi. Klasör 168.1, Lee DuBridge Evrakı, James Hershberg'ün izniyle.

† Cherniss, röportaj: Sherwin, 23.5.79, s. 11.

için çok tehlikelidir," diyordu. Böyle bir yetenek, bir adama kadife dilinin etkili bir siyasi zırh olduğunu düşündürebilirdi.

O sonbahar boyunca, Oppenheimer Los Alamos ve Washington arasında gidip geldi ve ani şöhretini üst düzey hükümet yetkililerini etkilemek için kullanmaya çalıştı. Los Alamos'taki hemen hemen tüm sivil biliminsanları adına konuşuyordu. 30 Ağustos 1945'te, bir konferans salonuna doluşan yaklaşık beş yüz kişi, Los Alamos Bilim İnsanları Derneği (ALAS) adlı yeni bir organizasyon kurma kararı aldı. Günler içinde, Hans Bethe, Edward Teller, Frank Oppenheimer, Robert Christy ve diğerleri, silahlanma yarışının tehlikeleri, gelecekteki savaşlarda atom bombasına karşı herhangi bir savunmanın imkânsızlığı ve uluslararası kontrol ihtiyacı hakkında güçlü bir bildiri hazırladılar. Oppenheimer'dan kamuoyuna da açıklanacak bu "Belge"yi Savaş Bakanlığı'na iletmesi istendi. Herkes bildirinin kısa süre içinde basına açıklanmasını bekliyordu.

9 Eylül'de Oppenheimer raporu Stimson'ın asistanı George Harrison'a gönderdi.* Kapak yazısında, "Belge"nin üç yüzden fazla biliminsanına dağıtıldığını ve sadece üçünün imzalamayı reddettiğini belirtti. Oppie, hazırlanmasıyla hiçbir ilgisi olmamasına rağmen, "Belge"nin kesinlikle kendi kişisel görüşlerini yansıttığını ve Savaş Bakanlığı'nın belgenin yayınlanmasını onaylayacağını umduğunu yazdı. Harrison kısa süre sonra Oppie'yi aradı ve Stimson'ın devlet içinde dolaşımı için daha fazla kopya istediğini söyledi. Ancak Harrison, Savaş Bakanlığı'nın belgeyi en azından şimdilik yayınlamak istemediğini de ekledi.

Bu gecikmeden rahatsız olan ALAS mensubu biliminsanları, Oppenheimer'a bir şeyler yapması için baskı uyguladı. Oppie, kendisinin de rahatsız olduğunu söylerken, idarenin haklı bir nedeni olabileceğini savundu ve arkadaşlarını sabırlı olmaya çağırdı. 18 Eylül'de Washington'a uçtu ve iki gün sonra telefon ederek "durumun gerçekten iyi göründüğünü" söyledi.† "Belge" ortalıkta dolaşıyordu ve Oppie, Truman yönetiminin doğru olanı yapmak istediğini düşünüyordu. Ancak, ayın sonunda, Yönetim belgeye gizlilik

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 304; JRO'dan Harrison'a, 9.9.45.

† Smith, *A Peril and a Hope*, s. 116-17.

statüsü verdi. ALAS mensubu biliminsanları, kendi güvendikleri elçinin fikrini değiştirdiğini ve onun da gizlilik kararında hemfikir olduğunu öğrenince hayrete düştüler. Bazı meslektaşlarına göre, Oppie Washington DC'de ne kadar çok zaman geçirirse, o kadar uyumlu hâle geliyordu.

Oppenheimer, fikrini değiştirmesinin iyi bir nedeni olduğu konusunda ısrarcıydı: Truman yönetimi atom enerjisi üzerine bir yasa tasarısı sunmak üzereydi. Oppie Los Alamos'taki biliminsanlarına, "ünlü not"ta dile getirilen bu türden kamusal tartışmaların çok makbul olduğunu ama nezaket icabı, Başkan Truman atom enerjisiyle ilgili kendi mesajını Kongre'de verinceye kadar beklemeleri gerektiğini söyledi. Oppenheimer'ın çağrısı Los Alamos'ta hararetle tartışıldı ancak ALAS'ın lideri William "Willy" Higinbotham, "belgenin gizlenmesinin siyasi bir mesele olduğunu, bunun nedenlerini bilme veya değerlendirme konumunda olmadıklarını" savundu.* Ancak ALAS'ın "neler olup bittiğini bilen ve olaya karışan kişileri şahsen tanıyan bir temsilcisi, yani Oppie'si" vardı. Daha sonra "Willie'nin Oppie'ye güçlü bir şekilde arkasında olduklarını söylemesi" yönündeki öneri oybirliğiyle kabul gördü.

Oppenheimer aslında, biliminsanlarının gelecekle ilgili derin endişelerini yansıtmak için elinden geleni yapıyordu. Eylül ayının sonlarında, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Dean Acheson'a Manhattan Projesi'ndeki biliminsanlarının çoğunun "sadece bir süper bomba değil, herhangi bir bomba" bile olsa artık silahlar üzerinde çalışmaktan kesinlikle çekindiğini söyledi.† Hiroşima'dan ve savaşın sona ermesinden sonra, böyle bir çalışmayı "kalplerinin ve ruhlarının sesine aykırı" bulduklarını söyledi. Bir muhabire küçümseyici bir edayla biliminsanı olduğunu, "silah üreticisi" olmadığını söyledi.‡ Elbette her biliminsanı böyle hissetmiyordu. Edward Teller, dinlemeye sabrı olan herkese "Süper"i anlatmaya devam ediyordu. Teller, Oppenheimer'dan Süper ile ilgili araştırmaların devam etmesi konusunda ısrar etmesini isteyince, Oppie onu susturdu: "Bunu

---

* A.g.e., s. 120.

† Herken, *Brotherhood of the Bomb,* s. 150.

‡ Barnett, "J. Robert Oppenheimer," *Life,* 10.10.49.

ne yapabilirim ne de yaparım.'"* Bu Teller'ın asla unutmayacağı ve bağışlamayacağı bir tepkiydi.

Başkan Truman 3 Ekim 1945'te Kongre'ye mesajını verdiğinde, birçok biliminsanı başlangıçta bunu güven verici buldu. Acheson için çalışan genç bir avukat olan Herbert Marks tarafından hazırlanan mesaj, Kongre'yi tüm endüstriyi düzenleme gücüne sahip bir atom enerjisi komisyonu kurmaya çağırıyordu. Oppenheimer, Washington'dakilerin bile haberi olmadan Marks'ın mesajı yazmasına yardım etmişti.† Doğal olarak, atom enerjisinin hem tehlikeleri hem de potansiyel faydaları hakkında Oppie'nin kendi endişelerini yansıtıyordu. Truman, atom enerjisinin ortaya çıkmasının "eski fikirler çerçevesinde düşünülemeyecek kadar devrimsel, yeni bir güç oluşturduğunu" belirtti. Zaman çok önemliydi. "Uygarlığın umudu," diye uyarıyordu Truman, "mümkünse atom bombasının kullanımından ve geliştirilmesinden vazgeçilmesi yönünde uluslararası düzenlemelere bağlıdır."‡ Oppenheimer, başkandan atom silahlarının kaldırılması için çalışma taahhüdünü aldığını düşünüyordu.

Ancak Oppie büyük mesajı şekillendirmeyi başarmış olsa da ertesi gün Colorado'dan Senatör Edwin C. Johnson ve Kentucky'den Temsilci Andrew J. May tarafından sunulan yasa teklifi üzerinde hiçbir kontrole sahip değildi. May-Johnson tasarısı, başkanın konuşmasındaki havayla keskin tezat oluşturan bir politika içeriyordu. Çoğu biliminsanı bunu askerin zaferi olarak okuyordu. Bir kere, tasarı herhangi bir güvenlik ihlali için ağır hapis ve para cezaları öneriyordu. Oppenheimer, meslektaşlarına açıklanamaz bir şekilde, May-Johnson tasarısını desteklediğini duyurdu. 7 Ekim'de Los Alamos'a döndü ve ALAS'ın yönetim kurulu üyelerini tasarıyı desteklemeye çağırdı. Müthiş ikna etme gücünün bir göstergesi olarak, yine başarılı oldu. Gerekçesi basitti. Zaman çok önemliydi ve atom enerjisini ülke çapında denetlemek için hızla mevzuat oluşturan bir yasa, bir sonraki adımın, yani nükleer silahları yasaklamak için ulus-

* Teller and Brown, *The Legacy of Hiroshima*, s. 23.

† Henry Wallace günlüğü, 19.10.45, yeniden basım: John Morton Blum, *The Price of Vision*, s. 497.

‡ Truman, *Memoirs*, vol. 1, s. 532.

lararası bir anlaşmanın yolunu açardı. Oppie hızla Washington'da etkili biri, yönetimin işbirlikçisi ve odaklı bir destekçisi hâline gelmişti. Umutla yolunu buluyor, naiflikle sebat ediyordu.

Ancak biliminsanları tasarının satır aralarını okudukça endişeye kapıldılar. May-Johnson, atom enerjisi konusunda tüm gücü, başkan tarafından atanacak dokuz üyeli bir komisyonun eliyle merkezileştirmeyi öneriyordu. Askeri görevlilerin komisyonda yer almasına izin verilecekti. Biliminsanları, küçük güvenlik ihlalleri için bile on yıla kadar hapis cezasına çarptırılabilecekti. Ancak 1943'te Los Alamos'taki biliminsanlarını orduya alma fikrini ilk kez desteklediğinde olduğu gibi, meslektaşlarını rahatsız eden ayrıntılar ve sonuçlar Oppenheimer'ı endişelendirmedi. Savaş zamanı deneyimlerine dayanarak, Groves ve Savaş Bakanlığı ile çalışabileceğini düşündü. Diğerleri o kadar emin değildi. Leo Szilard çileden çıktı ve tasarıyı iptal ettirmek için çalışmaya yemin etti.* Chicago'lu fizikçi Herbert L. Anderson, Los Alamos'taki bir meslektaşına yazarak Oppenheimer, Lawrence ve Fermi'ye olan güveninin sarsıldığını itiraf etti. "Bu değerli adamların kandırıldığına ve bu tasarıyı görme şanslarının hiç olmadığına inanıyorum," diyordu.† Gerçekten de Oppie, Lawrence ve Fermi'yi May-Johnson'ı desteklemeye ikna ettiğinde henüz tasarının ayrıntılarını okumamışlardı. Her iki adam da çok geçmeden desteklerini geri çekti.

Oppenheimer, 17 Ekim 1945'teki Senato ifadesinde, hazırladığı bildirinin tasarıyı okumasından "çok daha önce" yazıldığını itiraf etti: "Johnson tasarısı hakkında pek bir şey bilmiyorum. . . bu tasarı altında hemen her şey yapılabilirdi."‡ Henry Stimson, James Conant ve Vannevar Bush gibi iyi adamların yasa tasarısının hazırlanmasına yardım ettiğini biliyordu ve "onlar bu tasarının felsefesini beğendilerse", bu onun için yeterliydi. Tüm mesele, önerilen komisyon yetkilerini "akıllıca" kullanacağına güvenilebilecek dokuz iyi adam bulmaktı. Askeri görevlilerin komisyonda yer almasına izin vermenin hikmeti sorulduğunda, Oppenheimer şöyle yanıtladı: "Bence

* Lanouette, *Genius in the Shadows,* s. 286.

† Smith, *A Peril and a Hope,* s. 167; Hewlett and Anderson, *The New World,* say. 1, s. 432.

‡ Smith, *A Peril and a Hope,* s. 153; Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 401-2.

önemli olan bir adamın ne üniforma giydiği değil ne tür bir adam olduğudur. General [George C.] Marshall'dan daha fazla güvenebileceğim bir yönetici düşünemiyorum."

Kenardan izleyen Szilard, Oppenheimer'ın ifadesinin "bir başyapıt" olduğunu düşünmüştü.* "Öyle konuşmuştu ki orada bulunan kongre üyeleri tasarıya destek olduğunu düşünürken, fizikçiler tasarının karşısında olduğu fikrine varmıştı." Sol görüşlü New York City gazetesi *PM*, Oppenheimer'ın tasarıya "eğik bir saldırı" başlattığını yazdı.†

Frank Oppenheimer ağabeyiyle tartıştı. ALAS'ta aktivist olan Frank, halka açılmanın ve vatandaşları uluslararası kontrollerin gerekliliği konusunda eğitmeye çalışmanın zamanının geldiğine inanıyordu. "Bunun için zaman olmadığını söyledi," diyordu Frank.‡ "Washington'da sahnedeydi, her şeyin hareketli olduğunu görüyordu, bir şeyleri içeriden değiştirmek zorunda olduğunu hissediyordu." Belki de Robert, Truman yönetimini uluslararası kontrollere doğru bir kuantum sıçraması yapmaya ikna etmek için prestijini ve bağlantılarını kullanabileceği yönünde hesaplı bir kumar oynuyordu ve bunun sivil bir atom rejimi altında mı yoksa askeri bir atom rejimi altında mı yapıldığını gerçekten umursamıyordu. Belki de yönetimin kendisini "sorun çıkaran" bir yabancı olarak algılamasına yol açabilecek bir politika için baskı yapmaya cesaret edemiyordu. Atom Çağı'nın ilk perdesi oynanırken sahnenin ortasında oturmak istiyordu.

Hakkında gizlilik kararı alınmış ALAS "Belgesi"ni yeniden yazan ve bunu hemen baş sayfasında yayımlayacak olan *New York Times*'a postalayan Robert Wilson için bu kadarı da fazlaydı. Wilson daha sonra, "Postayla göndermek ciddi bir güvenlik ihlaliydi," diye yazdı.§

---

* Lanouette, *Genius in the Shadows*, s. 293.

† Smith, *A Peril and a Hope*, s. 154.

‡ *The Day After Trinity*, Jon Else, döküm, s. 68; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 178.

§ Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation", tez, s. 395-96; Wilson, "Hiroshima: The Scientists' Social and Political Reaction," *Proceedings of the American Philosophical Society*, September 1996, s. 351.

"Benim için bu, Los Alamos'taki liderlerimize karşı bir bağımsızlık ilanıydı. Onları artık takdir etmiyor ya da değersiz buluyor değildim. Ancak erken öğrendiğimiz bir dersti ki "En İyi ve En Parlağımız", eğer güçlü bir konumdaysa, genellikle başka kaygılarla elleri ve kolları bağlanırdı. Dolayısıyla bunlara yaslanmamız şart değildi."

Los Alamos dışındaki biliminsanlarının da May-Johnson'a karşı muhalefeti arttıkça, ALAS üyeleri de tereddüt etmeye başladı. Victor Weisskopf, ALAS yönetim kurulundaki meslektaşlarına, "Oppie'nin önerilerinin daha eleştirel bir şekilde incelenmesi gerektiğini" söyledi.* Daha ay bitmeden ALAS, Oppenheimer'la yollarını ayırdı ve yasaya karşı harekete geçti.† Willy Higinbotham, tasarıya karşı bir kampanya başlatma amacıyla Washington D.C.'ye gönderildi. Szilard ve diğer biliminsanları yasaya karşı tanıklık ettiler. Bu olağanüstü lobi, kısa sürede ülke çapında gazete ve dergilerin baş sayfalarına hâkim oldu. Bu bir isyandı ve başarılı olmuştu.

Biliminsanlarının enerjik lobi faaliyetlerinin May-Johnson tasarısını yenilgiye uğratması Washington'daki birçok kişiyi şaşırttı. Onun yerine Connecticut'tan çiçeği burnunda senatör Brien McMahon tarafından nükleer enerji politikası üzerinde kontrolün yalnızca sivil Atom Enerjisi Komisyonu'na (AEC) verilmesini öneren yeni bir yasa tasarısı sunuldu. Ancak Atom Enerjisi Yasası 1 Ağustos 1946'da Başkan Truman tarafından imzalandığında, o kadar değişmişti ki, "atom bilimcileri" hareketindeki birçok kişi, bunun bir Pirus zaferi olup olmadığını anlayamadı. Örneğin yasa, nükleer fizik alanında çalışan biliminsanlarını Los Alamos'ta deneyimlediklerinden çok daha acımasız bir güvenlik rejimine tabi tutan hükümler içeriyordu. Bu nedenle, kendi kardeşi de dahil olmak üzere pek çok arkadaşı, Oppie'nin May-Johnson yasa tasarısına verdiği ilk destek karşısında şaşkına dönmüş olsa da hiç kimse bunu ona karşı çok uzun süre kullanmadı. Bütün mesele hakkındaki kararsızlığı haklı çıkmıştı. Pentagon'un ajandasına karşı çıkmayı başaramasa da asıl önemli sorunun atom bombası üretimine karşı etkili uluslararası kontroller sağlamak olduğunu anlamıştı.

---

* Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 409.

† Smith, *A Peril and a Hope*, s. 197-200.

***

Bu kongre tartışmalarının ortasında, Oppenheimer Los Alamos'taki direktörlüğünden resmen istifa etti. 16 Ekim 1945'te, bu vesileyle düzenlenen bir ödül töreniyle, binlerce kişiden oluşan neredeyse tüm Tepe halkı, kırk bir yaşındaki liderini uğurladı. Veda konuşmasını yapmak üzere ayağa kalkmadan önce, Dorothy McKibbin, Oppie'yi kısaca selamladı. Hazırlanmış bir konuşması yoktu ve McKibbin, "Gözleri, derin düşüncelere daldığı zamanlarda olduğu gibi parlıyordu. Daha sonra, Robert'ın o birkaç dakika içinde ödül konuşmasını hazırladığını fark ettim," dedi.* Birkaç dakika sonra, parıldayan New Mexico güneşi altında bir platformda oturan Oppenheimer, tomar hâline getirilmiş takdir belgesini General Groves'un elinden almak üzere ayağa kalktı. Alçak, sakin bir sesle konuşarak, gelecek yıllarda laboratuvarın çalışmalarına katılan herkesin, geçmişe baktığında başarılarıyla gurur duyabilmesi umudunu dile getirdi. Ancak sonra ciddiyetle uyardı: "Bugün bu gururun derin bir endişeyle karışık yaşanması gerekiyor. Atom bombaları, savaşan bir dünyanın veya savaşa hazırlanan ulusların envanterine yeni silahlar olarak eklenecek olursa, insanlık günün birinde Los Alamos ve Hiroşima adlarına lanet edecektir."†

Sonra devam etti: "Bu dünyanın halkları birleşmeli, aksi takdirde yok olacaklar. Bu sözleri ben değil, yeryüzünün bu kadar büyük bölümünü harap eden bu savaş söylüyor. Atom bombası da tüm insanlar anlasın diye onları hece hece söyledi. Başka adamlar başka zamanlarda, başka savaşlardan, başka silahlardan söz ettiler. Üstün gelemediler. Yanlış bir tarih anlayışıyla kandırılmış kimileri bugün de galip gelinemeyeceğini düşünüyor. Buna inanmak bize yakışmaz. Bu ortak tehlikenin karşısında, eylemlerimizle bizler, hukukta ve insanlıkta birleşmiş bir dünyaya bağlıyız."

Sözleri Tepe'deki birçok kişiye, May-Johnson yasa tasarısını ilginç şekilde desteklemesine rağmen, hâlâ onlardan biri olduğuna dair güven verdi. Los Alamos sakinlerinden biri, "O gün o biz olmuştu," diye yazdı.‡ "Bize ve bizim için konuşuyordu."

---

* Steeper, *Gatekeeper to Los Alamos*, s. 111.

† Smith ve Weiner, *Letters*, s. 310-11.

‡ Eleanor Jette, *Inside Box 1663*, s. 123.

O sabah onunla platformda, California Üniversitesi, Berkeley'nin rektörü Robert G. Sproul da oturuyordu. Oppenheimer'ın sert diliyle sersemleyen Sproul, konuşmalar arasında karşılıklı konuştukları özel şeylerle daha da tedirgin oldu. Sproul, Oppenheimer'ı Berkeley'ye geri çağırma niyetiyle gelmişti. Oppie'nin soğumuş olduğunu biliyordu. 29 Eylül'de fizikçi, ona geleceği hakkında kararsız olduğunu yazmıştı. Diğer bazı kurumlar ona Berkeley'de aldığının iki ile üç katı arasında değişen maaşlarla kadrolu fakülte pozisyonları teklif etmişti. Ve Berkeley'de geçen uzun yıllarına rağmen Oppie, "onun patavatsızlık olarak değerlendirilebilecek eski söz ve eylemlerine karşı üniversitenin doğal olarak bir güven eksikliği taşıdığının" farkında olduğunu söyledi. Oppenheimer, "patavatsızlık" derken Sproul'un, Öğretmenler Sendikası adına yürüttüğü siyasi faaliyetlerden duyduğu rahatsızlığı kastediyordu. Sproul'a, üniversite ve fizik bölümü onu gerçekten istemiyorsa Berkeley'ye dönmesinin yanlış olacağını yazdı ve, "Diğer kurumların maaşlarına göre orantısız bir maaşla geri dönmek bana yanlış geliyor," dedi.*

Katı ve muhafazakâr bir adam olan Sproul, Oppenheimer'ın her zaman sorunlu olduğunu düşünmüş, bu yüzden Ernest Lawrence, Oppie'nin maaşını iki katına çıkarmayı teklif etmelerini önerdiğinde tereddüt etmişti. Lawrence, "Profesör Oppenheimer'a ne kadar ödediklerinin gerçekten hiçbir şey ifade etmediğini çünkü Oppenheimer orada oldukça hükümetin, çok büyük meblağları emirlerine vereceğini ve onun maaşının önemsiz olacağını" savunmuştu.† Sproul istemeyerek de olsa bunu kabul etmişti. Ama şimdi, iki adam platformda oturmuş, konuyu tartışırken, Oppenheimer Sproul'un teklifini elinin tersiyle itti ve mektubunda söylediklerini özet olarak tekrarladı: Fizik bölümündeki meslektaşlarının ve bizzat Sproul'un da "zor mizacı ve zayıf muhakemesi nedeniyle" onun dönmesine istekli olmadığının farkındaydı. Daha sonra aniden Sproul'a, Caltech'te hocalık yapmaya karar verdiğini bildirdi ancak yine de Sproul'dan izin süresinin resmi bir şekilde uzatılmasını istedi, böylece daha sonraki bir tarihte Berkeley'ye dönüş için kapıyı açık bırakıyordu. Bu konuşmanın gidişatından

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 306.

† Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 149.

doğal olarak rahatsız olmasına rağmen Sproul, Oppie'nin ricasını kabul etmek zorunda hissetti.

Oppenheimer'ın davranışı, bir sonraki adımından emin olmadığını, ancak önemli bir adım olması gerektiğinden emin olduğunu gösteriyordu. Bir yanı Berkeley'de yaşadığı güzel yıllara yeniden dönmek istiyordu. Ama savaş sonrası artan itibarı ile giderek daha rahat, yeni tutkuların çekim alanına da giriyordu. Harvard ve Columbia'dan gelen teklifleri Caltech'in lehine reddederek bu muammayı geçici olarak çözdü. Berkeley'ye dönme seçeneğini açık tutarken California'da kalabilirdi. Bu arada, pervaneli uçaklarda Washington D.C.'ye gidip gelmek yüzünden çok yorucu günler geçirecekti.

Nitekim, 18 Ekim'de, Los Alamos'taki ödül töreninden sadece bir gün sonra Oppenheimer, Statler Oteli'ndeki bir konferans için Washington'a geri döndü. Yarım düzine senatörün huzurunda, Oppenheimer atom bombasının ülkeye getirdiği tehlikeleri katı bir dille özetledi. Roosevelt'in üçüncü döneminde (1941-45) başkan yardımcısı olan ve şimdi Truman'ın ticaret bakanı olarak görev yapan Henry A. Wallace da dinleyiciler arasındaydı. Fırsatı değerlendiren Oppenheimer, Wallace'a doğru yürüdü ve onunla özel olarak konuşmayı çok istediğini söyledi. Wallace ertesi sabah için onu yürüyüşe davet etti.

Eski başkan yardımcısı ile Washington şehir merkezinden Ticaret Bakanlığı'na doğru yürüyen Oppie, bombayla ilgili en derin endişelerini ortaya koydu. Yönetimin politikalarının getirdiği tehlikeleri hızla özetledi. Daha sonra Wallace günlüğüne şunları yazacaktı: "Oppenheimer kadar endişeli bir adam hiç görmedim. Tüm insan ırkının yok olmasının an meselesi olduğunu düşünüyor gibiydi." Oppie, Dışişleri Bakanı Byrnes'ün "uluslararası diplomaside istediğimizi elde etmek için bombayı tehdit unsuru olarak kullanabileceğimizi hissettiğinden" acı acı şikâyet etti. Oppenheimer ısrarla bunun işe yaramayacağını söyledi. "Rusların gururlu bir halk olduğunu, iyi fizikçilere ve bol kaynaklara sahip olduklarını söylüyordu. Bunu yapmak için yaşam standartlarını düşürmeleri gerekebilirdi, ancak mümkün olan en kısa sürede bol miktarda atom bombası elde etmek için sahip oldukları her şeyi harcayacaklardı.

Potsdam'daki durumun kötü idare edilişinin, on milyonlarca, belki de yüz milyonlarca masum insanın nihai katlinin yolunu hazırladığını düşünüyordu."

Oppenheimer, Wallace'a, Trinity testinden çok önce, bir önceki baharda bile, biliminsanlarının çoğunun Rusya ile olası bir savaş konusunda "son derece endişeli" olduğunu itiraf etti. Roosevelt yönetiminin Sovyetlerle bomba hakkında iletişim kurmak için bir plan hazırladığını düşünmüştü. Bunun İngilizlerin itirazı nedeniyle gerçekleşmediğinden şüpheleniyordu. Yine de Stimson'un tüm mesele hakkında tam "devlet adamı" yaklaşımına sahip olduğunu düşünüyordu. Savaş bakanının 11 Eylül'de Başkan Truman'a sunduğu ve "endüstriyel bilgi birikimi ve bilimsel bilgiyi Rusya'yla paylaşmayı savunduğu" nota atıfta bulundu. Bu noktada Wallace araya girerek Stimson'ın bu konudaki görüşlerinin Kabine toplantılarında hiç gündeme getirilmediğini söyledi. Bunu duymaktan doğal olarak rahatsız olan Oppenheimer, New Mexico'daki biliminsanlarının tamamen cesaretlerinin kırıldığını, "şimdi tek düşündüklerinin, bombanın sosyal ve ekonomik etkileri olduğunu" söyledi.

Bir noktada Oppie, Wallace'a başkanı görmesinin iyi olup olmayacağını sordu. Wallace, ona yeni savaş bakanı Robert P. Patterson aracılığıyla randevu almasını önerdi. Bu önerinin ardından, iki adam ayrıldı. Wallace daha sonra günlüğüne şunları kaydetti: "Atom bombasını yapan biliminsanlarının hissettiği suçluluk duygusu, şimdiye kadar gördüğüm en şaşırtıcı şeylerden biri."*

Altı gün sonra, 25 Ekim 1945 sabahı saat 10.30'da Oppenheimer Oval Ofis'e alındı. Başkan Truman, hitabeti güçlü ve karizmatik bir figür olarak namını duyduğu ünlü fizikçiyi doğal olarak merak ediyordu. Odadaki diğer tek kişi olan Bakan Patterson tarafından takdim edildikten sonra, üç adam oturdu. Bir rivayete göre, Truman, Kongre'nin orduya atom enerjisi üzerinde daimi kontrol sağlayan May-Johnson tasarısını geçirmesi için Oppenheimer'ın yardımını isteyerek söze başladı. Truman, "Önce ulusal sorunu tanımlamak,

* Henry Wallace günlüğü, 19.10.45, yeniden basım: Blum, ed., *The Price of Vision*, s. 493-97. Byrnes'ün atom diplomasisi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Alperovitz, *The Decision to Use the Atomic Bomb*, s. 429.

sonra uluslararası sorunu tanımlamak esastır," dedi.* Oppenheimer rahatsız edici derecede uzun bir sessizliğin ardından duraksayarak konuştu: "Belki de ilk önce uluslararası sorunu tanımlamak en iyisi olur," dedi. Tabii ki, ilk zorunluluğun, tüm atom teknolojisi üzerinde uluslararası kontroller koyarak bu silahların yayılmasını durdurmak olduğunu kastetmişti. Konuşmalarının bir noktasında Truman aniden ondan Rusların kendi atom bombasını ne zaman geliştireceklerini tahmin etmesini istedi. Oppie bilmediğini söyleyince Truman, kendinden emin bir şekilde cevabı bildiğini söyledi: "Asla."

Oppenheimer için bu aptallık, Truman'ın yetersizliğinin kanıtıydı. Willie Higinbotham'a göre, "Truman'ın gösterdiği bu idrak eksikliği onun yüreğini yerinden oynattı."† Endişelerini yapmacık kararlılık gösterileriyle telafi eden Truman'a karşılık, Oppenheimer çıldırtıcı derecede kararsız, müphem ve neşesiz görünüyordu. Sonunda mesajının yaşamsal öneminin başkan tarafından anlasılmadığını fark eden Oppenheimer, gergin bir şekilde ellerini ovuşturdu ve karakteristik olarak stres altındayken söylediği talihsiz sözlerden birini daha söyledi: "Bay Başkan," dedi usulca, "ellerimde kan görüyorum."‡

Bu yorum Truman'ı kızdırdı. Daha sonra David Lilienthal'a, "Ona ellerimde kan olduğunu söyledim. Elbette bunun için endişelenmeye hakkım vardı," diyecekti. Ancak yıllar geçtikçe Truman hikâyeyi süsledi. Bir rivayete göre, "Boş ver, yıkayınca çıkar," diye yanıtlamıştı. Başka bir versiyona göre, göğüs cebinden mendilini çı-

* Murray Kempton, "The Ambivalence of J. Robert Oppenheimer," *Esquire*, Aralık 1983, yeniden basım: Kempton, *Rebellions, Perversities, and Main Events*, s. 121. Kempton bu konuşmayı yanılarak 1946'ya tarihliyor. Bu hikâyenin başka bir versiyonu Davis, *Lawrence and Oppenheimer*, s. 260'ta görülüyor. Davis herhangi bir tarih ya da atıfta bulunmuyor – ancak Başkan Truman'ın randevu takvimine göre, Başkan Oppenheimer ile sadece dört kez görüştü: 25.10.45, 29.4.48, 6.4.49 ve 27.6.52.

† Davis, *Lawrence and Oppenheimer*, s. 261.

‡ Truman'dan Dean Acheson'a, not, 7.5.46, kutu 201 PSF, HSTL. Ayrıca bkz. Merle Miller, *Plain Speaking*, s. 228 ve Boyer, *By Bomb's Early Light*, s. 193. Boyer, Dean Acheson'ı da odaya sokuyor ancak Truman Başkanlık Randevu Takvimi'nde yalnızca Robert Patterson, Oppenheimer ve Truman'ın varlığı belirtiliyor (Matthew J. Connelly dosyaları, Presidential Appointment Calendar, 25.10.45, HSTL). Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 150. Herken, Davis'e atıfta bulunuyor: *Lawrence and Oppenheimer*, s. 258; Michelmore, *The Swift Years*, s. 121-22 ve Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal*, say. 2, s. 118.

karıp Oppenheimer'a vererek, "Pekâlâ, ellerini silmek ister misin?" demişti.

Bu konuşmanın ardından garip bir sessizlik oldu ve ardından Truman ayağa kalkıp toplantının bittiğini işaret etti. İki adam el sıkıştı ve söylendiğine göre Truman, "Endişelenme, bir şeyler yapacağız ve sen bize yardım edeceksin," dedi.

Daha sonra başkanın mırıldandığı duyuldu: "Ellerinde kan varmış, kahretsin, ellerinde benimkinin yarısı kadar kan yok. Orada burada dolaşıp sızlanmayı kes!" Daha sonra Dean Acheson'a, "O orospu çocuğunu bir daha bu ofiste görmek istemiyorum," dedi. Mayıs 1946'da da bu buluşma zihninde hâlâ canlıydı ve Acheson'a Oppenheimer hakkında, "Beş altı ay önce ofisime gelen, ellerini ovuşturup duran ve atom enerjisini icat ettikleri için ellerinde kan olduğunu söyleyen ağlak bir mucit," diye yazdı.

Bu önemli görüşmede, genellikle cana yakın ve kontrollü olan Oppenheimer, soğukkanlılığını ve ikna gücünü yitirmişti. İçinden geldiği gibi hazırlıksız konuşma alışkanlığı, rahat olduğu zamanlarda işe yarıyordu ancak stres altındayken defalarca pişman olacağı ve ona ciddi zarar verecek şeyler söylüyordu. Bu örnekte, nükleer cini şişeye geri sokmasına yardım edecek güce sahip olan tek adamı etkileme fırsatını yakalamıştı ve bu fırsatı değerlendirmeyi kesinlikle başaramamıştı. Harold Cherniss'in de söylediği gibi, kendini kolay ifade yeteneği tehlikeli, iki ucu keskin ölümcül bir kılıçtı. Genellikle keskin bir ikna aracıydı ancak aynı zamanda sıkı araştırma ve hazırlık çalışmalarının altını oymak için de kullanılabilirdi. Periyodik olarak onu aptalca ya da kötü davranmaya iten bir entelektüel kibir biçimiydi, yıkıcı sonuçları olabilecek bir Aşil topuğuydu. Gerçekten de sonunda siyasi düşmanlarına onu yok etme fırsatı verecekti.

İlginç biçimde bu, Oppenheimer'ın otorite konumunda birini kızdırdığı ne ilk ne de son zamandı. Hayatı boyunca en derin düşünmeyi başarabildiğini tekrar tekrar gösterdi; Öğrencilerine karşı, ona apaçık aptalca bir soru sormadıkları sürece sabırlı, nazik ve sevecen olabiliyordu. Ancak yetkili kişilere karşı genellikle sabırsızdı ve kabalık derecesinde teklifsizdi. Bu olayda da Truman'ın atom silahlarının etkileri konusundaki büyük anlayışsızlığı ve cehaleti Oppenheimer'ı, başkanı kızdırabileceğini düşünemediği bir şey söylemeye sevk etti.

Truman'ın biliminsanları ile etkileşimleri de hiçbir zaman tat vermedi. Başkan, birçoğunu aklı başında olmayan dar görüşlü bir adam izlenimiyle şaşırttı. Isidor Rabi, "O hayal gücü olan bir adam değildi," dedi.* Ve biliminsanları bu görüşte pek de yalnız değillerdi. Truman'a kısa süre savaş bakan yardımcısı olarak hizmet eden John J. McCloy gibi deneyimli bir Wall Street avukatı bile günlüğüne şöyle yazmıştı: "Başkan, basit bir adamdı, çabucak karar verirdi, hatta bazen gereğinden fazla çabuktu. Tam bir Amerikalıydı."† Truman büyük bir başkan değildi, "hiç de seçkin değildi. . . Lincoln gibi değildi ama içgüdüsel, sıradan, iyi huylu bir adamdı." McCloy, Rabi ve Oppenheimer gibi birbirinden farklı adamlar, Truman'ın özellikle de atom diplomasisi alanındaki içgüdülerinin, ölçülü ve sağlam olmadığını ve ne yazık ki, kesinlikle ülkenin ve dünyanın karşı karşıya olduğu zorluklar karşısında yeterli olamadığını düşünüyordu.

Tepe'ye bakacak olursak hiç kimse Oppenheimer'ı "ağlak bir mucit" olarak görmüyordu. 2 Kasım 1945'te, yağmurlu ve soğuk bir akşam vakti eski direktör, Tepe'ye geri döndü. Los Alamos sinema salonu, Oppie'nin "içinde bulunduğumuz durum" adını verdiği konuşmayı dinlemek için ağzına kadar doluydu.‡ "Pratik politika hakkında pek bir şey bilmiyorum," diye itiraf ederek söze başladı. Ancak bu önemli değildi, çünkü doğrudan biliminsanlarına yönelik yüzleşilmesi gereken sorunlar vardı. Olup bitenin kendilerini "bilim ve sağduyu arasındaki ilişkileri yeniden gözden geçirmeye" zorladığını söyledi.

Çoğu doğaçlama olmak üzere bir saat boyunca konuştu ve dinleyicileri büyüledi. Yıllar sonra bile insanlar hâlâ, "Oppie'nin o konuşmasını hatırlıyorum," diyecekti.§ O geceyi özellikle unutmadılar çünkü bombayla ilgili karmaşık duygularını çok güzel anlattı. Yaptıkları şey "doğal bir gereklilik"ten başka bir şey değildi. Bir biliminsanıysanız, "dünyanın nasıl işlediğini öğrenmenin iyi olduğuna inanırsınız. Dünyayı kontrol etmek ve onunla kendi anlayış ve değerle-

* Rabi, röportaj: Sherwin, 12.3.82, s. 9.

† John J. McCloy günlüğü, 20.7.45, DY kutu 1, klasör 18, McCloy Evrakı, Amherst College.

‡ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 315-25.

§ A.g.e., s. 315.

rine göre uğraşmak için mümkün olan en büyük gücü genel olarak insanlığa vermek iyidir diye düşünürsünüz," dedi. Ayrıca, "dünyada muhtemelen atom silahlarının geliştirilmesinin makul bir çözüme ulaşma şansının ABD'den daha yüksek ve felakete yol açma olasılığının daha düşük olduğu hiçbir yer olmadığı hissi" vardı. "Yine de, biliminsanları olarak, bu 'ciddi kriz'in sorumluluğundan" kaçamazlardı. Pek çok insanın "bundan kurtulmaya çalışacağını" söyledi. "Bu da diğerleri gibi bir silah," diyeceklerdi. Biliminsanları bunu daha iyi biliyordu. "Bunu çok ciddi bir kriz olarak kabul etmek, yapmaya başladığımız bu atom silahlarının çok korkunç olduğunu, bir değişiklik yarattığını, sadece küçük bir modifikasyon olmadığını anlamak bence bize düşer. . . .

"Savaşların farklılaştığını net olarak görebiliyorum. Yine net bir biçimde görülüyor ki, eğer bu ilk bombalar –Nagasaki'ye atılan bomba– yirmi altı kilometre kareyi yerle bir edebiliyorsa, bu gerçekten çok önemlidir. Yapmak isteyenlerin bunu çok ucuza mal edeceği gayet nettir." Bu niceliksel değişimin bir sonucu olarak, savaşın doğası değişmişti: Artık avantaj, savunanda değil, saldırandaydı. Madem savaşlar katlanılmaz hâle gelmişti, o zaman ulusların birbirleriyle olan ilişkilerinde, "yalnızca ruhta, yalnızca hukukta değil, aynı zamanda anlayış ve duyguda da" çok "radikal" değişiklikler gerekiyordu. "Sürekli vurgulamak" istediği şey, "işte bu bahsini ettiği ruhta meydana gelecek değişiklikti."

Bu kriz, uluslararası tutum ve davranışlarda tarihsel bir dönüşümü gerektiriyordu ve yol gösterici olarak modern bilimin deneyimlerine muhtaçtı. Elde bir "geçici çözüm" olduğunu düşünüyordu. İlk olarak büyük güçler, atom enerjisinin barışçıl uygulamalarını sürdürmek üzere "devlet başkanlarının denetimine tabi olmayan" yetkilerle donanmış bir "ortak atom enerjisi komisyonu" oluşturmalıydı. İkincisi, biliminsanlarının değiş tokuşunu sağlayacak somut mekanizmalar kurulmalıydı, "böylece biliminsanlarının kardeşliğinin güçlenmesi sağlanabilirdi." Ve son olarak, "Artık bomba üretilmeyecek diyebilirim," dedi. Bunların iyi öneriler olup olmadığını bilmiyordu ama bunlar birer başlangıçtı. "Buradaki birçok arkada-

şımın benimle aynı fikirde olduğunu biliyorum.* Özellikle Bohr'u örnek verebilirim."

Ancak Bohr ve diğer biliminsanlarının çoğu onaylarsa, herkes onların ülkede farklı bir azınlık olduklarını anlardı. Oppie konuşmasının devamında yaptığı açıklamalarda, "atom silahlarının kullanımı konusunda ısrarla tek taraflı sorumluluk vurgusu yapan" çok sayıda "resmi açıklamadan rahatsızlık duyduğunu" ifade etti. O haftanın başlarında Başkan Truman, New York Central Park'ta Amerika'nın askeri gücüyle övündüğü, kavgacı bir Donanma Günü konuşması yapmıştı. Truman, atom bombasının ABD tarafından dünyanın geri kalanı adına "kutsal bir emanet" olarak tutulacağını ve "kötülükle herhangi bir uzlaşmaya onay verilmeyeceğini" söylemişti.† Oppenheimer, Truman'ın muzaffer tavrından hoşlanmadığını söyledi: "Soruna böyle yaklaşır ve, 'Neyin doğru olduğunu biz biliyoruz ve sizi bizimle aynı fikirde olmaya ikna etmek için gerekirse atom bombasını kullanırız,' derseniz, çok zayıf bir konumdasınız ve başaramayacaksınız demektir. . . bir de bakarsınız, felaketi silah zoruyla önlemeye çalışır hâle gelmişsiniz." Oppie, dinleyicilerine başkanın amaç ve motivasyonlarını tartışacak durumda olmadığını ancak "140 milyon insan olduklarını ve dünyada iki milyar insanın yaşadığını" söyledi. Amerikalılar kendi görüş ve fikirlerinin galip geleceğinden ne kadar emin olursa olsunlar, "diğer insanların görüş ve fikirlerinin mutlak reddiyle, herhangi bir anlaşmaya zemin oluşturulamazdı."

O gece konferans salonundan ayrılmadı ve hareketsiz onu dinledi. Oppie onlarla samimi bir şekilde konuşmuş, şüphelerinin, korkularının ve umutlarının çoğunu dile getirmişti. Yıllar sonra, sözleri yankı bulacaktı. Tanımladığı dünya, atomun kuantum dünyası kadar ince ve karmaşıktı. Alçakgönüllülükle başlamıştı ama yine en iyi politikacılar gibi, meselenin özüne inen basit bir gerçeği söylemişti. Dünya değişmişti; Amerikalılar böyle tek taraflı davranacaksa, kendileri bilirdi.

Günler sonra Robert, Kitty ve iki küçük çocukları Peter ve Toni,

* A.g.e., s. 315-25.

† Truman, *Memoirs*, cilt. 1, s. 537.

Cadillac marka arabalarına binip Pasadena'ya gittiler. Kitty, Los Alamos'u geride bıraktığı için özellikle rahatlamıştı. Ama Robert için aynı şey söylenemezdi. Burada, sevgili Tepe'sinde, bilim tarihine geçecek bir başarı elde etmişti. Dünyayı değiştirmiş ve kendi de değişmişti. Ama kara kara düşünmekten bir türlü sıyrılamamıştı.

Caltech'e vardıktan kısa bir süre sonra Robert, Otowi Köprüsü'nün yanındaki küçük evin sahibesinden bir mektup aldı. Edith Warner ona, "Sevgili Bay Opp." selamıyla sesleniyordu.* Birileri ona veda konuşmasının bir kopyasını vermişti. "Sanki mutfağımda volta atıyor, hem kendinizle hem benimle konuşuyormuşsunuz gibiydi," diyordu. "Bununla da çok defalar hissettiğim bir şeye kanaatim geldi ki, Bay Baker'da [Niels Bohr'un takma adı] gördüğüm o keyfiyet bir oranda sizde de mevcut. Bence ikinizin de atom enerjisi gibi çok az bilinen türden bir gücünüz var ve son birkaç aydır bana öyle geliyor ki nehrin nağmelerinin kanyondan işitilmesi gibi, ümit ederim dünyanın muhtaç olduğu şey bu en tenha noktalarına kadar ulaşır."

* Smith ve Weiner, *Letters*, s. 325-26.

YİRMİ BEŞİNCİ BÖLÜM

"New York'u Yok Edebilirler"

Hayatım olan fizik ve fizik eğitimi artık bana uzak görünüyor.

ROBERT OPPENHEIMER

Oppenheimer artık Washington'da etkili bir sesti ve onun bu etkisi J. Edgar Hoover'ın dikkatini çekti. O yılın sonbaharında FBI direktörü, fizikçinin komünistlerle olan ilişkileri hakkında olumsuz bilgiler yaymaya başladı. 15 Kasım 1945'te Hoover, Oppenheimer'ın FBI'daki dosyasının üç sayfalık bir özetini hem Beyaz Saray'a hem de dışişleri bakanlığına gönderdi. Hoover, San Francisco'daki Komünist Parti yetkililerinin Oppenheimer'dan Partinin "resmi kayıtlı" bir üyesi olarak söz ettiğinin işitildiğini bildirdi. Hoover, "Atom bombasının kullanılmasından bu yana," diye yazdı, "Openheimer'ı atom bombası projesine atanmadan önce tanıyan California'daki bazı komünistler, eski bağlantılarını yeniden kurma arzularını ifade ediyorlar," diyordu.*

Hoover'ın verdiği bilgiler sorunluydu. FBI telefon dinlemelerinde bazı California'lı komünistlerin Oppenheimer'dan Parti üyesi olarak bahsettiğinin duyulduğu kesinlikle doğruydu. Ancak bu şaşırtıcı değildi çünkü savaştan önce de benzer şekilde Robert'ın onlara bağlı olduğunu düşünen birçok Parti üyesi vardı ve savaştan

* JRO FBI dosyası, böl. 1, bel. 20, Hoover'den Byrnes'a, not, 15.11.45 ve Hoover'den başkanın askeri yardımcısı Tuğg. Harry H. Vaughan'a, not, 15.11.45.

önce Oppenheimer'ı tanıyan herkes doğal olarak ünlü "atom bombası" fizikçisini içlerinden biri olarak görmek istiyordu. Nitekim, Hiroşima'ya atom bombası atılmasından sadece dört gün sonra, FBI'ın telefon dinlemesinde, Komünist Parti organizatörü David Adelson'ın, "Oppenheimer'ın itibar kazanması çok hoş değil mi?" dediği kayıtlara geçti.* Paul Pinsky adında diğer bir Parti aktivisti, "Evet, onun üyemiz olduğunu söylesek mi?" diye yanıtladı. Adelson güldü ve, "Asıl beni sepetleyen adam Oppenheimer'dı. O toplantıyı hatırlıyor musun?" dedi. Pinsky, "Evet," yanıtını verdi ve ardından Adelson, "Etrafındaki gestapolar bir dağılsın, onun yakasına yapışır, biraz para isterim. Adam artık o kadar büyük ki, kimse ona dokunamıyor ama çıkıp bazı fikirlerini ifade etmesi lazım."

Belli ki Adelson ve Pinsky, Oppenheimer'ın onların siyasi görüşlerine sempati duyduğunu düşünüyorlardı. Ama o bir yoldaş mıydı? FBI Pinsky'nin, "Onun üyemiz olduğunu söylesek mi?" sorusunun, "şahsın [Oppenheimer'ın] Parti'deki fiili üyeliği konusunda şüpheler bıraktığını" bile söylüyordu.†

Benzer şekilde, 1 Kasım 1945'te FBI, Alameda İlçesi Komünist Partisi'nin bir kolu olan Kuzey Oakland Kulübü'nün Yürütme Komitesi üyeleri arasındaki konuşmayı dinledi. Parti görevlisi Katrina Sandow, Oppenheimer'ın Komünist Parti üyesi olduğunu söylüyordu. Bir başka CP yetkilisi Jack Manley, kendisinin ve Steve Nelson'ın "adamlarımızdan biri" dediği "Oppenheimer'a yakın" olmasıyla övünüyordu.‡ Manley, Sovyetler Birliği'nin kendine ait çok büyük uranyum yataklarına sahip olduğunu ve Amerika'nın yeni silah üzerinde tekel kurabileceğini düşünmenin "aptallık" olduğunu söylüyordu. İlginçtir ki Oppenheimer'ın iki üç yıl önce "bunu kendilerine ayrıntılı olarak anlattığını" iddia ediyordu. Manley ayrıca Rad Lab'de Japonya'ya atılandan daha güçlü bir bomba üzerinde çalışan başka biliminsanları tanıdığını söylüyordu. Saf saf "bombanın basitleştirilmiş bir şemasını ele geçirmeyi ve onu halkın anlaması için tüm yerel gazetelerde yayınlamayı" amaçladığını iddia ediyordu.

---

* JRO FBI dosyası, böl. 4, bel. 108, s. 9.

† Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 160; 9. Bölümün genişletilmiş son notu 7 için bkz. Herken'in web sayfası: *www.brotherhoodofthebomb.com*, Menke, dosyaya FBI notu, 14.3.47, kutu 2, JRO/AEC.

‡ JRO FBI dosyası, bel. 51 (18.3.46, s. 6) ve bel. 159 (Ladd'den FBI direktörüne, 11.8.47, s. 7).

Beyaz Saray ve Dışişleri Bakanlığı, Hoover'ın telefon dinlemelerine karşı hiçbir şey yapmadı. Ancak Hoover ajanlarıyla takibi sürdürdü. 1945'in sonunda, FBI, Frank Oppenheimer'ın Berkeley dışındaki evinin içinden bir telefon dinlemesi yaptı. FBI telefon dinlemesine, 1 Ocak 1946'da bir yılbaşı partisinde kardeşini ziyarete gelen Oppie'nin Pinsky ve Adelson ile konuşması takıldı. Düzenledikleri bir toplantıda atom bombası hakkında bir konuşma yapması için onu ikna etmeye çalışmışlar ancak Oppie kibarca reddetmişti (ama Frank kabul etti). Adelson ve Pinsky şaşırmamıştı. Başka bir Parti yetkilisi olan Barney Young ile fizikçi hakkında konuşmuşlardı ve o da Partinin Oppenheimer ile iletişim kurmaya çalıştığını ancak fizikçinin "teması sürdürme yönünde hiçbir şey yapmadığını" söylemişti.* Oppie'nin eski arkadaşı, CP Oakland Şube Başkanı Steve Nelson, tekrar tekrar yeniden arkadaşlık kurmaya çalışmış ama Oppie karşılık vermemişti.

Steve Nelson bir daha hiç Oppenheimer ile görüşmedi. Kimi Partililer onu bir zamanlar Partinin kıyısında köşesinde görmüş olabilirlerdi. Ama Haakon Chevalier bile, Oppenheimer'ın hiçbir zaman Parti disiplinine tabi olmadığını biliyordu. O zaman da şimdi de her zaman "bireysel bir yol" izlemişti. Bu durum, Oppenheimer dışında herhangi birinin Komünist Parti ile ilişkisinin tam olarak ne olduğunu ve bunun kendisi için ne anlama geldiğini bilmesini zorlaştırıyordu. FBI, Oppenheimer'ın Parti üyeliğini asla kanıtlayamazdı. Ancak gelecek sekiz yıl boyunca, Hoover ve ajanları her yıl yaklaşık bin sayfalık kısa notlar, gözetim raporları ve Oppenheimer hakkında telefon dinleme kayıtları oluşturacak ve bunların tümü bu "bireysel" düşünürün itibarını sarsma hedefine yönelik olacaktı. 8 Mayıs 1946'da, Oppenheimer'ın One Eagle Hill'deki ev telefonuna da bir dinleme cihazı yerleştirildi.†

Hoover'ın hiçbir şeyden çekindiği yoktu; soruşturmayı bizzat yönetiyordu. Mart 1946'nın başlarında FBI, Oppie'nin Los Alamos'taki eski sekreteri Anne Wilson'a muhbirlik yaptırmak için bir Kato-

---

* JRO FBI dosyası, bel. 134, "Julius Robert Oppenheimer: Background," 28.1.47, s. 7.

† FBI direktörüne not, 23.5.47, JRO FBI dosyası, seri 6. Hoover ayrıca "mikrofon gözetimi" için onay verdi.

lik rahip kullandı. Baltimore'lu bir rahip olan Peder John O'Brien, Wilson'ı "Katolik bir kız" olarak tanıdığını ve "Oppenheimer'ın temasları ve özellikle atom bombası sırlarıyla ilgili olası ifşaat faaliyetleri hakkında bilgi sağlamak amacıyla FBI ile işbirliği yapmaya ikna edebileceğini düşündüğünü" söyledi. Hoover, girişimi kabul etti ancak eylem bildirisi üzerine, "Tamam ama peder bu konuda sessiz kalacak," diye bir not karaladı.*

Bunun üzerine Peder O'Brien "kızla yapacağı ikna konuşmasında kullanabileceği Oppenheimer hakkında aleyhte bilgiler" istedi. FBI görevlisi ona en azından Wilson'ın fikrini öğreninceye kadar bunun güvenli bir taktik olmayacağını söyledi. Rahip, 26 Mart 1946 akşamı Wilson ile bir araya geldi. Ertesi sabah da FBI'ı arayarak "kızın dini inançları ve vatanseverliği temelinde işbirliği yapmaya ikna edilemediğini" bildirdi. Cesur ve sadık Wilson, pedere, "Oppenheimer'ın doğruluğuna tüm kalbimle inanıyorum," demişti. Uzun boylu, sarışın, yakışıklı din adamını, eski bir lise öğretmeni ve yakın aile dostu olarak tanımasına rağmen Wilson, Peder O'Brien'a herhangi bir bilgi vermeyi reddetti. "Güvenlik teşkilatlarının" Oppenheimer'ı izlediği gerçeğinden "duyduğu kızgınlığı dile getirdi." Wilson, Oppenheimer'a FBI'ın kendisini gözetim altında tuttuğunu söylediğini ve bunun çok çirkin olduğunu düşündüğünü söyledi.

Oppie bu gözetim konusunda öfkeliydi. Bir gün Berkeley'de eski öğrencisi Joe Weinberg ile konuşurken aniden duvardaki pirinç levhayı göstererek, "Bu da ne böyle?" diye sordu.† Weinberg, üniversitenin eski bir interkom sistemini söküp duvardaki deliği bu pirinç ayırıcıyla kapattığını açıklamaya çalıştı. Ama Oppie onun sözünü kesti ve, "O gizli bir mikrofondu ve her zaman da öyleydi," dedi. Ardından kapıyı çarparak odadan çıktı.

Oppenheimer, şüphesiz Hoover'ın tek hedefi değildi. 1946 baharında FBI şefi, Truman döneminin çok sayıda yüksek rütbeli yetkilisini araştırıyor ve haklarında tuhaf iddialar yayıyordu. Sözde

---

* Bu haberi aldıktan sonra Hoover, Wilson'la daha fazla temas kurulmamasını emretti (JRO FBI dosyası, böl. 1, bel. 25, 26.3.46); Anne Wilson Marks, Bird'le telefon görüşmesi, 21.10.02.

† Joseph Weinberg, röportaj: Sherwin, 23.8.79, s. 17.

"güvenilir muhbirlere" dayanarak, John J. McCloy, Herbert Marks, Edward U. Condon ve hatta Dean Acheson da dahil olmak üzere atom enerjisi politikalarıyla bağlantılı çok sayıda yetkilinin sadakatini sorguluyordu.*

Hoover'ın 1946'da Oppenheimer ve Truman yönetiminin diğer üyeleri hakkında yaptığı soruşturmalar, antikomünizm siyasetinin –yani siyasi bir rakibi susturmak veya yok etmek için "komünist", "komünist sempatizanı" veya "yoldaş" suçlamaları kullanılmasının– başlangıcıydı. Aslında bu yeni bir taktik değildi: 1930'ların sonlarında eyalet düzeyinde ölümcül suçlamalar yapılmaya başlamıştı. Ancak Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasında büyüyen anlaşmazlıklarla, "atom sırlarımızı" koruma ihtiyacına dikkat çekmek daha da kolaylaştı ve bu ihtiyaç nükleer araştırmalarla ilgili herkesi yakın gözetim altına almanın gerekçesi oldu. Hoover, nükleer konularda muhafazakâr tutumlardan ayrı düşen herkesten şüpheleniyordu ve atom enerjisi politikası üzerinde çalışan hiç kimse onun için Robert kadar şüpheli değildi.

1945 yılının fena hâlde soğuk geçen Noel haftasında bir akşamüstü Oppenheimer, Isidor Rabi'yi New York City'de, Riverside Drive'daki dairesinde ziyaret etti. Rabi'nin oturma odasının penceresinden gün batımını izleyen iki eski arkadaş, Hudson Nehri'nde yüzen sarı ve pembe buz kütlelerini görüyordu. Daha sonra, iki adam çökmekte olan karanlıkta baş başa oturup, pipolarını tüttürürken nükleer silahlanma yarışının tehlikeleri hakkında sohbet ettiler. Rabi daha sonraları uluslararası kontrol fikrini kendisinin "başlattığını" ve Oppie'nin onun "tellalı" olduğunu iddia etti. Oppenheimer, elbette Los Alamos'ta Bohr ile yaptığı görüşmeden beri bu doğrultuda düşünüyordu. Ama belki de o akşamki konuşmaları Oppie'ye bu fikirleri somut bir plan hâline getirmesi için ilham verdi. "Bana öyle geliyordu ki," demişti Rabi, "iki şey olmalıydı: [Bomba] uluslararası kontrol altında olmalıydı çünkü ulusal kontrol altında kalırsa rekabet olması kaçınılmazdı; [ikincisi] nükleer enerjinin devamına ina-

* Hoover'dan George E. Allen'e, 29.5.46, PSF Kutu 167, klasör: FBI Atomic Bomb, HSTL; Bird, *The Chairman*, s. 281.

nıyorduk çünkü bu sanayi çağının devamı buna bağlıydı."* Böylece Rabi ve Oppenheimer, hem bombayı hem de atom enerjisinin barışçıl kullanımlarını kontrol edecek gerçek nüfuza sahip uluslararası bir atom otoritesi önerisini ortaya attılar. Potansiyel üreticiler, atom silahları yapmakta oldukları tespit edilirse, enerji santrallerini kesin kapatma cezasıyla karşı karşıya kalacaklardı.

Dört hafta sonra, Ocak 1946'nın sonlarında Oppenheimer, Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ülkeler arasında birkaç ay önce başlayan müzakerelerin Birleşmiş Milletler Atom Enerjisi Komisyonu kurma yönünde anlaşmayla sonuçlandığını öğrenince yüreklendi.† Buna karşılık Başkan Truman, nükleer silahların uluslararası kontrolü için somut bir teklif hazırlamak üzere özel bir komite atadı. Dean Acheson'ın başkanlık edeceği komitenin diğer üyeleri arasında eski Savaş Bakan Yardımcısı John J. McCloy, Vannevar Bush, James Conant ve General Leslie Groves gibi Amerikan dış politika kurumunun parlak liderleri vardı. Acheson, kişisel asistanı Herbert Marks'a atom enerjisi hakkında hiçbir şey bilmediğinden yakınınca Marks, bir Danışmanlar Kurulu oluşturmasını önerdi. Zeki ve girişken bir genç avukat olan Marks, bir zamanlar Tennessee Valley Authority'nin başkanı David Lilienthal için çalışmıştı. Lilienthal'in tutarlı bir plan tasarlamaya yardım edebileceğini söyledi. Liberal bir Yeni Düzenci olan Lilienthal, biliminsanı olmasa da, yüzlerce mühendis ve teknisyenle çalışmış deneyimli bir yöneticiydi. Müzakerelere bir ciddiyet kazandırırdı. Lilienthal, Danışmanlar Kurulu'na başkanlık etmeyi hemen kabul etti ve ona katılmak üzere dört kişi daha atandı: New Jersey Bell Telefon Şirketi'nin başkanı Chester I. Barnard; Monsanto Chemical Company'nin başkan yardımcısı Dr. Charles A. Thomas; General Electric Company'nin başkan yardımcısı Harry A. Winne ve Oppenheimer.

Oppenheimer bu gelişmeden çok memnun kaldı. İşte sonunda, atom bombasının kontrolüyle ilgili büyük sorunları çözmek için beklediği fırsat gelmişti. Acheson'ın komitesi ve danışmanlar kurulu, bir ön plan taslağı hazırlamak için o kış aralıklı olarak toplanmaya başladı. Tek fizikçi olarak Oppenheimer, doğal olarak tartışmala-

* Rabi, röportaj: Sherwin, 12.3.82, s. 2-5; Rigden, *Rabi,* s. 196-97.

† Hewlett ve Anderson, *The New World,* cilt. 1, s. 532.

ra egemen oluyor, bu güçlü beyinleri netliği ve vizyonuyla etkiliyordu. Oybirliğine ihtiyacı vardı ve bunu elde etmeye kararlıydı. Daha en başından, Lilienthal'ı bağladı.

İlk kez Oppenheimer'ın Washington'da, Shoreham Hotel'deki odasında buluştular. Lilienthal günlüğüne, "Durmadan yürüyordu," diye yazdı, "odanın içinde yere bakarak volta atarken, cümleler ya da ifadeler arasında komik 'hıh' sesleri çıkarıyordu; oldukça tuhaf bir tarzı vardı. Açık sözlülüğünü sevdim, sözlerin akışı sırasında bile tutarlılığını kaybetmeyen parlak zekâsına hayran kaldım."* Daha sonra, onunla daha fazla zaman geçirdikçe Lilienthal, coşkusunu "O [Oppenheimer], sırf insanlığın böyle bir varlığı dünyaya getirebildiği görülsün diye koca bir ömür yaşamalı. . . ." diye ifade etti.

General Groves, Oppie'nin insanlar üzerindeki etkisini zaten biliyordu, ancak bu sefer fizikçinin işin dozunu biraz kaçırdığını düşünüyordu: "Herkes önünde diz çöktü. Lilienthal öyle fena bir hâl aldı ki sabahları hangi kravatı takacağını Oppie'ye danışır oldu."† "Jack" McCloy neredeyse aynı derecede büyülenmişti. McCloy, Oppie ile savaş yıllarının başlarında tanışmıştı ve hâlâ onu geniş kültürlü, "neredeyse müzikal hassasiyette bir zihne", "büyük bir çekiciliğe" sahip bir entelektüel olarak görüyordu.‡

Acheson daha sonra anılarında şöyle yazmıştı: "Bütün katılımcılar, sanırım, aramızdaki en ilham verici ve yaratıcı zihnin Robert Oppenheimer'ınki olduğu konusunda hemfikirdirler.§ Bu görevde de en yapıcı ve uzlaşmacı oydu. Robert tartışmacı, keskin ve bazen de ukala olabiliyordu ancak bu işte aramıza böyle bir sorun girmedi."

Acheson, Oppenheimer'ın kıvrak zekâsına, net görüşüne ve hatta keskin diline bile hayran kaldı. Görüşmelerinin başlarında Oppie, Acheson'ın Georgetown'daki evinde misafirdi. Kokteyllerden ve akşam yemeğinden sonra, küçük bir kara tahtanın yanında duruyor, elindeki tebeşirle ev sahibi ve McCloy'a atomun incelikleri hakkında ders veriyordu. Görsel bir yardım olarak, elektronları, nötronları ve protonları temsil eden, birbirlerini kovalayan ve

* Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt. 2, s. 13; Lilienthal'den Herb Marks'a, 14.1.48, Lilienthal'den JRO'ya mektuplar, kutu 46, JRO Evrakı.

† Goodchild, *J. Robert Oppenheimer,* s. 178.

‡ Bird, *The Chairman,* s. 277.

§ Dean Acheson, *Present at the Creation,* s. 153.

genellikle öngörülemeyen şekillerde yol alan küçük çubuk figürler çiziyordu. Acheson daha sonra, "Şaşkın sorularımız onu rahatsız ediyor gibiydi," diye yazdı.* "Sonunda tebeşiri nazik bir umutsuzluk içinde yere bıraktı ve 'Durum umutsuz! Bence siz ikiniz nötronları ve elektronları küçük *adamlar* sanıyorsunuz!' dedi."

Mart 1946'nın başlarında, danışmanlar kurulu, Oppenheimer tarafından yazılan ve Marks ve Lilienthal tarafından üzerinden geçilen yaklaşık 34 bin kelimelik bir taslak rapor hazırladı. Mart ayının ortalarındaki on gün zarfında, Washington D.C.'de, Dumbarton Oaks'ta Bizans sanat eserleriyle döşenmiş görkemli bir Georgetown konağında tüm gün süren dört toplantı düzenlediler. Yaklaşık üç kat yüksekliğinde duvarlardan aşağı, büyüleyici duvar halıları sarkıyordu; bir köşede El Greco'nun *The Visitation* [Ziyaret] adlı tablosu güneş ışığı huzmesiyle aydınlanıyordu. Abanoz ağacından bir Bizans kedisi heykeli bir vitrinde duruyordu. Görüşmelerinin sonuna doğru, Acheson, Oppenheimer ve diğerleri taslak raporun bölümlerini sırayla, yüksek sesle okudular. Bitirdiklerinde, Acheson kafasını kaldırdı, okuma gözlüklerini çıkardı ve, "Bu görkemli ve derinlikli bir belge oldu," dedi.†

Oppenheimer, diğer heyet üyelerini çarpıcı ve kapsamlı bir planı onaylamaya ikna etmişti. Yarım önlemlerin yeterli olmadığını savunmuştu. Dünyanın her yerindeki insanlar bunun uygulanacağından emin olmadıkça atom silahlarını yasaklayan basit bir uluslararası antlaşma yeterli değildi. Uluslararası müfettişlerden oluşan bir rejim de yeterli değildi. Oak Ridge'deki bir tek difüzyon tesisini izlemek için bile 300'den fazla müfettiş gerekirdi. Ve atom enerjisinin barışçıl uygulamalarını istismar ettiği iddia edilen ülkeler hakkında bir denetim rejimi ne yapabilirdi? Oppenheimer'ın açıkladığı üzere, müfettişlerin zenginleştirilmiş uranyum veya plütonyumun sivil nükleer enerji santrallerinde askeri amaçlara doğru saptırıldığını tespit etmesi çok zor olurdu. Atom enerjisinin barışçıl kullanımı, bomba üretme teknik yeteneğiyle de ayrılmaz bir şekilde bağlantılıydı.

İkilemi tanımladıktan sonra Oppenheimer çözüm için yine modern bilimin uluslararası bir hâl almasını gösterdi. Atom enerjisinin her türünü tekel altına alacak ve faydalarını münferit ülkelere

* A.g.e., ayrıca bkz. JRO soruşturması, s. 37-40.

† Joseph I. Lieberman, *The Scorpion and the Tarantula*, s. 255.

teşvik olarak bölüştürecek uluslararası bir ajans önerdi. Böyle bir ajans hem teknolojiyi kontrol edecek hem de tamamen sivil amaçlar için geliştirecekti. Oppenheimer, uzun vadede "dünya çapında bir yönetim olmadan kalıcı barışın olmayacağına, barış olmadan da atom savaşlarının devam edeceğine" inanıyordu.* Dünya yönetimi elbette hemen olacak bir şey değildi, bu nedenle Oppenheimer, atom enerjisi alanında tüm ülkelerin egemenliklerinden "kısmen feragat etmeyi" kabul etmesi gerektiğini savunuyordu. Bu plana göre önerilen Atomik Geliştirme Otoritesi, tüm uranyum madenlerinin, atomik güç tesislerinin ve laboratuvarların yönetimine hâkim olacaktı. Hiçbir ulusun bomba yapmasına izin verilmeyecek ancak biliminsanlarının atomu her yerde barışçıl amaçlar için kullanmasına izin verilecekti. Nisan ayı başlarında yaptığı bir konuşmada kavramı şöyle açıkladı: "Burada önerilen, kurulacak Atomik Geliştirme Otoritesi'nin geliştirme, yararlanma ve kontrol işlevlerini yerine getirmesi, dünyayı atom silahlarının kullanımına karşı koruması ve atom enerjisinin faydalarını sağlaması için yeterli miktarı geçmeyen kısmi bir feragattir."

Tam ve büsbütün şeffaflık sayesinde herhangi bir ulusun gizlice bir atom silahı yapması için gereken devasa endüstriyel, teknik ve maddi kaynakları bir araya getirmesi mümkün olmayacaktı. Oppenheimer silahın icadının geri döndürülemeyeceğini anlamıştı; sır açığa çıkmıştı. Ama o kadar şeffaf bir sistem inşa edilirdi ki, medeni dünya en azından böyle bir silah yapmaya girişen haydut bir rejim için yeterli uyanıklığa sahip olurdu.

Ancak bir noktada, Oppenheimer'ın siyasi vizyonu bilimsel yargılarını gölgede bırakıyordu. Ayrıca, fisyona uygun malzemelerin kalıcı olarak "denatüre" edilebileceğini veya kirletilebileceğini, böylece bomba yapımı için işe yaramaz hâle getirilebileceğini öne sürdü. Ancak sonradan netleştiği üzere, uranyum ve plütonyumu denatüre eden herhangi bir işlem tersine de çevrilebiliyordu. Rabi, "Oppenheimer daha sonra uranyumun bozulabileceği veya denatüre edilebileceğini öne sürerek işi batırdı," demişti, "ki bu çılgıncaydı. Çok büyük bir hataydı. Ama bu hatasını hiç yüzüne vurmadım."†

---

* JRO, "Atomic Explosives." Klasör: United Nations, AEC, kutu 52, Bernard Baruch Evrakı, PUL.

† Rabi, röportaj: Sherwin, 12.3.82, s. 6; Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 164.

Herkesin hissettiği baskı, Monsanto'dan Charles Thomas ve Cumhuriyetçi Wall Street avukatı John J. McCloy gibi işinsanları tarafından planın açıklanması sırasında vurgulandı. Herbert Marks daha sonra şunları söyledi: "Sadece atom bombası gibi esaslı bir şey Thomas'ın madenlerin uluslararası hâle getirilmesini önermesine neden olabilirdi.* Yüz yirmi milyon dolarlık bir şirketin başkan yardımcısı olduğunu unutmayın."

Kısa bir süre sonra, Acheson-Lilienthal Raporu olarak bilinen Oppenheimer raporu Beyaz Saray'a sunuldu. Oppenheimer memnundu; elbette, başkan şimdi atomu kontrol etmenin gerekliliğini anlayacaktı.†

Ama iyimserliği yersizdi. Dışişleri Bakanı Byrnes güya "olumlu izlenim edindiğini" söylemişti ama aslında raporun kapsamlı önerileri karşısında şoke olmuştu.‡ Bir gün sonra, Truman'ı Byrnes'ün uzun süredir iş ortağı olan Wall Street sermayedarı Bernard Baruch'a, yönetimin önerilerini Birleşmiş Milletler için tercüme etme görevi vermeye ikna etti. Acheson dehşete düşmüştü. Lilienthal günlüğüne şunları yazdı: "Dün gece haberleri okuyunca illet oldum. Genç, dinç, olgun ve Rusların uluslararası işbirliğini umursamadığını ve onları bir deliğe tıkma niyetinde olduğunu düşünmeyecekleri bir adama ihtiyacımız var. Baruch bu niteliklerin hiçbirine sahip değil."§ Oppenheimer bu görevlendirmeden haberdar olunca, Los Alamos'tan arkadaşı, yeni oluşturulan Atom Bilimcileri Federasyonu'nun o zamanki başkanı Willie Higinbotham'a, "Mahvolduk," dedi.¶

Özelde Baruch, Acheson-Lilienthal Raporu'nun önerileri hak-

---

* Lieberman, *The Scorpion and the Tarantula*, s. 246.

† "A Report on the International Control of Atomic Energy-Prepared for the Secretary of State's Committee on Atomic Energy by a Board of Consultants: Chester I. Barnard, Dr. J. R. Oppenheimer, Dr. Charles A. Thomas, Harry A. Winne, David E. Lilienthal, Chairman," Washington, D.C., 16.3.46.

‡ James F. Byrnes, *Speaking Frankly*, s. 269. Byrnes'in Baruch ile olan iş bağlantıları için bkz. Burch, *Elites in American History*, cilt. 3, s. 60, 62; ayrıca Byrnes'in Baruch ile olan yakın dostluğuna dair bkz. David Robertson, *Sly and Able*, s. 118.

§ Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal*, cilt. 2, s. 30; Bird, *The Chairman*, s. 279.

¶ Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 165. Oppenheimer daha sonra Baruch'un ataması hakkında, "Umudumu kaybettiğim gündü, ancak bunu alenen söylemek için uygun bir gün değildi," dedi (Davis, *Lawrence and Oppenheimer*, s. 260).

kında "büyük çekinceler" dile getiriyordu. Tavsiye almak için, iki muhafazakâr bankacıya, Ferdinand Eberstadt'a, John Hancock'a (Lehman Brothers'ın kıdemli ortaklarından biri) ve maden mühendisi ve yakın bir kişisel arkadaşı olan Fred Searls, Jr.'a başvurdu. Hem Baruch hem de Dışişleri Bakanı Byrnes, uranyum madenlerinde büyük pay sahibi büyük bir şirket olan Newmont Madencilik Şirketi'nin yönetim kurulu üyeleri ve yatırımcılarıydı. Searls, Newmont'un CEO'suydu. Doğal olarak, özel mülkiyete ait madenlerin uluslararası bir Atomik Geliştirme Otoritesi tarafından ele geçirilebileceği fikri onları telaşa düşürdü. Bu adamların hiçbiri yeni ortaya çıkan nükleer endüstriyi uluslararası hâle getirmeyi ciddi olarak düşünmemişti. Ve atom silahları söz konusu olduğunda, Baruch Amerikan bombasını "kazandıran silah" olarak düşünüyordu.*

Oppenheimer'ın nüfuzu o kadar genişti ki, Baruch Acheson-Lilienthal Raporu'nun içini boşaltmak için bile Robert'ı bilimsel danışmanı olarak alma çabasına girdi. Nisan 1946'nın başlarında, birlikte çalışma olasılığını tartışmak için New York'ta buluştular. Oppie'ye göre, görüşme tam bir felaketti. Basıldığında, planının mevcut Sovyet hükümet sistemi ile tam olarak uyumlu olmadığını kabul etmek zorunda kaldı. Ancak Amerika'nın tutumunun "onurlu bir teklifte bulunmak ve böylece işbirliği yapma iradesine sahip olup olmadıklarını görmek" olması gerektiği konusunda ısrar etti. Baruch ve danışmanları, Acheson-Lilienthal önerilerinin bazı temel değişiklikler gerektirdiği savunuyordu: Birleşmiş Milletler, Amerika Birleşik Devletleri'ne caydırıcı işleve sahip bir atom silahı stoku bulundurma yetkisi vermeliydi; önerilen Atomik Geliştirme Otoritesi, uranyum madenlerini kontrol etmemeliydi ve son olarak Otorite, atom enerjisi geliştirme üzerinde bir veto gücüne sahip olmamalıy-

* Herken, *The Winning Weapon*, s. 366. Herken ayrıca Fred Searls'ın Byrnes'e gönderdiği 17.1.48 (Searls klasörü, Byrnes notları) tarihli mektuba atıfta bulunarak, Searls'ın Byrnes'in Newmont Corporation'ın vergi durumunu korumasına yardımcı olmasını istediğini belirtmiştir. Newmont Mining Corporation, 1921 yılında Baruch'un arkadaşı ve iş ortağı olan "Albay" William Boyce Thompson tarafından kuruldu. (Baruch, *My Own Story*, s. 238.) Ayrıca bkz. Allen, *Atomic Imperialism*, s. 108. Fred Searls'ın Newmont Madencilik Şirketi başkanı olduğu gerçeği Baruch, *The Public Years*, s. 363'te belirtilmiştir. Searls ayrıca savaş sırasında Byrnes'ün asistanı olarak görev yapmıştı.

dı. Bu değişim Oppenheimer'ı, Baruch'un işinin "Amerikan halkını Rusya'nın ret cevabına hazırlamak" olduğu sonucuna ulaştırdı.

Daha sonra Baruch, Oppenheimer'a asansöre kadar eşlik etti ve onu rahatlatmaya çalıştı: "Lütfen bağlantılarım sizi endişelendirmesin. Hancock oldukça 'haklı' ama [göz kırparak] gözüm onun üzerinde olacak. Searls çok kıvrak zekâlıdır ancak her yatağın altında Kızıllar var sanıyor," dedi.*

Baruch ile bu karşılaşmanın güven verici olmadığını söylemeye gerek yok. Oppenheimer bu ihtiyarın aptal olduğuna ikna oldu. Rabi'ye "Baruch'u beğenmediğini" söyledi.† Kısa bir süre sonra Baruch'a, bilimsel danışman olarak katılmama kararı verdiğini söyledi. Rabi bunun bir hata olduğunu düşünüyordu: "Affedilmesi zor bir şey yaptı; kadroda olmayı reddetti. Onun yerine zavallı yaşlı Richard Tolman'ı aldılar," dedi. Sağlığı bozuk olan Tolman, Baruch gibi birine karşı koyacak ne dayanıklılığa ne de kişiliğe sahipti. Oppenheimer'a gelince; Baruch Lilienthal'a şunları söyledi: "Bu, genç adam [Oppenheimer] için çok kötü. Çok yetenekli. Ama işbirliği yapmıyor. Bu kararından pişman olacak."‡

Baruch haklıydı ve Oppenheimer'ın, kararı hakkında şüpheleri vardı.§ İşi reddettikten sadece saatler sonra Jim Conant'ı aradı ve aptal olduğunu düşündüğünü itiraf etti. Fikrini değiştirmeli miydi? Conant ona çok geç olduğunu, Baruch'un güvenini kaybettiğini söyledi.

Gelecek haftalarda Oppenheimer, Acheson ve Lilienthal, bürokrasi ve medyada lobi yaparak Acheson-Lilienthal planını canlı tutmak için ellerinden geleni yaptılar.¶ Baruch buna karşılık Acheson'a, altının oyulmasından dolayı "bozulduğunu" söyleyerek şikâyette bulundu. Baruch'u hâlâ etkileyebileceğini uman Acheson, 17 Mayıs 1946 Cuma günü öğleden sonra herkesi Pennsylvania Bulvarı'ndaki Blair House'da bir araya getirme kararı aldı.

---

* Lieberman, *The Scorpion and the Tarantula*, s. 273.

† Rabi, röportaj: Sherwin, 12.3.82, s. 6.

‡ Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal*, cilt. 2, s. 70 (24.7.46 tarihli günlük).

§ Hershberg, *James B. Conant*, s. 270.

¶ "A Report on the International Control of Atomic Energy-Prepared for the Secretary of State's Committee on Atomic Energy by a Board of Consultants: Chester I. Barnard, Dr. J. R. Oppenheimer, Dr. Charles A. Thomas, Harry A. Winne, David E. Lilienthal, Chairman," Washington, D.C., 16.3.46.

Ama Acheson atom cinini şişeye koymaya çalışırken, diğerleri Oppenheimer'ı yok etmek için değilse de kontrol altına almak için çalışıyorlardı. Aynı hafta J. Edgar Hoover, ajanlarına Oppenheimer takiplerini hızlandırma talimatı verdi. En ufak bir kanıtı olmamasına rağmen, Hoover şimdi de Oppenheimer'ın Sovyetler Birliği'ne iltica etme niyetinde olduğu ihtimalini gündeme getirdi. Oppenheimer'ın bir Sovyet sempatizanı olduğuna karar veren FBI direktörü, "atom santrallerinin inşasında danışman olarak ABD'de sıradan bir bilgi kaynağı olarak çalışmaktansa orada çok daha değerli olacağı" gerekçesini öne sürdü. Ajanlarına "Oppenheimer'ın faaliyetlerini ve temaslarını yakından takip etmeleri" talimatı verdi.*

Bu zirveden bir hafta önce Oppenheimer, Kitty ile yaptığı bir telefon görüşmesinde, toplantının "yaşlı adamı [Baruch] sıkıştırmak için" olduğunu ve "bunun pek hoş bir durum olmadığını" söyledi.† Daha sonra ekledi: "Onlardan hiçbir şey istemiyorum, [Baruch'un] insafına seslenebilirsem en iyi pozisyonu yakalamış olurum. Başka türlü bir anlamı yok." Kitty, onu "yaşlı adamın ne istediği" konusunda kendine karşı dürüst olmaya çağırdı. Oppie kabul etti ve sonra, bir operatörün anahtarını açıp kapattığını duyunca Kitty'ye sordu, "Orada mısın? Acaba bizi kim dinliyor?" Kitty, "FBI, hayatım," diye yanıtladı. Oppie, "Demek onlar. . . FBI?" dedi ve "Sanırım FBI kapattı," diye espri yaptı. Kitty kıkırdadı ve sonra konuşmalarına devam ettiler.

Kitty doğru tahmin etmişti. İki gün önce, FBI Oppenheimer'ın Berkeley'deki evine dinleme cihazı yerleştirmişti (ve Hoover bu konuşmanın bir kopyasını, "Başkan'ın ve sizin belki ilginizi çeker," diyerek Dışişleri Bakanı Byrnes'e iletti).‡ Hoover ayrıca ajanlarına, Oppenheimer'ı ülke içi seyahatlerinde de takip etmelerini emretti.

Oppenheimer'ın aşağılayıcı sözlerinin Baruch'a ulaşıp ulaşmadığı bilinmiyor ancak Blair House'daki toplantı iyi gitmedi. Baruch,

---

* Hoover'dan SAC'e, Los Angeles, JRO FBI dosyası, böl. 1, bel. 23, 13.3.46.

† SAC San Francisco, Hoover'a FBI notu, 14.5.46, Oppenheimer'ın Kitty ile 10.5.46 tarihli telefon görüşmesinin dinlenmesi ile ilgili (JRO FBI dosyası, bel. 45, 46). Neredeyse bir yıl sonra, FBI dinlemesi hâlâ devam ediyordu ve Kitty bunu biliyordu. 25.3.47'de bir arkadaşına "Telefonda konuştuklarına dikkat et." dedi. Neden diye sorulduğunda, "FBI, biliyorsun," diye cevap verdi. (JRO FBI dosyası, bel. 148, 25.3.47.)

‡ Direktöre FBI teletipi, 8.5.46, JRO FBI dosyası, bel. 33.

kendisinin ve adamlarının uranyum madenlerinin uluslararası mülkiyeti fikrine soğuk baktıklarını açıkça belirtti. Sonra "cezalar" sorusu üzerine, tartışma tamamen koptu. Baruch, neden anlaşmayı ihlal edenlerin cezalandırılması için bir hüküm olmadığını sordu? Nükleer silah ürettiği tespit edilen bir ülkeye ne olacaktı? Baruch, nükleer silah stokunun bir kenarda durması ve ihlalde bulunan ülkelere karşı otomatik olarak kullanılması gerektiğini düşünüyordu. Buna "yerinde ceza" adını veriyordu. Herb Marks, böyle bir hükmün Acheson-Lilienthal planının ruhuna tamamen ters olduğunu söyledi. Ayrıca Marks, ihlalde bulunan ulusun atom silahlarını hazırlamasının en az bir yıl alacağına ve bunun uluslararası topluma, yanıt vermek için zaman sağlayacağına dikkat çekti. Acheson bizzat, bu meseleye adamakıllı kafa yorduklarını ve "büyük bir güç bir anlaşmayı ihlal ettiyse veya bir güç gösterisi istediyse, anlaşmada hangi kelimeler veya hükümler ortaya konmuş olursa olsun, uluslararası örgütün yıkılmış olacağı açıktır" sonucuna vardıklarını söyledi.*

Baruch yine de cezasız bir yasanın işlevsiz olacağı konusunda ısrar ediyordu.† Çoğu biliminsanının görüşünü göz ardı ederek, Sovyetlerin en az yirmi yıl boyunca kendi atom silahlarını yapamayacaklarına hükmetti. Eğer öyleyse, yakın zamanda Amerikan tekelini kaldırmak için acil bir neden olmadığı sonucuna vardı. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler'e sunmayı düşündüğü plan, Acheson-Lilienthal önerilerini büyük ölçüde ve aslında temelden değiştirecekti: Sovyetler, yeni atom otoritesinin herhangi bir eylemi üzerine Güvenlik Konseyi'nde veto hakkından vazgeçmek durumunda olacaktı; anlaşmayı ihlal eden bir ulus derhal atom silahlarıyla saldırıya maruz kalacaktı ve atom enerjisinin barışçıl kullanımlarıyla ilgili sırlara erişim verilmeden önce, Sovyetler uranyum kaynakları hakkında bir rapor vermek zorunda olacaktı.

Acheson ve McCloy, böyle erkenden cezai hükümlere vurgu yapılmasına şiddetle karşı çıktı. Bu ve Baruch'un, en azından yıllar boyunca, atom silahları üzerindeki Amerikan tekelini korumayı amaçladığı gerçeği, planın sonu olurdu. Özellikle ABD'nin atom silahları üretip test etmeye devam ettiği bir ortamda Sovyetler, bu

* Hewlett and Anderson, *The New World,* cilt. 1, s. 562-66.

† Bird, *The Chairman,* s. 281.

şartları asla kabul etmezdi. Baruch'un önerdiği şey, nükleer enerji üzerinde işbirliğine dayalı bir kontrol değil, ABD tekelini uzatmak için tasarlanmış bir atomik paktı. McCloy, tam güvenlik gibi bir koşulun olmadığı, bu tür sert ve otomatik ceza hükümlerini önermenin "küstahça" olacağı konusunda öfkeyle ısrar etti. Ertesi gün, Yargıç Felix Frankfurter, McCloy'a şunları yazdı: "Yaşananın tam bir boğa güreşi olduğunu ve karşı taraftaki beyefendiye 'havaya tozlar savuracak kadar' öfkelendiğinizi öğrendim."*

Cumhuriyetçi John McCloy sadece kızgınken, Oppenheimer'ın öfkesi depresyona yol açtı. Her şey bittikten sonra Lilienthal'a yazarak "hâlâ çok üzgün olduğunu" söyledi.† Oppenheimer, siyasi bakış açısını bir kez daha ortaya koyarak, tüm sürecin nasıl gelişeceğini doğru bir şekilde tahmin etti: "Amerika'nın eğilimi, konuyu aceleye getirmemek ve çok zaman harcamak olacak; o zaman bir 10-2 raporu [Güvenlik Konseyi'ne] gidecek, Rusya veto hakkını kullanacak ve bunu devam ettirmeyecek. Bu, bizim tarafımızdan Rusya'nın savaş niyetinin bir göstergesi olarak yorumlanacaktır. Ve bu, ülkeyi önce psikolojik olarak, sonra da gerçekten bir savaş zeminine çekmek isteyen giderek artan sayıda insanın ekmeğine yağ sürecektir. Ülkede araştırmaları ordu yönetecek; Kızıl komünist avına çıkılacak, CIO başta olmak üzere tüm işçi örgütlerine, komünist ve dolayısıyla hain muamelesi vb. yapılacaktır," dedi.‡ Bunları söylerken Oppenheimer çılgınca bir ileri bir geri yürüyordu. Lilienthal daha sonra günlüğüne "gerçekten yürek parçalayıcı bir ses tonuyla" konuştuğunu not etti.

Oppie, Lilienthal'a, Sovyet Birleşmiş Milletler temsilcisi Andrey Gromyko'nun teknik danışmanı olan bir Sovyet biliminsanı ile San Francisco'da konuştuğunu ve onun kendisine Baruch'un önerisinin Amerika'nın atomik tekelini korumayı amaçladığını vurguladığını söyledi. "Amerikan önerisi, Amerika Birleşik Devletleri'nin –gerekli gördüğü sürece 30 yıl, 50 yıl boyunca– kendi bombalarını ve tesislerini süresiz olarak korumasını sağlayacak şekilde tasarlandı. Oysa Amerika, Rusya'nın uranyumunu ve dolayısıyla bomba üretme

* A.g.e., s. 282.

† JRO'dan Lilienthal'e, 24.5.46, Lilienthal Evrakı, Lieberman'ın atıflarıyla, *The Scorpion and the Tarantula,* s. 284-85.

‡ Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt. 2, s. 70 (24.7.46 tarihli günlük).

şansının bir kerede ADA (Atomik Geliştirme Otoritesi) tarafından devralınmasını ve kontrol edilmesini istiyor," demişti.*

11 Haziran 1946'da FBI, Oppenheimer ile Lilienthal'ın, Baruch'un "yerinde ceza" önerileri hakkındaki konuşmasını dinledi. Robert, Lilienthal'a "Beni çok endişelendiriyorlar," diyordu.†

"Evet, bu çok fena," diye yanıtlamıştı Lilienthal. "Kısa vadeli bakış açısında bile, bu işin tüm..."

Oppenheimer, "Evet, tüm tadını kaçırır," diye sözünü kesmişti. "Ama bunu görmüyorlar ve asla görmeyecekler. Çünkü onların dünyaları farklı."

"Gerçek dışı bir dünyada yaşıyorlar," diye onaylıyordu Lilienthal. "Dünyaları rakamlar, istatistikler ve bonolarla dolu. Ben onları anlayamıyorum, onlar da bizi anlayamıyorlar."

İki gün önce Oppenheimer, *New York Times* dergisinde uluslararası bir Atomik Geliştirme Otoritesi planını herkesin anlayacağı şekilde açıklayan uzun bir makale yayımlayarak davasını kamuoyuna taşımıştı.

> *Atom enerjisi alanında* bir dünya hükümeti kurulmasını öneriyordu.‡ *Bu alanda* egemenlik haklarından feragat vardı. Bu alanda yasal veto yetkisi olmayacaktı. Bu alanda uluslararası hukuk olacaktı. Egemen ulusların dünyasında bu nasıl mümkün olabilirdi? Bunun mümkün olabilmesinin sadece iki yolu vardı: Biri işgal etmekti. Bu egemenliği yok ederdi. Diğeri ise bu egemenlikten kısmen feragat edilmesiydi. Burada önerilen şey, geliştirme, yararlanma ve kontrol işlevlerini yerine getirmek; yaşamasını ve büyümesini sağlamak, dünyayı atom silahlarının kullanımına karşı korumak ve atom enerjisinden faydalanılmasını sağlamak üzere ancak ve ancak bir atomik geliştirme otoritesinin oluşması için yetecek kadar bir kısmi feragatte bulunulmasıydı.

---

* A.g.e., s. 69-70 (Lilienthal'ın 24.7.46 tarihli günlüğü).

† FBI dinleme alıntısı, 11.6.46, Lewis Strauss Evrakı, HHL.

‡ JRO, "The Atom Bomb as a Great Force for Peace," *New York Times Magazine*, 9.6.46.

O yazın başlarında Oppenheimer, Berkeley'de hâlâ fizik dersi veren eski öğrencisi Joe Weinberg ile karşılaştı. Weinberg ona, "Uluslararası kontrol yönündeki bu çaba başarısız olursa ne yapacağız?" diye sorduğunda Oppie pencereyi gösterdi ve "Yani, böyle devam ettiği sürece manzaranın tadını çıkarabiliriz," diye yanıtladı.*

14 Haziran 1946'da Baruch, planını Birleşmiş Milletler'e sundu ve Kutsal Kitap diliyle, dünyaya "ölülerle dirilerin" arasında bir seçim sunduğunu çarpıcı bir şekilde ilan etti.† Oppenheimer ve orijinal Acheson-Lilienthal planıyla ilişkili diğer herkesin öngördüğü gibi, Baruch'un önerisi Sovyetler tarafından derhal reddedildi. Moskovalı diplomatlar bunun yerine atom silahlarının üretimini ve kullanımını yasaklayan basit bir anlaşma önerdiler. Oppenheimer ertesi gün Kitty'yle yaptığı bir telefon görüşmesinde bu önerinin "o kadar da kötü olmadığını" söyledi. Baruch önerisinin veto hükümlerine gelen Sovyet itirazlarında şaşılacak bir şey yoktu. Dahası Oppie, karısına Baruch'un "bunun aptalca bir performans olduğunu bildiği hâlde" ne kadar büyük bir hayal kırıklığına uğradığını yüksek sesle ilan ettiğini söyledi.‡

Bununla birlikte, Oppie'nin öngördüğü gibi, Truman yönetimi, Sovyetlerin tepkisini hiç düşünmeden reddetti. Müzakereler aylar boyunca sistemsiz bir şekilde devam etti ancak sonuçsuz kaldı. İki büyük güç arasında kontrolsüz bir nükleer silahlanma yarışını önlemek yönünde iyi niyetli bir çaba için erken bir fırsat kaybedilmişti. 1962 Küba füze krizinin dehşeti ve onu takip eden büyük Sovyet yığınaklarının ardından ancak 1970'lerde Amerikan yönetimi ciddi ve kabul edilebilir bir silah kontrol anlaşması önerecekti. Ancak o zamana kadar on binlerce nükleer savaş başlığı üretildi. Oppenheimer ve birçok meslektaşı bu kaçırılan fırsat için her zaman Baruch'u suçladı. Acheson daha sonra öfkeyle, "Onun [Baruch] işi buydu ve işini yaptı. Her şeyi resmen berbat etti," yorumunu yaptı.§ Rabi de aynı şekilde açık konuştu: "Olanlar resmen tam bir çılgınlık."

---

* Weinberg, röportaj: Sherwin, 23.8.79, s. 25.

† Hewlett and Anderson, *The New World*, s. 590.

‡ Kitty ve Robert Oppenheimer'ın 20.6.46 tarihli telefon konuşmasının FBI dökümü, JRO FBI dosyası, bel. 68.

§ Dean Acheson sözlü tarih, n.d., PPF, HSTL; Bird, *The Chairman*, s. 282; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 181.

Oppenheimer'ın 1946'daki uluslararası kontrol önerilerini eleştirenler onu yıllar boyunca siyasi naiflikle suçladılar. Stalin'in denetimleri asla kabul etmeyeceğini savundular. Oppenheimer'ın kendisi de bu noktayı anlamıştı. Yıllar sonra, "Bohr'un önerdiği ilk eylemler tarihin akışını değiştirir miydi değiştirmez miydi, bilemem, kimse de bilemez diye düşünüyorum," diye yazacaktı.* "Stalin'in davranışları hakkında bu konuda en ufak bir umut kırıntısı bile verebilecek, bildiğim hiçbir şey yok. Ancak Bohr, bu eylemin durumda bir değişiklik yaratmak için olduğunu düşünüyordu. Bir kez şaka yollu söylediğinin dışında, 'başka bir deneysel düzenleme' demedi ancak aklındaki model buydu. Onun görüşlerine uygun, akıllıca, açık ve ihtiyatlı bir şekilde hareket etseydik, her şeye kadir olma duygumuzdan ve gizliliğin doğruluğu ile ilgili yanılsamalarımızdan kurtulabilirdik ve toplumumuzu yaşamaya değer daha sağlıklı bir gelecek vizyonuna ulaştırabilirdik."

O yazın devamında Lilienthal, Oppenheimer'ı Washington'daki otel odasında ziyaret etti ve iki adam gece geç saatlere kadar neler olduğu hakkında konuştular. Lilienthal günlüğüne, "Tüm çekiciliğiyle, zekâsının parlaklığıyla beraber o gerçekten trajik bir karakter. Onu terk ederken çok üzgün görünüyordu: 'Her yere gitmeye ve her şeyi yapmaya hazırım [dedi Oppie], ancak başka fikrim kalmadı ve hayatım olan fizik ve fizik eğitimi artık bana uzak görünüyor.' İçimi gerçekten burkan şey işte bu sonuncusu oldu," diye yazdı.†

Oppenheimer'ın acısı gerçek ve derindi. Los Alamos'taki çalışmasının sonuçları nedeniyle kişisel bir sorumluluk hissediyordu. Her günkü gazete manşetleri ona dünyanın bir kez daha savaş yoluna girebileceğini gösteriyordu. 1 Haziran 1946'da *Bulletin of the Atomic Scientists*'te, "Yeni bir büyük savaş olursa, atom silahlarının kullanılacağını her Amerikalı biliyor," diye yazmıştı, dolayısıyla asıl mesele savaşları bitirmekti.‡ "Bunu biliyoruz çünkü son savaşta,

---

* JRO, "Three Lectures on Niels Bohr and His Times," Pegram Lectures, Brookhaven National Laboratory, Ağustos 1963, s. 15, Louis Fischer Evrakı, kutu 9, klasör 3, PUL.

† Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt. 2, s. 69 (24.7.46 tarihli günlük).

‡ JRO, "The International Control of Atomic Energy," *Bulletin of the Atomic Scientists,* 1.6.46.

dünyanın en aydınlanmış ve insancıl iki ulusu olduğunu düşündüğümüz, Büyük Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri esasen yenilmiş bir düşmana karşı atom silahları kullandılar."

Bu gözlemi daha önce Los Alamos'taki bir konuşmasında yapmıştı ancak bunu 1946'da yayımlaması olağanüstü bir itiraftı. Ağustos 1945'teki olayların ardından bir yıldan kısa bir süre sonra, bombardımanı yapacak olanlara atom bombalarını iki Japon kentinin tam olarak göbeğine nasıl atacaklarını tarif eden adam, atom silahlarının "*aslında zaten yenilmiş bir düşmana karşı*" kullanılmasına yardım ettiği sonucuna varmıştı. Bu farkındalık ona çok ağır gelmişti.

Oppie'nin tek endişesi büyük bir savaş değildi; ayrıca nükleer terörizm konusunda da endişeliydi. Kapalı bir Senato oturumunda ona, "üç dört adamın atom bombasının parçalarını New York'a kaçırıp bütün şehri havaya uçurup uçuramayacağı" sorulmuştu. Oppenheimer cevap olarak, "Elbette yapabilir ve New York'u yok edebilirler," demişti.* Şaşıran bir senatör ardından, "Bir şehirde bir yere gizlenmiş bir atom bombasını tespit etmek için ne tür bir araç kullanılabilir?" diye sorduğunda Oppenheimer, "[Her sandığı veya valizi açmak için] bir tornavida," diye espri yapmıştı. Nükleer terörizme karşı bir savunma yöntemi yoktu ve asla olmayacağını hissediyordu.

Daha sonra dışişleri ve ordu görevlilerinden oluşan bir dinleyici grubuna, bombanın uluslararası kontrolünün, "bu ülkenin, savaştan önceki yıllarda sahip olduğuyla yakın bir güvenliğe sahip olmasının tek yolu" olduğunu söyledi.† "Kötü yönetimlerle, yeni keşifler-

* Bird ve Sherwin, "The First Line Against Terrorism," WP, 12.12.01; ayrıca bkz. John von Neumann'dan Lewis Strauss'a, 18.10.47, Strauss Evrakı, HHL; Herken, *Counsels of War,* s. 179. Ayrıca bkz. Herken, *Brotherhood of the Bomb,* bölüm 18, dipnot 92 (yalnız web versiyonu), burada Herken, nükleer terörizmin tehlikelerine yönelik araştırma projesinin kod adının "Cyclops" olduğunu söylüyor. Atıf: Matteson'dan Stassen'e, 8.9.55, kutu 16, USSD; Panofsky, röportaj: Herken (1993). Birkaç yıl sonra Oppenheimer, Atom Enerjisi Komisyonu'nu iki fizikçi Robert Hofstadter ve Wolfgang Panofsky'nin sorun hakkında bir rapor yazması için ikna etti. Ortaya çıkan çok gizli rapor, tüm havalimanlarında ve limanlarda radyasyon dedektörlerinin kurulmasını öneriyordu. Bir süre için bu bazı büyük havaalanlarında uygulandı. İstihbarat camiasında "Tornavida Raporu" olarak bilinen Hofstadter-Panofsky raporu hâlâ gizlidir.

† JRO konuşması, "Atomic Energy as a Contemporary Problem," 17.9.47, yeniden basım: JRO, *The Open Mind,* s. 25.

le, gelecek yüz yılda ortaya çıkması muhtemel olan sorumsuz hükümetlerle, bu silahların beklenmedik bir şekilde kullanılmasından sürekli endişe duymadan yaşayabilmemizin tek yolu budur," dedi.

1 Temmuz 1946'da sabah saat 9.00'u otuz dört saniye geçe, dünyanın dördüncü atom bombası, Pasifik Okyanusu'ndaki Marshall Adaları'nın bir parçası olan Bikini Atoll lagününde patladı. Her şekil ve büyüklükte, kullanılmayan donanma gemilerinden oluşan bir filonun içinden bazısı battı, bazısı da ölümcül radyasyona maruz kaldı. Sovyetler Birliği de dahil olmak üzere çok sayıda ülkeden büyük bir kongre üyesi, gazeteci ve diplomat kalabalığı bu gösteriye tanık oldu. Oppenheimer, gösteriyi izlemeye davet edilen birçok biliminsanından biriydi ancak manidar bir şekilde ortada yoktu.*

İki ay önce, hayal kırıklıkları içindeki Oppenheimer, Bikini testlerine katılmamaya karar vermişti. 3 Mayıs 1946'da kararını açıklamak için Başkan Truman'a yazdı. Ancak asıl amacı Truman'ın duruşuna itirazda bulunmaktı. Diğer biliminsanları tarafından "oybirliğiyle değil ama çok geniş katılımla" paylaşıldığını iddia ettiği "kuşkularını" özetleyerek başladı. Ardından, müthiş bir mantıkla tüm faaliyeti param parça etti. Testlerin amacı, belirtildiği gibi, atom silahlarının deniz savaşındaki etkinliğini belirlemekse, cevap oldukça basitti: "Bir atom bombası bir gemiye, hatta bir ana gemiye yeterince yakınsa, onu batırırdı." Sadece bombanın gemiye ne kadar yakın olması gerektiğini belirlemek yeterliydi ve bu matematiksel hesaplamalardan çıkarılabilirdi. Planlandığı üzere testlerin maliyeti kolayca 100 milyon dolara ulaşabilirdi. Oppenheimer, "Bunun yüzde birinden daha azıyla, daha faydalı bilgiler elde edilebilir," yorumunu yaptı.

Benzer şekilde, testler radyasyonun donanma teçhizatı, erzakı ve hayvanlar üzerindeki etkileri hakkında bilimsel veriler elde etmeyi amaçlıyorsa, bu bilgi de "basit laboratuvar yöntemleriyle" daha ucuza ve daha doğru bir şekilde elde edilebilirdi. Oppenheimer'a göre test savunucuları "atom savaşı olasılığına hazırlıklı olmamız

* Bikini testlerine tanık olmaya davet edilirken, General Groves, Oppenheimer'ın sonuçları değerlendirmesine izin verilmeyeceği yönünde talimatlar vermişti (Herken, *The Winning Weapon*, s. 224). Ayrıca bkz. *Radio Bikini*, (belgesel film).

gerektiği" düşüncesini öne sürüyorlardı. Testlerin arkasındaki gerçek amaç buysa, herkes zaten "atom silahlarının ezici etkisinin, şehirleri bombalama yoluyla sağlandığını" kesinlikle anlamıştı. Buna kıyasla, "atom silahlarının deniz araçlarına karşı imha gücünün ayrıntılı tespiti önemsiz görünecekti." Son olarak –bu şüphesiz Oppenheimer'ın en şiddetli itirazıydı– "ulusal silahları etkin bir şekilde ortadan kaldırma planlarının daha başında iken, tamamen askeri bir atom silahı testinin yerindeliğini" sorguluyordu (Bikini testleri, Baruch'un Birleşmiş Milletler'deki sunumuyla neredeyse eşzamanlı yapılıyordu).

Oppenheimer, mektubunun sonunda aslında Bikini testlerini gözlemlemek için başkanlık komisyonunda da kalabileceğini ancak tüm eylemi eleştiren bir raporu "testler tamamlandıktan sonra teslim etmesinin belki de başkan nezdinde çok daha olumsuz karşılanabileceğini" söyledi. Bu şartlar altında, belki de başkana başka bir yerde daha iyi hizmet edebilirdi.

Oppenheimer mektubunun Truman'ı Bikini testlerini ertelemeye veya iptal etmeye ikna edebileceğini düşündüyse, yanılıyordu. Başkan, Oppenheimer'ın muhalefetinin özüne odaklanmak yerine, onunla ilk karşılaşmasını hatırladı. Mektuptan rahatsız olan Truman, mektubu, Oppenheimer'ı daha önce de ellerinde kan olduğunu söyleyen "ağlak mucit" olarak tanımlayan kısa bir notla birlikte Dışişleri Bakan Vekili Dean Acheson'a iletti.* "Sanırım bu mektupta kendine bir mazeret uydurmuş," diyordu. Truman yanılıyordu. Oppie'nin mektubu aslında bir kişisel bağımsızlık ilanıydı ve bu sayede Amerika Birleşik Devletleri başkanını bir kez daha kendinden uzaklaştırmıştı.

* Truman, Acheson'a not, 7.5.46, "Atomic Tests" klasörü, PSF Kutu 201, HSTL (arşivci Dennis E. Bilger'in izniyle).

YİRMİ ALTINCI BÖLÜM

"Oppie 'Kızıl' Geçirdi Ama Artık Bağışıklık Kazandı"

[Oppenheimer] kendisini Tanrı sanıyor.

PHILIP MORRISON

Oppenheimer, Caltech'te fizik dersleri vermeye başladı ama kendisine işine veremiyordu. "Fiilen derslere giriyordum," dedi daha sonraları, "ama şimdi nasıl girdiğimi hatırlayamıyorum. Savaşın getirdiği büyük değişiklikten sonra hocalığın büyüsü gitmişti.* Başka şeyler düşündüğüm için hep dalıyordum ve dikkatim sürekli dağılıyordu." Nitekim o ve Kitty, hiç Pasadena'da ev kurmadılar. Kitty, Eagle Hill, Berkeley'deki evde kaldı. Robert ise haftada bir iki gece, eski arkadaşları Richard ve Ruth Tolman'ın evinin arkasındaki konuk evinde kalıyordu. Ancak Washington'dan gelen telefonlar hiç susmuyordu ve aylar geçtikçe bu düzenin işlemeyeceği anlaşıldı. Washington, New York ve Los Alamos'ta mekik dokuyarak yaptığı görüşmelerin ardından, 1946 baharının sonlarında, Oppenheimer sonbaharda Berkeley'deki öğretim üyeliği görevine devam etme niyetini açıkladı.

Oppenheimer ve Lilienthal, "Baruch Planı"nın manevi ve entelektüel çöküntüsü karşısında ümitlerini gerçekten yitirmiş olsa-

* JRO soruşturması, s. 35; JRO, röportaj: Kuhn, 18.11.63, s. 32.

lar da birlikte çalışmaya devam ettiler. 23 Ekim'de FBI, McMahon Yasası'nın 1 Ağustos'ta geçmesi sonucu oluşturulan Atom Enerjisi Komisyonu'na (AEC) kimin atanacağını tartışan iki adamı dinledi. Oppenheimer yeni arkadaşına şöyle diyordu: "Sana bu geceye kadar sakıncalı bulduğum bir açıklama borçluyum. Seni son gördüğümden beri yaşadığımız bu acımasız dünyada hiçbir zaman umutsuz biri olmadım. Yaptıklarını ne kadar takdir ettiğimi ve benim için tüm dünyayı nasıl değiştirdiğini sana anlatamam Dave."*

Lilienthal ona teşekkür etti ve "Sanırım bu lanet şeyi artık kontrol altına alacağız," dedi.

O sonbaharda Başkan Truman, Lilienthal'i Atom Enerjisi Komisyonu başkanlığına atadı ve Kongre'nin koyduğu kural gereği, AEC komisyon üyelerine yardımcı olmak için bir Genel Danışma Komitesi (GAC) oluşturdu. Truman Oppenheimer'dan hoşlanmıyordu gerçi ama "atom bombasının babası" böyle bir komiteden uzak tutulamazdı. Bu nedenle, çeşitli danışmanların tavsiyelerine uyarak Truman, I. I. Rabi, Glenn Seaborg, Enrico Fermi, James Conant, Cyril S. Smith, Hartley Rowe (Los Alamos'tan bir danışman), Hood Worthington (Du Pont şirketi yetkilisi) ve yakın zamanda Caltech'in başkanlığına atanan Lee DuBridge ile birlikte onu da bu göreve atadı. Truman, kendi başkanlarını seçme işini bu adamlara bıraktı. Ancak bir haber bülteninde Conant'ın komiteye başkanlık edeceği yanlışlıkla ima edilince Kitty Oppenheimer, Robert'a neden başkan olarak *kendisinin* atanmadığını sordu. Robert, "asıl önemli olanın bu olmadığını" söyleyerek karısını teskin etti.† Aslında, DuBridge ve Rabi, Oppenheimer için perde arkasında sessizce kulis yapıyorlardı. GAC, ilk resmi toplantısı için 1947 yılı Ocak ayının başlarında toplandığında sorun çözüldü. Kar fırtınası nedeniyle geciken Oppenheimer, geldiğinde meslektaşlarının oybirliğiyle kendisinin başkan seçildiğini öğrendi.

O zamana kadar, Oppie hem Sovyet hem de Amerikan taraflarının tavırları nedeniyle kırgındı. Her iki ülke de nükleer silahlanma

---

* JRO FBI dosyası, bel. 102, telefon dökümü, 23.10.46.

† Hershberg, *James B. Conant*, s. 308; Kitty ve Robert Oppenheimer arasındaki telefon konuşması, FBI notu, 14.12.46, bel. 120, JRO FBI dosyası; Hewlett ve Duncan, *Atomic Shield*, cilt 2, s. 15-16.

yarışından kaçınmak için gerekli olanı yapmaya hazır görünmüyordu. Hem umutsuzluğunun artışı hem de yeni sorumluluklarının bir sonucu olarak görüşleri değişmeye başladı. O ocak ayında Hans Bethe Berkeley'de onu ziyarete geldi ve Oppie birkaç uzun sohbette, "Rusların herhangi bir planı kabul edeceğine dair tüm umudunu yitirdiğini" itiraf etti.* Sovyet tavrı esnek görünmüyordu; bombayı yasaklama yönündeki önerileri "Rusların Batı Avrupa'ya girmesini engelleyecek tek silahtan Amerikalıları derhal mahrum bırakmak" amacını taşıyor gibiydi. Bethe de aynı fikirdeydi.

O baharın devamında Oppenheimer, GAC başkanı olarak nüfuzunu Amerika'nın müzakere pozisyonunu güçlendirmek için kullandı. Mart 1947'de Washington'a uçtu ve burada Acheson ona başkanın yakında açıklanacak olan Truman Doktrini'nin bir taslağını verdi. Oppenheimer daha sonraları ifadesinde, "Acheson, Sovyetler ile artık düşmanca bir ilişkiye girdiğimizi kafama koymamı ve atom görüşmelerinde ne yaparsak yapalım bunu aklımızda tutmamızı istedi," diyecekti.† Oppenheimer bu tavsiye üzerine hemen harekete geçti; kısa bir süre sonra, Birleşmiş Milletler atom enerjisi müzakerelerinde Bernard Baruch'un halefi olan Frederick Osborn ile bir araya geldi. Oppenheimer ABD'nin BM görüşmelerinden çekilmesi gerektiğini; Sovyetlerin, uygulanabilir bir planı asla kabul etmeyeceklerini söyleyerek Osborn'u şaşırttı.‡

Oppenheimer'ın Sovyetler Birliği'ne karşı tutumu artık başlamakta olan Soğuk Savaş'ın genel gidişatını izliyordu. Kendi hesabına, savaş sırasında solcu enternasyonalist heyecanlarından çoktan uzaklaşmaya başlamıştı. Ayrıca Stalin'in 9 Şubat 1946'da yaptığı bir konuşmadan rahatsız olmuştu. Batı'daki çoğu gözlemci gibi Oppenheimer da bunu Sovyetlerin "kuşatılma korkusu ve gardını yüksek tutma ve silahlanma arzusuna" bağladı.§ Ayrıca, Sovyetlerin savaş

* JRO soruşturması, s. 327.

† A.g.e., s. 41. Acheson'un JRO'ya yaptığı açıklama, Truman Doktrini'nin ortaya çıkan soğuk savaşta Amerikan Hükümeti'nin açılış hamlesi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

‡ Hewlett ve Duncan, *Atomic Shield*, cilt. 2, s. 268. Ayrıca bkz. James G. Hershberg, "The Jig Was Up: J. Robert Oppenheimer and The International Control of Atomic Energy, 1947-49," Oppenheimer Centennial Conference, Berkeley'de sunulan makale, 22-24 Nisan 2004.

§ JRO soruşturması, s. 40.

zamanı casusluk faaliyetleri hakkında öğrendikleri de onu soğutmuştu. Berkeley kampüsünde idareci olan "T-1" kod adlı bir FBI muhbirine göre, Oppenheimer 1946'da Washington'da aldığı bir brifingden "çok bunalmış" olarak döndü.* T-1, ismi açıklanmayan bir hükümet yetkilisinin "Oppenheimer'a komünist komployla ilgili 'acı gerçekleri' anlattığını ve bunun sonucunda Oppenheimer'ın Komünizm konusunda tamamen gözünün açıldığını" söylüyordu.

Oppenheimer'a yapılan bilgilendirme, Sovyet kod uzmanı Igor Gouzenko'nun sığınma talebiyle açığa çıkan ve Montreal'de çalışan, Sovyetler adına casusluk yapan İngiliz fizikçi Alan Nunn May'in tutuklanmasına yol açan bir Kanada casus skandalıyla ilgiliydi. Oppenheimer, meslektaşı bir biliminsanına ait bu "ihanet" kanıtı karşısında gerçekten sarsıldı ve o yılın devamında FBI, Chevalier olayı hakkında onunla görüşmeye geldiğinde onlara "çoğu zaman, Sovyetler Birliği dışında dünyanın çeşitli ülkelerindeki komünistlerin, bilerek veya bilmeyerek, Sovyetler Birliği için casusluk yapma durumuna düşebildiklerini" söyledi.† "Onların [Sovyetlerin] uluslararası ilişkilerde kullandıkları ihanet yöntemlerini, yerel [Amerikan] Komünistler tarafından Sovyetlere atfedilen yüksek gayelerle ve demokratik hedeflerle" bağdaştıramıyordu.

Baruch Planı'nın başarısızlığa uğraması işleri daha da kötüleştirmişti. Uluslararası kontrol rüyası, jeopolitik koşulların değişmesini beklemek zorunda kalacaktı. Artık, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasındaki ideolojik farklılıkların yakın zamanda uzlaştırılmasının pek mümkün olmadığını anlamıştı. Eylül 1947'de dışişleri ve ordu görevlilerine hitaben yaptığı konuşmada, "Bu tür tekliflerin [uluslararası kontrollerin] ABD için bile çok esaslı bir feragat anlamına geldiği açıktır.‡ Diğer şeylerin yanı sıra, Amerika Birleşik Devletleri'nin dünyanın geri kalanından görece tecrit içinde yaşayabilme umudundan az çok kalıcı bir şekilde vazgeçilmesi anlamına gelir," dedi.

Diğer birçok ülkenin diplomatının, kendisinin uluslararası

---

* Keith G. Teeter, dosyaya FBI notu, 3.3.54, SF 100-3132.

† JRO FBI dosyası bel. 159, Ladd'den direktöre, 11.8.47, s. 13.

‡ JRO, *The Open Mind*, s. 26-27. Ayrıca bkz. Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 446-47.

denetime yönelik önerilerinin kapsamlılığı karşısında "gözlerini dört açtıklarını" biliyordu. Radikal fedakârlıklar ve en azından kısmen egemenlikten feragat gerektiriyordu. Ama şimdi Sovyetler Birliği'nin teklif ettiği fedakârlıkların başka bir boyutta olduğunu anlamıştı. Algısal bir analizle şunları kaydetti: "Bunun nedeni, önerilen [uluslararası] kontrol modelinin Rusya'daki mevcut devlet iktidarı modelleriyle çok büyük bir tezat içinde olmasıdır. Bu gücün ideolojik dayanağı, yani Rusya ile kapitalist dünya arasındaki çatışmanın kaçınılmazlığına olan inanç, atom enerjisinin kontrolüne yönelik önerilerimizin gerektirdiği kadar yoğun ve yakın bir işbirliği ile reddedilecektir. Bu nedenle Ruslardan istediğimiz şey, çok geniş kapsamlı bir feragat ve devlet iktidarlarının temelinden tersine çevrilmesidir."

Sovyetlerin "bu büyük atılımı yapma" olasılığının düşük olduğunu biliyordu.* Uzak gelecekte uluslararası kontrollerin sağlanabileceğine dair umudunu yitirmemişti. Bu arada istemeden de olsa, ABD'nin silahlanması gerektiği sonucuna varmıştı. Bu da onu –hatırı sayılır bir üzüntü ile– Atom Enerjisi Komisyonu'nun asıl işinin "en iyisinden ve bol miktarda atom silahı sağlamak" olduğu sonucuna ulaştırmıştı. 1946'da uluslararası kontrol ve açıklığın gerekliliği yönünde telkinlerde bulunan Oppenheimer, 1947'de çok sayıda nükleer silahla destekli bir savunma duruşu fikrini kabul etmeye başlamıştı.

Görünüşe göre Oppenheimer, artık Amerikan Düzeni'nin saygın bir üyesiydi.† Sahip oldukları arasında AEC'nin Genel Danışma Komitesi başkanlığı, herkesin erişemeyeceği "Q" tipi (atomik sırlar) güvenlik izni, Amerikan Fizik Derneği başkanlığı ve Harvard Üniversitesi'nin Denetleme Kurulu üyeliği vardı. Oppenheimer, bir Harvard Denetçisi olarak şair Archibald MacLeish, Yargıç Charles Wyzanski, Jr. ve Joseph Alsop gibi etkili kişilerle omuz omuzaydı. Haziran 1947'nin başlarında sıcak ve güneşli bir günde Harvard, Oppenheimer'a fahri doktora verdi. Mezuniyet törenleri sırasında, arkadaşı General George C. Marshall'ın Truman Yönetimi'nin

* JRO soruşturması, s. 69.

† Joseph Alsop'tan JRO'ya, 29.7.48, Alsop klasörü, kutu 15, JRO Evrakı.

Avrupa'nın ekonomik toparlanması için bir programa milyarlarca dolar akıtmayı planladığı yönündeki –kısa süre sonra Marshall Planı olarak bilinecek– açıklamasını dinledi.

Oppenheimer ve MacLeish özellikle yakınlaştı. Şair ona soneler göndermeye başladı ve sık sık mektuplaşır oldular. O ve Robert benzer liberal değerleri paylaşıyorlardı, inandıkları değerler soldaki komünistlerin de sağdaki radikallerin de eşit derecede tehdidi altındaki değerlerdi. Ağustos 1949'da MacLeish, *Atlantic Monthly*'de, ülkenin savaş sonrası çarpık bir ütopya, yani distopya atmosferine doğru gidişini eleştirdiği "Amerika'nın İşgali" adlı son derece acı bir makale yayımladı. Amerika dünyadaki en güçlü ulus olmasına rağmen, Amerikan halkı kendilerini Sovyet tehdidiyle tanımlama yönünde çılgın bir baskıya girmiş görünüyordu. Bu anlamda, MacLeish alaycı bir şekilde, Amerika'nın artık nasıl davranacağını kendisine dikte eden Sovyetler tarafından "işgal edildiği" sonucuna varıyordu. MacLeish, "Ruslar ne yaptıysa biz tersini yaptık," diyordu.* Sovyet tiranlığını sert bir şekilde eleştirirken, pek çok Amerikalı'nın antikomünizm adına sivil özgürlüklerini feda etmeye istekli olduğu gerçeğinden yakınıyordu.

MacLeish, Oppenheimer'a makale hakkında ne düşündüğünü sordu. Robert'ın yanıtı, siyasi görüşlerinin geçirdiği evrimi gösteriyordu. MacLeish'in "mevcut durum" tanımının ustaca olduğunu düşünüyordu. Ancak MacLeish'in reçetesinden, yani "bireysel devrimin yeniden ilanı" çağrısından rahatsız olmuştu. Jeffersoncı bireyciliğe yönelik bu tanıdık öğüt, bir şekilde yetersiz ve biraz bayat görünüyordu. Oppenheimer, "İnsan hem bir amaç hem de bir araçtır," diye yazdı. MacLeish'e "insani değerlerin, insanın kurtuluş ve özgürleşmesinin tanımında kültür ve toplumun oynadığı derin rolü" hatırlattı. Bu nedenle, "Bence ihtiyaç duyulan şey, bireyin toplumdan azat olmasından çok daha ince bir şeydir. Son yüz elli yılın giderek daha keskin hâle getirdiği bilinçle, insanın kendi gibilere temelden bağlı olmasıdır," diyordu.

Robert daha sonra MacLeish'e o yılın başlarında Niels Bohr ile karda gece yarısı yaptığı bir yürüyüşü anlattı. Danimarkalı, o

---

* Scott Donaldson, *Archibald MacLeish: An American Life*, s. 400.

gün açıklık ve tamamlayıcılık konusundaki felsefesini açıklamıştı. Ona göre Bohr "birey ve toplum ilişkilerine dair, yokluğunda ne komünistlere, ne antikacılara ne de kendi kafa karışıklıklarımıza etkili bir yanıt verebileceğimiz o yeni tespiti" sunuyordu.* MacLeish, Robert'ın mektubunu memnuniyetle karşıladı: "Bana bu kadar uzun yazman olağanüstü incelikti. Vurguladığın nokta, elbette, tüm işin odak noktasıdır," dedi.

Soldaki bazı arkadaşları bu dönüşüme karşı ne yapacaklarından pek emin değildi. Ancak Oppenheimer'ı Halk Cephesi Demokratı olarak düşünenlerin, onun siyasi yaklaşımının değiştiğini düşünmek için hiçbir nedeni yoktu. Aksine, mesele değişmişti: Faşizme karşı savaşın (Franco'nun İspanya'sı hariç) kazanılması ve Buhran'ın sona ermesinden sonra, Komünist Parti artık eskiden olduğu gibi politik olarak aktif entelektüelleri çeken bir mıknatıs değildi. Robert Wilson, Hans Bethe ve I. I. Rabi gibi komünist olmayan liberal arkadaşlarına göre Oppie, aynı motivasyonlara sahip aynı adamdı.

Frank Oppenheimer'ın dönüşümünün daha yumuşak olması da anlamlıydı.† Artık komünist değildi ama Rusların Amerika'yı gerçekten tehdit ettiğini de düşünmüyordu. Bu konuda iki kardeşin son derece ciddi siyasi tartışmaları vardı. Robert, kardeşine "fırsat verilse Rusların harekete geçmeye hazır olduğuna" inandığını söyledi.‡ Artık Truman'ın Sovyetlere karşı sert tutumunu destekliyordu ve Frank onunla tartıştığında, "Robert, açıklayamayacağı bazı şeyler bildiğini ama Rusların işbirliği yapmasının beklenemeyeceğine onu ikna ettiklerini" söylüyordu.

Savaştan sonraki ilk toplantılarında Haakon Chevalier, Oppie'nin bakış açısındaki değişikliği fark etti. Mayıs 1946'da Oppie ve Kitty, Chevalier'leri okyanus kıyısında, Stinson Plajı'ndaki yeni evlerinde ziyaret etti. Oppie, siyasi sempatisinin, en azından Haakon'un görü-

---

* JRO'dan MacLeish'e, 27.9.49; MacLeish'ten JRO'ya, 6.10.49; JRO'dan MacLeish'e, 14.2.49. Hepsi MacLeish klasöründe, kutu 49, JRO Evrakı.

† Şubat 1947'de, iki CP üyesi Frank'i evinde ziyaret etti ve onu iki saat boyunca Parti'ye olan savaş öncesi katkılarının devamına ikna etmeye çalıştı. Elleri boş ayrıldılar ve FBI daha sonra bir muhbirden CP yetkililerinden birinin, "Sanırım yaklaşık on bin dolar kaybettik," diye yakındığını duydu. JRO FBI dosyası, bel. 149, 23.4.47.

‡ Frank Oppenheimer, röportaj: Sherwin, 3.12.78.

şüne göre, "önemli ölçüde sağa" kaydığını açıkça belli etti. Chevalier, Amerikan Komünist Partisi ve Sovyetler Birliği hakkında söylediği "çok eleştirel" bazı şeyler karşısında şoke olmuştu.

"Haakon," dedi Oppie, "Haakon, inan bana, ciddiyim, buna inanmak için somut nedenlerim var.* Nedenini sana söyleyemem ama seni temin ederim ki, Rusya hakkındaki fikrimi değiştirmemin somut nedenleri var. Onlar senin inandığın gibi değiller. SSCB'nin politikalarına olan güvenini, kör inancını sürdürmemelisin."

Ayrıca Chevalier'in eski arkadaşı hakkında gözlemini doğrulayan şeyler söylemeye devam etti. Bir akşam Chevalier New York'ta, sokakta Phil Morrison'a rastladı ve savaşın başlamasından beri yaşanan şeyleri konuştular. Chevalier, Morrison'ı eski bir yoldaş olarak görüyordu. Ancak Morrison'ın savaştan önce Oppie'nin en yakın arkadaşlarından biri ve Los Alamos'a kadar peşinden giden önemli fizikçilerden biri olarak da biliyordu.

"Peki ya Opje?" diye sordu Chevalier.†

Morrison, "Onu artık pek görmüyorum," diye yanıtladı. "Artık aynı dili konuşmuyoruz. O farklı bir dairede hareket ediyor." Morrison daha sonra Oppenheimer ile bir gün yaptıkları bir sohbeti anlattı. Oppie sürekli "George"dan bahsediyordu. Sonunda Morrison, sözünü keserek bu George'un kim olduğunu sormuştu. Morrison Chevalier'e, "Bilirsin," dedi, "General [George C.] Marshall benim için General Marshall ya da dışişleri bakanıdır, George değil. İşte tipik bir örnek..." dedi. Oppenheimer değişmişti. Morrison, "Kendisini Tanrı sanıyor," dedi.

---

* Chevalier, *Oppenheimer,* s. 69, 74; Barbara Chevalier günlüğü, 14.7.84, notlar Gregg Herken tarafından alındı. Bkz. Herken'in web sayfası, *www.brotherhoodofthebomb.com.* Bir FBI dinleme raporu, Chevalier'in ertesi akşam Oppenheimer'ları ziyaret edeceğini teyit etmek için 3.6.46'da Kitty Oppenheimer'ı aradığını bildirdi (JRO FBI dosyası, böl. 2, bel. 56, 3.6.46). Bu, Chevalier'in Oppenheimer ile 1946 ilkbahar ve yazında iki değil üç kez görüştüğünü göstermektedir: Mayıs 1946'da Stinson Beach'te; 4 Haziran 1946'da Eagle Hill'de ve 26.6.46 (Chevalier'in FBI sorgulama günü) ile Oppenheimer'ın FBI görüşmesi günü 5.9.46 arasında bir tarihte. Ayrıca Kitty, 22-23 Haziran hafta sonunu Chevalier'lerin evinde geçirmeyi kabul etti. Ancak daha sonra bu ziyareti bir sonraki hafta sonuna erteledi (21.6.46 notu).

† Chevalier, bir gün sonra 1959 tarihli romanı *The Man Who Would Be God*'ın çerçevesini tamamladığını iddia ediyor (Chevalier, *Oppenheimer,* s. 79-80).

Chevalier, Oppenheimer'ı 1943 baharında son gördüğünden beri sayısız hayal kırıklığı yaşamıştı. Savaşla ilgili işlere girme çabaları sonuçsuz kaldı. Hükümet, Savaş Enformasyon Dairesi'ndeki bir iş için Ocak 1944'te ona güvenlik izni vermedi. OWI'de çalışan bir arkadaşı, FBI dosyasında "inanılmaz" iddialar bulunduğunu söyledi: "Belli ki birileri sana kin besliyor."* Bu haber karşısında şaşkına dönen Chevalier, New York'ta kaldı, çevirmen ve dergi yazarı olarak geçici, serbest işler buldu. 1945 baharında Berkeley'deki hocalık görevine geri döndü. Ancak savaş bittikten kısa bir süre sonra, Savaş Bakanlığı tarafından Nürnberg Savaş Suçları Mahkemesi'nde çevirmen olarak işe alındı. Ekim 1945'te Avrupa'ya uçtu ve Mayıs 1946'ya kadar California'ya dönmedi. O zamana kadar Berkeley onun kadrosunu iptal etmişti. Akademik kariyerine aldığı bu darbeyle yıkılan Chevalier, yayıncı Alfred A. Knopf ile sözleşmeli bir roman üzerinde tam zamanlı çalışmaya karar verdi.

26 Haziran 1946'da, Oppie ile ilk kez bir araya gelmesinden yaklaşık altı hafta sonra, iki FBI ajanı kapısını çaldığında Chevalier evde romanı üzerinde çalışıyordu.† San Francisco şehir merkezindeki ofislerine kadar onlara eşlik etmesini istediler. Aynı yaz günü, aynı saatte, FBI ajanları George Eltenton'ın evine de geldi ve Oakland'daki FBI ofisine kadar onlara eşlik etmesini istediler. Chevalier ve Eltenton aynı anda yaklaşık altı saat sorgulandı. Takip eden sorgulamalar sırasında her iki adam için de ajanların 1943 kışının başlarında Oppenheimer ile ilgili yaptıkları konuşmaları öğrenmek istedikleri anlaşıldı.

Her ikisi de diğerinin sorgusundan habersiz olmasına rağmen benzer hikâyeler anlattı. Eltenton, 1942'nin sonlarında, Sovyetlerin Nazi saldırısıyla baş etmeye çalıştığı bir zamanda, Sovyet Konsolosluğu'ndan Peter Ivanov'un kendisiyle temasa geçtiğini ve Profesörler Ernest Lawrence ve Robert Oppenheimer ile Eltenton'ın tam olarak hatırlayamadığı ama adının Alvarez olabileceğini düşündüğü bir başka kişiyi tanıyıp tanımadığını sorduğunu kabul etti. Eltenton, yalnızca Oppenheimer'ı tanıdığını, onunla da çok

* Chevalier, *Oppenheimer,* s. 58.

† FBI'ın JRO hakkında arka plan raporu, 17.2.47, s. 10; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer,* s. 70.

samimi olmadığını ancak Oppenheimer'a yakın olan bir arkadaşı olduğunu söylemişti. Rus, daha sonra arkadaşının Oppenheimer'a Sovyet biliminsanlarıyla bilgi paylaşıp paylaşamayacağını sormasını rica etmişti. Eltenton, bu soruyu Chevalier'e sormuş ve Rus arkadaşının kendisine bu tür bilgilerin "fotoğraf reprodüksiyonu gibi kanallar aracılığıyla güvenli bir şekilde iletileceğine" dair güvence verdiğini eklemişti.* Eltenton'ın dediğine göre günler sonra Chevalier, "evine gelmiş, herhangi bir bilgi alma şansının olmadığını, Dr. Oppenheimer'ın bunu onaylamadığını" söylemişti. Ayrıca, Eltenton başka herhangi bir kişiyle temasa geçtiğini reddetti.

FBI sorgusunda, Eltenton'ın ifadesini ana hatlarıyla Chevalier de doğruladı. Ama şaşırtıcı bir şekilde, FBI ajanları onu diğer üç biliminsanıyla temasa geçmesi konusunda tekrar tekrar sıkıştırdı. Chevalier, Oppenheimer'dan başka biriyle temasa geçmediğini söyledi. Yaklaşık sekiz saatlik bir sorgulamadan sonra Chevalier yeminli bir ifadeyi isteksizce imzalamayı kabul etti: "Şu anki bilgim ve hatırladığım kadarıyla Oppenheimer dışında kimseye radyasyon laboratuvarının çalışmaları hakkında bilgi istemek için yaklaşmadığımı beyan ederim."† Ama sonra bu kategorik ifadeyi dikkatle bir kayda bağladı: "Ama bu bilgileri Rusya ile paylaşmanın makbul olacağına dair başka insanlarla da konuşmuş olabilirim. Yalnız bu bağlamda başka bir özel teklifte bulunmadığımdan eminim." Daha sonra anılarında FBI'ın, Eltenton ve Oppenheimer ile yaptığı konuşmaları nasıl duyduğunu merak ederek ayrıldığını yazdı. Üç biliminsanına yanaştığı kanaatine nasıl vardıklarını da anlayamamıştı.

Bir süre sonra, belki Temmuz veya Ağustos 1946'da, Chevalier ve Eltenton, Berkeley'deki ortak bir arkadaşlarının evinde öğle yemeğine katıldılar.‡ 1943'ten beri birbirlerini ilk kez görüyorlardı. Chevalier ona haziran ayında FBI ile karşılaşmasından bahsetti. Yaşadıklarını karşılaştırırken, aynı gün sorgulandıklarını fark ettiler. FBI'ın, konuşmalarını nasıl öğrendiğini merak ediyorlardı.

---

* FBI (Newark) özeti, 19-22. Eltenton ve Chevalier ifadelerini 26.6.46 tarihinde imzaladılar, belge 786, JRO FBI dosyaları.

† Chevalier, FBI için yeminli ifadesi, 26.6.46, Chevalier FBI dosyası kısım 1, ayrıca Sherwin tarafından Chevalier ile yapılan bir röportaj sırasında bir kayıt cihazına okundu, 15.7.82, s. 10-11.

‡ Chevalier, *Oppenheimer*, s. 68.

Birkaç hafta sonra Oppenheimer, Chevalier'leri Eagle Hill'de bir kokteyl partisine davet etti. Talep edildiği gibi erken geldiler, böylece eski dostlar diğer misafirler gelmeden önce biraz sohbet etme şansına sahip oldular. Chevalier'in anı kitabındaki ifadelerine göre, FBI ile son karşılaşmasının konusunu açtığında, "Opje'nin yüzü bir anda kararda."*

"Dışarı çıkalım," dedi Robert. Hoke bunu arkadaşının evinin dinlendiğini düşündüğünün bir göstergesi olarak algıladı. Arazinin ağaçlık tarafında bulunan arka bahçeye yürüdüler. Onlar volta atarken, Chevalier sorgulamasının ayrıntılı bir özetini yaptı. Chevalier 1965'te, "Opje açıkça çok üzgündü," diye yazdı, "bana bitmek bilmeyen sorular sordu." Chevalier, FBI'a Eltenton'la yaptığı konuşmadan bahsetmeye yanaşmadığını söyleyince, Oppenheimer ona bunun kesinlikle yapılacak en doğru şey olduğunu söyledi. Oppenheimer, "Bu konuşmayı rapor etmek zorundaydım, biliyorsun," dedi.

"Evet," diye yanıtladı Chevalier, ancak kendi içinde gerçekten gerekli olup olmadığına karar veremedi. "Peki ya üç biliminsanına yönelik sözde temasa geçmeler ve gizli bilgi almak için tekrarlanan sözde girişimler?"

Chevalier'in anlatımına göre Oppenheimer bu kritik soruya hiçbir cevap vermedi.

Oppenheimer, 1943'te Pash'e anlattıklarını Eagle Hill'deki bahçesinde yeniden kurmaya çalışırken, giderek daha da tedirgin oldu. Chevalier, "son derece tedirgin ve gergin" göründüğünü düşünüyordu.

Sonunda Kitty seslendi, "Hayatım, misafirler geliyor, bence hemen gelseniz iyi olur." Oppie hemen cevap vererek bir dakika içinde geleceklerini söyledi. Ama volta atmaya devam ettiler ve Chevalier'e hikâyesini tekrar anlattırdı. Dakikalar geçti ve Kitty ikinci kez dışarı çıktı, bu sefer gerçekten gelmesi gerektiğini söyledi. Oppie ters cevap verince Kitty ısrar etti. Chevalier, "Sonra, tam bir dehşete düştüm," diye yazdı, "Opje bozuk bir ağızla Kitty'ye çirkin isimlerle seslendi ve ona lanet olası işine bakmasını ve... cehennem olup gitmesini söyledi."†

---

* A.g.e., s. 69-70; JRO soruşturması, s. 209.

† Chevalier, *Oppenheimer*, s. 69-70.

Chevalier arkadaşının bu kadar ölçüsüz davrandığını hiç görmemişti. O an bile, Chevalier ile konuşmayı bir türlü bitirmek istemiyordu. Chevalier, "Belli ki bir şeyler onu rahatsız etmişti," diye yazdı, "ama ne olduğuna dair hiçbir ipucu vermedi."

Chevalier ile bu rahatsız edici konuşmadan kısa bir süre sonra, 5 Eylül 1946'da, FBI ajanları Oppenheimer'ın Berkeley'deki ofisini ziyaret etti. Doğal olarak onu Chevalier ile 1943'teki konuşması hakkında sorgulamak istiyorlardı. Her zamanki gibi zarif bir şekilde, Chevalier'in Eltenton'ın planı hakkında onu bilgilendirdiğini ve kendisinin de bunu kesin bir dille reddettiğini açıkladı. Chevalier'e "böyle bir şey yapmanın ihanet veya ihanet gibi bir şey olduğunu" söylediğinden bahsetti.* Chevalier'in bomba projesi hakkında bilgi almaya çalıştığını kabul etmedi. İlave sorular üzerine, "Oppenheimer, olaydan bu yana geçen zaman nedeniyle, kendisi ve Chevalier arasındaki konuşmada tam olarak sarf edilen sözler konusunda emin olmadığını, hatırlamak için gayret etse bile bunun beyhude bir çaba olacağını söyledi. Ancak Chevalier'e karşı 'ihanet' ve 'ihanet gibi' ifadelerini kullandığını net olarak hatırlıyordu."

FBI ajanları, Manhattan Projesi'yle bağlantılı biliminsanlarına yönelik diğer üç temas çabası konusunda ona baskı yaptığında, Chevalier'in kimliğini korumak için hikâyenin bu kısmını "uydurduğunu" söyledi. "Oppenheimer, bu konuyu daha önce MED'e (Manhattan Mühendis Bölgesi) anlatırken, Chevalier'in kimliğini gizlemeye çalıştığını ve bunun için daha sonra 'karmaşık ve abuk sabuk bir hikâye' olarak tanımladığı 'tamamen uydurma bir hikâye' ortaya attığını ve bilgi temin etmek için kimliği belirsiz üç yardımcısıyla Eltenton adına temasa geçildiğini söylediğini anlattı."

Oppenheimer neden böyle bir şey söylemişti? Neden 1943'te söylediklerinin yalan olduğunu itiraf etsindi ki? İlk akla gelen açıklama, hikâyenin gerçek versiyonunun bu olduğuydu; 1943'te Pash ile karşılaştığında paniklemişti ve önemini dramatize etmek ve dikkati kendisinden uzaklaştırmak için ifadesini üç kurgusal biliminsanıyla süslemişti. Başka bir açıklama da Chevalier ile yaptığı bahçe sohbeti sırasında arkadaşının, başlangıçta düşündüğü gibi diğer üç

* JRO FBI dosyası, böl. 12, bel. 287, 18.4.52, "Allegation of Espionage Activity on the Part of George Charles Eltenton," s. 20 (gizliliğin kaldırılma tarihi: 1996).

biliminsanıyla temasa geçmediğini öğrenmesiydi. Sonuçta, Eltenton Oppenheimer, Lawrence ve belki de Alvarez'den Chevalier'e potansiyel hedefler olarak bahsetmişti. Chevalier'in de mutfak konuşmalarında bunu Oppenheimer'a anlatmış olabileceği akla geliyordu. Yine başka bir olasılık, 1943'te bir çeşit gerçeği anlatmış olmasıydı. Şimdiyse hem Chevalier'i hem de adı açıklanmayan biliminsanlarını korumak için hikâyesini değiştirmek zorunda hissetmişti. Düşmanları, 1954'teki güvenlik izni soruşturmasında durumun böyle olduğu konusunda ısrar edecekti ancak bu, tüm açıklamalar arasında akıldan en uzak olanıydı. Oppenheimer, Chevalier hakkında uzun zaman önce bilgi vermişti. Üstelik Lawrence ve Alvarez'in onun korumasına ihtiyacı yoktu. Şimdi korunmaya ihtiyacı olan tek kişi Robert Oppenheimer'dı ve 1946'da FBI'a 1943'te askeri istihbarata yalan söylediğini itiraf etmek, en yalın gerçek olmadığı sürece kendini korumanın en iyi yolu *değildi.* Ancak tüm bu açıklamalar –ve diğerleri– sekiz yıl sonra Robert'ın güvenlik soruşturması sırasında tekrar gündeme getirilecek ve sorgulamaya konu olacak ve bu iki hikâyedeki çelişkilerin etkileri yıkıcı olacaktı.

1946'nın sonlarında, Truman'ın yeni Atom Enerjisi Komisyonu'na atananlardan Lewis Strauss, San Francisco'ya uçtu ve havaalanında Ernest Lawrence ve Oppenheimer tarafından karşılandı. AEC meselesini tartışmadan önce Strauss, Oppenheimer'ı bir kenara çekti ve onunla konuşacak başka bir şeyi olduğunu söyledi. Strauss Oppenheimer'la daha önce sadece bir kez, savaşın sonlarında görüşmüştü. Beton pistte yürürlerken Strauss, daha önce Princeton, New Jersey'deki İleri Araştırma Enstitüsü'nün mütevelli heyetinde yer aldığını söyledi. Şimdiyse, enstitünün yeni direktörünü bulmak üzere mütevelli heyetinin kurduğu araştırma komitesine başkanlık ediyordu. Oppenheimer'ın adı beş adaylık listenin başında yer alıyordu ve şimdi Strauss, mütevelli heyetinin kendisine Oppenheimer'a görevi teklif etme yetkisi verdiğini söyledi. Oppenheimer bu fikrin ilgisini çektiğini ifade ettikten sonra, düşünmek için zamana ihtiyacı olduğunu söyledi.*

* Strauss, *Men and Decisions,* s. 271.

Yaklaşık bir ay sonra, Ocak 1947'nin sonlarında, Oppenheimer Washington'a uçtu.

Uzun bir kahvaltıdan sonra Strauss'un ona iş teklifini dinledi. Aynı günün devamında Oppenheimer, Kitty'ye kararını vermediğini ancak bu teklife "bayağı olumlu" baktığını söyledi. Oppenheimer'ın dediğine göre Strauss'un, enstitüde Oppenheimer'ın yapabilecekleri hakkında –hepsi çok gerçekçi değilse de– "çok güzel fikirleri" vardı. Oppie, "orada bilim sektöründen gelen bir biliminsanı olmadığını" ancak "yakında tüm bunları değiştirebileceğini" belirtti.*

Enstitü özellikle Albert Einstein'ın evi ve entelektüel sığınağı olarak ün yapmıştı. Strauss, direktörlük işi için ideal insan tipini tanımlaması için Einstein'a baskı yapınca, "Ah, bunu memnuniyetle yapabilirim. Düşünmeye çalışan insanları rahatsız etmeyecek çok sessiz bir adam bulmalısınız," demişti.† Oppenheimer burayı her zaman ciddi akademik çalışmalara uygun bir yer olarak düşünmemişti. Enstitüyü 1934'te ilk kez ziyaret ettikten sonra, kardeşine alaycı bir şekilde şunları yazmıştı: "Princeton bir tımarhanedir: Ayrık ve miskin bir ıssızlık içinde parlayan bencil ışıklardan ibarettir."‡ Ama şimdi farklı düşünüyordu. Kitty'ye, "Düzgün bir iş yapmak için biraz düşünce ve biraz kaygı gerekir ve bu, benim tamamen doğal bir şekilde yapabildiğim bir şey," demişti. Princeton'a taşınırlarsa, yazları Berkeley'de geçirmek için Eagle Hill'deki evlerini satmayacaklarına dair ona güvence verdi. Hem Washington'a uzun mesafeli yolculuklardan bıkmıştı. "Bu son kış boyunca olduğu gibi hayatımı uçaklarda geçirmem olanaksız," diyordu.§ Sadece o yıl Washington ve California arasında kıtayı bir uçtan diğerine kateden on beş uçuş yapmıştı.

Hâlâ kararsız olan Oppenheimer, Washington'daki yeni arkadaşlarından birine, kendisi de bir zamanlar enstitünün mütevelli heyetinde bulunan Yargıç Felix Frankfurter'e danıştı. Frankfurter, Oppenheimer'ın cesaretini kırarak, "Kendi yaratıcı çalışmaların açı-

---

* JRO FBI dosyası, böl. 1, 29.1.47 ve 2.2.47, Kitty ve Robert Oppenheimer arasındaki telefon dinleme kayıtlarının özeti.

† Strauss, *Men and Decisions*, s. 271.

‡ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 190.

§ Barnett, "J. Robert Oppenheimer," *Life*, 10.10.49.

sından özgür olmayacaksın. Neden Harvard'a gitmiyorsun?" dedi.* Oppie bu öneriye biraz öfkelendi ve neden Harvard'a gitmemesi gerektiğini bildiğini söyledi. Frankfurter onu Princeton'ı iyi tanıyan başka bir arkadaşına yönlendirdi. Bu kişi Oppenheimer'a "Princeton garip bir yerdir ancak ne yapacağına dair bir fikri olanlar için iyidir" yorumunda bulundu.

Oppenheimer bu yeni meydan okumayı kabul etmeye meyilliydi. Onun idari yeteneklerine hitap ediyordu, ona akademi dışı hükümet sorumluluklarını yerine getirmek için yeterli zaman bırakacağa benziyordu ve hem Washington'dan hem de New York'tan kısa tren yolculuklarıyla ulaşılabildiği için harika bir konumu vardı. Yine de bir rivayete göre Oppenheimer'lar, araç radyosunda "Robert Oppenheimer'ın İleri Araştırma Enstitüsü'nün direktörü olarak atandığını" duyuran haber bültenini işitinceye kadar, bunu düşünmeye devam etti. "Pekâlâ," dedi Robert Kitty'ye, "sanırım son nokta kondu."†

New York Herald Tribune, başyazısında atamayı "harikulade uygun" olarak alkışladı: "Adı Dr. J. Robert Oppenheimer ancak arkadaşları ona 'Oppy' diyor."‡ *Tribune*'un editörleri onu "dikkat çekici bir adam", "biliminsanları arasında seçkin bir biliminsanı", "pratik bir adam" ve "zekâ abidesi" olarak bayağı övdü. Enstitünün mütevelli heyeti üyelerinden John F. Fulton, Robert ve Kitty ile evlerinde öğle yemeği yedi ve daha sonra günlüğüne yeni direktör hakkındaki izlenimlerini şöyle karaladı: "Fiziksel görünüm olarak oldukça ince ve tüy gibi hafif bir adam, ancak delici ve vakur gözleri ve ona büyük güç veren bir hazırcevaplığı var. Karşılaştığı herkese hemen saygı telkin ediyor. Henüz kırk üç yaşında ve atom fiziği ile uğraşmasına rağmen Latince ve Yunanca bilgisi taze, genel tarihi çok okumuş ve resim koleksiyonu yapıyor. Pozitif ve beşeri bilimlerin tamamen olağanüstü bir birleşimi."§

Ancak Lewis Strauss, Oppenheimer'ın kararını vermesinin bu

---

* JRO FBI dosyası, böl. 1, 29.1.47 ve 2.2.47, Kitty ve Robert Oppenheimer arasındaki telefon dinleme kayıtlarının özeti.

† Michelmore, *The Swift Years*, s. 142.

‡ *New York Herald Tribune*, 19.4.47.

§ Beatrice M. Stern, "A History of the Institute for Advanced Study, 1930-1950," s. 613, yayımlanmamış notlar, IAS Archives.

kadar uzun sürmesinden rahatsız olmuştu.* Kendi çabalarıyla servet edinmiş bir milyoner olan Strauss, hayatına seyyar bir ayakkabı satıcısı olarak başlamıştı ve lise tahsili yapmıştı. 1917'de, henüz yirmi bir yaşındayken, "ilerici" bir Teddy Roosevelt Cumhuriyetçisi olarak üne sahip bir mühendis ve gelecek vaat eden bir politikacı olan Herbert Hoover'ın asistanı olarak işe başladı. O zamanlar Hoover, Başkan Woodrow Wilson'ın savaştan zarar görmüş Avrupa'daki mülteciler için gıda yardım programları yürütüyordu. Hoover'ın parlak ve elit bir Boston'lı avukat olan Harvey Bundy gibi diğer çıraklarıyla da birlikte çalışan Strauss, yiyecek yardımı işini Wall Street'e sıçrama tahtası olarak kullandı. Savaştan sonra Hoover, Strauss'un New York yatırım bankacılığı şirketi Kuhn, Loeb'de hatırı sayılır bir pozisyon elde etmesine yardımcı oldu. Çalışkan ve mütevazı Strauss, kısa süre sonra Kuhn, Loeb'in bir ortağının kızı Alice Hanauer ile evlendi. 1929'da tek başına tam bir ortaktı ve yılda bir milyon dolardan fazla kazanıyordu. 1929'daki buhrandan nispeten yara almadan kurtuldu. 1930'larda Yeni Düzen'in ateşli bir düşmanı oldu ancak Pearl Harbor'dan dokuz ay önce, Roosevelt yönetimini ona Donanma Bakanlığı'nın mühimmat bürosunda iş vermeye ikna etti. Daha sonra Donanma Bakanı James Forrestal'ın özel asistanı olarak görev yaptı ve savaştan tuğamiral rütbesiyle ayrıldı. 1945 yılına gelindiğinde Strauss, Wall Street ve Washington bağlantılarını kullanarak Amerika'nın II. Dünya Savaşı sonrası teşkilatında kendisine güçlü bir pozisyon açmıştı. Sonraki yirmi yıl boyunca Oppenheimer'ın yaşamı üzerinde çok kötü bir etki bırakacaktı.

Oppie'nin Strauss hakkındaki ilk izlenimi bir FBI telefon dinlemesine takıldı: "Strauss'a gelince; onu biraz tanıyorum. Çok kültürlü değil ama engel çıkarmıyor," diyordu.† Lilienthal, Oppie'ye Strauss'un "hareketli bir zihni olan, kesinlikle muhafazakâr, görünüşe göre çok da kötü olmayan bir adam" olduğunu düşündüğünü söyledi. Her iki değerlendirme de Strauss'u hafife alır türdendi. Patolojik olarak hırslı, inatçı ve olağanüstü asabiydi. Tüm bunlar, onu bürokrasi savaşında özellikle tehlikeli bir rakip hâline getiren

* Richard Pfau, *No Sacrifice Too Great*, s. 93; Strauss, *Men and Decisions*, s. 7, 84.

† JRO FBI dosyası böl. 3, bel. 103, JRO'nın David Lilienthal ve Robert Bacher ile telefon konuşmalarının dinleme dökümleri, 23-24.10.46.

bir kombinasyondu. AEC komisyon üyelerinden biri onun hakkında şöyle diyordu: "Eğer Lewis ile herhangi bir konuda aynı fikirde değilseniz, ilk başta sizin bir aptal olduğunuzu düşünür. Ama onunla ters düşmeye devam ederseniz, sizin hain olduğunuz sonucuna varır."* *Fortune* dergisi bir keresinde onu "baykuş yüzlü" bir adam olarak tanımlamış, kimi eleştirmenler de onu "buluttan nem kapan, entelektüel olarak kibirli ve mücadelede hırçın" bulmuştu. Strauss yıllarca Manhattan'daki Emanu-El Sinagogu'nun başkanlığını yaptı. İşe bakın ki Felix Adler 1876'da bu Reform sinagogundan ayrılmış, ardından da Etik Kültür Derneği'ni kurmuştu. Hem Yahudi hem de Güneyli mirasıyla gurur duyan Strauss, soyadının ısrarla "Straws" olarak telaffuz edilmesini istiyordu. Hatalara karşı aşırı ahlakçıydı, en küçük bir riayetsizliği unutmuyor ve hepsini titizlikle "dosyalıyordu." Alsop kardeşlerin yazdığı gibi, "tevazu yoksunu" bir adamdı.

Kitty, kocasının Doğu'ya taşınma kararını memnuniyetle karşıladı. Bir satıcıya, "Uzun süre kalmayacağız, sadece 15 ya da 20 yıl," dediği, FBI dinlemelerine takıldı.† Oppie ona Princeton'daki yeni yuvaları Olden Malikânesi'nde on yatak odası, beş banyo ve "hoş bir bahçe" bulunduğunu söyledi.‡ Oppenheimer'ın Berkeley'deki arkadaşları doğal olarak hayal kırıklığına uğramıştı. Fizik bölümü başkanı, ayrılışını "bölümün şimdiye kadar aldığı en büyük darbe" diye nitelendirdi.§ Ernest Lawrence, Oppie'nin ayrılışını bir radyo haberinden öğrenince çok üzüldü. Öte yandan Oppenheimer'ın Doğu Yakası'ndaki arkadaşları çok sevindi. Isidor Rabi ona şöyle yazdı: "Geliyor olmanıza çok sevindim. . . . Sizin için geçmişle keskin bir kopuş ve hedeflerinizi gerçekleştirebileceğiniz mükemmel bir yaşam fırsatı bu."¶ Arkadaşı ve eski ev sahibesi Mary Ellen Washburn, ona bir veda partisi düzenledi.**

---

* Joseph ve Stewart Alsop, *We Accuse*, s. 19; Duncan Norton-Taylor, "The Controversial Mr. Strauss," *Fortune*, Ocak 1955; Brown, *Through These Men*, s. 275.

† Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 174; JRO FBI dosyası, 9.5.47.

‡ JRO FBI dosyası, böl. 6, 7.5.47, telefon dinleme özetinin içinde, 27.5.47.

§ JRO FBI dosyası, böl. 6, gazete kupürü, 28.4.47.

¶ Rabi'den JRO'ya, tarihsiz, Pazar öğleden sonra, tahminen Nisan 1947, Rabi iletişimleri, kutu 59, JRO Evrakı.

** JRO FBI dosyası, böl. 6, telefon dökümü, 27.2.47.

Oppie, birçok eski dostunu –ve bir âşığını– geride bırakıyordu. Dr. Ruth Tolman ile olan dostluğuna her zaman değer vermişti. Savaş sırasında, General Groves'un Washington'da bilimsel danışmanı olarak hizmet etmiş olan Ruth'un kocası Richard ile yakın bir şekilde çalışmıştı. Savaştan sonra Caltech'te hocalığa devam etmesi için onu büyük ölçüde ikna eden Richard'dı. Oppenheimer, Tolman'ları en yakın arkadaşları arasında sayıyordu. Onlarla 1928 baharında Pasadena'da tanışmış ve her ikisine de kanı kaynamıştı. Oppenheimer, yıllar sonra Richard Tolman için, "Haklı olarak çok saygı gördü," diyecekti. "Aklı ve hem fizikte hem de fizik dışındaki geniş ilgi alanları, nezaketi, son derece zeki ve sevimli karısı, Güney California'da [yerel] bir huzur adası oluşturdu ve aramızda çok yakın bir dostluk gelişti."* 1954'teki ifadesinde Oppenheimer, Richard Tolman'dan, "Çok yakın ve sevgili bir arkadaşım" diye bahsediyordu.† Frank Oppenheimer daha sonraları, "Robert, Tolman'ları, özellikle de Ruth'u severdi," diyecekti.‡

Savaş sırasında ya da Los Alamos'tan döndükten kısa bir süre sonra Oppie ve Ruth Tolman arasında bir ilişki başladı. Klinik psikolog olan Ruth, Robert'tan yaklaşık on bir yaş büyüktü. Ama zarif ve çekici bir kadındı. Başka bir arkadaşı, psikolog Jerome Bruner, onu "Mükemmel sırdaş, bilge bir kadın. Dokunduğu her şeye bir kişilik kazandırıyor," diye tanımlamıştı. Indiana'da doğan Ruth Sherman, 1917'de California Üniversitesi'nden mezun oldu. 1924'te Richard Chase Tolman ile evlendi ve psikoloji çalışmalarına devam etti. Richard o sırada seçkin bir kimyager ve matematiksel fizikçiydi; Ruth'tan da on iki yaş büyüktü. Çiftin hiç çocuğu olmamakla birlikte arkadaşları onların "birbirlerine çok yakıştıklarını" düşünüyorlardı.§ Ruth, Richard'ın psikolojiye ve özellikle bilimin sosyal uygulamalarına olan ilgisini uyandırmıştı.

Oppenheimer, Ruth ile psikiyatriye olan ilgisini paylaştı. Ruth

---

* JRO, röportaj: Kuhn, 20.11.63, s. 19.

† JRO soruşturması, s. 957.

‡ Frank Oppenheimer, röportaj: Sherwin, 3.12.78.

§ Jerome Seymour Bruner, *In Search of Mind*, s. 236-38; John R. Kirkwood, Oliver R. Wolff ve P. S. Epstein, "Richard Chase Tolman, 1881-1948," National Academy of Sciences of the United States of America, Biographical Memoirs, say. 27, Washington, D.C., National Academy of Sciences, 1952, s. 143-44.

doktorası için iki yetişkin suçlu grubu arasındaki psikolojik farklılıkları incelemişti. 1930'ların sonlarında Los Angeles Bölgesi Denetimli Serbestlik Departmanı için kıdemli psikolojik denetçi olarak çalışmıştı. Ve savaş sırasında, Stratejik Hizmetler Ofisi'nde klinik psikolog olarak görev yaptı.* 1946'dan itibaren Gaziler İdaresi'nde kıdemli klinik psikolog olarak çalışmaya başladı.

Bir kariyer kadını olan Dr. Ruth Tolman, müthiş bir zekâya sahipti. Ancak, tüm anlatılara göre o, aynı zamanda insan hâlinden anlayan, sıcak, nazik ve basiretli bir gözlemciydi. Oppie'nin karakterinin pek çok kişi tarafından görülmeyen yönlerini biliyor gibiydi. Bir keresinde: "Bir haftadan fazla ileriye bakmak zorunda kaldığımızda ikimizin de her zaman nasıl perişan olduğumuzu fark ettin mi?" demişti.†

Oppenheimer, 1947 yazında Princeton'a taşınmaya hazırlanırken, Los Pinos'taki tatilinden Ruth'a bir mektup yazarak kendisinin "aşırı yorgun" olduğundan ve gelecek hakkında "endişeye düştüğünden" şikâyet etti. Ruth cevaben, "Kalbimde söylemek istediğim birçok şey var. Senin gibi ben de bunları hiç olmazsa yazabiliyor olmaktan dolayı şükran duyuyorum. Ben de senin gibi, yaz mevsimindeki sereserpelik sona erdikten sonra aylık ziyaretlerin devam etmeyeceği gerçeğini hiç de kabullenmek istemiyorum. Richard'dan seninle ilgili pek bir haber alamadım ama anlaşılan hâlâ yorgunluğun devam ediyor," yazdı.‡ Bir konferansa katılmak üzere Detroit'te olacaktı ve Oppie'yi o günlerde kendisini ziyarete çağırıyordu. Eğer mümkün değilse Pasadena'ya da bekliyordu: "Fırsat buldukça bize gel Robert. Konuk evi her zaman ve tamamen senindir," diyordu.

Oppenheimer'ın Ruth Tolman'a yazdığı mektuplardan çok azı günümüze ulaştı; çoğu Ruth'un ölümünden sonra imha edildi. Ama sevgi dolu mektupları derin bir içtenlik ve yakınlık gösteriyor. Tarihsiz bir mektupta, "Burada geçirdiğin harika haftayı düşünüyorum da tüm kalbimle minnettarım, Canım. Unutulmazdı. Bir gün daha olsa neler vermezdim. Bu arada, sana sevgi ve içtenliklerimi

---

* *Who Was Who in America,* cilt. 3, 1951-1960 (Chicago: A. N. Marquis Co., 1966), s. 857.

† Ruth Tolman'dan JRO'ya, 16.4.49, Ruth Tolman klasörü, kutu 72, JRO Evrakı.

‡ Ruth Tolman'dan JRO'ya, 24.8.47, Ruth Tolman klasörü, kutu 72, JRO Evrakı.

gönderiyorum."* Bir keresinde Ruth ona, hafta sonu için bir araya gelme planlarını yazmıştı; onu havaalanında karşılayacağına söz vermiş "o gün birlikte denize gidebileceklerini umduğunu" yazmıştı.† Kısa bir süre önce "çullukların ve martıların oynaştığı uzun sahil şeridinden geçtiğini" yazdı. "Ah Robert, Robert. Yakında seni göreceğim. Nasıl olacağını ikimiz de biliyoruz." Daha sonra, deniz kenarındaki bu planlı gezinin ardından Oppenheimer şöyle yazdı: "Ruth, kıymetlim. . . Birlikte geçirdiğimiz ve benim için çok değerli olan o güzel günü yad etmek için yazıyorum. Seni cesaret ve bilgelikle dolu bulacağımı biliyordum ama bunu bilmek başka, bu kadar yakın olmak başka şey. Seni görmek çok güzeldi."‡ Mektubu "Aşkım Ruth, sonsuza dek," diye bitirdi.

Kitty, Robert'ın Tolman'larla uzun süredir devam eden dostluğunu elbette biliyordu. Pasadena'ya yaptığı aylık seyahatlerde, Caltech'teki sınıfında ders verirken Tolman'ların misafir kulübesinde kaldığını biliyordu. Sık sık Tolman'ları ve bazen de Bacher'ları en sevdikleri Meksika restoranına götürürdü ve Kitty sık sık onu Berkeley'den arardı. Jean Bacher, "Bence Kitty, Robert'la alaka kuran başka her kişiye aşırı derecede öfkeleniyordu," diyordu.§ Ama bunu Kitty'nin doğal sahipleniciliğine verirsek, bir ilişkisi olduğunu öğrendiğine dair hiçbir belirti yoktu.

Ardından, 1948 Ağustos'unun ortalarında bir cumartesi gecesi, Richard Tolman, Ruth'la birlikte evlerinde verdikleri bir partinin ortasında aniden kalp krizi geçirdi. Kitty'nin eski ocası Dr. Stewart Harrison hemen oraya çağrıldı ve Richard'ı otuz dakika içinde hastaneye yatırmayı başardı. Üç hafta sonra Richard öldü. Ruth harap oldu; yirmi dört yıllık kocasını çok sevmişti. Ancak bazı arkadaşları bu trajediyi Robert'ı karalamak için kullandı. Robert'a karşı tavrı o

---

* Ruth Tolman'dan JRO'ya, 1 Ağustos (1947?), Ruth Tolman klasörü, kutu 72, JRO Evrakı.

† Ruth Tolman'dan JRO'ya, tarihsiz (Kasım 1948?) Perşembe gecesi, Pasadena, Ruth Tolman klasörü, kutu 72, JRO Evrakı.

‡ JRO'dan Ruth Tolman'a, 18.11.48, Ruth Tolman klasörü, kutu 72, JRO Evrakı.

§ Jean Bacher, röportaj: Sherwin, 29.3.83. Sherwin tarafından Tolman ve Oppenheimer arasındaki ilişki hakkındaki söylentiler sorulduğunda, Bacher heyecanlandı ve ısrarla, "İlişkide kesinlikle hiçbir zaman cinsel bir ilgi olmadı; destekleyici bir ilişkiydi," dedi. Daha sonra, ilişkiler hakkında daha fazla soru gelirse röportajı sonlandıracağını açıkça belirtti.

sıralar düpedüz bir düşmanlık hâlini almış olan Ernest Lawrence, Richard'ın kalp krizinin karısının ilişkisini öğrenmesiyle tetiklendiğini öne sürdü. Lawrence daha sonra Lewis Strauss'a, "Dr. Oppenheimer ilk olarak birkaç yıl önce CalTech'ten Profesör Tolman'ın karısını baştan çıkarmasıyla gözümden düştü," diyecekti.* Lawrence, bunun "Dr. Tolman tarafından fark edilerek, kırık bir kalple ölüp gitmesine neden olacak kadar uzun süren, adı çıkmış bir ilişki" olduğunu iddia ediyordu.

Ruth ve Robert, Richard'ın ölümünden sonra da birbirlerini görmeye devam ettiler. Dört yıl sonra Ruth, Robert'a böyle bir buluşmadan sonra şöyle yazdı: "İskeledeki iki sihirli sandalyeyi, sular, ışıklar ve tepeden süzülerek geçen uçaklarla her zaman hatırlayacağım. Sanırım söylemeye cesaret edemediğim şeyi; Richard'ın ölümünün 4. yıl dönümü olduğunu ve 1948 Ağustos'unun o korkunç günlerinin ve daha önceki pek çok tatlı günlerin anılarının benim için çok dayanılmaz olduğunu anlamışsındır. O gece seninle olabildiğim için çok şükrettim."† Tarihsiz başka bir mektupta, Ruth şöyle yazıyordu: "Canım Robert. Geçen hafta ve ondan önceki hafta seninle geçirdiğim değerli zamanlar, tekrar tekrar aklımdan geçiyor, hem müteşekkir oluyor hem de daha fazlasına özlem duyarak hüzünleniyorum. Onlar için minnettarım, Canım ve biliyorsun, onla-

* "Memorandum for the Files of Lewis L. Strauss," 9.12.57, kutu 67, Strauss Evrakı, HHL. Strauss'un sekreteri Virginia Walker, tarihçi Barton J. Bernstein'a Oppenheimer'ın Tolman'la ilişkisini öğrendiğinde patronunun çok üzüldüğünü söyledi (Walker, Barton Bernstein'ın röportajı, 7.11.02). Bernstein ayrıca, savaş sırasında bir sabah Tolman'ın evini ziyaret ettiğini ve Oppenheimer ve Ruth Tolman'ı sadece sabahlık ile gördüğünü iddia eden uçak şirketi yöneticisi James Douglas ile yapılan bir röportajı da bildiriyor. Ayrıca bkz. Herken, *Brotherhood of the Bomb,* s. 290, 404; Herken'in 1997 yılında Lawrence'ın karısı Molly ile yaptığı bir röportajda Molly, Ruth Tolman'ı tanıyan bir komşuları ve psikolog olan Gloria Gartz'ın ev sahipliğindeki bir kokteyl partisinden öfkeyle eve gelen kocasını anlatıyor. Görünüşe göre Gartz, bu partide Lawrence'a 1954 Oppenheimer duruşmalarından bir süre önce yaşanan bu ilişkiden bahsetmiş. Herken, ilişki sırasında Richard Tolman'ın hâlâ hayatta olup olmadığını Molly'ye sorduğunda Molly, "Hayattaydı, biliyorum," diye yanıtladı.

† Ruth Tolman'dan JRO'ya, tarihsiz, Salı (bahar 1949?), Ruth Tolman klasörü, kutu 72, JRO Evrakı. Ruth Tolman'ın ölümünden sonra kâğıtları onun talimatıyla imha edildi (Alice Smith'den Beatrice Stern'e, 14.12.76, Smith yazışmaları, Sherwin Koleksiyonu). Ruth'un bir arkadaşı daha sonra Ruth'un Robert'tan gelen mektupları bizzat yok ettiğini söyledi. Dr. Milton Pleoset, röportaj: Sherwin, 28.3.83, s. 11. Pleoset, "Oppenheimer'a çok yakındı," diyordu.

ra açım." Bir sonraki buluşma için bir tarih öneriyordu: "UCLA'da görmen gereken biri var desem nasıl olur? Gün boyu dışarıda gezer [ve] gece dönüşte parti yapardık. . . Bunu bir düşünelim." Belli ki Ruth ve Robert birbirlerini seviyorlardı ancak ikisi de ilişkilerinin kendi evliliklerini mahvetmesini amaçlamamıştı. Bu yıllar boyunca Ruth, Kitty ve Oppenheimer'ların çocukları ile dostane ilişkilerini sürdürmüştü. Oppenheimer ailesinin en eski dostlarından biriydi ve Robert'ın özel sırdaşıydı.

Oppenheimer, Princeton'daki işi kabul etmeden önce Strauss'a, "Benim hakkımda olumsuz duyumlar gelmiştir," diyerek konuyu kendisi açtı.* O sırada Strauss gelen duyumları kulak ardı etmişti bile. Ancak, yeni kabul edilen McMahon Yasası uyarınca, FBI tüm Atom Enerjisi Komisyonu çalışanlarının güvenlik izinlerini gözden geçiriyordu ve tüm komisyon üyeleri Oppenheimer'ın dosyasını okumak durumundaydı. J. Edgar Hoover'ın bir yardımcısının belirttiği gibi bu, "ihtiyatlı ve temkinli olma zorunluluğu kalmadığı için Büro'ya Oppenheimer hakkında açık ve kapsamlı bir soruşturma yürütme" fırsatı verdi.† Peşine ajanlar takıldı, Robert Sproul ve Ernest Lawrence da dâhil olmak üzere tanıdığı herkesten bilgi alındı. Herkes onun sadakatine kefil oldu. Sproul, bir ajana Oppenheimer'ın kendisine sol geçmişinden "utandığını ve pişmanlık duyduğunu" söylediğini iletti. Lawrence, Oppie'nin "'kızıl' geçirdiğini ama artık bağışık olduğunu" söyledi.

Oppenheimer'ın güvenilirliğine ilişkin bu referanslara rağmen, Strauss ve diğer AEC komisyon üyeleri kısa süre sonra FBI'dan Oppenheimer'ın güvenlik izninin rutin bir mesele olmadığını öğrendi. 1947 yılının Şubat ayının sonlarında Hoover, Beyaz Saray'a Oppenheimer'ın dosyasının on iki sayfalık bir özetini göndererek fizikçinin komünistlerle olan ilişkilerini vurguladı. 8 Mart 1947 Cumartesi günü, bu rapor AEC'ye de gönderildi ve kısa bir süre sonra Strauss, AEC'nin genel danışmanı Joseph Volpe'u ofisine çağırdı. Volpe, Strauss'un okuduklarıyla "görünür şekilde sarsıldığını" fark

* JRO soruşturması, s. 27.

† Barton J. Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review*, Temmuz 1990, s. 1399.

ediyordu. İki adam dosyayı inceledi, sonunda Strauss Volpe'a dönüp, "Joe, ne düşünüyorsun?" diye sordu.*

"Pekâlâ," diye yanıtladı Volpe, "eğer biri bu dosyadaki her şeyi basıp, bunun Atom Enerjisi Komisyonu'nun en üst düzey sivil danışmanının dosyası olduğunu söylese, büyük bir bela olur. Adamın geçmişi korkunç. Ama senin sorumluluğun bu adamın *şu anda* bir güvenlik riski olup olmadığını belirlemek ve Chevalier olayı dışında, bu dosyada risk olabilecek hiçbir şey göremiyorum."

O pazartesi AEC'nin komisyon üyeleri sorunu tartışmak için bir araya geldi. Herkes Oppenheimer'ın iznini geri çekmenin ciddi siyasi sonuçları olacağının farkındaydı. James Conant ve Vannevar Bush, komisyon üyelerine FBI'ın iddialarının yıllar önce dinlendiğini ve reddedildiğini söyledi. AEC Oppenheimer'ın güvenlik iznini onaylamak isterse, FBI'ın kabul etmek durumunda olacağını biliyorlardı. 25 Mart'ta Lilienthal, FBI şefini görmeye gitti. Hoover, Oppenheimer'ın Chevalier ile yaptığı konuşmayı zamanında bildirmemiş olmasından hâlâ rahatsızdı. Yine de, Oppenheimer'ın "bir zamanlar komünistlerle çevrelenmiş olsa da, göstergelere göre bir süredir bu konumdan istikrarlı bir şekilde uzaklaştığını" gönülsüzce kabul etti.† AEC'nin kendi güvenlik görevlilerinin, kanıtların Oppenheimer'ın iznini geri çekmek için yeterince güçlü olmadığını düşündüğü söylenince, Hoover konuyu daha fazla ileri götürmeyeceğini belirtti. Aslında, Oppenheimer'ın güvenlik statüsünün AEC'nin bürokratik sorumluluğu olduğunu ve FBI'ın kendi soruşturmasını sürdürmekte serbest olmasının uygun olduğunu düşünüyordu. Yine de Hoover, Frank Oppenheimer'ın tamamen farklı bir konu olduğu konusunda uyarıda bulundu ve FBI'ın Frank'in güvenlik izninin yenilenmesini onaylamayacağını söyledi.

Daha sonra Strauss, Oppenheimer'a FBI dosyasını "oldukça dikkatli" incelediğini ve içinde İleri Araştırma Enstitüsü direktörü olarak atanmasını engelleyecek hiçbir şey görmediğini söyledi.‡ AEC Komisyon Üyelerinden resmi bir izin alınması doğal olarak daha

* Stern, *The Oppenheimer Case,* s. 104.

† Stern, *The Oppenheimer Case,* s. 104-5; Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review,* Temmuz 1990, s. 1399; Herken, *Brotherhood of the Bomb,* s. 179.

‡ Stern, *The Oppenheimer Case,* s. 104.

uzun sürdü. AEC Komisyonu'nun resmi olarak Oppenheimer'a çok gizli "Q" izni vermesi, 11 Ağustos 1947'ye kadar sürdü. Karar oy oybirliğiyle alındı; en muhafazakâr komisyon üyesi Strauss bile onay için oy kullandı.

Oppenheimer, savaş sonrası ilk incelemesinden sağ salim kurtulmuştu ama hâlâ mimlenmiş bir adam olduğunu düşünmek için her türlü nedeni vardı. Hoover, Lilienthal'e dosyayı bırakacağını söylemesine rağmen faaliyetlerini ısrarla sürdürdü. AEC komisyon üyelerinin Oppie'ye izin verme kararı almasından bir ay sonra, Nisan 1947'de Hoover, "özellikle Oppenheimer kardeşlerin 1942'de San Francisco'daki Komünist Parti'ye önemli katkılarda bulundukları gerçeğini doğrulayan" yeni bilgiler gönderdi.* Yeni bilgilerin kaynağı, FBI'ın San Francisco'daki CP'nin ofislerinde yaptığı evrak hırsızlığıyla ele geçirdiği Parti muhasebe kayıtlarıydı.

Dosyayı canlı tutmak için Hoover, ajanlarına her türlü aleyhte materyali didik didik etme talimatı vermişti. Örneğin, 1947 sonbaharında, Büro'nun San Francisco ofisi, Hoover ve Direktör Yardımcısı D. M. Ladd'a, Oppenheimer ve bazı yakın arkadaşlarının iddia edilen cinsel faaliyetleri hakkında müstehcen materyal içeren gizli bir not gönderdi. Hoover'a, California Üniversitesi'nde çalışan, kimliği belirsiz "çok güvenilir bir kişinin" düzenli olarak "bu ofisin gizli muhbiri" olmak için gönüllü olduğu bilgisi verildi. Bu kimliği belirsiz kaynağın 1927'den beri Oppenheimer'ın Berkeley'deki bazı arkadaşlarını tanıdığı iddia ediliyordu. FBI'ın muhbiri, evli bir kadın olan bu arkadaşlardan birini, bohem zevklere meyilli "aşırı seks düşkünü bir şahıs" olarak tanımlıyordu. Kaynağa göre "[bu çiftin] fakültenin başka bir üyesi ve karısıyla eş değiştirme işine karıştığı kampüste yaygın bir bilgiydi." Bütün bunlar yeterince müstehcen değilmiş gibi, Hoover'a bu kadının, diğer birçok ilişkisinin yanı sıra 1935'te bir fakülte partisine katıldığı, sarhoş olduğu ve sonra matematik öğrencisi Harvey Hall ile ortadan kaybolduğu bilgisi de verilmişti. Neredeyse bir dipnot gibi, FBI kaynağı bu baştan çıkarma sırasında Hall'un Robert Oppenheimer ile birlikte yaşadığını iddia ediyordu. Kaynak, Oppenheimer'ın 1940'taki evliliğinden önce "eş-

* FBI'dan Lilienthal'e, JRO FBI dosyası, bel. 149, 23.4.47; ayrıca bkz. Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 179.

cinsel eğilimleri olduğunun" ve "Hall ile bir ilişkisi olduğunun" da "yaygın bir bilgi" olduğunu söylüyordu.*

Aslında, Oppenheimer hiçbir zaman Hall ile aynı evi paylaşmamıştı ve Oppenheimer'ın sosyal olarak aktif heteroseksüel yaşamını bir erkekle ilişki kurmak için kesintiye uğrattığına dair hiçbir kanıt bulunmuyordu. FBI'ın kendi kaynağı, bu cinsel kaçamakları –belki de gayet isabetle– "dedikodu" olarak nitelendiriyordu. Ancak bu Hoover'ın, Oppenheimer'ın Hall ile sözde "ilişkisi" hakkındaki haberi Oppenheimer'ın FBI dosyasının birçok özetinin bazılarına dahil etmesine engel olmadı. Bu özetler, sonunda Strauss ve Washington'daki birçok üst düzey politika belirleyici tarafından okundu. Bu tür materyaller kuşkusuz birçok yetkilinin içini gıdıklarken, bazılarını da Oppenheimer hakkında kendilerine aktarılan bilgilerin güvenilirlikten uzak olduğuna ikna etti. Örneğin Lilienthal, isimsiz kaynağın tanıma göre on iki yaşında bir çocuk olduğunu düşünmüştü.† Karalama hikâyelerinin çoğunun, hemen hemen Oppenheimer'ı tanımadığı belli olan savaş öncesi kaynaklardan gelen kötü niyetli dedikodulardan ibaret olduğu sonucuna varmıştı. Oppenheimer'ın FBI dosyasındaki karalayıcı bilgilerin çoğu için bu doğru bir değerlendirmeydi ancak şu anda elekten geçirilmemiş bu bilgilerin özellikle Oppenheimer'a sempati duymayan okuyucular üzerinde yapacağı zararlı, birikimli etkiyi görmezden gelmemek gerekiyordu.

---

* JRO FBI dosyası, bel. 165, 30.10.47, SAC San Francisco'dan FBI direktörüne, gizliliğin kaldırılması: 28.6.96. Hall ve Oppenheimer hakkındaki "son derece aşağılayıcı" hikâye, 10.11.47'de Bay Ladd'e gönderilen başka bir FBI notunda tekrar dile getirildi. S. S. Schweber, *In the Shadow of the Bomb* [Bombanın Gölgesinde] adlı kitabında bu FBI belgesine atıfta bulunur, s. 203.

† Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 179, 377.

YİRMİ YEDİNCİ BÖLÜM

"Entelektüel Bir Otel"

Fizikçiler, hiçbir bayağılığın, hiçbir mizahın, hiçbir abartının tam olarak söndüremeyeceği kaba anlamda günahı hep tanıyagelmiştir ve bu, kaybedemeyecekleri bir bilgidir.

ROBERT OPPENHEIMER

Oppenheimer'lar, 1947 yılının temmuz ayının ortalarında, alışılmadık derecede sıcak ve nemli bir yaz vakti Princeton'a geldi.* Enstitünün seçilmiş direktörü olarak Oppenheimer'ın bu yeni pozisyonu, Albert Einstein'in yaklaşık on beş yıldır sığınağı olmuştu ve burası ona hem saygın bir platform hem de Washington'da hizmet verdiği sürekli sayısı artan nükleer politikayla ilgili komitelere daha kolay erişim sağlayacaktı. Enstitü ona yılda 20.000 dolar gibi cömert bir maaş ödüyordu. Ayrıca evde yaşayan bir aşçı ile evin içi ve geniş bahçeleriyle ilgilenmesi için becerikli bir işçiyle birlikte gelen direktör evi Olden Malikânesi'nin kirasız kullanımı olanağı vardı. Enstitü ayrıca ona istediği zamanda istediği yere seyahat etmesi için bolca zaman tanımıştı. Ekim ayına kadar yeni sorumluluklarını resmi olarak üstlenmeyecek ve ilk fakülte toplantısına Aralık ayına kadar başkanlık etmeyecekti. O ve Kitty'nin –ve iki küçük çocukları, altı yaşındaki Peter ve üç yaşındaki Toni'nin– yeni çevrelerine alışmak için birkaç ayları olacaktı. Robert daha kırk üç yaşındaydı.

* Regis, *Who Got Einstein's Office?*, s. 138; Michelmore, *The Swift Years*, s. 141.

Kitty Olden Malikânesi'ne anında âşık oldu. Burası üç katlı, dağınık yerleşimli, 1072 dönüm yemyeşil ormanlık alan ve çayırlarla çevrili beyaz bir koloni eviydi. Evin arkasında bir ahır ve bir ağıl bulunuyordu. Robert ve Kitty, Topper ve Step-Up adını verdikleri iki at satın aldılar.

Olden Malikânesi'nin bazı bölümleri Princeton'un öncülerinden biri olan Olden Ailesi'nin bölgede çiftçilik yapmaya başladığı 1696 yılında inşa edilmişti. Evin batı kanadı 1720'de yapılmış ve 1777'nin başlarında Princeton Muharebesi sırasında General Washington'ın askerleri için sahra hastanesi olarak hizmet vermişti. Nesiller boyu Olden'lar yapıya katkıda bulundu. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında on sekiz odası vardı. 1930'larda enstitüye satılıncaya kadar mülkte aynı aile ikamet etmişti.

İçi ve dışı parlak beyaza boyanmış ev aydınlık, ferah bir atmosfere sahipti. Ön kapıdan başlayıp tüm yapıyı boydan boya kesen ve kemerli bir arka kapıya, oradan da taş bir avluya uzanan yüksek tavanlı bir orta koridor vardı. Resmi yemek odası L şeklindeki büyük bir çiftlik mutfağına açılıyordu. Oturma odasındaki sekiz pencereden içeri güneş doluyordu. Koridorun karşısında, müzik odası adı verilen ikinci, daha küçük bir oturma odası bulunuyordu. Müzik odasından bir basamak aşağıda devasa bir taş şöminenin hâkim olduğu bir kütüphane vardı. Oppenheimer'lar taşındıklarında evdeki neredeyse her odanın kitaplıklarla dolu olduğunu gördüler. Robert bunların çoğunu kaldırttı, kütüphanede yerden tavana kadar kitaplıklarla kaplı sadece bir duvar bıraktı.* Evin her yerinde, hafif meşeden yapılmış parkeler belli belirsiz gıcırdıyordu. Üst katta, girintili çıkıntılı tuhaf köşeler, gizli odalar ve mutfağa inen bir arka merdiven vardı. Numaralı zillerin olduğu bir panel sayesinde, aşçının veya hizmetçinin evdeki hemen hemen her odadan çağrılması mümkündü.

Taşınmalarından kısa bir süre sonra Robert, evin arka tarafında, mutfak kanadının yakınına genişçe bir sera yaptırdı.† Burası Kitty'ye doğum günü hediyesiydi. Kitty de seranın içini onlarca orkide çeşidiyle doldurdu. Ev, dönümlerce bahçe ile çevriliydi. Bunların ara-

* Anne Wilson Marks'tan Kai Bird'e, 11.5.02.

† *Time*, 8.11.48, s. 76.

sında eski bir ahırın temeli olan dört taştan duvar ile çevrili özenle bakımlı bir çiçek bahçesi de vardı. Eğitimli botanikçi Kitty, bahçeciliği seviyordu ve yıllar geçtikçe bir arkadaşının "bahçe yapımının antik büyüsüne vâkıf bir sanatçı" dediği türden bir hâl aldı.*

Oppenheimer daha sonra bir gazeteciye, "İlk taşındığımızda, bu kadar büyük bir eve asla alışamayacağımı düşünmüştüm ama şimdi bu evde hoş bir derbederlik havasında yaşıyoruz ve ben bunu çok seviyorum," diyecekti.† Robert, babasının en güzel tablolarından biri olan Vincent van Gogh'un *Yükselen Güneşle Kapalı Alan* (Saint-Remy, 1889) resmini oturma odasına, beyaz şöminenin üstüne astı.‡ Yemek odasına bir Derain ve müzik odasına bir Vuillard yerleştirdiler.§ Ev konforlu bir şekilde döşenmişti ama asla dağınık, salaş bir görünüme sahip değildi. Kitty her şeyi düzenli tutuyordu. Oppie'nin resimlerle süslenmemiş beyaz duvarlı, sade çalışma odası, eski bir arkadaşına Los Alamos'taki evlerini hatırlattı.¶

Oppenheimer, Olden Malikanesi'nin arka terasından güneye, açık bir alana, enstitünün arazisine bakabiliyordu. En fazla dört yüz metre uzaklıkta, iki kanadı ve görkemli bir kilise kulesi olan dört katlı kırmızı tuğla bir bina olan Fuld Hall bulunuyordu. 1939'da 520.000 dolar maliyetle inşa edilen binada, birçok akademisyen için mütevazı ofisler, ahşap panelli bir kütüphane ve içi kahverengi deri kanepelerle dolu resmi bir dinlenme odası bulunuyordu. En üstte, dördüncü katta bir kafeterya ve toplantı odası yer alıyordu. 1947'de Einstein, ikinci katta, köşedeki 225 numaralı odayı kullanıyordu; Niels Bohr ve Paul Dirac, üçüncü katta bitişik odalarda çalışıyordu. Oppenheimer'ın zemin kattaki ofisi, 113 numaralı oda, orman ve çayır manzarası sunuyordu.** Selefi olan Elizabeth dönemi edebiyatı hocası Frank Aydelotte, duvarlara Oxford'un hüzün uyandıran manzaralarının çerçeveli tablolarını astırmıştı. Oppenheimer bunları indirtti ve yerlerine duvar boyunca uzanan bir kara tahta koy-

---

* Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt. 6, s. 130.

† Morgan, "A Visit with J. Robert Oppenheimer," *Look,* 1.4.58, s. 35.

‡ Oppenheimer bu tabloyu 1965'te 350.000 dolara sattı; yirmi yıl sonra tablo Sotheby's'deki özel bir koleksiyoncuya 9 milyon dolara satıldı.

§ Brown, *Through These Men,* s. 286.

¶ Hempelmann, röportaj: Sherwin, 10.8.79, s. 16-17.

** Pais, *A Tale of Two Continents,* s. 198.

durttu.* Daha önce Yargıç Felix Frankfurter ile çalışmış olan Bayan Eleanor Leary ve yirmili yaşlarında becerikli bir genç kadın olan Bayan Katharine Russell olmak üzere iki sekreteri olmuştu. Ofisinin hemen dışında, AEC'nin Genel Danışma Komitesi (GAC) başkanı olarak çalışması için gizli belgeler içeren "devasa bir kasa" duruyordu.† Günün yirmi dört saati, kilitli kasanın yanında silahlı korumalar oturuyordu.

Fuld Hall'ı ziyaret eden herkes "gücün ışıltısıyla parlayan" bir adam görüyordu.‡ Telefon çalıyor, sekreteri kapıyı çalıyor ve "Dr. Oppenheimer, General [George C.] Marshall hattalar," diyordu. Arkadaşları bu tür telefon görüşmelerinin kendisini "heyecanlandırdığını" görebiliyordu. Tarihin kendisine biçtiği rolden açıkça keyif alıyor ve rolünü iyi oynamak için çok uğraşıyordu. Enstitünün kadrolu akademisyenlerinin çoğu spor ceketlerle gezerken, Einstein buruşuk bir kazak tercih etmişti. Oppenheimer ise Princeton'un üst tabakasının yerel terzisi Langrocks'ta genellikle kendisi için dikilmiş el yapımı pahalı İngiliz yün takımlar giyiyordu (ama bir partide "çöl fareleri tarafından yenmiş gibi görünen" bir ceketle de ortaya çıkabiliyordu).§ Birçok akademisyenin bisikletle dolaştığı Princeton'da Oppie, üstü açık, çarpıcı mavi bir Cadillac kullanıyordu.¶ Bir zamanlar saçlarını uzun ve dağınık bırakırken, şimdi "bir keşiş gibi kesilmiş, kısa saç" tercih ediyordu.** Kırk üç yaşında, narin hatta kırılgan görünüyordu. Ama aslında oldukça güçlü ve enerjikti. Freeman Dyson, "Çok zayıftı, gergindi, sinirliydi," diyordu.†† "Sürekli hareket ediyordu; beş saniye boyunca bile hareketsiz duramıyordu; ona bakınca son derece huzursuz biri izlenimine kapılıyordunuz. Durmadan sigara içiyordu."

---

* Regis, *Who Got Einstein's Office?*, s. 139.

† Freeman Dyson, röportaj: Sherwin, 16.2.84, s. 8; Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 240. 1953 yılına gelindiğinde, gizli belgeler bodrum katındaki bir mahzene taşındı. Ancak AEC hâlâ yirmi dört saat güvenlik için beş muhafıza yılda 18.755 dolar harcıyordu. (F. J. McCarthy, Jr.dan Strauss'a not, 7.7.53, Strauss Evrakı, HHL.)

‡ Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 241.

§ Jeremy Bernstein, Sherwin'e e-posta, Nisan 2004.

¶ Bernstein, *The Merely Personal*, s. 164; Bernstein, *The Life It Brings*, s. 100; Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 255.

** Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal*, cilt. 3, s. 173 (6.6.51 tarihli günlük).

†† Freeman Dyson, röportaj: Jon Else, 10.12.79, s. 9.

Burası, Berkeley ve San Francisco'nun özgür ruhlu, liberal, bohem atmosferinden uzak bir dünyaydı. Hele Los Alamos'un yaşam tarzı ve bakış açılarının bahsi bile olmazdı. 1947'de, 25.000 nüfuslu bir banliyö olan Princeton'da, Nassau ve Witherspoon caddelerinin kesiştiği kavşakta bir trafik ışığı vardı ve bugün bile Princeton makasındaki tren istasyonuna her gün yüzlerce yolcu taşıyan "Dinky" tramvayı hariç toplu taşıma yoktu. Orada, ince çizgili takım elbiseli bankacılar, avukatlar ve borsacılar Manhattan'a doğru elli dakikalık yolculuk için trenlere biniyorlardı. Princeton, çoğu Amerikan kasabasının aksine, saygıdeğer bir geçmişe ve seçkin bir benlik bilincine sahipti. Ancak, orada uzun süredir ikamet eden birinin bir zamanlar söylediği gibi, "karakterli ancak ruhu olmayan bir kasabaydı."*

Robert'ın amacı, enstitüyü disiplinler arası bilim için cazip bir uluslararası merkeze dönüştürmekti. Enstitü 1930'da Louis Bamberger ve kız kardeşi Julie Carrie Fuld tarafından, 5 milyon dolarlık bir başlangıç bağışıyla kurulmuştu. Bamberger ve kız kardeşi, 1929'da, borsanın çöküşünden hemen önce, aile işletmesi olan Bamberger mağazasını 11 milyon dolar nakit karşılığında R.H. Macy&Co.'ya satmıştı. Bir yüksek öğrenim kurumu inşa etme fikrine kafayı takmış olan Bamberger, eğitimci ve vakıf yöneticisi olan Abraham Flexner'ı enstitünün ilk direktörü olarak işe aldı. Flexner, enstitünün ne bir öğretim üniversitesi ne de bir araştırma okulu olacağına söz verdi: "Sınırlı miktarda öğretimin ve liberal düzeyde araştırmanın yapılacağı küçük bir üniversite olarak bu ikisi arasında bir yerde konumlanabilir," demişti. Flexner, Bamberger'lere enstitüyü Oxford'daki All Souls College veya Paris'teki Collège de France gibi Avrupa'nın entelektüel cennetleri gibi veya Oppenheimer'ın Alman okulu Göttingen gibi modellemek istediğini söylüyordu. Burası "Bilginler cenneti" olacak demişti.

1933'te Flexner, Einstein'ı 15.000 dolar yıllık maaşla bünyesine katarak enstitünün adını duyurdu.† Diğer akademisyenlere de benzer şekilde cömert maaşlar ödendi. Flexner en iyi insanları istiyordu ve akademisyenlerinin hiçbirinin "gereksiz ders kitapları yaza-

* Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 322.

† A.g.e., s. 196.

rak veya başka niteliksiz çalışmalar yaparak" gelirlerini artırmak zorunda hissetmelerini istemiyordu.* Burada "görevler değil, sadece fırsatlar" olacaktı. 1930'larda Flexner, çoğunlukla matematikçi olan John von Neumann, Kurt Gödel, Hermann Weyl, Deane Montgomery, Boris Podolsky, Oswald Veblen, James Alexander ve Nathan Rosen gibi parlak beyinleri aldı. Flexner, "yararsız bilginin yararı"na selam duruyordu. Ancak 1940'lara gelindiğinde enstitü, potansiyeline sonsuza dek ulaşamayan parlak beyinleri şımartmak gibi kötü bir üne sahip olma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Bir biliminsanı enstitüyü "bilimin geliştiği ama asla meyve vermediği muhteşem yer" olarak tanımlamıştı.

Oppenheimer tüm bunları değiştirmeye kararlıydı. Enstitü için kendi teorik fizik sahasında, 1930'larda Berkeley'de yaptığını yapmayı, yani orayı dünya standartlarında bir teorik fizik merkezi yapmayı ümit ediyordu. Savaşın her türlü özgün çalışmayı askıya aldığının farkındaydı. Ama işler hızla değişiyordu. 1947 sonbaharında MIT mensubu bir dinleyici kitlesine, "Bugün, düşmanlıkların sona ermesinden neredeyse iki yıl sonra fizik yeniden patlıyor," dedi.†

Nisan 1947'nin başlarında, enstitüde geçici bursu olan Abraham Pais adında parlak, genç bir fizikçi, Berkeley, California'dan bir telefon aldı. Arayan kişi şaşkın Pais'e, "Ben Robert Oppenheimer," dedi.‡ "İleri Araştırma Enstitüsü'nün direktörlüğünü yeni kabul ettim ve gelecek yıl orada olmanızı umut ediyorum, böylece orada teorik fizik yapmaya başlayabiliriz." Gururu okşanan Pais, hemen Danimarka'da Bohr'la çalışma düşüncelerini bir kenara bıraktı ve teklifi kabul etti. Gelecek on altı yıl boyunca enstitüde kalacak ve Oppenheimer'ın uzun soluklu dert ortaklarından biri olacaktı.

Pais çok geçmeden Oppenheimer'ı fiilen gözlemleme fırsatı buldu. Haziran 1947'de üç gün boyunca ülkenin önde gelen teorik fizikçilerinden yirmi üçü, Long Island'ın doğu tarafındaki Shelter Island'da özel bir tatil beldesi olan Ram's Head Inn'de toplandı. Op-

---

* Regis, *Who Got Einstein's Office?*, s. 26-27; Abraham Flexner, *Harper's*, Ekim 1939; Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 194-96, 223.

† JRO, "Physics in the Contemporary World," Second Annual Arthur Dehon Little Memorial Lecture at MIT, 25.11.47, s. 7.

‡ Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 224, 230, 221. Pais, NBL'deki dosyada 3.6.47 için K.K. Darrow'un günlüğüne atıfta bulunuyor.

penheimer konferansın düzenlenmesinde başı çekmişti. Diğerlerinin yanı sıra Hans Bethe, I.I. Rabi, Richard Feynman, Victor Weisskopf, Edward Teller, George Uhlenbeck, Julian Schwinger, David Bohm, Robert Marshak, Willis Lamb ve Hendrik Kramers'ı "Kuantum Mekaniğinin Temelleri"ni tartışmak üzere oraya getirdi. Savaşın sona ermesiyle birlikte, teorik fizikçiler nihayet dikkatlerini temel konulara kaydırabilmişlerdi. Oppenheimer'ın doktora öğrencilerinden biri olan Willis Lamb, konferansın birçok dikkat çekici sunumunun ilkini yaptı ve çok geçmeden "Lamb kayması" olarak tanınacak olan teoriyi özetledi. Bu çalışma, yeni kuantum elektrodinamiği teorisinin önemli bir adımı oldu (Lamb, 1955'te bu konudaki çalışmaları nedeniyle Nobel Ödülü kazanacaktı). Benzer şekilde, Rabi nükleer manyetik rezonans hakkında çığır açan bir konuşma yaptı.

Gerçi konferansın başkanlığını Fizik Topluluğu sekreteri Karl Darrow yapıyordu ama hâkimiyet Oppenheimer'daydı. Darrow günlüğüne, "Konferans devam ettikçe, Oppenheimer'ın yükselişi daha belirgin hâle geldi. Neredeyse her argümanı (genellikle iğneleyici tarzda) analiz ediyor, tereddüde veya sözcük arayışına zerre mahal vermeyen büyüleyici bir İngilizce ile konuşuyor (daha önce 'katarsis' veya muhtemelen Oppenheimer'ın kendi icadı olan 'mezonifer' sözcüğünün [fizik] bağlamında kullanıldığına rastlamamıştım), ince mizah kullanıyor, şu veya bu fikrin (bazıları kendisine ait olsa da) kesinlikle yanlış olduğunu daima vurguluyor ve konuşmaları büyük bir saygı ile dinleniyordu," diye yazdı. Yine Pais, dinleyiciler önünde konuşurken Oppenheimer'ın "vaiz gibi" tarzından etkilenmişti. "Sanki dinleyicilerini doğanın ilahi gizemleriyle tanıştırmayı hedefliyordu."

Üçüncü ve son günde Oppenheimer, savaştan önce Robert Serber ile araştırdığı bir konu olan mezonların paradoksal davranışı üzerine tartışmayı yönetti. Pais Oppenheimer'ın "ustaca" performansını unutamadı. Tam doğru anlarda yönlendirici sorularla araya giriyor, tartışmaları özetliyor ve başkalarını da çözümler düşünmeye teşvik ediyordu. Pais daha sonraları, "Marshak'ın yanında oturuyordum," diye yazdı.* "Bu tartışma sırasında nasıl aniden yü-

* Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 232, 234.

zünün kıpkırmızı olduğunu hâlâ unutamıyorum. Kalktı ve dedi ki, 'Belki de iki tür mezon vardır. Bir türü bol miktarda üretiliyordur, sonra sadece zayıf bir şekilde emilen farklı bir türe ayrışıyordur.' Pais'e göre Oppenheimer, daha sonra İngiliz fizikçi Cecil F. Powell'a 1950'de Nobel kazandıracak bir atılım olan Marshak'ın iki mezonlu yenilikçi hipotezinin doğumuna vesile olmuştu. Shelter Island konferansı aynı zamanda Feynman ve Schwinger'e bir elektronun kendi elektromanyetik alanıyla veya başka bir elektromanyetik alanla etkileşimlerini hesaplamanın yeni ve şık bir yolu olan "renormalizasyon teorisini" çözme olanağı verdi.* Oppenheimer'ın kendisi bu keşiflerin sahibi değilse de meslektaşlarının çoğu bir kez daha onun büyük kolaylaştırıcı rolü olduğunu düşünüyordu.

Oppenheimer'ın performansını herkes alkışlıyor değildi. David Bohm, Oppie'nin çok konuştuğunu düşünmüştü. "Konuşmaları çok akıcıydı," diyordu Bohm, "ama söylediklerinin arkasında bu kadar konuşmasını haklı çıkaracak pek bir şey yoktu." Bohm, hocasının içgörüsünü kaybetmeye başladığını düşünüyordu, belki de bunun nedeni uzun yıllardır fizikte herhangi bir somut çalışma yapmıyor olmasıydı. Bohm'a göre Oppenheimer onun fizik alanında yaptıklarına sempati duymuyordu. "Ben temelleri sorgulamak istiyordum ama o mevcut teoriyi kullanarak çalışmak, ondan yararlanmak ve ondan sonuçlar çıkarmak gerektiğine inanıyordu," diyordu Bohm. İlk tanışmalarında Bohm, Oppenheimer'a büyük saygı duyuyordu. Ancak zamanla, Oppenheimer ile çalışan başka bir arkadaşı olan Milton Plesset ile aynı kanaate vardığını fark etti. Plesset, Oppie'nin "gerçek orijinallikte bir yeteneğe sahip olmadığını, ancak diğer insanların fikirlerini anlama ve bunların uygulama alanlarını görme konusunda çok iyi olduğunu" ifade ediyordu.

Shelter Island'dan ayrılan Oppenheimer, onu Boston'a uçurması için özel bir deniz uçağı kiraladı. Fahri doktora unvanı almak üzere Harvard'a gidiyordu. Victor Weisskopf ve Cambridge'e dönecek olan birkaç fizikçi, uçakta kendisine katılmaları yönündeki davetini kabul etti. Yolun yarısında fırtınaya yakalandılar ve pilot New London, Connecticut'taki bir donanma üssüne inmeye karar verdi.

---

* Weisskopf, *The Joy of Insight*, s. 171.

Sivil uçakların bu havaalanını kullanması yasaktı ve limana vardıklarında pilot, kızgın bir Donanma yüzbaşısının ona bağırdığını fark etti. Oppenheimer pilota, "Bırak ben halledeyim," dedi.* Uçaktan inerken, "Benim adım Oppenheimer," diye seslendi. Donanma subayının nefesi kesildi ve "Sen *o* Oppenheimer mısın?" diye sordu. Oppie, duraksamadan "Ben *bir* Oppenheimer'ım," diye cevap verdi. Ünlü fizikçinin huzurunda ağzı bir karış açık kalan subay, işini gücünü bırakıp Oppenheimer ve arkadaşlarına çay ve kurabiye servisi yaptı, ardından onları bir donanma otobüsüyle Boston'a gönderdi.

Enstitünün mütevelli heyeti üyelerini kendisine hem direktör hem de "Fizik Profesörü" olarak eşi benzeri görülmemiş bir ikili atama yapmaya ikna etmiş olmasına karşın, Amerika Birleşik Devletleri'nin en ünlü fizikçisi Oppenheimer, pek fizik yapmıyordu.† 1946 sonbaharında Oppie, Hans Bethe ile elektron saçılımı üzerine *Physical Review*'da yayımlanacak bir makale yazacak zaman bulmuştu. O yıl fizik dalında Nobel Ödülü'ne aday gösterilmişti ama Nobel komitesi ödülü Hiroşima ve Nagasaki ile bu kadar yakından ilişkili birine vermekte tereddüt etmişti. Sonraki dört yıl boyunca, üç kısa fizik makalesi ve bir biyofizik makalesi daha kaleme aldı. Ama 1950'den sonra başka bir bilimsel makale yayımlamadı. 1951'de enstitüde misafir fizikçi olan Murray GellMann, "Oppenheimer'da *Sitzfleisch* yok," demişti.‡ "Sabır ve tahammüle Almanlar, 'oturup' çalışma sabrı anlamında *Sitzfleisch*, yani 'kaba et' derler. Bildiğim kadarıyla o hiç uzun bir makale yazmadı, uzun bir hesaplama yapmadı, yani bu tarz şeyler... Bunu yapacak sabrı yoktu; kendi çalışmaları küçük ama oldukça parlak *özetlerden* oluşuyordu. Ama diğer insanlara bir şeyler yapma konusunda ilham verdi ve etkisi muazzam oldu."

Los Alamos'ta, binlerce kişiyi yönetmiş ve milyonlar harcamıştı; şimdiyse sadece 825.000 dolarlık bir ödenekle yüz kişilik bir kuruma başkanlık yapıyordu. Los Alamos tamamen federal hükümete bağlıydı; ancak enstitünün mütevelli heyeti, direktörün federal fon talep etmesini özellikle yasaklamıştı. Enstitü tek başına, bağımsız

* A.g.e., s. 167.

† Regis, *Who Got Einstein's Office?*, s. 140.

‡ A.g.e., s. 147.

bir yerdi.* Komşusu Princeton Üniversitesi ile resmi bir ilişkisi yoktu. 1948'e gelindiğinde, Matematik ve Tarih Çalışmaları şeklinde iki "okulda" yaklaşık 180 akademisyen çalışıyordu. Enstitüde hiçbir laboratuvar, siklotron veya kara tahtadan daha karmaşık bir aparat yoktu. Hiçbir ders verilmiyordu, öğrenci de yoktu, sadece akademisyenler vardı. Çoğu matematikçi, bazıları fizikçiydi. Ekonomi ve beşeri ilimlerden de az sayıda kişi vardı. Aslında, enstitü matematiğe o kadar ağırlık veriyordu ki, bazıları Oppenheimer'ın gelişini, mütevelli heyetinin bundan böyle enstitünün yalnızca matematik/fiziğe yoğunlaşacağı yönünde verdiği kararın bir göstergesi olarak görmüşlerdi.

Gerçekten de Oppenheimer'ın ilk atamaları tek önceliğinin, enstitüyü büyük bir teorik fizik merkezine dönüştürmek olduğu izlenimini veriyordu. Berkeley'den beş araştırmacı fizikçiyi geçici üye olarak getirdi. Pais'i çalışmaya devam etmesi için ikna ettikten sonra, gelecek vaat eden başka bir genç İngiliz fizikçi, Freeman Dyson'ı enstitünün daimi üyesi olarak işe aldı. Niels Bohr, Paul Dirac, Wolfgang Pauli, Hideki Yukawa, George Uhlenbeck, George Placzek, Sinitiro Tomonaga ve diğer birkaç genç fizikçiyi ara sıra yazları veya izin dönemlerini enstitüde geçirmeye ikna etti. 1949'da 27 yaşındaki parlak zekâlı Chen Ning Yang'ı kadrosuna kattı. Yang, 1957'de Nobel Fizik Ödülü'nü kazanacaktı. Bir başka Çin doğumlu fizikçi olan T. D. Lee'yi de enstitüye getirdi. Pais, Şubat 1948'de günlüğüne, "Burası gerçek dışı bir yer," diye yazdı.† "Bohr konuşmak için ofisime geliyor, pencereden dışarı bakıyorum ve Einstein'ın asistanıyla eve doğru yürüdüğünü görüyorum. İki ofis ötemde Dirac oturuyor. Alt katta Oppenheimer oturuyor." Burası bilimsel yeteneklerin yoğunlaştığı bir yerdi. Dünyada eşi benzeri yoktu, tabii Los Alamos hariç.

Haziran 1946'da, Oppenheimer'ın enstitüye gelişinden epey önce, Johnny von Neumann Fuld Hall'un bodrumundaki kazan dairesinde yüksek hızlı bir bilgisayar yapmaya başlamıştı. Enstitüde böylesine pratik ve bu kadar pahalı bir şey daha önce hiç olma-

---

* Stern, "A History of the Institute for Advanced Study, 1930-1950," s. 642. Stern'ün yayımlanmamış notlarının hakları Oppenheimer tarafından 1964 yılında alındı ama hiç yayımlanmadı (IAS Archives).

† Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 248-49.

mıştı. Mütevelli heyeti başlangıç için von Neumann'a 100.000 dolar vermişti. Ve sonra, enstitü politikalarından istisnai bir kopuşla, Amerika Radyo Kurumu (RCA), ABD Ordusu, Deniz Araştırmaları Ofisi ve Atomik Enerji Komisyonu'ndan ek fon almasına izin verildi. 1947'de, Fuld Hall'dan birkaç yüz metre uzakta von Neumann'ın tasarladığı bilgisayarı içine alacak küçük bir tuğla bina inşa edildi.

Bir makine yapma fikri, işlerinin düşünmek olduğunu düşünen akademisyenler arasında epey tartışma yarattı. Bir matematikçi, Deane Montgomery, "Çok fazla hesaplamaya ihtiyaç duyduğumuz hiçbir şey yoktu," diye yakındı.* Oppenheimer'ın kendisi von Neumann'ın bilgisayarı konusunda iki görüşe sahipti. Diğerleri gibi o da enstitünün savunma dolarlarıyla finanse edilen bir laboratuvara dönüştürülmemesi gerektiğini düşünüyordu. Ama bu farklıydı. Von Neumann, araştırmalarda devrim yaratacak bir makine yapıyordu. Dolayısıyla projeyi destekledi. Von Neumann, kısa sürede ticari bilgisayar nesli için model hâline gelen makinesinin patentini almamaya karar verdi.

Oppenheimer ve von Neumann, Haziran 1952'de enstitünün bilgisayarını resmen tanıttı. O zamanlar, dünyanın en hızlı elektronik beyniydi ve sadece varlığıyla yirminci yüzyılın sonlarında bilgisayar devrimini başlatacaktı.† Ancak 1950'lerin sonlarında daha iyi ve daha hızlı bilgisayarlar bu makineyi geride bırakınca, enstitünün daimi üyeleri Oppenheimer'ın oturma odasında toplandı ve bilgisayar projesini tamamen bitirmek için oy kullandı. Ayrıca, enstitünün arazisine bir daha asla böyle bir ekipman getirilmemesi yönünde bir önergeyi de geçirdiler.

1948'de Oppie, Berkeley'den eski bir arkadaşı, Platon ve Aristoteles konusunda ülkenin önde gelen biliminsanı, klasikçi Harold F. Cherniss'i aldı. Aynı yıl, mütevelli heyetini 120.000 dolarlık bir "Direktör Fonu" oluşturmaya ikna etti ve bu da ona kısa vadeli akademisyenler getirme konusunda kişisel takdir yetkisi verdi. Bu takdire bağlı parayı kullanarak çocukluk arkadaşı Francis Fergusson'ı enstitüye getirdi. Fergusson bursunu *The Idea of a Theatre* [Bir Tiyatro Fikri] kitabını yazmak için kullandı. Ruth Tolman'ın teşvikiyle

* Regis, *Who Got Einstein's Office?*, s. 113.

† Von Neumann'ın makinesi Smithsonian Müzesi'nde sergileniyor.

Oppie, psikoloji bursu için bir danışma komitesi atadı. Ruth, kaynı Edward Tolman, George Miller, Paul Meehl, Ernest Hilgard ve Jerome Bruner ile yılda bir iki kez enstitüye gelirdi (Ed Tolman ve Hilgard, Oppenheimer ile, 1938-42 yılları arasında San Francisco'da bir araya gelen Siegfried Bernfeld'in aylık çalışma grubunun üyeleriydi). Oppenheimer'ın ofisinde bir araya gelen bu seçkin psikologlar, ona kendi alanlarındaki "derin sorunlar" hakkında bilgi verir ve "onu son gelişmelerden haberdar ederlerdi." Oppenheimer kısa süre içinde Miller, Bruner ve ünlü bir çocuk psikoloğu olan David Levy'ye kısa süreli atamalar yaptı. Oppenheimer psikoloji konusunda konuşmayı severdi. Bruner onu "parlak, ilgi alanları konusunda hercai, hesapsızca tahammülsüz, herhangi bir konuyu herhangi bir yerde takip etmeye hazır, olağanüstü sevimli" biri olarak değerlendiriyor, "Çoğu konuyu konuştuk, ancak psikoloji ve fizik felsefesinin tadına doyamadık," diyordu.*

Kısa süre sonra, arkeolog Homer Thompson, şair T. S. Eliot, tarihçi Arnold Toynbee, sosyal filozof Isaiah Berlin ve daha sonra diplomat ve tarihçi George F. Kennan da dahil olmak üzere diğer beşeri bilimciler de enstitüye katıldı.† Oppenheimer, Eliot'ın *Çorak Ülke*'sine (*The Waste Land*) her zaman hayrandı. 1948'de bir dönem için enstitüye gelmeyi kabul ettiğinde çok mutlu olmuştu. Ama umduğu gibi olmadı. O yıl Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görülmesine rağmen, bazıları Eliot'a tepeden bakan Enstitü matematikçileri arasında bir şairin ikamet etmesi pek hoş karşılanmadı. Eliot, tek başına kaldı ve üniversitede, enstitüdekinden daha fazla zaman geçirdi. Oppenheimer hayal kırıklığına uğramıştı. Freeman Dyson'a "Eliot'ı buraya ben yeni bir başyapıt üretmesi umuduyla davet ettim," dedi, "ama burada yaptığı tek şey gelmiş geçmiş en kötü eseri olan *The Cocktail Party* [Kokteyl Partisi] üzerinde çalışmak oldu."‡

Ama Oppenheimer, enstitünün hem bilime hem de beşeri ilim-

---

* Bruner, *In Search of Mind*, s. 44, 111, 238; JRO, "Report of the Director, 1948-53," IAS, 1953, s. 25. Çok sonraları Oppenheimer, 1958-59'da dilbilimci Noam Chomsky'yi enstitüye getirmek için Direktör Fonu'nu kullandı.

† JRO, "Report of the Director, 1948-53," IAS, 1953; Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 235-38.

‡ Dyson, *Disturbing the Universe*, s. 72; Stern, "A History of the Institute for Advanced Study, 1930-1950," s. 662, yayımlanmamış notlar, IAS Archives.

lere ev sahipliği yapmaya devam etmesinin lüzumuna şiddetle inanıyordu.* Oppenheimer enstitü hakkında yaptığı konuşmalarda, bilimin kendi karakterini ve sonuçlarını daha iyi anlamak için beşeri bilimlere ihtiyaç duyduğunu sürekli vurguluyordu. Kıdemli matematikçilerden sadece birkaçı onunla aynı fikirdeydi ancak destekleri kritik öneme sahipti. Johnny von Neumann neredeyse kendi sahasına olduğu kadar antik Roma tarihine de ilgi duyuyordu. Kimileri Oppenheimer'ın şiire olan ilgisini paylaşıyordu. Oppenheimer, Enstitüyü biliminsanları, sosyal bilimciler ve tüm insanlık âleminin çoklu branşlı bir şekilde anlaşılmasıyla ilgilenen beşeri ilimciler için bir sığınak hâline getirebilmeyi umuyordu. Bu karşı konulamaz bir fırsattı, onu genç bir adam olarak eşit derecede meşgul eden iki dünyayı, fen ve beşeri bilimleri bir araya getirme şansıydı. Bu anlamda Princeton, Los Alamos'un antitezi ve belki de psikolojik bir panzehiri olacaktı.

Enstitü, mahrumiyet bölgesi Los Alamos'a karşın huzurlu ve rahattı. Özellikle yaşam boyu üyeleri için Platonik bir cennetti. Oppenheimer bir keresinde şöyle demişti: "Bu yerin amacı, bir şey yapmamak, iyi bir iş yapmamak nedeniyle bahane üretmemektir."† Yabancılara göre, enstitü bazen kesin olarak ayrıksı olanlar için pastoral bir tımarhane görünümüne giriyordu. Ünlü mantıkçı Kurt Gödel, fena hâlde utangaç bir münzeviydi. Tek gerçek arkadaşı Einstein'dı ve iki adam sık sık kasabadan birlikte yürürken görülüyordu. Yemeğinin zehirlendiğine ikna olduğu şiddetli paranoyak depresyon nöbetleri arasında, kronik yetersiz beslenmeden mustarip olan Gödel, sonsuzluk problemleriyle ilgili matematiksel bir muamma olan süreklilik problemini çözmek için yıllarını harcadı. Ama bir cevap bulamadı. Einstein'ın teşvikiyle, genel görelilik üzerinde de çalıştı ve 1949'da teorik olarak "geçmişin, şimdiki zamanın ve geleceğin herhangi bir bölgesine seyahat etmenin ve geri dönmenin" mümkün olduğu "dönel bir evreni" tanımlayan bir makale yayınladı.‡ Enstitüde geçirdiği onlarca yılın çoğunda, eski püskü siyah kışlık bir palto giymiş, tomarlarca deftere Almanca steno karalayan yalnız, hayaletimsi bir figürdü.

---

* Harold Cherniss, röportaj: Sherwin, 23.5.79, s. 20.

† Regis, *Who Got Einstein's Office?*, s. 280.

‡ A.g.e., s. 62-63.

Dirac da hemen hemen aynı derecede tuhaftı. Küçük bir çocukken babası, kendisiyle sadece Fransızca konuşmasını söylemişti. Bu şekilde oğlunun başka bir dili çabucak öğreneceğini düşünmüştü. "Kendimi Fransızca ifade edemediğimi fark ettiğimden beri," diyordu Dirac, "İngilizce konuşmaktansa sessiz kalmak benim için yeğ oldu. Ben de o zamanlar suskunlaştım."* Uzun lastik çizmelerle sık sık çevredeki ormanlarda dolaşıp elindeki baltayla patikalar açarken görülüyordu. Onun eğlence amaçlı egzersizi, yıllar içinde bir enstitü eğlencesi hâline geldi. Dirac çıldırtıcı derecede mecaz özürlüydü. Bir gün bir gazeteci aradı ve New York'ta vermeyi planladığı bir konferans hakkında soru sordu. Oppenheimer, akademisyenlerin ofislerine telefon koyularak dikkatlerinin dağıtılmaması gerektiğine karar vermişti, bu yüzden Dirac, aramayı koridordaki bir telefondan cevaplamak zorunda kalmıştı. Gazeteci, konuşmanın bir kopyasını istediğini söylediğinde, Dirac telefonu kapattı ve tavsiye almak için Jeremy Bernstein'ın ofisine gitti: Yanlış alıntı yapılmasından korktuğunu söyledi. O sırada orada duran Abraham Pais, konuşmanın kopyasının üstüne "Hiçbir Şekilde Yayımlamayın" yazmasını önerdi. Dirac, bu basit tavsiyeyi birkaç dakika boyunca tam bir sessizlik içinde özümsedi. Sonunda, "Bu cümlede 'hiçbir şekilde' ifadesi gereksiz değil mi?" dedi.†

Von Neumann da sıradışıydı.‡ Oppenheimer gibi o da çok dil biliyordu ve ilgi alanları çok genişti. Ayrıca sabah saatlerine kadar uyumadan parti yapmayı da severdi. Ve Edward Teller gibi o da şiddetli bir Sovyet karşıtıydı. Bir partide bir gece, sohbet Soğuk Savaş'ın ilk dönemlerine dair bir tartışmaya döndü. Von Neumann yapılması gerekeni gayet ciddiyetle söyledi: Amerika Birleşik Devletleri önleyici bir savaş başlatmalı ve Sovyetler Birliği'ni atom bombalarıyla yok etmeliydi. 1951'de Lewis Strauss'a yazdığı mektupta, "ABD-SSCB çatışması büyük olasılıkla silahlı bir 'topyekûn' savaşa yol açacak, bu nedenle azami silahlanmanın zorunlu olduğunu düşünüyorum," demişti.§ Oppie bu tür yorumlar karşısında dehşete

---

* A.g.e., s. 193.

† Bernstein, *The Merely Personal*, s. 155.

‡ Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 207.

§ Fred Kaplan, *The Wizards of Armageddon*, s. 63.

düşüyordu ancak siyasi düşüncelerin daim fakülte üyeleriyle ilgili kararlarını etkilemesine izin vermiyordu.

Çok çeşitli disiplinlerden akademisyenler, Oppenheimer'ın ilgi alanlarının çeşitliliği karşısında sürekli olarak hayrete düşüyordu. Bir gün, Commonwealth Fund'dan Lansing V. Hammond adında bir vakıf yöneticisi, çeşitli Amerikan üniversitelerinde okumak üzere burs için başvuran altmış kadar genç İngiliz hakkında Oppenheimer'dan tavsiye istedi. Konu başlıkları sosyal bilimlerden fen bilimlerine kadar uzanıyordu. İngiliz edebiyatı uzmanı Hammond, matematik veya fizik alanında çalışan birkaç aday hakkında Oppenheimer'ın tavsiyelerini almayı umuyordu. Hammond ofise girer girmez, Oppenheimer sorduğu soruyla onu şaşırttı: "Doktoranızı Yale'de on sekizinci yüzyıl İngiliz edebiyatı üzerine almışsınız - Johnson dönemi... Danışmanınız Tinker mı yoksa Pottle mıydı?"* On dakika içinde Hammond, İngiliz fizikçi adaylarını uygun Amerikan üniversiteleriyle eşleştirmek için ihtiyaç duyduğu tüm bilgileri elde etmişti. İşleri yoğun olan direktörün zamanından yeterince aldığını düşünerek ayrılmak için ayağa kalkarken, Oppenheimer, "Birkaç dakikanız varsa, diğer alanlardaki başvurulara da bakmak isterim. . . " dedi. Sonraki bir saat boyunca, Oppenheimer ülke çapındaki çeşitli lisansüstü okulların güçlü ve zayıf yönleri hakkında uzun uzun konuştu. "Hımm. . . Yerel Amerikan müziği, onun için en uygun kişi Roy Harris olur. . . . Sosyal Psikoloji . . . Vanderbilt'e bakmanızı öneririm; daha küçük sayılar, istediğini elde etmek için daha iyi bir fırsat olur. . . Alanınız, on sekizinci yüzyıl İngiliz edebiyatı; Yale iyi bir seçim ancak Harvard'da Bate'i de göz ardı etmeyin." Hammond, Bate'i hiç duymamıştı bile. Neye uğradığını şaşırmış olarak oradan ayrıldı. Sonradan, "Daha önce de daha sonra da böyle bir adamla hiç konuşmadım," diye yazdı.

Oppenheimer'ın enstitünün en ünlü sakini ile ilişkisi her zaman değişkendi: Daha sonra Einstein hakkında, "Biz yakın meslektaştık" diye yazmıştı, "ve bir anlamda arkadaştık."† Ancak Einstein'ı çalışan

* Lansing V. Hammond, "A Meeting with Robert Oppenheimer," yazılış tarihi Ekim 1979, Freeman Dyson'ın izniyle.

† JRO, "On Albert Einstein," *New York Review of Books*, 17.3.66.

bir biliminsanı değil, fiziğin yaşayan koruyucu azizi olarak düşünüyordu (enstitüdeki bazıları, *Time* dergisinde çıkan "Einstein bir işarettir, işaretçi değil" şeklindeki ifadenin kaynağının Oppenheimer olduğunu düşünüyordu).* Einstein da Oppenheimer hakkında benzer bir ikilem yaşıyordu. Oppenheimer, 1945'te enstitüde kalıcı profesörlük için ilk kez önerildiğinde, Einstein ve matematikçi Hermann Weyl, fakülteye Oppenheimer yerine teorik fizikçi Wolfgang Pauli'yi tavsiye eden bir not yazdı.† O zamanlar Einstein, Pauli'yi iyi tanıyordu ama Oppenheimer'la sadece merhabası vardı. Ne gariptir ki Weyl 1934'te Oppenheimer'ı enstitüye almak için çok uğraşmıştı; ama Oppenheimer, "Böyle bir yerde kesinlikle hiçbir işim olmaz," diyerek, sert bir dille reddetmişti.‡ Ancak şimdi, Oppenheimer'ın bir fizikçi olarak edindiği referanslar Pauli'ninkiyle örtüşmüyordu: "Kesinlikle Oppenheimer, Pauli'nin dışlama ilkesi ve elektronik spin analizi gibi fiziğe temel nitelikte hiçbir katkıda bulunmadı," deniyordu.§ Einstein ve Weyl, Oppenheimer'ın "bu ülkedeki en büyük teorik fizik okulunu kurduğunu" da teslim ediyordu. Ancak öğrencilerinin onu bir hoca olarak göklere çıkardığını belirttikten sonra, "Belki biraz fazla baskın olabilir ve öğrencileri Oppenheimer'ın küçük kopyaları hâline gelebilir" diye uyarıyorlardı. Bu tavsiyeye dayanarak, enstitü 1945'te işi Pauli'ye teklif etti ama o reddetti.

Einstein sonunda "çok yönlü birikime sahip alışılmadık derecede yetenekli bir adam" olarak tanımladığı yeni direktöre gönülsüz de olsa saygı duymaya başladı.¶ Ama Oppenheimer'da hayran olduğu şey fiziği değil, kişiliğiydi. Yine de Einstein, Oppenheimer'ı asla yakın arkadaşlarından biri olarak saymaz, nedenini de, "Belki kısmen bilimsel görüşlerimizin oldukça farklı olması," diye izah ederdi. 1930'larda Oppie, kuantum teorisini inatla reddettiği için bir keresinde Einstein'a "tam bir kaçık" demişti.** Oppenheimer'ın Princeton'a getirdiği tüm genç fizikçiler Bohr'un kuantum yaklaşımına tamamen ikna olmuşlardı ve Einstein'ın kuantum yaklaşımına

* *Time*, 8.11.48, s. 70.
† Regis, *Who Got Einstein's Office?*, s. 135.
‡ Smith ve Weiner, *Letters*, s. 190.
§ Regis, *Who Got Einstein's Office?*, s. 136.
¶ Fölsing, *Albert Einstein*, s. 734.
** Smith ve Weiner, *Letters*, s. 190.

meydan okumak için sorduğu sorulara ilgi duymuyorlardı. Bu büyük adamın kuantum teorisinin tutarsızlık olarak gördüğü tarafları yerine bir "birleşik alan teorisi" geliştirmek için yorulmak bilmeden çalıştığını anlayamıyorlardı. Bu yalnız yürüttüğü bir işti ama yine de, kuantum fiziğinin temellerinden biri olan Heisenberg'in belirsizlik ilkesine yaptığı küçük eleştiriyle "Tanrı'yı, sürekli zar atıyor olduğu yönündeki yaklaşıma karşı" savunmaktan oldukça memnundu.* Princeton'daki meslektaşlarının çoğunun onu "bir sapkın ve bir bakıma haddinden fazla yaşamış bir gerici olarak görmesine" aldırış etmiyordu.†

Oppenheimer, genel görelilik teorisini formüle eden adamın "olağanüstü özgünlüğüne" ve "geometri ve çekimin bu benzersiz birlikteliğine" derinden hayrandı.‡ Ancak Einstein'ın "bu özgün işe geleneğin derin unsurlarını kattığını" düşünüyordu. Ve Oppenheimer, Einstein'ın yaşamının son dönemlerinde onu yanıltanın bu "gelenek" olduğuna kesin olarak inanıyordu. Oppenheimer'ı "kederlendiren", Einstein'ın Princeton yıllarını da kuantum teorisinin önemli tutarsızlıklarıyla kusurlu olduğunu kanıtlamaya adamış olmasıydı. Oppenheimer, "Beklenmedik ve zekice örnekler düşünme konusunda hiç kimse ondan daha maharetli olamazdı; ancak tutarsızlıkların olmadığı ortaya çıktı ve çoğu zaman bunların çözümleri Einstein'ın kendisinin daha önceki çalışmalarında bulunabiliyordu," diye yazdı. Einstein'ı kuantum teorisi konusunda rahatsız eden şey, belirsizlik kavramıydı. Oysa Bohr'un bazı tespitlerine ilham veren, onun görelilik üzerine yaptığı kendi çalışması olmuştu. Oppenheimer bunu oldukça ironik buluyor ve "Bohr ile asilce ve öfkeyle savaştı. Babası olduğu ama nefret ettiği teoriyle savaştı. Bu, bilimde ilk kez olmuş bir şey değildi," diyordu.

Bu anlaşmazlıklar Oppenheimer'ın Einstein'ın arkadaşlığından keyif almasını engellememişti. 1948'in başlarında bir akşam, David Lilienthal ve Einstein'ı Olden Malikânesi'nde ağırladı. Lilienthal, Einstein'ın yanına oturmuş ve onu "nötrinoları 'yaratıklar' ve fiziğin güzellikleri olarak tanımlayan Robert Oppenheimer'ı (ciddi

---

* Fölsing, *Albert Einstein*, s. 730.

† A.g.e., s. 735.

‡ JRO, "On Albert Einstein," *New York Review of Books*, 17.3.66.

bir dikkatle ve bazen gözlerinde kırışıklıklarla sesli gülerek) dinlerken izlemişti.* Robert hâlâ cömert hediyeler vermeyi seviyordu. Einstein'ın klasik müziğe olan sevgisini ve radyosunun Carnegie Hall'dan New York'taki konser yayınlarını alamayacağını bilen Oppenheimer, Einstein'ın 112 Mercer Caddesi'ndeki mütevazı evinin çatısına bir anten kurdurdu.† Bu, Einstein'ın bilgisi olmadan yapıldı ve sonra doğum gününde Robert yeni bir radyoyla kapısına geldi ve saati belli olan bir konseri beraber dinlemeyi önerdi. Einstein çok sevindi.

1949'da Bohr, Princeton ziyareti sırasında, yetmişinci doğum günü vesilesiyle Einstein'ın çalışmalarını tanıtan bir kitaba bir makaleyle katkıda bulunmayı kabul etti. O ve Einstein birbirlerinin arkadaşlığından hoşlanıyordu, ancak Oppenheimer gibi Bohr da kuantum teorisinin Einstein nezdinde neden böyle şeytan olduğunu anlayamıyordu. Einstein, bu takdir amaçlı kitabın taslağını görünce, makalelerin övgü sözleri kadar ağır eleştiri de içerdiğini fark etti. "Bu benim için bir jübile kitabı değil, bir itham kitabı," dedi.‡ Doğum günü olan 14 Mart'ta, 250 seçkin akademisyenden oluşan bir izleyici kitlesi, Oppenheimer, I. I. Rabi, Eugene Wigner ve Hermann Weyl'in ona olan övgülerini duymak için Princeton'daki bir konferans salonunda toplandı. Meslektaşları yaşlı adamla ne kadar farklı fikirlerde olsalar da Einstein salona girdiğinde havada bir beklentinin gerginliği hâkimdi. Bir anlık sessizlikten sonra hepsi de ayağa kalkıp yirminci yüzyılın en büyük fizikçisi olduğunu bildikleri adamı alkışladılar.

Fizikçiler olarak Oppenheimer ve Einstein aynı fikirde değildi. Ama insani açıdan müttefiklerdi. Bilimsel mesleğin, Soğuk Savaş ulusal güvenlik silah laboratuvarları ve üniversitelerinden oluşan ve giderek askeri sözleşmelere bağlı hâle gelen bir ağ tarafından toptan satın alındığı tarihin bu bölümünde, Oppenheimer başka bir yol seçmişti. Oppenheimer, bilimin bu askerileştirilmesinin "yaratılış sürecinde yer almasına" rağmen, Los Alamos'tan ayrılmıştı ve

* Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal*, cilt. 2, s. 298.
† Georgia Whidden, röportaj: Bird, 25.4.03.
‡ Denis Brian, *Einstein: A Life*, s. 376.

Einstein, nüfuzunu silahlanma yarışını frenlemek için kullanmaya çalıştığı için ona saygı duyuyordu. Aynı zamanda Oppenheimer'ın nüfuzunu dikkatli kullandığını görüyordu. Oppenheimer, 1947 baharında yeni kurulan Atom Bilimcileri Acil Durum Komitesi'nin halka açık bir akşam yemeğinde konuşma davetini reddettiğinde Einstein şaşırmıştı. Oppenheimer, "sonuçların herkesin umduğu yönde gelişeceğine dair bir güvenle şu anda Atom Enerjisi üzerine bir konuşma yapmaya hazır olmadığını" açıkladı.*

İhtiyar, Oppenheimer'ın Washington yönetimine erişiminin devamını neden bu kadar önemsediğini hiç anlamıyordu. Bu işler Einstein'e göre değildi. Hükümetten kendisi için bir güvenlik izni istemeyi hayal bile etmemişti. Einstein, politikacılarla, generallerle veya otorite figürleriyle görüşmekten mizacı gereği hoşlanmazdı. Oppenheimer'ın gözlemlediği gibi, "devlet adamları ve güç sahipleriyle o kadar rahat ve doğal bir sohbeti yoktu."† Oppie ününün ve güçlülerle birlikte olma fırsatının tadını çıkarırken, Einstein her zaman pohpohlamalardan rahatsız olurdu. Mart 1950'de bir akşam, Einstein'ın yetmiş birinci doğum günü münasebetiyle Oppenheimer, ona Mercer Caddesi'ndeki evine kadar eşlik etti. "Biliyorsun," dedi Einstein, "bir insana bir kez mantıklı bir şey yapma hakkı verildiğinde, sonraki yaşamı biraz tuhaf olur."‡ Oppenheimer, çoğu adamın becerebileceğinden çok daha iyi bir şekilde ne demek istediğini anladı.

Los Alamos'ta olduğu gibi, Oppenheimer hâlâ olağanüstü ikna ediciydi. Pais, Oppie'nin ofisinden çıkan deneyimli bir akademisyenle tanışmıştı. Profesör, "Az önce başıma tuhaf bir şey geldi," dedi.§ "Kesin görüşlere sahip olduğum belirli bir konuda Oppenheimer'la görüşmeye gitmiştim. Ayrılırken, karşıt bakış açısını benimsediğimi fark ettim."

Oppenheimer, aynı karizmatik güçlerini Enstitü Mütevelli Heyeti üzerinde de kullanmaya çalıştı ancak farklı farklı sonuçlar aldı.

* JRO'dan Einstein'e, tarihsiz (Einstein'ın 15.4.47 tarihli mektubuna cevap), JRO Evrakı.

† Ronald W. Clark, *Einstein: The Life and Times*, s. 719.

‡ JRO, "On Albert Einstein," *New York Review of Books*, 17.3.66.

§ Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 240.

1940'ların sonlarında, heyet genellikle liberal ve muhafazakâr gruplar arasında çıkmaza giriyordu. Başkan yardımcısı Lewis Strauss'un sözü daha çok geçiyordu. Diğer mütevelli üyeleri, kısmen önemli bir servete sahip tek yönetim kurulu üyesi olduğu için, onun kararını öteleme eğilimindeydiler. Öte yandan daha liberal mütevellilerden bazıları, onun aşırı muhafazakârlığı ile engellendi. Bir mütevelli, heyetin "geçen yüzyıldan bir Hoover Cumhuriyetçisi düşüncesine" ihtiyacı olmadığını söyledi.* Oppenheimer, Strauss ile Princeton'a gelmeden kısa bir süre önce tanışmış olsa da Strauss'un siyasi görüşlerinin gayet farkındaydı ve Strauss'un yönetim kurulu başkanlığı görevine getirilmesini hoş karşılamayacağını sessizce belirtti.

Oppenheimer'ın Strauss ile olan kişisel ilişkileri başlangıçta doğru ve samimiydi. Yine de korkunç düşmanlığın tohumları ilk yıllarda ekildi. Princeton'a yaptığı ziyaretlerde Strauss, genellikle Olden Malikânesi'nde ağırlanırdı. Böyle bir yemekten sonra Robert ve Kitty'ye bir kasa şarap gönderdi. Ancak her iki adamın da iktidar için hevesli olduğu ve bunu birbirlerine karşı kullanmaya hazır olduğu herkes tarafından biliniyordu. Bir gün, enstitüyü Olden Malikânesi'nden ayıran geniş çimenliğe bir helikopter indiğinde Abraham Pais Fuld Hall'un önünde dikiliyordu. Helikopterden Strauss indi. Pais daha sonraları, "Görünüşünden etkilendim," diye yazacaktı, "parlak değilse de havalı biriydi. İçgüdüsel olarak kararımı verdim: Bu adamın bu davranışının arkasında neyin olduğunu öğrenecektim."†

Oppenheimer kısa sürede Strauss'un bir tür "yardımcı yönetici" olma tutkusu içinde olduğunu fark etti. 1948'de Oppenheimer'a eski bir öğretim üyesinin enstitü yakınlarındaki evini satın almayı düşündüğünü söyledi. Bu açık işaretten sonra Oppenheimer, enstitünün söz konusu evi hızla satın almasını ve başka bir biliminsanına kiralamasını sağlayarak bunu engelledi. Görünüşe göre Strauss mesajı almıştı. Enstitünün yayımlanmamış resmi tarihinde belirtildiği üzere, "Bu olay, Bay Strauss'un enstitünün yönetimine kısa mesafeden yardımcı olma umudunun o an için suya düştüğünü gösteriyor-

* Stern, "A History of the Institute for Advanced Study, 1930-1950," s. 613-14, yayımlanmamış notlar, IAS Archives.

† Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 327.

du." Aynı zamanda, enstitünün ötesine uzanan kalıcı bir gerilim ve karşılıklı güvensizlik oluşturmuştu. Bu gerilemeye rağmen Strauss, Mütevelli Heyeti başkanı Herbert Maas ve tek fakülte üyesi mütevelli olan Matematik Profesörü Oswald Veblen ile yakın ittifakı sayesinde enstitü üzerindeki etkisini gösteriyordu.

Strauss, Oppenheimer'ın bazen mütevelli heyetinin onayını almadan siyasi açıdan hassas kararlar almasından sık sık rahatsız oluyordu. 1950'nin sonlarında Strauss, Oppenheimer'ın bir orta çağ uzmanı olan Profesör Ernst H. Kantorowicz'i atamasını geçici olarak engelledi çünkü Kantorowicz, California Senatosu sadakat yemini imzalamayı reddetmişti. Ancak Strauss, tek karşı oyun kendi oyu olduğunu anlayınca yumuşadı. Kongre, AEC'den burslarla finanse edilen biliminsanları için FBI güvenlik izni şartı getiren bir yasayı kabul edince, Oppenheimer AEC'ye öfkeli bir mektup gönderdi. Gerekli güvenlik soruşturmalarının "geleneklerini" ihlal ettiği gerekçesiyle enstitünün artık bu tür bursları kabul etmeyeceğini yazdı. Oppenheimer mütevelli heyetine, yaptığı işi sadece bir ay sonra bildirdi. Toplantı tutanaklarına göre, bazı mütevelliler, direktörün bu eyleminin enstitüyü özellikle FBI ile "siyasi bir tartışmaya" sokabileceği korkusunu dile getirdi.* Oppenheimer'a gelecekte bu tür kararları vermeden önce heyete danışması gerektiği söylendi.

1948 baharında, Oppenheimer *New York Times*'tan bir muhabire enstitü vizyonu hakkında özgürce konuştuğu bir röportaj verdi. Bir sömestr veya bir yıllık kısa süreli ziyaretler için çok daha fazla akademisyeni –hatta akademisyen olmayıp iş veya siyaset deneyimi olanları– davet etmeyi istediğini söyledi. *Times*, haberinde, "Oppenheimer kalıcı üye sayısını azaltmayı planlıyor," dedi.† Ve sonra muhabir, Oppenheimer'ın işine dair şöyle havalı bir tanım yaptı: "Diyelim ki emrinizde 21 milyon dolarlık bağışa dayalı bir fonunuz var. Diyelim ki bu fonu, dünyanın en büyük hocalarını, biliminsanlarını, yaratıcı sanatçılarını, en sevdiğiniz şairi, çok ilginizi çeken bir kitabın yazarını, birlikte evrenin mahiyeti hakkındaki spekülasyonlar üzerine kafa patlatmak istediğiniz Avrupalı fizikçiyi maaşlı

---

* A.g.e., s. 679-80, 691.

† Harry M. Davis, "The Man Who Built the A-Bomb," *New York Times Magazine*, 18.4.48, s. 20.

ev misafirleriniz olarak davet etmek için kullanabiliyorsunuz. İşte Oppenheimer'ın sahip olduğu ortam tam olarak bu. Her türlü ilgi ve merakını tatmin edebiliyor."

Tabii ki enstitünün bazı daimi üyeleri bu sözler karşısında irkildi. Bazıları da direktörlerinin enstitüyü kendi entelektüel heveslerine göre yönetebildiği fikrine gücendi. Oppenheimer 1948'de *Time* dergisine, enstitünün insanların "oturup düşünebilecekleri" bir yer olduğu ancak insanların sadece oturacağından emin olunabileceği imasında bulunarak başka bir patavatsızlık daha yaptı. Sözlerine enstitünün "bir orta çağ manastırı havası taşıdığını" söyleyerek devam etti. Daha sonra, enstitünün en iyi yanının "entelektüel bir otel" olarak hizmet etmesi olduğunu öne sürerek daimi fakülte üyelerinin hassasiyetlerini istemeden yaraladı.* *Time*, enstitüyü "geçici düşünürlerin yollarına devam etmeden önce dinlenebilecekleri, kendilerini toparlayabilecekleri ve tazelenebilecekleri bir yer" olarak tanımladı. Bunun üzerine fakülte, Oppenheimer'a bu tür bir propagandanın "sakıncalı" olduğuna dair "çok güçlü kanaatleri" olduğunu bildirdi.†

Oppenheimer'ın enstitü için geniş kapsamlı planları, bilhassa başlangıçta onları atamalarla ve enstitü bütçesinden daha büyük ödeneklerle kayıracağını düşünen matematikçiler tarafından genellikle direnişle karşılaşıyordu. Argüman olarak olağanüstü derecede ehemmiyetsiz konular dile getirilebiliyordu. Oppenheimer'ın anlayışlı sekreteri Verna Hobson'a göre "enstitü ilginç bir cennetti.‡ Ama ideal bir toplumda, günlük sürtüşmelerin hepsini ortadan kaldırdığınızda, onların yerini almak üzere yaratılan yeni sürtüşmeler çok daha acımasız oluyordu." Kavgalar daha çok atamalarla ilgiliydi. Bir keresinde, Oppenheimer bir toplantıya başkanlık ederken Oswald Veblen içeri girip tartışmayı dinlemekte ısrar etti. Oppenheimer ona gitmesi gerektiğini söyledi ama matematikçi reddedince toplantıyı başka bir odada devam etmek üzere erteledi. Hobson, "Tıpkı küçük çocukların kavga etmesi gibi," diyordu.

---

* "The Eternal Apprentice," *Time*, 8.11.48, s. 70.

† Stern, "A History of the Institute for Advanced Study, 1930-1950," s. 651, yayımlanmamış notlar, IAS Archives.

‡ Verna Hobson, röportaj: Sherwin, 31.7.79, s. 14.

Veblen, Oppenheimer'a sık sık sorun çıkarıyordu. Bir mütevelli olarak, enstitü içinde her zaman bir tür kudret simsarlığı yapıyordu. Aslında matematikçilerin çoğu Veblen'in direktör olarak seçilmesini bekliyordu. Bunun yerine, bir enstitü profesörünün dediği üzere, "bu yeni yetme Oppenheimer" getirilmişti.* Von Neumann, Oppenheimer'ın direktör olarak seçilmesine aktif olarak karşı çıkmıştı. Strauss'a, "Oppenheimer'ın dehası tartışılmaz," yazmıştı ancak "onu direktör yapacak bilgelikten nasibi" konusunda ciddi şüpheleri vardı. Von Neumann ve diğer pek çok matematikçi, "direktörlüğün bir ya da iki yıllık dönem başkanlığı ile bir fakülte komitesine evrilmesinden" yana görüş bildirmişti. Bunun yerine başlarına tam da istemedikleri bir şey gelmişti: geniş, karmaşık bir gündemi olan, güçlü iradeli bir direktör.

Oppie, Los Alamos'taki liderliğini karakterize eden aynı sabrı ve enerjiyi enstitüde de sergiledi. Ancak Dyson'a göre matematikçilerle olan ilişkileri "felaketti."† Enstitünün matematik okulu her zaman birinci sınıftı ve Oppenheimer onların işlerine asla karışmamak için çok gayret sarf etti. Nitekim, direktörlüğünün ilk yılında, matematik okuluna gelen üye sayısında yüzde 60'lık bir artış sağladı.‡ Ancak matematikçiler, buna olumlu karşılık vermek yerine, onun matematik dışı alanlardaki atamalarının çoğuna her zaman karşı çıktılar. Hayal kırıklığına uğrayan ve öfkelenen Oppenheimer, bir keresinde otuz sekiz yaşındaki matematikçi Deane Montgomery'yi, "Şimdiye kadar tanıştığım en kibirli, en dik kafalı orospu çocuğu," diye tanımlamıştı.§

Duygular derinlere iniyor ve orantısız patlamalara yol açıyordu. Enstitüde onlarca yıl geçiren büyük Fransız matematikçi André Weil (1906-1998), "Onun [Oppenheimer'ın] işi gücü matematikçileri küçük düşürmek," diyordu.¶ "Oppenheimer tamamen bedbaht

---

* John von Neumann'dan Lewis Strauss'a, 4.5.46, Strauss Evrakı, HHL. Enstitünün kurucu direktörü Dr. Abraham Flexner, Strauss'un Oppenheimer'ı seçmesine de şiddetle karşı çıktı (Strauss, *Men and Decisions*, s. 271).

† Freeman Dyson, röportaj: Sherwin, 16.2.84, s. 18.

‡ Stern, "A History of the Institute for Advanced Study, 1930-1950," s. 654, yayımlanmamış notlar, IAS archives.

§ Regis, *Who Got Einstein's Office?*, s. 151.

¶ A.g.e., s. 152.

bir kişilikti ve eğlencesi insanları birbirine kırdırmaktı. Buna çok şahit oldum. Enstitüdeki insanların birbirleriyle kavga etmesinden hoşlanırdı. Niels Bohr ya da Albert Einstein olmak istiyor ama olamayacağını biliyordu, bu yüzden kendisini bedbaht hissediyordu." Weil, Oppenheimer'ın enstitüde karşılaştığı şişkin egoların tipik bir örneğiydi. Bunlar, Los Alamos'ta kişilik gücüyle kolayca önderlik ettiği genç adamlar gibi değildi. Weil kibirli, sert ve talepkârdı. Başkalarının gözünü korkutmaktan neredeyse çılgınca bir zevk alıyordu ve Oppenheimer'ın gözünü korkutamadığı için çok öfkeliydi.

Akademik siyaset belki herkesin bildiği gibi incir çekirdeğini doldurmayan bir şeydi ama Oppenheimer, enstitüye özgü birkaç paradoksla karşı karşıyaydı.* Disiplinlerinin doğası gereği, matematikçiler her zaman en iyi sezgisel çalışmalarını yirmili yaşlarında veya otuzlu yaşlarının başında yaparlar – oysa tarihçiler ve diğer sosyal bilimciler, gerçekten yaratıcı çalışma yeteneğine sahip olmak için genellikle yıllarca süren titiz bir hazırlığa ihtiyaç duyarlar. Dolayısıyla enstitü, parlak, genç matematikçileri kolayca tespit edip işe alabiliyordu ancak zaten yeterince deneyimli olmayan bir tarihçiyi nadiren atayabiliyordu. Üstelik genç matematikçiler bir tarihçinin eserini okuyup hakkında fikir edinebildikleri hâlde, hiçbir tarihçi matematik okulundaki aday adayları için aynısını yapamazdı. Ve işte en can sıkıcı paradoks burada yatıyordu: Matematikçiler, eşyanın doğası gereği hızla asıl alanlarının ötesine geçiyor ve öğretim görevleri olmadığı için, orta yaşta çoğu, kendilerini başka işlere adama eğiliminde oluyordu. Dikkatleri dağıtılmazsa, matematikçiler kaçınılmaz olarak her atamayı bir tartışmaya dönüştürüyordu. Tersine, matematikçi olmayanlar, daha yaşlı olduklarından ve kariyerlerinin en verimli yıllarını yaşadıklarından, bu tür akademik entrikalara çok az ilgi duyuyor ve zaman ayırıyorlardı. İşte matematikçilerin şansına ne yazık ki Oppenheimer, kendisi bir fizikçi olsa da enstitünün bilim kültürünü beşeri bilimler ve sosyal bilimlerle dengelemeye kararlı bir direktör olmuştu. Psikologları, edebiyat eleştirmenlerini ve hatta şairleri alıyor ve onları çileden çıkarıyordu.

Ara sıra, bu idari entrikalardan bıkan Oppenheimer, sitemlerini

* Stern, "A History of the Institute for Advanced Study, 1930-1950," s. 667-69, yayımlanmamış notlar, IAS Archives.

kendisine yakın olanlara duyuruyordu. Freeman Dyson'ı başka bir fizikçinin eli kulağındaki ataması hakkında pervasızca dedikodu yaparken yakalayınca, hemen ofisine çağırdı. Dyson, "Beni gerçekten dümdüz etti," dedi.* "Onu en öfkeli hâliyle gördüm. Bu çok kötüydü. Kendimi tam bir solucan gibi hissettim; bana duyduğu tüm güvene gerçekten ihanet ettiğime beni ikna etti... O böyleydi. İşleri kendi bildiği gibi yürütmek istiyordu. Enstitü onun kendi küçük imparatorluğuydu."

Oppenheimer'ın Los Alamos'tayken çok nadiren görülen öfkeli damarı, Princeton'da bazen en yakın arkadaşlarını bile şaşırtan bir şiddette ortaya çıkıyordu. Elbette, Robert çoğu zaman insanları zekâsı ve zarif tavırlarıyla cezbediyordu. Ama bazen o şiddetli kibrini dizginleyemiyor gibiydi. Abraham Pais, Oppenheimer'ın gereksiz yere sert yorumları yüzünden, genç akademisyenlerin, ofisine ağlayarak geldiği birkaç olayı hatırlıyordu.†

Oppenheimer'ın müdahalelerini savuşturabilen öğretim görevlisi nadirdi ancak Res Jost bir keresinde bunu unutulmaz bir şekilde yapmıştı. İsviçreli bir matematiksel fizikçi olan Jost, bir gün bir seminer verirken Oppenheimer bir noktayı daha ayrıntılı açıklamasını talep etmek için araya girdi. Jost başını kaldırıp, "Evet," dedi ama sonra konuşmasına devam etti. Oppenheimer onu durdurdu ve, "Yani şu, şu konuyu açıklayacak mısın diye soruyorum?" dedi.‡ Bu sefer Jost, "Hayır," dedi. Oppenheimer nedenini sorduğunda Jost, "Çünkü açıklamamı anlamayacaksın, daha fazla soru soracak ve tüm saatimi tüketeceksin," yanıtını verdi. Robert, Jost'un dersinin geri kalanında sessizce oturdu.

Huzursuz, zeki ve duygusal olarak mesafeli olan Oppenheimer, onu yakından gözlemleyenlere her zaman bir muamma gibi görünürdü. Onu neredeyse her gün enstitüde gören Pais, onun olağanüstü derecede özel biri olduğunu, "duygularını göstermeye niyetli olmadığını" düşünüyordu. Nadiren bir pencere açılır ve duygularının yoğunluğu açığa çıkardı. Bir akşam Pais, Jean Renoir'ın Birinci Dünya Savaşı askerleri arasındaki dostluk, sınıflar ve ihanet konulu

---

* Dyson, röportaj: Sherwin, 16.2.84, s. 17.

† Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 240.

‡ Bernstein, *Oppenheimer*, s. 184-85.

klasik bir savaş karşıtı film olan 1937 yapımı *Harp Esirleri* filmini izlemek için Princeton'daki Açık Hava Tiyatrosu'na gitti. Işıklar kapandıktan sonra Pais, Robert ve Kitty'yi arka sırada otururken gördü. Robert ağlamıştı.

1949'da başka bir vesileyle Pais, Robert ve Kitty'yi Dickinson Caddesi'ndeki küçük dairesinde bir partiye davet etti. Akşamleyin Pais bir ilhamla gitarını çıkardı ve herkesi yere oturup halk şarkıları söylemeye çağırdı. Robert buna uydu ancak Pais, Robert'ın bunu "saçma bir duruma düşürüldüğü yönünde bir kibir duygusuyla karşıladığını" açıkça görebiliyordu.* Ancak grup şarkı söylemeye başladıktan bir süre sonra Pais Robert'a baktı ve "o kibirli tavrının kaybolduğunu, onun yerine basit bir yoldaşlığa aç, duygulu bir adama dönüştüğünü" görerek etkilendi.

Enstitüdeki yaşamın temposu sakin ve uygardı; Fuld Hall'un ana katındaki ortak salonda her gün öğleden sonra üç ile dört arasında çay servisi yapılıyordu. Oppenheimer bir keresinde, "Çay saati, anlamadığımız şeyleri birbirimize açıkladığımız yerdir," demişti.† Oppenheimer haftada iki, hatta üç kez genellikle fizik, bazen de diğer alanlarda heyecanlı seminerlere ev sahipliği yapardı. "Bilgiyi yaymanın en iyi yolu," diyordu, "onu bir insanda toplamaktır."‡ İdeal olarak, fikir alışverişi için bazı kıvılcımlar gerekiyordu. Enstitüde ekonomist olan Dr. Walter W. Stewart, "Genç fizikçiler, kuşkusuz burada gördüğümüz en gürültülü, en kabadayı, en aktif ve entelektüel açıdan en uyanık grup," dedi.§ "Geçen gün bir seminerden çıkmış, geliyorlardı, birine, 'Nasıl geçti?' diye sordum. 'Harika,' dedi, 'Geçen hafta fizik hakkında bildiğimiz her şey yanlışmış!'"

Ancak bazen konuk konuşmacılar, "Oppenheimer muamelesi" denilen şeye maruz kalmayı sinir bozucu buluyordu. Dyson, İngiltere'deki ailesine yazdığı bir mektupta bu deneyimi şöyle anlatacaktı: "Seminerler sırasında davranışlarını oldukça dikkatli bir şekilde gözlemliyorum. Seyircinin geri kalanı için onun zaten bil-

* Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 241.

† Wheeler, *Geons, Black Holes, and Quantum Foam*, s. 25.

‡ *Time*, 8.11.48, s. 81.

§ Barnett, "J. Robert Oppenheimer," *Life*, 10.10.49.

diği şeyleri söyleyen konuşmacıları, aceleyle başka bir konuya geçmeye zorlamaktan kendini alamıyor; sonra konuşmacı bilmediği veya o an katılmadığı şeyler söylediğinde, konu tam olarak açıklanmadan keskin ve bazen yıkıcı eleştirilerle araya giriyor. . . . sürekli gergin bir şekilde ortalıkta dolaşıyor, sigarayı hiç elinden düşürmüyor. Sabırsızlığının büyük ölçüde kontrolünün ötesinde olduğuna inanıyorum."* Bazıları da onun başparmağının ucunu ısırma ve ön dişlerini durmaksızın tıkırdatma gibi tiklerine fitil oluyordu.

1950 sonbaharında bir gün Oppenheimer, Harold W. Lewis'i, Lewis ve S. A. Wouthuysen'le yazdıkları ve *Physical Review*'da yayımlanan, mezonların çoklu oluşumu hakkındaki makalenin özetini sunmak üzere kürsüye çıkardı. Makale, enstitünün direktörü olmadan hemen önceki son araştırma çalışmalarından birine dayanıyordu ve Oppenheimer doğal olarak çalışmaları hakkında ciddi bir tartışma yapmanın heyecanını taşıyordu. Bunun yerine, toplanan fizikçiler, şimşeğin bazen bir top şeklinde gözlemlendiği, açıklanamayan bir fenomen olan *Kugelblitz* veya "yıldırım topu" tartışmasına saptılar. Bu tür olayların neyle açıklanabileceği tartışılırken, Oppenheimer öfkeden kızarmaya başladı. Sonunda ayağa kalktı ve, "Alev topları, alev topları!" diye homurdanarak dışarı çıktı.†

Dyson, Dick Feynman'ın kuantum elektrodinamiği üzerine yaptığı son çalışmayı öven bir konferans verirken Oppenheimer "üzerine gelip bir ton laf söylemişti."‡ Ama daha sonra Dyson'dan davranışları için özür diledi. O zamanlar Oppenheimer, Feynman'ın maksimum sezgi ve minimum matematiksel hesaplamayla gösterdiği yaklaşımın temelde yanlış olduğunu düşünüyordu ve Dyson'ın savunmasını dinlemek istememişti. Ancak Hans Bethe Cornell'den gelip de Feynman'ın teorilerini destekleyen bir konferans verince Oppenheimer görüşlerini yeniden gözden geçirmeye karar verdi. Dyson'ın bir sonraki konferansında Oppenheimer hiç de âdeti olmayan bir sessizlik içinde oturdu ve daha sonra Dyson posta kutusunda çok kısa bir not buldu: "Nolo contendere.§ R.O."

---

* Dyson, *Disturbing the Universe*, s. 73; John Manley, röportaj: Sherwin, 9.1.85, s. 27.

† Murray Gell-Mann, *The Quark and the Jaguar*, s. 287.

‡ Dyson, *Disturbing the Universe*, s. 55, 73-74.

§ Tartışmak istemiyorum. *-çn*

Dyson, Oppenheimer'ın varlığında çok yoğun duygular yaşıyordu. Bethe ona Oppie ile çalışması gerektiğini çünkü onun "çok daha derin" olduğunu söylemişti.* Ancak Dyson, bir fizikçi olarak Oppenheimer konusunda hayal kırıklığına uğradı. Oppie'nin artık teorik fizik için gereken zor işleri ve hesaplamaları yapmak için zamanı yoktu. Dyson, "Belki de daha derindi," diyordu, "ama neler olup bittiğini bildiği yoktu!" Ama genellikle bir insan olarak Oppenheimer'ın felsefi kayıtsızlığı ve sürükleyici ihtiraslarının karşısında şaşkına dönüyordu. Oppie'yi, en kötü amacı "Şeytanı alt etmek ve sonra insanlığı kurtarmak" olan bir insan gibi düşünüyordu.†

Dyson, Oppie'yi "kendini beğenmişlikle" suçluyordu. Bazen Oppenheimer'ın üstü kapalı beyanlarını anlayamıyordu ve bu da ona "anlaşılmazlığın derinlik ile karıştırılabileceği" hissini veriyordu.‡ Yine de tüm bunlara rağmen Dyson, Oppenheimer'dan etkilenmişti.

1948'in başlarında *Time* dergisi, Oppenheimer'ın yakın zamanda *Technology Review*'da yayımladığı bir makale üzerine kısa bir haber yaptı. *Time*, "Bilimin suçluluk duygusu geçen hafta Dr. J. Robert Oppenheimer tarafından açıkça kabul edildi," diye yazdı.§ Haberde, Los Alamos Laboratuvarı'nın savaş zamanındaki başkanından alıntıyla şöyle deniyordu: "Fizikçiler, hiçbir bayağılığın, hiçbir mizahın, hiçbir abartının tam olarak söndüremeyeceği kaba anlamda günahı hep tanıyagelmiştir; ve bu, kaybedemeyecekleri bir bilgidir."

Oppenheimer, özellikle kendisinden gelen bu tür kelimelerin tartışmalara yol açacağını biliyor olmalıydı. Yakın arkadaşı olan Isidor Rabi bile sözcüklerin kötü seçilmiş olduğunu düşünüyordu: "Bu tür saçmalıkları,¶ asla bu şekilde konuşmazdık. Günah hissediyormuş, o daha kendini tanımaktan acizdi." Bu olaydan aldığı ilhamla Rabi, arkadaşı için, "Kafası çok fazla beşeri düşünceyle doluydu," dedi. Rabi, Oppie'yi ona kızmayacak kadar iyi tanıyordu ve arkadaşının zayıf yönlerinden birinin "işleri mistik gösterme eğilimi" ol-

* Dyson, röportaj: Sherwin, 16.2.84, s. 3.
† Dyson, *Disturbing the Universe*, s. 80.
‡ Dyson, röportaj: Sherwin, 16.2.84, s. 5.
§ *Time*, 23.2.48, s. 94.
¶ Rabi, röportaj: Sherwin, 12.3.82, s. 11.

duğunu biliyordu. Oppenheimer'ın Harvard'daki eski hocası Profesör Percy Bridgman, bir gazeteciye şunları söyledi: "Biliminsanları, doğada var olan gerçeklerden sorumlu değildir. Günah bilinci olan biri varsa o da Tanrı'dır. Gerçekleri oraya havale etmiş."*

Oppenheimer elbette bu tür düşünceler taşıyan tek biliminsanı değildi. O yıl, Cambridge'den eski hocası ("zehirli elma" olayındaki) Patrick M. S. Blackett, *Atom Enerjisinin Askeri ve Politik Sonuçları* adında bir eser yayımladı. Bu, bombayı Japonya'ya karşı kullanma kararının ilk tam kapsamlı eleştirisiydi. Blackett, Ağustos 1945'te Japonların neredeyse yenildiğini; atom bombalarının aslında savaş sonrası Japonya'nın işgalinde Sovyet payını engellemek için kullanıldığını savundu. Blackett şöyle diyordu: "Japonlar sadece Amerikan güçlerine teslim olsun diye iki bombayı –tamamı iki taneydi zaten– tam zamanında Pasifik'ten geçirip Hiroşima ve Nagasaki'ye yetiştirme çabasını bir hayal edin."† Atom bombalarının patlatılması, "hiç de İkinci Dünya Savaşı'nın son askeri eylemi değil, şu anda Rusya ile devam eden soğuk diplomatik savaşın ilk büyük operasyonudur" sonucuna varıyordu.

Blackett, birçok Amerikalının atom diplomasisinin bir faktör olduğunun farkında olduğunu ve bunun "bazı gerçekleri bilen ya da bundan şüphelenen birçok İngiliz ve Amerikalının kafasında yoğun bir psikolojik çatışma yarattığını" öne sürüyordu. "Bu çatışma, parlak bilimsel çalışmalarının bu şekilde kullanıldığını gören ve haklı olarak derin bir sorumluluk hisseden atom bilimcilerinin zihinlerinde özellikle yoğun yaşanıyordu." Blackett, elbette, eski öğrencisinin hissettiği iç ıstırabı anlatıyordu. Hatta Oppenheimer'ın MIT'de yaptığı ve açıkça ABD'nin "esas olarak yenilmiş bir düşmana karşı atom silahları kullandığını" söylediği 1 Haziran 1946 tarihli konuşmasını da aktardı.

Blackett'in kitabı ertesi yıl Amerika'da yayımlandığında heyecan yarattı. Rabi, *Atlantic Monthly*'nin sayfalarında buna itiraz etti: "Hiroşima için çıkarılan feryatlar Japonya'da yankı bulmuyor,"

---

* Barnett, "J. Robert Oppenheimer," *Life*, 10.10.49.

† P. M. S. Blackett, *Fear, War, and the Bomb*, s. 135, 139-40. Bu orijinal İngiliz yayınının Amerikan edisyonudur.

dedi ve ısrarla şehrin "meşru bir hedef" olduğunu söyledi.* Ancak, Oppenheimer'ın Blackett'in tezini asla eleştirmemiş olması manidardı. Nitekim o yıl Blackett Nobel fizik ödülünü kazanınca eski hocasını sıcak bir şekilde tebrik etti. Üstelik birkaç yıl sonra Blackett, Amerika'nın bombayı kullanma kararını eleştiren *Atomic Weapons and East-West Relations* [Atom Silahları ve Doğu-Batı İlişkileri] adında bir başka kitap daha yayımlayınca Oppenheimer, bazı noktaların "çok doğru" olmadığını düşünse de "ana tezi" doğruladı.

O bahar, yeni bir aylık dergi olan *Physics Today*, kapağına Oppie'nin metal bir borunun üzerine asılmış domuz turtası şapkasının siyah beyaz bir fotoğrafını koydu.† Bu ünlü şapkanın sahibini bir başlık atarak tanıtmaya gerek yoktu. Oppenheimer Einstein'dan sonra, kuşkusuz ülkedeki en ünlü biliminsanıydı ve zaman biliminsanlarının birdenbire mükemmel bilgelik numuneleri olarak görüldüğü bir zamandı. Onun önerileri hükümet içinde ve dışında hevesle takip ediliyor, bazen etkisi yaygın olarak görülüyordu. Dyson'a göre "hem Washington generalleriyle iyi ilişkiler içinde olmak hem de insanlığın kurtarıcısı olmak istiyordu."‡

* Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 433-35. Philip Morrison, *Bulletin of the Atomic Scientists*'in Şubat 1949 sayısında Blackett'in kitabına oldukça olumlu bir eleştiri yazdı. JRO'dan Blackett'e, telgraf, 6.11.48; JRO'dan Blackett'e, 14.12.56, JRO Evrakı.

† *Physics Today*, say. 1, no. 1 (Mayıs 1948).

‡ Dyson, *Disturbing the Universe*, s. 87.

YİRMİ SEKİZİNCİ BÖLÜM

"Bunu Neden Yaptığını Anlayamamış"

Bana o anda sinirinin bozulduğunu söyledi. . . . İşler zora girdiğinde böyle bir eğilimi var, bazen mantıksız şeyler yapıyor.

DAVID BOHM

1948 sonbaharında Robert, en son on dokuz yıl önce ziyaret ettiği Avrupa'ya döndü. O zamanlar kendisinden büyük işlerin beklendiği, gelecek vadeden genç bir fizikçiydi. Kendi kuşağının en tanınmış fizikçisi, Amerika'daki en önde gelen teorik fizik okulunun kurucusu ve "atom bombasının babası" olarak geri dönmüştü. Seyahat programı kapsamında Paris, Kopenhag, Londra ve Brüksel'e gitti, bunların hepsinde ya konuşma yaptı ya da fizik konferanslarına katıldı. Genç bir adam olarak entelektüel olgunluğa, Göttingen, Zürih ve Leiden'de okuduğu dönemde erişmişti. Bu nedenle bu geziyi hevesle bekliyordu. Ancak Eylül ayının sonunda kardeşine, gördükleri karşısında bir nevi hayal kırıklığına uğradığını yazdı. Frank'e, "Avrupa yolculuğu," dedi, "eski günlerde olduğu gibi, kayda değer bir zaman oldu. Fizik konferansları iyiydi ama her yerde –Kopenhag, İngiltere, Paris, hatta burada [Brüksel]– 'Anlarsınız ya, biz biraz işlerin dışında kaldık,' ifadesini duyuyorum."* Bu da Robert'ı neredeyse heyecanla şu sonuca ulaştırıyordu: "Hepsinin ötesinde anladım ki

* JRO'dan Frank Oppenheimer'a, 28.9.48, Alice Smith Collection, Sherwin Collection.

artık nasıl bir dünyada yaşayacağımız büyük ölçüde Amerika'da belirlenecek."

Robert daha sonra mektubunun asıl amacına geliyordu: Frank'ten "konfor, güç ve akıl almak için iyi bir avukat bulmasını" istemek. Temsilciler Meclisi'nin Amerikan Karşıtı Faaliyetler Komitesi (HUAC) o yaz toplantılar düzenliyordu ve Robert, belki kardeşi, belki de kendisi için endişeleniyordu. "Seyahat nedeniyle [J. Parnell] Thomas Komitesi'nde olup biteni detaylı takip edememek sıkıntılı oldu," diye yazdı Frank'e.

"Hiss hikâyesi bile bana tehditkâr bir işaret gibi geldi."

O Ağustos ayında, *Time* dergisi editörü ve eski komünist Whittaker Chambers, HUAC'a Yeni Düzen savunucusu ve eski bir yüksek düzeyli Dışişleri Bakanlığı görevlisi olan Alger Hiss'in Washington'daki gizli bir komünist hücrenin üyesi olduğuna dair tanıklık etmişti. Chambers'ın Hiss'e yönelik suçlamaları, hızla Cumhuriyetçilerin Roosevelt'in Yeni Düzen'cilerinin komünistlerin Amerikan dış politika kurumunun kalbine kadar girmelerine izin verdiği yönündeki iddiasının merkezine oturdu. Hiss, Eylül 1948'de Chambers'a iftira davası açtı ancak yılın sonunda Hiss, yalan ifade vermekle suçlandı.

Oppenheimer, Hiss vakasının "tehditkâr bir işaret" olduğunu düşünmekte haklıydı. Hiss'in çapında biri HUAC tarafından alaşağı edilebiliyorsa Komite'nin, Komünist Parti'ye bağlılığı iyi bilinen kardeşine yapabileceklerinden korkuyordu. Robert, Mart 1947'de *Washington Times-Herald*'ın Frank'in Parti üyesi olduğu suçlamasıyla bir haber yayımladığını biliyordu. Frank hikâyenin doğruluğunu hiç düşünmeden reddetmişti. Robert, fazla açık etmeden Frank'in "son yıllarda bu konuyu fazla düşündüğünü" söylemek istiyordu. Bu bağlamda, Frank'e nazikçe bir avukat tutmasını öneriyor ama sadece iyi bir avukat tutmasının yeterli olmayacağını söylüyordu. "Washington'ı, Kongre'yi ve hepsinden önemlisi, basını" tanıyan birine ihtiyacı vardı. "Mesela tüm bu niteliklere sahip olabilecek Herb Marks'ı düşünebilirsin," diyordu.

Robert, kardeşinin HUAC'ın cadı avlarından birine yakalanmayacağını umuyordu; ama doğal olarak Frank'in hazırlıklı olması gerekiyordu.

Otuz altı yaşında olan Frank Oppenheimer, tatminkâr bir kariyerin eşiğindeydi. Önce Rochester Üniversitesi'nde ve şimdi de Minnesota Üniversitesi'nde parçacık fiziğinde yenilikçi deneysel çalışmalar yapıyordu. 1949'da yüksek irtifalarda yüksek enerjili parçacıkları (kozmik ışınlar) inceleyen, ülkenin önde gelen deneycilerinden biri olarak diğer fizikçiler arasında bir üne sahipti. O yılın başlarında, Donanma uçak gemisi *USS Saipan*'ı Karayipler'e göndermiş, o ve ekibi, nükleer emülsiyon foto plakaları içeren bir bulut odasına sahip özel tasarlanmış bir kapsülü taşıyan bir dizi helyum balonunu o gemiden uçurmuştu. Aşırı yüksek irtifalara çıkmak üzere tasarlanan balonlarla taşınan foto plakalar, ağır atom çekirdeklerinin izlerini kaydetmiş; bu veriler, kozmik ışınların kökeninin patlayan yıldızlara kadar izlenebileceğini ortaya koymuştu. Metal kapsüllerin aşağı indikten sonra geri alınması gerekiyordu. Frank böyle bir kapsülü aramak için Küba'nın Sierra Maestra ormanlarında yürüyüşe çıktı ve onu muzaffer bir edayla, bir maun ağacının üzerine tünemiş olarak buldu. Ancak bir başkası denizde kaybolmuştu ve bunun karşısında Frank, melodramatik bir şekilde ruhunun "paramparça" olduğunu yazdı.* Aslında, bu maceraları seviyor ve işinden zevk alıyordu. 1945'e kadar Robert'ın ayak izlerini takip etmişse de Frank, şimdi yeni nesil bir deneyci olarak bağımsız bir yola girmişti.

Frank hakkında endişeli olan Robert, sahip olduğu şöhretin görünüşe göre kendi sol geçmişini gölgede bırakacağına inanmıştı. Kasım 1948'de hayatı ve kariyerine dair gurur verici bir profille birlikte *Time* dergisinin kapağında yer aldı. *Time* editörleri milyonlarca Amerikalıya atom çağının kurucu babası Oppenheimer'ın "otantik bir çağdaş kahraman" olduğunu söylüyordu.† *Time* muhabirlerine verdiği röportajda, radikal geçmişini saklamaya yeltenmedi. 1936'ya kadar "kesinlikle dünyada siyasetten en uzak insanlardan biri" olduğunu çekinmeden açıkladı. Ancak daha sonra "aklını yitiren" genç işsiz fizikçilerin ve Nazi rejiminden kaçmak zorunda

---

* Preuss, "On the Blacklist," *Science*, Haziran 1983, s. 33.

† *Time*, 8.11.48, s. 70; *Time*'ın kapak resminde Oppenheimer matematiksel formüllerle dolu bir kara tahtanın önünde dikiliyordu; Dyson, *Disturbing the Universe*, s. 74.

kalan Almanya'daki akrabalarının haberlerini duydukça gözlerinin açıldığını itiraf etti. "Siyasetin hayatın bir parçası olduğunun farkına vararak uyandım." Gerçek bir solcu oldum, Öğretmenler Sendikası'na katıldım, birçok komünist arkadaşım oldu. Kolejde veya lisenin sonlarında çoğu insanın yaptığı şey buydu. Thomas Komitesi [HUAC] bundan hoşlanmıyor ama ben bundan utanmıyorum; geç kalmaktan daha çok utanıyorum. O zamanlar inandıklarımın çoğu şimdi tamamen saçma görünüyor ama bu tam bir insan olmanın önemli bir aşamasıydı. Bu geç ama vazgeçilmez deneyim olmasaydı, Los Alamos'taki işi asla yapamazdım."

Time'da hikâyesi yayımlandıktan kısa bir süre sonra, Oppie'nin iyi arkadaşı ve bir zamanlar avukatı olan Herb Marks, "oldukça iyi" olduğunu düşündüğü makaleden dolayı ona bir tebrik yazdı.† Oppie'nin solcu geçmişiyle ilgili alıntıladığı sözlere muhtemelen bir gönderme olarak Marks, "Şu 'sorgulama' dokunuşu da mükemmeldi," yorumunu yaptı. Robert, "Benim de tek sevdiğim nokta senin cımbızla çekip gösterdiğin noktaydı. Uzun zamandır beklediğim ama söyleyemediğim bir şeydi, fırsatını bulunca kasten söyledim," diye yanıtladı. Herb'ün karısı Anne Wilson (Oppie'nin eski sekreteri), *Time*'da çıkan yazının eleştirileri üzerine çekeceğinden endişeliydi. Oppenheimer bundan ne çıkaracağından pek emin değildi. Herb'e şöyle yazdı: "İlk haftalarda en şiddetli şekilde bunun sıkıntısını çektim ama biraz umursamaz bir bakış açısıyla muhtemelen benim için böylesinin daha iyi olduğuna karar verdim."

Oppenheimer kongre müfettişlerine karşı bağışık olduğunu düşünmüş olabilir ancak 1949 baharında HUAC, Berkeley Rad Lab'da atom casusluğu üzerine büyük bir soruşturma başlattı. Sadece Frank değil Robert da potansiyel hedefler arasındaydı. Oppenheimer'ın eski öğrencilerinden dördüne –David Bohm, Rossi Lomanitz, Max Friedman ve Joseph Weinberg– ifadelerine başvurulmak üzere celpname tebliğ edildi. HUAC müfettişleri, Weinberg'ün 1943'te Steve Nelson'la atom bombası hakkında konuştuğu bir dinleme kaydı ol-

* *Time*, 8.11.48, s. 76.

† Herbert Marks'tan JRO'ya, 12.11.48; JRO'dan Marks'a, 18.11.48, kutu 49, JRO Evrakı.

duğunu biliyordu. Ancak bu kanıt Weinberg'ü atom casusluğu kapsamına dahil ediyor gibi görünse de HUAC'ın hukuk danışmanı, yetkisiz bir dinlemenin mahkemede delil sayılamayacağını biliyordu. 26 Nisan 1949'da HUAC, Weinberg'ü Steve Nelson ile yüzleştirdi. Weinberg, Nelson'la tanıştığını bile yalanladı. HUAC'ın avukatları Weinberg'ün yalancı şahitlik yaptığını biliyordu ama bunu kanıtlamak zor olacaktı. Dosyalarını Bohm, Friedman ve Lomanitz'in ifadeleriyle toplamayı umuyorlardı.

Bohm, tanıklık edip etmeyeceğinden, edecekse bile arkadaşları hakkında tanıklık etmek isteyip istemediğinden emin değildi. Einstein, hapse girmesi gerekse bile onu ifade vermeyi reddetmeye çağırdı. Yaşlı biliminsanı ona, "Bir süre oturup beklemen gerekebilir," demişti.* Bohm, Ek Beşinci Madde'den† yararlanmak istemiyordu; Komünist Parti üyesi olmanın yasadışı olmadığını ve bu nedenle kendisini suçlayabileceği hiçbir şey olmadığını düşünüyordu. İçinden geçen, kendi siyasi faaliyetleri hakkında ifade vermek ancak diğerleri hakkında ifade vermeyi reddetmekti. Lomanitz'in de benzer bir mahkeme celbi aldığının farkında olan Bohm, o sırada Nashville'de hocalık yapan eski arkadaşıyla temasa geçti. Lomanitz savaştan beri zor zamanlar geçirmişti; düzgün bir iş bulmayagörsün, FBI işverenine Lomanitz'in bir komünist olduğunu ve kovulması gerektiğini bildiriyordu. Geleceği özellikle karanlık görünüyordu ancak Princeton'da Bohm'u ziyaret edecek fırsatı buldu.

Onun gelişinden kısa bir süre sonra, iki eski arkadaş Nassau Caddesi'nde yürüyorlardı ki Oppenheimer bir berber dükkânından çıkıverdi. Robert, Lomanitz'i yıllardır görmemişti ama irtibatı koparmamışlardı. 1945 sonbaharında Lomanitz'e şöyle yazmıştı: "Sevgili Rossi: Uzun ama çok melankolik mektubunu aldığıma sevindim. Amerika'ya geri döner ve bunu yapma özgürlüğüne sahip olursan, lütfen gel ve beni gör. Zor bir zamandayız, özellikle de senin için zor. Ama sabret, sonsuza kadar sürmeyecek. En içten iyi dileklerimle, Opje."‡ Oppie ile hoşbeş ettikten sonra, Bohm ve Lo-

---

* Peat, *Infinite Potential*, s. 92.

† ABD Anayasası'nın Ek Beşinci Maddesi'ne göre kişilere tanınmış haklardan biri de "kendi aleyhine şahitlik yapmama" hakkıdır. *–çn*

‡ JRO'dan Lomanitz'e, 30.10.45, Sherwin Collection.

manitz içinde bulundukları açmazı anlattılar. Lomanitz'in dediğine göre, Oppenheimer tedirgin oldu ve aniden, "Aman Tanrım, her şey mahvoldu. Amerikan Karşıtı Faaliyetler Komitesi'nde bir FBI ajanı var," dedi.* Lomanitz bunu "paranoyakça" bulmuştu.

Ama Oppenheimer'ın endişelenmek için her türlü nedeni vardı.† O da HUAC huzurunda ifade vermek üzere celpname almıştı ve komitenin mensubu Illinois'den kongre üyesi Harold Velde'nin eski bir FBI ajanı olduğunu, savaş yıllarında Berkeley'de çalıştığını ve Rad Lab'i araştırdığını biliyordu.

Oppenheimer daha sonra eski öğrencileriyle bu karşılaşmasını iki dakikalık kısa bir konuşma olarak nitelendirdi. Onlara sadece "gerçeği söylemelerini" tavsiye ettiğini ve, "Yalan söylemeyeceğiz," karşılığını aldığını söyledi.‡ Bohm, 1949 Mayıs'ında ve ardından bir kez de Haziran'da HUAC huzurunda ifade verdi. Davasını üstlenen efsanevi sivil özgürlükler avukatı Clifford Durr'un tavsiyesi üzerine hem Birinci hem de Beşinci ek maddeleri gerekçe göstererek işbirliği yapmayı reddetti. O sırada, hocalık yaptığı Princeton Üniversitesi de Bohm'u destekleyen bir bildiri yayımladı.

7 Haziran 1949'da basına kapalı gizli celsede HUAC huzurunda ifade verme sırası Oppenheimer'ındı. Temsilci Richard M. Nixon (Cumhuriyetçi-California) da dahil olmak üzere altı kongre üyesi onu sorgulamak için oradaydı. Oppenheimer, görünüşe göre Komitenin huzuruna AEC Genel Danışma Komitesi'nin başkanı olarak çıktı. Ancak bu çifte kavrulmuş kongre üyeleri onu nükleer silah politikaları hakkında sorgulamak için değil; atomik casuslar hakkında bilgi edinmek için oradalardı. Endişeliydi ama savunma pozisyonunda görünmek istemiyordu, bu yüzden kişisel bir avukatla görünmemeye karar verdi. Bunun yerine, Joseph Volpe'u getirdi ve onu AEC'nin genel danışmanı olarak tanıttı. Sonraki iki saat boyunca Oppenheimer işbirliğine yatkın ve cana yakın davrandı.

HUAC'ın hukuk danışmanı öncelikle Komitenin kendisini sık-

---

* Lomanitz, röportaj: Sherwin, 11.7.79. Lomanitz, Peter Michelmore'a Oppenheimer'ın "aşırı endişeli göründüğünü" yazdı, Lomanitz'den Michelmore'a, 21.5.68, Sherwin Collection.

† Walter Goodman, *The Committee*, s. 239, 273. HUAC'ın baş araştırmacısı Louis Russell da eski bir FBI ajanıydı.

‡ JRO soruşturması, s. 151.

mak istemediğini söyledi. Buna karşılık ilk soru şu oldu: "Radyasyon Laboratuvarı'ndaki bazı biliminsanları arasında komünist bir hücrenin var olduğu gerçeğini biliyordunuz, değil mi?" Oppenheimer böyle bir bilgisi olduğunu reddetti. Daha sonra kendisinden eski öğrencilerinin siyasi faaliyetleri ve görüşleri hakkında konuşması istendi. Oppenheimer, savaştan önce Weinberg'ün komünist olduğunu bildiğini inkâr etti. "Savaştan sonra Berkeley'deydi ve o zamanlar ifade ettiği görüşler kesinlikle komünist çizgide görüşler değildi," dedi.

HUAC'ın hukuk danışmanı daha sonra Oppenheimer'a eski öğrencilerinden biri olan Dr. Bernard Peters'ı sordu. Verdiği cevaplar naifliğinin hâlâ devam ettiğini gösteriyordu. Gizli celsede ifade verdiği için, yorumlarının kamuoyuna açıklanmayacağını düşünüyor olmalıydı. HUAC'ın hukuk danışmanı sordu: Oppenheimer'ın Manhattan Projesi güvenlik subaylarına Peters'in "tehlikeli ve kıpkızıl bir adam" olduğunu söylediği doğru muydu?* Oppenheimer, Los Alamos'taki güvenlik subayı Yüzbaşı Peer de Silva'ya bu tarz şeyler söylediğini itiraf etti. Detaylandırması istenen Oppenheimer, Peters'ın Alman Komünist Partisi'nin bir üyesi olduğunu ve Nazilere karşı sokak çatışmalarında mücadele ettiğini açıkladı. Daha sonra bir toplama kampına gönderilmiş ve sonra mucizevi bir şekilde "hile" yaparak kaçmıştı. Ayrıca Peters'ın California'ya vardığında, Komünist Parti'yi "[ABD] hükümetini güç ve şiddet kullanarak devirmeye yeterince kararlı davranmaması" nedeniyle "şiddetle kınadığını" söyledi. Peters'ın Alman Komünist Partisi'ne üye olduğunu nereden bildiğinin sorulması üzerine Oppenheimer, "Başka şeylerin yanı sıra bunu da bana söylemişti," diye yanıtladı.

Oppenheimer, Peters konusunda sıkıntılı görünüyordu. Mayıs ayında, yani sadece bir

ay önce, Amerikan Fizik Derneği'nin bir konferansı sırasında, eski arkadaşı Samuel Goudsmit ona Peters'ı sormuştu. Goudsmit, AEC danışmanı sıfatıyla zaman zaman güvenlik konularını gözden geçiriyordu. Peters yakın zamanda Goudsmit'e neden başının dertte olduğunu sormuştu. Bunun üzerine Goudsmit güvenlik dos-

* HUAC duruşması, 7.6.49, ABD Temsilciler meclisi kayıtları, RG 233 HUAC Executive Session Transcripts, kutu 9, JRO klasörü, s. 8-9, 21.

yasına bakmış ve Oppenheimer'ın 1943'te De Silva'ya verdiği ve Peters'ın "tehlikeli" olduğunu söylediği ifadeyi okumuştu. Goudsmit, Oppie'ye Peters hakkında hâlâ aynı fikirde olup olmadığını sorduğunda Oppenheimer, "Şuna bir bak. Güvenilecek birine benziyor mu?" diyerek onu şaşırtmıştı.*

Oppenheimer'a diğer arkadaşları da soruldu. Eski arkadaşı Haakon Chevalier'in komünist olup olmadığı sorulduğunda, "Renk vermeyen cinsin en iyi örneğiydi," yanıtını verdi ve Parti üyesi olup olmadığı hakkında hiçbir bilgisi olmadığını söyledi. "Chevalier olayı" ile ilgili olarak, Oppenheimer 1946'da FBI'a anlattığı aynı hikâyeyi tekrarladı. Chevalier şaşkın hâlde utana sıkıla ona Eltenton'ın "Sovyet Hükümeti'ne bilgi iletme" fikrinden bahsetmişti ve (Oppenheimer) cevaben yüksek sesle ve şiddetle "şaşırmamasını ve onunla hiçbir bağlantı kurmamasını" söylemişti. Oppenheimer, Chevalier'in atom bombası hakkında Hiroşima'da patlayıncaya kadar hiçbir bilgisi olmadığını söyledi. Komite, hikâyenin 1943'te Pash'e anlattığı versiyonundaki diğer üç biliminsanıyla temasa geçmeye yönelik özellikle soru sormadı ancak Oppenheimer başka herhangi birinin atomik istihbarat için kendisiyle temasa geçtiğini reddetti.

Oppenheimer, eski öğrencilerinden Rossi Lomanitz'in "inanılmaz bir düşüncesizlik" nedeniyle Rad Lab'den kovulduğunu ve orduya alındığını kısaca doğruladı. Ayrıca Joe Weinberg'ün Lomanitz'in arkadaşı olduğunu ve Dr. Irving David Fox adındaki başka bir fizik öğrencisinin Rad Lab'de bir sendika kurulmasında aktif çalıştığını kabul etti. Kenneth May hakkında sorulduğunda, May'in "bariz bir Komünist" olduğunu doğruladı.

Oppenheimer komiteyi memnun etmek için çok uğraşıyordu. Verebildiği her ismi veriyordu. Ancak kardeşinin geçmişteki Parti üyeliği sorulduğunda Robert, "Sayın Başkan, bana yönelttiğiniz soruları cevaplayacağım. Sizden bu soruları kardeşim hakkında sormamanızı rica ediyorum. Eğer sizin için önemliyse, kendisine sorabilirsiniz. Sorulursa cevap veririm, ancak bana bu soruları sormamanızı istirham ediyorum."

---

* Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 124-125.

HUAC'ın hukuk danışmanı, olağanüstü bir saygı göstererek soruyu geri çekti. Bitiriş öncesi Kongre Üyesi Nixon, Oppenheimer'dan "son derece etkilendiğini" ve "programlarında onu bu pozisyonda görmekten dolayı çok mutlu olduğunu" söyledi.* Joe Volpe, Oppenheimer'ın havalı performansına hayran kalmıştı: "Robert, tüm cazibesiyle bu Kongre üyelerini koltuklarından havalandırmaya karar vermiş gibi görünüyordu," dedi.† Daha sonra, HUAC yasa koyucularının altısı da ünlü biliminsanının elini sıkmak üzere geldi. Belki de Robert'ın, şöhretinin koruyucu bir kalkan olduğuna inanmaya devam etmesi çok da yersiz değildi.

Oppenheimer sorgulamalardan yara almadan çıktı ancak eski öğrencileri o kadar şanslı değildi. Oppenheimer'ın ifade verdiği günün ertesi, Bernard Peters Komite önünde neredeyse formaliteden bir yirmi dakika geçirdi. Peters, Almanya'da veya ABD'de CP üyesi olduğunu, eşi Dr. Hannah Peters'ın daha önce Parti üyesi olduğunu ve Steve Nelson'ı tanıdığını reddetti.‡

Peters, Oppenheimer'ın önceki gün Komiteye ne söylediğini merak ederek ayrıldı, bu yüzden Rochester'a dönerken hocasını görmek için Princeton'a uğradı. Oppie, "Tanrı onların sorularını yönlendirdi, bu sayede itibar kırıcı bir şey söylemedim," diye espri yaptı.§ Ancak bir hafta sonra Oppenheimer'ın kapalı oturum ifadesi *Rochester Times-Union*'a sızdırıldı. Manşette şöyle yazıyordu: "Dr. Oppenheimer, Peters Hakkında 'Kıpkızıl' demiş."¶ Peters'in Rochester Üniversitesi'ndeki meslektaşları, arkadaşlarının Dachau'dan "hileyle" kaçtığını ve bir keresinde Amerikan Komünist Partisi'ni

---

* HUAC duruşması, 7.6.49, ABD Temsilciler Meclisi kayıtları, RG 233 HUAC Executive Session transcripts, kutu 9, JRO klasörü, Robert Oppenheimer, s. 42.

† Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 120.

‡ HUAC Duruşması, 8.6.49, s. 1-9, Bernard Peters Evrakı, NBA.

§ FBI dosyası 100-205953, rapor Charles F. Ahern tarafından Buffalo, New York'ta yazıldı, 5.3.54, Sherwin Collection. FBI bu alıntıyı 23.6.49 tarihinde Ed Condon ile karısı Emilie arasında el konulan bir mektuptan elde etti (*New York Herald Tribune*, 20.4.54). Bir rivayete göre Peters, "Ne demek istiyorsun?" dedi. "Eğer Tanrı sorularını yönlendirmemiş olsaydı benim hakkımda onur kırıcı şeyler mi söyleyecektin?" (Harold Green için Stern notları ve soruları, Philip Stern Evrakı, JFKL.)

¶ Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 125; *Rochester Times Union*, 15.6.49.

silahlı devrime yeterince kararlı olmamakla eleştirdiğini gazeteden okudular.

Peters kariyerinin tehlikede olduğunu hemen anladı.* Daha geçen yıl HUAC'dan benzer ifadeler sızmıştı ve *Rochester Times-Union*, "Rochester Üniversiteli Bilim İnsanı Her An Casus Avcılarıyla Yüzleşebilir" başlıklı bir haber yayımlayınca Peters, gazeteye iftira davası açmıştı. Mahkeme olmadan, uzlaşmayla 1 dolarlık tazminat kazanmıştı. Bu haberle Peters, iddiaların yeniden gündeme gelmesi durumunda ne tür bir tehlikede olduğunu anladı. Peters, *Rochester Times-Union*'a verdiği demeçte Oppenheimer'ın iddialarını peşinen reddetti: "Dr. Oppenheimer'a veya herhangi birine Komünist Parti üyesi olduğumu hiç söylemedim çünkü değildim ama Nazilere karşı ortaya koydukları coşkulu mücadeleye ve Dachau'daki toplama kampında ölen kahramanlara fazlasıyla hayran olduğumu söyledim," dedi.† Peters, ırksal ayrımcılığa karşı güçlü muhalefeti ve "sosyalizmin cazibesine" olan inancı göz önüne alınırsa bugün de siyasi görüşlerinin "ortodoks olmadığını" itiraf etti. Ama o bir komünist değildi. Aynı gün Peters, Oppenheimer'a içinde gazete kupürünün de olduğu bir mektup yazdı ve HUAC huzurunda bunları gerçekten söyleyip söylemediğini sordu. "Faşist diktatörlüklere karşı 'doğrudan eylemi' savunduğum konusunda haklısınız. Ancak, insanların çoğunluğunun hükümetleri kendi özgür iradeleriyle seçtiği bir ülkede böyle bir eylemi savunduğumu hiç gördünüz mü?"‡ Ayrıca, "Sokak çatışmalarına katıldığıma dair bu dramatik hikâyeleri nereden duydunuz? Katılmış olmayı dilerdim." Peters o kadar öfkelenmişti ki, avukatına "Robert'a iftira davası açmak için" yeterli nedeni olup olmadığını sordu.§

---

* Peters'ı daha sonraları Carter Hükümetinde yüksek düzeyli bir memur olacak Sol Linowitz adında bir avukat savundu. Bkz. Linowitz'den Peters'a, 29.11.48, ve ekli resmi belge, Peters Evrakı, NBAC.

† *Rochester Times-Union*, 15.6.49; Görünüşe göre Peters, Münih Gizli Polisi'nin 13.5.33 tarihli izniyle yasadışı komünist faaliyetler şüphesiyle tutuklandı. 14.10.33 tarihli başka bir polis emri, onu komünist faaliyetlerle suçladı ve bundan sonra akademik çalışmalardan men etti. (*Rochester Times Union*, 8.7.54, klasör 11'de, Peters Evrakı, NBAC.) Peters Yahudiydi ve Naziler iktidardaydı, yani bu suçlamaların ihtiyat kaydıyla alınması gerekir.

‡ Bernard Peters'tan JRO'ya, 15.6.49, Peters Evrakı, NBAC.

§ Bernard Peters'tan Hannah Peters'a, 26.6.49, Bernard Peters Evrakı, NBAC.

Beş gün sonra, 20 Haziran'da Oppenheimer, Peters'ın avukatı Sol Linowitz'i aradı ve Hannah Peters'a da bir mesaj iletti: Gazete haberinden "çok rahatsız olduğunu" Bernard'ın bilmesini istedi ve ısrarla gazetenin, Komiteye söylediklerini yanlış aktardığını söyledi. Ayrıca Robert, Bernard'la konuşmak için can attığını da söyledi.*

Oppenheimer, hemen kardeşi Frank'ten, Hans Bethe'den ve Victor Weisskopf'tan Oppie'nin bir arkadaşına bu şekilde saldırdığını duyunca hayretler içinde kaldıkları yönünde tepki gördü. Hem Weisskopf hem de Bethe, Peters hakkında nasıl böyle şeyler söylemiş olabileceğini anlayamadıklarını yazarken, onu "bu haberi düzeltmeye ve Peters'ın görevden alınmasını önlemek için elinden geleni yapmaya" çağırdılar.† Bethe ona şöyle yazdı: "Bana Peters'lar hakkında çok dostane konuştuğunuzu hatırlıyorum ve onlar da kesinlikle sizi dost olarak gördüler. Dachau'dan kaçışını ölüm tehlikesine karşı bir meşru müdafaa tedbiri yerine, nasıl 'doğrudan eylem' meylinin kanıtı olarak gösterebildiniz?"‡

Oppie'nin Göttingen günlerinden arkadaşı ve Los Alamos'ta kısa süre direktör yardımcılığı yapmış Edward Condon kızgın ve "tarif edilemeyecek kadar şaşkın"dı.§ Birleşik Devletler Standartlar Bürosu'nun direktörlüğüne getirilen Condon, Capitol Hill'e ara sıra yapılan sağcı saldırıların hedefiydi. 23 Haziran 1949'da eşi Emilie'ye şunları yazdı: "Robert Oppenheimer'ın aklını kaçırmaya başladığına ikna oldum. Eğer Oppie gerçekten dengesini yitiriyorsa, atom enerjisinin uluslararası kontrolü hakkındaki Acheson-Lilienthal raporunun yaratıcılığı da dahil olmak üzere sahip olduğu pozisyonları göz önünde bulundurursak bunun çok karmaşık sonuçları olur. Eğer kafayı yerse kesinlikle büyük bir trajedi olur. Umarım çok fazla kişiyi de yanında sürüklemez. Peters, Oppie'nin kendisi hakkındaki ifadelerinin, üstelik de gerçeği biliyor olması gereken konularda yalanlarla dolu olduğunu söylüyor."

---

* JRO FBI dosyası, böl. 7, bel. 175, 5.7.49, s. 18. FBI, Oppenheimer'ın 20.6.49 tarihli bir telefon görüşmesinden alıntı yapıyor. Ayrıca bkz. Hannah Peters'tan Bernard Peters'a, 20.6.49, Bernard Peters Evrakı, NBAC.

† JRO soruşturması, s. 212; Schweber, *In the Shadow of the Bomb*, s. 123-27.

‡ Hans Bethe'den JRO'ya, 26.6.49, Peters Evrakı, NBAC.

§ Condon'ın karısına yazdığı mektuba FBI tarafından el konuldu ve 1954 yılında basına sızdırıldı. Bkz. *New York Herald Tribune*, 20.4.54.

Condon, eşine Princeton'daki insanlardan "Oppie'nin son birkaç haftadır son derece gergin olduğunu" duyduğunu söyledi.* "Saldırıya uğrayacağı korkusuyla büyük bir gerginlik içinde görünüyor. Tabii ki Berkeley'den diğerlerinin karşılarına çıkarılan hususlar da dahil olmak üzere solcu faaliyetlerle ilgili çok fazla sicili olduğunu biliyor.

Görünen o ki muhbirlik yaparak, saldırılara karşı kişisel dokunulmazlık devşirmeye çalışıyor."

Kalbi kırık Condon, daha sonra Oppie'ye sert bir mektup yazdı: "Uzun zamandır tanıdığın ve ne kadar iyi bir fizikçi ve iyi bir vatandaş olduğunu çok iyi bildiğin bir adam hakkında nasıl bu şekilde konuşabildiğini anlamaya çalışmaktan uykularım kaçtı. Muhbirlik yaparak kendine dokunulmazlık devşirebileceğini düşünecek kadar aptal olabilir misin acaba? Umarım bu doğru değildir. Bu insanlar senin dosyalarına girmeye karar verip de bunları kamuoyuna açıkladıklarında, şimdiye kadar ortaya atılan 'vahiylerinin' onların yanında epey yavan kalacağını çok iyi biliyorsun."†

Birkaç gün sonra Frank Oppenheimer, Peters'ı Berkeley'ye gelen kardeşini görmeye götürdü. Peters görüşmeyi daha sonra Weisskopf'a yazdığı bir mektupta anlattı: "Robert'la yaptığım konuşma çok üzücüydü. İlk başta gazete haberinin doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu söylemeye yanaşmadı."‡ Peters gerçeği söylemesi konusunda ısrar edince, Oppie ifadesini gazetedeki hâliyle doğrulamıştı. Peters, "Bunun korkunç bir hata olduğunu söyledi," diye yazdı. Oppie bu durumu o gün bu sorulara cevap vermeye hazır olmadığı ve söylediklerinin bu kadar zedeleyici olduğunu şimdi,

---

* Paul Martin, "Oppenheimer Testimony on Dr. Peters Draws Charges of 'Immunity Buying,'" *Rochester Times-Union,* 9.7.54, klasör 11, Peters Evrakı, NBAC.

† Stern, *The Oppenheimer Case,* s. 126. Condon daha sonra şöyle dedi: "Beni en çok dehşete düşüren şey; o da [Oppenheimer] bir Yahudi çocuğuydu, altı milyon insanın yakılmasından çok kısa bir süre sonra kişisel yakınlığı da olan bir başka Yahudi çocuğu için o alçak komiteye, 'Peters'e ne kadar güveneceğimden emin değilim, çünkü o Dachau'dan kaçarken hileye başvurdu' diyebildi."(bkz. Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 486).

‡ Schweber, *In the Shadow of the Bomb,* s. 127; Schweber Peters'a atıfta bulunuyor, Victor Weisskopf'a mkt., 21.7.49, klasör 42, kutu 3, Weisskopf Evrakı, MIT.

sözlerini basılı olarak görünce fark ettiği şeklinde açıkladı. Peters, Princeton'daki buluşmalarında ona neden yanlış bilgi verdiğini sorduğunda, Oppenheimer "çok kızardı" ve hiçbir açıklaması olmadığını söyledi. Peters, Oppie'nin onu yanlış anladığı konusunda ısrarlıydı. Peters, Almanya'daki açık hava komünist mitinglerine katıldığını teyit ederken, Parti'ye fiilen katılmadığına dair yemin etti.

Oppie, Rochester gazetesinin editörüne HUAC ifadesini düzeltmesi için bir mektup yazmayı kabul etti. 6 Temmuz 1949'da yayımlanan mektupta Oppenheimer, Dr. Peters'ın yakın zamanda kendisine gelerek Komünist Parti üyesi olduğunu ve ABD hükümetinin şiddet kullanılarak devrilmesini savunduğunu "açıkça inkâr ettiğini" açıkladı. Oppenheimer, "Bu ifadeye inanıyorum," diyordu.* Devamında dokunaklı bir şekilde ifade özgürlüğünü savundu. "Siyasi görüşler, ne kadar radikal ve özgürce ifade edilirse edilsin, bir biliminsanını, bilimde sahip olduğu yüksek kariyerden edemez," dedi.

Peters mektubu "çok başarılı olmayan bir laf salatası" diye değerlendirdi.† Ancak Rochester Üniversitesi'ndeki işini kurtarmayı başardı.‡ Kısa bir süre sonra, gizli araştırma ve hükümet araştırma projelerine erişimi olmayınca, Amerika'daki kariyerinin çıkmaza girdiğini fark etti. 1949'un sonlarında Hindistan'a gitme niyetini dile getirince Dışişleri Bakanlığı, ona pasaport vermeyi reddetti. Ertesi yıl Dışişleri Bakanlığı onay verdi ve Peters, Bombay'daki Tata Temel Araştırma Enstitüsü'nde bir hocalık pozisyonunu kabul etti. Ancak 1955'te Dışişleri Bakanlığı pasaportunu yenilemeyi reddedince Peters nihayet Alman vatandaşlığına geçti. 1959'da o ve Hannah, kariyerinin geri kalanını geçireceği Niels Bohr'un Kopenhag'daki enstitüsüne taşındı.

Peters'ın işi, Bohm ve Lomanitz'e kıyasla daha kolaydı. Bir yıldan fazla bir süre sonra, her ikisi de Kongre'yi aşağılamakla suçlandı; Bohm 4 Aralık 1950'de tutuklandıktan (ve 1500 dolar kefaletle serbest bırakıldıktan) sonra, Princeton onu tüm hocalık görevlerinden

---

* JRO soruşturması, s. 214.

† Schweber, *In the Shadow of the Bomb*, s. 127.

‡ Rochester Üniversitesi kayda değer biçimde Dr. Peters'a olan desteğini kararlılıkla sürdürdü. Üniversite, 1950'de Hindistan'a yaptığı geziye sponsor oldu ve ertesi yıl onu doçentliğe terfi ettirdi. (Donald W. Gilbert, rektör, Bernard Peters'a, 29.5.51, klasör 13, Peters Evrakı, NBAC.)

uzaklaştırdı ve hatta kampüse ayak basmasını bile yasakladı. Altı ay sonra yargılandı ve beraat etti. Yine de Princeton, Bohm'un hocalık sözleşmesini sona erdiği Haziran ayında yenilememe kararı aldı.

Lomanitz'in akıbeti daha da kötü oldu.* HUAC'da verdiği ifadeden sonra, Fisk Üniversitesi'nden atıldı; daha sonra iki yıl boyunca gündelik işçi olarak çalıştı, çatıları katranladı, çuval taşıdı ve ağaçları budadı. Haziran 1951'de Kongre'yi aşağılamaktan yargılandı. Beraat ettikten sonra bile, bulabildiği tek iş saatte 1,35 dolara demiryolu raylarını tamir etmekti. 1959'a kadar başka bir öğretim üyeliği işi alamadı. Gariptir ki Lomanitz hiçbir zaman Oppenheimer'a karşı kızgınlık besliyor gibi değildi. FBI'ın ve zamanın politik kültürünün ona yaptıklarından dolayı onu suçlamıyordu. Ama yine de süregelen bir hayal kırıklığı vardı. Lomanitz bir zamanlar Oppenheimer'ı "neredeyse bir tanrı" olarak görüyordu. Oppenheimer'ın "kötü niyetli" olabileceğini düşünmemişti. Ancak yıllar sonra "insanların zayıflıklarından dolayı kişisel olarak üzüntü duymaya başladığını" söyleyecekti.†

Oppenheimer'ın eski öğrencilerini korumak için yapabileceği pek bir şey yoktu ama bazen resmen onlarla herhangi bir ilişkiye girmekten korkuyormuş gibi davranıyordu. Birliktelikleri, siyasi geçmişiyle bir bağlantı ve dolayısıyla siyasi geleceği için bir tehdit oluşturuyordu. Belli ki korkuyordu. Bohm Princeton'daki işini kaybettikten sonra Einstein, asistanı olarak çalışmak üzere İleri Araştırmalar Enstitüsü'ne getirilmesini önerdi. Büyük bilgin hâlâ kuantum teorisini tadil etmeye çalışıyordu ve, "Eğer bunu yapabilecek biri varsa, o da Bohm'dur," diyordu.‡ Ancak Oppenheimer bu fikri reddetti; Bohm enstitü için siyasi bir yük olacaktı. Söylentilere göre Eleanor Leary'ye Bohm'u uzak tutması için talimat vermişti. Leary'nin daha sonra enstitü personeline, "David Bohm, Dr. Oppenheimer'ı görmemeli. Onu kesinlikle görmeyecek," dediği duyuldu.

Kişisel menfaat gereği, Oppenheimer'ın Bohm'la arasına mesafe koymak için her türlü nedeni vardı. Öte yandan, Bohm Brezilya'da

* Lomanitz, röportaj: Sherwin, 11.7.79.

† Lomanitz'den Peter Michelmore'a, 21.5.68, Sherwin Collection.

‡ Peat, *Infinite Potential*, s. 104, 337; Peat, H. K. Fleming'in yazdığı "After 40 Years, Professor Bohm Re-emerges," başlıklı bir gazete makalesine atıfta bulunuyor. *Baltimore Sun*, Nisan 1990.

bir öğretim üyeliği fırsatı yakalayınca, Oppenheimer ona güçlü bir tavsiye mektubu yazdı. Bohm kariyerinin geri kalanını yurtdışında, önce Brezilya'da, sonra İsrail'de ve son olarak İngiltere'de geçirdi. Bir zamanlar Oppenheimer'a derin bir hayranlık duyuyordu. Yıllar içinde bu duygular kararsız bir hâl almış olsa da Amerika'dan sürülmesinden asla Oppie'yi sorumlu tutmadı. Bohm, "Bence elinden geldiğince bana adil davrandı," dedi.*

Bohm, Oppenheimer'ın büyük bir baskı altında olduğunu biliyordu. Peters aleyhindeki HUAC ifadesinin ortaya çıkmasından kısa bir süre sonra, Bohm Oppie ile samimi bir konuşma yaptı. Arkadaşları hakkında neden böyle şeyler söylediğini sordu. Bohm aldığı cevabı şöyle nakletti: "Bana o an sinirlerinin bozulduğunu söyledi. O an üzerinde çok fazla baskı hissetmiş. Tam olarak sözcüklerini hatırlamıyorum ama demek istediği buydu. İşler aşırı zora girince onun böyle bir eğilimi var, bazen mantıksız şeyler yapıyor. Bunu da neden yaptığını anlayamadığını söyledi."† Tabii ki bu daha önce de 1943'te Pash ile yaptığı görüşmede ve 1945'te Truman ile yaptığı toplantıda olmuştu. Aynısı 1954'teki güvenlik soruşturması sırasında yeniden olacaktı. Ancak Bernard Peters, Weisskopf'a şöyle söylemişti: "O [Oppenheimer] açıkça duruşmalardan ölümüne korkuyordu ama bu yaptıklarını mazur gösterecek değil. Gözümde çok yükseklere koyduğum bir adamı böyle umutsuz bir ahlaki durumda görmek benim için üzücü bir deneyim oldu."‡

Haziran 1949'un başlarında verdiği HUAC ifadesinden sadece altı gün sonra Oppenheimer, Atom Enerjisi Ortak Komitesi açık oturumunda projektör ışıkları altında ifade vermek üzere Capitol Hill'e geri geldi. Görüşülecek konu, yabancı laboratuvarlara araştırma amaçlı radyoizotop ihracatıydı. AEC komisyon üyeleri dörde karşı birlik tartışmalı bir kararla, ihracatı onaylamışlardı. Muhalif tek komisyon üyesi Lewis Strauss'tu çünkü bu tür ihracatın tehlikeli olduğuna ve radyoizotopların askeri atom enerjisi uygulamalarında

* Bohm, röportaj: Sherwin, 15.6.79.

† A.g.e.

‡ Schweber, *In the Shadow of the Bomb*, s. 127. Schweber, Peters'tan naklediyor, Victor Weisskopf'a mektup, 21.7.49, klasör 42, kutu 3, Weisskopf Evrakı, MIT.

kullanılmak üzere yönlendirilebileceğine inanıyordu. Kısa bir süre önce, AEC kararını çevirmek için Strauss, Ortak Komite huzurunda yapılan bir duruşmada açıkça ihraçlara karşı tanıklık etmişti.

Dolayısıyla Oppenheimer, Senato Ofis Binası'nın toplantı salonuna girdiğinde Strauss'un endişelerinin farkındaydı. Ancak bunları paylaşmadı ve açıkça bu endişelerin aptalca olduğunu düşündüğünü belirtti. "Kimse bana bu izotopları atom enerjisi için kullanamayacağımızı söyletemez," diye konuştu. Atom enerjisi için kürek de kullanabiliriz; nitekim kullanıyoruz da. Atom enerjisi için bir şişe bira da kullanabiliriz. Aslında kullanıyoruz." Bu noktada dinleyicilerden kahkahalar ve homurtular duyuldu. Genç bir muhabir, Philip Stern, o gün duruşma salonunda oturuyordu.* Stern'ün bu iğnelemelerin hedefinin kim olduğu hakkında hiçbir fikri yoktu, ancak "Oppenheimer'ın biriyle dalga geçtiği açıktı."

Joe Volpe kiminle dalga geçtiğini çok iyi biliyordu. Tanık masasında, Oppenheimer'ın yanında otururken Lewis Strauss'a baktı ve bu AEC komisyon üyesinin yüzünün kızgın bir pancar kırmızısına döndüğünü görünce şaşırmadı. Oppenheimer'ın bir sonraki ifadesi daha fazla kahkaha ile karşılandı: "Bu geniş anlamda izotopların önemi benim sıralamama göre, elektronik cihazlardan çok daha geride ama mesela vitaminlerden çok daha ileride, yani ikisi arasında bir yerdedir."

Daha sonra Oppenheimer Volpe'a gelişigüzel sordu: "Pekâlâ Joe, nasıldım?"† Avukat sıkıntı içinde, "Çok iyi, Robert. Hem de çok iyi," dedi. Oppenheimer, küçük bir politika anlaşmazlığı yüzünden Strauss'u küçük düşürmek üzere yola çıkmamış olabilir. Ancak Oppie kolaylıkla bu küçümseme havasına girebiliyordu. Birçok arkadaşı ısrarla böyle olduğunu söylüyordu. Bu onun okul repertuarının bir parçasıydı. Bir arkadaşı, "Robert yetişkin insanları okul çocuğu gibi hissettirebilir," diyordu. "Devleri hamamböceği gibi hissettirebilir." Ama Strauss bir öğrenci değildi; güçlü, buluttan nem kapan, kolayca gururu kırılan, intikamcı bir adamdı. O gün duruşma sa-

* 1969'da Philip Stern, 1954 Oppenheimer güvenlik yargılaması hakkında parlak bir kitap yazacaktı (bkz. Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 131).

† Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 129-31; Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 196-97.

lonundan çok sinirli çıktı. AEC komisyonu üyelerinden Gordon Dean, "Lewis'in yüzündeki korkunç ifadeyi hiç unutmuyorum," diyordu. Yıllar sonra, David Lilienthal, hafızasında tazeliğini koruyan o anı, "Orada, bir erkeğin yüzünde pek sık görmeyeceğiniz türden bir nefret ifadesi vardı," diye anlatacaktı.

Oppenheimer'ın Strauss ile ilişkisi, Oppie'nin, Strauss'un İleri Araştırma Enstitüsü direktörlüğüne müdahale etme girişimlerine direneceğini açıkça gösterdiği 1948'in başlarından beri sürekli kötüye gidiyordu. Bu duruşmadan önce, AEC ile ilgili başka bazı anlaşmazlıkları da geride bırakmışlardı. Ama şimdi Oppenheimer'ın profesyonel yaşamının her alanında güçlü ve etkili olan tehlikeli bir düşmanı hâline gelmişti.

Enstitü mütevellisinden Dr. John F. Fulton, Ortak Komite önündeki çatışan ifadelerinden sonra Strauss'un, Enstitü Kurulu'ndan istifa etmesini beklediğini söyledi. Fulton başka bir mütevelliye, "Bay Strauss Mütevelli Heyeti'mizde kaldığı sürece, Robert Oppenheimer'ın İleri Araştırma Enstitüsü Direktörü olarak kendini hiç rahat hissedeceğini sanmıyorum," diye yazdı.* Ancak Strauss'un yakın zamanda enstitünün Mütevelli Heyeti başkanlığına seçilmesini planlayan müttefikleri vardı ve şimdi sadece "arsızlık" yapıp "bilimsel bir konuda Dr. Oppenheimer ile ters düştü diye" istifa etmeye niyeti olmadığını belli etmişti.† Strauss kızgındı ve intikam alıncaya kadar öfkesi geçmeyecekti.

Hemen ertesi gün, 14 Haziran 1949'da Frank Oppenheimer HUAC'ın huzuruna tanık olarak çıktı. İki yıl önce, bir gazeteciye daha önce hiç Komünist Parti üyesi olmadığını söylemişti. Parti üyeliği hakkında yalan söylemeyi planlamamıştı ancak *Washington Times-Herald*'ın bir muhabiri onu bir gece geç saatlerde aramış ve ertesi sabah gazetesinin bir haber yayımlayacağını söylemişti. Ha-

* Dr. John F. Fulton'dan Herbert H. Maas'a, 1.8.49, Beatrice M. Stern, "A History of the Institute for Advanced Study, 1930-1950,"den alıntı, s. 676, yayımlanmamış notlar, IAS Archives.

† Strauss, dosyaya not, 30.9.49, LLS Papers, HHL. Eylül 1953'te Strauss, söz konusu izotop talebinin Norveç ordusu tarafından, daha sonraları Norveçlilerin komünist olduğu gerekçesiyle görevden aldığı Dr. Ivan Th. Rosenquist adına yapıldığını öğrendi. Haklılığının kanıtlandığını hisseden Strauss, bu gerçeği not olarak bir dosyaya kaydetti, Strauss Evrakı, HHL.

beri telefonda okuduktan sonra muhabir hemen yorumunu istedi. Frank, "Hikâye, asılsız olan bir sürü iddiayla doluydu," dedi.* "Haberdeki tek gerçek, savaş öncesi parti üyeliğiydi. Benden bir yorum istediler ve ben sadece hepsinin yanlış olduğunu söyledim ki bu yaptığım aptalcaydı. Hiçbir şey söylememeliydim." Hikâye yayımlandığında, Minnesota Üniversitesi'ndeki yetkililer, Frank'e aynı reddi yazılı olarak da vermesi için baskı yaptı. İşini kaybetmekten korkan Frank, bir avukata, hiçbir zaman Komünist Parti'ye üye olmadığına dair yemin içeren bir bildiri taslağı hazırlattı.

Ama Jackie ile konuştuktan sonra, Frank gerçeği söylemesi gerektiğine karar verdi.

O sabah, kendisinin ve Jackie'nin 1937 başlarından 1940 sonlarına veya 1941 başlarına kadar yaklaşık üç buçuk yıl Komünist Parti üyesi olduklarına dair yeminli ifade verdi. Bu yıllarda Parti takma adının "Frank Folsom" olduğunu doğruladı. Avukatı Clifford Durr'un tavsiyesi üzerine, başkalarının siyasi görüşleri hakkında ifade vermeyi reddetti. "Arkadaşlarım hakkında konuşamam," dedi.† HUAC'ın hukuk danışmanı ve çeşitli kongre üyeleri Frank'e isim vermesi için tekrar tekrar baskı yaptı. Eski FBI ajanı Kongre Üyesi Velde, sorularını yanıtlamayı reddetmesinin nedenlerini açıklamasını ısrarla isteyince Frank, arkadaşlarının siyasi bağlantıları hakkında konuşmayacağını söyledi: "Çünkü hayatım boyunca tanıdığım insanlar, güzel düşünceli ve iyi niyetli insanlar. Anayasa'nın veya Birleşik Devletler yasalarının amaçlarına aykırı herhangi bir şey düşündükleri, tartıştıkları veya söylediklerine dair hiçbir örnek bilmiyorum." Ağabeyinin tam tersine, Frank sözünü tuttu; isim vermedi.

O ve Jackie tüm bu olan biteni gerçeküstü buldular. Jackie haklı öfkesini kaybetmemişti. Kongre Komitesi giriş salonunda tanıklık etmeyi beklerken pencereden dışarı baktı ve Capitol Hill'in bakımlı arazilerle çevrili mermer hükümet binaları ile şehrin zenci nüfusunun işgal ettiği yıkık dökük evler arasındaki karşıtlığa şaştı. Ço-

---

* Frank Oppenheimer, röportaj: Weiner, 9.2.73, s. 72.

† Frank Oppenheimer ifadesi, 14.6.49, "Hearings Regarding Communist Infiltration of Radiation Laboratory and Atomic Bomb Project at the University of California, Berkeley," HUAC, s. 355-73.

cuklar yalınayak ve paçavralar içindeydiler. "Hepsi raşitik ve çoğu yetersiz beslenmiş görünüyordu." Oynayabildikleri tek şey sokakta buldukları döküntülerdi. Orada oturup okurken, dinlerken ve pencereden dışarı bakarken, bir yandan Komite'nin bana ne yapacağı konusunda endişeleniyor, bir yandan buraya birilerinin *beni* Amerikan Karşıtlığı suçlamasıyla sorgulaması için çağrıldığımı düşündükçe çıldırıyor, çıldırıyordum," diyordu.

Daha sonra Frank gazetecilere, 1937'de "dünyanın en zengin ve en üretken ülkesindeki işsizlik ve yoksulluk sorunlarına bir çözüm aramak için" Parti'ye katıldıklarını söyledi.

Ama 1940'ta hayal kırıklığı içinde Parti'den ayrılmışlardı. Ne Los Alamos'ta ne de Berkeley'deki Rad Lab'de atom casusluğu hakkında hiçbir bilgisinin olmadığını söyledi: "Komünist bir faaliyet bilmiyorum, kimse bilgi almak için benimle temasa geçmedi ve ben de hiçbir şey vermedim, çok çalıştım ve inanıyorum ki değerli katkılar sağladım."† Sadece bir saat sonra, Frank Minnesota Üniversitesi tarafından fizik yardımcı doçentliği görevinden istifasının kabul edildiğini gazetecilerden öğrendi. İki yıl önce yalan söylemişti ve üniversite açısından bu, akademik hayattan uzaklaştırılması için yeterli bir sebepti. Kadroya hak kazanmasına tam olarak üç ay kalmıştı ancak üniversitenin rektörüyle yaptığı son toplantıda işinin bittiği açıkça ortaya çıktı. Frank, rektörün ofisini gözyaşları içinde terk etti.

Frank yıkılmıştı. Tam olarak başına gelen şeyi ancak Berkeley'ye geri dönmeye çalıştığında anladı. Saflığından, Lawrence'ın ona kucak açacağını düşünmüştü ve Ernest onu geri çevirdiğinde şoke oldu.

Sevgili Lawrence,
Neler oluyor? İki buçuk yıl önce beni kucaklamış ve iyi dileklerde bulunmuştun. İstediğim zaman gelip çalışabileceğimi söylemiştin. Şimdi beni kabul edemeyeceğini söylüyorsun. Kim değişti, sen mi ben mi? Ülkeme veya la-

* Frank Oppenheimer, tarihsiz not, klasör 3-37, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB.

† Frank Oppenheimer, röportaj: Weiner, 21.5.73, s. 2.

boratuvarına ihanet mi ettim? Tabii ki etmedim. Ben hiçbir şey yapmadım. Siyasi görüşlerime katılmıyorsun ama asla katılmamıştın zaten. . .

Öyleyse bence seninle herhangi bir konuda aynı fikirde olmayanları hoş görmeyecek kadar aklını yitirmiş olmalısın. Bu hareketinden dolayı gerçekten hem şaşırdım hem de üzüldüm.*

İçten dileklerimle,
Frank

Bir yıl önce Frank ve Jackie, Colorado dağlarının yükseklerinde, Pagosa Springs yakınlarında 3200 dönümlük bir sığır çiftliği satın almıştı. Burayı yazlık olarak kullanmayı planlamışlardı. 1949 sonbaharında, birçok arkadaşlarını şaşırtarak bu zorlu iç sürgüne çekildiler. Frank, Bernard Peters'a, "Kimse bana iş vermedi," diye yazdı.† "Bu yüzden kesinlikle kışı burada geçirmeyi planlıyoruz. Tanrım, ama çok güzel. Sanırım ancak burayı görünce, kalmanın ne anlam ifade ettiğini anlayabilirsin." Çiftlik 2.400 metre rakımda konuşlanmıştı ve kışlar dayanılmaz derecede soğuktu. Philip Morrison'a göre "Jackie kulübede oturuyor ve karda doğum yapmaya hazırlanan inekleri seyrediyordu. Yeni doğan buzağıların donmasını önlemek için doğar doğmaz koşarak oraya gitmeleri gerekiyordu."‡

Sonraki on yıl boyunca, Robert Oppenheimer'ın zeki ve sempatik küçük kardeşi, bir çiftlik işleterek geçimini sağladı. En yakın kasabadan yirmi mil uzaktaydılar. Durumlarını hatırlatmak istercesine, FBI ajanları periyodik olarak komşularını sorgulamaya geliyordu. Ara sıra Oppenheimer çiftliğini ziyaret ediyor ve Frank'ten CP'deki diğer insanlar hakkında konuşmasını istiyorlardı. Bir keresinde bir ajan ona özellikle, "Üniversitede çalışmak istemiyor musu-

* Frank Oppenheimer'dan Ernest Lawrence'a, tarihsiz, tahmini 1949, klasör 4-34, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB. Frank Oppenheimer bu mektubu postalamamış olabilir.

† Frank Oppenheimer'dan Bernard Peters'a, tarihsiz, sonbahar 1949, Peters Evrakı, NBAC. Oppenheimer'a Hindistan Bombay'daki Tata Enstitüsü tarafından tereddütle bir iş teklif edildi – ancak Dışişleri Bakanlığı ona pasaport vermeyi reddetti (Ed Condon'dan Bernard Peters'a, 27.12.49, dosya 12, Peters Evrakı, NBAC).

‡ Preuss, "On the Blacklist," *Science*, Haziran 1983, s. 37.

nuz? İstiyorsanız, bizimle işbirliği yapmak zorundasınız," demişti.* Frank onları hep geri çevirdi. 1950'de Frank şöyle yazdı: "Bunca yıldan sonra nihayet, FBI'ın beni soruşturmaya değil, içinde yaşadığım atmosferi zehirlemeye çalıştığını anladım. Arkadaşlarımı, komşularımı, iş arkadaşlarımı bana düşman ederek ve bana karşı kuşkulandırarak beni solculuktan cezalandırmaya çalışıyorlar."†

Robert neredeyse her yaz çiftliği ziyaret ediyordu. Frank bu duruma boyun eğmişken, Robert kardeşinin böyle bir hayat yaşadığını düşünmekten rahatsız oluyordu. Frank, "Kendimi gerçekten bir çiftçi gibi hissediyordum, zaten öyleydim de. Ancak o benim bir çiftçi olabileceğime inanmıyordu ve bu konuda yapabileceği hiçbir şey olmamasına rağmen akademik dünyaya geri dönmemin derdine düşmüştü."‡ Ertesi yıl, Frank yurtdışında Brezilya, Meksika, Hindistan ve İngiltere'de fizik öğretmek için deneme teklifleri aldı ancak Dışişleri Bakanlığı ona pasaport vermeyi inatla reddetti.§ Amerika'da zaten iş yoktu; kara listeye alınmıştı. Birkaç yıl içinde Frank, Van Gogh'larından birini –*İlk Adımlar* (*Millet sonrası*)– 40.000 dolara satacak duruma geldi.¶

Robert, kardeşinin başına gelenlerle ilgili duyduğu hayal kırıklığıyla, Yüksek Mahkeme Yargıcı Felix Frankfurter, Harvard yöneticisi Grenville Clark ve diğer hukukçularla, Frank ve Oppenheimer'ın öğrencilerine yapılanları destekleyen Truman İdaresi'nin sadakat ve güvenlik programlarına yönelik entelektüel bir eleştiride bulunma konusunda enstitünün neler yapabileceğini konuştu. Clark'a, Başkanlık Sadakat emrinin, AEC'nin güvenlik izni prosedürlerinin ve HUAC soruşturmalarının "birçok münferit vakada haksızlıklara yol açtığı ve araştırma, fikir ve ifade özgürlüklerini ortadan kaldırdığı" yönündeki düşüncelerini anlattı.** Kısa bir süre sonra Oppenhei-

---

* Frank Oppenheimer, röportaj: Weiner, 9.2.73, s. 73.

† Frank Oppenheimer, "The Tail That Wags the Dog," yayımlanmamış notlar, klasör 4-39, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB; Preuss, "On the Blacklist," *Science*, Haziran 1983, s. 34.

‡ Frank Oppenheimer, röportaj: Weiner, 21.5.73, s. 11-12.

§ JRO'dan Dr. Harold C. Urey'e, kutu 74, JRO Evrakı.

¶ Dalzell Hatfield'dan Frank Oppenheimer'a, 2.2.54, klasör 4-45, kutu 4, Frank Oppenheimer Evrakı, UCB.

** JRO'dan Grenville Clark'a, 17.5.49, Grenville Clark Evrakı, böl. 13, kutu 17, DCL.

mer, Berkeley Hukuk Fakültesi dekanı olan eski arkadaşı Dr. Max Radin'i 1949-50 akademik yılında gelip California'nın sadakat yemini tartışması üzerine bir makale yazması için enstitüye aldı.

Bu yıllar boyunca, Oppenheimer telefonlarının dinlendiği kanaatine varmıştı. 1948'de bir gün, Los Alamos'tan arkadaşı fizikçi Ralph Lapp, silahların kontrolü konusundaki (kendi) eğitim çalışmalarını tartışmak üzere Oppie'nin Princeton'daki ofisine geldi. Oppenheimer aniden ayağa kalkıp onu dışarı çıkarınca Lapp irkildi. Giderken, "Duvarların bile kulakları var," diye mırıldandı.* Gözetim altında olduğunun farkındaydı. Los Alamos'tan doktor arkadaşı ve Olden Malikânesi'nin sık ziyaretçisi Dr. Louis Hempelmann, "Her zaman takip edildiğinin bilincindeydi," diyordu.† "Bize insanların onu gerçekten takip ettiğini düşündüğü hissini veriyordu."

Telefonları Los Alamos'ta dinlenmişti, Berkeley'deki evi de 1946-47 yılları arasında FBI tarafından dinlendi. Princeton'a taşındığında, faaliyetlerini izlemesi talimatı FBI'ın Newark, New Jersey'deki saha ofisine verildi ancak elektronik gözetimin garantili olmayacağına karar verildi. Bunun yanında "Oppenheimer'a yakın gizli kaynaklar edinmek" için her türlü çaba gösterilecekti. 1949'a gelindiğinde büro, Oppenheimer'ı sosyal olarak ve üniversitedeki işleriyle ilgili tanıyan en az bir gizli kadın muhbiri işe almıştı.‡ 1949 baharında, Newark ofisi J. Edgar Hoover'ı, "Dr. Oppenheimer hakkında sadakatsiz olduğunu gösterecek hiçbir ek bilgi elde edilemedi ve geliştirilemedi," şeklinde bilgilendirdi.§ Yıllar sonra, Oppenheimer alaycı bir şekilde, "Hükümet telefonumu dinlemek için bana Los Alamos'ta ödediği paradan çok daha fazlasını harcadı," iddiasında bulundu.

---

* Stern, *The Oppenheimer Case,* s. 113.

† Hempelmann, röportaj: Sherwin, 10.8.79, s. 20.

‡ JRO FBI dosyası 100-17828, bel. 162, 24.10.47; FBI SAC'dan Hoover'a, 13.4.49, JRO FBI dosyası, 100-17828, bel. 173.

§ JRO FBI dosyası 100-17828, böl. 6, bel. 156, 27.6.47 ve bel. 176, 13.4.49.

YİRMİ DOKUZUNCU BÖLÜM

"Eminim Kitty Bu Yüzden Kendisini Paralıyordu"

Aile ilişkileri çok korkunç görünüyordu. Ama Robert'a bakarak bunu anlayamazdınız.

PRISCILLA DUFFIELD

Frank ve Jackie, Colorado'daki açılımlarını çalışan bir sığır çiftliğine dönüştürmek için mücadele ederken Robert, Princeton'daki entelektüel çalışmalarını yürütmeye devam ediyordu. Direktörlük bütün enerjisini çekmiyordu. Zamanının yaklaşık üçte birini enstitü işlerinde, üçte birini fizik veya diğer entelektüel uğraşlarda ve üçte birini Washington'a seyahat ederek, konuşmalar yaparak ve gizli toplantılara katılarak geçiriyordu.* Bir gün eski arkadaşı Harold Cherniss onu, "Siyasi hayattan vazgeçip fiziğe dönmenin zamanı geldi, Robert," diye payladı.† Robert bu tavsiyeyi düşünmek için sessizliğe dalınca, Cherniss daha da bastırdı: "Peşinden atlı mı kovalıyor sanki?" Nihayet Robert buna, "Evet," diye yanıt verdi.

Bazen Princeton'dan –ve karısından– uzakta, yolda olmak iyi geliyordu. *Life, Time* ve diğer popüler dergilerin okuyucuları için Robert'ın aile hayatı durağan görünmüş olabilirdi. Fotoğraflarda,

* Verna Hobson, röportaj: Sherwin, 31.7.79, s. 15.

† Michelmore, *The Swift Years*, s. 143.

pipo içen bir babanın iki küçük çocuğuna kitap okuduğu, güzel karısının omzunun üzerinden baktığı ve ailenin Alman çoban köpeği Buddy'nin ayaklarının dibinde yattığı görülüyordu. Oppenheimer hakkında *Life* dergisindeki bir kapak haberi için bir muhabir, "karısına ve çocuklarına (iyi besleniyorlar ve ona çok düşkünler deniyordu) karşı sıcak ve şefkatli, herkese karşı özenli ve kibar" diye yazmıştı.* *Life*'ın hikâyesine göre Oppenheimer her akşam saat 6.30'da çocuklarla oynamak üzere eve yürüyerek geliyordu. Her pazar Peter ve Toni'yi dört yapraklı yonca toplamaya götürüyorlardı. "Pratik düşünceli Bayan Oppenheimer, çocuklarına buldukları her şeyi yerinde yedirerek dört yapraklı yoncalarla evi darmadağın etmekten alıkoyuyor," deniyordu.†

Ama Oppenheimerları iyi tanıyanlar, Olden Malikânesi'ndeki hayatın zor olduğunu biliyordu. Princeton'da da komşuları olan Los Alamos'taki eski sekreteri Priscilla Duffield'a göre "Aile ilişkileri çok korkunç görünüyordu," dedi.‡ "Ama Robert'a bakarak bunu anlayamazdınız."

Oppenheimer'ın ev hayatı can sıkıcı düzeyde karmaşıktı. Robert, hayatı boyunca Kitty'ye fazlasıyla güvendi. Verna Hobson, "Robert'ın en büyük güven kaynağı ve danışmanıydı," diyordu. "Ona her şeyi anlatırdı. Ona olağanüstü güvenirdi." Enstitüdeki işini eve getirir ve Kitty sık sık onun kararlarına dahil olurdu. Hobson ısrarla, "Kitty onu çok seviyordu, o da Kitty'yi çok seviyordu," diyordu. Ancak Hobson da Princeton'daki diğer yakın arkadaşları da Kitty'nin yakınındaki herkesi tüketen amansız bir yoğunluğa sahip olduğunu biliyordu: "Tüm o öfke ve acı, zekâ ve kurnazlık ile ne tuhaf bir kadındı!" diyordu Hobson. "Sürekli kurdeşen döküyordu. Her zaman gergindi."

Hobson hem Robert'ı hem de Kitty'yi çok az kişinin tanıdığı ölçüde tanımıştı. O ve kocası Wilder Hobson, 1952'de Oppenheimer'larla ortak arkadaşları romancı John O'Hara'nın ev sahipliğinde düzenlenen bir yılbaşı yemeğinde tanıştı. Kısa bir süre sonra

---

* Barnett, "J. Robert Oppenheimer," *Life*, 10.10.49.

† Rhodes, *Dark Sun*, s. 309; *Life*, say. 29, no. xii (1947), s. 58.

‡ Priscilla Duffield, röportaj: Alice Smith, 2.1.76, s. 11 (MIT Oral History Laboratory).

Hobson, Robert için çalışmaya başladı ve sonraki on üç yıl boyunca Robert ile kaldı. "Robert, iş hayatında olağanüstü talepkâr bir kişiydi, Kitty de sekreterlere karşı aynı şekilde talepkârdı, dolayısıyla durum, sizi doğrudan hayatlarına alan ve zamanınızın yarısını evlerinde geçirmenizi bekleyen iki talepkâr patron için çalışmak demekti."*

Alışkanlıklarına bağlı biri olan Kitty, her pazartesi öğleden sonra Olden Malikânesi'nde bir kadın toplantısına başkanlık ediyordu; oturup dedikodu yapıyorlar, akşama kadar içiyorlardı. Kitty buna "Kulüp" diyordu. Princeton Üniversitesi'nden bir fizikçinin karısı, bu kadınları Kitty'nin "kanatları kırık kuşlardan oluşan tayfaları" olarak niteliyordu.† Kitty'nin etrafında hasarlı kadınlardan oluşan bir halka vardı ve hepsi de az çok alkolikti. Kitty, Los Alamos'ta payına düşen martinileri içmişti. Ama şimdi içmesi bazen korkunç sahnelere yol açıyordu. Sadece ölçülü bir şekilde içen Hobson, "Bazen düşecek kadar sarhoş olurdu ve pek aklı başında kalmazdı. Bazen kendinden geçerdi. Ama bunun münkün olmadığını düşündüğüm kimi zamanlarda kendini toparladığını da çok gördüm," diyordu.‡

Los Alamos'tan Kitty'nin arkadaşı ve bebekken Toni'ye üç ay boyunca bakan Pat Sherr isimli kadın, onun düzenli içki arkadaşlarından biriydi. Sherr'ler 1946'da Princeton'a taşınmıştı ve Oppenheimer'lar Olden Malikânesi'ne taşındıktan kısa bir süre sonra Kitty, Pat'in evine haftada iki üç kez uğramayı alışkanlık hâline getirdi. Kitty resmen yalnızdı. "Sabah on birde gelirdi," diyordu Sherr, "ve öğleden sonra dörde kadar ayrılmazdı."§ Bu süre zarfında da Sherr'in İskoç viskilerinden bol miktarda tüketirdi. Ama bir gün Pat, likör para yetiştiremediğini duyurdu. "Ah, ne kadar aptalım," dedi Kitty. "Bundan sonra kendi şişemi getireyim, sen de onu benim için bir yere sakla."

Kitty'nin dostlukları hızlı, yoğun ve kısa ömürlüydü. Birine yapışır ve bir samimiyet seli içinde ruhunu açardı. Sherr bunu defalarca yaptığını görmüştü. Yeni arkadaşlarına cinsel hayatı da dahil olmak

---

* Verna Hobson, röportaj: Sherwin, 31.7.79, s. 3-4, 8, 18.

† Mildred Goldberger, röportaj: Sherwin, 3.3.83, s. 5, 13.

‡ Verna Hobson, röportaj: Sherwin, 31.7.79, s. 3.

§ Pat Sherr, röportaj: Sherwin, 20.2.79, s. 15.

üzere kendisi hakkında her şeyi anlatırdı. Sherr, "Demek istediğim, bu konularda her zaman konuşmak istiyordu," diyordu.* İyi arkadaşlıklar kuruyor, her zaman iyi bir arkadaş olmanın bilincini taşıyordu. Ve kaçınılmaz olarak, bir noktaya gelince, arkadaşına sırtını dönüyor ve alenen onu karalıyordu. Hobson, "Kitty insanlara zarar vermeden duramaz," diyordu.

Kitty her zaman kazalara meyilliydi ve içki içmesi bu tür olayların yaşanmasına katkıda bulunuyordu. Princeton'da düzenli olarak küçük araba kazaları geçirirdi. Neredeyse her gece yatakta sigara içerken uyuyakalırdı. Yatağı sigara yanıklarıyla doluydu. Bir gece irkilerek uyandı; oda yanıyordu ama Robert veya kendisinin akıl ederek yatak odasına yerleştirdiği yangın söndürücüyle ateşi söndürdü. İşin garibi, Robert pek müdahale etmezdi. Bunun yerine, karısının kendine zarar veren davranışlarına tahammül ve tevekkül gösterirdi. Frank Oppenheimer'a göre "Kitty'nin huylarını biliyordu ama belki de başarısızlığı kabul edemediği için onları da kabul etmek istemiyordu."†

Bir keresinde Abraham Pais ofisinde Oppenheimer ile konuşurken, iki adam Kitty'nin Olden Malikanesi'nden gelen çimenlikte çakırkeyif bir şekilde yürüdüğünü gördü. Robert, ofisinin kapısına yaklaşırken Pais'e döndü ve, "Gitme," dedi.‡ Pais daha sonra şöyle yazmıştı: "Böyle zamanlarda onun adına acı çekiyordum." Pais, Robert'a acıyor ve arkadaşının neden böyle bir kadına tahammül ettiğini anlayamıyordu. Pais, "İçkisinden tamamen bağımsız olarak söylüyorum, Kitty'yi zalimliği nedeniyle tanıdığım en aşağılık kadın olarak görmüşümdür," diye yazdı.

Hobson, Kitty'nin eksikliklerini görüyor ve Robert'ın onu neden sevdiğini anlıyordu. Onu olduğu gibi kabul etmişti ve mizacını asla gerçekten değiştirmeyeceğini biliyordu. Robert bir keresinde Hobson'a Princeton'dan önce Kitty hakkında bir psikiyatriste danıştığını söylemişti. Bir itiraf gününde, en azından bir süre için onu bir enstitüye yatırması yönünde tavsiye aldığını söylemişti. Bunu yapamazdı. Bunun yerine, Kitty'nin "hem doktoru, hem hemşiresi

---

* A.g.e., s. 25.

† Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 272.

‡ Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 242-43.

hem de psikiyatristi" oldu.* Hobson'a bu kararı "tamamen bilinçli aldığını ve bunun sonuçlarını kabul ettiğini" söyledi.

Freeman Dyson da benzer bir gözlemde bulunmuştu: "Robert, Kitty'yi olduğu gibi seviyordu ve ona farklı bir yaşam tarzını zorla kabul ettirmeye çalışmıyordu. Bence Oppenheimer'ın kendisi de kesinlikle tamamen ona bağlıydı, Oppenheimer'ın resmen üzerinde durduğu kaya oydu. Bence ona klinik bir vaka gibi davranmaya ve hayatını yeniden düzenlemeye çalışsaydı, bu hem Robert'ın hem de Kitty'nin kişiliğine ters bir şey olurdu."† Princeton'dan bir başka arkadaş, gazeteci Robert Strunsky de aynı fikirdeydi: "Robert ona son derece sadıktı. Gerçekten onu alabildiğine korumak istiyordu. Ona yönelik herhangi bir eleştiri duyduğunda içerliyordu."‡

Robert, Kitty'nin içmesinin, her zaman yüreğinde olacak derin bir acının belirtisi olduğunu biliyor olmalıydı. Robert, Kitty'nin içmesini engellemeye asla çalışmadı, kendi akşam kokteyli alışkanlığından da vazgeçmedi. Robert'ın martinileri sert olurdu ve onları zevkle içerdi. Kitty'nin aksine, içkisini istikrarlı ve yavaş içerdi. Kokteyl saatinin "barbarca bir gelenek" olduğuna inanan Pais, yine de Robert'ın "her zaman içkisini kararında tuttuğunu" düşünüyordu.§ Ancak Robert'ın alkolik karısının yanında içmeye devam etmesi dikkatlerden kaçmıyordu. Sherr, "En lezzetli ve en soğuk martinileri o servis ederdi," dedi. "Oppie herkesi bilinçli bir şekilde sarhoş ederdi." Robert, cin martinileri bir damla vermutla karıştırır ve karışımı dondurucuda duran uzun saplı bardaklara dökerdi. Bir öğretim üyesi Olden Malikânesi'ne "Bourbon Malikânesi" diyordu.

Robert'ın Kitty'nin içmesine karşı pasif duruşu kimilerine garip gelirdi. Robert'a ya da kendine her ne yaparsa yapsın, hayatı boyunca hep Kitty'nin yanında kalacaktı. Los Alamos'tan bir başka eski arkadaşı, Dr. Louis Hempelmann, Robert'ın karısına olan bağlılığına hayrandı. Louis ve Elinor Hempelmann, Oppenheimer'ları her yıl iki üç kez ziyaret eder ve aileyi iyi tanıdıklarına inanırlardı. Robert ondan Kitty hakkında hiçbir zaman profesyonel tavsiye istemedi

---

* Verna Hobson, röportaj: Sherwin, 31.7.79, s. 19.

† Dyson, röportaj: Sherwin, 16.2.84, s. 16.

‡ Robert Strunsky, röportaj: Sherwin, 26.4.79, s. 11.

§ Sherr, röportaj: Sherwin, 20.2.79, s. 18; Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 242.

ama açıkça ve sükûnetle Hempelmann'a durumun ne olduğunu anlattı. Hempelmann, "O gerçekten Kitty'ye karşı bir azizdi," diyordu.* "Her zaman anlayışlıydı ve ona hiç sinirlenmiş gibi görünmüyordu. Ona gerçekten çok bağlıydı. Olağanüstü bir kocaydı."

Ancak bir keresinde Robert duruma müdahale etmek zorunda kaldı.† Kitty sadece içki içmiyordu; uykusuzluğuyla baş edebilmek için sık sık uyku hapları alıyordu. Bir gece yanlışlıkla aşırı doz aldı ve Princeton hastanesine zor yetiştirildi. Daha sonra Oppenheimer sekreterinden üzerinde kilit olan bir kutu almasını istedi. Bundan sonra Kitty'nin ilaçlarını ondan isteyerek alabileceğini söyledi. Bu uygulama bir süre devam etti ancak zamanla terk edildi. Yıllar sonra Robert Serber, ısrarla Kitty'nin "normal bir insana göre asla fazla içmediğini" söyledi.‡ Kitty'nin bu davranışı kronik bir tıbbi durumdan kaynaklanıyordu: "Kitty pankreatitten mustaripti ve çok güçlü yatıştırıcılar almak zorunda kalıyordu, bu da onu sarhoşmuş gibi gösteriyordu. Oppenheimer'larda kaldığımda buna sık sık şahit oluyordum," diyordu. Serber'ın dediğine göre Kitty, sosyal bir etkinliğe katılmak için hazırlanırken, "son anda kendini toparlayıp, geceyi atlatabilmek için Demerol alacağını, bu nedenle de sarhoş gibi görüneceğini" söylemişti. "Ama hiç de öyle değildi," diyordu Serber.

Kitty'nin mutsuzluğunun kaynağı şüphesiz kendi ruhuydu. Ancak "direktörün karısı" rolünü oynama baskısı işleri yoluna koymuyordu. Resmi resepsiyonlarda, ayakta durarak uzun bir sıra insanı selamlaması gerektiğinde, genellikle Pat Sherr'den yanında durmasını isterdi. Sherr buna neden ihtiyaç duyduğunu sorduğunda Kitty, "Yanımda olacaksın ki ben dengemi kaybedip düşecek olursam beni tutacaksın," diye cevap vermişti.§ Sherr, arkadaşının "çok gergin olduğunu ve kendine güvenemediğini" fark etmişti. Kitty onu iyi tanımayanların gözünü korkutabilirdi. Bazı zamanlar son derece canlı görünürdü. Ama hepsi bir oyundu. Sherr, bir performans

---

* Hempelmann, röportaj: Sherwin, 10.8.79, s. 12-13.

† Verna Hobson, röportaj: Sherwin, 31.7.79, s. 20.

‡ Robert Serber, röportaj: Sherwin, 11.3.82, s. 16. Serber'ın açıklaması biraz yanıltıcıdır. Tipik olarak, alkolizm pankreatik atakların birincil nedenidir. Dr. Hempelmann'a göre Kitty, 1950'lerin sonlarında pankreatit oldu. Doktorları alkolle karışmayan çok güçlü ağrı kesiciler yazdı.

§ Sherr, röportaj: Sherwin, 20.2.79, s. 14.

ortaya koyması gerektiğinde, Kitty'nin "gerçekten çok korktuğuna" inanıyordu.

Özgür ruhlu, kaprisli bir kadın olan Kitty, Princeton'un soğuk, iç içe ve yüksek sosyete ortamına uyum sağlamayı imkânsız buluyordu. Abraham Pais'in bir meslektaşı bir keresinde Princeton hakkında, "Bekârsanız siz delirirsiniz, evliyseniz eşiniz delirir," demişti.* Princeton Kitty'i çıldırtmıştı.

Oppenheimer'lar Princeton toplumuna uyum sağlamak için hiçbir çaba göstermemişlerdi. Mildred Goldberger, "İnsanlar arayıp onlara not bırakır ama onlar aramalara geri dönmezlerdi," diyordu.† "Princeton'ın deneyimlerimize göre gerçekten en iyi olan o özelliğini hiçbir zaman önemsemediler." Aslında Goldberger'ler, Oppenheimer'lara karşı güçlü bir nefret geliştirmişlerdi. Mildred, Kitty'nin kelimenin tam anlamıyla "odağı belirsiz bir fesatlıkla" dolu "kötü" bir kadın olduğunu düşünüyordu.‡ Daha sonra Caltech'in başına geçen kocası fizikçi Marvin Goldberger, Robert'ı "olağanüstü kibirli ve zor bir insan" olarak görüyor, "Çok sivri dilli ve buyurgandı. Kitty de son derece zor biriydi," diyordu.

Kitty Oppenheimer, Princeton'da kafese tıkılmış bir kaplan gibiydi. Akşam yemeği için Oppenheimer'lara davet edildiklerinde, Princeton'lılar deneyimlerle öğrendikleri üzere, yemekte neyle karşılaşacaklarından emin olamazlardı; akşam yemeğinin kalitesi doğrudan Kitty'nin ruh hâline bağlıydı. Robert, konukları bir şişe dolusu sert martiniyle karşılardı. Jackie Oppenheimer, "Mutfakta otururdunuz," diyordu, "sadece dedikodu yapar ve içerdiniz, yiyecek bir şey olmazdı. Sonra, saat on civarında, o kadar içkinin üstüne Kitty bir tavaya biraz yumurta ve acı biber atardı, işte görüp göreceğiniz tek şey buydu."§ Ne Robert ne de Kitty aç görünürdü. Bir yaz akşamı, Pais akşam yemeğine davet edildi ve her zamanki martinilerden sonra Kitty bir kâse patatesli, pırasalı çorba ikram etti. Çorba oldukça lezzetliydi ve Robert ile Kitty "çorbanın mükemmel kalitesi hakkında abartılı övgü cümleleri söyleyip durdular."¶ Pais

* Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 322.

† Mildred Goldberger, röportaj: Sherwin, 3.3.83, s. 9-10.

‡ A.g.e., s. 5, 16; Marvin Goldberger, röportaj: Sherwin, 28.3.83, s. 3.

§ Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 272.

¶ Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 242.

kendi kendine, "Tamam, şimdi akşam yemeğine geçelim," diye düşündü. Ama yiyecek başka bir şey yoktu. Uzun bir aradan sonra, aç kalkan Pais kibarca izin istedi ve Princeton'a giderek kendine iki hamburger aldı.

O mutsuzluk içinde Kitty'nin evliliği onun her şeyiydi. Büsbütün Robert'a bağlıydı. "Her şeyin mükemmel olması için kocasının peşinde koşturan, bir dediğini iki etmeyen" iyi bir ev kadını olabilmek için elinden gelen her şeyi yaptı.* Bir akşam bir partide, Oppenheimer oturma odalarının bir köşesinde dikilmiş, bir grup insanla konuşuyordu ki Kitty aniden, "Seni seviyorum!" diye bağırdı. Basbayağı mahcup olan Oppenheimer sadece başını salladı. Pat Sherr, "Robert'ın pek de mutlu olmadığı," diyordu, "çok belliydi; o noktada karısının bu şakımasına karşılık vermedi. Ama Kitty durup dururken hep böyle şeyler yapardı."

Sherr, Oppenheimer'ları Los Alamos'taki yıllarından beri tanıyordu ve Princeton'daki ilk yıllarında muhtemelen Kitty'nin en yakın arkadaşıydı. Kitty, Sherr'e evliliği hakkında bir şeyler anlatmış olmalıydı. Sherr, Kitty'nin "Robert'a taptığını" söylüyordu. "Buna hiç şüphe yoktu." Ama Sherr'in acımasızca yaklaşımına göre Robert aynı şeyleri hissetmiyordu. "Hamile kalmasaydı eminim onunla asla evlenmezdi. Robert'ın aşkına karşılık verdiğini sanmıyorum, aslında Robert'ın hiçbir aşka karşılık verebileceğini sanmıyorum." Aksine, Verna Hobson her zaman Robert'ın Kitty'yi sevdiği konusunda ısrarcıydı. Hobson, "Bence Robert ona fena hâlde düşkündü," diyordu.† "Onu her zaman dinlemezdi ama politik ve entelektüel kapasitesine hep saygı duyardı." Hobson, bu evliliği Robert'ın gözünden görme eğilimindeydi. Hem Sherr hem de Hobson, sorunun çatışan mizaçlardan kaynaklanabileceğini kabul ediyordu. Kitty tutkularında aşırıydı, oysa Robert şaşırtıcı bir şekilde kayıtsızdı. Kitty duygularını veya öfkesini dışa vurmadan edemeyen biriyken Robert, hiçbir tepki vermeyen ve tüm duygularını boşluğa salan bir yapıya sahipti. "Eminim Kitty bu yüzden kendisini paralıyordu," diyordu Hobson.

---

* Sherr, röportaj: Sherwin, 20.2.79, s. 25-26.

† Verna Hobson, röportaj: Sherwin, 31.7.79, s. 19. Hobson, Kitty'nin Robert'a bir şey fırlattığını hiç görmedi ama onun ofise sıyrıklarla geldiğini gördü ve yıllar geçtikçe bu daha da arttı.

Kitty, Sherr'e hayatında birçok erkekle yatmış olmasına rağmen Robert'a asla ihanet etmediğini söyledi.* Aynı şey Robert için geçerli değildi elbette. Muhtemelen Ruth Tolman ile olan ilişkisinden habersiz olmasına rağmen, Kitty yine de Robert'ın sevgisini yoğun bir şekilde kıskanıyordu. Los Alamos'tan başka bir arkadaşı, Jean Bacher, Kitty'nin Robert'a yaklaşanlara her zaman öfkelendiğini düşünüyordu.† Hobson'ın dediğine göre Robert bir gün kendisine Kitty'nin sorununun kısmen "onu delicesine kıskanmak ve bu kıskaçlık ve imrenme nedeniyle ışıklar üzerine çevrildiğinde övgü ya da suçlamaya maruz kalmasına dayanamamak" olduğunu söylemişti.‡

Kitty ayrıca Sherr'e "Oppie'nin eğlence ve oyundan anlamadığını" söylemişti. Kitty'ye göre Oppie "aşırı titizdi." Kitty kesinlikle onu delicesine mesafeli ve kayıtsız bulmakta haklıydı. Robert duygusal hayatını içe dönük yaşardı. İkisi zıt kutuplardı. Ancak karşılıklı birbirlerini çekmelerinin nedeni de her zaman buydu. Evlilikleri sağlıklı bir birliktelik değilse bile, on yıllık bir evlilikten ve iki çocuktan sonra Oppenheimer'lar karşılıklı bağlılık geliştirmişlerdi.

Princeton'a geldikten kısa bir süre sonra Sherr, Olden Malikânesi'ne pikniğe davet edildi. Piknik yaptıktan sonra hizmetçilerden biri, uykudan uyanmış üç yaşındaki Toni'yi aşağı getirdi. Sherr üç ay boyunca Los Alamos'ta birlikte yaşadığı çocuğu o zamandan beri görmemişti. Bu Oppie'nin o zamanlar evlat edinmek isteyip istemediğini sorduğu bebekti. Sherr, "Çok sevimli bir çocuktu," diyordu.§ "Çıkık elmacık kemiklerini, kapkara gözlerini ve siyah saçlarını Kitty'den almıştı ama onda Oppie'den de bir şeyler vardı." Sherr, Toni'nin Oppenheimer'a doğru koşmasını ve kucağına oturmasını izledi: "Robert çocuğun kafasını göğsüne koydu ve onu kollarıyla sardı. Sonra bana baktı ve başını salladı." O an ağlamaklı olan Sherr, Robert'ın ne demek istediğini anlamıştı. "Aramızda bir mesajdı bu. Haklı çıktığımı ve onu artık çok sevdiğini söylüyordu."

Ancak hayatlarında ebeveyn yükümlülüklerine ayırabilecek enerjileri kalmıyor gibiydi. Princeton'dan komşuları Robert

---

* Sherr, röportaj: Sherwin, 20.2.79, s. 25.

† Jean Bacher, röportaj: Sherwin, 29.3.83, s. 1.

‡ Verna Hobson, röportaj: Sherwin, 31.7.79, s. 6.

§ Sherr, röportaj: Sherwin, 20.2.79, s. 12.

Strunsky, "Robert ve Kitty Oppenheimer'ın çocuğu olmak, dünyanın en büyük handikaplarından biridir," diyordu.* "Görünürde," diyordu Sherr, "çocuklara karşı çok tatlıydı. Onun sükûnetini kaybettiğini hiç görmedim."† Ancak yıllar geçtikçe Oppenheimer'a bakışı kökten değişti. Sherr, altı yaşındaki Peter'ın sessiz ve son derece utangaç olduğunu gözlemledi ve sosyalleşmesine yardımcı olmak için Kitty'yi onu bir çocuk psikiyatrına götürmesi için teşvik etti. Ancak bu konuda Robert ile konuştuktan sonra Kitty, küçük oğlunu bir terapiste götürme fikrine hiçbir inancının olmadığını, Robert'ın bizzat maruz kalıp, nefret ettiği bir deneyim olduğunu söyledi. Sherr, bu tutuma kızdı ve Oppenheimer'ın "yardıma ihtiyacı olan bir oğula bakamayacak" bir baba olduğu fikrine vardı.‡ Sonra "Robert'ı bir insan olarak sevmediği" sonucuna vardı. "Onu gördükçe nefretim arttı çünkü onun kötü bir baba olduğu hissine kapıldım," diyordu.

Bu çok sert bir yorumdu. Hem Robert hem de Kitty oğullarıyla iletişim kurmaya çalıştılar. Peter altı ya da yedi yaşındayken bir gün Kitty, çeşitli ışıklar, ziller, sigortalar ve anahtarlarla dolu kare bir tahtadan oluşan elektrikli bir oyuncak yapmasına yardımcı oldu. Peter oyuncağını "zımbırtı" olarak adlandırdı. İki yıl sonra bile hâlâ onunla oynamaktan hoşlanıyordu. 1949'da bir akşam, David Lilienthal Oppenheimer'lara gelmişti ve Kitty'nin Peter ile yerde oturmuş, sabırla "zımbırtı"yı tamir etmeye çalıştığını gördü. Yaklaşık bir saat sonra, Kitty mutfakta akşam yemeği hazırlamak için ayağa kalktığında, Robert "Peter'a çok babacan ve sevgi dolu baktı, geldi ve az önce Kitty'nin dağınık kablolarla boğuştuğu zeminde onun yerini aldı."§ Robert ağzından sarkan bir sigara ile yerde oturup kabloları kurcalarken, Peter mutfağa koştu ve yüksek sesle Kitty'ye fısıldadı: "Anne, sence babamın zımbırtıyla uğraşmasına izin vermeli miyiz?" Herkes, nihai "cihazın" yapımını yöneten adamın, çocuğunun elektrikli oyuncağıyla uğraşacak yetkinlikte olmaması fikrine güldü.

Bu kadar aile sıcaklığına rağmen, Robert belki de çok özenli bir

* Strunsky, röportaj: Sherwin, 26.4.79, s. 11.

† Sherr, röportaj: Sherwin, 20.2.79, s. 17.

‡ A.g.e., s. 16-17.

§ Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal*, cilt. 2, s. 456 (3.2.49 tarihli günlük).

baba olamayacak kadar meşguldü. Freeman Dyson bir keresinde Peter ve Toni'nin "böyle sorunlu bir baba figürüne" sahip olmasının zor bir şey olup olmadığını sormuştu.* Robert her zamanki uçarılığıyla cevap verdi, "Ah, onlar için sorun değil. Hayal güçleri yok ki." Dyson daha sonra arkadaşının "kendisine yakın olanlara karşı hislerinde sıcaklık ve soğukluk arasında hızlı ve öngörülemeyen değişimler" yaratabilen bir adam olduğunu gözlemledi. İşte bu çocuklar için zordu. Pais daha sonraları, "Benim gibi bir yabancıya Oppenheimer'ın aile hayatı yeryüzündeki cehennem gibi görünüyordu," diyecekti.† "En kötüsü de kaçınılmaz olarak iki çocuğun acı çekecek olmasıydı."

"Zımbırtı" ve diğer şımartmalara rağmen, Kitty ve Peter arasında asla bağ kurulmamıştı ve ilişkileri genellikle oldukça tartışmalıydı. Robert sorunun Kitty'de olduğunu düşünüyordu. Hobson'a göre "Robert, Peter'ın aşırı tutkulu aşklarının ortasında çok erken geldiğini ve Kitty'nin bu yüzden ona kızgın olduğunu düşünüyordu."‡ Peter on bir yaşındayken biraz kilo almıştı ve Kitty kilosu hakkında dırdır etmeden duramıyordu. Evde hiçbir zaman fazla yiyecek bulunmuyordu ama Kitty, Peter'ı sıkı bir diyete sokmuştu. Anne ve oğul sık sık kavga ederlerdi. Hobson, "Peter'ın hayatını bu şekilde perişan ediyordu," demişti. Sherr de aynı fikirdeydi: "Kitty ona karşı çok ama çok sabırsızdı; çocukları sezgisel olarak kesinlikle anlamıyordu."§ Robert pasif bir şekilde bekliyor ve eğer zor durumda kalırsa, bu tartışmalarda her zaman Kitty'nin tarafını tutuyordu. Dr. Hempelmann, "O [Robert] çok sevgi doluydu," diyordu.¶ "Çocukları disipline sokmazdı. Bunları hep Kitty yapardı."

Söylendiğine göre Peter, normal, neşeli bir çocuktu.** Küçüklüğünde çoğu oğlan çocuğu gibi o da gürültülü, hareketli ve başa çıkılması son derece zor bir çocuktu. Ama Kitty onun davranışlarını anormal olarak yorumluyordu. Bir keresinde Bob Serber'a Peter'la ilişkisinin yedi yaşına gelinceye kadar iyi olduğunu, sonra birden-

* Dyson, *Disturbing the Universe*, s. 79.
† Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 243.
‡ Verna Hobson, röportaj: Sherwin, 31.7.79, s. 18.
§ Sherr, röportaj: Sherwin, 20.2.79.
¶ Hempelmann, röportaj: Sherwin, 10.8.79, s. 19.
** A.g.e., s. 14.

bire değiştiğini ve sebebini hiç bilmediğini söylemişti. Peter'ın el becerileri harikaydı; amcası Frank gibi, elleriyle harika şeyler yapabiliyor, eşyaları parçalayıp tekrar bir araya getirebiliyordu. Ama okulda hiç parlamıyordu ve Kitty bunu dayanılmaz buluyordu. Harold Cherniss, "Peter son derece hassas bir çocuktu ve okulda çok zor zamanlar geçirdi ancak bunun yeteneğiyle hiçbir ilgisi yoktu," diyordu. Kitty'nin dırdırları karşısında, Peter kendi içine kapandı. Serber, Peter'ın beş ya da altı yaşındayken "şefkate aç gibi göründüğünü" söylüyordu.* Ama gençken çok ciddiydi. "Oppenheimer mutfağına gelirdiniz," diyordu Serber, "ve Peter görünmemeye çalışan bir gölge gibi orada olurdu."

Kitty kızına çok farklı davranırdı. Hobson'a göre "Toni'ye olan bağlılığı derindi, sevgi dolu ve hayranlık uyandırıcı görünüyordu. Toni için sadece iyilik ve mutluluk istiyordu. Peter'a gelince ise korkunç davranıyordu."† Genç kızlığında Toni her zaman dingin ve sağlıklı görünüyordu. Hobson, "Altı veya yedi yaşından itibaren," diyordu, "aile bireyleri Toni'nin mantıklı ve sağlam olacağına, onları mutlu edeceğine inanıyordu. Toni, hakkında hiç endişe duyulmayan çocuktu."

1951'in sonlarında, yedi yaşındaki Toni'ye hafif bir çocuk felci teşhisi kondu ve doktorlar Oppenheimer'lara onu sıcak ve nemli bir yere götürmelerini tavsiye etti. O Noel'de *Comanche* adında 22 metrelik bir yelkenli kiraladılar ve iki hafta boyunca ABD Virgin Adaları'ndaki St. Croix çevresinde yelken açtılar. *Comanche*'nin sahibi ve kaptanı, Robert'ın sevgisini çabucak kazanan sıcakkanlı ve girişken bir adam olan Ted Dale idi. Dale tekneyle el değmemiş beyaz plajları ve turkuaz suları olan mücevher gibi St. John adasına doğru yelken açtı. Trunk Koyu'nda demir atarak kıyıya çıktılar ve keşif yaptılar. Buradan çok etkilenen Robert, Ruth Tolman'a St. John'u anlatan bir mektup yazdı. Ruth, "Sıcak sular, parlak balıklar, yumuşak esen alizeler çok hoş ve tazeleyici gelmiş olmalı," diye yanıtladı.‡ St. John, Oppenheimer'lar üzerinde derin bir etki bıraktı. Toni çocuk felcinden kurtuldu. Yıllar sonra bu güzel cennet adaya geri dönecek ve burayı kalıcı yuva edinecekti.

---

* Robert Serber, röportaj: Sherwin, 11.3.82, s. 20.

† Verna Hobson, röportaj: Sherwin, 31.7.79, s. 18.

‡ Ruth Tolman'dan JRO'ya, 15.1.52, kutu 72, JRO Evrakı.

Kitty bazen aile hayatını çekilmez hâle getirdiyse de Robert'ın soğukluğu ve kayıtsızlığı, dayanmasına yardımcı oldu. Robert bilinçli olarak evliliğini sürdürmeyi seçmişti. Kitty de dürüst olmak gerekirse, eğer isterse davranışlarını mükemmel bir şekilde kontrol edebiliyordu. İçkili ya da içkisiz demirden bir iradesi vardı. Bir gün Dyson'lar evlerinde ani bir kriz yaşayınca, Kitty mavi kotuyla koşarak geldi, elleri bahçeyle uğraşmaktan hâlâ çamurluydu. Freeman Dyson, "Kitty, Robert için olduğu kadar bizim için de büyük bir destekçiydi," diyordu.* "Birçok yönden çiftin en güçlüsü ve bir yönden en sağlamıydı. Yardıma ihtiyacı olanın o olduğunu hiç düşünmezdiniz. Doğru, zaman zaman sarhoş olurdu ancak onun kontrol edilemez bir şekilde alkolik olduğunu hiç düşünmedim."

Kitty'nin düşmanları varsa, arkadaşları da vardı. Elinor Hempelmann, Oppenheimer ailesine sık sık yaptığı ziyaretlerden birinin ardından, "Sizinleyken her zaman çok eğleniyoruz ve evinizde olmayı çok seviyoruz," diye yazdı.† Oppenheimer'ların Los Alamos'tan arkadaşları "Deke" ve Martha Parsons, Olden Malikanesi'ne geldiklerinde Kitty onları sık sık güzel pikniklere götürür, şampanyayla yıkanmış çavdar ekmeği tostu üzerine yumurta, havyar ve peynir ikram ederdi. Muhafazakâr bir kurmay denizci olan Parsons, o zamanlar bir amiraldi ve Oppenheimer'larla yaptığı yerli yersiz felsefi sohbetlerin tadını çıkarıyordu. Eylül 1950'de böyle bir ziyaretin ardından, "Sevgili Oppy," diye yazdı, "Her zaman olduğu gibi, seninle ve Kitty ile geçirdiğimiz bu hafta sonu da bizim için sezonun olayı oldu. Küçük meselelerimiz ve hatta dünyanın sorunları böyle bir atmosferde daha çözülebilir görünüyor."‡

Kitty'nin taşkınlıkları olsa da, cana yakın ve becerikli de olabiliyordu. Haşarı bir espri anlayışı vardı. Bir akşam, yemeğe gelen misafirlerine veda ederken, Charley Taft'ın devasa cüssesine baktı ve, "Kardeşine [çok zayıf olan Senatör Robert Taft] benzemediğin

---

* Freeman Dyson'dan Alice Smith'e, 1.6.82, Alice Smith yazışmaları, Sherwin Collection; Dyson, röportaj: Sherwin, 16.2.84, s. 15.

† Elinor Hempelmann'dan Kitty Oppenheimer'a, tarihsiz, yakl. 1949-50, JRO Evrakı.

‡ Al Christman, *Target Hiroshima*, s. 242.

için çok mutluyum," dedi.* Robert ellerini kaldırarak protesto etti ve "Kitty!" dedi. Bunun üzerine kahkahalara boğularak, "Aynı şeyi Allen Dulles'a da söyledim," dedi. Robert gibi Kitty de her zaman böyle performanslar sergileyebiliyordu. Ve eğer yapmacık tavırlar gerektiren bölümler varsa, Kitty aynı zamanda Robert ve kendisinin zarif entelektüel çifti canlandırdığı birçok güzel performansa da zemin hazırlayabiliyordu.

Enstitüde bir yıl çalışan Dr. Reinhold Niebuhr'un eşi Ursula Niebuhr, "Yine bir öğle yemeğiydi," diye yazmıştı. "Güzel bir bahar gününde Oppenheimer'ların evindeydik ve Kitty'nin evde yığınla nergisi vardı." George Kennan ve karısı da misafirdi. "Robert en cana yakın ve misafirperver tavrını takınmıştı." Öğle yemeğinden sonra, konuklar kahve içmek için Oppenheimer'ların oturma odasının aşağı tarafına indi. Konuşmaları sırasında Robert, Kennan'ın on yedinci yüzyıl şairi George Herbert'ı bilmediğini keşfetti. Herbert, Oppie'nin en sevdiği şairlerden biriydi, bu yüzden kitaplığından Herbert'in eski, güzel bir kitabını çıkardı ve "sempatik sesiyle" yüksek sesle okumaya başladı. Okuduğu şiir Herbert'ın "The Pulley" adlı şiiriydi, konusu insanın huzursuzluğuydu ve bu Oppenheimer'da fazlasıyla olan bir özellikti.

Tanrı insanı ilk yarattığında
Hazırda bekleyen bir kutsama parıltısına sahip olmak. . .

Şiir şu dizelerle sona eriyordu:

Bırak gerisi onda kalsın,
Ama sen onları azaba yaklaştırma,
Zenginlik ve huzursuzluk içinde tut ki,
Eğer Tanrı kendisine lütfetmezse
Benim göğsüme öyle bir yorgunluk salsın.†

---

* Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt. 3, s. 381-82 (28.3.53 tarihli günlük).

† Dyson, *Eros'tan Gaia,* s. 256. Dyson, Sherwin'e gönderilen kitap incelemesi taslağında Bayan Ursula Niebuhr'dan alıntı yapıyor. George Herbert, içsel ruh hâlleri hakkında neredeyse hastalıklı bir duyarlılıkla yazıyordu. Bu da Oppenheimer'ın onu neden bu denli çekici bulduğunu açıklayabilir.

OTUZUNCU BÖLÜM

"Fikrini Hiç Belli Etmedi"

Atom bombası konusundaki tekelimiz güneşte eriyen bir buz parçası gibi. . . .

ROBERT OPPENHEIMER
Time *dergisi, 8 Kasım 1948*

29 Ağustos 1949'da Sovyetler Birliği, Kazakistan'daki izole bir test alanında gizlice bir atom bombası patlattı. Dokuz gün sonra, kuzey Pasifik üzerinde uçan bir Amerikan B-29 atmosferik algılama keşif uçağı, tam da böyle bir patlamayı tespit etmek için tasarlanmış özel filtre kâğıdında radyoaktif ölçümler aldı. 9 Eylül'de haberler Truman yönetimindeki üst düzey yetkililere iletildi. Kimse inanmak istemedi ve Truman'ın kendisi de şüphelerini dile getirdi. Problemi çözmek için, bir uzmanlar heyetinin kanıtları analiz etmesi kararlaştırıldı. Savunma Bakanlığı hemen heyete başkanlık etmesi için Vannevar Bush'u seçti. Bush çağrıldığında, Dr. Oppenheimer'ın böyle bir teknik heyete başkanlık etmesinin daha makul olacağını öne sürdü.* Ama bir Hava Kuvvetleri generali Bush'a, başkan olarak onu tercih ettiklerini söyledi.

Bush kabul etti, ancak Oppenheimer'ın da heyette yer almasını sağladı. Bush ona haber vermek için aradığında Oppenheimer, Perro Caliente'den yeni dönmüştü. Uzmanlar heyeti 19 Eylül sabahı

* JRO soruşturması, s. 910.

beş saatliğine toplandı. Bush'un başkanlığında, soruların birçoğunu Oppenheimer yönetti ve öğle yemeğine kadar herkes kanıtların sağlam olduğu konusunda hemfikir oldu: "Joe-1" gerçekten bir atom bombası testiydi ve dahası, Manhattan Projesi'ndeki plütonyum bombasının yakın bir kopyasıydı.

Ertesi gün Lilienthal, tespit heyetinin sonuçları hakkında Başkan Truman'a bilgi verdi ve derhal bir duyuru yapması için ondan ricada bulundu. Lilienthal günlüğünde "bildiği her argümanı denediğini ama onu ikna etmekte çok az başarı gösterdiğini" kaydetti.* Truman, Sovyetlerin elinde gerçek bir bomba olduğundan bile emin olmadığını söyleyerek tereddüdünü gösterdi. Lilienthal'e birkaç gün oturup haberler üzerinde düşüneceğini söyledi. Oppenheimer bunu duyduğunda şüphe ve üzüntüyle karşıladı; bir fırsat kaçırılıyordu, Lilienthal'a inisiyatifi ele almasını söyledi.

Sonunda, üç gün sonra, hâlâ şüpheleri olan Truman istemeyerek de olsa Sovyetler Birliği'nde bir atomik patlama meydana geldiğini duyurdu ama bunun bir bomba olduğunu söylemeyi de özellikle reddetti. Şok geçiren Edward Teller Oppenheimer'ı arayıp, "Şimdi ne yapacağız?" diye sordu. Oppenheimer kısaca, "Sabırlı ol," diye karşılık verdi.†

Oppenheimer o sonbaharda *Life* dergisinden bir muhabire sakince "'Joe Operasyonu' sadece bir beklentinin yerine gelmesidir," dedi.‡ Amerikan tekelinin çok uzun süreceğini hiç düşünmemişti. Bir yıl önce *Time* dergisine verdiği demeçte, "Atom bombası konusundaki tekelimiz güneşte eriyen bir buz parçası gibi," demişti.§ Şimdi ise Sovyet bombasının varlığının Truman'ı fikir değiştirmeye ve tüm nükleer teknolojilerin kontrolünü uluslararası hâle getirmeye yönelik 1946'daki çabaları tazelemeye ikna etmesini umuyordu. Ancak aynı zamanda yönetimin aşırı tepki verebileceğinden de korkuyordu; bazı bölgelerde önleyici savaştan bahsettiğini de duymuş-

---

* Lilienthal'den JRO'ya, 23.9.49, kutu 46, JRO Evrakı; Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal*, cilt. 2, s. 571-72. Hewlett ve Duncan, *Atomic Shield*, cilt. 2, s. 367.

† Teller, *Memoirs*, s. 279.

‡ Lincoln Barnett, "J. Robert Oppenheimer," *Life*, 10.10.49, s. 121.

§ *Time*, 8.11.48, s. 80.

tu.* David Lilienthal, arkadaşını sinirden "heyecanlı ve gergin" buldu. Lilienthal'e, "Bu sefer başarısız olmamalıyız; bu zehirli gizlilik havasının sonu olabilir," dedi.†

Oppenheimer, Truman yönetiminin gizlilik saplantısının hem mantıksız olduğuna hem de ters etki yarattığına inanıyordu. O ve Lilienthal tüm yıl boyunca başkanı ve danışmanlarını nükleer konularda daha açık olmaya teşvik etmişlerdi. Artık Sovyetler de bombaya sahip olduğuna göre, bu aşırı gizliliğin artık hiçbir mantığı kalmamıştı. AEC Genel Danışma Komitesi toplantısında Oppenheimer, Sovyet başarısının ABD'yi "daha rasyonel bir güvenlik politikası" benimsemeye iteceği umudunu dile getirdi.‡

Oppenheimer sert tepkilere karşı uyarıda bulunsa da Kongre Binası'ndaki yasa koyucular Sovyetlerin başarısına karşı alınacak önlemlerden bahsetmeye başlamıştı bile. Birkaç gün içinde Truman, Genelkurmay'ın nükleer silah üretimini artırma önerisini onayladı. Haziran 1948'de yaklaşık elli bombaya sahip olan ABD atom silahları stoku, Haziran 1950'ye kadar hızla bu türden üç yüz silaha yükselecekti.§ Bu sadece başlangıçtı. AEC Komisyonu üyesi Lewis Strauss'a göre ABD'nin Sovyetler üzerindeki askeri üstünlüğü kaçınılmaz olarak azalacaktı. Terimlerini fizikten ödünç alan Strauss, Amerika'nın ancak teknolojide bir "kuantum sıçraması" ile mutlak avantajını geri kazanabileceğini öne sürdü.¶ Ülkenin termonükleer bir silah olan Süper'i geliştirmek için hızlandırılmış bir programa ihtiyacı vardı.

Truman, Ekim 1949'a kadar bir Süper bomba üretilme ihtimali-

---

* Bu sıralarda Einstein, Harvard'lı astronom Harlow Shapley'e şöyle yazmıştı: "Washington'da iktidardaki insanların sistematik olarak önleyici savaşa doğru ilerlediğinden artık eminim." (William L. Shirer, *Twentieth Century Journey*, s. 131).

† Lilienthal'den JRO'ya, 23.9.49, kutu 46, JRO Evrakı (Lilienthal bu mektupta Oppenheimer'dan alıntı yapıyor). Ayrıca bkz. Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal*, cilt. 2, s. 570, 572.

‡ Hewlett ve Duncan, *Atomic Shield*, s. 368.

§ Melvyn P. Leffler, *A Preponderance of Power*, s. 324.

¶ Strauss'tan AEC komisyonu üyeleri Lilienthal, Pike, Smyth ve Dean'e, not 5.10.49, kayıt için not, 1949-1950, kutu 39, Strauss Evrakı, HHL; McGeorge Bundy, *Danger and Survival*, s. 204; Hewlett ve Duncan, *Atomic Shield*, s. 373; Herbert York, *The Advisors*, s. 41-56.

nin bile farkında değildi.* Ancak kendisine duyurulunca, başkanın ilgisini çekti. Oppenheimer her zaman şüpheciydi. Conant'a yazdığı mektupta, "Bu lanet şeyin işe yarayacağından emin değilim," diyordu ve bombanın bir uçakta taşınamayacak kadar büyük olacağı beklentisine atıfta bulunarak, "öküz arabası dışında bir şeyle hedefe gidebileceğini de sanmıyorum," diyordu.† Atom bombasından binlerce kez daha yıkıcı olan bir silahın etik etkilerinden derinden rahatsız olduğundan, Süper'in teknik olarak mümkün olmadığını kanıtlayabileceğini umuyordu. Atom bombasından daha korkunç olan Süper (füzyon) bombası kesinlikle nükleer silahlanma yarışını tırmandıracaktı. Füzyon fiziksel olarak, güneşin içindeki reaksiyonları taklit ediyordu, yani füzyon patlamalarının fiziksel sınırları yoktu.‡ Sadece daha fazla hidrojen ekleyerek daha da büyük bir patlama meydana getirilebilirdi. Süper bombalarla donatılmış tek bir uçak dakikalar içinde milyonlarca insanı öldürebilirdi. Bilinen her türlü askeri hedef için çok büyüktü; kitlesel bir cinayet silahıydı. Böyle bir silahın üretilme olasılığı, Hava Kuvvetleri generallerinin, Kongre'deki destekçilerinin ve Edward Teller'ın bir Süper üretme hırsını destekleyen biliminsanlarının hayallerini süslediği oranda Oppenheimer'ı dehşete düşürüyordu.

Eylül 1945 gibi erken bir tarihte Oppenheimer Arthur Compton, Ernest Lawrence Enrico Fermi ve kendisinden oluşan özel bir Bilimsel Danışma Kurulu adına gizli bir rapor yazmıştı. Raporda, "[Süper veya H-bombası üzerine] şu anda böyle bir çaba harcanmaması tavsiye olunur. . . ." diyordu.§ Elbette böyle bir silahın geliştirilme olasılığı "unutulmamalıydı." Ama bu bir zorunluluk değildi. Oppenheimer hiçbir etik hususu açıkça dile getirmemişti. Ancak Compton –Oppenheimer, Lawrence, Fermi ve kendisi adına– Henry Wallace'a yazdığı mektupta, "Bu bombanın [H-bombasının]

---

* McGeorge Bundy, *Danger and Survival*, s. 201; Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 204.

† JRO'dan James Conant'a, 21.10.49, yeniden basım: JRO soruşturması, s. 242.

‡ Hewlett ve Duncan, *Atomic Shield*, cilt. 2, s. 383.

§ Bernstein, "Four Physicists and the Bomb," *Historical Studies in the Physical Sciences*, say. 18, no. 2 (1988), s. 243-44 (italikler bize aittir). Ayrıca bkz. Bernstein ve Galison, "In Any Light: Scientists and the Decision to Build the Superbomb,1952-1954," HSPS, vol. 19, no. 2 (1989), s. 267- 347.

üretilmemesi gerektiğini düşünüyoruz *çünkü öncelikle savaşta yenilgiyi, bombanın planlı kullanımından kaynaklanacak muazzam insani felaket pahasına elde edilecek zafere tercih etmemiz icap eder,*" dedi. (vurgu sonradan eklenmiştir)

Sonraki dört yıl boyunca çok şey değişti. Sovyetler Birliği ile ilişkiler bozuldu, nükleer silahlar Amerika'nın yeni çevreleme politikasının çapası olarak ortaya çıktı, ABD nükleer envanteri genişleyerek 100'den fazla atom bombasına ulaştı ve artmaya devam etti. Akıllara gelen soru açıktı: Bu yeni, devasa silah, inşa edilse, Amerikan ulusal güvenliği üzerinde ne gibi bir etkiye sahip olurdu?

9 Ekim 1949'da Oppenheimer, o bahar yeni seçildiği Harvard'ın Denetleme Kurulu toplantısına katılmak için Massachusetts, Cambridge'e gitti. Conant'ın Quincy Caddesi'ndeki evinde kaldı ve o ve Harvard'ın rektörü "ne yazık ki Harvard'la hiçbir ilgisi olmayan uzun ve zor bir tartışma" yaptı.* İki arkadaş, o ayın ilerleyen günlerinde yapılacak Genel Danışma Komitesi toplantısında Süper hakkında tavsiyelerde bulunmakla uğraşmak zorunda kalacaklarını biliyorlardı. Bu nedenle endişelerini dile getirmeleri doğaldı. Muhtemelen bu nedenle Conant, Oppenheimer'a hidrojen bombasının ancak "cesedini çiğneyerek" inşa edilebileceğini söyledi. Conant, medeni bir ülkenin böylesine korkunç, öldürücü bir silah kullanmayı düşünmesinden dolayı öfkeliydi; bunun bir soykırım makinesinden başka bir şey olmadığını düşünüyordu.

Aynı ayın ilerleyen günlerinde, 21 Ekim'de, termonükleer araştırmaların mevcut durumu hakkında brifing aldıktan sonra, Oppie oturdu ve "Jim Amca'ya" uzun bir mektup yazdı. "En son konuştuğumuzda Süper'in de mantıklı olabileceğini düşünmeye meyilliydim," diyordu. Teknik olarak, Süper'in "7 yıldan uzun bir süre önce ilk kez bahsettiklerinden çok da farklı olmadığını" düşünüyordu: tasarımı, maliyeti, uygulanma şekli ve askeri değeri bilinmeyen bir silahtı." Yedi yılda değişen tek şey ülkenin düşünce iklimiydi. "İki deneyimli proje sahibinin, Ernest Lawrence ve Edward Teller'ın bu konuda emek sarf ettiğini" vurguladı. Projenin uzun zamandır Teller'ın kalbinde bir yeri vardı ve Ernest, Operasyon Joe'dan [Sov-

* Hershberg, *James B. Conant*, s. 470-71.

yet atom patlaması] Rusların yakında Süper'i yapacağını anlamaları ve onlardan önce davranmaları gerektiğine ikna olmuştu.

Oppenheimer ve GAC'nin diğer tüm üyeleri, H-bombası yapmakla ilgili teknik sorunların hâlâ zorlu olduğuna inanıyorlardı. Ancak o ve Conant, aynı zamanda Süper'in politik etkileri konusunda da derinden endişe duyuyordu. Oppenheimer, Conant'a, "Beni endişelendiren şey hem kongrenin hem de asker kişilerin [atom silahları konusundaki] Rus ilerlemesinin yarattığı sorunun *çözümünü* bu silahta görmeye başlamış olmalarıdır," diye yazmıştı.* "Bu silahın keşfine karşı çıkmak aptallık olur. Bunun yapılması gerektiğini her zaman biliyorduk ve yapılması gerekiyor ancak *ülkeyi kurtarmanın bir yolu olarak buna sahip çıkıyoruz ve barış bana kalırsa tehlikeler içinde.*"

Genelkurmay'ın zaten başkandan hızlandırılmış bir H-bombası programı isteme eğiliminde olduğunu kaydeden Oppie, "Yetkin fizikçiler arasındaki düşünce iklimi de kaymaya uğrama belirtileri gösteriyor," diye endişelerini belirtiyordu.† Hans Bethe bile tam zamanlı olarak Süper üzerinde çalışmak için Los Alamos'a dönmeyi düşünüyordu.

Bethe aslında kararsızdı ve o gün öğleden sonra Princeton'a geliyordu. Yeniden Los Alamos'a dönmek için fizikçiler bulmak üzere zaten ülkeyi dolaşmaya başlamış olan Edward Teller ile birlikteydi. Teller'a göre, Bethe geleceğini söylemişti. Bethe öyle olmadığını, ısrarla Oppie'nin tavsiyeleri için Princeton'a geldiğini söylüyordu. Ancak Oppenheimer'ı "hem kararsız hem de ne yapılması gerektiği konusunda sıkıntılı" buldu.‡ Ondan almayı umduğu tavsiyeleri alamamıştı. Oppie, Süper hakkındaki görüşlerini az miktarda paylaştı ama Bethe ve Teller'a Conant'ın hızlandırılmış bir programa karşı olduğunu söyledi. Ama Teller Oppie'nin silaha karşı çıkacağından emin bir şekilde gelmişti, dolayısıyla Oppenheimer'ın kararsız olmasına sevinerek Princeton'dan ayrıldı. Ayrıca artık Bethe'nin Los Alamos'ta ona katılacağını umuyordu.

Ancak o hafta sonunda Bethe, hidrojen bombasını termonükle-

* JRO soruşturması, s. 242-43; Herken, *Brotherhood of the Bomb*,s. 204.

† JRO soruşturması, s. 242 (JRO'dan James Conant'a, 21.10.49).

‡ JRO soruşturması, s. 328.

er silahlarla savaşmanın intihar olacağını savunan arkadaşı Victor Weisskopf ile tartıştı. Bethe, "Böyle bir savaştan sonra, kazansak bile dünya... korumak istediğimiz dünya gibi olmayacaktı. Uğruna savaştığımız şeyleri kaybedecektik. İkimiz de bu konuda hemfikir olduk. Bu ikimiz için de çok uzun ve zor bir konuşmaydı," dedi.* Birkaç gün sonra, Bethe Teller'ı aradı ve ona kararını söyledi. Bethe'ye göre Teller, hayal kırıklığına uğradı. "Ben de rahatladım," diyordu Bethe. Weisskopf'un önemli rolüne rağmen Teller, Bethe'nin çark etmesinden Oppenheimer'ın sorumlu olduğuna inanmıştı.

Bu arada Oppenheimer, bilimsel, politik ve ahlaki kaygılarına rağmen, konuyla ilgili acı verici zorluktaki konuşmalarını yapıyordu. GAC'nin başkanı rolünün sorumluluğu içinde, içgüdülerini ve eğilimlerini kısıtlamak için büyük bir çaba gösteriyordu. Kendini dinleme moduna sokmuştu. Ama Conant böyle bir kısıtlama hissetmiyordu. Oppenheimer'ın 21 Ekim tarihli mektubunu aldıktan sonra keskin bir cevap verdi. Oppie'ye, muhtemelen bir telefon görüşmesinde, eğer Süper Genel Danışma Komitesi'nin önüne gelirse, "kesinlikle aptalca bir şey olarak buna karşı çıkacağını," söyledi.†

28 Ekim 1949 Cuma günü öğleden sonra saat ikide Oppenheimer, Anayasa Bulvarı'ndaki AEC toplantı salonunda Genel Danışma Komitesi'nin (Ocak 1947'den beri) on sekizinci oturumunu topladı.‡ Takip eden üç gün boyunca, Isidor Rabi, Enrico Fermi, James Conant, Oliver Buckley (Bell Telefon Laboratuvarları Başkanı), Lee DuBridge, Hartley Rowe (United Fruit Company Direktörü) ve Cyril Smith, George Kennan ve General Omar Bradley gibi uzman tanıkları dinleyecek ve Süper'in özelliklerini dikkatle tartışacaktı. GAC oturumlarının bazılarına AEC komisyon üyeleri Lewis Strauss, Gordon Dean ve David Lilienthal da katıldı. Mevcut herkes, Truman yönetiminin Sovyetlerin başarısına karşılık olarak sert ve somut bir şey yapıyor gibi görünmesi gerektiğini anlıyordu. Lilienthal, bir önceki gün günlüğüne Ernest Lawrence ve Süper'in diğer destekçilerinin "öneriye karşı ağzının suyu akan ve 'kana susamış'

* Rhodes, *Dark Sun*, s. 393.

† JRO soruşturması, s. 76.

‡ Hershberg, *James B. Conant*, s. 473.

kişiler olarak tanımlanabileceğini" kaydetti.* Bu adamların "üzerinde düşünülecek bir şey olmadığına" inandığını yazdı. GAC komitesinin resmi olarak toplanmasından hemen önce, Oppenheimer o gün gelmeyen GAC üyesi kimyager Glenn Seaborg'dan aldığı bir mektubu çıkardı. 1954'te Oppenheimer'ın eleştirmenleri, onun Seaborg'un görüşlerini paylaşmadığını öne sürmüştü. Ancak GAC üyelerinden Cyril Smith, Oppie'nin toplantı başlamadan önce mektupları herkese gösterdiğini söylüyordu. Seaborg, isteksizce de olsa ülkenin hidrojen bombasını geliştirmesi gerektiğini düşünüyordu. "Ülkemizin buna muazzam bir çaba harcama ihtimalinden üzüntü duysam da itiraf etmeliyim ki, bunu yapmamamız gerektiği sonucuna varabilmiş değilim. . . Böyle bir programa gitmeme tavsiyesinde bulunmak için yeterli cesareti göstermeden önce bazı iyi argümanlar duymam gerekir," diyordu.†

Oppenheimer, herkes konuşuncaya kadar kendi görüşlerini ifade etmemeye özen gösteriyordu. DuBridge, "Fikrini hiç belli etmedi," diyordu. "Masanın çevresinde oturan herkes sırayla görüşlerini paylaştı, tamamı olumsuzdu."‡ Lilienthal, "çok gri, neredeyse yarı saydam görünen" Conant'ın, "Bir Frankenstein inşa ettik," diye mırıldandığını işitti.§ Sanki bir Frankenstein daha inşa etmek delilik olacaktı. Rabi'nin daha sonra hatırladığı kadarıyla hafta sonu tartışmaları boyunca "Oppenheimer hep Conant'ın liderliğine tabi oldu."¶ Dean'e göre, "ahlaki konular uzun uzadıya tartışıldı." Lilienthal, Cumartesi gecesi günlüğüne Conant'ın "ahlaki gerekçelerle ona (H-bombasına) karşı olduğunu" savunduğunu kaydetti.** Buckley, atom bombası ile Süper arasında ahlaki bir fark olmadığını öne sür-

---

* Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt. 2, s. 582(30.10.49 tarihli günlük); ayrıca bkz. Hewlett ve Duncan, *Atomic Shield,* cilt. 2, s. 381-85.

† Rhodes, *Dark Sun,* s. 395. Rabi, Seaborg'un orada olsaydı fikrini değiştireceğine inanıyordu. "Eğer orada olsaydı," diyordu Rabi, "ve buna karşı çıksaydı çok şaşırırdım." (Rabi, röportaj: Sherwin, 12.3.82, s. 8.) Ayrıca bkz. Herken, *Brotherhood of the Bomb,* s. 384.

‡ Lee DuBridge, röportaj: Sherwin, 30.3.83, s. 21; ayrıca bkz.JRO soruşturmasında DuBridge'in ifadesi, s. 518.

§ Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt. 2, s. 581.

¶ Hershberg, *James B. Conant,* s. 478.

** Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt. 2, s. 580-83; Schweber, *In the Shadow of the Bomb,* s. 158; Hershberg, *James B. Conant,* s. 474.

düğünde, Lilienthal'ın kaydettiğine göre "Conant itiraz etti; ahlakın da dereceleri vardı." Strauss nihai kararın halk oylamasıyla değil, Washington'da verileceğine işaret ettiğinde Conant, "Ancak kararın değişip değişmeyeceği, ülkenin ahlaki açıdan meseleye nasıl baktığına bağlı," diye yanıtladı. Conant, "Bunun gizliliği kaldırılabilir mi – yani böyle bir şeyin düşünüldüğü gerçeğinin...?" diye sordu.

Rabi, ileri görüşlü bir yaklaşımla, Washington'un projeyi devam ettireceğinden şüphe duymadığını söyledi. Tek mesele "projeye kimlerin istekli olarak katılacağıydı."* Fermi, tüm gün süren Cumartesi oturumu sırasında başlangıçta "birinin bunu keşfetmesi ve yapması gerektiğini" öne sürdü, ancak Süper'in ekonomik açıdan mümkün olduğunu keşfetmenin "'bundan yararlanılmalı mı?' sorusunu ortadan kaldırmadığını" söyledi.† Lilienthal kararını vermişti: Süper "ortak savunmayı geliştirmeyecek ve barış açısından diğer projenin beklentilerini bile karşılayamayacaktı, zararı bile dokunabilirdi."

Pazar günü erken saatlerde, mevcut sekiz GAC üyesi arasında bir fikir birliği oluştu: Süper'i geliştirmek için hızlandırılmış bir programa bilimsel, teknik ve ahlaki gerekçelerle karşı çıkacaklardı. Rabi ve Fermi, "ne açıdan bakılırsa bakılsın kötü bir şey" olan silaha karşı olduklarını söylerken, Amerika'nın silahı yapmak yerine "dünya uluslarını ciddi bir şekilde bize katılmaya davet etmesi" önerisinde bulundular. Oppenheimer bu Rabi-Fermi koşullarına imza atmayı düşünüyordu ki, sonunda o ve komitenin çoğunluğu, böyle bir silahın caydırıcı olmadığı ve Amerikan güvenliğine bir yararı olmadığı gerekçesiyle H-bombasını yapmak için hızlandırılmış bir programın aleyhine görüş bildirdi.

Oppenheimer ayrıca "Süper'in fisyon bombasından daha mı ucuz yoksa daha mı pahalı olacağı" konusunda pragmatik argümanlar sunarken, komitenin raporu nükleer silah politikalarına artık ahlaki bir boşlukta karar verilmemesi gerektiğini açıkça ortaya koydu. Süper üzerine bilimsel ve teknik çalışmaların, en iyi ihtimalle, böyle bir silahın yapılma olasılığını yüzde ellide bıraktığını vurgulayarak, ilk önce bunu başarmak için herhangi bir hızlandırılmış programın neden Amerika'nın güvenliğini baltalayacağını açıklığa kavuşturdular.

---

* Schweber, *In the Shadow of the Bomb*, s. 158.

† Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal*, cilt. 2, s. 582.

Meseleyi teknik ve siyasi mülahazalarla sınırlamak, ortak görüşlerine göre, sadece bir sorumsuzluk değil, aynı zamanda bir görev ihmaliydi. Sonuçta bunlar Manhattan Projesi'nin seçkin emektarlarıydı, atom bombasının yaratılması için gerekli bilimsel bilgiyi sağlayan kişilerdi. Bu görevi vatanseverler olarak coşkuyla üstlenmişlerdi. Yeni silahı savaşta kullanmaya kararlı bir hükümetin liderliğinde çalışmışlardı. Oppenheimer, Japonya'ya karşı kullanımına ahlaki itirazlar getiren Leo Szilard ve Robert Wilson gibi biliminsanlarını da saflarına katmak için çalışmıştı. Ancak bu argümanlar, atom bombasının tamamen yeni bir şey olduğu ve devlet politikası konularında deneyimsiz oldukları bir dönemde, topyekûn savaş bağlamında yer bulmuştu.

Ancak 1949'da koşullar tamamen farklıydı. Amerika savaşta değildi, nükleer silahlanma yarışı Sovyetlerin başarısıyla yeni ve tehlikeli bir boyut kazanmıştı ve GAC üyeleri Amerika'daki en derin bilgili ve deneyimli atom bilimcilerdi. Hepsi de dünyadaki yaşamı yok edebilecek silahların askeri politika ortamında tartışılamayacağı konusunda hemfikirdi. Ahlaki hususlar teknik değerlendirmeler kadar önemliydi.

Oppenheimer, "Bu silahın kullanılması sayısız insanın hayatını yok edecek," diye yazdı.* "Bu sadece askeri veya yarı askeri amaçlarla maddi binaları imha için kullanılabilecek bir silah değildir. Bu nedenle kullanımı, atom bombasından bile çok daha fazla sivil nüfusu yok etme amacı taşır," diyordu.

Oppenheimer, Süper'in çok büyük olmasından korkuyordu. Başka bir deyişle, bir termonükleer cihaz için herhangi bir meşru askeri hedef "çok küçük" kalacaktı.† Hiroşima bombası 15.000 ton TNT'lik bir patlayıcı etkisine sahipse, termonükleer bir bomba – eğer uygulanabilir olduğu kanıtlanırsa– 100 milyon ton TNT'lik bir kuvvetle patlayabilirdi. Süper, bir şehri yerle bir etmek için bile çok büyüktü. 390 ila 2600 kilometre kareyi, hatta daha fazlasını kolayca yok edebilirdi. GAC'nin raporunda da belirtildiği gibi, "süper

* "The GAC Report of October 30, 1949," yeniden basım: York, *The Advisors*, s. 155-62; Bernstein, "Four Physicists and the Bomb: The Early Years, 1945-1950," s. 258.

† JRO soruşturması, s. 236; Hershberg, *James B. Conant*, s. 467-68.

bomba bir soykırım silahı hâline gelebilirdi." Hiç kullanılmasa bile, Birleşik Devletler'in envanterinde böyle bir soykırım silahı olması, nihayetinde ABD güvenliğini baltalayacaktı. GAC'nin çoğunluk raporu, "Envanterimizde böyle bir silahın varlığı dünya insanları arasında geniş kapsamlı etkiler doğurur," diyordu. Makul insanlar, Amerika'nın bir Kıyamet eylemi tasarlamak niyetinde olduğu sonucuna varabilirdi. "Bu nedenle, elimizdeki silahın psikolojik etkisinin çıkarlarımıza ters düşeceğine inanıyoruz," diyordu.

Conant, Rabi ve diğerleri gibi Oppenheimer da Süper'in "asla üretilmeyeceğini" ve onu inşa etmemeye karar vermenin Ruslarla silah kontrol müzakerelerini yeniden başlatmayı mümkün kılacağını umuyordu. Oppenheimer çoğunluk adına, "Biz süper bombanın asla üretilmemesi gerektiğine inanıyoruz," diye yazdı. "İnsanoğlu böyle bir silahın fizibilitesine dair hiçbir fikre sahip olmasa çok daha iyi olurdu."

McGeorge Bundy'nin daha sonra belirttiği gibi, GAC raporunun yazarları esasen 1970'lerde nihayet müzakere edilen silah kontrol anlaşmalarının temelini oluşturuyorlardı. Peki ya teklif kabul edilmezse ne olacaktı? Ya Süper'i ilk olarak Sovyetler imal etmişse? Bu durumda, H-bombaları test edilmeden geliştirilemeyeceği için Ruslar onu test etmek zorunda kalacak ve böyle bir testin yapıldığı mutlaka tespit edilecekti. "Rusların bu silahı geliştirmede başarılı olabileceği argümanına karşı da bizim geliştirmemizin onlar için caydırıcı olmayacağı şeklinde yanıt veririz. Silahı bize karşı kullanırlarsa, büyük atom bombası stokumuzla yapacağımız misillemelerle bir süperin kullanımına kıyasla daha etkili sonuçlar alabiliriz," diye yazdı.*

Gerçekten de Süper, uygulanabilir bir askeri silah olmadığından –çünkü onun için hiçbir hedef yeterince büyük değildi– Oppenheimer ve GAC raporu, küçük, taktiksel atomik silahlar için fisyon malzemesi üretimini hızlandırmanın hem daha ekonomik hem de askeri olarak daha etkili olacağını savunuyordu.† Batı Avrupa'daki konvansiyonel askeri güçlerin çoğalmasıyla birlikte, bu tür "savaşa

---

* "The GAC Report of October 30, 1949," yeniden basım: York, *The Advisors*, s. 155-62.

† York, *The Advisors*, s. 160; Bundy, *Danger and Survival*, s. 214-19.

uygun" atom silahları Batı'ya, akla gelebilecek her türlü Sovyet işgal gücüne karşı çok daha etkili ve güvenilir bir caydırıcılık sağlayacaktı. Bu, yarış hâlinde irrasyonel bir birikim yapmak yerine belirli görevler için planlanmış bir nükleer envanter öneren stratejik bir kavram olan nükleer "yeterlilik" yönünde ilk ciddi öneriydi.

Oppenheimer, GAC müzakerelerinin sonucundan memnundu. Özel sekreteri Katherine Russell o kadar da emin değildi. GAC'nin nihai raporunu yazdıktan sonra, "Bu size çok sorun yaratacak," tahmininde bulundu.* Oppie yine de 9 Kasım 1949'da AEC komisyon üyelerinin GAC'nin tavsiyelerini üçe karşı iki oyla onayladığını memnuniyetle öğrendi. Komisyon üyeleri Lilienthal, Pike ve Smyth hızlandırılmış Süper üretim programı aleyhine oy kullanırken; Strauss ve Dean, program lehine oy kullanmıştı.

Oppenheimer, naif duygularla Süper'e karşı verilen savaşın kazanıldığını düşünüyordu. Ancak kısa süre sonra Teller, Strauss ve hidrojen bombasının diğer destekçilerinin karşı taarruz düzenlediği anlaşıldı. Senatör Brien McMahon, Teller'a GAC raporunun "kendisini hasta ettiğini" söyledi. McMahon, Sovyetlerle savaşın "kaçınılmaz" olduğuna inanıyordu. Şoke olmuş Lilienthal'a, ABD'nin "aynı şeyi onlar bize yapmadan önce onları yeryüzünden hızlıca yok etmesi" gerektiğini düşündüğünü söyledi.† Amiral Sidney Souers, "Ya bunu [H-bombasını] başarırız ya da Ruslar uyarı vermeden üzerimize bir tane atıncaya kadar bekleriz," diye uyardı. Diğer birçok Washington yetkilisi de benzer şekilde kıyamet tepkileri gösterdi. Süper hakkındaki tartışma böylece Soğuk Savaş'ın altında yatan histeriyi kristalize etmiş ve politika yapıcıları ve politikacıları kalıcı olarak birbiriyle ters düşen Soğuk Savaş kamplarına (silahlanma yarışçıları ve silahlanma kontrolcüleri) ayırmıştı.

Yoğun lobi faaliyetlerine tepki olarak Başkan Truman, AEC başkanı Lilienthal, Savunma Bakanı Louis Johnson ve Dışişleri Bakanı Dean Acheson'dan konuyu bir kez daha incelemelerini ve nihai bir öneride bulunmalarını istedi. Lilienthal, elbette Süper'in

---

* Michelmore, *The Swift Years*, s. 173.

† Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal*, cilt. 2, s. 584-85; York, *The Advisors*, s. 60.

geliştirilmesine kesinlikle karşı çıkıyordu. Johnson taraftardı. Sadece Acheson kararsızdı. Ama güçlü politik içgüdüleri olan bir adam olarak Beyaz Saray'ın ne istediğini biliyordu. Oppenheimer'ın ona H-bombası hakkında verdiği brifingden sonra dışişleri bakanı, Oppie'nin GAC raporuyla ilgili incelikli açıklamasını basit bir anlayışla dinledi. Bir arkadaşına, "Biliyor musun, elimden geldiği kadar dikkatle dinledim," dedi, "ama 'Oppie'nin ne söylemeye çalıştığını anlamadım.' Paranoyak bir düşmanı 'örnek olmak suretiyle' silahsızlanmaya nasıl ikna edebilirsin?"

Acheson'un belirgin şüpheciliği, Oppenheimer'ın yönetim içinde ne kadar az müttefiki olduğunu anlamasına neden oldu. Ancak kesin müttefiklerden biri, o sonbaharda Dışişleri Bakanlığı'ndaki Politika Belirleme personelinin direktörlüğü görevinden istifa etmeye hazırlanan George Kennan'dı. Acheson bir zamanlar Kennan'ın tavsiyelerine fazlasıyla önem verirken, iki adam artık maddi politika konularında pek anlaşamıyorlardı. Amerika'nın çevreleme politikasının mimarı, bu politikanın böylesine askerileşmesinden hiç memnun değildi. Truman yönetimi, Sovyet uzlaşmazlığına tepki olarak SSCB ile olan anlaşmasını bozup Batı Almanya'da bağımsız bir hükümet kurunca yaşadığı hayal kırıklığı zirveye ulaştı. Böylece, Eylül 1949'un sonlarında, hayal kırıklığına uğramış ve yalnız bırakılmış olan Kennan, devlet hizmetinden tamamen ayrılma niyetini açıkladı.†

Kennan, Oppenheimer ile ilk kez 1946'da bir harp okulu konferansında karşılaşmıştı.‡ Kennan, "Her zamanki gibi pantolonu, çok uzun kahverengi takım kıyafetini giymişti," diyordu.§ "Seçkin bir adamdan ziyade fizik yüksek lisans öğrencisi gibi görünüyordu. Ayaklarını sürüyerek platformun ucuna geldi ve hatırladığım kadarıyla kimsenin soru sormaya cesaret edemeyeceği kadar şaşırtıcı bir dikkat ve berraklıkla 40 ila 45 dakika boyunca not kullanmadan konuştu."

---

* Gordon R. Arneson, "The Decision to Drop the Bomb," NBC News röportaj dökümü, 1.3.86, Nancy Arneson'in izniyle, kısım 1, s. 13; Rhodes, *Dark Sun*, s. 405; Hershberg, *James B. Conant*, s. 481.

† bkz. Carolyn Eisenberg, *Drawing the Line;* Bird, "Stalin Didn't Do It," *The Nation*, 16.12.96.

‡ David Mayers, *George Kennan and the Dilemmas of US Foreign Policy*, s. 241.

§ George Kennan, röportaj: Sherwin, 3.5.79.

1949-50 yılları arasında Kennan ve Oppenheimer, karşılıklı saygı ve ilme dayalı yakın bir arkadaşlık geliştirdiler. Oppie Kennan'ı nükleer silahlara dair gizli bir seminer için Princeton'a davet etmişti. Kennan ayrıca İngiltere ve Kanada'nın uranyuma erişimi konusunda Oppenheimer ile uzun süreli fikir alışverişinde bulunmuştu. Kennan bu toplantılar hakkında, "Her şeyi çok yüksek bir düzlemde tutuyordu," dedi.* "Entelektüel anlamda hızlı, doğru ve büyük bir kavrayışla hareket eden bir adamdı. [Bu toplantılarda] kimse önemsiz şeylerle uğraşmak istemiyor ve herkes entelektüel olarak elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyordu."

Süper'le ilgili tartışmaların ortasında Kennan, 16 Kasım 1949'da Princeton'a tekrar gitti. O ve Oppenheimer, "atom probleminin mevcut durumu" hakkında uzun uzun konuştular.† Oppie ziyareti "cesaret verici", Kennan'ın görüşlerini de "nazarilikten uzak" ve "sempatik" bulmuştu. O sırada Kennan, Sovyet bombasına yanıt olarak başkanın Süper bomba yapma üzerine bir moratoryum önerebileceğini ileri sürüyordu. "Bana göre," diye yazdı Oppenheimer ertesi gün Kennan'a, "yaptığınız tespitler makul görünüyordu." Ama Kennan'ı "katı ve mutlak niteliğe ulaşmış" güvenlik anlayışlarına sahip Washington'daki çoğu kişinin bunu pek de öyle görmeyeceği" konusunda uyardı. Oppenheimer, politik olarak ne kadar uyumlu hâle geldiğinin bir göstergesi olarak Kennan'ı uyardı: "Önerilerinizin çok tehlikeli olduğuna dair argümanlarla karşılaşmaya ve üstesinden gelmeye hazır olmalıyız."

Bu uyarıyı aldıktan sonra Kennan oturdu ve H-bombasını "şu anda" inşa etmeme kararını duyuran bir başkanlık bildirisi hazırlamaya çalıştı. Kennan, büyük ölçüde GAC'nin konuyla ilgili analizini yansıtan dokunaklı bir dille, "neredeyse sınırsız yıkıcı güç" demek olan silaha devam etmemek için üç kısa neden sıraladı. Birincisi, "bu silah muhtemelen tamamen askeri bir uygulamaya sahip olamazdı."‡ İkincisi, "mutlak güvenlik diye bir şey yoktu," ve ülkenin mevcut atomik envanteri her türlü saldırıyı caydıracak kadar güçlüydü. Ve üçüncüsü, "ABD'nin böyle bir yola girmesi kesinlikle baş-

---

* A.g.e., s. 3.

† JRO'dan Kennan'a, 17.11.49, kutu 43, JRO Evrakı.

‡ "GFKennan," başlıklı konusuz taslak konuşma, 18.11.49, kutu 43, JRO Evrakı.

kalarını aynı şekilde davranmaktan alıkoymazdı." Aksine, Süper'i inşa etmek neredeyse kesinlikle başkalarına da aynısını yapmaları için ilham verecekti.

Konuşma hiç yapılmadı ancak sonraki altı hafta boyunca Kennan bu fikirleri, nükleer silahlarla ilgili tüm sorunu yeniden inceleyen seksen sayfalık resmi bir rapora dönüştürdü. Yazının ilk taslağını Oppenheimer'a gösterdi ve Oppenheimer bunu "son derece takdire şayan" buldu.* Bu ileri görüşlü belge, bir çevreleme politikası öneren ünlü 1947 *Dışişleri* belgesinden daha az bilinse de erken Soğuk Savaş'ın önemli bir belgesidir. Kennan daha sonra bunu "devlette yazdığım tüm yazıların en önemlisi olmasa da en önemlilerinden biri" diye nitelendirdi. Kennan, bunun çok tartışmalı olacağını bilerek, 20 Ocak 1950'de Acheson'a "kişisel bir belge" olarak gönderdi.

"Bildiri: Atom Enerjisinin Uluslararası Kontrolü" adlı belge Truman yönetiminin hem bombaya hem de Sovyetler Birliği'ne bakışının altında yatan temel varsayımlara ters düşüyordu. Oppenheimer'ın bakış açısını benimseyen Kennan, yanılgıyla atom bombasının Sovyet tehdidi karşısında ucuz bir çare olarak görüldüğü için tehlikeli olduğunu savundu. Oppie'nin düşüncelerini tekrarlayarak, "asker kişilerin" bombanın Rusya tarafından elde edilmesine cevap olarak Süper'e sarıldığını yazdı: "Korkarım ki atom bombası, 'belirleyici' sonuçlar verme ve insanlığın derin sorunlarına kolay çözümler sunma vaadiyle kontrolsüz ve son derece tehlikelidir. Temiz ve net bir politika için önemli olan şeylerin anlaşılmasını engelleyecek ve ulusal gücümüzün kötüye kullanılmasına ve dağılmasına neden olacaktır."†

Kennan, daha önce Oppenheimer'ın önerdiği gibi Sovyetlerle kapsamlı bir silah kontrol rejimini müzakere etmek yerine, daha da korkunç bir kitle imha silahı olan Süper'i üretmenin desteklenmemesi için Acheson'a yalvarıyordu. Aksi takdirde Kennan, ABD'nin atom silahını ulusal savunmasının merkezi hâline getirmiş olacağını savunuyordu. Bunun yerine, Amerikan makamları, Sovyetlere

---

* JRO'dan Kennan'a, 3.1.50, kutu 43, JRO Evrakı.

† Mayers, *George Kennan and the Dilemmas of US Foreign Policy,* s. 307-8; FRUS 1950, say. 1, s. 22-44, George Kennan, *Memoirs,1925-1950,* s. 355; George Kennan, "Memorandum: International Control of Atomic Energy," 20.1.50.

atom silahlarını "temel askeri duruşumuza aykırı bir şey – düşmanlarımız tarafından kullanılma olasılığına karşı elimizde tutmak zorunda olduğumuz bir şey" olarak gördüklerini açıkça belirtmeliydi.* Bu silahlardan az sayıda bir stokun varlığının Sovyetler Birliği'nin bombayı Batı'ya karşı kullanmasını engellemek için yeterli olacağını yazdı.

Bu noktaya kadar Kennan'ın bildirisi, GAC'nin 30 Ekim 1949 tarihli tavsiyeleri ile aynı çizgiyi takip ediyordu. Ancak Kennan, Oppenheimer'ın son zamanlarda düşündüğü başka bir fikri daha aldı. Washington, büyük bir atom bombası envanterine güvenmek yerine, özellikle Batı Avrupa'da konvansiyonel silahlarını önemli ölçüde artırmalıydı. Sovyetlere, olası bir işgali caydırmak için Batı Avrupa'nın yeterli miktarda birlik ve konvansiyonel silah kullanabilecek durumda olduğunu göstermek gerektiğini söylüyordu. Böyle bir konvansiyonel caydırıcılık, Washington'ın nükleer silahları "ilk kullanan olmamak" politikasını hayata geçirmesine yardımcı olacaktı. Amerika'nın "Sovyet sisteminde köklü bir değişimde ısrar etmeden [atom silahlarının] ulusal silahlar arasından çıkarılması için mümkün olduğunca hızlı hareket etmesi gerektiğini" savunuyordu.†

Kennan, Stalin'in rejimini menfur bir tiranlık olarak görüyordu ama Stalin'in aldırışsız olduğunu düşünmüyordu. Sovyet diktatörü kesinlikle kendi iç imparatorluğunu savunmaya kararlıydı ancak bu, kaçınılmaz olarak kendi rejiminin istikrarını tehdit edecek şekilde Batılı müttefiklere karşı bir saldırı savaşı başlatmayı amaçladığı anlamına gelmiyordu. Stalin, Batı ile bir savaşın pekâlâ Sovyetler Birliği'nin yıkımı anlamına gelebileceğini anlamıştı. Kennan daha sonra, "Kesinlikle inanıyordum ki Sovyetlerin de savaşa karınları toktu. Stalin bir büyük savaş daha istemiyordu," dedi.‡

Kısacası Kennan, 1945-49 yıllarında Batı Avrupa'nın Sovyet istilasına uğramasını engelleyen şeyin Amerikan atomik tekeli değil, zorlayıcı stratejik nedenler olduğuna inanıyordu. Artık Sovyetlerin kendi atom bombaları olduğuna göre Kennan, ABD'nin sarmal bir nükleer silahlanma yarışına girmesinin mantıklı olmadığını savu-

---

* Walter L. Hixson, *George F. Kennan*, s. 92.

† A.g.e.

‡ Kennan, röportaj: Sherwin, 3.5.79, s. 13.

nuyordu. Oppenheimer gibi, o da bombanın nihayetinde intihar silahı olduğuna ve bu nedenle hem askeri açıdan yararsız hem de tehlikeli olduğuna inanıyordu. Ayrıca Kennan, Sovyetler Birliği'nin siyasi ve ekonomik olarak bu iki rakibin en zayıfı olduğuna ve uzun vadede Amerika'nın Sovyet sistemini diplomasi ve "gücünü dünyadaki çatışmalara karşı caydırıcı olarak makul kullanması" yoluyla yıpratabileceğine inanıyordu.*

Kennan'ın seksen sayfalık "kişisel belgesi", Robert'ın görüşlerinin çoğunu yansıtıyor olduğu için Oppenheimer ile birlikte yazılmış bile olabilir. Nitekim hem o hem de Kennan, bu yazının ilgililere ulaştırılmasını şiddetli siyasi fırtınaların yaklaştığını gösteren bir barometre olarak aldılar. Dışişleri Bakanlığı içinde dolaşan Kennan'ın notu, *tüm* okuyanlar tarafından sessizce ve kesin bir dille reddedildi. Acheson bir gün Kennan'ı ofisine çağırdı ve "George, bu konudaki görüşünde ısrar ediyorsan, Dışişleri'nden istifa etmeli, bir keşişin yaşayışını benimsemeli, tenekeden bir bardak taşımalı ve sokağın köşesinde durup, 'Dünyanın sonu yaklaştı,' demelisin," dedi.†

Acheson belgeyi Başkan Truman'a gösterme zahmetine bile girmedi. O günlerde Oppenheimer rüzgârların hangi yönden estiğinin çok iyi farkındaydı. Edward Teller kazanıyordu. Ama öyleyse bile Oppie, termonükleer bir cihaz tasarlamanın önündeki teknik engellerin aşılamaz olacağını umuyordu. "Bırakın Teller ve (John) Wheeler devam etsinler," dediği söylenir.‡ "Bırakın yüzleri üstüne düşsünler." 29 Ocak 1950'de, New York'taki Amerikan Fizik Derneği'nin bir konferansında Teller ile karşılaştı ve Truman'ın Süper'e karşı önerisini reddedeceğini düşündüğünü itiraf etti. Teller, eğer öyle olursa,

---

* Mayers, *George Kennan and the Dilemmas of US Foreign Policy*, s. 308. Geriye dönüp bakıldığında, diyordu Kennan, "Ruslara karşı duruşumuz şöyle olmalıydı: Bakın, uluslararası kontroller için herhangi bir düzenleme olmadığı sürece, başkalarının bunları bize karşı kullanmasını engellemek için bu silahlardan –az da olsa– yeterli bir miktar tutacağız. Ama biz bunların varlığını istemiyoruz; onları tamamen dışlayacak anlaşmalar yapmak için sabırsızlanıyoruz ve ne savunma duruşumuzu ne de diplomasimizi bunlara dayandıracağız." (Kennan, röportaj: Sherwin, 3.5.79, s. 10).

† Gordon R. Arneson, "The Decision to Drop the Bomb," NBC News röportaj dökümü, 1.3.86, Nancy Arneson'ın izniyle, kısım 2, s. 2.

‡ Wheeler, *Geons, Black Holes, and Quantum Foam*, s. 200.

Süper için çalışmak üzere Los Alamos'a geri dönüp dönmeyeceğini sordu. "Kesinlikle hayır," diye tersledi Oppie.*

Bir gün sonra, GAC'nin bir toplantısı için Washington'da bulunurken, Senatör Brien McMahon tarafından Süper'i tartışmak için çağrılan Atom Enerjisi Ortak Komitesi'nin özel bir toplantısına katılmaya karar verdi. Oppenheimer, McMahon'un hızlandırılmış programı onaylaması için Başkan'a şiddetle lobi yaptığını ve kendi görüşlerinin hoş karşılanmayacağını biliyordu. Ama yine de susmadı, McMahon'a ve diğer yasa koyuculara, "Buraya gelip size karşıt fikirler ortaya atma ve kaçırdığımızı düşündüğünüz noktalarda sorular sorma fırsatı vermemenin korkaklık olacağını düşündüm," dedi.† Takındığı tavır kibar ve uysalcaydı. "Ruslar Süper'i elde ederse ve o an ABD elde edememiş olursa ne olur?" sorusuna, "Ruslar silaha sahip olursa ve biz olamazsak, kötü duruma düşeriz," yanıtını verdi. "Eğer Ruslar silaha sahip olur, biz de olursak yine kötü durumdayız demektir." Ama ABD silahı yapma yolunu tercih ederse, onların da [Süper bombayı] üretmelerini kesinleştirmiş ve hızlandırmış olacaktı. Bütün mesele buydu. Bir kongre üyesi ona hidrojen bombalarıyla savaşmanın dünyadaki insan yaşamı için elverişsiz olup olmayacağını sordu. Oppie araya girerek, "Huzur kaçırma anlamında mı?" diye sordu. Sonra aslında, insanlığın "ahlaki yaşamı" konusunda daha fazla endişelendiğini söyledi. Yaklaşımını son derece makul bir havayla açıkladı ve oradaki hiç kimse kurduğu mantığı sorgulamasa da kimsenin fikrini değiştiremediğini bilerek oradan ayrıldı.

Ertesi gün, 31 Ocak 1950'de, Lilienthal, Acheson ve Savunma Bakanı Louis Johnson, Süper hakkında başkanla bir toplantıya katılmak üzere eski Dışişleri Bakanlığı binasından Beyaz Saray'a kadar yürüdüler. Lilienthal hâlâ hızlandırılmış bir programa şiddetle karşıydı. Acheson, Lilienthal'ın itirazlarının çoğuna kişisel olarak katılmakla birlikte, iç siyasi faktörlerin Truman'ı hızlandırılmış bir programla devam etmeye zorlayacağına inanıyordu: "Amerikan halkı, bu kadar hayati bir konuda nükleer araştırmayı geciktirme politika-

---

* Teller, *Memoirs*, s. 289.

† Yönetim kurulu toplantı dökümü, JCAE 30.1.50, bel. 1447, RG 128, Gregg Herken'in izniyle. Ayrıca bkz. Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 216.

sını hoş görmez."* Johnson da onuna aynı fikirdeydi ve Lilienthal'a, "Başkanı korumalıyız," dedi.† İş o noktaya gelmişti. Ulusal güvenlikle ilgili gerçek meseleler, iç siyasetin dayattığı indirgemecilikle çok farklı bir kulvara çekilmişti.

Yine de Lilienthal'ın savunmasını yapmasına izin verme konusunda anlaştılar. Ama Oval Ofis'e girdiklerinde, Lilienthal sunumuna güç bela başlayabilmişti ki Truman sözünü keserek, "Ruslar bunu yapabilir mi?" diye sordu.‡ Herkes başını sallayınca Truman, "Bu durumda başka seçeneğimiz yok. Devam edeceğiz," dedi. Lilienthal günlüğünde, Truman'ın "daha onlar kapıdan içeri girmeden önce ne yapacağını net olarak belirlediğini" kaydetti. Aylar önce Lilienthal, Truman'ı Kongre'deki demagogların Süper'i zorlamaya çalışacağı konusunda uyarmıştı. Truman, "Kolay kolay mağlup olmam," demişti. Beyaz Saray'dan çıkarken Lilienthal saatine baktı. Kolay mağlup olmayacak başkan ona tam olarak yedi dakika vermişti. Lilienthal'a göre bu bir buharlı silindire "Hayır" demek gibi bir şeydi.§

O akşam, hiç şüphe yok ki bir süredir hazırlıkları süren bir radyo konuşmasında Başkan Truman "bir termonükleer silahın teknik fizibilitesinin" belirleneceği bir programın duyurusunu yaptı. Aynı zamanda ülkenin stratejik planlarının genel olarak yeniden gözden geçirilmesi talimatını da verdi. Bu talimat, Kennan'ın halefi, Dışişleri Bakanlığı politika planlama direktörü Paul Nitze tarafından hazırlanan NSC-68 adında çok gizli bir politika belgesini doğurdu. Sovyetler Birliği'nin dünyayı ele geçirme niyetinde olduğunu söyleyen Nitze, büyük bir nükleer silah envanteri oluşturmak gerektiğini savunuyordu. "Özgür dünyanın siyasi, ekonomik ve askeri gücünün hızlı ve sürekli bir şekilde artması" çağrısında bulunuyordu. Nisan 1950'de dolaşıma giren NSC-68, Kennan'ın nükleer silahları "ilk kullanan olmama" politikasını ilan etme önerisini özellikle reddediyordu. Aksine, Birleşik Devletler savunma stratejisinin temelini büyük bir nükleer silah envanteri oluşturacaktı. Bu amaçla Truman,

* Acheson, *Present at the Creation*, s. 349.

† Patrick J. McGrath, *Scientists, Business, and the State, 1890-1960*, s. 124.

‡ Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal*, cilt. 2, s. 594, 601 (7.11.49 tarihli günlük).

§ A.g.e., s. 630-33 (31.1.50 tarihli günlük).

ülkenin nükleer savaş başlıkları üretme kapasitesini büyük ölçüde artıracak bir üretim programına onay verdi.

On yılın sonunda, Amerika'nın nükleer silah stoku 300 kadar savaş başlığından yaklaşık 18.000 nükleer silaha sıçrayacaktı.* Takip eden elli yıl boyunca ABD 70.000'den fazla nükleer silah üretecek ve nükleer silah programlarına 5,5 trilyon dolar gibi şaşırtıcı bir meblağ harcayacaktı. Geriye dönüp bakıldığında –ve o zaman bile– H-bombası kararının Soğuk Savaş'ın sarmal silahlanma yarışında bir dönüm noktası olduğu açıktı. Oppenheimer gibi Kennan da tamamen "usanmıştı." I.I. Rabi çileden çıkmıştı. "Truman'ı asla affetmedim," diyecekti.†

Truman'la yaptığı kısa görüşmeden sonra, David Lilienthal Oppenheimer'a başkanın, biliminsanlarının da kararı kamuoyu önünde tartışmaktan kaçınmasını talep ettiğini söyledi: "Özellikle de hepimizin susacağını söylediğim anda ortalık ölüm sessizliğine büründü," diyordu Lilienthal.‡ Fena hâlde cesareti kırılan Oppenheimer, GAC'deki görevinden istifa etmeyi düşündü. Oppenheimer ve Conant'ın meseleyi Amerikan halkına götürmesinden korkan Acheson, Harvard'ın rektörüne "Tanrı aşkına, bir çuval inciri berbat etmeyin," dedi.§

Conant, Oppenheimer'a Acheson'ın halka açık bir tartışmanın "ulusal çıkarlara aykırı" olacağı uyarısını iletti. Böylece Oppie bir kez daha sadık destekçi rolüne büründü. Daha sonra ifadesinde söylediği gibi, o günlerde istifa etmek ve "kararı verilmiş bir konu hakkında bir tartışmayı alevlendirmek" sorumsuzca görünmüştü.¶ Conant, bir arkadaşına Oppenheimer ile birlikte "o an [istifa] etmediklerini çünkü iyi askerler olmadıklarını düşündüren bir şey yapmak istemediklerini (veya en azından kendisinin bu düşüncede

---

* David Alan Rosenberg, "The Origins of Overkill: Nuclear Weapons and American Strategy, 1945-60," *International Security,* no. 7 (Bahar 1983), s. 23; Stephen Schwartz, ed., Introduction, *Atomic Audit,* s. 3, 33.

† Rhodes, *Dark Sun,* s. 408. H-bombasının "sırrı" sır olarak kalamazdı. Hans Bethe daha sonraları, "Elbette uzun vadede bu sır, çok çabalayan her ulus tarafından keşfedilecektir," diye yazmıştı. (Bethe'den Philip M. Stern'e, 3.7.69, Stern Evrakı, JFKL).

‡ Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt. 2, s. 633.

§ Hershberg, *James B. Conant,* s. 481.

¶ JRO soruşturması, s. 898.

olduğunu)" yazmıştı.* Geriye dönüp baktığında, bu kararından pişmanlık duydu, ona göre ikisi de derhal istifa etmeliydi.

O adımı atsaydı Oppenheimer'ın hayatı ne kadar farklı ve iyi olurdu. Ama yapmadı ve Conant gibi Oppenheimer da yine hizaya girdi. Yine de kararı uygulayanlara karşı duyduğu hoşnutsuzluğu gizleyemedi. Truman'ın açıklamasıyla aynı günün akşamında Oppenheimer, Strauss'un elli dördüncü doğum gününü kutlamak üzere Shoreham Hotel'deki bir partiye katılmak zorunda kaldı. Oppenheimer'ı bir köşede tek başına bulan bir muhabir ona yaklaşıp, "Pek mutlu görünmüyorsunuz," dedi.† Oppenheimer yanıt olarak mırıldandı: "Bu Thebai vebasıdır."‡ Strauss oğlunu ve gelinini ünlü fizikçiyle tanıştırmaya yeltenince, Oppenheimer kaba bir şekilde onlara omzunun üzerinden el uzattı ve sonra tek kelime etmeden arkasını döndü. Doğal olarak Strauss buna öfkelendi.

Hidrojen bombası kararı, kamuoyunda tartışılmadan ve Oppenheimer'a göre olası sonuçları düşünülmeden kapalı kapılar arkasında alınmıştı. Gizlilik, cahilce politikaların koltuk değneği hâline gelmişti. İşte Oppenheimer bu nedenle gizlilik aleyhine konuşmaya karar verdi. 12 Şubat 1950'de Strauss, Oppenheimer'ın Eleanor Roosevelt'in Pazar söyleşi programının ilk yayınında çıkıp hidrojen bombası kararının veriliş şeklini açıkça eleştirmesine çok kızdı. Oppenheimer televizyon izleyicilerine, "Bunlar karmaşık, teknik şeyler," dedi, "ancak ahlaki değerlerimizin temeline dokunuyorlar. Bu kararların gizli tutulan gerçeklere dayanarak alınması bizim için ciddi bir tehlikedir."§ Strauss'a göre, bu tür yorumlar başkana açıkça muhalefet anlamına geliyordu, bu yüzden ne yapıp edip Beyaz Saray'a Oppenheimer'ın sözlerinin bir dökümünü ulaştırdı.

Bilahare aynı yaz, *Bulletin of the Atomic Scientists*'te Oppenhe-

---

* Hershberg, *James B. Conant*, s. 482 (Conant'tan William L. Marbury'ye, 30.6.54).

† Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 204; Pfau, *No Sacrifice Too Great*, s. 123. Pfau, bu olay için Strauss ile bir röportajdan alıntı yapıyor.

‡ Oppenheimer, Mitoloji'de Kral Oidipus'un yönetimindeki antik Yunan şehri Thebai'de gerçekleşen lanetli veba vakasına gönderme yapıyor. *-çn*

§ Lewis Strauss'tan Tuğa. Sidney Souers'a, Beyaz Saray'da, 16.2.50, klasör "H-bomb," AEC serisi, kutu 39, Strauss Evrakı, HHL.

imer "bu kararların gizli tutulan gerçekler temelinde alındığını" tekrarladı.* Bunun gerekli olmadığı gibi akıllıca da olmadığını düşünüyordu: "Konuyla ilgili gerçeklerin ortaya çıkması düşmana pek bir yarar sağlamaz ama politika meselelerinin anlaşılması için vazgeçilmezdirler." Yönetimdeki hiç kimse aynı fikirde değildi; genel eğilim daha fazla gizlilik yönündeydi.

Yaklaşık beş yıl boyunca Oppenheimer, ünlü bir biliminsanı olarak prestijini ve statüsünü Washington'ın semirip duran ulusal güvenlik algısını değiştirmek için kullanmaya çalıştı. Sol cenahtaki eski arkadaşları, Phil Morrison, Bob Serber gibi adamlar, hatta öz kardeşi bile bunun sonuçsuz bir kumar olduğu konusunda onu uyarmıştı. Daha 1946'da atom bombaları üzerindeki uluslararası kontrol öngören Acheson-Lilienthal planı, Başkan Truman'ın Bernard Baruch'u atamasıyla sabote edildiği gün mağlup olmuştu. Ve şimdi, bir kez daha, başkan ve yönetim ekibini, Conant'ın Acheson'a "baştan sona çürük bir iş" olarak tanımladığı şeye sırt çevirmeye ikna edememişti.† Yönetim şimdi Hiroşima silahından bin kat daha ölümcül bir bomba yapma programını destekliyordu. Yine de Oppenheimer "bir çuval inciri berbat etmeyecekti." Her ne kadar giderek daha açık sözlü ve giderek daha şüpheli biri olsa da içeriden biri olarak kalacaktı.

* *Bulletin of the Atomic Scientists*, Temmuz 1950, s. 75.

† Acheson, *Present at the Creation*, s. 346.

OTUZ BİRİNCİ BÖLÜM

"Oppie Hakkında Karanlık Sözler"

Ne kadar mide bulandırıcı – ama bu, Amerikan hayatındaki dağ gibi varlığınız karşısında küçük bir esintiden ibaret kalır.

DAVID LILIENTHAL
(Robert Oppenheimer'a), 10 Mayıs 1950

"Süper ile gerçekleşen büyük çaplı ve kötü yönetilen mücadelemiz" dediği olayın ardından Oppenheimer, fena hâlde morali bozulmuş bir şekilde Princeton'a çekildi.* O bahar George Kennan ona şöyle yazmıştı: "Muhtemelen entelektüel vicdanımın ne ölçüde sesi olduğunun farkında değilsin."† Süper hakkındaki tartışma, nükleer savaş tehdidi temelinde oluşan savunma stratejisi karşısında sezgileri ve duyarlılıkları paralel düşen bu iki devasa beyin arasında bir ittifak oluşturmuştu.

Kennan, "O günleri düşündüğümde zihnimde öne çıkan şey, Oppenheimer'ın açıklık politikasının lüzumu konusundaki ısrarıydı," diyordu.‡ Oppenheimer, bombayla ilgili bilgilerin gizlenmesinin yanlış anlaşılma tehlikesini artırdığını savunuyordu. Kennan'ın söylediğine göre Oppie'nin argümanı, "Onlarla [Sovyetlerle] geleceğin sorunları ve silah kullanımı hakkında mümkün olan en açık

* Davis, *Lawrence and Oppenheimer,* s. 316.
† Kennan'dan JRO'ya, 5.6.50, kutu 43, JRO Evrakı.
‡ Kennan, röportaj: Sherwin, 3.5.79, s. 4, 6.

görüşmeleri yapmalıydınız" şeklindeydi. Kennan, nükleer silahların doğası gereği kötü ve soykırımcı olduğu konusunda Oppenheimer ile hemfikirdi: "O zamanlar insanlar bunun kimseyi kazançlı çıkaracak kadar ayakta tutmayan bir silah olduğunu görebilmeliydi. Bu silahların geliştirilmesiyle olumlu nitelikte herhangi bir gelişme olacağı fikri bana en başından beri mantıksız görünüyordu," diyordu.

Kişisel olarak Kennan, seçkin bir akademisyen ve tarihçi olarak yeni bir kariyere başlamak üzere onu enstitüye aldığı için Oppenheimer'a sonsuza dek minnettar kalacaktı. "Orta yaştan başlayarak, akademisyen kimliğimle yapabileceğim her şeyi yapma fırsatını senin güvenine ve teşvikine borçlu olan ben, kabul etmeliyim ki sana kişisel olarak minnettarım," demişti.* Fakat Kennan'ın enstitüye atanması oldukça tartışmalı oldu. Bazıları bir bursu hak edecek hiçbir yayın yapmamış bu üst düzey Hariciye görevlisinin yetkinliğini sorguladı. Johnny von Neumann atamaya karşı oy kullandı ve Oppenheimer'a Kennan'ın "daha önce tarihçi olarak çalışmadığını" ve henüz "müstesna" bir bilimsel çalışma üretmediğini yazdı.† Oswald Veblen liderliğinde kadrolu matematikçilerin çoğu, Kennan'ın sadece Oppie'nin siyasi bir arkadaşı olduğu ve akademisyen olmadığı gerekçesiyle buna itiraz etti. Freeman Dyson, "Kennan'ın atanmasını sindiremediler ve bunu Oppenheimer'a saldırmak için bir fırsat olarak gördüler," diyordu.‡ Ancak Kennan'ın zekâsını son derece takdirle karşılayan Oppenheimer, atamayı Mütevelli Heyeti'nden ısrarla geçirdi ve Kennan'ın 15.000 dolarlık maaşını direktör fonundan ödeyeceğine söz verdi.

Kennan, Princeton'da on sekiz ay geçirdikten sonra 1952 baharında, Truman ve Acheson onu Amerika Birleşik Devletleri'nin Moskova büyükelçisi olarak atanmaya zorlayınca istemeyerek de olsa ayrılmak zorunda kaldı. Ancak altı aydan kısa bir süre sonra Robert'a, Moskova'daki görev süresinin kısa olabileceğini düşündüğünü yazdı ve gerçekten de sonraki on gün içinde bir gazeteciye Sovyet Rusya'daki yaşamın ona Nazi Almanyası'nda geçirdiği

* Kennan'dan JRO'ya, 26.6.66, kutu 43, JRO Evrakı.

† John von Neumann'dan JRO'ya, 1.11.55, Strauss Evrakı, HHL.

‡ Freeman Dyson, röportaj: Sherwin, 16.2.84, s. 19; Harold Cherniss, röportaj: Sherwin, 23.5.79, s. 14. Stern, "A History of the Institute for Advanced Study, 1930-1950," s. 683, yayımlanmamış notlar, IAS archives.

zamanı hatırlattığını söyleyince büyükelçilik görevinden oldu.* Doğal olarak Sovyetler onu istenmeyen adam ilan etti. Daha sonra, Dwight Eisenhower başkanlık seçimini kazanınca, yeni göreve gelen ve "rollback" stratejisini† benimseyen Cumhuriyetçilerin "çevreleme" politikasının babasına pek yarar sağlamayacağı anlaşıldı. Mart 1953'te Kennan, Oppenheimer'a, Dışişleri Bakanı John Foster Dulles ile yeni görüştüğünü ve Dulles'ın "çevreleme" politikası ile anılan biri olarak kendisine hükümette "hiçbir mevki düşünemediğini" söylediğini yazdı.‡ Dolayısıyla Kennan erken emekli oldu ve derhal Oppie'nin "akademisyenler için basınç düşürme odası" Princeton'a geri döndü. 1960'ların başında Yugoslavya büyükelçisi olarak geçirdiği biraz daha uzun bir süre hariç, Kennan hayatının geri kalanını orada geçirecekti. Oppenheimer'ın komşusu ve sadık bir arkadaşıydı. Onun gözünde Oppenheimer, "aklın eserlerinin en yüksek biçimiyle büyük bir incelikle, cömertçe ve harikulade bir titizlik ve ciddiyetle yükselebileceği bir yer" yaratmıştı.

Oppenheimer'ın Soğuk Savaş'ın silahlanma döneminde tek uğraştığı şey H-bombası değildi. 1949'a gelindiğinde, nükleer silahsızlanma konusunda öngörülebilir bir gelecekte ilerleme kaydetmekten ümidini kesmişti. Bohr'un küresel açıklık vizyonunun nükleer çağda insanlığın tek umudu olduğuna inanıyordu. Ancak Soğuk Savaş'ın başlarındaki gelişmeler, Birleşmiş Milletler'de nükleer silahları kontrol altına almak için yapılan müzakerelerin çıkmaza girdiğini açıkça göstermişti. Bunun yerine Oppenheimer, nüfuzunu hükümetin ve halkın nükleer olan her şeye karşı artan beklentilerini kırmak amacıyla kullanmaya başlamıştı. O yaz basın, Oppenheimer'ın "uçaklar ve savaş gemileri için nükleer güç çok saçma" dediğini aktardı.§ Genel Danışma Komitesi (GAC) içinde Oppenheimer ve diğer biliminsanları, nükleer güce sahip bombardıman uçakları geliştirmeyi

---

* Kennan'dan Barklie Henry'ye, 9.9.52, kutu 43, JRO Evrakı Kennan Henry'den bu mektubun bir kopyasını Oppenheimer'a iletmesini istedi); Kennan'dan JRO'ya, 14.10.52, kutu 43, JRO Evrakı.

† Bir başka devletle olan anlaşmazlığı, yönetimini devirerek değiştirme yoluyla çözme, hükümet düşürme stratejisi. *–çn*

‡ Hixson, *George F. Kennan,* s. 117.

§ Stern, *The Oppenheimer Case,* s. 133.

amaçlayan Hava Kuvvetleri'nin Lexington Projesi'ni eleştiriyordu. Ayrıca sivil nükleer santrallerin potansiyel tehlikelerinden de bahsediyordu. Bu tür ifadeler, onu nükleer tabanlı teknolojilerin geliştirilmesinden yana olan savunma kuruluşları veya enerji sektörü nezdinde sevimsiz kılıyordu.

Nitekim, GAC'nin askeri üst düzey yetkililerle yaşadığı deneyimler, tüm üyelerini ordunun nükleer silah planlaması konusunda giderek daha fazla rahatsız ediyordu. Lee DuBridge, "Sovyetler Birliği'ndeki hedefler ve büyük sanayi merkezlerini yıkmak için kaç tane [bomba] gerektiğine dair çok sayıda tartışma yapıldığını biliyorum. O zamanlar Sovyetler Birliği'ndeki en yaşamsal hedefleri yerle bir etmek için elli tanesinin yeteceğini düşünüyorduk," diyordu.* DuBridge her zaman bunun isabetli bir tahmin olduğunu düşünüyordu. Ancak zaman içinde Pentagon'un temsilcileri sayıyı daha da artırmak için bahaneler bulmaya devam etti. DuBridge, "Bu konuda bazen gülerdik, her zaman önümüzdeki bir iki yıl içinde üretilebileceğini düşündükleri [bomba sayısı] kadar hedef bulabildiklerini düşünürdük. Hedeflerini üretim hedeflerine göre ayarlıyorlardı," diyordu.

GAC toplantılarında Oppenheimer'ın sunumları normalde kusursuz bir şekilde objektifti. Nadiren duygularını açığa vururdu. Fakat Koramiral Hyman Rickover'ın komiteye donanmanın nükleer enerjili denizaltılar geliştirme telaşı hakkında bilgi vermesi sonrasında bir istisna yaşandı. Rickover, AEC'nin reaktör geliştirme konusunda yeterince sıkı çalışmadığından şikâyet ediyordu. Oppenheimer'a atom bombasını yapmadan önce "tüm bilgilere ulaşıncaya kadar" bekleyip beklemediğini sorarak kafa tuttu.† Oppenheimer ona buz gibi, mavi bakışlarından birini attı ve evet dedi. Amiral Rickover, zorbalığıyla dillere destan olmasına rağmen, Oppenheimer o gidinceye kadar kendini dizginledi. Oppie daha sonra Rickover'ın küçük bir ahşap denizaltı maketi bıraktığı masaya doğru yürüdü. Eliyle denizaltının gövdesini kavrayarak sakince ezdi ve sonra sessizce uzaklaştı.‡

---

* DuBridge, röportaj: Sherwin, 30.3.83, s. 16.

† Norman Polmar ve Thomas B. Allen, *Rickover*, s. 138.

‡ John Manley, röportaj: Alice Smith, 30.12.75, s. 12; Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 195.

Oppenheimer politik düşmanlarını artırıyordu. Eski arkadaşı Harold Cherniss'in yıllar önce söylediği gibi Oppie'nin sözleri "çok yaralayıcı" olabiliyordu.* Genellikle astlarına karşı nazik ve düşünceliydi, ancak meslektaşlarına karşı zaman zaman çok kırıcıydı.

Lewis Strauss, Oppenheimer'ın en tehlikeli siyasi düşmanı olarak kaldı. Oppenheimer'ın bir önceki yaz kongre oturumunda, onun önerileriyle nasıl alay ettiğini unutmamıştı. Strauss, Temmuz 1949'da bir arkadaşına, "Bunlar benim için mutlu günler değil," diye yazdı.† Çeşitli politikalar konusunda AEC içinde hep farklı görüşlere sahip olan Strauss, suçluluk duygusuna kapılıyordu. Oppenheimer ve arkadaşlarını kastederek, "Arkadaşlarımla farklı fikirde olma yüzsüzlüğünü gösterdiğim için aralarında hain olarak görülür oldum," diye şikâyet ediyordu. Oppenheimer'ın yakın arkadaşları Herbert Marks ve Anne Wilson Marks'ın "onun bir 'izolasyoncu' olduğu yönünde hikâyeler yaydıklarına" inanıyordu.‡ Bir arkadaşı, bazı insanların "bilimsel konularda Dr. Oppenheimer'dan ayrılmanın küstahlık" olduğunu düşündüklerini söyleyince Strauss dosyalarına "her şeyi bilme konusu" üzerine bir not yazdı ve orada şunu kaydetti: Oppenheimer bir zamanlar uranyumun "denatüre edilmesini" önermişti ki o zamandan sonra bunun imkânsız olduğu kanıtlandı.§ Strauss ayrıca, Oppenheimer'ın bilinçli olarak termonükleer bomba üzerindeki çalışmaları yavaşlatmaya çalıştığına ikna olmuştu. Oppenheimer'ı "savaşmak istemeyen bir generale" benzetiyor, bu durumda da "zaferin beklenemeyeceğini" düşünüyordu.¶ 1951'in başlarında, Strauss, artık AEC üyeliğinden de ayrılmış olarak, AEC Başkanı Gordon Dean'e gitti ve dikkatlice hazırlanmış bir notu okuyarak Oppenheimer'ı "projeyi sabote etmekle" suçladı. "Radikal bir şey" yapılması gerektiğini söyleyerek şiddetle Oppenheimer'ın kovulmasını önerdi. Ve sanki bu biliminsanıyla karşı karşıya gelmenin

---

* Cherniss, röportaj: Sherwin, 23.5.79, s. 3.

† Strauss'tan William T. Golden'a (Strauss'un AEC'deki asistanı), 21.7.49, Strauss Evrakı, HHL.

‡ Strauss'tan Golden'a, 15.9.49, Strauss Evrakı, HHL.

§ Strauss, kayıt için notlar, 1949-1950, kutu 39, Strauss Evrakı, HHL.

¶ Pfau, *No Sacrifice Too Great,* s. 132; Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review,* s. 1414; McGrath, *Scientists, Business, and the State, 1890-1960,* s. 146.

siyasi risklerinin altını çizmek istercesine, Strauss notu melodramatik bir şekilde Dean'in şöminesindeki ateşe atarak toplantıyı sonlandırdı. Bilinçli ya da değil ama metaforik bir jestti; ülkenin güvenliği için Oppenheimer'ın nüfuzunun küle dönüşmesi gerekiyordu. 1949 sonbaharında, Süper hakkındaki iç tartışmalar kızışırken, Strauss, Oppenheimer hakkındaki şüphelerini daha da körükleyen çok gizli bilgilere ulaşmıştı. Ekim ayının ortalarında FBI, şifresi çözülen Sovyet telgraf trafiğinden, Los Alamos'ta bir Sovyet casusunun çalıştığı sonucunu çıkarmıştı. Şifreli mesajlar, 1944'te İngiliz Bilimsel Misyonu'nun bir üyesi olarak Los Alamos'a gelen İngiliz fizikçi Klaus Fuchs'u gösteriyor gibiydi. Sonraki haftalarda, Strauss ve diğerleri, Fuchs'un hem atom bombası hem de Süper hakkında gizli bilgilere bolca erişimi olduğunu öğrenecekti. FBI ve İngilizler Fuchs'u araştırırken Strauss, Oppenheimer hakkında kendi soruşturmasına başladı. General Groves'u aradı ve Oppenheimer'ın FBI dosyasındaki bilgilere atıfta bulunarak Chevalier olayını sordu. Buna karşılık Groves, Strauss'a 1943'te olanları ve Oppenheimer'ın Chevalier'in faaliyetlerine ilişkin açıklamasını neden kabul ettiğini izah etmeye çalışan iki uzun mektup yazdı. İlk mektubunda, Oppenheimer'ın sadık bir Amerikalı olduğuna olan inancını vurguladı. İkincisinde, Chevalier olayının karmaşıklığını aktarmaya çalıştı. Groves ayrıca Robert'ın olaydaki davranışının suçlayıcı olduğunu düşünmediğini açıkça belirtti. Strauss'a ayrıca, "Bilinmelidir ki geçmişte komünizme eğilimli ya da şu ya da bu zamanda Ruslara sempati duyan arkadaşlarla ilişkileri olan herkesi derhal elemiş olsaydık, en yetenekli biliminsanlarımızın çoğunu kaybederdik," diye yazdı.*

Groves'un Oppenheimer hakkındaki savunmasını yetersiz bulan Strauss, suç delili arayışına devam etti. Aralık ayı başlarında, Groves'un Oppenheimer'dan nefret eden eski yardımcısı Albay Kenneth Nichols ile iletişime geçti. Sonraki yıllarda Nichols, Strauss'un yardımcı ve sırdaşlarından biri olacaktı. İki adam, Oppenheimer'a olan düşmanlıklarıyla birbirine bağlandı. Nichols, Strauss'a Arthur Compton'ın Henry Wallace'a yazdığı ve Oppenheimer, Lawrence ve Fermi adına konuştuğu iddia edilen ve Süper bomba gibi bir soy-

* Leslie Groves'tan Strauss'a, 20.10.49 ve 4.11.49, Strauss Evrakı, HHL.

kırım silahı ile kazanılacak bir zaferdense "savaşta yenilgiyi tercih edeceklerini" belirten Eylül 1945 tarihli mektubunun bir kopyasını memnuniyetle verdi.* Bu yaklaşım, Compton'ın mektubunda Oppenheimer'ın tehlikeli etkilerini gören Strauss'u öfkelendirdi. Mektubu Compton'ın yazmış olmasının ve Lawrence ile Fermi'nin onun argümanlarını desteklediklerini belirtmesinin de Strauss açısından bir önemi yoktu.

1 Şubat 1950 günü öğleden sonra, Truman'ın Süper'i onaylamasının ertesi günü Strauss, J. Edgar Hoover'dan bir telefon aldı. FBI şefi, Fuchs'un az önce casusluğu itiraf ettiğini söylüyordu.† Oppenheimer'ın Fuchs'un Los Alamos'a tayininde bir rolü olmamıştı ama Strauss yine de Fuchs'un casusluğunun onun gözetimi altında gerçekleştiği bilgisini Oppenheimer'ın aleyhine kullandı. Ertesi gün Strauss, Truman'a Fuchs olayının "[Süper konusundaki] kararının isabetini bir kez daha gözler önüne serdiğini," yazdı.‡ Strauss'un düşünce tarzına göre, Fuchs olayı ayrıca onun gizliliğe olan takıntısını ve nükleer teknolojiyi ve araştırma izotoplarını İngilizlerle veya başkalarıyla paylaşmaya karşı çıkışını da haklı çıkarıyordu. Hem Strauss hem de Hoover'a göre Fuchs'un açığa çıkması, Oppenheimer'ın solcu geçmişinin yeniden incelenmesini de gerekli kılıyordu.

Oppenheimer, Fuchs'un itirafını öğrendiği gün, Anne Wilson Marks ile Grand Central Station'daki ünlü Oyster Bar'da öğle yemeği yiyordu. Eski Los Alamos sekreterine, "Fuchs'la ilgili haberleri duydun mu?" diye sordu.§ Fuchs'un Los Alamos'ta her zaman böylesine sessiz, yalnız, hatta sorunlu bir karakter gibi göründüğü konusunda aynı fikirdelerdi. Wilson, "Robert, haberler karşısında hayrete düştü," diyordu. Öte yandan Oppenheimer, Fuchs'un Süper bomba hakkındaki bilgisinin muhtemelen pratik olmayan "kağnı" modeliyle sınırlı olduğunu düşünüyordu. Aynı hafta, enstitüden meslektaşı Abraham Pais'e Fuchs'un Ruslara Süper hakkında bildiği her şeyi anlatmış olmasını umduğunu çünkü bunun "onları yıllarca geriye götüreceğini" söyledi.¶

---

* Strauss'tan Kenneth Nichols'a, 3.12.49, Strauss Evrakı, HHL.

† Strauss, dosyaya not, 1.2.50, kutu 39, Strauss Evrakı, HHL.

‡ Robert Chadwell Williams, *Klaus Fuchs,* s. 116, 137.

§ Anne Wilson Marks, röportaj: Bird, 5.3.02.

¶ Pais, *A Tale of Two Continents,* s. 258.

Fuchs'un itirafının kamuoyunca bilinir olmasına sadece günler kala, Oppenheimer Atom Enerjisi Ortak Komitesi'nin huzurunda, kapalı oturumda ifade verdi. İlk kez özellikle 1930'lardaki siyasi bağlantıları hakkında kendisine soru sorulunca, Oppenheimer sakince, Buhran'ın ortasında ülkenin karşı karşıya olduğu sorunlara Komünistlerin bazı çözümleri olduğunu safça düşündüğünü söyledi. Öğrencileri ülkede iş bulmakta zorlanıyorlardı ve yurtdışında Hitler bir tehditti. Oppenheimer hiçbir zaman Parti üyesi olmasa da savaş yılları boyunca bazı komünistlerle dostluklarını sürdürdüğünü kendiliğinden söyledi. Ama yavaş yavaş, "Komünist Parti'de bir dürüstlük ve tutarlılık yoksunluğu" sezmişti.* Savaşın sonunda, "Komünist davaya daha önce duyduğu sempati nedeniyle yeni etkilenmelere karşı bağışıklık kazanmış kararlı bir anti-komünist" hâline geldiğini söyledi. Komünizmi "korkunç yalancılığı" ile "gizli ve dogmatik unsurları" nedeniyle sert bir şekilde eleştirdi.

Daha sonra, Ortak Komite'nin genç bir üyesi olan William Liscum Borden, Oppenheimer'a katılımı için kibarca teşekkür eden bir mektup yazdı: "Ben . . . Komite'nin huzuruna çıkmanızın isabetli olduğunu ve bunun pek çok yararı olacağını düşünüyorum."†

St. Albans hazırlık okulu ve Yale Hukuk Okulu'nun yetiştirdiği Borden, parlak, enerjik ve Sovyet tehdidi konusunda takıntılıydı. Savaş sırasında, bir gece görevinde bir B-24 bombardıman uçağına pilotluk yapıyordu, bir Alman V-2 roketi Londra'ya giderken yanında bitiverdi. Borden daha sonra, "Bir meteora benziyordu," diye yazmıştı, "kızıl kıvılcımlar saçıyor ve sanki uçak hareketsizmiş gibi yanımızdan geçiyordu. Amerika Birleşik Devletleri'nin doğrudan, okyanus aşırı bir roket saldırısına maruz kalmasının sadece bir zaman meselesi olduğuna o an ikna oldum."‡ 1946'da bir "nükleer Pearl Harbor"ın yaşanma riski üzerine *There Will Be No Time: The Revolution in Strategy* [Zaman Olmayacak: Stratejide Devrim] adında heyecanlı bir kitap yazdı. Borden, gelecek yıllarda Amerika'nın hasımlarının atom bombası yüklü çok sayıda kıtalararası rokete sahip olacağını öngörüyordu. Yale'de iken, Borden ve diğer muhafazakâr

---

* Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review,* Temmuz 1990, s. 1408.

† A.g.e.

‡ Herken, *Counsels of War,* s. 10-14; Herken, *Brotherhood of the Bomb,* s. 194.

sınıf arkadaşları, Başkan Truman'ı Sovyetler Birliği'ne nükleer bir ültimatom yayımlamaya çağıran bir gazete ilanı verdi: "Stalin Karar versin: Atom savaşı mı atom barışı mı?" Kışkırtıcı reklamı fark edince, Senatör Brien McMahon yirmi sekiz yaşındaki Borden'ı Atom Enerjisi Ortak Komitesi'nde yardımcısı olarak aldı. Onunla 1952'de tanışan Princeton fizikçisi John Wheeler, "Borden, mahallede ihtiyar köpeklerden daha yüksek sesle ve daha sert havlayan yeni bir köpek gibiydi," diye yazdı.* "Birleşik Devletlerde nereye baksa, silah geliştirme faaliyetlerini yavaşlatmak veya rayından çıkarmak üzere kurulan komplolar görüyordu."

Borden, Oppenheimer ile ilk kez Nisan 1949'da bir GAC toplantısında tanışmıştı ve burada Oppie'nin, Hava Kuvvetleri'nin nükleer enerjiyle çalışan bir bombardıman uçağı yapma önerisi olan Project Lexington'ı açıkça kötülerken onu sessizce dinlemişti. Bu yeterince şaibeli değilmiş gibi, Oppie ayrıca AEC'nin sivil nükleer enerji santralleri programını ilerletme planını da eleştirerek, "Bu tehlikeli bir mühendislik girişimidir," demişti.† İkna olmayan Borden, Oppenheimer'ın "doğuştan bir lider ve bir manipülatör" olduğunu düşünerek oradan ayrılmıştı.

Ancak Fuchs'un itirafının ardından Borden, Oppenheimer'ın gerçekten basit bir "manipülatör"den ibaret olup olmadığını merak etmeye başladı. Doğal olarak, bu yöndeki şüpheleri Lewis Strauss tarafından teşvik gördü. 1949'a gelindiğinde, Strauss ve Borden senli benli olmuştu ve Strauss, AEC'den ayrıldıktan sonra bile, AEC faaliyetlerinin gözetiminden sorumlu Senato komitesinin personel direktörünü yetiştirmeye devam etti.‡ Oppenheimer'ın etkisi konusunda benzer endişeler taşıdıklarını çabucak fark ettiler.

6 Şubat 1950'de FBI Direktörü Hoover, Ortak Komite huzurunda ifade verdiğinde Borden da oradaydı. Görünüşe göre Hoover, Komite'ye Fuchs hakkında brifing vermeye gelmişti ama uzun uzadıya Oppenheimer ile ilgilendi. O gün Komite'de Senatör McMahon

---

* Wheeler, *Geons, Black Holes, and Quantum Foam*, s. 284.

† Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 195.

‡ Bkz. Lewis Strauss, William L. Borden yazışmaları, 4.2.49, 24.2.49, 10.12.52, 11.10.54, 3.2.58 ve diğer mektuplar, William L. Borden, kutu 10, AEC serisi.

ve Kongre Üyesi Henry "Scoop" Jackson (D-Wash) vardı.

Scoop Jackson'ın Washington Eyaleti'ndeki bölgesi, Hanford nükleer tesislerine ev sahipliği yapıyordu. Sert bir antikomünistti ve nükleer silahların güçlü bir savunucusuydu. Oppenheimer ile önceki sonbaharda Süper hakkındaki tartışmalar sırasında tanışmış ve onu Washington D.C.'deki Carlton Oteli'nde akşam yemeğine davet etmişti. Orada fizikçinin H-bombasının üretilmesinin sadece silahlanma yarışına hizmet edeceği ve Amerika'yı daha güvensiz bir yer hâline getireceği yönündeki açıklamalarını kuşkuyla dinlemişti. Jackson, yıllar sonra "Manhattan Projesi'ndeki rolü nedeniyle suçluluk duygusuna kapıldığını düşünüyorum," diyecekti.*

Burada Jackson ve McMahon ilk kez Hoover'dan Haakon Chevalier'in 1943'te Oppenheimer'la temasa geçtiğini öğrendiler;† Chevalier, savaş zamanındaki Sovyet müttefikleriyle paylaşılması gereken bilimsel bilgiler olabileceğini öne sürmüştü. Hoover, Oppenheimer'ın teklifi reddettiğini söyledi ancak Borden'ın şüpheli zihnine, olayda hâlâ suç unsuru olduğu düşünceleri geliyordu. Oppenheimer'ın Süper bombaya karşı çıkmasının nedeninin komünist davaya ilişkin çirkin sadakati olup olmadığını merak etmeye başladı.

Bir ay sonra Edward Teller, Borden'e Oppenheimer'ın savaştan sonra Los Alamos'u kapatmak istediğini söyledi. Oppie'nin, "Burayı Kızılderililere geri verelim," dediğini iddia etti. Tarihçi Priscilla J. McMillan'ın belgelediği üzere Teller, Borden'ı Oppenheimer'a karşı doldurmak için gayretle çalıştı. McMillan'a göre Teller, "Washington'a her geldiğinde" Borden'ı görmeye özen gösteriyordu.‡ Teller, genç adamı yazışmalarında sık sık pohpohluyor ve "termonükleer programın geciktiğini ve suçun Oppenheimer'da olduğunu" defalarca söyleyerek Borden'ın şüphelerini körüklüyordu.§ Borden'a ayrıca bir Los Alamos güvenlik subayının Oppenheimer'ın bir zamanlar "felsefi bir komünist" olduğuna inandığı söylendi. Son olarak Borden, Kitty Oppenheimer'ın bir

---

* William W. Prochnau ve Richard W. Larsen, *A Certain Democrat*, s. 114.

† Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review*, Temmuz 1990, s. 1409-10.

‡ Priscilla McMillan, *The Ruin of J. Robert Oppenheimer*, s. 175.

§ A.g.e., s. 154-55.

zamanlar İspanya'da savaşmış ve ölmüş bir komünistle evli olduğunu da ilk kez öğrendi.

Borden, McMahon ve Jackson ayrıca Oppenheimer'ın nüfuzunu yakın zamanda savaş alanına uygun, taktik nükleer silahları savunmak için kullanmaya başladığını öğrenince dehşete kapıldılar. Hava Kuvvetleri ve onun kongredeki müttefikleri nezdinde Oppenheimer'ın girişimi, Stratejik Hava Komutanlığı'nın (SAC) baskın rolünü baltalamak için açıktan bir çaba olarak görülüyordu. Jackson ve arkadaşları, SAC'ın yıkıcı bir atom saldırısı gerçekleştirme yeteneğini Amerika'nın koz silahı olarak değerlendiriyordu. Jackson bir konuşmasında, "Şimdiye kadar," dedi, "Kremlin'i atom üstünlüğümüzle kontrol altında tuttuk. Atom silahları yarışında geri kalmak, ulusal intihar demektir. Son Rus patlaması, Stalin'in atom enerjisini elde etmek için elinden gelen tüm yolları kullandığı anlamına geliyor. Bizim de canımızı dişimize takmamızın zamanı geldi."* Jackson, Amerika'nın atom çağında akla gelebilecek her türlü düşman üzerinde mutlak askeri üstünlüğe sahip olması gerektiğini hissediyordu. Dolayısıyla, eğer bir hidrojen bombası yapılabilecekse, onu ilk yapan Amerika olmalıydı. Biyografisini yazan Robert Kaufman, "Jackson, iyi niyetli ancak naif biliminsanlarının hidrojen bombasının üretilmesine karşı çıktıkları gerçeğini asla unutmadı," diyordu.†‡

Kongre üyesi Jackson gibi politikacılar Oppenheimer'ın hatalı yargıda bulunduğunu ve saf olduğunu düşünürken Borden, belirtildiği gibi, onun hakkında çok daha kötüsünden şüphelenmeye başlamıştı. 10 Mayıs 1950'de Borden, *Washington Post*'un baş sayfasında, iki eski Komünist Parti üyesi Paul ve Sylvia Crouch'un ifadelerinde, Oppenheimer'ın bir zamanlar Berkeley'deki evinde bir Parti toplantısına ev sahipliği yaptığını söylediklerini okudu. California

* Robert G. Kaufman, *Henry M. Jackson,* s. 55.

† Jackson, ayrıca 2003'te Bush'un önleyici savaş doktrinini şekillendiren yeni-muhafazakârları da etkiledi. 1969 ve 1979 yılları arasında Jackson'ın başlıca dış politika danışmanı olarak görev yapan Richard Perle, Kaufman'a şunları söyledi: "[Jackson'ın] füze savunma sistemleri inşa etme hevesi ile yumuşama ve Stratejik Silahların Sınırlandırılması Müzakereleri (SALT) konusundaki şüpheciliği, hep önceki deneyimlerinden kaynaklanıyordu. Hidrojen bombasına karşı çıkan biliminsanlarını dinleseydik, Stalin bir tekel ile ortaya çıkar ve başımız büyük belaya girerdi diyordu."

‡ A.g.e., s. 56.

Eyalet Senatosu Amerikan Karşıtı Faaliyetler Komitesi huzurundaki ifadesinde Crouch'lar, Kenneth May'in onları Temmuz 1941'de Oppenheimer'ın 10 Kenilworth Court'taki evine götürdüğünü iddia etti. Hitler kısa süre önce Sovyetler Birliği'ni işgal etmişti ve Komünist Parti'nin Alameda bölge başkanı olarak Paul Crouch'un Partinin savaş karşısındaki yeni duruşunu açıklaması gerekiyordu. Yaklaşık yirmi, yirmi beş kişi vardı. Sylvia Crouch, Oppenheimer'ın evindeki iddia edilen toplantıyı, "özel bir birim olarak bilinen, kuruluşunun sıradan komünistlerden gizli tutulduğu çok önemli bir komünist grubun bir toplantısı" olarak tanımladı.* Kendisi ve kocasının oradaki kimseyle tanıştırılmadığını söyledi. Ancak daha sonra 1949 tarihli bir haber programında onu gördüğünde ev sahibinin Oppenheimer olduğunu anlamıştı. Crouch'lar ayrıca FBI tarafından fotoğrafları gösterildikten sonra David Bohm, George Eltenton ve Joseph Weinberg'ü de aynı toplantıda görmüş olabileceklerini iddia ettiler. Sylvia, Amerikan Karşıtı Faaliyetler Komitesi tarafından savaş sırasında bir komünist casusa atom bombası sırlarını veren ve "Bilim Adamı X" olarak kodlanan kişinin Weinberg olduğunu da söyledi. California gazeteleri bu iddiaları "bomba haber" olarak lanse etti. Paul Crouch, 21 Ocak 1950'de ifadesi Alger Hiss'in yalan yere yeminden mahkûm olmasına yol açan ve eski bir komünist olan *Time* dergisi editörüne atıfla "Batı Sahili'nin Whittaker Chambers'ı" olarak niteleniyordu.†

Oppenheimer derhal iddiaları reddeden yazılı bir açıklama yaptı: "Ben hiçbir zaman Komünist Parti'ye üye olmadım. Ne evimde ne de başka bir yerde böyle bir amaç için böyle bir grup insanı bir araya getirdim," dedi.‡ Oppenheimer, "Crouch" soyadını da tanımadığını söyledi. Yazılı ifadesinin devamında, "Bir zamanlar sol çevrelerde birçok insan tanıdığım ve birkaç sol örgüte üye

---

* Stern, *The Oppenheimer Case,* s. 164; FBI notu, 18.8.50, s. 18-20, böl. 10, JRO FBI dosyası.

† *San Francisco News, San Francisco Call-Bulletin,* and *Oakland Tribune,* gazete kupürleri, 9.5.50, JRO FBI dosyası içinde, böl. 8. Hiss olayı hakkında daha fazla bilgi için bkz. Sam Tanenhaus, *Whittaker Chambers;* Allen Weinstein, *Perjury;* Alger Hiss, *Recollections of a Life;* Victor Navasky, "The Case Not Proved Against Alger Hiss," *The Nation,* 8.4.78; John Lowenthal, Venona and Alger Hiss," *Intelligence and National Security* 15, no. 3 (2000) ve Tony Hiss,The View from Alger's Window: A Son's Memoir.

‡ JRO ifadesi, 9:45 p.m., 9.5.50, JRO FBI dosyası böl. 8.

olduğum gerçeğini gizlemedim. Hükümet, atom bombası projesi üzerinde çalışmaya başladığımdan beri bu konuları ayrıntılı olarak biliyor," diyordu. Oppenheimer'ın itirazları basında geniş yer buldu ve görünüşe göre mesele bir kenara bırakıldı. Arkadaşları onu rahatlattılar. California gazetelerinde "kötü olay" hakkında bir şeyler okuyan David Lilienthal, Crouch'ların ifadesi hakkında Oppenheimer'a şöyle yazdı: "Ne kadar mide bulandırıcı; ama bu, Amerikan hayatındaki dağ gibi varlığın karşısında küçük bir esintiden ibaret kalır."*

Ama Lilienthal, bu tanıklığın ona aynı derecede sempati duymayan zihinlerdeki etkisini hafife alıyordu. William Borden, Crouch'ların iddialarını "doğal ve makul" bulduğunu belirten bir not yazdı.† Paul ve Sylvia Crouch, Mayıs 1950'de California'da verdikleri ifadeden haftalar önce FBI tarafından kapsamlı bir şekilde sorgulanmışlardı. O zamandan itibaren, Adalet Bakanlığı kadrosunda maaşlı muhbirler oldular ve ülke çapında güvenlik davalarında sözde komünistlere karşı düzenli olarak tanıklık ettiler.

Kuzey Carolina'lı Baptist bir vaizin oğlu olan Paul Crouch, Komünist Parti'ye1925'te katılmıştı. Aynı yıl, ABD ordusunda bir asker olarak, CP yetkililerine "devrimci faaliyetlere cephe olmak üzere Esperanto Derneği'ni kurduğunu" övünerek bildiren bir mektup yazdı. ABD ordusu mektubu ele geçirdi ve Hawai'deki Schofield Kışlası'nda komünist bir hücre örgütlediği sonucuna vardı. "Devrim çığırtkanlığı" suçlamasıyla askeri mahkemeye çıkarılan Crouch, tam kırk yıllık inanılmaz bir hapis cezasına çarptırıldı. Duruşmasında, "Arkadaşlarıma ve hayali kişilere, bazen krallara ve diğer yabancılara, kendimi hayali bir konuma yerleştirdiğim mektuplar yazma alışkanlığım vardır," diye ifade vermişti.‡

İlginçtir ki Crouch, Alcatraz'daki kırk yıllık cezasının sadece üç yılını çektikten sonra Başkan Calvin Coolidge tarafından affedildi.§ Bunun, müteakip davranışlarının gösterdiği üzere çift ta-

---

* Lilienthal'dan JRO'ya, 10.5.50, kutu 46, JRO Evrakı.

† Borden, dosyaya not, 13.8.51, JCAE kayıtları, bel. 3464, alıntı yapıldığı yer: Barton J. Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review,* Temmuz 1990, s. 1409-11.

‡ Victor Navasky, *Naming Names,* s. 14.

§ Herbert Marks, 1.12.50, böl. 44, bel. 1817, JRO FBI dosyası.

raflı oynayan bir ajana dönüşmenin mi yoksa inanılmaz derecede iyi bir şansın mı sonucu olduğunu bilemiyoruz. Ancak serbest bırakılması üzerine Komünist Parti onu "proleter kahraman" olarak selamladı. Kısa bir süre editör yardımcısı Whittaker Chambers ile *Daily Worker*'da olarak çalıştı. Ve sonra, 1928'de Parti onu Moskova'ya gönderdi. Daha sonra iddiasına göre, Lenin Okulu'nda dersler verdi ve Kızıl Ordu'da fahri albay rütbesiyle ödüllendirildi. Ayrıca, Sovyet ordusu Mareşali M.N. Tukhachevsky ile görüştüğünü ve ondan "Amerikan silahlı kuvvetlerine sızmak için formüle ettikleri" planları aldığını iddia etti.* Aslında, Sovyet ev sahipleri davranışlarının dengesizce olduğunu düşünmüş olacaklar ki onu kısa sürede paketlediler. Ancak Amerika'ya döndüğünde, Komünist Parti onu Güney'deki memleketine bir geziye gönderdi ve burada sosyalist devleti ve Yoldaş Stalin'i öven konuşmalar yaptı. Florida'ya yerleşerek gazete muhabiri ve CP organizatörü olarak çalışmaya başladı.

Açıklanamaz bir şekilde, bir gün bir Miami gazetesinde grevi kırarak işbaşı yaptı. Yoldaşları onun ne yaptığını keşfedince Crouch, 1941'de California'ya kaçtı ve Alameda İlçesi Komünist Parti sekreteri olarak görev yapmaya başladı. Sevilmeyen bir yoldaş ve beceriksiz bir lider olduğunu kanıtladı. Steve Nelson, "Zamanının çoğunu barlarda tek başına içerek geçirirdi," diye yazdı.† Birçok kişinin sokak toplantılarında şiddete davetiye çıkaracağını düşündüğü faaliyetler önerince Aralık 1941'de –ya da en geç Ocak 1942'de– yerel Parti üyeleri onun görevden alınmasını talep ettiler. Çift taraflı ajanlıktan ajan provokatörlüğe mi geçmişti? Belki, ama her halükârda, bu noktada Parti kariyeri sona erdi ve 1940'ların sonunda, karısıyla birlikte, dikkate değer ölçüde yumuşak bir geçiş yaparak eski yoldaşlarına karşı profesyonel tanıklık yapmaya

---

* *Oakland Tribune*, 9.5.50; Navasky, *Naming Names*, s. 14. Mareşal Tukhachevsky Stalin'in ilk tasfiyelerinden birinde, 12.6.37 tarihinde idam edildi.

† Cedric Belfrage, *The American Inquisition*, s. 16, 168; Nelson, ve diğ., *American Radical*, s. 332. Fred J. Cook, *The FBI Nobody Knows*, 388; Joseph and Stewart Alsop, WP, 4.7.54. Crouch, yalan yere yemin etmekle suçlanan ünlü sendika lideri Harry Bridges'in aleyhine ifade verdi. 1949-50 davası sırasında, Bridges'in avukatı Crouch'un kendisinin yalan yere yemin ettiğine dair kanıtlar sundu. (Charles P. Larrowe, *Harry Bridges*, s. 311, 322.)

başladı. 1950'de Crouch, Adalet Bakanlığı'nın maaş bordrosunda en yüksek maaş alan "danışman"dı ve sonraki iki yıl içinde 9.675 dolar kazanacaktı.

Tuhaf kariyerine rağmen, başlangıçta Paul Crouch, Oppenheimer'a karşı güvenilir bir tanık gibi görünüyordu. Crouch, Oppenheimer'ın Kenilworth Court'taki evinin iç düzenini tarif edebilmişti. FBI'a, daha sonra Oppenheimer olduğunu öğrendiği adamın kendisine birkaç soru sorduğunu ve resmi toplantı bittikten sonra Oppenheimer ile on dakika boyunca özel olarak konuştuğunu söyledi. Crouch'un anlattığına göre o ve Kenneth May toplantıdan eve dönerken, May ona, "ülkenin önde gelen biliminsanlarından biriyle konuştuğunu" söylemişti.* Crouch'un hikâyesinde, kulağa makul -ve son derece zararlı- gelmeye yetecek kadar ayrıntı vardı.

Öte yandan, Oppenheimer'ın Crouch tarafından anlatılan CP toplantısına ev sahipliği yapamayacağını kanıtlayan bir mazereti vardı. FBI ajanları tarafından 29 Nisan ve 2 Mayıs 1950'de kendisiyle yapılan görüşmede, kendisinin o sırada Kitty ile Berkeley'den 1.187 mil uzakta, New Mexico'daki Perro Caliente çiftliğinde bulunduklarını açıkladı. Bu, yeni doğan oğulları Peter'ı Chevalier'lere emanet ederek Kitty ile New Mexico'ya gittikleri yazdı. Oppenheimer daha sonra 24 Temmuz 1941'de bir attan çifte yediğini ve ertesi gün Santa Fe'deki bir hastanede röntgen çekildiğini belgeledi.† Hans Bethe o sırada onun misafiriydi ve olayı net bir şekilde hatırlıyordu. İki gün sonra, 26 Temmuz'da Robert, "Cowles [New Mexico]" damgalı bir mektup yazmıştı. Son olarak, 28 Temmuz'da Pecos yolunda New Mexico Balık ve Av kamyonu ile Oppenheimer'ların arabasının çarpıştığı (direksiyonda Kitty vardı) kayıt altına alınmıştı. Tüm bunlar, Oppenheimer'ın en az 12 Temmuz'dan 11 veya 13 Ağustos'a kadar sürekli New Mexico'da olduğunu açıkça ortaya koyuyordu. Crouch, Robert'ı temmuz ayı sonlarında Kenilworth Court'ta bir Parti top-

---

* FBI notu, 18.4.50 (Paul Crouch röportajı), JRO FBI dosyası, böl. 8; ayrıca bkz. Paul Crouch, yayımlanmamış hatırat, bölüm 29, Crouch Evrakı, Hoover War Institute Archives, Stanford, CA, Andrew Meier'in izniyle.

† Dorothy McKibbin, 25 Temmuz tarihli bir hastane röntgen kaydı buldu (FBI notu, 18.11.52, s. 46, JRO FBI dosyası, böl. 14).

lantısında gördüğü iddiasında ya yanılıyordu, ya hayal kuruyordu ya da yalan söylüyordu.*

Zamanla, Crouch'un son derece güvenilmez bir muhbir olduğu belli oldu.† 1953'te bir havayolları işçisi ve sendika lideri olan Armand Scala, Crouch'un daha tuhaf iddialarından birini yayımlayan Hearst gazetelerine karşı 5.000 dolarlık bir iftira davası kazandı. Aynı zamanda, Senatör Joseph McCarthy'nin, Dışişleri Bakanlığı tarafından istihdam edilen komünistlerin boş Amerikan pasaportlarını çalıp Sovyet gizli polisinin ajanlarına teslim ettiği iddiası gibi, en çirkin suçlamalarından bazılarının kaynağı da oydu. Daha sonra, Crouch'un ifadeleri, Komünist Parti'nin önde gelen üyelerine karşı Adalet Bakanlığı'nın çok büyük bir davasını o kadar lekeledi ki, Yüksek Mahkeme 1956'da davayı reddetmek zorunda kaldı.‡

Sonunda, Crouch'un yalan ve oyunları başına bela oldu. Sendikalı köşe yazarları Joseph ve Stewart Alsop, Crouch'u Philadelphia komünistlerinin bir davasında yalan yere yemin etmekle suçlayın-

---

* Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 231. Herken, Oppenheimer'ın çiftliği ile Berkeley arasındaki 2200 millik gidiş-dönüş yolculuğunu 25 Temmuz Cuma ile 28 Temmuz Pazartesi öğleden sonra, Kitty'nin arabayı çarptığı tarih arasındaki üç günlük süre boyunca araba kullanarak geçmek için bir nedeni olabileceğini düşünüyor. Bugün bile, bu yolculuk her iki yöne on sekiz saatten fazla düz sürüş demektir. 1941'de böyle bir yolculuk çok daha uzun sürerdi. Dorothy McKibbin, 12, 14, 25, 28 ve 29 Temmuz 1941 için bir Santa Fe marketine ait Oppenheimer'lara kesilen faturalar buldu; bu da Oppenheimer'ların temmuz ayı sonlarında New Mexico'dan ayrılmadığını gösterir (FBI notu, 18.11.52, JRO FBI dosyası, böl. 14, s. 45). Ayrıca, Oppenheimer o sırada Berkeley'deki One Eagle Hill'de bir ev satın almak için pazarlık yapıyordu. 26.7.41 tarihinde, Oppenheimer New Mexico, Cowles'tan emlakçı Robinson'a gönderilen bir mektubu imzaladı. Mektupta şöyle diyordu: "Mobilyalara gelince, sanırım, evden her şeyin alınmasından memnun oluruz." Dolayısıyla bu, ev sahibinin mobilyayı elden çıkarmak için 26 veya 27 Temmuz'da onlarla buluşmak yönündeki telgrafına olumlu cevap vermediklerini gösteriyor. Oppie ayrıca, "Planladığımızdan önce, belki bir hafta içinde Berkeley'ye geri dönme şansımız var, Çarşamba gününe kadar bizden haber almazsanız, 13 Ağustos'ta döneceğimizi düşünebilirsiniz," diyor. Son olarak, 11.8.41 tarihinde, Title Insurance Co., Eagle Hill evi için 22.163,87 dolarlık bir çek aldı. "çekin göndericisi" hanesinde Kitty'nin adı yazıyordu (böl. 44. bel. 1805, 25.6.54, JRO FBI dosyası).

† Fred J. Cook, *The Nightmare Decade*, s. 388; Cedric Belfrage, *The American Inquisition*, s. 208, 221-22.

‡ Robert Justin Goldstein, *Political Repression in Modern America*, s. 348; Navasky, *Naming Names*, s. 14.

ca, Başkan Eisenhower'ın başsavcısı Herbert Brownell gönülsüzce Crouch'u "araştıracağını" açıkladı.* Buna karşılık Crouch, Alsop kardeşlere 1 milyon dolarlık dava açtı ve Brownell'i, "Eğer benim itibarım yok edilirse, 31 Komünist lider hakkında yeni davalar çıkar," diye uyardı.† Çok geçmeden Brownell'in yardımcılarının sadakatini soruşturmak üzere J. Edgar Hoover'a çağrıda bulundu. Bu olay üzerine *New York Times*, Washington'daki kaynaklarının "Adalet Bakanlığı'nın Bay Crouch'u nasıl kullandığını fark edemediğini" duyurmak zorunda kaldı. 1954'ün sonunda Crouch Hawaii'ye kaçtı ve burada *Red Smear Victim* [Kızıl Lekeli Kurban] adlı bir anı kitabı yazmaya yeltendi. Bu kitap hiç yayımlanmadı ve Crouch, Alsop'lara karşı açtığı iftira davası görülmeye başlamadan öldü.

Yine de William Liscum Borden, Crouch'u hâlâ inandırıcı buluyordu. Eğer Crouch doğruyu söylüyorsa, muamma Oppenheimer, Komünist sempatizanı Oppenheimer'a dönüşüyor demekti. Haziran 1951'de Borden, yardımcılarından biri olan J. Kenneth Mansfield'i Oppenheimer ile konuşması için gönderdi. Mansfield, Oppenheimer'ı Amerika'nın hızla büyüyen nükleer envanteri konusunda "aşırı derecede kararsız" buldu.‡ Oppenheimer, stratejik nükleer silahların (şehir yıkıcıların) Sovyetleri ABD'ye saldırmaktan caydırmak gibi tek bir amacı olduğuna inandığını açıklamıştı. Truman yönetiminin önerdiği üzere, sayılarını ikiye katlamanın bu caydırıcılığa bir katkısı olmazdı.

Oppenheimer, taktik nükleer savaş başlıklarının farklı bir konu olduğunu söylemişti. 1946'da Başkan Truman'a yazdığı bir mektupta bu tür silahları küçümsemişti. Ancak 1949'da Sovyetlerin atom

---

* Crouch, tanınmış avukat ve eski FCC komisyonu üyesi Clifford Durr ve karısı Virginia'yı (Yargıç Hugo Black'in baldızı) komünist olarak niteleyince Virginia, Crouch'un "yalancı, sırıtkan bir köpek" olduğunu söyledi. Yıllar sonra Crouch'u "parçalanmak üzere olan kirli bir mendil parçası" olarak tanımladı ve "Öyle bir enkaz ki, seni yok ederken bile herkes onun hâline acır," dedi. Genellikle yumuşak huylu olan Clifford Durr, Crouch'un, karısı hakkında söylediklerine o kadar öfkelendi ki, bir keresinde Crouch'un burnuna yumruk atmaya yeltendi. Navasky, *Naming Names*, s. 14.

† Belfrage, *American Inquisition, 1945-1960*, s. 227-28; Edwin M. Yoder, Jr., *Joe Alsop's Cold War*, s. 129.

‡ Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review*, Temmuz1990, s. 1415.

bombasını patlatmasından sonra, Oppenheimer ve GAC'deki arkadaşları Truman yönetimini Süper'e alternatif olarak daha fazla "savaş" silahı üretmeye çağırmışlardı. Oppenheimer'ın Mansfield'e söylediği gibi, nükleer envanterin askeri yararı, "gerçek bomba sayısından çok, savaş planının akıllıca oluşuna ve uygulamada gösterilecek beceriye" bağlıydı.* O sıralarda, Amerikan birlikleri Kore yarımadasında gerçek bir savaş veriyordu. Oppenheimer Kore'de atom silahlarının kullanılmasını desteklemiyordu, ancak savaş alanında kullanılabilecek küçük, taktik nükleer silahlara "açık bir ihtiyaç" olduğunu savunuyordu. Şubat 1951'de *Bulletin of the Atomic Scientists*'te, "Yalnızca atom bombası askeri operasyonların ayrılmaz bir parçası olduğu ölçüde yararlı olarak kabul edilebilir, ancak o zaman savaşın seyri içinde büyük yararlılıklar gösterebilir," diye yazmıştı.

Mansfield, Borden'e, "Oppenheimer'ın [Sovyetler Birliği ile] savaşı düşünülemez, astarı yüzünden pahalı bir oyun olarak gördüğü izlenimini edindim," dedi.†

> "Bundan dolayı inanıyorum ki, kendi ölçülülük ve ılımlılık politikasının sonuçları üzerinde gerçekten kafa yoracak noktaya hiç gelmiyor. Ayrıca, onun kılı kırk yaran zihninin, esasen stratejik bombalama kavramını tamamen acemice ve kaba bulduğundan şüpheleniyorum. Ona göre bu, cerrah neşteri yerine balyoz kullanmak gibi bir şey; büyük bir hayal gücü veya derin bir düşünme gerektirmiyor. Bunu, özellikle biliminsanları arasında telaffuz edilen çeşitli ahlaki duyarlılıklar ile birleştirin, bir de Rus halkının esasen bir tiran devletin kurbanları olduğuna dair derin inancını ve sivil insanların öldürülmesine karşı duyduğu hoşnutsuzluğu da ekleyin. İşte o zaman taktiksel kullanımlar geliştirmenin önemi üzerine sık sık yaptığı vurgu belki daha anlaşılır hâle gelir."

Mansfield'in Haziran 1951 tarihli notu, Oppenheimer'ın düşüncesinin ruhunu ve mantığını tam olarak yakalamıştı. Ancak Borden,

---

* A.g.e.

† A.g.e.

Oppenheimer'ın hareket tarzıyla ilgili tavsiyelerinin mantıkla açıklanamayacağı fikrine çoktan saplanmış görünüyordu. Başka karanlık etkilerin iş başında olduğuna inanıyordu ve başkalarının da bu görüşü paylaştığı belli olmuştu. O yazın devamında Borden ve Strauss, Oppenheimer hakkında karşılıklı şüphelerini tartışmak için bir araya geldiler. Toplantıda görüşülenleri özetleyecek olursak Strauss, "konuşmanın büyük bir bölümünü Oppenheimer hakkındaki korku ve endişelerini ifade etmeye ayırdı."* Crouch'un Oppenheimer'ın gizli bir Komünist Parti toplantısına ev sahipliği yaptığı iddiası hakkında uzun uzun konuştular.

Aksi yöndeki tüm kanıtlara rağmen, her iki adam da Crouch'un hikâyesine inanıyordu; Oppenheimer'ın hainliği konusunda kararlarını vermişlerdi. Yine de gönülsüzce, dinleme istihbaratı kullanılsa bile hikâyenin doğrulanamayacağı sonucuna vardılar. Strauss, Borden'a şunları söyledi: "Oppenheimer ve yardımcıları artık telefonda son derece dikkatli olacaklardır çünkü 'berber' [Strauss'un Joe Volpe'a verdiği takma ad] olası telefon kontrollerini bilecek bir konumda ve bu bilgiyi başkalarına da iletecektir." Oppenheimer'ın bilim camiasındaki arkadaşlarının onu her zaman koruyacaklarını düşünüyorlardı ve Oppie izlendiğini anlamış görünüyordu. Borden, kendisi için tuttuğu bir nota göre, [Strauss'a] diğer yetkililerin de [muhtemelen FBI'ın] "kesin sonuçlara varamamanın verdiği sıkıntıyı" aynen yaşadığını "vurgulamıştı."

Komplocu zihinleriyle, Borden ve Strauss'un tek görebildiği, Oppenheimer'ın taktik nükleer silahları savunmasının Süper bombayı engellemeye yönelik bir manevra olduğuydu. Nitekim Borden, 1950-52 yıllarında –hatta Haziran 1951'de Stanislaw Ulam ve Teller'ın Süper'in tasarım sorunlarını çözdüğü netleştikten sonra bile– Oppenheimer'ın tüm nüfuzunu Süper'in geliştirilmesini engellemeye yönelik kullandığına inanıyordu. Oppie'nin, tasarımı "teknik olarak tatlı" bulması ve geliştirilmesine resmi olarak razı olması onlar için önemli görünmüyordu.† O ve GAC'deki meslektaş-

* Komisyon üyesi Strauss ile görüşme hakkında Borden tarafından yazılmış JCAE personel notundan alıntı, 13.8.51, Philip M. Stern Evrakı, JFKL. Ayrıca bkz. Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review*, Temmuz 1990, s. 1413-14.

† Wheeler, *Geons, Black Holes, and Quantum Foam*, s. 222.

ları, Teller'in özellikle Süper'e ayrılmış ikinci bir silah laboratuvarı kurma önerisini defalarca reddetmişlerdi, bu da Borden ile Strauss için Oppenheimer'ın daimi direnişine yeterli bir kanıttı. Ancak Oppie ve GAC'deki meslektaşlarının sebepleri vardı. Amerika'nın bilimsel yeteneğini iki silah laboratuvarı arasında bölmenin, bilimsel ilerlemeyi desteklemekten çok engelleyeceğine inanıyorlardı.

Aynı yıl Teller, Oppenheimer aleyhindeki suçlamalarla dolu bir çarşaf listeyle FBI'a gitmişti. Suçlamalarının genel teması, Oppenheimer'ın "H-bombasının gelişimini geciktirdiği veya geciktirmeye ve engellemeye teşebbüs ettiği" yönündeydi.* Los Alamos'ta görüşülen Teller, Oppenheimer'ı ima yoluyla karalamak için elinden gelenin en iyisini yaptı ve FBI'a "birçok insanın Oppenheimer'ın H-bombasının geliştirilmesine 'doğrudan Moskova'dan gelen bir emirle' karşı çıktığına inandığını" söyledi. Niyetini saklamak amacıyla da kendisinin Oppie'nin "sadakatsiz" olduğunu düşünmediğini söyledi. Bunun yerine Oppenheimer'ın davranışını bir kişilik bozukluğuna bağladı: "Oppenheimer çok karmaşık bir insan ve olağanüstü bir adam. Gençliğinde, onu kalıcı olarak etkilemiş olabilecek birtakım fiziksel veya zihinsel ataklar yaşıyordu. Bilimde büyük hırsları vardı ama şimdi olmak istediği kadar büyük bir fizikçi olmadığını anlıyor," dedi. Sonuç olarak da Teller, Oppenheimer'ın devlete hizmetlerinin sonlandırıldığını görmek için "*mümkün olan her şeyi yapacağını*" söyledi.†

Oppenheimer'ın etkisini ortadan kaldırmak için canhıraş gayret gösteren tek hidrojen bombası destekçisi Teller değildi. Eylül 1951'de, UCLA'da jeofizik profesörü olan David Tressel Griggs, ABD Hava Kuvvetleri'ne baş biliminsanı olarak atandı. 1946'da bir RAND danışmanı olarak Griggs, Oppenheimer'ın güvenlik sorunları hakkında söylentiler duymuştu ve şimdi ilk amiri Hava Kuvvetleri Sekreteri Thomas K. Finletter ona "Dr. Oppenheimer'ın sadakati konusunda ciddi soruları olduğunu" söylemişti.‡ Ne Finletter ne de Griggs'in yeni bir kanıtı vardı ancak her ikisi de şüphelerinin

* FBI notu, Albuquerque, 15.5.52, gizliliğin kaldırılması: 9.9.85 ve 23.10.96, JRO FBI dosyası.

† Edward Teller, FBI görüşmesi, raporu Albuquerque'de yazıldı, 15.5.52, dokuz sayfa, gizliliğin kaldırılması: 23.10.96, JRO FBI dosyası.

‡ JRO soruşturması, s. 749.

"Dr. Oppenheimer'ın dahil olduğu bir dizi faaliyetle" doğrulandığına inanıyordu.

Kendi adına Oppenheimer, Hava Kuvvetleri liderliğinin akıl sağlığını sorgulamıştı. Onların öldürücü planlarından dehşete düşmüştü. 1951'de Hava Kuvvetleri'nin stratejik savaş planı gösterildi. Bu planda Sovyet şehirlerinin şaşırtıcı şekilde yok edilmesi talep ediliyordu. Bu soykırım suçu içeren bir savaş planıydı. Daha sonra Freeman Dyson'a, "Bu gördüğüm en lanet şeydi," diyecekti.*

1951'de Finletter için çalışmaya başladıktan sadece haftalar sonra Griggs, bir grup Caltech biliminsanıyla bir konferans için Pasadena'ya giden bir Hava Kuvvetleri heyetine liderlik etti. Caltech'in başkanı Lee DuBridge liderliğindeki bu gruptan, Batı Avrupa'ya Sovyet kara saldırısı olması durumunda nükleer silahların nasıl bir rol oynayabileceğine dair son derece gizli bir rapor –Vista Projesi– yazması istendi. Griggs ve diğer Hava Kuvvetleri yetkilileri, Vista Projesi raporunun stratejik bombalamayı kötülediğine dair söylentiler nedeniyle heyecana kapıldı. Vista Projesi'nin yazarlarının, şehir avcısı termonükleer bombalara kıyasla küçük, taktiksel nükleer savaş başlıklarına öncelik vererek "savaşı savaş alanına geri getirmeyi" vaat ettiği bildirildi.

Hatta raporun beşinci bölümü termonükleer bombaların gerçek bir savaş alanında taktik amaçlı kullanılamayacağını savunuyor ve Washington'ın nükleer silahların halka açık şekilde "ilk kullananı olmamak" politikasını benimsemesi hâlinde bunun, ABD'nin çıkarlarına olacağını öne sürüyordu.† Aynı bölümde ayrıca, SAC'ın ülkenin değerli fisyona uygun malzeme arzının yalnızca üçte birini alması öneriliyordu. Geri kalanlar taktik savaş silahları için orduya gidecekti. Griggs bu önerilere çok kızdı ve beşinci bölümün birincil yazarının Robert Oppenheimer olduğunu öğrenince şaşırmadı.

Oppenheimer, Vista Projesi heyetinin bir üyesi bile olmamıştı. Ancak DuBridge, sonuçlarını netleştirmek için onu da müzakerelerine dahil etmişti. Karakteristik olarak, Oppie heyetin materyallerini okumak için iki gün harcadı ve daha sonra tartışmalı hâle gelen, ancak son derece mantıklı olan beşinci bölümü hızla yazdı.

* Dyson, *Weapons and Hope*, s. 137.

† Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 182-85.

Oppenheimer'ın ikna gücünden korkan Griggs ve Hava Kuvvetleri'ndeki arkadaşları, raporu örtbas etmek için ellerinden geleni yaptılar. Kısmen başarısız oldular çünkü 1951 Noel'inden hemen önce DuBridge, Oppenheimer ve Caltech'ten biliminsanı Charles C. Lauritsen, NATO Yüksek Komutanı General Dwight D. Eisenhower'a Vista Projesinin sonuçları hakkında bilgi vermek için Paris'e geldiler. Eisenhower gibi bir askeri, birkaç taktik nükleer savaş başlığının Sovyet zırhlı birliklerine karşı neler yapabileceğini anlatarak etkilediler. Oppie, brifingin "başarılı" olduğunu düşünüyordu.*

Finletter bu yolculuğu öğrenince, "öfkesinden tavana vurdu."† Eisenhower'ın fikirleri ordunun atom bütçesinden alacağı payı etkileyeceği için Hava Kuvvetleri Oppenheimer'ın onu düşünceleriyle etkilemesini istemiyordu. Lewis Strauss da öfkelendi ve daha sonra Atom Enerjisi Ortak Komitesi'nin muhafazakâr üyesi Iowa'dan Senatör Bourke Hickenlooper'a şöyle yazdı: "Oppenheimer ve DuBridge geçen yıl Paris'te General Eisenhower ile biraz zaman geçirdiklerinden beri, ziyaretlerinin öncelikle onu atom enerjisi meselesiyle ilgili inandırıcı ama aldatıcı politikalarıyla beyin yıkamak amacını taşıdığından endişe duyuyorum."‡ Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı Orgeneral Hoyt S. Vandenberg, Oppenheimer'ın etkisi karşısında o kadar telaşlandı ki, bu biliminsanının adını Hava Kuvvetleri'nin "Çok Gizli" bilgilerine erişim izni olan kişiler listesinden sessizce çıkardı.§

Oppenheimer'ın taktik nükleer silahları soykırım savaşına karşı bir panzehir olarak tercih etmesi istenmeyen sonuçlar doğurmuştu. "Savaşı savaş alanına getirerek" nükleer silahların gerçekten kullanılmasını daha olası hâle getiriyordu.¶ 1946'da atom silahlarının

---

* Ruth Tolman'dan JRO'ya, 15.1.52, kutu 72, JRO Evrakı. Oppenheimer, 5. bölümün eski bir taslağında, taktik silahların stratejik silahların yerini alması gerektiğine dair etik argümanı ileri sürdü – ancak bu pasaj sonunda silindi. (Herken, *Counsels of War*, s. 67).

† Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 185.

‡ Lewis Strauss'tan Senatör Bourke Hickenlooper'a, 19.9.52, "H-bomb," AEC serisi, kutu 39, Strauss Evrakı, HHL.

§ William L. Borden, JCAE başkanına not, 3.11.52, s. 2, kutu 41, JCAE, no. DCXXXV, RG 128, NA.

¶ Oppenheimer, SAC uçakları tarafından taşınan on ve yirmi megatonluk hidrojen bombalarını hem soykırım amaçlı hem de askeri açıdan yararsız

"politika silahları olmadığı, ancak . . . topyekûn savaş kavramının en yüksek ifadesi olduğu" uyarısında bulunmuştu.* Ancak, 1951 yılına gelindiğinde, Vista raporunda şunları yazıyordu: "Bu [taktiksel atom silahlarının] yalnızca başka bileşenleri de olan ve birincil amacı askeri bir zafer kazanmak olan bir askeri seferde yardımcı olarak kullanılabileceği açıktır. Bunlar esasen toplu imha veya terör silahları değil, ordunun aksi takdirde yoksun kalacağı muharebe gücünü tamamlamak için kullanılacak silahlardır." Ayrıca bunlar daha büyük nükleer silah savaşlarını tetikleyebilecek bir nükleer tuzak teli görevi de görebilirlerdi. Ancak Oppenheimer, Hava Kuvvetleri'nin rasyonel bir savaş stratejisi kisvesi altında kıyameti planlamasını önlemek için bu senaryoya çaresiz göz yumdu.

Griggs ve Finletter, Oppenheimer'ın bir başka nükleer strateji analizi üzerindeki etkisinden daha da rahatsız oldu. Bu da 1952 tarihli Lincoln Yaz Çalışma Grubu'nun hazırladığı gizli MIT raporuydu ve nükleer bir saldırıya karşı ülkenin hava savunmasının nasıl geliştirilebileceği üzerineydi. Stratejik Hava Komutanlığı'nın hâkimiyeti altında olan Hava Kuvvetleri, hava savunmasına yapılacak herhangi bir yatırımın, kaynakları SAC'ın misilleme gücünden başka yerlere kaydıracağından endişeleniyordu. Lincoln Çalışma Grubu'nun önerisi de tam olarak "Stratejik Hava Komutanlığı'ndaki B-47 filosunun büyük kısmını nispeten uzun menzilli güdümlü füzelerle donatılmış uzun menzilli avcı uçaklarına" dönüştürmekti.† Oppenheimer hava savunmasını makul bir öncelik olarak görüyor, ancak SAC'ın komutanları –tümü bombardıman pilotlarıydı– bunun tamamen yenilgi demek olduğunu düşünüyordu.

1952'nin sonunda, birilerinin Lincoln Çalışma Grubu'nun özet raporunu Alsop kardeşlere verdiğini öğrenince, Finletter ve diğer Hava Kuvvetleri yetkilileri dehşete düştü. Suçun Oppenheimer'da

---

silahlar olarak görmekte haklıydı. Ancak, birkaç yıl içinde teknik gelişmelerin, kıtalararası balistik füzelere veya bir top mermisine monte edilebilecek kadar küçük, düşük verimli hidrojen silahları tasarlamayı mümkün kılacağının farkında değildi (Herbert York, Howard Morland'a e-posta), 5.3.03).

* Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 450-51.

† Steven Leonard Newman, "The Oppenheimer Case: A Reconsideration of the Role of the Defense Department and National Security," tez, New York University, Şubat 1977, s. 48.

olduğundan emin olan "Finletter, Oppenheimer'ın Alsop kardeşlerle olan gizli anlaşması konusunda öfkeyle doluydu."*

O baharın başlarında Griggs, Rabi'ye Oppenheimer ve GAC'nin, Süper'in geliştirilmesini engellediğini söylemişti. Rabi öfkeyle arkadaşını savundu ve Griggs'e GAC müzakerelerinin tutanaklarını okumasını önerdi; ancak o zaman Oppenheimer'ın bu toplantılara nasıl adil bir şekilde başkanlık ettiğini anlayacağını öne sürdü. Daha sonra bu iki düşman arasında Princeton'da bir toplantı ayarlamayı teklif etti. Griggs kabul etti.

23 Mayıs 1952'de saat 15.30'da Griggs, Oppenheimer'ın Princeton'daki ofisine girip oturdu. Amacın karşılıklı anlayış geliştirmek olması beklenirdi. Ancak Oppenheimer, derhal GAC'nin Ekim 1949 raporunun bir kopyasını çıkardı. Bu, H-bombasının geliştirilmesine karşı çıkan tartışmalı tavsiyeyi içeren rapordu. Bu hareket kırmızı bayrak sallamak demekti. Oppie, bürokratik bir rakibine güven vermek için hatırı sayılır cazibesini kullanabilirdi ancak kendini tutamamıştı. Griggs'te güç karşısında aptal gibi yaltaklanan başka bir biliminsanını, hep generallerle uyumlu hareket eden vasat bir biliminsanı ve hırslı bir fizikçi olan Edward Teller'ı görmüştü. Böyle bir adamın önünde kendini savunmaya tenezzül etmedi ve sohbetleri çabucak gerildi. Griggs, Oppenheimer'a Sekreter Finletter'ın böbürlenerek birkaç H-bombasıyla ABD'nin dünyaya hükmedebileceğini söylediği yönünde bir hikâye yayıp yaymadığını sorunca, Oppenheimer o noktaya kadar koruduğu son sabır kırıntısını da yitirdi. Griggs'e dik dik baktı ve hikâyeyi duyduğunu ve dahası buna inandığını söyledi. Griggs, söz konusu olay sırasında orada olduğunu ve Finletter'ın böyle bir şey söylemediğini ısrarla söyleyince Oppie, bunu aynı anda orada olan ve kuşku götürmeyecek bir kaynaktan duyduğunu söyledi.

Kara çalmanın artık serbest olduğu anlaşılınca Oppenheimer Griggs'e onu "bir Rus yanlısı mı yoksa sadece kafası karışık biri ola-

* A.g.e., s. 53. Newman'ın kaynağı kendisine Alb. Charles J. V. Murphy'den gelen 17.9.74 tarihli bir mektuptu. *Fortune* dergisinin JRO'ya yaptığı saldırıda yazar Murphy idi.

rak mı düşündüğünü" sordu.* Griggs bu sorunun cevabını bilmeyi çok istediğini söyledi. "Pekâlâ," dedi Oppenheimer, "hiç sadakatime yönelik saldırıda bulundunuz mu?" Griggs cevaben gerçekten de Oppenheimer'ın sadakatinin sorgulandığına şahit olduğunu ve bizzat Oppenheimer'ı bir güvenlik riski olarak hem Sekreter Finletter hem de Hava Kuvvetleri'nin Kurmay Başkanı Hoyt Vandenberg ile tartıştığını söyledi. Bu noktada Oppenheimer, Griggs'i "paranoyak" olmakla suçladı.

Griggs öfkeyle ve Oppenheimer'ın tehlikeli olduğuna her zamankinden daha fazla ikna olarak oradan ayrıldı. Daha sonra Finletter'a bu karşılaşma hakkında "çok gizli" bir özet yaptı. Oppie kendi namına, Griggs'in ona zarar veremeyecek kadar önemsiz olduğunu düşünüyordu. Hatasını katmerlemek adına birkaç hafta sonra Oppenheimer, Princeton'daki performansını Finletter ile yediği öğle yemeğinde de tekrarladı. Hava Kuvvetleri sekreterinin yardımcıları iki adamın bire bir görüşüp fikir ayrılıklarını konuşmalarının zamanının geldiğini düşünmüştü. Ancak Oppenheimer, Hill'de verdiği ifadenin ardından geç geldi ve sofistike bir Wall Street avukatı olan Finletter onu defalarca konuşturmaya yeltense de öğle yemeği boyunca taş gibi ifadesiz oturdu. Küçümsemesini gizlemek için hiçbir çaba göstermeyen Oppenheimer, "inanılmaz derecede kabaydı."† Bu Hava Kuvvetleri adamlarından tiksinmeye başlamıştı. Milyonlarca insanı öldürmek için sürekli daha fazla bomba yapmaya kararlıydılar. Ona göre, o kadar tehlikeliydiler ve ahlaki olarak o kadar duyarsızdılar ki, neredeyse onları siyasi birer düşman olarak algılıyordu. Birkaç hafta sonra Finletter ve ekibi, Atom Enerjisi Ortak Komitesi'ne "[Oppenheimer'ın] yıkıcı biri olup olmadığının" cevabını bekleyen bir soru olduğunu söyledi.‡

Finletter'ın Oppenheimer'a yönelik suçlamaları, nükleer tartışmaya katılanların gittiği aşırı uçların bir yansımasıydı. Oppenheimer'ın kendisi de bu salgına karşı bağışık değildi. Haziran 1951'de, konvansiyonel savunmalarını kurmada lobi yaparak hükümeti yönlendir-

* Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 190-91.
† A.g.e., s. 191-92.
‡ Herken, *Brotherhood of the Bomb*,s. 253.

meyi hedefleyen (ve kendisinin de üyesi olduğu) özel bir grup olan Mevcut Tehlikeler Komitesi'ne kayıt dışı bir konuşma yaptı. Notları olmadan yaptığı konuşmada, Batı Avrupa'yı gerçekten korumak için "Avrupa'yı özgür bırakacak, atom bombalarıyla yok ettirmeyecek" bir argüman ortaya attı. "Ruslardan bahsederken, yöneticilerine neredeyse hiç sadık olmayan barbar, geri kalmış insanları kastediyoruz," diyerek sözlerini tamamladı.* "Bizim en büyük politikamız nihayetinde 'bir silah olarak bu atom zımbırtısından kurtulmak' olmalıdır."

Düşüncesinin ne kadar evrim geçirdiğinin bir göstergesi olarak, 1952'de Oppenheimer'ın sadece üç yıl önce nefret ettiği bir fikir olan önleyici savaş olasılığı hakkında yüksek sesle spekülasyon yaptığı görüldü. Tam olarak aslında hiç savunmadı ama birkaç kez bunun olasılığını dile getirdi. Ocak 1952'de Oppenheimer, Alsop kardeşlerle bir tartışma yaptı ve Joe Alsop, "Açıkça ifade etmek gerekirse, Oppie'nin çizgisi, potansiyel bir düşman, kesin yıkımımızın araçlarını oluştururken öylece oturamayız şeklinde önleyici savaşa yakın bir şeydi," diyordu.†

Şubat 1953'te, Oppenheimer'a Dış İlişkiler Konseyi'nde yaptığı bir konuşma sırasında önleyici savaş kavramının mevcut koşullar altında herhangi bir anlamı olup olmadığı soruldu. "Bence var," diye cevapladı. "Genel izlenimim, bugün başlayan ve çok uzun sürmeyen bir savaş durumunda Birleşik Devletler'in zarar göreceği ama fiziksel olarak ayakta kalacağı yönündedir. Tabii bunun iyi bir fikir olduğunu düşündüğüm anlaşılmasın. Bence kaplanın gözlerinin içine bakmazsanız bu en büyük tehlikedir ve ona yakalanırsınız."‡

1952 yılına gelindiğinde Oppenheimer Washington'dan büyük ölçüde usanmıştı. Başkan Truman tavsiyelerini o kadar çok görmezden gelmişti ki, politika yapma işinden uzaklaşmak için adım-

---

* William L. Clayton Evrakı, 7.6.51, s. x, HSTL; ayrıca bkz. "A Statement on the Mutual Security Program," Nisan 1952, Committee on the Present Danger, Averell Harriman Evrakı, Kai Bird Collection.

† Stewart Alsop'tan Martin Sommers'a, 1.2.52, "Sat. Evening Post Jan.-Nov. 1952" klasör, kutu 27, Alsop Evrakı, LOC. Yoder, *Joe Alsop's Cold War,* s. 121; JRO soruşturması, s. 470.

‡ Meeting for Dr. J. Robert Oppenheimer," 17.2.53, s. 28, Council on Foreign Relations Archives.

lar atmaya başlamıştı. Mayıs ayı başlarında James Conant ve Lee DuBridge ile Washington Cosmos Club'ta öğle yemeği yedi. Üç arkadaş Washington'da oluşları hakkında söylenip dedikodu yaptılar. Daha sonra, Conant günlüğüne şunları yazdı: "Bazı 'çocuklar' AEC-GAC'da üçümüz için baltalarını çıkardı. H-bombası konusunda ayak dirediğimizi iddia ediyorlar. Oppie hakkında karanlık sözler ediyorlar!"* On yıldan fazla bir süredir "kötü olan ve gerçekten daha kötü olma tehlikesi taşıyan bir işle" uğraşmaktan usanan ve onları GAC'dan çıkarmak için bir hazırlık olduğunun farkında olan üç adam da Haziran ayında bu danışma komitesinden istifalarını sundu. Oppenheimer, kardeşine artık kendini fiziğe adamayı düşündüğünü yazdı: "Fizik karmaşık ve harikulade. Ayrıca seyirci olmak dışında benim için çok zor. Bugünlerde tekrar kolaylaşmak durumunda kalacak ama belki de çok yakında değildir."†

Fakat Washington'dan uzaklaşmak o kadar kolay değildi. GAC'den istifa ettikten sonra bile, AEC'den Gordon Dean onu sözleşmeli danışman olarak kalması için ikna etti. Bu da otomatik olarak onun çok gizli Q güvenlik iznini bir yıl daha uzattı. Hepsi bu kadar da değildi. Nisan ayında, Dışişleri Bakanı Dean Acheson'un Dışişleri Bakanlığı'nın Silahsızlanma Danışmanları Heyeti'ne katılma talebini de kabul etmişti. Oppenheimer dışında burada Vannevar Bush, Dartmouth Üniversitesi rektörü John Sloan Dickey, CIA Direktör Yardımcısı Allen Dulles ve Carnegie Uluslararası Barış Vakfı başkanı Joseph Johnson da görev yapıyordu. Her zamanki gibi, heyet onu başkan seçti.

Acheson ayrıca, kurulun kayıt sekreteri olarak görev yapmak üzere Harvard'da otuz üç yaşında yönetim profesörü olan McGeorge Bundy'yi de işe aldı. "Mac" Bundy, Henry Stimson'ın sağ kolu Harvey Bundy'nin oğluydu ve Oppenheimer ile tanışmak için can atıyordu. Bundy zeki, açık sözlü ve espriliydi. Harvard'da üçüncü sınıf öğrencisiyken, Stimson'ın 1948'de kaleme aldığı *On Active Service in Peace and War* [Barış ve Savaşta Aktif Hizmet Üzerine] adlı anı kitabının yazımına eşlik etti. Ve Hiroşima ile Nagasaki'nin bom-

---

* Hershberg, *James B. Conant,* s. 600.

† Herken, *Brotherhood of the Bomb,* s. 251; JRO'dan Frank Oppenheimer'a, 12.7.52, "Weinberg Perjury Trial, 1953" klasör, kutu 237, JRO Evrakı.

balanmasını savunan Stimson'ın Şubat 1947 tarihli, "The Decision to Use the Atomic Bomb" [Atom Bombası Kullanma Kararı] başlıklı ünlü *Harper's* dergisi yazısının gölge yazarı olarak Bundy, nükleer silahlarla ilgili tartıya gelmez kimi bilgilere aşinaydı. İlk toplantılarında Oppenheimer, bu erken olgunlaşmış genç Boston seçkininden hemen hoşlandı. Daha sonra Bundy, yeni arkadaşına alışılmadık bir şekilde mütevazı bir not yazıp, "Geçen hafta beni yetiştirmek üzere yanına almandan dolayı ne kadar teşekkür etsem azdır, bir şekilde bu çabana değecek kadar yararlı olabileceğimi umuyorum," dedi.* İki adam, Harvard'ın fizik bölümünün değerlerinden eşlerinin sağlığına kadar her şeyi tartıştıkları ve "Sevgili Robert", "Sevgili Mac" hitaplarıyla başlayan el yazısıyla yazılmış notları birbirleriyle paylaşmaya devam ettiler. Bundy, Robert'ın "muhteşem, büyüleyici ve karmaşık" olduğunu düşünüyordu.

Bundy çok geçmeden bu yeni arkadaşı etrafında tartışmaların döndüğünü öğrenecekti. Oppenheimer ve heyetten arkadaşları, ilk toplantılarından birinde, öncelikli sorunlarının, ABD ve Rusya'nın bir "akrep çıkmazı" ile karşı karşıya kaldığı "hayatta kalma sorunu" olduğu konusunda hemfikirdi.† Bu, iğneler kullanılmadan aktif savaşa dönüşebilir ya da dönüşmeyebilirdi. Oppenheimer, Teller ve arkadaşlarının o yıl sonbaharın sonlarında hidrojen bombasının erken bir tasarımını test etmeyi umduklarını biliyordu. Bu yüzden Vannevar Bush, daha bu eşik aşılmadan önce, belki de Washington ve Moskova'nın termonükleer cihazların test edilmesinin tamamen yasaklanmasını kabul etmesi gerektiğini söyleyince heyecanlandı. Yasağın herhangi bir ihlali derhal tespit edileceğinden, böyle bir antlaşma için denetleme gerekmezdi. Testler olmadan, hidrojen bombası güvenilir bir askeri silaha dönüştürülemezdi. Termonükleer silahlanma yarışı böylece başlamadan durdurulabilirdi.

Oppenheimer heyeti, tartışmalarına haziran ayında Bundy'nin Harvard Meydanı'na bisiklet mesafesinde, Cambridge'deki on dokuzuncu yüzyıldan kalma evinde devam etti. James Conant da gayri

---

* Bird, *The Color of Truth,* s. 113; Bundy yazışmaları, kutu 122, JRO Evrakı.

† Minutes, mtg. 16-18.5.52, Panel of Consultants on Arms and Policy, Princeton, kutu 191, JRO Evrakı; Bird, The Color of Truth, s. 113.

resmi bir katılımcı olarak onlarlaydı. Conant, nükleer silahlardan soğumuştu. Bundy'nin notlarına göre Conant, "sıradan Amerikalıların" bombayı Sovyetleri tehdit eden bir silah olarak düşündüğünden yakınıyordu. Oysa "daha önemli olan, bu tür darbelerin şimdi ve gelecekte Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı başkaları tarafından vurulabileceği gerçeğiydi."* Conant, H-bombası olmadan bile, ABD'nin en büyük şehirleri dışındaki her şeyin tek bir atom silahıyla kolayca yok edilebileceğini savunuyordu. Oradaki hiç kimsenin buna itirazı yoktu.

Conant, halkın cehaletinin yeterince kötü olduğunu ancak daha da kötüsünün "Amerikan askeri yönetiminin tutumu" olduğunu söyledi. Generaller "topyekûn savaş durumunda asli zafer umudu" olarak neredeyse sadece bu silahlara güveniyordu. Ülke konvansiyonel kuvvetlerini inşa ederse, "ABD'nin atom bombalarına olan mevcut bağımlılığından vazgeçmesi mümkün hâle gelecektir," diyordu. Ancak Conant, bunun olması için generallerin "uzun vadede atom silahlarının normalde ABD için bir tehlike olduğuna ikna edilmesi gerektiğini" söyledi.

Conant, Oppenheimer'dan herhangi bir sufle almadan, yirmi yıl sonra "ilk kullanan olmama politikası" olarak bilinecek şeyi önerdi. "Amerika Birleşik Devletleri, herhangi bir yeni savaşta atom silahlarını ilk kullanan olmayacağımızı resmi olarak ilan etmelidir," dedi. Bush'un bir termonükleer bombanın test edilmesi konusunda zımni bir moratoryum ilan etme önerisini de benimsedi. Oppenheimer her iki fikri de onayladı. Heyetin moratoryum adına argümanı özellikle ikna ediciydi. Acheson'a şunları söylediler:

> ". . . Başarılı bir termonükleer testin, bu alandaki Sovyet çabalarına ağır bir ek teşvik sağlayacağı bize neredeyse kaçınılmaz görünüyor. Sovyetlerin bu alandaki çabalarının zaten yüksek olduğu doğru olabilir ancak Ruslar bir termonükleer aygıtın gerçekten mümkün olduğunu öğrenirlerse ve biz bunu nasıl yapacağımızı biliyor olursak, çalışmaları muhtemelen önemli ölçüde yoğunlaşacaktır. Sovyet biliminsanla-

* Hershberg, *James B. Conant*, s. 602-4, 902; Bird, *The Color of Truth*, s. 114.

rının testten [serpintiyi analiz ederek] cihazın boyutlarına ilişkin faydalı kanıtlar elde etmeleri de muhtemeldir."*

Oppenheimer ve meslektaşları, kod adı "Mike" olan bir termonükleer cihazın ilk testinin gelecek sonbaharda planlandığını ve bunu durdurmaya yönelik her türlü girişime Hava Kuvvetleri tarafından şiddetle karşı çıkılacağını biliyorlardı. Fikirlerinin doğruluğuna inanıyor olmalarına rağmen, yaklaşımlarını kamuoyuna açıklamanın hiçbir yolu yoktu. Tüm atom meselelerinin üzerine sıkıca bir gizlilik perdesi örtülmüştü ve güvenlik izinlerini ihlal etmeden endişeleri hakkında konuşamazlardı. Dolayısıyla bir kez daha Washington'ın dış politika kurumunu mevcut nükleer silah politikalarının çıkmaz sokak olduğuna ikna etmeye çalıştılar. Ancak 9 Ekim 1952'de Truman'ın Ulusal Güvenlik Konseyi, Oppenheimer heyetinin hidrojen bombasının denenmesine ilişkin moratoryum önerisini doğrudan reddetti. Savunma Bakanı Robert Lovett öfkeyle, "Böyle bir fikir derhal akıllardan çıkarılmalı ve konuyla ilgili olabilecek her türlü belge imha edilmelidir," dedi.† Dış politika kurumunun güçlü bir üyesi olan Lovett, moratoryum fikriyle ilgili haberler sızdırılırsa, Senatör Joseph McCarthy'nin Dışişleri Bakanlığı ve danışmanlar kurulunu soruşturmak üzere bir gününü sahada geçirmesinden korkuyordu.

Üç hafta sonra, Birleşik Devletler Pasifik'te 10,4 megatonluk termonükleer bombayı patlatarak Elugelab adasını buharlaştırdı. Bu işe canı sıkılan Conant, bir *Newsweek* muhabirine: "Artık atom bombasıyla hiçbir bağlantım yok. İçimde bir başarı duygusu da yok," dedi.‡ Bir hafta sonra, Oppenheimer başka bir heyetin diğer dokuz üyesiyle (Savunma Seferberliği Ofisi Bilim Danışma Komitesi) ciddi ciddi oturdu ve protesto için istifa etmeleri gerekip gerekmediğini tartıştı. Birçok biliminsanı, "Mike" testinin, hükümetin onların uzman tavsiyelerini dinlemeye hiç niyeti olmadığını gösterdiğini hissetmişti.§ Oppie'nin eski arkadaşı Lee DuBridge bir istifa

* David Holloway, *Stalin and the Bomb*, s. 311.

† Hershberg, *James B. Conant*, s. 605; minutes of mtg., NSC, 9.10.52, FRUS 1952-54, vol. 2, s. 1034-35.

‡ Hershberg, *James B. Conant*, s. 605.

§ Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 257.

mektubu taslağı dağıttı. Ama sonunda, bir sonraki yönetimin rotayı değiştirebileceğine dair zayıf umut, onları mektubu bir kenara bırakmaya ikna etti. Şartların aleyhlerinde olduğunu biliyorlardı. Bir ara, MIT rektörü James R. Killian, DuBridge'e doğru eğildi ve, "Hava Kuvvetleri'ndeki bazı insanlar Oppenheimer'ın peşine düşecek, bizim bunu bilmemiz ve buna hazır olmamız gerekiyor," diye fısıldadı.* DuBridge şoke oldu. Safça herkesin Oppie'yi bir kahraman olarak gördüğünü düşünüyordu.

Bu arada Oppenheimer, Dışişleri Bakanlığı'nın silahsızlanma heyeti için nihai bir rapor hazırlamak üzere Mac Bundy ile çalıştı. Bu belge, Dwight D. Eisenhower Beyaz Saray'a taşınırken, görevden ayrılmakta olan Dışişleri Bakanı Acheson'a iletildi. O zamanlar elbette, bu makale son derece gizliydi ve yalnızca bir avuç Eisenhower yönetimi yetkilisi arasında dağıtılmıştı.† 1953'te kamuoyuna açıklansaydı, kesinlikle bir tartışma fırtınası yaratırdı. Belgenin cümleleri Bundy'ye aitti ama fikirlerin çoğu Oppenheimer'ındı: Nükleer silahlar yakında tüm uygarlığı tehdit eder boyutlara ulaşacaktı. Sovyetler Birliği sadece birkaç yıl içinde 1.000 atom bombasına ve "bundan da sadece birkaç yıl sonra 5.000 atom bombasına sahip olabilirdi." Bu, "bir uygarlığı ve onun içindeki çok sayıda insanı ortadan kaldıracak bir güç" demekti.

Bundy ve Oppenheimer, Sovyetler ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki bir "nükleer beraberliğin", her iki tarafın da bu intihar silahlarını kullanmaktan kaçınacağı "garip bir istikrara" dönüşebileceğini söylüyordu. Ama eğer öyleyse, "bu kadar tehlikeli bir dünya çok sakin olmayabilirdi ve barışı korumak için devlet adamlarının fevri hareketlere karşı sadece bir kez değil, her zaman tetikte olmaları gerekecekti." Sonuç olarak "atomik silahlardaki rekabet bir şekilde yumuşatılmadığı sürece, tüm toplum giderek daha ciddi bir tehlikeye girecekti."

Böyle bir tehlike karşısında, Oppenheimer heyeti üyeleri "açıklık" fikrini destekliyordu. Aşırı gizlilik politikası Amerikalıları ka-

* Lee DuBridge, röportaj: Sherwin, 30.3.83, s. 23.

† Mac Bundy bu raporun gizliliği kaldırılmış versiyonunu *International Security* (Sonbahar 1982) dergisinde "Early Thoughts on Controlling the Nuclear Arms Race" başlığı altında yayımladı. Ayrıca bkz. Bundy'nin "The Missed Chance to Stop the H-Bomb," yazısı, *New York Review of Books,* 13.5.82, s. 16.

yıtsız ve nükleer tehlikeden habersiz bırakmıştı. Sorunları düzeltmek için yeni yönetim "atom tehlikesinin hikâyesini" anlatmalıydı.* Şaşırtıcı bir şekilde, heyet üyeleri "atom üretiminin hızı ve etkisinin" halka açıklanmasını önerdiler. "Dikkatlerin şu gerçeğe yönlendirilmesi gerekiyordu ki, belirli bir noktadan sonra Sovyet tehdidini sadece 'Rusların bir adım önünde kalarak' savuşturmak mümkün değildi."

"Açıklık" kavramı, doğrudan güvenliğin ayrılmaz bir şekilde "açıklık" ile bağlantılı olduğu konusunda her zaman ısrar eden Niels Bohr'dan alınmıştı. Bu bağlamda Oppie hâlâ Bohr'un elçisiydi. Artık uzun süredir kilitlenmiş olan BM silahsızlanma görüşmelerine herhangi bir inancı kalmamıştı. Ancak yeni bir yönetimin, "açıklığın" hem Amerikan halkını nükleer silahlara güvenmenin gerçek tehlikeleri konusunda uyarabileceğini ve Sovyetlere, Amerikalıların bu silahları önleyici bir ilk saldırıda kullanmak niyetinde olmadığının sinyalini vereceğini göreceğini umuyordu. Buna ek olarak, Silahsızlanma Heyeti Sovyetler ile doğrudan ve sürekli iletişim çağrısında bulunuyordu. Kremlin, Amerikan nükleer silah envanterinin kabaca boyutunu, yapısını ve Washington'ın bu envanteri azaltmak için ikili görüşmelerde bulunmayı kuvvetle istediğini bilmeliydi.

Oppenheimer heyetinin tavsiyeleri 1953'te Eisenhower yönetimi tarafından kabul edilmiş olsaydı, Soğuk Savaş farklı, daha az militarize bir yol izleyebilirdi. Bu cezbedici spekülasyon daha sonra Bundy tarafından 1982'de *New York Review of Books*'taki "The Missed Chance to Stop the H-Bomb" [Kaçırılan H-bombasını Durdurma Şansı] adlı makalesiyle geliştirildi.† Sovyet imparatorluğunun çöküşünden beri geçen yıllara ait Rus arşiv belgeleri tarihçileri hep Soğuk Savaş'ın ilk dönemlerine ilişkin temel varsayımları yeniden düşünmeye zorladı. Tarihçi Melvyn Lefler'in yazdığı gibi "düşman arşivleri", Sovyetlerin "Doğu Avrupa'yı komünist yapmak, Çinli komünistleri desteklemek veya Kore'de savaşmak için önceden tasarlanmış planları olmadığını" gösteriyordu.‡ Stalin'in Almanya

* Bird, *The Color of Truth*, s. 115.

† McGeorge Bundy, "The Missed Chance to Stop the H-Bomb," *New York Review of Books*, 13.5.82, s. 16.

‡ Leffler, "Inside Enemy Archives: The Cold War Re-Opened," *Foreign Affairs*, Yaz 1996.

için bir "büyük plan"ı yoktu ve ABD ile askeri bir çatışmadan kaçınmak istiyordu. II. Dünya Savaşı'nın sonunda Stalin, ordusunu Mayıs 1945'teki 11.356.000'den, Haziran 1947'de 2.874.000'e indirdi. Bu da Sovyetler Birliği'nin Stalin döneminde bile bir taarruz savaşı başlatma yeteneği ve niyetinin olmadığını gösteriyordu. George F. Kennan daha sonraları "[Sovyetler'in] Batı Avrupa'yı askeri olarak istila etmeyi kendi çıkarlarına gördüklerine veya sözde nükleer caydırıcılık olmasaydı bile genel olarak bu bölgeye bir saldırı başlatacaklarına asla inanmadığını" yazdı.*

Stalin gaddar bir polis devleti yönetiyordu ancak bu devlet, ekonomik ve politik olarak çökmekte olan totaliter bir devletti. Stalin Mart 1953'te ölünce, halefleri Georgi Malenkov ve Nikita Kruşçev bir "de-Stalinizasyon" süreci başlattılar. Hem Malenkov hem de Kruşçev nükleer silahlanma yarışının doğasında var olan tehlikeleri gayet iyi anlıyorlardı. Kuantum fiziğine ilgi duyan bir teknokrat olan Malenkov, 1954'te, hidrojen bombasının savaşta kullanılmasının "dünya medeniyetinin yok olması anlamına geleceğini" söylediği bir konuşmayla Politbüro'yu hayrete düşürmüştü.† Düzensiz, değişken karakterli bir lider olan Kruşçev, bazen tehditkâr söylemleriyle Batılı izleyicileri korkutuyordu. Ancak pratikte daha sonraları yumuşama olarak yorumlanabilecek türden bir dış politika izledi ve hatta Glasnost'un ilk parıltılarını gösterdi.‡ 1955'te Batı ile silahsızlanma görüşmelerini yeniledi ve 1950'lerin sonunda Sovyet savunma bütçesini keskin bir şekilde kıstı. Eylül 1953'te nükleer silahlarla ilgili ilk brifingini alınca Kruşçev daha sonraları, "Birkaç gün uyuyamadım. Sonra bu silahları asla kullanamayacağımıza ikna oldum," demişti.§

Kruşçev'i Oppenheimer'ın heyetinin öngördüğü türden bir radikal silahsızlanma rejimini benimsemeye ikna etmek için olağanüstü

---

* Bird, "Stalin Didn't Do It," *The Nation,* 16.12.96, s. 26; Alperovitz ve Bird, "The Centrality of the Bomb," *Foreign Policy,* Bahar 1994, s. 17. Ayrıca bkz. Arnold A. Offner, *Another Such Victory,* ve Carolyn Eisenberg, *Drawing the Line.*

† Vladislav Zubok ve Constantine Pleshakov, *Inside the Kremlin's Cold War,* s. 166-68.

‡ David S. Painter, *The Cold War,* s. 41.

§ Holloway, *Stalin and the Bomb,* s. 340-45, 370; William Taubman, *Khrushchev,* s. xix.

çabalar gerekiyordu. Ancak Eisenhower önetimi bu yolu denemedi bile. Nitekim ABD'nin saygın Moskova büyükelçisi Charles "Chip" Bohlen gibi bir Sovyetolog da daha sonra anılarında Washington'ın Malenkov'u nükleer silahlar ve diğer meseleler üzerinde anlamlı müzakerelere dahil etmedeki başarısızlığıyla bir fırsatın kaçırıldığını yazdı.*

1953'e gelindiğinde Soğuk Savaş, Washington'daki politika seçeneklerini en az Moskova'da olduğu kadar sert bir şekilde dondurmuştu ve Oppenheimer'ın nükleer cini şişede olmasa da bir şekilde şişeye bağlı tutma yönündeki ısrarlı çalışmaları, ülke içindeki büyük güçlere rağmen ciddi bir çabaydı. Artık bir Cumhuriyetçi başkan iktidarda olduğuna göre, bu siyasi güçler Oppenheimer'ı bir şişeye koyup denize atmaya kararlıydı.

* Charles E. Bohlen, *Witness to History*, s. 371-72.

OTUZ İKİNCİ BÖLÜM

"Biliminsanı X"

O [Oppie] benden usanmıştı, ben de ondan usanmıştım.

JOE WEINBERG

1950 baharında FBI, HUAC ve Adalet Bakanlığı'nın onu çember içine aldığını düşünmek için Oppenheimer'ın her türlü nedeni vardı. Hoover ajanlarına Oppenheimer'ın hakkında yalan yere yemin etmekten soruşturma açılabileceğini, bu nedenle onu aktif bir şekilde takip etmeleri gerektiğini söylüyordu. O bahar FBI ajanları iki kez Princeton ofisinde onunla görüşmüştü. Ajanlar, Oppenheimer'ın "tamamen işbirliği" yapmakla birlikte, "Komünist Parti ile geçmişteki ilişkileriyle ilgili iddiaların kamu davası konusu hâline getirilme ihtimalinden büyük endişe duyduğunu" belirtiyorlardı.* İsminin Crouch'lar ve HUAC'ın Sovyet casusu "Biliminsanı X" olarak tanımladığı Joe Weinberg'le anılmasından derin endişe duyuyordu. Oppenheimer, Weinberg'ü en son 1949'da Weinberg'ün HUAC ile ilgili sorun yaşamaya başlamasından kısa bir süre sonra bir Fizik Topluluğu konferansında görmüştü. Bu vesileyle Weinberg, ilişkilerinde bir soğukluk hissetmişti. Weinberg, "Yani o sırada ilişkimizin üzerinde kara bulutlar vardı," diyordu.† "Buluttan kasıt, Oppie'nin tam olarak ne yapacağını bilmemesiydi. Üzerimdeki baskının bir

* JRO, FBI görüşmesi, 3.5.50, böl. 8, JRO FBI dosyaları

† Joseph Weinberg, röportaj: Sherwin, 23.8.79, s. 20-21.

şekilde ona dönmesinden endişelenmek durumunda kalacaktı. Bilsem de bilmesem de, eğer bir şekilde zayıf davranırsam, ona zarar verecek şeyler söyleyeceğimi hissettiği açıktı."

Weinberg, başına gelenler karşısında "dehşete kapıldığını" ve şaşkına döndüğünü itiraf ediyordu. 1943'te Steve Nelson ile bomba projesini tartışmakla hata ettiğini elbette biliyordu ancak o sırada konuşmasının kaydedildiğini bilmiyordu. Casusluk yaptığına da inanmıyordu. Yakın zamanda *Milwaukee Journal*, Weinberg'ün Sovyetler için kuryelik yaptığını ve hatta onlara bir uranyum-235 numunesi götürdüğünü iddia eden tuhaf bir hikâye yayımlamıştı. "Tanrım," diyordu, "böyle bir teoriye nasıl ulaşmış olabilirler?"* Bir süre, kafayı yiyecek gibi oldu. "Çaresiz ve tamamen yalnız, dört bir yandan kuşatılmış ve paramparça hissediyordum. Kelimenin tam anlamıyla titriyordum. Tanrı bilir, eğer onlar [FBI] bu haberin peşine düşse ne söyleyebilirdim?"

Neyse ki Weinberg için yetkililer yavaş hareket ediyordu.† O bahar San Francisco'daki federal mahkeme tahkikat heyeti ona karşı bir yalan ifade iddianamesi hazırlıyordu. Ama Adalet Bakanlığı'nın elinde işe yarar pek kanıt yoktu. Weinberg, daha önce hiç Komünist Parti üyesi olmadığına ve hatta Steve Nelson'la hiç tanışmadığına dair yeminli ifade vermişti. FBI'ın dinlemesi yasadışıydı ve bu nedenle mahkemede kabul edilemezdi. Weinberg'ün CP üyesi olduğuna dair başka bir kanıt da yoktu. Nisan 1950'de Büro, San Francisco bölgesinde bulunan on sekiz yeni ve eski Komünist Parti üyesiyle görüştü ve Weinberg'ü hiçbirinin ifadesiyle Parti'ye bağlayamadı.‡ Dinleme kanıtları olmadığı için, tahkikat heyeti 1950'de Weinberg aleyhinde bir iddianame çıkaramadı.

Bu başarısızlıktan yılmayan Adalet Bakanlığı, 1952 baharında ikinci bir tahkikat heyeti topladı. Weinberg'e karşı ellerindeki diğer tek kanıt, Paul Crouch'un Weinberg'ü bir Parti toplantısında Nelson'la konuşurken gördüğüne dair ifadesiydi. Savcılar, Crouch'un ifadesinin güvenilir olmayabileceğinin gayet farkındaydı

---

* A.g.e., s. 22.

† J. Edgar Hoover, FBI notu, 8.5.50, JRO FBI dosyaları, böl. 8.

‡ A. H. Belmont'tan D. M. Ladd'e, FBI notu, 14.4.50, Crouch olayı, JRO FBI dosyası.

ancak bir dava açılırsa Weinberg'e ve hatta belki de Oppenheimer'a karşı ortaya daha fazla kanıt dökületeceğini hesap etmiş olmalıydılar. O zamana kadar Weinberg, sonuna kadar gidecek cesareti toplamıştı. Weinberg daha sonraları düşmanları hakkında, "Aptal herifler," dedi. "Ben umutlarımı ve gücümü yeniden toparlayıncaya kadar beklediler."* Tahkikat heyeti tarafından sorgulandı, onlarla konuşmayı reddettiği gibi, Oppie hakkında da hiçbir şey söylemedi. Weinberg, "Oppie'yi bu işe bulaştırmamaya kesin kararlıydım," diyordu. "Bunun için cesedimi çiğnemeleri lazımdı."

O zamana kadar Oppenheimer, Crouch'ların onun Temmuz 1941'de Berkeley-Kenilworth Court'taki evinde bir Parti toplantısına ev sahipliği yaptığı iddiası hakkında bir kez daha ifade vermişti. Bu sefer de Senato Yargı Komitesi'nden iki müfettiş, avukatı Herbert Marks'ın huzurunda onu sorguladı. Oppenheimer, Crouch'lardan herhangi birini tanımadığını bir kez daha belirtirken, San Francisco'da görevli Sovyet istihbarat subayı Grigori Kheifets ile tanıştığını ve Steve Nelson'ın bomba projesi hakkında bilgi almak için kendisiyle temasa geçtiğini de reddetti.

Bu sorgulama pek de dost canlısı bir havada geçmemişti. Senato personelinin dikkatli notlar aldığını gören Marks, araya girerek konuşmanın kaydından bir kopya istediğini söyledi. Bu talebi geri çevirmeleri üzerine Marks, Oppenheimer'ın işleri hakkında sorular sormaya devam etmek istiyorlarsa, "bunun dökümünü isteyecekleri" yönünde ısrarcı oldu.† Bunun üzerine Senato personeli soğuk bir şekilde geçen bahar Oppenheimer'ın celpname ile çağrıldığını ve o zaman Oppenheimer'ın diğer avukatı Joe Volpe'un, Oppenheimer'ın "gayri resmi bir sohbet" havasında sorgulanmasını önerdiğini söylediler. Senato çalışanları "bu konuda ılımlı davrandıklarını" düşündüklerini de eklediler. Bu notun ardından, yirmi dakikalık görüşme de kısa sürede sona erdi. Bu tür bir araya gelmeler hem Oppenheimer'ı hem de Marks'ı Crouch'ların iddialarının bir kenara bırakılmadığına ikna etmişti.

20 Mayıs 1952'de, Weinberg hakkında dava açılmasından sadece

---

* Weinberg, röportaj: Sherwin, 23.8.79, s. 22, 30.

† Oppenheimer, Marks, Arens ve Connors arasındaki konferans dökümü, 13.12.51, kutu 237, JRO Evrakı.

üç gün önce Oppenheimer başka bir sorgulama için Washington'a geldi. Weinberg'ü yargılamak üzere olan avukatlar, Oppenheimer'ı, kendisini suçlayan kişiyle yüzleştirmenin yararlı olabileceğine karar vermişlerdi. Dört yıl önce Richard Nixon ve HUAC soruşturmacıları, Alger Hiss'i habersizce New York Commodore Oteli'ndeki bir odaya çekmiş ve onu suçlayan Whittaker Chambers ile karşı karşıya getirmişti. Hiss şimdi yalancı şahitlikten hapis yatıyordu. Belki de Adalet Bakanlığı soruşturmacıları, Nixon'ın taktiğinin Oppenheimer üzerinde de denenmeye değer olduğunu düşünüyordu.

Oppenheimer, Ceza Dairesi avukatları tarafından sorgulanmak üzere avukatları eşliğinde Adalet Bakanlığı'na girdi. Kenilworth Court'taki evinde Temmuz 1941'de gerçekleştiği iddia edilen toplantıyla ilgili soru üzerine, Crouch'ların hikâyesini bir kez daha reddetti ve ısrarla o sırada New Mexico'da olduğunu söyledi. Paul veya Sylvia Crouch'u tanımadığını ve o dönemde komünizm veya Rusya'nın işgali hakkında konuşmak üzere evine "bu tarz kişilerin" gelmediğini söyledi.* Crouch'un ifadesini California Eyaleti Amerikan Karşıtı Faaliyetler Komitesi (Tenney Komitesi) huzurunda okuduğunu ve Crouch'un tarif ettiği toplantıyı hatırlamadığını söyledi. Karısıyla ve ayrıca Kenneth May'le konuştuğunu ve "böyle bir toplantının gerçekleşmediği konusunda onların da hemfikir olduğunu" söyledi.

Bu noktada Adalet Bakanlığı avukatları Oppenheimer'ın avukatları Herb Marks ve Joe Volpe'a yöneldi ve yan odada Paul Crouch'un beklediğini söylediler. Crouch'un odaya getirilip "Dr. Oppenheimer'ın Crouch'u, Crouch'un da Dr. Oppenheimer'ı tanıyıp tanımayacağını görmekte bir sakınca olup olmadığını" sordular.† Oppenheimer'ın rızasıyla, Marks ve Volpe bunu kabul etti. Kapı açıldı ve Crouch Oppenheimer'a doğru yürüdü, elini sıktı ve "Nasılsınız, Dr. Oppenheimer?" dedi. Daha sonra melodramatik bir

* Keith G. Teeter, FBI notu, 18.11.52, re: 20.5.52 JRO ve Crouch görüşmesi, JRO FBI dosyası, böl. 14, s. 3. Oppenheimer gönüllü olarak birisinin, belki de Ken May'in, evini "gençlerin buluşması" için kullanmak üzere izin istediğini belli belirsiz hatırladığını söyledi. Ancak izin verip vermediğini, hatta bu talep sırasında nerede oturduğunu bile hatırlayamadı.

† A.g.e. FBI notunda, Crouch'un Oppenheimer'ın varlığı konusunda önceden uyarılmadığı iddiası yer alıyor. Crouch'a göre, Oppenheimer'ı Temmuz 1941'deki karşılaşmalarından beri görmemişti. Öyle olsa bile, gazeteleri okuyan herkes Oppenheimer'ın fotoğraflarını görürdü.

şekilde avukatlara döndü ve az önce tokalaştığı adamın Temmuz 1941'de 10 Kenilworth Court'taki bir toplantıya ev sahipliği yapan kişi olduğunu söyledi. Crouch, orada "Rusya'nın Hitler tarafından işgalinden sonra izlenecek Komünist Parti propaganda hattı" hakkında bir konuşma yaptığını yineledi.

Oppenheimer bu performans karşısında afalladıysa da FBI kayıtları bize böyle bir bilgi vermiyor. Bunun yerine, sadece hızlı bir şekilde Crouch'u tanımadığını söylediğini belirtiyor. Temmuz 1941 toplantısını daha ayrıntılı olarak anlatması istenen Crouch, Oppenheimer'ın bir saatlik sunumunun sonunda kendisine birkaç soru sorduğunu hatırladığını söyledi. Oppenheimer bunun üzerine araya girerek bu soru kısmında tam olarak ne söylediğini sordu. Bunun üzerine Crouch, Oppenheimer'ın sorularının, Rusya'nın "Marksist doktrine göre" savaşa katılımının felsefi analizi hakkında olduğunu iddia etti. Crouch'un dediğine göre, "Dr. Oppenheimer, Rusya'ya neden yardım etmemiz gerektiğini görebiliyorum ama bize ihanet edebilecek Britanya'ya neden yardım etmemiz gerekiyor?" diye sormuştu.* Yine Crouch'un iddiasına göre Oppenheimer, Almanya'nın Rusya'yı işgalinin artık "İngiliz-Alman emperyalist savaşı" ve "Rus-Alman halk savaşı" olmak üzere iki savaş yaratıp yaratmadığını sormuştu. Bunun üzerine Oppenheimer, bu tür sorular sormuş olmasının "imkânsız olduğunu çünkü hiçbir zaman iki savaş fikrine varmadığını ve bunu ileri sürmediğini" söyledi.

Marks ve Volpe, Oppenheimer'ın görünüşünü sorarak Crouch'a çelme takmaya çalıştılar. 1941'deki hâliyle büyük ölçüde aynı mı görünüyordu? Crouch aynı göründüğünü söyledi. "Ya saçları?" diye sordu iki avukattan biri. Crouch, Oppenheimer'ın saçının şimdi 1941'dekinden biraz daha kısa olabileceğini ama tam olarak saçına dikkat etmediğini söyledi. Aslında, 1941'de Oppenheimer saçı uzun, gür bir kesime sahipti; 1952'de ise saçı çok kısa, neredeyse asker tıraşıydı. Yine de bu küçük bir tutarsızlıktı.

Genel olarak Crouch, bir mahkeme duruşmasında Oppenheimer'a karşı güvenilir bir tanık olabileceğini göstermişti. Oppenheimer'ın evinin içini tarif etmişti. Ayrıca 1941 sonbaharında Ken May için düzenlenen bir hoş geldin partisinde Oppenheimer'ı

* A.g.e.

gördüğünü söylerken tutarlı görünüyordu. Oppenheimer, muhtemelen May'in hoş geldin partisinde Japon bir kızla dans ettiğini hatırladığını kabul etmişti. Crouch ayrıca Oppenheimer'ı bu partide Ken May, Joseph Weinberg, Steve Nelson ve Berkeley'deki bir diğer fizik öğrencisi Clarence Hiskey ile konuşurken gördüğünü iddia ettiği için bu önemli bir itiraf olarak kabul edilebilirdi.*

Crouch nihayet odadan çıktıktan sonra, Oppenheimer Adalet Bakanlığı avukatlarına döndü ve Crouch'la tanıştığını hatırlamadığını bir kez daha belirtti. Bunun üzerine kendisine müsaade edildi. Marks ve Volpe ile oradan ayrıldı ve daha sonra üç adam, Adalet Bakanlığı'nın bir sonraki adımının ne olacağına dair spekülasyonlar yaptı.

Üç gün sonra, 23 Mayıs 1952'de Weinberg'in iddianamesini öğrendiler. İddianamede Crouch, Oppenheimer veya Kenilworth toplantısından bahsedilmiyordu. Aslında, Oppenheimer'ın avukatları, Kenilworth olayını iddianameden çıkarmak için AEC başkanı Gordon Dean aracılığıyla Adalet Bakanlığı'nda lobi yapmışlardı.† Oppenheimer rahatlamıştı ama sadece bir süreliğine.

Joe Weinberg'ün yalancı şahitlik davası nihayet 1952 sonbaharında başladı ve neredeyse hükümet tarafından tanık olarak çağrılabileceği hemen Oppenheimer'a bildirildi. Herb Marks, Oppenheimer'ın adını tanık listesinden çıkarmak için Adalet Bakanlığı'nda bir kez daha özenle kulis yaptı. Diğer şeylerin yanı sıra, AEC başkanı Gordon Dean'i, Başkan Truman'a Adalet Bakanlığı'na Crouch'un suçlamalarını mahkeme dosyasından çıkarmaları talimatını vermesi yönünde çağrıda bulunan bir mektup yazmaya ikna etti. Dean Başkan'a, "Bu, Oppenheimer'ın sözüne karşılık Crouch'un sözü olacak," diye yazdı.‡ "Weinberg davasının sonucu ne olursa olsun, Dr.

---

* FBI daha sonra Hiskey'in 28.08.41 tarihine kadar Knoxville, TN'deki TVA'da çalıştığını öğrendi; TVA kayıtları, Hiskey'in ağustos ayının sonuna kadar Knoxville'den ayrılmadığını gösteriyordu (A.H. Belmont'tan D.M. Ladd'a, FBI notu, 10.7.52, gizliliğin kaldırılması: 22.7.96, JRO FBI dosyası).

† Pasajlar Gordon Dean'in günlüğünden, 16.5.52'den 25.2.53'e, History Division, Department of Energy.

‡ Dean'den Truman'a, 25.8.52 ve Truman'dan Dean'e, 26.8.52, D klasörü, PSF genel dosya, kutu 117, HSTL.

Oppenheimer'ın temiz adı büyük ölçüde lekelenecek ve ülke için ifade ettiği değeri büyük ölçüde kaybedecek," dedi. Truman hemen ertesi gün şu yanıtı verdi: "Weinberg-Oppenheimer bağlantısını ben çok merak ediyorum. Senin gibi ben de Oppenheimer'ın dürüst bir adam olduğunu düşünüyorum. Karakter suikastları ve haksız yere karalama taktiklerinin uygulandığı bu günlerde, iyi insanların gereksiz yere acı çektiği görülüyor." Ancak Truman, ne yapacağına dair hiçbir ipucu vermedi.

Sonbaharın başlarında, Adalet Bakanlığı'nın Weinberg aleyhine hazırladığı tafsilatlı dosyada Oppenheimer'dan bahsedilmiyordu. Ancak Dwight Eisenhower'ın kasım ayı başlarında başkanlığa seçilmesinden sonra, güvenlik vakalarına karşı daha sert bir tutum sergilendi. Adalet Bakanlığı'ndan bir yetkili, 18 Kasım 1952'de Joe Volpe'u aradı ve, "Oppie'nin bu işe dahil edilmesi gerekecek," dedi.* Diğer gazetelerle birlikte *San Francisco Chronicle,* haberi ajanstan alarak paylaştı: ". . . hükümet savcıları bugün Dr. Joseph Weinberg'ün California, Berkeley'de 'J. Robert Oppenheimer'ın . . . ikamet ettiğine inanılan bir konutta' bir Komünist Parti toplantısına katıldığını söyledi."† Ertesi gün, Oppenheimer'a Weinberg'ün avukatı tarafından mahkemeye savunma tanığı olarak çıkması için bir mahkeme celbi sunuldu. Oppie, Ruth Tolman'a ne kadar üzgün olduğunu bildirince, Tolman ona şöyle yazdı: "Ne kadar sefil bir iş. Robert, durumun ne kadar endişe verici olduğunu görüyorum."‡

Marks ve Volpe, birinin sözüne karşı bir diğerinin tartılacağı mahkemede her şeyin olabileceğini biliyordu. Eğer Weinberg yalancı şahitlikten suçlu bulunursa, bu Oppenheimer'ın kendisi hakkında da suç duyurusunda bulunulmasına zemin hazırlardı. Marks ve Volpe, bir kez daha Oppenheimer'ın davadan çıkarılması için uğraştı. Savcılarla yaptıkları bir toplantıda, "Oppenheimer'ı bu utanç ve kedere maruz bırakmanın korkunç bir şey olduğunu" ve ülkesi için bu kadar önemli olan bir adama bunu yapmaktan kaçınmanın bir yolunun bulunabileceği umudunu dile getirdiler.§ "Joe Stalin'in

* Gordon Dean günlüğü, 18.11.52, History Division, Department of Energy.

† Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review,* Temmuz 1990, s. 1426; *San Francisco Chronicle,* 2.12.52.

‡ Ruth Tolman'dan JRO'ya, 2.1.53, kutu 72, JRO Evrakı.

§ Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review,* Temmuz 1990, s. 1426.

oyununu oynaması için Oppenheimer gibi insanlar hakkında şüphe yaratmaktan daha iyi bir yol olamaz," dediler.

Ocak ayının sonlarında, Eisenhower'ın göreve başlamasından kısa bir süre sonra Volpe ve Marks, AEC Başkanı Dean'e bir kez daha ulaştılar ve ona "bu konuyu daha yüksek bir seviyede ele almanın doğal ve içeriden bir yolu olup olmadığını" sordular.* Ancak dava nihayet Şubat ayı sonlarında başladığında, Weinberg'ün avukatı Oppenheimer'ın savunma tanığı olarak dinleneceğini ve Kenilworth Court toplantısının hiç gerçekleşmediğine dair ifade vereceğini duyurdu. Açılış konuşmasında Weinberg'ün savunma avukatı, "bu davanın sonucunun bir suçlunun [Crouch] mu yoksa müstesna bir biliminsanı ve seçkin bir Amerikalının mı sözüne inanılacağını gözler önüne sereceğini" çarpıcı bir şekilde duyurdu.†

Oppenheimer bir an önce mahkemeye çıkmak üzere Washington'a gitmek zorundaydı.‡ Ancak 27 Şubat'ta, ona muhtemelen ifade vermek zorunda kalmayacağı söylendi; Adalet Bakanlığı aniden iddianamenin Kenilworth toplantısına ilişkin kısmını düşürmeyi kabul etmişti. Anlaşılan, AEC'nin itibarını korumak için Gordon Dean açıkça Adalet Bakanlığı'na bel bağlamıştı. Oppie 27 Şubat akşamı trene bindi ve California'dan gelen Ruth Tolman'ın Olden Malikânesi'nde verdiği partiye geç de olsa ulaştı. Ruth, Robert'ın "çok yorgun, endişeli ve yıpranmış hissettiğini" görebiliyordu.§ Ama en azından "celplerden ve benzeri tüm sefilliklerden" kurtulmuştu.

Savcılığın, Weinberg'ün Steve Nelson ile yaptığı konuşmanın yasadışı FBI dinleme kayıtlarını sunma olanağı olmadığından, dava artık resmen dayanaksız kalmıştı. Dava 5 Mart 1953'te Weinberg'ün beraatiyle sonuçlandı.¶ ABD Bölge Mahkemesi Yargıcı Alexander Holtzoff, hukuk normlarından şaşırtıcı bir şekilde ayrılarak jüriye, "Mahkeme kararınızı onaylamıyor," dedi.** Duruşmadaki ifadelerin

---

* A.g.e., s. 1426-27.

† Gordon Dean günlüğü, 25.2.53.

‡ Criminal docket, U.S. District Court for the District of Columbia, criminal no. 829-52, chronology of *United States v. Joseph W. Weinberg.*

§ Ruth Tolman'dan JRO'ya, Pazar, 1.3.53, kutu 72, JRO Evrakı.

¶ Joseph A. Fanelli yeminli ifadesi, *United States v. Joseph W. Weinberg,* criminal no. 829-52, U.S. District Court for the District of Columbia, filed 4.11.52.

** NYT, 6.3.53, s. 14.

"1939, 1940 ve 1941 gibi önemli yıllarda büyük ve aktif bir Komünist yeraltı örgütünün faaliyet gösterdiği büyük bir üniversite kampüsünde olan şaşırtıcı ve şok edici durumları" ortaya çıkardığını söyleyerek devam etti.*

Yine de Oppenheimer büyük ölçüde rahatlamıştı. Tüm bu işlerin nihayet sona ermesini umuyordu. David Lilienthal, Oppenheimer'ın davada ifade vermek için çağrılmayacağını öğrendiğinde eski arkadaşına, "Bu kadar kötülük ve adaletsizliğin olduğu günlerde biraz olsun itidal örneği de görebilecekmişiz demek ki," diye yazdı.† İşe bakın ki bir gün Oppenheimer Capitol Hill'deyken asansöre bindi ve Senatör McCarthy'yi gördü. Robert daha sonra bir arkadaşına, "Göz göze geldik ve ben ona göz kırptım," dedi.‡

Artık otuz altı yaşında olan Joe Weinberg'ün bir işi olmasa da yeni bir hayatı vardı. İki yıl önce HUAC tarafından "Biliminsanı X" olarak yaftalanınca Minnesota Üniversitesi onu görevden almıştı. Beraat etmesine rağmen, üniversitenin rektörü, FBI ile işbirliği yapmayı reddetmesi nedeniyle Weinberg'ün görevine iade edilmeyeceğini açıkladı.§ Son bir kez hocasına dönen Weinberg, Oppie'ye bir optik firmasında gerçekleşmesi muhtemel bir iş için kendisinden tavsiye mektubu istediğini yazdı. Weinberg ona, "Bu seni son rahatsız edişim olacak," diye de güvence verdi.¶ Oppenheimer'ın FBI'ın bunu öğreneceğine inanmak için her türlü nedeni olmasına rağmen, ki öğrendiler, Weinberg için bir referans mektubu yazdı ve işe alındı. Weinberg minnettardı, ancak yıllar sonra, Oppie ile olan ilişkisini anlatması istendiğinde, "Benden usanmıştı, ben de ondan usanmıştım," diye cevap verecekti.

Weinberg davası duygusal olarak yorucu ve oldukça çileli oldu.

---

* Davanın savcısı William Hitz de aynı derecede acımasızdı. Weinberg'ü suçlayan tahkikat heyeti üyelerine: "O orospu çocuğunu asmak için yeterli kanıtımız var; ama yasadışı diye sunamıyoruz." Oysa ortada bir casusluk kanıtı yoktu.

† Lilienthal'den JRO'ya, 1.3.53, kutu 46, JRO Evrakı, LOC, alıntı: Barton J. Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review*, Temmuz 1990, s. 1427.

‡ Sis Frank, röportaj: Sherwin, 18.1.82, s. 5.

§ NYT, 6.3.53.

¶ JRO'dan Bernard Spero'ya, 27.4.53, kutu 237, JRO Evrakı; Weinberg, röportaj: Sherwin, 23.8.79, s. 25. Weinberg, müstakbel işvereninin kendisini işe almak için bir güvenceye ihtiyacı olduğunu ve Robert Oppenheimer'dan bir mektup kabul edeceğini söylediğini söyledi.

30 Aralık 1952'de, daha dava duruşmaya çıkmadan önce, Oppenheimer Lewis Strauss'un ofisine uğradı ve tartışması gereken kişisel bir mesele olduğunu söyledi. Potansiyel tanık olduğu Weinberg davasında onu temsil etmeleri karşılığında avukatlarının 9.000 dolar fatura kestiğini söyledi. Yasal ücretler beklentilerini çok aşmıştı ve "bununla nasıl başa çıkacağını bilmiyordu."* Sonra da Strauss'a, enstitü mütevelli heyeti başkanı sıfatıyla, enstitünün yasal masraflarını ödemesini önerip öneremeyeceğini sordu. Strauss, bunun bir "hata" olacağı yönünde kesin bir yanıt verdi. Oppenheimer, Corning Glass Company'nin, arkadaşı Dr. Ed Condon'ın mahkeme masraflarını ödediğine işaret edince de Strauss koşulların paralel olmadığını söyledi. Dr. Condon'ın işverenlerinin, Condon'ı işe almadan önce HUAC ile olan sorunlarını bildiklerini belirtti. Strauss, enstitünün mütevelli heyetinin, Oppenheimer'ın böyle sorunları olduğuna dair "hiçbir fikirlerinin" olmadığını soğukkanlılıkla ekledi. Bu elbette doğru değildi; 1947'de Oppenheimer Strauss'u, belgelenmiş sol geçmişinden haberdar etmişti. Ayrıca Strauss, "onu oldukça zengin gördükleri ve yaşanacak trafiğin yoğun olacağını tahmin ettikleri için" avukatlarının yasal masrafları yüksek gösterdiğini öne sürdü.

Oppenheimer sinirlenerek, durumun böyle olmadığını Strauss'un biliyor olmasının gerektiğini, zira kendisinin vergi iadelerini enstitüde Strauss'un emri altındaki bir ofis müdürünün hazırladığını söyledi. Strauss itiraz etti, "gelir durumunun ne olduğu hakkında hiçbir fikri yoktu." Oppenheimer bunun üzerine "zengin olmadığını, enstitü maaşı dışında mütevazı bir geliri olduğunu" söyledi. Bazı insanların, babasından "olağanüstü birtakım sanat eserleri miras kalmış olması" nedeniyle onun zengin olduğunu düşünmesi normaldi. Açıkça sevimsiz davranan Strauss, konuyu mütevelli heyetinin gündemine "şu anda" getiremeyeceğini söyleyerek görüşmeyi bitirdi. Oppenheimer öfkeli ve gururu kırılmış bir şekilde ayrıldı; bundan sonra Strauss'un düşmanı olduğundan emin olabilirdi. Doğrudan onun etrafından dolaşıp, yasal faturayı ödenmesi

* Lewis Strauss, dosyaya not, 6.1.53, kutu 66, Strauss Evrakı, HHL. Oppenheimer'ın Weinberg davasıyla ilgili son avukat ödemesi 14.780 dolardı (Katherine Russell – Strauss, 28.4.53, HHL). Kurulun sonunda Oppenheimer'ın avukat faturasını reddetmesi: A. H. Belmont, D. M. Ladd, FBI notu, 19.06.53, böl. 14, JRO FBI dosyası.

umuduyla enstitünün mütevelli heyetine göndermeye karar verdi. Ancak Strauss daha sonra FBI'a, kuruldaki "uzun saçlı profesörleri" ödemeyi reddetmeye ikna ettiğini söyledi. 1953 baharında, iki adam arasındaki düşmanlık, onları tanıyan herkes için aşikâr olmuştu.

OTUZ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

"Ormandaki Canavar"

Bir şişedeki iki akrebe benzetilebiliriz, her biri diğerini öldürebilir ama ancak kendi hayatını riske atarak.

J. ROBERT OPPENHEIMER, *1953*

Oppenheimer, uzun zamandır karanlık ve uğursuz bir şeyin onu beklediği yönünde belirsiz bir önsezi taşıyordu. 1940'ların sonlarında bir gün Henry James'in kısa hikâyesi *Ormandaki Canavar*'ın bir kopyasını almıştı. Bu bir saplantı, eziyetli egoizm ve varoluşsal sezgi hikâyesiydi. Hikâyenin "fena hâlde etkisinde kalan" Oppenheimer, hemen Herb Marks'ı aradı.* Marks'ın dul eşi Anne Wilson Marks, "Herb'ün onu okuması konusunda çok ısrarcıydı," diye hatırlıyordu. Hikâyede James'in ana karakteri John Marcher, yıllar önce tanıştığı bir kadınla karşılaşıyor ve kadın, adamın kendisine yıllar önce ona musallat olmuş bir sezgiden bahsettiğini hatırlatıyordu: "En erken zamanlarınızdan beri içinizde, derinlerde bir yerlerde, son derece nadir ve tuhaf, muhtemelen büyük ve korkunç bir şeyi beklediğinizi ve bunun er ya da geç başınıza geleceğini söylemiştiniz. Bu önsezi iliklerinize kadar işlemişti ve âdeta sizi bunaltıyordu."

Marcher, bu şey her ne ise, hâlâ başına gelmiş olmadığını söylüyordu: "Henüz gelmedi. Ama bilirsiniz, bu benim dünyada başarı kazanmak, öne çıkmak ya da takdir edilmek için *yapacağım* bir şey

* Anne Wilson Marks'tan Bird'e, 11.5.02.

değil. *O kadar da* aptal değilim."* Kadın, "Bu sadece size acı çektirmek için bir şey olmasın?" deyince, Marcher şöyle cevap veriyordu: "Yani yüzleşmeyi, karşılaşmayı, birden hayatımın ortasında bulmayı beklemekten duyulan bir acı. Belki de ötesinde tüm bilincimi mahvediyor, beni paramparça ediyor, öte yandan belki de her şeyi değiştiriyor, tüm dünyamın köklerine hücum ediyor ve beni sonuçlarıyla baş başa bırakıyor."

Hiroşima'dan bu yana Oppenheimer, bir gün varoluşunu değiştirmek üzere kendi "ormandaki canavarının" ortaya çıkacağı gibi tuhaf bir duyguyla yaşıyordu. Birkaç yıldır, bir av hayvanı gibi peşine takıldıklarını biliyordu. Ve eğer onu bekleyen bir "orman canavarı" varsa, o da Lewis Strauss'tu.

17 Şubat 1953'te, Joe Weinberg nihayet beraat etmeden yaklaşık altı hafta önce Oppenheimer, kendisini hâlâ savunmasız hissettiği bir anda, New York'ta, Bundy ile birlikte yeni Eisenhower yönetimine nükleer silahlar hakkında bir "açıklık" politikası çağrısında bulunan silahsızlanma raporunun tasnif dışı bir versiyonu şeklinde bir konuşma yaptı. Tarihçi Patrick J. McGrath'a göre Oppenheimer konuşmayı Eisenhower'ın rızasıyla yapmıştı ancak bunun Washington'daki siyasi düşmanlarını kızdıracağını kesinlikle biliyordu.† Seçili dinleyici kitlesi Dış İlişkiler Konseyi üyelerinden oluşuyordu ve bu, kapalı bir toplantıydı.‡ Tam da Konsey son derece seçkin bir yer olduğu için, sözlerinin Washington'ın askeri ve politik çevrelerinde yüksek sesle yankılanacağı kesindi. O gün dinleyiciler arasında genç bankacı David Rockefeller, *Washington Post*'un sahibi Eugene Meyer, *New York Times* askeri muhabiri Hanson Baldwin ve Loeb yatırım bankeri Benjamin Buttenwieser gibi dış politika kurumunun parlak isimleri vardı. O akşam Lewis L. Strauss da oradaydı.

Yakın arkadaşı David Lilienthal tarafından takdim edilen Oppie, konuşmasının başlığının "Atom Silahları ve Amerikan Politikası"

---

* Henry James, *The Beast in the Jungle and Other Stories*, s. 39,70.

† Hewlett ve Holl, *Atoms for Peace and War*, s. 44; McGrath, *Scientists, Business, and the State, 1890-1960*, s. 155.

‡ Meeting for Dr. J. Robert Oppenheimer," 17.2.53, Council on Foreign Relations Archives.

olduğunu söyledi.* Peşinen bunun "cüretkâr bir başlık" olduğunu belirterek dinleyicileri tebessüm ettirirken, hoşgörülerine sığındı ve, "Daha iddiasız bir başlıkla, anlatmak istediğim konuyu net bir şekilde aktaramazdım," diye de açıklama yaptı.

Daha sonra, nükleer silahlarla ilişkili neredeyse her şey gizlilik derecesine sahip olduğundan, "Konunun mahiyetini hiçbir gizli bilgiyi ifşa etmeden açıklamam gerekiyor," dedi. Savaşın sona ermesinden bu yana, ABD'nin "Sovyet düşmanlığına ve Sovyetlerin artan gücüne dair muazzam kanıtlarla" uğraşmak durumunda kaldığına dikkat çekti. Bu Soğuk Savaş'ta atomun rolü basitti: Amerikalı politika yapıcılar, "İlerlemeye devam edelim. Düşmanın önünde olduğumuzdan emin olalım" kararı vermişlerdi.

Yarıştaki son duruma dair, Sovyetlerin üç atomik patlama gerçekleştirdiğini ve önemli miktarda fisyona uygun malzeme üretmekte olduklarını söyledi. "Bunun kanıtlarını sunmak isterdim ama yapamam," demişti. Ancak, Sovyetlerin Amerika karşısında nerede durduğuna dair kendi güncel tahminini "SSCB'nin yaklaşık dört yıl geride olduğunu düşünüyorum," diyerek ortaya koydu. Bu biraz güven verici gelebilirdi ancak Oppenheimer, Hiroşima'ya atılan bombanın etkilerini gördükten sonra, her iki tarafın da bu yeni silahların çok daha ölümcül hâle gelebileceğini anladığını söyledi. Füze teknolojisine açıkça atıfta bulunarak, teknik gelişmelerin yakında "daha modern, daha esnek, durdurulması daha zor" bombalama araçlarını getireceğini söyledi. "Bunların hepsi ilerleme hâlinde," diyordu. "Benim görüşüm, hepimizin bu konularda nerede durduğumuzu –kesin olarak değilse de nicel olarak ve hepsinden önemlisi resmi olarak– bilmemiz gerektiği yönündedir."

Bir anlayış geliştirmek için gerçekler gerekliydi. Ama gerçekler gizliydi. Gizliliğin yol açtığı sorunu bir kez daha vurgulayarak, "Onlar hakkında yazamıyorum," dedi. "Söyleyebileceğim tek şey şu: Bu olasılıkları hiçbir sorumlu grupla, ister biliminsanları veya devlet adamları ister vatandaşlar veya hükümet yetkilileri, ister gördükle-

* "Armaments and American Policy: A Report of a Panel of Consultants on Disarmament of the Department of State," Ocak 1953, top secret, gizliliğin kaldırılması: 10.3.82, White House Office of Special Assistant for National Security Affairs, NSC series, Policy Papers subseries, Disarmament folder, kutu 2, DDEL.

ri şeylere dair büyük bir endişe ve karamsarlık duygusu taşımayan, gerçeklere istikrarlı bir şekilde bakabilen herhangi bir grupla asla samimi bir şekilde tartışamadım." On yıl sonrasına bakıldığında, "Sovyetler Birliği'nin bizden dört yıl geride olması görünüşe göre pek de rahatlatıcı bir şey değildir. . . . En azından yirmi bin bombaya sahip olmamızın . . . hiçbir derin strateji bakımından onların iki bin bombasını etkisiz kılacağı sonucuna varamayız."

Oppenheimer net sayıları açıklamadan, Amerikan atom silahı stokunun hızla artmakta olduğunu söyledi. "İlk günden beri bu silahları kullanmakta özgür olmamız gerektiğini savunduk ve bunları kullanmayı planladığımız genellikle biliniyor. Ayrıca, bu planın bir bileşeninin de düşmana karşı çok büyük, birincil ve sürekli bir stratejik saldırıda kullanılmalarına yönelik oldukça katı bir taahhüt olduğu da genel olarak biliniyor." Elbette bu, Stratejik Hava Komutanlığı'nın soykırımcı bir hava saldırısında çok sayıda Rus şehrini yok etme planının kısa bir tanımıydı.

Sözlerine şöyle devam etti: "Atom bombaları, diyelim ki Avrupa'da uzun süren, büyük ölçekli ve acılı bir Kore Savaşı olmasını önlemek için herkesin aklındaki neredeyse tek askeri önlemdir."* Ama Avrupalılar "bu silahların ne olduğu, kaç tane olacağı, nasıl kullanılacağı ve ne yapacağı konusunda bilgisizler."

Atomik alandaki gizlilik, yaygın söylentilere, spekülasyonlara ve tam bir cehalete yol açıyordu. "[Önemli gerçekler] gizlilik ve korkuyla sadece birkaç kişi tarafından bilindiğinde gereken işleri yapamıyoruz." Eski başkan Harry Truman yakın zamanda Sovyetlerin kıta Amerika'sına zarar verebilecek bir nükleer stok oluşturduğu fikrine burun kıvırmıştı. Oppenheimer sert bir şekilde şunları kaydetti: "Sovyet atom kapasitesi hakkında bildiklerimizi anlattığımız bir ABD eski başkanının, kanıtlara dayalı tüm sonuçları şüpheyle karşılaması rahatsız edici olmuştur." Ayrıca, sadece birkaç ay önce, "vurucu gücümüzü korumaya çalışmak hep politikamız olmuştur ancak bu ülkeyi korumaya çalışmak gerçekten politikamız değil-

* "We may be likened to": JRO, "Atomic Weapons and American Policy," Council on Foreign Relations speech, 17.2.53, JRO'nun *The Open Mind* kitabında yeniden basıldı s. 61-77. Oppenheimer, "bir şişede iki akrep" ifadesini Vannevar Bush'un Princeton'da yaptığı bir konuşmadan ödünç almış olabilir. Bkz. McGrath, *Scientists, Business, and the State, 1890-1960,* s. 151.

dir çünkü bu misilleme yeteneklerimizi engelleyecek kadar büyük bir iştir," dediği için "Hava Savunma Komutanlığı'nın üst düzey bir yetkilisiyle" alay etti. Oppenheimer, "bu tür aptallıkların ancak gerçekleri bilen adamların bile, onları tartışacak kimseyi bulamadığı, gerçeklerin tartışılamayacak, dolayısıyla da düşünülemeyecek kadar gizli tutulduğu ortamlarda yaşanabileceğini" söyledi.

Oppenheimer, sonuç olarak tek çarenin "açıklık" olduğunu söyledi. Washington, D.C.' deki resmi makamlar, Amerikan halkına samimi davranmaya başlamalı ve atomik silahlanma yarışında düşmanın zaten bildiği şeyleri onlara da anlatmalıydı.

Olağanüstü zekice ve pervasızca bir konuşmaydı. Oppenheimer tekrar tekrar, temel gerçeklerden bahsetmekten menedildiğini söyledikten sonra özel bilgilere sahip bir Brahma rahibi gibi, konuşmasına en temel sırrı açığa vurarak devam etti: "Akıl ve mantık çerçevesinde düşünülürse hiçbir ülke bir atom savaşının kazananı olamaz!" dedi. Çok yakın bir gelecekte, "iki büyük gücün her birinin, kendi hayatını riske atmadan medeniyete ve diğerinin yaşamına son verme durumuna gelemeyeceği bir ilişkiler dengesine ulaşılacaktır," dedi. Sonra, duyan herkesi ürperten bir ifadeyle Oppenheimer sessizce ekledi: "Bir şişedeki iki akrebe benzetilebiliriz, her biri diğerini öldürebilir ama ancak kendi hayatını riske atarak."

Daha kışkırtıcı bir konuşma hayal etmek zordu. Sonuçta, yeni yönetimin dışişleri bakanı John Foster Dulles, büyük çaplı misillemeye dayanan bir savunma doktrininin açıktan savunucusuydu. Ve atom çağının babası, ülkenin savunma politikasının temel varsayımlarının cehalet ve aptallıkla örülü olduğunu ilan ediyordu. Ülkenin en ünlü nükleer bilimcisi, hükümeti o güne kadar sıkı sıkıya saklanan nükleer sırları açığa vurmaya ve nükleer savaşın sonuçlarını açık bir şekilde tartışmaya çağırıyordu. Burada, ülkenin savaş planlarını çevreleyen gizliliği karalayan, en yüksek güvenlik iznine sahip, ünlü bir vatandaş vardı. Oppenheimer'ın söyledikleri Washington'ın ulusal güvenlik bürokrasisine yayıldıkça, birçok kişi dehşete düştü. Lewis Strauss öfkeden kuduruyordu.

Öte yandan, Oppenheimer'ın konseydeki konuşmasını dinleyen

hukukçuların ve yatırım bankacılarının çoğu etkilenmişti.* Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni başkanı Dwight D. Eisenhower bile, daha sonra konuşmayı okuduğunda, açıklık kavramına takıldı. Eski bir subay olan Ike, Oppenheimer'ın iki büyük gücü "bir şişede iki akrep" olarak canlı bir şekilde ortaya koymasını gayet iyi anlamıştı.† Eisenhower, Silahsızlanma Heyeti'nin raporunu görmüş ve bunu anlayışlı ve akıllıca bulmuştu. Nükleer silahlara son derece şüpheyle yaklaşan başkan, Beyaz Saray'daki önemli yardımcılarından biri ve Henry Luce'un Time-Life'da sağ kolu olan C.D. Jackson'a, "Atom silahları, agresifçe ve *gafil avlayanların* tarafında oluyor. Amerika Birleşik Devletleri bunu asla yapmayacaktır; şunu da belirteyim ki atom silahları sahneye çıkıncaya kadar *hiçbir ulusa karşı* böyle histerik bir korku yaşamamıştık," demişti.‡ Başkanlığının ilerleyen dönemlerinde Eisenhower, şahin danışmanlardan oluşan bir heyeti, "Bu şekilde savaşamazsınız. Cesetleri sokaklardan kazımaya yetecek kadar buldozerimiz yok," diyerek azarlamak durumunda kalmıştı.§

Bir süreliğine Oppenheimer'ın görüşleri yeni başkanı etkileyecek gibiydi.¶ Ancak Eisenhower'ın seçim kampanyasına cömertçe katkıda bulunan Lewis Strauss, Ocak 1953'te başkanın atom enerjisi danışmanı olarak atandı, temmuz ayında da bedelini ödediği göreve, Atom Enerjisi Komisyonu başkanlığına terfi etti.

Strauss, elbette Oppenheimer'ın Amerika'nın nükleer stokunun mahiyeti hakkında halkın bilgilendirilmesi ve nükleer strateji konularının kamuoyunda tartışılması gerektiği fikrine şiddetle karşı çıktı. Açıklığın, "Sovyetlerin casusluk faaliyetlerinde yaşadığı sıkıntıları hafifletmekten" başka bir amaca hizmet etmeyeceğini düşü-

---

* O akşam Oppenheimer, konuşmanın oldukça dokunaklı olduğunu düşünen Lilienthal ile yalnız yemek yedi (Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt 3, s. 370).

† Oppenheimer'ın Mart 1953 tarihli konuşmasının taslak bir kopyası C.D. Jackson'a gönderildi. Temmuz 1953'te *Foreign Affairs*'de yayımlandı (JRO, "A Note on Atomic Weapons and American Policy," Atomic Energy folder, kutu 1, C.D. Jackson Papers, DDEL).

‡ Eisenhower'dan C.D. Jackson'a, 31.12.53, DDE günlüğü, Ann Whitman dosyası, Aralık 1953 klasörü (1), kutu 4, DDEL.

§ Herken, *Counsels of War,* s. 116.

¶ Stephen E. Ambrose, *Eisenhower,* s. 132. Ayrıca bkz. "Chronology: Candor-Wheaties," 30.9.54, Ann Whitman Admin. Series, Atoms for Peace folder, kutu 5, DDEL.

nüyordu.* Strauss, Eisenhower'ın aklına Oppenheimer hakkında şüphe tohumları ekmek için her fırsatı değerlendiriyordu. Yeni başkan daha sonraları birilerinin –Strauss olduğunu düşünüyordu– o baharda kendisine "Dr. Oppenheimer'a güvenilmeyeceğini" söylediğini hatırladı.†

25 Mayıs 1953'te Strauss, Hoover'ın yardımcılarından D. M. Ladd ile görüşmek için FBI merkezine uğradı. Strauss o gün saat 15.30'da Eisenhower'ı görecekti. Ladd'e Oppenheimer'ın birkaç gün içinde başkanı ve Ulusal Güvenlik Konseyi'ni bilgilendirmek üzere randevusu olduğunu ve "Oppenheimer'ın faaliyetleri hakkında çok endişeli olduğunu" söyledi. 1943'te Los Alamos'ta çalışması için şüpheli bir komünist olan David Hawkins'i işe alanın Oppenheimer olduğunu yeni öğrenmişti. Buna ek olarak Oppenheimer, Amerika Komünist Partisi'nin eski başkanı Earl Browder'ın oğlu olan genç ve zeki matematikçi Felix Browder'ın atanmasını desteklediğini açıklamıştı. Browder'ın Boston Üniversitesi'ndeki referanslarını kontrol ettiğini ve oradaki sicilinin çok olumlu olmadığını tespit ettiğini iddia eden Strauss, Oppenheimer'a Browder'ın atamasının Mütevelli Heyeti'nin oyuyla yapılması gerektiğini söylemişti. Mütevelli Heyeti sonunda Browder'ın atamasını altıya karşı beş oyla reddetmiş ancak o zamana kadar Oppenheimer Browder'a atamayı teklif etmişti bile. Strauss bu konuda onun karşısına çıktığında da Oppenheimer Strauss'un sekreterini aradığını ve Mütevelli Heyeti'nden aksini duymadığı sürece Browder'ın atamasını yapacağını bildirdiğini iddia etmişti. Strauss, Oppenheimer'ın bu keyfiliğinin kendisini öfkelendirdiğini ve bunun Amerika'nın en ünlü komünistinin oğluna uygun bir pozisyon vermekten başka bir işe yaramadığını söylüyordu.‡

---

* Strauss, *Men and Decisions*, s. 356. Eisenhower, Strauss'u 9.3.53 tarihinde atom enerjisi konularında "özel asistanı" olarak atadı. Temmuz 1953'te Strauss AEC'nin başkanı oldu.

† Eisenhower günlüğü, 2.12.53, Ann Whitman dosyası, kutu 4, klasör Ekim-Aralık 1953, DDEL. Eisenhower, "Bu makama ilk geldiğimde, bir kişi (şimdi kim olduğunu hatırlayamıyorum) Dr. Oppenheimer'a güvenilmeyeceğini söyledi. Her kimse –ki muhtemelen Amiral Strauss– daha sonra bu fikri düzeltmek için nedeni olduğunu söyledi," dedi.

‡ Sonunda, Oppenheimer kararı konusunda tamamen haklı çıktı: Browder seçkin bir kariyere sahipti ve 1999'da Başkan Bill Clinton onu ülkenin bilim ve mühendislik alanındaki en yüksek ödülü olan Ulusal Bilim Madalyası ile onurlandırdı.

Son olarak Strauss Ladd'e, Oppenheimer'ın (Chevalier olayına dayanarak) 1942'de Ruslarla olan ilişkilerinden ve "hakkındaki hidrojen bombası çalışmalarını geciktirdiği iddialarından" şüphelendiğini söyledi.*† Tüm bu gerçekler ışığında Strauss, Ladd'e o gün öğleden sonra Eisenhower'a Oppenheimer'ın geçmişi hakkında bilgi verirse FBI'ın herhangi bir "itirazı" olup olmayacağını sordu. Ladd, Strauss'a Büro'nun buna bir itirazı olmayacağı güvencesini vermekte gecikmedi; ne de olsa FBI da Oppenheimer hakkındaki tüm bilgilerini başsavcıya, AEC'ye ve "diğer ilgili Devlet kurumlarına" iletmişti.

Strauss'un Oppenheimer'ın itibarını yok etme kampanyasının başlangıcı bununla kesin olarak tarihlendirilebilir: 25 Mayıs 1953 günü öğleden sonra, başkanla olan randevusuyla başladı. Ike daha sonraları Strauss'un "Oppenheimer meselesi hakkında defalarca ona geri bildirim verdiğini" hatırlayacaktı.‡ Bu vesileyle Eisenhower'a "Oppenheimer'ın programla herhangi bir şekilde ilişkili olması durumunda AEC'deki işini yapamayacağını" söyledi.§

Strauss'un Eisenhower'la görüşmesinden bir hafta önce Oppie, Beyaz Saray'ı aramış ve "başkanı kısa bir süreliğine görmesi gerektiğini ve bunun uzun süre ertelenemeyeceğini" söylemişti.¶ İki gün sonra, Oval Ofis'e alındı. Eisenhower kısa bir görüşmenin ardından kendisini 27 Mayıs'ta Ulusal Güvenlik Konseyi'ne brifing vermek üzere davet etti. Lee DuBridge'i de yanında getiren Oppenheimer, beş saat boyunca konuştu ve soruları yanıtladı. Açıklığın yararlarını savundu ve belki de 1946 Lilienthal Heyeti'ni düşünerek, başkanı beş üyeli bir silahsızlanma heyeti oluşturmaya çağırdı. C.D. Jackson'a göre Oppenheimer "herkesi büyülemişti; başkan hariç."

---

* JRO'dan Strauss'a, 18.5.53, re: Felix Browder; Strauss'tan JRO'ya, 12.5.53, JRO yazışmaları, IAS Archives. Browder, Princeton, Yale, Chicago Üniversitesi ve Rutgers Üniversitesi'nde ders verdi. Daha sonra hem prestijli Guggenheim Bursunu hem de Sloan Bursunu kazandı ve Amerikan Matematik Derneği başkanı seçildi.

† D. M. Ladd'den Hoover'a, 25.5.53, böl. 14, JRO FBI dosyası.

‡ Newman, "The Oppenheimer Case," tez, bölüm 4, dipnot 127. Newman, Philip Stern'den General Robert L. Schulz'a yazılan mektuptaki bir Eisenhower alıntısına atıfta bulunuyor. Schulz, 21.7.67, kutu 1, Stern Evrakı, JFKL.

§ Ladd'den Hoover'a, 25.5.53, böl. 14, JRO FBI dosyası 100-17828.

¶ Newman, "The Oppenheimer Case," bölüm 2, dipnotlar 18, 21, 24.

Ike ona içtenlikle teşekkür etti ancak gerçekten ne düşündüğüne dair renk vermeden onu yolcu etti. Belki de Eisenhower, Strauss'un sadece iki gün önce Oppenheimer danışman olarak hizmet vermeye devam ederse AEC'yi yönetemeyeceği yönündeki sözlerini düşünmüştü. Jackson'ın ifadesine göre Ike, Oppenheimer'ın "küçük gruplar üzerinde neredeyse hipnotik gücünü" kullanmasını izlerken rahatsız olmuştu.* Bir süre sonra Jackson'a, fizikçiye "tam olarak güvenmediğini" söyledi. Strauss'un ilk hamlesi yerini bulmuştu.

Oppenheimer'ın Beyaz Saray görüşmelerinden tamamen haberdar olan Strauss, şimdi de Robert'a karşı bir halk kampanyası düzenlemeye başlamıştı. Gelecek birkaç ay boyunca, tümü Henry Luce kontrolünde olan *Time, Life* ve *Fortune* dergileri, Oppenheimer'a ve biliminsanlarının savunma politikasındaki etkisine saldıran yayınlar yaptı. *Fortune* dergisinin Mayıs 1953 sayısında, "H-Bombası için Gizli Mücadele: Dr. Oppenheimer'ın ABD'nin Askeri Stratejisini Tersine Çevirme Yönündeki Israrlı Kampanyasının Hikâyesi" başlıklı imzasız bir makale yer aldı.† Yazar, Oppenheimer'ın etkisi altında, Vista Projesi'nin (Caltech'e yaptırılan hava savunma çalışması) "atomik misilleme stratejisinin etiğini" sorgulama pratiğine dönüştürüldüğünü iddia ediyordu. Yazar, Hava Kuvvetleri sekreteri Finletter'a atıfta bulunarak, "savaş planlarının başarılı bir şekilde yürütülmesinde hiçbir sorumluluk taşımadıkları hâlde, bu tür ciddi ulusal sorunları tek başlarına çözmeye çalışan biliminsanlarının eylemlerinin ciddi sorun teşkil ettiğini" iddia ediyordu. *Fortune*'da çıkan makaleyi okuduktan sonra David Lilienthal, günlüğüne, "Robert Oppenheimer'a saldıran iğrenç ve sufle edildiği bariz bir makale daha," diye not düştü.‡

Lilienthal'ın güzelce özetlediği gibi, makale Oppenheimer, Lilienthal ve Conant'ın H-bombasının geliştirilmesini nasıl engellemeye çalıştığını ortaya koyuyordu. Bir yandan da, "Strauss durumu kurtardı vb. Ayrıca J.R.O. [Oppenheimer], Hava Kuvvetleri'nin stra-

* A.g.e., bölüm 4, dipnot 165. Newman, Jackson'dan alıntı yapıyor, Henry Luce'a not, 12.10.54, kutu 66, Jackson Evrakı, DDEL.

† Herken, *Counsels of War*, s. 69.

‡ Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal*, cilt. 3, s. 390-91; Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 203; Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 263.

tejik bombardıman biriminin savunma ihtiyaçlarımıza cevap verdiği fikrine karşı bir tür komplonun kışkırtıcısıdır," gibi ifadeler vardı. Lilienthal bunu bilmiyordu ama *Fortune*'daki makale, derginin editörlerinden biri olan Charles J. V. Murphy tarafından yazılmıştı. Murphy, Hava Kuvvetleri'nde yedek subaylık yapmıştı ve ayrıca hiçbir yerde adı geçmeyen bir işbirlikçisi vardı: Lewis Strauss.

Fortune dergisinin hamlesinden bir süre sonra Oppenheimer, Rabi ve DuBridge, yazıyı tartışmak için Washington Cosmos Club'ta C.D. Jackson ile buluştu. Daha sonra Jackson, Luce'a, "Oppenheimer'a yapılan haksız saldırı" diye tanımladıkları makale hakkında "kesinlikle öfkeli" olduklarını bildirdi.* Luce'a, derginin dürüstlüğünü savunmaya çalıştığını ancak kişisel olarak "Murphy ve [James] Shepley'nin [*Time* dergisinin Washington büro şefi] haksız bir Oppenheimer karşıtı seferberliğe katıldıklarını hissettiğini" söyledi.

Oppenheimer'ın "açıklık" konuşması, 19 Haziran 1953'te Beyaz Saray tarafından onaylandıktan sonra *Foreign Affairs*'ta yayımlandı. Hem *New York Times* hem de *Washington Post* makale hakkında haberler yaptı ve Oppenheimer'ın "açıklık" olmadan Amerikan halkına "makul savunma önlemleri konusunda söz hakkı verilmemiş olacağını" söylediği aktarıldı.† "Atomun stratejik durumuyla ilgili oluşturulmuş çoğunlukla yalanlardan ibaret gürültüyü sona erdirme gücüne sadece başkanın sahip olduğunu" söylemişti. *Yalanlar!*

İçi içini yiyen Strauss aceleyle Başkan Eisenhower'ı görmeye gitti. Oppenheimer'ın "yazısının tehlikeli ve önerilerinin ölümcül" olduğunu düşünüyordu.‡ Oppenheimer'ın makalenin taslağını Beyaz Saray'a onaylattığını öğrenince şaşırdı. Başkan, Oppie'nin yazısını okumuştu ve genel olarak onun argümanlarına katılıyordu. Eisenhower, 8 Temmuz'da düzenlediği basın toplantısında, Oppenheimer'ın nükleer silahlar hakkında daha fazla "açıklık" gerektiği fikrine katıldığını söyledi. Strauss bu sefer de Ike'a, bazı basın mensuplarının bu

* Newman, "The Oppenheimer Case," bölüm 4, dipnot 69.

† A.g.e., bölüm 2, dipnot 30 (Newman, Gertrude Samuels, "A Plea for Candor About the Atom"dan alıntı yapıyor, *New York Times Magazine, 21.6.53,* s. 8, 21); Hewlett ve Holl, *Atoms for Peace and War,* s. 53.

‡ Pfau, *No Sacrifice Too Great,* s. 145.

açıklamayı "Dr. J. Robert Oppenheimer'ın son 'açıklık' doktrininin genel bir onayı, stoklarımız, silah üretim oranımız ve düşman yetenekleri konusunda tahminlerimize dair bilgi verilmesini destekleyen" bir açıklama olarak yorumladığından yakındı.

"Bu tamamen saçmalık," dedi Eisenhover. "O adamların yazdıklarını okumamalısın. En azından ben senden daha fazla güvenlikçiyim."* Ardından da şöyle ekledi: "Birileri Oppenheimer'ın makalesini tashih etmek için bir şeyler yapmalı." Bir anlığına sakinleşen Strauss, bu yazıyı yazmak için bizzat gönüllü oldu.

Oppenheimer'ın *Foreign Affairs* makalesi, Eisenhower yönetiminde, halka nükleer silahlar hakkında ne anlatılması gerektiği konusunda güçlü bir tartışma başlattı. Oppie'nin amacı da buydu. Ülkenin sınırsız bir silahlanma yarışının yol açacağı tehlikeleri açık bir şekilde anlaşılmasının, nükleer silahlara bu kadar fazla güvenme fikrinin yeniden gözden geçirilmesine yol açacağını umuyordu. Tam olarak açıklık gerekliydi çünkü halk bitmek bilmeyen bir silahlanma yarışından korkmalıydı. Eisenhower ve yardımcıları konuyla boğuşurken, başkan kendisini çelişkili amaçlar peşinde buldu. Jackson'a taslak "açıklık" konuşmalarından birini okuduktan sonra, "Ülkeyi ölümüne korkutmak istemiyoruz," dedi.† Strauss'a hem nükleer savaşın riskleri hakkında açık olmak hem de halka "umut verici bir alternatif" sunmak istediğini söyledi.

Strauss aynı fikirde değildi, ama zekice dilini tuttu. Strauss açısından üzücüydü ama İke'nin Oppenheimer'ın bazı fikirlerinden etkilendiği anlaşılıyordu. Bu durumda Strauss'a da başkanın nezdinde bu fikirlerin değerini düşürmek kalıyordu. Ağustos 1953'ün başlarında Strauss, C.D. Jackson ile kokteyller içti ve daha sonra Jackson günlüğüne şöyle yazdı: "Oppenheimer ile arasında yaşanan anlaşmazlık ve kategorik inkârın sonucu Strauss'u, nükleer stok aritmetiği dışında Açıklık konusunda gönülsüz gördüm ve çok rahatladım."‡ Strauss, açıkgöz ve kavgacı bir bürokrat olarak Jackson'a yalan söylemişti. O ay, Oppenheimer'ın atomik sırlar konusunda açıklık çağrı-

* Lewis Strauss, "Memorandum of Conversation with the President," 22.7.53, Strauss Evrakı, AEC memos to AEC Commissioners, kutu 66, HHL.

† Ambrose, *Eisenhower*, s. 133.

‡ Jackson günlüğü, 4.8.53, kutu 56, kayıt 1953 (2), Jackson Evrakı, DDEL; Hewlett ve Holl, *Atoms for Peace and War*, s. 57.

sını sert bir şekilde eleştiren ikinci bir makale üzerinde *Fortune*'dan Charles Murphy ile el altından iş birliği yapmıştı.

Strauss'a yardımı dokunacak haberler de planlandı.* Ağustos ayının sonlarında ülke genelindeki gazete manşetlerinde "Kızıllar H-Bombasını Test Ediyor" haberleri alevlendi. Amerika'nın ilk hidrojen bombası denemesinden sadece dokuz ay sonra, görünüşe göre Sovyetler de bu konuda başarılı olmuştu. En azından Amerikan halkına böyle söylendi. Aslında, Sovyet testi göründüğü kadar teknik bir başarı değildi: Ne gerçekten bir hidrojen bombasıydı ne de uçaktan atılabilecek bir silahtı. Ancak Sovyetlerin Amerikan nükleer silah envanterini geçebilecek durumda olduğu izlenimi, Strauss'a Oppenheimer'ın açıklık çağrısını engellemek için daha fazla siyasi mühimmat sağladı.

Sonunda, Eisenhower "umut verici alternatifini" buldu ve bunu "Barış için Atom" programı öneren bir konuşmada sundu. ABD ve Sovyetler Birliği'nin, barışçıl nükleer enerji santralleri geliştirmek için uluslararası bir çabaya, fisyona uygun malzemelerle katkıda bulunmasını önerdi. 8 Aralık 1953'te Birleşmiş Milletler'de yapılan konuşma başlangıçta bir halkla ilişkiler başarısıydı ancak Sovyetler yanıt vermedi. Başkan da Amerikan nükleer silahları konusunda açık davranmamıştı. Konuşmada, nükleer silah stokunun büyüklüğü ve mahiyetine ilişkin herhangi bir ifade veya sağlıklı bir tartışma için gerekli olan herhangi bir başka bilgi yoktu. Açıklık yerine, Eisenhower Amerika'ya geçici bir propaganda zaferi kazandırmıştı.

Ve nükleer stratejiyi düşünüp yeniden gözden geçirmekten çok uzak olan Eisenhower yönetimi, takip eden aylarda nükleer silah stokunu artırırken konvansiyonel silahlar için savunma harcamalarını azaltmaya başlayacaktı. Eisenhower buna "Yeni Görünüm" savunma yaklaşımı adını verdi.† Yönetim, Hava Kuvvetleri'nin stratejisini kabul etmişti ve Amerika'nın savunmasını neredeyse sırf hava gücüne bağlamıştı. "Topyekûn misilleme" politikası ucuz ve ölümcül bir çare gibi görünüyordu. Aynı zamanda dar görüşlü, soykırımcı ve eğer başlatılırsa intihar anlamına gelecek bir stratejiydi. Dean Acheson bunu "sözler ve gerçekler üzerinden bir aldatmaca"

* Hewlett ve Holl, *Atoms for Peace and War*, s. 58-59.

† Ambrose, *Eisenhower*, s. 171; Strauss, *Men and Decisions*, s. 356-62.

olarak nitelendirdi.* Adlai Stevenson açıkça, "Kendimize sadece eylemsiz kalma ve termonükleer soykırım yapma gibi iki acımasız seçenek mi bırakıyoruz?" diye sordu. "Yeni Görünüm" aslında eski bir politikaydı ve Oppenheimer yeni yönetimden tam tersini beklerdi.

Lewis Strauss galip gelmişti. Nükleer gizlilik rejimi yerinde kalacak ve nükleer silahlar baş döndürücü sayılarda üretilecekti. Oppenheimer bir zamanlar Strauss'u sadece bir baş belası, "bir şeyleri engellemesi" muhtemel olmayan bir adam olarak görüyordu.† Washington'da Cumhuriyetçi bir yönetim varken Strauss sürücü koltuğundaydı ve sağ ayağı politik anlamda gaz pedalını köklüyordu.

Oppenheimer ve birçok arkadaşı artık Strauss'un onun peşinde olduğundan emindiler. Temmuz ayında, Strauss'un AEC başkanlığına geçmesinden kısa bir süre sonra Oppenheimer'ın yakın arkadaşı ve avukatı Herb Marks, bir AEC çalışanından, "Arkadaşın Oppy'ye kapıyı pencereyi kapatmasını ve fırtınalı bir havaya hazırlanmasını söylesen iyi olur," diyen bir telefon aldı.‡

I. I. Rabi, "Başının belada olduğunu biliyordum," diyordu.§ "Birkaç yıldır böyleydi. . . bunun gölgesinde yaşıyordu. . . peşinde olduklarını biliyordum." Rabi bir gün ona şöyle dedi: "Robert, *Saturday Evening Post* için bir yazı yaz, onlara hikâyeni, radikal bağlantılarını vb. anlat. Karşılığında iyi para alırsın ve bu mesele kapanır." Rabi, eğer hikâye Robert'tan gelirse ve saygın bir yayın organında çıkarsa, kamuoyunun anlayışla karşılayacağını düşünüyordu. Halkla ilişkiler olarak, samimi bir itiraf makalesi Oppenheimer'ı daha fazla siyasi saldırıya karşı bağışık hâle getirebilirdi. Ancak Rabi'nin söylediğine göre, "ona bunu yaptıramamıştı."

Oppenheimer'ın başka planları vardı. O yazın başlarında Robert, Kitty ve iki çocuğu, Rio de Janeiro'ya gitmek üzere New York'tan SS *Uruguay* gemisine bindiler. Brezilya hükümetinin misafiri olarak seyahate çıkan Oppenheimer'ın birkaç konferans vermesi ve Ağus-

* Newman, "The Oppenheimer Case," bölüm 2, dipnot 102.

† JRO FBI dosyası, böl. 3, bel. 103, David Lilienthal ve Robert Bacher ile yapılan JRO telefon konuşmalarının FBI dinlemesi, 23-24.10.46.

‡ Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 208.

§ Rabi, röportaj: Sherwin, 12.3.82, s. 13.

tos ortasında Princeton'a dönmesi planlanıyordu. Brezilya'dayken FBI, ABD Büyükelçiliği kanalıyla temaslarını izledi.*

Oppenheimer, Brezilya'ya yapılan keyifli bir seyahatin tadını çıkarırken, Strauss 1953 yazını nihayet onun etkisine son verme hazırlıklarıyla geçirdi. 22 Haziran'da, Hoover ile başka bir özel toplantı için FBI merkezini ziyaret etti. FBI direktörünün Washington'daki olağanüstü gücünün farkında olan Strauss, "yakın ve samimi bir ilişki" sürdürdüklerinden emin olmak istiyordu.† "Amiral" Strauss hiç vakit kaybetmeden konuşmayı Oppenheimer'a çevirdi. Hoover'ın bir notta yazdığına göre Strauss, "Senatör McCarthy'nin Dr. Oppenheimer'ı soruşturmaya hazırlandığının farkında olduğunu biliyorum. Ben de Oppenheimer'ın faaliyetlerinin soruşturmaya değer olabileceğini düşünüyorum ama bunun olgunlaştırılmadan yapılmamasını umut ediyorum," demişti.

Nitekim, Wisconsin senatörü McCarthy ve yardımcısı Roy Cohn 12 Mayıs'ta Hoover'ı ziyaret etmişti. McCarthy, Senato komitesi Robert Oppenheimer hakkında bir soruşturma başlatırsa Hoover'ın tepkisinin ne olacağını bilmek istediğini söylemişti. Hoover Strauss'a, McCarthy'yi oyalamaya çalıştığını söyledi. Oppenheimer'ın "oldukça tartışmalı bir figür" ve ülkenin biliminsanları arasında popüler olduğunu söyledi. McCarthy'yi böylesine zorlu bir figürün kamuoyu önünde soruşturulmasından önce "bol miktarda ön çalışmanın" yapılması gerektiği konusunda uyarmıştı. McCarthy, mesajı aldığını ve en azından şimdilik Oppenheimer konusunu erteleyeceğini belirtmişti. Hoover ve Strauss, "bunun sadece manşet olsun diye erkenden adım atılacak bir mesele olmadığı" konusunda hemfikirdi.

Strauss bu sırada Hoover'a "son derece özel" olarak duayen köşe yazarı Joseph Alsop'un kısa süre önce Eisenhower yönetimini, McCarthy'nin Oppenheimer hakkında soruşturma başlatmasını engellemeye çağıran yedi sayfalık bir mektubu Beyaz Saray'a sunduğunu söyledi.‡ Strauss elbette Alsop'un Oppenheimer'ın arkadaşı ol-

* Hoover'dan hukuk ataşesine, Rio de Janeiro, 18.6.53, böl. 14, JRO FBI dosyası, bel. 348.

† Hoover'dan Tolson ve Ladd'e, not, 24.6.53, böl. 14, JRO FBI dosyası.

‡ A.g.e.; Hoover'dan Tolson, Ladd, Belmont ve Nichols'a, not, 19.5.53, böl. 14, JRO FBI dosyası.

duğunu biliyordu ve Hoover'ın biliminsanının etkili müttefikleri olduğunu anladığından emin olmak istiyordu. Fikirleri örtüşen bu iki adam verimli bir görüşme gerçekleştirmişti. Strauss, güçlü FBI şefiyle sağlam bir ittifak kurduğu inancıyla ayrıldı. Oppenheimer'dan kurtulma işi, Wisconsin'li sansasyon meraklısı, palyaço kılıklı bir senatöre bırakılmayacak kadar önemliydi. Dikkatli bir planlama ve becerikli bir manevra gerektiriyordu.

Hoover'dan ayrıldıktan sonra, Strauss ofisine döndü ve Senatör Robert Taft'a yazarak Oppenheimer hakkında bir soruşturma başlatmaya kalkarsa McCarthy'yi engelleme çağrısında bulundu. "Bu bir hata olur," diye yazdı. "Öncelikle bazı kanıtlar ortaya çıkarılamaz. İkincisi, McCarthy komitesi böyle bir soruşturma için uygun bir yer değil ve şu an bunun zamanı değil."* Strauss kendi soruşturmasını yönetecekti.

3 Temmuz 1953'te Strauss, *New Republic*'in yazdığına göre, "sanki bir savaş gemisinin kaptan köşkündeki bir amiral misali" AEC başkanlığını resmen devraldı.† Emekliye ayrılan AEC başkanı Gordon Dean'in Oppenheimer'ın danışmanlık sözleşmesinin bir yıl daha yenilenmesi talebini (açıklık politikası için daha çok lobi yapabilsin diye) kabul ettiğini öğrenince Strauss taarruza geçti. İlk manevrası, Hoover'dan özel bir kuryeyle FBI'ın Oppenheimer hakkındaki son özet raporunun bir kopyasını göndermesini istemek oldu.‡ O zamana kadar Oppenheimer'ın FBI'daki dosyası binlerce sayfaya ulaşmıştı. Sadece Haziran 1953 özeti bile tek aralıklı altmış dokuz sayfaydı ve Strauss gecikmeden onu bir savcının yardımıyla incelemeye başladı.

Eisenhower dönemine geçiş sırasında Strauss, Oppenheimer hakkındaki derin şüphelerini paylaşan Atom Enerjisi Ortak Komitesi'nin genç personel direktörü William L. Borden ile iletişim

---

* Strauss *birçok* sözcüğünü çarpılayıp *bazı* ile değiştirdi.Lewis Strauss'tan Senatör Robert Taft'a, taslak mkt., 22.6.53, Taft klasörü, Strauss Evrakı, HHL.

† Roland Sawyer, "The Power of Admiral Strauss," *New Republic*, 31.5.54, s. 14.

‡ Belmont'tan Ladd'e, not, 5.6.53, böl. 14, JRO FBI dosyası 100 17828; FBI Oppenheimer dosya özeti, 25.6.53, böl. 14, JRO FBI dosyası. Strauss, General Robert Cutler ve C.D. Jackson için not, 17.12.53, Strauss Evrakı, HHL.

hâlinde kalmıştı.* Borden demokrattı ve Cumhuriyetçiler Senato üstünlüğünü kazanınca işini kaybetmişti. Ama Oppenheimer'a olan takıntısı yüzünden Borden, Oppenheimer'ın Washington'daki etkisiyle ilgili altmış beş sayfalık bir rapor üzerinde çalışmaya devam etmişti. Amerika'daki hiç kimsenin, ülkenin askeri ve dış politikaları hakkında bu biliminsanından daha fazla, "ayrıntılı, kesin verilere" sahip olmadığını yazdı. Oppenheimer'ın savaş sonrası faaliyetlerinin bir dökümünü inceledikten sonra Borden, Washington'ın politika yapıcıları üzerindeki günlük etkisini anlamaya çalıştı.

> Son dönemde yedi günlük bir süre boyunca. . . Dr. Oppenheimer, Monsanto Chemical Corporation'ın Başkanı Dr. Charles Thomas ile endüstriyel amaçlar için atom gücünün kullanılması hakkında konuşmuştu; Dr. Oppenheimer, bu kişinin Maryland'deki çiftliğinde Dışişleri Bakanı ile öğle yemeği yemiş ve Eniwetok'taki 1952 Sonbahar test operasyonları bağlamında dış politika hakkında görüşmüştü; Dr. Oppenheimer, diğer konuların yanı sıra, stratejik ve taktik bombardımanın göreceli faydalarını tartışmak için Hava Kuvvetleri Sekreteri ile görüşmüştü; Dr. Oppenheimer, ülkeye gelmiş Fransız yetkililerden oluşan bir heyetle uluslararası kontrolü tartışmak için görüşmüştü; Dr. Oppenheimer Başkan ile konuşmuş ve 1952 başkan adaylarından General Eisenhower ve Vali Stevenson'u görmeye gitmişti ve Amerikalılar arasında bir tek Dr. Oppenheimer, Los Alamos'a eşdeğer İngiliz silah laboratuvarı müdürü Dr. W.C. Penney'den muhtemelen İngiltere'nin bomba geliştirme faaliyetlerinin ayrıntılarını öğrenmişti. Neredeyse evrensel olarak herkes, Dr. Oppenheimer'ın dinamik ve manyetik bir kişiliğe sahip, son derece açık sözlü bir adam olduğu ve diğer biliminsanları arasında sahip olduğu prestijle güçlenen bu niteliklerle, genellikle katıldığı toplantılara hâkim olduğu konusunda hemfikirdi.†

---

* Hewlett ve Holl, *Atoms for War and Peace*, s. 45.

† William L. Borden, JCAE başkanına not, 3.11.52, s. 8-9, kutu 41, JCAE, no. DCXXXV, RG 128, NA.

1952'de Borden kesin bir sonuca varamamıştı ancak böylesine etkili bir adamın güvenlik dosyasının itibar zedeleyici olduğunu düşündüğü çok fazla bilgi içerdiği gerçeğini aşamıyordu. Strauss, elbette, Borden'ın şüphelerini paylaşıyordu ve onları takip etmesi için onu teşvik ediyordu. Aralık 1952'de, Borden'ın araştırma raporunu yazmasından sadece bir ay sonra Strauss, ona H-bombasının üç yıl geciktiğine dair kendi görüşünü özetleyen dört sayfalık bir mektup gönderdi. Oppenheimer'ın GAC'si sadece Süper'in ayaklarına dolanmakla kalmıyordu, aynı zamanda Rusların atomik casusluk faaliyetlerinden yararlandığı da artık belliydi. Strauss Borden'a, "Özetle, termonükleer silahlar alanında Rusya ile rekabette bir miktar önde olduğumuzu varsaymak son derece akılsızca olur," dedi.* Ve bu tehlikeli durumdan büyük ölçüde Oppenheimer'ın sorumlu olduğuna dair ikisinin de zihinlerinde hiçbir şüphe yoktu.

1953 yılının Nisan ayının sonlarında Borden, Oppenheimer hakkındaki ortak endişelerini konuşmak için Strauss'un ofisine geldi. Priscilla McMillan'a göre Borden, Strauss'a gizemli bir belge verdi. "Muhtemelen Borden'ın Oppenheimer hakkındaki şüphelerinin bir listesiydi."† Bu belge hiçbir zaman ortaya çıkmadı ancak sonraki faaliyetleri, bu toplantı sırasında Oppenheimer'ın etkisini sona erdirmek için bir plan –bir komplo– üzerinde anlaştıklarını gösteriyor. Pis işleri Borden yapacaktı, Strauss da ihtiyacı olan bilgilere ulaşmasını sağlayacaktı.

Görüşmelerinden sonraki iki hafta içinde Borden, AEC'nin güvenlik arşivinden Oppenheimer'ın güvenlik dosyasını alma fırsatını yakaladı. 31 Mayıs 1953'te devletteki görevinden ayrılmasına rağmen, Borden dosyayı 18 Ağustos'a kadar elinde tuttu. 16 Temmuz'da Strauss, New York'un kuzeyindeki tatil mekânında dosyayı okumakta olan Borden ile telefonda konuştu. Oppenheimer'ın dosyası, dönüşünden sadece birkaç saat sonra Strauss'un masasındaydı. Dosyayı neredeyse üç ay elinde tuttu ve 4 Kasım'da AEC güvenlik arşivine

---

* Strauss'tan Borden'a, 10.12.52, William Borden, kutu 10, AEC series, NA. Borden'ın Oppenheimer takibine ilişkin diğer etkiler üzerine bir tartışma için bkz. Priscilla McMillan, *The Ruin of J. Robert Oppenheimer,* Bölüm 15.

† Priscilla McMillan, *The Ruin of J. Robert Oppenheimer,*s. 172.

iade etti. Strauss iade ettikten birkaç saat sonra, dosyayı AEC'nin yardımcı güvenlik memuru Bryan F. LaPlante eline aldı. Strauss'un sırdaşı olan LaPlante, raporu 1 Aralık'a kadar iade etmedi.

Oppenheimer dosyasının Borden, Strauss ve LaPlante tarafından alınıp verilmesi kesinlikle koordineli bir işti; tesadüf olamazdı.* Açıkça görülüyordu ki Borden, Oppenheimer hakkında bir iddianame hazırlamak için Strauss'un bilgisi dahilinde ve teşvikiyle çalışıyordu. Borden çalışmasını tamamlayıp dosyayı iade ettiğinde Strauss, belki de kanıtları kendisi de incelemek için dosyayı geri aldı. Ve bitirdiğinde, LaPlante'a daha fazla analiz için raporu gözden geçirmesi talimatını verdi.

Böylece, Nisan ve Aralık 1953 arasındaki yedi ay boyunca, Lewis Strauss –William Borden'ın hatırı sayılır yardımıyla– kendisinin ve J. Edgar Hoover'ın Oppenheimer'a karşı başarılı bir saldırı başlatmadan önce gerekli olduğu konusunda anlaştıkları "bol miktarda ön çalışmayı" tamamlamış oldu. Saldırıyı senatör McCarthy'nin yapmasına engel olmuşlardı. Onun dosyayı özenle hazırlayamayacağını biliyorlardı. Temmuz 1953'te, AEC personeli avukat Harold Green'e göre, "Strauss, Hoover'a Oppenheimer'ı tasfiye edeceğine söz vermişti." Buradan da AEC başkanının sözünün eri bir adam olduğu çıkıyordu.

Ağustos 1953'ün sonlarında bir gün, Oppenheimer Brezilya'dan döndükten sonra Strauss'u aradı ve 1 Eylül Salı günü Washington'da olacağını söyleyerek sabah onu görmesinin mümkün olup olmadığını sordu. Strauss sadece öğleden sonra boş olduğunu söyle-

---

* Oppenheimer dosyasında dosyanın önceki kullanıcılarının isimlerini ve tarihlerini kaydeden bir kapak sayfası vardır. Bkz. John A. Waters'ın dosya notu, 14.5.53 ve Gordon Dean'in başsavcıya yazdığı mektup, 20.5.53, AEC dosyaları. Jack Holl'un yazdığı gibi, "Açıkça Borden her zaman tek başına ve danışmadan hareket ettiğini iddia ediyordu . . . Özel olarak, daha sonra bir Komisyon yetkilisine davayı 'atom programına yakından aşina olan, adını vermemeyi tercih ettiği ve adı açıklanmayan bir kişiyle' tartıştığını söyledi." O kişi kesinlikle Lewis Strauss'tu. Jack A. Holl, "In the Matter of J. Robert Oppenheimer: Origins of the Government's Security Case," Aralık 1975 evrakı Amerikan Tarih Birliği'ne sunuldu, s. 7-8. Ayrıca bkz. Hewlett ve Holl, *Atoms for Peace and War*, s. 45-47, 63. Strauss'un Borden ile görüşmesi hakkında daha fazla bilgi için bkz. McMillan, *The Ruin of J. Robert Oppenheimer*, Bölüm 15.

yince, Oppenheimer o gün öğleden sonra Beyaz Saray'da önemli bir randevusu olduğunu ve bu yüzden gelemeyeceğini söyledi. Bu haber Strauss'u o kadar endişelendirdi ki, derhal FBI'ı aradı ve Büro'nun, ziyareti sırasında Oppenheimer'ı kapsamlı bir şekilde izlemesini istedi. Bir FBI yetkilisi, "Oppenheimer'ın geçmişi göz önüne alındığında, Salı öğleden sonra Washington'da nerede olacağını ve kimi göreceğini öğrenmek konusunda Amiral son derece endişeli," demişti.* Hoover takibe onay verdi ve Strauss daha sonra Oppenheimer'ın Beyaz Saray'a gitmediğini öğrendi; bunun yerine, tüm öğleden sonrayı duayen köşe yazarı Marquis Childs ile Statler Otel'deki bir barda geçirmişti. Oppenheimer'ın başkanla görüşmediğini, sadece bir köşe yazarıyla hoşbeş ettiğini öğrenince rahatlayan Strauss, Hoover'a "Oppenheimer'ın atom enerjisi programındaki etkisi konusunda hâlâ son derece endişeli olduğunu; konuyu yakından izlediğini ve *yakın gelecekte Oppenheimer ile tüm AEC anlaşmalarını sonlandırmayı umduğunu*" yazdı (vurgu sonradan eklendi).†

Strauss ve Borden Oppenheimer'a karşı dosyalarını hazırlarken, Oppie sonbaharın başlarında bilim üzerine dört uzun makale yazdı. 1953'ün başlarında, BBC onu prestijli Reith Dersleri için davet etti. Bunlar dünyanın dört bir yanındaki milyonlarca insana yayınlanacak dört konuşmalık bir diziydi. O ve Kitty, Kasım ayında üç hafta Londra'da kalmayı ve Aralık ayı başında Paris'e gitmeyi planlıyorlardı. Davet hatırı sayılır bir onurdu; önceki Reith derslerini verenler arasında, "Otorite ve Birey" üzerine konuşan Bertrand Russell ile geçen yıl "Dünya ve Batı" konusunda ders veren Arnold Toynbee vardı.

Robert, "atom fiziğinde insanların bilmesi için ilgili, yararlı ve ilham verici yeni şeyleri aydınlatmak" üzere seçtiği tema üzerinde çalıştı.‡ BBC dinleyicilerinin çoğu muhtemelen Oppenheimer'ın bü zorlamalı muğlaklığından bunalmıştı. Bir eleştirmenin yorumuna

---

* Belmont'tan Ladd'e, not, 10.9.53, JRO FBI dosyası, böl. 14.

† Harold P. Green, "The Oppenheimer Case: A Study in the Abuse of Law," *Bulletin of the Atomic Scientists*, Eylül 1977, s. 57.

‡ Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 219-20.

göre "parıltılı söylemi, dinleyicilerini ağına çekiyor ve âdeta transa yakın bir dikkatle kendisini dinletiyordu." Performansı kelimenin tam anlamıyla mistikti. Sonraları, "Onca gayretime rağmen, bana konuşmalarımın olağanüstü derece müphem olduğunu söylediler," itirafında bulunacaktı.*

Onun konusu Soğuk Savaş değildi ancak yeri gelmişken, komünizmin mahiyeti hakkında da kısa bir şeyler anlattı: "Komünizm bugün modern tiranlığın çok güçlü bir biçimi olarak eski zamanlarda köylerin, köy hanlarının, becerilerini bir araya getiren zanaatkarların ve isimsiz kalmaktan hoşnut [olmayı] öğrenen insanların anısını akla getiren bir komünite inancı, tek kelimeyle 'komünizm' ile kendisini tanımlayan zalim ve mizah barındırmayan bir kelime oyunudur. Ancak tüm toplulukların tek bir topluluk olduğu, tüm gerçeğin tek bir gerçek olduğu, tüm deneyimlerin diğerleriyle uyumlu olduğu, yekûn bilginin mümkün olduğu, potansiyel olan her şeyin gerçekten var olabileceği şeklindeki sistematik inancın peşinden muhtemelen yalnızca kötü bir son gelecektir. İnsanın kaderi bu değildir; onun yolu bu değildir, onu buna zorlamak, onu her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten tanrısal imgeye değil, ölmekte olan bir dünyanın çaresiz, demir bukağılı bir mahkûmuna çevirir."†

1930'larda komünizm vaatleriyle flört eden Oppenheimer'ın, 1953'te bunun gerçek olabileceğine dair hayali kalmamıştı. Frank gibi o da geçmiş yıllarda Amerikan Komünist Partisi'nin dile getirdiği sosyal adalet söylemlerinden etkilenmişti. Pasadena'da halka açık yüzme havuzlarını birleştirmek, tarım işçileri için daha iyi çalışma koşulları aramak, öğretmenler sendikası organize etmek hep entelektüel ve duygusal olarak özgürleştirici deneyimlerdi. Ama çok şey değişmişti. Şimdi, farklı bir "cesur yeni dünya" arayışı içinde, gençliğinde kendini adadığı en derin dürtüleri ve en yüksek değerleri entelektüel düzeyde yeniden oluşturuyordu. Açık toplum çağrısı, kuşkusuz, gizliliğin Amerikan toplumu üzerindeki tehlikeli ve boğucu etkileri konusundaki endişeleriyle ilgiliydi.‡ Ama aynı zamanda Hiroşima'dan, Los Alamos'tan ve Pearl Harbor'dan da önce

* Michelmore, *The Swift Years,* s. 199-200.

† Reith Lectures, 1953, kutu 276-278, JRO Evrakı, LOC.

‡ Michelmore, *The Swift Years,* s. 202-3.

uğruna çalıştığı bir hedef olan Amerika'da sosyal adalet konusuyla da bağlantılıydı. Amerika'da komünizmin rolü değişmişti; Robert'ın sorumlu bir Amerikan vatandaşı olarak rolü değişmişti; ama Robert'ın derinlerdeki değerleri değişmemişti. Reith Dersleri'nden birinde, "Açık toplum, bilgiye sınırsız erişim, bunu ilerletmek için planlar ve sınırlar olmadan kurulacak insan birlikteliği," dedi, "ancak bunlar geniş, karmaşık, sürekli büyüyen, sürekli değişen, her zamankinden daha özelleşmiş, uzman ve teknolojik ama insan topluluklarının eseri bir dünya yaratabilir."

Londra'dayken, Kitty ve Robert bir akşam Frank'in Etik Kültür Okulu'ndan sınıf arkadaşı Lincoln Gordon ve Robert'ın, 1946'da Gordon'un Bernard Baruch'a danışman olarak hizmet ettiği sırada tanıştığı biriyle akşam yemeği yediler. Gordon o akşamki yemek sohbetini her zaman hatırlayacaktı. Robert durgun, düşünceli bir ruh hâlindeydi ve Gordon ihtiyatla atom bombasından söz açınca, Oppenheimer bombayı kullanma kararı hakkında uzun uzun konuştu. Geçici Komite'nin kararını desteklediğini söyledi ancak "bugüne kadar Nagasaki'ye neden gerek duyulduğunu anlamadığını" itiraf etti.* Bunu söylerken sesinde öfke ya da sertlik değil, hüzün vardı.

Londra'daki Reith Dersleri'nin kaydı bitince, Oppenheimerlar Manş Denizi'ni geçip Paris'e gittiler. Burada Kitty, Montmartre'daki dairesinden Haakon Chevalier'i aradı ve Hoke'un Roma'da bir konferansa katılacağını öğrendi. Robert ve Kitty, birkaç gün içinde geri dönebileceğini öğrenince, Bohr ile üç gün geçirecekleri Kopenhag'a giden bir trene bindiler. Paris'e döndüklerinde Chevalier oradaydı ve şehirdeki son akşamlarında, dairesinde akşam yemeği yemeleri için ısrar etti. Bu, vahim sonuçları olacak bir davetti. Strauss'un talebi üzerine, Paris'teki ABD Büyükelçiliği'ndeki güvenlik görevlileri, Oppenheimer'ın şehirdeki hareketlerini takip etmişti ve kaldığı otelden orada yaptığı tüm telefon görüşmelerinin listesini almıştı. Paris Büyükelçiliği, "Sovyet ajanı olduğundan şüphelenilen ve çok

* Lincoln Gordon, Bird ile telefon röportajı, 18.5.04. O sırada Gordon, Londra'daki ABD Büyükelçiliği'nde görevliydi. Daha sonra ABD'nin Brezilya büyükelçisi olarak görev yaptı.

kötü tanınan Chevalier'in Fransız polisi ve istihbarat servislerinin izleme listesinde olduğunu" bildirdi.*

7 Aralık 1953 itibariyle Chevalier ve Oppenheimer birbirlerini üç yılı aşkın süredir görmemişlerdi.† Son buluşmaları 1950 sonbaharında, Hoke'un Barbara'yla yaşanan sancılı boşanmasının ardından uzun süreli bir ziyaret ve teselli için geldiği Olden Malikânesi'nde olmuştu. Ama iki eski arkadaş, bu süre zarfında yazışmalarla sıcak ilişkilerini sürdürmüş, hatta Robert, içinde Hoke'un isteği üzerine Eltenton olayı hakkında HUAC'a söylediklerinin bir özetini de yaptığı bir tür tavsiye mektubu da yazmıştı. Mektup, Chevalier'e Berkeley'deki konumunu geri getirmemişti ama yine de Robert'a müteşekkir olmuştu. ABD Dışişleri Bakanlığı kendisine Amerikan pasaportu vermediği için Kasım 1950'de Chevalier, Fransız pasaportu kullanarak Paris'e taşınmıştı. Birleşmiş Milletler için tercümanlık yaparak ve kurgu yazarlığı yaparak Paris'te yavaş yavaş kendine bir hayat kurmuştu. Otuz iki yaşındaki California doğumlu Carol Lansburgh ile evlendiğinde, Oppenheimer'lar onlara düğün hediyesi olarak Virgin Adaları'ndan maun bir salata kâsesi göndermişti.

Şimdi her iki adam da dört gözle bu tatlı kavuşma ânını bekliyordu. Robert ve Kitty, Chevalier'in Sacré Coeur Katedrali'nin eteklerinde 19, Rue du Mont-Cenis'deki dairesine vardılar ve kafes sistemli eski bir asansörle dördüncü kata çıktılar. Hoke ve Carol onları oldukça sıcak karşıladı ve iki çift çok geçmeden kitaplıklarla dolu küçük oturma odasında kadeh tokuşturmaya başladı. Chevalier güzel yemeklerinden birini daha pişirdi ve buna maun salata kasesindeki görkemli salata da dahildi. Tatlıdan sonra Chevalier bir şişe şampanya açtı ve kadeh kaldırmaların ardından Oppie ve Kitty şişe mantarını imzaladı.

Oppenheimer rahat görünüyordu, Dean Acheson gibi Washington'lı simalarla karşılaşmaları hakkında alaycı hikâyeler

---

* U.S. Legation, Paris'ten FBI direktörüne gizli telgraf, 15.2.54, JRO FBI dosyası, bel. 797, gizliliğin kaldırılması: 11.7.01.

† Chevalier'e göre, Oppenheimer'ı 1946 sonbaharında iki veya üç kez, 1947'de beş veya altı kez, 1949'da dört veya beş kez, Eylül ve Ekim 1950'de iki kez ve Aralık 1953'te bir kez görmüştür (Chevalier'den Philip Stern'e, 15.6.68, Stern Evrakı, JFKL).

anlattı. O yılın başlarında, atom casusluğu yapmak üzere plan kurmaktan hüküm giyen Julius ve Ethel Rosenberg'ün idamını kısaca tartıştılar. Chevalier, Oppenheimer'a UNESCO için tercüman olarak istihdamı konusundaki endişelerini anlattı. Amerikan vatandaşlığından vazgeçmediği için, ABD hükümetinin güvenlik iznine başvurmak durumunda kalabileceğini anlattı. Oppenheimer ona kendisinin o yıl Paris'te Amerikan Büyükelçiliği'nin bilim ataşesi olarak bulunan Harvard'dan arkadaşı Jeffries Wyman'dan tavsiye almasını önerdi.*

Oppenheimer'lar gece yarısını biraz geçe ayrılmak için ayağa kalkarken, Oppie aniden Hoke'a döndü ve veciz bir ifadeyle, "Önümüzdeki birkaç ayı görmek için kesinlikle can atmıyorum," dedi.† Belki de onu bir belanın beklediğini ima ediyordu. Ama öyleyse bile, sözlerini açıklığa kavuşturma çabasına girmedi. Dışarı çıkarken Chevalier, arkadaşının yeterince sıkı giyinmediğini düşünerek ona çabucak çıkarıp bir İtalyan ipek atkı hediye etti. İkisi de dostluklarının sınava tabi tutulmak üzere olduğundan habersizdi.

Oppenheimer'ın Avrupa seyahati sırasında Borden, Oppenheimer aleyhine bir iddia raporu yazmaya başladı. Rapor, Strauss'un AEC'nin arşivinden çıkararak Borden'a ulaştırdığı Oppie'nin güvenlik dosyasındaki bilgilere dayanıyordu. Borden tüm bu çabalar için çok hevesli ve Strauss ile yakın temas konusunda vazifeşinastı. Borden, 1953 yılının Mayıs ayı sonlarında Atom Enerjisi Ortak Komitesi'ndeki koltuğunu kaybettikten sonra Pittsburgh'da, Westinghouse'un nükleer denizaltı programı ile ilgili bir iş bulmuştu. Borden daha önce "düşünceliliği" için ona teşekkür etmişti.‡ Akşamları Oppenheimer'ın çok gizli AEC personel dosyasını

* Stern, *The Oppenheimer Case,* s. 213-14. Chevalier daha sonra Wyman ile görüştü, Wyman gayri resmi olarak ona Amerikan vatandaşlığı hakkında ne yapması gerektiği konusunda iyi tavsiyeler vermeye çalıştı. Ama Chevalier bir daha ABD pasaportu için başvurmadı. 1954'ün başlarında, "ABD'nin 10422 sayılı kararına uymayı reddettiği için UNESCO tarafından her türlü istihdamdan men edildi." 9.1.53'te yayınlanan bu karar, BM'deki Amerikalı çalışanların güvenlik soruşturmasından geçmesini öngörüyordu. (Chevalier FBI dosyası, 100-18564, kısım 2, bel. tarihi 17.3.54.)

† Chevalier, *Oppenheimer,* s. 86-87. Ertesi sabah Chevalier, Oppie ve Kitty'yi Fransız romancı André Malraux'yu ziyarete götürdü.

‡ Borden'dan Strauss'a, 19.11.52, Lewis Strauss klasörü, kutu 52, AEC, JCAE Evrakı, NA.

inceleyen Borden, 1953 yılının ekim ayının ortalarında mektubun taslağını aldı ve 7 Kasım'da J. Edgar Hoover'a postaladı. Aynı bilgilere ilişkin FBI özet raporları uzun ve karmaşıktı. Ancak Borden, Oppenheimer'a yöneltilen suçlamaları net bir gösterimle yalnızca üç buçuk tek aralıklı sayfada kristalleştirdi. Vardığı sonuç şaşırtıcıydı. Oppenheimer'ın komünist bağlantılarının kanıtlarını sıraladıktan ve nükleer silahlarla ilgili tavsiyelerinin tarihçesini gözden geçirdikten sonra Borden, "J. Robert Oppenheimer'ın Sovyetler Birliği'nin bir ajanı olma olasılığının, olmamasından daha yüksek olduğu" sonucuna varmıştı.*

Strauss'un Borden'ın mektubunun tamamlandığını ne zaman öğrendiği tam olarak bilinmiyor. Ama Hoover, 27 Kasım'da kendisine, Savunma Bakanı Wilson'a ve başkana iletinceye kadar resmi olarak bilgilendirilmemişti. Ancak Strauss 9 Kasım gibi erken bir tarihte kendi dosyaları içine Borden'ın mektubunu okuduğunu söyleyen bir not yazdı. "Hatırladığım kadarıyla," diye yazmıştı, "genel olarak Sovyet casusluk faaliyetleri konusuna ilişkin 27 Kasım 1945 tarihli bir FBI raporunda, 'Aralık 1940 gibi erken bir tarihte yapılan tetkikte, Steve Nelson, Haakon Chevalier, California'daki Komünist örgütün başkanı William Schneiderman ve J.R.O. da dahil olmak üzere bir grubun gizli toplantılar yaptığı' görülüyor. Bu bilgiler görünüşe göre fiili keşif yoluyla elde edilmiş."†

30 Kasım'da, mektubu resmi olarak aldıktan kısa bir süre sonra, Strauss dosyalarına eklediği başka bir notta, Oppenheimer'a yöneltilen temel suçlamanın Chevalier olayıyla ilgili olduğunu kaydediyordu: "Burada asıl önemli olan 'O'nun olayın gerçekleşmesinden ne kadar süre sonra 'G'yi [Groves] bilgilendirdiği ve 'O'nun, 'G'nin bunu daha önce öğrendiğinden şüphelenmek için herhangi bir nedeni olup olmadığıdır?"‡ Bu gerçekten ilginç bir soruydu ancak Groves'un, Oppie'nin Chevalier ile yaptığı konuşma hakkında Oppie tarafından anlatılmadan önce bir şey bildiğine dair hiçbir kanıt bulunmadığından –ve FBI dosyalarında Groves'un bu yönde tanık-

* JRO soruşturması, s. 837-38.

† Strauss, "Memorandum for Oppenheimer File," 9.11.53, Strauss Evrakı, HHL.

‡ Lewis L. Strauss notu, 30.11.53; Barton J. Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review*, Temmuz 1990, s. 1442.

lığı olduğundan– aslında akla gelen en ilginç soru, Strauss'un notu hakkındaydı: Oppenheimer aleyhindeki davanın odak noktası olacak şeyi bizzat kendisi mi hazırlıyordu?

1953 sonbaharında Washington, cadı avının pençesinde bir şehirdi. Yüzlerce memurun kariyeri, en ufak suçlamalarla aniden sona ermişti. Hiç kimse, en azından başkan, Senatör Joseph McCarthy'ye karşı çıkmaya istekli görünmüyordu. 24 Kasım 1953'te Wisconsin senatörü hem radyoda hem de televizyonda Eisenhower yönetimini "ağlamak, sızlamak ve yatıştırmak" ile suçlayan sert bir konuşma yaptı.* Ertesi gün, C. D. Jackson, *New York Times*'tan James Reston'a "McCarthy'nin başkana savaş ilan ettiğini" düşündüğünü söyledi. Ertesi sabah Reston, köşesinde alıntıyı isimsiz bir Beyaz Saray görevlisine atfederek kullanınca, Jackson, Eisenhover'ın bir yardımcısı tarafından açıkça eleştirildi ve böyle bir konuşmanın "McCarthy ve müttefiklerinin Başkanlık programına oy vermesini daha zor hâle getireceği söylendi." Jackson, McCarthy'nin saldırılarına karşın kendi tabiriyle bu "feci yatıştırma" karşısında dehşete düştü. Günlüğüne, "Aylardır 'liderlik eksikliği' yüzünden yaşadığım belli belirsiz huzursuzluğu hep bastırageldim ama bu hafta yeniden hortladı ve ben çok korkuyorum," diye yazdı.† Başkanın özel kalem müdürü Sherman Adams'a, McCarthy'nin "gösterişli performansının en azından, senatörün gerçekten iyi bir adam olduğunu düşünen başkan danışmanlarından bazılarının gözlerini açmaya hizmet edeceğini" umduğunu söyledi.‡

Bu zehirli atmosferde Savunma Bakanı Wilson, 2 Aralık 1953'te Eisenhower'ı aradı ve J. Edgar Hoover'ın Dr. Oppenheimer hakkındaki son raporunu görüp görmediğini sordu. Ike, hayır dedi.

* Thomas C. Reeves, *The Life and Times of Joe McCarthy*, s. 530.

† C. D. Jackson günlüğü, 27.11.53, kayıt 1953 (2), kutu 56, DDEL. Jackson daha sonra Beyaz Saray'daki bir toplantıda yaptığı konuşmada, "Bu Üç Küçük Maymun eyleminin işe yaramadığını ve işe yaramayacağını ve McCarthy'nin bu yılki yasama programında 7 oyunu korumak için onu yatıştırmanın zayıf taktik, zayıf strateji olduğunu ve. . . Başkan bu konuda yakında harekete geçmediği sürece, Cumhuriyetçilerin ne bir programı, ne 1954'ü ne de 1956'larının olacağını" söyledi.

‡ C. D. Jackson'dan Sherman Adams'a, 25.11.53, Sherman Adams klasörü, kutu 23, C. D. Jackson Evrakı, DDEL.

Wilson, bunun "şimdiye kadarki en kötüsü" olduğunu söyledi.* Wilson, Strauss'un bir önceki gece kendisini arayıp "McCarthy'nin bunu bildiğini ve bununla üzerlerine gelebileceğini" söylediğini iletti. Eisenhower, McCarthy için endişelenmediğini ancak Oppenheimer dosyasının Başsavcı Herbert Brownell'in dikkatine sunulması gerektiğini belirtti. Wilson'a "güçlü kanıtlar elde etmedikçe [Oppenheimer'ın] kişiliğine kesinlikle suikast yapmayacaklarını" söyledi. Wilson, Ike'a (yanlışlıkla) Oppenheimer'ın "kardeşi ve eşinin *komünist* olduğunu; bu gerçeğin yanı sıra geçmiş ilişkileri de göz önüne alınırsa, Komünistlerle sorun yaşanması hâlinde onun büyük bir risk hâline geleceğini söyledi.

Wilson'la görüşmeyi bitirdikten sonra, belgeyi okumadan önce Eisenhower günlüğüne, yeni FBI raporunun "bazılarının karakter olarak yeni çok ciddi suçlamalar getirdiğini" kaydetti. Başsavcı, dava açmanın gerekli olup olmadığına karar verecekti ancak Ike, "Bunların kanıtlarına sahip olduklarından çok kuşkuluyum," diye yazdı. Ancak bu süre zarfında, Oppenheimer'ın hükümettekilerle tüm temaslarını kesecekti. "Üzücü gerçek şu ki, eğer bu suçlama doğruysa, en erken günlerden beri tüm atomik gelişimimizin tam ortasında olan adamımız Doktor Oppenheimer, kuşkusuz nükleer bilgileri dünya ile paylaşma konusunda en çok ısrar eden kişi oldu." Ne var ki Eisenhower günlüğüne bu öneriyi kendisinin de onayladığını not etmedi.

Eisenhower ertesi sabah erkenden, ulusal güvenlik danışmanı Robert Cutler ile görüştü ve kendisine Oppenheimer'a karşı derhal harekete geçmesini söyledi.† O sabah saat onda, Eisenhower Strauss'u Oval Ofis'e çağırdı ve ona Oppenheimer hakkındaki en son FBI raporunu okuyup okumadığını sordu. Strauss, elbette raporu ve ondan esinlenerek yazılan Borden mektubunu okumuştu. Üstünkörü bir tartışmadan sonra başkan "bu şahsın [Oppenheimer] hassas veya gizli karakterdeki bilgilere ulaşımına derhal 'tam kısıtlama' getirilmesi" talimatını verdi.

Günün ilerleyen saatlerinde, Eisenhower günlüğüne "kısa bir süre içinde sözde 'yeni' suçlamaları okumak zorunda kaldığını" ve

---

* Eisenhower, telefon görüşmeleri, 2.12.53, Telefon görüşmeleri klasörü, Tem.-Ara. 1953 (1), kutu 5, DDE Diary Series, Ann Whitman dosyası, DDEL.

† Pfau, *No Sacrifice Too Great*, s. 151; Strauss, *Men and Decisions*, s. 267.

"bunların Borden adındaki bir adamın mektubundan ibaret olduğunu" hemen fark ettiğini kaydetti.* Sonra mektubun içeriğini doğru bir şekilde özetledi: "Bu mektup çok az yeni kanıt sunuyor," diye yazdı. Başkana, bu bilgilerin "büyük çoğunluğunun yıllar boyunca sürekli olarak gözden geçirilip yeniden incelenen yığınlar olduğu, hepsinin genel sonucu olarak Dr. Oppenheimer'ın sadakatsizliğini ima eden hiçbir kanıt bulunamadığı, ancak bütün bunların onun bir güvenlik riski oluşturmadığı anlamına gelmeyeceği" söylenmişti.

Eisenhower, Oppenheimer'ın pekâlâ iğrenç suçlamaların kurbanı olabileceğini anlamıştı. Ancak soruşturma emri vermişti ve süreci durduracak değildi. Böyle bir hareket, onu McCarthy'nin, Beyaz Saray'ın potansiyel güvenlik riski olan birini koruduğu suçlamasına karşı savunmasız bırakırdı. Dolayısıyla başkan, başsavcıya resmi bir not göndererek Oppenheimer'ın gizli materyale ulaşımına "kısıtlama koyma" talimatı verdi.

Washington küçük bir yerdi; Oppenheimer'ın Los Alamos'tan eski dostu ve mesai arkadaşı Amiral William "Deke" Parsons'ın, Eisenhower'ın "kısıtlama koyma" direktifini hemen ertesi gün, 4 Aralık 1953'te öğrenmesi şaşırtıcı değildi. Parsons, Oppie'nin sol bağlantıları hakkında her şeyi biliyordu ve bunların anlamsız olduğunu düşünüyordu.† O sonbaharın başlarında Parsons, "Sevgili Oppy," diye başlayan bir mektupta, "Son aylarda yaşanan entelektüel düşmanlığı haddini aştı," diye yazmıştı.‡ Şimdi farklı düşünüyordu. O gün öğleden sonra karısı Martha ile bir kokteyl partisinde karşılaştı. Martha onu "son derece üzgün" buldu. Martha'ya haberi verdikten sonra, "Buna bir son vermeliyim. Ike'ın *gerçekten* neler olduğunu bilmesi lazım," dedi. O akşam evde karısına, "Bu, Birleşik Devletler'in yapabileceği en büyük hatadır!" dedi. Ertesi sabah Donanma sekreterinden randevu almaya karar verdiğini söyleyince Martha, "Deke, sen bir amiralsin, neden doğrudan başkana gidemiyorsun?" dedi.

* Eisenhower günlüğü, 2.12.53 ve 3.12.53, "Ekm.-Ara. 1953," klasörü kutu 4, Ann Whitman dosyası, DDEL.

† Eisenhower, "Başsavcıya not," 3.12.53, Strauss Evrakı, HHL.

‡ Christman, *Target Hiroshima*, s. 249-50; Royal, *The Story of J. Robert Oppenheimer*, s. 155.

"Hayır," dedi karısına. "Donanma sekreteri benim amirim. Onun etrafından dolaşamam."

O gece Amiral Parsons göğüs ağrıları çekti. Ertesi sabah o kadar solgun görünüyordu ki Martha onu Bethesda Deniz Hastanesi'ne götürdü. O gün, kalp krizinden öldü ve Martha hep bunun Oppie hakkındaki haberi duyması nedeniyle olduğuna inandı.

Ayrıca 4 Aralık'ta Başkan Eisenhower beş günlük bir seyahat için Bermuda'ya gitti ve Strauss da beraberinde geldi. Beş gün sonra geri döndüklerinde Strauss, Oppenheimer aleyhindeki kamusal davada sıradaki adımların koreografisini yapmaya başladı. Aslında 13 Aralık'ta Princeton'a dönmesi planlanan Oppenheimer'a ne söyleyeceğine dair birkaç senaryo hazırladı. Ertesi gün öğleden sonra Oppenheimer aradı ve iki adam arasında sıradan bir sohbet geçti. Strauss, Oppenheimer'ın iki gün sonra onu görmeye gelmesinin "iyi bir fikir olabileceğini" söyledi.* Oppenheimer kabul etti ancak "fazla bir şey beklememesini", rapor edilecek pek bir gelişme olmadığını söyledi.

Görünüşe göre FBI, Borden'ın mektubuna ilişkin analizini tamamlamamıştı. Başlangıçta, Hoover mektubu ciddiye almamıştı. Mektubun gelmesinden sonra bir ajanın kaydettiği üzere Borden'ın suçlamalarında "gerçekler olduklarından daha güçlü görünmelerini sağlamak için kişisel katkılarla çarpıtılarak yeniden ifade edilmişti."† Dolayısıyla Büro şimdi bir tamamlama sürecine girmişti ve Strauss'tan, Oppenheimer'a açıklayacağı suçlamaları ertelemesini istedi. Strauss, Oppenheimer'a telgraf çekti ve görüşmelerini 21 Aralık Pazartesi gününe erteledi.

18 Aralık'ta Strauss, Oppenheimer dosyasını ele alma planını tartışmak üzer Oval Ofis'e gitti. Toplantıya Başkan Yardımcısı Richard Nixon, William Rogers, Beyaz Saray yardımcıları C.D. Jackson ve Robert Cutler ile CIA şefi Allen Dulles katıldı. Eisenhower dışarıda kongre liderleriyle görüşüyordu. Rogers kısaca, Truman'ın Harry Dexter White'a yaptığını yapmalarını, Oppenheimer'ı açık kongre

* Telefon görüşmesi kaydı (JRO Strauss'u arıyor), 15.05, 14.12.53, Strauss Evrakı, HHL.

† Belmont'tan Ladd'e, FBI notu, 19.11.53, bel. 549, JRO FBI dosyası, alıntı: Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review*, Temmuz 1990, s. 1440.

komitesi huzuruna çıkarmalarını ve orada güvenlik dosyasındaki suçlamalar hakkında onu sorguya çekmelerini önerdi. White, bu çilenin ardından kalp krizinden ölmüştü ama yine de Jackson ve diğer herkes bu fikrin üzerine balıklama atladı. Bunun üzerine, "Rogers gülümseyerek önerisini geri çekti."* Bunun yerine, Strauss'un idari olarak Oppenheimer'ın güvenlik iznini gözden geçirmek üzere bir heyet atanması yönündeki fikrine yöneldiler. Resmi anlamda bir yargılama olmayacaktı. Biliminsanına iki seçenek sunulacaktı: Ya sessizce ayrılacaktı ya da Strauss tarafından atanacak bir kurul önünde güvenlik izninin askıya alınmasına itiraz edecekti.

21 Aralık 1953 sabahı saat 11.30'da Strauss, o gün öğleden sonra Oppenheimer'la yüzleşmeye hazırlanırken, Herbert Marks'ın dışarıda onu görmek için beklediğini duyunca irkildi. Strauss tesadüflere inanmazdı. Oppenheimer'ın arkadaşı ve avukatı neden onca gün dururken bugün onu görmek istiyordu? Ofise alınan Avukat Marks, Strauss ile Oppenheimer hakkında acilen konuşması gerektiğini söyledi. Bunun üzerine Strauss onun sözünü kesti ve o gün öğleden sonra Oppenheimer'ı görmeyi beklediğini ve onun avukatı olduğu için Marks'ın da o toplantıya kadar beklemesi gerektiğini söyledi. Marks bunu duymazdan geldi ve ABD Senatosu'nun Jenner önderliğindeki namlı İç Güvenlik Alt Komitesinin Oppenheimer'ı soruşturmayı teklif ettiğini öğrendiğini söyledi. Marks, *New York Times*'tan 11 Mayıs 1950 tarihli eski bir kupürü göstererek, "Nixon Dr. Oppenheimer'ı Destekliyor" şeklindeki manşeti okudu ve Jenner Komitesi Oppenheimer'ı sorguya çekmeye kalkarsa Başkan Yardımcısı Nixon'ın ciddi şekilde mahcup olacağını öne sürdü. Şaşıran Strauss sakince Marks'a aklındaki tek şeyin bu olup olmadığını sordu. Marks başını evet der gibi salladı ve ardından Strauss, Oppenheimer'ın Marks'ın bu endişelerini bilip bilmediğini sordu. Marks bilmediğini söyledi. Avrupa'ya gittiğinden beri Oppenheimer ile konuşmamışlardı. Marks biraz sonra ayrıldı ve Strauss'u, "kibar bir şantaj" girişimine uğradığına dair ezici bir şüpheyle baş başa bıraktı.†

Oppenheimer o gün öğleden sonra saat 15.00 sularında geldiğinde, Strauss ve General Leslie Groves'un savaş zamanındaki yar-

* C. D. Jackson günlüğü, 18.12.53, kayıt 1953 (2), kutu 56, DDEL.

† Strauss, dosyaya not, 21.12.53, 22.12.53, kutu 66, Strauss Evrakı, HHL.

dımcısı ve şimdi AEC'nin genel müdürü olan Kenneth D. Nichols onu bekliyorlardı. Amiral Parsons'ın ani ölümü hakkında kısaca yorum yaptıktan sonra Strauss, Oppenheimer'a o sabah Herb Marks ile yaptığı görüşmeyi anlattı. Oppenheimer şaşkınlığını dile getirdi ve Jenner Komitesi'nin planları hakkında bilgisi olmadığını söyledi.

Daha sonra Strauss asıl zor olan meseleye geçti. Oppenheimer'a "devam eden izniyle ilgili çok büyük bir sorunla karşı karşıya olduklarını" söyledi. Başkan Eisenhower, dosyalarında "uygunsuz bilgiler" bulunan herkesin yeniden değerlendirilmesini öngören bir kararname yayımlamıştı. Strauss, Oppenheimer'ın dosyasının "bol miktarda uygunsuz bilgi" içerdiğini söyleyince Oppenheimer, güvenlik durumunun zamanı gelince gözden geçirilmesi gerektiğini bildiğini söyledi. Strauss bunun üzerine Oppenheimer'a eski bir hükümet yetkilisinin (Borden) Oppenheimer'ın güvenlik iznini sorgulayan bir mektup yazdığını bildirdi; başkan sonuç olarak derhal bir soruşturma başlatılmasını emretmişti. Bu noktaya kadar, Oppenheimer özellikle şaşırmış görünmüyordu. Ancak Strauss bu sefer de incelemenin "ilk adımı olarak" güvenlik izninin derhal askıya alınacağını söyledi. Sonra da kendisine yöneltilen suçlamaları ana hatlarıyla içeren bir AEC mektubu hazırlandığını açıkladı. Strauss, mektubun çıktığını ancak henüz imzalanmadığını belirtti.

Oppenheimer'ın mektubu okumasına izin verildi ve içeriğini gözden geçirince Oppenheimer "reddedilebilecek birçok öğe olduğunu, bazılarının yanlış olduğunu, ancak birçoğunun doğru olduğunu" belirtti. Görünüşe göre gerçekler, yarı gerçekler ve açık yalanlardan oluşan bir karışım vardı ve bu tanıdık bir karışımdı.

Nichols'un toplantı notlarına göre, herhangi bir güvenlik incelemesinden önce istifa etme olasılığını ilk gündeme getiren Oppenheimer oldu.* Ancak bu seçenek Strauss'un suçlama mektubunun imzalanmadığı ve bu nedenle henüz resmi bir belge olmadığı şeklindeki yorumu üzerine önerilmiş gibi görünüyordu. Yüksek sesle düşünen Oppenheimer ilk başta bu olasılığa açık görünüyordu, ancak Jenner Komitesi onun hakkında bir soruşturma açacaksa, istifanın "halkla ilişkiler açısından çok iyi olmayabileceğini" söyledi.

* Kenneth D. Nichols, gizli not, 21.12.53, Strauss Evrakı, HHL; Belmont'a FBI notu, 21.12.53, JRO FBI dosyası, böl. 16, bel. 512.

Robert karar vermek için ne kadar süresi olduğunu sorunca, Strauss cevabını almak için akşam saat 20.00'den itibaren evde olacağını ancak her halükârda eylemi başka bir güne erteleyemeyeceğini söyledi. Oppie, suçlama mektubunun bir kopyasını alıp alamayacağını sorduğunda Strauss, bunu reddederek mektubu ancak ne yapacağına karar verdikten sonra alabileceğini söyledi. Oppenheimer "Hill [Kongre] bunu biliyor mu?" diye sorduğunda Strauss bunu bilmediğini ancak "böyle bir şeyin Hill'den sonsuza kadar saklanabileceğini sanmadığını" ekledi.

Strauss nihayetinde Oppenheimer'ı tam olarak istediği yere getirmişti. Yine de Oppie, duyduklarına sakin bir şekilde tepki vermiş, tüm doğru soruları kibarca sormuş, seçeneklerini keşfetmeye çalışmış gibi görünüyor. Strauss'un ofisine girdikten otuz beş dakika sonra Oppenheimer, Strauss'a Herb Marks'a danışacağını söyleyerek ayrılmak üzere ayağa kalktı. Strauss ona şoförlü Cadillac'ını önerdi ve Oppenheimer –perişan hâlde (dış görünüşü aksini söylüyordu)– düşünmeden kabul etti.

Ancak Marks'ın ofisine gitmek yerine şoförden, Weinberg davası sırasında kendisine hukuk danışmanlığı yapan AEC'nin eski avukatı Joe Volpe'un hukuk bürosuna sürmesini istedi. Kısa bir süre sonra, Marks da onlara katıldı ve üç adam bir saat boyunca Robert'ın seçeneklerini değerlendirdi. Görüşmeleri gizli bir mikrofonla kayıt altına alındı.* Oppenheimer'ın Volpe'a danışacağını öngören ve yasal müvekkil-avukat dokunulmazlığını ihlal etme konusunda bir kaygı taşımayan Strauss, Volpe'un ofisinin dinlenmesi işini daha önceden ayarlamıştı.†

Volpe'un ofisindeki gizli mikrofonlar, Strauss'a, kendisine sağlanan dökümler aracılığıyla, Oppenheimer'ın danışmanlık sözleş-

---

* Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 234; Stuart H. Loory, "Oppenheimer Wiretapping Is Disclosed," WP, 28.12.75.

† Aynı gün öğleden sonra Strauss FBI'ı aradı ve 1 Aralık'ta Oppenheimer'ın Princeton'daki evine ve ofisine telefon dinleme cihazı yerleştirmek için Hoover'a yaptığı talebi tekrarladı. Telefon dinleme cihazı, Olden Malikanesi'ne 1954 yılbaşında sabah 10.20'de kuruldu. (Ladd'den Hoover'a, not, 21.12.53, JRO FBI dosyası, böl. 16, bel. 514. Bu not, Strauss'un 17.12.53 tarihinde dinleme kayıtlarını istediğini ve gözetim talebinde bulunduğunu gösteriyor. İlginç bir şekilde, bir FBI iç notunda ajanlar "AEC'ye göre Oppenheimer'ın giriş kapısının yanında bir sandalye üzerinde .22 kalibrelik bir tabanca tuttuğu" konusunda uyarılıyordu. Bkz. Belmont'tan Ladd'e, not, 22.12.53, JRO FBI dosyası, bel. 513.)

mesini feshetmek veya resmi bir duruşmayla suçlamalara cevap vermek arasında yaptığı tartışmaları izleme olanağı verdi. Oppie kararsızdı ve resmen acı çekiyordu. Öğleden sonra Anne Wilson Marks geldi ve kocasıyla Robert'ı Georgetown'daki evlerine götürdü. Oppenheimer yolda, "Başıma gelenlere inanamıyorum," dedi.* O akşam Robert, Kitty'ye danışmak için Princeton'a giden trene bindi.

Strauss o akşam Oppenheimer'ın kararını bekliyordu. Ertesi sabah ondan hâlâ haber alamayınca Nichols'tan gündüz Oppenheimer'ı aramasını istedi.† Oppenheimer, karar vermek için daha fazla zamana ihtiyacı olduğunu söyledi. Nichols, ona üç saatlik bir süre vererek kaba bir şekilde "daha fazla zaman olmadığını" söyledi. Oppenheimer önce kabul etti ancak bir saat sonra Nichols'ı geri aradı ve Washington'a gelip cevabını şahsen vermek istediğini söyledi. Öğleden sonra bir trene bineceğini ve ertesi sabah saat 09.00'da Strauss'u göreceğini söyledi.

Peter ve Toni'yi sekreteri Verna Hobson'a bıraktı. Robert ve Kitty, Trenton'da bir trene bindi ve öğleden sonra Washington'a vardılar. Marks'ların Georgetown'daki evine gidip geceyi Marks ve Volpe ile geçirdiler ve Robert'ın suçlamalara cevap verip vermeyeceğini tartışmaya devam ettiler.

Anne'in dediğine göre Robert, "Hâlâ aynı, umutsuz ruh hâli içindeydi." Saatlerce süren stratejik tartışmadan sonra, avukatlar nihayet "Sevgili Lewis," diye başlayan bir sayfalık bir mektup hazırladılar.‡ Oppenheimer, güçlü bir vurguyla Strauss'un onu istifaya teşvik ettiğini ima ediyordu. Oppenheimer, "Bana, komisyona danışmanlık sözleşmemin feshini talep etmemi ve böylece suçlamaların açıktan değerlendirilmesinden kaçınmamı, belki de cazip bir alternatif olarak sundun," diyor ve bu seçeneği ciddi bir şekilde değerlendirdiğini de belirtiyordu. "Bu şartlar altında böyle bir hareket tarzı seçmem, yaklaşık on iki yıldır hizmet ettiğim bu hükümete aslında hizmet etmeye layık olmadığım görüşüne katıldığım ve bunu kabul ettiğim anlamına gelir. Ben bunu yapamam. Eğer o kadar değersiz olsaydım, ülkemize bu denli hizmet edemezdim,

---

* Stern, *The Oppenheimer Case,* s. 235.

† JRO FBI dosyası, böl. 16, bel. 574-575, Belmont, Ladd'e not, 22.12.53.

‡ JRO'dan Strauss'a, 22.12.53, Strauss Evrakı, HHL.

Princeton'da İleri Araştırma Enstitüsü Direktörü olamazdım ve çok kereler ülkemiz ve bilimini temsilen konuşmak üzere kendimi kürsülerde bulmazdım."

Gecenin sonunda Robert bitkin ve umutsuzdu. Birkaç içkiden sonra, üst kattaki misafir odasına çekildi. Birkaç dakika sonra, Anne, Herb ve Kitty "korkunç bir ses" duydu ve Anne merdivenlerden çıkan ilk kişi oldu.* Robert ortalıkta yoktu. Banyo kapısını çaldıktan ve adıyla seslendikten sonra cevap gelmeyince kapıyı açmaya çalıştı. "Banyo kapısını açamadım," diyordu, "ve Robert'tan yanıt alamadım."

Banyoda yere yığılmıştı ve baygın bedeni kapıyı kapatıyordu. Robert'ın hamur gibi olmuş bedenini kenara doğru iterek kapıyı yavaş yavaş açılmaya zorladılar. Sonra onu bir kanepeye yatırıp ayılttılar. Anne'in söylediğine göre kendine geldiğinde "mırıldanıp duruyordu." Robert, Kitty'nin ona verdiği reçeteli bir ilaç olan uyku hapını aldığını söyledi. Anne'in aradığı doktor telefonda, "Uyumasına izin vermeyin," diye tembih etti. Bunun üzerine doktor gelinceye kadar yaklaşık bir saat boyunca, Robert'ı ileri geri yürüttüler, ona yudum yudum kahve içirmeye çalıştılar. Oppie'nin "ormandaki canavarı" gelmiş, çilesi başlamıştı.

* Anne Marks, röportaj: Bird, 14.3.02.

BEŞİNCİ KISIM

OTUZ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

"Oldukça Kötü Görünüyor, Değil mi?"

Birileri Joseph K.'ya iftira etmiş olmalıydı, çünkü yanlış bir şey yapmadığı hâlde bir sabah tutuklandı.

FRANZ KAFKA, *Dava*

Oppenheimer, Strauss'a istifa etmeyeceğini bildirir bildirmez, AEC'nin genel müdürü Kenneth Nichols, olağanüstü bir Amerikan soruşturması başlattı. Nichols, Harold Green'e genç AEC avukatının Oppenheimer'a karşı suçlama mektubu hazırladığı gün, fizikçinin "kaypak bir orospu çocuğu olduğunu, ancak bu sefer onu yakalayacaklarını" söylemişti.* Geriye dönüp bakıldığında Green, söz konusu ifadenin AEC'nin duruşmalar boyunca tavrının en doğru ifadesi olduğu yorumunu yapmıştı.

Noel arifesinde, iki FBI ajanı Olden Malikanesi'ne geldi ve Oppenheimer'ın elde kalan gizli evrakını teslim aldı. Aynı gün Oppenheimer, AEC'nin 23 Aralık 1953 tarihli resmi suçlama mektubunu aldı. Nichols, Oppenheimer'a AEC'nin hâlihazırda "Atom Enerjisi Komisyonu çalışmalarında devam eden istihdamının ortak savunma ve güvenliği tehlikeye atıp atmayacağını ve bu devam eden istihdamın ulusal güvenliğin çıkarlarıyla tam olarak tutarlı olup olmadığını" sorguladığını bildirirken, "Bu mektup, bu sorunun çözü-

* Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review,* Temmuz 1990, s. 1449.

müne yardımcı olmak için atabileceğiniz adımlar hakkında size bilgi vermek içindir," diyordu.* Suçlamalar arasında Oppenheimer'ın bilinen ve bilinmeyen komünistlerle olan "uygunsuz" ilişkilerine dair alışıldık bilgiler, California Komünist Partisi'ne yaptığı katkılar ve Chevalier olayının yanı sıra "diğer seçkin biliminsanlarını hidrojen bombası projesi üzerinde çalışmamaya ikna etmede etkili olmak ve en deneyimli, en güçlü ve en etkili üyesi olduğu hidrojen bombası projesine karşı çıkarak bombanın geliştirilmesini kesin olarak yavaşlatmak" vardı. Hidrojen bombasının geliştirilmesini geciktirmekle ilgili olan bu sonuncu suçlama hariç tüm iddialar daha önce General Groves ve AEC tarafından incelenmiş ve düşürülmüştü. Bu gerçekleri tam olarak bildiği hâlde Groves, ordunun 1943'te Oppenheimer'a güvenlik izni vermesini talep etmiş ve AEC bu izni 1947'de ve sonrasında yenilemişti.

Oppenheimer'ın Süper'e muhalefetinin de suçlamalara dahil edilmesi, Washington'ı saran McCarthy histerisinin derinliğini yansıtıyordu. Karşıtlarını sadakatsizlikle suçlayan bu anlayış, hükümet danışmanlarının rolünü ve danışmanın amacını yeniden tanımlamıştı. AEC'nin suçlamaları, bir hukuk mahkemesinde mahkûmiyet getirmesi muhtemel dar kapsamlı bir iddianame değildi. Daha ziyade siyasi bir iddianameydi ve Oppenheimer, AEC başkanı Lewis L. Strauss tarafından atanan bir AEC güvenlik soruşturma heyeti tarafından değerlendirilecekti.

Noel'den bir iki gün önce, Oppenheimer'ın sekreteri masasında otururken Robert ve Kitty ofise girip kapıyı kapattılar. Bu alışılmadık bir durumdu: Robert neredeyse her zaman kapısını açık tutardı. Verna Hobson, "Orada uzun süre kaldılar," diyordu.† "Bir şeylerin yanlış gittiği belliydi." Sonunda dışarı çıktıklarında, birer içki içtiler ve Hobson'a da bir tane ikram ettiler. Daha sonra, Hobson eve gittiğinde, kocası Wilder'a, "Oppenheimer'ların başı bir tür belada; ne olduğunu bilmiyorum ama onlara bir tür hediye vermek istiyorum," dedi. Wilder, Brezilyalı bir soprano tarafından doldurulmuş bir plak satın almıştı, Verna bu plağı ertesi gün ofise götürdü ve Robert'a

* JRO soruşturması, s. 3, 6.

† Verna Hobson, röportaj: Sherwin, 31.7.79, s. 4.

verirken şöyle dedi, "Bu bir Noel hediyesi değil ve dışarı çıkıp sizin için satın almadım; daha önce açılıp dinlendi. Bu sadece size şimdi vermek istediğim bir hediye." Robert onu aldı ve bir an için başını eğip sabit bir şekilde oturdu, sonra başını kaldırdı ve "Ne kadar inanılmaz bir hediye!" dedi.

Öğleden sonra Hobson'ı ofisine çağırdı ve kapıyı kapatarak, ona neler olduğunu anlatmak istediğini söyledi. Sonraki bir buçuk saat boyunca orada oturup ona sadece suçlamaları değil, çocukluğunun, ailesinin ve yetişkin hayatının tüm hikâyesini anlattı. Bunların hepsi Hobson için yeniydi. Geriye dönüp bakınca sekreter kadın, Nichols'un suçlama mektubuna cevap vererek söylemeyi planladığı şeyleri prova ettiğini düşünüyordu. Sonuç olarak Oppenheimer, "sözde uygunsuz bilgi öğelerinin. . . hayatı ve yaptığı işlere bakılmadan doğru bir şekilde anlaşılamayacağını" düşünmüş olmalıydı.*

Sonraki birkaç hafta boyunca Robert, savunma hazırlamak için hummalı bir şekilde çalıştı. AEC, suçlamalara yanıt vermesi için kendisine otuz günlük bir süre vermişti. İlk olarak, bir hukuk ekibi toplamak durumunda kaldı. 1954 yılının Ocak ayının başlarında Herb Marks ve Joe Volpe'a danıştı. Marks, arkadaşının seçkin, siyasi bağlantısı olan bir avukat tarafından temsil edilmesi gerektiğine şiddetle inanıyordu. Volpe buna karşı çıktı ve Oppenheimer'ı nitelikli bir duruşma avukatı bulmaya çağırdı. Bir süre New York'un saygın ama yaşlı bir avukatı olan John Lord O'Brian'ı alabilecekleri düşünülüyordu. O'Brian sağlık nedenlerinden dolayı çekilmek zorunda kaldı. Bir başka seçkin dava avukatı, seksen yaşındaki John W. Davis, AEC'nin soruşturmayı New York'ta yapmayı kabul etmesi hâlinde davayı alabileceğini söyledi. Strauss bunun da gerçekleşmesini engelledi. Sonunda, Oppenheimer ve Marks, New York hukuk firması Paul, Weiss, Rifkind, Wharton & Garrison'ın büyük ortağı Lloyd K. Garrison'ı görmeye gittiler. Oppie, Avukat Garrison'la geçen bahar, İleri Araştırma Enstitüsü'ne mütevelli olarak katılması vesilesiyle tanışmış ve onun kibar tavırlarını sevmişti. Garrison'ın soyağacı da kişisel itibarı kadar seçkindi. Büyük büyükbabalarından biri kölelik karşıtı William Lloyd Garrison'du ve büyükbabası

* JRO soruşturması, s. 7.

The Nation'ın edebi editörlüğünü yapmıştı. Garrison, sıkı bir liberal ve Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği'nin yönetim kurulu üyesiydi. Yılbaşından kısa bir süre sonra, Marks ve Oppenheimer, Garrison'la New York'taki evinde görüştü ve ona General Nichols'un suçlama mektubunu gösterdi. Garrison evrakı okuduktan sonra Robert, "Oldukça kötü görünüyor, değil mi?" dedi.* Garrison kısaca, "Evet," diye yanıtladı.

Garrison konuyu anlamıştı. Yapılacak ilk şeyin, AEC'nin, Oppenheimer'ın suçlamalara yanıt vermesi için otuz günlük süreyi uzatmasını sağlamak olduğunu söyledi. 18 Ocak'ta Garrison Washington'a gitti ve gerekli uzatmayı aldı. Ayrıca, dava tecrübesi olan bir avukatı baş danışman olarak almaya çalıştı ancak başarısız oldu. Bu arada, Oppenheimer ile suçlamalara verilecek yazılı yanıt üzerinde çalışmaya başladı. Haftalar geçtikçe Garrison, fiilen Oppenheimer'ın baş danışmanı oldu. Garrison dahil herkes, duruşma deneyimi eksikliğinin onu pek de ideal olmayan bir seçim hâline getirdiğinin farkındaydı. Ocak ayının ortalarında David Lilienthal, Garrison'ı tuttuğunu Oppenheimer'dan öğrenince günlüğüne şunları kaydetti: "Deneyimli bir duruşma avukatı olmasını beklerdim ama Robert'ın aleyhine açılan dosya o kadar zayıf ki, avukat seçimi normalde olması gerektiği kadar önemli değil."†

Oppenheimer'ın yaklaşmakta olan soruşturmasının haberi çok geçmeden Washington'ın her yerine sızmaya başladı. 2 Ocak 1954'te FBI, Kitty'nin "işlerin nasıl yürüdüğünü" bilip bilmediğini anlamak için Dean Acheson'a ulaşma çabalarını kayıt altına aldı.‡ Günler sonra Strauss, FBI'a "biliminsanlarından, duruşma heyetini Oppenheimer'ı 'aklayacak' kişilerden seçmesi konusunda biraz baskı gördüğünü bildirdi." Strauss, FBI'a "bu şekilde herhangi bir eyleme zorlanmak istemediğini" söyledi. Ayrıca Oppenheimer'ı soruşturacak heyetin seçiminin "çok önemli" olduğunu anladığını da belirtti. Vannevar Bush, Strauss'la ofisinde görüştü ve AEC başkanına, Oppenheimer'a karşı yaptığı eylemin haberlerinin "her yerde"

* Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 520.

† Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal*, cilt. 3, s. 462.

‡ Belmont'tan Ladd'e, FBI notu, 7.1.54, böl. 17, bel. 605, JRO FBI dosyası.

duyulduğunu söyledi.* Bush, bunun "büyük bir adaletsizlik" olduğunu ve davayı takip ederse bunun "şüphesiz Strauss'un kendisine karşı saldırılarla sonuçlanacağını" açıkça bildirdi. Strauss öfkeyle "umurunda olmadığını" ve bu tür yorumlarla kendisine "şantaj yapılamayacağını" söyledi.

Strauss daha sonraları kendisinin kuşatma altında olduğunu söyledi ama aslında avantajı elinde tuttuğunu biliyordu. FBI, ona Oppenheimer'ın hareketlerinin ve avukatlarıyla yaptığı konuşmaların günlük özetlerini veriyordu ve böylece Oppenheimer'ın tüm hukuki manevralarını öngörebilmesini sağlıyordu. Oppenheimer'ın FBI dosyasının, Oppenheimer'ın avukatlarının asla göremeyecekleri bilgiler içerdiğini biliyordu çünkü onlara gerekli güvenlik iznının verilmemesini sağlayacaktı. Ayrıca, duruşma kurulu üyelerini kendisi seçecekti. 16 Ocak'ta Garrison, kendisi ve Herb Marks için güvenlik izni talep etti ve Strauss, AEC'nin eski hukuk personeli Marks için bu izni vermedi.† Garrison'ın dosyayı hazırlayabilmek için iznini zamanında alıp alamayacağı ise meçhuldü. Ama ya tüm savunma ekibinin aklanacağı ya da hiçbirinin temize çıkmayacağı yönünde pozisyonunu aldı, bu kararı verdiğine kısa süre sonra pişman olacak ama tersine çevirmeyi başaramayacaktı.

Ancak mart ayının sonlarında Garrison, duruşma heyeti üyelerinin tam bir hafta boyunca Oppenheimer hakkındaki ham FBI soruşturma dosyalarını inceleyeceklerini öğrendi. Daha da kötüsü Garrison, AEC'nin "kovuşturma" avukatının, FBI dosyasındaki uygunsuz maddeler konusunda yönetim kurulu üyelerine rehberlik etmek ve sorularını yanıtlamak için hazır bulunacağını da öğrendi. Garrison, dosyalara bir hafta daldıktan sonra heyet üyelerinin, müvekkiline karşı önyargılı olacağına dair "kötü bir hisse" kapılmıştı. Ancak aynı ayrıcalığı, yani bir hafta sürecek brifing sırasında onun da hazır bulunmasını istediğinde, doğrudan reddedildi. Eşzamanlı olarak Garrison kendisi için bir acil durum güvenlik izni almaya çalıştı, böylece en azından aynı materyalin bir kısmını okuyabilecekti. Ancak Strauss, Adalet Bakanlığı'na "hiçbir koşulda acil durum izni

* Belmont'tan Ladd'e, FBI notu, 15.1.54, böl. 18, JRO FBI dosyası.
† Strauss'tan Hoover'a, 18.1.54, Strauss Evrakı, HHL.

vermemeliyiz" dedi.* Strauss'a göre ne Oppenheimer ne de avukatı, bir mahkemede sanığa tanınan "haklardan" hiçbirine sahip değildi; bu bir AEC Personel Güvenlik Heyeti Soruşturması'ydı, bir hukuk davası değildi ve kuralları Strauss koyacaktı. Oppenheimer'ın savunmasını baltalamak için yaptığı şeylerin anayasaya aykırı olması Strauss'un umurunda değildi. FBI telefon dinlemelerinin yasadışı olduğunu biliyordu ama umurunda değildi. Bir ajana "Büro'nun Princeton'da Oppenheimer üzerindeki teknik takibinin AEC'ye çok yardımcı olduğunu, çünkü onun tasarladığı hareketlerden önceden haberdar olduklarını" söyledi.† Bu taktikler Harold Green'i o kadar rahatsız etti ki, Strauss'a "davanın bir soruşturmadan çok bir kovuşturma olduğunu ve bununla birlikte anılmak istemediğini" söyleyerek davadan çıkarılma talebinde bulundu.‡

Bir gün, Washington'da Bacher'larda misafirken Robert ev sahiplerine takip edildiğini düşündüğünü açıkça belirtti. "Odaya gelirdi," diyordu Jean Bacher, "ve ilk iş olarak önce resimleri kaldırır ve kayıt cihazını bulmak için altlarına bakardı."§ Bir gece duvarda asılı olan bir resmi indirdi ve "İşte burada!" dedi. Bacher, takip ediliyor olmanın Oppenheimer'ı "dehşete düşürdüğünü" söylüyordu.

Newark'taki bir FBI ajanı, Oppenheimer'ın evindeki elektronik takip cihazının "avukat-müvekkil ilişkilerini ifşa etmek anlamına geleceğini söyleyerek" durdurulmasını önerdiğinde Hoover bunu reddetti.¶ Üstelik FBI'ın gözetimi yalnızca Oppenheimer'la sınırlı değildi. Kitty'nin ebeveynleri Franz ve Kate Puening, bir Avrupa gezisinden gemiyle döndüklerinde Büro, bagajlarının ABD Gümrük görevlileri tarafından baştan sona aranmasını sağladı. Ayrıca Puening'lerin sahip olduğu tüm yazılı materyalleri de fotoğrafladılar. Kitty'nin tekerlekli sandalyeye mahkûm olan babası ve Bayan Puening, bu muamele karşısında o kadar rahatsız oldular ki hastaneye kaldırıldılar.

---

* Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 257; Strauss, dosyaya not, 29.1.54, Strauss Evrakı, HHL.

† Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 227.

‡ Strauss, dosyaya not, 15.2.62, Harold Green klasörü, 1957-1976, kutu 36, Strauss Evrakı, HHL. Strauss bunu Green'den öğrendi. O da Herbert Marks'ın bunu dinlemelerden söylediğini belirtti.

§ Bacher, röportaj: Sherwin, 29.3.83.

¶ FBI telgraf, 17.3.54, böl. 24, bel. 1024, JRO FBI dosyası.

Strauss, Oppenheimer'ın AEC meseleleri üzerindeki etkisini sona erdirmek için planını Amerika'nın geleceği için verilen bir savaş havasına soktu. AEC'nin genel danışmanı William Mitchell'e "bu dava kaybedilirse, atom enerjisi programı . . . 'solcuların' eline geçecek. Bu olursa, Oppenheimer temize çıkarsa bu başka bir Pearl Harbor anlamına gelecek, o zaman 'herkes' aleyhindeki bilgilere bakılmaksızın aklanabilir."* Strauss, ülkenin geleceği tehlikedeyken normal yasal ve etik kısıtlamaların göz ardı edilebileceğini savunuyordu. Oppenheimer'ın sözleşmeli danışman olarak AEC ile olan resmi bağını koparmak yeterli değildi. Fizikçinin itibarı lekelenmedikçe Strauss, Oppenheimer'ın prestijini Eisenhower yönetiminin nükleer silah politikalarının sesli bir eleştirmeni olarak kullanacağından korkuyordu. Bu olasılığı ortadan kaldırmak için, Oppenheimer'ı etkisiz bırakacak şekilde işleyecek bir "Star Chamber"† duruşması tasarlıyordu.‡

Ocak ayının sonunda Strauss, Oppenheimer aleyhine davayı yürütmek için kırk altı yaşında bir Washington'lı olan Roger Robb'u seçmişti. Yardımcı federal savcı olarak yedi yıllık bir savcılık deneyimiyle Robb, amansız çapraz sorgulama yeteneklerine sahip agresif bir dava avukatı olarak haklı bir üne sahipti. Yirmi üç cinayet davasını yürütmüş ve çoğunda mahkûmiyet sağlamıştı. 1951'de mahkeme tarafından atanan avukat olarak, Earl Browder'ı Kongre'ye saygısızlık suçlamalarına karşı başarıyla savundu (Browder ona "gerici" diyor ama hukuk konusundaki becerilerini övüyordu).§ Robb her bakımdan politik olarak muhafazakârdı. Müvekkilleri arasında ateşli bir sağcı köşe yazarı ve radyo yayıncısı olan Fulton Lewis, Jr. da vardı. Yıllar boyunca, aynı zamanda FBI ile "samimi temasları"

---

* Belmont'tan Ladd'e, FBI notu, 26.1.54, böl. 19, bel. 704, JRO FBI dosyası. Strauss'un Oppenheimer'ın peşine düşmesini bütün tarihçiler bir inat uğruna şeklinde algılamamıştır. Biraz farklı bir görüş için bkz. Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty - Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review,* Temmuz 1990, s. 1385.

† 15. ile 17. yüzyıllar arasında haksızlıkları örtbas etmek ve siyasi linç faaliyetlerinde bulunmak amacıyla Westminster Kraliyet Sarayı bünyesinde çalışan bir İngiliz mahkemesi. *-çn*

‡ Thorpe, "J. Rwobert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 562.

§ Stern, *The Oppenheimer Case,* s. 242; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer,* s. 230.

olmuştu.* Hoover'ın öğrendiğine göre, Büro ajanlarıyla her zaman "tam bir işbirliği içinde" çalışmıştı. Bir keresinde Robb, bir *Yale Law Review* makalesinde FBI'ı eleştiren ünlü sivil özgürlükçü Thomas Emerson'a verdiği yanıttan dolayı tebrik etmek için bir mektup yazarak direktörün gözüne girme fırsatını yakalamıştı. Dolayısıyla Strauss'un sadece sekiz gün içinde Robb için güvenlik izni ayarlayabilmesi şaşırtıcı değildi.

Robb Şubat ve Mart aylarında duruşmaya hazırlanırken Strauss, kendi notlarından Oppenheimer dosyasında Robb'un potansiyel savunma tanıklarının ifadelerinde suçlayıcı olarak kullanabileceği bilgiler gönderdi. "Dr. Bradbury ifade verirse... Dr. Rabi ifade verirse... General Groves ifade verirse..." diye tek tek yazdı.† Ve her durum için Strauss, Robb'a, tanığın Oppenheimer'ı savunmak için söyleyeceklerini zayıflatacağını düşündüğü bir belge verdi. Buna ek olarak, Strauss'un ısrarı üzerine FBI, Robb'a Oppenheimer hakkındaki kapsamlı araştırma raporlarını sunduğu gibi fizikçinin Los Alamos'taki evinden gelen çöplere ait seçme içerikleri de ekledi.‡

Savcısını seçen Strauss, şimdi de dikkatini yargıçları seçmeye odaklamıştı. AEC güvenlik inceleme kurulunda görev yapması için üç adama ihtiyacı vardı ve solcu geçmişi ortaya çıktığında Oppenheimer'ın dürüstlüğünden şüphelenebileceğini düşündüğü adaylar arıyordu. Şubat ayının sonunda, heyetin başkanlığı için Gordon Gray'de karar kıldı. O zamanlar Kuzey Carolina Üniversitesi'nin rektörü olan Gray, Truman yönetiminde ordu sekreteri olarak görev yapmıştı. Eski bir dostu olan Strauss, Gray'in 1952 seçimlerinde Eisenhower'a oy vermiş muhafazakâr bir Demokrat olduğunu biliyordu. Zenginliği R.J. Reynolds Tobacco Company'den gelen Güneyli bir aristokrat ailenin üyesi olan Gray'in, neye bulaştığına dair hiçbir fikri yoktu. Görevinin birkaç hafta süreceğini ve Oppenheimer'ın temize çıkacağını düşünüyor gibiydi. Strauss'un Oppenheimer'a olan kişisel düşmanlığının yanı sıra bahsin büyüklüğünden de haberdar olmayan Gray, güvenlik kuruluna olası bir

---

* Belmont'tan Ladd'e, FBI notu, 29.1.54, JRO FBI dosyası, böl. 19, bel. 716.

† Strauss'tan Robb'a, 23.2.54, Strauss Evrakı, HHL; Belmont'tan Ladd'e, FBI notu, 25.2.54, böl. 21, bel. 824, JRO FBI dosyası.

‡ Hewlett ve Holl, *Atoms for Peace and War*, s. 86.

aday olarak safça David Lilienthal'i önerdi. Bu öneriyi duyduğunda Strauss'un yüzünde beliren ifadeyi tahmin edersiniz.

Strauss, Lilienthal yerine bir başka güvenilir muhafazakâr Demokrat olan Sperry Corporation'ın başkanı Thomas Morgan'ı seçti. Strauss, üçüncü üye olarak, her iki temel yeterliliği de bilimsel geçmişi olan (Loyola ve Northwestern üniversitelerinde fahri kimya profesörü) muhafazakâr Cumhuriyetçi Dr. Ward Evans'ı seçti. Evans'ın önceki AEC soruşturmalarında güvenlik izinlerini iptal etme konusunda kusursuz bir oy kullanma sicili vardı. Gray, Morgan ve Evans, Oppenheimer'ın bir sempatizan olarak geçmişine dair hiçbir şey bilmiyorlardı ancak güvenlik dosyasında okuyacaklarından sonra şoke olacakları kesindi. Strauss'un bakış açısıyla, onlar mükemmel boş kaplardı.

Ocak ayında bir gün tesadüfen, *New York Times*'ın Washington büro şefi James Reston, Oppenheimer'ın Washington'dan New York City'ye gitmekte olduğu uçağa bindi. Birlikte oturup sohbet ettiler ancak daha sonra Reston defterine, "Opphenheimer benim varlığım nedeniyle anlatılmaz derecede heyecanlı ve belli ki biraz gergindi," diye yazacaktı.* Reston, Washington çevresinde bazı telefon görüşmeleri yaptı ve "Bu günlerde Oppenheimer'ın nesi var?" diye soruşturdu. Çok geçmeden FBI telefon dinlemelerine, Reston'ın defalarca Oppie'yi arama çabaları da takıldı.

Oppenheimer, güvenlik izninin askıya alınmasının yakında kamuoyunda duyulacak olmasından "son derece rahatsızdı."† Sonunda Reston'ın aramalarından birini yanıtladı ve Reston ona güvenlik izninin askıya alındığına ve AEC'nin onu soruşturduğuna dair duyduğu söylentileri anlattı.‡ Ayrıca, bu bilgilerin hükümetten birileri tarafından Senatör McCarthy'ye iletildiğini söyledi. Oppenheimer yorum yapmak istemediğini söyleyince Reston, haberin yayımlanmasının an meselesi olduğunu söyledi. Oppenheimer yorum yapmayı reddetti ancak avukatıyla görüşmesini söyledi. Reston,

* James Reston, *Deadline: A Memoir*, s. 221-26; Richard Polenberg, *In the Matter of J. Robert Oppenheimer*, s. xxvii.

† FBI'dan Lewis Strauss'a, 2.2.54, böl. 19, bel. 741, JRO FBI dosyası (gizliliğin kaldırılması 1997).

‡ FBI 29.1.54 özeti, böl. 19, bel. 720, JRO FBI dosyası.

Garrison'ı ocak ayı sonlarında gördü ve iki adam bir anlaşmaya vardı. Hikâyenin er ya da geç ortaya çıkacağını bilen Garrison, Reston'a AEC suçlama mektubunun bir kopyasını ve Oppenheimer'ın hazırladığı savunmayı vermeyi kabul etti. Karşılığında Reston, haberin patlamak üzere olduğu âna kadar hikâyeyi basmamayı kabul etti.*

Oppenheimer'ın savunma hazırlığı zorlu bir sınava dönüştü. Çoğu gün Fuld Hall'daki ofisinde Garrison, Marks ve diğer avukatlarla oturup ifadesini hazırlıyor ve davanın ince noktalarını tartışıyordu. Her akşam saat beşte ayrılıyor ve araziden geçerek Olden Malikânesi'ne gidiyordu. Çoğu zaman avukatlar da onu eve kadar takip ediyordu. Orada akşam geç saatlere kadar çalışıyorlardı. Sekreterinin söylediğine göre "çok yoğun günlerdi."† Ancak Robert hemen hemen sakin görünüyordu. Verna Hobson'a göre "gerçekten çok iyi idare ediyor görünüyordu." "Tüberkülozdan iyileşen insanlarda görülen muhteşem bir dayanma gücüne sahipti. İnanılmaz derecede sıska olmasına rağmen inanılmaz derecede de sıkıydı." Şubat ayı çoktan gelmişti, dürüst ve son derece ihtiyatlı bir sekreter olan Hobson, hâlâ kocasına neler olduğunu anlatmamıştı. Bu onu rahatsız ediyordu, bu yüzden bir gün Robert'a, "Yaşanan sorun hakkında Wilder'ı bilgilendirmek için izninizi alabilir miyim?" diye sordu.‡ Oppenheimer ona şaşkınlıkla baktı ve "Bunu uzun zaman önce yaptığını sanıyordum," dedi.

Oppenheimer, AEC'nin suçlamalarına yanıt olacak mektup üzerinde "inanılmaz derecede sıkı" çalıştı. Hobson, "Olabildiğince açık ve doğru bir yazı yazmak için sancılı bir şekilde çalışıyor ve taslak üstüne taslak yazıyordu. Toplam kaç saat çalıştığını tahmin etmek güç," diyordu. Döner deri koltuğunda oturarak birkaç dakika sessizce düşünüyor, birkaç not alıyor, sonra kalkıp ofiste volta atarken dikte etmeye başlıyordu. Hobson, "Yuvarlak cümleler ve paragraflar hâlinde bir saat boyunca dikte ettiği oluyordu," diyordu. "Tam bileğim kopacakken, 'On dakika ara verelim' diyordu." Sonra geri geliyor ve bir saat daha yazdırıyordu. Robert'ın diğer sekreteri Kay

* Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 531.
† Verna Hobson, röportaj: Sherwin, 31.7.79, s. 8.
‡ A.g.e., s. 5.

Russell, Hobson'ın steno notlarını üçlü boşlukla daktilo ediyordu. Robert onu gözden geçiriyor ve Kay yeniden yazdıktan sonra Kitty alıp düzeltiyordu. Sonunda, Robert tüm değişiklikleri bir kez daha gözden geçiriyordu.

Robert kendini savunmak için çok çalışıyorsa da bunu neredeyse kaderci bir şekilde yapıyordu. O yıl ocak ayının sonlarında, büyük bir fizik konferansına katılmak için Rochester, New York'a gitti. Teller, Fermi ve Bethe de dahil tüm tanıdık yüzler oradaydı. Robert, insanlarla birlikteyken yaklaşmakta olan zorlu süreç hakkında hiç renk vermedi ancak eski arkadaşının "sıkıntıda" olduğunu açıkça gören Bethe'ye açıldı. Oppie, Bethe'ye kaybedeceğine olan inancını da itiraf etti.* Teller, Oppenheimer'ın güvenlik izninin askıya alındığını zaten duymuştu ve bu nedenle konferansta bir mola sırasında ona doğru yürüdü ve, "Başına gelenleri duydum ve üzüldüm," dedi.† Robert, Teller'a yıllar boyunca yaptığı faaliyetler içinde bir "fesatlık" görüp görmediğini sordu. Teller hayır deyince, Robert soğukkanlılıkla Teller'a, avukatlarıyla konuşursa minnettar olacağını söyledi.

Teller, New York'a bir sonraki gelişinde Garrison'la görüştü ve ona Oppenheimer'ın pek çok konuda, özellikle hidrojen bombası kararı konusunda son derece yanıldığını düşünürken, vatanseverliğinden hiç şüphe duymadığını söyledi. Ancak Garrison, Oppenheimer'a karşı duygularının sıcak olmadığını hissetti: "Robert'ın bilgeliğine ve muhakemesine güvenmediğini ifade etti ve bu nedenle devlet işlerinin onsuz daha iyi yürüyeceğini söyledi.‡ Bu konudaki duyguları ve Robert'tan hoşlanmaması o kadar yoğun hissediliyordu ki, sonunda onu tanık olarak çağırmamaya karar verdim."

Robert bir süredir kardeşiyle görüşmüyordu. Frank o kış Doğu'ya gelmeyi planlamış ancak çiftlikteki çalışmalar onu bu ziyareti ertelemeye zorlamıştı. 1954 yılının şubat ayının başlarında, iki kardeş telefonda konuştu ve Robert, "başının önemli ölçüde belada" olduğunu açıkladı.§ Yakında buluşabileceklerini umduğunu söyledi

---

* Jeremy Bernstein, *Oppenheimer*, s. 96; Bernstein Bethe ile bir telefon röportajına atıfta bulunuyor.

† Robert Coughlan, "The Tangled Drama and Private Hells of Two Famous Scientists," *Life*, 13.12.63; Teller, *Memoirs*, s. 373.

‡ Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 516.

§ FBI 6.2.54 özeti (dinleme), böl. 19, bel. 760, JRO FBI dosyası.

çünkü Avrupa'dan döndüğünden beri "sorununu yeterince anlatacak" bir mektup yazmayı denemiş ancak becerememişti.

Arkadaşlarına göre, Robert şaşırmış ve son derece pasif görünüyordu. Bir gün avukatların yasal stratejiler hakkında konuşmalarını dinlerken Verna Hobson'ın sabrı taştı ve Robert'ı zorlamaya başladı. "Robert'ın yeterince savaşmadığını düşünüyordum," diyordu. "Lloyd Garrison'ın fazla centilmen davrandığını düşünüyordum, sinirlendim. Çıkıp savaşmamız gerektiğini düşünüyordum."

Hobson genellikle avukatların tartışmalarından haberdardı ve anlayabildiği kadarıyla müvekkillerine yardım etmiyorlardı. "Bana tüm hikâye çok açık bir saçmalık gibi geldi," diyordu.* Robert'ın Washington'daki muarızları "tatlı mantık yürütmelere açık değildi ve bunu yapan her kimse onu bir araç olarak kullanıyor olmalıydı; yapılacak şey direnmek, karşılık vermek, saldırmaktı." Hobson, avukatlar arasında ne düşündüğünü söylemekten "çok çekiniyordu", "ama ona karşı homurdanmaya devam ediyordu." Sonunda, Oppenheimer onu bir kenara çekti ve Olden Malikânesi'nin arka basamaklarında durup çok nazikçe, "Verna, ben gerçekten elimden geldiği kadar sıkı savaşıyor ve bana en iyi yol gibi görünen şeyi izliyorum," dedi.

Garrison'ın yeterince agresif olmadığını düşünen tek kişi Hobson değildi. Kitty de hukuk ekibinin kocasına izlettiği yoldan memnun değildi. Kitty bir savaşçıydı. Genç bir kadın olarak Ohio, Youngstown'da fabrika kapılarının önünde durup komünist yayınları dağıtmasının üzerinden yirmi yıl geçmişti. Şimdi, belki de o zamandan beri ilk kez bu zorlu sınav nedeniyle tüm enerjisine, azmine ve zekâsına yeniden ihtiyaç vardı. Ne de olsa kocasına karşı yöneltilen iddiaların bir parçası da onun geçmiş hayatıydı. O da muhtemelen tanıklık etmek zorunda kalacaktı. Bu onun için olduğu kadar kendisi için de bir çile olacaktı.

Bir cumartesi günü bütün sabah AEC suçlamalarına vereceği yanıt üzerinde çalıştıktan sonra öğlenleyin Oppenheimer, yanında Hobson'la ofisinden çıktı. Hobson onu evine götürecekti ama otoparka çıktıklarında, aniden Einstein belirdi ve Oppenheimer

---

* Verna Hobson, röportaj: Sherwin, 31.7.79, s. 5.

onunla sohbet etmek için durdu.* İki adam konuşurken Hobson arabada oturdu ve Oppie arabaya döndüğünde ona, "Einstein, bana yapılan saldırının çok çirkin olduğunu ve istifa etmem gerektiğini düşünüyor," dedi. Belki de Nazi Almanya'sındaki kendi deneyimlerini hatırlayan Einstein, Oppenheimer'ın "cadı avına maruz kalmak zorunda olmadığını, ülkesine iyi hizmet ettiğini ve [Amerika'nın] vereceği ödül buysa, ona sırt çevirmesi gerektiğini" öne sürmüştü. Hobson, Oppenheimer'ın tepkisini net bir şekilde hatırlıyordu: "Einstein anlamıyor," demişti. Einstein, Nazi yayılımına maruz kalmamak için anavatanından kaçmış ve bir daha Almanya'ya ayak basmak istememişti. Ancak Oppenheimer Amerika'ya sırtını dönemezdi. Hobson'ın ısrarla söylediği gibi "Amerika'yı seviyordu. Ve bu aşk, bilim aşkı kadar derindi."

Einstein, Fuld Hall'daki ofisine doğru yürürken Oppenheimer'a doğru başını sallayarak asistanına, "Bak bir *narr* [aptal] gidiyor," demişti.† Einstein elbette Amerika'nın Nazi Almanya'sı olduğunu düşünmüyor ve Oppenheimer'ın kaçması gerektiğine de inanmıyordu. Ama McCarthy'cilik onu gerçekten telaşlandırıyordu. 1951'in başlarında arkadaşı Belçika Kraliçesi Elizabeth'e, "Burada, Amerika'da yıllar önce Almanya'da yaşanan felaket yaşanıyor: İnsanlar direniş göstermeden boyun eğiyor ve kötü güçlerin istediği hizaya geliyor," diye yazmıştı.‡ Şimdi, Oppenheimer'ın hükümetin güvenlik kuruluyla iş birliği yaparak sadece kendini küçük düşürmekle kalmayıp, tüm bu şer sürecine meşruiyet kazandıracağından endişe ediyordu.

Einstein sezgilerinde haklıydı ve zaman, Oppenheimer'ın hatalı olduğunu gösterecekti. Einstein, yakın arkadaşı Johanna Fantova'ya, "Oppenheimer benim gibi çingene değil," dedi.§ "Ben fil derisiyle doğdum; bana zarar verebilecek kimse yok." Oppenheimer'ın, kolayca incinebilen ve gözü korkutulabilen bir adam olduğunu düşünüyordu.

---

* A.g.e., s. 10; Hobson yorumu *In the Matter of J. Robert Oppenheimer,* Heinar Kipphardt'ın tiyatro oyunu, *Princeton History,* no. 1, 1971, s. 95-97.

† Seymour Melman bu hikâyeyi Marcus Raskin'e anlattı. Melman onu Einstein'in asistanı Bruria Kaufmann'dan dinledi.

‡ Alice Calaprice, ed., *The Expanded Quotable Einstein,* s. 55.

§ NYT, 24.4.04; Holton, *Einstein, History, and Other Passions,* s. 218-20.

Şubat ayının sonlarında, Oppenheimer, AEC suçlamalarına yanıt olarak mektubuna son dokunuşlarını yaparken, eski arkadaşı Isidor Rabi, Robert'ın bu duruşmadan tamamen kurtulması için bir anlaşmaya aracılık etmeye çalıştı.* Yılın başlarında, Rabi'nin dava hakkında Başkan Eisenhower'la görüşmeye çalıştığını duyan Strauss, bu girişimi başarıyla engellemişti. Bu sefer Rabi doğrudan Strauss'a, kendisi ve Nichols'un resmi suçlama mektubunu geri çekmeleri ve Oppenheimer'ın askıya alınmış güvenlik iznini geri getirmeleri hâlinde, Oppenheimer'ın AEC danışmanlığından hemen istifa etmesini önerdi.† AEC, Oppenheimer'ın zamanını çok fazla alıyor gibi değildi; son iki yılda danışmanlık sözleşmesi gereği toplamda yalnızca altı gün mesai yapmıştı.

Bu toplantıdan kısa bir süre sonra, 2 Mart 1954'te Garrison ve Marks, Strauss'un ofisine geldiler ve Oppenheimer'ın böyle bir uzlaşmayı kabul etmeye istekli olduğunu doğruladılar. Ancak zaferinden emin olan Strauss, bu çözümü "söz konusu bile olamaz" diyerek reddetti.‡ AEC mevzuatına göre, davanın bir duruşma heyeti tarafından görülmesi gerektiğinde ısrar etti. Oppenheimer istifa etme arzusunu yazılı olarak belirtirse, "AEC bunu ayrıca dikkate alacaktır," diye karşılık verdi. Buna güven olmazdı; günün ilerleyen saatlerinde Garrison ve Marks, müvekkilleriyle telefonda konuştuklarını ve "duruşma heyeti önünde savunma yapmaya" karar verdiklerini söylemek için Strauss'u tekrar ziyaret ettiler.

Sonuç olarak 5 Mart 1954'te, Oppenheimer'ın bir otobiyografi biçiminde yazdığı savunması AEC'ye iletildi. Daktiloyla kırk iki sayfa tutuyordu.§

Oppenheimer'ın bilim camiasındaki arkadaşlarından oluşan daha geniş bir çevre, neler olup bittiğinin farkına varınca, birçoğu endişelerini dile getirmek üzere aradı. 12 Mart 1954'te Lee DuBridge Washington'dan aradı ve yapabileceği bir şey olup olmadığını sordu.

---

* Belmont'tan Ladd'e, FBI notu, 15.1.54, böl. 18, JRO FBI dosyası.

† Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation" tez, s. 496.

‡ Belmont'tan Boardman'e, FBI notu, 4.3.54, böl. 844, JRO FBI dosyası. Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 281.

§ Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 253.

Oppenheimer üzüntüyle şu yorumu yaptı: "Beyaz Saray'ın istese yapabileceği şeyler olduğunu düşünüyorum ama onların buna hazır olduğunu sanmıyorum, size her şeyin saçmalık olduğunu düşündüğümü söylememe bile gerek yok."*

"Saçmalık hafif kalır," diye yanıtladı DuBridge. "Saçmalık olsaydı, onunla mücadele ederdik ama ondan daha derin bir şey." Robert katılıyormuş gibi yaptı ve sırf "bu karmaşa geçip gitsin diye" kendini akışına bıraktığını söyledi. Başka bir arkadaşı, Jerrold Zacharias, "Korkacak kişisel bir şeyin yok –gerçekten yok– ve duruşun ulus için çok önemli, yani demem o ki göster onlara günlerini!" diyerek onu teselli etti.†

3 Nisan'da Robert eski aşkı Ruth Tolman'ı aradı ve ona olacakları anlattı. Aylardan beri ilk kez konuşuyorlardı. Tolman ona bir mektupta, "Bu sabah sesini duymak inanılmaz güzeldi," diye yazdı.‡ "Sanırım yazamayacak kadar rahatsız ve bunalmış hissettin. Sürekli aklımdaydın, Sevgilim ve elbette çok endişelendim. Ah Robert, Robert, hep başımıza böyle şeyler geliyor: Ne kadar derinden istediğimiz şeyleri elde edecek gücü kendimizde bulamıyoruz."

Birkaç gün sonra, Oppenheimer'lar Peter ve Toni'yi trenle Los Alamos'tan eski arkadaşları Hempelmann'a gönderdiler. Çocuklar, soruşturma boyunca New York, Rochester'da kalacaktı.§ Robert ve Kitty Washington'a gitmeden hemen önce, Robert, içinde bulunduğu durumu öğrenen eski arkadaşı Victor Weisskopf'tan destek ve cesaret verici bir mektup aldı. Mektupta: "Bilmeni isterim ki, ben ve benim gibi hisseden herkes burada bizim savaşımızı verdiğinin tamamen farkında. Kader bir şekilde bu mücadelede yükün ağırını taşıyacak kişi olarak seni seçti. Bu ülkede yaşadığımız her şeyin ruhunu ve felsefesini senden daha iyi kim temsil edebilir? Lütfen moralin bozulduğunda bizi düşün. Sana yalvarıyorum, her zaman olduğun gibi kal, her şeyin sonu iyi gelecek," yazıyordu.¶

Güzel bir dilekti.

---

* FBI dinleme, 12.3.54, böl. 24, bel. 1037, JRO FBI dosyası.

† Jerrold Zacharias'tan JRO'ya, 6.4.54, Philip M. Stern Evrakı, JFKL.

‡ Ruth Tolman'dan JRO'ya, 3.4.54, Ruth Tolman klasörü, kutu 72, JRO Evrakı.

§ Louis Hempelmann, röportaj: Sherwin, 10.8.79, s. 11.

¶ Stern, *The Oppenheimer Case,* s. 258.

OTUZ BEŞİNCİ BÖLÜM

"Korkarım Bütün Bunlar Resmen Delilik"

Süreç daha baştan çarpıktı.

ALLAN ECKER
Oppenheimer'in Savunma Ekibinden

Lewis Strauss, güvenlik heyeti faaliyetlerini başlatma telaşı içindeydi. Çünkü her şeyden önce, avının ülkeyi terk etmesinden korkuyordu. Oppenheimer'ın pasaportuna el konulabileceği umuduyla Strauss, Adalet Bakanlığı'nı, "AEC soruşturması devam ederken ülkeden ayrılmaya kalkarsa, bu büyük talihsizlik olur," diye uyardı.* Ayrıca Senatör McCarthy'nin, planlarına müdahale edebileceğinden endişeleniyordu. 6 Nisan'da McCarthy –CBS televizyonu yorumcusu Edward R. Murrow tarafından kendisine yapılan bir sataşmaya verdiği yanıtta– Amerika'nın hidrojen bombası projesinin kasıtlı olarak sabote edildiğini iddia etti. Belli ki sağı solu belli olmayan senatörün Oppenheimer davası hakkında bildiklerini kamuoyuna açıklaması gibi büyük bir tehlike de vardı.

Soruşturma heyeti nihayet 12 Nisan 1954 Pazartesi günü T-3 Binası'nda toplanınca, Strauss rahatladı. Burası savaş zamanında

* Belmont'tan Boardman'e, FBI notu, 2.3.54 ve 1.3.54, Strauss-Rogers telefon konuşması, böl. 834, JRO FBI dosyası.

Washington anıtının yanındaki ağaçlı yolda geçici olarak inşa edilmiş iki katlı, harap bir binaydı. İçinde AEC'nin araştırma direktörünün ofisi bulunuyordu ancak bu vesileyle 2022 no.'lu odası, kabataslak bir duruşma salonuna dönüştürülmüştü. Uzun, karanlık, dikdörtgen odanın bir kenarında, üç kurul üyesi –Başkan Gordon Gray ve iki arkadaşı, Ward Evans ve Thomas A. Morgan– içinde gizli FBI belgeleri bulunan siyah klasörlerle dolu büyük bir maun masada oturuyordu. Garrison'ın yardımcılarından Allan Ecker, Robert'ın avukatlarının, güvenlik soruşturma kurulunun her bir üyesinin önlerinde bu ciltli kitapları görünce çok şaşırdıklarını söylüyordu. Ecker, "Günün şokuydu bu," diyordu, "ve davanın şokuydu çünkü hukuk sisteminin klasik nosyonu boş bir sayfadan ibarettir. Hâkimin önünde açıkça önüne konandan başka bir şey yoktur. Üstelik suçlananın kendini tüm bunlara karşı savunma fırsatı vardır. Oysa onlar [bu evrakı] önceden incelemişti ve içlerinde ne olduğunu biliyorlardı. Bizse orada ne olduğunu bilmiyorduk. Bizde bir kopyası yoktu. Dolayısıyla öne sürülmeyen belgelere itiraz etme olanağımız da yoktu. Bu nedenle sürecin daha başından çarpık olduğunu düşündüm."*

Avukatlardan oluşan ekipler, "T" oluşturacak şekilde konumlandırılmış iki uzun masada karşılıklı oturuyorlardı.† Bir tarafta AEC'nin avukatları Roger Robb ve AEC'nin güvenlik müdür yardımcısı Carl Arthur Rolander, Jr. oturuyordu. Karşılarında Oppenheimer'ın savunma ekibi Lloyd Garrison, Herbert Marks, Samuel J. Silverman ve Allan B. Ecker vardı. "T" harfinin alt kısmına, sanık veya diğer tanıkların yargıçların karşısına oturdukları tek bir tahta sandalye yerleştirilmişti. Oppenheimer ifade vermediği zamanlarda, tanık sandalyesinin arkasında duvara dayalı deri bir koltukta oturuyordu. Takip eden bir ay boyunca, Oppenheimer tanık iskemlesinde yirmi yedi saat kalırken, çok daha fazlasını koltukta mahzun oturarak ve dönüşümlü sigara ya da ortamı aromasıyla dolduran ceviz ağacından piposunu içerek geçirdi.

---

* Ecker röportaj: Sherwin, 16.7.91, s. 7.

† Rhodes, *Dark Sun,* s. 543; Herken, *Brotherhood of the Bomb,* s. 286; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer,* s. 236; Stern, *The Oppenheimer Case,* s. 260, 268; Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer,* s. xxix.

O ilk sabah, Oppenheimer ve avukatları yaklaşık bir saat geç gelmişlerdi. Birkaç gün önce Kitty bir kaza daha geçirmişti. Bu sefer merdivenlerden düşmüştü ve bacağı alçıdaydı. Koltuk değnekleriyle homurdanarak ağır ağır deri koltuğa gitti, kocasıyla birlikte oturdu ve mahkemenin başlamasını bekledi. Robert boyun eğmiş ve neredeyse kaderine razı gelmiş görünüyordu. Garrison, "Oldukça dağınık bir görüntü verdik," diyordu.* "Kitty'nin varlığının, yaşananlara olumlu bir katkısı yoktu." Duruşma heyeti gecikmeden "oldukça rahatsız" görünüyordu. Garrison geç kaldıkları için özür diledi. Basının haber peşinde olabileceği gerçeğine belli belirsiz bir şekilde atıfta bulunarak, "diken üstünde" oldukları için geciktiklerini söyledi.†

Gray sabahı AEC'nin "iddianame"sini ve Oppenheimer'ın cevabını yüksek sesle okuyarak geçirdi. Sonraki üç buçuk hafta boyunca, Gray defalarca ve ısrarla bunun bir yargılama değil bir "soruşturma" olduğunu söyledi durdu.‡ Ancak hiç kimse AEC'nin suçlama yazısını dinleyip de Robert Oppenheimer'ın yargılanmadığını söyleyemezdi. Üstüne atılan suçlar arasında çok sayıda Komünist Parti cephe örgütüne katılmak; komünist olduğu bilinen Dr. Jean Tatlock ile "yakın ilişki" içinde bulunmak; Dr. Thomas Addis, Kenneth May, Steve Nelson ve Isaac Folkoff gibi diğer "bilinen" komünistlerle ilişkili olmak; Joseph W. Weinberg, David Bohm, Rossi Lomanitz (hepsi Oppenheimer'ın eski öğrencileri) ve David Hawkins gibi bilinen komünistlerin atom bombası projesinde istihdam edilmesinden sorumlu olmak; San Francisco'daki Komünist Parti'ye ayda 150 dolar katkıda bulunmak; ve belki de en kaygı verici olanı, 1943'ün başlarında Haakon Chevalier ile George Eltenton'ın Radyasyon Laboratuvarı hakkında San Francisco'daki Sovyet Konsolosluğu'na bilgi aktarma önerisi hakkında yaptığı konuşmayı derhal rapor etmemek vardı.

Oppenheimer'ın yanıt mektubunda, Tatlock, Addis ve diğer solcularla olan dostluklarını kabul ediyor ancak bu ilişkilerde kötü

---

* Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 237.

† JRO soruşturması, s. 53.

‡ Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer*, s. 29. Polenberg'in Oppenheimer soruşturma dökümünün düzenlenmiş ve kısaltılmış versiyonu mükemmeldir, ancak biz genel olarak MIT Press tarafından yayımlanan tam döküme atıfta bulunduk.

bir durum olduğunu reddediyordu. Bu ilişkiler hakkında, "Bu yeni yol arkadaşlığı duygusunu beğenmiştim," dedi.* 1930'larda kendisinin de bir sempatizan olduğunu ve Komünist Parti aracılığıyla çeşitli amaçlar için mali katkılarda bulunduğunu kabul etti. AEC iddianamesinde söylendiği gibi, "muhtemelen batı kıyısındaki bütün Komünist cephe örgütlerine üye olduğunu" söylediğini hatırlamıyordu. Şimdi de alıntının doğru olmadığını ama eğer böyle bir şey söylemişse bile, "yarı şaka yarı ciddi abartılı bir ifade" olduğunu söylüyordu. (Aslında bunlar Albay John Lansdale'in 1943'te Oppenheimer'a soru olarak yönelttiği sözlerdi; "Muhtemelen kıyıdaki tüm cephe örgütlerine üyeydiniz?" sorusuna o zaman sadece, "Hemen hemen," yanıtını vermişti.) Radyasyon Laboratuvarı'nda eski öğrencilerinin Ernest Lawrence tarafından çalıştırılmasından sorumlu olduğunu reddetti. Chevalier olayına gelince Oppenheimer, Chevalier'in Eltenton'ın önerisi hakkında kendisiyle konuştuğunu kabul etti: "Bunun bana çok yanlış geldiğine dair güçlü bir yorumda bulundum. Tartışma orada bitti. Uzun süredir devam eden dostluğumuzdan dolayı hiçbir şey beni Chevalier'in gerçekten bilgi aradığına inandıramazdı ve meşgul olduğum iş hakkında hiçbir fikri olmadığından emindim," dedi. Bu konuşmayı bildirmekteki gecikmeye gelince, Oppenheimer bunu derhal bildirmesi gerektiğini kabul etti. Ama sonunda Eltenton hakkındaki bilgileri bir güvenlik subayına gönüllü olarak verdiğine ve bu hikâyenin "onun ihbarı olmadan" öğrenileceğinin şüpheli olduğuna dikkat çekti.†

Genel olarak, Oppenheimer'ın cevapları inandırıcı görünüyordu. Tüm yaşamı göz önüne alındığında, kendisine yöneltilen suçlamalar, 1930'larda ırk eşitliğini, tüketicinin korunmasını, işçi haklarını ve ifade özgürlüğünü desteklemeye ve çalışmaya kendini adamış bir Yeni Düzen liberali için hiç de alışılmadık olmayan davranışlardı bunlar. Ancak AEC iddianamesinde, bertaraf edilmesi neredeyse Chevalier olayı kadar zor olacak bir iddia daha vardı. İddianamede, "1942-45 döneminde, Komünist Parti'nin California, Alameda County, profesyonel bölümünün organizatörü Dr. Hannah Peters, Alameda Bölgesi Komünist Parti sekreteri, Steve Nelson, David Adelson,

* JRO soruşturması, s. 8 ve 876.

† A.g.e., s. 14.

Paul Pinsky, Jack Manley ve Katrina Sandow'un, Oppenheimer'ın o sırada Komünist Parti üyesi olduğunu; o sırada Parti'de aktif olamayacağını; adının parti adres listesinden çıkarılmasını ve hiçbir şekilde açığa vurulmamasını; bu dönemde parti üyeleriyle atom bombası konusunu konuştuğunu ve 1945'ten birkaç yıl önce Steve Nelson'a ordunun bir atom bombası üzerinde çalıştığını söylediğini" belirten açıklamalarda bulundukları bildiriliyordu.*

Bu özel iddiaların kaynağı neydi? Bu kişiler yetkililerle konuşmamıştı. HUAC'a çağrıldıklarında Nelson ve diğerleri isim vermeyi hep reddetmişlerdi. Belli ki bu suçlamalar, soruşturma heyetinin üyelerinin önündeki masaya yığılmış siyah klasörlerde bulunan yazılı yasadışı FBI telefon dinlemelerine dayanıyordu. Mahkemede kabul edilemez olan bu değerlendirme dışı dökümler, Gray Heyeti'nin "soruşturmasında" fütursuzca kullanılıyordu. Üç heyet üyesi de FBI'ın bu on yıllık konuşmalar özetini okumuştu ancak Oppenheimer'ın avukatlarının onları görmeleri yasaktı ve bu nedenle içeriklerine itiraz edemiyorlardı.

Garrison ve Marks, iddianamede Komünist Parti'ye gizli üyelik suçlamasının olduğunu görür görmez zaten savunma yapmanın imkânsız hâle geldiğini anlamalıydı. Oppenheimer iddiaları yalanladı. "İddialarınız," diye yazdı, "1942-45'te Komünist Parti yetkilileri olduğu söylenen kişiler tarafından Komünist Parti'nin gizli bir üyesi olduğum yönünde yapılan açıklamaları ortaya koyuyor. Bu insanların ne demiş olabileceği konusunda hiçbir bilgim yok. Bildiğim şey, gizli ya da açık, hiçbir zaman Parti'ye üye olmadığımdır. Jack Manley ve Katrina Sandow gibi, bahsi geçen bazı kişilerin isimleri bile bana yabancı. Adını bilsem de Bernadette Doyle'la tanıştığımdan şüpheliyim. Pinsky ve Adelson'la en fazla ayaküstü tanışmışımdır."† Bir mahkemede, bu tür kanıtlar kabul edilemez ve kulaktan kulağa (sanık hakkında birilerinden bir şeyler duymuş olan üçüncü şahısların ifadeleri) olma gerekçesiyle reddedilirdi. Ancak bu "soruşturmada", Oppenheimer'ın yargıçları, onu kendilerinden biri olarak niteleyen kişilerin FBI kayıtlarının daima doğru bilgilere sahip komünistlere ait olduğuna inanacaktı.

---

* A.g.e., s. 5.

† A.g.e., s. 10-11.

Bu ciltli belgelerdeki bilgilerin bir kısmı, Oppenheimer'a daha fazla zarar versin diye manipüle edilmişti. Önemli bir iddia kaynağı da Komünist Parti'nin California'daki Montclair şubesine sızmış olan iki FBI muhbiri Dickson ve Sylvia Hill'di. Kasım 1945'te, bu karı koca ekip, San Francisco'daki FBI ofisine girdiler ve Hiroşima'nın bombalanmasından kısa bir süre sonra katıldıkları bir CP toplantısına dair rapor verdiler. Sylvia Hill, Komünist Parti yetkilisi Jack Manley'nin Oppenheimer'dan "bizim adamlarımızdan biri" diye bahsettiğini duyduğunu söyledi.* Ancak Bayan Hill'in devamla söylediğine göre Manley'nin konuyla ilgili açıklaması onun [Oppenheimer'ın] CP'nin kart sahibi bir üyesi olduğu anlamına gelmiyordu. O zamanki izlenimi, şahsın muhtemelen gerçek bir üye olmadığı ancak fikirlerinin Komünist fikirlerle paralel düştüğü şeklindeydi. Bu bağlamda, Sylvia Hill'in bilgileri, bilindik komünistlerin Oppenheimer'ı Parti üyesi olarak nitelendirdiklerine dair AEC iddiasını desteklemiyordu. Ancak FBI, Oppenheimer'ın dosyasına ilişkin özetini yaparken Hill'in bu ifadesini çıkardı. Böylece kulaktan dolma bilgiler "suçlayıcı" bilgi düzeyine çıktı.

İddianame ve Oppenheimer'ın cevabını okuduktan sonra Başkan Gray, Oppenheimer'a, "İfadelerinizi yeminli vermek ister misiniz?" diye sordu. Oppenheimer da diğer mahkemelerde olduğu gibi standart yemin metniyle, gerçeği ama yalnızca gerçeği söyleyeceğine dair Gray'in yönetiminde yemin etti. Soruşturma başlamıştı. Oppenheimer tanık sandalyesine oturdu ve öğleden sonrayı savunma avukatı tarafından nazikçe sorgulanarak geçirdi.

Ertesi sabah, 13 Nisan 1954 Salı günü, *New York Times* olayı James Reston imzalı bir ön sayfa özel haberiyle duyurdu. Manşet şöyleydi:

> DR. OPPENHEIMER'IN GÜVENLİK İZNİ AEC TARAFINDAN ASKIYA ALINDI; BİLİM İNSANI KENDİNİ SAVUNUYOR; SORUŞTURMA BAŞLADI; NÜKLEER UZMANININ GİZLİ VERİLERE ERİŞİMİ KALDIRILDI; KIZIL BAĞLANTILARI OLDUĞU İDDİA EDİLİYOR

* Keith Teeter, FBI notu, 24.3.54, böl. 24, bel. 980, JRO FBI dosyası.

*

Gazete hem General Nichols'un suçlama mektubunun hem de Oppenheimer'ın yanıtının tam metnini yayınladı. Reston'ın hikâyesi ülke çapında ve yurt dışındaki gazetelerce alıntılandı. Milyonlarca okuyucu ilk kez Oppenheimer'ın siyasi ve özel hayatının mahrem ayrıntılarına ulaştı.

Haberlerin anında kutuplaştırıcı bir etkisi oldu; liberaller, bu kadar seçkin bir adama bu şekilde saldırılabilmesine şaşırdılar. Liberal duayen köşe yazarı Drew Pearson günlüğüne şöyle yazdı: "Strauss ve Eisenhower'ın kişilikleri kesinlikle değersizleşiyor. McCarthy'yi desteklemek ve cadı avını teşvik etmek için bu savaş öncesi yıllara geri dönmekten ve 1939 veya 1940'ta kiminle konuştuğunu veya görüştüğünü öğrenmek için Oppenheimer'ın geçmişini araştırmaktan daha uygun bir hamle düşünemiyorum."* Öte yandan, Walter Winchell gibi muhafazakâr yorumcular bu haberi sevinçle karşıladı. Sadece iki gün önce pazar günkü yayınında Winchell, Senatör McCarthy'nin yakında "önemli bir atomik figürün H-bombasının yapılmaması yönünde çalıştığını" açıklayacağını duyurmuştu.† Winchell, bu ünlü atom bilimcinin "aktif bir Komünist Parti üyesi" ve "diğer tanınmış atom bilimcileri de içeren bir Kızıl hücrenin lideri" olduğunu iddia etmişti.

Başkan Gray, Reston'ın haberine çok kızdı. Garrison'a hitaben, "Dün geç kaldığınızı çünkü 'diken üstünde olduğunuzu' söylemiştiniz," dedi.‡ Garrison, Reston'ın Oppenheimer'ın güvenlik izninin kaldırıldığını ocak ortasından beri bildiğini söyledi. Ancak Gray, bunu umursamadı ve AEC suçlama mektubunun kopyalarını gazeteciye ne zaman verdiği konusunda onu sıkıştırmaya devam etti. Oppenheimer araya girerek "Bu belgeler sanırım Bay Reston'a Cuma gecesi avukatım tarafından verildi," dedi. Bu Gray'in öfkesini daha da artırdı: "Yani dün sabah burada ifadenizi verirken ve 'diken üstündeyken' bu belgelerin zaten *New York Times*'ın elinde olduğunu biliyordunuz, öyle mi?" dedi.

Oppenheimer, "Evet, biliyorduk," diye yanıtladı.

---

* Drew Pearson, *Diaries 1949-1959*, s. 303.

† Excerpt of Walter Winchell telecast, 11.4.54, Strauss Evrakı, HHL.

‡ JRO soruşturması, s. 53-55.

Hem Oppenheimer'a hem de avukatlarına açıkça sinirlenen Gray, bu bilgi sızıntısı için onları suçladı. Öfkesini asıl Lewis Strauss'a yöneltmesi gerektiğini hiç bilmiyordu. AEC başkanı, Reston'ın Oppenheimer ile yaptığı telefon görüşmelerini başından beri biliyordu ve yayımlaması için *New York Times*'a yeşil ışık yakan da Garrison değil Strauss'tu. McCarthy'nin haberi önce duyurmasından korkan Strauss, özellikle bu sızıntının suçunu Oppenheimer'ın avukatlarına da atabiliyorken, hikâyenin ortaya çıkma zamanının geldiğini düşünmüştü. Eisenhower'ın basın sekreteri James C. Hagerty de onayladı. Böylece 9 Nisan'da Strauss, *New York Times*'ın yayıncısı Arthur Hays Sulzberger'i aradı ve hikâyeyi gizli tutmak için daha önceden yaptıkları anlaşmayı sonlandırdı.*

Strauss ayrıca şimdi tüm "yargılamanın basında yapılması" tehlikesinden ve uzun bir soruşturmanın Oppenheimer'ın lehine olacağından korkuyordu.† Soruşturma ne kadar uzun sürerse, Oppenheimer'ın yandaşlarının bilimsel topluluğa "propaganda" yapmak için o kadar zaman bulacaklarını düşünüyordu. Hızlı bir karar gerekliydi. O haftanın devamında Robb'a soruşturmayı hızlandırması için bir not gönderdi.

Günler önce Princeton'da Abraham Pais, *New York Times*'ın haberi yayınlamak üzere olduğunu öğrenmişti. Muhabirlerin, yorum yapması için Einstein'ı taciz edeceğini bildiğinden fizikçinin Mercer Caddesi'ndeki evine gitti. Pais amacını açıklayınca Einstein yüksek sesle güldü ve sonra, "Oppenheimer'ın sorunu onu sevmeyen bir kadını sevmesi. O kadın Birleşik Devletler hükümeti," dedi.‡ Einstein'e göre mesele basitti: Oppenheimer'ın yapması gereken tek şey Washington'a gitmek, resmi makamlara aptal olduklarını söylemek ve sonra eve dönmekti. Kişisel olarak Pais buna katılıyor olabilirdi ancak bunun basına karşı bir açıklama olarak iyi durmayacağını düşündü. Dolayısıyla Einstein'ı Oppenheimer'ı desteklemek

* Dosyaya not, 9.4.54, Strauss Evrakı, HHL; Hewlett ve Holl, *Atoms for Peace and War*, s. 89, 91.

† Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review*, Temmuz 1990, s. 1463; Strauss'tan Roger Robb'a, not 16.4.54, Strauss Evrakı, HHL.

‡ Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 326; Robert Serber, *Peace and War*, s. 183-84.

için, "Onu sadece bir biliminsanı olarak değil, aynı zamanda büyük bir insan olarak da takdir ediyorum," şeklinde basit bir ifade hazırlamaya ikna etti ve Einstein bu ifadeyi telefonda bir United Press muhabirine okudu.

Duruşmanın üçüncü günü olan 14 Nisan Çarşamba Oppenheimer, sabaha tanık kürsüsünde başladı ve Garrison tarafından kardeşi Frank hakkında kendisine yöneltilen soruları yanıtladı. Oppenheimer, bu konuda çok endişeliydi çünkü AEC suçlama mektubunda, "Haakon Chevalier bunun üzerine doğrudan veya kardeşiniz Frank Friedman Oppenheimer aracılığıyla bu konuyla bağlantılı olarak sizinle temasa geçti," ifadesi yer alıyordu. Garrison ona Frank'in Chevalier'in temasında bir dahli olup olmadığını sorduğunda, "Bu konuda çok açık konuşuyorum. Canlı bir şekilde hatırlıyorum ve kesinlikle hafızam beni yanıltmıyor. Onun hiçbir ilgisi yoktu. Diyebilirim ki bunun hiçbir mantığı yok çünkü Chevalier zaten benim arkadaşım. Kardeşimin onu tanımadığını kastetmiyorum ancak bu son derece dolambaçlı ve doğal olmayan bir şey olurdu."* Bu çok mantıklıydı ama Strauss, Robb ve Nichols bunun bir yalan olduğuna inanıyorlardı ve kanıt olmadan Oppenheimer'ın soruşturma heyetine yalan söylediğinde ısrar edeceklerdi.

Garrison'un Oppenheimer'ı doğrudan sorgulaması sonucu böylece başlanan noktaya dönüldü: AEC'nin suçlama mektubuna verdiği yanıtlar pekişmiş oldu. Oppenheimer ve avukatları, iyi gittiğine inanıyordu. Ancak çapraz sorgusu başlayınca Robb'un, bu iyi izlenimi tersine çevirmek için dikkatlice hazırlanmış bir stratejisi olduğu anlaşıldı. FBI dosyalarının arasında geçirdiği yaklaşık iki ayın sonunda, hazırlıkları sağlamdı. Robb daha sonra şunları söyleyecekti: "Oppenheimer'ı çapraz sorgulamakla bir yere varılamayacağı söylenmişti. Çok hızlı ve çok kıvraktı. Ben de böyle söyleyenlere, 'Belki öyle ama demek ki daha önce benim tarafımdan çapraz sorguya alınmamış,' dedim. Her neyse, oturup çapraz sorgumu çok dikkatli bir şekilde planladım, sıralamalar ve FBI raporlarına yapılan referanslar vb. ve teorim, başlangıçta Oppenheimer'ı sarsabilirsem, daha sonra daha konuşkan olmaya meyilli olacağı yönündeydi."†

* JRO soruşturması, s. 103.

† Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 231.

14 Nisan Çarşamba, belki de Oppenheimer'ın yaşamındaki en küçük düşürücü gündü. Robb'un sorgusu acımasız ve titizdi. Oppenheimer'ın hiç deneyimlemediği ve tamamen hazırlıksız olduğu türden bir sorgulamaydı. Robb, Oppenheimer'a Komünist Parti ile yakın ilişkinin "gizli bir savaş projesinde çalışmayla tutarsız" olduğunu kabul ettirerek başladı. Robb daha sonra ona Komünist Parti'nin eski üyelerini sordu. Robb, "Böyle bir kişinin gizli bir savaş projesinde çalışması uygun muydu?" diye sordu.

Oppenheimer: "Bugün için mi, o zaman mı?"

Robb: "Önce şimdi için soralım, sonra o zamana da döneriz."

Oppenheimer: "Bence bu, karakterine, Parti'den ne ölçüde ayrıldığına ve nasıl bir adam olduğuna, dürüst bir adam olup olmadığına bağlı."

Robb: "1941, 1942 ve 1943'teki görüşünüz bu muydu?" Oppenheimer: "Özünde evet."

Robb: "1941, 1942 ve 1943'te, Parti'nin eski bir üyesinin artık tehlikeli olmadığına ikna olmak için hangi testi uygulardınız, bugün nasıl bir test uygularsınız?"

Oppenheimer: "Dediğim gibi, partinin eski üyelerinin kimler olduğu hakkında pek bir şey bilmiyordum. Karıma gelince, artık tehlikeli olmadığı çok açıktı. Kardeşimin durumunda, onun titizliğine, açık sözlülüğüne ve bana olan sadakatine güvenim vardı."

Robb: "Kardeşinizi örnek olarak alalım. Bahsettiğiniz güvene ulaşmak için uyguladığınız testi bize anlatır mısınız?"

Oppenheimer: "Bir kardeş söz konusu olduğunda test yapmazsınız, en azından ben yapmadım."*

Robb'un iki türlü amacı vardı: Birincisi, Robert ve avukatlarının erişiminin yasak olduğu yazılı belgelerle çelişen bir Oppenheimer yakalamak; ikincisi de Oppenheimer'ın itiraf ettiği şeyleri, Robert'ın Los Alamos'u en iyi ihtimalle sorumsuzca yönettiğini veya daha da kötüsü, bilinçli ve kasıtlı olarak komünistleri işe aldığını ima eden bir bağlama yerleştirmekti. Robb'un bu turlardaki amacı, tanığı genellikle sadece itiraf ettiği şeyleri tekrar etmesini sağlayarak küçük dü-

* JRO soruşturması, s. 111.

şürmekti. "Doktor, cevabınızın 5. sayfasında 'sempatizanlar' ifadesini kullandığınızı fark ettim. Sempatizanı nasıl tarif edersiniz efendim?"*

Oppenheimer: "Bir keresinde FBI ile yaptığım bir görüşmede kendim hakkında kullandığım çirkin bir sözcük. Bunu, Komünist Parti'nin kamuoyuna açık programını kısmen kabul eden, Komünistlerle birlikte çalışmaya ve onlarla ilişki kurmaya istekli olan, ancak Parti'ye üye olmayan biri anlamında düşünüyordum."

Robb: "Bir sempatizanın gizli bir savaş projesinde çalıştırılmasının doğru olduğunu düşünüyor musunuz?"

Oppenheimer: "Bugün mü?"

Robb: "Evet, efendim."

Oppenheimer: "Hayır."

Robb: "1942 ve 1943'te de öyle mi düşünüyordunuz?"

Oppenheimer: "O zamanki düşüncelerim ve bu şeylerin çoğuyla ilgili hislerim, bu konuda verilecek yargının ne tür bir adamla ilgili olduğuyla kesinlikle bağlantılı olduğu yönündedir. Bugün bence Komünist Parti ile bağlantı ya da Komünist Parti'ye sempatizan olmak açıkça düşmana sempati anlamına gelir. Savaş döneminde ise kişinin nasıl biri olduğu, ne yapıp ne yapmayacağıyla ilgili bir mesele olduğunu düşünürdüm. Kesinlikle sempatizanlık ve parti üyeliği bir mesele olurdu ve ciddi bir mesele olurdu."

Robb: "Siz hiç sempatizan oldunuz mu?"

Oppenheimer: "Ben sempatizandım."

Robb: "Ne zaman?"

Oppenheimer: "1936'nın sonlarından veya 1937'nin başlarından itibaren. Fakat sonra azaldı, diyebilirim ki 1939'dan sonra çok daha az sempati duyuyordum, 1942'den sonra daha da az."

Duruşmaya hazırlanırken Robb, FBI dosyalarında Yarbay Boris Pash ile Oppenheimer'ın 1943 tarihli görüşmesine çok sayıda atıf görmüştü.† Dosyalarda bu görüşmenin kaydedildiği söyleniyordu. "Nerede o kayıtlar?" diye sordu Robb. FBI kısa süre sonra on yıllık Presto disklerini getirdi ve Robb, Oppenheimer'ın Chevalier olayını ilk kez anlatışını dinledi. 1946'da FBI'a anlattıklarından belir-

---

* A.g.e., s. 113-14.

† Goodchild, *J. Robert Oppenheimer,* s. 231; Herken, *Brotherhood of the Bomb,* s. 287.

gin bir şekilde farklıydı. Belli ki Oppenheimer bu görüşmelerden birinde yalan söylemişti ve Robb çelişkili ifadelerden yararlanmak için hazırlıklıydı. Oppenheimer'ın elbette Pash ile konuşmasının kaydedildiğinden haberi yoktu. Dolayısıyla Robb, Chevalier olayına döndüğünde, detayları Oppenheimer'ın hatırlayabileceğinden çok daha iyi biliyordu.

Robb, 25 Ağustos 1943'te Teğmen Johnson ile Berkeley'de yaptığı kısa görüşmeyi Oppenheimer'a hatırlatarak başladı.

Oppenheimer: "Doğru. Sanırım Eltenton'ın endişelenilecek biri olduğu dışında da bir şeyler söylemiştim."

Robb: "Evet."

Oppenheimer: "Sonra bana bunu neden söylediğim soruldu. Sonra bir kurt masalı uydurdum."

Bu şaşırtıcı itiraf karşısında istifini bozmayan Robb, ertesi gün, 26 Ağustos'ta Oppenheimer'ın Yarbay Boris Pash'e anlattıklarına odaklandı.

Robb: "Pash'e bu konuda gerçeği söylediniz mi?"

Oppenheimer: "Hayır."

Robb: "Ona yalan mı söylediniz?"

Oppenheimer: "Evet."

Robb: "Pash'e doğru olmayan ne söylediniz?"

Oppenheimer: "Eltenton'ın, projenin üyelerine –projenin üç üyesine– aracılar kullanarak ulaşmaya çalıştığını söyledim."

Biraz sonra Robb, "Pash'e X'in [Chevalier] projedeki üç kişiye ulaşmaya çalıştığını söylediniz mi?" diye sordu.

Oppenheimer: "3 X mi var dedim yoksa X 3 kişiye mi ulaşmaya çalıştı dedim, hatırlamıyorum."

Robb: "X'in 3 kişiye ulaşmaya çalıştığını söylememiş miydiniz?"

Oppenheimer: "Muhtemelen."

Robb: "Bunu neden yaptınız, Doktor?"

Oppenheimer: "Çünkü aptalın tekiydim."*

"Aptal" mı? Oppenheimer neden böyle bir şey söylemişti? Robb'a göre Oppenheimer, zeki savcı tarafından köşeye sıkıştırıldığı için sıkıntıya girmişti. Duruşmadan sonra Robb, Oppenheimer'ın

* JRO soruşturması, s. 137.

bu sözleri söylediği anı bir muhabire "kamburlaştı, bir çarşaf gibi bembeyaz ellerini sıktı" diye anlattı. "Kendimi çok kötü hissettim. O gece eve geldiğimde karıma, 'Bugün bir adamın kendini mahvettiğini gördüm,' dedim."*

"Kendimi çok kötü hissettim. . ." ifadesi yalandı, Robb'un duruşmadaki imajını ve insanlığını vurgulamak için sarf edilmiş göstermelik ve kerameti kendinden menkul bir tanımdı. Robb ve Strauss'un, Oppenheimer duruşmalarının ardından gazetecilerin ve tarihçilerin bu ana ilişkin şimdiye kadar süregelen kabullerini ne kadar akıllıca manipüle ettiklerinin bir göstergesiydi. Ancak Robb'un iddia ettiğinin aksine, Oppenheimer'ın "aptalın tekiydim" yorumu sadece Chevalier olayını çevreleyen belirsizlikleri ortadan kaldırmak içindi. X'in [Chevalier] üç kişiyle temasa geçtiğini neden söylediğine dair mantıklı bir açıklaması olmadığını açıkça ifade ediyordu. Robert herkesin onun aptal olmadığını bildiğinin farkındaydı. Sorgulayıcısının silahını elinden almak için kendini küçümseme girişimiyle günlük konuşma dilinde yaygın bir ifade kullanıyordu. Ancak dakikalar içinde, kimsenin silahını elinden alamadığı anlaşıldı çünkü onu yok etmeye niyetli bir düşmanla karşı karşıyaydı.

Robb daha yeni başlamıştı. Oppenheimer yalan söylediğini itiraf etmişti. Şimdi Robb onu kanıtlarla yüzleştirecek ve yalanını acı verici detaylarla daha da abartacaktı. Albay Pash'in 26 Ağustos 1943'te Oppenheimer ile görüşmesinin bir dökümünü çıkaran Robb, "Doktor . . . Size o röportajın dökümünden bazı pasajlar okuyacağım," dedi. Sonra da Oppenheimer'ın Sovyet Konsolosluğu'ndaki birinin "herhangi bir sızıntı veya yakalanma tehlikesi olmadan" bilgi iletmeye hazır olduğunu iddia ettiği on bir yıllık dökümden bir bölüm okudu.

Robb, Pash'e bunu söylediğini hatırlayıp hatırlamadığını sorduğunda Oppenheimer, kesinlikle böyle bir şey söylediğini hatırlamadığını söyledi. "Söylediğinizi inkâr eder misiniz?" diye sordu Robb. Robb'un elinde bir döküm olduğunu fark eden Oppenheimer, elbette bunu, "Hayır," diye yanıtladı.

Robb sesini duygusallaştırarak, "Doktor, bilginiz olsun, elimizde ses kaydınız var diyebilirim," dedi.

---

* Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 283; Robert Coughlan, "The Tangled Drama and Private Hells of Two Famous Scientists," *Life*, 13.12.63, s. 102.

Oppenheimer "Elbette," diye yanıtladı. Ama Chevalier'in Eltenton'ın fikrinden bahsederken Sovyet Konsolosluğu'ndan birinden bahsetmediğinden oldukça emin olduğunu söyleyerek devam etti. Ancak Albay Pash'e bu ayrıntıyı vermişti ve Pash'e biliminsanlarına bir kez değil "birkaç kez" ulaşıldığını da söylemişti.

Robb: "Yani ona özel ve dolaylı olarak temasa geçilen birkaç kişi olduğunu mu söylediniz?"

Oppenheimer: "Doğrudur."

Robb: "Ve şimdiki ifadeniz, bunun bir yalan olduğu yönünde mi?"

Oppenheimer: "Doğrudur."

Robb, 1943 dökümünü okumaya devam etti: "Elbette," demişti Oppenheimer Pash'e, "doğrusu, gerçekleşmemesi gereken bir iletişim olduğundan, bu bir ihanettir."

"Böyle mi dediniz?" diye sordu Robb.

Oppenheimer: "Tabii. Yani konuşmayı hatırlamıyorum ama kabul ediyorum."

Robb: "Yani bunun ihanet olduğunu düşünüyordunuz, değil mi?"

Oppenheimer: "Tabii."

Robb, dökümden alıntı yapmaya devam etti: "Ama bu yöntemde sunulmadı. Burada uygulanan şey iyi ya da kötü hükümetin bir politikasıydı. Ortaya çıkan yorum konsolosluğa bağlı, elçilikten çok güvenilir ve mikrofilm konusunda çok fazla deneyime sahip olan bir adamla çok iyi iletişimi olan bu Eltenton ile bir görüşme ayarlanamayacağı yönündeydi."

"Bu mikrofilmden size bahsedildiğini Albay Pash'e söylediniz mi?" diye sordu Robb.

Oppenheimer: "Görünen o."

Robb: "Bu doğru muydu?"

Oppenheimer: "Hayır."

Robb: "Sonra Pash size şöyle demiş: 'Pekâlâ, şimdi, şu küçük sistematik resme geri dönebilirim. Bahsettiğiniz bu iki kişi şu an sizinle [Los Alamos'ta]. Doğrudan Eltenton ile temas kurdular mı?' Siz de 'Hayır' demişsiniz."

Pash daha sonra, "Ya başka birileriyle?" diye sormuş.

Oppenheimer: "Evet."

"Başka bir deyişle," diye özetledi Robb, "Pash'e X'in [Şövalye] bu diğer temasları yaptığını söylediniz, değil mi?"

Oppenheimer: "Öyle görünüyor."

Robb: "Bu doğru değil miydi?"

Oppenheimer: "Değildi. Tüm bunlar Eltenton ismi dışında tamamen uydurmaydı."

Müvekkili şimdi gerçekten kıvranmaya başlayan Garrison nihayet bu zorlu sorgulamayı keserek Gray'e, "Sayın Başkan, bu noktada kısa bir talepte bulunabilir miyim?" diye sordu.

Gray, "Evet," dedi.

Garrison kibarca, "Avukat Bey dökümden alıntılar yaparken bize de takip etmemiz için birer nüsha verilmesi bu tarz duruşmalar için uygun olmaz mı?" diye sordu. "Takdir edersiniz ki hukuk mahkemelerinde teamül böyledir."

Bazı tartışmalardan sonra Gray ve Robb, belki de günün sonunda bir tasnif memurunun belgenin sunulabileceğine karar verebileceğini kabul etti, gerçi elbette Robb bunları seçerek okuyordu.

Garrison'ın bu son derece ürkek müdahalesi bayağı geç gelmişti ve müvekkilini Robb'un kurduğu tuzaktan kurtarmaya yetmedi.

Çok geçmeden Robb, Pash-Oppenheimer dökümünden fark edilir bir keyifle alıntı yapmayı sürdürdü: "Dr. Oppenheimer, sizce de uydurma bir hikâyeyi biraz fazlaca ayrıntılı anlatmamış mısınız?"

Oppenheimer: "Kesinlikle öyle."

Robb: "Madem bir kurt hikâyesi anlatıyordunuz, neden bu konu hakkında bu kadar büyük bir ikinci dereceden ayrıntıya girdiniz?"

Oppenheimer: "Korkarım bütün bunlar resmen delilik. Korkarım hikâyede neden bir konsolos olduğunu, neden mikrofilm olduğunu, neden projedeki üç kişi olduğunu, neden ikisinin Los Alamos'ta olduğunu açıklayamam. Bunların hepsi şu anda bana tamamen yanlış görünüyor."

Robb: "Albay Pash'e anlattığınız hikâyenin Bay Chevalier için çok kötü olduğunu takdir edersiniz, değil mi efendim?"

Oppenheimer: "Buna dahil olan herkes için, evet efendim."

Robb: "Siz de dahil misiniz?"

Oppenheimer: "Doğrudur."

Robb: "Bugün, Dr. Oppenheimer, ifadenize göre Albay Pash'e tek bir yalan değil, tamamen yalanlarla dolu bir ifade verdiğinizi söylesek yanılmış olmayız, değil mi?"

Köşeye sıkıştığını hisseden ve belki de panikleyen Oppenheimer kayıtsızca, "Doğru," diye yanıt verdi.*

Robb'un acımasız sorgusu Robert'ı köşeye sıkıştırmıştı. Pash ile konuşmasını, Robb'un sorgusuna sağlam cevap vermeye yetecek kadar hatırlamıyordu. Dolayısıyla işkencecisinin dökümle ilgili seçme alıntılarını kabul ediyordu. Garrison deneyimli bir duruşma avukatı olsaydı, müvekkilinin dökümü inceleme fırsatı buluncaya kadar Pash ile yaptığı görüşme hakkında daha fazla soruya cevap vermeyeceği yönünde daha önceden ısrar eder ve ayrıca Robb'un Oppenheimer'ı köşeye sıkıştırmak için dökümü stratejik olarak kullanmasına itiraz ederdi. Ama Garrison sorgulamanın kapısını ardına kadar açık bıraktı ve Oppenheimer metanetle o kapıdan içeri girdi.

Ama Oppenheimer'ın bu kadar kolay teslim olması gerekmiyordu. Pash'e anlattığı karmaşık hikâyenin, Robb'un onu kabul etmeye ikna ettiği yorumundan çok daha zararsız bir açıklaması vardı. Eltenton'ın 1946'da FBI'a Rus Konsolosluğu yetkilisi Peter Ivanov'un başlangıçta Berkeley Rad Lab ile ilişkili üç biliminsanıyla temas kurmasını önerdiğini söylediğini hatırlayın: Oppenheimer, Ernest Lawrence ve Luis Alvarez; Eltenton sadece Oppenheimer'ı tanıyordu ve onunla da arası Ruslarla bilgi paylaşmasını isteyecek kadar iyi değildi. Ancak, Eltenton'ın Chevalier'e bu üç isimden bahsetmiş olabileceği ve Chevalier'in bunları Oppenheimer'a özellikle saymış veya en azından Eltenton'ın, (belirtilmemiş) iki diğer kişiden daha bahsettiğini belirtmiş olabileceğini düşünmek gayet mümkün görünüyor.

Pash'e Eltenton'ın faaliyetleri hakkında bildiklerini anlatırken, Oppenheimer üç biliminsanına atıfta bulunmuştu. Oppenheimer'ın "kurt hikâyesi"nin tüm yorumları arasında bu, FBI'ın kendi dosyalarından elde edilen kanıtlarla desteklendiği için en mantıklısı gibi görünüyor. Nitekim, AEC'nin resmi tarihçileri Richard G. Hewlett ve Jack M. Holl de benzer bir sonuca varmış ve, "Oppenheimer'ın hikâyesi, yanıltıcı olmakla birlikte, gittiği yere kadar doğruydu; ne yazık ki daha sonra kafası karıştı ve onu da çarpıttı," demişti.†

---

* A.g.e., s. 146-49.

† Hewlett ve Holl, *Atoms for Peace and War, 1953-1961*, s. 96.

Neden?

Oppenheimer'ın Pash'e Chevalier ile mutfak sohbetini bu kadar ayrıntılı ve karışık anlatmasının en açık ve ikna edici açıklaması, güvenlik soruşturması sonuçlanmadan bir gün önce Oppenheimer'ın kendisi tarafından yapıldı. Açıklaması sadece bilinen en inandırıcı gerçeklerle değil, aynı zamanda Oppenheimer'ın kişiliğiyle (özellikle beş yıl önce David Bohm'a itiraf ettiği, "işler zora girdiğinde mantıksız şeyler söyleme" eğilimiyle) de uyumlu görünüyordu. Başkan Gray'in, Chevalier olayı ile ilgili 1943'te Pash ve Lansdale'e doğruyu söyleyip de bugün yalan söylüyor olma ihtimali olup olmadığı hakkındaki sorusuna Oppenheimer şöyle cevap verdi:

> Pash'e anlattığım hikâye gerçek bir hikâye değildi.* İşin içinde projede yer alan üç veya daha fazla kişi yoktu. İşin içinde sadece bir kişi vardı. O kişi de bendim. Los Alamos'taydım. Los Alamos'ta bu işe dahil olan başka kimse yoktu. Berkeley'de de hiç kimse yoktu. Sovyet konsolosluğuyla ilgili bahsi Chevalier'den dinlemediğimi söyledim. Hatırlayabildiğim kadarıyla durum bu. Eltenton'ın konsoloslukla olan bağlantısını biliyor olmam makul ama sanırım ikinci dereceden ayrıntılarla anlatılan ve bu sırada daha fazla ayrıntıyla benden nakledilen hikâyenin yanlış olduğunu söylemekten daha fazlasını yapamam. Bunu söylemek kolay değil. Şimdi benden bunu neden yaptığıma dair "aptal olmam"dan daha ikna edici bir argüman isterseniz, anlaşılabilir bir şeyler söylemekte gerçekten zorluk çekerim. Sanırım o zaman kafamda iki ya da üç endişe vardı. Birincisi, eğer Lansdale'in belirttiği gibi Radyasyon Laboratuvarı'nda bir sorun varsa, Eltenton'ın işin içinde olabileceği ve durumun ciddi olduğu gerçeğini söylemem gerektiği hissiydi. Hikâyeyi bu ciddiyetin altını çizmek için mi süsledim yoksa bunu bana Chevalier'in söylemiş olduğu gibi bazı basit gerçekleri dile getirmeyişimi daha tolere edilebilir hâle getirmek için mi süsledim, bilmiyorum. İşin içinde başka kimse yoktu, Chevalier ile konuşmam kısaydı,

* JRO soruşturması s. 888.

tamamen sıradan bir konuşma gibi değildi, ancak bence sohbetin tonu ve onun işe dahil olmak istemeyişi düşünülürse konuyu doğru aktardım.

Oppie detaylandırmaya devam etti:

> Bunu [hikâyeyi] hemen ve tamamen doğru anlatmalıydım ancak bu benim kafamda bir çatışma konusuydu ve kendimi, istihbarat görevlilerine bir ipucu vermeye çalışırken buldum. Oysa bir ipucu verdiğinizde tüm hikâyeyi anlatmak zorunda kalırdınız, bunu fark edemedim. Detaylandırmam istenince yanlış bir yola saptım. Onun [Chevalier'in] bana gelip o gün yaptığımız gibi benimle konuşmak yerine bir dizi proje insanıyla temasa geçeceği fikri hiçbir anlam ifade etmeyecekti. Böyle bir görev için çok saçma bir aracı olurdu. . . Böyle bir komplo olamazdı. Chevalier'in adını verdiğim görüşme, General Groves'la olan görüşmemdi. Ona aslında üç kişi olmadığını, bunun evimizde yaşandığını, o kişinin ben olduğumu söyledim. Yani bu sakıncalı hikâyeyi aslında kimin aracı olduğunu açıklamamak için anlattım.*

Robb'un yöneldiği bir sonraki konunun Robert'ı utandıracağı kesindi. Jean Tatlock'la olan aşkıyla devam etti:

Robb: "Anladığım kadarıyla 1939 ve 1944 yılları arasında Bayan Tatlock'la ilişkiniz oldukça sıradandı; doğru mu?"

Oppenheimer: "Seyrek buluşurduk. Ama ilişkimizin sıradan olduğunu söylemenin doğru olacağını sanmıyorum. Birbirimizle çok alakadardık, birbirimizi gördüğümüzde hâlâ çok derin hislere kapılıyorduk."

Robb: "Onu 1939 ve 1944 yılları arasında kaç kez görmüş olabilirsiniz?"

Oppenheimer: "5 yıl. 10 kez olabilir mi acaba?"

Robb: "Onu hangi vesilelerle görüyordunuz?"

Oppenheimer: "Tabii bazen diğer insanlarla birlikte sosyal ola-

---

* JRO soruşturması, s. 888-89.

rak görüşüyorduk. Onu 1941'deki Yeni Yıl döneminde ziyaret ettiğimi hatırlıyorum."

Robb: "Nerede?"

Oppenheimer: "Evine ya da hastaneye gittim. Hangisi olduğunu bilmiyorum. Top of the Mark'ta bir şeyler içmeye gitmiştik. Berkeley'deki evimize birden fazla kez ziyarete geldiğini hatırlıyorum."

Robb: "Siz ve Bayan Oppenheimer'a."

Oppenheimer: "Elbette. Babası Berkeley'de bize hiç uzak değildi, sokağımızın köşesinde oturuyordu. Onu orada da bir kez ziyaret ettim. Daha önce de söylediğim gibi onu ziyaret ediyordum. Haziran veya Temmuz 1943'te."

Robb: "Onu görmeniz gerektiğini de söylüyordunuz sanırım."

Oppenheimer: "Evet."

Robb: "Neden onu görmeniz gerekiyordu?"

Oppenheimer: "Biz ayrılmadan önce beni görmek için büyük bir arzu göstermişti. O zaman gidemedim. Birincisi, nereye gittiğimizi söylememem gerekiyordu. Beni görmesi gerektiğini hissettim. Psikiyatrik tedavi görüyordu. Son derece mutsuzdu."

Robb: "Sizi neden görmeye ihtiyaç duyduğunu öğrendiniz mi?"

Oppenheimer: "Çünkü hâlâ bana âşıktı."

Robb: "Onu nerede gördünüz?"

Oppenheimer: "Evinde."

Robb: "Ev neredeydi?"

Oppenheimer: "Telegraph Hill'de."

Robb: "Ondan sonra onu ne zaman gördünüz?"

Oppenheimer: "Beni havaalanına götürdü ve onu bir daha hiç görmedim."

Robb: "1943'te miydi?"

Oppenheimer: "Evet."

Robb: "O zamanlar komünist miydi?"

Oppenheimer: "Bu konuda konuşmadık bile. Sanmıyorum."

Robb: "Cevabınızda onun bir komünist olduğunu bildiğinizi söylemişsiniz?"

Oppenheimer: "Evet. 1937 sonbaharında bunu biliyordum."

Robb: "1943'te hâlâ komünist olmadığına inanmanız için bir neden var mıydı?"

Oppenheimer: "Hayır."

Robb: "Pardon?"

Oppenheimer: "Yoktu, sadece onun Komünist Parti ile ilişkisi hakkında eskiden ve şimdi ne düşündüğümü genel hatlarıyla belirttim. 1943'te neler yaptığını bilmiyorum."

Robb: "Komünist olmadığına inanmak için hiçbir nedeniniz yok, değil mi?"

Oppenheimer: "Hayır."

Robb: "Geceyi onunla geçirdiniz, değil mi?"

Oppenheimer: "Evet."

Robb: "Bunu güvenlik açısından sakıncalı bulmadınız mı?"

Oppenheimer: "Aslında öyleydi. Diyecek bir şey yok. İyi bir davranış değildi."

Robb: "Onu tanımladığınız ya da bu sabah hakkında konuştuğunuz türden bir komünist olsaydı, sizi oldukça zor bir duruma sokacağını düşünmediniz mi?"

Oppenheimer: "Ah, ama komünist değildi."

Robb: "Nereden biliyordunuz?"

Oppenheimer: "Onu tanıyordum."*

Kitty ile evlendikten üç yıl sonra Tatlock'la bir ilişkisi olduğuna tanıklık etmenin utancına maruz kalan Oppenheimer, daha sonra Robb tarafından, sevgilisinin arkadaşlarının isimlerini vermesini ve hangilerinin komünist, hangilerinin sadece sempatizan olduğunu belirtmeye zorlandı. Sorgulamanın amacına göre anlamsız bir soruydu ancak amaçsız bir soru değildi. 1954 yılıydı, McCarthy yıllarının zirvesiydi ve eski komünistleri, sempatizanları ve sol görüşlü aktivistleri kongre komitelerinin huzurunda isim isim söylemeye zorlamak tam da McCarthy'cilerin politik bir oyunuydu. "Muhbir"leri, Yahuda'ları küçümseyen bir kültürde aşağılayıcı bir deneyimdi ve zaten amaç da buydu: tanığın kişisel bütünlük duygusunu yok etmek.†

Oppenheimer Robb'a şu isimleri verdi: Dr. Thomas Addis'in Parti'ye yakın olduğunu düşünüyordu ama üye olup olmadığını bilmiyordu; Chevalier bir sempatizandı; Kenneth May, John Pitman,

* JRO soruşturması, s. 153-54.

† Navasky, *Naming Names,* s. 322.

Aubrey Grossman ve Edith Arnstein komünistti. Maruz kaldığı aşağılanmanın farkında olan Oppenheimer alaycı bir şekilde Robb'a "Liste yeterince uzun mu?" diye sordu.* Çoğu zaman olduğu gibi, bu isimler de biliniyordu. Robb'un amansız darbeleri etkisini gösteriyordu. Daha sonra bir muhabire dediği üzere, "bir askerin savaşta yaptığı gibi," düşünmeden cevap vermeye başlamıştı.† "O kadar çok şey oluyor ya da olmak üzereydi ki bir sonraki hamle dışında hiçbir şeyin farkında olmak için zaman yoktu. Kavgada olduğu gibiydi ve zaten bu bir kavgaydı. Benlik duygum iyice tükenmişti."

Yıllar sonra Garrison, Oppenheimer'ın o işkenceli günlerdeki ruh hâline dair: "Başlangıçtan beri üzerinde bir çaresizlik hâli vardı. Sanırım hepimiz o dönemin atmosferi içinde kendimizi ezik hissettik ancak Oppenheimer özellikle öyleydi," diyecekti.‡

Robb, Strauss'a gizli duruşma salonunda neler olduğuna dair günlük raporlar veriyor ve AEC başkanı işlerin gidişatından memnun oluyordu. Başkan Eisenhower'a: "Çarşamba günü Oppenheimer yemin ederek yalan söylediğini itiraf etti," diye yazdı.§

Zafer beklentisi içinde neşeyle, Ike'a, "Oppenheimer'a karşı şimdiden heyetin zihninde son derece kötü bir izlenim geliştiğini" bildirdi. Ike, "ara raporu" için ona Augusta, Georgia'daki tatil yerinden yanıt olarak bir teşekkür telgrafı çekti. Ayrıca Strauss'a ara raporunu yaktığını ve kendisinin veya Strauss'un güvenlik soruşturmasını uygunsuz bir şekilde yönettiğine dair herhangi bir kanıt bırakmak istemediğini bildirdi.

15 Nisan Perşembe sabahı soruşturmanın başlamasından dört gün sonra General Leslie Groves tanık olarak yemin etti. Garrison tarafından sorgulanan Groves, Oppenheimer'ın Los Alamos'taki savaş

* JRO soruşturması, s. 155.

† Coughlan, "The Tangled Drama and Private Hells of Two Famous Scientists," *Life*, 13.12.63.

‡ Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 228.

§ Strauss'tan Başkan Eisenhower'a, 16.4.54; Eisenhower'dan Strauss'a, telgraf, 19.4.54, Strauss Evrakı, Eisenhower klasörleri, kutu 26D, AEC serisi, HHL.

dönemi performansını övdü ve bilinçli olarak sadakatsiz bir eylemde bulunup bulunamayacağının sorulması üzerine, "Yaptıysa şaşırırım," dedi.* Groves özellikle Chevalier konusunda sorulduğunda şunları ifade etti: "Bunun çok değişik versiyonunu gördüm, daha önce kafamın karıştığını hatırlamıyorum ama bugün kesinlikle kafam karışmaya başladı. Bildiğim kadarıyla bir temas girişiminde bulunulmuştu ve Dr. Oppenheimer bu girişimden haberdardı."

Groves, hikâyeyi ilk öğrendiğinde Robert'ın suskunluğunun "arkadaşı hakkında kötü bir şey söylemenin çirkin bir şey olduğu yönündeki tipik Amerikan okul çocuğu tutumuyla açıklanabileceğini" düşündüğünü açıkladı. "Bana tam olarak ne anlattığından hiçbir zaman emin olamadım. Şunu biliyordum: doğru olduğunu düşündüğü şeyi yapıyordu, yani projeye yönelik bu özel girişimin tehlikelerini bana duyurmuş oluyordu. Berkeley yakınlarında sanırım Eltenton'ın sözde kilit üyelerden biri olduğu Shell Laboratuvarı'ndaki durumla ilgiliydi. Bu da proje için bir tehlike ve endişe kaynağıydı. Her zaman Dr. Oppenheimer'ın eski arkadaşlarını, *belki de* kardeşini korumak istediği izlenimine kapılmışımdır. Her zaman kardeşini korumak istediği ve kardeşinin de bu zincirin içinde *olabileceği* düşüncesine varmışımdır." Groves'un ifadesi "muhtemelen" Chevalier olayı ile ilişkili karakterlerin listesini genişletti. Groves, elbette kötü bir niyeti olmaksızın ve bu hipotezin muhtemel sonuçlarını hesap etmeksizin, Frank'in "işin içinde olabileceğini" iddia ediyordu.

Frank'in *işin* içinde olması durumunda, Robert 1943'te Pash'e yalan söylemekle kalmaz, 1946'da FBI'a ve şimdi 1954'te soruşturma heyetine de yalan söylemiş olurdu. Hafifletici nedenlere bakılmaksızın –Robert'ın herhangi bir yanlışlık yapmadığını bildiği kardeşini koruma arzusu– Groves'un varsayımıyla Robert'ın inanılırlığını daha da zayıflattı ve nihayetinde, Frank'in dahline işaret eden herhangi bir kanıt olmamasına rağmen bu, etrafındaki gizemi ve dolayısıyla soruşturma heyetinin Chevalier olayına olan ilgisini derinleştirdi.

Groves'un Frank'i Chevalier'e bağlayan ifadesinin kaynağı-

* JRO soruşturması, s. 167; Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer,* s. 77-78.

nı ve deneyimsel niteliğini anlayabilmek için, savaş sırasında Oppenheimer'ın FBI dosyasına kaydedilenlere geri dönmek gerekir. Bu noktadan da dikkatimizi, on yıl ileriye Aralık 1953'te Oppenheimer'ın AEC Personel Güvenlik Heyeti huzuruna çıkışına hazırlık amacıyla yürütülen bir dizi FBI görüşmesine çevireceğiz. Görüşülen kişiler, General Groves'un savaş zamanı asistanları John Lansdale ve William Consodine, Groves'un kendisi ve Kongre'nin Atom Enerjisi Ortak Komitesi'nin (JCAE) personel direktörü olarak William Borden'dan sonra gelen Corbin Allardice idi.

Bu görüşmeler Groves'un ifadesinin şekillenmesinde kritik bir rol oynadı çünkü hem Consodine hem de Lansdale, Büro'nun ajanlarına söyledikleri şeyleri ona bildirdiler. Onların hatırladıkları, Oppie'nin ona anlattıklarıyla ilgili belleğinde farklı şeyler olan Groves için endişe vericiydi. Dahası, FBI ile olan iletişimleri onu uzlaşmacı bir konuma soktu ve bu da onu 1954'te soruşturma heyetine Robert'ın güvenlik izninin yenilenmesini desteklemediğini beyan etmeye zorladı.

Daha önce de belirtildiği gibi, Frank'in Chevalier ile olan ilişkisine dair FBI'ın dosyalarında yer alan ilk kayıtlı referans, ajan William Harvey tarafından 5 Mart 1944 tarihli bir notta yer alıyordu. Harvey'in Chevalier olayı hakkında ayrı bir bilgisi yoktu ancak hikâyenin bir özetini oluştururken Frank'i Chevalier'in temasa geçtiği "kişilerden biri" olarak tanımladı. Ancak Harvey, on yıl sonra bile üst düzey ajanların kafasını karıştıracak bu dikkatsizlik örneği için herhangi bir kanıta atıfta bulunamamıştı. Nitekim on yıl sonra Hoover'a verdikleri raporda: "Dosya incelemesi sonucunda, MED [Manhattan Mühendis Bölgesi] projesiyle ilgili veriler için Frank Oppenheimer'la temasa geçildiği veya bu konuda J. Robert Oppenheimer tarafından MED'e veya Büro'ya bildirim yapıldığına dair herhangi bir bilgiye rastlanamadı," diyeceklerdi.*

Ancak 3 Aralık 1953'te Borden'ın mektubunu göndermesinden birkaç hafta sonra Frank'in adı başka bir dedikodu simsarı tarafından FBI'ın dikkatine yeniden sunuldu. JCAE'de Borden'ın yerini almadan önce bir AEC çalışanı olan Corbin Allardice, görünüşe

* FBI'dan Hoover'a not, 23.12.53, böl. 16, bel. 563, JRO FBI dosyası (Harvey notu için, bkz. s. 248).

göre Oppenheimer'a düşman biri tarafından Frank'in, Chevalier'in kaynak kişisi olduğu şüphesini yeniden alevlendirmek için teşvik edildi. Allardice, "güvenilirliğine son derece itimat ettiği bir kaynağın kendisine getirdiği bilgiye göre J. Robert Oppenheimer'ın, Eltenton-Haakon Chevalier casusluk işindeki bağlantısının kendi kardeşi Frank Oppenheimer olduğunu iddia ettiğini" söylüyordu. Allardice ayrıca –muhbirinin Oppenheimer'ın FBI dosyasına biraz aşina olduğunu öne sürerken– bu bilginin FBI'ın konusuyla ilgili kayıtlarında bulunmadığını düşündüğünü belirtiyordu. FBI'ya eğer bu bilgiyi kontrol etmek istiyorsa o zamanlar Cleveland'da avukatlık yapan John Lansdale ile görüşmesini öneriyordu.

Lansdale 16 Aralık'ta sorgulanmıştı.* Ancak önceki gün, Groves'un savaş zamanı yardımcılarından bir diğeri olan William Consodine (Allardice'in arkadaşı ve dolayısıyla muhtemelen "güvenilir" muhbiri), bir FBI ajanıyla konuştu.

18 Aralık'ta yazılan FBI özetinde Consodine şu hikâyeyi anlatıyordu:

General Groves "[Oppenheimer]'a [Eltenton'ın] bağlantısını söyletmeye çalıştığı" Los Alamos'tan döndükten bir gün sonra, Lansdale ve Consodine ile ofisinde bir toplantı düzenlemişti. Onlara "Oppenheimer'ın bir aracıdan bahsettiğini duyurduktan sonra, General Groves hem Consodine hem de Lansdale'e sarı birer kâğıt uzatmış ve aracının kim olduğu hakkında üç tahmin yazmalarını istemişti. Lansdale'in yazdığı üç ismi, Consodine hatırlayamıyordu. Consodine sadece bir isim yazmıştı, o da Frank Oppenheimer'dı. General Groves şaşkınlığını dile getirerek bu tahminin doğru olduğunu söylemişti. General Groves, Consodine'e Frank Oppenheimer ismini nasıl belirlediğini sormuştu. Consodine, generale Frank Oppenheimer olduğunu düşündüğünü çünkü J. Robert Oppenheimer'ın kardeşini bu işlere karıştırmak istemeyeceğini," söylemişti.

"Consodine'e göre General Groves, J. Robert Oppenheimer'ın generalin Frank Oppenheimer'ı FBI'a aracı olarak bildirmeyeceğine dair söz vermesinden sonra bu itirafı yaptığını bildirmişti. Sonuç

---

* Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 400, not 47.

olarak Consodine, Lansdale ile bu konuda iletişim hâlinde olmadığını ancak konuyu son birkaç gün içinde General Groves ile telefonda görüştüğünü belirtti."

16 Aralık'ta Lansdale, Consodine'in hikâyesinin farklı bir versiyonunu FBI muhbirine anlattı. Consodine'in "sarı kâğıt" hikâyesini kesinlikle hatırlamıyordu (Groves da hatırlamıyordu). Lansdale'in hatırladığı şey, Oppenheimer'dan Eltenton'ın bağlantılarını tam olarak açıklamasını istemesinden sonra General Groves'tan aldığı bir izlenimdi: "Oppenheimer, Groves'a Haakon Chevalier tarafından Frank Oppenheimer'la temasa geçildiğini söylemişti." Ancak sonuç olarak, "Lansdale, *General Groves'un doğrudan J. Robert Oppenheimer'la temasa geçildiğini düşündüğünü* ancak kendisinin, Frank Oppenheimer'la temasa geçildiğini hissettiğini söylüyordu. Lansdale, olaydan sadece kendisinin ve General Groves'un haberdar olduğunu söylemişti." Lansdale'e Garrison tarafından açıkça, "Groves'un bu kişinin Frank *olduğunu* değil de Frank olduğunu *düşündüğünü* söylemiş olma ihtimali var mı?" diye sorunca Lansdale, "Evet, bu da mümkün," diyerek onayladı.*

21 Aralık 1953'te –Oppenheimer'a güvenlik izninin askıya alındığı bildirildiği gün– başka bir FBI ajanı Groves ile Connecticut, Darien'deki evinde görüştü.

O zamana kadar Groves, Oppenheimer ve Chevalier olayı hakkında FBI ile konuşmayı reddetmişti. 1944'te FBI'ın bu konudaki ilk sorularına cevap verme zahmetine bile girmemişti. Haziran 1946'da FBI, Chevalier ve Eltenton'la görüşmek üzereyken FBI ajanları Groves'a olay hakkında ne bildiğini sordu. Groves, Oppenheimer onunla "kesin bir gizlilik" içinde konuştuğu için bu konuda gerçekten konuşamayacağını söyleyerek onları başından savdı. Groves, "'Oppie'ye verdiği sözü çiğneyemeyeceğini ve Shell Development temsilcisinin yaklaştığı adamın adını veremeyeceğini" söylemişti. FBI ajanları, Shell'deki adamın Eltenton olduğunu bildiklerini ve onu sorgulamak üzere olduklarını söylediler. Groves, "Eltenton'la bu konuda yüzleşmelerini istemediğini zira bunun Oppenheimer'a dönebileceğini ve Oppenheimer'ın Groves'un onun güvenini kötüye kullandığını düşüneceğini" söyleyerek olağanüstü bir gösteriyle

* JRO soruşturması, s. 265.

Oppenheimer'a olan bağlılığının hâlâ devam ettiğini kanıtlamıştı. Groves, FBI ajanlarına açıkça "daha fazla bilgi vermekte tereddüt ettiğini" söyledi.

Hoover, bir Amerikan generalinin FBI soruşturmasında işbirliği yapmayı reddettiğini duyunca şaşkına dönmüş olmalıydı. 13 Haziran 1946'da Hoover bizzat Groves'a yazarak Oppenheimer'ın George Eltenton hakkında ona ne söylediğini açıklamasını istedi. Groves 21 Haziran'da, Oppenheimer'la ilişkisini "tehlikeye atacağı için" bu bilgiyi vermeyi kibarca reddetti.* Washington'daki birçok insana FBI direktöründen doğrudan bir talep gelmezdi ancak 1946'da Groves'un çok fazla prestiji ve kendine güveni vardı.

Ama şimdi, 1953'te, Consodine ve Lansdale'in FBI'a Frank'in Eltenton-Chevalier olayındaki bağlantı kişisi olduğunu bildirdikleri yönünde önceden bilgilendirilince, Groves kendi hesabına da konuşmak zorunda hissetti. Sorun, kendisinin 1943-44 yıllarında Oppenheimer'ın ona tam olarak ne söylediğini hatırlayamamasıydı. Ancak eski asistanlarının yardımıyla Groves, görüşmeye gelen kişiye, Oppenheimer'a 1943'ün sonlarında nihayet proje hakkında bilgi almak için kimin kendisiyle temasa geçtiği hakkında "tam bir açıklama" yapmasını emrettiğini söyledi. Robert'ı açık sözlü olmaya teşvik etmek için Groves, ona olayla ilgili resmi bir rapor hazırlamayacağına veya "çok açık söylemek gerekirse, FBI'a ulaşmayacağına" dair güvence vermişti. Groves'un dediğine göre bu söz üzerine Robert kendisine, "Chevalier'in temasa geçtiği kişinin Frank Oppenheimer olduğunu" ve Frank'in Robert'a ne yapması gerektiğini sorduğunu söylemişti. Groves'a göre Robert, kardeşine Eltenton'la "hiçbir ilişki kurmamasını" söylemiş ve ayrıca doğrudan Chevalier ile konuşarak ona da "ağzının payını" vermişti. Groves ayrıca, "bilgiyi isteyen kişinin Eltenton olduğunu ve aracıların (Chevalier ve Frank) casusluk yapma niyetinde olmadığını" söylemişti.†

Groves ayrıca, "Frank Oppenheimer'ın yerel güvenlik görevli-

* Hoover'dan Groves'a, 13.6.46, ve Groves'tan Hoover'a, 21.6.46, RG 77 (MED dosyaları) giriş 8, kutu 100, NA.

† FBI, Frank Oppenheimer'a bu konuyu sorduğunda, Chevalier'in kendisiyle temasa geçtiğini ya da Eltenton'dan gelen bir talep hakkında kardeşiyle konuştuğunu kesin bir dille reddetti. (Frank Oppenheimer Colorado'daki çiftliğinde FBI tarafından 29.12.53 tarihinde sorgulandı. Yeminli ifade vermeyi reddetti. FBI sorgulamasının bir kopyası Strauss'a 7.1.54 tarihinde verildi. (Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 272, 400.))

lerini bilgilendirmesi gerekmekle birlikte böyle davranmasının da doğal ve uygun olduğunu" düşündüğünü söyledi. Oppenheimer kardeşler çok yakındı ve küçük kardeşin –Chevalier'den gelen "ziyaret konusunda çok endişeye kapılarak"– hemen ağabeyiyle iletişime geçmesi ve ona olayı anlatması mantıklıydı. [Groves] bunu [Frank] gibi ele almanın teknik bir güvenlik ihlali olduğunu ancak aslında makul olarak beklenebilecek her şeyi yaptığını söyledi. General, şahsın [Oppenheimer] kardeşini, Chevalier'i ve kendisini [Robert] korumak istediğinin açık olduğunu söyledi.

Ancak daha sonra Groves, Robert'ın "ilk teması bildirmedeki gecikmesini haklı çıkarmak için Frank'i sonradan ilave edip etmediği ve Frank'in gerçekten dahil olup olmadığı" üzerinde "akıl yürütmeye" devam etti.* Başka bir deyişle, Groves 1943'te Frank hakkında açıkça Lansdale ve Consodine'in Chevalier'in Frank ile temas kurduğuna inanmasına neden olan bir şeyler söylemiş olsa da Groves'un bu konuda ciddi şüpheleri vardı. Groves'un Frank'in rolüyle ilgili şüpheleri hiç bitmedi. 1968 gibi ileri bir tarihte, bir tarihçiye itirafta bulundu: "Elbette, tam olarak [Oppenheimer'ın] kimi koruduğundan emin olamadım.† Bugün *muhtemelen* onun kardeşi olduğunu tahmin ediyorum. Kardeşinin adının bu işe karışmasını istemiyordu."

Groves iki şeyden birinin olduğuna inanmış gibi görünüyordu: Birincisi, Robert'a Eltenton adına Chevalier'in yaklaştığına; ikincisi de Robert'ın 1943'te durumunu Groves'a açıklamak için Frank'in derhal Robert'a Chevalier'den uygunsuz bir teklif geldiğini bildirdiği yönünde uyduruk bir açıklama yaptığına. Tarih sayfaları arasında daha spesifik bir bilgi bulamıyoruz. Sonuçta Groves'un kendisi, "Bana ne söylediğinden hiçbir zaman emin olamadım," dedi. Daha önceki bir mektupta da, "Frank'in ne kadar, Robert'ın ne kadar dahil olduğunu söylemek çok zordu," demişti.‡ Lansdale ve Consodine'in, Chevalier'in bağlantısının Frank olduğuna inanmasının en olası açıklaması, Groves'un Frank'in dahli hakkındaki şüphelerini açıkça belirtmeden Robert ile olan konuşmasını onlara anlatmış olmasıdır.

---

* FBI'dan Hoover'a not, 22.12.53, böl. 16, bel. 557, 565, JRO FBI dosyası.

† Leslie Groves sözlü tarihi, röportaj: Raymond Henle, 9.8.68, s. 17, HHL.

‡ Groves'tan Strauss'a, 20.10.49 ve 4.11.49, kutu 75, Strauss Evrakı, HHL.

Tüm görüşmeler ve belgeler birlikte okunduğunda başka hiçbir açıklama mümkün görünmüyor. "Chevalier olayı"nda Frank, kesinlikle Eltenton'ın veya Chevalier'in bağlantısı olamazdı. Tüm ifadelere göre –Chevalier ve Eltenton'ın 1946'daki eşzamanlı FBI soruları, Barbara Chevalier'in yayımlanmamış anıları, Kitty'nin Verna Hobson'a anlattıkları, Frank'in Ocak 1954'ün başlarında FBI'ya verdiği ifade ve nihayet Robert'ın 1946'da FBI'ya verdiği ifadeler ve son ifadesine göre– Robert'la temasa geçen Haakon'du.

Ancak Oppenheimer'ın "hikâyesine" güvendiği ve bunu FBI'dan saklayacağına dair söz verdiği için Graves şimdi kendini kişisel olarak huzursuz hissediyordu. Tarihçi Gregg Herken inandırıcı bir iddiada bulunarak hem Strauss'un hem de J. Edgar Hoover'ın Groves'u bir "örtbas" işine bulaştırarak generalin, yaklaşan güvenlik soruşturmasında Oppenheimer'a karşı tanıklık etmesi için baskı uygulamış olabileceğini söylüyor.* Hoover'ın önemli yardımcılarından Alan Belmont, patronuna "Groves'un FBI'dan casusluk komplosu ihlali ile ilgili önemli bilgileri saklamaya ve korumaya çalıştığının açıkça anlaşıldığını" yazarak dolaylı yoldan bunu ima ediyordu. "Şu hâlde bile Groves, faaliyetlerinde ve Büro'ya karşı davranışlarında belirli bir tereddütle davranıyordu."

FBI'ın keşfi nedeniyle utanan Groves, Oppenheimer'a Frank'in adını Büro'ya açıklamayacağına dair verdiği sözden dolayı özür dilemedi. Dahası, "General, ajanla mevcut görüşmeyi yaparken Oppenheimer'a verdiği sözü özünde ihlal etmediğini hissettiğini söyledi çünkü konu zaten yetkililer tarafından biliniyordu."† Dolayısıyla hâlâ sözündeydi. Bunu kayda geçirmek istediğini söyledi çünkü Oppenheimer'ın bir arkadaşının bir gün bu dosyayı görmesi ve 'sonuçta sözünü tutmadığını' düşünmesi mümkündü. Groves, Oppenheimer'ın aslında bir casusu koruduğunu bir an için bile düşünseydi, kesinlikle FBI'a giderdi. Belli ki Oppenheimer'ın sadakatine güveniyordu.

Strauss olayları böyle görmüyordu elbette. Temize çıkaracak şe-

* Gregg Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 280. Tarihçi Barton J. Bernstein, Herken'in görüşüne katılmıyor. Bkz. Barton J. Bernstein,"Reconsidering the Atomic General: Leslie R. Groves," *The Journal of Military History*, Temmuz 2003: 899.

† FBI'dan Hoover'a not, 22.12.53, böl. 16, bel. 565, JRO FBI dosyası.

kilde yorumlanabilecek deliller göz ardı ediliyordu. Bunun yerine Strauss Groves'un peşini bırakmadı ve Şubat ayında bir görüşme daha yapmak için Washington'a gelmesini istedi. O sıralarda Groves, Oppenheimer aleyhine ifade vermesinin isteneceğini ve reddederse suçu örtbas etmekle suçlanabileceğini anlamıştı.*

Gariptir ki Robb, Groves'un Frank hakkındaki açıklamalarını takip etmekte başarısız oldu çünkü şüphesiz bunu yapmak Robert'ı kardeşinin suçunu üstüne alan biri olarak gösterecekti. Robb, Gray Heyeti'ne ya da Oppenheimer'ın avukatlarına Groves'un Frank'in adını FBI'a açıklamayacağına dair söz verdiğini söylemedi. Bu da dikkatleri Robert'tan başka yöne çekebilirdi. Hikâyenin bu kısmı yirmi beş yıl boyunca FBI belgelerinde gizli kalacaktı.† Robb'un çapraz sorgusu altında Groves, 1943'te Oppenheimer'a güvenlik izni verme kararının doğru karar olduğunu düşünürken, bugün her şeyin farklı olabileceğini açıkça belirtti. Robb ona açıkça: "... Dr. Oppenheimer'ı bugün temize çıkarır mısınız?" diye sorunca Groves saçmaladı.‡ "Cevap vermeden önce, Atom Enerjisi Yasası'nın gerektirdikleriyle ilgili yorumumu yapmak istiyorum," dedi. Harfi harfine okuyarak, AEC'nin gizli bilgilere erişim izni verilen kişilerin "ortak savunma veya güvenliği tehlikeye atmayacağından" emin olması gerektiğini belirtti... Groves'un görüşüne göre, burada bir esneme alanı yoktu. "Bir bir adamın tehlikeli olduğunu kanıtlama meselesi değildir," dedi. "Tehlikeli olduğundan şüpheye düşülmesi yeterlidir..." Bu temelde ve Oppenheimer'ın geçmiş bağlantıları göz önüne alındığında, "Bu yoruma dayanarak Komisyon üyesi olsaydım bugün Dr. Oppenheimer'ı temize çıkarmazdım," dedi. Robb'un tek istediği ya da generalin söylemesi gereken de buydu zaten. Peki Groves neden o güne değin bu kadar kararlı bir şekilde savunduğu adama sırtını dönmüştü? Strauss biliyordu. General'e, çok da kibar sayılmayacak bir şekilde, işbirliği yapmazsa, Groves için vahim sonuçlar doğmasını garanti edecek adımları atacağını açıkça belirtmişti.

---

* Gregg Herken, *Brotherhood of the Bomb,* s. 281.

† Hewlett ve Holl, *Atoms for Peace and War,* s. 98.

‡ Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer,* s. 80-81.

Ertesi gün, 16 Nisan Cuma günü Robb, Oppenheimer hakkındaki çapraz sorgusuna devam etti. Ona Serber'lar, David Bohm ve Joe Weinberg ile olan ilişkilerini ve günün ilerleyen saatlerinde fizikçiye hidrojen bombasının geliştirilmesine karşı takındığı tavrı sordu. Yaklaşık beş tam gün süren yoğun sorgulamadan sonra Oppenheimer fiziksel ve zihinsel olarak tükenmiş olmalı. Ama o gün –tanık sandalyesindeki son gününde– yine keskin zekâsını toparladı. Pusuya düşürülme deneyimleri nedeniyle temkinliydi ve konu hakkında çok netti; Robb'un sorularını savuşturmakta daha becerikliydi.

Robb: "Ocak 1950'de Başkan'ın kararından sonra hiç ahlaki gerekçelerle hidrojen bombası üretimine karşı çıktınız mı?"

Oppenheimer: "Pekâlâ bunun korkunç bir silah veya onun gibi bir şey olduğu şeklinde şeyler söylemiş olabilirim. Belleğimde belirli bir şey yok, eğer siz sorarsanız ve elinizde bağlamıyla birlikte bir diyalog örneği varsa onun üzerinden gitmeyi tercih ederim."

Robb: "Neden bunu pekâlâ söylemiş olabileceğinizi düşünüyorsunuz?"

Oppenheimer: "Çünkü her zaman korkunç bir silah olduğunu düşündüm. Teknik açıdan tatlı, sevimli ve güzel bir iş olmasına rağmen, yine de korkunç bir silah olduğunu düşündüm."

Robb: "Ve öyle mi söylediniz?"

Oppenheimer: "Öyle söylediğimi sanıyorum, evet."

Robb: "Yani böyle korkunç bir silahın üretimine karşı ahlaki bir tepki mi geliştirdiniz?"

Oppenheimer: "Çok güçlü."

Robb: "Anlayamadım?"

Oppenheimer: "Bu çok güçlü."

Robb: "Hangisi çok güçlü, silah mı yoksa benim ifadem mi?"

Oppenheimer: "İfadeniz. Ciddi bir endişem ve tedirginliğim vardı."

Robb: "Bu konuda ahlaki tereddütleriniz vardı, doğru mu?"

Oppenheimer: "'Ahlaki' kelimesini çıkaralım."

Robb: "Bu konuda tereddütleriniz vardı."

Oppenheimer: "İnsan bu konuda nasıl tereddüt yaşamaz? Bu konuda tereddütleri olmayan hiç kimseyi tanımıyorum."*

---

* JRO soruşturması, s. 229.

Günün ilerleyen saatlerinde Robb, Oppenheimer tarafından James Conant'a yazılmış 21 Ekim 1949 tarihli bir mektup çıkardı. Belge, önceki Aralık ayında FBI tarafından el konulan, Oppenheimer'ın kendi dosyalarından gelmişti. "Sevgili Jim Amca," hitabıyla yazılan mektupta, hidrojen bombası adına lobicilik yapan "iki deneyimli organizatörün, yani Ernest Lawrence ve Edward Teller'ın" iş başında olduğundan şikâyet ediliyordu. Kırılmış gibi bir edayla Robb, Oppenheimer'a, "Doktor, Dr. Lawrence ve Dr. Teller'a yaptığınız atıfların biraz küçültücü olduğuna katılıyor musunuz?" diye sordu.

Oppenheimer: "Dr. Lawrence Washington'a geldi. Komisyonla konuşmadı. Gitti ve ortak kongre komitesi ve Ordu Teşkilatı üyeleriyle konuştu. Bence bu tavır biraz küçültücü konuşmayı hak ediyor."

Robb: "Yani bu mektuptaki adamlara yaptığınız atıfların küçültücü olduğunu kabul eder misiniz?"

Oppenheimer: "Hayır. Onlara organizatör olarak büyük saygılarımı sunuyorum. Onlara karşı adil davranmadım sanırım."

Robb: "'Organizatör' kelimesini kırıcı anlamda kullandınız, değil mi?"

Oppenheimer: "Hiçbir fikrim yok."

Robb: "Şimdi Lawrence ve Teller'a atıfta bulunarak bu kelimeyi kullandığınızda, kırıcı olmayı amaçlamıyor musunuz?"

Oppenheimer: "Hayır."

Robb: "Organizasyon çalışmalarının takdire şayan olduğunu düşünüyorsunuz, doğru mu?"

Oppenheimer: "Bence takdire şayan bir organizasyon işi yaptılar."*

Cuma günü herkes Robb ve Oppenheimer'ın birbirlerini küçümser tonda konuştuklarını anladı. Robb, "Sadece onun sırf bir beyinden ibaret olduğunu, balık kadar soğuk olduğunu ve gördüğüm en buz gibi mavi gözlere sahip olduğunu hissettim," diyordu.† Oppenheimer Robb'un varlığından sadece tiksinti hissediyordu. Bir gün kısa bir ara sırasında, Oppenheimer aniden öksürük krizlerinden birine

* Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer*, s. 107-8.

† Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 248-49.

kapıldığında iki adam yan yana duruyorlardı. Robb o an endişesini belirtirken, Oppenheimer öfkeyle onun sözünü kesti ve öyle bir şey söyledi ki Robb, topuğu üstüne geri dönüp uzaklaştı.

Her günün sonunda, Robb Strauss'la odaya kapanıyor ve günün olaylarını değerlendiriyordu. Sonuç hakkında pek şüphe taşımıyorlardı. Strauss, bir FBI ajanına "bugüne kadarki ifadeler ışığında kurulun Oppenheimer'ın izninin kaldırılmasını tavsiye etmekten başka bir eylemde bulunamayacağına kanaat getirdiğini" söyledi.*

Oppenheimer'ın avukatları da aynı şekilde düşünüyordu. Basın mensuplarından kaçmak için Oppenheimer'lar her geceyi Garrison'ın ortağı Randolph Paul'un Georgetown'daki evinde geçiriyorlardı. Basın bir hafta boyunca yerlerini bulamadı ancak FBI ajanları evi gözledi ve Oppenheimer'ın geç saatlere kadar ayakta kaldığını ve odada volta attığını kaydetti.†

Garrison ve Marks çoğu akşam Paul'un evinde birkaç saat geçiriyor ve ertesi günün stratejisini planlıyordu. Garrison, "Sahip olduğumuz enerji sadece bir sonraki güne hazırlık için yetiyordu," diyordu, "geçen günün değerlendirmesini yapamayacak kadar yorgun düşüyorduk. Tabii ki Robert'ın sinirleri hayal edilebilecek en kötü durumdaydı –Kitty de öyleydi– ama Robert daha da fazlaydı."‡

Oppenheimer'lar Paul'a her günkü olayları anlatırken Paul artan bir tedirginlikle dinliyordu. Anlatılanlar idari bir soruşturmadan çok bir mahkeme duruşması gibiydi. Böylece 18 Nisan Paskalya Pazar'ının akşamı Paul, Garrison ve Marks'ı Joe Volpe ile görüşmek üzere evine davet etti. İçkiler servis edildikten sonra Oppenheimer, AEC'nin eski genel danışmanına döndü ve, "Joe, bu adamların sana duruşmada neler olduğunu anlatmalarını istiyorum," dedi. Sonraki bir saat boyunca, Marks ve Garrison Robb'un düşmanca taktiklerini ve Oppie'nin günlük yaşadığı çileyi genel hatlarıyla özetlerken Volpe öfkeyle dinledi. Sonunda Oppenheimer'a döndü ve "Robert, onlara kapıyı çarpıp gitmelerini, işi bırakmalarını, devam etmemelerini söyle çünkü kazanabileceğini sanmıyorum," dedi.§

---

* Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer,* s. xxv. Belmont'tan Boardman'e, 17.4.54, JRO FBI dosyası.

† Stern, *The Oppenheimer Case,* s. 303; Herken, *Brotherhood of the Bomb,* s. 288.

‡ Goodchild, *J. Robert Oppenheimer,* s. 249.

§ Stern, *The Oppenheimer Case,* s. 303-4; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer,* s. 244.

Oppenheimer bu tavsiyeyi daha önce Einstein'dan ve diğerlerinden de duymuştu. Ancak bu kez tavsiye, AEC soruşturma kurallarının yazılmasında emeği geçen ve bu kuralların hem metninin hem de ruhunun aşırı derecede ihlal edildiğini düşünen deneyimli bir avukattan geliyordu. Yine de Oppenheimer, süreci bir sonuca ulaştırmaktan başka çaresi olmadığına karar verdi. Metanetli ve oldukça pasif bir tepkiydi, küçük bir çocukken kampın buz deposunda kilitli kaldığındaki sessiz kabulünden farklı değildi.

OTUZ ALTINCI BÖLÜM

"Bir Histeri Gösterisi"

Oppenheimer meselesinden dolayı çok sıkıntılıyım. Sizin de öyle olduğunuzu sanıyorum. Bunun Newton veya Galileo'nun güvenlik riskini soruşturmak gibi bir şey olduğunu düşünüyorum.

JOHN J. MCCLOY'dan *Başkan Dwight D. Eisenhower'a*

Cuma günü Oppenheimer tanık sandalyesinden kalktıktan sonra, Garrison'ın Oppenheimer'ın kişiliğine ve sadakatine kefil olmak üzere iki düzineden fazla savunma tanığından oluşan bir geçit töreni düzenlemesine izin verildi.* Hans Bethe, George Kennan, John J. McCloy, Gordon Dean, Vannevar Bush ve James Conant'ın yanı sıra bilim, siyaset ve iş dünyasından seçkin isimler de yer aldı. Bunlardan en ilginci, Manhattan Projesi'nin eski güvenlik şefi ve şimdi Cleveland'da bir hukuk firmasının ortağı olan John Lansdale idi. Los Alamos yıllarında ordunun kilit güvenlik subayının savunma adına tanıklık etmesinin, soruşturma heyeti nezdinde büyük ağır-

* O sırada Conant, Batı Almanya yüksek komiseri olarak Eisenhower Yönetimi'nde görev yapıyordu ve Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Conant'ı ifade vermemesi için ikna etmeye çalıştı. Conant bunu reddetti ve günlüğüne şunları yazdı: "Ona Oppenheimer'ın soruşturmasında ifade vermekten başka seçeneğim olmadığını söyledim. Bunun hükümetteki konumumu tehlikeye sokacağını bilmem gerektiğini söyledi." (James Conant günlüğü, 19.4.54, alıntı: Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review*, Temmuz 1990, s. 1459.)

lığı olmalıydı. Dahası, Oppenheimer'ın aksine Lansdale, Robb'un saldırgan taktiklerini nasıl savuşturacağını çok iyi biliyordu. Çapraz sorgu altında Lansdale, Oppenheimer'ın sadık bir vatandaş olduğunu "güçlü bir şekilde" hissettiğini söyledi. Ve sonra ekledi: "Bunun bir göstergesi gibi görünen günümüzün mevcut histerisinden de son derece rahatsızım."

Robb bunun söylenip geçmesine izin verecek değildi, "Bu soruşturmanın bir histeri gösterisi olduğunu mu düşünüyorsunuz?" diye sordu.

Lansdale: "Bence ..."

Robb: "Evet mi hayır mı?"

Lansdale: "Bu soruya 'Evet' veya 'Hayır' diye cevap vermeyeceğim. Eğer böyle davranacaksanız... devam etmeme izin verirseniz, sorunuzu yanıtlamaktan memnuniyet duyarım."

Robb: "Pekâlâ."

Lansdale: "Komünizm konusundaki zamane histerisinin son derece tehlikeli olduğunu düşünüyorum." Daha sonra, 1943'te bir yandan Oppenheimer'ın güvenlik izniyle uğraşırken, diğer yandan da Cumhuriyetçi İspanya'da İspanyol faşistleriyle savaşmak için gönüllü olan komünistleri orduya alıp almama yönündeki hassas sorunla da boğuştuğunu anlattı. Lansdale, bu türden on beş, yirmi komünistten oluşan bir grubun orduya alınmasını "durdurma cesaretini gösterdiği" için, üstleri tarafından "kötü muameleye" uğradığını söyledi. Kararı, Beyaz Saray tarafından reddedilmiş ve Lansdale, komünistlere askerlik görevinin verildiği bir atmosfer yarattığı için Bayan Roosevelt'i "ve Beyaz Saray'daki çevresini" suçlamıştı.

Böylece nasıl komünist karşıtı olduğunu belirttikten sonra, Lansdale şöyle devam etti: "Bugün, benim yargıma göre eşit derecede tehlikeli olan sarkacın diğer uç noktasından geçiyoruz. Şimdi, bu soruşturmanın bir histeri gösterisi olduğunu düşünüyor muyum? Hayır. Bence bu kadar çok şüphe ve bu kadar çok... şöyle söyleyeyim: 1940'taki bağlantıların, bugün benzer bağlantıların sayılacağı ciddiyetle ele alınmasının histerinin bir göstergesi olduğunu düşünüyorum."

Chase Ulusal Bankası'nın başkanı olan John J. McCloy da Lansdale ile aynı fikirdeydi. Eisenhower'ın "gayrı resmi kabinesinin" bir üyesi

olan McCloy, aynı zamanda Dış İlişkiler Konseyi'nin de başkanıydı. Ford Vakfı'nın ve ülkedeki en zengin beş altı şirketin yönetim kurullarında yer alıyordu. 13 Nisan 1954 sabahı McCloy, Reston'ın Oppenheimer davası hakkındaki haberini okuyunca, haberi son derece "rahatsız edici" buldu. Daha sonraları "Komünist bir metresle yatıp yatmaması umurumda değildi," diyecekti.*

McCloy, Oppie'yi düzenli olarak Dış İlişkiler Konseyi'nde görüyordu ve sadakati hakkında gerçekten hiç şüphesi yoktu ve bu fikrini Eisenhower'la hemen paylaşmaktan çekinmedi: "Oppenheimer meselesi yüzünden çok sıkıntılıyım, sanırım siz de öylesiniz," diye yazdı başkana.† "Bunun Newton veya Galileo'nun güvenlik riskini soruşturmak gibi bir şey olduğunu düşünüyorum. Bu tür insanlar her zaman 'çok gizli' mertebededirler." Ike, zayıf bir cevap vererek, "seçkin" Gray Heyeti'nin bu biliminsanını temize çıkarmasını umduğunu söyledi.

McCloy, Nisan'ın sonunda bütün mesele hakkında öyle güçlü bir kanaate sahip olmuştu ki, McCloy'u daha Harvard Hukuk Okulu'ndan beri tanıyan Garrison tarafından bir son dakika savunma tanığı olarak ifade vermeye ikna edilmesi hiç de zor olmadı. McCloy'un ifadesi, doğrudan soruşturmanın meşruiyetini örseleyen konuları gündeme getirmeye çalışması nedeniyle renkli tartışmalara sahne oldu. Oppenheimer'ı savunmaya, Gray Heyeti'nin güvenlik tanımını sorgulayarak başladı:

"Güvenlik riskinden tam olarak neyi kastettiğinizi bilmiyorum. Ben bir güvenlik riski olduğumu biliyorum ve her bireyin bir güvenlik riski olduğunu düşünüyorum. Bence tersine bir güvenlik riski var. Sadece en iyi beyinlere ve zihinsel nüfuza sahip olursak güvende oluruz. Eğer bir bütün olarak biliminsanlarının ABD'de bu kadar büyük kısıtlamalar ve belki de büyük şüphe altında çalışmak zorunda olduğu izlenimi yayılırsa, bu [nükleer] alandaki bir sonraki adımı kaybedebiliriz ve bunun bizim için çok tehlikeli olacağını düşünüyorum."‡

---

* John J. McCloy, röportaj: Bird, 10.7.86.

† Bird, *The Chairman*, s. 423; McCloy'dan Eisenhower'a, 16.4.54 ve 23.4.54, DDEL.

‡ Bird, *The Chairman*, s. 424-25.

Garrison ona Chevalier olayını sorduğunda McCloy, Gray Heyeti'nin, Oppenheimer'ın bir arkadaşını korumak için yalan söyleme meyli ile bir teorik fizikçi olarak ülkeye verdiği değeri tartması gerektiğini söyledi. Bu argüman tarzı, elbette, Gray Heyeti'ni büyük ölçüde huzursuz etti çünkü güvenlik konularında hiçbir mutlaklık olamayacağını, her bireyin değer yargıları konusunda ayrı bir muhakeme yapılması gerektiğini öne sürüyordu ki AEC güvenlik düzenlemeleri de aslında bunu tavsiye ediyordu. Robb, McCloy'un çapraz sorgusu sırasında zekice bir benzetmeyle karşılık verdi: Chase Ulusal Bankası'nın başkanı, bir süredir banka soyguncularıyla ilişkisi olan birini işe almış mıydı? "Hayır," dedi McCloy, "öyle kimseyi tanımıyorum." Ve eğer bir Chase şube müdürünün bankayı soymayı planlayan bazı insanları tanıdığını söyleyen gönüllü bir arkadaşı olsaydı McCloy şube müdürünün konuşmayı rapor etmesini beklemez miydi? McCloy, elbette olumlu cevap vermek zorunda kaldı.

McCloy, bu diyaloğun Oppie'nin davasına zarar vereceğini anladı. Kısa bir süre sonra Gray, aynı benzetmeye geri döndü: "Aklınızda herhangi bir şüphe taşıdığınız birini kasaların başına bırakır mıydınız?"

Hayır, dedi McCloy, ama sonra çabucak, "Şüpheli bir geçmişe sahip bir çalışan, yine de zamanlı kilitlerin incelikleri hakkında dünyadaki herkesten daha fazla şey biliyorsa, ona yol vermeden önce iki kez düşünürdüm çünkü bu durumda riskleri dengelemek gerekir," diye ekledi. "Dr. Oppenheimer'ın zekâsına gelecek olursak," dedi. "Gelecek nesillerde bağımlı olacağımıza inandığım bu oldukça ezoterik, oldukça sınırlı, teorik düşünce karşılığında önemli miktarda siyasi toyluğu kabul edilebilir bulurum," dedi.

Bu tür dramatik söz alışverişleri olağandışı değildi. 16. Cadde ve Constitution Caddesi'nin kesiştiği noktada yer alan bu sıkıcı duruşma odası, olağanüstü bir oyuncu kadrosunun Shakespearevari temsilleri oynadığı bir sahne hâline gelmişti. Bir insan, bağlantıları veya eylemleri yüzünden nasıl yargılanmalıdır? Hükümetin politikalarına yönelik eleştiriler ülkeye sadakatsizlik anlamına gelir mi? Demokrasi, kişisel ilişkilerin devlet politikasına feda edilmesini

gerektiren bir atmosferde hayatta kalabilir mi? Devlet çalışanlarına zorlu siyasi uygunluk testleri uygulanarak ulusal güvenliğe iyi hizmet edilebilir mi?

Oppenheimer'ın karakter tanıkları dokunaklı ve bazen kuvvetli ifadeler verdiler. George Kennan dolambaçsızdı: "Oppenheimer'da," dedi, "bu Amerikan neslinin büyük beyinlerinden birini görüyoruz."* Böyle bir adamın "zekâsının sorumlu ilgisini gerçekten çeken bir konu hakkında dürüstçe konuşmamasının mümkün olmadığını" ileri sürdü. "Oppenheimer'dan dürüst olmamasını istemek, aynen Leonardo'dan bozuk anatomiye sahip bir resim çizmesini istemek gibi bir şeydi."

Bunun üzerine çapraz sorguda Robb, Kennan'a "yetenekli bireyleri" değerlendirirken farklı standartların kullanılması gerektiğini mi söylediğini sordu.

Kennan: "Sanırım kilise bunu biliyordu," dedi. "Kilise, Aziz Francis'e yalnızca gençliğiyle ilgili kriterleri uygulasaydı, daha sonra olduğu kişiye dönüşmesi mümkün olmazdı." Sadece büyük günahkârlar büyük azizlere dönüşüyordu. Hükümet işlerinde de bu benzetme uygulanabilirdi.

Gray Heyeti'nden Dr. Ward Evans, bunu "yetenekli bireyler az çok üşütük olur" diye anladı.

Kennan kibarca itiraz etti: "Hayır, efendim; Onların üşütük olduğunu söylemiyorum ancak yetenekli bireyler, onları değerli kamu görevlileri yapan bir muhakeme olgunluğuna eriştiklerinde, onların yaklaşım yollarının başkalarının yaklaşımları gibi düzenli bir seyir izlemediğini fark edersiniz. İçinde çeşitli türlerde zikzaklar olabilir."

Aynı fikirde görünen Dr. Evans, "Bu görüş bence literatürle de doğrulanacaktır. Sanırım Addison'dı, yanılıyorsam biri beni düzeltsin, 'Büyük zekâlar deliliğe yakındır, yakın müttefiktirler ve aralarında ince sınırlar vardır,' demişti," dedi.

Ardından Dr. Evans, "Dr. Oppenheimer gülümsüyor. Bu konuda haklı olup olmadığımı o biliyor. Hepsi bu kadar," diye ekledi.†

---

* JRO soruşturması, s. 357; Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer*, s. 140-41.

† JRO soruşturması, s. 372; Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer*, s. 147-48.

*

Aynı günün devamında, 20 Nisan Salı günü, Kennan'ın ardından David Lilienthal tanık sandalyesine oturdu. Kennan yara almadan çıkmıştı. Ama Robb yeni tanık için bir tuzak hazırlamıştı. Önceki gün Lilienthal hafızasını tazelemek için kendi AEC belgelerini inceleme izni almıştı. Ancak Robb çapraz sorgusuna başladığında, Robb'un elinde Lilienthal'dan saklanan bazı belgeler olduğu kısa sürede anlaşıldı. Robb, Oppenheimer'ın 1947'deki güvenlik incelemesiyle ilgili anısını yeniden anlatması için yönlendirdikten sonra, aniden Lilienthal'in kendisinin Oppenheimer konusunun "tam bir incelemesini yapmak için seçkin hukukçulardan oluşan bir değerlendirme kurulunun bir araya getirilmesini" tavsiye ettiğini açıkça gösteren notlar çıkardı.

Robb: "Başka bir deyişle 1947'de, şu anda atılmakta olan adımın tam olarak o zaman atılmasını önermişsiniz?" dedi.*

Şaşkın ve öfkeli Lilienthal, bunu düşüncesizce kabul etti ama aslında şu anda sürmekte olan "star chamber" sürecinden oldukça farklı bir şey önerdiğini de ekledi. Robb onu acımasızca sıkıştırırken, Lilienthal bir noktada itiraz ederek ". . . dün istediğimde bu belgeler bana verilmiş olsaydı gerçeğe yakınlık ve yüksek doğruluk açısından daha basit bir yol seçilmiş olurdu, böylece buraya geldiğimde olabilecek en iyi tanık olur ve o günlerde neler olup bittiğini çok daha net hatırlayabilirdim," dedi.

Garrison bu noktada araya girdi ve bir kez daha "belgelerin sürpriz şekilde çıkarılması gerçeğe ulaşmanın en kısa yolu değildir. Bu bana soruşturmadan çok bir ceza davası gibi geliyor ve bunun burada yapılıyor oluşuna üzülüyorum," diye karşı çıktı.† Ve bir kez daha Başkan Gray, Garrison'ın protestosunu kulak ardı etti. Ve Garrison bir kez daha sustu.

Bu çok uzun günün sonunda, Lilienthal eve gitti ve günlüğüne uyumakta zorluk çektiğini, 'tuzak' taktikleri yüzünden küplere bindiğini. . . tüm bu gösterinin onu üzdüğünü ve midesini bulandırdığını" not etti.‡

---

* Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer,* s. 162-63.

† JRO soruşturması, s. 419-20; Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer,* s. 165.

‡ Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer,* s. 156.

*

Lilienthal'ın deneyim karşısında örselenmiş ve öfkelenmiş olarak çıktığı duruşma salonundan, eşsiz ve yenilmez Isidor Rabi, meydan okurcasına ve yara almadan çıktı. Tüm duruşmanın unutulmaz ifadelerinden birinde Rabi, "Bütün bu davanın çok talihsiz olduğu yönündeki fikrimi Bay Strauss'tan asla saklamadım. Oppenheimer'ın izninin askıya alınması çok talihsiz bir şeydi ve yapılmamalıydı. Başka bir deyişle, Oppenheimer oradaydı; o bir danışmandı ve adama danışmak istemiyorsanız, danışmazdınız, işte o kadar. O zaman neden izni askıya almak ve tüm bu süreçlerden geçmek zorunda hissettiniz, o sadece çağrıldığında oradaydı, hepsi o kadar. Bu yüzden bu tür bir sorgulama bana Dr. Oppenheimer'ın başardıklarını başarmış bir adama karşı gerekli bir şey gibi gelmedi. Bir arkadaşıma ifade ettiğim gibi gerçekten olumlu bir sicili var. Elimizde bir atom bombamız ve *onun* bütün bir serisi var. [silinmiş gizli materyal] Daha ne istiyorsunuz, deniz kızları mı gelsin? Bu tam anlamıyla muazzam bir başarıdır. Bu yolun sonu, aşağılayıcı olmaktan başka bir şey ifade etmeyen bu tür bir soruşturma ise, bence oldukça kötü bir gösteriydi. Hâlâ öyle düşünüyorum."*

Çapraz sorguda Robb, Chevalier olayıyla ilgili bir başka varsayımsal soru ortaya koyarak Rabi'nin kendine olan güvenini sarsmaya çalıştı. Siz böyle bir duruma düşseydiniz, diye sordu Robb, "bu konudaki tüm gerçeği söylerdiniz, değil mi?"

Rabi: "Doğam gereği doğru sözlü biriyim."†

Robb: "Bu konuda yalan söylemez miydiniz?"

Rabi: "Size şimdi ne düşündüğümü söylüyorum. O zaman ne yapacağımı yalnızca Tanrı bilir. Şimdi düşündüğüm şey işte bu."

Birkaç dakika sonra Robb, "Tabii ki Dr. Oppenheimer'ın bu heyet huzurunda olayla ilgili ifadesinin ne olduğunu bilmiyorsunuz, değil mi Doktor?" diye sordu.

Rabi: "Hayır."

Robb: "Yani belki o olayla ilgili karar verme konusunda, kurul yargılamak açısından sizden daha iyi bir konumda olabilir?"

Rabi hiçbir şekilde söyleyecek söz sıkıntısı çekmeden soruyu

---

* JRO soruşturması, s. 468.

† A.g.e., s. 469-70; Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer*, s. 178-79.

karşıladı: "Olabilir. Öte yandan, bu adamla 1929'a, yani 25 yıl öncesine uzanan uzun bir deneyime sahibim ve benim de büyük önem verdiğim içgüdüsel bir hissiyatım var. Başka bir deyişle, doğruluğunu hiç sorgulamadan heyetin kararından ayrı düşmeye bile cüret edebilirim. . . ."

"Bütün hikâyeyi almalısınız," dedi Rabi ısrarla. "Romanlar böyledir. Dramatik anların yanında insanın tarihçesi vardır. Onu harekete geçiren şey neydi, ne yaptı ve nasıl bir insandı? Burada asıl yaptığınız şey bu. Bir adamın hayatını yazıyorsunuz."

Rabi'nin ifadesinin ortasında, Oppenheimer duruşma salonundan izin istedi ve birkaç dakika sonra geri döndüğünde Başkan Gray onun geldiğini duyurdu: "Tekrar buradasınız, Dr. Oppenheimer."*

Oppenheimer kısa ve öz bir şekilde yanıtladı: "Gerçekten emin olduğum az sayıda şeyden biri bu."

Rabi hem duruşma salonundaki düşmanca atmosferden hem de Oppenheimer'ın değişiminden etkilenmişti. Robert, 2022 no.'lu odaya seçkin, gururlu ve kendinden emin bir biliminsanı-devlet adamı olarak girmişti ama şimdi siyasi bir kurban rolünü oynuyordu. Rabi daha sonraları "Çok uyumlu bir adamdı," dedi.† "Yükseklerde uçarken çok kibirli olabiliyordu. İşler aleyhine geliştiğinde ise kurbanı oynayabiliyordu. Çok dikkat çekici bir adamdı."

Duruşma gerçeküstü görünse de zaman zaman derin duyguların yaşandığı üst düzey bir tiyatro oyunuydu. 23 Nisan Cuma günü, Dr. Vannevar Bush ifade vermeye çağrıldı ve Oppenheimer'ın 1952 yazında ve sonbaharında ilk hidrojen bombasının test edilmesine karşı duruşu soruldu. Bush, "Bu testin, o sırada Rusya'yla mümkün olduğunu düşündüğüm daha fazla test yapmama yönündeki tek anlaşma olasılığını sona erdirdiğini kuvvetle hissettim. Bu tür bir anlaşma, ihlal edildiğinde hemen bilineceği için kendi kendini denetleyen bir anlaşma olurdu. Hâlâ, o sıralar o testi yapmakla ciddi bir hata yaptığımızı düşünüyorum."‡ Vardığı sonuç tavizsizdi: "Bence tarih, bunun bir dönüm noktası olduğunu gösterecektir, şu

* Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer*, s. 173.

† Bernstein, *Oppenheimer*, s. 62.

‡ JRO soruşturması, s. 560-67.

anda girmekte olduğumuz zalim dünyaya girdikten sonra bu girişimi yapmadan o şeyi sonuca götürenlerin cevap vermesi gereken bir sürü soru olacaktır."

Oppenheimer'ın hızlandırılmış hidrojen bombası geliştirme girişimine karşı muhalefeti konusunda yaşanan tüm tartışmalarla ilgili olarak Bush, ülke çapındaki çoğu biliminsanının Oppenheimer'ın "şimdi teşhir edildiğini ve dürüst görüşlerini ifade etme cüretini gösterdiği için bir işkenceye tabi tutulduğunu" düşündüğünü söyledi. Oppenheimer'a yöneltilen yazılı suçlamalara gelince, Bush açıkça bunun "kötü yazılmış bir belge" olduğunu ve Gray Heyeti'nin bunu baştan reddetmesi gerektiğini söyledi.

Başkan Gray bu noktada araya girdi, hidrojen bombasıyla ilgili iddiaları bir kenara bırakarak, ifade özgürlüğüyle izah edilemeyecek "uygunsuz davranış iddiaları" olduğunu söyledi.

Bush, "Oldukça doğru," dedi, "ve yargılama bunlar üzerine yapılmalıydı."

Başkan Gray: "Bu bir yargılama değil."

Bush: "Eğer bir yargılama olsaydı, bunları yargıca söylemezdim, bunu tahmin edebilirsiniz."

Evans: "Dr. Bush, keşke heyetin ne hata yaptığını tam olarak açıklasanız. Benden bu işi almam istendiğinde istekli olmadım. Ülkeme hizmet ettiğimi sanıyordum."

Bush: "Bence o belgeyle karşılaştığınız anda, belgeyi geri vermeliydiniz ve yeniden yazılmasını istemeliydiniz, böylece önünüze net bir mesele gelirdi. Bence bu heyet ya da bir başka heyet bu ülkede, bir adam sırf güçlü fikirler dile getirdi diye ülkesine hizmet edip etmediği üzerine toplanmamalıdır. Bunu yargılayacaksanız, beni yargılayabilirsiniz. Birçok kez görüşlerimi güçlü şekilde dile getirdim ve hep öyle yapmak niyetindeyim. Zaman zaman beğenilmeyen görüşlerim de olmuştur. Bir adam bunu yaptığı için teşhir ediliyorsa, bu ülkenin durumu vahimdir. Eğer heyecan gösterirsem kusura bakmayın beyler çünkü heyecanlıyım."

26 Nisan Pazartesi günü, Kitty Oppenheimer tanık koltuğuna oturdu ve komünist geçmişi hakkında ifade verdi. Her soruyu kolayca, soğukkanlılıkla ve kesin bir dille yanıtlayarak kendini aklattı. Ar-

kadaşı Pat Sherr'e gergin olduğunu söylemesine rağmen, Gray Heyeti karşısında açık ve telaşsız görünüyordu. Kitty genç bir kızken, Almanya doğumlu ebeveynleri tarafından kıpırdamadan oturmak üzere eğitilmişti ve şimdi bu eğitimden yararlanarak muazzam bir öz denetim performansı sergiliyordu.* Başkan Gray, ona Sovyet komünizmi ile Amerikan Komünist Partisi arasında bir ayrım yapılıp yapılamayacağını sorduğunda Kitty, "Anladığım kadarıyla buna verilebilecek iki cevap var. Komünist Parti'ye üye olduğum günlerde bunların kesinlikle iki farklı şey olduğunu düşünürdüm. Sovyetler Birliği'nin Komünist Partisi ayrı, ülkemizin Komünist Parti'si ayrıydı. Birleşik Devletler Komünist Partisi'nin iç sorunlarla ilgilendiğini düşünüyordum. Artık buna inanmıyorum. Her şeyin birbirine bağlı olduğuna ve tüm dünyayı kapsadığına inanıyorum."†

Dr. Evans ona "entelektüel komünist ve sıradan komünist" olmak üzere iki tür komünist olup olmadığını sorduğunda Kitty, "Ben buna bir cevap bulamadım," deme sağduyusunu gösterdi.

"Ben de bulamadım," diye yanıtladı Dr. Evans.

Oppenheimer'ı savunması için çağrılan tanıkların çoğu yakın arkadaşları ve profesyonel müttefikleriydi. Ama Johnny von Neumann farklıydı. Kişisel olarak her zaman dostane ilişkiler sürdürmüş olsalar da von Neumann ve Oppenheimer'ın siyasi olarak güçlü anlaşmazlıkları vardı. Bu nedenle, von Neumann potansiyel olarak özellikle ikna edici bir savunma tanığıydı. Hidrojen bombası programının ateşli bir destekçisi olan von Neumann, Oppenheimer onu kendi görüşlerine çekmeye çalışsa da –von Neumann da Oppenheimer için aynısını yapmıştı– Oppenheimer'ın, Süper üzerindeki çalışmalarına müdahale ettiğini söyleyemeyeceğini açıkladı. Chevalier olayı sorulduğunda, von Neumann neşeyle, "Bunu duyunca birdenbire birinin ergenliğinde olağanüstü bir yaramazlık yaptığını duymuş gibi etkilendim," dedi.‡ Robb, Oppenheimer'ın 1943'te güvenlik subaylarına yalan söylemesi konusunda her zamanki varsayımlarla onu sıkıştırdığında, von Neumann, "Efendim. Bu soruya

---

* Verna Hobson, röportaj: Sherwin, 31.7.79, s. 18.

† JRO soruşturması, s. 576.

‡ JRO soruşturması, s. 643-56; Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer*, s. 231-37.

nasıl cevap vereceğimi bilmiyorum. Tabii ki, umarım [yalan söylemem]. Ama şimdi bana başka birinin kötü davrandığını varsaymamı söylüyor ve benim de aynı şekilde davranıp davranmayacağımı soruyorsunuz. Bu, 'Karını dövmeyi ne zaman bıraktın?' türünden bir soru değil mi?"

Bu noktada, Gray Heyeti üyeleri araya girdi ve von Neumann'dan aynı varsayımı yanıtlamasını istedi.

Dr. Evans: "Birisi size yaklaşıp gizli bilgileri Rusya'ya taşımanın bir yolunu bildiğini söyleseydi, o adam size yaklaştı diye çok şaşırır mıydınız?"

Dr. von Neumann: "Adamın kim olduğuna bağlı."

Dr. Evans: "Diyelim ki sizin bir arkadaşınız. . . . Hemen ihbar eder miydiniz?"

Dr. von Neumann: "Bu, döneme bağlı. Yani, güvenliğe koşullanmadıysam, muhtemelen hayır. Ama güvenliğe koşullandıktan sonra, kesinlikle evet. Yani demek istediğim, 1941'den önce yapmazdım; daha 'gizli belge'nin ne olduğunu bile bilmiyordum. Bu yüzden, bu gibi durumlarda ne kadar akıllıca davranacağımı yalnızca Tanrı bilir. Bunu oldukça hızlı öğrendiğimden eminim. Ama hatalar yaptığım ya da yapmış olabileceğim bir öğrenme dönemim oldu."

Belki de von Neumann'ın puan kazandığını hisseden Robb, her savcının taktik çantasında bulunan en eski numaralardan birine başvurdu: çapraz sorguda sadece bir soru sormak. "Doktor," diye sordu, "hiç psikiyatri eğitimi görmediniz, değil mi?"

Von Neumann, zamanının en parlak matematikçilerinden biriydi. Oppenheimer'ı hem profesyonel hem de sosyal olarak tanıyordu. Ama hayır, o bir psikiyatrist değildi ve bu nedenle, Robb'un pek de incelik taşımayan düşüncesine görüşüne göre von Neumann, Oppenheimer'ın Chevalier olayındaki davranışını yargılamaya yetkili değildi.

Duruşmanın ortasında Robb, "Heyet tarafından talimat verilmedikçe, çağırmayı düşündüğümüz tanıkların isimlerini Bay Garrison'a önceden açıklamayacağız," demişti.* Garrison tanık listesini duruş-

* Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer,* s. 196.

manın en başında açıklamış, böylece Robb'un genellikle gizli belgelere dayanan ayrıntılı sorular hazırlamasına olanak sağlamıştı. Ancak Robb, "Bu konuda dürüst olacağım, bilim dünyasından herhangi bir tanığın çağrılması durumunda meslektaşlarının baskısına maruz kalacaktır," diyerek şimdi aynı nezaketi rakibine gösteremeyeceğini açıkladı. Belki, ama bu, Garrison tarafından şiddetle karşı çıkılması gereken şeffaf bir rasyonalizasyondu. İlk etapta Edward Teller'ın çağrılacağı herkes için açıktı ve bu nedenle meslektaşlarının uygulamak istediği baskı ne olursa olsun uygulanacaktı. Ernest Lawrence ve Luis Alvarez de muhtemel adaylardı ve liste uzayıp gidiyordu. Savcının bu endişesini dile getirmesindeki ironi, bu gösteri soruşturmasının yapımcısı Lewis Strauss'un yorulmak bilmeden düşman tanıklar peşinde koşuyor olmasında gizliydi.

Tanıklık ettikten bir hafta sonra Rabi, Oak Ridge'de Ernest Lawrence'a rastladı ve ona Oppenheimer hakkında ne söyleyeceğini sordu. Lawrence aleyhte tanıklık etmeyi kabul etmişti. Eski arkadaşına gerçekten diş bilemişti. Oppie hidrojen bombası konusunda ona zıt tavır almış ve Livermore'da ikinci bir silah laboratuvarı kurulmasına karşı çıkmıştı. Ve daha yakın bir zamanda Ernest, Oppie'nin yıllar önce yakın arkadaşı Richard'ın karısı Ruth Tolman ile bir ilişkisi olduğunun söylenmesi üzerine bir kokteyl partisinden eve küplere binmiş olarak dönmüştü. Strauss'un Washington'da Oppenheimer aleyhine ifade verme talebini kabul edecek kadar ona kızgındı. Ancak, planlanan tanıklıktan önceki gece, Lawrence bir kolit krizi geçirdi. Ertesi sabah, yapamayacağını söylemek için Strauss'u aradı. Lawrence'ın mazeret uydurduğundan emin olan Strauss, biliminsanıyla tartıştı ve ona korkak dedi.*

Lawrence, Oppenheimer aleyhine tanıklık yapmadı. Ancak Robb onunla daha önce görüşmüştü ve Gray Heyeti'ne –Garrison'a değil– bu görüşmenin birer dökümünü dağıttı. Bu nedenle Lawrence'ın, Oppenheimer'ın çok fazla isabetsiz yargıda bulunduğu ve "bir daha asla politika belirleme işleriyle hiçbir ilgisi olmaması gerektiği" şeklindeki kanaati, Oppenheimer'ın avukatları tarafından duyulmadı

* Herken, *Brotherhood of the Bomb,* s. 291 (Herken, Childs'ın Luis Alvarez ile röportajına atıfta bulunuyor, kutu 1, Childs Evrakı).

ve itiraza da uğramadı.* Elbette bu, soruşturmanın durdurulması için gerekçe oluşturacak kadar büyük bir usul ihlaliydi.

Lawrence'ın aksine, Edward Teller ifade vermekte tereddüt etmedi. 22 Nisan'da, ifadesinden altı gün önce, Teller, AEC basın ve halkla ilişkiler görevlisi Charter Heslep ile bir saatlik bir görüşme yaptı. Konuşma sırasında Teller, Oppenheimer'a ve "Oppie makinesine" derin düşmanlığını dile getirdi. Teller, Oppenheimer'ın etkisini yok etmenin bir yolunun bulunması gerektiğine inanıyordu. Heslep'in Strauss'a sunduğu raporun içeriğinde şu paragraf da vardı: "Soruşturma güvenlik temelinde görüldüğünden, Teller, Oppenheimer'ın verdiği 1945'teki savaşın sonuna kadar giden 'sürekli kötü tavsiyelere' dair belgeler eklemek için 'suçlamaları derinleştirmenin' bir yolunun bulunup bulunamayacağını merak ediyor." Heslep, "Teller, bu 'rütbe sökme'nin kesinlikle yapılması gerektiğini söylüyor, yoksa mevcut soruşturmanın sonucu ne olursa olsun biliminsanlarının [atom silahları] programına yönelik coşkularını kaybedebileceğine inanıyor," diye ekledi.

Heslep'in Strauss'a gönderdiği not, Oppenheimer davasının arkasındaki tüm siyasi motivasyonları ortaya koyuyordu:

> Teller, soruşturmanın güvenlik temelinde yapılıyor olmasından rahatsızlık duyuyor çünkü bunun savunulamaz olduğunu düşünüyor. Oppie'nin felsefesi konusundaki kanaatini ifadede zorluk çekiyor; sadece Oppie'nin hain değil, daha çok "pasifist" olduğunu (biraz da belli belirsiz) söylüyor.
>
> Teller gerekli olanı söylüyor. . . ama işin en zoru, biliminsanlarına Oppie'nin program için bir tehdit olmadığını, sadece program için artık değerli de olmadığını göstermek.
>
> Teller, biliminsanlarının "sadece yüzde bir veya daha azının" gerçek durumu bildiğini, Oppie'nin bilimsel çevrelerde "politik olarak" çok güçlü olduğunu ve "ona kendi kilisesinde cübbe çıkarttırmanın" zor olacağını söyledi. (Bu son cümle bana ait ama o bunu uygun buldu.)

---

* Hewlett ve Holl, *Atoms for Peace and War*, s. 87.

Teller, uzun uzadıya "Oppie makinesini" anlattı, sonra da birçok isim sayarak bazılarını "Oppie'nin adamı" olarak nitelerken bazılarını "onun ekibinden" olmasa da onun etkisi altında olarak tanımladı. . . .*

27 Nisan'da Teller, hercai gönüllü fizikçinin eski arkadaşı aleyhine tanıklık etmeye hâlâ niyetli olduğundan emin olmak isteyen Roger Robb ile bir araya geldi. Teller daha sonra bu görüşmenin ertesi gün, tanıklık yemini etmeden sadece birkaç dakika önce gerçekleştiğini iddia etti, ancak bu açıklaması, daha sonra Strauss'a gönderdiği ve ifadesinden önceki akşam Robb ile görüştüğünü belirttiği el yazısıyla yazılmış notla çelişiyordu. Teller'ın beyanına göre, Robb açıkça sordu: "Openheimer aklanmalı mı?" "Evet, Oppenheimer aklanmalı," diye yanıtladı. Bunun üzerine Robb bir döküm çıkardı ve Teller'a Oppenheimer'ın ifadesinden bir "kurt hikâyesi" uydurduğunu itiraf ettiği o kısmı okuttu. Oppenheimer'ın yalan söylediğini bu kadar yüzsüzce itiraf etmesine şaşırdığını söyleyen Teller, daha sonra Robb'u Oppenheimer'ın aklanmayı hak ettiğine dair tanıklık edip etmeyeceği konusunda tereddütte bıraktığını söyledi.

Teller'ın olaya dair bu nakli samimiyetten yoksundu. On yıldan fazla bir süredir, Oppenheimer'ın biliminsanları üzerindeki etkisine ve popülerliğine derinden kızıyordu. 1954'te fena hâlde "ona kendi kilisesinde cübbe çıkarttırmak" istiyordu.† Robb'un hâlâ gizli olan duruşma tutanağından ona gösterdikleri, Oppie aleyhine tanıklık etmesini kolaylaştırdı.‡

Ertesi gün öğleden sonra, Oppenheimer birkaç adım ötede-

* Charter Heslep'ten Lewis Strauss'a, not 3.5.54, Teller klasörü, AEC Serisi, kutu 111, Strauss Evrakı, HHL.

† Teller, *Memoirs,* s. 374-81; Hewlett ve Holl, *Atoms for Peace and War,* s. 93; Herken, *Brotherhood of the Bomb,* s. 292-93.

‡ Teller, Robb tarafından bu şekilde hazırlanan tek müddei tanığı da değildi. Bir gece Garrison'ın asistanı Allan Ecker, duruşma salonunda geç saatlere kadar çalışırken, koridordaki yüksek seslerle dikkati dağıldı. Ecker, "Bir bandın çalındığını duyuyordum," dedi. (Ecker röportaj: Sherwin, 16.7.91, s. 13.) Ardından Robb'u ve daha sonra tanık olacak birkaç kişinin odadan çıktığını gördü. "Bay Robb tanıklık yapacak kişileri getirmiş ve onlara bir sorgulama kaseti dinletiyordu [Albay Pash'in Ağustos 1943'teki Oppenheimer sorgulaması]."

ki koltuğunda otururken Teller tanık koltuğuna geçti. Robb, Oppenheimer'ın hidrojen bombasının geliştirilmesine ve diğer konulara yönelik tutumu hakkında Teller'ın uzun uzadıya tanıklık etmesine izin verdi. Sonunda, Teller'ın kararsız görünmek istediğinin farkında olan Robb, ona sadece gerekli olanı söylemesi için nazikçe rehberlik etti.

Robb: "Burada meseleyi basitleştirmek için, size şu soruyu sormama izin verin: Tanıklık edeceğiniz şeylerle amacınız, Dr. Oppenheimer'ın Birleşik Devletler'e sadakatsiz olduğunu öne sürmek mi?"*

Teller: "Bu türden bir şey öne sürmek istemiyorum. Oppenheimer'ı entelektüel olarak çok uyanık ve çok karmaşık bir insan olarak tanıyorum ve onun amaçlarını herhangi bir şekilde analiz etmeye kalkarsam, bunun benim açımdan haddini aşan, yanlış bir davranış olacağını düşünüyorum. Ama her zaman onun ABD'ye sadık olduğunu düşündüm ve şimdi de öyle düşünüyorum. Buna inanıyorum ve aksini gösteren çok kesin bir kanıt görünceye kadar da böyle inanacağım."

Robb: "Şimdi, bunun bir sonucu olarak bir başka soru: Dr. Oppenheimer'ın bir güvenlik riski olduğuna inanıyor musunuz, inanmıyor musunuz?"

Teller: "Pek çok durumda Dr. Oppenheimer'ın ... yani Dr. Oppenheimer'ın benim için anlaşılması son derece zor olan bir şekilde hareket ettiğine çok şahit oldum. Pek çok konuda onunla tamamen farklı fikirde oldum ve açıkçası, eylemleri bana karışık ve karmaşık göründü. Bu anlamda, bu ülkenin hayati çıkarlarının yönetimini daha iyi anladığım ve dolayısıyla daha çok güvendiğim ellerde görmek istiyorum."

Başkan Gray'in çapraz sorgusu altında Teller, sözlerini şöyle güçlendirdi: "Eğer 1945'ten bu yana gördüğümüz eylemlerin gösterdiği üzere mesele bir bilgelik ve muhakeme meselesiyse, o zaman kendisine güvenlik izninin verilmemesinin daha akıllıca olacağını söyleyebilirim. Özellikle Oppenheimer'ın prestijine ve forsuna sahip bir kişi söz konusu olduğu için bu konuda kafamın biraz karıştığını söylemeliyim. Bu kadar söylesem yeter mi?"

---

* JRO soruşturması, s. 710, 726.

Robb'un başka bir söze ihtiyacı yoktu. Tanık sandalyesinden müsaade isteyerek ayrılan Teller, arkasını döndü, deri koltukta oturan Oppenheimer'ın yanından geçerken ona elini uzattı ve "Üzgünüm," dedi.

Oppie elini sıkıp kısa ve öz bir şekilde yanıtladı: "Az önce söylediklerinden sonra, ne demek istediğini anlayamadım."*

Teller söylediklerinin bedelini ağır ödeyecekti. O yazın ilerleyen günlerinde Teller, Los Alamos'a yaptığı ziyaret sırasında yemek salonunda eski arkadaşı Bob Christy'yi gördü. Onu selamlamak için elini uzatınca Christy tokalaşmayı reddedip aniden arkasını dönerek Teller'i afallattı. O sırada yakınlarda olan öfkeli Rabi, "Ben de elini sıkmayacağım Edward," dedi.† Neye uğradığını şaşıran Teller, otel odasına geri döndü ve çantalarını toplayıp gitti.

Teller'ın ifadesinin ardından duruşma, beklenmedik bir şekilde bir hafta daha sürdü. 4 Mayıs'ta –duruşmanın başlamasından yaklaşık üç hafta sonra– Kitty tanık sandalyesine geri çağrıldı. Başkan Gray ve Dr. Evans, Komünist Parti'den ne zaman ayrıldığı konusunda onu bir daha sıkıştırdı. Kitty tekrar, 1936'dan sonra "Komünist Parti ile hiçbir alakasının kalmadığını" söyledi. Daha sonra bu diyalog hırçın bir hal aldı.‡

Başkan Gray: "Dr. Oppenheimer'ın 1942 gibi geç bir zamandaki katkılarının, Komünist Parti ile hiçbir ilişkisi kalmamış birinden beklenebileceği söylenebilir mi? Buna evet ya da hayır diye cevap vermenizde ısrar etmiyorum. Buna istediğiniz şekilde cevap verebilirsiniz."

Kitty Oppenheimer: "Bunu biliyorum. Teşekkürler. Sorunun doğru bir şekilde ifade edildiğini sanmıyorum."

Başkan Gray: "Nereye varmaya çalıştığımı anlıyor musunuz?"

Kitty: "Evet; anlıyorum."

Başkan Gray: "Neden bu minvalde cevap vermiyorsunuz?"

Kitty: "'Komünist Parti ile hiçbir ilişkisi kalmadı' ifadesini sevmedim. . . Çünkü Robert'ın Komünist Parti ile hiçbir zaman ilgisi

---

* Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 254-55.

† A.g.e., s. 286; Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 298.

‡ JRO soruşturması, s. 915-18.

olduğunu düşünmüyorum. İspanyol mülteciler için para verdiğini biliyorum; Komünist Parti aracılığıyla verdiğini de biliyorum."

Başkan Gray: "Örneğin, Isaac Folkoff'a para verdiyse, bu illaki İspanyol mülteciler için olmayabilir, değil mi?"

Kitty Oppenheimer: "Sanırım öyle."

Başkan Gray: "1942 gibi geç bir tarihte?"

Kitty Oppenheimer: "O kadar geç olduğunu düşünmüyorum."

Gray ona bu tarihi kocasının zikrettiğini hatırlatınca, "Bay Gray, Robert ve ben her konuda anlaşamıyoruz. Bazen benim hatırladığımdan farklı şeyler hatırlıyor." Oppenheimer'ın avukatlarından biri bu noktada konuşmaya girmeye çalıştı ancak Gray sorgulamayı sürdürmekte ısrar etti. Varmaya çalıştığı şeyin, kocasının komünistlerle ilişkilerini ne zaman sona erdirdiği olduğunu söyledi.

Kitty Oppenheimer: "Bilmiyorum Bay Gray. Sadece komünist olduğu söylenen bir arkadaşımız olduğunu biliyorum." (Elbette Chevalier'i kastediyordu.) Bu gelişigüzel itirafla şaşıran Robb, "Affedersiniz?" diye araya girdi. Ama Gray devam etti ve kişinin Komünist Parti'den "açıkça kopmasının mekaniğini" bir kez daha sordu. Kitty oldukça mantıklı bir şekilde yanıtladı, "Bence bu kişiden kişiye değişir, Bay Gray. Bazı insanlar bunu pat diye göstererek yapar ve hatta bunun hakkında bir makale yazarlar. Bazıları da bunu oldukça yavaş yapar. Ben Komünist Parti'den ayrıldım. Geçmişimi, dostluklarımı öyle birden bırakmadım. Bazıları bir süre devam etti. Komünist Parti'den ayrıldıktan sonra da komünistlerle görüştüm."

Sorular gelmeye devam ediyordu. Dr. Evans ondan bir komünist ile bir sempatizan arasındaki farkı tanımlamasını istedi. Kitty basitçe, "Bana göre bir komünist, kendisine söyleneni aşağı yukarı tam olarak yapan bir Komünist Parti üyesidir," diye yanıtladı.

Robb ona *People's World* aboneliklerini sorunca Kitty, gazeteye abone olduklarından şüphe ettiğini oldukça makul bir şekilde açıkladı. Kitty, "Ben abone olmadım," dedi.* "Robert olduğunu söylüyor. Bense biraz şüpheliyim. Çünkü biz [Ohio'da] Komünist Parti'ye ısındırmak istediğimiz kişilere genellikle abone olmaksızın *Daily Worker* gönderirdik."

---

* A.g.e., s. 919.

Kitty bir santim bile taviz vermiyordu. Robb bile ona dokunamıyordu. Soğukkanlı ama yine de her nüansa karşı uyanıktı, şüphesiz savunduğu kocasından daha iyi bir tanıktı.

Duruşmanın son günü olan 5 Mayıs'ta, Oppenheimer tanık sandalyesinden son kez müsaade alıp ayrılmak üzereyken, bir yorum daha yapmak istedi. Neredeyse dört haftalık dayanılmaz aşağılanmalardan sonra Oppenheimer Garrison'ın uzlaşma stratejisinin son perdesini oynadı ve işkencecilerine teşekkür etti: "Heyetin sorgulamaların bu bölümünde bana gösterdiği sabır ve ilgiye minnettarım ve umarım bunu gereğince takdir ediyorumdur."* Bu, Gray Heyeti'ne Robert Oppenheimer'ın makul, işbirlikçi bir kişi olduğunu, kurumun birlikte çalışılabilecek ve güvenilebilecek bir üyesi olduğunu kanıtlamak için kasten tasarlanmış bir saygı gösterisiydi. Ama başkan Gray etkilenmemişti. "Çok teşekkür ederim, Dr. Oppenheimer," diye yanıtladı.

Ertesi sabah Garrison, davanın özeti için üç saat harcadı. Bu sefer biraz daha açık bir dille, "soruşturmanın" bir "yargılamaya" dönüştürülmesini tekrar protesto etti. Gray Heyeti'ne duruşmadan bir hafta önce Oppenheimer hakkındaki FBI materyallerini okumaya başladıklarını hatırlattı. "Bu bir haftalık bizim görme ayrıcalığına eremediğimiz FBI dosyalarını inceleme süreci nedeniyle içimde kötü hisler var," dedi.† Ama çok sert protesto etmemesi gerektiğini hissedince hemen geri adım attı. Zaten işin aslı öyle olmasına rağmen "kendilerini beklenmedik bir şekilde daha baştan düşman gibi görünen bir muameleyle karşı karşıya bulduklarını" ama "tüm içtenliğiyle heyet üyelerinin göstermiş olduğu hakkaniyetin farkına vardığını ve bunu takdir ettiğini söylemek istediğini" belirtti.

Garrison verdiği özette utanç verici bir şekilde boyun eğer bir tavır sergilemişse de bunu gayet veciz yapmıştı. Gray Heyeti'ni zamanı kısa algılama yanılgısına düşmeye karşı uyardı zira bu çok ürkütücü ve yanıltıcı bir şeydi. 1943 Chevalier olayında yaşananlar, o zamanın atmosferine göre değerlendirilmeliydi: "O zamanlar Rusya, ABD'nin sözde cesur bir müttefikiydi. Rusya'ya ve Rusya'ya sem-

* A.g.e., s. 961.

† A.g.e., s. 971-72; Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer*, s. 347.

pati duyan kişilere karşı takınılan tutum ve her şey gelinen noktada bugün olandan farklıydı."* Oppenheimer'ın karakteri ve dürüstlüğü konusunda Garrison heyete, "Şu anda koltukta oturan beyefendiyle üç buçuk hafta geçirdiniz. Onun hakkında çok şey öğrendiniz. Onun hakkında öğrenmediğiniz ve bilmediğiniz de çok şey var. Onunla hiç yaşamadınız," dedi.

Garrison sonra şöyle devam etti: "Bu salonda yargılanan, Dr. Oppenheimer'dan daha fazlasıdır. ABD hükümeti de burada yargılanıyor."† McCarthy'ciliğe üstü kapalı bir gönderme yapan Garrison, "ülkede yabancılara karşı yaşanan anksiyeteden" bahsetti. Antikomünist histeri, Truman ve Eisenhower yönetimlerine o kadar bulaşmıştı ki, güvenlik aygıtı artık "büyük yeteneklere sahip insanları yok etmesine neden olacak bir tür yekpare makine gibi davranıyordu... Amerika kendi çocuklarını artık yiyip bitirmemeliydi. Gray Heyeti'nin "bütün bir insan hakkında hüküm vermesi" gerektiğini bir kez daha savunan Garrison, özetini böyle sonlandırdı.

Duruşma sona erdi ve 6 Mayıs 1954 akşamı sanık, heyetin kararını beklemek üzere Princeton'a döndü.

Garrison'ın gecikmeli olarak göstermeye çalıştığı gibi, Gray Heyeti'nin sorgulamaları açıkça adaletsiz ve aşırı derecede hukuk dışıydı. Soruşturmanın birincil sorumluluğu Lewis Strauss'a aitti. Ancak heyet başkanı olarak Gordon Gray soruşturmanın düzgün ve adil bir şekilde yürütülmesini sağlayabilirdi. O da işini yapmadı. Adaleti koruyup, soruşturmanın kontrolünü üzerine alarak Robb'un yasadışı taktiklerini dizginlemesi gerekirken Robb'un her şeyi kontrol etmesine izin verdi. Soruşturmadan önce Gray, Robb'un, AEC'nin 1950 tarihli "Güvenlik İzni Prosedürleri"ni doğrudan ihlal ederek FBI dosyalarını incelemek üzere heyetle özel olarak görüşmesine izin verdi.‡ Robb'un, Garrison'ın benzer bir görüşme talebi-

---

* JRO soruşturması, s. 971-92; Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer*, s. 351.

† Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer*, s. 351-52.

‡ U.S. AEC, Security Clearance Procedures, Code of Federal Regulations, title 10, chap. 1, pa. 4, yasalaşma: 12.9.50, *Federal Register*, 19.9.50, s. 6243, atıf: Newman, "The Oppenheimer Case," tez, bölüm 5, not 60; McMillan, *The Ruin of J. Robert Oppenheimer*, Böl. 21.

nin reddedilmesi yönündeki önerisini kabul etti; Robb'un tanık listesini Garrison'a açıklamama talebini kabul etti. Lawrence'ın aleyhteki yazılı ifadesini savunma ile paylaşmadı; Garrison'a güvenlik izni vermek konusuna kılını bile kıpırdatmadı. Gray Heyeti, özetle baş hâkimin savcının emrine girdiği gerçek bir düzmece mahkeme heyetiydi. AEC üyesi Henry D. Smyth'in ısrarla söyleyeceği gibi, soruşturmanın yürütülme şekline dair herhangi bir objektif yasal inceleme yapılsaydı kesinlikle sonuç hükümsüz olurdu.

OTUZ YEDİNCİ BÖLÜM

"Ülkemizin İtibarına Kara Bir Leke"

Kelimelerle tarif edilemeyecek ölçüde üzücü. Çok yanılıyorlar, fena hâlde yanılıyorlar. Sadece Robert hakkında değil, kamu hizmetinde olan akil insanlarda aranacak vasıflar konusunda da yanılıyorlar.

DAVID LILIENTHAL

Oppenheimer yorgun ve asabi bir şekilde Olden Malikânesi'ne döndü. İşlerin kötüye gittiğini biliyordu ve Gray Heyeti'nin kararını beklemekten başka yapabileceği bir şey yoktu. Bir karara varılmasının haftalar alacağını düşünüyordu. FBI'ın dinleme kayıtlarına göre Oppenheimer bir arkadaşına, "bu durumdan asla kurtulamayacağına inandığını" söylemişti.* Bu davanın asla tatlıya bağlanmayacağına inanıyordu çünkü *zamanın tüm kötülükleri bu davanın içinde paketlenmişti.* Birkaç gün sonra FBI, Oppenheimer'ın "şu anda çok depresif olduğunu ve karısına karşı kötü davrandığını" rapor etti.

Heyetin kararını beklerken, o ve Kitty siyah beyaz televizyonlarının karşısında saatlerce Ordu-McCarthy Senato duruşmalarını izliyorlardı. Bu olağanüstü drama, Oppenheimer'ın kendi çilesinin ortasında, 21 Nisan 1954'te başlamıştı ve duruşmalar Mayıs ayı boyunca uzadıkça, Senatör McCarthy ve ordu avukatı Boston'lı Joseph Nye Welch'in karşılıklı atışmalarını her gün yaklaşık 20 milyon

* Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer,* s. xv; 7.5.54 and 12.5.54 tarihli dinlemelerin FBI özeti bel. 1548, JRO FBI dosyası.

Amerikalı takip ediyordu. Birçok Amerikalı gibi, Oppenheimer da bu canlı televizyon dramasının büyüsüne kapılmıştı; ancak bu ona daha acısı taze olan kendi "star chamber" sorgulamalarını hatırlatıp durmuş olmalıydı. Welch ya da onun gibi biri tarafından temsil edilseydi her şeyin onun için daha iyi olacağını düşünmekten başka bir şey yapabilir miydi?

Gordon Gray her şeyin mükemmel gittiğini düşünüyordu. Duruşma bittikten sonraki gün, kendi arşivi için ilk izlenimlerini özetleyen özel bir not yazdı: "Şu ana kadar soruşturmanın koşullar izin verdiği ölçüde adil olduğu kanaatindeyim. Bu kaydı koyma nedenim, elbette, Dr. Oppenheimer ve avukatının FBI raporları ve diğer gizli materyaller gibi bazı belgeleri görme ayrıcalığına sahip olmamasıdır," diyordu.* Gray ayrıca "Robb'un çapraz sorguları ve belgelerden alıntılara yaptığı parça parça ve sürpriz göndermeler konusunda da biraz rahatsız olduğunu" itiraf ediyordu. Ancak sonuç olarak "soruşturma bir bütün olarak ele alınırsa Dr. Oppenheimer'ın çıkarlarına herhangi bir halel gelmediğini" ifade ederek kendini rahatlatıyordu.

Gray'in heyet üyeleriyle yaptığı gayri resmi tartışmalardan dolayı, sonuca dair pek bir kuşku yoktu. Oppenheimer, onun kanaatine göre, "bir bireye sadakati, hükümete sadakatin veya yükümlülüğün üzerine koymak"tan dolayı kesinlikle suçluydu. Ya da Gray'in o hafta içinde bir sabah Morgan ve Evans'a söylediği gibi, Dr. Oppenheimer "birçok durumda belirli bir konuda kendi yargılarını, görev ve sorumluluğu bu tarz yargılar ortaya koymak olan kişilerin düşünerek verecekleri resmi yargıların önüne koymak gibi tekrarlayan bir hata yapma eğilimindeydi." Gray, Chevalier olayını, Oppenheimer'ın Bernard Peters savunmasını, hidrojen bombası tartışmasını ve Oppenheimer'ın atom politikalarıyla ilgili birtakım başka yorumlarını aktarmıştı. Morgan ve Evans hemfikir olduklarını belirtmiş ve özellikle Dr. Evans, "Oppenheimer kesinlikle çok kötü kararlar vermekten dolayı suçlu," yorumunu yapmıştı.

On günlük bir aradan döndükten sonra Gray, Dr. Evans'ın

* "Memorandum for Mr. Gordon Gray's files re: Oppenheimer Case," 7.5.54, Oppenheimer Correspondence Dictation folder, kutu 4, Gordon Gray Evrakı, DDEL.

Oppenheimer'ı destekleyen bir taslak muhalefet şerhi kaleme aldığını şaşkınlıkla öğrendi. Gray, Evans'ın "başından beri" Oppenheimer'ın görevine iade edilmemesi gerektiğine inandığını düşünüyordu.* Evans ona özel olarak "neredeyse istisnasız olarak yıkıcı geçmişleri ve çıkarları olduğu ortaya çıkan kişilerin hep Yahudi olduklarını" söylemişti. Açıkça ifade etmek gerekirse Gray, Evans'ın antisemitizminin vereceği kararı etkileyeceğini düşünüyordu. Gray, bir ay süren duruşmalar boyunca, "her iki arkadaşının da bir görüşe oldukça bağlı olduğu izlenimi edindiğini" belirtmişti. Ancak şimdi, Chicago'dan döndükten sonra, "Dr. Evans açıkça görüşünü tamamen tersine çevirmişti." Evans sadece kayıtları incelediğini ve suçlamalarda yeni bir şey olmadığına karar verdiğini söyledi. FBI, "birilerinin onu ele geçirdiğini" düşünüyordu.

Strauss bu gelişmeyi öğrendiğinde çılgına döndü. O ve Robb, Oppenheimer'ın avukatlarını dinlemişti, Garrison'ın güvenlik izni alma girişimini engellemişti, gizli belgelerle tanıkları pusuya düşürmüşlerdi, Gray Heyeti'ne FBI dosyalarından gelen kulaktan dolma kanıtlarla önyargı vermeye çalışmışlardı ve şimdi suçlu olduğu kararını aldırmak için gösterdikleri tüm çabaya rağmen, Oppenheimer'ın temize çıkması mümkün görünüyordu.

Evans'ın diğer iki heyet üyesinden birini etkilemesinden korkan Strauss, Robb'u aradı. İki adam bir şeyler yapılması gerektiği konusunda hemfikir oldular ve Strauss'un onayıyla Robb FBI'ı aradı ve Hoover'ın arabuluculuğunu istedi. Robb, Büro ajanı C. E. Hennrich'e, "direktörün bu konuyu heyetle konuşmasının son derece önemli olduğunu düşündüğünü, heyet kararının yanlış yönde olması durumunda bunun bir trajedi olacağını ve bunu son derece acil bir durum olarak gördüğünü" söyledi.† Neredeyse aynı anda Strauss, Hoover'ın kişisel asistanlarından biri olan A.H. Belmont ile telefonda görüşüyor ve direktörün duruma müdahale etmesi için yalvarıyordu. İşlerin "kıl payı" yürüdüğünü ve "dengede küçük bir sapmanın heyetin ciddi bir hata yapmasına neden olacağını" söyledi.

---

* A.g.e.

† C. E. Hennrich'ten Belmont'a, FBI notu, 20.5.54, bel. 1690, JRO FBI dosyası; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 259-61.

Ajan Hennrich, "Anladığım kadarıyla heyetin Oppenheimer'ın bir güvenlik riski oluşturduğuna karar vermesini isteyen Strauss ve Robb'un, heyetin bu kararı vereceği konusunda kuşkuları var. . . . Bana kalırsa direktör, heyetle görüşmemeli," diyordu.

Hoover'ın böyle bir müdahalesi, kamuoyunda duyulması hâlinde son derece sakıncalı sonuçlar doğururdu ve Hoover bunun farkındaydı. Yardımcılarına, "Oppenheimer davası hakkında konuşmamın son derece uygunsuz olacağını düşünüyorum," dedi. Gray Heyeti'yle görüşmeyecekti.

Yıllar sonra Robb, Hoover'ın aracılığına başvurma girişimini belgeleyen bir FBI notuyla karşı karşıya kalınca, FBI direktörünün heyetin kararını etkilemesini sağlamaya çalıştığını inkâr etti. Film yapımcısı ve tarihçi Peter Goodchild'a şunları söyledi: "Direktörün heyeti etkilemesi amacıyla heyet ile direktör arasında bir toplantı yapılmasını teşvik ettiğimi özellikle ve kategorik olarak reddediyorum. Ayrıca Hennrich'e Bay Hoover heyetle görüşmezse Oppenheimer lehine karar çıkabileceğini, bunun 'son derece acil bir durum' olduğunu söylediğimi de reddediyorum." Ama belge kayıtları ortadaydı. Yalan söylüyordu.

Garipliğe bakınız ki Gray, Evans'ın özetinin çok kötü yazıldığını düşündüğü için Robb'dan onu yeniden yazmasını istedi. Robb, buna dair, "Doktor Evans'ın fikirlerinin çok zayıf durmasını istemedim," diye açıklama yaptı.* "Eğer öyle olursa, Evans, heyet içinde sadece bir saksı gibi görünürdü, anlıyor musunuz, heyete sanki bir ahmak oturtmuşuz gibi görünürdü."

23 Mayıs'ta, Gray Heyeti resmi kararını verdi. Heyet ikiye karşı bir oyla, Oppenheimer'ın sadık bir vatandaş olmakla birlikte bir güvenlik riski de olduğuna karar verdi. Buna göre, Başkan Gray ve heyet üyesi Morgan, Oppenheimer'ın güvenlik izninin geri *verilmemesini* tavsiye ediyordu. Gray ve Morgan şöyle diyordu: "Bizi bu sonuca götüren hususlar aşağıda belirtilmiştir:"

1. Dr. Oppenheimer'ın devamlı davranışları ve bağlantıla-

* Goodchild, *J. Robert Oppenheimer,* s. 261.

rıyla güvenlik sisteminin gerekliliklerini ciddi bir şekilde göz ardı ettiğini tespit ettik.
2. Ülkenin güvenlik çıkarları üzerinde ciddi etkileri olabilecek etkilere açıklık saptadık.
3. Hidrojen bombası programındaki tutumunu, ulusal savunmaya ilişkin başka hükümet programlarında da aynı şekilde sürdürürse, gelecekteki katılımını, ulusal savunma çıkarlarımızla tutarlı olup olmayacağı konusunda açıkça şüphe uyandıracak ölçüde rahatsız edici buluyoruz.
4. Ne yazık ki, Dr. Oppenheimer'ı bu heyet huzurunda verdiği ifadesinde bazı noktalarda yeteri kadar samimi bulamadık.*

Akıl yürütmeleri zorlamalıydı. Oppenheimer'ı herhangi bir yasayı ve hatta güvenlik yönergelerini ihlal etmekle suçlayamadılar. Ama bağlantıları, yanlış yargılarda bulunabileceğine dair belli belirsiz bir kanaat oluşturuyordu. Özellikle güvenlik aygıtına karşı bu kasıtlı hürmetsizliği, onların gözünde büyük kusurdu. Gray ve Morgan, görüşlerini beyanla, "Arkadaşlara sadakat, en asil niteliklerden biridir," diye yazdı.† Ancak, bir kişinin arkadaşlarına sadakati ülkeye ve güvenlik sistemine karşı makul yükümlülüklerinin üzerindeyse, elbette güvenliğin gerekleriyle tutarlı değildir. Diğer sapmalarının yanı sıra, Oppenheimer arkadaş düşkünlüğünden dolayı da suçluydu.

Öte yandan Evans'ın muhalefet şerhi, diğer heyet üyelerinin kararının açık ve net bir eleştirisiydi. Evans, muhalefet şerhinde, "Bu uygunsuz verilerin çoğu, Dr. Oppenheimer 1947'de aklandığında komitenin elindeydi," diyordu.‡

> Görünüşe göre onun ilişkilerinin ve sol politikalarının farkındaydılar ama yine de onu akladılar. Özel yetenekleri nedeniyle ona bir şans verdiler ve o da iyi bir iş çıkardı. Şimdi iş bittikten sonra, hemen hemen aynı uygunsuz veriler ne-

* JRO soruşturması, s. 1019.
† Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer*, s. 361.
‡ A.g.e., s. 1020; Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer*, s. 365.

deniyle onu soruşturmamız isteniyor. İşini özenle ve hakkıyla yaptı. Bu heyetin elinde, Dr. Oppenheimer'ın ülkesinin sadık bir vatandaşı olmadığını gösterecek en ufak bir bilgi yok. Rusya'dan nefret ediyor. Komünist arkadaşları olmuş, bu doğru. Hâlâ da var. Ancak kanıtlar, 1947'dekinden daha az olduğunu gösteriyor. O günlerdeki gibi naif değil. Muhakemesi daha güçlü; Heyetteki kimse sadakatinden şüphe duymuyor –aleyhindeki tanıklar bile bunu kabul ediyor– ve o kesinlikle 1947'de aklandığında olduğundan daha az güvenlik riski taşıyor. Şimdi onun o zamana göre daha az güvenlik riski taşıdığını bilmemiz gerekirken, 1947'de aklandığı şey için şimdi güvenlik izni vermemek, özgür bir ülkede benimsenecek bir prosedür gibi görünmüyor. . . .

Şahsen Dr. Oppenheimer'ı aklamamamızın ülkemizin itibarına kara bir leke olacağını düşünüyorum. Tanıkları, ulusumuzun bilim alanında bel kemiği derecesinde önemli kişiler ve onlar da onu destekliyor.

Evans'ın muhalefeti ister tamamen kendi eliyle yazılmış olsun, isterse Robb tarafından düzenlenmiş olsun, dikkate değer bir belgeydi. Yukarıda alıntılanan iki kısa paragrafta, Gray ve Morgan'ın kararlarının temeli olarak sundukları yukarıdaki "düşüncelerin" 1, 2 ve 4. maddelerini çürütüyordu. Bununla birlikte, Oppenheimer'ın daha sonraları başına gelenlerle ilgili atıfta bulunacağı gibi, bu "tren kazasını" hızlandıran sorun olan 3. noktayla yüzleşmeyi başaramıyordu. Gray ve Morgan, "Hidrojen bombası programındaki tutumunu rahatsız edici buluyoruz," yazmışlardı.

Hidrojen bombası programıyla ilgili tutumu neden rahatsız ediciydi? Oppenheimer, hızlandırılmış hidrojen bombası geliştirme programına karşı çıkmıştı ama GAC'ın diğer yedi üyesi de karşı çıkmış ve hepsi nedenlerini açık bir şekilde ortaya koymuşlardı. Gray ve Morgan'ın aslında söyledikleri, Oppenheimer'ın yorumlarına karşı oldukları ve görüşlerinin hükümet danışmanı olarak temsil bulmasını istemedikleriydi. Oppenheimer nükleer silahlanma yarışını engellemek ve hatta belki seyrini tersine çevirmek istiyordu. Amerika Birleşik Devletleri'nin soykırımı birincil savunma strateji-

si olarak benimseyip benimsememesi konusunda açık bir demokratik tartışmayı teşvik etmek istiyordu. Görünüşe göre, Gray ve Morgan 1954'te bu düşünceleri kabul edilemez buluyorlardı. Dahası, bir biliminsanının askeri politika konularında güçlü bir itirazda bulunmasının meşru olmadığını, buna izin verilemeyeceğini iddia ediyorlardı.

Strauss, heyetin mahkûmiyete eşdeğer bir karar vermesiyle rahatlamıştı ama şimdi Evans'ın muhalefet şerhinin AEC komisyon üyelerini kararı tersine çevirmeye ikna etme olasılığından korkuyordu. Ne de olsa karar, AEC komisyon üyelerinin onaylama veya reddetme seçeneğine sahip olduğu bir tavsiye niteliği taşıyordu. Oppenheimer'ın avukatları, standart prosedürlerin izleneceğini ve AEC'nin genel müdürü Kenneth Nichols'ın yalnızca Gray Heyeti'nin raporunu komisyon üyelerine ileteceğini varsayıyordu. Ancak Oppenheimer'ı "kaypak bir orospu çocuğu" olarak gören Nichols, komisyon üyelerine sadece dört başı mamur bir özet gönderdi. Nichols'un Strauss, Charles Murphy (*Fortune* dergisi editörü) ve Robb'un rehberliğinde yazdığı yazı, heyetin raporuna tamamen yeni bir yön verdi.

Nichols'un yazısı, Oppenheimer'ın güvenlik izninin neden geri verilmemesi gerektiğine dair tamamen yeni bir argüman sunuyordu. Onun tespitleri, Gray Heyeti'nin kararlarının çok ötesine geçiyordu. Nichols, Strauss'un Oppenheimer'ın FBI dosyasını ofisinde tuttuğu üç ay boyunca yaptığı incelemeden yola çıkarak, önce Oppenheimer'ın sadece "renk vermeyen" cinsten bir sempatizan olmadığını savundu. "Bu katı komünistlerle ilişkileri öyle güçlüydü ki, onu kendilerinden biri olarak görüyorlardı," dedi.* Nichols, Oppenheimer'ın Komünist Parti aracılığıyla aktardığı nakit katkılara atıfta bulunarak, "Kayıtlar, Dr. Oppenheimer'ın bir parti kartı taşımak dışında her bakımdan bir komünist olduğunu gösteriyor," diyordu. Gray Heyeti'nin kararı, Oppenheimer'ın hidrojen bombası geliştirmeye yönelik hızlandırılmış bir programa muhalefetini vurguluyorsa da Nichols iddianamenin bu politik açıdan tuhaf kısmını atıyor ve kendi marifetiyle AEC'nin niyetinin Dr. Oppenheimer gibi

* Polenberg, ed., *In the Matter of J. Robert Oppenheimer*, s. 372.

bir biliminsanının "samimi görüşlerini" ifade etmesini sorgulamak olmadığını ekliyordu.

Bunun yerine, Nichols ağırlığı Chevalier meselesine kaydırıyordu. Ama o, bu karanlık işin, Gray Heyeti'nin sunduğundan oldukça farklı bir yorumunu benimsiyordu. Heyet, Oppenheimer'ın 1943'te Chevalier-Eltenton olayından ilk söz ettiğinde Albay Pash'e yalan söylediğini tespit etmişti. Nichols bu sonucu reddediyor, şaşırtıcı ve belki de hukuk dışı bir manevrayla olayı tamamen yeniden yorumluyordu. Aslında Nichols, Oppenheimer'ı yeniden yargılıyor, Gray Heyeti'nin çoğunluk görüşünü de bir kenara bırakıyor ve AEC komisyon üyelerine Oppenheimer'ın güvenlik iznini kaldırma amacıyla tamamen yeni bir temel sunuyordu.

26 Ağustos 1943'te Oppenheimer ve Albay Pash arasındaki o hayati öneme sahip karşılaşmanın on altı sayfalık dökümünü inceledikten sonra Nichols, "Dr. Oppenheimer tarafından Albay Pash'e verilen ayrıntılı ve ikincil dereceli anlatımın yanlış olduğunu ve asıl şimdi Dr. Oppenheimer tarafından anlatılan hikâyenin doğru olduğunu" savunuyordu. Nichols, Oppenheimer'ın neden "Albay Pash'e böyle karmaşık bir yalan hikâye anlatacağını" sorguluyordu. Nichols, Oppenheimer'ın dikkati hem Chevalier'den hem de kendisinden başka yöne çekmeye çalıştığına dair oldukça makul açıklamasını reddederek, Oppenheimer'ın "hikâyenin şimdiki versiyonunu Chevalier'in ona FBI'a olay hakkında ne bilgiler verdiğini anlattığı 1946 yılından sonra anlatmaya başladığına" dikkat çekiyordu. Olay hakkında "Eltenton'ın FBI ile yaptığı –FBI'ın Chevalier ile yaptığı görüşmeyle aynı anda gerçekleşen– görüşmenin Chevalier olayının 1946 Chevalier-Oppenheimer versiyonunu reddedilemez bir şekilde doğruladığı kritik gerçeğini komisyon üyelerinden saklayan Nichols, Oppenheimer'ın 1946'da FBI'a, 1954 yılında da soruşturma heyetine yalan söylediği sonucuna varıyordu.

Nichols ek bir gerçek ortaya çıkarmıyor, sadece gerçekleri bastırıyordu. Sadece, Oppenheimer'ın kardeşini korumak için yalan söylediğini iddia ediyordu, oysa görüldüğü üzere bu teoriyi destekleyecek pek bir kanıt yoktu. Gariptir ki Gray Heyeti ne Frank Oppenheimer'dan ne de iki ana figür Haakon Chevalier ve George Eltenton'dan tanıklık almak için hiçbir çaba gösterdi. (Chevalier o

sırada Paris'te yaşıyordu ve Eltenton uzun zaman önce İngiltere'ye dönmüştü ancak her iki adamla da yurtdışında görüşmek mümkündü.)

Nichols'un yazısı yalnızca bir varsayım ve Gray Heyeti tarafından gündeme getirilmeyen kişisel yorumlar içeriyordu. Neden bu geç tarihte yeni bir teori ortaya atıyordu? Cevap açıktı: Oppenheimer'ın 1954'te soruşturma heyetine yalan söylediğini iddia etmek, on bir yıl önce bir yarbaya yalan söylediği iddiasından çok daha etkili olurdu.

Nichols'un bu radikal yorumu Strauss'un onayı olmadan sunduğunu düşünmek imkânsız olduğundan, Strauss'un çoğunluğun kararındaki belirsizliklerin, Evans'ın net karşıtlığıyla birleştiğinde, AEC komisyon üyelerinin Gray Heyeti'nin kararını reddedeceğinden korktuğu açıktı.

Oppenheimer'ın avukatları, Nichols'ın yazısı hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı. AEC komisyon üyeleri huzurunda sözlü argümanlarını sunma fırsatı verilmiş olsaydı, Garrison bunu öğrenebilirdi. Garrison'ın talebine sempati duyan tek komisyon üyesi Dr. Henry D. Smyth, "Dr. Oppenheimer'ın avukatlarına Nichols'ın yazısı hakkında yorum yapma fırsatı vermezsek, mektup yayımlandığında ciddi eleştirilere maruz kalırız," diye uyarıda bulundu.* Ancak Strauss bir kez daha galip geldi ve Garrison'ın talebi hiçbir açıklama yapılmadan geri çevrildi.

Oppenheimer'ın avukatları kısa bir süre, beş AEC komisyon üyesinin Gray Heyeti'nin tavsiye kararını geri çevireceğini umdular. Ne de olsa komisyonda üç Demokrat (Henry De Wolf Smyth, Thomas Murray ve Eugene Zuckert) ve sadece iki Cumhuriyetçi (Lewis Strauss ve Joseph Campbell) vardı. Başlangıçta Strauss, Oppenheimer'ın lehine üçe karşı iki oy çıkmasından korktu. Ancak başkan olarak Strauss, diğer komisyon üyelerini etkileyebilecek bir konumdaydı. Washington'da iktidar işlerinin nasıl yürüdüğünü biliyordu ve iş arkadaşlarına kendi istediği şekilde düşünmeleri karşılığında somut ödüller sunmaktan çekinmiyordu. Onlara cömert yemekler ısmarlı-

* Hewlett ve Holl, *Atoms for Peace and War*, s. 103.

yor ve Smyth ile özel sektördeki kazançlı istihdam fırsatları hakkında konuşuyordu. Bir noktada Smyth, Strauss'un onun oyunu satın almaya çalıştığından şüphelendi.* Oppenheimer aleyhindeki orijinal suçlama yazısını yazması istenen AEC avukatı Harold P. Green, Strauss'un sert oynadığını düşünüyordu. Green, Zuckert'ın başlangıçta Oppenheimer'ın masumiyetine hükmetme eğiliminde olduğunu biliyordu. Aslında, 19 Mayıs'ta Strauss'a, "Gene Zuckert'ın, güvenlik soruşturmasının nihai kararının oylamasında istenen oyu vermeme fırsatını memnuniyetle değerlendireceği" bilgisi verilmişti.† Ama bir şey oldu ve Zuckert yön değiştirdi. 30 Haziran'da, Oppenheimer aleyhindeki çoğunluk kararına imza attıktan sonra, Washington'da özel bir hukuk bürosu açmak için AEC komisyon üyeliğinden istifa etmeyi planlıyordu. Green, özellikle Strauss'un daha sonra hukuki işlerinin çoğunu Zuckert'a devrettiğini öğrenince, uygunsuz bir şeyler döndüğüne kesin kanaat getirdi. Green bilmiyordu ancak Zuckert ayrıca Strauss ile "kişisel danışmanlık" sözleşmesi de imzalamıştı.‡

Haziran ayı sonunda Strauss, bir komisyon üyesi dışında hepsinin oyuna sahip oldu. Komisyondaki tek biliminsanı olan Profesör Smyth, Oppenheimer'ın güvenlik izninin geri verilmesi gerektiği düşüncesini açıkça belirtmişti. Manhattan Projesi'nin gizliliği olmayan bilimsel bir tarihçesi olan 1945 "Smyth Raporu"nun yazarı olarak Smyth, hem Oppenheimer'a hem de söz konusu güvenlik konularına aşinaydı. Kişisel olarak, Oppenheimer'ı özel-

---

* Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 265.

† McKay Dunkin'den el yazısı not, 19.5.54, Zuckert klasörü, Strauss Evrakı, HHL; Harold P. Green, röportaj: Barton J. Bernstein, 1984 (Bernstein, telefon röportajı: Bird, 13.2.04). Ayrıca bkz. Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review*, s. 1477. Zuckert daha sonra "Lewis Strauss döneminde zor zamanlar geçirdim," dedi. Oppenheimer soruşturmasının "bir it dalaşı" olduğunu ve o yılın "zor bir yıl" olduğunu söyledi. "Ben hâlâ Strauss'u arkadaşım olarak görüyorum ama hiç eğlenceli değildi," dedi. (Eugene Zuckert sözlü tarih röportaj, 27.9.71, HSTL.) Ayrıca bkz. Burch, *Elites in American History*, cilt. 2, s. 178.

‡ Mayıs 1959'da Strauss, Smyth'e "Sayın Zuckert, görev süresi sona erdikten sonra kişisel danışmanım olarak benimle bir sözleşme imzaladı" (LLS Onay klasörü, seri 3, kutu 2, Smyth Evrakı, American Philosophical Society, Philadelphia, Herken tarafından alıntılanmıştır, notlar bölüm 18, not 16, www.brotherhoodofthebomb.com adresinde yayınlanmıştır). Ayrıca bkz. McMillan, *The Ruin of J. Robert Oppenheimer*, son parça.

likle umursadığı yoktu; on yıl Princeton'da komşuluk yapmışlardı ve Oppenheimer onu her zaman kibirli ve kendini beğenmiş bir adam olarak görmüştü. Smyth'in umursadığı şey, kanıtları ikna edici bulmamasıydı. Mayıs ayının başlarında o ve Strauss öğle yemeği yemiş ve devamında karar hakkında tartışmışlardı. Öğle yemeğinin sonunda Smyth, "Lewis, seninle benim aramdaki fark; sen her şeyi siyah ya da beyaz olarak görürken, bana her şeyin gri görünmesi," dedi.*

"Harry," dedi Strauss, "sana iyi bir göz doktoru önermeme izin ver."

Birkaç hafta sonra, Smyth Strauss'a muhalif bir rapor yazmaya kararlı olduğunu söyledi. Her gece geç saatlere kadar çalışan Smyth, Gray Raporu ve soruşturma notlarından oluşan yüz yirmi santim yüksekliğindeki kâğıt yığınını inceledi. Bu görevde ona yardımcı olmaları için, iki AEC personeli talep etti. Nichols, yardımcılarından Philip Farley'i bu işin kariyerine zarar vereceği konusunda uyardı ama Farley yine de cesaretle Smyth için çalışmaya başladı. 27 Haziran'a gelindiğinde Smyth, muhalif raporunun bir taslağını daha yeni hazırlamıştı ki, nihai çoğunluk görüşünün tamamen yeniden yazıldığını öğrendi. Bu da kendi raporunu yeniden yazacağı anlamına geliyordu.

28 Haziran Pazartesi günü saat 19.00'dan itibaren Smyth ve yardımcıları tamamen yeni bir muhalefet şerhi yazmaya başladı. Nihai görüşleri sunmak üzere AEC'nin kendi kendine belirlediği son tarihe yetişmek için sadece on iki saati kalmıştı. Gece boyunca çalışırken, Smyth evinin önünde park etmiş bir arabanın penceresinden içeriyi görebiliyordu; iki adam arabada oturmuş, evi izliyordu. Smyth, onları AEC ya da FBI'dan birinin onu korkutmak için gönderdiğini düşündü. O gece geç saatlerde asistanlarından birine, "Oppenheimer için bu kadar zahmete girmemin komik olduğunu biliyorsun," dedi.† "Bu adamdan pek hoşlanmıyorum bile."

O sabah saat onda Farley, Smyth'in muhalefet raporunu şehir merkezindeki AEC ofisine götürdü ve tam olarak yeniden yazıldı-

---

* Strauss, dosyaya not, 4.5.54, "Memos for the Record, 1954," kutu 66, Strauss Evrakı, HHL.

† Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 264-65.

ğından emin olmak için bekledi. O gün öğleden sonra, Smyth'in muhalefet şerhi ve çoğunluğun görüşleri basına sunuldu. Komisyon üyeleri, Oppenheimer'ın ülkesine sadık olduğu yönünde dörde karşı bir ve güvenlik riski olduğu yönünde dörde karşı bir oy verdi. Gray Heyeti'nin kararındaki ana unsur olan hidrojen bombası meselesine, komisyonun çoğunluk görüşünde değinilmedi bile. Strauss tarafından hazırlanan çoğunluk görüşü, Oppenheimer'ın kişiliğine dair "temel kusurlara" odaklandı. Spesifik olarak görüşün merkezinde Chevalier olayı ve 1930'larda çeşitli komünist öğrencilerle olan eski ilişkileri yer aldı. "Kayıtlar, Dr. Oppenheimer'ın kendisini başkalarını bağlayan kuralların sürekli olarak dışına koyduğunu gösteriyor. Ulusal çıkarlar doğrultusunda ağır sorumluluklar taşıdığı konularda yanlış kararlar vermiştir. İlişkilerinde, güvenliğin gerekli kıldığı normal yükümlülükleri sürekli kasıtlı olarak görmezden gelmiştir."*

Böylece Oppenheimer'ın güvenlik izni, süresi dolmadan sadece bir gün önce iptal edildi. AEC komisyon üyelerinin kararını okuduktan sonra David Lilienthal günlüğüne şunları yazdı: "Kelimelerle tarif edilemez ölçüde üzücü. Çok yanılıyorlar, fena hâlde yanılıyorlar. Sadece Robert hakkında değil, kamu hizmetinde olan akil insanlarda aranacak vasıflar konusunda da yanılıyorlar."† Einstein, öfkeli ve alaycı bir dille, bundan böyle AEC'nin adının "Atomik İmha Komplosu" olarak değiştirilmesi gerektiğini söyledi.‡

Haziran ayının başlarında, döküm kopyasının bir trenden çalındığını bahane ederek (kısa süre sonra New York'un Pennsylvania İstasyonu'nun kayıp eşya bürosunda bulundu) Strauss, komisyon üyelerini, Hükümet Matbaa Ofisi tarafından yayımlanan 3.000 yazılı duruşma dökümünün tüm sayfalarını almaya ikna etti. Bu da Gray Heyeti'nin tüm tanıklara ifadelerinin gizli kalacağına dair verdiği sözün ihlali anlamına geliyordu. Ancak Strauss, halkla ilişkiler savaşını kazanamadığını hissetti ve bu endişeyi bir kenara itti.

993 yoğun basılmış sayfadan ve 750.000 kelimeden oluşan *In the Matter of J. Robert Oppenheimer* [J. Robert Oppenheimer Me-

---

* JRO soruşturması, s. 1050.

† Lilenthal, *The Journals of David E. Lilienthal*, cilt. 3, s. 528.

‡ NYT, 24.4.04.

selesi Üzerine] metni kısa sürede erken Soğuk Savaş döneminin önemli bir belgesi hâline geldi. İlk haberlerin Oppenheimer'ı küçük düşürmesini sağlamak için Strauss, AEC personeline muhabirler için en küçük düşürücü ifadeleri vurgulattı. Walter Winchell –sağcı, iftiracı ünlü köşe yazarı– itaatkâr bir şekilde şunları yazdı: "Oppenheimer'ın (birçoklarının okumadan geçtiği) ifadesinde metresinin (merhume Jean Tatlock) de adı geçiyor. Kendisi evlendikten sonra da ilişkilerini 'en samimi türden' sürdüğünü kabul ettiği fanatik bir 'Kızıl'mış.* Büyük Bomba için çalıştığı sıralarda manitasının komünist sistemin aktif bir üyesi olduğundan haberdarmış." *American Mercury* gibi radikal muhafazakâr yayın organları, "atom bilimcilerin yıllanmış cazibeli çocuğu"nun çöküşünü alkışladı ve Oppenheimer'ın destekçilerini "potansiyel hainleri şımartabilecek" adamlar olarak eleştirdi.† Komisyonun kararı Temsilciler Meclisi salonunda açıklandığında, bazı kongre üyeleri ayağa kalkıp alkışladı.‡

Ancak uzun vadede, Strauss'un stratejisi geri tepti; yayımlanan tutanaklar, duruşmanın sorgulama tarzını ve McCarthy dönemindeki yozlaşmış yargıyı gözler önüne serdi. Dört yıl içinde, bu tutanaklar Lewis Strauss'un itibarını ve devlet kariyerini yerle bir edecekti.

Ne tecellidir ki soruşturmanın ve verilen kararın duyulması Oppenheimer'ın hem Amerika'da hem de yurtdışında ününü artırdı.§ Bir zamanlar sadece "atom bombasının babası" olarak biliniyordu, şimdi daha da albenili bir şeye dönüşmüş, Galileo gibi bir bilim kurbanı olmuştu. Karar karşısında şaşıran ve öfkelenen 282 Los Alamos biliminsanının imzasıyla, Strauss'a Oppenheimer'ı savunan bir mektup gönderildi. Ülke çapında, 1100'den fazla biliminsanı ve akademisyen, kararı protesto eden bir dilekçe daha imzaladı. Strauss buna cevaben, AEC'nin kararının "zor ama yerinde bir karar"

---

* Walter Winchell, 7.6.54, *New York Mirror*; FBI notu, 8.6.54, böl. 40, bel. 1691, JRO FBI dosyası.

† Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 587.

‡ Eric Sevareid, *Small Sounds in the Night*,s. 224.

§ Örneğin bkz. "Le Risque de Secu rité," *Le Monde*, 8.6.54, s. 1.

olduğunu söyledi.* Yayıncı Eric Sevareid, "O [Oppenheimer] artık devlet dosyalarındaki sırlara erişemeyecek ve muhtemelen devlet de Oppenheimer'ın beyninde doğabilecek sırlara erişemeyecek," dedi.†

Oppenheimer'ın arkadaşı duayen köşe yazarı Joe Alsop bu karara öfkelendi. Gordon Gray'e, "Tek bir aptalca ve onursuz hareketle, bu ülkenin size karşı tüm borcunu sildirdiniz," diye yazdı.‡ Joe ve kardeşi Stewart, *Harper's* dergisinde Lewis Strauss'u "akıl almaz bir hukuk felaketi" söylemiyle yerden yere vuran 15 bin kelimelik bir makale yayımladı. Alsop'lar, Emile Zola'nın Dreyfus olayı üzerine yazdığı "J'Accuse" [Suçluyorum] adlı makalesinden ilhamla, "Suçluyoruz!" başlıklı makaleyi yayımladı.§ Açık bir dille, AEC'nin Robert Oppenheimer'ı değil, "Amerikan özgürlüğünün yüksek adını" küçük düşürdüğünü iddia ettiler. Bariz benzerlikler vardı: Hem Oppenheimer hem de Yüzbaşı Alfred Dreyfus varlıklı bir Yahudi kökenden geliyordu ve her iki adam da sadakatsizlikle suçlanarak yargılanmışlardı. Alsop'lar, Oppenheimer vakasının uzun vadeli sonuçlarının Dreyfus davasınınkiler gibi olacağını öngörüyordu: "Fransa'daki en habis güçlerin Dreyfus davasını şişkin bir gururla ve aşırı bir güvenle tasarladıktan sonra kendi pis işleri üzerinden dişlerini döküp güçlerini kaybetmeleri gibi, Oppenheimer'ın yargılandığı iklimi yaratan Amerika'daki benzer güçler de Oppenheimer davasında dişlerini ve güçlerini kaybedecektir."

Kararın haberi yayımlandıktan sonra John McCloy, Yüksek Mahkeme Yargıcı Felix Frankfurter'e şunları yazdı: "Ne büyük bir trajedi ki ülkenin güvenliğine, tanıdığım madalyalı generallerin yarısından fazla katkıda bulunmuş biri, bunca yıldan sonra güvenlik

---

* "We the undersigned," 7.6.54, AEC'ye başvuru, bel. 1804, böl. 44, JRO FBI dosyası; *New York Post*, 10.7.54. Hewlett ve Holl, *Atoms for Peace and War*, s. 111. Karar o kadar tartışma yarattı ki, Başsavcı Herbert Brownell sessizce Başsavcı Yardımcısı Warren Burger'dan kaydı incelemesini istedi. Müstakbel Yüksek Mahkeme başyargıcı bunu yaptı ve "savaşta olsaydık Oppenheimer'ın asılacağı kişisel sonucuna vardığını" bildirdi. (Strauss, dosyaya not, 27.3.69; Warren Burger'den Strauss'a, 14.5.69, Strauss Evrakı, HHL.)

† Sevareid, *Small Sounds in the Night*, s. 223.

‡ Joe Alsop'tan Gordon Gray'e, 2.6.54, Miscellaneous Correspondence, 1951-57 klasörü, kutu 1, Gordon Gray Evrakı, DDEL.

§ Joseph ve Stewart Alsop, *We Accuse*, s. 59; Robert W. Merry, *Taking on the World*, s. 262-63.

riski ilan edildi. Anladığım kadarıyla Amiral [Lewis Strauss] ifademe içerlemiş ama yüce Tanrım, daha ne bekliyor? Oppie'nin o devasa katkılarını sağladığı sırada oradaydım ve söylenecek çok şey olduğunu biliyorum, ama ne faydası var?"

Frankfurter, eski arkadaşına, "Önemli ve derin 'müspet güvenlik' kavramına birçok zihni sen uyandırdın" diye yazarak onu teselli etmeye çalıştı.* Hem Frankfurter hem de McCloy, tüm bu üzücü olaydaki baş suçlunun Strauss olduğu konusunda hemfikirdi.

McCarthy histerisinin zirvesinde, Oppenheimer onun en önemli kurbanı olmuştu. Tarihçi Barton J. Bernstein, "Vaka nihayetinde McCarthy'nin kendisi olmaksızın McCarthy'ciliğin zaferiydi," diye yazdı.† Başkan Eisenhower sonuçtan memnun görünüyordu ancak Strauss'un buna ulaşmak için kullandığı taktiklerden habersizdi. Haziran ayının ortalarında, soruşturmanın mahiyetinden ve içeriğinden habersiz görünen Ike, Strauss'a, Oppenheimer'ın deniz suyunun tuzdan arındırılması sorununu çözmek için işe koyulmasını isteyen kısa bir not yazdı. "Bununla insanoğluna sağlanacak yarara denk düşecek hiçbir bilimsel başarı düşünemiyorum..." dedi.‡ Strauss bu isteği sessiz sedasız ortadan kaybetti.

Lewis Strauss, kafa dengi arkadaşlarının yardımıyla Oppenheimer'a "cübbe çıkarttırmayı" başarmıştı. Bunun Amerikan toplumu için etkileri çok büyüktü. Sadece bir biliminsanı aforoz edilmişti. Ancak artık tüm biliminsanları, devlet politikalarına karşı gelmenin ciddi sonuçları olabileceğinin farkına varmıştı. Soruşturmadan kısa bir süre önce, Oppenheimer'ın MIT'den meslektaşı Dr. Vannevar Bush bir arkadaşına, "Orduyla çalışan bir teknik adamın ne ölçüde serbest konuşabileceği meselesi benim en mahrem sır gibi kendime sakladığım bir meseledir," diye yazmıştı.§ Deneyimlerine bakarak Bush, ancak iç hükümet müzakereleri hakkında kamuoyu önünde konuşursa yararlılığına halel geleceğine inanıyordu.

---

* Bird, *The Chairman*, s. 425.

† Bernstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review*, Temmuz 1990, s. 1388.

‡ Eisenhower'dan Strauss'a, 16.6.54, Ann Whitman DDE günlükleri, Haziran 1954 klasör (1), kutu 7, DDEL.

§ McGrath, *Scientists, Business, and the State, 1890-1960*, s. 167.

Öte yandan, "bireysel bir vatandaş, ülkesinin felakete uğrayacağı bir yola girdiğini düşündüğünde" konuşma yükümlülüğü vardı. Bush, Oppenheimer'ın Washington'un nükleer silahlara artan bağımlılığı hakkındaki eleştirel tespitlerinin çoğuna katılıyordu. Ama Oppenheimer'ın aksine, o hiç açıktan konuşmamıştı. Oppenheimer ve şimdi tüm arkadaşları, onun cesareti ve vatanseverliği için cezalandırıldığını görebiliyordu.

Bilim camiası yıllarca bu travmanın etkisi altında kaldı. Teller, eski arkadaşlarının birçoğu tarafından dışlandı. Soruşturmadan üç yıl sonra bile Rabi, arkadaşını yargılayanlara karşı öfkesini hâlâ kontrol edemiyordu. New York City'de lüks bir Fransız restoranı olan Place Vendôme'da Gene Zuckert'a rastlayan Rabi, sesini hararetle yükselterek öfkeli bir tirat attı. Davada AEC komisyon üyesi olarak verdiği karardan ötürü Zuckert'ı yüksek sesle kınadı. Gururu incinen Zuckert, aceleyle oradan kaçtı ve daha sonra Rabi'nin davranışı hakkında Strauss'a şikâyette bulundu.*

Lee DuBridge, Ed Condon'a şunları yazdı: "Oppenheimer davasının kendisi hakkında herhangi bir şey yapılma olanağı hemen hiç yoktur. 'Güvenlik riski' o kadar geniş bir terim ki bir adamı vatana ihanetle suçlamaya başlayabilir ve onu yalancılıktan mahkûm ederek bitirebilir ancak yine de aynı cezayı verebilirsiniz. Sanırım Robert'ın biraz yalan söylediğine hiç şüphe yok ve artık kamuoyunda yalan söyleyen ve bir zamanlar 'komünist' olan kişiler açıkça affedilemez kişiler oldular."†

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra birkaç yıl, biliminsanları yeni bir entelektüel sınıf oluşturarak, sadece biliminsanları olarak değil, aynı zamanda halk düşünürleri olarak da uzmanlık sunabilecek birer kanaat önderi olarak kabul edilmişlerdi. Oppenheimer'ın cübbe çıkarmasından sonra biliminsanları artık devlet için yalnızca dar bilimsel konularda uzmanlık sergileyebileceklerini anladılar. Sosyolog Daniel Bell'in daha sonra söylediği gibi, Oppenheimer soruşturması, savaş sonrası "biliminsanlarının kurtarıcı rolünün" artık

* Strauss, dosyaya not, 5.12.57, kutu 67, Strauss Evrakı, HHL.

† Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 588.

sona erdiğini gösterdi.* Sistem içinde çalışan biliminsanları, artık Oppenheimer'ın 1953 *Foreign Affairs* makalesini yazarak yaptığı gibi, hükümet politikalarına karşı çıkamıyor ama yine de devletin danışma kurullarında hizmet vermek üzere bekleşip duruyorlardı. Böylece bu yargılama, biliminsanlarının devletle ilişkilerinde bir dönüm noktası oluşturdu. Amerikalı biliminsanlarının ülkelerine nasıl hizmet edeceği konusundaki en dar vizyon zafer kazanmıştı.

Onlarca yıldır Amerikalı biliminsanları özel endüstriyel araştırma laboratuvarlarındaki işler için akademiyi terk ediyorlardı. 1890'da Amerika'da bu tarzda sadece dört laboratuvar vardı; 1930'da sayıları bini geçti. Ve İkinci Dünya Savaşı bu eğilimi sadece hızlandırdı. Elbette, Los Alamos'ta Oppenheimer sürecin merkezinde yer alıyordu. Ancak daha sonra alternatif bir yola sapmıştı. Princeton'da, herhangi bir silah laboratuvarında çalışmıyordu. Başkan Eisenhower'ın günün birinde "askeri-endüstriyel kompleks" olarak adlandıracağı şeyin gelişimi karşısında giderek daha fazla endişelenen Oppenheimer, şöhretini bilim camiasının orduya artan bağımlılığını sorgulamak için kullanmaya çalışmıştı. 1954'te kaybetti. Bilim tarihçisi Patrick McGrath'ın daha sonra söylediği gibi, "Edward Teller, Lewis Strauss ve Ernest Lawrence gibi biliminsanları ve yöneticiler, gırtlağına kadar militarist ve antikomünist tavırlarıyla, Amerikalı biliminsanlarını ve kurumlarını neredeyse eksiksiz ve Amerikan askeri çıkarlarına itaatkâr bir bağlılığa itti."†

Oppenheimer'ın yenilgisi aynı zamanda Amerikan liberalizmi için de bir yenilgiydi. Liberaller Rosenberg atom casusluğu davasının yargı sürecinde yoktu. Alger Hiss yalancı şahitlikle suçlandı ama asıl suçlama casusluktu. Oppenheimer davası farklıydı. Strauss'un özel şüphelerine rağmen, Oppenheimer'ın herhangi bir sırrı ifşa ettiğine dair hiçbir kanıt ortaya çıkmadı. Nitekim Gray Heyeti onu bu tür suçlamalardan aklamıştı. Ancak birçok Roosevelt dönemi Yeni Düzen'cisi gibi Oppenheimer da bir zamanlar Halk Cephesi davasında aktif olan, birçok komüniste ve Partinin kendisine yakın olan

* Daniel Bell, *The Coming of Post-Industrial Society,* s. 400; Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 551.

† Ambrose, *Eisenhower,* s. 612; McGrath, *Scientists, Business, and the State, 1890-1960,* s. 4. Otuz Sekizinci Bölüm: "Ellerimdeki Kanın Sıcaklığını Hâlâ Hissedebiliyorum".

geniş bir Sol'un adamıydı. Sovyetler Birliği ile yaşadığı hayal kırıklığının ardından liberalliğe evrilmişti. Simgesel konumunu, General George C. Marshall, Dean Acheson ve McGeorge Bundy gibi kişisel arkadaşlarıyla birlikte liberal dış politika erkânının saflarına katılmak için kullanmıştı. Liberaller Oppenheimer'ı o sıralar kendilerinden biri olarak benimsemişlerdi. Onun böyle aşağılanması liberalizmi etkiledi ve liberal politikacılar oyunun kurallarının değiştiğini anladılar. Mesele casusluk olmasa bile, sadakati sorgulanmasa bile, Amerika'nın nükleer silah envanterine güvenmesinin doğru olmadığını savunmak tehlikeliydi. Dolayısıyla Oppenheimer soruşturması, erken Soğuk Savaş sırasında toplumsal tartışma kültürünün daralmasında önemli bir aşamanın temsilcisi oldu.

OTUZ SEKİZİNCİ BÖLÜM

"Ellerimdeki Kanın Sıcaklığını Hâlâ Hissedebiliyorum"

Düşmanlarının yapmak istediği şey oldu;
bu soruşturma onu mahvetti.

I. I. RABI

Oppenheimer'lar hayranlarından gelen destek, kaçıklardan gelen hakaret mektupları ile yakın arkadaşlarından gelen acı dolu mektupların oluşturduğu sele kapıldılar. Cornell'den fizikçi Robert Wilson'ın eşi Jane Wilson Kitty'ye şöyle yazdı: "Robert ve ben başından beri şaşkın vazietteyiz ve her yeni gelişmede daha çok tiksiniyor, bulantılar geçiriyoruz. Muhtemelen tarih boyunca bundan daha çirkin küçük komedyalar oynanmıştır ancak onlar aklıma gelmiyor."* Robert, kuzeni Babette Oppenheimer Langsdorf'a bütün yaşananları hafife alır tarzda, "Hakkımda yazılanları okumaktan bıkmadın mı? Ben benim!" dedi.† Ancak, "Los Alamos Projesini yürütmem için bana ödediklerinden daha fazla parayı telefonlarımı dinlemek için ödediler," gibi alaycı yorumlarında çektiği acılar gün yüzüne çıkıyordu.

Kardeşiyle yaptığı bir telefon konuşmasında Robert, "bu işin

* Jane Wilson'dan Kitty Oppenheimer'a, 20.6.54, Robert Wilson klasörü, kutu 78, JRO Evrakı.

† Babette Oppenheimer Langsdorf'tan Philip Stern'e, 10.7.67, Stern Evrakı, JFKL.

sonunun nereye varacağını hep bildiğini" söyledi.* Her ne kadar cesareti kırılmış olsa da çektiği çileyi tarihte kalmış bir şey olarak düşünmeye çalışıyordu. Temmuz başında Frank'e "tarihçiler ve akademisyenler inceleyebilsin diye" soruşturma dökümlerinin fazladan kopyaları için iki bin dolar harcadığını söylemişti.

En yakın arkadaşlarından bazıları, son altı ay içinde belirgin bir şekilde yaşlandığını düşünüyordu. Harold Cherniss, "Bir gün onu gerçekten yorgun ve bitkin görüyordum," diyordu.† "Başka bir gün de her zamanki gibi sapasağlam ve şıktı." Robert'ın çocukluk arkadaşı Francis Fergusson onu görünce irkilmişti. Kısa kesilmiş, kır saçları gümüş gibi beyazlamıştı. Daha yeni ellisine basmıştı ama hayatında ilk kez şimdi yaşından daha yaşlı görünüyordu. Robert, Fergusson'a "lanet olası bir aptal" olduğunu ve muhtemelen başına gelenleri hak ettiğini itiraf etti. Herhangi bir şeyden suçlu olduğundan değil, "bilmediği şeyleri bildiğini iddia etmek gibi" gerçek hatalar yapmıştı.‡ Fergusson, arkadaşının o ana kadar yaptığı "en vahim hatalarından bazılarının kibrinden kaynaklandığını" bildiğini düşünüyordu. Fergusson, "Yaralı bir hayvan gibiydi," diyordu.§ "Kabuğuna çekildi. Ve daha basit bir yaşam sürmeye başladı."

Tepkisini on dört yaşında sergilediği çilecilikle gösteren Oppenheimer, kararı protesto etmeyi reddetti. Bir muhabire, "Bunun büyük bir kaza olduğunu düşünüyorum," dedi ve ekledi: "Tıpkı bir tren enkazı veya göçmüş bir bina gibi. Benim hayatımla hiçbir ilgisi yok. Ben tesadüfen oradaydım." Ancak soruşturmadan altı ay sonra, yazar John Mason Brown yaşadığı çileyi "kuru çarmıh" olarak niteleyince Oppenheimer ince bir gülümsemeyle, "Bilirsiniz, o kadar da kuru sayılmaz. Ellerimdeki kanın sıcaklığını hâlâ hissedebiliyorum."¶ dedi. Gerçekten de, çektiği çileyi sıradanlaştırmaya çalıştıkça –"hayatımla hiçbir bağlantısı olmayan" bir "büyük kaza" diye niteledikçe– bu onun ruhuna daha da ağır geliyordu.

Robert derin bir depresyona girmemiş veya ruhunda gözle görülür patlamalar yaşanmamıştı. Ama bazı arkadaşları mizacında değiş-

* FBI "8 Temmuz 1954 için Özet," böl. 45, bel. 1858, JRO FBI dosyası.
† Harold Cherniss, röportaj: Alice Smith, 21.4.76, s. 24.
‡ Francis Fergusson, röportaj: Sherwin, 23.6.79, s. 6-8.
§ A.g.e.
¶ Brown, *Through These Men*, s. 288.

şiklikler fark etmişti. Hans Bethe, "Önceki heyecanının ve canlılığının çoğu gitmişti," diyordu.* Rabi daha sonra güvenlik soruşturması hakkında şunları söyleyecekti: "Bence bir anlamda onu neredeyse ruhen öldürüyordu, evet. Düşmanlarının yapmak istediği şey oldu; bu soruşturma onu mahvetti." Robert Serber soruşturmadan sonra Oppie'nin "üzgün bir adam olduğunu ve şevkinin kırıldığını" düşünüyordu.† Ancak o yılın devamında David Lilienthal, New York'ta sosyeteden Marietta Tree'nin ev sahipliğinde düzenlenen bir partide Oppenheimer'larla karşılaşması üzerine günlüğüne Kitty'nin "ışıl ışıl" göründüğünü ve Robert'ın "gerçekten aklından bile geçmeyecek kadar mutlu göründüğünü" not etti.‡ Harold Cherniss gibi yakın bir arkadaşı "hem Robert hem de Kitty'nin soruşturmadan inanılmaz derecede iyi çıktığını" düşünüyordu. Eğer Robert gerçekten değişmişse, Cherniss bunun iyi yönde olduğunu düşünüyordu. Bu deneyimden sonra Cherniss, Robert'a daha fazla kulak verildiğini ve onun "başkalarını daha iyi anladığını" söyledi.§

Oppenheimer yıkıma uğramıştı ama buna rağmen olağanüstü bir ağırbaşlılık gösterebiliyordu. Olanları saçma bir kaza olarak geçiştirebiliyordu ancak bu mahcup hâli onu başkalarının karşı savaş için kullanabileceği enerji ve öfkeden mahrum bırakıyordu. Belki de bu mahcup hâl, köklü bir hayatta kalma stratejisiydi ancak eğer öyleyse önemli bir maliyetle geliyordu.

Oppenheimer bir süre, enstitünün mütevelli heyetinin, işini sürdürmesine izin verip vermeyeceğinden bile emin olamadı. Strauss'un onun direktörlükten alındığını görmek isteyeceğini biliyordu. Temmuz ayında Strauss, FBI'a enstitünün on üç mütevelli heyeti üyesinden sekizinin Oppenheimer'ı görevden almaya hazır olduğuna inandığını söyledi.¶ Ancak Strauss, başkan olarak kişisel kinci tutumuyla hareket ediyormuş gibi görünmemek için konuyla ilgili oylamayı sonbahara ertelemeye karar vermişti. Bu yanlış bir hesaptı çünkü gecikme sayesinde fakülte üyeleri Oppenheimer'ı

* *The Day After Trinity,* Jon Else, transcript, s. 76, Sherwin Collection.

† Serber, *Peace and War,* s. 183.

‡ Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt. 3, s. 594 (24.12.54 tarihli günlük).

§ Harold Cherniss, röportaj: Alice Smith, 21.4.76, s. 23.

¶ Roach'tan Belmont'a, FBI notu, 14.7.54, böl. 46, bel. 1866, JRO FBI dosyası.

destekleyen açık bir mektup yazacak zamanı buldular.* Enstitünün daimi fakülte üyelerinin tamamı, yıllar boyu birçok egoyu zedelemiş bir direktör için etkileyici bir dayanışma örneğiyle mektubu imzaladı. Strauss geri çekilmek zorunda kaldı ve daha sonra sonbaharda mütevelli heyeti oyunu Oppie'yi direktör olarak tutma yönünde kullandı. Öfkeli ve hayal kırıklığına uğramış Strauss, Oppenheimer ile enstitü yönetim kurulu toplantılarında çatışmaya devam etti. Strauss, Oppenheimer takıntısından asla vazgeçmedi ve dosyalarını Robert'ın sözde ihlallerini saplantılı bir şekilde detaylandıran notlarla doldurdu. Ocak 1955'te fakültede ücretli izin konusunda yaşanan ufak bir anlaşmazlık üzerine, "O doğruyu söyleyemez," diye yazmıştı.† Yıllar boyunca, Oppie'nin arkadaşları ve destekçileri hakkında kin dolu notlar doldurdu: Yargıç Frankfurter'i "vicdansız bir yalancı"‡ olarak nitelendirirken, Joe Alsop'un cinsel tercihlerinin onu "Sovyet şantajına karşı savunmasız" hâle getirdiğine dair söylentiler yaymaktan zevk aldı.§

Oppenheimer son birkaç ayın gerginliğini taşırken, yakın ailesi de aynı gerilimi yaşıyordu. Kitty, güvenlik heyeti huzurunda mükemmel bir performans sergilemiş olsa da arkadaşları onun gözle görülür bir şekilde sıkıntılı olduğunun farkındaydı. Bir gece saat 2'de eski arkadaşı Pat Sherr'i aradı. Sherr, "Biz derin uykudaydık," diyordu, "ve oldukça sarhoş olduğu belliydi; konuşması bulanıktı ve birbirinden kopuk şeyler söylüyordu."¶ Temmuz başında, AEC'nin kararı onaylamasından hemen sonra, yasadışı bir FBI telefon dinlemesine, Kitty'nin tanımlanamayan bir hastalık nedeniyle şiddetli bir atak geçirdiği ve Olden Malikânesi'nde bir doktorun gözetimine girdiği bilgisi takıldı.**

---

* Oppenheimer'ın eski arkadaşı Harold Cherniss dilekçe çabasını organize etmekte öncü oldu. Birkaç mütevelliyle konuştuktan sonra Cherniss, Oppie'nin işinin şüpheli olduğunu fark etmişti. (Cherniss, röportaj: Sherwin, 23.5.79, s. 16.)

† Strauss, dosyaya not, 5.1.55, Strauss Evrakı, HHL.

‡ Strauss, dosyaya not, 7.5.68 and 12.5.67, Strauss Evrakı, HHL; Merry, *Taking on the World*, s. 360-63; Yoder, *Joe Alsop's Cold War*, s. 153-55.

§ 1957'de Sovyet gizli polisi Alsop'u homoseksüel bir buluşmanın fotoğraflı kanıtlarıyla yüzleştirdi. Strauss, olayı belgeleyen mektupların CIA direktörü Allen Dulles'ın kişisel kasasında saklanmasını sağladı.

¶ Sherr, röportaj: Sherwin, s. 24.

** Hoover, mkt., 15.7.54, böl. 46, bel. 1869, JRO FBI dosyası.

Dokuz yaşındaki Toni her şeyi çok ciddiye alıyor gibiydi. Ancak Harold Cherniss'e göre, on üç yaşındaki Peter, "Robert'ın soruşturması sırasında okulda zor bir dönem geçirdi."* Bir gün okuldan eve geldi ve Kitty'ye bir sınıf arkadaşının, "Baban bir komünist," dediğini söyledi. Her zaman hassas bir çocuk olan Peter artık daha da suskunlaşmıştı. O yaz bir gün erken saatlerde, televizyonda yayınlanan Ordu-McCarthy duruşmalarını biraz izledikten sonra Peter üst kata çıktı ve yatak odasına kurulu tahtaya şunları yazdı: "Amerikan Hükümeti, bildiğim Belirli İnsanları ona haksızlık etmekle suçlamakta haksız. Madem öyle, bence Belirli İnsanların, diyebilirim ki, sadece ABD hükümetindeki bazı Belirli İnsanların canı CEHENNEME. Saygılarımla, Belirli İnsanlar."†

Hâliyle Robert uzun bir tatilin herkes için iyi olabileceğini düşündü. O ve Kitty, Virgin Adaları'na gitmeye karar verdiler ama planlarını yaparken, Robert Kitty'ye St. Croix'ya telgraf çekmemesini söyledi çünkü iletişiminin hâlâ izlendiğini düşünüyordu. Yetkililerin müdahale edebileceğinden endişeleniyordu. "Oralar şimdiden berbat değilse bile, biz telgraf çektikten sonra berbat hâle gelir," dedi.‡ Kitty bu uyarıyı dikkate almadı ve yine de telgrafı gönderdi ve arkadaşları Edward "Ted" Dale'in 22 metre uzunluğundaki yelkenlisi *Comanche*'yi rezerve ettirdi.

FBI'ın teknik gözetimi haziran ayı başında çekilmişti.§ Ancak bir ay sonra, AEC komisyonu Oppenheimer hakkındaki nihai kararı açıkladıktan sonra Strauss, Robert'ı gözetim altında tutması için FBI'a bir kez daha baskı yapmıştı. Temmuz başında yasadışı, yetkisiz telefon dinlemeleri yeniden başladı ve aynı zamanda Büro, Oppenheimer'ı her gün sabah 7'den gece yarısına kadar sıkı fiziksel gözetim altında tutmak için altı ajan görevlendirdi. Strauss da Hoover da kaçabileceğinden korkuyordu. Strauss, ılık Karayip sularında yüzeye çıkacak ve Oppenheimer'ı Demir Perde'nin ötesine taşıyacak bir Sovyet denizaltısının hayalini görüyordu.

---

* Harold Cherniss, röportaj: Alice Smith, 21.4.76, s. 19; Stern, *The Oppenheimer Case*, s. 393.

† Peter bu sözleri yazdı (yazım düzeltildi) tarih: 9.6.54; Brown, *Through These Men*, s. 228.

‡ FBI notu, 14.7.54, böl. 46, bel. 1888, JRO FBI dosyası.

§ Newark FBI bürosu, Hoover'a not, 13.7.54, böl. 46, bel. 1880, JRO FBI dosyası.

Oppenheimer, *Newsweek*'te, 1950'de Sovyetlere iltica eden İtalyan fizikçi Bruno Pontecorvo'ya atıfta bulunularak, "Komünistlerin Dr. J. Robert Oppeneheimer'ı Avrupa'ya ziyarette bulunmasını ayarladıktan sonra ona bir Ponti Corvo [*böyle yazılmış*] yaptırma çabasına girme olasılığına karşı kilit güvenlik yetkililerinin uyarıldığını" keyifle okumuştu.* FBI'ın dinleme kayıtlarına göre Herb Marks, Oppenheimer'a bu şartlar altında muhtemelen J. Edgar Hoover'a tatil planlarını bildiren bir mektup yazması gerektiğini söyledi. Konuşmalarının FBI özetine göre, "mektup, Dr. Oppenheimer'ın ülkeyi terk edebileceği, kaçırılabileceği, bir Rus denizaltısı tarafından karşılanabileceği, bir Avrupa tatili planladığı vb. gibi aptalca söylentiler çıkma olasılığına karşı yazılacaktı."† Oppenheimer, nezaketen Hoover'a Virgin Adaları'nda üç dört haftalık bir deniz tatili geçirme planını bildiren bir mektup gönderdi.

Robert ve ailesi 19 Temmuz 1954'te St. Croix uçağına bindi ve oradan yaklaşık Manhattan büyüklüğünde (54 kilometre karelik) bakir bir Karayip adası olan St. John'a doğru yola çıktılar. Sakinlerinin sayısı 800'ü geçmiyordu ve yüzde onu anakaradandı. 1954'te muhtemelen körfeze demirlemiş sadece birkaç yelkenli vardı. Adanın bir köyü ve tek ticari limanı olan Cruz Körfezi, çoğunlukla St. John'un köle nüfusunun soyundan gelen birkaç yüz kişiden oluşuyordu.‡ Köydeki tek bar olan Mooie's'in inşa edilmesine daha iki yıl vardı. En büyük bina olan Meade's Inn, tek katlı, Batı Hint usulü süslü püslü bir kulübeydi. Asfaltsız sokaklarda tavus kuşları ve eşekler dolaşıyordu.

Feribottan inen Oppenheimer'lar, onları adanın kuzey kıyısındaki toprak yollardan geçirecek bir cip taksi buldular. İsimlerini gizlemek isteyen çift, Laurance S. Rockefeller tarafından inşa edilen adanın tek lüks oteli Caneel Plantation'ın önünden geçip, uzun süredir orada ikamet eden Irva Boulon Thorpe tarafından işletilen ve sadece konaklama ve kahvaltı hizmeti veren eski pansiyon Trunk Bay Konukevi'ne gitti. Telefonları ya da elektrikleri yoktu, üstelik

---

* FBI gözetim özeti, 15.7.54, böl. 46, bel. 1893, JRO FBI dosyası.

† JRO'dan Hoover'a, 15.7.54, bel. 1891; FBI gözetim özeti, 17.7.54, 1899, böl. 46, JRO FBI dosyası.

‡ Susan Barry, "Sis Frank," *St. John People*, s. 89-90.

aynı anda bir düzineden fazla misafiri ağırlayamıyorlardı. Aradıkları sakin barınak için doğru yere gelmişlerdi. Mekân sahibinin kızı Irva Claire Denham, "Bir tür şok hâlindeydiler," diyordu.* "İnsanların onlara ulaşamayacakları kadar izole bir yerdelerdi. Kiminle konuştuklarına bile dikkat ediyorlardı. . . . Kitty çok korumacıydı. Biri ona yaklaştığında dişi bir kaplan gibi atılıyordu çünkü Oppie konuşmaya istekliydi." Kitty morali bozuk olduğu zamanlarda, genellikle bir şeyler fırlatırdı ve ertesi sabah Robert, Boulon'ları görmeye gider ve hasarı cömertçe öderdi.† Cruz Körfezi'ni ana limanları olarak kullanan Oppenheimer'lar, sonraki beş haftayı *Comanche* ile, St. John ve komşu Britanya Virgin Adaları çevresindeki sularda yelken açarak geçirdi.

25 Ağustos 1954 gibi geç bir tarihte, Büro hâlâ, Oppenheimer'ları Demir Perde'nin ötesine götürmek için düzenlenecek "Oppenheimer Operasyonu" adını verdikleri bir komünist komplonun endişesi içindeydi. "Plana göre," diyordu bir FBI raporu, "Oppenheimer önce İngiltere'ye gidecek, İngiltere'den Fransa'ya geçecek ve Fransa'dayken Sovyetlerin eline geçerek sırra kadem basacak."‡

Oppenheimer'ı St. John'dayken gözetim altında tutmak FBI için neredeyse imkânsızdı. Sonunda 29 Ağustos 1954'te New York'a geri döndüğünde, FBI ajanları ona yaklaştı ve havaalanı terminalindeki özel bir odaya kadar onlara eşlik etmesini istedi. Oppenheimer kabul etti ancak karısının da orada olması konusunda ısrarcıydı. Odaya girdiklerinde, ajanlar doğrudan Virgin Adaları'ndaki Sovyet ajanları tarafından kendisine ulaşılıp kaçma teklif edilip edilmediği sordular. Bunun üzerine Oppenheimer, Rusların "lanet olası aptallar" olduğunu ancak "ona böyle bir teklifle yaklaşacak kadar aptal olduklarını" düşünmediğini söyledi.§ Eğer böyle bir şey olursa derhal FBI'a haber vereceğini de ekledi. Bu kısa sorgulamadan sonra Oppenheimer'lar havaalanından ayrıldı. Ajanlar arabalarını Princeton'a kadar takip ettiler ve ertesi gün FBI bir kez daha ev telefon hatlarına dinleme cihazı yerleştirdi.

---

* Irva Clair Denham, röportaj: Sherwin, 20.2.82, s. 4.

† Inga Hiilivirta, röportaj: Sherwin, 16.1.82,s. 19.

‡ FBI, JRO dosyaları, böl. 49, 23.8.54 ve 25.8.54.

§ FBI, JRO dosyaları, 30.8.54, böl. 49, bel. 1981, 2002.

Akıl almaz şekilde FBI, Oppenheimer'ın ayrılmasından altı ay sonra Mart 1955'te St. John'a başka bir ajan ekibi daha gönderdi.* Ajanlar, Oppenheimer'ın adadayken kiminle konuştuğunu soruşturdular.

Yurtdışında ise yabancı kamuoyu, yargılamaya kuşkuyla yaklaştı. Avrupalı entelektüeller, bunu Amerika'nın mantıksız korkulara kapıldığının başka bir kanıtı olarak görüyorlardı. İngiltere'nin önde gelen liberal haftalık dergisi *The New Statesman and Nation*'da R.H.S. Crossman, "Bağımsız bilimsel akıl böyle bir atmosferde nasıl hayatta kalabilir?" diye soruyordu.† Paris'te Chevalier, Oppenheimer'ın bizzat kendisine gönderdiği duruşma tutanaklarını alınca, belgelerin bazı bölümlerini André Malraux'ya yüksek sesle okudu. İki adam da Oppenheimer'ın kendisini sorgulayanlar karşısındaki tuhaf pasifliğini şaşkınlıkla karşılamıştı. Malraux, Oppenheimer'ın arkadaşlarının ve tanıdıklarının siyasi görüşleri hakkındaki soruları özgürce yanıtlamasından özellikle rahatsız oldu. Soruşturma onu bir muhbire dönüştürmüştü. Malraux, Chevalier'e, "Sorun şuydu," dedi, "kendisini suçlayanların şartlarını başından beri kabul etti, oysa onlara daha en baştan, 'Je suis la bombe atomique!'‡ demeliydi. Atom bombasını yapan kişi olarak kalmalı ve bir muhbir gibi değil, biliminsanı gibi davranmalıydı."§

Başlangıçta, en azından ana akım çevrelerde Oppenheimer'ın kaderinde dışlanma var gibi görünüyordu. Neredeyse on yıldır, ünlü bir biliminsanından daha fazlasıydı. Bir zamanlar her yerde görülen nüfuzlu bir halk figürüydü ama şimdi aniden gitmişti; hâlâ

---

* Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal*, cilt. 3, s. 615. Lilienthal o bahar St. John'u ziyaret etmişti ve FBI'ın ziyaretini Trunk Bay'deki otelin işletmecisi Ralph Boulon'dan öğrenmişti.

† Ferenc M. Szasz, "Great Britain and the Saga of J. Robert Oppenheimer," *War in History*, cilt. 2, no. 3 (1995), s. 327; *News Statesman and Nation*, 23.10.54, s. 525. Fransız basını da eşit derecede eleştirel tepki verdi. 8 Haziran 1954'te *Le Monde*, "Güvenlik saplantısı, ABD'yi birinci dereceden bir zihinsel ve ahlaki krize doğru götürme sürecindedir. Bu, onları tam olarak mücadele etmek istedikleri totaliterizmin zincirlerini oluşturmaya itiyor. Kimse komünizme karşı yumuşak olmakla suçlanmayı göze almak istemiyor. Ve Senatör McCarthy'nin görüşleri pervasızca çoğunluğa dayatılıyor" yazdı.

‡ (Fr.) "Ben atom bombasıyım!" *–çn*

§ Chevalier, *Oppenheimer*, s. 116.

yaşıyordu ama ortadan kaybolmuştu. Robert Coughlan'ın daha sonra *Life* dergisinde yazdığı gibi, "1954'teki güvenlik soruşturmasından sonra, kamuya mal olmuş varlığına son verdi. Oysa en çok takdir edilen, alıntılanan, fotoğraflanan, danışılan, görkemli, yeni bir kahraman türünün muhteşem ve büyüleyici arketipi, bilim ve aklın kahramanı, yeni atom çağının yaratıcısı ve yaşayan sembolü olarak tanımlanan, dünyanın en ünlü adamlarından biriydi. Sonra aniden, tüm ihtişamıyla birlikte kendisi de gitti."* Medyada numune bilimsel devlet adamının yüzü olarak Oppenheimer'ın yerini Teller aldı. Jeremy Gundel, "1950'lerde Teller'ın görkemi, belki de kaçınılmaz olarak, baş rakibi J. Robert Oppenheimer'ın düşüşüyle arttı," diye yazdı.†

Oppenheimer hükümet çevrelerinden aforoz edilirken, hızla liberallerin nezdinde Cumhuriyetçi Parti ile ilgili yanlış giden her şeyin bir sembolü hâline geldi. O yaz *Washington Post*, gazetenin yönetici editör yardımcısı, FBI tarafından "Oppenheimer'a olumlu bakma eğiliminde. . . ." bulunan Alfred Friendly'nin bir dizi makalesini yayımladı.‡ DRAM DOLU AKLA ZİYAN OPPENHEIMER TUTANAKLARI başlıklı bir makalede Friendly, soruşturma hakkında "Aristoteles draması"," Zenginlik ve çeşitlilik bakımından Shakespeare gibi", "Eric Ambler tarzı casusluk imaları"," *Rüzgâr Gibi Geçti*'den daha karmaşık bir olay örgüsü" ve " *Savaş ve Barış*'ın bir buçuk katı kadar çok karakter" gibi ifadeler kullanmıştı.

Birçok Amerikalı Oppenheimer'ı bir bilim şehidi, McCarthy'nin aşırılıklarının bir kurbanı olarak görmeye başladı. 1954'ün sonunda Columbia Üniversitesi onu iki yüzüncü yılı vesilesiyle bir konuşma yapmaya davet etti ve konuşması ulusal çapta yayınlandı. Söyledikleri tatsız ve karamsardı. Daha önce, Reith Dersleri'nde, toplumsal çabalarda bilimin önemini vurgulamıştı ama şimdi popüler duy-

---

* Coughlan, "The Equivocal Hero of Science: Robert Oppenheimer," *Life*, Şubat 1967, s. 34A; ayrıca bkz. Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 572.

† Jeremy Gundel, "Heroes and Villains: Cold War Images of Oppenheimer and Teller in Mainstream American Magazines" (July 1992), Occasional Paper 92-1, Nuclear Age History and Humanities Center, Tufts University, s. 56.

‡ W. A. Branigan'dan Belmont'a, FBI notu, 27.7.54, böl. 47, bel. 1912, JRO FBI dosyası; WP, 25.7.54.

guların ateşli rüzgârlarıyla boğuşan entelektüellerin yalnızlığına odaklanmıştı. "Bu, her birimizin yüzeyselliğin sakıncalarını bildiği hâlde kendi sınırlarını da bilerek, evrensel bir kafa karışıklığı içinde dağılıp gitme korkusu yüzünden kendisine yakın olana, bildiğine, yapabildiğine, arkadaşlarına, geleneklerine ve aşkına tutunmak durumunda kaldığı, hiçbir şey bilmediği ve hiçbir şeyi sevmediği bir dünya. Eğer biri gelip de bize bizden farklı düşündüğünü veya çirkin bulduğumuz bir şeyi güzel bulduğunu söylese, orayı öfke ve huzursuzluk içinde terk etme eğilimindeyiz."*

Birkaç gün sonra, milyonlarca Amerikalı, ulusal televizyon programı *See It Now*'da Edward R. Murrow'un Oppenheimer ile söyleşisini izledi. Robert programa çıkmak istemiyordu; son dakikaya kadar çıkmamak için çabaladı. Murrow'un kanalının ciddi şüpheleri vardı ancak ünlü yayıncı yine de Oppenheimer'ı kendi enstitüsünde bir kayıt için razı etmeyi başardı.

Murrow, Oppenheimer ile iki buçuk saatlik konuşmasını 4 Ocak 1955'te yayınlanan yirmi beş dakikalık bir bölüme indirdi. Oppenheimer bu vesileyle gizliliğin zayıflatıcı etkilerinden bahsetti. "Gizliliğin sorunu, hükümetin kendisinin ve tüm toplumun bilgeliğini ve kaynaklarını inkâr etmesindedir," dedi.† Murrow güvenlik soruşturmasını hiç doğrudan gündeme getirmedi çünkü hiç şüphe yoktu ki Robert gündeme getirilmemesi konusunda tembihte bulunmuştu. Bunun yerine, Oppenheimer'a nazikçe biliminsanlarının devlete yabancılaşıp yabancılaşmadığını sordu. Oppenheimer dolaylı bir şekilde, "Çağrılmaktan ve tavsiyelerine başvurulmasından hoşlanırlar," diye yanıtladı. "Herkes kendisine bir şey biliyormuş gibi davranılmasından hoşlanır. Sanırım devlet, yakın çalıştığınız alanda kötü bir icraat yaptığı zaman ve korkakça veya kindarca, dar görüşlü veya kaba görünen kararlar alındığında... cesaretiniz kırılır ve George Herbert'in *'I Will Abroad'* şiirini okuyabilirsiniz. Ama bu bilimsel olmaktan ziyade insani bir şey." Oppenheimer, insanlığın artık kendini yok etme yeteneğine sahip olup olmadığı sorusuna, "Tam olarak değil. Tam olarak değil. Ama tabii insanlığı öyle bir

---

* Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 608; JRO, *The Open Mind*, s. 144-45.

† *See It Now*, döküm, 4.1.55, CBS News Documentary Library, New York City.

ölçüde yok edebilirsiniz ki, kalan şeyin insanlık olduğuna sizi inandırmaya ancak en ikna edici eylemler güç yetirebilir."

See It Now'a çıkmasından sadece birkaç hafta sonra, Oppenheimer'ın adı ulusal basında bu kez akademik özgürlük tartışmasıyla tekrar yer aldı. 1953'te Washington Üniversitesi Oppenheimer'a kısa süreli misafir profesörlük teklif etmişti. Güvenlik soruşturması nedeniyle Oppenheimer bu görevi ertelemişti. Ama 1954'ün sonlarında fizik departmanı davetiyeyi yenilediyse de üniversitenin rektörü Henry Schmitz iptal ettirdi. *Seattle Times*, Schmitz'in kararını duyurunca haber, akademik özgürlük konusunda ulusal bir tartışmaya yol açtı. Bazı biliminsanları Washington Üniversitesi'ni boykot edeceklerini duyurdu. *Seattle Post-Intelligencer*, Rektör Schmitz'i desteklemek için başyazısında, "Konunun 'akademik özgürlük' ile ilgili olduğu fikri... duygusal ve çocukça bir saçmalıktır," ifadesine yer verdi. Gazete, Oppenheimer'ın kampüse gelmesini isteyenlerin "totalitarizm destekçileri" olduğu iddiasında bulundu.*

Oppenheimer kavganın dışında kalmaya çalıştı. Bir muhabirin, davetin iptal edilmesinin akademik özgürlüğe aykırı olup olmadığını sorması üzerine, "Bu benim sorunum değil," dedi. Ancak muhabir, ısrarla biliminsanlarının boykotunun üniversiteye biraz mahcubiyet getirip getirmeyeceğini sorunca, sert bir şekilde "Bana öyle geliyor ki üniversite kendini mahcup etmiş durumda," diye cevap verdi.

Bu tür olaylar Oppenheimer'ın yeni imajını güçlendirdi. Washington kadrolusundan sürgün entelektüele doğru yaptığı aleni dönüşüm tamamlanmıştı. Yine de bu, sivil Oppenheimer'ın kendisini muhalif olarak gördüğü anlamına gelmiyordu. Aktivist bir halk entelektüeli rolünü oynamaya da istekli değildi. İyi bir amaç için bağış toplama kampanyası düzenlediği, hatta toplu dilekçelere imza koyduğu günler geride kalmıştı. Gerçekten de bazı arkadaşları, otorite karşısında tuhaf bir şekilde pasif, hatta itaatkâr oldu-

* Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," dissertation, s. 581-84; Jane A. Sanders, "The University of Washington and the Controversy Over J. Robert Oppenheimer," *Pacific Northwest Quarterly*, Ocak 1979, s. 8-19.

ğunu düşünüyordu. Arkadaşı ve hayranı David Lilienthal, güvenlik soruşturmasından bir yıldan kısa bir süre sonra, Mart 1955'te Oppenheimer ile yaptığı bir konuşmada şaşkına dönmüştü. Twentieth Century Fund'ın yönetim kurulu toplantısıydı. Vakfın mütevelli heyeti içinde Lilienthal, Oppenheimer ve Adolph Berle'in yanı sıra Franklin Roosevelt'in eski asistanları Jim Rowe ve Ben Cohen ile FDR'nin* eski başsavcısı Francis Biddle vardı. Vakıf işleri bittikten sonra Berle, sohbeti Komünist Çin ile Chiang Kai-shek'in Tayvan'ı arasındaki Formosa Boğazları konulu mevcut kriz üzerine bir tartışmaya çevirdi. Berle savaşın yakın olduğunu, pekâlâ "küçük atom bombalarıyla" başlayabileceğini, sonra da ucunun kim bilir nereye varacağını söyledi. Bazı generallerin "Çinlileri daha da güçlenmeden atom silahlarıyla yok etmemiz gerektiğine" inandığını bildiğini de sözlerine ekledi. Bu konuşma üzerine, ne yapılması gerektiğine dair hararetli bir tartışma çıktı ve sırası gelince, ülkeyi herhangi bir ani askeri eyleme karşı uyaran kamuya açık bir bildiri imzalamaları gerektiği konusunda bir fikir birliği ortaya çıktı.

O anda Oppenheimer lafa girdi ve "her ne kadar buna katılıyor olsa da bunun neden olacağı tantana nedeniyle bildiriyi imzalamasının doğru olmayacağını düşündüğünü" söyleyerek Lilienthal'ı şaşkına çevirdi.† Eisenhower yönetiminin savaşa doğru sürüklenmesini protesto etme fikrinin üstüne soğuk su dökmeye devam etti. Dediğine göre Formosa (Tayvan) üzerinde yapılacak bir savaşın illaki barıştan daha kötü olması gerekmezdi ve savaş çıkarsa, taktiksel atom bombalarının sınırlı kullanımı, şehirlerin acımasızca toptan bombalanmasının önüne geçebilirdi. Hatta o içeriğine katıldığı bildiriyi imzalamaktan çekinirken "Washington'dakilerin bu konulara düşünceli, dikkatli ve akıllıca eğilmediğinin" düşünülmemesi gerektiğini bile savundu. Robert her zaman karşısındaki kitleleri ikna etmeyi başarıyordu, nitekim toplantının sonunda hepsi belki de kamuya açık bir bildiri yayımlamanın uygun olmayacağı konusunda hemfikir oldu. Lilienthal, "Bizim gibi –benim gibi– korkunç saldırılara maruz kalanlar, acaba sırf Amerikan yanlısı oldukları düşünülsün diye ülkemizin ve hükümetimizin pozisyonunu tartışırken

* Franklin D. Roosevelt kısaltması. *–çn*

† Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt. 3, s. 618-19.

muhafazakâr davranmaktan hiç vazgeçmezler mi?" diye sorgulayarak oradan ayrıldı.

Robert'ın güvenilir bir vatansever olduğunu, muhaliflerinin ülkeye olan bağlılığını sorgulamakta hatalı olduğunu kanıtlamaya kararlı olduğu açıkça görünüyordu. Özellikle nükleer silahlarla ilişkisi olanlar olmak üzere tüm kamu politikası çatışmalarından uzak duruyordu. Bir anda nükleer stratejist kesilen genç Henry Kissinger gibi kerameti kendinden menkul uzmanları onaylamıyordu. Yanmayan piposunu havada sallayarak Lilienthal'a özel olarak, "Bu sorunların oyun teorisiyle ya da davranışsal bilimle çözülebileceğini düşünmek tam bir saçmalık!" diyordu.* Ama Kissinger'ı ya da başka bir nükleer stratejisti alenen eleştirmedi.

Aynı bahar Oppenheimer, sanayici Cyrus Eaton, Russell, Leo Szilard ve 1944 sonbaharında Los Alamos'tan ayrılan Polonya doğumlu fizikçi Joseph Rotblat tarafından düzenlenen, uluslararası biliminsanlarının bir araya geldiği Pugwash Konferansı'nın açılış oturumuna katılması için Bertrand Russell'dan gelen daveti geri çevirdi. Oppenheimer Russell'a "belirtilen gündeme baktığında biraz sıkıntılı bulduğunu" yazdı.† Hepsinden önemlisi, "nükleer silahların sürekli gelişiminden kaynaklanan tehlikeler" gibi referans terimlerin "en büyük tehlikelerin nerede yattığı konusunda önyargı içerdiğini" düşünüyordu. Şaşırıp kalan Russell, "Nükleer silahların sürekli geliştirilmesiyle ilgili tehlikeler olduğunu inkâr edebileceğinizi sanmıyorum," diye yanıt verdi.

Bunu ve diğer değişimleri alıntılayan bilim sosyoloğu Charles Robert Thorpe, Oppenheimer'ın "nükleer devletin has dairesinden aforoz edilmiş" olabileceğini ancak yine de "temel politikalarının bir destekçisi olarak kaldığını" savunuyordu.‡ Thorpe'un gözünde Oppenheimer, "kazanılabilir nükleer savaşın bilimsel-askeri stratejisti ve yönetimin destekçisi olarak eski rolüne" geri dönüyordu. Bazıları böyle düşünüyordu. Oppenheimer, Lord Russell, Rotblat, Szilard, Einstein ve sık sık Amerika liderliğindeki silahlanma yarı-

* A.g.e., cilt. 5, s. 156.

† Bertrand Russell'dan JRO'ya, 8.2.57; JRO'dan Russell'a, 18.2.57; Russell'dan JRO'ya, 11.3.57, kutu 62, JRO Evrakı; Lanouette, *Genius in the Shadows*, s. 369.

‡ Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 619-20.

şını protesto eden dilekçelere imza atan diğerleri gibi siyasi aktivistlere katkıda bulunmaya kesinlikle istekli değildi. Nitekim Temmuz 1955 tarihli ve sadece Russell, Rotblat ve Einstein tarafından değil, aynı zamanda Max Born, Linus Pauling ve Percy Bridgman gibi eski hocaları ve arkadaşları tarafından da imzalanan böyle bir açık mektupta yer almaması dikkat çekti.*

Ancak Oppenheimer hâlâ eleştirme yeteneğine sahipti; sadece yalnız kalmak ve biliminsanlarından çok daha muğlak olmak istiyordu. Nükleer silahların yarattığı derin etik ve felsefi ikilemlerden yorulmuştu ancak bazen Thorpe'un dediği gibi, "Oppenheimer dünya için ağlamayı teklif ediyor ancak bu durumu değiştirmek için bir şey yapmıyor" gibi görünüyordu.†

Aslında Oppenheimer dünyayı değiştirmeyi çok istiyordu ama Washington'da iktidarın kumanda kollarını çekmekten men edildiğini biliyordu ve artık 1930'larda onu motive eden toplumsal aktivizm ruhuna sahip değildi. Aforoz edilmesi onu zamanın büyük tartışmalarına girmekten alıkoymamıştı ama daha çok kendini sansürleme eğilimindeydi. Frank Oppenheimer, ağabeyinin resmi görevlere geri dönmenin bir yolunu bulamadığı için son derece üzgün olduğunu düşünüyordu. Frank, "Sanırım bu işlere geri dönmek istiyordu," diyordu.‡ "Nedenini bilmiyorum ama bence bu işler, tadını aldığınız zaman bırakmakta zorlanacağınız işler."

Ancak bazen Hiroşima hakkında açıktan konuşuyor ve bunu belli belirsiz bir pişmanlık duygusuyla yapıyordu. Haziran 1956'da oğlu Peter'ın da katıldığı George School'un mezuniyet törenine giderek Hiroşima'daki bombalı saldırının belki de "trajik bir hata" olduğunu söyledi.§ Amerikan liderlerinin, atom bombasını bu Japon şehrinde kullandıklarında "belirli bir itidal duygusundan yoksun olduklarını" söyledi. Birkaç yıl sonra, Oppenheimer'ın atom bombası üzerinde çalışma kararını onaylamadığını açıkça belirten Göttingen'deki eski profesörü Max Born'a da hislerinden bahsetti. Born

---

* Max Born, ve diğ., "The Peril of Universal Death," 9.7.55, tekrar bas: Bird ve Lifschultz, ed., *Hiroshima's Shadow*, s. 485-87.

† Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 617-18.

‡ *The Day After Trinity*, Jon Else, döküm, s. 76.

§ "A-Bomb Use Questioned," 9.6.56, United Press International.

anılarında, "Bu kadar zeki ve etkili öğrencilere sahip olmak gurur verici, ama keşke bu kadar akıllı olacaklarına daha çok bilgelik gösterselerdi," diyecekti.* Oppenheimer Born'a şöyle yazdı: "Yıllar boyunca, yaptığım birçok şeyin sizin tarafınızdan onaylanmadığını hissettim. Bu bana her zaman oldukça doğal göründü çünkü paylaştığım bir duyguydu."

Oppenheimer, 1950'lerin ortalarında Eisenhower yönetiminin nükleer politikaları üzerine halka açık tartışmalara girmeye isteksiz davrandıysa da kültürel ve bilimsel konularda konuşmaktan çekinmedi. Güvenlik soruşturmasından sadece bir yıl sonra *Açık Zihin* başlığı altında denemelerden oluşan bir yazı dizisi yayınladı.† 1946'dan beri verdiği sekiz dersi içeriyordu; hepsi de atom silahları, bilim ve savaş sonrası kültür arasındaki ilişki konusuna değiniyordu. Simon&Schuster tarafından yayımlanan ve geniş çapta incelenen kitap sayesinde Opphenheimer, modern bir kâhin, modern dünyada bilimin rolüne dair güçlü düşünceler öne süren gizemli bir filozof olarak tanındı. Bu denemelerde, "açık fikirli" olmayı açık bir toplum için elzem bir bileşen olarak savunuyordu. "Gizliliğin en aza indirilmesini" savunurken, "Bu ülkenin dış politika alanındaki hedeflerini hiçbir şekilde zorlamayla esaslı ve kalıcı bir şekilde elde edemeyeceğini biliyor gibi görünüyor ama her defasında tekrar tekrar aynı yere geliyoruz," yorumunda bulunuyordu.‡ Oppenheimer, güçlü, nükleer silahlarla donanmış bir Amerika'nın tek taraflı hareket edebileceğini düşünenlere üstü kapalı bir dokundurmada bulunuyor ve, "Örtülü, tartıya gelmez ve bilinmez hakkında yargılarda bulunmak elbette siyasetin yabancı olduğu bir şey değildir. Bu anlayış bilimde her zaman bizimledir, kişisel dünyamızdaki en önemsiz işlerde bizimledir ve hem yazının hem de her türlü sanatın en büyük sorunlarından biridir. Bu sorunun çözüm yoluna bazen tarz denir. Bir ifadeyi kayıt altına alan ve alçakgönüllülük içinde tamamlayan tarzdır; mutlak değil ama etkili hareket etmeyi mümkün

* Max Born, *My Life and My Views*, s. 110; JRO'dan Born'a, 16.4.64, Nancy Greenspan'ın izniyle.

† JRO, *The Open Mind*, s. 50-51.

‡ A.g.e., s. 54.

kılan tarzdır; dış politika alanında, bizim için elzem olan hedeflerin takibi ile sorunu başka bir ışık altında görebilen kişilerin görüşleri, duyarlılıkları, istekleri arasında bir uyum bulmamızı sağlayan tarzdır; tarz, eylemin kararsızlığa verdiği payedir; tüm tarzlar içinde en üstünü de gücün akla verdiği payedir," diyordu.

1957 baharında, Oppenheimer Harvard Üniversitesi felsefe ve psikoloji bölümleri tarafından, prestijli William James Dersleri'ni vermeye davet edildi. O zamanlar Harvard'da dekan olan arkadaşı McGeorge Bundy, tahmin edilebileceği gibi önemli tartışmalara yol açacak şekilde daveti uzattı. Archibald B. Roosevelt liderliğindeki bir grup Harvard mezunu, Oppenheimer'ın konuşmasına izin verilirse bağışları kesme tehdidinde bulundu. "Yalan söyleyen insanların," diyordu Roosevelt, "sloganı 'Veritas'* olan bir yerde ders vermesini doğru bulmuyoruz."† Dekan Bundy protestoları dinledi ve ardından cevabını 8 Nisan'daki konferansa katılarak verdi.

Oppenheimer, altı konferanstan oluşan serisine "Düzen Umudu" adını vermişti. Açılış konuşmasında, 1.200 kişilik bir kalabalık, Harvard'ın en büyük konferans salonu olan Sanders Theater'ı doldurdu. 800 kişi de yakınlardaki bir salona aktarılan konferans yayınını dinledi. Protestoları öngören silahlı polisler kapılarda bekledi. Kürsünün arkasındaki duvara asılı büyük bir Amerikan bayrağı, sahneye tuhaf bir sinematik hava katıyordu. Tesadüfe bakın ki Senatör Joe McCarthy dört gün önce ölmüştü ve cenazesi o gün öğleden sonra Kongre binasında duruyordu. Oppenheimer konuşmak için ayağa kalkarken, bir an durakladı, ardından kara tahtaya doğru yürüdü ve "R.I.P." [Rest in peace‡] yazdı.§ Dinleyicilerden bazıları, ölmüş senatöre yapılan bu cüretkâr ve sessiz göndermeyi anlayarak kendi aralarında mırıldanırken Oppenheimer, taş kesilmiş bir suratla kürsüye yürüdü ve konuşmasına başladı. Konferanslardan birine katılan Edmund Wilson daha sonra izlenimlerini günlüğüne yazdı. Harvard'ın rektörü Nathan Pusey onu takdim ederken, Op-

---

* (Lat.) Hakikat. *-yhn*

† *New York Herald Tribune*, 26.3.56; Bird, *The Color of Truth*, s. 147. Daveti önce felsefe bölümünden Professor Morton White gündeme getirdi. M. White röportaj: Sherwin, 27.10.04.

‡ (İng.) Huzur içinde yat. *-yhn*

§ Requiescat," *Harvard Magazine*, Mayıs-Haziran 2004.

penheimer platformda tek başına oturuyordu, "Kollarını ve ayaklarını Yahudi usulü gergin bir şekilde amaçsızca oynatıp duruyordu; ama konuşmaya başlar başlamaz tüm seyirciyi perçinledi; neredeyse çıt çıkmıyordu. Çok sakin ama insanın içine işleyen şekilde konuşuyordu. Öyle özlü ve net konuşuyordu ki William James ve Henry ile olan ilişkisinden bahsederken sadece notlarından konuştu. Açılış oldukça heyecan vericiydi; konuşmasını dramatik hâle getirmek için hiçbir şey yapmadı, sadece herkesin zihninde acıtıcı etkiler yaratan sorular sordu ve Elena'nın dediğine göre konuşmalarından, taşıdığı yoğun sorumluluk duygusu hissedildi. İkimiz de duygulandık ve heyecanlandık," diyordu Wilson.*

Ancak daha sonraları Wilson, Oppenheimer'ı "çağdaşları tarafından örselenen, bu konuda ne yapacağını kimseden daha fazla bilmeyen, herkes gibi onunla baş etmekten aciz olan zeki bir adam" olarak görmeye başlamış ve "alçakgönüllülüğünü artık zavallılık gibi algılar olmuştu." Oppenheimer'ın konuşmasını dinleyen birçok kişi gibi Wilson da oradan adamın kırılgan belirsizliklerine dair rahatsızlık verici bir hisle ayrıldı.

Oppenheimer, enstitüdeki tüneğiyle ve ülke çapındaki diğer birçok konuşmasıyla kendisine şimdi yeni bir rol biçiyordu. Bir zamanlar has dairede bir biliminsanıydı; şimdiyse uzaklarda ama karizmatik bir entelektüel sürgün hâline geliyordu. Onu sık sık gören David Lilienthal, olgunlaştığını düşünüyordu. Kesinlikle yaşlanmıştı; 1958'de Robert'ın sırık gibi, elli dört yaşındaki bedeni, ihtiyar bir adam gibi iki büklüm olmuştu. Ancak Lilienthal, yüzündeki tasa çizgilerine bakınca "herhangi bir insanın başına gelebilecek en vahşice ve en acı fırtınaları atlattığını ve böylece 'başarılı' bir tür dinginliğe yol bulduğunu" düşünüyordu.†

Oppenheimer, enstitüye ustalıkla ve hassasiyetle başkanlık etmeye devam etti. Yaratılışına çok şey borçluydu. 1930'lardaki Berkeley gibi, enstitü de teorik fizik için dünyanın önde gelen merkezlerinden biri, hatta çok daha fazlası olmuştu. Pek çok disiplinden, genç ve yaşlı, parlak akademisyen için bir sığınaktı. John Nash, 1957'de

* Edmund Wilson, *The Fifties*, s. 411-12. Bernstein, *Oppenheimer*, s. 174.

† Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal*, cilt. 4, s. 259.

enstitüde burs kazanan parlak bir matematikçi, genç bir akademisyendi.* Werner Heisenberg'ün 1925 tarihli "belirsizlik ilkesi" konulu makalesini okuyan Nash, deneyimli fizikçileri kuantum teorisinin çözülmemiş bazı çelişkileri hakkında sorgulamaya başladı. Einstein gibi, Nash de teorinin sıhhatinden kuşkuluydu. 1957 yazında bu aykırı düşüncelerini Oppenheimer'la paylaşınca, direktör sorularını alelacele geçiştirdi. Ancak Nash ısrar etti ve Oppenheimer kısa sürede kendini ciddi bir tartışmanın içinde buldu. Daha sonra, Nash ona bir özür yazdı, ancak çoğu fizikçinin "tutumlarında oldukça dogmatik" olduğu konusunda ısrarcıydı.†

Nash o yaz ayrıldı ve ardından uzun yıllar, bir süre yatılı tedavi de gerektiren zorlu bir akıl hastalığıyla boğuştu. Oppenheimer, Nash'in psikiyatrik sıkıntılarını anlıyordu ve şizoid semptomları olan en şiddetli nöbetlerinden birini atlatmasının ardından onu enstitüye yeniden davet etti. Robert'ın insan ruhunun kırılganlıklarına karşı bağışlayıcı bir mizacı vardı, delilik ve deha arasındaki ince çizginin farkındaydı. Bu yüzden Nash'in doktoru 1961 yazında Oppenheimer'ı arayıp Nash'in hâlâ aklı başında olup olmadığını sorduğunda, "Bu, dünyada kimsenin size söyleyemeyeceği bir şey, doktor," diye cevap verdi.‡

Oppenheimer, kendi karmaşık özel hayatı hakkında rahatsız edici derecede ketum olabiliyordu. Yirmi yedi yaşındaki Jeremy Bernstein 1957'de enstitüye geldiğinde, Dr. Oppenheimer'ın onu hemen görmek istediği söylenmişti. Bernstein direktörün ofisine girerken, Oppenheimer onu neşeyle karşılayıp, "Fizikte yeni ve sıkı ne gelişmeler var?" diye sordu.§ Daha Bernstein cevap veremeden telefon çaldı ve Oppenheimer telefonu açarken kalmasını işaret etti. Telefonu kapattıktan sonra Bernstein'a döndü, onunla daha yeni tanıştığı hâlde laubali bir şekilde, "Arayan Kitty idi. Yine içmiş," dedi. Bu vesileyle, genç fizikçiyi Olden Malikânesi'ne gelip "resimlerini" görmeye davet etti.

---

* Nash, Sylvia Nasar'ın *A Beautiful Mind* adlı kitabına, daha sonra da aynı isimli filme konu oldu.

† Nasar, *A Beautiful Mind*, s. 220-21.

‡ A.g.e., s. 221, 294. Oppenheimer, Nash'i enstitüye 1961-62 ve 1963-64'te yeniden getirtti.

§ Bernstein, *Oppenheimer*, s. 187-88.

Bernstein, enstitüde iki yıl geçirdi ve Oppenheimer'ı "son derece büyüleyici" buldu.* Bu adam zaman zaman son derece göz korkutucu olurken, zaman zaman kendine hayran bırakacak derecede gönül alıcı olabiliyordu. Bir gün direktörle yaptığı periyodik "itiraf" seanslarından biri için Oppenheimer'ın ofisine çağrıldığında Bernstein, Proust'u okuduğunu söyledi. Bernstein daha sonraları, "Bana nazikçe baktı ve yaklaşık benim yaşlarımdayken Corsica'da bir yürüyüşe çıktığını ve geceleyin Proust'u fener ışığında okuduğunu söyledi," diye yazdı. "Bununla övünmüyordu. Sadece bir şeylerini paylaşıyordu."

1959'da Oppenheimer Batı Almanya, Rheinfelden'de Kültürel Özgürlük Kongresi tarafından desteklenen bir konferansa katıldı. O ve diğer yirmi dünyaca ünlü entelektüel, Batılı sanayileşmiş dünyanın kaderini tartışmak üzere Basel yakınlarında, Ren kıyısındaki lüks Saliner Oteli'nde toplandı. Bu dünyadan uzak ortamda güvende olan Oppenheimer, nükleer silahlar konusundaki sessizliğini bozdu ve Amerikan toplumunda nasıl görüldükleri ve ne kadar değerli oldukları hakkında alışılmadık bir açıklıkla konuştu. "Etiği her zaman insan yaşamının önemli bir parçası olarak gören, ancak bu bombaların gelecek tahmini ve oyun teorisi hesaplamaları dışında neredeyse herkesi öldürme olasılığı hakkında konuşamayan bir medeniyet için ne diyeceğiz?" diye sordu.†

Oppenheimer, Kongre'nin liberal antikomünist mesajını derinden benimsedi. Bir zamanlar etrafı komünistlerle sarılı biri iken Oppenheimer, şimdi "aklı bir karış havada sempatizanların" yanılsamalarını dağıtmaya kendini adamış entelektüellerin yanındaydı. Bu yıllık oturumlarda görüştüğü insanların muhabbetini seviyordu. Bunlar arasında Stephen Spender, Raymond Aron ve tarihçi Arthur Schlesinger, Jr. gibi yazarlar da vardı. Kongrenin icra direktörü Nicolas Nabokov ile iyi arkadaş oldular. Ünlü roman yazarı Nabokov'un kuzeni olan bu Nabokov, zamanını Paris ve Princeton arasında mekik dokuyarak geçiren saygın bir besteciydi. Kongrenin, Merkezi Haber Alma Teşkilatı'ndan (CIA) fon aldığını kesinlikle bi-

* A.g.e., s. 189; Jeremy Bernstein'dan Sherwin'e not, Nisan 2004.

† Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*, s. 120-21.

liyordu. Oppenheimer da öyle. "Bilmeyen var mıydı ki, bilmek isterim? Oldukça açık bir sırdı bu," diyordu Almanya'da görev yapan CIA görevlisi Lawrence de Neufville.* *New York Times* 1966 baharında bu haberi verdiğinde Oppenheimer, Kennan, John Kenneth Galbraith ve Arthur Schlesinger, Jr.'la birlikte editöre kongrenin bağımsızlığını ve "çalışanlarının doğruluğunu" savunan ortak bir mektup gönderdi. CIA bağlantısını reddetme zahmetine girmediler. Aynı yılın devamında Oppenheimer, Nabokov'a yazdığı mektupta kongreyi savaş sonrası dönemin "büyük ve sevecen etkilerinden" biri olarak gördüğünü söyledi.

Zaman geçtikçe Oppenheimer uluslararası bir şöhret olarak daha görünür hâle geldi. Yurtdışına daha sık seyahat etmeye başladı. 1958'de Paris, Brüksel, Atina ve Tel Aviv'e gitti. Brüksel'de o ve Kitty, karısının uzaktan akrabaları Belçika kraliyet ailesi tarafından karşılandı. İsrail'de ev sahibi Başbakan David Ben-Gurion'du. 1960'ta Tokyo'yu ziyaret etti ve burada gazeteciler onu havaalanında bir dizi soruyla karşıladı. "Atom bombasının teknik başarısında payım olduğu için pişman değilim," dedi.† "Bu söylediğim, kendimi kötü hissetmediğim anlamına gelmiyor; ama bu gece dün gecekinden daha kötü hissetmiyorum." Bu karmaşık duyguların Japoncaya çevrilmesi kolay olmasa gerek. Ertesi yıl, Amerikan Devletleri Örgütü'nün desteğiyle Latin Amerika'yı gezdi ve yerel gazetelerde "El Padre de la Bomba Atomica"‡ olarak manşet oldu.

Oppenheimer'ın zekâsına hayran olan Lilienthal, Robert'ın aile hayatında gözlemlediklerinden dolayı üzüntü duyuyordu. Daha sonra, "Oppenheimer'ın parlak zekâsı ile tuhaf kişiliği arasında bir çelişki olduğunu" söyledi.§ "İnsanlarla, özellikle de çocuklarıyla nasıl başa çıkacağını bilmiyordu." Lilienthal daha sonraları Oppenheimer'ın çocuklarının hayatını düpedüz "mahvettiği" kanaatine vardı. "On-

* Frances Stonor Saunders, *The Cultural Cold War,* s. 378-79, 394-95; NYT, 9.5.66; Coleman, *The Liberal Conspiracy,* s. 177, 297.

† Michelmore, *The Swift Years,* s. 241-42. Oppenheimer'in ziyareti ile ilgili Japonca makaleler için Japonya, Tokyo, International House'dan Mikio Kato'ya teşekkür ediyoruz.

‡ (İsp.) "Atom Bombası'nın babası" –*çn*

§ Lilienthal, röportaj: Sherwin, 17.10.78.

ları sıkı bir kontrol altında tutuyordu."* Peter utangaç ama son derece hassas ve zeki bir genç olarak büyüdü. Ama annesinden kopuk yaşıyordu. Francis Fergusson, Robert'ın oğlunu sevdiğini biliyordu ancak Robert'ın Peter'ı annesinin değişken ruh hâlinden koruyamadığını görüyordu.† 1955'te Robert ve Kitty, on dört yaşındaki Peter'ı Newtown, Pennsylvania'daki seçkin bir Quaker yatılı okulu olan George School'a gönderdi.

1958'de Robert'a bir dönem Paris'te misafir profesörlük teklif edilince bir kriz yaşandı. O ve Kitty, on iki yaşındaki Toni'yi Princeton'daki özel okulundan alıp beraberlerinde götürmeye karar verdiler. Ama on yedi yaşındaki Peter'ın George School'da kalması gerektiğini düşündüler. Robert, kardeşine Peter'ın onun çiftliğinde misafir olmak istediğini ve belki de New Mexico'daki çiftliklerden birinde yaz için bir iş bulmayı deneyebileceğini yazmıştı. Robert, "Hâlâ çok değişken bir ruh hâli içinde ve korkarım Haziran'da ne olacağını hiçbir şekilde kesin olarak tahmin edemiyorum," diyordu.‡

Robert'ın kişisel sekreteri Verna Hobson bunu onaylamadı: "Onu geride bırakmak çok büyük bir darbe olurdu. O [Peter] son derece hassastı. Kendimi tamamen onun yerine koyuyordum," diyordu.§ Hobson, Robert'a ne düşündüğünü söyledi ancak Kitty'nin kararını verdiği açıktı. Hobson bunu Peter'ın babasıyla olan ilişkisinde gerçek bir dönüm noktası olarak gördü. "Bir zaman geldi," dedi Hobson, "Robert, çok sevdiği Peter ve Kitty arasında seçim yapmak zorunda kaldı. Kitty bu durumu öyle bir hâle getirdi ki ya öyle ya da böyle olması gerekiyordu ve Tanrı ile ya da kendi kendine yaptığı anlaşma sonucu Robert, Kitty'yi seçti."

---

* A.g.e.

† Francis Fergusson, röportaj: Sherwin, 7.7.79, s. 10.

‡ JRO'dah Frank Oppenheimer'a, 2.4.58, Alice Smith Collection.

§ Verna Hobson, röportaj: Sherwin, 31.7.79; Francis Fergusson, röportaj: Sherwin, 7.7.79, s. 8.

OTUZ DOKUZUNCU BÖLÜM

"Âdeta Bir Masallar Ülkesi Gibiydi"

Robert çok mütevazı bir adamdı. Ona hayrandım.

INGA HIILIVIRTA

1954'ten başlayarak Oppenheimer'lar her yıl Virgin Adaları'ndaki küçük St. John adasında birkaç ay geçirdiler. Etrafı adanın çarpıcı, bakir güzelliğiyle çevrili Robert, kendi kendine yaşattığı bu sürgünden zevk alıyor, sanki sosyal olarak dışlanmış gibi yaşıyordu. Harvard'da genç bir öğrenciyken yazdığı şiirde söylendiği gibi, St. John'u kendi "münzevi zindanı" yapmıştı. Onlarca yıl önce New Mexico'da geçirdiği yazlar gibi, bu deneyim de şimdi onu gençleştiriyor gibi görünüyordu. İlk birkaç ziyaretleri sırasında Oppenheimer'lar, adanın kuzey kıyısındaki Trunk Bay'de Irva Boulon'a ait küçük misafirhaneye gittiler. Ancak 1957'de Robert, adanın kuzeybatı ucundaki güzel bir koy olan Hawksnest Körfezi'nde sekiz dönüm arazi satın aldı. Arazi ne gariptir ki en azından Robert nezdinde "Huzur Tepesi" olarak bilinen yüksek, kambur şeklindeki kayanın hemen altında uzanıyordu. Koyun hafifçe eğimli beyaz plajını nokta nokta palmiye ağaçları süslüyordu ve turkuaz sular papağan balığı, mavi cerrahbalığı, orfoz ve zaman zaman ıskarmoz sürüleri ile doluydu.

1958'de Robert, Rockefeller Center, Birleşmiş Milletler binası ve Lincoln Center gibi kent simgelerinin tasarlanmasında emeği geçen ünlü mimar Wallace Harrison'a Perro Caliente'nin Karayip versi-

yonu olan sade bir sahil kulübesi tasarlama siparişi verdi.* Ancak, Robert'ın proje için tuttuğu müteahhit, temeli suyun kenarına tehlikeli bir şekilde yakın yanlış bir noktaya döktü. (Bilirkişi planlarını bir eşeğin yediğini iddia etti.) Nihayet bittiğinde kulübe, yaklaşık on sekiz, yirmi metre uzunluğunda büyük bir dikdörtgen odadan oluşuyor ve bir beton plakanın üzerinde oturuyordu.† Oda sadece bir metre yüksekliğindeki bir duvarla bölünmüştü, bu da uyku alanını kulübenin geri kalanından ayırıyordu. Zemin güzel toprak karolarla kaplıydı. Yapının arka tarafını donanımlı bir mutfak ve küçük bir banyo işgal ediyordu. Panjurlu pencereler, güneş ışığının üç taraftan kulübeye girmesine izin veriyordu. Ama kulübenin körfeze bakan ön tarafı, körfeze ve adanın ılık alize rüzgârlarına tamamen açıktı. Yani evin sadece üç duvarı ve kasırga mevsimi boyunca yapının önünü kaplayacak şekilde tasarlanmış bir teneke çatısı vardı. Huzur Tepesi'nin üstünde duran büyük, yumurta şeklindeki kaya nedeniyle buraya "Paskalya Kayası" diyorlardı.‡

Sahilin 100 metre yukarısında, tek komşuları Robert ve Nancy Gibney yaşıyordu.§ Gibney, Robert'ın tatlı dili sayesinde istemeye istemeye onlara sahildeki mülkü satmıştı. Gibney'ler Hawksnest Körfezi civarındaki iki yüz seksen dönümlük araziyi cüzi bir fiyata satın almışlardı ve 1946'dan beri adada yaşıyorlardı.¶ *The New Republic*'in eski editörlerinden olan Bob Gibney edebi zevke sahipti ancak adada kaldıkça daha az yazıyordu.**

Gibney'nin karısı Nancy, Boston'lı zengin bir aileden geliyordu. Zarif bir kadındı, bir zamanlar *Vogue*'da editör olarak çalışmıştı. Üç küçük çocuğu ve çok az düzenli geliri olan Gibney'ler toprak açısından zengin ama nakit açısından fakirlerdi. Nancy Gibney, Oppenheimer'larla ilk kez 1956 yılında Trunk Bay'in konuk evinde öğle yemeği yerken tanışmıştı. Daha sonraları Nancy şöyle yazmış-

* Nancy Gibney, "Finding Out Different," in *St. John People,* s. 151.

† Sabra Ericson, röportaj: Sherwin, 13.1.82, s. 6; Francis Fergusson, röportaj: Sherwin, 7.7.79, s. 1.

‡ Sis Frank, röportaj: Sherwin, 18.1.82, s. 1.

§ Nancy Gibney önce dört dönümü St. Louis'ten bir çifte sattı, onlar da arazilerini Oppenheimer'a sattılar. Bir yıl sonra Oppenheimer Gibney'leri bir dört dönüm daha satmaya ikna etti. (Eleanor Gibney, röportaj: Bird, 27.3.01.)

¶ Ericson, röportaj: Sherwin, 13.1.82, s. 6.

** A.g.e., s. 7; Irva Claire Denham, röportaj: Sherwin, 20.2.82, s. 20.

tı: "Üzerlerinde pamuklu gömlekler, şortlar ve sandaletlerle, rutin turist kıyafetleri içinde gelmişlerdi ama pek insansı bir görüntüleri yoktu, dünyevi açıdan bakıldığında çok zayıf, çelimsiz ve solgunlardı. İkisi içinde daha insansı olanı Kitty idi ancak simasında kara gözleri dışında dikkat çeken bir şey yoktu. Sesi o minicik göğsünden çıkamayacak kadar kalın ve çatallıydı."

Tanıştırıldıktan sonra Kitty Nancy'ye, "Bu kadar saçla bunalmıyor musun?" dedi. Nancy bu sözü "şaşırtıcı derecede kaba" bulmuştu. Ama görür görmez Robert'ı sevmişti. "Şaşırtıcı bir şekilde Pinokyo'ya benziyordu ve ipli bir kukla gibi eğreti hareket ediyordu. Ancak tavırlarında odunsu bir şey yoktu: O ünlü piposunun dumanıyla sıcaklık, sempati ve nezaket yayıyordu." Robert kibarca kocasının ne yaptığını sorduğunda Nancy, ara sıra Caneel Bay otelinde Laurance Rockefeller için çalıştığını söyledi.

"Rockefeller için mi çalışıyor?" dedi Oppenheimer, piposunu tüttürerek. Sonra sesini alçaltarak, "Benim de zararlı işler yapma karşılığında para almışlığım vardır," diye espri yaptı.

Nancy bir tuhaf olmuştu. Hiç böylesi egzotik insanlarla tanışmamıştı. Ertesi yıl Oppenheimer, Gibney'leri araziyi bir kulübe inşası için satmaya ikna etti ve sonra 1959 baharında, bir inşaat ekibi yeni evi inşa ederken, Kitty, Nancy Gibney'ye haziran ayında St. John'a gelmek istediklerini ancak kalacak yerleri olmadığını söyleyen bir mektup yazdı. Aklından başka türlü geçiyor olsa da Gibney onlara büyük rustik sahil evlerinde bir oda teklif etti.

Birkaç hafta sonra, Oppenheimer'lar on dört yaşındaki Toni ve okul arkadaşı Isabelle ile çıkageldi. Kitty, iki kızın, getirdikleri bir çadırda uyuyacaklarını söyledi. Sonra bütün yaz kalamayabileceklerini, belki bir ay idare edebileceklerini söyledi. Nancy Gibney şaşkına dönmüştü; birkaç gün kalacaklarını düşünüyordu. Böylece Nancy'nin daha sonraları "yedi korkunç, komik hafta" diye nitelediği, anlaşmazlıklar, yanlış anlaşılmalar ve daha beterleriyle dolu dönem başlamış oldu.*

En basit şekliyle, Oppenheimer'lar kolay konuklar değildi. Kitty gece yarıları sürekli ayakta oluyor, genellikle "pankreas atakları" de-

* Gibney, "Finding Out Different," *St. John People*, s. 153-55.

diği şeyden dolayı acı içinde inliyordu. İçki içtiğinde bunlar daha da kötüleşiyordu. Hem Kitty hem de Robert "yatakta içki ve sigara içmekten asla ödün vermiyorlardı." Gibney'ler her gece Kitty'nin mutfakta dolaşıp içkisine koymak için büyük buz parçaları aldığını işitiyordu. Nancy Gibney bazen Robert'ın "sık sık gördüğü kâbuslar" yüzünden uyanıyordu. Uykusuzluk çeken Oppenheimer'lar genellikle öğleye kadar kalkmıyordu.

Bir ağustos gecesi Nancy, elinde fenerle mutfakta buz arayan Kitty yüzünden üç kez uyandı. Neler olduğuna bakmak için kalkan Nancy, sonunda öfkeden patladı: "Kitty, bütün gece içen insanların buza ihtiyacı olmaz. O odaya geri dön, kapıları kapat ve ölsen dahi oradan çıkma."

Kitty bir süre ona öylece baktı ve sonra Nancy'ye elindeki fenerle olanca gücüyle vurdu. Darbe Nancy'nin yanağını sıyırdı. Gibney sonra, "Omzunu iyice kavradım ve onu apar topar odalarına sürükledim, arkasından da tüm kapıları sıkı sıkı kapattım," diye yazacaktı. Ertesi sabah Gibney, Boston'daki annesini ziyarete gitti ve çocuklarına ancak "bu deliler gittiğinde" dönebileceğini söyledi. Oppenheimer'lar nihayet ağustos ortasında ayrıldılar.

Ertesi yıl, biten sahil kulübelerine yerleştiler ancak doğal olarak Gibney'lerle ilişkileri asla düzelmedi. Oppenheimer'larla bir daha asla konuşmayan Nancy Gibney, plajın kendinden tarafına "Özel Mülk" tabelaları koyarak Kitty'yi tahrik edip durdu. Gibney ailesinin çocukları, Kitty'nin sahilde bir aşağı bir yukarı yürüyüp tabelaları sökmesini hiç unutmadı.*

Nancy Gibney, Kitty ile kavgalıydı ama asıl nefretini Robert'a saklıyordu. "Kitty'ye gizli bir sempati ve saygı duymaya başlamıştım ancak bunu itinayla göstermemeye çalışıyordum. Ne olursa olsun kesinlikle hilesiz, küçük bir aslan kadar cesur ve yakınlarına son derece sadıktı," diyordu.† İlk bakışta Robert hakkındaki olumlu izlenimine rağmen onun da sinsi olduğunu düşünüyordu. Nancy'nin Oppenheimer algısı eşi görülmemiş şekilde düşmancaydı. O yaz tatiliyle ilgili yazısında, Hiroşima'ya atom bombası atılmasının on dördüncü yıldönümü olan 6 Ağustos hakkında "misafirlerimiz için

* Ed Gibney, röportaj, 26.3.01.

† Gibney, "Finding Out Different," *St. John People*, s. 150-67.

delice bir nostalji, gülüşlerle ve heyecanla dolu bir hatırlama günü" diyordu. "O gün Robert Oppenheimer'ı *aile arasında* gözlemleyen hiç kimse bombadan ve onun yaratılmasındaki görkemli rolünden duyduğu hoşnutluktan kuşku duymazdı."

Robert sesini hiç yükseltmezdi. Gerçekten de tek bir unutulmaz istisna dışında hiç kimse onu öfkeli görmemişti. Robert ve Kitty, yeni sahil evlerine taşındıktan birkaç yıl sonra, gürültülü bir yılbaşı partisi veriyorlardı. Derken misafirlerinden Ivan Jadan, opera sanatçılarına özgü o gür sesiyle bir şarkı tutturdu. Bob Gibney'in sabrı taşmıştı; alelacele bir hışımla Oppenheimer'ların sahiline gitti. Yanında silah da getirmişti ve herkesin dikkatini çekmek için havaya birkaç el ateş etti. Robert ona büyük bir öfkeyle döndü ve "Gibney, bir daha asla evime gelme!" diye bağırdı.* Bundan sonra, Gibney'ler ve Oppenheimer'ların birbirleriyle hiçbir ilgisi kalmadı. Avukat tuttular ve plaj üzerindeki hakları konusunda mahkemeye düştüler. Bu husumet, adada bir efsane hâline geldi.

Gibney'lerin Oppenheimer'lar hakkındaki düşüncelerini St. John'un diğer yerlileri paylaşmıyordu. 1955 yılından beri adada yaşayan renkli çift Ivan ve Doris Jadan çifti, Robert'a hayrandı. Doris, "Onun yanındayken kendinizi hiç rahatsız hissetmezdiniz," diyordu, "bunun nedeni, sahip olduğu ağırbaşlı duruştu."† 1900 yılında Rusya'da doğan Ivan Jadan, 1920'lerin sonunda ve 30'larda Bolşoy'un gür sesli tenoruydu. Sahip olduğu statüye rağmen Jadan, Komünist Parti'ye katılmayı reddetmişti ve 1941'de Almanlar işgal ettiğinde, o ve Bolşoy'dan bir düzine arkadaşı Alman saflarına doğru yürümüş ve teslim olmuşlardı. Kısa süre sonra sığır vagonlarına doldurulduldular ve Almanya'ya gönderildiler. 1949 yılında Batı Almanya'dan ABD'ye göç etmeyi başardı. 1951'de Doris'le evlendi ve çift, Haziran 1955'te St. John'u ziyaret edince Ivan, "Ben burada kalıyorum," dedi.

---

* Doris ve Ivan Jadan, röportaj: Sherwin, 18.1.82, s. 14; Inga Hiilivirta, röportaj: Sherwin, 16.1.82, s. 8; Ericson, röportaj: Sherwin, 13.1.82, s. 8. Husumet ancak Robert ve Kitty öldükten sonra sona erdi. Toni'ye göre her şey saçmaydı. Bir gün Sabra Ericson'a Nancy Gibney'yi görmek üzere onu komşuya götürmesini söyledi ve orada her şeyi tatlıya bağladı.

† Doris Jadan, röportaj: Sherwin, 18.1.82, s.1-4. Ivan Jadan adadan hiç ayrılmadı; 1995 yılında öldü.

Oppenheimer'larla tanışan Jadan'lar, bu yeni gelenlerin Almanca konuştuklarını öğrenince çok mutlu oldular. Ivan'ın İngilizcesi her zaman temel düzeydeydi, o ve Doris genellikle birbirleriyle Rusça konuşurlardı. Gürültülü ve dışa dönük Ivan, en ufak bahaneyle bir şarkı tutturabilirdi. Ayrıca oldukça çabuk sinirlenen biriydi; eğer birisiyle anlaşmazlığa düşerse masadan kalkıp gidebilirdi. Ivan alabildiğince derin bir Sovyet karşıtıydı ama Robert'ın soruşturması hakkında her şeyi bilmesine rağmen, Oppenheimer'ın ahlaki anlayışında derinden doğru olmayan hiçbir şey tespit etmedi. Ivan nadiren siyaset konuşurdu ancak Robert ile birlikteyken konular onu çekerdi. Tuhaf bir ikiliydiler ama o ve Robert, birbirlerinin arkadaşlığından hoşlanıyorlardı.

Doris Jadan, "Kitty, elbette, farklı biriydi," diyordu.* "Rahatsızdı. Ama Kitty'nin kendinde olmadığı zamanlarda bile ikisi de [Robert ve Kitty] birbirlerine karşı çok korumacıydı. Kitty bazen iyice zıvanadan çıkabiliyordu. Şeytan onunla bir parça içli dışlıydı ve o da bunu biliyordu." Doris yine de ondan hoşlanıyordu. Bir gün Kitty Doris'e, "Biliyor musun Doris, seninle ortak bir noktamız var. İkimiz de tamamen benzersiz insanlarla evliyiz ve bu bizim için diğer insanlarınkinden farklı bir sorumluluk," demişti.

Adada herkes içiyordu ve Kitty arka arkaya günlerce çok içmiş olsa da ayık kalabiliyordu. Oppenheimer'ların komşularından Sabra Ericson, "Belki bir iki kez haricinde Kitty'nin sarhoş olduğunu hiç hatırlamıyorum," demişti.† Doris Jadan, "Robert'ın hayatındaki en büyük sorun Kitty idi ve o da bunun farkındaydı," diyordu.‡ "Ama Robert'ın yaşadığı bunca şeyi o olmadan geçiremeyeceğini de biliyordu. Robert'ı seviyordu. Hiç kuşku yoktu. Ama o karmaşık bir insandı. Bence Kitty'ye karşı dürüst olmak gerekirse, Robert'ın görebileceği en iyi düzeyde ona eşlik yapmıştır denebilir." Robert'a gelince, St. John sakinlerinden Sis Frank'e göre "Kitty'ye karşı tam bir bağlılık hissediyordu. Onun gözünde Kitty yanlış bir şey yapmazdı."§

Kitty her gün saatlerce bahçe işleriyle uğraşırdı. St. John, orkide-

---

* Doris Jadan, röportaj: Sherwin, 18.1.82, s. 3.
† Ericson, röportaj: Sherwin, 13.1.82, s. 14, 19.
‡ Doris Jadan, röportaj: Sherwin, 18.1.82, s. 6.
§ Sis Frank, röportaj: Sherwin, 18.1.82, s. 7.

leri için bir cennetti. "Bahçede ölü bir nokta olsa," diyordu Frank, "bir hafta içinde güzelce yeşertiyordu. Orkideler konusunda harikaydı."* Ama Kitty yalnızsa kulübeye uğramaktan çekiniyordu. Kaçınılmaz olarak Kitty, tatsız bir şeyler olunca "fena" ifadeler kullanırdı. Frank, "Bunları görmezden gelmeyi öğrendim çünkü çoğu zaman kendinde değildi. Hareketlerini tanıyordum. Ne bekleyeceğimi biliyordum. Bu kadar mutsuz olmak ne korkunç bir hayat," diyordu.

1958'den beri adaya gelen Inga Hiilivirta adında Finli, genç ve güzel kadın, "Robert çok mütevazı bir adamdı," diyordu.† "Ona hayrandım. Onun bir çeşit aziz gibi olduğunu düşünüyordum. Mavi gözleri harikaydı. Aklınızdan geçenleri okuyabiliyor gibi görünüyordu." Inga ve kocası Immu, Oppenheimer'larla 22 Aralık 1961'de bir Noel partisinde tanıştı. Hawksnest Körfezi'ndeki sahil evine giren yirmi beş yaşındaki Inga, bu kadar ünlü bir adamın böylesine sade koşullarda yaşamasından etkilenmişti. Ama sonra onların hayattaki tüm iyi şeylere de sahip olduklarını fark etti. Robert ona, "Biraz şarap ister misin?" diye sordu ve bir şişe pahalı şampanya getirdi. Oppenheimer'lar şampanyalarını kasayla alıyorlardı.

Günler sonra Robert ve Kitty bir yılbaşı partisi verdi ve misafirleri Cruz Körfezi'nden açık yeşil Land Rover'larıyla dolambaçlı toprak yoldan taşımak için adanın yerlisi, yaşlı siyahi "Limonata" Richards'ı kiraladı.‡ O gece Oppenheimer'lar ıstakoz salatası ve şampanya ikram ettiler. Limonata ve "derme çatma orkestrası" kalipso müziği çalıyordu. Robert, Inga ile kalipso dansı yaptı ve sonra herkes yüzmeye gitti. Inga, "Âdeta bir masallar ülkesi gibiydi," diyordu, "bir rüya gibi." O gecenin ilerleyen saatlerinde sahilde yürüdüler ve Robert çeşitli takımyıldızları gösterdi.

Limonata, Oppenheimer'ların kâhyası ve bahçıvanı oldu. Adada olmadıkları zamanlarda, turistleri adada dolaştırmak için Land Rover'larını taksi olarak kullanıyordu. Robert yaşlı adamı çok seviyor ve ona yardım etmek istiyordu. Hatta bu sevgisi Land Rover'ı Tortola romu kaçakçılığı için kullanmasına göz yumacak kadar büyüktü.

---

* Sis Frank, röportaj: Sherwin, 18.1.82, s. 2, 8.

† Hiilivirta, röportaj: Sherwin, 16.1.82, s. 3-5; Hiilivirta, röportaj: Bird, 26.3.01.

‡ Hiilivirta, röportaj: Sherwin, 16.1.82, s. 4.

1961'in başlarında bir akşam Ivan Jadan, Maho Körfezi'nde yüzerken küçük bir şahin gagalı kaplumbağa yakaladı ve ardından kıvranıp duran kaplumbağayı akşam yemeğinde sergiledikten sonra onu pişireceğini söyledi. Robert, kaplumbağanın hayatını bağışlaması için yalvardı ve herkese bunun "New Mexico'daki [Trinity] testinde küçük yaratıkların başına gelen korkunç şeyleri aklına getirdiğini" söyledi.* Ivan kaplumbağanın kabuğuna adının baş harflerini kazıdı ve sonra onu serbest bıraktı. Inga duygulanmıştı: "Bu olay Robert'a olan hayranlığımı daha da artırdı," dedi.

Bir keresinde de Oppenheimer'lar Jadan'ların Cruz Körfezi'nin yukarısındaki evlerinde misafirdiler ve muhteşem gün batımını izliyorlardı. Robert sandalyesinden kalktı ve Sis Frank'e dönerek "Sis, benimle tepenin sırtına gel. Bu gece yeşil ışığı göreceksin," dedi.† Gerçekten de tam güneş ufkun gerisinde batarken, Sis yeşil bir ışık parıltısı gördü. Robert, Sis'in gördüklerinin ardındaki fiziği sessizce açıkladı: St. John'dan bakıldığında, dünya atmosferindeki katmanlar bir prizma gibi işlev görüyordu ve sadece bir saniyeliğine yeşil bir parlama yaratıyordu. Sis, manzaraya hayran kalmış ve Robert'ın sabırlı açıklamasından çok etkilenmişti.

Sabra Ericson, "O mütevazı bir adamdı," diyordu.‡ Her eylül ayında, Oppenheimer'lar yılbaşı partisi için adadaki arkadaşlarına üç düzine davetiye gönderirlerdi. Siyahlar, beyazlar, eğitimliler, eğitimsizler, her türlü insan gelirdi. Robert hiçbir ayrım yapmazdı. Ericson, "Onlar bu anlamda gerçek birer insandı," diyordu.

Gibneyler bir yana, Robert'ın doğasının en nazik özelliği St. John'da her gün ortaya çıkıyordu. Başkaları hakkında yaptığı iğneleyici yorumlar bitmişti. John Green, "Sanırım tanıdığım en nazik, en kibar adamdı," diyordu.§ "Başkalarına karşı içinde kötülük beslemeyen böyle bir başkasını daha tanımadım." Yaşadığı sıkıntılara nadiren değinirdi. Ancak bir gün sohbet, Başkan Kennedy'nin Ay'a adam gönderme sözüne gelince, birisi ona "Ay'a gitmek ister misin?" diye sordu. Robert, "Oraya göndermek istediğim bazı insanlar olduğu kesin," diye yanıtladı.

---

* A.g.e., s. 5.

† Sis Frank, röportaj: Sherwin, 18.1.82, s. 2.

‡ Ericson, röportaj: Sherwin, 13.1.82, s. 14-15.

§ John Green, röportaj: Sherwin, 20.2.82, s. 15.

Robert ve Kitty adada gittikçe daha fazla zaman geçiriyorlardı. Paskalya haftası, Noel dönemi ve her yazın önemli bir kısmında oradalardı. Bir Paskalya haftasında, Robert'ın çocukluk arkadaşı Francis Fergusson'ı kendilerine eşlik etmesi için davet ettiler. Robert ne yazık ki kötü bir soğuk algınlığı yaşadı ve haftanın çoğunu yatakta kıvrılarak geçirdi. Fakat Kitty, mükemmel bir ev sahibesi gibi davrandı ve aldığı botanik tahsilini de kullanarak sahilde yaptıkları uzun yürüyüşlerle Fergusson'a adanın muhteşem florasını anlattı. Kitty her zaman Robert'ın çocukluk arkadaşlarını severdi ama bu sefer Fergusson, Kitty'nin davranışlarını biraz tuhaf bulmuştu. "Benimle flört etmeye çalışıyordu," diyordu.*

Kitty iyi bir aşçı gibi davranıyordu ama bu, yemeklerinin malzemesinde değil, tarzında kendini gösteriyordu. Robert'ın körfezde bir balık filesi vardı ve bol miktarda deniz mahsulü salatası, ahtapot ve mangalda karides yiyorlardı. Tıpkı yerliler gibi, sahilden toplayabildikleri Batı Hint adalarına özgü minare salyangozunu kemiriyorlardı. Bir Noel yemeğinde misafirlerine şampanya ve Japon yosunu ikram ettiler. Robert neredeyse hiçbir şey yemiyordu. Doris Jadan, "Tanrım, adam günde bin kalori bile yiyorsa bu bir mucize," diyordu.†

Peter St. John'a nadiren gelir; genç bir adam olarak New Mexico'nun engebeli dağlarını tercih ederdi.‡ Ama ada, Toni'nin manevi yuvasıydı. Adada uzun süre yaşamış biri ondan için, "Çok tatlıydı," diyordu.§ Yerel tarzı benimsemiş ve zamanla adalarda yaygın olan Creole İngilizcesine ve Batı Hint Kalipsosuna mükemmele yakın hâkim olmuştu. Adanın çelik bando müziğine bayılırdı. Genç bir ergen olarak, "pürüzsüz güzellikte siması, müthiş kara gözleri, uzun, parlak, siyah saçları ve prenses gibi lütufkâr nezaketiyle fena hâlde ciddi bir çocuktu."¶ Son derece utangaçtı, fotoğraf çektirmekten nefret ederdi.** St. John'daki arkadaşlarına, şöhretli babasıyla birlikte seyahat ederken kendisine yöneltilen kameraların flaşlarının patlamasından

---

* Francis Fergusson, röportaj: Sherwin, 7.7.79, s. 2.

† Fiona ve William St. Clair, röportaj: Sherwin, 17.2.82, s. 9; Hiilivirta, röportaj: Sherwin, 16.1.82, s. 4; Doris Jadan, röportaj: Sherwin, 18.1.82, s. 4.

‡ John Green, röportaj: Sherwin, 20.2.82, s. 21.

§ Hiilivirta, röportaj: Bird, 26.3.01.

¶ Gibney, "Finding Out Different," *St. John People*, s. 157.

** Hiilivirta, röportaj: Sherwin, 16.1.82, s. 17.

her zaman nefret ettiğini söylemişti. St. John, mahremiyetine bu kadar önem veren biri için mükemmel bir yerdi.

Onunla iyi arkadaş olan Inga Hiilivirta, "Toni çok yumuşak huylu ve çok ağırbaşlıydı," diyordu.* "Toni kendisine söylenilen her şeyi yapardı. Daha sonraları isyan etti." Kitty ona çok güveniyordu, ona genellikle hizmetçi gibi davranıyordu, sigaralarını getirmesini istiyordu. Toni her zaman annesinin arkasını topluyordu ve kaçınılmaz olarak, genç kızlığında onunla kavga etmeye başladı. Sis Frank, "Toni ve annesi her zaman birbirleriyle gırtlak gırtlağaydı," diyordu.

St. John'daki bir komşuları, "Robert'ın Toni'ye çok fazla özen göstermediğini" söylüyordu.† Ona karşı nazikti ama onunla çok fazla ilgilenmiyordu. Onun yanında sanki bir başkasının çocuğuydu." Öte yandan, başka bir komşuları, Steve Edwards, Robert'ın "kızına derin bir ilgi duyduğunu" düşünüyor, "...Toni ile gurur duyduğunu fark ederdiniz," diyordu.‡ On yedi yaşındaki Toni, çoğu insana çok zeki, aynı zamanda içine kapanık, hassas ve nazik biri olarak görünüyordu: Tam da eski tip bir aile kızıydı. İvan'ın Rusya doğumlu oğlu Alexander Jadan bir süre onun peşinde koştu. Sis Frank'e göre "Alex, Toni için çıldırıyordu," ama Toni, Alex'e ciddi bir ilgi göstermeye başlayınca, Robert araya girerek, ısrarla Alex'in onun için çok yaşlı olduğunu söyledi.§¶

Jadan'lar ile olan dostluğunun bir sonucu olarak Toni, Rusçayı ciddi bir şekilde öğrenmeye karar verdi. Babası gibi mükemmel bir dilci olarak, Fransızca konusunda uzmanlaştı ancak Oberlin Koleji'ni bitirdiğinde, İtalyanca, Fransızca, İspanyolca, Almanca ve Rusça biliyordu. Günlüklerini de Rusça yazıyordu.

Robert, Kitty ve Toni usta denizcilerdi. Yelkenli tekneleri motorlu teknelere tercih ettikleri için adalılar onlara "çaputçular" diyordu.** Her biri üç ya da dört gün süren yelkenli seferlerine gidiyorlardı. Bir gün Robert, gün batımında tek başına Cruz Körfezi'nin küçük marinasına doğru ilerliyordu; eski hasır şapkasını alnını ör-

---

* A.g.e., s. 2. Sis Frank, röportaj: Sherwin, 18.1.82, s. 5; Ericson, röportaj: Sherwin, 13.1.82, s. 9.

† Ericson, röportaj: Sherwin, 13.1.82, s. 11.

‡ Steve Edwards, röportaj: Sherwin, 18.1.82, s. 4.

§ Sis Frank, röportaj: Sherwin, 18.1.82, s. 7.

¶ Hiilivirta, röportaj: Sherwin, 16.1.82, s. 1-2.

** John Green, röportaj: Sherwin, 20.2.82, s. 12.

tecek kadar aşağı çekmişti. İskelede demirli başka bir teknenin pruva mesafesini tam kestiremedi ve ona çarparak direğini kırdı. Neyse ki kimse yaralanmadı ancak daha sonra bu "limana doğru giderken şapkanı yukarı kaldır" şeklinde bir aile şakası hâline geldi.*

Robert gündelik bir hayat yaşıyor, gündüz yelken açıyor, geceleri de adadan çeşitli arkadaşlarını ağırlıyordu. Hawksnest Körfezi'ndeki hayat tehlikeli derecede ilkel olabiliyordu. Robert bir gün tam da fenerin içine gazyağı dökerken bir eşek arısı elini soktuğunda yalnızdı. Bir anda irkildi, testiyi düşürdü; karo zeminde parçalandı, testinin kırık parçası bir hançer gibi sağ ayağına sapladı. Robert parçayı çıkardı ancak kanı temizlemek için okyanusa doğru topallayarak indiğinde, artık başparmağını hareket ettiremediğini fark etti. Küçük yelkenlisi sahilde demirlemişti, bu yüzden Cruz Körfezi'ndeki kliniğe gitmeye karar verdi. Doktor onu muayene ettiğinde, testi parçasının ayağındaki tendonu bir temiz kestiğini fark etti; bağı kopmuş tendon bacağına doğru çekilmişti. Doktor tendonu alıp gerdirerek yerine dikerken Robert şikâyet etmeksizin acılar içinde kıvranıyordu. "Aklını kaçırmışsın," diye azarladı doktor.† "Körfezi yelkenliyle geçmişsin... tüm ayağını kaybetmeyeceğin için şanslısın."

Sabah yelkenli seyahatinden ya da sahilde yürüyüşten sonra karşısına çıkan herkesi içki içmeye davet edebilirdi. Hâlâ martini ikram ediyordu ama onlardan pek etkileniyor gibi görünmüyordu. Doris Jadan, "Robert'ı hiç sarhoş görmedim," diyordu.‡ İçkilerden sonra akşam yemeğine geçilirdi ve Robert genelde şiir okumaya başlardı. Kısık bir sesle ezberden Keats, Shelley, Byron ve bazen de Shakespeare okurdu. *Odysseia*'yı seviyordu ve çeviri metninden uzun bölümler ezberlemişti.§ Gurbetçilerden, emeklilerden, hippilerden ve yerlilerden oluşan çapulcu takımının hayran olduğu basit bir filozof kral olmuştu. Başka bir dünyaya ait kültürlü havasına rağmen, onların ada dünyasına rahatça uyum sağlamıştı. Atom bombasının babası St. John'da, bir şekilde içindeki şeytanlardan korunmak için bir sığınak bulmuştu.

---

* Betty Dale, röportaj: Sherwin, 21.1.82, s. 2-3.

† Michelmore, *The Swift Years*, s. 240.

‡ Doris Jadan, röportaj: Sherwin, 18.1.82, s. 8.

§ Ericson, röportaj: Sherwin, 13.1.82, s. 14.

KIRKINCI BÖLÜM

"Trinity'nin Ertesi Günü Yapılmalıydı"

Sayın Başkan, sanırım bugün bu ödülü vermeniz biraz iyi niyet ve cesaretle mümkün oldu.

ROBERT OPPENHEIMER (*BAŞKAN LYNDON JOHNSON'A*)
2 Aralık 1963

1960'ların başında, Demokratların Beyaz Saray'a dönmesiyle, Oppenheimer artık dışlanmış bir siyasi figür değildi. Kennedy yönetimi onu devlet idaresine geri getirmeyecekti ancak liberal Demokratlar yine de onu Cumhuriyetçi aşırılık yanlıları tarafından kurban edilen onurlu bir adam olarak görüyorlardı. Nisan 1962'de, eski Harvard dekanı ve şimdi Başkan Kennedy'nin ulusal güvenlik danışmanı McGeorge Bundy, Oppenheimer'ı kırk dokuz Nobel ödüllü biliminsanı ile Beyaz Saray'da onurlandırmak üzere yemeğe davet ettirdi. Bu gala etkinliğinde Oppie, şair Robert Frost, astronot John Glenn ve yazar Norman Cousins gibi diğer parlak kişilerle birlikte yer aldı. Kennedy, "Bence bu, Thomas Jefferson'ın tek başına yemek yemesini saymazsak, Beyaz Saray'da bir araya getirilen en olağanüstü insani bilgi ve yetenek topluluğu," diye espri yapınca herkes güldü. Daha sonra, Oppenheimer'ın GAC günlerinden eski arkadaşı, AEC başkanı Glenn Seaborg, güvenlik iznini geri almak için yeni bir soruşturmaya daha katlanmaya istekli olup olmayacağını sordu. Robert, "Hayatta olmaz," diye tersledi.*

* Glenn T. Seaborg, *A Chemist in the White House*, s. 106; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 275.

Oppenheimer, çoğunlukla üniversite ortamlarında toplu konferanslar vermeye devam etti; genellikle bilim ve kültürle ilgili geniş temalar üzerinde durdu. Devletle ilişkili her türlü statüden mahrum kaldığı için, kişisel gücü artık tamamen bir halk entelektüelinin gücünden ibaretti. Kendini kitle imha silahları çağında insanlığın hayatta kalmasına vurgu yapan sıkılgan bir hümanist olarak tanımlıyordu. *Christian Century*'nin editörleri 1963'te ondan felsefi bakış açısını şekillendiren kitaplardan bazılarını listelemesini istediklerinde, Oppenheimer onlara on isim verdi.* Listenin başında Baudelaire'in *Elem Çiçekleri* ve ardından Bhagavad-Gita geliyordu... ve son olarak Shakespeare'in *Hamlet*'i vardı.

1963 baharında Oppenheimer, Başkan Kennedy'nin kendisine prestijli Enrico Fermi Ödülü, 50.000 dolarlık vergisiz ödül ve kamu hizmet madalyası verme niyetini açıkladığını öğrendi. Herkes bunun son derece sembolik bir siyasi itibar iadesi eylemi olduğunu anlamıştı. Haberi duyduğunda bir Cumhuriyetçi senatör, "Rezalet!" diye bağırdı.† Temsilciler Meclisi Amerikan Karşıtı Faaliyetler Komitesi'nde yer alan Cumhuriyetçi personel, Oppenheimer'ın 1954'teki güvenlik soruşturmasına dair on beş sayfalık bir özet yayınladı. Öte yandan, kıdemli CBS yayıncısı Eric Severeid, Oppenheimer'ı "şair gibi yazan ve peygamber gibi konuşan biliminsanı" olarak tanımlıyor ve ödülün Oppenheimer'ın ulusal bir figür olarak itibarının iade edildiği anlamına geldiğini söylüyordu.‡ Muhabirler buna ilişkin yorumu için Oppenheimer'a baskı yapınca, Oppenheimer itiraz etti ve "Bakın, bu benim fütursuzca konuşabileceğim bir gün değil. Bu işe emek veren insanları yaralamak istemiyorum," dedi.§ Bu işten, yönetimde yer alan arkadaşları, McGeorge Bundy ve Arthur Schlesinger, Jr.'ın sorumlu olduklarını kuşkusuz biliyordu.

Aynı ödülü bir yıl önce almış olan Edward Teller, hemen

---

* Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 593.

† "Dr. J. Robert Oppenheimer," 26.6.63, klasör 2, Oppenheimer dosyası, HUAC name file, RG 233, NA.

‡ Szasz, "Great Britain and the Saga of J. Robert Oppenheimer," *War in History*, cilt. 2, no. 3 (1995), s. 329.

§ Michelmore, *The Swift Years*, s. 247-48.

Oppenheimer'a tebriklerini yazdı: "Hep sana bir şey söylemek istiyordum. İşte bugün tam bir inançla ve doğru şeyi yaptığımı bilerek söylüyorum," dedi.* Aslında pek çok fizikçi, Kennedy yönetiminin Oppenheimer'ın güvenlik iznini geri getirmesi yönünde sessizce kampanya yürütmüştü.† Sadece sembolik bir itibar iadesi değil, eski dostları için gerçek bir aklanma istiyorlardı. Ancak Bundy, bunun siyasi bedelinin çok yüksek olduğunu düşünüyordu. Nitekim yönetim Oppenheimer'a Fermi Ödülü verileceğini açıkladıktan sonra bile Bundy, başkanın bir Beyaz Saray töreninde ödülü şahsen verip vermeyeceğine karar vermeden önce bekleyip Cumhuriyetçilerin tepkisini ölçtü.

22 Kasım 1963'te Oppenheimer ofisinde oturuyor, 2 Aralık tarihli Beyaz Saray töreni için bir kabul konuşması taslağı üzerinde çalışıyordu ki, ofisinin kapısının vurulduğunu duydu. Gelen Peter'dı ve az önce arabasının radyosundan Başkan Kennedy'nin Dallas'ta vurulduğunu duymuştu. Robert uzaklara baktı. O anda Verna Hobson, "Aman Tanrım, duydunuz mu?" diye haykırarak içeri daldı.‡ Robert ona baktı ve "Peter az önce söyledi," dedi. Diğerleri de gelince Robert, Peter'a döndü ve yirmi iki yaşındaki oğluna bir içki isteyip istemediğini sordu. Peter evet dercesine başını salladı ve Robert, içinde biraz likör olduğunu bildiği Verna'nın büyük gömme dolabına yürüdü. Ama ardından Peter, babasının orada öylece durduğunu, "kolunu yanına sarkıttığını, yüzük parmağıyla tekrar tekrar başparmağını ovuşturduğunu ve aşağı, küçük içki şişelerine baktığını" gördü. Sonunda Peter mırıldandı, "Tamam, boş ver istersen." Birlikte dışarı çıkıp sekreterinin masasından geçerken Verna Hobson, Robert'ın, "Şimdi işler çabucak darmadağın olacak," dediğini işitti. Daha sonra, Peter'a "Roosevelt'in ölümünden beri hiçbir şeyin ona o öğleden sonra kadar dokunaklı gelmediğini" söyledi. Sonraki hafta, ülkenin çoğu gibi Oppenheimer da televizyonun karşısına oturdu ve trajedinin gelişimini izledi.

2 Aralık'ta Başkan Lyndon Johnson, planlandığı gibi Fermi Ödül

---

* A.g.e., s. 248; Teller hatıratında 1963 Fermi Ödülü için Oppenheimer'ın adını kendisinin verdiğini iddia ediyor (Teller, *Memoirs*, s. 465).

† NYT, 22.11.63; Herken, *Cardinal Choices*, s. 307-8.

‡ Peter Oppenheimer, Bird'e e-posta, 7.9.04; Michelmore, *The Swift Years*, s. 249.

törenini gerçekleştirdi. Beyaz Saray'ın Kabine Salonu'nda irikıyım Johnson'ın yanında duran Oppie neredeyse minicik görünüyordu. "Taştan, gri, katı, neredeyse cansız, yoğunluğuyla trajik bir figür" gibi duruyordu.* Buna karşılık, Kitty'nin yüzünde "gayet neşeli" bir ifade vardı. David Lilienthal, tüm etkinliği "Oppenheimer'a karşı işlenen nefret dolu ve çirkin günahlar için bir kefaret töreni" olarak değerlendiriyordu.

Oppenheimer kabul konuşmasında, eski başkanlardan Thomas Jefferson'ın sıklıkla "bilimin kardeşçe ruhu" hakkında yazdığını belirtti. "Biliyorum, her zaman bilimin bu kardeşçe ruhunu kanıtlayamadık. Bunun nedeni, hayati ortak veya kesişen bilimsel çıkarlardan yoksun olmamız değildir. Kısmen bunun nedeni, sayısız başka erkek ve kadınla, insanlığın yaşamı koruyup geliştirebilmek, tarihin büyük yargıcı olan savaşlar olmadan yaşama kabiliyetini test etmek gibi zamanımızın büyük bir girişimiyle meşgul olmamızdır," dedi. Ve sonra Johnson'a döndü ve, "Sayın Başkan, sanırım bugün bu ödülü vermeniz biraz iyi niyet ve cesaretle mümkün oldu. Bu bana topyekûn geleceklerimiz için iyi bir işaret gibi görünüyor."†

Johnson daha sonra Kitty'ye zarif bir referansla, "Bayan Oppenheimer da bugün sizinle bu onuru paylaşıyor," dedi. Ve sonra, "Bakın, çeki de eline aldı!" diyerek herkesi güldürdü.

Teller o gün seyircilerin arasındaydı ve iki adam karşı karşıya gelirken herkes artan bir gerginlikle o ânı izledi.‡ Kitty yanında taş gibi suratıyla dururken Oppenheimer gülümseyerek Teller'ın elini sıktı. Bir *Time* dergisi fotoğrafçısı o ânı kamerasıyla yakaladı.

Daha sonra John F. Kennedy'nin kederli dul eşi, Robert'ı özel odasında görmek istediğini bildirdi.§ Robert ve Kitty yukarı çıktıklarında Jackie Kennedy tarafından karşılandılar. Müteveffa kocasının ona bu ödülü vermeyi ne kadar çok istediğini bilmesini istediğini söyledi. Robert, daha sonra o anı anlatırken, derinden duygulandığını belirtti.

---

* Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt. 5, s. 529.

† White House press release, "Remarks of President Johnson, Seaborg, and Oppenheimer," 2.12.63, Philip M. Stern Evrakı, JFKL; Seaborg, *A Chemist in the White House,* s. 186; Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt. 5, s. 530.

‡ Goodchild, *J. Robert Oppenheimer,* s. 276-77.

§ David Pines, röportaj: Bird, 26.6.04.

Ancak Oppenheimer, Washington'da hâlâ kutuplaştırıcı bir figürdü. En azından Cumhuriyetçi bir politikacı olan Senatör Bourke B. Hickenlooper, Beyaz Saray törenini boykot edeceğini kamuoyuna duyurmuştu ve Cumhuriyetçi eleştirilere yanıt olarak Johnson yönetimi ertesi yıl Fermi ödülü parasını 25 bin dolara düşürme kararı aldı. Lewis Strauss, elbette Robert'ın bu yarı itibar kazancından rahatsız oldu ve *Life* dergisine öfkeli bir mektup yazarak Oppenheimer'a verilen ödülün "ülkeyi koruyan güvenlik sistemine ciddi bir darbe indirdiğini" öne sürdü.*

Strauss'un Oppenheimer'a olan düşmanlığı 1954'teki soruşturmadan beri daha da derinleşmişti. Ardından tüm eski yaralar 1959'da Başkan Eisenhower'ın Strauss'u ticaret bakanı olarak aday göstermesiyle yeniden açılmıştı. Oppenheimer soruşturmasının merkezi bir faktör olduğu amansız belgeler savaşında Strauss, 49'a karşı 46 oy gibi az bir farkla kaybetti. Strauss, McGeorge Bundy ve Arthur Schlesinger, Jr. gibi Oppenheimer savunucuları tarafından lobi faaliyetleriyle ikna edilen Senatör Clinton Anderson ve daha sonra Senatör John F. Kennedy'yi doğrudan suçladı. Kennedy, "Başkan'a karşı oy kullanmak için son derece büyük bir mesele olması gerekir," diye itiraz edince Mac Bundy, "Bu son derece büyük bir mesele," diye yanıtladı.† Bundy Kennedy'ye, Strauss'un Oppenheimer soruşturmasındaki kınanası davranışlarını anlattı. İkna olan Kennedy oyunu değiştirdi ve Strauss onayını kaybetti. Bernice Brode, Oppie'ye "Bu çok güzel bir gösteriydi, intikamımı alacak kadar yaşayacağımı hiç düşünmemiştim," diye telgraf çekti.‡ "Hiç de Hıristiyanca olmayan bir ruhla, kurbanın acıyla her kıvranışının tadını çıkarın. Burada harika zaman geçiriyorum; keşke sen de burada olsaydın!" diyordu. Yedi yıl sonra bile Strauss, Oppenheimer'ın etkisini iş başında görüyordu ve "Oppenheimer'ın partizanları, görevlerini yapan insanlara karşı misillemelerini sürdürüyorlar," diye yakınıyordu.§ Bu dava Strauss ve Oppenheimer'ı mezarlarına kadar takip edecekti.

---

* Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 331.

† Bird, *The Color of Truth*, s. 151.

‡ Herken, *Brotherhood of the Bomb*, s. 330.

§ Strauss, dosyaya not, 21.1.66, Strauss Evrakı, HHL.

Robert Fermi ödülünü kazandıktan sonra bile Kitty, Teller ve diğerlerine karşı hissettiği kırgınlığı yitirmedi. 1964 baharında bir ikindi vakti, Robert ile ikisi, David Lilienthal ile içki içtiler. Robert korkunç bir zatürre döneminden yeni çıkmıştı; nihayet sigarayı bırakmıştı ama pipo içiyordu. O ve Kitty yaşlanmışlardı. Robert hâlâ kendine özgü yassı domuz turtası şapkasını takıyordu ve Princeton'da, daha iyi günler görmüş bir üstü açık Cadillac arabayla dolaşıyordu. Lilienthal, onları en son Beyaz Saray Fermi ödül töreninde gördüğünü söylediğinde, Kitty'nin kara gözleri parladı. "Korkunçtu," diye çıkıştı, "bu konuda bazı korkunç gerçekler vardı."* Robert orada başını eğmiş otururken usulca mırıldanarak, "Çok tatlı bazı şeyler söylendi," dedi. Ancak bir süre sonra Teller'ın adı geçince Robert, o "nazik, neredeyse haham gibi duruşunu" kaybetti ve gözleri gerçek bir öfkeyle parladı. Lilienthal, yaraların "hâlâ taze" olduğunu fark etmişti. Lilienthal, günlüğündeki yazısını "Kitty, nadiren görülen bir duygu yoğunluğuyla, Robert'ın yaşamak durumunda kaldığı işkencede bir payı olanlara karşı çoğunlukla derin bir öfkeyle tutuşuyor," yorumuyla tamamladı.

1930'larda ve 40'larda politik olarak çok yoğun olan Oppenheimer, 1960'ların kargaşasından tuhaf bir şekilde kopmuştu. Altmışlı yılların başında, birçok Amerikalı kendi arka bahçelerinde atom bombası sığınakları kazarken Oppenheimer, bu histeri karşısında hiçbir şey konuşmadı. Lilienthal onu sıkıştırınca, "Olanlar hakkında yapabileceğim hiçbir şey yok; her halükârda bu konuda konuşursam yine kötü ben olurum," diye karşılık verdi.† Benzer şekilde, Vietnam Savaşı 1965-66 yıllarında tırmanırken, kamuoyuna söyleyecek hiçbir mesajı yoktu. Fakat Peter ile yaptığı tartışmalara bakılırsa yönetimin artan taahhütlerine kuşkuyla baktığı açıktı.‡

1964'te Oppenheimer, Hiroşima'da bombayı kullanma kararının şaşırtıcı yeni bir yorumunu içeren bir kitabın ön kopyasını aldı. Eski savaş bakanı Henry L. Stimson'ın günlükleri ve eski dışişleri bakanı

* Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt. 6, s. 22.

† A.g.e., cilt. 5, s. 275.

‡ Peter Oppenheimer, Bird'e e-posta, 10.9.04.

James F. Byrnes ile ilgili Dışişleri Bakanlığı materyalleri gibi yeni açılmış arşiv kaynaklarını kullanan Gar Alperovitz, Başkan Truman'ın bombayı askeri olarak yenilmiş görünen düşman Japonya'ya karşı kullanma kararında Sovyetler Birliği'ne karşı atom diplomasisinin önemli bir faktör olduğunu savunuyordu. *Atomic Diplomacy: Hiroshima and Potsdam: The Use of the Atomic Bomb and the American Confrontation with Soviet Power* [Atom Diplomasisi: Hiroşima ve Potsdam: Atom Bombası Kullanımı ve Amerika'nın Sovyet Gücü ile Yüzleşmesi] kitabı büyük bir fırtına yarattı. Alperovitz yorumlarını sorduğunda, Oppenheimer ona yazdıklarının çoğunun "büyük ölçüde kendisinin bilmediği şeyler olduğunu" yazdı ve anlamlı bir şekilde ekledi: "Ancak kitaptaki Byrnes ve Stimson bana oldukça tanıdık geldi."* Kitap üzerindeki tartışmalara katılmadı ama açıkça görülüyordu ki, P.S. Blackett'in 1948 tarihli *Fear, War and the Bomb* [Korku, Savaş ve Bomba] kitabında olduğu gibi, o da Truman yönetiminin atom silahlarını zaten yenilmiş bir düşmana kullandığını düşünüyordu.

Aynı yıl, Alman oyun yazarı ve psikiyatrist Heinar Kipphardt, *J. Robert Oppenheimer Meselesi Üzerine* adlı bir oyun yazdı. Kipphardt'ın draması ilk olarak Alman televizyonunda gösterildi ve daha sonra Batı Berlin, Münih, Paris, Milano ve Basel'deki canlı tiyatro izleyicileri için sahnelendi. Avrupalı izleyiciler, Kipphardt'ın Oppenheimer'ı, Amerika'nın antikomünist cadı avında yetkililer tarafından kurban edilen bir biliminsanı-kahraman, modern bir Galileo gibi, suçlayıcılarının karşısında zayıf ve çelimsiz dururken tasvir etmesinden etkilenmişlerdi. Eleştirmenler tarafından beğenilen drama, beş büyük ödül kazandı.

Ancak Oppenheimer sonunda senaryoyu okuyunca, o kadar öfkelendi ki Kipphardt'ı hakkında yasal yollara başvurmakla tehdit eden zehir zemberek bir mektup yazdı. (Oyunun yorumlarını yakından takip eden Strauss ve Robb, Londra'daki Royal Shakespeare Company'ye hakaret davası açmayı da düşündü ancak avukatları onları bu davanın tutar bir yanı olmadığına ikna etti.) Oppenheimer özellikle oyun yazarının, atom bombasını yaptığı için suçluluk

* JRO'dan Gar Alperovitz'e, 4.11.64, Alperovitz; Alperovitz'in izniyle, *The Decision to Use the Atomic Bomb*, s. 574.

duyduğunu ifade ettiği sonuç monoloğundaki, "Bizler bilimin ruhuna ihanet etmiş, şeytanın işini üstlenmiş olmadık mı acaba, merak ediyorum," cümlesini beğenmemişti.* Böyle bir melodram yaşadığı çilenin mahiyetini ucuzlatıyordu. Kısacası, senaryonun tam olarak belirsizlikten yoksun olduğu için kötü bir drama olduğunu düşünüyordu.

Seyirciler aynı fikirde değildi. Ekim 1966'da aktör Robert Harris'in Oppenheimer rolünü oynadığı bir İngiliz yapımı oyun da Londra'da perde açtı ve ziyadesiyle popüler oldu. İngiliz bir eleştirmen, drama hakkında, "İnsanı fena hâlde düşünmeye sevk ediyor," diye yazdı.† Harris, Oppenheimer'a yazarak "izleyicilerin, özellikle de gençlerin ilgili ve heyecanlı olduğunu görmenin şaşırtıcı ve memnuniyet verici olduğunu" bildirdi.

Oppenheimer daha sonra istemeden de olsa oyun yazarının sanat adına bazı gerçeklerden taviz vermek dışında bir kusuru olmadığını kabullendi. Kipphardt'ın dramasının bir Fransızca versiyonunu daha çok sevdi çünkü neredeyse sırf güvenlik soruşturması tutanaklarından alınmış gibiydi ancak buna rağmen her iki prodüksiyonun da "tüm lanet olası komediyi bir trajediye dönüştürdüğünden" şikâyet etti.‡ Doğruluğu ne ölçüde olursa olsun, Kipphardt'ın oyunu Oppenheimer'ı yeni nesil Avrupalı ve Amerikalı izleyicilere yeniden tanıttı. Oyun sonunda New York'ta prömiyerini yaptı ve bir BBC belgeseline ve Oppenheimer'ın hayatıyla ilgili diğer filmlere ilham verdi.

Oppenheimer'ın hayatını irdelemeye çalışan başka medya projeleri de oldu. 1965'te, Hiroşima bombardımanının yirminci yıldönümünde, NBC televizyonu, Robert'ın 16 Temmuz Trinity testini anlattığı ve Bhagavad-Gita'dan "Ben şimdi ölüm oldum, dünyaların yok edicisi" dizelerini okuduğu, sunuculuğunu Chet Huntley'in yaptığı *Atom Bombasını Kullanma Kararı* adlı bir belgesel yayınladı. Bir keresinde de bir gazeteci kamera karşısında Senatör Robert Kennedy'nin Başkan Johnson'ın nükleer silahların yayılmasını dur-

* Heinar Kipphardt, *In the Matter of J. Robert Oppenheimer,* s.126-27.

† Szasz, "Great Britain and the Saga of J. Robert Oppenheimer," *War in History,* cilt. 2, no. 3 (1995), s. 330.

‡ A.g.e., s. 329.

durmak için Sovyetler Birliği ile müzakereleri başlatması yönündeki son önerisi hakkında ne düşündüğünü sorunca, Oppenheimer piposunu derinden tüttürdü ve "Yirmi yıl kadar geç kalındı. Daha Trinity'nin ertesi günü yapılmalıydı," dedi.*

Bu sıralarda Oppenheimer, bağlantıları güçlü ve sempatik bir gazeteci olan Philip M. Stern'ün 1954'teki güvenlik soruşturması hakkında bir kitap üzerinde çalıştığını öğrendi. Ne var ki ortak arkadaşlar Stern'e kefil olduysa da Oppenheimer röportaj vermemeye karar verdi. "Kitabın konusu, tam bir tarafsızlık duygusuna erişmeyi başaramadığım, bilgisiz olduğum çok büyük ve merkezi alanları olan bir konu. Bundan daha zehirli bir maya düşünemiyorum," dedi.† Stern'ün, "onun işbirliği, önerileri veya zımni onayı olmadan" daha iyi bir kitap yazabileceğini düşünüyordu. Stern'in *The Oppenheimer Case: Security on Trial* [Oppenheimer Davası: Güvenlik Soruşturması] adlı kitabı 1969'da kamuoyunun beğenisine sunuldu.‡

1965 baharında Oppenheimer, enstitü için yeni bir kütüphanenin tamamlanmış olması nedeniyle mutluydu. Kütüphane, büyük bir yapay gölete bitişik olarak inşa edilmişti ve dönümlerce yeşil çim ile çevrildi. Robert onu miraslarından biri olarak görüyordu. St. John sahil kulübesini tasarlayan mimar Wallace Harrison tarafından tasarlanan kütüphane, cam panjurları belirli bir açıyla kullanan yenilikçi bir çatıya sahipti. Bu yapı, gündüzleri bol miktarda güneş ışığı sağlıyordu. Geceleri ise kütüphanenin elektrik ışıkları göğe doğru parlıyordu. Uzaktan bütün gökyüzü büyük bir ateşle aydınlanmış gibi görünüyordu. David Lilienthal, yeni kütüphanenin ortamının güzelliğini ve geceleri yarattığı manzarayı övünce, Robert ona "küçük bir çocuk gibi" gülümsedi ve, "Kütüphane ve ortam çok güzel. Bu aynı zamanda en bariz sonuçları bile tahmin edemediğimizin bir göstergesi. Los Alamos'taki bombada da büyük oranda bu başımıza

* *The Day After Trinity,* Jon Else, döküm, s. 77, Sherwin Collection.

† JRO'dan Dr. Jerome Wiesner'e, 6.6.66, Stern Evrakı, JFKL.

‡ Stern'ün kitabı hâlâ Oppenheimer güvenlik soruşturmasının en kapsamlı anlatımını içeriyor. Diğer iyi anlatımlar arasında John Major, *The Oppenheimer Hearing* (New York: Stein & Day, 1971); Barton J. Berstein, "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Recubidered ," Stanford Law Review 42 (Temmuz 1990): 1383-1484; ve Charles P. Curtis, *The Oppenheimer Case: Trial of a Security System* (New York: Chilton, 1964) sayılabilir.

geldi. Kütüphanenin tavanına gelince, en iyi ve en doğru ışığı alsın istedik. Gün ışığındaki aydınlık harika bir şey oldu. Ama hiç kimse, hiçbirimiz, sadece ışığın içeri girmekle kalmayacağını, gökyüzüne de çıkacağını öngörmemiştik," dedi.*

Yeni kütüphaneden aldığı haz, matematik fakültesinin muhtelif üyeleriyle süregelen çatışmalarını ancak kısmen telafi ediyordu. Enstitüdeki seviyesiz siyaset bazen onda öfke patlamalarına yol açıyordu. Bir mütevelli üyesi Lewis Strauss'a "Sorun Robert'ın çatışmaları sevmesi ve insanlardan nefret etmesinde," demişti.† "İstifası istenmeli." Strauss bu tür ifadeleri duydukça memnun oluyordu ancak Oppenheimer'ı devirecek oya hâlâ sahip değildi.

Ancak daha sonra, 1965 baharında Oppenheimer, enstitünün mütevelli heyetine, ayrılma zamanının geldiğine karar verdiğini söyledi ve Haziran 1966'da o akademik yılın sonunda ayrılma talebini duyurdu. Robert bunu söylediğinde Strauss oradaydı. Oppenheimer kararına üç gerekçe gösterdi. İlk olarak, altmış beş olan yasal emeklilik yaşına sadece iki yıl kalmıştı ve "sırf zil çalsın diye beklemenin" bir anlamı yoktu.‡ İkincisi, Kitty'nin "doktorların tedavi edilemez olduğunu söylediği bir hastalıktan mustarip olduğunu" açıkladı (Strauss, özel dosyalarına yazdığı art niyetli notta Kitty'nin hastalığının "dipsomani" yani kontrol edilemeyen alkol düşkünlüğü olduğunu söylüyordu). Robert, bununla artık ziyaretçileri veya öğretim üyelerini ağırlamasının imkânsız hâle geldiğini söyledi. Üçüncüsü, özellikle matematik fakültesi olmak üzere fakültenin bazı üyeleriyle olan ilişkilerinin "dayanılmaz olduğunu ve kötüye gittiğini" söyledi.

Robert bu kararı daha sonra, belki de sonbaharda kamuoyuna açıklamak istemişti, ama o gece bazı öğretim üyelerini akşam yemeğine çağırdı ve Kitty orada ağzındaki baklayı çıkardı. Haberler artık sızmaya başladığı için, mütevelli heyeti hızlı bir şekilde bir basın bildirisi hazırladı ve hikâye, 25 Nisan 1965 Pazar sabahı ülke çapındaki gazetelerde yer aldı.

Oppenheimer ayrıldığı için fazla üzülüyor sayılmazdı. Bir üzün-

---

* Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt. 6, s. 173.

† Strauss, dosyaya not, 22.4.63, Strauss Evrakı, HHL.

‡ A.g.e., 29.4.65, Strauss Evrakı, HHL.

tüsü, Kitty ile yaklaşık yirmi yılını geçirdiği Olden Malikânesi'nden taşınmak zorunda kalacak olmasıydı. Robert, mütevelli heyetinin enstitü arazisinde kendisine yeni bir ev inşa etmek veya bir şekilde ona ve ailesine konut sağlamak yönünde oy kullandığını duyunca biraz rahatladı. Oppenheimer'lar bir mimar olan Henry A. Jandel'e sipariş verdiler ve Olden Malikânesi'nden iki yüz metre aşağıda bir arsaya inşa edilecek cam ve çelikten tek katlı bir yapı olan yeni modern evin bir modelini oluşturdular. Ancak sırf kişisel bir intikam eylemi olarak Strauss, projeyi engellemek için mütevelli olarak hâlâ hatırı sayılır nüfuzunu kullandı. 8 Aralık 1965'te Strauss, mütevelli arkadaşlarına bu plana "olumsuz baktığını" söyledi. Oppenheimer'ın kampüste yaşamasının, hele de Olden Malikânesi'nin yakınında olmasının "bir hata" olduğunu savundu. Başka bir mütevelli, Harold K. Hochschild, sözünü keserek, "Princeton bile çok yakın sayılır," dedi.* Kısa sürede Strauss, mütevelli heyetini sözlerinden dönmeye ikna etti. Oppenheimer ertesi gün bunu duyunca "öfkelendi." Eğer bu kurulun kesin kararıysa, Princeton'dan tamamen ayrılacağını söyledi. Robert'ın öfkesini anlamak mümkündü. Kitty ise öfkesini bir başka mütevelliden ve karısından çıkardı. Kadın Strauss'a aralarında "çok nahoş bir konuşma geçtiğini" söyledi. Strauss, görünmez elleriyle tüm bu işlerin içinde vardı ve Oppenheimer'lara sadece şüpheleriyle baş başa kalmak düşüyordu. Aralık ayında durum buydu. Ancak Şubat 1966'ya gelindiğinde Oppenheimer bir şekilde mütevelli heyetini yeniden fikir değiştirmeye ikna etti. Öfkeli Strauss'a rağmen Oppenheimer'ın istediği arazide evini inşa etmesine izin verildi. İnşaat Eylül 1966'da başladı ve ev bir sonraki senenin bahar aylarında tamamlandı.† Ama Oppenheimer bu evde yaşama olanağı bulamadı.

1965 sonbaharında, Oppie kontrol için doktoruna gitti. Çok sık yaptığı bir şey değildi ama o gün eve geldi ve sağlığının çok iyi olduğunu açıkladı. "Hepinizden daha uzun yaşayacağım," dedi espriyle.‡

---

* A.g.e., 14.12.65, Strauss Evrakı, HHL.

† Georgia Whidden (IAS), Bird'e e-posta, 24.2.04.

‡ Sis Frank, röportaj: Sherwin, 18.1.82, s. 3; Verna Hobson, röportaj: Sherwin, 31.7.79, s. 26.

Ancak iki ay sonra, sigara tiryakisi Oppenheimer'ın öksürüğü belirgin bir şekilde kötüleşti. O Noel St. John'da, Sis Frank'e "korkunç boğaz ağrısından" yakındı ve "Belki de çok fazla sigara içiyorum," diye mırıldandı. Kitty sadece kötü üşüttüğünü düşünüyordu. Sonunda, Şubat 1966'da onu New York'ta bir doktora götürdü. Teşhis açık ve kahrediciydi. Kitty, Verna Hobson'a telefonda, "Robert kanser," diye fısıldadı.

40 yıldır aldığı ağır tütün dumanı boğazına büyük zarar vermişti. Arthur Schlesinger, Jr., "korkunç haberi" duyduğunda, ona hemen şöyle yazdı: "Önümüzdeki ayların senin için ne kadar zor olacağını hayal edebiliyorum. Bu korkunç çağda çoğu insandan daha korkunç şeylerle karşılaştın ve hepimize ahlaki cesaret, kararlılık ve disiplin örneği oldun."*

Artık sigara tiryakisi olmasa da Oppenheimer hâlâ piposunu tüttürmeye devam ediyordu. Mart ayında, gırtlağından ağrılı ve sonuçsuz bir ameliyat geçirdi ve ardından New York'taki Sloan-Kettering Enstitüsü'nde kobalt radyasyon tedavisi görmeye başladı. Arkadaşlarıyla kanser konusunda oldukça samimi konuştu. Francis Fergusson'a "hastalığın olduğu yerde durabileceğine dair pek umudu olmadığını" söyledi.† Nitekim mayıs ayının sonlarına gelindiğinde, herkes onun "günden güne eridiğini" görebiliyordu.

1966'da güzel bir bahar gününde, Lilienthal Olden Malikânesi'ne uğradı ve Robert'ın Los Alamos'tan sekreteri Anne Marks'ın da orada misafirlikte olduğunu gördü. Lilienthal, Robert'ın görünüşü karşısında şaşkınlığa uğradı. "Robert'ın kendisi de ilk kez söylediği gibi 'gelecekten emin değildi', bembeyaz kesilmişti ve korkuyordu."‡ Kitty ile bahçede yalnız yürüyen Lilienthal, ona Robert'ın durumunun nasıl olduğunu sordu. Kitty donup kaldı, dudağını ısırdı; bu sefer söyleyecek söz bulamamıştı. Lilienthal eğilip yanağını nazikçe öpünce, derin bir inlemenin ardından ağlamaya başladı. Bir süre sonra doğruldu, gözyaşlarını sildi, içeri girip Anne ve Robert'a katılmayı önerdi. Lilienthal o akşam günlüğüne, "Bir kadının gücüne hiç bu kadar hayran olmamıştım," yazdı. "Robert sadece onun kocası

* Arthur Schlesinger, Jr.'dan JRO'ya, 21.2.66, kutu 65, JRO Evrakı.

† Francis Fergusson, röportaj: Sherwin, 23.6.79, s. 10.

‡ Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt. 6, s. 255.

değil, geçmişi, hem mutlu hem de ıstıraplı geçmişiydi. Kahramanıydı onun ve şimdi de büyük 'derdiydi."

Haziran 1966'da Robert, Princeton'un diploma töreninde "fizikçi ve denizci, filozof ve süvari, dilbilimci ve aşçı, güzel şarap ve şiir âşığı" olarak takdim edildi ve fahri doktora unvanı aldı.* Ama bitkin ve tükenmiş görünüyordu; sinir sıkışmasından mustaripti, baston ve bacak desteği olmadan yürüyemiyordu.

Hastalığı yüzünden kırılganlaşan ve bariz örselenen Robert, yine de bir şekilde irileşmiş gibi görünüyordu. Freeman Dyson, "Bedensel gücü azaldıkça ruhu güçlendi; kaderini zarifçe kabul etti; işine devam etti; asla şikâyet etmedi; aniden basitleşti ve artık kimseyi etkilemeye çalışmaz oldu," diyordu.† Kendini dramatize etme yeteneği olan bir adamdı ancak şimdi Dyson onu, "basit, dolambaçsız ve yılmaz bir şekilde cesur" görüyordu. Lilienthal, Robert'ın zaman zaman "hayat dolu ve neredeyse neşe içinde" göründüğünü söylüyordu.‡

Temmuz ayının ortalarında doktoru boğazında herhangi bir tümör izine rastlamadı.§ Radyasyon tedavisi onu yormuştu ama işe yaramış gibi görünüyordu. 20 Temmuz'da Kitty ile St. John'a döndüler. Adada onu bir yıldır görmeyen arkadaşları onun "tam bir hayalet" gibi göründüğünü düşünüyordu.¶ Mırıldanarak, yüzmeye gitmek istediğini söylüyor ama St. John çevresindeki sürekli sıcak suların onu üşüttüğünden yakınıyordu. Bunun yerine sahil boyunca biraz yürüyüş yapıyor ve karşılaştığı herkese, hatta yabancılara bile nazik ve sabırlı davranıyordu. Sis Frank'in kocası Carl'ın ciddi bir kalp ameliyatından sonra toparlamaya başladığını öğrenen Robert onu ziyarete gitti. "Robert ona karşı çok nazikti," diyordu Sis, "onu bu korkunç travmadan çıkarmaya çalışıyordu."

Robert o sırada protein tozu ile takviye edilmiş bir sıvı diyetindeydi. Sis Frank'e, "O tavuk salatalı sandviçi yiyebilmek için sana

---

* Pais, *A Tale of Two Continents*, s. 399; Goodchild, *J. Robert Oppenheimer*, s. 279; Michelmore, *The Swift Years*, s. 253.

† Dyson, röportaj: Jon Else, 10.12.79, s. 4; Dyson, *Disturbing the Universe*, s. 81.

‡ Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal*, cilt. 6, s.234.

§ JRO'dan Nicolas Nabokov'a, telgraf, 11.7.66, Nabokov klasörü, kutu 52, JRO Evrakı.

¶ Sabra Ericson, röportaj: Sherwin, 13.1.82, s. 16, 21; Sis Frank, röportaj: Sherwin, 18.1.82, s. 4.

neler verirdim, bilemezsin," dedi.* Immu ve Inga Hiilivirta'nın yeni evinde akşam yemeğine davet edilen Robert, kuzu pirzolasını yiyemedi ve sadece bir bardak süt içebildi. Inga, "Onun için çok üzülmüştüm," diyordu. Yaklaşık beş hafta sonra, ağustos sonlarında o ve Kitty Princeton'a döndü. Robert daha iyi hissediyordu. Hâlâ boğaz ağrısı vardı ama kendini daha güçlü buluyordu. Doktorları boğazını tekrar incelediler ve kanser izine rastlamadılar. Oppenheimer bir arkadaşına, "Aslında iyileştiğime ikna oldular," diye yazdı.† Princeton'da sadece beş gün kaldıktan sonra Berkeley'ye uçtu ve eski arkadaşlarıyla bir hafta geçirdi. Eylül ayında döndüğünde, doktorlarına sürekli ağrıdan şikâyet etti, "ancak çok kapsamlı bakmadılar ve rahatsızlığını radyasyona bağladılar."

O sonbaharın başlarında Oppenheimer'lar, enstitünün yeni direktörü Carl Kaysen'a yer açmak için sevgili Olden Malikânesi'nden taşınmak zorunda kaldılar. Robert ve Kitty geçici olarak, eskiden fizikçi C.N. Yang tarafından kullanılan 284 Mercer Yolu'ndaki bir eve taşınmaya karar verdi. Birkaç yıldır boştu ve oldukça kasvetli bir yerdi. Komşuları Freeman ve Imme Dyson'dı. Dyson'ların küçük oğlu George'un çocukluğu, Oppenheimer'ın direktörlük yıllarında enstitünün arazisinde geçmişti ve, "O [Oppenheimer] çok, çok güçlü bir figürdü; içinde yaşadığımız dünyanın yardımsever ama gizemli hükümdarıydı," diyordu.‡ Ancak Oppenheimer yan tarafa taşınınca, "Biz çocuklara bir hayalet gibi görünür olmuştu, krallığını kaybetmiş, yandaki bahçede volta atıyordu, çok solgun ve zayıftı," diyecekti.

Robert, 3 Ekim'e kadar doktoruna bir daha görünmedi. Oppenheimer, Kültürel Özgürlük Kongresi'nden arkadaşı "Nico" Nabokov'a "O zamana kadar," diye yazdı, "kanser çok belirginleşti ve damağa, dil ve sol östaki borusuna kadar yayıldı."§ Ameliyat edilebilir değildi, bu nedenle doktorları, bu sefer betatron ile haftada üç kez radyasyon tedavisi reçete ettiler: "Zaten ülserli bir boğazla yeniden radyasyon almanın büyük bir zevk olmadığını herkes bilir. Henüz fena değil ama gelecekten pek emin olamıyorum," diyordu.

---

* Hiilivirta, röportaj: Sherwin, 16.1.82, s. 9, 12.

† JRO'dan Nicolas Nabokov'a, 28.10.66, Nabokov klasörü, kutu 52, JRO Evrakı.

‡ George Dyson, Bird'e e-posta, 23.5.03.

§ JRO'dan Nicolas Nabokov'a, 28.10.66, Nabokov klasörü, kutu 52, JRO Evrakı.

İstifasıyla birlikte erken bir ölüm ihtimaliyle karşı karşıya kalmıştı. Ekim ortasında, Lilienthal uğradı ve haberi öğrendi. Robert'ın bir zamanlar parlak mavi olan gözleri şimdi acıdan kıpkırmızı görünüyordu. "Robert Oppenheimer'ın son demleri," diye yazdı Lilienthal daha sonra günlüğüne, "ve Kitty'nin gözyaşlarını bastırmak için yapabileceği her şeyi yaptığı bu dönem çok kısa sürebilir."* Kasım ayında Robert bir arkadaşına: "Artık çok daha az konuşabiliyor ve yemek yiyebiliyorum," diye yazdı.† Aralık ayında Paris'e gitmeyi umut etmişti ancak doktorları Noel'e kadar düzenli radyasyon tedavilerine devam etme konusunda ısrar ettiler. Gitmek yerine evde kalarak Francis Fergusson ve Lilienthal gibi eski arkadaşlarını gördü. Aralık ayının başlarında Colorado'dan Frank geldi.‡

Aralık 1966'nın başlarında, Oppenheimer kariyerinin çoğunu Brezilya'da ve daha sonra İngiltere'de geçirmiş olan eski öğrencisi David Bohm'dan haber aldı. Bohm, mektubunda Kipphardt oyununu ve Los Alamos hakkında Oppenheimer ile röportaj yapılan bir televizyon programını gördüğünü söylüyordu. Bohm, "Özellikle kendi adınıza suçluluk duygusundan bahsettiğiniz ifadeniz nedeniyle oldukça rahatsız oldum," diyordu.§ "Böyle bir suçluluk duygusuna kapılmanın kalan ömrünüzü boşa harcamak olduğunu düşünüyorum." Daha sonra Oppenheimer'a Jean-Paul Sartre'ın "kahramanın sonunda sorumluluğu kabul ederek suçluluktan kurtulduğu" oyununu hatırlattı. "Anladığım kadarıyla, insan geçmişteki eylemlerden dolayı suçluluk duyuyor çünkü bunlar *eskiden* yaşanmış ve hâlâ etkileri *devam eden* şeyler," diyordu. Bohm, salt suçluluk duygularının anlamsız olduğuna inanıyordu. "Sizin yaşadığınız ikilemin bilhassa zor olduğunu anlayabiliyorum. Olanlardan ne oranda sorumlu olduğunuzu yalnızca siz değerlendirebilirsiniz."

Oppenheimer hemen yanıtladı: "Oyun ve benzeri şeyler uzun süredir ortalıkta dolanıyor. Los Alamos'ta yaptıklarımdan ve yapmış olabileceklerimden dolayı asla pişmanlığımı ifade etmedim. Aslında, çeşitli ve tekrarlayan vesilelerle, tüm siyah ve beyazlarıyla

* Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal,* cilt. 6, s. 299-300.

† Michelmore, *The Swift Years,* s. 254.

‡ 1966 desk book, kutu 13, JRO Evrakı.

§ David Bohm'dan JRO'ya, 29.11.66; JRO'dan Bohm'a, taslak mektup, 2.12.66 ve JRO'dan Bohm'a, 5.12.66, Bohm dosyası, kutu 20, JRO Evrakı.

bunun pişman olmadığım bir şey olduğunu hep vurguladım." Ve sonra, mektubu postalamadan önce düzelttiği sözcüklerle şöyle yazdı: "Kipphardt'ın metninde en çok midemi bulandıran şey, gerçekten böyle bir pişmanlık varmış gibi bana söyletilen uzun ve tamamen hayal ürünü final cümleleriydi. Sorumluluk ve suçlulukla ilgili duygularım her zaman şimdiki zamanla ilgili olmuştur ve bunlar şimdiye kadar bu hayatta beni fazlasıyla meşgul etmeye yetti."

Look dergisi muhabiri Thomas B. Morgan, Aralık ayı başlarında enstitüdeki ofisine röportaj için uğradığında Oppenheimer, Bohm'la bu yazışmasını pekâlâ aklında tutmuş olabilir. Morgan onu penceresinden yaprak dökmüş ağaçlara ve gölete bakarken buldu. Ofisinin duvarına, Kitty'nin atıyla zarif bir şekilde çitin üzerinden atladığını gösteren eski bir fotoğraf asılmıştı. Morgan ölmek üzere olduğunu görebiliyordu. "Çok zayıf düşmüştü, artık dahi bir kovboy gibi görünen o eski uzun ince adam değildi. Yüzünde derin çizgiler vardı. Saçları beyaz sisten farksızdı. Yine de o zarafeti hâlâ koruyordu." Konuşmaları felsefi bir hâl alırken, Oppenheimer "sorumluluk" kelimesini vurguladı ve Morgan kelimeyi neredeyse dini anlamda kullandığını öne sürünce, Oppenheimer bunun "dini bir kavramı aşkın bir varlığa bağlamadan kullanmak için seküler bir araç" olduğunu söyledi. "Burada 'etik' kelimesini kullanmayı seviyorum. Bomba üzerinde çalışırken de içimde çok güçlü olan bir duyguydu ama şimdi etik meseleler hakkında her zamankinden daha net oldum. Şimdi, seçim, eylem ve bunların yarattığı gerilimi yansıtan 'sorumluluk' gibi bir sözcük olmadan, hayatımı nasıl tanımlayabilirim, bilmiyorum. Bilgiden bahsetmiyorum, yapabileceklerinizle sınırlanmış olmaktan bahsediyorum. Güç olmadan anlamlı bir sorumluluktan bahsedilemez. Bu, yalnızca kendi yaptığınız işler üzerindeki güç olabilir ama artan bilgi, artan zenginlik, boş geçen zamanlar hep sorumluluğun akla gelebileceği alanı genişletiyor."

Bu monologdan sonra Morgan şöyle yazdı: "Oppenheimer daha sonra avuçlarını yukarı çevirdi, uzun, ince parmaklarını kullanarak dinleyicisini de karar cümlesine kattı: 'Siz ve ben,' dedi, 'ikimiz de zengin değiliz. Ancak sorumluluk söz konusu olduğunda, ikimiz de

şu anda açlık seviyesindeki insanların en korkunç ıstırabını hafifletebilecek durumdayız."*

Bu, kırk yıl önce Corsica'da Proust okurken öğrendiği "zalimliğin en korkunç ve kalıcı hâlinin, kişinin başkalarında açtığı yaralara karşı kayıtsızlığı olduğu" gerçeğini söylemenin yalnızca farklı bir yoluydu.† Robert, kayıtsız kalmak şöyle dursun, hayatında başkalarına verdiği acının kesinlikle farkındaydı ama yine de kendisini suçluluk duygusuna teslim etmiyordu. Sorumluluğunu kabul ediyor, asla inkâr etmeye çalışmıyordu. Ancak güvenlik soruşturmasından beri yine de kayıtsızlığın "zulmü"ne karşı savaşacak kapasiteye veya motivasyona sahip görünmüyordu. Bu anlamda Rabi, "Hedeflerine ulaştılar. Onu onlar öldürdü," derken haklıydı.‡

6 Ocak 1967'de Robert'ın doktoru radyasyon tedavisinin kanserine karşı etkisiz kaldığını söyledi. Ertesi gün Robert ve Kitty, Lilienthal ve diğer arkadaşlarını öğle yemeğine çağırdı. Çok pahalı bir kaz ciğeri ikram ettiler ve Kitty mükemmel bir ev sahibesi gibi davrandı. Ama Lilienthal ayrılırken Robert ona paltosunu giydirdi ve, "Pek tadım yok; doktor dün bize kötü bir haber verdi." dedi.§ Kitty daha sonra Lilienthal'i evin dışında uğurlarken aniden hıçkırıklara boğuldu. "Yaklaşan ölüm yeni bir hikâye değil," diye yazdı Lilienthal o akşam, "ama bu çok haksız ve acımasız bir hikâye. Robert, en azından ben yanındayken, kadere mahkûm, içe dönük, katı gözlerle bakıyor ve son hakikate kendini kaptırmış görünüyordu."

10 Ocak'ta Los Alamos yıllarından arkadaşı Sir James Chadwick'e yazdığı mektupta "kanserli bir boğazla savaştığını. . . ve pek başarılı olduğunun söylenemeyeceğini" yazdı.¶ "Ehrenfest'in sigara içmenin kötülükleri konusundaki şiddetli eleştirilerini hatırlıyorum. Eleştirilerin bile böylesine sevgi ve ışıkla dolu olduğu şanslı bir zamanda yaşadık, değil mi?"

O ocak ayının sonlarında bir gün, Robert on dört yıllık sekreteri

---

* Thorpe, "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," tez, s. 629-30; Thomas B. Morgan, "With Oppenheimer, on an Autumn Day," *Look*, 27.12.66, s. 61-63.

† Chevalier, *Oppenheimer*, s. 34-35.

‡ *The Day After Trinity*, Jon Else.

§ Lilienthal, *The Journals of David E. Lilienthal*, cilt. 6, s. 348.

¶ JRO'dan James Chadwick'e mektup, 10.1.67, kutu 26, JRO Evrakı.

Verna Hobson'ı çağırdı ve onu Princeton'dan ayrılması için nazikçe teşvik etti. Hobson, Robert direktörlükten ayrıldıktan sonra emekli olmayı planlamıştı. Ama Robert'ın hasta olduğunu ve Kitty'nin hâlâ ona çok bağımlı olduğunu bildiğinden ertelemişti. "Biliyordum, yakında öleceğini ima ediyordu ve o zaman gitmezsem Kitty'den ayrılma benim için o kadar zor olurdu ki asla başaramazdım," diyordu Hobson.*

1967 Şubat ayının ortalarında Robert sonunun yaklaştığını anlamıştı. "Biraz acı çekiyorum. . . işitmem ve konuşmam çok kötü" diye yazdı bir arkadaşına.† Doktorları daha fazla radyasyon alamayacağına karar verdiler, bu yüzden güçlü bir kemoterapi rejimine girmesini istediler. Ama o evde kaldı ve birkaç arkadaşına ziyaretlerini memnuniyetle karşılayacağını bildirdi. Nico Nabokov defalarca eve geldi ve diğer arkadaşlarını da Robert'ı ziyaret etmeye çağırdı.

15 Şubat Çarşamba günü Robert, bir sonraki yılın misafir araştırmacı adaylarını seçmek üzere enstitüdeki komite toplantısına katılmak için büyük çaba sarf etti. Bu Freeman Dyson'ın onu son görüşüydü. Ancak herkes gibi Oppenheimer da ödevini yapmış, çok sayıda başvuru dosyasını okumuştu. Dyson daha sonra şöyle yazmıştı: "Ancak büyük güçlükle konuşabiliyordu," ama yine de "çeşitli adayların zayıf ya da güçlü noktalarını tam olarak hatırlıyordu. Ağzından duyduğum son sözler, 'Weinstein'ı alalım. O iyi,' oldu."‡

Ertesi gün Louis Fischer uğradı.§ Son yıllarda Fischer ve Oppenheimer rahat, samimi arkadaş olmuşlardı. Dünyayı gezen ünlü bir gazeteci olan Fischer, aralarında *Mahatma Gandhi'nin Yaşamı* (1950) ve *Stalin'in Yaşamı ve Ölümü* (1953) gibi popüler kitaplar da bulunan iki düzineden fazla eserin yazarıydı. Robert, özellikle 1964 tarihli Lenin biyografisini sevmişti. Kitty, Robert'ı oyalamak için Fischer'den elindeki kitap projesinin bölümlerini getirmesini istemişti.

Fischer zili çaldı ve birkaç dakika sessizce bekledi ama açan

---

* Verna Hobson, röportaj: Sherwin, 31.7.79, s. 10.

† Michelmore, *The Swift Years,* s. 254.

‡ Dyson, *Disturbing the Universe,* s. 81. Marvin Weinstein, 1967'den 1969'a kadar enstitüde araştırmacı olarak çalışmış Columbia Üniversitesi çıkışlı bir fizikçiydi.

§ Louis Fischer'den Michael Josselson'a, 25.2.67, klasör 3a, kutu 5, Fischer Evrakı, PUL, George Dyson'ın izniyle.

olmayınca pes ederek ayrılıyordu ki üst kattaki bir pencerenin vurulduğunu duydu. Başını kaldırdığında, Robert'ın ona dönmesini işaret ettiğini gördü. Biraz sonra Robert kapıyı açtı. İşitme duyusunun çoğunu kaybetmişti, bu yüzden çalan kapı zilini duymamıştı. Robert Fischer'ın paltosunu çıkarmasına acemice yardım etmeye çalıştı ve sonra iki arkadaş boş bir masaya karşılıklı oturdu. Fischer, George Kennan için biraz araştırma yapmak üzere Rusça becerilerini kullanan Toni ile yakın zamanda konuştuğunu söyledi. Robert konuşmaya başladığında, "O kadar kötü bir mırıltı çıkardı ki, sanırım beş kelimeden birini ancak anladım," diyordu Fischer.* Ama Kitty'nin uyuduğunu –geceleri iyi uyuyamıyordu– ve evde başka kimsenin olmadığını aktarmayı başardı.

Fischer taslak çalışmasının iki bölümünü verdiğinde, Robert birkaç sayfasını okumaya başladı ve Fischer'ın kaynak materyali hakkında bir soru sordu: "Berlin'den mi?" dedi. Fischer sayfadaki bir dipnotu işaret etti. Fischer daha sonra, "Bunun üzerine bana çok tatlı bir gülümsemeyle baktı," diye yazdı. "Son derece zayıf görünüyordu, saçları seyrek ve beyazdı, dudakları kuru ve çatlamıştı. Okurken de okumazken de konuşuyormuş gibi dudaklarını kıpırdatıyor ama konuşmuyordu, muhtemelen bunun kötü bir izlenim bıraktığını fark ettiğinden kemikli elini dudaklarının önünde tutuyordu; tırnakları maviydi."

Yirmi dakika kadar sonra Fischer, gitme zamanının geldiğini düşündü. Dışarı çıkarken, ikinci kata çıkan merdivenlerin ikinci basamağında bir paket sigara gördü. Paketten üç sigara düşmüş ve yakındaki halının üzerinde duruyordu, Fischer onları alıp pakete geri koymak için uzandı. Ayağa kalktığında yanında olan Robert cebine uzanarak bir çakmak çıkardı ve yaktı. Fischer'ın sigara içmediğini ve evden çıkmak üzere olduğunu biliyordu ama bu hareketi içgüdüseldi. Misafirlerinin sigarasını ilk yakan hep o olmuştu. Birkaç gün sonra Fischer, "Zihninin iflas ettiğini bildiğine ve muhtemelen ölmek istediğine dair güçlü bir izlenim edindim," diye yazdı. Fischer'a ısrarla paltosunu giymesinde yardım ettikten sonra, Robert kapıyı açtı ve zor döndürdüğü diliyle, "Yine gel," dedi.

---

* A.g.e.

Francis Fergusson, 17 Şubat Cuma günü eve uğradı. Robert'ın epey kötüleştiğini görebiliyordu. Hâlâ yürüyebiliyordu ama şimdi kırk beş kilonun altındaydı. Yemek odasında birlikte oturdular ama kısa bir süre sonra Fergusson, Robert'ı o kadar dermansız gördü ki ayrılması gerektiğini düşündü. "Onu yatak odasına götürdüm ve orada bıraktım. Ve ertesi gün öldüğünü duydum."*

Robert, 18 Şubat 1967 Cumartesi günü 22.40'ta uykusunda öldü. Sadece altmış iki yaşındaydı. Kitty daha sonra bir arkadaşına, "Ölümü içler acısıydı. Önce çocuğa, sonra bebeğe dönüştü. Sesler çıkarıyordu. Odaya giremiyordum; girmem gerekiyordu ama yapamıyordum. Dayanamıyordum," diyerek içini döktü.† İki gün sonra cenazesi yakıldı.

Lewis Strauss, Kitty'ye "Robert'ın ölüm haberine üzüldüğünü" iddia eden bir telgraf gönderdi.‡ Yurtiçinde ve yurtdışında gazeteler uzun, övgü dolu taziyeler yayımladı. Londra'da çıkan *Times* onu tam bir "Rönesans adamı" olarak tanımladı.§ David Lilienthal *New York Times*'a, "Dünya asil bir ruhu, şiir ve bilimi bir araya getiren bir dâhiyi kaybetti," dedi.¶ Edward Teller'ın sözleri bu sefer o kadar can sıkıcı değildi: "Onu [Los Alamos Laboratuvarı] organizasyonunda yaptığı muhteşem ve çok lüzumlu işle hatırlamak istiyorum," dedi. Moskova'da, Sovyet haber ajansı Tass, "olağanüstü bir Amerikalı fizikçinin" öldüğünü duyurdu. *The New Yorker* onu "olağanüstü fiziksel zarafet ve fazilete sahip bir adam, entelektüel çevresine kalıcı bir dokunuşta bulunan bir aristokrat" olarak tanımladı.** Senatör Fulbright, Senato'da bir konuşma yaptı ve merhum fizikçi hakkında,

---

* Francis Fergusson, röportaj: Sherwin, 7.7.79, s. 19, ve 23.6.79, s. 10.

† JRO death certificate, no. 08006, State Department of Health of New Jersey; Dyson, *Disturbing the Universe,* s. 81; Sabra Ericson, röportaj: Sherwin, 13.1.82, s. 20. Princeton Hastanesi'nin patoloji bölüm başkanı Dr. Stanley Bauer'e göre Oppenheimer'ın otopsi raporu dışarıdan alınmış toksik bir madde, muhtemelen kemoterapi nedeniyle karaciğerinde nekroz belirtileri olduğunu gösteriyordu. Ayrıca görünüşe göre, radyasyon tedavisi Oppenheimer'ın gırtlak kanserini tamamen ortadan kaldırmıştı. Bu durumda ölüm nedeni kemoterapi oldu.

‡ Strauss'tan Kitty Oppenheimer'a, telgraf, 20.2.67, Strauss Evrakı, HHL.

§ Ferenc M. Szasz, "Great Britain and the Saga of J. Robert Oppenheimer," *War in History,* cilt. 2, no. 3 (1995), s. 320.

¶ NYT, 20.2.67.

** "Talk of the Town," *The New Yorker,* 4.3.67.

"Yalnızca özel dehasıyla bizim için neler yaptığını değil; bizim ona neler yaptığımızı da hatırlayalım," dedi.*

25 Şubat 1967'de Princeton'daki anma töreninden sonra Oppenheimer, ilkbaharda Washington'daki Amerikan Fizik Derneği'nin özel oturumunda bir kez daha anıldı. Orada Isidor Rabi, Bob Serber, Victor Weisskopf ve birkaç kişi daha konuştu. Bu konuşmalar daha sonra Rabi'nin yazdığı bir önsözle toplanarak kitap hâline getirildi. "Oppenheimer'da," diyordu, "toprak unsuru zayıftı. Yine de, karizmasının temeli, özündeki o manevi nitelik, konuşma ve ifade tarzındaki o incelikti. Kendini hiçbir zaman tam olarak ifade etmedi. Her zaman, içinde henüz gün yüzüne çıkmamış derin bir anlayış ve sezgi olduğuna dair bir his bıraktı."†

Kitty kocasının küllerini bir kavanozda Hawksnest Körfezi'ne götürdü ve fırtınalı, yağmurlu bir öğleden sonra, o, Toni ve St. John'dan iki arkadaşı, John Green ve kayınvalidesi Irva Clair Denham, sahil evlerinden görünen küçük bir ada olan Carval Kayalıkları'na doğru açıldılar. Carval Kayalıkları, Congo Adası ve Lovango Adası arasında bir noktaya geldiklerinde John Green motoru durdurdu. Altlarındaki suyun derinliği yirmi metreydi. Kimse konuşmuyordu ve Robert'ın küllerini denize serpmek yerine Kitty kavanozu denize attı. Kavanoz hemen batmadı, tekneyi suda süzülen kavanozun etrafında döndürdüler ve sonunda dalgalı denizin dibinde kaybolucaya kadar sessizce izlediler. Kitty, Robert'la bu konuyu konuştuklarını söyledi: "Olmak istediği yer orasıydı."‡

---

* *Congressional Record,* 19.2.67.

† Rabi, ve diğ., *Oppenheimer,* s. 8.

‡ John ve Irva Green, ve Irva Claire Denham, röportaj: Sherwin, 20.2.82, s. 1-2.

SONSÖZ

"Bir Tane Robert Var"

Oppie'nin ölümünden bir iki yıl sonra Kitty, Robert'ın yakın arkadaşı ve eski öğrencisi Bob Serber ile yaşamaya başladı. Bir arkadaşı yanlışlıkla Serber'a "Robert" diye seslenince Kitty onu sert bir şekilde azarladı: "Ona Robert deme—sadece bir tane Robert var." 1972'de Kitty, tik ağacından on altı metrelik muhteşem bir tekne satın aldı, adını da* "Moonraker" koydu.† *Bu ad, büyük yelkenli gemilerdeki en üst yelken ya da aklını yitirmiş kişi için söyleniyordu. Kitty, Mayıs 1972'de Serber'ı onunla birlikte dünyayı dolaşmaya ikna etti. Ama çok uzağa gidemediler. Kitty, Columbia kıyılarında o kadar hastalandı ki, Serber tekneyi çevirdi ve Panama limanına doğru dümen kırdı. Kitty, 27 Ekim 1972'de Panama City'deki Gorgas Hastanesi'nde emboliden öldü.‡ Külleri, 1967'de Robert'ın vazosunun denizin dibine gönderildiği St. John sahilindeki aynı noktada, Carval Kayalıkları'nın dibine saçıldı.*

Colorado Üniversitesi fizik bölümünde bir kadro alan Frank Oppenheimer sonunda 1959'da, sürgünden on yıl sonra, akademiye geri döndü. 1965'te Londra'daki University College'da kabarcık odası araştırmaları yapmak için prestijli Guggenheim Bursu'nu kazandı. O yıl Avrupa'dayken, o ve Jackie bir dizi bilim müzesini ziyaret etti; temel bilimsel kavramları göstermek için modeller kullanan Palais de la

* Charlotte Serber 1967'de intihar etti.

† Serber, *Peace and War,* s. 218-19.

‡ Serber, *Peace and War,* s. 221; Pais, *The Genius of Science,* s.285.

Découverte'den özellikle etkilendiler. Amerika'ya döndüklerinde, o ve Jackie, çocuklara ve yetişkinlere fizik, kimya ve diğer bilimsel alanlarda "uygulamalı" deneyimler kazandıracak bir bilim müzesi için plan yapmaya başladılar. Fikir tuttu ve Ağustos 1969'da çeşitli vakıfların bağışlarıyla Frank ve Jackie Oppenheimer'ın Exploratorium'u San Francisco'nun 1915'te inşa edilmiş ve yenilenmiş anıtsal sergi salonu Güzel Sanatlar Sarayı'nın mekânında kapılarını açtı. Exploratorium kısa sürede "katılımlı müze hareketi"nde bir vitrin hâline geldi ve Frank de onun karizmatik direktörü oldu. Jackie ve oğulları Michael, Frank ile yakın çalıştı ve müze, bir aile girişimi hâline gelerek belki de dünyanın en ilginç pedagojik bilim müzesi oldu.

Robert, Frank'le gurur duyardı. İki kardeşin bilime, sanata ve siyasete adanan iki yaşam boyunca öğrendikleri her şey Exploratorium'da bir araya getirildi. Frank, "Exploratorium'un bütün amacı," diyordu, "insanların çevrelerindeki dünyayı anlayabileceklerine inanmalarını sağlamak. Bence birçok insan bir şeyleri anlamaya çalışmaktan vazgeçti ve fiziksel dünyadan vazgeçince sosyal ve politik dünyadan da vazgeçiliyor. Bir şeyleri anlamaya çalışmaktan vazgeçersek, sanırım hepimiz batarız." Frank, Exploratorium'unu 1985'teki ölümüne kadar "yardımsever bir hükümdar" olarak yönettiyse bu, her zaman "insan anlayışının küçük bir azınlığın yararlandığı bir iktidar aracı olmaktan çıkıp, herkes için güç ve keyif kaynağı olması" yönündeki eşitlikçi anlayışla mümkün oldu.*

Peter Oppenheimer, New Mexico'ya taşınarak babasının Sangre de Cristo Dağları'na bakan Perro Caliente kulübesine yerleşti. Yıllar içinde üç çocuk büyüttü. İki kez boşandı, sonunda Santa Fe'ye yerleşti ve müteahhit ve marangoz olarak geçimini sağladı. Peter, bir çevre aktivisti olarak ara sıra kapı kapı dolaşıp bölgedeki nükleer atık tehlikesine karşı lobi yaptığı zaman bile atom bombasının babasıyla olan ailevi bağlantısının reklamını asla yapmadı.

Babasının ölümünden sonra Toni bocaladı. Serber, "Toni kendini her zaman Kitty'nin emrinde hissetti," diyordu.† "Kitty hayatını o kadar çok yönetiyordu ki Toni asla bağımsız olamadı." Güçlü annesi, yüksek lisans yapması için ona baskı yapmıştı, ancak Toni bir süre

* Hilde Hein, *The Exploratorium*, s. ix-x, xiv-xv, 14-21.

† Robert Serber, röportaj: Sherwin, 11.3.82, s. 20.

sonra okulu bıraktı. Bir süre New York'ta küçük bir apartman dairesinde yalnız yaşadı ancak çok az yakın arkadaşı vardı. Sonunda oradan taşındı ve Serber'ın Riverside Drive'daki büyük dairesinin arka odasına yerleşti. Lisan becerilerini kullandı ve 1969'da üç dilde tercüman olarak Birleşmiş Milletler'de geçici bir iş buldu. Sabra Ericson'ın dediğine göre "herhangi bir sorun yaşamadan bir dilden diğerine geçebiliyordu ama bir şekilde, her zaman suratına tokadı yiyordu." Bu pozisyon güvenlik izni gerektiriyordu. FBI kapsamlı bir saha soruşturması başlattı ve babası hakkındaki tüm eski suçlamaları araştırdı.† Hassas bir benlik duygusuna sahipseniz acı verici düzeyde garip bir tecelliydi bu; güvenlik izni asla verilmedi.*

Toni sonunda St. John'a çekildi ve adayı kendine yuva belledi. Serber, "St. John'da kalmakla hata yaptı," diyordu.‡ "Demek istediğim çok sınırlı bir yer. Orada konuşabileceği kimse yoktu, gerçekten. . . yaşıtı kimse yoktu." İki kez evlenip iki kez boşanan Toni yalnızca geçici mutluluklar yaşadı. Seçtiği kariyer FBI tarafından engellendi ve hiçbir zaman durumunu düzeltemedi.

İkinci boşanmasından sonra, adaya yeni gelen June Katherine Barlas adında sekiz yaş büyük bir kadınla iyi arkadaş oldu. Toni, Barlas ve diğerleriyle anne babası hakkında nadiren konuşurdu. "Ama babası hakkında konuştuğunda," diyordu Barlas, "her zaman sevgiyle bahsederdi."§ Sık sık Robert'ın verdiği bir lastik tokayı takardı ve eğer onu kaybederse çok üzülürdü. 1954 soruşturmasını konuşmaktan kaçınır, sadece ara sıra "o adamların babasını mahvettiğini" söylerdi.

Ama belliydi ki hâlâ ebeveynleriyle ilgili sorunları vardı. Bir süre St. Thomas'ta bir psikiyatriste göründü ve arkadaşı Inga Hiilivirta'ya bu deneyimin "küçük bir çocukken gördüğü muameleden dolayı ailesine karşı duyduğu kızgınlığı" anlamasına yardımcı olduğunu söyledi.¶ Depresyon nöbetleri geçirdi. Bir gün kendini boğmaya kararlı bir

---

* Sabra Ericson, röportaj: Sherwin, 13.1.82, s. 9.

† "Newark'a mektup," 22.12.69, böl. 59, JRO FBI dosyası (gizliliğin kaldırılması: 23.6.99).

‡ Serber, röportaj: Sherwin, 11.3.82, s. 18; June Barlas, röportaj: Sherwin, 19.1.82, s. 1-7.

§ June Barlas, röportaj: Sherwin, 19.1.82, s. 1; Ellen Chances röportaj: Sherwin, 10.5.79.

¶ Inga Hiilivirta, röportaj: Sherwin, 16.1.82, s. 20.

*şekilde Hawksnest Körfezi'nden Robert'ın küllerinin bir vazoda denizin dibine çöktüğü Carval Kayalıkları'na doğru yüzmeye başladı. Bir arkadaşına anlattığına göre uzun bir süre okyanusta yüzdü ve daha sonra kendini daha iyi hissederek kıyıya döndü.**

Ocak 1977'de bir pazar öğleden sonra, Robert'ın Hawksnest Körfezi'nde inşa ettiği sahil kulübesinde kendini astı.† İntiharı bariz bir şekilde önceden planlanmıştı. Toni yatağında 10.000 dolarlık bir çek ve evi "St. John halkına" devrettiğini söyleyen bir vasiyet bırakmıştı. Adanın her yerinde seviliyordu. "Herkes onu seviyordu," diyordu Barlas, "ama o bunu bilmiyordu." Cenazeye yüzlerce kişi geldi, hatta o kadar çoktu ki birçokları Cruz Körfezi'ndeki küçük kilisenin içinde yer bulamadı.

Hawksnest Körfezi'ndeki kulübe artık yok, bir kasırgaya kurban gitti ama onun yerine şimdi Oppenheimer Plajı olarak adlandırılan yerde bir topluluk evi bulunuyor.

---

* Ed Gibney, röportaj: Bird, 26.3.01.

† June Barlas röportaj: Sherwin, 19.1.82, s. 5; Fiona St.Clair röportaj: Sherwin, 17.2.82, s. 4; Sabra Ericson röportaj: Sherwin, 13.1.82, s. 12.

YAZARIN NOTU VE TEŞEKKÜR

"Oppie ile Uzun Yolculuğum"

MARTIN J. SHERWIN

Robert Oppenheimer iyi bir biniciydi ve bu yüzden 1979 yazında *Sitzfleisch* (kaba et) bilimsel kavramına yeni bir anlam vererek onun biyografisini araştırmaya at sırtında başlamam çok da tuhaf sayılmazdı. Maceram, 1922 yazında Oppie'nin ilk kez güzel Sangre de Cristo Dağları'nı keşfettiği New Mexico, Cowles'un on altı kilometre yukarısında yer alan Los Pinos Çiftliği'nde başladı. Çok uzun yıllardır ata binmemiştim ve en hafif tabirle, önümdeki uzun yolculuk –hem fiilen hem de mecazen– göz korkutucuydu. Grass Dağı'nın 3.000 metrelik zirvesi olan Los Pinos'tan at sırtında birkaç saat uzaklıktaki varış yerim, Oppie'nin 1930'larda kiraladığı ve 1947'de satın aldığı 625 dönümlük arazide muhteşem dağ yamacındaki boş kulübe, "Oppenheimer çiftliği" Perro Caliente idi.

Rehberimiz, Los Pinos'un sahibi ve yerel tarihçi Bill McSweeney idi. Birçok şeyin yanı sıra, bize (eşim ve çocuklarım da benimleydi) 1961'de Santa Fe'deki evinin soyulması sırasında Oppie'nin yakın arkadaşı, çiftliğin önceki sahibi Katherine Chaves Page'in trajik ölümünden bahsetti. Oppie, Katherine ile New Mexico'ya ilk ziyareti sırasında tanışmıştı ve ona olan gençlik tutkusu, onu bu güzel topraklara tekrar tekrar çeken güçlü saiklerden biriydi. Kendi çiftliğini satın aldıktan sonra Oppie; kendisi, kardeşi Frank (ve 1940'tan sonra karısı Kitty) ve çoğunlukla bisikletten daha bağımsız bir şeye

binmemiş olan fizikçiler için her yaz Katherine'in atlarından birkaçını kiraladı.

Yolculuğumun iki amacı vardı. İlki, Oppie'nin arkadaşlarıyla sık sık paylaştığı deneyimi, bu harika vahşi doğada at sürmenin özgürleştirici keyfini küçük ölçekte yaşamaktı. İkinci amaç da aile kulübesinde yaşayan oğlu Peter ile konuşmaktı. Bir ağıl inşa etmesine yardım ederken, bir saatten fazla bir süre ailesi ve hayatı hakkında konuştuk. Unutulmaz bir başlangıçtı.

Birkaç ay önce, Amerika'nın önde gelen teorik fizik okulunun 1930'lardaki kurucusu, eski siyasi aktivist, "atom bombasının babası", tanınmış devlet danışmanı, İleri Araştırmalar Enstitüsü direktörü, halka mal olmuş bir entelektüel ve McCarthy döneminin en önemli kurbanı, fizikçi Robert Oppenheimer'ın biyografisi için yayıncı Alfred A. Knopf ile bir sözleşme imzalamıştım. O zamanki editörüm ve bu kitaba kendini adayanlardan biri olan Angus Cameron'a taslağın dört ya da beş yıl içinde tamamlanacağı konusunda garanti verdim.

Sonraki altı yıl boyunca ülkeyi baştan başa dolaştım ve yurtdışına da çıktım. Birçok insanla tanıştım ve Oppenheimer'ı tahmin ettiğimden daha fazla tanıyan birçok insanla birçok röportaj yaptım. Çok sayıda arşiv ve kütüphaneye girdim, on binlerce mektup, not ve hükümet belgesi topladım –sadece FBI'dan on bin sayfa– ve nihayetinde Robert Oppenheimer hakkında yapılacak bir çalışmanın kendi hayatından çok daha fazla zaman gerektirdiğini anladım. Tüm kamusal yönleri ve ayrıntıları ile kişisel hikâyesi daha karmaşıktı ve günümüz Amerika'sına Angus veya benim tahmin ettiğimden çok daha fazla ışık tutuyordu. Bu karmaşıklığın, bu derinliğin ve Oppenheimer'ın ikonik duruşunun daha geniş yankılanmasının bir göstergesidir ki, ölümünden bu yana öyküsü, kitaplar, filmler, oyunlar, makaleler ve şimdi bir de opera (*Dr. Atomic*) ile Amerika ve dünya tarihinin sayfalarına kendini daha da keskin bir şekilde kazıyarak yeni bir hayat kazandı.

Perro Caliente'ye doğru yola çıktıktan yirmi beş yıl sonra, Oppenheimer'ın yaşamını yazmak bana biyografinin karmaşıklığı hakkında yeni bir anlayış kazandırdı. Bu bazen zorlu ama her zaman neşeli bir yolculuktu. Beş yıl önce, iyi arkadaşım Kai Bird,

McGeorge ve William Bundy'nin ortak biyografisi olan *The Color of Truth*'u [*Hakikatin Rengi*] tamamladıktan kısa bir süre sonra onu bana katılmaya davet ettim. Oppenheimer ikimize yetecek kadar büyüktü ve Kai'nin ortağım olmasıyla tempomun daha da hızlanacağını biliyordum. Birlikte çok uzun olacağı anlaşılan bir yolculuğa çıktık.

Hem yolculuğumuzu paylaşan hem de bu kitabın hayalini besleyen birçok insan oldu. *AMERİKALI PROMETHEUS* için teşekkürü hak eden bir diğer kimse de Tufts Üniversitesi'nin hayranı olduğum merhum rektörü Jean Mayer'dir. 1986'da Mayer, Oppenheimer'ın karşı karşıya kaldığı nükleer silahlanma yarışıyla ilgili tehlikeleri incelemeye adanmış bir kuruluş olan Nükleer Çağ Tarihi ve Beşeri Bilimler Merkezi'nin (NAHHC) kurucu direktörü olarak beni atadı. Oppenheimer'ın hayat hikâyesi, 1988'den 1992'ye kadar Moskova'daki üniversitelerdeki öğrencileri ve Tufts Üniversitesi'ni nükleer silahlanma yarışı ve diğer acil konuları tartışmak için bir araya getiren bir Amerikan-Sovyet programı olan Global Classroom projesine de ilham verdi. Yılda birkaç kez yaptığımız tartışmalar uydu üzerinden gidiyor ve Sovyetler Birliği'nin her yerinde ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki seçilmiş PBS istasyonlarında yayınlanıyordu. Glasnost'un evriminde Oppenheimer'ın fikirleri bu olağanüstü anların birçoğuna şekil verdi.

Ayrıca iki yetenekli ve başarılı kadına, uzun süredir sıkıntı çeken eşlerimize, Susan Sherwin ve Susan Goldmark'a da teşekkür etmek istiyoruz; onlar da uzun yolculuğumuzu paylaştılar ve eyerlerimizde kalmamızı sağladılar. Onları seviyoruz, onlara saygı duyuyoruz ve bu kitaba olan takıntımıza karşı sabır ve öfkeyi güzelce harmanladıkları için teşekkür ediyoruz.

Ayrıca, Güneyli sabrı ve en küçük ayrıntılara gösterdiği özen bu kitabı zenginleştiren deneyimli Knopf editörü Ann Close'a da teşekkür ediyoruz. İnanılmaz derecede sıkı bir program dahilinde uzun bir taslağı ustalıkla yayına hazırladı. Redaktörümüz, efsanevi Mel Rosenthal, odağımızı keskinleştirdi, nesrimizi geliştirdi ve bize ifadelerimizi sallantıda bırakmamayı öğretti. Ayrıca Millicent Bennett'e hiçbir şeyin kaybolmasına izin vermediği için teşekkür ediyoruz. Stephanie Kloss kitabın kapağı için zarif bir tasarım yaptı.

Washington D.C.'li sanatçı Steve Frietche kapak için başta Alfred Eisenstadt'ın Oppenheimer portresini önerdiği için teşekkür ederiz.

Ayrıca, emekli olmadan ve kitabı Ann'e devretmeden önce onlarca yıl bu kitabı besleyen ve koruyan başka bir harika editör Bobbie Bristol'a da minnettarız. Ancak Bobbie'nin koruyucu gözetimi altında bile, Alfred A. Knopf'un yayınevini karakterize eden ciddi entelektüel kültür ve yazarlara saygı olmasaydı bu iş çeyrek yüzyıl boyunca sürdürülemezdi.

Gail Ross hem bir avukat hem de bir kitap temsilcisidir; ona Knopf ile yirmi yıllık bir sözleşmenin şartlarını yeniden müzakere ettiği için ve La Tomate'de müstakbel öğle yemekleri için minnettarız!

"Kurnaz" Victor Navasky ikimizin de arkadaşı ve akıl hocasıydı. Yirmi yıldan fazla bir süre önce bizi tanıştırdığı için övgüyü hak ediyor. Bilgeliği, dostluğu ve harika karısı Annie için minnettarız.

Taslağımızın ilk versiyonlarını dikkatlice okumak için zaman ayıran birkaç seçkin akademisyene de çok şey borçluyuz. Aynı zamanda bir Oppenheimer biyografisi yazarı olan Jeremy Bernstein, kuantum fiziği konusundaki yanlış algılarımızı düzeltmek için elinden geleni yapan başarılı bir fizikçi ve yazardır.

Cornell Üniversitesi Goldwin Smith Amerikan Tarihi Profesörü Richard Polenberg, tüm taslağı titizlikle okuyarak ve hem Oppenheimer güvenlik soruşturması hakkındaki bilgisini hem de bir tarih yazarı olarak sanatsal duyarlılığını bizimle paylaşarak bir yazını bizim için feda etti.

James Hershberg, William Lanouette, Howard Morland, Zygmunt Nagorski, Robert S. Norris, Marcus Raskin, Alex Sherwin ve Andrea Sherwin Ripp de taslağın tamamını veya bir kısmını okudu; onlara da tespitleri ve yorumları için minnettarız.

Yıllar boyunca Gregg Herken, S. S. Schweber, Priscilla McMillan, Robert Crease ve merhum Philip Stern gibi zorlu akademisyenlerin Oppenheimer'ın hayatını çevreleyen tartışmalı konular hakkında kendi fikirleri ve bilgileriyle bize verdikleri destekten çok yararlandık. Bu iyi tarihçilerin her ikisi de belgelerini ve röportaj kaynaklarını nazikçe bizimle paylaştılar. Max Born'un biyografi yazarı Nancy Greenspan, araştırmasının meyvelerini cömertçe

paylaştı. Jim Hijiya'ya Oppenheimer'ın Bhagavad-Gita'ya olan hayranlığını bilimsel olarak yorumladığı için minnettarız. Daha yakın zamanlarda, İngiliz bilim tarihçisi Charles Thorpe'un çalışmalarıyla karşılaştık ve yakında yayınlanacak doktora tezinden alıntı yapmamıza izin verdiği için ona teşekkür ediyoruz.

Dr. Curtis Bristol ve Floyd Galler'e ve psikanalist Sharon Alperovitz'e Oppenheimer'ın erken yaşamıyla ilgili psikolojik görüşleri için teşekkür etmek istiyoruz. Dr. Jeffrey Kelman, otopsi raporunu ve Dr. Jean Tatlock'ın ölümüyle ilgili diğer tıbbi kayıtları yorumlamamıza büyük bir incelikle yardımcı oldu. Dr. Daniel Benveniste, Oppenheimer'ın Dr. Siegfried Bernfeld ile psikanaliz çalışmaları hakkındaki görüşlerini bizimle paylaştı. Oppenheimer'ın yazışmalarından oluşan mükemmel bir şekilde şerh edilmiş koleksiyonu birçok yorumumuza ilham veren Merhume Alice Kimball Smith'e ve Charles Weiner'a teşekkür borçluyuz. Benzer şekilde Richard G. Hewlett ve Jack Holl'a da bu kitabın ilk aşamalarındaki yardımları ve Atom Enerjisi Komisyonu'na dair paylaştıkları mükemmel resmi tarihleri için teşekkür borçluyuz.

Pek çok özel arşivci, binlerce sayfalık resmi belge ve özel belgelerle bize rehberlik etmek için elinden geleni yaptı. Özellikle Los Alamos Ulusal Laboratuvar Arşivleri'nden Linda Sandoval ve Roger A. Meade'e; Princeton Üniversitesi'nden Ben Primer'a; İleri Araştırmalar Enstitüsü'nden Dr. Peter Goddard, Georgia Whidden, Christine Ferrara ve Rosanna Jaffin'e; John F. Kennedy Başkanlık Kütüphanesi'nden John Stewart ve Sheldon Stern'e; Amerikan Fizik Enstitüsü'nden Spencer Weart'a; Kongre Kütüphanesi'nden John Earl Haynes'e; ve 601 ve 602. sayfalarda listelenen kütüphanelerde ve arşivlerde bize yardımcı olan diğer birçok kişiye teşekkür etmek istiyoruz.

Bunlar ve Kongre Kütüphanesi, Ulusal Arşivler ve Harvard, Princeton arşivleri ve California Üniversitesi Bancroft Kütüphanesi'ndeki diğer birçok arşivci tarihimizi korumak için çok çalışıyor.

Hem Amerikan vatandaşları hem de tarihçiler olarak bilgi edinme özgürlüğü ve kişisel mahremiyet hakkına destek veren ve onları yaşatan herkesi selamlıyoruz.

Sadece FBI, CIA ve daha önce kapatılmış olan diğer hükümet so-

ruşturma dosyalarına erişimi tarihçiler ve gazeteciler için mümkün kılmakla kalmadı, daha da önemlisi demokrasimizin yaşamasına da katkıda bulundu.

Bu kapsamdaki hiçbir kitap, genç ve enerjik tarih öğrencilerinin yardımı olmadan araştırılamaz. Tufts Üniversitesi'ndeki Nükleer Çağ Tarihi ve Beşeri Bilimler Merkezi (NAHHC) ile ilişkili seçilmiş bir grup, kronolojiler hazırladı, belgeleri analiz etti ve düzenledi, makaleleri araştırdı ve yüzlerce saatlik röportaj dökümü çıkardı. Her ikisi de Tufts mezunu olan çok etkili yöneticiler Susanne LaFeber Kahl ve Meredith Mosier Pasciuto, bu çalışmayı organize ettiler ve kendi araştırmalarına katkıda bulundular.

NAHHC'de dikkate değer bir grup araştırma görevlisi ve yüksek lisans öğrencisi çeşitli şekillerde katkıda bulundular. Yetenekli bir belgesel yapımcısı olan Miri Navasky, belgeleri araştırmak ve Kitty Oppenheimer'ın hayatının kronolojisini oluşturmak için uzun saatler harcadı. Jim Hershberg sürekli derinlere inen sorular sordu ve James Conant'ın büyülü biyografisi için topladığı belgeleri heyecanla paylaştı. Debbie Herron Hand etkin bir şekilde röportajların dökümünü çıkardı. Tanya Gassel, Hans Fenstermacher, Gerry Gendlin, Yaacov Tygiel, Dan Lieberfeld, Philip Nash ve Dan Hornig entelektüel ve manevi destek sağladı.

Peter Schwartz, San Francisco Körfez Bölgesi arşivlerinde ilk ön çalışmalardan bazılarını yaptı. Erin Dwyer ve Cara Thomas son bölümlere düzeltmeler yazdılar, Patrick J. Tweed, Pascal van der Pijl ve Euijin Jung da bu kitabın araştırılmasında bize yardımcı oldu.

Bu biyografiyi yazma işinde geçen yıllar boyunca bizi ayakta tutan birçok arkadaşımız ve meslektaşımız oldu.

Kai, özellikle ebeveynleri Eugene ve Jerine Bird'e tarih tutkusunu besledikleri için ve oğlu Joshua Kodai Bird'e yatmadan önce taslağının birçok bölümünü yüksek sesle okumasına sabırla izin verdiği için teşekkür etmek istiyor. Ayrıca Joseph Albright ve Marcia Kunstel; Gar Alperovitz; Eric Alterman; Scott Armstrong; Wayne Biddle; Shelly Bird; Nancy Bird ve Karl Becker; Norman Birnbaum; Jim Boyce ve Betsy Hartmann; Frank Browning; Avner Cohen ve Karen Gold; David Corn; Michael Day; Dan Ellsberg; Phil ve Jan Fenty; Thomas Ferguson; Helma Bliss Goldmark; Richard Gonzalez

ve Tara Siler; Neil Gordon; Mimi Harrison; Paul Hewson; Kongre Üyesi Rush Holt; Brennon Jones; Michael Kazin ve Beth Horowitz; Jim ve Elsie Klumpner; Lawrence Lifschultz ve Rabia Ali Ling; Longeman Prcilla Johnson; Alice McMillan; Alice McSween; Chris Rodrigo ve Paul Magnusaya ve Trost; Emily Medine ve Michael Schwartz (ve onların dağ sığınağı); Andrew Meier; Branco Milanovic ve Michelle de Nevers; Uday Mohan; Dan Moldea; John ve Rosemary Monagan (ve yazar grubundaki tüm arkadaşlarımız); Idle Time Books'tan Jacques ve Val Morgan; Anna Nelson; Paula Newberg; Nancy Nickerson; Tim Noah ve merhume Marjorie Williams; Jeffery Paine; Jeff Parker; David Polazzo; Lance Potter (Prometheus hakkındaki epigrafı bulan); William Prochnau ve Laura Parker; Tim Rieser; Caleb Rossister ve Maya Latynski; Arthur Samuelson; Nina Shapiro; Alixulman; Steve Solomon; John Tirman; Nilgun Tolek; Abigail Wiebenson; Don Wilson; Adam Zagorin ve Eleanor Zelliot'e de teşekkür ediyor.

Kai özellikle Lee Hamilton, Rosemary Lyon, Lindsay Collins, Dagne Gizaw, Janet Spikes ve Woodrow Wilson Center'daki diğer tüm arkadaşlarına Oppie hakkındaki uzun hikâyelerini dinledikleri için teşekkür borçlu.

Martin, yukarıda birçok ortak arkadaşına kendi teşekkürlerini de eklerken özellikle çocukları Alex Sherwin ve Andrea Sherwin Ripp'e sevgileri ve hayatlarının bunca yılını ve yaşam alanlarını muazzam kutu koleksiyonuyla, "Oppie'nin kozası" için ayrılmış dosya dolapları ve kitaplıklarla paylaşma konusundaki sersemce hevesleri için teşekkür etmek istiyor.

Kız kardeşi Marjorie Sherwin ve partneri Rose Walton bu kozayla yaşamak zorunda değillerdi ama sık sık ziyaret ediyorlar ve kelebek çıkacağı umudunu hiç kaybetmiyorlardı. Sonunda çıkardığı eserde, UCLA'da lisansüstü eğitimde ve ötesinde onu yetiştiren ve destekleyen üç harika hocası Keith Berwick, Richard Rosecrance ve Robert Dallek'in teşvik ve desteklerinin payı hiç azımsanacak boyutlarda değildir.

Martin ayrıca birçok eski dostun ve meslektaşın desteğine ve entelektüel teşvikine ve çoğu durumda araştırma gezileri sırasındaki konukseverliğine teşekkür eder: Hiroşima Belediye Başkanı Tados-

hi Akiba; Sam Ballen; Joel ve Sandy Barkan; Ira ve Martha Berlin (ve *The Wisconsin Magazine of History*); Richard Challener; Lawrence Cunningham; Tom ve Joan Dine; Carolyn Eisenberg; Howard Ende; Hal Feiveson; Owen ve Irene Fiss; Lawrence Friedman; Gary Goldstein; Ron ve Mary Jean Green; Sol ve Robyn Gittleman; Frank von Hippel; David ve Joan Hollinger; Michele Hochman; Al ve Phyllis Janklow; Mikio Katio; Nikki Keddie; Mary Kelley; Robert Kelley; Dan ve Bettyan Kevles; David Kleinman; Martin ve Margaret Kleinman; Barbara Kreiger; Normand ve Marjorie Kurtz; Rodney Lake; Mel Leffler; Alan Lelchuk; Tom ve Carol Leonard; Sandy ve Cynthia Levinson; Dan Lieberfeld; Leon ve Rhoda Litwack; Marlaine Lockheed; Janet Lowenthal ve Jim Pines; David Lundberg; Gene Lyons; Lary ve Elaine May; David Mizner; Bob ve Betty Murphy; Arnie ve Sue Nachmanoff; Bruce ve Donna Nelson; Arnold ve Ellen Offner; Gary ve Judy Ostrower; Donald Pease; Dale Pescaia; Constantine Pleshakov; Phil Pochoda; Ethan Pollock; merhum Leonard Rieser; Del ve Joanna Ritchhardt; John Rosenberg; Michael ve Leslie Rosenthal; Richard ve Joan Rudders; Lars Ryden; Pavel Sarkisov; Ellen Schrecker; Sharan Schwartzberg; Edward Segel; Ken ve Judy Seslowe; Saul ve Sue Singer; Rob Sokolow; Christopher Stone; Cushing ve Jean Strout; Natasha Tarasova; Stephen ve Francine Trachtenberg; Evgeny Velikhov; Charlie ve Joanne Weiner; Dorothy White; Peter Winn ve Sue Gronwald; Herbert York; Vladislav Zubok.

Bu kitabın hazırlandığı uzun yıllar boyunca birçok akademisyen arkadaşımız, kendi araştırmalarını yaparken karşılarına çıkan Oppenheimer belgelerini bize gönderdi. Bu cömertçe ve dostça eylemleri için Herbert Bix, Peter Kuznick, Lawrence Wittner ve Polonya'nın seçkin tarihçisi ve ABD Büyükelçisi Przemyslaw Grudzinski'ye teşekkür ederiz. Ayrıca, araştırmamız sırasında Peter, Charles ve Ella Oppenheimer ile Brett ve Dorothy Vanderford'un bize sunduğu birçok iyiliği de şükranla anıyoruz. Oppenheimer aile fotoğraflarından bazılarını basmamıza izin verdiği için Barbara Sonnenberg'e minnettarız. Berkeley'deki One Eagle Hill'in şimdiki sahipleri, Dr. David ve Kristin Myles, Oppenheimer'ın San Francisco Körfezi'ne bakan sevimli evini nezaketle gezdirdiler.

Ayrıca 862-863. sayfalarda uzun listesi verilen görüşülen kişile-

re derinden müteşekkiriz. Zaman ayırdığınız, hikâyeleriniz ve bize gösterdiğiniz sabır için teşekkür ederiz; bu kitap sizin yardımınız olmadan yazılamazdı.

Akademisyenler tek başlarına belgelerle yaşayamazlar ve bu kitap çok sayıda vakfın mali desteği olmadan yazılamazdı. Martin, Arthur Singer ve Alfred P. Sloan Vakfı, John Simon Guggenheim vakfı, Ruth Adams ve John D. ve Catherine T. MacArthur Vakfı, Ulusal İnsani Yardım Vakfı, Tufts Üniversitesi ve George Washington Üniversitesi Rektörü James Madison Fonu tarafından kendisine verilen destek için minnettardır. Kai, Woodrow Wilson Uluslararası Akademisyenler Merkezi'ne, Atomik Miras Vakfı'ndan Cindy Kelly'ye ve Santa Fe, New Mexico'daki Recursos'un genel müdürü Ellen Bradbury-Reid'e teşekkür etmek istiyor.

Kitabımız için mükemmel bir başlık olarak bize birbirinden bağımsız ve eşzamanlı olarak "AMERİKALI PROMETHEUS"u öneren Susan Goldmark ve Ronald Steel'in anlayışlarına ikimiz de müteşekkiriz.

KAYNAKÇA

Acheson, Dean. *Present at the Creation: My Years in the State Department.* New York: Norton, 1969.

Albright, Joseph, and Marcia Kunstel. *Bombshell: The Secret Story of America's Unknown Atomic Spy Conspiracy.* New York: Times Books, 1997.

Allen, James S. *Atomic Imperialism.* New York: 1952.

Alperovitz, Gar. *Atomic Diplomacy: Hiroshima and Potsdam: The Use of the Atomic Bomb and the American Confrontation with Soviet Power.* New York: Simon & Schuster, 1965.

———. *The Decision to Use the Atomic Bomb.* New York: Alfred A. Knopf, 1995. Ambrose, Stephen E. *Eisenhower: The President, 1952-1969.* London: George Allen &

Unwin, 1984.

Alsop, Joseph and Stewart. *We Accuse: The Story of the Miscarriage of American Justice in the Case of J. Robert Oppenheimer.* New York: Simon & Schuster, 1954.

Alvarez, Luis W. *Alvarez: Adventures of a Physicist.* New York: Basic Books, 1987.

Barrett, Edward L., Jr. *The Tenney Committee: Legislative Investigation of Subversive Activities in California.* Ithaca, NY: Cornell University Press, 1951.

Badash, Lawrence, Joseph O. Hirschfelder, and Herbert P. Broida, eds. *Reminiscences of Los Alamos, 1943-45.* Dordrecht, Holland: D. Reidel Publishing Company, 1980.

Bartusiak, Marcia. *Einstein's Unfinished Symphony: Listening to the Sounds of Space-Time.*

New York: Berkeley Books, 2000.

Baruch, Bernard. *Baruch: My Own Story.* New York: Henry Holt & Co., 1957.

———. *The Public Years.* New York: Holt, Rinehart & Winston, 1960.

Belfrage, Cedric. *The American Inquisition, 1945-1960.* Indianapolis and New York: BobbsMerrill Co., 1973.

Bell, Daniel. *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting.* New York: Basic Books, 1973.

Benson, Robert Louis, and Michael Warner. *Venona: Soviet Espionage and the American Response, 1939-1957.* Washington, DC: National Security Agency and Central Intelligence Agency, 1996.

Bernstein, Barton J., ed. *The Atomic Bomb: The Critical Issues.* Boston: Little, Brown & Co., 1976.

Bernstein, Jeremy. *Experiencing Science.* New York: Basic Books, 1978.

———. *Hans Bethe: Prophet of Energy.* New York: Basic Books, 1980.

———. *Quantum Profiles.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1991.

———. *The Merely Personal: Observations on Science and Scientists.* Chicago: Ivan R. Dee, 2001.

———. *The Life It Brings: One Physicist's Beginnings.* New York: Penguin Books, 1987.

———. *Oppenheimer: Portrait of an Enigma.* Chicago: Ivan R. Dee, 2004.

Berson, Robin Kadison. *Marching to a Different Drummer: Unrecognized Heroes of American History.* Westport, CT: Greenwood Press, 1994.

Bird, Kai. *The Chairman: John J. McCloy and the Making of the American Establishment.*

New York: Simon & Schuster, 1992.

———. *The Color of Truth: McGeorge Bundy and William Bundy, Brothers in Arms.* New York: Simon & Schuster, 1992.

Bird, Kai, and Lawrence Lifschultz, eds. *Hiroshima's Shadow: Writings on the Denial of History and the Smithsonian Controversy.* Stony Creek, CT: Pamphleteer's Press, 1998.

Birmingham, Stephen. *Our Crowd.* New York: Future Books, 1967.

———. *The Rest of Us: The Rise of America's Eastern European Jews.* Boston: Little, Brown & Co., 1984.

Blackett, P. M. S. *Fear, War, and the Bomb: Military and Political Consequences of Atomic Energy.* New York: McGraw-Hill, 1948, 1949.

Blum, John Morton, ed. *The Price of Vision: The Diary of Henry A. Wallace, 1942-1946.*

Boston: Houghton Mifflin, 1973.

Bohlen, Charles E. *Witness to History: 1929-1969.* New York: Norton, 1973.

Born, Max. *My Life: Recollections of a Nobel Laureate.* New York: Charles Scribner's Sons, 1975.

Boyer, Paul. *By Bomb's Early Light: American Thought and Culture at the Dawn of the Atomic Age.* Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 1994 (Pantheon, 1985).

Brechin, Gray. *Imperial San Francisco: Urban Power, Earthly Ruin.* Berkeley: University of California Press, 1999.

Brian, Denis. *Einstein: A Life.* New York: John Wiley & Sons, 1996.

Brode, Bernice. *Tales of Los Alamos: Life on the Mesa, 1943-1945.* Los Alamos, NM: Los Alamos Historical Society, 1997.

Brome, Vincent. *The International Brigades: Spain, 1936-1939.* New York: William Morrow & Co., 1966.

Brown, John Mason. *Through These Men: Some Aspects of Our Passing History.* New York: Harper & Brothers, 1956.

Bruner, Jerome Seymour. *In Search of Mind.* New York: Harper & Row, 1983.

Bundy, McGeorge. *Danger and Survival: Choices About the Bomb in the First Fifty Years.*

New York: Random House, 1988.

Burch, Philip H., Jr. *Elites in American History.* Vol. 3, *The New Deal to the Carter Administration.* New York: Holmes & Meier, 1980.

Bush, Vannevar. *Pieces of the Action.* New York: William Morrow & Co., 1970. Byrnes, James F. *Speaking Frankly.* New York: Harper & Brothers, 1947.

Calaprice, Alice, ed. *The Expanded Quotable Einstein.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000.

Calvovoressi, Peter, and Guy Wint. *Total War: The Story of World War II.* New York: Pantheon Books, 1972.

Carroll, Peter N. *The Odyssey of the Abraham Lincoln Brigade: Americans in the Spanish Civil War.* Stanford, CA: Stanford University Press, 1994.

Cassidy, David. *J. Robert Oppenheimer and the American Century.* Indianapolis, IN: Pi Press, 2004.

———. *Uncertainty: The Life and Science of Werner Heisenberg.* New York: W. H. Freeman, 1992.

Chambers, Marjorie Bell, and Linda K. Aldrich. *Los Alamos, New Mexico: A Survey to 1949.*

Los Alamos, NM: Los Alamos Historical Society, monograph 1, 1999.

Chevalier, Haakon. *The Man Who Would Be God.* New York: G. P. Putnam's Sons, 1959.

———. *Oppenheimer: The Story of a Friendship.* New York: George Braziller, 1965. Childs, Herbert. *An American Genius: The Life of Ernest Orlando Lawrence.* New York: E. P.

Dutton & Co., 1968.

Christman, Al. *Target Hiroshima: Deke Parson and the Creation of the Atomic Bomb.*

Annapolis, MD: Naval Institute Press, 1998.

Church, Peggy Pond. *Bones Incandescent: The Pajarito Journals of Peggy Pond Church.*
Lubbock, TX: Texas Tech University Press, 2001.
———. *The House at Otowi Bridge: The Story of Edith Warner and Los Alamos.* Albuquerque, NM: University of New Mexico Press, 1959.
Clark, Ronald W. *Einstein: The Life and Times.* New York: HarperCollins, Avon Books, 1971, 1984.
Cohen, Sam. *The Truth About the Neutron Bomb.* New York: William Morrow, 1983. Coleman, Peter. *The Liberal Conspiracy: The Congress for Cultural Freedom and the Struggle*
for the Mind of Postwar Europe. New York: The Free Press, 1989.
Compton, Arthur H. *Atomic Quest.* New York: Oxford University Press, 1956. Cook, Fred J. *The FBI Nobody Knows.* New York: Macmillan Co., 1964.
———. *The Nightmare Decade: The Life and Times of Senator Joe McCarthy.* New York: Random House, 1971.
Corson, William R. *The Armies of Ignorance: The Rise of the American Intelligence Empire.*
New York: Dial, 1977.
Crease, Robert P., and Charles C. Mann. *The Second Creation: Makers of the Revolution in 20th Century Physics.* New York: Macmillan Co., 1986.
Curtis, Charles P. *The Oppenheimer Case: The Trial of a Security System.* New York: Simon & Schuster, 1955.
Dallet, Joe. *Letters from Spain.* New York: Workers Library Publishers, 1938.
Davis, Nuel Pharr. *Lawrence and Oppenheimer.* New York: Simon & Schuster, 1968. Dawidoff, Nicholas. *The Catcher Was a Spy: The Mysterious Life of Moe Berg.* New York:
Pantheon, 1994.
Dean, Gordon E. *Forging the Atomic Shield: Excerpts from the Office Diary of Gordon E. Dean.* Ed. Roger M. Anders. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 1987.
Donaldson, Scott. *Archibald MacLeish: An American Life.* Boston: Houghton Mifflin, 1992. Dyson, Freeman. *Disturbing the Universe.* New York: HarperCollins, 1979.
———. *From Eros to Gaia,* New York: Pantheon, 1992.
———. *Weapons and Hope.* New York: Harper & Row, 1984.
Eisenberg, Carolyn. *Drawing the Line: The American Decision to Divide Germany, 1944-1949.* New York: Cambridge University Press, 1996.
Else, Jon, *The Day After Trinity: J. Robert Oppenheimer and the Atomic Bomb* (documentary film). Image Entertainment DVD, 1980. Transcript and supplemental files. Courtesy of Jon Else.

Eltenton, Dorothea. *Laughter in Leningrad: An English Family in Russia, 1933-1938.* London: Biddle Ltd., 1998.

Feynman, Richard. *"Surely You're Joking, Mr. Feynman!"* New York: Norton, 1985. Fine, Reuben. *A History of Psychoanalysis.* New York: Columbia University Press, 1979. Fölsing, Albrecht. *Albert Einstein.* New York: Viking Penguin, 1997.

Foreign Relations of the United States (FRUS), 1950, vol 1.

Friedan, Betty. *Life So Far: A Memoir.* New York: Simon & Schuster, 2000.

Friess, Horace L. *Felix Adler and Ethical Culture: Memories and Studies.* New York: Columbia University Press, 1981.

Gell-Mann, Murray. *The Quark and the Jaguar: Adventures in the Simple and the Complex.*

New York: W. H. Freeman & Co., 1994.

Gilpin, Robert. *American Scientists and Nuclear Weapons Policy.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1962.

Giovannitti, Len, and Fred Freed. *The Decision to Drop the Bomb.* London: Methuen & Co., 1965, 1967.

Gleick, James. *Genius: The Life and Science of Richard Feynman.* New York: Vintage, 1992. Goldstein, Robert Justin. *Political Repression in Modern America.* Cambridge, MA: Schenkman

Publishing Co., 1978.

Goodchild, Peter. *J. Robert Oppenheimer: Shatterer of Worlds.* Boston: Houghton Mifflin Co., 1981.

Goodman, Walter. *The Committee.* New York: Farrar, Straus & Giroux, 1968.

Gowing, Margaret. *Britain and Atomic Energy, 1939-1945.* New York: St. Martin's Press, 1964.

Greene, Brian. *The Elegant Universe: Superstrings, Hidden Dimensions, and the Quest for the Ultimate Theory.* New York: Random House, 1999; Vintage, 2003.

Grew, Joseph C. *Turbulent Era: A Diplomatic Record of Forty Years.* Vol. 2. Boston: Houghton Mifflin, 1952.

Gribbin, John. *Q Is for Quantum: An Encyclopedia of Particle Physics.* New York: Simon & Schuster, 1998.

Grigg, John. *1943: The Victory That Never Was.* London: Eyre Methuen, 1980.

Groves, Leslie M. *Now It Can Be Told: The Story of the Manhattan Project.* New York: Harper, 1962; Da Capo Press, 1983.

Guttmann, Allen. *The Wound in the Heart: America and the Spanish Civil War.* New York: 1962.

Haynes, John Earl, and Harvey Klehr. *In Denial: Historians, Communism and Espionage.*

San Francisco: Encounter Books, 2003.
———. *Venona: Decoding Soviet Espionage in America.* New Haven CT: Yale University Press, 1999.
Healey, Dorothy. *Dorothy Healey Remembers.* New York: Oxford University Press, 1990. Hein, Hilde. *The Exploratorium: The Museum As Laboratory.* Washington, DC: Smithsonian
Books, 1991.
Herken, Gregg. *Brotherhood of the Bomb: The Tangled Lives and Loyalties of Robert Oppenheimer, Ernest Lawrence, and Edward Teller.* New York: Henry Holt & Co., 2002.
———. *Cardinal Choices: Presidential Science Advising from the Atomic Bomb to SDI.*
New York: Oxford University Press, 1992.
———. *Counsels of War.* New York: Alfred A. Knopf, 1985.
———. *The Winning Weapon: The Atomic Bomb in the Cold War, 1945-1950.* New York: Alfred A. Knopf, 1980.
Hershberg, James. *James B. Conant: Harvard to Hiroshima and the Making of the Nuclear Age.* New York: Alfred A. Knopf, 1993.
Hewlett, Richard G., and Oscar E. Anderson, Jr. *The New World, 1939-1946.* Vol. 1, *A History of the United States Atomic Energy Commission.* University Park, PA: Pennsylvania State University Press, 1962.
Hewlett, Richard G., and Francis Duncan. *Atomic Shield, 1947-1952.* Vol. 2, *A History of the United States Atomic Energy Commission.* University Park, PA: Pennsylvania State University Press, 1969.
Hewlett, Richard G., and Jack M. Holl. *Atoms for Peace and War, 1953-1961: Eisenhower and the Atomic Energy Commission.* Berkeley, CA: University of California Press, 1989. Hinckle, Warren, and William W. Turner. *The Fish Is Red: The Story of the Secret War*
Against Castro. New York: HarperCollins, 1981.
Hixson, Walter L. *George F. Kennan: Cold War Iconoclast.* New York: Columbia University Press, 1989.
Hoddeson, Lillian, Laurie M. Brown, Michael Riordan and Max Dresden, eds. *The Rise of the Standard Model: A History of Particle Physics from 1964 to 1979.* New York: Cambridge University Press, 1983.
Hoddeson, Lillian, Paul W. Henriksen, Roger A. Meade and Catherine Westfall. *Critical Assembly.* New York: Cambridge University Press, 1993.
Hollinger, David A. *Science, Jews, and Secular Culture.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1996.
Holloway, David. *Stalin and the Bomb: The Soviet Union and Atomic Energy, 1939-1956.*

New Haven, CT: Yale University Press, 1994.
Holton, Gerald. *Einstein, History, and Other Passions.* Woodbury, NY: American Institute of Physics Press, 1995.
Horgan, Paul. *A Certain Climate: Essays in History, Arts, and Letters.* Middletown, CT: Wesleyan University Press, 1988.
Isserman, Maurice. *Which Side Were You On? The American Communist Party During the Second World War.* Middletown, CT: Wesleyan University Press, 1982.
James, Henry. *The Beast in the Jungle and Other Stories.* New York: Dover Publications, 1992.
Jenkins, Edith A. *Against a Field Sinister: Memoirs and Stories.* San Francisco: City Lights, 1991.
Jette, Eleanor. *Inside Box 1663.* Los Alamos, NM: Los Alamos Historical Society, 1977. Jones, Ernest. *The Life and Work of Sigmund Freud.* New York: Basic Books, 1957.
Jones, Vincent C. *Manhattan: The Army and the Atomic Bomb.* Washington, DC: Center of Military History, United States Army, 1985.
Jungk, Robert. *Brighter Than a Thousand Suns: A Personal History of the Atomic Scientist.*
New York: Harcourt, Brace & Co., 1958.
Kamen, Martin D. *Radiant Science, Dark Politics: A Memoir of the Nuclear Age.* Berkeley: University of California Press, 1985.
Kaplan, Fred. *Gore Vidal.* New York: Doubleday, 1999.
Kaplan, Fred. *The Wizards of Armageddon.* New York: Simon & Schuster, 1983.
Kaufman, Robert G. *Henry M. Jackson: A Life in Politics.* Seattle: University of Washington Press, 2000.
Keitel, Wilhelm. *Mein Leben. Pflichterfüllung bis zum Untergang. Hitler's Generalfeldmarschall und Chef des Oberkommandos der Wehrmacht in Selbstzeugnissen.* Berlin: Quintessenz Verlags, 1998.
Kempton, Murray. *Rebellions, Perversities, and Main Events.* New York: Times Books, 1994.
Kevles, Daniel J. *The Physicists: A History of a Scientific Community in Modern America.*
New York: Vintage Books, 1971.
Kipphardt, Heinar. *In the Matter of J. Robert Oppenheimer.* Translated by Ruth Speirs. New York: Hill and Wang, 1968.
Klehr, Harvey. *The Heyday of American Communism: The Depression Decade.* New York: Basic Books, 1984.
Klehr, Harvey, John Earl Haynes, and Fridrikh Igorevich Firsov, *The Secret World of American Communism.* New Haven, CT: Yale University Press, 1995.

Kragh, Helge. *Quantum Generations: A History of Physics in the Twentieth Century.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1999.

Kraut, Benny. *From Reform Judaism to Ethical Culture: The Religious Evolution of Felix Adler.* Cincinnati, OH: Hebrew Union College Press, 1979.

Kunetka, James W. *City of Fire: Los Alamos and the Birth of the Atomic Age, 1943-1945.*

Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1978.

———. *Oppenheimer: The Years of Risk.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1982. Kuznick, Peter. *Beyond the Laboratory: Scientists as Political Activists in 1930s America.*

Chicago: University of Chicago Press, 1987.

Lamont, Lansing. *Day of Trinity.* New York: Atheneum, 1985.

Lanouette, William, with Bela Silard. *Genius in the Shadows: A Biography of Leo Szilard, the Man Behind the Bomb.* New York: Charles Scribner's Sons, 1992.

Larrowe, Charles P. *Harry Bridges: The Rise and Fall of Radical Labor in the U.S.* New York: Independent Publications Group, 1977.

Lawren, William. *The General and the Bomb: A Biography of General Leslie R. Groves, Director of the Manhattan Project.* New York: Dodd, Mead & Co., 1988.

Leffler, Melvyn P. *A Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War.* Stanford, CA: Stanford University Press, 1992.

Lewis, Richard, and Jane Wilson, eds. *Alamogordo Plus Twenty-five Years.* New York: Viking Press, 1971.

Libby, Leona Marshall. *The Uranium People.* New York: Crane, Russak & Co., 1979. Lieberman, Joseph I. *The Scorpion and the Tarantula: The Struggle to Control Atomic*

Weapons, 1945-1949. New York: Houghton Mifflin, 1970.

Lilienthal, David E. *The Journals of David E. Lilienthal.* Vol. 2, *The Atomic Energy Years, 1945-1950.* New York: Harper & Row, 1964.

———. *The Journals of David E. Lilienthal.* Vol. 3, *Venturesome Years, 1950-1955.* New York: Harper & Row, 1966.

———. *The Journals of David E. Lilienthal.* Vol. 4, *The Road to Change, 1955-1959.* New York: Harper & Row, 1969.

———. *The Journals of David E. Lilienthal.* Vol. 5, *The Harvest Years, 1959-1963.* New York: Harper & Row, 1971.

———. *The Journals of David E. Lilienthal.* Vol. 6, *Creativity and Conflict, 1964-1967.*

New York: Harper & Row, 1976.

Madsen, Axel. *Malraux: A Biography.* New York: William Morrow & Co., 1976. Marbury, William L. *In the Catbird Seat.* Baltimore: Maryland Historical Society, 1988.

Mayers, David. *George Kennan and the Dilemmas of US Foreign Policy.* New York: Oxford University Press, 1988.

McGrath, Patrick J. *Scientists, Business, and the State, 1890-1960:* Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 2002.

McMillan, Priscilla J. *The Ruin of J. Robert Oppenheimer and the Birth of the Modern Arms Race.* New York: Viking, 2005.

Merriman, Marion, and Warren Lerude. *American Commander in Spain: Robert Hale Merriam and the Abraham Lincoln Brigade.* Reno, NV: University of Nevada Press, 1986.

Merry, Robert W. *Taking on the World: Joseph and Stewart Alsop – Guardians of the American Century.* New York: Viking Press, 1996.

Michelmore, Peter. *The Swift Years: The Robert Oppenheimer Story.* New York: Dodd, Mead & Co., 1969.

Miller, Barbara Stoler, trans. *Bhartrihari: Poems.* New York: Columbia University Press, 1967.

Miller, Merle. *Plain Speaking: An Oral Biography of Harry S. Truman.* New York: G. P. Putnam's Sons, 1973.

Mills, Walter, ed. *The Forrestal Diaries.* New York: Viking Press, 1951. Mitford, Jessica. *A Fine Old Conflict.* New York: Alfred A. Knopf, 1977.

Morgan, Ted. *Reds: McCarthyism in Twentieth-Century America.* New York: Random House, 2003.

Moynahan, Lt. Col. John F. *Atomic Diary.* Newark, NJ: Barton Publishing Co., 1946. Nasar, Sylvia. *A Beautiful Mind.* New York: Simon & Schuster, 1998.

Navasky, Victor. *Naming Names.* New York: Viking Press, 1980.

Nelson, Cary, and Jefferson Hendricks, eds. *Madrid 1937: Letters of the Abraham Lincoln Brigade from the Spanish Civil War.* New York: Routledge, 1996.

Nelson, Steve, James R. Barrett, and Rob Ruck. *Steve Nelson: American Radical.* Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press, 1981.

Nichols, Kenneth D. *The Road to Trinity.* New York: William Morrow and Co., 1987.

Norris, Robert S. *Racing for the Bomb: General Leslie R. Groves, the Manhattan Project's Indispensable Man.* South Royalton, VT: Steerforth Press, 2002.

Offner, Arnold A. *Another Such Victory: President Truman and the Cold War, 1945-1953.*
Stanford, CA: Stanford University Press, 2002.

Oppenheimer, J. Robert. *The Flying Trapeze: Three Crises for Physicists.* London: Oxford University Press, 1964.
———. *The Open Mind.* New York: Simon & Schuster, 1955.
Paine, Jeffery. *Father India: How Encounters with an Ancient Culture Transformed the Modern West.* New York: HarperCollins, 1998.
Painter, David S. *The Cold War: An International History.* London and New York: Routledge, 1999.
Pais, Abraham. *The Genius of Science: A Portrait Gallery of Twentieth-Century Physicists.*
Oxford: Oxford University Press, 2000.
———. *Inward Bound: Of Matter and Forces in the Physical World.* New York: Oxford University Press, 1986.
———. *Niels Bohr's Times in Physics, Philosophy, and Polity.* Oxford: Clarendon Press, 1991.
———. *A Tale of Two Continents: A Physicist's Life in a Turbulent World.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1997.
Pais, Abraham, Robert P. Crease, Ida Nicolaisen and Joshua Pais. *Shatterer of Worlds: A Life of J. Robert Oppenheimer.* New York: Oxford University Press, 2005.
Pais, Abraham, Maurice Jacob, David I. Olive and Michael F. Atiyah. *Paul Dirac: The Man and His Work.* Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
Palevsky, Mary. *Atomic Fragments: A Daughter's Questions.* Berkeley, CA: University of California Press, 2000.
Pash, Boris T. *The Alsos Mission.* New York: Award House, 1969.
Pearson, Drew. *Diaries 1949-1959.* Ed. Tyler Abell. New York: Holt, Rinehart & Winston, 1974.
Peat, F. David. *Infinite Potential: The Life and Times of David Bohm.* Reading, MA: Helix Books, Addison-Wesley, 1997.
Pettitt, Ronald A. *Los Alamos Before the Dawn.* Los Alamos, NM: Pajarito Publications, 1972.
Pfau, Richard. *No Sacrifice Too Great: The Life of Lewis L. Strauss.* Charlottesville, VA: University Press of Virginia, 1985.
Polenberg, Richard, ed. *In the Matter of J. Robert Oppenheimer: The Security Clearance Hearing.* Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002.
Polmar, Norman, and Thomas B. Allen. *Rickover: Controversy and Genius.* New York: Simon & Schuster, 1982.
Powers, Thomas. *Heisenberg's War: The Secret History of the German Bomb.* New York: Alfred A. Knopf, 1993.
Prochnau, William W., and Richard W. Larsen. *A Certain Democrat: Senator Henry M. Jackson, A Political Biography.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, Inc., 1972.

Rabi, I. I., Robert Serber, Victor F. Weisskopf, Abraham Pais and Glenn T. Seaborg. *Oppenheimer.* New York: Charles Scribner's Sons, 1969.

Reeves, Thomas C. *The Life and Times of Joe McCarthy: A Biography.* New York: Stein & Day, 1982.

Regis, Ed. *Who Got Einstein's Office?* Reading, MA: Addison-Wesley, 1987. Reston, James. *Deadline: A Memoir.* New York: Random House, 1991.

Rhodes, Richard. *Dark Sun: The Making of the Hydrogen Bomb.* New York: Simon & Schuster, 1995.

———. *The Making of the Atomic Bomb.* New York: Simon & Schuster, 1986.

Rigden, John S. *Rabi: Scientist and Citizen.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1987. Robertson, David. *Sly and Able: A Political Biography of James F. Byrnes.* New York: Nor-

ton, 1994.

Roensch, Eleanor Stone. *Life Within Limits.* Los Alamos, NM: Los Alamos Historical Society, 1993.

Romerstein, Herbert, and Eric Breindel. *The Venona Secrets: Exposing Soviet Espionage and America's Traitors.* Washington, D.C.: Regnery, 2000.

Rosenstone, Robert A. *Crusade of the Left: The Lincoln Battalion in the Spanish Civil War.*

New York: Pegasus, 1969.

Royal, Denise. *The Story of J. Robert Oppenheimer.* New York: St. Martin's Press, 1969. Saunders, Frances Stonor. *The Cultural Cold War: The CIA and the World of Arts and Letters.*

New York: The New Press, 2000.

Schrecker, Ellen. *Many Are the Crimes: McCarthyism in America.* Boston: Little, Brown & Co., 1998.

———. *No Ivory Tower: McCarthyism and the Universities.* New York: Oxford University Press, 1986.

Schwartz, Stephen I., ed. *Atomic Audit: The Cost and Consequences of U.S. Nuclear Weapons Since 1940.* Washington, DC: Brookings Institution Press, 1998.

Schwartz, Stephen. *From West to East: California and the Making of the American Mind.*

New York: The Free Press, 1998.

Schweber, S. S. *In the Shadow of the Bomb: Bethe, Oppenheimer and the Moral Responsibility of the Scientist.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000.

Seaborg, Glenn T. *A Chemist in the White House.* Washington, DC: American Chemical Society, 1998.

Segrè, Emilio. *Enrico Fermi: Physicist.* Chicago: University of Chicago Press, 1970.

———. *A Mind Always in Motion: The Autobiography of Emilio Segrè.* Berkeley: University of California Press, 1993.

Serber, Robert. *The Los Alamos Primer.* Berkeley: University of California Press, 1992.

———. with Robert P. Crease. *Peace and War: Reminiscences of a Life on the Frontiers of Science.* New York: Columbia University Press, 1998.

Sevareid, Eric. *Small Sounds in the Night: A Collection of Capsule Commentaries on the American Scene.* New York: Alfred A. Knopf, 1956.

Sherwin, Martin. *A World Destroyed: Hiroshima and Its Legacies* (3rd ed.). Stanford, CA: Stanford University Press, 2003. Originally published as *A World Destroyed: The Atomic Bomb and the Grand Alliance.* New York: Alfred A. Knopf, 1975.

Shirer, William L. *Twentieth-Century Journey: A Native's Return, 1945-1988.* Boston: Little, Brown & Co., 1990.

Simpson, Christopher. *Blowback: America's Recruitment of Nazis and Its Effect on the Cold War.* New York: Weidenfeld & Nicolson, 1988.

Singer, Gerald, ed. *Tales of St. John and the Caribbean.* St. John, VI: Sombrero Publishing Co., 2001.

Smith, Alice Kimball. *A Peril and a Hope: The Scientists' Movement in America: 1945-47.*

Cambridge, MA: MIT Press, 1965.

———. and Charles Weiner, eds. *Robert Oppenheimer: Letters and Recollections.* Stanford, CA: Stanford University Press, 1995. Originally published in 1980 by Harvard University Press.

Smith, Richard Norton. *The Harvard Century: The Making of a University to a Nation.* New York: Simon & Schuster, 1986.

St. John People: Stories About St. John Residents by St. John Residents. St. John, VI: American Paradise Publishing, 1993.

Steeper, Nancy Cook. *Gatekeeper to Los Alamos: The Story of Dorothy Scarritt McKibbin.*

Los Alamos, NM: Los Alamos Historical Society, 2003.

Stern, Philip M., with Harold P. Green. *The Oppenheimer Case: Security on Trial.* New York: Harper & Row, 1969.

Strauss, Lewis L. *Men and Decisions.* Garden City, NY: Doubleday, 1962.

Szasz, Ferenc Morton. *The Day the Sun Rose Twice: The Story of the Trinity Site Nuclear Explosion, July 16, 1945.* Albuquerque, NM: University of New Mexico Press, 1984.

Tanenhaus, Sam. *Whittaker Chambers: A Biography.* New York: Random

House, 1997. Taubman, William. *Khrushchev: The Man and His Era.* New York: Norton, 2000.

Teller, Edward, and Allen Brown. *The Legacy of Hiroshima.* New York: Doubleday, 1962. Teller, Edward, with Judith Shoolery. *Memoirs: A Twentieth-Century Journey in Science and*

Politics. Cambridge, MA: Perseus Publishing, 2001.

Terkel, Studs. *The Good War: An Oral History of World War Two.* London: Hamish Hamilton, 1985.

Thomas, Hugh. *The Spanish Civil War.* New York: Harper & Brothers, 1961.

Truman, Harry S. *Memoirs by Harry S. Truman.* Vol. 1, *Year of Decisions,* Garden City, NY: Doubleday & Co., 1955.

———. *Off the Record: The Private Papers of Harry S. Truman.* Robert H. Ferrell, ed. New York: Penguin, 1982.

Trumpbour, John, ed. *How Harvard Rules: Reason in the Service of Empire.* Boston: South End Press, 1989.

United States Atomic Energy Commission, *In the Matter of J. Robert Oppenheimer: Transcript of Hearing Before Personnel Security Board and Texts of Principal Documents and Letters.* Foreword by Philip M. Stern. Cambridge, MA: MIT Press, 1971 (referred to in endnotes as "JRO soruşturması").

Vidal, Gore. *Palimpsest: A Memoir.* New York: Random House, 1995. Voros, Sandor. *American Commissar.* Philadelphia: Chilton Company, 1961.

Wang, Jessica. *American Science in an Age of Anxiety: Scientists, Anticommunism, and the Cold War.* Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1999.

Weisskopf, Victor. *The Joy of Insight: Passions of a Physicist.* New York: Basic Books, 1991. Werth, Alexander. *Russia at War, 1941-1945.* New York: Carroll & Graf, 1964.

Wheeler, John Archibald, with Kenneth Ford. *Geons, Black Holes, and Quantum Foam: A Life in Physics.* New York: W. W. Norton, 1998.

Weinstein, Allen. *Perjury: The Hiss-Chambers Case.* New York: Alfred A. Knopf, 1978.

———. and Alexander Vassiliev. *The Haunted Wood: Soviet Espionage in America – The Stalin Era.* New York: Random House, 1999.

Wigner, Eugene. *The Recollections of Eugene P. Wigner as Told to Andrew Szanton.* New York: Plenum Press, 1992.

Williams, Robert Chadwell. *Klaus Fuchs: Atomic Spy.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1987.

Wilson, Edmund. *The Fifties: From the Notebooks and Diaries of the Period,* ed. Leon Edel.

New York: Farrar, Straus & Giroux, 1986.

Wilson, Jane S. *All in Our Time.* Chicago: Bulletin of the Atomic Scientists, 1974.

Wilson, Jane S., and Charlotte Serber, eds. *Standing By and Making Do: Women of Wartime Los Alamos.* Los Alamos, NM: Los Alamos Historical Society, 1988.

Wirth, John D., and Linda Harvey Aldrich. *Los Alamos: The Ranch School Years, 1917-1943.* Albuquerque, NM: University of New Mexico Press, 2003.

Ybarra, Michael J. *Washington Gone Crazy: Senator Pat McCarran and the Great American Communist Hunt.* Hanover, NH: Steerforth Press, 2004.

Yoder, Edwin M., Jr. *Joe Alsop's Cold War: A Study of Journalistic Influence and Intrigue.*

Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 1995.

York, Herbert. *The Advisors: Oppenheimer, Teller, and the Superbomb.* Stanford, CA: Stanford University Press, 1976, 1989.

Zubok, Vladislav, and Constantine Pleshakov. *Inside the Kremlin's Cold War: From Stalin to Khrushchev.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996.

Başlıca Makale ve Tezler

Alperovitz, Gar, and Kai Bird. "The Centrality of the Bomb," *Foreign Policy,* Spring 1994. Barnett, Lincoln. "J. Robert Oppenheimer," *Life,* 10/10/49.

Bernstein, Barton J. "Eclipsed by Hiroshima and Nagasaki: Early Thinking about Tactical Nuclear Weapons," *International Security,* vol. 15, Spring 1991.

———. "Four Physicists and the Bomb: The Early Years, 1945-1950," *Historical Studies in Physical Sciences,* vol. 18, no. 2, 1988.

———. "Interpreting the Elusive Robert Serber: What Serber Says and What Serber Does Not Explicitly Say," *Studies in History and Philosophy of Modern Physics,* vol. 32, no. 3, 2001, s. 443-86.

———. "In the Matter of J. Robert Oppenheimer," *Historical Studies in the Physical Sciences,* vol. 12, part 2, 1982.

———. "The Oppenheimer Loyalty-Security Case Reconsidered," *Stanford Law Review,*

July 1990.

———. "Oppenheimer and the Radioactive-Poison Plan," *Technology Review,* May-June 1985.

———. "Reconsidering the Atomic General: Leslie R. Groves," *The Journal of Military History,* July 2003.

———. "Seizing the Contested Terrain of Early Nuclear History: Stimson, Conant, and Their Allies Explain the Decision to Use the Atomic Bomb," *Diplomatic History* 17, Winter 1993.

Bernstein, Jeremy. "Profiles: Physicist," *The New Yorker,* 10/13/75 and 10/20/75.

Birge, Raymond T. "History of the Physics Department," vol. 4, "The Decade 1932-1942," yayımlanmamış notlar, University of California, Berkeley.

Boulton, Frank. "Thomas Addis (1881-1949): Scottish Pioneer in Haemophilia Research,"

Journal of the Royal College of Physicians of Edinburgh, no. 33, 2003, s. 135-42.

Bundy, McGeorge. "Early Thoughts on Controlling the Nuclear Arms Race." *International Security,* Fall 1982.

———. "The Missed Chance to Stop the H-Bomb," *New York Review of Books,* 5/13/82. Coughlan, Robert. "The Tangled Drama and Private Hells of Two Famous Scientists," *Life,* 12/13/63.

———. "The Equivocal Hero of Science: Robert Oppenheimer," *Life,* February 1967. Davis, Harry M. "The Man Who Built the A-Bomb," *New York Times Magazine,* 4/18/48. Day, Michael A. "Oppenheimer on the Nature of Science." *Centaurus,* vol. 43, 2001. "The Eternal Apprentice," *Time,* 8/11/48.

Galison, Peter, and Barton J. Bernstein. "In Any Light: Scientists and the Decision to Build the Superbomb, 1952-54," *Historical Studies in Physical Sciences,* vol. 19.

Gibney, Nancy. "Finding Out Different," in *St. John People: Stories about St. John Residents by St. John Residents.* St. John V. I.: American Paradise Publishing, 1993.

Green, Harold P. "The Oppenheimer Case: A Study in the Abuse of Law," *Bulletin of the Atomic Scientists,* September 1977.

Gundel, Jeremy. "Heroes and Villains: Cold War Images of Oppenheimer and Teller in Mainstream American Magazines," July 1992, Occasional Paper 92-1, Nuclear Age History and Humanities Center, Tufts University.

Hershberg, James G. "The Jig Was Up: J. Robert Oppenheimer and the International Control of Atomic Energy, 1947-49." Paper presented at Oppenheimer Centennial Conference, Berkeley, CA, 4/22-24/04.

Hijiya, James A. "The Gita of J. Robert Oppenheimer," *Proceedings of the American Philosophical Society,* vol. 144, no. 2, June 2000.

Holton, Gerald. "Young Man Oppenheimer," *Partisan Review,* vol. XLVIII, 1981.

Kempton, Murray. "The Ambivalence of J. Robert Oppenheimer," *Esquire,* December 1983. Leffler, Melvyn. "Inside Enemy Archives: The Cold War Re-Opened," *Foreign Affairs,* Summer 1996.

Lemley, Kevin V., and Linus Pauling. "Thomas Addis," *Biographical Memoirs,* vol. 63.

Washington, DC: National Academy of Sciences, 1994.

Morgan, Thomas B. "A Visit with J. Robert Oppenheimer," *Look,* 4/1/58.

———. "With Oppenheimer, on an Autumn Day: A Thoughtful Man Talks Searchingly About Science, Ethics, and Nuclear War on a Quiet Afternoon During a Bad Time," *Look,* 12/27/66.

Newman, Steven Leonard. "The Oppenheimer Case: A Reconsideration of the Role of the Defense Department and National Security." Dissertation, New York University, February 1977.

Oppenheimer, Robert. "Niels Bohr and Atomic Weapons," *New York Review of Books,*

17/12/64.

———. "On Albert Einstein," *New York Review of Books,* 3/17/66. Preuss, Paul. "On the Blacklist," *Science,* June 1983, p. 35.

Rhodes, Richard. "I Am Become Death . . ." *American Heritage,* vol. 28, no. 6, 1987, s. 70-83.

Rosenberg, David Alan. "The Origins of Overkill: Nuclear Weapons and American Strategy, 1945-60," *International Security,* no. 7, Spring 1983.

Sanders, Jane A. "The University of Washington and the Controversy Over J. Robert Oppenheimer," *Pacific Northwest Quarterly,* January 1979.

Stern, Beatrice M. *A History of the Institute for Advanced Study, 1930-1950,* p. 613, yayımlanmamış notlar, archives, Institute for Advanced Studies.

Szasz, Ferenc M. "Great Britain and the Saga of J. Robert Oppenheimer," *War in History,*

vol. 2, no. 3, 1995.

Thorpe, Charles Robert. "J. Robert Oppenheimer and the Transformation of the Scientific Vocation," Dissertation, UC-San Diego, 2001.

———. and Steven Shapin. "Who Was J. Robert Oppenheimer?" *Social Studies of Science,*

August 2000.

Trilling, Diana. "The Oppenheimer Case: A Reading of the Testimony," *Partisan Review,*

November-December 1954.

Wilson, Robert. "Hiroshima: The Scientists' Social and Political Reaction," *Proceedings of the American Philosophical Society,* September 1996.

Not Koleksiyonları

Acheson, Dean (YUL)

Barnard, Chester (Harvard Business School Library) Baruch, Bernard (PUL)

Bethe, Hans (CUL) Bohr, Niels (AIP)

Bush, Vannevar (LC and MIT) Byrnes, James F. (CU)

Clark, Grenville (Dartmouth College) Clayton, William (HSTL)

Clifford, Clark (HSTL)

Committee to Frame a World Constitution (University of Chicago) Compton, Arthur (Washington University)

Compton, Karl (MIT) Conant, James B. (HU) DuBridge, Lee (Caltech)

Dulles, John Foster (PUL and DDEL)

Eisenhower, Dwight D., Presidential Papers collections (DDEL)

Federation of Atomic Scientists and numerous associated manuscript collections such as Atomic Scientists of Chicago, Fermi papers and Hutchins papers (University of Chicago)

Forrestal, James (PUL)

Frankfurter, Felix (LC and Harvard Law School)

Groves, Leslie, Record Group (RG) 200, National Archives (NA) Harriman, Averell (LC and Kai Bird personal archive)

Lamont, Lansing (HSTL) Lawrence, E. O. (UCB) Lilienthal, David (PUL) Lippmann, Walter (YUL)

McCloy, John J. (Amherst College archives) Niebuhr, Reinhold. (LC)

Oppenheimer, J. Robert (LOC and IAS) Osborn, Frederick (HSTL)

Patterson, Robert (LC)

Peters, Bernard (Niels Bohr Archive, Copenhagen)

Roosevelt, Franklin D., Presidential Papers collection (Roosevelt Library) Stimson, Henry L. (YUL)

Strauss, Lewis L. (HHL) Szilard, Leo (UCSDL) Tolman, Richard (Caltech)

Truman, Harry S., Presidential Papers collections (HSTL)

University of Michigan records of the theoretical physics summer schools during the 1930s Urey, Harold (UCSDL)

Wilson, Carroll (MIT)

Devlet Belge Koleksiyonları

Atomic Energy Commission, National Archives

Manhattan Engineering District, Harrison-Bundy files, RG 77, NA

National Defense Research Council and Office of Scientific Research and Development, RG 227, NA

Federal Bureau of Investigation records on J. Robert Oppenheimer, FBI

Headquarters, Washington, DC (Name files: J. Robert Oppenheimer, Katherine Oppenheimer, Frank Oppenheimer, Haakon Chevalier, and Klaus Fuchs)
Los Alamos National Laboratory Archives, numerous files Secretary of Defense Papers, RG 330, NA
Secretary of War Papers, RG 107, NA
Joint Committee on Atomic Energy, RG 128, NA Special Committee on Atomic Energy, RG 46, NA
Department of State, AEC files and the records of the Special Assistant to the Secretary of State for atomic energy matters, RG 50, NA

Röportajlar

Burada listelenen röportajlar Martin Sherwin (MS), Kai Bird (KB), Jon Else (JE), Alice Kimball Smith (AS), ve Charles Weiner (CW) tarafından yapılmıştır. Sherwin ve Bird röportaj dökümleri yazarların elindedir. Jon Else röportajları, Else'nin 1980 yapımı *The Day After Trinity* [Trinity'nin Ertesi] adlı belgeselinde kullanılmak üzere yapıldı. Onlardan alıntı yapmamıza izin verdiği için minnettarız. Smith ve Weiner röportajları edisyona tabi tutulmuş Oppenheimer mektuplarıyla birlikte yapılmıştır, *Robert Oppenheimer: Letters and Recollections*. Smith ve Weiner bu biyografide kullanmak üzere bize bu röportajların kopyalarını nezaketle verirken, röportaj dökümlerinin çoğu MIT'nin Cambridge, MA'daki Sözlü Tarih Programında kayıtlıdır.
Anderson, Carl, 3/31/83 (MS) Bacher, Jean, 29/3/83 (MS) Bacher, Robert, 29/3/83 (MS)
Barlas, June, 1/19/82 (MS); 3/28/01 (KB) Bernheim, Frederic, 10/27/75 (CW) Bethe, Hans, 13/7/79 (JE); 5/5/82 (MS) Bohm, David, 15/6/79 (MS)
Boyd, William, 12/21/75 (AS) Bradbury, Norris, 1/10/85 (MS) Bundy, McGeorge, 12/2-3/92 (KB) Chance, Ellen, 5/10/79 (MS)
Cherniss, Harold F., 4/21/76 (AS); 5/23/79 (MS); 11/10/76 (AS) Chevalier, Haakon, 6/29/82, 7/15/82 (MS)
Chevalier, Haakon, Jr., 3/9/02 (MS) Christy, Robert, 30/3/83 (MS) Colgate, Sterling, 11/12/79 (JE) Compton, Margaret, 4/3/76 (AS) Crane, Horace Richard, 4/8/83 (MS) Dale, Betty, 1/21/82 (MS)
Denham, Irva Claire, 1/20/82 (MS) Denham, John, 1/20/82 (MS) DeWire, John, 5/5/82 (MS) DuBridge, Lee, 30/3/83 (MS)
Duffield, Priscilla Greene, 1/2/76 (AS)
Dyer-Bennett, John, 5/15/01 (KB phone interview) Dyson, Freeman, 10/12/79 (JE); 16/2/84 (MS) Ecker, Allan, 7/16/91 (MS)

Edsall, John, 7/16/75 (CW) Edwards, Steve, 1/18/82 (MS) Ericson, Sabra, 1/13/82 (MS)

Fergusson, Francis, 4/23/75, 4/21/76 (AS); 6/8/79, 6/18/79, 6/23/79, 7/7/79 (MS) Fontenrose, Joseph, 3/25/83 (MS)

Fowler, William A., 29/3/83 (MS) Frank, Sis, 1/18/82 (MS)

Freier, Phyllis, 3/5/83 (MS) Friedan, Betty, 1/24/01 (KB) Friedlander, Gerhart, 4/30/02 (MS) Garrison, Lloyd, 1/31/84 (KB)

Geurjoy, Edward, 6/26/04 (KB) Gibney, Ed, 3/26/01 (KB) Gibney, Eleanor, 3/27/01 (KB)

Green, John and Irva, 20/2/82 (MS) Goldberger, Marvin, 28/3/83 (MS) Goldberger, Mildred, 3/3/83 (MS)

Gordon, Lincoln, 5/18/04 (KB phone interview) Hammel, Edward, 1/9/85 (MS)

Hawkins, David, 6/5/82 (MS) Hempelmann, Louis, MD, 8/10/79 (MS) Hein, Hilde Stern, 3/11/04 (KB)

Hiilivirta, Inga, 16/1/82 (MS); 3/26/01 (KB) Hobson, Verna, 31/7/79 (MS)

Horgan, Paul, 3/3/76 (AS)

Jadan, Doris and Ivan, 1/18/82, 3/26/01 (MS); 3/28/01 (KB)

Jenkins, Edith Arnstein, 5/9/02 (interview by Gregg Herken); 7/25/02 (KB phone interview) Kamen, Martin D., 1/18/79 (MS)

Kayser, Jane Didisheim, 6/4/75 (CW) Kelman, Dr. Jeffrey, 2/3/01 (KB) Kennan, George F., 5/3/79 (MS)

Langsdorf, Babette Oppenheimer, 1/12/76 (AS) Lilienthal, David E., 10/14/78 (MS)

Lomanitz, Rossi, 7/11/79 (MS)

Manfred, Ken Max (Friedman), 1/14/82 (MS) Manley, John, 1/9/85 (MS)

Mark, J. Carson, 12/19/79 (JE)

Marks, Anne Wilson, 3/5/02, 3/14/02, 5/9/02 (KB) Marquit, Irwin, 3/6/83 (MS)

McCloy, John J., 7/10/86 (KB)

McKibbin, Dorothy, 1/1/76 (AS); 7/20/79, 10/12/79 (JE) Motto, Dr. Jerome, 3/14/01 (KB phone interview) Mirsky, Jeanette, 11/10/76 (AS)

Morrison, Philip, 6/21/02 (MS); 10/17/02 (KB phone interview) Nedelsky, Leo, 12/7/76 (AS)

Nelson, Steve and Margaret, 17/6/81 (MS) Nier, Alfred, 3/5/83 (MS)

Oppenheimer, J. Robert, 18/11/63 (interview by T. S. Kuhn), AIP, APS Oppenheimer, Frank, 9/2/73 (CW); 17/3/75, 14/4/76 (AS); 12/3/78 (MS) Oppenheimer, Peter, 7/79 (MS); 9/23-24/04 (KB)

Oppenheimer'lar. Julius Oppenheimer (yukarıda, solda) 1888'de Almanya'dan New York'a geldi. 1903'te, Baltimore doğumlu Alman asıllı Amerikalı ressam Ella Friedman (yukarıda, sağda) ile evlendi. 1904 doğumlu Robert, babasının kucağında oturuyor (sağda).

Küçük bir çocukken Robert (sağda, bir arkadaşıyla oturuyor) bloklara ve kaya örnekleri toplamaya meraklıydı.

Ella ve Robert.

Oppenheimer daha sonraları şöyle söylemişti: "Küçükken çok yumuşak, itici derecede iyi bir çocuktum. Çocukluğumda dünyanın acımasız ve acılarla dolu olduğu gerçeğine hazırlıksız yakalandım."

Oppenheimer (sağda) Central Park'ta at biniyor.

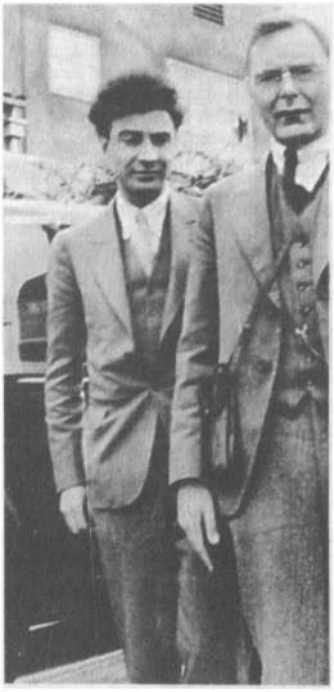
Robert, "eşyayı olduğu gibi değil, olabileceği gibi görmeleri" için "etik hayal gücünü" geliştirmenin öğretildiği Etik Kültür Okulu'nda okudu.

Robert ve küçük kardeşi Frank.

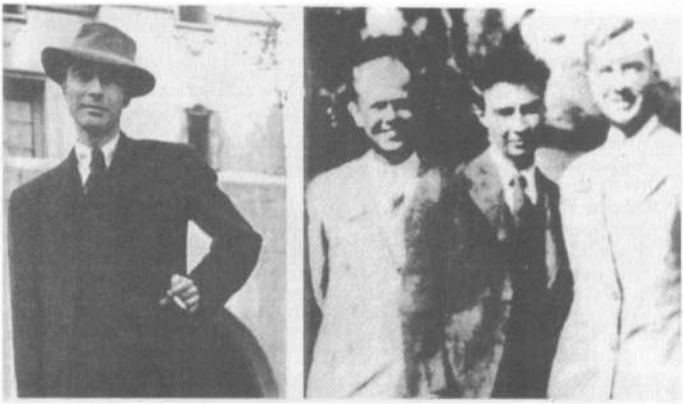
Oppenheimer, Göttingen Üniversitesi'nde Max Born'un (sağda) gözetimi altında çalıştı ve kuantum fiziği alanında doktora yaptı. Orada Paul Dirac (ortada, sağda) ve Alman fizikçi Hendrik Kramers (aşağıda, solda) gibi fizikçilerle arkadaş oldu. Daha sonra Zürih'te kısa süre I.I. Rabi, H.M. Mott-Smith ve Wolfgang Pauli (altta, sağda, Zürih Gölü'nde Robert ile yelkenlide) ile çalıştı.

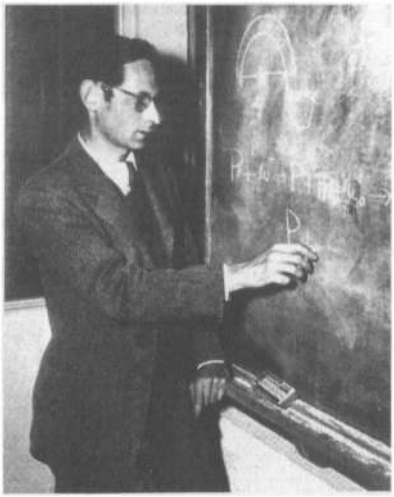

Profesör Oppenheimer (yukarıda, solda) 1929'da Caltech'te. Burada California Üniversitesi, Berkeley'den çifte görevi kabul etti ve kısa sürede yeni kuantum fiziğinin bir elçisi oldu. Robert, "Arkadaşlardan çok fiziğe ihtiyacım var" itirafında bulunmuştu. Fizikçiler William A. Fowler ve Luis Alvarez arasında Oppenheimer (yukarıda, sağda). "Gerçekten sevdiğim, hakkında bilgi edinmeye devam ettiğim ve iyi anlaşılmayan, ancak çok zengin olan teorinin propagandacısı oldum, o kadar." Robert Serber (aşağıda, sağda) Oppenheimer'ın öğrencilerinden biriydi ve daha sonra ömür boyu arkadaşı oldu.

Oppenheimer, "En büyük iki aşkım fizik ve New Mexico," diye yazmıştı. "Ne yazık ki ikisini birleştiremiyorum." Oppenheimer, yazlarını Sangre de Christo Sıradağları manzaralı 625 dönümlük çiftliği Perro Caliente'de geçirirdi. Robert ve atı Crisis (sağda), kardeşi Frank ve Berkeley'li fizikçi Ernest Lawrence (aşağıda) da dahil olmak üzere diğer arkadaşlarıyla uzun yolculuklara çıktı.

Oppenheimer, İtalyan fizikçi Enrico Fermi ve Ernest Lawrence ile birlikte.

Joe Weinberg, Rossi Lomanitz, David Bohm ve Max Friedman, Oppie'nin Berkeley'deki yardımcılarındandı. Bob Serber, "Jestlerini, tavırlarını, tonlamalarını kopyaladılar," diyordu.

Weinberg'e göre kuantum fiziği dünyasında, "Niels Bohr (solda) Tanrı'ydı ve Oppie onun elçisiydi."

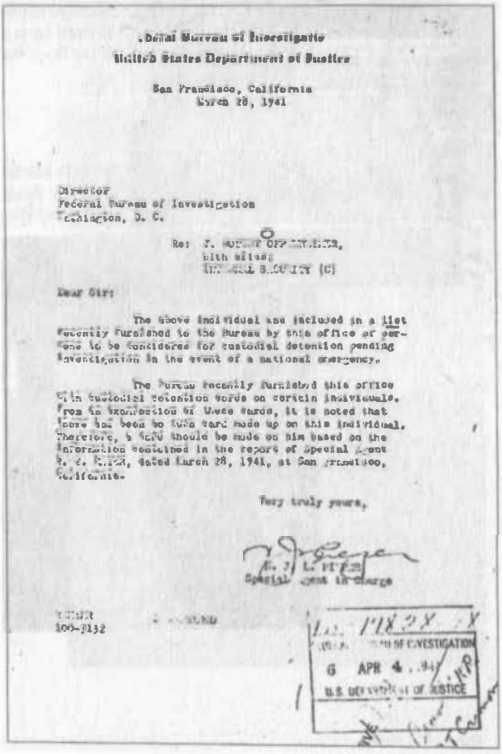

Jean Tatlock, dört yıl boyunca Oppie'nin nişanlısıydı ve çekinceleri olmasına rağmen Komünist Parti üyesiydi. "Ateşli bir komünist olmayı imkânsız buluyorum," diye yazmıştı.

Tatlock'ın Stanford Tıp Fakültesi'ndeki hocası Dr. Thomas Addis'ti (yukarıda, sağda). Dr. Addis, Oppenheimer'ı İspanyol davası için Komünist Parti aracılığıyla para bağışlamaya ikna etmişti.

1941'de Oppenheimer, ulusal bir acil durum hâlinde gözaltına alınacak radikaller listesinde yer aldı.

. Federal Bureau of Investigation
United States Department of Justice

San Francisco, California
March 28, 1941

Director
Federal Bureau of Investigation
Washington, D. C.

Re: J. ROBERT OPPENHEIMER,
with aliases;
INTERNAL SECURITY (C)

Dear Sir:

The above individual was included in a list recently furnished to the Bureau by this office of persons to be considered for custodial detention pending investigation in the event of a national emergency.

The Bureau recently furnished this office with instructions for certain individuals. From an examination of these cards, it is noted that there has been no such card made up on this individual. Therefore, a card should be made up on him based on the information contained in the report of Special Agent R. C. [illegible], dated March 28, 1941, at San Francisco, California.

Very truly yours,

E. J. [illegible]
Special Agent in Charge

100-3132

APR 4 1941
U.S. DEPARTMENT OF JUSTICE

1943'te Berkeley'de Fransız edebiyatı profesörü Haakon Chevalier (yukarıda, solda), George Eltenton'ın (yukarıda, sağda) Sovyet savaş çabaları için bilimsel bilgi sağlaması gerektiğini Oppie'ye söyledi. Oppie sonunda olayı bir ordu karşı istihbarat subayı olan Albay Boris Pash'e (solda) bildirdi.

Aşağıda Martin Sherwin, 1982'de Paris'te Chevalier ile yaptığı röportajın ardından onunla birlikte görülüyor.

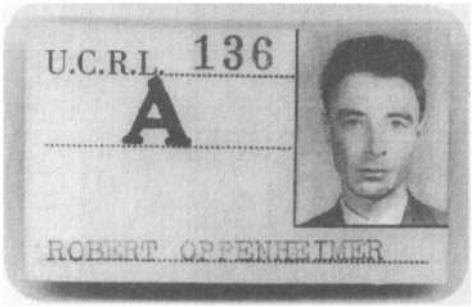

Kitty Puening Pittsburgh'da büyüdü. Burada (yukarıda) 21 yaşında binici pantolonuyla; 1936 tarihli pasaport fotoğrafıyla (üstte, sağda) ve Berkeley'deki mikoloji laboratuvarında (sağda) görülüyor. 1939'da Radyasyon Laboratuvarı güvenlik rozetinde (bir sonraki sayfada, üstte) resmedilen Oppenheimer'la tanıştı ve ona âşık oldu.

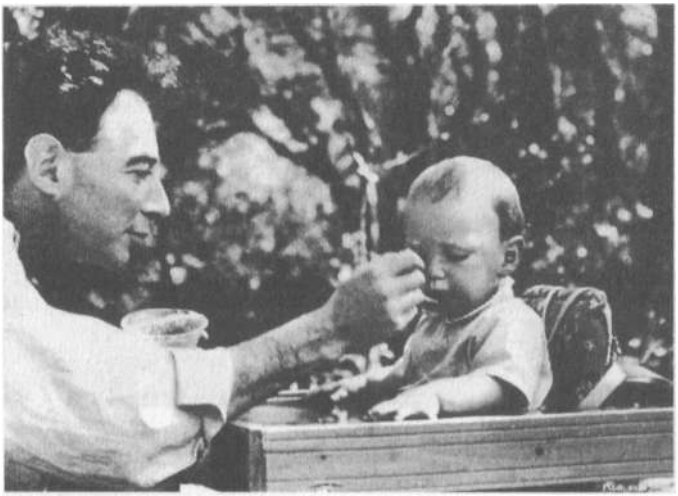

Burada Los Alamos'taki evlerinde oturur şekilde görünen Kitty, cıvıl cıvıl bir kişiliğe sahipti. "Çok yoğun, çok zeki, çok hayat dolu bir insandı... onunla başa çıkılması çok zordu."

Kitty, Los Alamos'ta kendini kariyer açısından engellenmiş hissediyordu. Tıbbi klinikte kan sayımı yapıyordu ama bir yıl sonra işi bıraktı. Sosyal birlikteliklerde gündelik sohbetler edebiliyordu ama bir arkadaşının da dediği gibi "böbürlenmeyi seviyordu."

Peter Oppenheimer Mayıs 1941'de doğdu. Yukarıda, Robert'ın elinden mama yerken ve aşağıda Kitty ile gülerken görülüyor.

Dorothy McKibbin, "O (Robert) partilerde bir harikaydı ve kadınlar onu çok seviyordu," diyordu.

Oppenheimer, Los Alamos'taki kulübesinde McKibbin'i (sağında) ve Victor Weisskopf'u (diz çökmüş) ağırlıyor.

Yukarıda, Los Alamos'ta bilimsel bir toplantı. (soldan sağa) Norris Bradbury, John Manley, Enrico Fermi ve J.M.B. Kellogg ön sırada yer alıyor. Oppenheimer, Richard Feynman ve Phillip Porter arkalarında oturuyor.

Aşağıda teorik bölümün şefi Hans Bethe.

Robert, ilk atom bombasının Trinity testi üzerinde çalışmak için 1945'te kardeşi Frank'i (ortada, bir alfa kalutronunu inceliyor) Los Alamos'a getirdi.

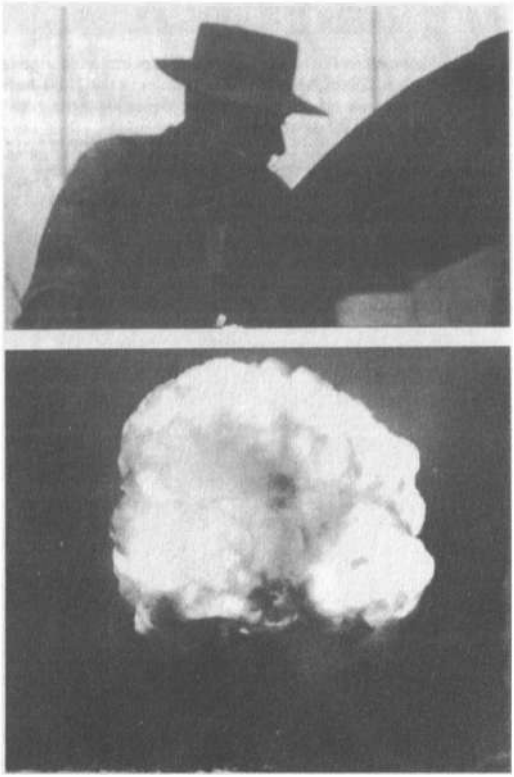

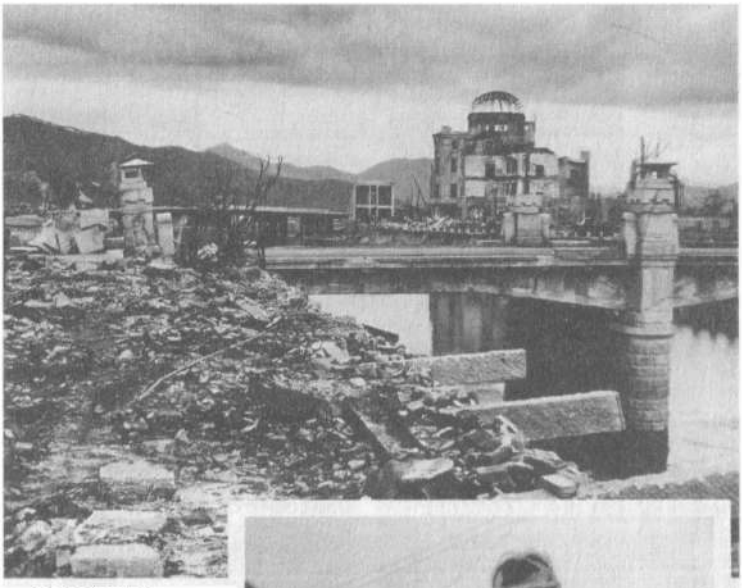
General Leslie Groves (sağda, Savaş Bakanı Henry L. Stimson ile birlikte) Los Alamos'taki bomba projesini yönetmek için Oppenheimer'ı seçti.

Oppenheimer, 1944'ün sonlarında Trinity testi için arazi bakarken, kahve koyuyor.

Başında domuz turtası şapkasıyla Oppenheimer, testten sadece birkaç saat önce, Trinity saha kulesinin üstündeki "Cihaz"a eğiliyor. Aşağıda, Trinity patlaması.

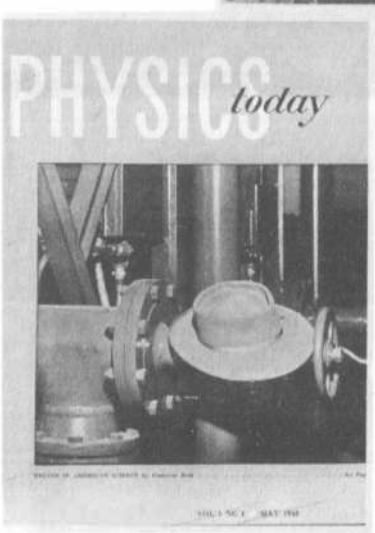

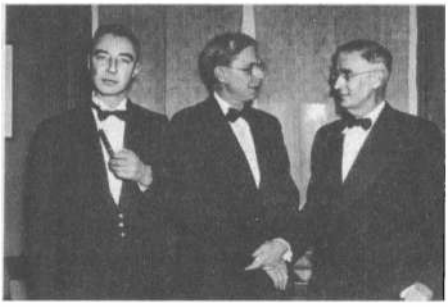
Bombadan sonra Hiroshima. Hiroshima ve Nagasaki'de öldürülen yaklaşık 225.000 kişinin yüzde 95'inden fazlası sivildi, çoğunluğu da kadın ve çocuktu. Kurbanların en az yarısı ilk patlamadan sonraki aylarda radyasyon zehirlenmesinden öldü. Yosuke Yamahata'ya ait bu fotoğrafta bir anne ve çocuğu (sağda) görülüyor. Fotoğraf Nagasaki'nin bombalanmasından sonraki ilk yirmi dört saat içinde çekildi.

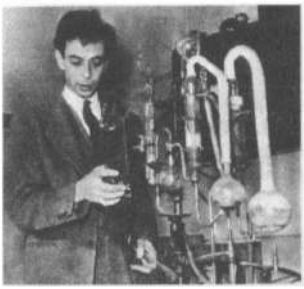
Ernest Lawrence, Glenn Seaborg ve Oppenheimer. *Scientific Monthly*, "Modern Prometheuslar yine Olimpos Dağı'na hücum ederek Zeus'un şimşeklerini insanoğluna geri getirdiler," yorumunu yaptı.

Physics Today kapağına Oppie'nin domuz turtası şapkasını koydu.

Harvard Üniversitesi, Oppenheimer'ı (James B. Conant ve Vannevar Bush ile birlikte) denetleme kuruluna seçti.

Üstün yetenekli bir deneysel fizikçi olan Frank Oppenheimer (yukarıda), Komünist Parti'nin eski bir üyesi olduğu ortaya çıkınca 1949'da Minnesota Üniversitesi tarafından görevden alındı. Colorado'da sığır çiftliği işletmeye başladı.

Anne Wilson Marks, 1945'te Oppie'nin sekreteriydi, daha sonra Oppie'nin arkadaşı ve avukatı olan Herbert Marks (teknenin güvertesinde yatan) ile evlendi.

Caltech'ten Richard Tolman ve daha sonra Robert'ın en derin aşklarından biri hâline gelen tanınmış klinik psikolog eşi Ruth Tolman.

Time dergisi Kasım 1948'de Oppenheimer'ı kapak yaptı.

Oppenheimer, Atom Enerjisi Komisyonu'nun Genel Danışma Komitesi'nin başkanıydı. Burada James B. Conant, General James McCormack, Harley Rowe, John Manley, I. I. Rabi ve Roger S. Warner ile bir seyahatte görülüyor.

Altta, Oppenheimer (en solda) 1947'de General George C. Marshall, General Omar N. Bradley ve diğer kişiler ile birlikte Harvard'dan fahri doktora aldı.

Robert'ın 1947'de İleri Araştırma Enstitüsü'nün direktörlüğüne atanmasından sonra Oppenheimer'ların yaşadığı Princeton, New Jersey'deki Olden Malikânesi.

Serada Kitty, Toni ve Peter.

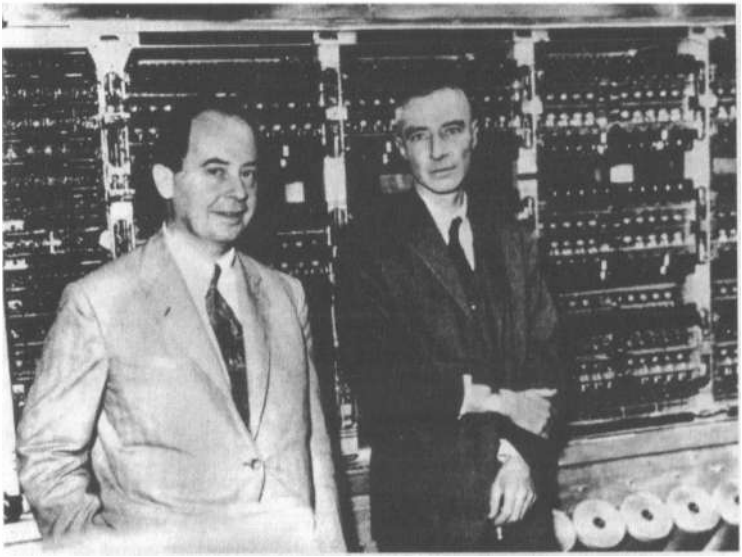

Robert ve çocukları Olden Malikânesi'nin bahçesinde.

Robert, Kitty'ye orkidelerini yetiştirmesi için bir sera verdi. Sık sık eğlenirlerdi. Pat Sherr, "En lezzetli ve en soğuk martinileri o ikram ederdi," diyordu.

Oppenheimer ve matematikçi John von Neumann, von Neumann'ın ilk bilgisayarının önünde duruyor.

Oppenheimer, Princeton'daki İleri Araştırma Enstitüsü'nde öğrencilerle fizik tartışıyor. Freeman Dyson, "Enstitü onun kendi küçük imparatorluğuydu," diyordu.

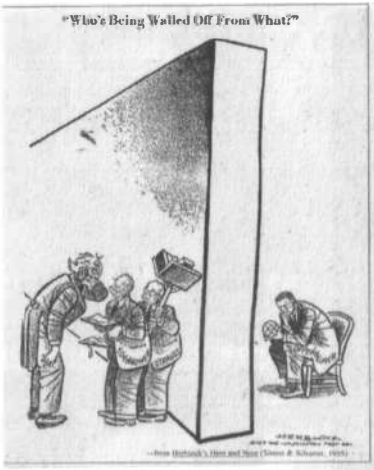
Oppenheimer (soldan sağa) Hans Bethe, Senatör Brien McMahon, Eleanor Roosevelt ve David Lilienthal ile.

Oppenheimer, hidrojen bombası yapmak için hızlandırılmış bir programa karşı çıktı. Televizyon izleyicisine "süper bombanın ahlakımızın temeline dokunan bir mesele olduğunu" söyledi. "Bu kararların gizli tutulan gerçeklere dayanılarak alınması bizim için büyük bir tehlikedir," dedi.

Oppenheimer fizikçi Greg Breit ile bir konferansta. "Bilmediklerimizi birbirimize açıklıyoruz."

Aralık 1953'te Başkan Dwight Eisenhower, Oppenheimer ile hükümetin nükleer sırları arasına "kısıtlama" koyulmasını emretti. Ardından Oppenheimer'ı devlet hizmetinden çıkarmaya kararlı olan Atom Enerjisi Komisyonu başkanı Lewis Strauss (yukarıda, sağda) tarafından Robert için yapılan güvenlik soruşturması organize edildi. Oppenheimer kendini savunması için Avukat Lloyd Garrison'ı (sağda) tuttu.

12 Nisan 1954'te, Oppenheimer'ın Gordon Gray (üstte, sağda) başkanlığındaki güvenlik soruşturması başladı. Gray Kurulu'nun Oppenheimer'ın güvenlik iznini elinden alma kararına karşı yalnızca bir AEC komiseri, Henry DeWolf Smyth (ortada, sağda) oy kullandı. AEC komiseri Eugene Zuckert (altta, sağda) çoğunluğa uyarak Oppenheimer aleyhine oy kullandı. Roger Robb (altta, solda) Gray Kurulu'nda iddia makamı olarak görev yaptı. Gray Kurulu'nun yalnızca bir üyesi, Ward Evans (üstte, solda) Oppenheimer'ın güvenlik iznini onaylama yönünde oy kullandı. Evans, kararı "ülkemizin ismi üzerinde kara bir leke" diye nitelendirdi.

Toni Oppenheimer at sırtında. Verna Hobson, "Altı veya yedi yaşından itibaren," diyordu, "aile bireyleri Toni'nin mantıklı ve sağlam biri olacağına, onları mutlu edeceğine inanıyordu.

Oppenheimer güvenlik iznini kaybetti ancak İleri Araştırma Enstitüsü direktörü olarak görevini sürdürdü. Burada Kitty ile Princeton'da yürürken görülüyor.

Robert, Peter Oppenheimer'a karşı hissettiği sevgiyi gösterebiliyordu.

1954 güvenlik soruşturmasından sonra Oppenheimer "yaralı bir hayvan gibiydi" diyordu Francis Fergusson. "Kabuğuna çekildi. Ve daha basit bir yaşam sürmeye başladı." Ailesini Virgin Adaları'ndaki St. John'a götürdü. Daha sonra sade bir sahil kulübesi inşa ettirdi ve aile (aşağıda) her yıl birçok aylarını o güzel adada geçirdi. O ve Kitty usta denizcilerdi.

Eski arkadaşı Niels Bohr ile otururken, 1955.

1960'ta Oppenheimer Tokyo'yu (aşağıda) ziyaret ederek gazetecilere şunları söyledi: "Atom bombasının teknik başarısında payım olduğu için pişman değilim. Bu söylediğim, kendimi kötü hissetmediğim anlamına gelmiyor; ama bu gece dün gecekinden daha kötü hissetmiyorum."

Oppenheimer enstitüdeki ofisinde.

Nisan 1962'de Başkan John F. Kennedy, Openheimer'ı Beyaz Saray'a davet etti. Burada Jackie Kennedy ile el sıkışırken görülüyor.

Frank, 1969'da eşi Jackie ile birlikte kurduğu, ziyaretçilere fizik, kimya ve diğer alanlarda "uygulamalı" bir deneyim sunan San Francisco'daki bilim müzesi Exploratorium'da.

1963'te Başkan Lyndon B. Johnson (aşağıda) Oppenheimer'a (solda, Kitty ve Peter ile) 50.000 dolarlık Fermi Ödülü'nü verdi. David Lilienthal, tüm bu olayı "Oppenheimer'a yapılan çirkinlikler ve düşmanlıklara karşı bir günaha kefaret töreni" olarak nitelendirdi.

Sağda, 1954'te Oppenheimer aleyhine ifade veren Edward Teller tebriklerini sunmak için yaklaşıyor. Kitty kocasının yanında taş gibi dururken, Oppenheimer gülümsüyor ve Teller'ın elini sıkıyor.

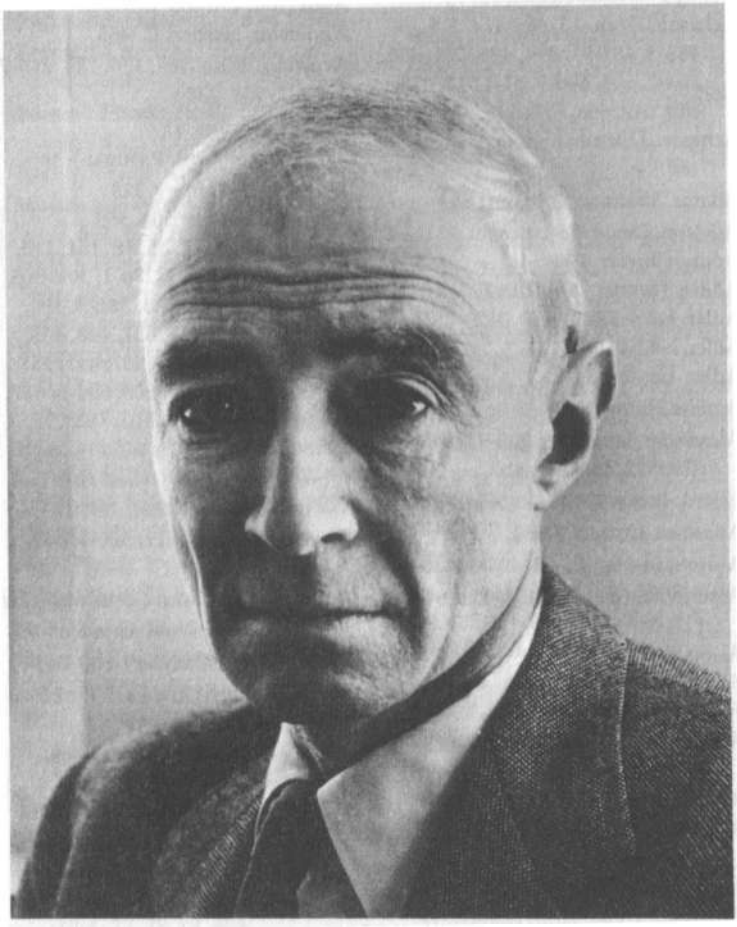
1966 yazında Oppenheimer, St. John'daki sahil kulübesinin dışında iki sahil sakiniyle selamlaşıyor. Gırtlak kanserinden ölümüne yakın zamanlar.

Kulübenin içinde dalgın oturan Toni. "Herkes onu severdi," diyordu June Barlas, "ama o bunu bilmiyordu."

Mutlu günlerde, Toni, Inga Hiilivirta, Kitty ve Doris Jadan, St. John'da kokteyllerini içiyorlar.

DİZİN

A

Abraham Lincoln Tugayı 176, 181, 232, 279
"Account of the Adventures of Robert Oppenheimer in Europe" 68, 77
Acheson, Dean 13, 463-4, 472-3, 482-5, 487-91, 494, 498, 501, 564, 601-2, 604, 606-9, 611, 613, 638, 640, 642, 668, 678, 696, 778
Acheson-Lilienthal Raporu 13, 487, 488
Adams, Sherman 278, 681, 844
Adelson, David 254, 479-80, 711-2
Addis, Charles 179
Addis, Thomas 203, 710, 727
Adler, Felix 33-38, 152, 515
Adler, Nathan 186
Adler, Samuel 34
Agnew, Harold 311
Alexander, James 16, 202-3, 210, 277, 529, 653, 809
Allard, Louis 60
Allardice, Corbin 730-1
Allison, Samuel K. 93, 138-9, 438
Alperovitz, Gar 427, 452, 471, 644, 817, 840-1
Alsop, Joseph 503, 670
Alsop, Stewart 627
Alsos 278, 356, 364
Alvarez, Luis W. 96, 243, 288-9, 344, 507, 511, 723, 752
American Mercury 773
Amerikan Demokrasi ve Entelektüel Özgürlük Komitesi 183, 259, 338
Amerikan Devletleri Örgütü 798
Amerikan Doğa Tarihi Müzesi 41
Amerikan Felsefe Derneği 461
Amerikan Fizik Derneği 89, 190, 217, 503, 560, 606, 831
Amerikan İşçi Federasyonu (AFL) 36, 56, 177
Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği 37, 174, 183, 200, 202, 338, 696
Amerikan Sovyet Konseyi 202
Amerikan Tabipler Birliği 180
Andersen, George R. 203
Anderson, Carl 132
Anderson, Clinton 815
Anderson, Herbert L. 465
Arnstein, Edith 167, 170, 184, 216-7, 333, 359, 728
Aron, Raymond 797
Artists in Uniform (Eastman) 165
Ashbridge, Whitney 328
Atlantic Monthly 504, 552
atom bombası 14, 45, 98, 101, 115, 219, 261-3, 267, 270-1, 301, 305, 308, 316, 318, 383, 386-7, 390, 409, 416-7, 422, 431, 448, 453, 467, 470, 478-81, 487, 497, 557, 561, 590-1, 597, 600, 604-5, 617, 619, 623-4, 629, 710, 712, 792, 803, 816
Atom Enerjisi Komisyonu (AEC) 9, 10, 14, 17, 127, 394, 467, 483, 496, 500, 503, 511, 520-1, 662, 693, 840
Atom Enerjisi Yasası (1946) 467, 736
Atomic Weapons and American Policy (Oppenheimer) 660, 662
Atomic Weapons and East-West Relations (Blackett) 553
Atomik Geliştirme Otoritesi 486, 488, 493
Auerbach, Matilda 41
Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 38
Aydelotte, Frank 526

B

Bacher, Jean 455-456, 518, 584, 698
Bacher, Robert 306, 333, 386
Baker, Dorothy 360
Baker, Selma 228

Balanchine, George 16
Baldwin, Hanson 658
Baldwin, Roger 39
Bamberger, Louis 528
Barbusse, Henri 175
Bard, Ralph A. 418
Barère, George 33
Barlas, June Katherine 834-5, 862
Barnard, Chester I. 26, 483, 487, 489, 861
Barnett, Henry 26, 42, 55, 114, 128, 377, 463, 512, 549, 552, 577, 591
Bartky, Walter 416
Baruch, Bernard 486-94, 498-9, 501-2, 611, 677
Baruch Planı 499, 502
Bauer, Stanley 830
Bayan Kacharova 127
Becquerel, Henri 23
Bell, Daniel 296, 483, 596, 776-7, 846-7
Belmont, Alan 353, 355, 647, 651, 655, 670-1, 675, 684, 686-8, 696-7, 699, 700, 706, 708, 735, 739, 763, 781, 787
Ben-Gurion, David 798
Berg, Moe 320, 848
Beria, Lavrenty 276
Berkeley Radyasyon Laboratuvarı 131, 279
Berle, Adolph 790
Berlin, Isaiah 39, 45, 171, 179, 184, 319, 535, 817, 829, 843
Bernfeld, Siegfried 184-6, 334, 358, 535, 840
Bernfeld, Suzanne 184
Bernheim, Frederick 53, 54, 60, 64, 70-1, 77, 79, 82, 454
Bernstein, Barton J. 153, 319, 429-30, 452, 519-20, 624, 654, 680, 735, 770, 775, 819
Bernstein, Jeremy 18, 29, 117, 135, 144, 527
Bethe, Hans 16, 17, 100-3, 154, 217-8, 242, 263-6, 271-2, 299, 301, 304-6, 309, 312-3, 315, 317, 319, 327, 381, 386, 388, 396, 402, 404, 408, 411, 436, 462, 501, 505, 530, 532, 550-1, 564, 595, 596, 609, 626, 703, 741, 781
Bhagavad 149-50, 222, 415, 434, 441, 812, 818, 840
Biddle, Francis 790, 841
Birge, Raymond 159, 299, 322, 455
Blackett, Patrick M.S. 69, 73-4, 80, 435, 552-3, 817
Bloch, Felix 120, 196, 217, 219, 263
Boas, George 27, 29
Bohemian Club 131
Bohlen, Charles "Chip," 645, 846
Bohm, David 250-2, 256, 272-3, 279-80, 363, 530-1, 557-9, 566-8, 623, 710, 724, 737, 825-6
Bohr, Aage 384, 386
Bohr, Niels 58, 68, 132, 383-4, 386, 388-9, 393, 409-10, 458, 495, 504, 526, 533, 547
Borden, William Liscum 619-22, 624, 628-31, 633, 671-5, 679-80, 682-4, 686, 730
Born, Max 86-7, 89, 93-4, 99-104, 114, 116, 157, 191, 297-8, 300, 407-8, 448, 792-3, 839
Bosley, Ruth Walsworth 174
Boudin, Leonard 153
Boulon, Irva 784, 800
Boulon, Ralph 786
Boyd, William Clouser 51, 54, 58, 60, 64, 107
Bradley, Omar 174, 307, 596
Brady, James 126, 182
Bransten, Louise 178
Breit, Gregory 244-5
Bridges, Harry 158, 179, 202, 625
Bridgman, Percy 57-8, 64-6, 95, 552, 792
Briggs, Lyman C. 262
Brode, Bernice 309, 311, 365, 367-8, 815,

Brode, Robert 309
Brodeur, Arthur 182-3, 205, 206
Browder, Earl 201, 234-5, 699,
Browder, Felix 663-4
Brown, John Mason 314, 780
Brown, Walter 430
Brownell, Herbert 628, 682, 774
Bruner, Jerome 516, 535
Buckley, Oliver 596, 597
Bulletin of the Atomic Scientists 17, 101, 300, 303, 313, 332, 366, 371, 393, 410, 435-6, 442, 495, 553, 610-1, 629, 675
Bundy, Harvey H. 418,
Bundy, McGeorge 592-3, 643, 778, 794, 811-2, 815
Burch, Frances Behrend 166, 487, 770
Bush, George, W. 622
Bush, Vannevar 262-3, 267-8, 300, 318, 320, 418-9, 421, 435-6, 453, 465, 483, 521, 638-9, 696, 741, 748, 775
Büyük Buhran 11, 145, 169

C

Caen, Estelle 158, 226
Caen, Herbert 225
California Cannery and Agricultural Workers 174
California Eyalet Yardım İdaresi 169
California Teknoloji Enstitüsü 106
California Üniversitesi (Berkeley) 11, 109, 113, 125, 130, 158, 165, 169, 188, 196, 198-9, 205, 214, 236, 257, 277, 280, 354, 469, 516, 522, 840
Cambridge Felsefe Topluluğu 93
Campbell, Helen 138
Campbell, Joseph 769
Carlson, J. Franklin 146
Carlton, Lee Thurston 289, 621
Case, Clifford 16, 41-2, 173, 181-2, 185, 221, 241, 340, 52-1, 561-2, 565, 569, 575, 614, 616, 619, 621, 623-4, 628, 630, 632-4, 636, 652, 654, 664-6, 669, 674-5, 679-80, 684, 687-8, 693, 696, 698-9, 702-3, 706-7, 709, 715, 720, 739, 741, 759, 762, 770, 775, 783, 819
Castro, Fidel 364, 850
Cavendish Laboratuvarı 66, 68, 158, 191
CBS 708, 788, 812
Chadwick, James 69, 84, 115, 384, 406, 827
Chambers, Whittaker 296, 555, 623, 625, 649
Chaves, Amado 47
Chaves, Katherine 25, 47, 836
Chen 533
Cherniss, Harold F. 28, 30, 41-2, 127, 140, 145, 148-9, 173, 241, 461, 473, 534, 536, 576, 587, 613, 616, 780, 781-3
Cherwell, Frederic A. 394, 405
Chevalier, Barbara Ethel Lansburgh 174,
Chevalier, Carol Lansburgh 678
Chevalier, Haakon 82, 156, 168, 173-4, 178, 182, 188, 201-207, 287, 288, 338, 355, 454, 480, 505, 680, 710, 716, 731, 732, 768, 872
Chevalier olayı 283, 287, 502-1, 561, 711, 724, 729-30, 732, 735, 750, 772
Chiang Kai-shek 790
Chicago Üniversitesi 310, 322, 382, 416, 664
Childs, Marquis 129, 187, 217, 255, 452, 675, 752
Christian Century 812
Christy, Robert 462, 756, 862
Churchill, Winston 393-4, 403, 405, 434, 447
Church Komitesi 363
Clark, Grenville 542, 574
Clayton, William A. 418, 637
Clinton, Bill 663, 815
Cocktail Party, The (Eliot) 535

Cohen, Ben 790
Cohen, Sam 449
Cohn, Roy 670
Colgate, Sterling 296-7, 862
Columbia Üniversitesi 119, 416, 787, 828
Combs, R.E. 257, 358
Compton, Arthur 322, 382, 418, 422, 426, 593
Compton, Karl T. 96
Conant, James B. 190, 257-8, 263, 267-8, 300, 318, 382, 399, 418, 422-3, 435, 439, 447, 452, 455, 465, 483, 489, 500, 521, 593-600, 602, 609-11, 638, 640-1, 665, 738, 741, 841
Condon, Edward 98, 101, 321-2, 564
Condon, Emilie 95, 562
Connell, Mary 309
Connolly, Nellie 28
Coolidge, Calvin 624
Corsica 108, 797, 827
Corson, Dale 250, 363, 848
Coudert, F.R., Jr. 258-9
Coughlan, Robert 703, 720, 728, 787
Cousins, Norman 452, 811
Creutz, Edward 432
Crocker, William H. 131
Crossman, R.H S. 786
Crouch, Paul 623-4, 626
Crouch, Sylvia 622-4, 649
Cumhuriyetçi Parti 787
Cummings, E.E. 110
Curie, Marie 23
Cutler, Robert 671, 682, 684
Çin 9, 175, 183, 426, 533, 790

D

Daily Worker 215, 230, 235, 625, 757
Dale, Ted 250, 587, 783, 810, 843, 862
Dalí, Salvador 241
Dallet, Joe 228-9, 231-5, 238, 279
Dancoff, Sydney M. 245, 249
Darrow, Karl 195, 529-30
Darwin, Charles 34
Dava 201, 653, 693
Davies, Joseph E. 430
Davis, John W. 695
Davis, Nuel Pharr 81, 164
Dean, Gordon 463, 472-3, 482-4, 494, 498, 570, 592, 596-7, 601, 616-7, 638, 651-3, 668, 671, 674, 678, 696, 741, 778
Decker, Caroline 174
Demokrat Parti, ABD 193
de Neufville, Lawrence 798
Denham, Irva Clair 16, 785, 801, 831, 862
Deutsch, Martin 406
Deutsch, Monroe 455
de Silva, Peer 230, 329, 331, 360-1, 370, 433-4, 560
Dewey, John 36
Didisheim, Jane 43, 71, 456, 863
Dies, Martin 174, 213
Dinamik Gazlar Teorisi (Kot) 53
Dirac, Paul 70, 84, 85, 86, 90, 92, 96-7, 99-100, 105, 125, 132-4, 152, 191, 526, 533, 537
Doctorow. E.L. 13
Doğu Sahili Öğretmenler Birliği 197
Doty, Ed 311, 449, 450
Douglas, James 296, 519
Doyle, Bernadette 279-80, 336, 338, 712
Dreyfus, Alfred 19, 774
DuBois, W.E.B. 34
Dubridge, Lee 304, 314
Dudley, John H. 296-7, 301-2
Duffield, Priscilla Green 324, 372-3, 577
Dulles, Allen 428, 638, 684
Dulles, John Foster 614, 661, 741
Durr, Clifford 189, 559, 571, 628
Durr, Virginia 628

Dyer-Bennett, Sandra 208, 225
Dyson, Freeman 18-9, 406, 527, 546, 548, 550, 580, 586, 588, 613, 823
Dyson, George 824, 828
Dyson, James 824

E

Eastman, Max 165
Eaton, Cyrus 791
Eberstadt, Ferdinand 488
Ecker, Allan B. 709, 754
Edsall, John 56-7, 73, 75, 78-80, 240
Edwards, Steve 809
Ehrenfest, Paul 99, 113-6, 246, 827
Einstein, Albert 23, 85, 99, 538-40, 542, 547
Einstein, Margot 15
Eisenhower, Dwight D. 15, 429, 614, 628, 633, 642-3, 645, 652-3, 658, 662-8, 670-2, 681-4, 686, 699-700, 706, 714-5, 728, 741-3, 759, 775, 777, 790, 793, 815
Eisenhower Yönetimi 741
Eliot, Charles W. 56
Eliot, George 40
Eliot, T.S. 73, 150, 535
Elizabeth, Belçika Kraliçesi 225, 407, 526, 705
Elliott, John Lovejoy 37-9, 151
Elsasser, Walter 154
Else, Jon 19, 25, 27, 57, 106-7, 123, 143-4, 154-5, 227, 244, 272, 297, 308-9, 312-3, 315, 317, 330, 369, 411, 413, 425, 435, 437, 439-41, 449, 450-1, 454, 466, 527, 781, 792, 819, 823, 827
Eltenton, Dorothea (Dolly) 286-7, 291
Eltenton, George C. 255, 283
Emerson, Thomas 700
Engels, Friedrich 194
Enola Gay 316, 447-8, 450, 456
Enormous Room, The (cummings) 110
Enrico Fermi Ödülü 812
Ericson, Sabra 239, 801, 804-5, 807, 809-10, 823, 830, 834-5
Erikson, Erik 185
Etik Kültür Derneği 24, 33, 35-9, 151, 515
Etik Kültür Okulu 11, 37-8, 41, 43, 45-6, 53, 59, 68, 71-2, 74, 106, 123, 140, 151-2, 168, 193, 456, 677
Evans, Ward 14, 701, 709, 745, 749-51, 756-7, 762-7, 769
Exploratorium 833

F

Fantova, Johanna 705
Farley, Philip 771
Farrell, Thomas 436, 440, 442, 446
Fermi, Enrico 50, 89, 266, 298, 315, 318-9, 326, 382, 399, 418-9, 426, 437, 465, 500, 593, 596, 598, 617-8, 703, 812-3, 815-6
Feynman, Arline 306, 330
Feynman, Richard 121, 306, 330, 438, 442, 445, 530, 877
Fieldston 37
Finletter, Thomas K. 631-6, 665
Fischer, Louis 458, 495, 828-9
Flexner, Abraham 528-9, 546
Folkoff, Isaac "Pop" 181-2, 201-2, 710, 757
Folsom, Frank 194-5, 571
Foreign Affairs 643, 662, 666-7, 777
Forrestal, James 428-9, 514, 853, 861
Fortune 515, 635, 665-6, 668, 767
Fowler, Ralph 133
Fowler, William "Willie" 194, 209, 214, 244
Fox, Irving David 256, 281, 349, 561
France, Anatole 174, 528
Franck, James 89, 103
Franck Raporu 423, 426
Franco, Francisco 175, 282, 505
Frank, Carl 823

Frank, Sis 654, 784, 801, 805-7, 809, 821, 823
Frankfurter, Felix 385, 390, 393, 395, 492, 512-3, 527, 574, 774-5, 782
Fransa 19, 80, 175, 180, 204, 210, 217-8, 227-8, 231, 250, 426, 435, 774, 785
Freud, Sigmund 48, 59, 74-5, 165-6, 184-6, 222, 334
Friedan, Betty 273, 849, 863
Friedman, Max 25-6, 32, 192, 250, 256, 273, 279, 281, 363, 557-8, 716, 843
Friendly, Alfred 787
Frisch, Otto 262, 383, 403
Frost, Robert 811
Fuchs, Klaus 407-8, 617-20
Fulbright, J. William 830
Fuld, Julie Carrie 526-8, 533-4, 543, 549, 702, 705
Fulton, John F. 513, 570, 699
Furry, Wendell 119, 127

G

Galbraith, John Kenneth 798
Galileo Galilei 19
Garrison, Lloyd K. 38, 695-7, 702-4, 706, 709-10, 712, 714-6, 722-3, 728, 732, 739, 741, 743-4, 746, 751-2, 754, 758-60, 763, 769
Gartz, Gloria 519
Gates, John 230, 235
Geist, Emil 337
Gell-Mann, Murray 550
Genel Danışma Komitesi (GAC) 500, 503, 527, 559, 592, 594, 596, 614
General Electric 258, 483
Geurjoy, Ed 248-9
Gibarti, Louis 222
Gibbon, Edward 55
Gibney, Nancy 801-3
Gibney, Robert 801
Gide, André 97, 175
Gladstein, I. Richard 202-3
Glenn, John 127, 500, 597, 811, 855
Goldberger, Marvin 582
Goldberger, Mildred 578, 582
Gompers, Samuel 36, 56
Goodchild, Peter 29, 70, 93, 107, 126, 170, 193, 224-5, 228, 230-1, 236, 239, 241, 268-9, 300, 332, 335, 358-9, 372-3, 375-7, 379, 391, 400, 404, 426, 435, 466, 484, 494, 507, 579, 582, 610, 675, 698-9, 709-10, 716, 718, 728, 738-9, 756, 763-4, 770-1, 811, 814, 823
Gordon, Lincoln 130, 205, 207, 211, 570, 596, 602, 606, 616, 638, 651-3, 671, 674, 677, 700, 709, 741, 759, 762, 774, 842
Goudsmit, Samuel Abraham 90, 106-7, 560-1
Gouzenko, Igor 502
Gödel, Kurt 529, 536
Göppert, Maria 93
Gray, Gordon 709, 759, 762, 774
Gray, Horace 180
Green, Harold P. 675, 770
Green, Irva Denham 16
Green, John 807-9, 831
Greene, Priscilla 121, 330, 372-3
Grew, Joseph C. 427-9
Griffiths, Gordon 205, 211,
Griffiths, Mary 205
Griggs, David Tressel 631-6
Gromyko, Andrei 492
Grossman, Aubrey 170, 202-3, 728
Groves, Leslie R. 16, 172, 268-71, 277-8, 296-8, 300, 302-4, 310-2, 315, 319-28, 330-1, 337-8, 340-3, 345, 349, 352-6, 373, 376, 380-1, 384-6, 389, 394-5, 397-9, 402-4, 406, 417-8, 422-3, 425, 427, 432-8, 440, 448, 465, 468, 483-4, 497, 516, 617, 680-1, 685, 694, 700, 725, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736
Gundel, Jeremy 787, 859

H

Hagerty, James C. 715
Hahn, Otto 89, 243
Halifax 265, 385
Hall, Gus 230, 235
Hall, Harvey 82, 522
Hall, Ted 407-9
Hammond, Lansing V. 538
Hancock, John 488, 489
Harmon, John M. 328
Harper's 529, 639, 774
Harris, Robert 818
Harris, Roy 538
Harrison, George L. 418
Harrison, Richard Stewart 235, 518
Harrison, Wallace 819
Harvard Crimson 53, 56, 63
Harvard Üniversitesi 53, 257, 422, 503, 794
Harvey, Hugh 289
Harvey, William 355, 730
Hava Kuvvetleri 10, 438, 446, 590, 593, 615, 620, 622, 631-4, 636, 641-2, 665-6, 668, 672
Hawkins, David 207, 250, 252-3, 314, 328-9, 331, 336, 351, 371, 391, 395, 399, 411, 415, 425, 663, 710
Haynes, John Earl 221, 233, 278, 287, 291, 840
Hearst, William Randolph 131, 214, 627
Heisenberg, Werner 68, 84, 87, 89, 94, 98-9, 101, 115, 125, 319-20, 333, 384-9, 391, 394-5, 450, 540, 796
Hellman, Lillian 174, 215
Hemingway, Ernest 145, 222
Hempelmann, Elinor 580, 588
Hempelmann, Louis 236, 324, 367, 575, 580, 707
Hennrich, C.E. 763, 764
Herbert, George 10-1, 30, 41-3, 46-50, 54-5, 59, 63, 65, 71, 73-4, 77, 79, 129, 145, 147, 179, 187, 203, 225, 269, 430, 454, 456, 464-5, 482-3, 487, 514, 544, 557, 570, 589, 592, 616, 624, 628, 634, 648, 682, 685, 698, 709, 774, 788, 843
Herken, Gregg 44, 115, 118, 129, 143, 172, 174, 179, 189, 201, 216, 221, 225, 230, 238, 263, 267, 271, 278-9, 286, 289, 303, 355, 360, 363, 370, 404, 452, 454, 463, 469, 472, 479, 486-8, 496-7, 506, 515, 519, 521-3, 569, 593, 595, 597, 607, 615, 619-20, 627, 633, 636, 638, 641, 662, 665, 706, 709, 718, 731, 733, 735-6, 739, 752, 754, 756, 770, 813, 815, 839
Heslep, Charter 753-4
Hewlett, Richard G. 265, 340, 344, 355, 397, 465, 483, 491, 494, 500-1, 591-3, 597, 658, 666-8, 672, 674, 700, 715, 723, 736, 753-4, 769, 774, 840
Hickenlooper, Bourke 256, 633, 815
hidrojen bombası 266, 610, 622, 631, 639, 664, 668, 694, 703, 708, 737-8, 749, 752, 762, 766-7, 772
Higinbotham, Willy 411, 463, 467, 472, 487
Hiilivirta, Immu 806, 824
Hiilivirta, Inga 824
Hijiya, James 150-2, 434, 440-1, 449, 840
Hildebrand, Joel 255
Hilgard, Ernest 185, 255, 535
Hill, Dickson 713
Hill, Sylvia 713
Hiroshima 6, 9, 415, 428-31, 446-7, 450-2, 456-7, 460-1, 463-4, 466, 468, 479, 532, 552, 561, 588, 599, 611, 638, 658-9, 676, 683, 713, 792, 803, 816-8, 842
Hir Hirschfelder, Joseph O. schfelder 411, 435, 439
Hiskey, Clarence 278, 651
Hiss, Alger 555, 623, 649, 777, 857

Hitler, Adolf 39, 101, 135, 156, 165, 170, 175, 184, 194, 210, 216, 218, 227, 267, 282, 389, 407, 416, 619, 623, 650
Hitz, William 654
Hobson, Verna 285, 545, 576-8, 580-587, 694, 702, 704, 750, 799, 813, 821, 828
Hobson, Wilder 577
Hochschild, Harold K. 821
Hoffman, Ann 225
Hofstadter, Robert 496
Hogness 92, 93
Holl, Jack M. 340, 344, 355, 658, 666-8, 672, 674, 700, 715, 723, 736, 753-4, 769, 774, 840
Holton, Gerald 58, 186, 705
Holtzoff, Alexander 653
Hoover, Herbert 514
Hoover, J. Edgar 10, 156, 278, 336, 490, 647
Hopkins, Harry 157, 164, 190, 193, 278
Horgan, Paul 46, 52, 59, 63, 65
Horgan, Rosemary 46
Hornig, Donald F. 16, 841
Hound and Horn 55, 107, 108
Houtermans, Freidrich Georg 98, 107
Hubbard, Jack 436-8
Hudson Loncası 39
Hunt, E. Howard, Jr. 363
Huntley, Chet 818

I-İ

Idea of a Theatre, The (Fergusson) 534
I. Dünya Savaşı 28, 37-8, 156, 227, 277
II. Dünya Savaşı 135, 208, 277, 291, 514, 644
Ivanov, Peter 278, 287-8, 290-1, 507, 723
I Will Abroad (Herbert) 788
İleri Araştırmalar Enstitüsü 17, 78, 160, 567, 837, 840
İtalya 73, 171, 175, 191, 204, 227, 229, 233

J

"J'Accuse" (Zola) 774
Jackson, C.D. 662, 666-7, 671, 681, 684-5
Jackson, Henry "Scoop" 621
Jadan, Alexander 809
Jadan, Doris 804-5, 808, 810, 894
Jadan, Ivan 804, 807
James, Henry 9, 957, 658
James, William 794, 795
Jandel, Henry A. 821
Japonya 18, 415-8, 422-4, 427-9, 431, 447, 449, 451-2, 479, 552, 599, 798, 817
Jeans, James Hopwood 53
Jefferson, Thomas 35, 232, 811, 814, 853
Jenkins, Edith Arnstein 144, 156, 163-4, 167, 175, 184, 216, 334, 359, 360
Johnson, Edwin C. 464
Johnson, Joseph 638
Johnson, Louis 601, 607
Johnson, Lyall 342
Johnson, Lyndon B. 16, 811, 813, 893
Jones, Ernest 75, 184, 186, 268, 297, 397-8, 402, 425, 433, 842
Jordan, Ernst Pascual 89, 99-100
Jost, Res 548

K

Kamen, Martin D. 214, 253-6, 259
Kantorowicz, Ernst H. 544
Kapital, Das (Marx) 36, 173
Kapitza, Peter 84, 392-3
Kapitza Club 84
Kaufman, Robert 622
Kaun, Alexander 202, 203

Jenkins, Edith Arnstein 824
Keeley, Frances 68, 76-77
Keitel, Wilhelm 227
Kemble, Edwin 94, 103
Kennan, George F. 17-18, 535, 589, 596, 602-6, 608-9, 612-3, 614, 644, 741, 745-6, 798, 829
Kennedy, Jackie 814, 892
Kennedy, Joe 328
Kennedy, John F. 814-5, 840, 892
Kennedy, Robert F. 818
Khariton, Yuli Borisovich 286
Kheifets, Grigory 276, 277, 648
Khrushchev, Nikita 644, 857
Killian, James R. 642
Kipphardt, Heinar 705, 817, 818, 825, 826
Kissinger, Henry 791
Kistiakowsky, George 324, 400, 402, 436, 441-2
Klehr, Harvey 169, 201, 221, 233, 278, 287, 291
Klock, Augustus 43
Komünist Parti 152, 156, 166, 169-72, 176, 178, 180-2, 188, 193-5, 197-209, 212, 216-7, 219-22, 229-31, 234-5, 250-2, 257, 273-4, 278-9, 286, 291, 322, 331-2, 334-9, 341, 347, 350-2, 407, 478-80, 505, 522, 555, 558, 560, 563, 566, 570-1, 619, 622-5, 627, 630, 646-7, 650, 652, 710-4, 717-8, 727, 750, 756-7, 767, 804
Konopinski, Emil 263
Kore Savaşı 660
Kramers, Hendrik A. 146, 530, 867

L

Ladd, D.M. 82, 192, 238, 326, 332, 353, 355, 479, 502, 522-3, 647, 651, 655, 663-4, 670-1, 675, 684, 687-8, 696-7, 699-700, 706
LaGrange, Joseph-Louis 104
Lamb, Willis E., Jr. 133, 134, 530
Lambert, Rudy 170
Lamb kayması 134, 530
Langsdorf, Babette 24, 27, 32, 779, 863
Lansdale, John 172, 199, 202, 337-42, 347, 349-54, 373, 375-6, 711, 724, 730-4, 741-2
LaPlante, Bryan F. 674
Lapp, Ralph 432, 575
Laurence, William L. 440-1
Lauritsen, Charles Christian 112, 158-9, 192, 209, 225, 455, 633
Lawrence, Molly 129, 130, 519
Lawrence, Robert 129
Leahy, William D. 428-30
Leary, Eleanor 527, 567
Lee, T.D. 15, 289, 304, 314, 461, 500, 533, 596-7, 615, 632, 638, 641-2, 664, 706, 776, 842
Leffler, Melvin 592, 643, 843
Lehmann, Lloyd 279, 280
Leiden Üniversitesi 86, 90, 113
Lenin, V.I. 173, 194, 275, 625, 828
Leof, Jenny 152-3
Leof, Morris V. 152-3
Letters from Spain 232-3
Levy, David 535
Lewis, Fulton Jr. 699
Lewis, Harold W. 550
Lewis, John L. 213
Lewis, Roger 123, 154, 190
Lexington Projesi 615
Libby, Leona Marshall 189
Libby, Willard 253
Lichens, Helen Airy 177
Life 9, 26, 38, 42, 55, 93-4, 114, 128, 186, 273, 311, 313, 396, 460, 463, 504, 512, 527, 541-2, 549, 552, 576-7, 591, 623, 662, 665, 681, 703, 720, 728, 787, 793, 815
Lilienthal, David 13, 393, 442, 472, 483-5, 487-9, 491-5, 499-500, 514, 521-3, 526-7, 540-1, 564, 570, 585, 589, 591-2, 596-8, 601-

2, 607-9, 611, 624, 654, 658, 662, 664-6, 669, 696, 701, 746-7, 772, 781, 786, 790-1, 795, 798, 814, 816, 819-20, 822-3, 825, 827, 830
Linowitz, Sol 563, 564
Little Boy 316
Littlewood, J.E. 58
Loeb, Leonard 158, 514, 658
Lomanitz, Giovanni Rossi 250-1, 256, 273-4, 278-81, 341-4, 347, 351, 363, 557-9, 561, 566-7, 710
Lorelei 28
Los Alamos 10-1, 16-7, 50, 57, 248, 269, 271, 277, 280-1, 296-13, 316-7, 318, 321-2, 324-32, 334, 339-42, 345, 347, 349-51, 353, 360-1, 365-7, 369-73, 375-82, 384-6, 389, 392-5, 397, 399, 400-11, 413, 416, 424-5, 426, 430, 432-3, 435, 439, 442, 445-6, 448-52, 455, 457, 460, 462-5, 467-8, 470, 474, 477, 480, 482, 487, 495-6, 499-500, 506, 516, 526, 528, 532-3, 536, 542, 546-8, 551, 557, 560, 564, 572, 575, 577-8, 580, 583-4, 588, 595, 607, 617-8, 621, 631, 663, 672, 677, 683, 700, 707, 717, 721-2, 724, 729, 731, 741, 756, 773, 777, 779, 791, 820, 822, 825, 827, 830, 840
Los Alamos Primer 269, 316, 317, 404, 405
Lovett, Robert 641
Lowell, A. Lawrence 56
Lowie, Robert 185
Luce, Henry 662, 665-6
Luck, Harold 289
Lusitania 38

M

Maas, Herbert 544, 570
Macfarlane, Donald 166, 185
Macfarlane, Jean 185
MacLeish, Archibald 503-5
Malenkov, Georgi 644-5
Malina, Frank K. 196
Malraux, André 175-6, 679, 786
Manhattan Projesi 16, 90, 269-70, 276-7, 280, 295, 322, 326-7, 336, 338, 340, 345, 348, 353, 385, 391, 418-19, 423, 431, 457, 463, 510, 560, 591, 599, 621, 741, 770
Manley, Jack 479, 712
Manley, John 266, 298, 300, 315-6, 328, 330, 398, 447, 550, 615, 877
Mann, Thomas 366, 550
Man Who Would Be God 210, 219, 506
Marks, Anne Wilson 10, 368, 442, 446, 481, 618, 657, 688
Marks, Herbert 464, 482, 487, 616, 624, 709, 881
Marshak, Robert 530
Marshak, Ruth 365
Marshall, George C. 189, 263, 418, 420-1, 423, 431, 466, 497, 503-4, 506, 527, 778
Martin, Ian 6, 80, 123, 201, 203, 213-4, 222, 253-4, 262, 290, 406, 565, 637, 842-4
Martinez, Marcia 381
Marx, Karl 34, 36, 166, 173, 194, 222, 275
May, Alan Nunn 502
May, Andrew J. 464
May, Kenneth O. 207
May-Johnson, Bill 464-5, 467-8, 471
McCarran Komitesi 156
McCarthy, Joseph 11, 16, 18, 176, 206, 222, 452, 527, 627, 641, 654, 670-1, 674, 681-3, 694, 701, 705, 708, 714-5, 727, 759, 761, 773, 775, 783, 786-7, 794, 837
McCloy, John J. 6, 16, 427-9, 474, 482-4, 487, 491-2, 741-4, 774-5
McGrath, Patrick J. 131, 608, 616, 658, 660, 775, 777
McKenzie-Papineau Taburu 232

McMahon, Brien 467, 500, 520, 601, 607, 620-2
McMahon Yasası 500, 520
McMillan, Edwin 15, 153, 271, 286, 296-7, 310, 621, 673-4, 759, 770, 839, 842
McTernan, John 272
Mécanique Analytique (LaGrange) 104
Meehl, Paul 535
Merkulov, Vselovod 276-7
Mevcut Tehlikeler Komitesi 637
Meyer, Eugene 658
Meyer, Ruth 30, 41, 140, 241
Michigan Üniversitesi 146, 152
Michnoviicz, Mike 368
Middlemarch (Eliot) 40
Miller, George 151, 381, 472, 535, 853
Millikan, Robert A. 84, 455
Milwaukee Journal 460, 647
Mirsky, Jeanette 42, 46, 863
Mitchell, William 699
Mitford, Jessica 200-1, 853
Montgomery, Deane 152, 335, 529, 534, 546
Montoya, Atilano 380
Morgan, Thomas B. 407, 526, 701, 709, 762, 764-7, 826-7, 842, 853, 860
Morrell, Ottoline 73
Morrison, Philip 172, 183, 203, 211, 245-7, 249-52, 281, 327, 358, 366, 382, 401, 411, 414, 425, 434-5, 450, 456-7, 506, 553, 573, 611
Moskowitz, Henry 37
Moynahan, John F. 446, 447
Muir, Jane 351
Murphy, Charles J.V. 635, 666, 668, 767
Murra, John V. 279, 280
Murray, James 353
Murray, Thomas 769
Murrow, Edward R. 708, 788
Mussolini, Benito 165, 175, 191
Muste, A.J. 56

N

Nabokov, Nicholas 16, 797-8, 823-4, 828
Nasar, Sylvia 796, 853
Nash, John 795-6, 841
Nation, The 13, 38, 169, 174, 210, 602, 623, 644, 696, 786
Nature 142, 288, 458
Nazi-Sovyet Saldırmazlık NBC 209
Neddermeyer, Seth 318, 398-400
Nedelsky, Leo 96, 126-7, 136
Nedelsky, Wenonah 192
Nelson, Josie 238-9
Nelson, Margaret 229, 232, 235, 238-40
Nelson, Steve 239, 252, 273-4, 278-9, 281, 334, 336, 338, 360, 479, 480, 557-8, 562, 625, 647-8, 651, 653, 680, 710-2
Newman, Daisy 38, 634-5, 664-6, 669, 759
Newmark, Helen 151
Newmont Madencilik Şirketi 488
New Republic 174, 671, 801
New Statesman 786
Newsweek 429, 641, 784
Newton 41, 89, 741, 743
New Yorker 79, 89, 117, 830
New York Herald Tribune 513, 562, 564, 794
New York Mineraloji Kulübü 31
New York Review of Books 384, 386, 388-9, 538, 540, 542, 642-3
New York Times Magazine 493, 544, 666
Neylan, John Francis 131
Nichols, Kenneth D. 224, 269, 340-1, 432, 617-8, 670, 686, 688, 693, 695-6, 706, 714, 716, 767-9, 771

Niebuhr, Reinhold 452, 589
Niebuhr, Ursula 589
Nitze, Paul 16, 608
Nixon, Richard M. 559, 562, 649, 684-5
NSC-68 608
Nürnberg Savaş Suçları Mahkemesi 507

O

O'Brien, John 481
Odets, Clifford 152
O'Hara, John 16, 577
Olden Malikanesi 526, 579, 588, 687, 693
Olson, Culbert L. 169
Oppenheimer, Jacquenette "Jackie" Quann 192, 195-6, 237, 239, 359, 377-9, 582
Oppenheimer, Judith 435
Oppenheimer, Julius 24, 28, 34, 38, 74-5, 188, 864
Oppenheimer, Katherine, Puening "Kitty," 500, 582, 749, 756,7
Oppenheimer, Katherine "Toni" (kızı) 378
Oppenheimer, Lewis Frank 29
Oppenheimer, Michael 435
Oppenheimer, Peter 813, 816, 833
Oppenheimer güvenlik soruşturması 1954 839
Oppenheimer-Volkoff sınırı 135
Osborn, Frederick 501

P

Page, Arthur 418
Page, Katherine Chaves 25, 47, 836
Page, Winthrop 47
Pais, Abraham 18, 58, 70, 82, 85-6, 89, 91-2, 96, 114, 118, 441, 460, 526-31, 533, 535, 537, 542-3, 548-9, 579-80, 582-3, 586, 618, 715, 823, 832
Panofsky, Wolfgang 496
Parsons, Deke 368, 400, 683
Parsons, Martha 368, 588
Pash, Boris T. 277-9, 286, 326, 336-7, 339-41, 343-50, 354, 356, 363-4, 391, 509-10, 561, 568, 718-24, 729, 754, 768
Patterson, Robert P. 362, 471-72
Paul, Rudolph 16, 27, 29, 46-7, 52, 59, 63, 65, 70, 84-6, 90, 92, 96, 99, 105, 113-4, 132, 191, 246, 447, 460, 479, 526, 533, 535, 565, 608, 622-4, 626, 647, 649, 695, 712, 739, 825, 842
Pauley, Edwin 131
Pauli, Wolfgang 89, 94, 99, 101, 114-7, 120, 125, 132, 136, 146, 186, 319, 403, 533, 539
Pauling, Linus 126, 159, 178-81, 245, 792
Pearl Harbor 218, 251, 260, 514, 619, 676, 699
Pearson, Drew 307, 714, 854
Peierls, Rudolph E. 262, 383, 403-5, 407, 408
Pell, Helen 202, 203
Penney, W.C. 672
People's World 170, 182, 194, 337, 359, 757
Pepper, Stephen 185
Perle, Richard 622
Perro Caliente 112, 122-5, 139, 144, 153-4, 193, 236, 241, 298, 369, 454, 590, 626, 800, 833, 836-7
Peters, Bernard 1702, 251, 256, 562-4, 568, 762
Peters, Hannah 711
Phillips, Melba 134, 142-3, 146, 153, 156, 158
Physical Review 84, 89, 142, 244, 248, 532, 550
Physics Today 322, 553
Pierce, George Washington 57

Pike, Sumner T. 592, 601
Pinsky, Paul 479-80, 712
Pitman, John 170, 727
Placzek, George 154, 215-6, 533
Planck, Max 23, 53, 89
Plesset, Milton 531
Podolsky, Boris 529
Politbüro, Sovyet 644
Pollak, Inez 72-3
Pontecorvo, Bruno 784
Potsdam Konferansı (1945) 429
Powell, Cecil F. 531
Powell, Chadwick ve C.F. 69
Princeton Üniversitesi 16, 91, 533, 559, 578, 840
Principia Mathematica (Whitehead ve Russell) 59
Proust, Marcel 82-3, 108, 797, 827
Puening, Franz 226-7
Puening, Kaethe Vissering 227
Pugwash Konferansı 791
Pulley, The (Herbert) 589
Pusey, Nathan 794

R

Rabi, Isidor I. 15, 18, 114, 117-20, 127-8, 134, 136-7, 144, 146, 149, 151, 186, 217, 271, 304-6, 367, 401, 405, 437, 440, 457, 474, 482-3, 486, 489, 494, 500, 505, 515, 530, 541, 551-2, 596-8, 600, 609, 635, 666, 669, 700, 706, 747-8, 752, 756, 776, 781, 827, 831
Rabinowitch, Eugene 424
Radin, Max 575
Ramseyer, Frank 228
Raymond, Natalie 138, 159, 299, 322, 455, 734, 797
Red Smear Victim (Couch) 628
Reith Dersleri 675, 677, 787
Renoir, Jean 27, 548
Requiem Canticles (Stravinsky) 16
Resner, Herbert 203
Reston, James 681, 701-2, 713-5, 743
Rhodes, Richard 33, 41, 53, 68, 85, 130, 244, 246, 265-7, 270, 305, 317, 319, 335, 355, 383, 434, 577, 596-7, 602, 609, 709
Richards, "Limonata," 806
Rickover, Hyman 615
Riefenstahl, Charlotte 97, 105, 106
Robb, Roger 699-700, 709, 715-23, 725-28, 736-39, 742, 744-7, 750-2, 754-60, 762-4, 766-7, 817
Roberson, Mason 359-360
Robertson, Priscilla 163-7, 359, 487
Rochester Times-Union 562-3, 565
Rockefeller, David 658
Rockefeller, Laurence S. 784, 802
Rockefeller Vakfı 106
Rogers, William 684-5, 708
Roisman, Jean 153
Rolander, Carl Arthur 709
Roosevelt, Archibald B. 794
Roosevelt, Eleanor 610, 886
Roosevelt, Franklin D. 214, 790
Roosevelt, Theodore 23
Roosevelt Yönetimi 262
Rosen, Louis 411
Rosen, Nathan 529
Rosenberg, Julius 609, 679, 777, 843
Rosenquist, Ivan Th. 570
Rotblat, Joseph 372, 406-7, 409-10, 791-2
Rowe, Hartley 500, 596
Rowe, Jim 790
Ruben, Sam 253
Russell, Bertrand 59-60, 73
Russell, Katharine 527
Rusya Savaş Yardımı 254
Rutherford, Ernest 64-6, 69-70, 85-6, 92
Ryder, Arthur W. 148-50

S

Sacco, Nicola 229

Saipan, USS 556
Salter, William 37
Salvador Dalí'nin Gizli Hayatı 241
Sandow, Katrina 479, 712
San Francisco Chronicle 143, 225, 243, 357-8, 652
San Francisco Psikanaliz Enstitüsü ve Derneği 186
Sanskritçe 148-50, 436
Sartre, Jean-Paul 825
Saturday Evening Post 669
Scala, Armand 627
Schlesinger, Arthur, Jr. 16, 797-8, 812, 815, 822
Schmitz, Henry 789
Schneiderman, William 201-2, 338, 680
Schrödinger, Erwin 84, 87, 89-90, 94, 125
Schweber, S.S. 82, 100-1, 132-3, 172, 217, 523, 564-6, 568, 597-8, 839
Schwinger, Julian 15, 530-1
Scientific Monthly 460
Seaborg, Glenn 127, 500, 597, 811, 814
Searls, Fred, Jr. 488-9
Seattle Post-Intelligencer 789
Seattle Times 789
See It Now 788-9
Segré, Emilio 50
Seligman, Joseph 34-5
Senato, ABD 14, 203, 230, 363-4, 465, 496, 569, 620, 648, 670, 672, 761, 830
Serber, Charlotte Leof 153
Serber, Frances Leof 152
Serber, Robert 152-3, 155, 163, 192, 224, 226, 264, 269, 324, 329-30, 333, 360-1, 376, 386, 388, 451, 530, 581, 587, 715, 781, 833
Sevareid, Eric 773-4
Shepley, James 666
Sherr, Pat 227-8, 231, 235, 241, 372, 377-9, 578-1, 583-6, 750, 782
Sherwin, Martin 6, 18, 24, 27-9, 38, 42, 44-5, 47, 55, 57, 68, 72-3, 74-82, 118, 127, 133-4, 136-8, 140, 142, 145-6, 148-9, 156, 163, 168, 169, 173, 182-3, 192, 195-7, 201-5, 207, 211-2, 214-6, 218, 222, 225-32, 234-6, 238-42, 244-6, 249-4, 256, 259, 262, 264, 272-4, 281, 284-6, 289-91, 297, 300-1, 304, 308, 314-5, 320, 324, 327, 329, 331, 333, 336, 359, 361, 363, 367-9, 372-3, 375, 377-80, 383, 385-6, 390-1, 393-4, 403, 405-7, 409-11, 419-20, 423-5, 427-9, 456, 461, 474, 481, 483, 486, 489, 494, 496, 505, 508, 516, 518-9, 526-7, 536, 545-6, 548, 550-1, 554, 558-9, 562, 567-8, 575-6, 578, 580-9, 597, 602, 605-6, 612-3, 615-6, 642, 646, 648, 654, 669, 694, 698, 702, 704, 707, 709, 750, 754, 780-2, 785, 794, 797-9, 801, 804-10, 819, 821-4, 828, 830-1, 833-5, 838-9, 842
Shipley, Ruth B. 172
Silahsızlanma Danışmanları Heyeti 638
Silverman, Samuel J. 709
Sinclair, Upton 157, 169
Smith, Al 193
Smith, Alice Kimball 26, 81, 367, 447, 450-1, 840
Smith, Cyril 437, 596-7
Smith, Herbert Winslow 42
Smyth, Henry DeWolf 17, 592, 601, 760, 769-72
Smyth Raporu 770
Snyder, Hartland 135-6, 245, 247
Soğuk Savaş 11, 13-4, 17, 364, 501, 537, 541, 601, 604, 609, 614, 643, 645, 659, 676, 773, 778
Somervell, Brehon B. 268
Souers, Sidney 601, 610
Southside Club 200
Soviet Russia Today 210

Sovyet Komünizmi: Yeni Bir Medeniyet mi? 173
Sovyetler Birliği 17, 175, 179, 197, 209-10, 215, 218-19, 251, 278, 286, 291, 336, 385, 391, 408, 417, 429, 452, 479, 482-3, 490, 497, 501-3, 506, 537, 590-1, 594, 604-6, 608, 615, 620, 623, 629, 642, 644, 660, 668, 680, 750, 778, 817, 819, 838
Spencer, Anna Garlin 37, 840
Spender, Stephen 16, 797
Sproul, Robert Gordon 130-1, 211-2, 455, 461, 469, 470, 520
Steffens, Lincoln 98, 210, 215-6, 218, 391, 406, 418, 421, 429, 434, 447, 452, 495, 501, 602, 605, 620, 622, 625, 641, 643-4, 652, 828
Steffens 56, 174
Stern 24-5, 27, 32, 41-2, 141, 173, 181-2, 184, 193, 237, 241, 340, 360, 513, 519, 521, 533, 535, 543, 545-7, 561-2, 565, 569-70, 575, 609, 613-4, 623, 630, 632-3, 636, 664-5, 669, 678-9, 687-8, 696, 698-9, 702-3, 706-7, 709, 720, 739, 779, 783, 814, 819, 839, 840
Stern, Alfred 184
Stern, Hedwig Oppenheimer 24, 184
Stern, J.H. 25
Steuben, John 235
Stevenson, Adlai 669, 672
Stewart, Mildred 360
Stewart, Walter W. 549
Stimson, Henry L. 257, 263, 268, 415, 417-20, 422, 424, 426-7, 429, 431-2, 451, 453, 458-9, 462, 465, 471, 638-9, 816-7
St. John, Virgin Adaları 16, 587, 784-6, 800-5, 807-10, 819, 822-3, 831-2, 834-5
St. Louis Post-Dispatch 460
Stone, I.F. 153, 311, 843
Strassmann, Fritz 243
Stratejik Hava Komutanlığı (SAC) 622, 634, 660
Stratejik Silahların Sınırlandırılması Müzakereleri 622
Stratton, S.W. 100
Strauss, Lewis 9, 10, 12, 222, 353, 493, 496, 511-5, 519-3, 527, 537, 543-4, 546, 568, 569, 570, 592, 596, 598, 601, 610, 613, 616-8, 620, 630-1, 633, 655-6, 658, 661-71, 673-5, 677, 679-88, 693-701, 706, 708-9, 714-6, 720, 728, 733-6, 739, 747, 752-4, 759, 763-4, 767, 769, 770-7, 781-3, 815-7, 820-1, 830
Strunsky, Robert 580, 585
Sulzberger, Arthur Hays 715
Suus 114
Szilard, Leo 261-2, 310, 416-8, 420, 422-3, 431-3, 465-7, 599, 791

T

Taft, Charley 588
Taft, Robert 588
Tatlock, Hugh 363
Tatlock, Jean 156, 163, 166-7, 171-2, 178, 183, 185, 187, 202, 207, 216, 222, 224, 272, 333-8, 356, 358, 360-3, 710, 725, 773, 840, 871
Tayvan 790
Technology Review 319, 551
Teller, Edward 19, 136, 263-4, 266, 319, 325, 327, 332, 386, 431, 462-3, 530, 537, 591, 595, 606, 621, 631, 753, 777, 812
Teller, Mici 367
Temsilciler Meclisi Amerikan Karşıtı Faaliyetler Komitesi 812
Tenney, Jack B. 169, 211, 257, 649
There Will Be No Time: The Revolution in Strategy (Borden) 619
Thomas, Charles A. 483, 487, 489
Thomas, J. Parnell 555
Thomas Komitesi 555, 557
Thompson, David 337

Thompson, Homer 535
Thompson, William Boyce 488
Thomson, J.J. 66, 69
Thorne, Kip 136
Thorpe, Charles R. 791
Thorpe, Irva Boulon 784
Tibbets, Paul 447
Time 9, 31, 33, 40, 57-8, 60, 76, 110, 148, 220, 240, 303, 441, 458, 525, 539, 545, 549, 551, 555-7, 576, 590-1, 619, 623, 662, 665-6, 814, 842
Times (Londra) 58, 86, 157, 171-2, 259, 363, 385, 389-41, 449, 458, 466, 493, 495, 542, 544, 555, 562-3, 565, 570, 628, 658, 666, 681, 685, 701, 713-5, 789, 798, 830
Tolman, Edward 183, 185, 535
Tolman, Richard 317, 385-6, 516, 518-
Tolman, Ruth 141, 158, 197, 499, 516-9, 534, 584, 587, 633, 652-3, 707, 752, 881
Tomonaga, Sin-itiro 533
Toynbee, Arnold 535, 675
Tree, Marietta 452, 781
Trimethy 44, 64, 106
Truman, Harry S. 414-6, 421-2, 424, 427-31, 434, 447-8, 452-3, 458, 462-4, 466-7, 470-4, 476, 481-3, 487, 494, 497-8, 500-1, 503, 505, 511, 568, 574, 590-2, 596, 601-2, 604, 606-11, 613, 618, 620, 628-9, 637, 641, 651-2, 660, 684, 700, 759, 817
Truman Doktrini 501
Truman Yönetimi 503
Tsien, Hsue-Shen 196
Tsung Dao Lee 15
Tuck, James 366
Tukhachevsky, M.N. 625
Twentieth Century Fund 790
Tyler, Gerald, R. 328

U

Uehling, Edwin 137, 142, 145
Uehling, Ruth 148, 159, 214
Uhlenbeck, Else 27, 107, 154
Uhlenbeck, George Eugene 90
Ulam, Stanislaw 630
uranyum 45, 243-4, 257, 261-2, 265, 269, 276, 316-7, 327, 364, 386-9, 397-9, 417, 435, 447, 479, 485-6, 488, 491, 647
Uranyum Komitesi 257, 262
Urey, Harold 416, 574

V

Vandenberg, Hoyt S. 633, 636
Van Vleck, John H. 263
Vanzetti, Bartolomeo 229
Vassiliev, Alexander 277
Veblen, Oswald 529, 544-6, 613
Velde, Harold 559, 571
Vidal, Gore 296-7
Vietnam Savaşı 816
Villard, Oswald Garrison 38
Vista Projesi 632, 665
Voge, Herve 138, 254, 286, 289-91
Volkoff, George 135
Volpe, Joseph 520-1, 559, 562, 569, 630, 648-53, 68-8, 695, 739
von Neumann, John 399, 496, 529, 533, 534, 536, 546, 613, 750, 751

W

Walker, Andrew 332, 339
Walker, Virginia 519
Wallace, Henry A. 263, 464, 470, 471, 593, 617, 800, 819
Warner, Edith 278, 379, 380, 381, 382, 433, 457, 477
Washburn, John 155-6
Washburn, Mary Ellen 163, 168, 360, 515
Washington, Booker T. 34
Washington Post 622, 658, 666, 787

Washington Times-Herald 555, 570
Washington Üniversitesi 263, 269, 789, 844
Webb, Sidney ve Beatrice 173
Weil, André 546-7
Weinbaum, Sidney 196
Weinberg, Joseph 244-52, 256-7, 264, 273-4, 278-81, 351, 363, 481, 494, 557-8, 560-1, 623, 638, 646-9, 651-5, 658, 687, 710, 737
Weinstein, Marvin 190, 623, 828, 857
Weissberg, Alex 215
Weisskopf, Victor 114, 154, 215-6, 271, 297, 319-20, 386, 390-1, 396, 410-12, 458, 467, 530-1, 564-5, 568, 596, 707, 831
Welch, Joseph Nye 761-2
Wellhausen, Felix 34
Western Worker 166
Weyl, Hermann 160, 529, 539, 541
Wheeler, John 113, 136, 322, 549, 606, 620, 630
White, Harry Dexter 118, 428, 659, 684, 685, 794, 811, 814, 843
Whitehead, Alfred North 58, 59
Wigner, Eugene 15, 89, 313, 541
William James Dersleri 794
Williamson, John 235
Wilson, Anne 10, 368, 373-4, 442, 446, 480-1, 525, 557, 616, 618, 657, 688
Wilson, Charles E. 680
Wilson, Edmund 174, 794-5
Wilson, Jane 303, 410, 451, 779
Wilson, Robert 131, 295, 299-301, 303, 306, 313, 332, 366, 370, 373, 410-2, 450-1, 466, 505, 599, 779
Wilson, Woodrow 179, 514, 842, 844
Wilson Yönetimi 38
Winchell, Walter 714, 773
Winne, Harry A. 483, 487
Wolff, Ernst 185, 186, 516
Woodward, William 411
Worthington, Hood 500
Wouthuysen, S.A. 550
Wyman, Jeffries 52, 53, 61, 70, 74, 79, 80, 84, 85, 679
Wyzanski, Charles, Jr. 503

Y

Yale Law Review 700
Yalta Konferansı (1945) 452
Yang, C.N. 533, 824
Yeats, W.B. 150
Yedidia, Avram 169
Young, Barney 480
Young, Rebecca 137
Yukawa, Hideki 18, 533

Z

Zacharias, Jerrold 707
Zola, Émile 774
Zuckert, Eugene 769, 770, 776

Bilim Uğruna Güneşin Ateşini İnsanlara Veren Adamın Hikâyesi

Amerikalı Prometheus, atom bombasının babası olarak kabul edilen parlak ve karizmatik fizikçi J. Robert Oppenheimer'ın ilk tam kapsamlı biyografisi.

Günümüzde hâlâ önemli bir konu olan, atomik maddelerin uluslararası örgütler tarafından kontrol edilmesine dair bir teklif kaleme alan Oppenheimer, hidrojen bombasına karşı çıktığı gibi Hava Kuvvetleri'nin nükleer savaş planlarını hep eleştirdi. Atom karşıtı bu tür çıkışları yüzünden, 1950'lerin şimdilerde çoktan unutulmuş çalkantılı döneminde Atom Enerjisi Komisyonu Başkanı Lewis Strauss, süper bombanın en büyük savunucusu Edward Teller ve FBI Direktörü J. Edgar Hoover'ın hep hedefinde oldu. ABD'nin nükleer sırları konusunda kendisine güvenilemeyeceği söylendi.

Christopher Nolan tarafından sinemaya uyarlanan Pulitzer ödüllü bu eser Oppenheimer'ın hayatını ve yaşadığı dönemi en ince ayrıntısına kadar irdeliyor. Amerika'daki ve yurtdışındaki arşivlerden, FBI kayıtlarından, Oppenheimer'ın dostları, ailesi ve meslektaşlarıyla yapılan söyleşilerden hareketle ortaya çıkarılan bu kitap oldukça yorucu bir araştırmanın ürünü.

"Bilim ve hükümetler arasında karmaşık bir ilişki vardır ve bu ilişki daha önce hiç Oppenheimer'ın hikâyesindeki kadar açık şekilde gözler önüne serilmemiştir."

–Christo

Kapak Tasarımı: Barış Şehri
www.ithaki.com.tr
ithaki
9 786052 652022
/ithakiyayinlari